

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

5B 130 588

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
BERKELEY

"To MICHAEL REESE in commemoration of his liberality
in donating to the Library fifty thousand dollars"—from
a bronze plate formerly in Bacon Hall.

This book
was purchased from the
REESE BEQUEST
1879

MAGYAR IRÓK. ÉLETRAJZ-GYÜJTEMÉNY.

GYÜJTÉ:

FERENCZY, JAKAB

ÉS

DANIELIK JÓZSEF.

KIADJA

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

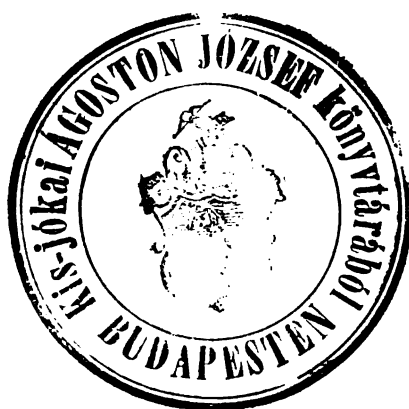
PEST, 1856.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

Reese Fund
LOAN STACK

Virágzó irodalom az értelmi világ hymnusza Istenhez, kinek dicsősége
munkásságunk egyetlen maradandó babérja!

Danielik János.

E l ő s z ó.

Ferenczy Jakab azon munkájával, melyet a Szent-István-Társulat „**Magyar Irodalom és Tudományosság Története**“ czim alatt 1854-ben kiadott, egyuttal egy életrajz-gyűjteményt nyújtott be, melly körül-belől 300 írónak életírását tartalmazta: azon ohajtását fejezvé ki, hogy a kiadás esetére a gyűjtemény lehetőleg kiegészíttessék.

E munkával alólirt bizatott meg: kinek is egy évi szorgalmatos kutatás és tudakozódás után sikerült a benyújtott gyűjteménynyel együtt 622 írónak életírását, részint a már meglevő gyűjtemények, folyó- és időszaki iratok nyomán, részint pedig az egyenesen általa szerzett eredeti adatokból összeállítani, sőt a Ferenczy által gyűjtött életírásokat is, mint a mellyeknek adatai esupán 1848-ig terjednek, a következő évek nyújtotta adatokkal kiegészíteni.

Az eredeti adatok után készült életírások száma 180-ra megy, ide nem számítva a Ferenczy által szinte eredeti adatok után gyűjtötteket.

A munka mintegy függelékül szolgál a „Magyar Irodalom és Tudományosság történeté“-hez: mindamellett, mint első pillanatra világos, önálló műegészlet képez, melly nem válik csonkává az által, hogy valaki az elsőnek hijával vagyon. S épen ez okból történt, hogy a kiadó társulat azt kettős czimlappal ellátva, kívánta az olvasó világ színe elé bocsátani.

A munka a Szent-István-Társulat tagjainak évi illetményök fejében lévén szánva, lehetőleg rövidnek kelle lennem, nehogy az iveket más kilátásban helyezett műveknek rovására szaporítsam. Ennélfogva a tulságosan áradozó dicséréseket kerülve, leginkább a tények, s ezekben is kiváltképen a főbb életmozzanatok előadására szoritkoztam, bővebben csupán olly befolyásos írónál terjeszkedvén ki, kiknek életrajzuk valamelly más gyűjteményben még nem foglaltatik. Gyűjtő-társam életírásait azonban, habár terjedelmesbek voltak is, kegyeleti kötelességemnek tartottam, némelly általam szükségeseknek talált kihagyások kivételével, — egész épségökben megtartani.

Jelen munka végre magyar írónak lévén szánva, honi, latinul író tudósaink közül csupán néhányat vettem fel, s ezeket is csupán azon meggyőződésemnél fogva, hogy egykoron épen a latin írók voltak nemzeti tudományosságunknak előőrsei, uttörői, sőt megalapítói. Örömmel ismételem e helyen Szalay László nagy tekintélyű történetírónknak a „Pesti Napló“ f. hó 24-iki számában közzétett következő nyilatkozatát: „Ne mondjátok, hogy ők (a latin írók) nem voltak édes mieink, mert hiszen deákul szólottak apáinkhoz. Vagy nevezzétek meg nekem azokat, kik náloknál buzgóbb őrei voltak nemzetiségünknek; jeleljétek ki a magyar nyelven írott könyveket, mellyeknek lapjairól tisztább hazafiság tükre sugárzik élénkbe. Forgassátok munkáit az utánok következett első nemzedéknek, melly nyelv-

vünket újabb hajnalfényben ragyogtatta; kérdezzétek meg azokat, kik e nemzedék közvetlen hagyományosai voltak, s hallók lesztek: hogy az erő, melly lelkeiket megszállotta, a remény, melly kebleiket dagasztotta, épen ama munkákkali érintkezés nyomán szikrázott fel“.

Öszintén bevallom: hogy a gyűjtemény sem teljes, sőt hogy egynél több helyen hibás is lehet. — Minden ráfordított igyekezetem daczárasem voltam képes némelly tisztelt írók életéhez a legszükségesebb elemi adatokat megszerezni. Így történt, hogy egyesek a gyűjteményből — bizonyára akaratunk ellen, sőt nem csekély fájdalomunkra — egészen kimaradtak; másoknál pedig az általok kiadott munkák lajstroma netalán hiányosnak fog bebizonyulni.

A Ferenczy által gyűjtött életírások a gyűjteményben —y, az általam gyűjtöttek pedig —k betűkkel jelelvék; olly életírások, mellyeket vagy magam egészen átdolgoztam, vagy legalább jelentékenyen meg bővitve kiegészítettem, jegy nélkül hagyatván.

Még azt is megjegyzendőnek tartom, hogy a munkában előforduló „jelen évre“-i hivatkozás 1855-re értendő, mint mellyben azt szerkesztettem, s a kiadást is bevégezhetni reméltem.

A t. olvasó észre fogja venni, hogy tollunkat sem pártosság, sem felekezetesség nem vezette. Itt mindenki érdemei, működött legyen bármelly irodalmi szakban, tartozott legyen bármelly párthoz

VIII

vagy felekezethez — természetesen csupán irodalmi tekintetből — méltányolvák és elismervék.

A kiadó Szent-István-Társulat reméli, hogy ezen vállalata átalán ugyan, de kiváltképen a katolika közönség részéről fog érdemlett méltánylásban részesülni; ez lévén az első és egyetlen gyűjtemény, mellyben az ő egyházi, jelen, a vallási tudományokkal keveset gondoló korban szinte egészen mellőzött íróinak is kijutott a tisztelet, mellyel nekik, midőn azt a világi szakokban működőktől meg nem tagadjuk, kétszeresen tartozunk, már csak azon nehézségek tekintetéből is, mellyekkel nyelvünkben a transcendentalis dolgoknak fejtegetése még mindig találkozik. — Egy nemzet nyelve csak akkor éri el irodalmi tökélyét, ha ezen dolgokra is már kellőleg kiképeztetett. Rontó hatást minden, bármennyire ellenkező s töredékes irodalom gyakorolhat; a felépítéshez valamennyi külön ereiben összehangzó, compact, egységes s bizonyos nagy elvekhez, mint valamelly rendithetlen szírt-hoz támaszkodó irodalom kívántatik; s egy illy irodalom theologiai tudomány é^u ismeretek nélkül lehetetlen. Ki nem hiszi, ám a dolog megérdemli, elmélkedjék bővebben felette.

Irák Pesten, januárhó 28-án, 1856.

Danielik József, m. k.

A Szent-István-Társulat
választmányi tagja.

Ács Mihály (idősb), született Győrött. Iskoláit végezvén Wittenbergbe s Tübingába ment hittan tanulása végett; hazatérte után ágost. vallásu hitszónok volt. Több munkákat írt, mellyek közül magyar nyelven megjelent: „Boldog halálnak szekere“ (Argentoratum, 1700.), s „Aranylánc“ (u. o. 1702). Ennek fia:

Ács Mihály (ifj.), szül. Győrött, tanult szinte a wittenbergi egyetemen. Kiadott munkái magyar nyelven: „Magyar theologia avagy az igaz és idvességes hitről való tudomány.“ Kiadatott Áács Mihál a Bártfai Gymnasium Rectora által“ (1709). „Gerhardi Johannis a kegyességnek mindennapi gyakorlása. Áács Miháltól Bártfán 1710.“ — k.

Adorján Boldizsár, szül. 1820. Kisfaludon Gömörmegyében, ref. szülőktől. Jeles költő, s meghitt barátja Petőfi-nek. 1846-ban házasságra lépett az irodalmi téren szinte nevet szerzett Lemouton Emiliával, ki Shakspeare több drámáit magyarra fordította. Jelenleg cs. kir. törvényszéki tlnök Rimaszombatban. Számos költeményeket közlött elszórva a lapokban. — k.

Ágoston Péter, született 1616. aug. 11-én Sz.-Léleken Erdélyben. Posonyban 1638. vétetvén föl a jezsuiták közé, Bécsben pedig a rend szerkezete- és szabályaival megismerkedvén, dicséretesen végezt. tanulását. Élte nagyobb részét Nagyszombatban töltötte mint hitszónok, és a sz. Adalbertől nevezett növelde igazgatója. Több házban előljárói hivatalt is viselt. Az evangelium hirdetésében 26 évig buzgólkodván, több ízben a törökök közt is megfordult. Meghalt 1689. apr. 23-kán Nagyszombatban. Magyar munkái ezek: „Szivek kincse“. Nagyszombat, 1671. Ajánlva van hg. Eszterházy Pál fiának, Lászlónak, a bold. szűz Mária ráthóti prépostjának. „Mirha szedő szarándok“. U. o. 1672. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek: „Mennyei dicsőség“. U. o. 1674. „Mennyei követei.“ U. o. 1681. — y.

Albach József, szerzetesi néven Szaniszló, az ujabbról egyik legkitünőbb hitszónoka, szül. Posonyban, 1795-ben. Iskoláit ugyanott végezte, s 1810-ben mint első évi bölcsész sz. Ferencz szerzetébe lépett. Mint ilyen Székesfejervárott a philosophiát, s a boldogasszonyi zárdában a hittudományt hallgatta. Áldozárnak 1818-ban szenteltetett föl Nyitrán, s ugyanezen évben kezdette meg hitszónoklatait Érsekújvárott, folytatta Nagyszombatban és Pesten. Ez utóbbi helyen nagy hirre kapván, többé nem mint rendes szónok, hanem mint missionarius működött nagy sikerrel, s neve csak hamar elterjedt az egész hazában, sőt azon kívül is. Ereje gyengültével Kis-Martonba vonult, és itt az irodalomnak szentelte magát. Közben a püspöki kar felhívása folytán Győrött, Esztergomban és Posonyban tartott nagybőjti szónoklatokat, mindenkor roppant hallgatóság előtt. Nagy becsű szónoklatain kívül nyomtatásban megjelentek tőle: „Geographie Ungarns und mathematische Geographie“, s a pesti árvíz emlékére mondott jeles egyházi beszédje. Munkái magyarra is lefordítottak. Halála előtt, mely 1853. nov. 12-én következett be, természettudományi jeles dolgozatait s gyűjteményét a kismartoni szerzetes főnök kezébe tette le; ki azokat hir szerint a magyar nemz. muzeumnak ajándékozta. Arczképét Barabás rajzolta fiatal éveiben, s egy másikat halála után. Halálát a pestiek Mozart nagy requiemével kegyeletteljesen gyászolák meg. — k.

Alexovics Vazul, született 1742. jan. 4-kén Egerben, s fiatal éveiben elhagyván szülei vallását, a kath. egyházba tért vissza; majd 1764. Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s mint ilyen pappá szenteltetvén, ékes és hathatós szónoklataival erősíté a hitet, szelidíté az erkölcsöket; azonfelül rendtársait oktatta a mathesis- és hittudományra. Szerzetének József császár által lett eltöröltetése után, a pesti k. egyetemhez hitszónok- és tanárnak nevezteték ki, s mint ilyen 1796. élte 54-dik évében mult ki. Az ifjúság annyira szerette, hogy elhunytá fölötti fájdalmát három havi gyászszal tanusítá. Alexovics jeles ember volt; de nagygyá csak jeles egyházi beszédei tették. Magyar munkái ezek: „Ünnepi predikátiók“ (Pest, 1789.); „Vasárnapi predikátiók“ (U. o. 1790. 4. k.);

„A könyvek szabados olvasásáról“ (U. o. 1792.). Kijött 1789. b. Orczy fölött mondott hallottas, valamint 1793. Bécsben sz. István dicséretére tartott beszéde is; ennek czime: „Az emberséges ember“. Ezeken kívül több, részint kész, részint elkezdett munkák maradtak utána kéziratban. — y.

Alvinczi Péter, született 1570 táján Nagy-Enyeden. Szülei által annak idejében tanulásra szorítottatott, s magát idehaza a tanulmányokban kimivelvén, külföldre utazott; megjárta a nevezetesebb intézeteket. Visszatérte után (1603.) a váradi ref. tanodában nyert alkalmazást, és itt Molnár Gergely grammaticai szabályait versekbe foglalva kinyomatta; nem sokára Váradon lett predikátor; majd e minőségben Kassára hivatott meg. Pázmán Péterrel több ízben czivakodott kiadott munkáiban, melyek közt említendő a „Postilla, az az, az Ur napjára rendeltetett evangeliomokra írott Predikáziói“. Kassa, 1633. és 1634. 2 k. Ajánlva van gr. Telegdi Annának, bedegi gr. Nyári István zabolcsi főispán nejének. „Rövid uti predikáztio.“ U. o. 1632. „Egy tetetes, neve vesztett Pá-pista embertől... küldetett színes öt levelekre rendszerint való felelet“. Pázmán ellen. Hihetőleg az ő tollából folyt még az „Itinerarium Catholicum, az az nevezetes vetélkedés a felől, ha az Evangelicusok tudományok e uj, vagy az mostani Romai Valláson lévő Pá-pistáké és a Pá-pisták Ekklesiája e, vagy az evangelikusoké igaz“. Kassa, 1622. — y.

B. Amade László, Guthkeled nemzetség sarjadéka, született 1703. Tudományos műveltségét a nagyszombati főiskolában nyéré, s innen Grätzbe költözött; hol is 1725. bölcselkedés tudorává lön. Katonaságra adván magát, az 1734. Hávor János által fölállított magyar lovas ezrednél mint százados szolgált. 1742. a nemes fölkelő seregnél mint ezredes dicséretes részt vett. Megváltván a hadi pályától, az udvari kamaránál tanácsossá neveztetett, és mint ilyen halt meg 1764. dec. 22-én Föl-Báron Csalóközben. A 18-ik század első felében kedvelt lyricusa volt a magyarnak, s a szépek ajkairól zengedeztek dalai, s mindaddig divatoztak, míg a német irodalom termékei által el nem nyomattak. Dalai közül Kul-

csár István a „Hasznos multságok-“ban 1817. sokat közlött. Egyházi énekeit „Buzgó szívnek énekes fohászkodásai“ czim alatt adta ki 1755. Bécsben. Költeményeit legújabbán „Várkonyi B. Amade László versei“ czim alatt gr. Amade Thadé adatta ki (1. k.) Pesten, 1836. Deák és német nyelven készült versezetei szintugy említésre méltók. —y.

Gr. Andrásy Manó, szül. 1821. mart. 21-én Oláhpatakán, Gömörmegyében. Atyja Károly jeles fő, s híres ellenzéki férfi volt; irt (egy két kötetes, német nyelven kiadott anonym munkán kívül) magyarul is, az utkészítésről; minek következtében őt bizá meg utjainak építésével a megye: s e feladattat emberül fejté meg, mert Gömör utjai még legjobbak a hazában. Anyja Manónak gr. Szapáry Etelka, anyul Csáky nemzetségi magyar nő. E család három tagjaiból Manó legidősb, utána következik Gyula, legifjabb Aladár. Manó az elemi ismereteket otthon nyerte, francia, német nyelvre dús tehetségű édes anyja tanítá őt, egyéb elemi tudományokban pedig Peregriny Elek oktatta. Gymnasialis tanulmányait Tatán fejezte be a kegyesrendűek convictusában. Az egyetemi tanulmányokat egy részben nyilvánosan hallgatá Pesten. Tanulmányai végeztével azonnal utazásnak indult; bejárta Olasz-, Német-, Franciaországot és Angliát, később Spanyolországot, Portugaliát; innen kirándult Marokkoba s a nagy mogolnál tisztelkedett. Ez utjáról a „Honderű“-ben olvashatni pár levelet. Nyilvános pályáját 1847-ben kezdte meg, midőn öcscsét Gyulát Zemplénben követté választatni segítette, maga pedig Tornában választatott meg. 1848-ban Torna főispánja lett, s mint ilyen a felsőházban foglalt ülést, de nem igyekvék szónoklat által feltűnni, hanem inkább rajzolt torzképeket az akkori forradalmárookra. Élcrajzait örömmel fogadá a közönség, még azok is, kiket ostorozott. 1849-ben ujra utazáshoz fogott, bejárta Bengalt, Ceylont, Javát, China partvárosait; mikről eléggé tudósit „Kelet-Indiakon“ című igen jeles műve. Egyéb irodalmi műve, néhány cikk a „Pesti Napló“-ban a „színházról“ és „Tiszaszabályozásról.“ Ez utóbbinál élénk részt vesz folyvást. Jeles gazda, ki sok gyakorlati

ismeretekkel bir, főleg a vasgyártás- és géptanban, miknek sok hasznát vette már oláhpataki vasgyáraiban és jószágain. Művészet iránti szeretete miatt választá meg őt a pesti műegylet elnökévé. Pénzgyűjteménye kivált arany és ezüst darabokban, továbbá drága műritkaságai páratlanok a hazában; egy kis muzeumot meg lehetne tölteni velök. Beszél a gróf majdnem minden europai nyelveket. Jelenleg a „Hazai vadászatok“ czimű könyv szerkesztésével foglalkozik. —k.

Angyalfi Mátys, született 1776. febr. 5-én Naszályon Komárommegyében. Végezvén iskoláit, a gazdasáznak adta magát, és gr. Festetich György által a keszthelyi Georgiconban gazdasági tanáru kineveztetvén, számos ifjak neki köszönik kiképeztetésöket; megvált a tanszéktől 1823. Német nyelven több munkát szerzett. 1824- és 1825-ben Pesten inditá meg a gazdaság- és természetkedvelők számára, „Mezei gazdák barátja“ czimű folyóiratát, melyet 1829- és 1830-ban ujra folytatott. 1830-ban a „Juháskáté“ (Pest), és 1836-ban a „Közönséges baromvosi könyv“ (Kassa) folyt avatott tollából. A magyar t. társaság levelező tagjai sorába 1832. mart. 9-én igtatá. Legnagyobb nyomor közt Posonyban halt el 1839. mart. 17-én. —y.

Angyán János, született 1768. mart. 10-én Veres-Berényben, Veszprém megyében. Végezvén tanulását, 1792. szülőhelyén, majd Hajdu-Böszörményben tanítóskodott. 1793-ban Debreczenben a történetek mellett a görög és romai literaturát adta elő Sinai helyett. Az 1797-ik évet Jenában töltötte, honnan visszakertülvén, 1798. Sághalmon Békésben, 1807. pedig Veszprém-ben lett predikátorrá. Munkái ezek: „A ker. ember kézi könyve.“ Veszprém, 1808. „Halotti predikátiókra való rajzolatok.“ Pest, 1816. „Közönséges isteni tiszteleten mondandó imádságok.“ U. o. 1817. „Nevelési tudomány“ U. o. 1822. Ezekon kívül a „Tudományos gyűjtemény“, „Egyházi értekezések“ és „Predikátori Tárházban“ számos munkái láttak napfényt. Kéziratban vagynak: „Tanítástudomány; Oskolai oktató szótár; Bibliai historiák; Liturgiák; Magyarország boldogsága s a fölséges austriai ház és közelebb I. Ferencz jó királyunk, mint ennek eszközlője.“ —y.

Anyos Pál, született 1756. dec. 8-kán Esztergárott, Veszprémmegyében, nemes szülöktől. Komáromban, Pápán, és Győrött végezvén iskoláit, 16 éves korában 1772. Remete sz. Pál szerzetébe lépett. Következő évben a szerzethez magát ünnepélyesen lekötve, Nagyszombatba küldeték a bölcsészet megtanulására, s 1776-ban 20 éves korában philosophiae doctor lőn. A heves, érzékeny nagy hazafi indulatú ifjú egyéb tanulásai közben Bessenyei Györgynek 1772., Baróczynak 1774. megszólalt magyar munkái, főképp pedig Barcsaynak versei kapták meg, és azonnal több romai remekmű magyartításához fogott. 1777-ben Nagyszombatból Budára tért, az egyetem, ő is oda költözött; hol a theológiát 5 évig tanulta. Itt úgy látszik kedve szerint folytak le napjai. Innét írt 18 költői levelet Barcsayhoz, 5-öt Bessenyeihez, Baróczy-, Mészáros- és Kónyihoz néhányat. Virágot innen lelkesíté. Budáról 1781-ben, 25 éves korában az elefánti zárdába (Nyitra megye) küldetett, és itt visszavonva magát tanaitól, egyedül trücskökkel szerzé mulatságát. Kis házacskákat csinált papírból, rájuk egy lyukat, hitta trücskeiket, azok jöttek, és faleveleket adogatott enniük. A sokat ült és csak rengetegbe nézött lassankint busongás komorítá el. Melancholiába esett. Egy év alatt majdnem egészen ellankadva, orvosok tanácsára Fejérvárra vitetett a nyelvtani első osztály tanítására. De már rajta segíteni nem lehetett; sőt a meggyengült idegzetben az ottani, még akkor sárvizes gőzü lég miatt csakhamar nyavalya fogamzott meg, és Anyos 1784. sept. 5-én, 28 éves korában kimult. Eltemettetett Veszprémben. Benne a magyar irodalom derék ápolóját vesztette el. Munkái: „Elegiák, költői levelek, allegoriák, énekek“, és egy oktató vereszet „Az isteni gondviselés“, melyek kiadását Bacsányi János eszközölte Bécsben, 1798. — y.

Aranka György, született 1737. sept. 15-én Kezdiszék Zágony helységében, hol atyja, szinte György, a helv. vallásnak superintendense lakott. Végezvén Maros-Vásárhelyt tanulását, Nagy-Enyeden logicát tanított. 1764-ben a királyi tábla mellett irnokoskodott, és gr. Nemes Ádám oldalánál

lévén, sokakkal ismeretségbe jött; németül és francziánul tanult. 1766-ban Domokos Antal itélőmesternél lett protocollistává; s e hivatalt Cserei Mihály és Székely Dávid alatt is vitte 1782-ig. Ez utóbbinál különösen 1777., tehát már 40 éves korában fogott a verseléshez. Gyengült szemei miatt Mária-Therezia 1782. a kir. táblához számfölötti ülnökké nevezé ki fizetéssel. 1787-ben József császár az általa Maros-Vásárhelyt felállított kerületi táblához tette bírónak, 1796-ban pedig a már visszaállított kir. táblánál lett valóságos ülnök. — Az 1791-ki országgyűlésen buzgott a magyar nyelv mellett, s a magyar nyelvmivelő társaságról irt előrajzot „Erdélyi magyar nyelvmivelő társaság fölállításáról való rajzolat az haza felséges rendjeihez,” czim alatt (Kolosvár, 1791.); melly ámbár törvénybe nem ment, mégis elkezdé munkálódását az ő titoknoksága alatt. A társaság munkáinak első darabja 1796. jelent meg. Aranka buzgalmának sikerült azt együtt tartani, míg végre oltalmatlanul hunynia kellett. Nevezetesebb munkái ezek: „Julia levelei Ovidiushoz.” Kassa, 1790. Németből. „Anglus és magyar igazgatásnak egybevetése.” 1790. „Budai Basa.” Bécs, 1791. Francziából szép magyarsággal. „Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről; egy próba II. Fridrik írásai közül.” 1791. Francziából. „Az erdélyi magyar nyelvmivelő társaságról újabb elmélkedés.” Kolosvár, 1792. „Elegyes versek.” Bennök sok jó gondolat van, de kevés költői mélység. „Schlötzer magyart sértegető munkájának az erdélyi szászokról megczáfolása.” Irt két bölcsészeti munkát is. Avatott volt Magyarhon történetébe; Erdély diplomatikájában különösen jártas. Meghalt 1817. mart. 11-én, 80 éves korában. — y.

Arany János, szalontai jegyző Biharban, szül. Szalontán, 1817-ben, fia egy ottani ref. földmivelőnek. Tanult Debreczenben kitünő sikerrel 1832—36-ig, midőn egy vándorszínésztársasághoz szegődött. 1838-ban szülőhelyén a latin nyelv igazgató-tanára; 1840-ben megyei másod-jegyző; 1848 után tanár Nagy-Körösön. A hazában különösen „Toldi”-ja által lett híressé, mellyet a Kisfaludy-társaság a kittüzött díjon

felül jutalmazott. Ugyanazon társaságnak vig népies eposzra kitett 1845-iki pályadíját szinte ő nyerte el „Az elveszett alkotmány” című művével. 1848-ban „Murány ostroma” hősköltemény, 4 énekben; 1850-ben „Katalin” költői beszély 13 énekben; 1852-ben „A nagyidai cigányok” című népies költemény, 1854-ben „Toldi”-jának második része jelent meg. Ezeken kívül számos jeles költeménye jelent meg a szépirodalmi lapokban. Műveit népies szellem, s erőteljes, sajátos nyelv és gazdag költőiség jellemzik. A Kisfaludy-társaság 1848-ban tagjává választotta, Szemere Bertalan pedig minis-teri fogalmazóvá nevezte. Nem csalódunk, ha Aranyt a most élők közt hazánk legnagyobb költőjének s nemzetünk első epicusának tartjuk. — k.

Árenstein József, született 1816. jan. 12-én Pesten. Végezvén u. o. a gymnasiumot, az ajtatos rendbe lépett, s mint ennek tagja Váczon hallgatá a bölcsészetet, melynek bevégeztével a pesti egyetemnél kiállván egyszerre minden tanulmányból a szigorványt, bölcsészeti tudorrá lőn. A hittant Pesten végezte az egyetemen, kitünve; 1843-ban a fensőbb mennyiségtanból (Mathesis sublimior) adott szigorványt, úgy fényes sikerrel, hogy az illetők ajánlatára közkölségen Bécsbe küldetnék, hogy ott magát az exact tudományokban kimivelje. Itt hallgatta három évig mind az egyetem, mind az öszművészet (Polytechnicum) leghiresebb tanárait, foglalkozván nemcsak az analysissal, hanem annak alkalmazásával is, u. m. égtannal, természettan-, erőszet- és géptannal, sőt a geodoesiával is. 1846-ban a pesti k. József-ipartanodához a betűszám- és elméleti s gyakorlati mértan és erőszet tanárának, később Bécsbe a felreal-tanodába nevezteték ki, s mint ilyen működik jelenben. 1847-ben a m. kir. természettudományi társulat rendes tagjává választatott meg, és mint ilyen 1848. erőszeti minták és szaki tapasztalatok gyűjtése végett közkölségen meglátogató Németország, Elzász és Schweiz nevezetesebb gyárait, technikus és real tanintézeteit. Mint író 1846-ban tűnik fel illy című pályamunkájával: „Mik a képzetes mennyiségek, és mi azoknak mértani értelme.” Pest, 1846.

Legkimerítőbb mű, mely e szakban létezik. Megjelent németül is a bécsi természet barátainak évkönyveiben. E munkát a m. t. társaság első jutalomra méltatta, szerzőjét pedig levelező tagjává választotta. Második munkája illy czímet visel: „Bettiszámítási előadások vázlata“, hallgatói számára, 190 könyvmattal. Pest, 1847. Dr. Mocnik Ferencznek németül irt mértanát és algebráját magyaritva adá ki: az elsőt Pesten, 1854-ben e czim alatt: „Mértan felső gymnasiumok és realiskolák számára“; a másikat pedig 1855-ben. Vannak ezeken kívül több értekezései a m. t. társaság-, és a m. k. term. tudom. társulatnál is. A „Nemzeti ujság“ is hozott tőle egy cikket az egyház- és iskolatügyről. Különben a magas számolásban bámulandó jártassággal bir, valamint a fenn elősorolt tudományi képesség egyiketől legelsőbbjeinknek e nembn jelelik őt ki. Ifjabb éveiben verseket is állított elő, melyek azonban már a reáltudományok elől háttérbe szorulnak. — y.

Argentí Döme, született Vácson, 1809. A gymnasialis és philosophiai iskolákat itt járta. Pesten végezvén orvosi pályáját, orvosi oklevelét 1836-ki martius 4-én nyerte. Már mint fiatal orvosnak nem vala nehéz meggyőződnie a felől, miszerint az ős allopathia koránsem olly tökéletes, hogy nála tökéletesebb nem létezhetnék: azért is Vácson telepedvén le, hol szülői éltek, azonnal a hasonszeny tanulásához fogott; tapasztalati uton akarván meggyőződni egy tapasztalati tárgynak minőségéről; és mindjárt orvosi gyakorlatának kezdetén reménye fölött lepetett meg több fényesen sikerült hasonszenvi gyógyítás által. Ez időtől mint rendithetlen barátja e gyógy-módnak, annak terjesztésén fáradhatlanul működött és mai napig (18 év óta) működik: gyógyszereit nemcsak szegénynek, hanem bárki másnak ingyen osztogatja; egyedüli törekvése lévén e gyógy-mód megismertetése: hogy így szűnjék valahára többeknek azon szerénytelen állítása, rágalma a szenvedő emberiség rovására, miszerint a homoeopathia semmi; hogy a balvélemények költeményeit törülje el mielőbb, és a természet ítéleteit minél hamarább megerősítse. — Ez ügyben nevezetese az ő munkálatai, melyek, a mennyire emlékeztünk, kö-

vetkező czimek alatt adattak ki: „Mit tartsunk Lovász Imre orvosnak ezen czim alatti értekezéséről: Mit tartsunk a homoeopathiáról. (Jelenkori 'Társalkodó.' 1838. 41. szám). — Rövid értekezés a homoeopathiáról (1838. 82. sz.). — Hahnemann orvostanárságának 60-ki évnapja, és a homoeopathia. (1839. 84. sz.) — Egy pillanat a homoeopathiára. (1841. 78. sz.) — Ismét egy pillanat a homoeopathiára. (Ellenbíráló, 'Társalkodó' m. é. 86-ki számában megjelent bírálatra. 1842. 13. sz.) — Különféle betegségek hasonszenvi gyógyítása, nemorvosok és kezdő hasonszenvi orvosok használatára. Pesten, 1847. 13 ivre terjedő munkája, melly 600 példányban jelent meg, nem lévén többé kapható (minden birtokosa örülvén e házibírátnak, mellynek segédelmével számtalan szenvedőnek egészséget, életet adhatott, a nélkül, hogy csak egynek is árthatott volna), 1855-ben Pesten új és bővített kiadást nyert. — k.

Árvay Gergely, született Vajtán, Fejérmegyében. A középtanodai osztályokat végezván, az ajtatos rendbe lépett, s mint ennek tagja Kecskeméten, majd Kőszegen a nyelvészeti osztályok növendékeit oktatta; azonban szándékát változtatván, 1810-ben a csornai premontrei kanonokrendbe ment át. Bölcsészeti pályáját Szombathelyt, a hittanit pedig a pesti központi neveldeben végzé. Utóbb a türjei prépostságban mint segédlelkész, Csornán a rend prépostja mellett mint titoknok, Keszthelyt és Szombathelyt mint költészettanító működött; 1833-ban pedig u. o. gymnasiumi igazgatóvá, később pedig a jánoshidi javak kormányzójává neveztetett. Az írói pályára 1825-ben lépett, s ez idő óta a 'Felső-magyarországi Minervá'-ban, 'Egyházi tár'-ban és 'Athenacum'-ban több jeles dolgozattal, eredeti s fordított szépliteraturai művekkel gazdagította irodalmunkat. Töle bírjuk igen jeles fordításban Moliere „Nők iskolá“-ját, és Voltaire „Tancredjá“-t, mindkettő kiadva a m. tud. társaság által (Pest, 1833—1834.); melly őt irodalmi érdemeinél fogva 1834-ki nov. 8-án levelező tagjai közé sorozta. — y.

Atádi Vilmos, szül. 1821. maj. 27-én Tót-Gyugyon Somogy megyében, kath. szülöktől. Atyja gazdatiszt volt; és

ennek 24 gyermeke közül Vilmos születési sorra 22-ik volt. Tanulmányait Tatán és Győrött végezte; előbb gazdasági pályára lépett, utóbb jogi pályát választotta, s 1847-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint író legelőször az „Életképek”-ben lépett fel Torma álnév alatt „Soproni levelek” című jeles közleményeivel, s az „Irodalmi Őr”-ben, Galamb név alatt, alapos bírálatával. Később a „Divatlap”-nak volt segédszerkesztője, azután a „Jelenkor”-hoz szegődött újdonságírónak, s mint ilyen a posonyi országgyűlésre küldetett fel, hol a „Hazánk” című lapba is irogatott. Sokat olvashatni tőle a „Népbarát”-ban is. Legújabb időkben sokszor találkozunk nevével különösen a „Pesti Napló”-ban. Sok tehetséggel bíró férfiú, s mint gr. Andráshy Manó titkára, főnökével együtt nagy buzgósággal fáradozik a hazai irodalom és művészet előmozdításán. — k.

Bacsák Imre, szül. Pápán Veszprémmegyében 1809. oct. 11-én. Gymnasialis iskoláit Pápán és Veszprémben, a philosophiát Szombathelyen s Győrött végezvén, a veszprémi papnövéndékek közé vétetett fel; és itt végezte hittudományi pályáját. Mint 22 éves áldozár, 12 évig kápláni, 4 évig hittanári s 4 év óta plebánosi minőségben szolgál Budakeszen. Írt számos tudományos értekezéseket különféle folyóiratokban, u. m. a „Magyar Sion-, Világ-, Religio és Nevelés”-, s legújabban a „Religió”-ban: „A vallásváltoztatásról politikai tekintetben; az egyházi javakról; a kijelentett religio s a tudomány; a sz. királyok; a püspöki hatalom; ez iránti észrevételek felderítése; sz. Péter széke; egyházjogi észrevételek.” Ezenkívül több alkalmi egyházi beszédei jelentek meg nyomtatásban. — k.

Bacsányi János, született 1763. maj. 11-én Tapolczán Zalamegyében; iskoláit Sopronban és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével nevelő lett b. Orczy Lőrincz tábornok házában, de csak kevés ideig, miután a kassai kamaránál tisztii alkalmazást nyert. Azonban e hivatalt is bizonyos heves hangulatu versei miatt elveszté; 1793-ben titoknok lett gr. Forgách Miklósnál. 1794-ben a Martinovics-féle felségsértési bűnben elmarasztaltatván, két évi várfogsággal sújtott. Később

1805-ben a bécsi bankohivatalnál mint fogalmazó hivataloskodott, és ekkor kelt össze Baumberg Gabriela német költőnővel, melly házasság azonban neki sok kellemetlenségeket okozott. 1809-ben a francia hadjárat alkalmával Napoleonnak a magyar nemzethez intézett proclamatioját fordította magyarra, miért Linzbe száműzetett. A m. akademia által 1843-ban levelező taggá neveztetett. Meghalt 1845. maj. 11-én; irói tehetségének következő szellemdus gyümölcseit hagyván hátra: „A magyarok vitézsége“ (Pest, 1785). „Bacsányi János versei.“ (1. k.) Pest, 1827. „Bacsányi poetai munkái.“ Második bővített kiadás. Buda, 1835. Dolgozott a „Magyar Museum“-ba s a „Minervá“-ba; kiadta „Ányos Pál munkáit,“ és „Faludi Ferencz verseit.“ — k.

Bajtai Antal, szül. Zsidón Pestmegyében, 1717. dec. 17-kén. Ifju korában a kegyes iskolai szerzetbe lépett. Tudományának öregbitésére bejárta a legnagyobb miveltségű europai tartományokat s tanuló-intézeteket, mellyekben mindenütt kitüntette magát. Hazatérvén, Pesten bölcsészettanár lett. Kiváltképen szónoki tehetségének jeles remekét mutatta be azon ékes beszédben, mellyet 1749-ki maj. 13-án a királyi lak alapjának megvettetése alkalmával tartott. E remek beszéd annyira magára vonta mindenek figyelmét, hogy ezután nem sokára Bécsben a történetek és régiségek professorának neveztetnék ki azon intézetben, mellyet sabaudiai özv. herczegnő Lichtenstein M. Therezia alapított; később pedig József császár magánoktatójának választatott a történetírásban. Említett ékes beszédén kívül kiadott munkája: „Specimen rationis in historicis institutionibus susceptae“ (typis Leopoldi Kaliwoda, 1750.). Készített kéziratban magyar történetírást is József császár magán használatára. 1760-ban erdélyi püspökké neveztetett ki, és zászlós-ranggal tiszteltette meg. Meghalt 1775-ben jan. 15-kén. — k.

Bajza József, született 1804. jan. 31-kén Szücsiben Hevesmegyében ágostai vallást követő nemes szüléktől; az atyai házat, mellyben leggondosabb nevelésben részesült, hét éves korában váltá fel a gyöngyösi k. gymnasiummal, melly-

nek osztályait dicsőrelesen bevégezván, 1817-ben Pestre ment a felsőbb tudományokat a magyar egyetemen hallgatandó, melyeket azonban 1824-ben a posonyi akademiában végzett be. A következő évet, mint törvénygyakornok Gyöngyös mellett fekvő Oroszi helységben, hol elhalt atyja birtokos vala, tölté. Megnyílt e közben a nevezetes 1825-ki országgyűlés, és Bajza a hevesi követekkel ismét Posonyba ment, s két évig ott tartózkodván, az üléseket szorgalmasan látogatá, s a vitatkozásokat figyelemmel kíséré. 1827-ben Pesten k. táblai jegyző, következőben pedig ügyvéd lön. Már tanuló korában az ó-kor remekíróinak szenvedélyes olvasása fölkelte keblében a költészet iránti vonzalmat és szeretetet; midőn pedig a magyar irodalmat Kazinczy munkáiból megismerte, e nyelven maga is néhány kísérleteket tett: az idylli alakot azonban, melyet első műveiben használt, miután egy-két lyrai dolgozata által Kisfaludy Károly figyelmét magára vonta, s kitől ezen új pálya futására tüzelték, végképen elhagyá. Költéményei az *Aspasia*-, *Aurora*-'ban és egyébütt elszórva jelentek meg, melyeket összegyűjtve „Bajza versei“ (Pest, 1835 és 1844.) czim alatt birunk. Köztük sok jeles találatik. Kisfaludy Károly 1830-ban halálos ágyán őt bizta meg *Aurorájának* folytatásával, ki is azt 1837-ig szerkeszté, s ez idő alatt is a többi zsebkönyvek közt elsőségét mindig fentartá. Ő maga azt nem csak verses, hanem prosai dolgozatokkal is gyarapította, melyek közt több becses novella s történetrajz. Emlékezetes Bajza pályájában az annyira elhírhedt *aurorai pör*, mely 1833-ban Trattner-Károlyi által indított ellene, midőn ő zsebkönyve folytatása iránt Kilián Györggyel szerződött. A *‘Társalkodó’* 1832-ben az ő szerkesztése mellett indult meg. Első és terjedelmesebb kritikai munkája az *‘Epigramma theoriája’* volt (Tud. Gyűjt. 1828. VII. XII.), melyel megmutatá, hogy e pályára hivatással bir. Felállott a magyar t. társaság: és Bajza 1831. febr. 7-én levelező, 1832. mart. 10-én pedig a történeti osztályban rendes tagjává választatik. Munkás tagja lön 1833. óta a Kisfaludy-társaságnak is. 1831-ben inditá meg a „Kritikai lapokat“, és miattuk sok keserű falatot kelle nyel-

nie; sujtatott, de ő is sujtott kegyetlenül. „Az északamerikai egyesült országok történetét“ Hermann után Velenczei Gábor név alatt Budán, 1836. (2. k.) adta ki. Ez időszakba tartozik még két irodalmi kezdeménye: a „Pillangó“, külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve (Széplaki Ernest álnév alatt). Buda, 1836. S jóval elébb még a „Külföldi játékszin“. Pest, 1830. Az 1837-ben megindult „Athenaeum és Figyelmező“ tudományos és kritikai lapot nagy ügyességgel szerkeszté. A történetírás azonban azon tér, mellyen ő úgy látszik, elemében van. Mi vala tőle e mezőn várható, Coriolan-jában eléggé megmutatta. Ő írta tovább: „Az emberi mivelődés történetét“ (Pest, 1844. 2 k.). Németből szabadon fordítva *). „Az angol forradalom történetét“ (u. o. 1845. 1. k.) Dahlman után; és „Uj Platarch vagy minden korok és nemzetek leghíreseb férfiai és hölgyeinek arc- és életrajzát“. Megkezdé a „Világ történetét“ is 1846-ban, de be nem végzé. A pesti kör megbízásából ő szerkeszté 1847-ben az „Ellenőr“ politikai zsebkönyvet. Sokat fáradott a „Magyar-német és Német-magyar Zsebszótár“ szerkesztésében. Két ízben volt igazgatója a pesti magyar színháznak, mellynek ügyében 1839-ben szöveget is bocsátott ki. Nem említvén a „Tudománytár, Athenaeum és Társalkodó“-ban közlött cikkeit, csak azt jegyezzük meg, mikép ő közkedvességű költő, avatott bíráló s legkitünőbb prosairóink egyike. 1848-ki jul. kezdete óta „Kossuth Hírlap“-ját szerkeszté. — y.

Balás István, született Kolosvárt, s ugyanott végezvén tanulását, a német egyetemekre sietett, és 1549—1555., s így Wittenbergbeni 6 évi tartózkodása alatt szép ismereteket szerzett ugyan, de azokkal, fájdalom! az igazság rovására nagyon visszaélt; hazajötte után a kolosvári ref. iskolában kezde tanítani: de 1566 táján a Socin tanait követő Dávid Ferencz mellé állván, ugyanazon tanokat szóval és írásban, nem csak Erdélyben, de Magyarhonban is, bár itt siker nél-

*) S fájdalom! az eredetinek minden téveszméit is fölkarolva, s terjesztve.

kül, ügyekvék terjeszteni. 1567-ben kolosvári; később tordai predikátor lett. Nyomatásban megjelent munkái ezek: „Az apostoli credonak rövid magyarázata a sz. irás folyása szerint“ Fejérvár 1568. „Egynehány kérdések a keresztény igaz hitről és avval ellenkező tudományról az Istennek egyházába“. U. o. 1568. — y.

Balás Theophil, született 1795., maj. 27-én Párkányban, Komárommegyében; 1813-ki oct. 29-én öltözött fel Pannonhegyen a sz. Benedek-rend tagjává; több helyen tanított: mi által az ifjúság nevelése körül nem csekély érdemeket gyűjtte magának; néhány évig igazgató az esztergomi gymnasiumot: jelenleg munkásságát a nyalkai hívek üdvének szenteli. Mint esztergomi költészettanár — kiadott jeles alkalmi versei által vonta magára a közfigyelmet; remek dolgozatait sajtó alá tisztázza. — y.

Balásfi Tamás, régi nemes család sarjadéka, vonzalmat érezvén keblében az egyházi életre, miután dicséretesen bevégezte előkészítő tudományait, pappá lett, és huzamosb ideig munkálkodván a kath. nép oktatásában, posonyi préposttá, majd bosoni püspökké nevezteték. A törvény- és történettudomány tágas mezején tanusított bő ismereteit több rendbeli latinul irt munkái (lásd Prayt, Bibl. Bud. Opp. 4. p. 99.) eléggé mutatják. Magyarul csak egy könyvet irt, és ennek czime: „Csepregi iskola, mellyben a Lutheranus és Kálvinista Predikátoroknak tanuságokra, és tévelgésekből való kitérésekre a csepregi szitok szaporító predikátort iskolázza“. Posony, 1616. Meghalt 1632. — y.

Balásházy János, született 1797-ki mart. 7-én Sátoralj-Ujhelyen Zemplénmegyében, hol atyja megyei hivatalnok volt. Első nevelésben és oktatásban szülőhelyén részesült, meg a sárospataki anyaiskolában. 1807-ben, és így tíz éves korában atyját elvesztvén, kora árvaságra jutott. Gondnoka örökös felvigyázása alatt kezdé meg most tanpályáját Lőcsén, folytatá Sárospatakon, bevégezte pedig Kassán. Már ifju korában különös hajlamot érzett magában a mezsei gazdaságra, miért is 1816-ban Keszthelyre ment a gazdaszáti leczkék hall-

gátására. Egy év múlva megváltván az intézettől, haza sietett, és örökségét megyéje beleegyezésével már 21 éves korában átvevén, gazdasága folytatása- s ismereteinek tökéletesítésével foglalkozott. 1820-ban Pestre tette át lakását, hol mint ügyvéd meg is házasodott. 1827-ben Zemplénmegye szolgabírói hivatallal tisztelé meg. A magyar t. társaság igazgatósága 1830-ki nov. 17-én Posonyban tartott ülésében a természettudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Jelenleg Debreczenben lakik. Mint elméleti s gazdasági író több nevezetes munkával gyarapítá a magyar irodalmat, millyenek: „Gyűjtemény a juh-tenyésztésről“. Kassa, 1827. 2. k. Második kiadás: 1833. „Tanácslatok a magyar mezei gazdák számára“. S.-Patak, 1829. „Okos gazda“, vagyis gazdaságbeli tudomány kérdések- és feleletekben az alsó és falusi oskolák számára egy olvasó könyvvel. Pest, 1830. Második kiadás: 1833. „Az adó és még valami.“ U. o. 1830 és 1831. „Az 1831-ki felső Magyarországi zendüléseknek történeti leírása.“ U. o. 1832. „Ujabb tapasztalások a juhtenyésztés tárgyában.“ S.-Patak, 1833. „A háztartás és mezei gazdaság tudománya“. Debreczen, 1838—1839. (2. k.). „Elárult pályamunka.“ U. o. 1842. „Debreczen amint van“. U. o. 1844. „Politikai és státusgazdasági nézetek. U. o. 1847. (első k.). Ezeken kívül több eredeti gazdasági értekezést közölt a folyóiratokban. — y.

Balassa Bálint báró, szül. 1551-ben, kath. szülöktől. Fiatal korában katona lett. 1575-ben hivatalnok Rudolf császár udvarában. 1575-ben részt vett a Báthori elleni hadjáratban. Később Egervár parancsnoka. Turnovszky Zsófia grófnő iránti szerelemből költő lett. 1584-ben házasságra lépett Dobó ezredes leányával. 1589-ben családi viszály következtében elhagyta hazáját; e száműzés alatti tartózkodása nem tudatik. 1594-ben újra visszatért Magyarországra, s ugyanazon év maj. 20-kán Esztergom ostroma alkalmával Pálffy Miklós oldala mellett hős halállal mult ki. Költeményei „Füves kertecské“ czim alatt elébb Nadányi, később Rimai által összeszedve, 16 kiadást értek. Ő a legrégibb magyar lyricus. — k.

Balázs Sándor, szül. Kolosvárt 1830. dec. 26-án, s ott

végzé iskoláit is. 1851-ben Pesten egy ideig a mérnöki előadásokat hallgatta. E pályáját azonban elhagyta és az irodalmi téren tesz kísérleteket. 1852-ben lépett fel először „Első szerelemem“ című beszélylyel s néhány humoristicus versekkel. Ugyanezen évben jelent meg Scribenek „Carlo Broschi“ című regénye, melyet ő s egyik barátja fordított magyarra. Jelenleg felváltva a szépirodalmi lapoknál dolgozik, s ezekben vannak elszórva néhány novellái s beszélyei. — Nem rég beszélyeiből 2 kötetet bocsátott közre. — k.

Balia Sámuel (felső szilvási), erdélyi székely születés, királyi tanácsos. Tudományos neveltetését leginkább Nagy-Enyeden és Kolosvárott nyerte, s tudományaért neveztetett királyi tanácsosnak. Magyar nyelven adta ki ezen munkáját: „Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része“, stb. Kolosvár, 1791. — k.

Bálinth Antal, született 1777-ki jun. 18-án Zala-Egerszegen. Az ajtatos-rendbe 1797. oct. 2-án lépett, s mint ennek tagja, lankadatlan buzgalommal folytatá az oktatás sz. ügyét 1847-ig, előbb az alsóbb nyelvtani osztályokban, utóbb Szegeden a lyceumban, mint hit-, magyar nyelv- és irodalomtanár. E minőségben ada ki egy „magyar irodalmi kézi könyvet“ tanítványai számára. Majd Kecskeméten több éven át ujonczmesteri hivatalt viselt; hol a tiszta vallásossággal együtt a honi nyelv és irodalom ügyét buzgón ápolá növendékei keblében. Benne szerzete a valódi ker. szeretet és ernyedetlen munkásság igazi példányát veszté el jul. 21-én 1849-ben Vácson, hol két év óta éldegélt nyugalomban. — y.

Balla Imre, erdélyi születés, a bágyoni unitáriusok gyülekezetének hitszónoka. Kiadott magyar munkái: „Tréfás elméjű bölcs Diogenes Filosofusnak históriája, magyar versekbe foglaltatott az olvasóknak kedvéért“. Kolosvár, 1782. „Arithmographia Biblica, azaz a biblicai számoknak leírása, melyeket az egész Szentírásból kiszedegetett és egymás után helyeztetett Balla Imre a Korondi Unitaria Ekkleziában az Isten ígéjének méltatlan sáfára“. — k.

Balla Károly, született 1792-ben Nagy-Köröösön, Pest-

megyében; tanulmányait ugyanott végezte. A törvényt Pesten hallgatta. Később Pestmegyénél hivataloskodott különféle minőségben, miglen megyei kapitányi állandó hivatalt vállaltván, azt 30 évig viselte; jelenleg e hivataláról lemondván nyugalomban él pestmegyei jószágán. Eleinte szépirodalmi munkálatokkal és költeményekkel foglalkozott, mint ezt az Aurora, Hebe, Urania és Aspasia szépirodalmi lapokban közlött s hazafiui szeretet-buzgóságot tanúsító költeményei igazolják. Két évig szerkeszté a „Kémlő“ gazdasági s ipar-kereskedelmi lapot; azonfelül számos vegyes tárgyú értekezéseket közlött a Tud. Gyűjteményben, Társalkadóban és politikai lapokban. Önálló munkái: „Hős regék a magyar előidőkből“. „Zsebtükör“. 1836. „Vélemény a büntetés mód javítása iránt.“ 1839 óta a m. akadémia rendes tagja. — k.

Ballagi (Bloch) Móricz szegény zsidó szüléktől született 1816-ban, Tarnokán, Zemplénmegyében. Az első oktatást atyjától nyerte, kinek vezérlete alatt a bibliát és thalmudot olly sikerrel tanulá, hogy 13 éves korában az egész ó-testamentomot eredeti héber nyelven könyv nélkül tudta s héber és chaldeai nyelven költeményeket irt. De akkor magára hagyatván, a nyomor mindenféle nemeivel küzdve folytatta ugyan a thalmud tanulmányozását N-Váradon; de a híres Mendelssohn munkáinak olvasása által a biblia szabadelműbb értelmezésére vezetettvén, a thalmud üres szörszálhasogatásait megúnva, mindinkább hasznosabb tanulmányok felé kezdett hajolni. Minthogy azonban életét csak mint thalmudtanuló, u. n. báchur tengethette, nappalait a thalmudnak, éjjeleit Mendelssohn philosophiai műveinek és nyelvek tanulásának szentelé. Miután tehát ernyedetlen magánszorgalom által a magyar, német, latin és görög nyelvek ismeretét, a mellett a szükséges realtudományokat is megszerezte volna, 1835-ben a pápai helv. hitv. collegiumban letett szigorú vizsgálat után, ugyanott az első évi bölcséletet hallgatók sorába fölvétetvén, két év alatt a philosophiai tanfolyamot, különösen a jeles Tarczy Lajos tanár vezérlete alatt bevégezte; 1837/8-ban pedig a pesti egyetemenél mértant és felsőbb mathesist

hallgatott. 1838-ban ősszel kiment Párisba, hol különösen keleti nyelvekkel foglalkozott és Coussin de Perceval alatt az arab nyelvet annál szerencsésebb sikerrel hallgatta, miután a héber, syriai s chaldeai nyelvek alapos tudománya őt a rokon arab nyelv megtanulásában tetemesen segítette. E közben a posonyi országgyűlésen a zsidók emancipatiója kerülván szőnyegre, hitrokonai érdekében egy kis munkát dolgozott ki még Párisban mulatása alatt, melyet barátja Vajda Péter kiadott (*A zsidókról*, 1840). Haza térvén 1840-ben egy nagyszerű exegetico-critikai bibliai dolgozattal, „Mózsés öt könyve” cím alatt, melyből 6 kötet meg is jelent, elkezdte írói pályáját, mellyen azóta folyvást munkás. Ballagi irodalmi munkásságának egyik fő rugója hitrokonainak magyarsítása volt, melly törekvését méltányolván a magyar akadémia, őt még 1840-ben levelező tagjává választotta. 1842-ben kiment Németországba, s ott az evangelico-reformált vallásra történt áttérte után, a tübingai egyetemen 13 hónapig theológiát hallgatott, és a philosophiai tudor czímet nyerte. Haza térvén 1843-ban tanárnak hivatott meg a szarvasi evang. hitvallásu lyceumba, hol is egész 1848-ig mint igazgatótanár működött. Az 1848-ki gyászos események őt is hatásköréből kiforgatván, két évet nem kereste otiumban töltött, többnyire Szarvason. 1851-ben a szarvasi iskola tanárral ismét megválasztatott; de nem sokára a dunamelléki hely. hitv. Kecskeméten lévő theologiai intézetbe bibliai magyarázat tanárral meghivatván, ez utóbbi tanszéket annál később volt elvállalni, miután az olly tudományok előadását tette kötelességeül, mellyeknek mint kiváló szakának egész élete szentelve volt. Jelenleg pedig a Pesten megnyitott prot. theologiai intézetben mint a biblia tanára működik. Birunk tőle „Uj kimerítő magyar-német és német-magyar zsebszótárt”. (Pest, 1843. Második bővített kiadás: 1854.). Irt magyar nyelvtant is német nyelven, ezenfelül több apró dolgozatokat. — k.

Balogh József, született 1715-ki oct. 14-én Szombathegyen, Vasmegyében. A jezsuita-rend öltönyét 1732-ben vette

föl. Tanított Kassán, Győrött és Kolosvárt. Kálnoki lovas ezredének 3, Vécsei gyalogságának pedig 6 évig volt lel-
késze. Ezután 1757-ben a magyar ajku győrieknek lett hitszó-
nokává. Rendtársait Gyöngyösön 8 évig, a kőszegi középta-
nodát pedig 6 évig kormányozta, s mint ilyen halt meg 1771-
ki maj. 26-án. Rendtársának Bourdalovenak 12 kötetnyi egy-
házi beszédeit magyarítva már sajtó alá készíté midőn a kia-
dásban közbenjött halála megakadályozta. Egyes beszédeket
Paithner, midőn 1774- és 1775-ben Kőszegen tanított, még
maga is látott. — y.

Balogh Pál, született 1794-ki oct. 18-án N. Baracznán.
Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit végezte Rimaszombatban,
honnan tanulmányai folytatására 1820-ban S.-Patakra s 1814-
ben Késmárkra ment, hol a törvényt hallgatta. Az iskolai év
végével a franczia s olasz nyelvvel ismerkedett meg. Kés-
márkról ismét S.-Patakra tért vissza, hol elvégezvén az ott
taníttatni szokott tudományokat, 1817-ben az orvosi tudomá-
nyok hallgatása végett Pestre ment, s azokat 1822-ben végez-
te be. Az orvosi oklevelet következő évben elnyervén, a gya-
korló orvosi pályának szentelé magát. 1825-ben beutazta Né-
metországot, és annak főbb városait. Visszatérvén Pestre,
1830-ban a m. t. társaság levelező tagjává neveztetett ki, 1835-
ben pedig rendes tagjává. 1836-tól fogva a m. akademia által
kiadott, 'Tudománytár' literaturai részének szerkesztésével
bízott meg. Neve 1820 óta ismeretes a magyar irodalomban.
Értekezéseinek száma nagy; a philosophiai, természeti s or-
vosi tudományoknak alig találhatik egy-egy ága, mellyben
kitűnőt ne adott volna a magyar irodalomnak. A 'Közhasznu
ismeretek tárá'-t 180 czikkel gyarapítá. 1835-ben jelent meg
tőle a m. t. társaság által kiadott philosophiai pályamunkák
első kötete, melly 100 darab arannyal jutalmaztatott. Az
iparegyesület első eszméje tőle jött; az állatkinzás elleni egy-
let szinte az ő műve. Jelenleg Pesten a hasonszenvi gyógymód
gyakorlását szép sikerrel folytatja. — y. Ennek fia:

Balogh Zoltán, szül. Pesten, 1833-ban. Atyja felü-
gyelete alatt kitűnő nevelést és kiképezést nyert, nemcsak a

széptudományokban és nyelvek ismeretében, hanem a zene- és festészetben is. Iskoláit Pesten végezte; a festészetet Bécsben tanulta. Előbb szeszélyeinek hódolva, Aradon tett színészi próba-kísérleteket; most Pesten a festészet- és költészet-foglalkozik. Mint költő a „Divatcsarnok”ban mutatta be magát több apróbb dalaival. E folyó évben Müller Gyulánál jelent meg tőle egy kötet lyrai költemény, „Balogh Zoltán versei” cím alatt. — k.

Bandi Mihály. Két munkát adott ki magyar nyelven u. m. „Bujdosók vezére”, 1778-ban; és „Szent írásból lerajzoltatott igaz kereszténység czimere” németből fordítva, 1808.— k.

Bárány Ágoston, szül. 1793. dec. 29-én, Miskolczon Borsodban. Iskolai pályáját szülőhelyén kezdette s folytatta. A bölcsészetet és törvényt Egerben végzé, s 1821-ben ügyvéd lett. Majd Torontálmegyébe költözött, és ott különféle hivatalt viselt. 1817 óta Kazinczyval levelezésben állott; s irodalmi munkásságát német, görög, latin vegyes tárgyú költemények magyarra fordításával kezdé meg; később több jeles magyar hazafi, s historiai nevezetességtű férfi és hölgy életrajzát adta ki a Minervában, Tud. Gyűjteményben, s vegyes tárgyú cikkeket közölt u. o. és a Társalkodóban, verseket az Aurorában, Hebe- s Uraniában. — y.

Bárány Péter, szül. Miskolczon. Miután tanulásait a pesti egyetemen végezte, azon jutalom elnyerése által vonta magára a figyelmet, melly a magyar nyelven készítendő legjobb psychologiai munkára volt feltéve. E munkája a „Hadi s más nevezetes történetek” című folyóiratban jelent meg 1791-ben, Bécsben. Ezután magyarra fordította „Campe psychológiáját gyermekek számára”. Hasonlólag tőle van e színműnek: „A talált gyermek”, magyar fordítása. Nyomatásban kijött 1792-ben. — k.

Baranyi György (szeniczei) á. v. hitszónok. Született Beleden Komárommegyében. Tanult Győrött, Posonyban és Eperiesen; honnét külföldi akademiákra Jenába s Hálába ment. Visszatérvén, a győri iskola aligazgatójává, azután

nagy-vásónyi hitszónokká lett. Rambach munkáját magyarra fordította „Gyermekeknek kézi könyvecskéjök“. Jena, 1740. Nevezetesebb munkája az új-testamentom magyar fordítása ez eredeti görög szövegből: „A mi urunk Jézus Krisztusnak új Testamentoma, most görög nyelvből ujonnan magyarra fordítottat“. Lauba, 1754. — k.

Barányi Pál, szül. 1657. jan. 25-én Jászberényben. Jezuitává 1674-ben lett. Végeztén tanulását, világi ruhába öltözködve hatott be a jezuita névtől is irtózó Erdélybe, s itt a kath. hitre sikerrel oktatta a zsenge ifjúságot. Négy év múlva visszahivatván, magát a harmadik próbának vetette alá. Öt év elteltével ismét visszament Erdélybe, s ott ezer vész közt ismét 13 évig hirdette a kath. hitet; és daczolván Tökölly kegyetlenkedéseivel, hitsorsosainak nem kis örömére közöttök állhatatosan megmaradt. Az oláhok egy részét a kath. egyháznak megnyerte, mi által nevét halhatatlanítá. Visszaadtván hazájának, Pesten 7 évig hitszónok, s egyszersmind az ottani székház főnöke volt. Majd Nagyszombatba rendeltetvén, midőn a rá ruházott hivatalokat fokonkint pontosan teljesitené, meghalt 1719-ki dec. 8-án. Magyarul irt munkái következők: „Az életnek és halálnak képe, avagy halotti predikátiók“. I. Rész. Nagyszombat, 1714. Ajánlva van Mártonfi György esztergomi kanonoknak. II. Rész. U. o. 1719. Matusek Endre győri nagyprépost költségén. A III. részt kéziratban maradt-nak mondja Paitner püspök. „A szentek lajstroma, az az a sz. írásból vagy a szentek életéből esztendő által minden napra rendeltetett elmélkedések“. U. o. 1713. Ajánlva Nagy Mihály győri kanonoknak. E munka 1771-ben Egerben újra kinyomatott. „Vasárnapi predikátióit“ letisztázva hagyta maga után. — y.

Barcsai Ábrahám, született 1742-ki febr. 2-án Piskiben, Hunyadmegyében, hol atyja főbíró volt; ivadéka Ákosnak, a hajdani erdélyi fejedelemnek. 16 éves koráig a nagyenyedi collegiumban tanula; s miután egy hét alatt szülőt elvesztette, 1762-ben Erdély részéről Bécsbe a testőrsereghez küldetett: hol Bessenyei s Baróczy társaságában a szunnyadozó magyar hazát serkentve buzditotta arra, hogy

legdrágább kincsére, a nemzetiségre, s annak egyedüli fen-
tartójára, a magyar nyelvre az eddiginél nagyobb gondot
fordítson. Hazafiui versei könnyű folyamata tetszett, valamint
bölcstartalma is. Többnyire epistolákból állanak, melyeket
Révay összegyűjtve, b. Orczy Lőrincz munkáival együtt
„Két nagyságos elmének költeményes szüleményei“, czim
alatt adott ki Posonyban, 1789. Alig volt 5 évig a testőrségnél,
kapitánynya lett Leopold főhg. lovas ezredében, s idegen
tartományokba kellett mennie; de itt sem feledkezék meg
hazájáról és nyelvéről. II. József alatt több ütközetben részt
vett. 1787-ben ezredessé, s a magyar testőrök főhadnaggyá-
vá emeltetett. 1794-ben nyugalomra lépve, csőrai jószágára
ment; hol 1806-ban, mart. 6-án meghalt; s igen nagybecsben
tartott almafája alá, mellynek képét pecsét gyűrűjén ezen fel-
írással: „Arnyékban zöldül“, viselte, temettetett el. Ő bizonyá-
ra jelesebb költőink sorában áll. Zrinyi versnemmél élt. — y.

Barcsai-Nagy Mátyás, illy czimű munkát hocsátott
közre magyar nyelven: „Historia a vitéz Hunyadi János er-
délyi vajdáról“. Kolosvárott, 1570.

Baricz György, született 1779-ki oct. 28-án Nagy-
Enyeden. Szülővárosában végezve a bölcseészeti, hittani s
jogi tudományokat, Bécsben a cs. mérnöki akademiába véte-
tett föl. 5 évi tanfolyam után János fhg. 1805-ben a hadi mérnö-
ki testbe kadetnek befogadta; 1807-ben pedig u. o. főhadnaggyá
nevezte. Rangról rangra emelkedve, 1839-ben már al-
ezredessé lön. Mint író Tacitus fordításával tünt fel. Czime a
műnek „Cornelius Tacitus munkái“. Bécs, 1822. Következő
évben egy értekezést irt a m. kurirban, a „Dunán Pest és
Buda közt építendő, lánczon függő állandó hidról.“ A m. t.
társaság levelező-tagjává választá. Meghalt Zarában, 1840.
dec. 27-én, élte 61 évében. — y.

B. Barkóczy László, született 1791-ben jan. 9-én, Im-
reghen Zemplénmegyében. Kisebb iskoláit Sátoralja-Ujhelyt
és Pesten, a bölcseészeti tanulmányokat Kassán, a jogászati
első évet pedig ismét Pesten végzé, kitünő jelességgel. Egyházi
pályára vagyván, b. Fischer István egri érsek által a növen-
dékpapok közé felvétel, és szép tehetségeinek kimivelésére

1809-ben a központi növeldébe küldetett Pestre: hol miután tanulását dicséretesen bevégezte 1812-ben, először mint tollvivő, azután érseki szertartó nyert alkalmazást. 1815-ben felszenteltetvén, keble szent sugallatát követve, lelkipásztorságra kívánczolt, és Jászladányban mint segéd 7 hónapot töltött. Nem találkozott, ki őt az apostoli buzgóságban felülmulta volna; miért is megürülvén a bogácsi plebánia, annak vezetésével a még mind egyre fiatal Barkóczy bizatott meg. Itt két évig pásztorkodván, övéinek valódi atyja volt. 1818-ban jul. 9-én, miskolci plebánossá, s rövid idő múlva ugyanazon kerület alesperessévé neveztetett. 1829-ben lett egri kanonok, és mint ilyen káptalanának több éven át hű szolgálatokat tett. 1836-ban már mint pankotai főesperes és ábrahámi apát ment Pestre a kir. táblához, s innen következő évben jan. 13-án a székesfejérvári püspökségre. Mint püspök megyéjében az egyházi életet és keresztényi szellemet czélszerű intézkedései által ügyekvék előmozdítani. Az általa hön pártolt népnevelés előmozdítására évenként tetemes áldozatokkal járult, s e szent czélra, különösen az iskolák felállítására másokat is lelkének egész erejével buzditott; a püspökségi uradalmakban lévő plebánosok, plebániák és iskolatanítók sorsát nevezetesen javította; s e mellett jobbjairól sem feledkezett meg, kiknek anyagi szükségéit különös atyai kegyességgel kísérte. Innen magyarázható meg azon hő ragaszkodás, mellyel iránta viseltetének, innen ama könyvek, melyeket halála hírére hullattak. A püspöki javak felvirágoztatására tett intézkedései s tetemes költségei által nem csak a megyének, de a hazának is, leginkább pedig utódjának méltó E' t érdemlette ki. A karjai közé fogadott egyháziakat szelvedéggel, szeretettel, bölcseséggel, és apostoli buzgósággal kormányozta. Az egyházi irodalmat nem csak maga mívelte, egyéb latinul irt értekezésein kívül „Növelés“ (Pest, 1842.), Fenelon után irt munkájával, de ezen tövises pályán törekvőket atyáskodó kegyességével is ösztönözte, mennyire tehetségében állott; jóakarátjának és jótékonyságának malsztait mindenekre kiárasztván. Az érdemekkel tetézett fér-

fiut, népének valódi atyját, a jó hazafit és melegkeblű emberbarátot, Jézus egyházának hű, engedelmes szolgáját 1847. dec. 13-án Posonyban, hol a hon iránti kötelességét lerovandó, az országgyűlésre megjelent, éltének 56-, püspöki hivatalának 11-ik évében, rövid, alig néhány napi gyengélkedése következtében váratlanul a halál elragadta. Végrendelete szerint Székesfejérvárt hivei közt, az ugynevezett cholera-temetőben kívánt eltakaríttatni. Káptalana az által kívánta főpásztora iránti hű ragaszkodását nyilvánítani, hogy azonnal elhatározza, mikép a sirkövet ő, s nem más fogja neki felállítani. A derék férfiú sirjának bus hantjain az emlékezet hirszellői fogják örökké viritó nefelejtseket lengetni a feltámadás nagy napjáig. —y.

Barna Ignác, szül. 1822. Debreczenben evang. szülőkthől. Tanult szülőhelyén, az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. Előbb Pesten, jelenleg Bécsben orvos. Birunk tőle két kötet költeményt, u. m. „Versek.” Buda, 1846; és „Szerelemhangok.” Pest, 1850. —k.

Barna János, született 1720. Láziban, Veszprémmegyében; hol atyja uradalmi tiszt volt. Ámbár rá szép vagyon várakozék, és hivatal: de ő ezekről lemondván, jezuítává lett. Szerzetének 1773. történt feloszlása után, romhányi lelkészszé, utóbb váci kanonok- és apáttá nevezteték. Magyar munkái ezek: „A sz. Háromságnak Budán felállított congregatiója.” Buda, 1782. „A Jézus Krisztus oskolája, mellyben a k. jó erkölcsekről lelki üdvösségre minden legszükségesebb tudományról, az apostoli hitről, a romai Ecclesia tzeremoniáiról való kérdésekre helyesen felelni a Sz. Írásból, Sz. Atyák közönséges kontziliumok írásból igen könnyen az ifjú taníttatik, és mellyik az igaz és idvességes hit, világósan az együgyü közönségnek megmutattatik.” Posony, 1762. Meghalt 1781-ben. —y.

Baróczy Sándor, született 1737. apr. 11-én, Ispalánkán, Nagy-Enyedhez közel; hol iskoláit kitünő előmenetellel végezvén, Szebenben az erdélyi cancelláriánál nyert alkalmazást. Még e helyen vala gyakorlaton, midőn Maria-Therezia a

magyar testőrséget alkotó, a két testvérhon megyéit felszólítván, hogy az oda kívánczók ifjak közül a legjelesbek- és legdeliebbeket válogatnák ki. Baróczy e hirt nagy örömmel vevé; mert régóta vágyott azon tulajdonokat sajátáivá tenni, mellyek által a külföldről hazatért ifjakat látta ragyogni; s valószínűlté vélté szép ohajtásait, ha majd Bécsben lakik. Esedezése, mellyet a megyéhez nyújtott, mivel arcza visszalökő, s alakja nem eléggé deli volt, ellenzésre talált: azonban gróf Mikes Istvánnak sikerült kieszközleni választását, és 1760. sept. 20-án, mint ama diszes karnak tagja, Baróczy is felesküvék. Ez időben bátorodék fel a német irodalom utána indulni a francziának, s Lessing, Klopstok, Wieland napként tündöklének, fölkellették a bécsieket is mély álmukból, és Sonnenfels és Denis neve nem sokára a külföldön is elhíresedék. Látván ezt Bécsben mulató ifjaink, melegebben kezdé szívök verni keblökben, különösen Baróczy, Barcsay és Bessenyei buzdulának fel amazok példájára, s oszlatni kezdték irodalmunk egéről a fellegeket. Bessenyei láttatá először (1772.) munkáját; követte őt Baróczy 1774-ben „Kasszandrájával“, Calprenede után; s 1775-ben az „Erkölcsei mesékkal és levelekkel.“ Baróczynak ezen művei fényes reménynyel biztatták irodalmunkat; de egy szerencsétlen tévedés örökre elpártoltatá dicső pályájától. Orvosa még ifjabb éveiben vágyat gerjesztett benne az alchymia megtanulására, és Baróczy egész lélekkel e tanulmánynak fekvék. Az irodalom iránt azonban nem hidegült el végképen; mert ámbár maga nem sokat munkála virágoztatásán, de másokat szüntelen serkentett lángoló szavával. Erkölcsi meséinek és leveleinek kiadása után 25 év múlva megjelent ismét egy munkája: „A védelmezett Magyar Nyelv.“ (Bécs, 1790.) czim alatt; utóbb „Az új Adeptus és Rózsikának titkai.“ Erdélyt Bécsbe menté után nem látta többé, s itt halt meg 1809-ki dec. 24-én, élte 72-ik évében, mint magyar testörök nyugalmazott ezredese, s vele nemzetsége, mellynek ő vala fűdisze, kimúlt. S valóban, ha majd irodalmunk délponton tündöklék, feledni akkor sem fogjuk, hogy ő azon csillagok egyike volt, mellyek a hosszú éj

után tiszta fényben jelentik irodalmunk feselő hajnalát. Révay összeszedvén dolgozatait, Orcziéval együtt 1787-ben Posonyban, 2. köt. adta ki. A fáradhatlan Kazinczy pedig 1813-ban Pesten Kasszandráját adta ki. (7 köt.) — y.

Baróti Szabó Dávid, született 1739-ki apr. 10-én a székelyek földjén Baróton, honnan Barótinak is nevezetik. Mint nemes család sarjadékának, tudományos pályát kelle választania. 1757-ben jezuítává lett, és Trencsénben a két éves próbát kiállván, 1760. Szakolczán, szerzete házában, a görög és latin nyelv tanulásában fáradozott. E két nyelvből kiállott szigorlat után Székesfejervárra, majd Kolosvárra rendeltetett elemi iskolák tanítására; majd Eger fogadá kebelébe, hol a középtanoda felsőbb osztályai bizattak ügyessége alá. Ezután hallgatta a bölcsészetet Nagyszombatban; a hittudományba pedig Kassán avattatték be. 1769-ben pappá szenteltetvén, Nagy-Váradon és Ujhelyt, az ugynevezett humaniorákat, majd szerzete elszélesztése után ugyanazon tanokat 1776-ig Komáromban tanítá: ekkor neveztetett ki a kassai középtanoda tanáranul; melly minőségben 1799-ig lelkesen működött. Rendtársai buzditására ő már 1773-ban Beszterczén irt görög mérték szerint magyar verseket, pedig nagyon sikertűlen, s úgy találta, hogy illy mértékű versekre a ritka gördülékenységű magyar nyelv fölötte alkalmas; munkája azonban „Uj mértékre szedett versek“, három könyvre osztva, csak 1777-ben jelenhetett meg Kassán. Tartalma: odák, tanköltemény, alagyák, levelek, epigramák, pásztori dalok és hősköltemény; mellyek előtt néhány a magyar hangmértéket illető szabály állott. Ezen ujszerű kísérlet figyelmet ébresztvén, a költőt Vanier „Praedium rusticum“ czimű nagyon szép költeményének hexameterekbeni magyarítására birta, melly „Paraszti majorság“ névvel 1779—1780. Kassán (2 k.) jelent meg. Költői művei másodszor „Verskoszoru“ czim alatt 1786-ban (3 k.), harmadszor „Költeményes munkáji“ czim alatt pedig 1789-ben (2 k.) nyomattak ki. A negyedik kiadás, melly Milton „Elveszett paradicsomát“ is magában foglalja, 1802-ben csakközöltetett (3 köt.) Komáromban. Barótinak első feltűnése

után Révai és Rajnis hasonló kísérletekre buzdulának, s utmutatójok verseinek szabálytalanságát kezdék rovatgatni; mire Szabó és Rajnis közt tollharcz keletkezett, s az első „Ki nyertes a hangmértéklésben“ (Kassa, 1787.) támadólag lépett föl; mire Rajnis „Mentő írásban“ válaszolt. 1788-ban Szabó egyesült Kazinczy- és Bacsányival a „Magyar Muzeum“ kiadására, melyben Szabónak nyelvét, irmodorát Rajnis ellenében Bacsányi is védelmezte. Lelépven 1799-ben a terhes tanítói pályáról, komárommegyei Virth helységben györkényi Pyber Benedek régi barátjánál vonta meg magát. A szép lelkű Döme Károly és Pyber tüzelésére itt kezdé fordítani élte 66-ik évében Virgilius Eclogáit és Aeneisét, oly szerencsével, hogy pályatársait együl-egyig meghomályosítaná. Ez vala utolsó műve. Halálát, mely 1819-ki nov. 22-én következett be, majdnem két évi erőtlenség előzte meg. Az ő tollából folyt még „Ortographia és Prosodia.“ Komárom, 1800. „A magyarság virágai.“ U. o. 1803. Ekkép Szabó nemcsak szaporította velős munkái által a magyar classica literaturát, hanem példája által ébresztette, ápolgatta a jó ízlést, s a nemzeti tudományos műveltséget, úgy hogy az ő ízlése sokáig példányul szolgált. Ő volt egyik főeszközlője, hogy a magyar nyelv nagyobb becsületre kapott, és több nevezetes írók által gyarapíttatni kezdett. „Kisded Szótára“ (Kassa, 1784. és 1792.) mint legkitünőbb munkája, minden magyar előtt ismeretes. —y.

Baróti Miklós, erdélyi székely születés; illy czimű magyar nyelven irt munkája által hagyta fel emlékezetét: „A sz. bucsu méltóságának és hasznának igaz értelmére való tanúság.“ Kassa, 1601.

Kisaponyi **Bartakovics Béla**, egri érsek, született Nyitra-Szalakuszon, 1792-ki apr. 10-én Tanult 1816- és 7-ben mint kispap a posonyi Emericanumban; 1808- és 9-ben bölcsészeti-hallgató Nagyszombatban; 1810—13-ban theologus a bécsi Pazmaneumban. Az 1815-ik évi husvétii ünnepek alatt pappá szenteltetvén, Sellyén és Muzslán mint segédlelkész működött. 1816-ban novemberhóban a nagyszombati érseki helynökséghez iktatóvá neveztetett. 1820-ban máj. 16-án

Rudnay primás udvarához hivatott, hol a primás haláláig mint udvari káplán, szentszéki jegyző, titoknok és canonicus a latere hivataloskodott. Esztergomi kanonokká 1830-ki aug. 27-én neveztetett. Rudnay primás halála után, 1831. sept. 13-án nagyszombati főhelyettségé, s általános ügyhallgatóvá választatott, és e minőségben működött 1844-ki aug. 22-éig, mikor rosnyai megyés-püspökké neveztetett. 1850. apr. 2-án egri érseki, ugyanazon év nov. 27-ikén cs. kir. belső titkos-tanácsosi méltóságra emeltetett.

Bármennyire ismerjük is e nagy egyházférfit szentegyházunk, nemzetiségünk, irodalmunk, s általában az emberiség körüli érdemeit, ismeretes szerénységét megbántani ovakodván, legtanácsosabbnak véltük a „Magyar- és Erdélyország képekben“ czimű folyóirat IV. füzetében róla elmondottakat e helyen is felhozni. „Vannak, bár kevés számmal, nemeslelkű emberek, kik nem annyira egyes nagy tettek által lesznek nevezetesekké, mint inkább a jótékonyság szakadatlan folytonossága által életök egy egész nagy tette válván, Isten áldásai azon körnek, mellybe őket a Gondviselés helyezi; kik nem csillogni szeretnek, hanem használni; nem dicsőíttetni, hanem jót tenni; kik, ha a szenvedők könnyeit letörölhetik, a szomorúakat megvigasztalhatják, ezt édesebb jutalomnak tekintik a világ minden kitüntetésénél; kiknek szeretete a szerénység leplével titkolja el a jótékonyságot, ugyannyira, hogy csak következményeiben jöhet az napfényre, áldva a nemes fát, mellynek illy jeles gyümölcsei vannak. Az elismerő háladatosság, az igaz méltányosság lelkiismeretes kötelességet teljesítjük, midőn Eger élő nevezetességeinek elsejétül ezen nemes jellemű férfiak egyikét, Kis-aponyi Bartakovics Béla egri érsek személyében mutatjuk be. Szeretetteljes egyénisége őt mindenütt öröm okává, a kegyelet legmélőbb tárgyává tette.

„A nagyszombati egyházmegyei kerület, mellynek kormányát 14 évig viselte, — szíve hálás érzelmét, ezen áldásos kormányzat dicséretét s kormányzójától szívélyes bucsuzását két szóval vésette azon góth izlésben készült s műremeknek

méltán nevezhető ezüst pásztorbotra, melyet a rosnyói püspökségre távozó atyjának adott; s e jellemző, e nagy jelentőségű két szó: *„Rex it amore.”*

„A rosnyóiak soha sem fogják elfeledni atyjokat, kinek szerető keble mindenkor tárva volt fiai elfogadására; soha sem feledendik a szelid, kegyesége mellett is rendithetlen jellemű főpásztort, ki fiait a forradalmi viharos idők legsúlyosabb fergetegében sem hagyá el; velök élt, velök küzdött, velök szenvedett.

„Az egri egyházmegyének jutott a szerencse a forradalmi időszak által ejtett sebek enyhítőjeül Bartakovics Bélát nyerhetni, ki az egri érseki székkal egynevű elődeinek, Telekessynek, Eszterháznak, Fischernek, Pyrkernek, nem ugyan egész jövedelmét, hanem magas szellemét egészen öröklé. — Első gondja volt a forradalmi nagy hajótörésből megmaradt érseki vagyon roncsolt állapotát némileg rendbeszedni; hogy jó szive mellett anyagi forrása is legyen a jótékonyásra. De ezzel majdnem egyszerre tűnt fel őt olly dicsően jellemző tulajdona, t. i. a magyar, különösen pedig az egyházi irodalom iránti szeretete és pártfogása, mi őt a moecenások sorába olly méltán emeli. Ő megértvén az idő komoly intését, s az iskolai rendszer változtával felmerült szükségek közt főpásztorhoz méltólag a legelsőt, a vallásbelit akarván fedezni, míg másutt tervezgettek, tanácskoztak, Bartakovics érsek tett; a híres regensburgi négy rendbeli fokozatos katekizmust a magyar nép szükségéhez alkalmazottan átdolgoztatván, kiadta; mellynek dicséretére s jóra valóságára csak azt említjük föl, hogy három év óta százezernél több példányban forog a magyar kath. iskolák kezeiben. Ezt nem-sokára a hason szellemű „Egri ABC” követte, mellynek kelendősege rövid idő alatt már az ötödik kiadást tette szükségessé, s mind ennek, mind az utóbbinak terjedését tartalmasága mellett igen elősegíti a példátlan olcsó ár, melly már szinte közmondássá vált az egri művekről.

„A buzgó érsek áthatva lévén a keresztény szellemű nevelés buzgó érzetétől, s forrón ohajtva, hogy a classicus po-

gányság helyett a kereszténység legyen első és főtápláléka a gyermeki szívnek: az illetők figyelmének felébresztése végett Gaume J. „A társadalom testén rágódó féreg vagy pogányság a nevelésben“ czimű munkáját magyar fordításban kiadta. — E mellett azonban, hogy a derék főpásztort e részben se vádolhassa senki egyoldalúságról, és senki se tekintse őt a classicusok ellenségének (mint sokan Gaumet vagy nem értve, vagy nem akarva érteni, tekintették, holott a pogány classicitás nem mint ilyen, hanem mint kizárólag nevelési alapeszköz ellen szól oly méltán és okadatolva könyvében), Homeros Illiását Szabó Istvánunk jeles fordítása szerint az egri érsek nagylelkűségéből birjuk. Miért neki az irodalom barátai köteles hálájokat majd minden időszak lapban oly szívesen nyilváníták, a magyar akadémia pedig hazafiúi kötelesség érzetétől indítatva, édes örömmel sorozta igazgató tagjai közé a derék egri érseket, ki azonban az említett művekkel csak kezdetét adá még irodalmunk iránti szeretetének. Nagyobb szerű irodalmi vállalatai, mellyeknek kivitelére még néhány év kívántatik, most vannak munkában. Ezek között első a Szentírás átdolgozása, a magyar vulgatává vált Káldy fordítása nyomán; Allioli jegyzeteivel, Tárkányi Béla kezei között. Továbbá Cantu Caesarnak Europaszerte ismert világtörténeti nagy műve, melly 20—25 kötetre fog terjedni, szorgalmasan fordittatik. *) Ugy szinte Alzoy-nak „Universal Geschichte der Christl. Kirche“ czimű jeles műve is nemsokára sajtó alá kerülend; s több tervben lévő munkák mellett Szenczy Imre jeles fordítása szerint

*) A nagylelkű érsek e műnek két első részét vagyis az ó- és középkort lefordítva s átvizsgálva a „Sz.-István-Társulatnak“ adományozta kiadás végett. A társulat aláírást nyitott tagjai közt e mű kiadására, s a már mostanáig is mindenfelől bejött kedvező tudósítások reményleni engedik, hogy sajtó alá kerülvén, még ez év folytán egy kötetten (a társulat évenként 90 ívet szándékozik nyomtatni e munkából) birandnak az aláírók. —.

Quintiliánt is az egri érsek nagylelkűségéből nyerendi meg irodalmunk.

„E nagy jótevőnek magas jelleméből még egy nemes vonást említünk meg, mint melly Eger egyik legnagyobb fontosságú nevezetességének adott lételt. — Egernek a mult idők viharaiban nyert történeti jelentőségű becsületes nevét fűntartani törekvő kath. egyháziak, különösen pedig a főpásztorok elismerésre soha nem számító, de azért soha meg nem szűnő jótékonysága olly alapítványokat és intézeteket adott, mellyek zajos kürtölés nélkül általánosan mozdítják elő folytonosan az emberiség legszentebb érdekeit. Leánynövelde hiányzott még, mellynek szükségét minden szülői kebel, a nevelési ügynek minden igaz barátja olly igen érzette; de már e kiáltó szükség is pótolva van. Bartakovics Béla a leánynöveldet létesítette, a Foglár nevezet alatt ismeretes házat sok ezer forintra menő áldozatával e célra átalakítván, s az angol kasszonyok vezetésére bizván azt; melly is az 1852-ik év Mindenszentek napján ünnepélyes szertartással megnyitott. Az intézet jelentőségéről azóta ítelt a közvélemény, itél a fölvetetésre folyvást jelentkező növendékek száma, melly már annyira nőtt, hogy a két szakaszban két emelettel bíró intézeti nagy épületnek az utczára néző harmadik szakaszára is szükségesnek látta a nagylelkű érsek második emeletet építeni, mi már munkába is vétetett és gyorsan halad előre. — S megjegyzendő, a mi majdnem lehetetlen, de mivel kétségtelen tény, kéntelenek vagyunk elhinni, — hogy ezen intézet létesítésében, melly, ha szellemi megbecsülhetlen jótékonyságát nem tekintjük is, a nélkül, hogy valaki legkevésbé terheltenék, évenként 35—4000 frtot hoz forgásba Eger anyagi javára, — az intézet létesítésében a nemeslelkű érseknek olly részről jött akadályok ellen kellett küzdeni, a honnan más körülményekben csak pártfogásra számíthat a jobb izlésű kebel; de e rendithetlen jellemű főpásztor győzött, az intézet virágzik. Isten áldja meg létesítőjét, s tartsa meg sokáig a hazának és irodalmunknak!“ —k.

Bártfay László, szül. Felső-Vadászon Abanymegyében 1792-ki máj. 6-án. Iskolai tanulmányait Kassán végezte; 1807-ben Péstre jött, és szabad idejét Schwartner heraldikai leckeinek hallgatására fordítá. 1819-ben gr. Károlyi-házhoz jött, mint titoknok. 1822-ben ügyvédnek esküdött fel. Irodalmi munkái az Aurorában és Tud. Gyűjteményben láttak napvilágot. Tagja s pénztári ellenőre a magyar tudóstársaságnak, ugyszintén tagja a Kisfaludy-társaságnak is. —k.

Barts Ferencz, bölcsész- és hittudor, szül. Bazinban 1814-ben. A gymnasialis osztályokat Sz.-Györgyön, Komáromban és Nagyszombatban bevégezvén, a kegyesrendbe lépett 1829-ben. A bölcsészeti tanfolyamot Váczon, a hittanít pedig Pesten hallgatta, s ennek végeztével 2 évig Podolinban, 10 évig a pesti gymnasiumban, s 4 évig Sz.-Györgyön a theológiát tanította. Kiadott a gymnasium használatára „Elemi számtan“-t három részben. Budán, 1843. —k.

Báthori László, ivadéka a Báthori nagyon régi családnak, melly Magyarhonnak sok főnemest, hős vitézt és főpapot, Erdélynek pedig fejedelmeket adott. Lemondván a világi fényről és hiu pompáról, az akkorban Magyarhonban igen virágzó Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s életének nagyobb részét a Buda melletti sz. Lőrincz kolostorában a hittudomány előmozdítására szentelé. Gyakran megfordult Hunyadi János kormányzó udvarában, mellynek magyar szellemétől buzditatván, 1452 körül fordítá nyelvünkre a Szentírást és szentek életét; melly munkák azonban irodalmunk nagy kárára elvesztek. Meghalt a tudós férfin 1458-ban. —y.

Batizi András, szül. Szatmármegye Batiz nevű helységében 1510 körül. Egyike volt a magyarországi reformatoroknak. Gálszécsi- és Dévaival buzgón működött az új hittan terjesztésében, különösen a Szilágyságban és Ujhelyen, hol egy ideig iskolatanító volt; később lelkészi hivatalra mozdítatott elő Szikszón (1530), innen mint predikátor Ujhelyre, később Tokajra tétetett át. 1542-ben meglátogatta Németországot, s hosszabb ideig tartózkodott Wittenbergben. 1545-ben részt vett az erdői zsinatban, s aláírta huszonkilencz társai-

val az itt kelt tizenkét hitcikkelyt. Később társaival együtt Calvin tanának hódolt. Irt egy tankönyvet „Keresztyén Tudomány” czim alatt, ref. iskolák számára. Vannak töle több énekek a XVI. század evang. énekes-könyveiben. Több költeményeket is hagyott hátra; ilyenek: „Az drága és istenfélő vitéz Gedeonról szép historia”, 1540. „Az istenfélő Zsuzsánna asszonynek historiája”, 1541. „Jónás profetának historiája”, 1541. „Meglőtt és megleendő dolgoknak teremtetéstől fogva mind az ítéletig való historiája”, 1544. „Más historia az Nabugodonor királyról és az négy birodalmakról”, 1544. „Izsák patriarkának szent házasságáról való szép historia”, 1546. Mindezen munkák csak később kiadott gyűjtemények után ismereteseek. —k.

Bátori Gábor, a helv. vallásuak dunamelléki superintendense. Szül. Solton 1757-ben. Megjelent munkái: „Emlékezet-kövekkel megrakott temetőkert”. 2 köt. Pest, 1820. „Evangeliumi keresztény tolerancia.” Pest, 1822. „Lehet-e van-e egyedül idévezítő Ekklesia.” Pest, 1822. Ezeken kívül a váradi bibliát adta ki némelly javításokkal. —k.

Gr. Batthyányi Alajos, Imre fia, ki Maria-Therezia idejében főasztalnoki méltóságot viselt. Született 1750-ben, s a Jézus szerzetbeli rendbe állott 1767-ben. Magyar, német és latin nyelven irt következő munkái maradtak fen: „Ad amicum aurem.” 1790—91. „Tausend und ein Irrthum des Verfassers der ungarischen Irrthümer.” 1791. „Magyar és Erdélyországnak rövid ismerete, melly a két országnak, mind világi, mind egyházi állapotját szembe-állítja.” 1791. —k.

Gr. Batthyáni Ignác, született 1741-ki jun. 30-án Német-Ujvárott Vas megyében. Alsóbb iskoláit a költészetig Pesten végezte; honnan az ékesszólás tanulása végett a nagyszombati nemes ifjak növeldéjébe vonulván, az esztergomi főmegye papjai közé fölvétetett. Már növendék korában szorgalmaért apát czimet nyert. Bővebb képzés végett Romába, az ugynevezett Apollinare collegiumba küldetett, s itt az intézet könyvtárának gondviselése bízott rá. Végezvén tanulását, theologiai tudorrá lett, és fölszenteltetett. Az „Academia

philalethorum' című romai tudós társaság, a tudományok iránti vonzalmát, szeretetét látván, tagjává nevezte. Kollár Ádámmal és Cornidessel már akkor levelezett. Honába visszaérkezvén, gr. Eszterházi Károly egri püspök látogatására Egerbe ment, és általa kanonokká neveztetett. A tudományok és tudósok benne nagy pártfogókat léltek. Így segíté Molnár Jánost „Az anyaszentegyháznak történetei“ című munkája kiadásában. Egerben 1779. alaposan védelmezte a pannonhegyi főapátságnak sz. Istvántól nyert adománylevelét illy czim alatt: „Academiae Philalethorum socii ad dubia Anonymi adversus privilegium S. Stephani Abbatiae S. Martini de Monte Pannoniae, anno ML. concessum, proposita.“ Gr. Kollonics László 1780-ban nagyváradi püspökké neveztetvén, helyébe azonnal ő nevezteték erdélyi püspökké, s kormányzásának második évében az erdélyi kath. papság számára Gyula-Fejérvárt ezen könyvet adta ki: „Norma vitae clericalis.“ 1784-ben pedig a növendékek számára egy mást, melyben hivatásuk-, és különösen a betegek körüli kötelességeikre oktattatnak. Fialat korától fogva nagy szorgalommal jegyezte föl, és más tudósokkal is gyűjtögette a régiségeket, különösen melyek a magyar nemzet és anyaszentegyház történetére vonatkoznak. E gyűjteményből a következő három ritka becsű munkát dolgozta: 1) „Leges Ecclesiasticae Hungariae et Provinciarum ei adnexarum“; melynek első kötetét 1785-ben Gyula-Fejérvárt ki is nyomatta, a 2-ik és 3-at b. Szepessy Ignác erdélyi püspök Kolosvárott, 1827-ben nyomatá ki. 2) „Acta et scripta S. Gerardi Episcopi Csanadiensis hactenus inedita cum Serie Episcoporum Csanadiensium.“ Albae-Carolinae, 1790. 3) „Dissertationes de rebus gestis inter Ferdinandum et Sigismundum Zápolya Regem; Isabellam Reginam et Georgium Martinus Episcopum Magno-Varadiensem, ejusque caedo in Alvincz“; mely kéziratban van. 1781-ben sokat gondolkozott róla, mikép állithatna fel Erdélyben egy m. t. társaságot, mig szándékát Mártonfi József, akkorban a szebeni tanodák főigazgatója, utóbb erdélyi püspök tanácsára megváltoztatván, a t. társaság fölállítására szánt összeget csillagász-torony épí-

tésére fordította; s hogy ezen intézet állandóan fönmaradhasson, s növekedhessék, 38,200 vf. hagyott fekvő jószágban alapítványul. Így általadván az ország diszére szolgáló fáradozásainak gyümölcsét, 1798-ban nov. 17-én, élte 58-, püspökségének pedig 18-ik évében meghalt. Az intézethez csatolt egy könyvnyomó műhely is, és könyvtárt, e fölrással: „Urania posuit Com. Ignatius Batthyáni Episcopus Transilvaniensis, 1794.”—y.

Beély Fidél, született 1807-ben jul. 5-én Székesfejérvárt, hol atyja János polgár és kereskedő volt. Elemi s közép-tanodai pályáját születése helyén futotta meg 1816—1822. közt. Tanítói közül hálásan emlékezik vissza Hegyi Péterre, a szónoklat buzgó tanárára, mint ki szelid lelkülete, hivatásának hő szeretete s atyai bánásmódja által minden tanítványainak határtalan bizodalmát és szeretetét bírá. Sz. Benedek szerzetébe Pannonhegyén, 1822-ben vétetett föl, mellyben, és a következőben a nyelvtani osztályok tanulmányain kívül a szerzet történetét és szabályait tanulá, s üres óráiban az akkori könyvtárnok szivességéből több magyar író munkáival ismerkedett meg. A bölcsészeti tanulmányokat a szerzet győri lyceumában hallgatá. 1826-ban Bakonybélben a költészetet és ékesszólást ismétlé a nevelés-, széptan-, tanmódszer- és romai-hellen philológiával együtt. A hittant 1827—1830 közt Pannonhegyen végzé, igen jeles és tudós tanárok vezérlete s oktatása alatt, kik közt volt Guzmics Izidor, a nagy olvasottságu egyházi tudós, Rimely Mihály a jeles történetész. Tanulását bevégezvén, 1830-ki aug. 6-án szenteltetett pappá. 1831-ben bölcsészeti tudorságra kell vala készülnie, de súlyos betegsége és körülmények nem engedék őt czélhoz juthatni; 1832-ben Pannonhegyen félévig lelkisegédséggel, félíg ismét egyházi szónoksággal volt megbizva. A bakonybéli apáttá már kinevezett Guzmics Izidor kívánságára, Kovács Tamás főapát által Bakonybélbe, nevelés, tanítás, tanmódszer, szép- és oklevéltan tanárává nevezteték ki; rá bizatván az apátsági könyvtár fölötti örökös is, mellyet rendezni első és főgondja volt. Bakonybél csinossága neki tulajdonítandó; tanítványai pedig tisztelettel említik. 1848 végével megszüntetvén a ba-

konybéli tanfolyam, az apátsági javak kormányával bízott meg. 1833—1834-ben Alsóausztriát Steierországgal együtt betárazván, tapasztalatainak kalászeit följegyezni ugyan el nem mulasztá, de csekélyebb értékűeknek tartá, hogy sem azokat sajto alá bocsájtaná. Az irodalmi térre Guzmics buzdítására lépett ki. Első értekezése, mely az 1835-diki „Egyházi Tár”-ban megjelent, az „Erkölcsei nevelésről” szól; mely után növekedő kedvet nyerve, sürűbben irogatott nemcsak a nevezett, de egyéb folyóiratokban is. Guzmics 1839-ki nov. 23-án meghalálozáván, Kovács Tamás főapát meghagyására az „Egyházi Tár” hátralevő füzetait ő szerkeszté. A szorgalmas Beély, irodalmi érdemei tekintetéből 1839-ki nov. 23-án a magyar t. társaság által levelező taggá választatott. E reménytelen megtiszteltetés új ösztön- és buzdításul szolgált neki, hogy erejét s óráit egyedül a virágzó magyar irodalom előmozdítására szentelje; s mint ügyekvék a várakozásnak megfelelni, tanusítja némileg irodalmi munkálatainak következő jegyzéke. Önálló munkái: „Guzmics Izidor életrajza.” Pest, 1839. „Alapnézetek a nevelés, a leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan történeti viszontagsága- s literatúrájára.” Pósony, 1848. „Költészeti képek.” Pest, 1837. és 1838. 2 köt. Guzmics és Vaszári Egyed társaságában. Értekezései az „Egyházi tár”-ban: Nehány szó a nevelésről. (1835. 8. füzet). A jól intézett gyermeki nevelésnek áldásai. (1837. 9. f.) Németből. Sambuga elmélkedései. (U. o.) Mi bírhatja a tanítót leginkább arra, hogy hivatalának éljen. (10. f.) Mikor és mely módon kell a kisdedeket a hittudományban oktatni? (U. o.) Horváth János székesfejérvári püspök életrajza. (U. o.) Fény- és árnyék-oldala a tanítói hivatalnak; Lopez Gergely élete. Legenda. (1838. 11. f.) Kivonatok egy nevelő naplókönyvéből. A bakonybéli apátság. (12. f.) Betlehem. Harmadik Sándor pápa és első Fridrik császár Velenczében. A tanító erkölcsi tekintetben. Mi oka, hogy századunk erkölcstelen gyermekekkel annyira teljes, s mi által lehetne legbiztosabban az elfajultságnak gátot vetni? Népbabona Angolországban. Hindu zarándokok. A kereszténység legrégebb temploma. (1839.

13. f.) A természettudomány vallási szempontból. Lehet-e, s mikor boldog a népnevelő? A nagy hét Romában. Az anyaszentegyház és népiskola közti viszony." Töredékek az erkölcsi világ történetéből." Guzmics kézírata után. (1839. 14. f.) Néhány könyvismertetés. E cikkek részint eredetiek, részint fordítvák. A Tudomány-Tárban: „Népnevelés.” (1837. 1. k.) „Értekezés a szépzileti rokonságokról.” 1839. „A természettan fontossága iskoláinkban. Philosophiai vagyis észteni nyelv. A történeten aetheticai tekintetben. Az iskolai mivélésnek viszonya és hatalma, a társadalmi mivélődésre. (1840.) „A kiseddóvó intézetekről történetileg. Egy czélszerű iskola-leczkei terv készítésének lényeges és mellékes bélégei. 1841. Az aetheticai lágész. 1842. Akadémiai értekezés: „Néptanítóink sikeres kiképezésére egy új javaslat.” Némelly felvilágosító észrevételek az iskolai ügyről. 1843. Okleveles toldalék. 1843—1844. Az Athenaeumban: Eszmék az anyagi és idomi mivélés egybeköttetéséről a tanításban.” 1839. 1. félév. „A szép szavatról.” „A növény s az ember.” „Egyveleg.” „Voltaire és Freron a színházi páholyban.” „Emberismeret.” „A természet mint temploma az Istenségnek.” 1840. 1. félév. „A népiskola jótékony hatása az ország s polgárainak boldogságára.” „Jakotot löveni professor tanításmódja.” „A nyilvános próbatétek fontossága és czéljai.” 1840. II. félév. „Mint hat üdvösen a népiskola az ember házi boldogságára.” „A nevelő s tanító hivatalkezdetbeni szükségesb tulajdonai.” „Elméletek a közjólét némelly elveiről.” „Gondolattöredékek a tanítók s tanítás köréből.” 1841. 1. félév. „Az ember testi, lelki s szellemi tehetségeivel.” 1841. 2. félév. „Mikép ébresztheti s táplálhatja sikeresen a néptanító nevéndékeinek szívében a tisztá honszeretetet.” „Párhuzam az ujoncz és a régi tanító közt.” „Szó a siketnéma intézetekről tekintettel a növéndékek jövendő állapotjára.” 1842. „Böngészet különféle német írókból.” „Korunk kiképezési eszközei ifjú tanító s nevelőinkre nézve.” „Az eltemetett igazság.” Andrea irataiból. 1843. A „Religio és Nevelés” hasábjain: „A hü tanító s nevelő legédesebb jutalma.” „Egy nyugalmazott tanítónak bucsubeszéde

távozó s tanítói pályára lépő fiához.“ „Fürtök a nevelés mezejéről.“ „A kis csemete.“ (Parabola). 1841. „A gyermekek erkölcsi és vallási nevelésbeni főakadályok a tanító részéről.“ 1842. „Egyház, status és iskola saját rendeltetése és viszonyában.“ „A forrás.“ 1843. „Néhány szó korunk ifjúsága s nemzeti erkölcstelenedésének egyik kevésbé észrevett főforrásáról. Milly jótékony befolyást gyakorol a ker. catholica anyaszentegyház minden intézetei által az ifjúság nevelése s kiképezésére. Milly vágy- s kívánságokból illik a tanítónak az év fordultával eltelnie és lelkesednie. Vegyes közlemények a nevelés köréből. Brema, tudósítás az ottani iskoláról. Egy jámbor falusi iskolatanítónak elmélkedése halottak napja előestéjén. „A történet eszméje néhány vonásban.“ Haladásunk célja és iránya a nevelésre vonatkozólag. 1844. Milly irányt veszen a nevelés átalában ott, hol az egyház jótékony befolyásától az ifjúság nevelésére közvetve vagy közvetlenül megfosztatik, s mit bizonyít erről a történet újabb korunkban? A szív és értelem kimivelése a végtelenig terjed. A középkor jelesebb iskolái s tanítóintézetei. Elfogulatlan nézetek a népiskolai tanulmányokról. Harmadik Fridrik Vilmos porosz király nézete s véleménye korunk iskolai ügyéről. Az iskolai tanításnak egy szép gyümölcse. Tudósítás a bakonybéli iskolai próbatétről. Buzdító szó néptanítóinkhoz a kitűzött pályáni lankadhatlan haladásra. 1845. Aranyszáju sz. János intései a mostani keresztényekhez. 1847. Az „Életképek“-ben: „Aesthetikai levelek“, számra XII. 1844—1846. „A helyettes.“ (Parabola). 1844. Antropologiai képecskék. „Az ur és kertésze.“ (Allusio) 1845. „A libanoni czedrusok.“ Ó szövetségi hasonlító beszélyke. 1846. A „Regélő s Honművész“-ben: „Jutalmazott ravaszág az őskorból.“ „Egy magába tért zsugori fohásza.“ Egy falusi diák kalandjai. Bakonyból leírása. 1836. A cigányok. 1839. Ezeken kívül több apró czikkecskék. A „Világ“ tárczájában: „A hazafi képe. Gondolatok a férfiúi characterkről. A nemzetek nyelvváltoztatásának némelly okai.“ 1843. „Iskola és élet ellentétben, vagy atyai rossz példának rémitő következményei. Ki a legjobb tanító. Mit és hogyan kell át-

lában s különösen a nevelőnek haszonnal olvasni. 1844. Ezen kívül kéziratban még mintegy 30 értekezése és egy kész munkája van, czime: „Magyarországi egyházi rend pénzbeli és egyéb jótékonyági példáinak gyűjteménye. 1835—1848. Két részben. E mellett academiai foglalkozásaiban is serényen szokott eljárni. —y.

Bejthe István, 1582 táján a németujvári Batthyányi grófok udvari predikátora volt. Szép tudománynyal birt, de különösen jártas volt a fűvészetben; miért Klusius Károly belga, ki a magyarhoni fűvek megismerése végett ide jöven, szives utmutatásában részesült, egekig magasztalja őt. Munkái ezek: „Füves könyv, fűveknek és fáknek nevekről, természetekről és hasznokról.“ Németujvár, 1595. „Magyar Postilla.“ „A keresztény tudománynak rövid sommája; az tiz parancsolatról, evangéliomról stb.“ Világosvár, 1582. —y.

Beke Kristóf, született 1785-ben mart. 2-án Toronyban Vasmegyében; hol atyja Imre uradalmi tisztségviselő volt. A nemes ifju kora árvaságra jutván, a helységnek akkori birtokosa Rummy József fogadta szárnyai alá az erényben és tudományokban jeleskedőt; ki miután jötevőjének bőkezűségéből Győrött a közép-tanodai osztályokat, sőt a bölcsészeti folyamat is dicséretesen bevégezte, a veszprémi egyházmegye növendékei közé soroztatott. A hittudomány hallgatására Pestre küldett a központi növeldébe; honnan visszakertülván, pappá szenteltetett, és Veszprémben kezdé meg terhes, de szép hivatását, t. i. a lelkipásztorkodást. Itt négy év alatt szerzett érdemei a siófoki plebániára emelték, melyet tiz év múlva a pereniártonyival cserélt föl; honnan engedvén püspöke felhívásának, hiveinek, kiket négy évig az Ur mezején buzgón ápolt, nem csekély fájdalomra, Veszprémbe költözött, az ottani árvaház kormányzását átveendő. Kopácsy a népnevelés előmozdítására felállítván káptalana hozzájárultával székvárosában a mester-képezdét, ennek egyik tanítójaul 1835-ben Bekót hívta meg; ki közmegelégedésre viselt kedvencz hivataltól csak 1842-ben vált meg, midőn t. i. az intézet megszűnt. 1843 óta mint vörösberényi lelkes munkál az Ur

szőlőjében. A „Religio és Nevelés“ egyházi folyóirat hasábjain megjelent derék értekezésein kívül, következő magyar munkákkal lépett fel: „A betegeknek és haldoklóknak lelki vigasztalására szolgáló kézikönyv.“ Buda, 1826. „Kézikönyv a falusi mesterek számára.“ U. o. 1828. „Igaz-e, hogy mindenben hátra vagyunk?“ Pest, 1838. „A korszellem, Békeházi Incze által fejtegetve.“ U. o. „Kalászos.“ Pest, 1840. „A egyes házasságok egyházi ünnepélyítése között fenforgó kérdések.“ U. o. 1841. „Nevelés tudomány a mesterképző intézetek számára.“ Buda, 1844. „Általános tanítás a mesterképző intézetek számára.“ U. o. 1844. „A lélektudomány viszonya a neveléshez.“ Pest, 1845. Kiadva a magyar t. társaság által a philosophiai pályamunkák 3-ik! kötetében. Ezenfelül szerkeszté az „Órangyal“ (Buda, 1843.) vallási almanachot. —y.

Békefy (Bigelbauer) Károly, szül. 1813. oct. 14-én, Mármaros-Szigeten. Gymnasialis tanulmányait szülőhelyén végezván, a kegyes rendbe lépett. Próbaéveit Kecskeméten töltötte, s innen Kanizsára küldetett elemi tanárnak. A bölcsészetet Váczon, a hittudományokat Nyitrán és Szent-Györgyön végezte. 1832-től 1847-ig Pesten és Budán tanárkodott; 1849-ben Szigeten igazgató-tanárrá neveztetett. Munkái: „Elemi földírás.“ Buda, 1842. „Magyar tartományok földleírása egy földképpel.“ U. o. 1846. 1846-ban a „Religio és Nevelés“-ben egy jeles cikket közlött „Szózat az elemi iskolák tanítóihoz“ czim alatt. —k.

Bél Mátvás, született 1684-ben Ocsován, Zólyom megyében, tisztességes szüléktől, kiktől vevé első oktatását is; tanulmányai folytatására Losonczra küldetett: itteni tanulása alatt szüleit elvesztvén, sok kellemetlen viszontagsággal küzdve Beszterczére, majd Posonyba vándorlott. Itt végzé be tanpályáját jeles előmenetellel. Az idétti szokást követve, bővebb kiképzés végett Halleba utazott, s rövid idő múlva a zsidó és görög nyelvben, bölcsészet- és hittanban, ugy az egyházi történetekben annyira kimivelé magát, hogy tantársait jóval felülmulván, tanítóinak figyelmét magára vonná, kik őt a hallei árvaházban tanítói állomásra alkalmazták. Alig végzé be

egyetemi tanulását, már is a beszterczeiek egyházi szónokul hívták meg; mit ő annál inkább szívesen fogadott, minél nagyobb mértékben tapasztalá, hogy a hallei levegő egészségre ártalmas. Midőn Beszterczén Heister néhányat keményen megbüntetett, némelly jóakarói őt is vádolták, de ártatlansága kiderülvén, vádlóit megszégyenítette. Napról napra tudománynak híre mindinkább terjedvén, 1714-ben, épen midőn a beszterczebányai vártemplom, hol ő predikátoroskodott, a római katholicusoknak visszaadatott, a posonyi ágostai vallást követő gyülekezettől, a már nagyon rosz hirben álló iskoláik igazgatására hivaték meg, és ezt el is fogadta. 1719. első rendű vallástanítóvá választatván, e hivatalt 1749-ki aug. 29-ig, és így haláláig folytatta. Irt magyarul és latinul. Ezek közt nevezetesbek a következők: „Adparatus ad historiam Hungariae, sive collectio miscellanea monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium.“ E czim alatt tizedenkint akará kiadni a honi történet kutatóit. Valósággal kijött Posonyban 1735—1746. az első tized, és a másodikból két kütő. „Hungariae antiquae et novae prodromus.“ Nürnberg, 1723. E munkában a szittyák hadakozásairól és hatalmáról, a hunnok származásáról és nemzeti mineműségéről; a szépségnek általában és helyenkint való természeti s polgári állapotjáról, némelly magyarhoni fürdőkről, a sopronyi bortermesztésről kész dolgozatokat nyújt. „Notitia Hungariae novae historico-geographica.“ Ez főmunkája, melly noha egészen készen vala, nyomtatásban mégis csak négy kötet jött ki, Bécsben, 1735—1742; melly kötetek: Posony, Turóc, Zólyom, Liptó, Pest, Pilis és Solt, Nógrád, Bars, Nyitra, Hontmegyékét foglalják magukban. Később megjelent az 5-ik kötet eleje is, melly Mosony megye leírását adja. A többi kéziratban maradt, melylyet a szerző örököseitől nagy áron megvett gr. Batthyányi József, akkor kalocsai, utóbb esztergomi érsek és primás. Midőn e kincs Posonyból Kalocsára vitetett, a Dunán egy része annyira elázott, hogy Bereg, Krassó, Torontál és Komárom megyék leírása nagy részben, vagy egészen is olvashatlanná lett. „De vetere Literatura Hunno-Scythica exercitatio.“ Lip-

cse, 1714. „Der Ungarische Sprachmeister stb. von Meliboeo.“
 Posony, 1728., s azóta többször. Károlyi Gáspár uj-testamen-
 tomát csinosan újra nyomatta ki Lipcsében, 1717. Végre több
 munkát fordított magyarra. — y.

Benczur János, született Losonczon Nógrádmegyében.
 Apja Sámuel ev. pap, később Nyiregyházára hivatván, János
 fiát is itt taníttatta. A főbb tanulmányokat az eperjesi colle-
 giumban hallgatá, hol vas szorgalma által kitűnt. Már akkor
 kezdé meg irodalmi pályáját. A jogot Pesten végezte, s 1842-
 ben ügyvédnek esküdött fel. Pesten a „Jelenkor“ szerkesztő-
 ségénél működött, mely alkalommal alapos tudományosság-
 gal irt cikkei a nagy Széchényi figyelmét is magukra vonták.
 1843-ban irta az „Alkotmányozás vagy vélemény a megyei s
 sz. kir. városi kérdések iránt“. 1845-ben „A szabadság és
 társadalmi rend elméletei“ czimű munkája a m. t. társaság
 által 100 darab arannyal jutalmaztatott. Családi viszonyai
 miatt Pestről Nyiregyházára tette át lakását, és itt fordította
 Ceciliá-t, s „Európai titkokat egy mediatizálttól.“ 1845-
 ben újra Pestre költözött. Itt irta a „Magyarországi hitbizo-
 mányok czélszerű átváltoztatásáról“ szóló jeles munkáját,
 mely szinte pályadíjra érdemesített. Megjelent Pesten, 1847-
 ben. Továbbá „Ügyvédi viszonyok“ czimű munkája pályadíjt
 nyert a m. t. társaságtól. 1848-ban Nyiregyháza város által
 aljegyzővé választatott, mely hivataláról a forradalom után
 lemondott és ügyvédkedett. Meghalt 1852-ben mint cs. kir.
 járásbíró Rimabrezón Gömörmegyében. Bö tudományu férfiú
 volt; de nagy hátrányára szolgált rövid látása: annyira, hogy
 midőn egyszer tollát hegyesítené, orrát vágta meg. — k.

Bene Ferencz, szül. 1775. Mindszenten Csongrádme-
 gyében: alsóbb iskoláit Szegeden, a felsőbb tanulmányokat
 Pesten és Bécsben jeles előmenetellel végezte. Orvosi pályára
 lépén, tanár lett a pesti egyetemen; 1807-ben az orvosi kar
 dékánja, 1809-ben ugyanazon kar rectora lett. Hazánk egyik
 legkitünőbb orvosa. Érdemei jutulmaul kir. tanácsossá és Li-
 pót-rend vitézévé neveztették. Számos munkákat irt latin és
 német nyelven; magyarul a következőket: „A himlő vesze-

delmei ellen való oktatás". Pest, 1800. „Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról." Pest, 1802. „Az orvosi tudománynak rövid rajzolatja." — k.

Beniczky Péter, született 1603. Adatok hiánya miatt viselt hivataláról bizonyost nem mondhatunk, azon egyen kívül, hogy aranysarkantus vitéz volt. Költeményeit Bartók István esztergomi kanonok 1664-ben nyomatá ki, Nagyszombatban, „Beniczki Péter rhythmusai" czim alatt. Első része szép isteni dicséreteket foglal magában; második közönséges magyar példabeszédeket szép oktatással. Utólszor 1806-ban jelentek meg Posonyban. Hogy szándoka nem volt verseit napfényre bocsátani, eléggé kiviláglik e szavakból:

Nem irtam ezeket elme-mutatásért,

Hanem néha s olykor csak a mulatsáért;

Nem laktam oskolát én a tanulásért:

Ezt értvén ne gúnyolj engem rythmusimert. — y.

Benkő Ferencz, erdélyi székely születés, a nagy-enyedi ref. gyülekezet hitszónoka. Még külső akademiákon, jelesül Göttingában léte alatt fordította, Werner munkáit az ásványok külső jegyeiről, és azt jegyzéseivel pótolva, s Magyar- és Erdélyországra alkalmazva kiadta Szebenben, 1781. Utána következett „Magyar Mineralogia, azaz: a kövek és érczek tudománya". Kolosvár, 1786. Esztendőnként kiadott. „Parnaszusi időtöltéséből" két rész jelent meg. „Magyar Geographia" Kolosvárott, 1801- és 1802-ban. „Középajtai Benkő József biographiája". Kolosvárott, 1820. — k.

Benkő Sámuel, híres orvos és természetvizsgáló, a philosophiai s orvosi tudományok doctora, több tudós társaságok tagja, született Erdélyben, Kis-Báczonban, 1743. Orvosi tanulmányait Nagyszombatban és Budán végezvén, Borsodmegye rendes physicusává lett, és Miskolczon teleptült le. Igen sok jeles tudományos munkáival tette magát ismeretessé, melyeknek hire többnyire külföldre is elhatott. Ide tartoznak: 1.) Beiktató értekezése: „De insomniis". Budae, 1778. 2.) „Tentamen aquae acidularis Rankensis". Cassoviae, 1778. 3.) „A hégajos himlőről tanácsadás". Kassán, 1778. 4.) „Topogra-

phia oppidi Miskolcz historico-medica". Cassoviae, 1782. 5.) „Problema chirurgicum." Posonii, et Cassoviae, 1782. 6.) „Novum febris scarlatinae genus", magyarra fordítva: „A skarlátos hűdegnek leírása és orvoslása", kiadta Rácz Sámuel Pesten, 1784. 7.) A dijoni tudós társaságnak egyik orvostudományi jutalomkérdésre dicséretesen felelt; mi által második osztályu jutalmat nyert: de a jutalmat újabb pályakérdés fel-tételére a nevezett társaságnál hagyta. Ezen értekezése be van iktatva a dijoni tudós társaság emlékiratai közé. 8.) „Tentamen Philopatris in Monarchiis et Aristocratiis promovendae". Vind. 1787. 9.) „Grautnak a fekete epés mérsékletről irt hi-res munkáját angolból magyarra fordította". Kijött Pesten, 1791. 10.) Legnevezetesebb munkája pedig: „Ephemerides meteorologicomedicae annorum 1780—1793. V. Vol. Vindob. 1794., melyet még később egy kötettel toldott meg: „Novae ephemerides astronomico-medicae annorum 1794—1801. Vindob. 1802". 11.) „Ratio medendi arcanis mixta". Miskolczini, 1818.". Meghalt apr. 25-én 1825-ben, miután előbb a catholicus hitre tért. — k.

Benőfy Sámuel, szül. Miskolczon; 1821-ben szegény szülőktől. Tanult Egerben. 1840-ben ugyanott pappá szenteltetett. 1845-ben káplánkodott a palóczok közt, és összeszedte a népfaj dalait, s eladta a Kisfaludy-társaságnak. 1848-ban ezred-lelkész Ferdinand huszár ezredénél. 1850 óta plebános Dédesen. Jeles lyricus. — k.

Benyák Bernát, szül. Komáromban, 1745. dec. 18-án; az ajtatos iskolák szerzetébe állott 1764-ben; s miután egy darabig poesist és rhetoricát nagy dicsérettel tanított volna, Pesten a philosophia tanszékét nyerte el, majd azután a fejérvári gymnasium vezetésével tiszteltetett meg. Vannak jeles költészeti darabjai magyar és latin nyelven. Egyéb munkái: „Sermocinationes criticae super ortu et progressu philosophiae". 1779. „Okos elmének mulatozásai, melyeket Brueys apát urnak franczia nyelven írott bölcs munkájából hazai nyelven kiadott". Pest, 1793. Magyar fordítása illy czimü munkának: „Josephs des zweyten Erinnerung an seine Staats-Beamten

am Schlusse des 1783. Jahres“, és: „Eine Probe der weisen Regierung Josephs des Zweyten“. 1784. „Ratiocinium philosophicum super libertate ingenii in philosophando“. 1784. „Responsum ad Librum singularem Petri ab Osterwald de religiosis ordinibus“. Vindob. 1782. — k.

Beöthy László humorista, szül. Komáromban 1826. máj. 1-jén. Iskoláit szülőhelyén, később Posonyban, s a pápai és kecskeméti ref. collegiumokban végezte. „Testvére Zsigmond által buzdíttatva, irodalmi térre lépett, s legelőször a „Honderű“-ben közlött néhány kisebb dolgozatokat. 1846-ban Kecskeméten jelent meg „Hajnalka“ című, ifjúság számára írt könyve. Figyelmet azonban leginkább a „Hölgyfutár“-ban közlött humoristicus dolgozatai ébresztettek. Vannak több művei szétszórva a lapokban. Önálló munkái: „Puncs“ (I. k. 1853. II. k. 1854. III. k. 1855.) A negyedik sajtó alatt van. „Nesze semmi fogd meg jól“. Pest, 1854. Müllernél. „Beszélyek“. 1855. Kiadva Szamvald által. Részt vett a következő könyvek szerkesztésében: „Romemlékek“. (1851. Pest). „Europa“ (külföldi regénytár). Pest, 1851. „Laczi konyha“ stb. Jelenleg a „Hölgyfutár“ dolgozó-társasága. Itt közlött „Pugacsett“ című regényét, mely külön kötetben is meg fog jelenni. — k.

Beöthy Zsigmond, szül. 1819-ki febr. 17-kén Révkomáromban. Elemi s középiskolai tanulmányait Komáromban az ottani ref. gymnasiumban végezte, kitűnő sikerrel. A bölcsészeti Posonyban, a jogot Pesten hallgatta. Joggyakornoki pályája közben megnyilván az 1839/40-ki országgyűlés, juratusi időszakát Posonyban id. Pázmándy Dienes, komárommegyei követ oldalánál töltötte. 1840-ban Komárommegye aljegyzőjévé neveztetett. Ügyvédnek 1841-ben esküdött fel, és folytonosan mint megyei hivatalnok működött 1848-ig; mikor a közoktatási ministeriumnál fogalmazóva neveztetett. A császári seregek bevonulásakor visszament Komáromba, hol ügyvédi foglalkozása mellett mint ref. egyházkerületi jegyző s főgondnok hivataloskodik. Irodalmi téren mint jeles költő és regényíró ismeretes; számos dolgozatai először szépirodal-

mi lapokban láttak napvilágot. Ilyenek: „Külföldi beszélyek, francziából, az Athenaeumban; Lea, beszély, az Emlényben; Bettina, beszély a Regélőben; Hiuság és könyelműség“, beszély, az Emlényben stb. Önálló munkái: Koszoru, elbeszélések gyermekek számára. 1835. Beszélytár gyermekek számára, 6 füzet. 1839. Jurista és kisleány. Vigjáték 1 felv.; és Kóbor Istók, 4 felv. behózat. 1840. Követválasztás. Vigjáték 2 felv. 1843. Elemi magyar közjog. Pest, 1851. Összes költeményei a szerző arczképével 1851-ben jelentek meg Pesten, kiadva Emich Gusztáv által. „Az ev. házassági új törvények gyakorlati magyarázata“. Pest, 1853. Legújabbban is több költeményes és politikai czikkek jelentek meg tőle a lapokban. Jelenleg beszélyei összegyűjtésén dolgozik. — k.

Bérczy Károly, szül. 1819-ben Nógrádmegyében. Előbb jogász, később gr. Széchényi titoknoka; 1848-ban hivatalnok Széchényi ministeriumában. Novellairó, s fordító angolból és francziából. Novellái 1850-ben jelentek meg Pesten, két kötetben. — k.

Berecz Imre, szül. 1825. febr. 25-én Uj-bessenyőn Temesmegyében. Tanulmányait a temesvári iskolákban végző. Már zsenge ifjúságában buzgólkodott a magyar nyelv és irodalom körül; mint a csanádi növendék papság olvasó-társaságának jegyzője s elnöke, társaiból „Munkáló-kört“ állított, mellynek tagjai havonként bizonyos magyar munkát készíteni tartoztak. Iskoláit végezvén, a püspöki irodában nyert alkalmazást. 1848-ban áldozárrá szenteltetvén, azóta mint káplán működik Banát-Gyarmaton. Sajtó alá bocsátott több nemű alkalmi költeményeken kívül a Nemzeti Ujságban, Családi lapokban, és legkivált a Kath. Néplapban közölt több rendbeli cikkeket. — k.

Berecz Károly költő, jelenleg a „Hölgyfutár“ szerkesztője, született 1822-ben Rimaszombatban, hol atyja ügyvéd s egyszersmind városi jegyző volt. Tanult S.-Patakon. 1841-ben Pestre jött s királyi táblai jegyzőnek esküdött fel. 1843/4-iki országgyűlés alatt Posonyban volt b. Eötvös mellett, s es

időben tette az le ügyvédi vizsgálatot. 1845-ben Zichy Manó költéségén beutazta Magyarországot, s utazását az Életképekben leírta. Már tanuló korában különös hajlammal és szeretettel viseltetett a költészet s általában az irodalom iránt. Próba-kísérleteit a költészet terén legelőször az „Athenaeum- és Társalkodó“-ban tette. 1844-ben az által gerjesztett maga iránt figyelmet, hogy az „Életképek“-ben a legjobb költeményre kitűzött pályadíjat Petőfi „Egri hangok“ költeménye mellett, az ő „Polgár-hit“ című verse nyerte meg; s ugyanezen évben az országgyűlési ifjuság által gunyos versre kijelölt pályadíjban is „Állatmutatvány“ című satyrája részesült. Ő szerkesztette a posonyi színészek felsegállítására írt „Szinházi almanach“-ot, melly Posonyban jelent meg. Két évig a „Honderű“-nek volt segédszerkesztője. Mult 1854-ik évben Nagy Ignác halála után a „Hölgyfutár“ szerkesztését vette át, s folytatja a mostani magyar szépirodalmi lapok közt a legjobb sikerrel, mostanáig. Különféle lapokban számos költeményeket, elbeszéléseket, bírálatokat közölt. Ezenfelül egy füzet költeményt bocsátott közre 1848-ban „Szabad hangok“ cím alatt. Jeles költői tehetség. Művei bátran a jelesbek közé sorozhatók. — k.

Beregszászi Pál, szül. Debreczenben, 1790-ben. Tanulmányait ugyanott végezte. Mérnöki pályát választván, Pestre ment e tudomány rendszeres tanulására, honnan 1814-ben mérnöki oklevéllel ellátva tért vissza szülővárosába. Beutazta a birodalom nevezetesebb városait, s hazatérve részint a megyénél, részint magán uraságoknál tett mérnöki szolgáltatásokat. 1819-ben a magyar helytartótanács által a debreczeni főtanodánál a rajzolási és építési tudományok rendes tanárává neveztetett, s e minőségben mostanáig dicsérettel működik. 1833 óta főnebbi hivatala mellett Debreczen város által mint választott polgár az építések felügyeletével bízott meg. 200-at meghaladó, s tulajdon kezével készített rajzműveken kívül munkái a következők: „Az építés tudományának azon része, mellyben az épületekre teendő költségek számbavevése adatik elő“. 1819. 4 rézre metszett színezett táblával. „A rajzolás

tudományának kezdete“. 1822. Öt metszettel. „Az építés tudományának azon része, melyben az épületeknek erős és alkalmas volta adatik elő“. 1824. „A szabad kézzel való rajzolás kezdete.“ 20 rézre metszett táblákkal; második bővített kiadás 1837. „Az építési tudománynak azon része, melyben az épületekre leendő fedelek ismerete és rajzolása adatik elő“. 1846. 76 rézre metszett táblákkal. Megjegyzendő, hogy a rézmetszeteket általában mind sajátkezüleg készítette. — k.

Bernát Gáspár, szül. 1810-ben Hevesmegyében. Elvégezte a jogot, és most Pesten tartózkodik mint író. Igen kedves, és sajátos magyar humorista. Kedélyes vázlatai *Fresko képek* czim alatt 1847—1850-ben jelentek meg Pesten, 3 kötetben. — k.

Bertanfi Pál, szül. 1706-ki jan. 25-én Csávon Sopronmegyében. Jezuitává 1725-ben lett. Miután 6 év lefolyása alatt dicséretesen oktatta az ifjúságot, 1743-ban hitszónokká neveztetett; s e minőségben Győrött 1, Bécében 7, Nagyszombatban szinte 7 évig buzgólkodott. Emlékezetre méltó, hogy 1745-ben ő volt első, ki a Bécében tartózkodó magyarokhoz az egyházi szószékről kenetteljes magyar beszédet tartott. Utódja e fényes állásban 1752. Kereskényi Ádám magyar író lett. Meghalt 1763-ban jan. 15-én Komáromban, mint az ot-tani közélet tanoda igazgatója. Munkái ezek: „A nagyra vágyódó és semmi bizonyos vallásu hívságos világ fiának az emberi sorsnak változásán való keserves siralma.“ Bécs, 1750. Kassa, 1761. versben. „Dicsőséges sz. István első magyar királynak élete“. Bécs, 1751. Rimekben. „Mindennapi kenyér“. Nagyszombat, 1762. Buda, 1779. „Keresztény bölcsesség avagy az okos és istenes keresztény bölcsességre mindenféle üdvösséges oktatások“. Nagyszombat, 1754. „E világnak két rendbeli rövid esmérete. Először a mint az Istentől teremtetett, másodsor, a mint az Istennek és természetnek vezérléséből az emberektől külömb külömb féle részekre stb. osztott“. U. o. 1757. E munkáról Bod Péter (Magyar Athenás 36 l.) ezt mondja: „Ez a földnek leírása, sok ujságokkal teljes könyv; nem ártott volna mind az által, ha jobb rendet

tartott volna benne. Az is igaz, hogy azt kerülvén az Író, nehogy a Magyar szólások közé Deákot elegyítsen, olly homályos az írása sok helyen, hogy alig lehessen megérteni mit akarjon“. Ellenben Horányi (*Memoria Hungarorum*. P. I. 285. l.) így ír: „Liber hic geographicus rerum varietate amoenus est. Quibusdam dum nimiae orationis integritati studuit, obscurus videbatur, verum hae loquutiones non tam obscuritatem, quam novitatem praeseferunt, nam in patrio sermone paucos hujus argumenti libros habeamus.“ —y.

Bertha Sándor, szül. 1796. Komárommegye Ete helységében. Tanulását Pápán és Posonyban végezte. A magyar t. társaság ügyvédje és rendes lev. tagja, folytonosan jelen volt az 1825^{5/7}-ki országgyűlésen, azt részletesen leírta, s „Dietai jegyzetek“, és „Posonyi Promenad“ czim alatt ki is adta. Hasonlóan leírta az 1830-kí országgyűlést; és ezen leírást „Országgyűlési Tárcza“ czim alatt bocsátotta napfényre 1843-ban. Ő szerkesztő az 1832^{2/6}-ki országgyűlésen a „kertületi naplót“, s Dessewffy Antallal a latin nyelven szerkesztett törvényczikkeket magyarra fordította. Irt verseket és egyéb apróbb értekezéseket a Jelenkor- és Társalkodó'-ban, majd a Tudománytárban. Részt vett Verbőczy hármas könyvének fordításában is. —k.

Berzay Elek, szül. 1815. aug. 20-án Lóoson Sopronmegyében. Elemi tanulmányait helyben, a felsőbb iskolákat Szombathelyen és Sopronban végezte. 1834-ben a kegyesrendűek közé vétetett fel, s kiállván a próbaévet, tanított Podolinban. Innen Vácra küldetett a bölcsészet tanulására, azután Nyitrára és Szent-Györgyre a theológiára. 1842-ben áldozárrá szenteltetett, s azután Vácson és Kalocsán felváltva tanárkodott; miglen az új tanrendszer behozatalával Szegedre tétetett át, hol jelenleg is tanít. Irodalmi téren „Latin gyakorlatok“ czimű munkájáról ismeretes, mellynek folytatása nem sokára sajtó alá kerülend. —k.

Berzeviczi János, született 1692. jan. 4-én Sárosmegyében, virágzó nemes családból. Végezvén tanulását, katonává lett, s mint ilyen meg is házasodott: azonban esküvése

napján az egyházi hatóság engedelmével nejétől megválván, jezsuitává lett 1714-ben. Nagy-Váradon hallgatta a bölcsészetszet, Nagyszombatban pedig a hittudományt, mire egy évig Rosnyón hitszónokoskodott; s e minőségben élte le napjai nagyobb részét. Meghalt Kolosvárt, 1750. jul. 22-én. Magyarul csak egy munkát, de jelest írt, mellynek czime: „Egy eltévedt juhocskának Pásztorától kért s nyert vezérlő oktatása.” Kassa, 1731. —y.

Berzsenyi Daniel, született 1776. maj. 7-én Hetény Vasmegyében. Atyja hites ügyvéd volt ugyan, de inkább philosophiai csendben élt, gazdaságát vivé, s olvasgatott. Lelkesedett lévén mind a honszeretet, mind a görög és romai philosophia által, fiával ezekről, nem pedig agár- és lóról beszélgetett; a magyar nemzet közjogi szabadságait, az ezeket ország- és megyegyűléseken védett, fentartott honfiak tetteit, s az ó-világ két nagy nemzetét komolyan magasztalá. Erőtlen és beteges lévén a fiu, gymnastika által erősíté meg, s hogy a lelki erők fejlődésének szabad menetet nyisson, csak későn és játszva taníttatá. Tíz éves koráig élte nem vala egyéb testgyakorló játéknál; minek következtében olly nagy elevenesség és erő fejlett ki benne, hogy midőn a soproni evang. lyceumba átvitetnék, az iskolai tanulmányokban rég izzadókat csakhamar és játszva elérte, majd később felül is multa. De gymnastikája nem lévén görögösen zenével párosítva, a duzzadozó erő nem szülhetett egyebet nagy vásottságnál, mi őt végtelen csintalanságokra ragadozta, s az által ifjúságát zivatárokkal borítá el. Szilaj ereje, szelleme szerint a vitézséget nézván legfőbb szépnék, syntaxista korában katonává akara lenni, miért atyai figyelem alá hazavitetett, s ekkép a syntaxis osztályának felét elmulasztá. Ekkor kezdett magyarul olvasgatni, atya könyvei közül elszedvén a verses magyarokat. Év mulva Vietoris Jonathán kezére került a szónoklati osztályban: azonban a kiszabott tanulást itt is unta, s csak ahhoz fogott tüzzel, mihez természete önkényt vonzotta. Deákul halomásból tudott már annyit, hogy a régi remekírókat megértette. A német nyelvet a soproni német leánykáktól fogta fel.

1794-ben 18 éves korában fakadott első dala („Jer, Lili! nézd langyos szellők lengetik a ligetet“ stb.) de erről kisért tudott; mivel a nem tanulót végkép haza vitték. Látván azonban atyja, hogy fia nem gyűlöli a romai írókat, azokban maga gyakorlotta, csak költőiktől óvta. Éjente lopva olvasgatta Horatiust, és általa emelkedett, lelkesült; 1797-ben látja Szombathelynél a fölkelt magyar nemességet, és zengé odája: „Él még nemzetem Istene.“ Hallja 1807-ben a budai országgyűlésen Nagy Pált, a híres szónokot, és lehelé nagy gondolatait hozzá. Látta nemzete aljasodását, és harsogott „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ odája. Mind olly kebel nyilatkozásai, melly forra, nemzetét újra teremteni. Kötteményeit csak akkor mutató fel, midőn már feltett szándoka volt, többet nem írni. Kis János dömölki predikátor lepte meg egykor épen dolgozó tában a Ság hegyére néző sömgyényi lakában, s a tőle nyert darabokat közlé Kazinczyval: ez lyrai nagyságot jövendőt, mi Berzsenyit még inkább megerősítvén önbizalmában, semmit elé nem mutatott, senkivel nem levelezett, sőt Kissel sem társalgott: miért ez is valami elmuló ifjúi szeszélyének tekinté költőiségét. Mikor róla már senki sem álmoda, akkor küldé meg gyűjteményét Kisnek (1808). Kistől Kazinczy kérte el. Kazinczy magasztalá hozzá irt levelében. Berzsenyi visszaadta a tisztelkedést. A kézirat Szemere Pál, majd Helmeczy Mihály kezébe jutott, és ez nyomtatásról gondoskodott. Azok közül, kiknek Helmeczy hazafiui örömeiben mutatá, Tatay Jánost, jelenleg győri kanonokot feltűzelik az új ingerű versek, s a pesti seminariumbeli paptársait ez a kiadás költsége nagy részének összeadására buzdította, mellyel Berzsenyit csak úgy akarák meglepni. *). Kötteményeit Helmeczy ki is

*) Berzsenyi verseinek első kiadására következő kisapok áldoztak: Tatay János szombathelyi, Guzmics Izidor és Dér Engelbert sz.-benedekrendű, b. Barkóczy László egri, Fábr Ignác kassai, Szabó János és Keller Kelemen cisterciták, Fejér Antal erdélyi, Hering Ignác és Kotró Pál szatmári, Schwarcz József veszprémi, Vojvodich Mihály diakovári, Baricz Mihály, Zombori János kalocsai megyéből.

adta ezen czim alatt: „Berzsenyi Dániel versei.“ (Pest, 1813); a költő képével, ki ekkor 37-ik évében volt, és már elbucsuzott Kemenesaljáról: „Messze setétedik már a Ság teteje,“ szívet ható dalában Somogyba menve Niklára, szülői tágasb jószágára. Versein kapva-kapott velősségeért az olvasó közönség, s neve csakhamar országos lőn. A szórővidítések és új szavak, mellyeknek hevesb vitatása ekkor kezdődött, reá nem igen hatottak; de minthogy a kemenesaljai, másutt nem igen ismert szavakkal bátran és gyakran élt, a „Mondolat“ írója őt is kifogás nélkül csapkodá; miről ő mosolygó önérettel mond ítéletet egy barátjához irt levelében, mellyben a vigyázó ujitást helyesli. Költeményei második kiadásához Helmezy értékezést függeszte az ugynevezett ujitásokról a nyelvben, s ebben helyesen szól a régi gyökök és elavult szavak életbe hozatásáról, új szavak készítése szükségéről, s a nyelv szabadabb szerkezetéről. E kiadással Berzsenyi híre újra növekedett ugyan, de egyszersmind megszűnt nyugalma. Setétülés nehezedett reá somogyi laktában, s csak két-három barátjával folytatott levelezése vidámitgatá, s azon emlékezet, melly Pesten létekor Szemere Pál, Vitkovics, Helmezy és Kölcsey által volt barátságos fogadtatását festé eleje magányában. De e lelki világot beborító említett állapotához járult betegsége, feldült kocsiával, ütközések, ficzamosodások érék, majd évig nyomta ágyát, s a már magában is ingerlékenyt orvosa hevítőkkel gyógyitá, s ezekkel folytonos lázba vitte. Mindezen bajaihoz járult a hypochondria is. Ily állapotban érte őt Kölcsey tulmenő recensioja (Tud. Gyűjt. 1817. 7. k.), mellyet keménynek, fanyarnak, igazságtalannak vélt; és keble az ítélő iránt elhidegedék, s örökre. Több év multával visszanyervén egészségét, vidáman tért sokáig abban hagyott munkálkodásaihoz: de komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét. Most prosában irt a szép és izlés tárgyairól. E tekintetből, s a legjózanabb életbölcsséget tanító odáiért a magyar t. társaság igazgatósága 1830. nov. 17-én a philosophia osztályban vidéki első rendes taggá nevező. Meghalt 1836. febr. 24-én, könyvei közt, a nélkül, hogy békejebbot

nyújtott volna Kölcseynek, ki fölötte remek gyászbeszédet mondott. Minden munkáit „Berzsenyi Dániel összes munkái” czim alatt Budán, 1842. 3 k. meghagyása szerint Döbrentei Gábor bocsátá közre. —y.

Bezerédy Amália, szül. Vas megyében, 1804-ben. 1821-ben házasságra lépett Bezerédy Istvánnal. Meghalt 1837-ben. Leánya számára irt egy olvasókönyvet gyermekek számára, „Flóra könyve” czim alatt (Pest, 1836.), mely számos kiadást ért; azonfelül irt néhány költeményeket, s hátrahagyott német nyelven irt novellákat, melyek 1840-ben jelentek meg Pesten, 2 kötetben. —k.

Bessenyei György, szül. 1740. Berzelen Szatmár megyében. Atyja rosz gazdálkodása mellett derék fiának nevelésére is olly keveset ügyelt, hogy a s.-pataki iskolákból már 4 év múlva ki kellett maradnia, s otthon a mi keveset tudott is, elfelednie. Idővel a Bécsben föllállított testőrsereg tagja lön. A becsületérzés önmaga képzésére ösztönte, s midőn a német nyelvet a francziával együtt megtanulná, s az újabb franczia irodalommal megismerkednék, a németeknek irodalmuk melletti buzgósága által feltüzeltetve, szerencsés talentumát gyorsan kimivelte, hogy nemzetét, mely vagy a holt nyelv jármában maradni, vagy az idegen és ujonan fölvirágzott irodalmat elvállalni készültében, önnyelvétől örökre megválni indult, hasonló hévre lobbantsa. Erre nézve 1772-ben több poetai munkával állt elé; ilyenek: „Hunyadi László,” tragoedia 3 felv. „Agis,” tragoedia 5 felv., utójátékkal. „Az emberről próba,” philosophiai költemény 4 levélben, melyre „Popenek, Essay on man”-ja adott alkalmat. „Eszterházi vigasságok,” költeményes leírás. Következett 1773-ban „Buda,” tragoedia 5 fv., mely 1787-ben Posonyban másodszor is kijött. E dolgozatai franczia szabásu alexanderi versekben, melyeket leginkább ő hozott nálunk divatba, irvák. Ezen-tul a prosában való írást örvendette. *Lucanus első könyvét* Marmontel után magyaritva, Posonyban adta ki 1776-ban. Ezt követte a „A philosophus,” vigj. 5 fv. (Bécs, 1777). „Bessenyei György társasága (Orczy és Barcsay) és futó da-

rabjai,“ (Bécs). „Az anyai oktatás,“ levelekben. „Hunyadi János élete.“ (U. o. 1778). „Magyarország“, mely a nemzeti nyelv kimiveléséről való gondolatokat foglal magában. (U. o.) „A magyar néző“ (u. o. 1779.); a „Holmi“, philosophiai, literaturai s poetai kisebb kiterjedésű munkák. „Debreczennek siralma.“ 1802. „A bihari remete.“ 1804—1806. 2 k. „Magyarországnak törvényes állása.“ 1804. Voltaire Triumvirátját az eredetiekhez hasonló versekben fordította. Mint a császári könyvtár őrének, kevés ideje maradt ugyan a dolgozásra; űrült azonban példája hathatós voltának, látva, mint készülnek a legélesb magyar elmék az általa kitűzött célzt megközelíteni. Látván azt, hogy a magyar irodalom csak lassan vagy éppen nem emelkedik, Bessenyei a nemzetet nyelvéhez buzgóbb ragaszkodásra ingerelte, s egy tervet készített a magyar tudós társaság föllállítására, melyet „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék“ czim alatt Révay csak 1790-ben nyomathatott ki. Bessenyei 1779-ben tért vissza a kath. egyház kebelébe. Meghalt Berettyo-Kovácsiban Biharmegyében, 1811. majus közepén, élte 71. évében. — y.

Beszédes József, jeles vízmérnök és akadémiai levelezőtag, szül. 1787-ben febr. 13-án, Magyar-Kanizsán Bácsmegyében. Tanult Szegeden, Temesvárt, Egerben és Pesten, s különösen a mérnöki s mezőgazdasági tudományokban képezte ki magát. 1739-ben bocsátotta közre a Kolosvártól Gratzig hajózható országos nagy csatorna eredeti tervének programját. 1836-ban a helyt. tanács elé terjesztette a „Sebes-Körös és Berettyó vizek mocsárainak kiszáritását“, mely munkának részletes tervét 1839-ben készítette el. A linzbudweisi vasut-társaság megbízásából 1827—28-ban a vasutrá káros hatású vízfolyásokat igazgatta ki. Tárgyavatottsággal figyelmeztette hazafiát a Duna medrében Vaskapunál létezett s a hajózást annyira gátolt kőszirtek szétrobbantatására, minek következtében mint alapos szaktudós utazott 1830-ban Széchenyi Istvánnal a Dunán Galatzig, onnan Konstantinápolyba. Műértő tollal irt számos szaktudományi értekezés jelent meg tőle koronkint a Tud. Gyűjteményben, Hírnök-, Századunk-

és Társalkodóban, melyek közül némelyek külön nyomtatásban is megjelentek. (Ujabbkori ismeretek tára után). —k.

Bielek László, született 1744. Kisutza falván Trencsén-megyében. Végezvén a szelidebb tudományokat, 1764-ben piaristává lön, s mint ilyen több évig a nyelvtani, majd felsőbb osztályokban is tanításkodott. A magyar egyetemről bölcsészeti tudor czimre érdemesítettén, a bölcsészetet, mathesist és történeteket több évig sikerrel tanította, igazgató rendtársait és az ifuságot; de a legnagyobb érdemeket mint magyar ékes nyelvű hitszónok szerzette magának Debreczenben és Nagy-Károlyban. Irományai részint magyar, részint latin nyelven láttak világot. Amazok közt előfordul: „Erkölcsei oktatás.” Kassa, 1792. „Urnapi beszéd, melyet tartott Debreczenben az igazság örpaizsa ellen.” Pest és Posony, 1797. „Arany gondolatok a mostani szabad gondolkodásnak módja ellen.” Bécs, 1800. Németből. Meghalt Kőszegen, 1807. —y.

Birányi Ákos, előbb Schultz August, született 1816-ban Selmeczen, hol atyja kir. hivatalnok volt. Elemi s középtanodai iskoláit Léván végzé, hol különösen Hutter Antal k. rendi tanár ébreszté benne a tudományok iránti szeretetet. A költészeti osztály végeztével növendékpap lett esztergomi érseki megyében, s mint ilyen bölcsészeti s hittani pályáját a nagyszombati főtanodában egészen bevégezte. Különösen a görög nyelv volt kedvencz tanulmánya, úgy hogy első évi theologus korában a bibliát görögül egészen felmondta. Iskolái végeztével a papságból kilépett, s Pesten keresett alkalmazást; de czélt nem érhetvén, vidéken volt kénytelen nevelői állomást elfogadni, mely minőségben tíz hónapig működött. Ekkor Pestre visszatért, és a „Nemzeti Ujság”-nál nyert alkalmazást; s itt kezdődött írói pályája. Később a „Pesti Hírlap”-hoz ment át, mint segéd; 1844-ben a posonyi „Hirnök” szerkesztését vette át és folytatta a lap megszüntéig, 1845-ki junius végeig. Pestre visszatérvén, a „Jelenkor”-nál segédkedett egész 1848-ig. Ez idő alatt adta ki István öccsével, Schultz testvérpár név alatt, a „Világtörténeti elbeszéléseket,” a „Természetmagyarázó atyját,” „Nogell Ist-

ván utazását keleten,“ és egy női erkölcs- és világtant (ez utóbbit németből fordítva). 1850-ben Szirondi álnévalatt irt egy kötetet „Regény és való“ czim alatt, és „Görgey történeti jellemrajzát,“ melyből azonban csak egy mutatvány jelent meg a „Magyar Hirlap“ 1851-ki folyamában. 1852 óta ismét állandóul lapszerkesztéssel foglalkozott. A „Budapesti Hirlap“ mellett fél évig „Napi tudósító“ melléklapot szerkesztette B u l y o v s z k y -val. Legközelebb előfizetést hirdetett „Séták a kristálypalotában“ czimű s a világiipart ismertető munkára. Meghalt mint a „Religio“ segédszerkesztője f. évi jun. 13-án cholera-ban. —k.

Biró Márton, született 1693-ban régi nemes családból, mely IV. Béla s III. András alatt a hazának már jeles férfiakat adott. Tanulása végeztével az egyházi pályára érezvén hivatást, a veszprémmegyei papnövéndékek közé soroztatott, s rövid idő múlva kanonokságra érdemesítették. Utóbb felső-örsi prépost, majd általános helyettes és veszprémi nagyprépost lett. Mint kitünő jelességű egyházi szónok, szelidség, okosság és bőkezűség által magát megkedveltetvén, veszprémi püspökké nevezteték. Meghalt 1760-ban aug. 10-én, hasznos életének 67-ik évében. Különös kedvelője s ápolója volt a tudományoknak, buzdítója a tudósoknak; innen történt, hogy nagyon sok munka az ő bőkezűsége és pártfogása alatt láthatott csak világot. Irt magyarul és latinul. Emlitendők: „Micae et spicae evangelico-apostolicae, azaz Evangeliumi kenyér-morzsálékok és apostoli buzakalászok.“ Győr, 1756. „Ünnepnapokon diaetának alkalmával mondott beszédek.“ (U. o. 1761.) Angyali társaságnak szövetsége. (U. o. 1756.) „Enchyridion.“ Győr, 1750.; melyről Bod Péter állítja, hogy Maria-Therezia, kinek a munka egyébkint ajánlva volt, a kapható példányokat elkoboztatta. —y.

Biró Márton, született 1759. sept. 21-én Sz.-Kátohnán Székelységben. Tanulmányai bevégezte után, mint sz. Ferencz minorita rendén levő, 1783-ki oct. 8-án pappá szenteltetett, s azonnal szónoki hivatalra alkalmaztatván, a híveket Szegeden, utóbb Egerben, majd Kolosvárt is kitünő buzgósággal oktatta. Évek multával ez utóbbi helyen rende növendékeinek a böl-

csészeti tanokat is fejtegeté. E két pályán gyűjtött érdemei őt a kantai ház elnökségére emelték, melyet hosszabb ideig szeretetteljesen kormányzott; míg végre b. József Miklós közbenjárására a fencsi egyház helyettes-lelkészévé nevezteték. 1818-ban rendtanácsnok, majd a miskolci k. középtanoda igazgatója lőn, s mint ilyen végzé be munkás életét 1823. oct. 18-án. E jeles egyházi szónok hire feledhetlen marad Kolosvárt, hol csillagként ragyogott. Említést érdemelnek a majd tiz évre szóló büjti sz. beszédei, valamint a halottiak is, melyekkel sok szomorú család bánatos szívébe irt csöppögtetni sietett. Közülök több nyomtatásban is hirdeti emlékét. — y.

Bitnicz Lajos, született 1790. jul. 17-én Jákon Vasmegyében, közel Szombathelyhez. Atyja holtá után édes anyja ápolása alatt a nagy-kanizsai és kőszegi középtanodában végzevén iskoláit, 1807. a szombathelyi megye növendéke lett. Üres óráit még tanuló korában az olasz, francia és német nyelv tanulására fordította; de a seminariumbeli helyes szokás anyai nyelve tudományos megismerésére is vezette. 1812-ben az ottani lyceumban mathesis tanárává neveztetett; és mint ilyen, 1815. a bölcsészeti tudományokból tudori koszorúval tisztelteték meg. 1819 óta legújabb időkg a magyar nyelv és irodalmi tanszéket díj nélkül látta el; tanítványai közt annak mélyebb felfogása végett nyelvmivelő egyesületet is állítván. Szombathelyi kanonokká neveztetvén, a lyceumi tanárságot az igazgatói hivatallal cserélte fel. 1828-ban tagja volt azon küldöttségnek, mely a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait mart. 15-étől apr. 7-eig Pesten szerkesztette. 1830. nov. 17-én ugyanazon magyar t. társaságnak igazgató tanácsa a matematikai osztályban vidéki rendes, 1847-ben pedig maga a nagy gyűlés tiszteleti tagjának választotta. Folyvást munkás részt vett az akadémia ügyeiben. Tudósb íróink közt kitűnő helyet vívott ki magának; stílusát jó izlés eleve-níti. Új szavai, melyekkel élt, munkáiban nyelvismerettel készültek. A „Tud. Gyűjtemény“ több kötete, a „Muzáron“, „Közhasznú Esmeretek Tára,“ a m. t. társaság „Évkönyvei“ stb. érdekes értekezéseket bírnak tőle. Külön megjelent

munkái pedig ezek: „A magyar nyelvbeli előadás tudománya“. Pest, 1827. 1. k. „Gazdasági Szótár“. Szombathely, 1831. „Magyar nyelvtudomány“. Pest, 1837. 2. k. Ugyan az „javítva és bővitve“: Kőszeg, 1847. 1. k. — y.

Blümehuber Ferencz, szül. Dunaföldvárton 1824-ben. Tanulmányait Budán és Nagyszombatban végezte, a hittudományokat pedig a bécsi pazmaneumban hallgatta. 1847-ben pappá szenteltetett, és elébb mint segédlelkész működött Dorogon, Pesten, Budán. 1850-ben a pesti központi papnöveldében tanulmányi felügyelő lön. 1849-ben mint a „Religio“ egyházi folyóirat dolgozótársa lépett föl az egyházi irodalom terén. 1850-ben a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ titoknokává, s mint ilyen ugyanazon év második felében a „Katholikus Néplap“ szerkesztőjévé választott. Lapját számos sajátkezü dolgozataival gazdagította. 1855. év elején esztergomi hittanár-ra neveztetett. — k.

Bod Péter, szül. 1712. febr. 22-én Kezdiszék Fölső-Csernáton nevű helységben, nemes szüléktől. Tanulását 1718-ban születése helyén kezdette, Nagy-Enyeden folytatta, s 1740-ben Leydenbe menvén, ott be is végezte. Hazajötté után 1743. Bethlen Katalinnak házi papja volt Hévizen; 1749 óta pedig Inczédi József itélőmester közbenjárására, a magyar-igeni ref. gyülekezetnél nyert alkalmazást. Dolgozott magyarul és latinul. Tudós munkálódásai közt a szőlőmivelésben találta kedvét s gyönyörűségét, s ez volt oka halálának, mely 1768-ban következett be. Késsel vágta meg erősen kezét, a vérfolyást reggeli 9 órától esti 6-ig megállítani nem lehetett. Munkáinak egy része a vallást tárgyalja, más a honi, egyházi, polgári s tudományos történet- és nyelvismeretre tartozik; némelly nyomtatásban kijött, más kéziratban maradt. Egyebeken kívül említésre méltók: „Szentírás értelmére vezérő magyar Lexikon, melyben a sz. írásban előforduló példázások (typusok) és ábrázolások (emblemák) lelki értelmek szerint rövideden kivilágosittatnak, sok dolgok a sidó és görög régiségekből kimagyaráztatnak“. 1743. Kolosvár, 1746. Debreczen, 1747. Szeben, 1756. „A szent Bibliának Histo-

riája, melyben az Istennek ó és új Testamentoma szerént való sz. beszédének megirattatása, annak mind ez ideig csudálatos megtartása különböző nyelvekre, azok közt a magyar nyelvre való fordítása, és azoknak való kinyomtatása röviddeden előadatik". Szeben, 1748. és 1756. „Judas Lebbaeus apostol leveleinek rövid tanításokból foglalt magyarázatja". Szeben, 1749. „Szent Heortocrates, avagy a keresztyények közt előforduló Innepeknek, és a rendes Kalendáriumban feljegyzett szentek rövid Historiájok". Posony, 1756 és 1786. Az Isten vitézkedő Anya-Szent-Egy-Házának a jelen való üdöig sok változásának Historiája". Basilea, 1760. „Szent Hilarius a vagy a szívet vidamító, elmét élesítő, kegyességre serkentő rövid kérdésekben és feleletekben foglaló dolgok". Szeben, 1760. „Szmirnai sz. Polykárpus avagy Erdélyi reformatus Püspököknek Historiájok". Nagy-Enyed, 1766. „Magyar Athenas, avagy az Erdélyben és magyar országban élt tudós embereknek, nevezetesebben a kik valami világ eleibe bocsátott írások által esméretesekké lettek, s jó emlékezeteket fenhagyták Historiájok". Szeben, 1766. „Erdélyi Feniksz Tótfalusi Kis Miklós, avagy Prof. Pápai Páris Ferencznek a könyvnyomtatás mesterségének találásáról, folytatásáról a Tótfalusi Kis Miklós emlékezetére irt versei". 1767. Párispápai Ferencz és Mólnár Albert latin-magyar és magyar-latin szótárát. „Dictionarium latino-hungaricum, et hungarico-latino-germanicum" czim alatt javítva és bővítve újra kiadta Szebenben, 1767. két részben, holmi toldalékokkal. Latin dolgozatai közt nevezetes: „Hungarus Tymbaules, seu grata ac benedicta hungarorum quorundam principum, heroum, magnatum, toga et sago, domi, militiaeque insignium viro- rum eruditione ac prudentia clarorum, feminarum honestatis fama ac pietatis studio illustrium ex Epitaphiis renovata memoria". Nagy-Enyed, 1764 és 1766. 2 köt. — y.

Bogáti Miklós, Arius vallását követő hitszónok: Következő munkái maradtak: 1) „Szép Historia a tökéletes aszszonyi állatokról, melyet Plutarchusból fordított magyar nyelvre" Kolosvárott, 1570. 2) „Az oetedic része Mátyás ki-

rály dolgainak mind haláláig“. U. o. 1580. 3) „Az Nagy Castrios Györgynek, kit az török Skenderbegnec hívott, ki Hunyadi Jánossal két felől vít a Törökre, különb különb csoda szerencsével, vitézi dolgainak Historiaya hat részben“. U. o. 1592. 4) „Aspasia Asszony dolga, és a jó erkölcsű Asszonyoknak tüköre“. U. o. 1591. 5) „Ez világi nagy sok zur zavavarrol való Enec. Az Toldi Miklós éneke notayara“ U. o. 1591. 6) „Magyar Zsoltár fordította Fazekas fia Miklós 1604-ikban“. — k.

Bolla Márton, kegyes szerzetbeli pap; szül. 1751. apr. 14-én Sümegen, Zalamegyében. 1784-ben a kolosvári lyceumban történettanárrá neveztetvén ki, itt adá ki először: „*Primae lineae historiae universalis in usum studiosae juventutis Claudiopolitanae*“. 3. tom. Claud. 1798—9. Melly munka halála után magyarul is megjelent Budán, 1845. Bolla 1809-ben a szerzet magyarországi főnökévé tétetvén, ezen az ifjuság kiképzésére olly nagy befolyással bíró szerzet kormányában minden ujitástól visszajedve, szakadatlanul a régihez ragaszkodott. Meghalt 1831. nov. 7-én. — k.

Bolyai Farkas, szül. 1775. Bolyán Erdélyben; iskoláit Enyeden, Kolosvárt, majd Jena és Göttinga egyetemeiben végezte. Iskolái végeztével mathesis és physica tanára lett. Előbb a szépirodalom mezején buzgólkodott, s e nemű munkái, „*Öt szomorujáték*“ czim alatt láttak napvilágot, Szeben, 1817. Irt matematikai munkákat iskolák számára magyar és latin nyelven, ezenkívül kiadott „*Pope próbatétele az emberről*“ czimű, válogatott költeményekkel vegyes munkát. — k.

Bornemisza Péter, régi nemes családból vette eredetét. Kisded korában elvesztvén szülőit, sok nyomor közt ide s tova hányatva töltötte ifuságát; a tanuláshoz azonban magában tehetséget érezvén, a kassai, majd a bécsi s egyéb német iskolákban szép előmenetelt tanusított. Mint tanuló különösen gyönyörködött a sz. írás olvasásában. Magáról azt jegyzé fel, hogy midőn kiment a külföldi egyetemekre, 8 forintja volt, s 8 évig kün tartózkodván, midőn haza érkezett ugyanannyi vala tárczájában. Több helyen viselt lelkeszi hivatalt.

1576 táján mint superintendens fordul elő. Némelly tehetősöktől segítettve, az evangeliumokra „Postillát“ irt, és 1579. kiadta 5 köt. Ezenkívül vannak tőle egyéb kisebb értékű magyar művek is. — y.

Boros István, az öcsödi helv. vallást követő gyülekezet hitszónoka. Munkája: „Az ó Testamentomra mutató tábla, melyben az ó Testamentomi szent Írásokban megirt nevezetesebb dolgokat és szókat a A B C-nek rendi szerint öszveszedve előadta Boros István öcsödi lelki tanító“. Posonyban, Fiskuti Landerer Mihály költségével és betűivel, 1786. — k.

Bossányi Farkas, született 1669. jun. 21-én Szendrőn Nyitramegyében. Végezvén Nagyszombatban a szónoklati osztályt, hosszú küzdés után szülői akarat ellen 1687-ben jezuitává lett. Miután Nagyszombatban a bölcsészetet és hittudományt 8 évig előadta, 1715. Kassára küldetett, hogy ott a mostoha körülmények által megrongált, s majdnem végkép elenyészett iskolai fegyelmet visszaállítsa. 43 éves korában kezdte meg itt oktatását; fáradozalmait kívánt siker koszorúzá, főleg midőn az intézet mellé nyomdát is állított. Hivataloskodott Nagyszombatban és Esztergomban is. Meghalt Kassa szomszédságában a gönczi fürdőben, 1726. aug. 31-én. Latinul több jeles munkát irt; magyarul tudomra e kettőt: „Rövid napokban foglalt érdemes hosszú élet, az az mélt. csábrági gr. Koháry Ignác urfi 16 esztendeig tartó életének koros napokra lett megfordulása“ Nagyszombat, 1820. „Magyar koronának és országnak nagy áron lett megvétele; az az sz. István első magyarok királya“. Posony, 1723. E beszédet mondotta Pannonhegyen, a főmonostor alapításának 721-ik évében. — y.

Bozzai Pál, szül. 1832. Veszprém-ben. Az irodalmi téren a forradalom alatt lépett fel olly sikerrel, mikép Arany őt második Petőfinek nevezte. Részt vévén a forradalomban, 1849-ben a császári katonaság közé soroztatott és Olaszországban szolgált; honnét 1852-ben betegen visszatérve meghalt 20 éves korában. Hátrahagyott munkáit Lévay adta ki. Beszélt sok nyelveket. — k.

Brassai Samu, szül. 1798-ban Thoroczkón Tordame-

gyében, hol atyja unitarius lelkész volt; ki szinte tudományos férfit, s válogatott könyvtár birtokában lévén, kiképeztetését leginkább neki köszöni. Legkedvesebb tanulmányai voltak az újabb irodalom, zene és természettudomány, melyeket leginkább atyai házában tett sajátivá. Érett korában magántanítasokat adott Erdély legelőbbkelő családjainál; e közben utazásokat tett Magyar- és Erdélyországban természettudományi szempontból. Tapasztalatait „Általános földleirat“, és „Füvészet elemei“ czim alatt bocsátotta közre. Igen jeles bírálatokat közölt a Társalkodóban; úgy szinte az Athenaeumot is jeles értekezésekkel gazdagította. Ezek közt legjelesebb a „Bankismeret“, mely igen nagy figyelmet gerjesztett. Kolosvárott társulatot alapított népies könyvek kiadása végett, és ekkor indította meg saját szerkesztése mellett a „Vasárnapi ujságot“. E jeles folyóiratot később politikai ujsággá alakította át. 1837-ben tanszéket nyert a kolosvári unitarius főtanodában, e minőségében is igen nagy hírnevet szerzett magának. Összeállításban volt számos külföldi tudósokkal, s az iskolánál számos reformokat léptetett életbe. Ez idő tájt indította meg „Kék könyvtár“ czimű iskolai könyvgyűjteményt. Innét Pestre költözött, hol az országos katonai iskola tanárává neveztetett. Később a „Fiatalság barátja“ czimű ifjúsági folyóiratot indította meg Pesten; hol jelenleg a „Mezei gazdaság könyvé“-t, a természettan különböző ágaira vonatkozó részletekkel gazdagítja. — k.

Bresztyenszky Béla, született 1786. aug. 5-én Német-Prónán Nyitra megyében. A gymnasiumi osztályt Fejérvárott végezte, honnét a sz. Benedek szerzetébe lépven, Pannon-hegyre ment át, bölcsészeti és hittani iskolák folytatása végett. Pappá 1810-ben szenteltetett föl, és 1838-ig viselt tanítói pályáján bokros érdemeket szerzett: melyeknek leginkább a győri akadémia volt tanuja. Számos utazásokat tett tudományos szempontból. Kiadott több iskolai kézikönyveket és jeles matematikai értekezéseket irt a Tud. Gyűjteményben. 1837-ben tihanyi apáttá neveztetett. Tagja volt a m. t. társaságnak és jeni ásvány-társulatnak, ugyancsak a pesti philosophiai karnak; meghalt 1850. febr. 15-én — k.

Brezanóczy Ádám, született Jolsván Gömörmegyében, novemb. 4-én 1751. Előbb jezuita-növendék, e szerzet felosztása után jogász lett; az ügyvédi vizsgálat letévése után törvénytudorrrá lévén, a tudományos pályán mint tanár először Pécsen, azután a posonyi akademiánál mint természet-jog tanára tanított. A természet-jogot (*Jus Naturae*) két részben Posonyban adá ki: hol deák ujságot is szerkesztett. 1808-ik évben Pestre az egyetemhez mint egyházi jog tanára jött; 1817-dik évben egyházi jogot adott ki deák nyelven, e czím alatt: „*Institutiones Juris Ecclesiastici*.” (2 részb.) 1823-ik évben, a „*Jus Naturae*” 2-ik kiadását Pesten eszközölte. A pesti egyetemenél a jogkar decanusa, rectora, seniora, s igazgató helyettese (*Vices gerens Directoris Facultatis Juridicae*) valamint Pest- és Gömörmegyék táblabírája is volt. 1827-ik évben egész díjjal nyugalmaztatott. Összesen 50 éven át működött a tudományos pályán mint nyilvános és rendes tanár. Meghalt 1832-dik évi martius 2-án életének 81-ik évében Pesten. — k.

Brünek József, született 1793-ban Marosparton Erdélyben. Gymnasialis tanulmányait Károlyfejérvárott és Aradon, a philosophiát Szegeden hallgatta; innét a kecskés helyi Georgiconba ment, magát a mezőgazdaságban kiképezendő. Pályáját 1814-ben gr. Károlyi családnál kezdte s folytatta 1842-ig, mely évben mint uradalmi kormányzó nyugdíjaztatott, és Soroksáron letelepedett; bő tapasztalatait és ismereteit az akkoron diszlett magyar gazdasági egyesület törekvéseinek szentelve. Itt 1848-ig mint igazgató választmányi tag dicsérrel működött. 1849-ben cs. kir. hivatalba lépett, mint kincstári tanácsos, 1852-ben megvált e hivatalától, s azóta Pesten magánéletet élve, buzgalommal működik a Sz.-István-Társulat választmányi tagjainak sorában. Irodalmi termékei a politikai és gazdasági folyóiratokban láttak napvilágot. Conservatív irányu czikkeiben ügyesen, és majdnem jóslói tapintattal fejtegette az ellenzék törekvéseinek következményeit. Gazdaságra vonatkozó dolgozatai számosak, és jelesek; ezek közt önálló „Az urbér megszüntetése szükségéről államgazdasági szempontból”. Jelenleg az „Önálló gazdaság szervezési és számviteli munkára” gyűjt adatokat. — k.

Buczy Emil, szül. 1784. maj. 16-án Kolosvárt. Itt végzé a középtanodai éveket, jókorán itt kedvelte meg a romai irodalmat. 1799-ben Kassára vonult a felsőbb tanok hallgatására, hol őt a magyar irodalomnak Kazinczy Orphaeusa nyerte meg. A törvény tanulását megszakítván, 1801-ben a piaristák közé lépett, hol alkalmat lelt Horányi utmutatása mellett a görög nyelv szépségeivel megismerkedni. Miután a kolosvári és beszttercei tanodákban két évig tanított, odahagyván a szerzetet, Bécsbe ment, a theológiát tanulandó. Itt hatott főkép a görög és romai classicusok lelkébe; folytonos gyakorlása által itt tökélyesíté magát a latin stylusban. Bécsben pappá szenteltetvén, visszatérte után Szebenben ékesszólást tanított; s ő volt első, ki 1813-ban aesthetikai leczkéket adván, hallgatóit a régi írók alaposb ismeretébe a szépnek fejtegetésével vezeté. Példáját követvén Hegedűs Sámuel, 1815-ben kezdett N. Enyeden aesthetikát tanítani. Buczy gyengélkedő egészsége miatt 1816. megváltván tanári székétől, gr. Korniss Ignácznál, majd gr. Haller Jánosnál viselt nevelői hivatalt 1823-ig. E közben tüzesen terjeszté Kolosvárt a magyar nyelv és irodalom szeretetét, Döbrentei Gáborral egyesülten; kinek „Erdélyi Muzeumát“ több jeles versen kívül, két velős értekezéssel emelé. Egyiknek czime: „Értekezés az elmének magasb kifejlődése körül az izlés munkáiban; a másiké: „A tragoedia legfőbb a görögöknél és mostani álláspontja“. 1819-ben Döbrenteit az erdélyi magyar t. társaság felállításában lelkesen gyámolította. A „Felső-magyarországi Minervában“ 1828-ban jeles értekezést adott illy czim alatt: „A lyrica poesis okai és a lyricusok“. Később Plato munkáinak magyarításával foglalkozott. — Visszanyervén 1824-ben egészségét, a károlyfejevári papnöveldeben tanította az erkölctant és lelkipásztorkodást; honnan 1833-ban Bécsbe ment, magának a csillagászatban bővebb ismereteket szerzendő. Visszajötte után a károlyfejevári csillagásztorony öre, majd kanonok lett. A magyar t. társaság irodalmi munkásságáért 1832. mart. 9-én levelező tagjává választotta. Elhunyt 1839. oct. 28-án. — y.

Budai Ezaiás, szül. 1766. maj. 7-én Peeren Középszol-

nokmegyében, nem vagyonos, de tisztességes, nemes szülöktől. A peeri iskolát kitanulván, atyja által a debreczeni ref. collegiumba vitetett, és épen midőn itt alsóbb iskoláit bevégezte, atyját elvesztette. A 16 éves ifju testvéri segélyre támaszkodni nem akarván, kettős igyekezettel feküdt a tudományoknak, s ez által magát tantársai közt megkülönböztetvén, kiérdemlé tanítói szeretetét, kik őt a collegium könyvtárának őrévé, majd a költészet tanítójává nevezték. Következő évben a bölcsészek rendes oktatója lön, később Sinai Miklós távoztával ellenírnok és iskolanagy; valamint a történettant, görög és romai literaturát mint helyettes adá elé. Külföldre 1792-ben, tehát 20 éves korában ment, miután a literatura és történetek tanszékére kijelöltetnék, ez utjára segélyt is nyert a collegiumtól. Két évet töltött Göttingában, hol a classica literaturában Heynét, a történetekben Spittlert és Meisnert szép sikerrel hallgatta. Megfordult Hollandban, meg Angliában is. Két év múlva Göttingából mint bölcsészettudor visszaérkezvén, s oktatói hivatalába lépén, 1808-ig a classica literaturát és történeteket, ezentul pedig 1821-ig a hittudományt tanította, mi közben (1817) a göttingai egyetemről hittudományi tudor-koszorúval tiszteltetett meg. 1821-ki jun. 8-án a debreczeni egyház első predikátorává, egy évvel ezután a tiszántuli kerület superintendensévé választatott. Nemzeti nyelvünket mint tanár nagyon élémozdítá. Mellőzvé latinul irt munkáit, magyarul ezek folytak tollából: „Közönséges historia“. Debreczen, 1808. „Régi tudós világ históriája“. U. o. 1802. Mellyben a sajtó feltalálásáig élt mindenféle tudósoknak, főképen pedig a görög és latin íróknak élete, munkái, érdemei és a tudományok akkori állapota rendbeszedve adatnak elé. „Deák nyelv kezdete példákban“. U. o. 1804. „Magyarország históriája“. U. o. 1807. 3. k. „Régi romai vagy deák írók élete.“ U. o. 1814. Ezeken kívül Budai Ferencz nagybátyjának „Polgári Lexiconát“ adta ki. 3. k. U. o. 1804—5. 1828-ban részt vett a magyar t. társaság alaprajzának készítésében, és 1831-ki febr. 17-én annak tiszteleti tagjává választatott. Hosszas betegeskedése után, 1841. juk

14-én, 76 éves korában, miután az iskolát és egyházat közel félszázadig szolgálta, szenderült jobb életre. — y.

Budai Ferencz, az előbbinek nagybátyja, szül. 1760-ban szinte Peeren. Iskolái végeztével lelkészi pályára lépett a szóváti helv. hitv. közönségnél. Az irodalom mezején jeles „Polgári Lexicon“-áról (3. köt.) ismeretes, mely életírásokat foglal magában a XVI. század végeig. Kiadatott öcsse, **Ezaiás** által 1804-ben. Meghalt 1802-ben. — k.

Bugát Pál, szül. 1793-ban Gyöngyösön, tanult ugyanott, és Egerben, s az orvosi tudományokat Pesten; tudorrá lett 1818-ban, szemézmesterré 1820-ban. Már 1819 óta assistens volt Széky és Fabini tanárok mellett; 1822-ben pedig az orvosi kar tagjaul vétetett föl. 1824-ki oct. 5-én az egyetemenél tanárrá nevezteték, és tanszékét azonnal elfoglalta. Egyike legszorgalmasb orvostudományi íróinknak, s a magyar nyelv legbuzgóbb művelőinek. Munkái ezek: „Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonalai és boncztudományi szótár“. Hempel után. Pest, 1828. 2. köt. „Organóna a gyógyművészségnek, vagy Hahneman Samuel Homeopatiája“. Pest, 1830. „Éptan“. „Körtudomány“. Pest, 1836. Ezen művei tekintetéből a m. t. társaság igazgatósága 1830. november 17-én a m. akadémia rendes tagjává nevezé. Azóta fordította Chelius Sebészségének 1. és 4. kötetét (Buda, 1836—1837.), Fritze: Sebészi Eszköztárát (Buda, 1837.), és Véres műtételeit (u. o. 1839.); Tscharnert: Tapasztalási Természet-tudományát (u. o. 1836—1837. 2. köt.). 1833-ban Schedellel együtt adott ki orvosi szókönyvet; ugyanezzel 1831—1833-ik, s később egészen 1849-ig dr. Flórral, szerkeszté s eredeti és fordított értekezésekkel bővíté az „Orvosi Tárt. Részt vett a m. t. társaság Zsebszótára írásában és szerkesztésében; végre 1843-ban Természettudományi Szóhalmazt adott ki, szószármaztatási elvekkel vegyítve, s V. Ferdinand királynak ajánlva; kitől gyémántos gyűrűvel jutalmaztatott. Mindez azonban meg nem gátolhatta, hogy miután 1849-ben Kossuth kormánya alatt az ország főorvosának hivatalát elvállalá, egyetemi tanári székét el ne veszítse. Ő az, ki a körül-

ményekhez képest lehető legtöbbet tett a m. nyelvnek a pesti egyetemnél divatba hozására. — y.

Bulyovszky Gyula, szül. 1827-ben Rákoskeresztúron (Pestmegye), hol atyja gazdatiszt volt. Iskolai pályáját Pesten és Debreczenben futotta meg. Az írói hajlam már kora ifjúságában ébredt föl benne, a protestans iskolákban divatozott magyar iskolának ugynevezett „Érdemkönyvé“-ben „Hadur“ és „Kelet“ című művei által tüntetvén ki magát. Bölcsészethallgató korában több novellákat és költeményeket közölt a „Honderű“-ben, s később a „Pesti Divatlap“-ban. 1844-ben Bartay színigazgató által kitűzött jutalomdíjra „Pest éjjel“ című színművével pályázott, sikertelenül; a díjt Szigligeti „Szökött katoná“-ja nyervén el. „Öregeknek bajt okoz a szerelem“ című színművét a színigazgatóság felszólítására két nap alatt készítette el, s harmadnapon színpadra került. Színbirálatokat irt a debreczeni színésztársaság iránt. Egy rendes műkedvelő társaságot rendezett jótékony czélokra, melynek ő volt legkedveltebb tagja. 1847-ben ügyvédnek esküdött fel, s az „Életképek“ rendes dolgozó tagja lett. 1848-ban hivatalnok a belügyministeriumnál, és színbíró volt a „Nemzeti Ujság“ mellett. 1849 óta a „Magyar Hírlap“ hivatalos lapnál folytatja feuilletonistai pályáját. — k.

Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla, a pesti nemzeti színház tagja, szül. 1833-ban Kolosvárt. R. kath. vallásu. Atyja Szilágyi Pál, a nemzeti színház nyugdíjas tagja. Iskolai oktatásban a pesti apácák zárdájában részesült. Atyja állásánál fogva már mint gyermek apró szerepekre alkalmaztatott a pesti nemzeti színpadon. Később szembetegsége elvonta a színpadtól; 13 éves korában ismét e pályán volt, s már ekkor is figyelmet kezdett gerjeszteni, különösen szép tehetsége, csengő organuma, tiszta szavaiata s alakító ereje által, mint azt az akkori színházi bírálatok, különösen az „Életképek“-ben, eléggé tanúsítják. A központi színház bőviben lévén a tagoknak, Bulyovszkiné csak 1852-ben mutatott be a közönségnek mint első rendű színésznő, s azóta művészi tehetsége gyors és merész emelkedést nyert. Alakító tehetségét

bizonyítják egymással homlokegyenest különböző szerepei. Az utolsó időkben, különösen Kolosvárt adott vendégjátékai osztatlan tetszésben részesültek, s ez alkalommal több erdélyi főrangú hölgyektől egy nagy antikboglár ékszerrel tiszteltetett meg.

Mint író legelsőbb szinpadi fordítmányokkal lépett föl, és magyar színre dolgozott, számra 20 darabjai a két haza szinpadain tetszéssel forognak. Egy eredeti vigjátékot is irt Scribe novellája után, „Tiszaháti libácska“ czim alatt, mely már pár éve fenmaradt a szinpadon. Mint novella-író legelőször Vahot Imre „Thalia“ czimű almanachjában mutatta be magát, „Egy színésznő szerelme“ czimű beszélye által, mely nagy tetszéssel és elismeréssel fogadtatván, többek írására buzdítá. Ezenkívül megjelentek tőle: „Légyott“, „Bűnhődés“, „Therbencoet marquis“ és „Estély“ czimű eredeti novellái albumok- és divatlapokban. Legközelebb összegyűjtött novellái, köztük néhány új is, két kötetben jelentek meg. Beszélyei közül kettő francziára is fordíttatott. —k.

Cesinge János, vagy mint magát irataiban nevezi, **Janus Pannonius**, szül. Slavoniában 1432-ben, nemes szülektől. Kiképeztetését Vitéz János nagyvárad püspöknek köszöni, ki anyjának testvére lévén, jeles tehetségeit kiismerte, s őt saját költségein Olaszországba, nevezetesen Ferrarába küldötte; honnan 1458-ban ismeretgazdagon visszatérván, csakhamar titeli preposttá, azután pécsi püspökké neveztetett. Mátyás király leghivebb tanácsosai közé tartozott, és őt hadjárataiban, különösen 1464-ben a bosnyákok, és 1469-ben a csehek ellen kísérte. Ő volt kiküldve Romába Rozgonyival, segítség kieszközlése végett. Később Mátyás elleneihez szegődött, s az országba berontott Kázmér lengyel királynak Nyitrába 1471-ben kétszáz lovast küldött hódolat jeleül. Mátyás diadalmaskodván ellenein, Cesinge félelmében meghalt Zágrábban. Teste a király parancsára tisztességesen eltakaríttatott. Tudós munkái közül a legnevezetesebbek, u. m. honunk történetét tárgyazó hőskölteményei s magyar grammatikája, elvesztek. Azon gyűjtemény, melyet Mátyás király parancsára elsőbben Várdai Péter kalocsai érsek szedett össze, elveszett.

A fenmaradtakat kiadták Volphard Adrián Bécsben, 1512., Frobenius János Baselben, 1518.; ismét Volphard Adrián Bononiában bővitve, 1522.; Oporinus János Baselben, 1555.; Sámbocki János Bécsben, 1569. A legjobb és legtekélyesebb kiadást gr. Teleki Sámuel eszközle, Utrechtben, 1784.

Cházár András, született 1745. jun. 5-én Jólészen Gömörmegyében, nem dus, de régi nemes családból. Tanulását 1753-ban kezdte Gömörmegye Berzéte nevű helységében, s 1755. Dobsina mezővárosban folytatá. A felsőbb tanok hallása végett 1757-ben Eperiesre, a bölcsészetre pedig 1762. Késmárkra vitetett. Szép tehetsége és szorgalma tantársainak példaul szolgált itt, s azokat vetélkedésre ösztönzé; 1765-ben Posonyba vonult a történetet és törvényt megtanulandó. Tanulási éveiben alig kapván hazulról valamit, nagy nyomorral küzdve huzta ki tanulását Eperiesen és Késmárkon az ugynevezett tápintézetben; Posonyban pedig csak gyermekek tanitgatásával tarthatta föl magát. 1766-ban ügyvéddé lett, de a törvénytudomány minden ágaiban magát egészen jártasnak még sem érezvén, hogy hivatásának jobban megfelelhessen, először Eperjesen, majd Pesten jeles ügyvédek mellett 5 évig segédkezett, s midőn 1773-ban képesnek érezte magát akár-melly ügyek lelkismeretes kezelésére, Rosnyón telepedett le, s rövid idő alatt hirt, nevet szerzett magának. Miután József császár parancsára a pereket német nyelven kellett vezetni és folytatni, az ügyészkedésről lemondott: tanácscsal azonban az őt megkeresőknek szívesen szolgált. 1790-ben Gömörmegye főjegyzőjévé neveztetett; az 1792-ki országgyűlésre fontos követutasítási tervet nyujta be a megyének, mellyben a magyar nyelvnek mind jogi, mind politikai tárgyakbani használatát és általános alkalmazását sürgeté. Latinul ugy beszélt és irt, mint-ha Roma arany századában született volna; magyar előadása és írása pedig kellemes volt és remek. Sokan tisztelték, sokan agyarkodtak ellene. A váczi süket-néma intézet fölállítását ő penditette meg, miért is ő lön I. Ferencz király által megbizva az alaptőke gyűjtésével. 50000 flot szedett be; s azt maga 1000-el növelé. 1815-ben végrendeletet tett, és magva-

szakadás esetében minden vagyonát könyvek vételére akará fordítani; s az így keletkezendő könyvtárt jóléshi jószágán létező kertjének önálló épületébe helyezni s közhasználatra fordítani rendelte. Ezen több ezer kötetre menő könyvtár a rosnyói iskola könyvtárába tétetvén át, ott tartatik. Meghalt 1816-ki jan. 28-án. Hona iránti határtalan szeretete, szorgalma, széles tudománya s bő olvasottsága kiviláglik egyaránt nyomott ugy, mint kéziratban fenmaradt munkáiból. Amazok közül nevezetesbek: „Törvényrend, a melly magyar és ahoz tartozó országok mindennemű törvény és ítélő székoinek szabott, deákból és németből fordította Cházár András,” és 1789. esztendőben Kassán kinyomatta. „Könyörgő levél, mellyet Szány Ferencz ur ő nagysága a rosnyói püspöki székhbe lett beültetésének örömnapiján segedelem nyujtás végett nyujtott a váczsi süketnémák nevelőházának nevéhen a segedelem beszédő.” Gyámolította a tudományos munkák íróit is. —y.

Cherrier Miklós, született 1790. jan. 8-án Nagy-Őszön, Torontálmegyében. Atyja János Dömén Franciaországól, hol régi nemes családja maig létezik, és rokonai egyházi, hadi s polgári hivatalokban jelenleg is működnek, sőt az írói pályán is szerepelnek, az 1789-ki forradalmat sejdítve, s azt korán megelőzve, szüleivel együtt kiköltözvén, Magyarhonban telepedett le. Itt mind a két család egyesülve maradván, magát és övéit haszonbérlettel tartotta. Több gyermekei közül gondját főleg a szép tehetségekkel ékeskedő s épen azért nagy reményű Miklósról fordítá, s Pécs, Nagy-Várad és Szeged tudományos intézeteiben nemcsak a középtanoda s bölcsészeti folyam szokott tárgyaiban, hanem a nyelvek- és egyéb szép-művészeti tanokban is oktattatá. A bölcselkedés osztályait 1809. kitűnő előmenetellel végezve, s a csanádi egyházmegye részére növendéknek felvétetve, a pesti központi növendékházba küldetett, a hittudományt a magyar k. egyetemben hallgatandó. Itt négy éves pályáját olly sikerrel futotta meg, hogy hittudományi tudor-koszorúval diszesítették fel. Megyéjébe visszatérvén, 1813. a sz. rendek felvétele után Zsombolya mezőváros segédlelkészévé nevezteték; honnan tizenegy

hónapi működés után, 1814. oct. 9-én néhai Kőszeghy László csanádi püspök oldala mellé Temesvárra hivatott; hol mint levéltárnok, szertartó és sz. széki jegyző, a rá ruházott hivatalokat 6 évig pontosan viselte. Ez idő alatt sokféle hivataloskodása mellett is a rendszeres tudományoknak szentelve magát, 1819. nov. 9-én a pesti egyetem hittudományi tanszékére dicséretesen pályázott: minek következtében őt Rudnay Sándor hg-primás esztergomi érsekmegyéjében átvévén, a nagyszombati érseki lyceumban mennyiség- és mértan rendes tanárává nevezte. E tanszéket 11 évig ritka ügyességgel ellátván, 1831-ben az egyházi jog és történetek tanszékére mozgattatott elő, mellyen 13 évet töltvén el, rendes hivatalától el nem foglalt óráit, okiratok buvárkodására s tudományos művek dolgozására fordítá. 1838- és következő években a vegyes-házasságok tárgya napi kérdéssé válván, s honunkban is számos heves vitákat idézvén elő, azoknak alapos megoldására Kopácsy József hg-primás és esztergomi érsek őt 1840- és 1841-ben Német-, (különösen Bajor-), Poroszországba, Schweiz, Belga-, Francia- s Angolországok fővárosaiba küldvén, megbízá, hogy azon tartományok főpásztorainál a vegyes-házasságok körül divatozó fegyelmet kipuhatolja, s azt sajtó útján honosainkkal közölje; hogy kiki meggyőződhessek, mikép a vegyes-házasságok nálunk is csak úgy kezeltetnek, mint a többi kath. tartományokban. Ez alkalommal azon megbizást is nyerte, miszerint a külföld tanrendszerét, képző-intézeit, könyv- és műtárait szemügyre vegye, és mindazt, mit honunkra használhatónak fog tartani, följegyezze. E két nemű megbizásban szerencsésen eljárván, eredményének némi töredékeit mind maga, mind mások már néhány év előtt közfényre is juttatták. Bokros érdemei tekintetéből 1843-ban posonyi kanonokká, 1846-ban pedig a posonyi tankerület főigazgatójává s kir. tanácsossá neveztetett. Valamint pedig tanár korában a nagyszombati sz. széknél mint közbíró, s a házasság és szerzetes-fogadás rendes védője, több év leforgása alatt buzgón hivataloskodott, s mint egyházi szónok is sokszor és kívánt sikerrel fáradozott: ugy kanonokká történt kineveztetése után

is Posony- és Mosonymegye gyűlésein, nemkülönben az 1848-diki posonyi országgyűlésen, mint káptalani követ működött. Mellőzve német nyelven írt és nyomtatásban is megjelent remek egyházi beszédeit, latinul ezeket birjuk tőle: „Enchiridion Juris Ecclesiastici cum singulari ad alienas confessiones attentione.” Pest, 1837. 2 köt. Második kiadás u. o. 1838. Harmadik kiadás Posony 1848. Negyedik kiadás bővítve sajtó alatt van. „Institutiones historiae ecclesiasticae novi foederis.” Pest, 1840. 4. k. „Oratio, qua — — Joanni Halász parentavit.” Nagyszombat, 1830. Magyar művei pedig ezek: „Egyházi jog, idegen felekezetek iránti figyelemmel.” Nagyszombat, 1843. 2 köt. „Köz Egyháztörténet.” Posony, 1844. 1 k. „Több rendbeli tudományos czáfolatok és viták.” U. o. 1841. „A jó és czélszerű nevelés kellékei.” Posony, 1846. Több értekezése jelent meg a „Nemzeti Ujság”-ban s a „Religio és Nevelés” nagybecsű hasábjain. —y.

Csacskó Imre, született 1804. nov. 5-én Vácson, Pest-megyében. Atyja Mihály az ottani nemzeti iskolák fáradhatlan tanítója, jó korán megizletteté vele a tanulást, mellyben mindinkább erősbulván, már élte nyolczadik évében a középtanoda növendékei közé soroztatott. Kámánházy László váci püspök hallván az ifju jeles feleletét és példás magaviseletét, pártfogásába vevé és szorgalmát ösztöndíjjal ébresztve, jutalmazni s nagyra buzdítani sietett; mi nem téveszté hatását. A nemes keblü ifju ez idő óta magas ápolójának kegyét kiérdemleni évről évre mindinkább törekedett. Tanpályáját kedves szülei virasztása mellett (a negyedik nyelvtani osztályt, mellyet német nyelv kedvéért Budán tanult, kivéve) a másodévi bölcsészetig bezárólag Vácson végezte. Új világ nyílt előtte, midőn szülői karjaiból kibontakozva, 16 éves korában a harmadévi bölcsészet hallgatására Pestre költözött, hol az annyira megszokott felügyelést és házi rendet nélkülözve, s mintegy magára hagyatva, szerencsésen kikerülte ama szirteket és örvényeket, mellyeken a vidékről Pestre sereglő tapasztalatlan ifju életének boldogsága hajótörést szokott szenvedni. Csacskó házi neveltetésének és a bölcsészeti tanfolyam alatt beszitt

szilárd elveknek tulajdoníthatá egyedül, hogy a csábokon diadalmaskodott. A történet- és természettanon kívül főleg az ismeret- és erkölcsstan voltak kedvencz tanulmányai, s emennek szent és tiszta elvei irányzák lépteit, és okozták, hogy míg mások megelégedve a felületességgel, mulandó évek után kapkodtak, addig ő lelki erejének fejlesztésével foglalkodva, a komoly tudományoknak és szabad óráiban a szülői háznál már megkedvelt zenének élt. Pesten hallotta a 11 éves hegedű-királyt Lisztet, és elpirult, hogy ő, noha már 17 éves, ekkorig semmi kitűnőt nem tett; a benyomás, valamint volt váci tanítóinak buzdítása, elhatározaták vele, hogy a szünnapokat komoly foglalkozással töltse; mellynek eredménye lön a magyar egyetem bölcsészeti karától nyert tudori koszoru (1823. oct. 30.). 20 éves volt csak, midőn egyetemi pályáját bevégezte; ügyvédi oklevél elnyerése után szándékozott kormány-hivatalba lépni, de minthogy a megnyílt 1825-ki országgyűlés hosszú folyama őt annak birhatásától bizonytalan időre elűtötte, nem akarván haszontalanságokkal bajlódni, az országgyűlés alatti időt felhasználva, jogtudori babérért, melyt 1828. oct. 30-án csakugyan el is nyert, izzadott. E közben megűrtült a posonyi, majd a kassai akademiánál is a természeti s magyar nyilvános jog tanszéke, s ő mindkettőre pályázott, és Kassára tanárrá nevezteték. Ugyanez időben saját kérésére a győri akademiához tétetett át, hol az ifjuság oktatásában lelkesen fáradozott, míg 1847 vége felé érdemei jutalmaul a tanulmányi biztosság ülnökévé neveztetvén, Győrt Budával cserélte fel. Györmegye tagjává nevezte őt azon küldöttségnek, melly az 1843-ki országgyűlés alatt a népnevelés ügyében munkálódott. Tervét a küldöttség és megye elfogadván, közzétette a „Világ“ czimű lapban, mellynek gr. Dessewffy Aurél vezetésétől kezdve 1843. végeig levelezője volt. Tanárrá neveztetésével egészen új pálya nyílt előtte, mellynek tehetsége szerint megfelelni, élte feladataul tűzvén ki, szilárdul eltökélé, nemcsak a gondjára bízott ifjuságra, mint oktató, hanem a nagy közönségre is mint író hatni; hogy pedig ezt az édes honi nyelven tegye, egyéb okok közt az 1825-ki ország-

gyűlés alatt fölébredt nemzetiségi szellem is igénylő. Anyanyelve a magyar volt ugyan, de azt nyelvtanilag nem tudta, legalább nem úgy, mint írónak kelle tudnia. A nagy Révait forgatá s nyelvismereti alaposságra jutott, egyszersmind megkezdé a szakához tartozó legjelesebb munkák olvasását, s belölők kivonatokat, utóbb czéljára használandókat készített. Első értekezése: „Mi viszonyban van a halálbüntetés a bűnhez,” 1832-ben jelent meg a „Sas” czimű folyóiratban. Ugyanezen évben irt egy bírálatot Kunoss Endrének némelly természeti jogot illető közleménye fölött, melly azonban csak 1842-ben, és így majdnem tizenkét évvel később jelent meg. A „Tudománytár” 1836-ki folyamának 11-, az 1837-kinek 1. köt. kijött „Bevezetés a természeti jogba; s a tiszta általános természeti jog” czim alatt Györött, 1839. E munka, mellyet a magyar t. társaság 1840-ben dicséretre méltatott, nem annyira a tanuló ifjuságnak, mint a tudósoknak van szánva. Szödi Pál név alatt az 1838-ki Athenaeumban megjelent „A hangok hatalma” czimű novella; ugy a „Hangászati szemle” is az ő tollából folyt. Szakismerettel készült legjelesebb munkája: „Büntetőjogi elméletek, tekintettel a büntetés fajaira, különösen a halálbüntetésre, mikép gyakoroltatott az régi s újabb népeknél.” Győr és Bécs, 1843. 2 köt. A magyar t. társaság által 1844. szinte dicsérettel említettett; s ezt a fejedelem legmagasb tetszésének nyilvánítása mellett magánkönyvtárába is elfogadni kegyeskedett. A magyar t. társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választotta. Jelenleg a magyar nyilvános jog kidolgozásával foglalkozik, kedvezőbb körülményekben kiadandóval. —y.

Csajághy Sándor, szül. 1810. apr. 6-án Bács mezővárosban, hol atyja érseki uradalmi tiszt volt. Az elemi iskolákat születése helyén látogatta, s itt tanulta meg a horvát (illyr) nyelvet is. A német nyelv tanulása kedvéért Bukin nevű szomszéd faluban, hol bátyja Pál plebános volt, folytatta elemi tanodalmát. Később ugyanitt a helybeli káplán vezérlete mellett a három első latin osztályt is végezte; a többi gymnasialis iskolákat Kalocsán járta, s 1825-ben a kalocsai papnö-

vendékek közé felvétetvén, a bölcsészeti osztályokat az egri papnöveldében végezte. A theologia két első osztályát Kalocsán végezvén, ifjú kora tekintetéből, ezeket ismétlendő, Pestre, a központi papnöveldébe küldetett; hol a szentirási tudományokból letéven a szigorványt, 1833. sept. 21-én pappá szenteltetett. Egy évet töltött a frintianeumban (Institutum sublimioris educationis ad s. Augustinum), innét beteges állapota miatt övéihez visszatért. 1836-ban Baján mint magyar káplán tett segédlelkészi szolgálatot, s innét a pesti központi papnöveldébe tanulmányi felügyelőül lön előmozdítva. E minőségben 1844-ig működött, s egyuttal az egyháztörténeti tanszékben helyettesképpen tanárkodott. Ugyanez évben nyert hittudori oklevelet. Nem sikerülvén a pesti egyetemnél az egyháztörténeti tanszék elnyerése, Kalocsára visszahivatott ugyanezen tanszék elfoglalására. 1846-ban érseki titoknokká, ugyanez évben címz. kanonokká neveztetett. 1850-ben valóssgos kanonokságra; 1851. apr. 11-én csanádi püspökségre emeltetett. Irodalmi kísérleteit még mint papnövendék megkezdé. Az ő tollából folyt az Egyházi Tárnak 8-ik füzetében „a kalocsai főegyháznak leírása“, ugyszinte a „Sas“ czimű folyóiratban „az írás eredetéről“ szóló értekezés. A pesti magyar-gyakorló-iskola által (mellynek életbeléptetésén buzgón működött) első éveiben, több dolgozatai, nevezetesen „a gyónásról hit-erkölcsi tekintetben“ czimű értekezése kinyomásra lön méltatva. Ugyan e munkálatok 1843-ik évi 10-ik kötetében megjelent „Párbeszéd az inquisitioról“, egyháztörténelmi tanulmányainak credménye. A „Sion, Religio és Nevelés, és Fasciculi Ecclesiastici“ czimű folyóiratokban közzétett értekezései neve aláírásával jelentek meg. Írt egy párbeszédet a vegyes házasságok ügyében, melly két kiadást ért. Ugyanez ügyben lépett föl egy terjedelmesebb védirattal e czim alatt: „Glossák ns Zalamegyének a vegyes házasságok ügyébeni felírására, europai hírü Rottek Károly nézetei szellemében.“ Pest, 1841. Ide járul „Az anyaszentegyház ellensége“, második kiadást ért, jegyzetek- és toldalékokkal bővített fordítása németből. Írt néhány költeményeket is. „Az áhitatosság zsengéi,“

imakönyv az ifjúság számára, felügyelete alatt szerkesztetett. A „Wiener Kirchenzeitung“-ban megjelent tőle az uniora vonatkozó értekezés. Tovább a Figyelmezőben: „A magyarhoni kath. papság védelme“; az Öst. Correspondentben a Lloyd ellen: „Der ungarische Clerus während der jüngsten Wirren.“ (1849. Beilage zu Nr. 214.). E cikk nagy figyelmet gerjesztett. —k.

Csáktornyai Mátvás. Illy című munkája maradt fen: „Jeles szép historia, két görög hercegről, erős Ajaxról és bölcs Uliszeszről, miképen verődte és perlette a táborban, Agamenon Császár és mind az több görög Királyoc, az erős vitéz Achilles fegyvere és hadi szerszáma felett. Heltai Gáspár műhelyében Christus Urunknac születése után az 1592-ik esztendőben.“ A versek első betűi öszveszedve illy értelmű mondatot állítanak elő: „Inclito et generoso Domino Benedicto Mindszenthí, Capitaneo arcis Udvarhely, ac Arendatori decimarum Regni Transilvaniae, nec non Praefecto Camerae siculicalis, Domino suo Mathias Czáktornaues fideliter.“ —k.

Csaplár Benedek, született 1821. jan. 5-én Duna-Szerdahelyt Posony-megyében. Jámhor és vallásos szülői, főleg atyja volt első s leghatályosb oktatója az elemi tanulmányokban. Középtanodai pályáját Érsekújvárott kezdte, és sept. 15-én az ajtatos rendbe lépett. Figyelmének legfőbb tárgya a romai és görög classica literatura volt, és mint ujoncz Privigyén szakadatlanul azzal foglalkozott; a magyar irodalmi kitünőbb bajnokaival csak utóbb, mint podolini tanár ismerkedett meg: itt kezdé olvasni a német világ legjelesbjeit, és tanulni a franczia nyelvet. Ismeretei tágultával Erdélybe kívánczozott, Dugonics példája által vonzatva, s Józsika művei által lelkesülve. 1840¹/₁ Beszterczén studiumaul az olasz nyelvet vette; majd mint kolosvári bölcsészethallgató az angolt is. E közben még mint logicus, meleg szeretettel csüggött Plato munkáin, s miután Buczy Emil magyarította Platóját, melly kiadásra várakozók Lerónál, történetesen megkapván, átolvasá, s a latin, görög és franczia szöveggel szembesítvén, azt teljesen pongyolának, sőt használhatatlannak vélte, elhatározta magában, hogy azt mágyarítani fogja; melly idővel el is ké-

szült, és „Platon munkái,“ kiadja a k. lyceum nyomdájá, Kolosvár, 1845. (I. k.) czim alatt jelent meg. Buzgó tagja volt a Dugonicsféle társaságnak nyitrai hittanuló korában, és számára több darabot készített. Rendes tanulmányai bevégezése után tanárkodott Kolosvárt, Budán és Magyar-Óvárt. 1848. elején Kolosvárt szándékozott Bardóczczal egy kath. predikázioi tárt megindítani, s az első füzet már szerkesztve volt, melyben az akadémiai templomban általa ékesen elszavalt remek beszédei is (számra 6) kijöttek volna, de a közbejött mozgalmak nemes törekvésében akadályozák, sőt beszédei is, egypár a nevelésügyhöz tartozó értekezéseivel együtt elvesztek. —y.

Császár Ferencz, született 1807-ben Zalaegerszegen. Elemi iskoláit szülőhelyén jelesen kezdette; majd édes atyjának kora elhunytá által kora árvaságra jutván, gondos rokoni kéz ápolá, s a középtanodai folyam alatt Szombathelyt, Kőszegen és Sopronban taníttatá. A szép tehetségű ifju 1822-ben a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, hol mint ujoncz a lelkes Guzmics, akkorban ugyanott a hittan professora buzdítása által, ki a fiatal Császárban nem megvetendő költői erőt láta rejleni, veté meg költői hírének alapját. Vallja ezt maga, midőn 1841. kiadott verseit Guzmics árnyának ajánlá; többi között így zengvén:

„Első valál te, oh Guzmics! ki bennem

Szelid kezekkel a szűt ápolád;

Első tanítál: mint kelljen szeretnem

Rokon kebelt, mint nemzetet, hazát? —

Te bátorítál lantot hogy ragadjak,

Midőn szívemnek édes vágya kél:

Dalt zengedezni a bus honfiaknak,

Könyezve a hon gyászemlékinél“ stb.

1824-ben mint első évi bölcselkedő kilépvén a szerzetből, Győrött folytatá bölcsészeti pályáját; mellynek bevégeztével a veszprémi kispapok közt látjuk őt kitűnni. Miután azonban az egyházi életet meg nem szokhatá, oda hagyván a semináriumot, Pestre, majd Zágrábba vonult. E két helyen tanulá a törvényt; ez idő alatt lön a költészét kísérője, s 1830-ban

Fiuméba szakadván, magányos óráiban hű társa. Itt először mint középtanodai tanár működött; de e pályát csakhamar (1832) a kormányzékivel cserélé föl: megalapítván ez által polgári pályájának szép jövődjét. Ugyanis hajlamot érezvén magában a váltó és tengeri kereskedési törvények iránt, azokat szakadatlanul tanulá, mellyekből 1833. ügyvédi vizsgálatot adván, 1836. a fiumei váltótörvényszék jegyzőjévé tétetett; honnan 1839. Budára jöven, a k. könyvvizsgáló s tanulmányi bizottság, 1840. a pesti k. felváltótörvényszék ülnökévé, legujabban pedig a hétszemélyes tábla váltóosztályának előadójává neveztetett. Császár csak Pestre lett költözéso alkalmával, jelesen „Költeményei“ kiadása óta jutott a nagyobb közönség ismeretségébe; mert mit eddig dolgozott, részint kéziratban vala még, részint (Tengery, Zódor, Alkonyi, Barányi) álnevek alatt jelent meg. Egyébkint ő a tudományos és szépliteraturai mezőn egyaránt babért aratott. Sonettjeivel kitűnő helyen, matrózdalaival egészen új téren áll; epistoláival pedig egy rég óta parlagon heverő mezőt nyitott meg. Sokat és könnyen dolgozik, izlése művelt. Versein kívül számos beszélyei s egyéb apró belletriai dolgozatai folyóiratainkban és zsebkönyveinkben szétszórva. Nyelve általában új fordulatokban meglepő, sima, gördülékeny, tiszta, szabatos, hibátlan és virágos. Munkái „Költeményein“ (Buda, 1841., Pest, 1846.) kívül, mellyekben meleg hazafi, igaz magyar izlésű, ezek: „Sonett-koszorú.“ Fiume, 1831. „Kritikát érdeklő levelek.“ Pest, 1832. „A nőtelen philosophus.“ U. o. 1833. „Grammatica Ungherese.“ U. o. 1833. (kiadva a magyar t. társaság által). „Kurzgefasste ungr. Sprachlehre.“ (U. o. 1834.) „Beccaria a bűnökről és büntetésekről.“ Zágráb, 1831. Olaszból fordítva. „Orestes és Sofonisbe.“ Pest, 1836. Alfieri-ből ötös jambusokban. E fordítás a magyar t. társaság által nyomtatásra elfogadva lön, ivétől 3 arany tiszteletdíj mellett. „Váltóóvások.“ Buda, 1840. „Váltójogi műszótár.“ U. o. 1840. „A magyar váltójog.“ U. o. 1840. 2 k. Harmadik kiadás: 1845. „Váltótörvénykezési irománypéldák.“ Pest, 1841. „A fiumei kikötő.“ U. o. 1842. „Utazás Olaszországban.“ Buda,

1844. „A görög római mythologiai zsebszótár“. Pest, 1844.
 „A magyar csödtörvénykezés rendszere“. Pest, 1846. Illy
 sokféle foglalkozás mellett irt a Társalkodóba, Athenaeumba,
 Hirnökbe, Életképekbe stb., sőt gr. Dessewffy Aurel elhunytával
 többet magával a „Világról“ is gondoskodott. Végre
 időt szakított magának a „Kliegl-könyv“ és „Aradi vészlapok“
 szerkesztésére. Irodalmi érdemeiért a magyar t. társaság már
 1832-ben levelező, 1847-ben pedig tiszteleti tagjává választotta;
 1845 óta tagja a Kisfaludy-Társaságnak is. Ujabb időben
 szerkesztésé s kiadá a Pesti Napló politikai ujságát, melly-
 től megválván, a Divatcsarnok szerkesztéséhez fogott, és azt
 mai napig ügyesen viszi. — y.

Csató Pál, szül. 1804. Nagyváradon, Biharmegyében.
 Végezvén szép előmenetellel a középtanodai pályát, az egri
 papnövéndékek közé vetetett föl, és mint ilyen kitünő sikerrel
 tanulá a bölcsészett Egerben; majd Pest jeleltették ki neki
 lakásul, hol a hittudományt kelle hallgatnia: mellyet már
 bevégezendő vala, midőn némi gunyiratásért az intézetből meg-
 válni kénytelenítették. A jeles főt sokan sajnálták. Először
 Bécsben, majd Gratzban és Budán nyert nevelői állomást;
 és illy minőségben fogott egy illy czimű munka kidolgozásá-
 hoz: „Mire kell a gyermeket kilencz, tíz esztendő korában
 tanítani“; melly azonban (miután az 1830. Tud. Gyűjtemény
 I. k. egy, az elemi oktatás elveit fejtegető rövid, de alapos
 és gyakorlati értekezéssel, melly egyszersmind programja le-
 endett egy elemi kézikönyvnek, föllépett volna), félben ma-
 radt. A magyar t. társaság felállta óta (1831.), gr. Teleki
 József által annak irnokává nevezteték. 1832-ben a „Jelenkor“
 szerkesztője s a magyar t. társaság levelező tagja lön. E köz-
 ben dolgozott a nyelv körül is, és az első osztálybeli jutalom,
 mellyet a magyar akademia 1833. kiadott, neki jutott, a
 magyar ragok- és képzőkről irt értekezésiért, melly „A nyelv-
 ünkbeni ragasztékokról és szóképzőkről“ czim alatt, a
 „Nyelvtudományi pályamunkák I. köt. 1834. nyomtatásban is
 megjelent. E munkája által a közönség figyelmét magára von-
 ta. Tagja volt az 1833-ban alakított játékszini választmány-

nak, s egy ideig jegyzője is. Megszűnván a Jelenkor mellett segédkedni, 1834-ben újra nevelői hivatalt vállalt; mellyről azonban csakhamar lemondván, 1835. a Munkácsi szerkesztette „Rajzolatok“-ba dolgozott: honnan 1836. a „Tudománytár“ szerkesztésére hivatott meg. Kevesen voltak ez idétt, kiknek prosajához az övé ne volt volna fogható, akár a didactikai világosság- és szabatosságra, akár a költészeti szépségre nézve. 1837-ben megindult Posonyban Orosz József „Hirnöke“; s ő Pestről Posonyba költözött, a nevezett ujság segédszerkesztőségét átveendő: s mint ilyen, egykori barátságos viszonyairól megfélelkezvén, többek de különösen az Athenaeum kiadói és szerkesztője ellen keserű tusát vívott. A Hirnöknek ő adott életadó fényt; míg végre sokaktól elhagyatva, hosszas betegeskedés után, nagy nyomorúságban, Posonyban 1841. febr. 15-én élni megszűnt. Sirját tisztelői csinos emlékekkel örökítették. Dolgozatai az említetteken kívül következők. A „Társalkodó“-ban: „Értekezés a vaudevilleről és két eredeti vaudville“ (1833.). „A phantasta“ (1835.). Az „Auróra“-ban: „Egy nap Szliacson“. 1834. A „Rajzolatok“-ban: „Három pohár“. 1835. A „Regélő“-ben: „Fiatal házások“. Vigj. 3 felv. „A tolvaj“. Vigj. 1 felv. „Néhány komoly szó a budai játékszin ügyében“. „Levelek Nagyváradról“. „Uti jegyzetek Esztergom, Nagyszombat, Pannonhalmán s Bakonybélén keresztül tett utjában“. 1835. Az „Athenaeum“-ban: „Nőkérés“. 1837. A „Hajnal“-ban: „A fiatal szív“. 1837. „A szerelemmel nem jó játszani“. 1838. Az „Emlény“-ben: „Boldog szerető“. 1840. A magyar t. társaság színműtárában: „Neslei torony“; dráma 5 felv., németből. „Örökké“. Vigj. 2 felv. németből. „Angelo, Padua zsarnoka“. Dráma, 4 felv. francziából. „Garrick Bristolban“. Vigj. 4 felv. „Ligeti kastély“; dramai enyelgés 1 felv. németből. Irt a Kritikai Lapokba, Figyelmezőbe, Tudománytárba, s a Közhasznu Esmeretek Tárába. A nevezetes Magyar hirlapi szemle (Hirnök. 1838—1840.) az ő tollából folyt. Ugy szinte töle van: „Magyar és német beszélgetések a két nyelvet beszélni kezdők számára“. Pest, 1834. Levrault franczia-német beszélgetései után. E fordítás

a könnyed és sima társalgási nyelvnek mind maig legjobb magyar példánya. „Der kleine Ungar“, gyermekek számára. Pest, 1834. Ife után. Csató, mint művei mutatják, különösen feuilleton-írónak volt hivatva, s irodalmunkban nem csekély tulajdonnal birt: élénk és könnyű felfogással, mi ehhez többnyire hozzá szövetkezik, hason könnyűségi előadással, mihez logikai, aestheticai és nyelvi nem közönséges kiképezettség és több oldalú olvasottság járulván, képessé tette minden tárgyról valami érdekest érdekesen mondani. E mellett nyelvünk teljesen hatalmában volt; s tolla nem csak ékes, hanem változatos és jellemző; a mint hol kellett. Szébb és nyugalmasb életre volt érdemes. — y.

Csécsey Imre szül. 1804-ben, Biharmegye Érkeserti helységében. Iskoláit Debreczenben kezdé, honnét a német nyelv tanulása végett Lőcsére ment át. Előbb költészeti, azután bölcsészeti tanár lett Debreczenben. Tanszékéről lemondván, Pestre jött orvosi tudományokat hallgatandó; melly szakban, különösen a természettudományban, bámulatos haladást tett. 1839-ben természettudományi tanárrá nevezteték Debreczenben. Természettani buvárkodását folyvást nagy sikerrel űzte; ásvány-gyűjteményt rendezett a tanoda számára; s e végből sokat utazott a bányavárosokban és Schweizban. Érdemei s tudományossága méltánylásaul m. akadémiai lev. taggá neveztetett. Munkás életének 1847-ben vetett véget a kora halál, a tudomány nagy kárára. Nevét a következő jeles művek örököltik: „Értekezés a fénysugár polarisatiojáról“. Athenaeum. 1840. „A természet ismeretének a tudományos miveltségre ható befolyásáról“ (1839.). „A botanikai magyar műnyelv javításáról“. Két kiadást ért. (1824, és 1834.). „Tiszta erkölcsstudomány“, s „Földünk s néhány nevezetesebb ásvány rövid természetrajza“ (1842, 1843.). Jeles tankönyvei, s egy monographia a „Villany delejességéről“ kéziratban maradtak. — k.

Csengeri Antal, szül. Nagyváradon, 1822-ben. Atyja híres jogtudós és ügyvéd volt ugyanott. Iskolái végeztével nagy hajlamot érzett az irodalom iránt: e végből szorgalommal tanulmányozta a bel- és külföldi jeles írókat, s magát annyira kiképezte, mikép legjelesebb publicista-íróink közé

tartozik. Előbb gyakornok a megyei (alispáni) hivatalnál, később országgyűlési írnok volt a bihari főispán oldala mellett: idejét mindenütt hasznára fordítá, s bő ismereteket szerzett a politikai s közigazgatási téren. Több jeles értekezések által ismertette meg magát, s ügyességét, jeles tapintatát leginkább az 1845-ben átvett „Pesti Hírlap“ szerkesztése mellett fejtette ki, mellyet egész 1849-ig bámulatos ügyességgel vezetett: úgy hogy egy lap sem tudott vele versenyezni. Lapjában legkittünőbbek saját vezércikkei, mellyekkel a „Tizenötödik Marcius“ fattyuszellemét sujtá leginkább. 1849-ben lemondott a szerkesztésről, tanácsos lett a magyar belügyministeriumnál. Irodalmi pályáját azután is folytatta, több barátival együtt a magyar szónokok és statusférfiak jellemrajzait adá ki. Legközelebb a m. akademia levelező tagjává nevezetett, és Ipolyi magyar mythológiája fölötti rosزالó bírálata képezte székfoglaló beszédét: melly azonban alaposan megcáfoltatott nemcsak, de Cs.-nek a tudomány e szakáiban járatlansága is földerítettett. — Jelenleg b. Keménynyel a „Magyar nép könyvét“ szerkeszti. Vannak fordított művei is. Illyen, Angolország története, Maculay után. — k.

Apáczai Csere János, szül. 1619. jun. 10-én Bárczaságban, Apácza nevű helységben. Tanulását, mellyet Kolosvárt kezdett, és Gyulafejevárt folytatott, szép előmenetellel a kolosvári collegiumban végezte be; mi által magát Gelei Katona István erdélyi superintendensnél megkedveltetvén, általa segélyt nyert a külföldi, jelesen belga egyetemek meglátogatására. Itt főleg a keleti nyelvek tanulására adta magát, és olly előmenetelt tőn, hogy tanítóinak bizodalmtát megnyervén, tőlök hivatallal is megkínáltatnék; mellyet azonban, minthogy kötelezettsége honába visszaszólítá, el nem fogadhatott. Külföldön tartózkodtakor, jelesen 1653-ban, Trajectumban adott ki egy „Magyar Encyclopaediát“, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek egybefoglalását“. Minthogy e pályán jégtörő volt, és ismeretei kifejezésére sok új szót alkotott, sokak által nem értetett, annál kevésbé követtetett; minek oka lehetett az is, hogy a háborus idők elnémiták tu-

dósainkat. 1653-ban visszaérkezvén hazájába, a fejérvári collegiumban kezdé meg bölcsészeti leczkéit, és nemsokára „Magyar Logicáját“ (Gyulafejérvár, 1656.) ki is nyomatta. Ugyanekkor bizatott meg a költészeti osztály tanításával is; de mivel Virgilius magyarázatával kapcsolatban a földirást, természet- és égtant is előadván számos tanítványnyal dicsekedék, társainak nehezteletését vonta magára, kik a fejedelem előtt, mintha a ref. vallást megrontani igyekeznék, őt olly fekete szinekkel festették le, hogy a fejedelem egykor mondaná: „Megérdemli ez az ember, hogy a fejérvári torony tetjéről vettetnék alá“. Ekkép Fejérvárt nem volt maradása Cserének, és áttétetett Kolosvárra. Itt tanita hittudományt, bölcsészetet, számtant és törvényt, s mint ilyen be is végzé munkás életét 1659-ben. Barcsai Ákos fejedelemnek egy iratot nyújtott át, melly magában foglalá a módot, mint lehetne a tudományok előmozdítására Erdélyben akademiát állítani; de nem sokára Barcsai megöletvén, ő pedig elhalván, fáradozásait ohajtott siker nem követé. — y.

Csery József, szül. 1807-ben Korponán, Zólyommegyében. Elemi és gymnasialis iskoláit helyben és Léván végezte. 1824-ben a kegyes rendü szerzetbe lépett; 1827-ben megvált a szerzettől, és Szegedre ment bölcsészeti tudományok hallgatása végett. Jogi pályáját Pesten végezte; 1833-ban kir. táblai jegyzővé, 1837-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint költő már tanuló korában tüntette ki magát, s már akkor irt egy „Pásztori költeményt“, melly 1829-ben látott napvilágot. Ó javította s pótolta Alvári verseit is. 1836-ban a pesti egyetemi könyvtárnál nyert alkalmazást mint irnok; 1845-ben pedig könyvvizsgáló volt Pesten; 1849-ben az egyetemi könyvtár örévé neveztetett. Irt deákul számos verseket és nyelvészeti munkákat. Magyar munkái a következők: „A nemek nemeiről s hajlításáról, nem különben az igék mult idejéről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1840—1847. „A hangmértékről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1846. „Fehér György munkáinak sora“. (Lásd Uj Magyar Museum. 1853-ik évi folyam). Irt néhány jelentéktelen szinművet is. — k.

Csete István, szül. 1645. maj. 21-én Sellyén Nyitra-megyében. Jezuitáva ifju korában lett: s miután Trencsinben és Bécsben szerzetes kézületein s tanulásain átesett, Erdély-be küldetett, épen ama veszélyes időkben, midőn Apafinak a törökökkel békessége, de Magyarhonnak és Bécsnek szint azok által lett pusztítása a kath. hitet fogyasztá. Csete saját öltönyében nem bátorkodván föllépni, azt elváltoztatá, s Vizkeleti István neve alatt, világi-papruhában, szakált eresztve Lengyelországon keresztül ment Gyulafejevárra: hol megérkezte után azonnal szószékre lépven, egymásután négy nap kebelrendítő ékesszólással predikált az országosan egybegyült uraknak. Neve csak hamar híres lön. Egyházi beszédei, összesen 1611, saját kezével írva és erősen bekötve a szerzet szétosztatásakor a nagyszombati könyvtárban őriztettek. Néhányat közülök Gyalogi János rendtársa nyomatott ki. A kolosvári főiskolát, melyet Báthori fejedelem emelt, gr. Apor István segítségével virágzásra hozta. Meghalt 1718-ban élte 73-ik évében. — y.

Komáromi Csipkés György, született 1630. apr. 23-án Komáromban. Végezvén idehaza, különösen Debreczenben tanulmányait, külföldre vándorolt, és Trajectumban a híres Leusden János utmutatása mellett, egyebeken kívül a keleti nyelveket alaposan megtanulta. A héber nyelvet annyira birta, hogy rajta szónokolt is az akadémiai hallgatókhoz. Ugyanott a hittudományi kartól tudori oklevéllel diszittetett föl. Visszajövn hazájába, először Debreczenben tanár, majd ugyanott predikátor lett; s mint ilyen meg is halt 1688. élte 58-ik évében. Magyarra fordítva adta ki Volebius theológiáját: „A keresztényi isteni tudománynak jeles móddal elkészített rövid sommája“ czim alatt. Trajectum, 1653. „Igaz hit az az olly 241 predikátiók magyarul, mellyekben a keresztény igaz hitnek és vallásnak minden ágazati ugy befoglaltatnak, hogy mind a Tanítók, s mind a Tanulók mi legyen hiendő vallások és vallandó hitek, elégséges-képen megtanulhatják“. Szeben, 1666. „Pápastaság Ujsága“. Kolosvár, 1670. E munka irányozva van Sámbar Mátyás állításai ellen. „Ha-

lotti Centuria“. Magyarra fordította az egész sz. írást; melly azonban csak holta után, 1719. nyomtatott ki. Ezen kiadás „Komáromi Bibliának“ nevezetik. A magyar nyelvről „Hungaria illustrata“ czimű, latinul írt munkájában (1655.) értekezik. Csipkés a philológiában szép jártasságot tanusított. — y.

Csokonai Vitéz Mihály, első rendű, Kisfaludy, Vörösmarty, Petöfy után legjelesebb magyar költő, szül. 1774-ben, Debreczenben ref. szülőktől. Tanult ugyanott, elvégezte 1794-ben a hittudományt. Iskolái végeztével költészet-tanár lett a debreczeni collegiumnál: e hivatalától azonban ifjúkori könnyelmősége miatt saját kérelmére 1795-ben elmozdított. Ezután tanulta a jogot. 1796-ban Posonyban volt; 1797-ben tanárrá neveztetett a csurgói gymnasiumban. Balul kiűtött szerelmi viszonyai folytán elkeseredettségében e hivataláról is lemondott, és felváltva barátjainál és anyjánál élt 1805-ig, mikoron testi-leg és lelkiileg megromcsolva, 28 éves korában meghalt. Nagy tudományu s kiképezett egyén volt, beszélte a görög, latin, franczia, olasz, német, angol, sőt a keleti nyelveket is. Munkái a következők: „Magyar országgyűlési musa“. Posony, 1795. „Magyar insurrectio“. Komárom, 1797. „Dorottya“. (Comicai epos 4 énekben). Nagyvárad, 1803. „Anatreoni Dalok“. Bécs, 1803. „Lilla“ érzékeny dalok. Nagyvárad, 1805. „Ódák“. Nagyvárad, 1803. „Alkalmi versek“. Nagyvárad, 1805. „Temetési versek“. Nagyvárad, 1805. Életét, és hátrahagyott munkáit Domby (Pest, 1817.); összes munkáit pedig először Márton tanár (Bécs, 1813. 4. k.), másodszor ugyanaz (Bécs 1816. 2. k.); harmadszor Werfer (Kassa, 1836.); negyedszer Kelemföldy (Leipzig, 1842.) adta ki. Az ötödik és legtökéletesebb diszkiadás 1846-ban jelent meg; eredeti kéziratok után kiadva Pesten dr. Toldy Ferencz által, a költő arcképével. Csokonai a magyar költők közt leginkább hatott a nép szívére, bármilly kicsiny is népdalainak száma: mellyek magyar szellemhez képest utánozhatlan szépek. A többi termékei nem annyira jelentékenyek. — k.

Csombor Márton, született 1595. a Szepességben. Iskoláit 1616. Késmárkon végzé; 21 éves korában külföldre

ment: megjárta Sileziát, Cseh- és Poroszországot, s Dantzigban több időt töltvén, magát a tanulók közé soroztatá. Megfordult Dániában, Belgiumban, Angliában, Franciaországban. Mindenütt gyalog járt, és a mit látott, hallott, jót, rosszat, nevetségest, leírta, s hazajötte után „Itinerarium“ név alatt 1619. ki is nyomatta. Varanán mint predikátor működött, és írt egy magyar könyvet: „Udvari iskola“ név alatt (Bártfa, 1623.); melly különféle történeteket foglal magában. Ajánlva van Telegdi Annának. — y.

Csorba (Szakácsi) József, szül. N.-Szöllösön Ugocsa-megyében. Iskoláit Szigeten, Debreczenben és S.-Patakon végezte; honnét Pestre ment, orvosi tanulmányokat végzendő. 1817-ben megyei orvossá neveztetett Somogyban, s e hivatalában dicsérettel működik. Több jeles orvostani értekezéseket írt. Önálló munkái: „Hygiastika“. Pest, 1829. „Észrevételek az ég hajlatának stb. befolyásáról az emberre“. Falconner Vilmos után. Pest, 1833. — k.

Csúzi Cseh Jakab, szül. 1638. Végezván tanulását, losonczyi predikátor lett. 1674-ben Posonyban elítéltetvén, fogságba jutott. Kiszabadulta után a debreczeniek választották el predikátorul. Két munkát írt magyarul; egyiket „Lelki bölcsességre tanító iskola“ (Debreczen, 1680.), másikat „Edom ostora, vagy Abdias proféta magyarázatja rövid predikátiókba foglalva“ (U. o. 1682.) név alatt. — y.

Csúzi Cseh János, szül. Losonczon, hol tanulásait is végezte. Kiment Németországba, hol theológiát és orvosi tudományt tanult. Frankfurtban orvos-doctorrá tétetvén, hazajött és Győrben hitszónoki, s egyszersmind orvosi hivatalt viselt. 1701-ben egy két fejű, négy kezű és lábú összenőtt csodaszülöttel külföldre utazott, és azt pénzért mutogatta; mi őt gazdaggá tette. Meghalt 1730-ban, halála napját előre megjövendölte. Magyar munkái e czimeket viselik: „Isten eleibe felvitetett lelkiálidozat avagy áhitatos könyörgések“ Győr, 1776. „Tragoedia podagrica. A köszvények rendszerint való folyásáról írt discursus“. Győr, 1715. — k.

Czakó Zsigmond, szül. 1820-ban Dézsen, gazdag és

előkelő szülőktől. Tanult Kolosvárott és N.-Enyeden. Már tanuló korában vallási ujitásokon törte fejét; a természetimádás lévén főelve. E végett izgatólag lépett föl tanulótársai között; miért vizsgálat rendeltetvén ellene, az iskolából eltávolított. Tudományos pályáját Bécsben kezdé folytatni; de be nem végezheté: mivel épen akkor anyagilag tönkre jutott szülei nem segíthették. A kényelemhez szokott ifju e csapást nagyon érezte, főkép midőn eddigi barátjaitól is elhagyatott. Így kénytelen volt színészi pályára lépni, s mint dráma-költő lett nevezetessé. Írt több dramákat; de miután belölök a fiatal korában beszitt vallástalan elvei kirittak, többnyire vagy megbuktak a színpadon, vagy elvették. Beszélük, hogy ez lett volna oka kétségbeesésének, mellynél fogva öngyilkosság által vetett véget sanyaru életének (1847. dec. 14-én). Vannak azonban sikerült darabjai is: minők a „Kálmár és tengerész“, és „Végrendelet“ czimű drámák. „Leona“ és „A könyelműiek“ czimű szindarabok szinte az ő, habár kevésbbé sikerült művei. — k.

Czeglédi István, született 1620. Perényen Abaujmegyében. Előbb tállyai, azután kassai ref. predikátor, s ugyanazon vallásnak munkás terjesztője, védője; midőn Posonyba sietne, 1671. utközben meghalt. Nevezetesebb munkái: „Malák Doctornak Barátjával való Pajtársi szóbeszédje“. Kassa, 1659. „Csatázó léleknek lelki diadalma“. U. o. 1659. „Az ország romlásának okairól“. U. o. 1660. „A frigy szekrény előtt Dágon ledölése“. U. o. 1670. Ajánlva van Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek. „Sion vára a ker. hit ágozatiról való tudomány.“ E munka holta után jelenvén meg, életét és munkáinak sorát is hozza. — y.

Czeh József. szül. Vácson, november 2-án 1816-ban. Elemi, közép- és feltanodai tanulmányait Vácson, a hittudományokat Nyitrán és Szentgyörgyben végzé. Kiadott munkái: „Imádságok és énekek a tanuló ifjuság számára“ Kolosvárt, 1843. „Erdély történetének rövid rajza a honi ifjuság számára“. Kolosvárt, 1845. Továbbá kéziratban van következő két munkája: „Imádságok és énekek a kath. tanuló ifjuság számára, különös tekintettel a Bold. Szüzzöl nevezett Maria-

társulat tagjaira“. Kolosvárt, 1847. „Osztrák császárbirodalmi honisme rövid rajza. Schmidl Adolf után magyaritva, s államtani, valamint hazánkat illető adalékokkal bővítve“. Vác, 1854. — k.

Czente István, szül. 1803. dec. 23-án Tornallyán Gömörmegyében. Atyja helv. hitvallásu, anyja buzgó katolikus volt. Iskoláit Rosnyón végezte, a hittudományokat a bécsi pazmaneumban hallgatta. Papnak szenteltetvén, három évig mint segédlelkész, és kilencz évig a rosnyói seminariumban mint tanulmányi felügyelő, spiritualis, a világi ifjuság erkölcsi felügyelője s hitszónoka hivataloskodott; e mellett az elméleti s gyakorlati bölcészettant s a magyar nyelvet tanította. 1839-ben losonci, 1849-ben pedig rapi plebános lett, 1849-ben a forradalmi kormány által üldöztetve, elfogatott, és idestova hurczoltatott. 1838-ban hangosan felszólt a működő korszellem ellen, s illy czélból irta. „Bölcselkedő magyar polgár“ czimű könyvét. Ugyan e czélból fordította németből „A korszellem“ czimű munkát. — k.

Czinke Ferencz, született 1761. sept. 2-án Fényeslitkén Szabolcsmegyében, nemes és tehetős szüléktől. Végezvéen rendes tanpályáját, Budán a széptan és classica irodalommal foglalkozott, különösen a tanítói pályára készülvén. Elöljárói ajánlására 1785. a pécsi középtanoda helyettes tanáraul nevezetvén, tisztjének pontosan megfelelt; miért is 1789. Szombathelyre, 1793. Sopronyba 1801. Budára mozdíttaték elő. A nagy Révay holta után 1803. a magyar kir. egyetemnél a magyar nyelv és irodalom, majd utóbb a tisztí írásmód tanszékét is elnyerni szerencsés volt; melly pályán 23 évet huzván ki, 1830. mart. 9-én nyugalomba lépett. Munkái ezek: „Öt tábori Mars lantos versekben, a ns. magyar Insurectionra“. Buda, 1808. „Az uj holmi“. Pest, 1810. „Négy emberek beszélgetései az Elisium mezején“. Buda, 1816. „A ifjui szószólók gyűlése a nyelv ügyében“. U. o. 1814—1819. „Írókéz Bohódi Abderában“. U. o. 1825. — y.

Czuczor Gergely, született 1800. dec. 17-én Andódon Nyitra megyében, Érsekújvárhoz közel, jámbor és becsületes

szüléktől. Első gyermekkorát Érsekújvárt tölté. A Nyitrán kezdett középtanodai tudományokat Esztergomban folytatta, és Posonyban bevégezte. Már itt mind szorgalmas tanulása, mind kellő magatartása s különösen példás magaviselete által előjáróinak figyelmét, tantársainak bizodalját, szeretetét megnyeré. 1817-ben a Gondviselés Pannonhegyére vezette, hol mint kitünő ifju Sz.-Benedek rendébe fölvétetett, s miután ugyanott az ujoncz-évet példásan kiállotta, a bölcsészeti tanok hallgatására a rend győri székházába, s innen 1820. Pestre a központi növeldébe küldetett, a hittudomány tanulása végett; azonban folytonos gyengélkedése nem engedé, hogy a szokott négy évet ez intézetben kihuzhassa: miért is mint harmad évi theologus Pannonhegyre visszahivatván, ott végzé be növendéki pályájával tanulását. Ez időközben kitünő szorgalmával élesbedő elmetehetségeit sok jeles művekben gyakorolgtá, mik a magyar irodalomnak mindenkor büszkeségeül szolgálandnak. Emlékező tehetségét társaival együtt folytonosan művelé, s egyik társával szünet nélkül gyakorolván, majdnem hihetetlen élénkségi fokra emelte. 1824-ben fölszenteltetvén, Győrött kezdett tanítani; s ugyanezen évben lett ismeretessé, sőt nevezetessé a hazában is mint költő: megjelenvén tőle a Kisfaludy Károly 1821. alapította Aurorában az „Augsburgi ütközet“ czimű hős költemény, 4 énekben. Ő Kisfaludy Károly serkentésére kezdte keble érzelmeit dalba önteni, s annak biztatására lett íróvá is: mit hálsán megismer a korán elhunytak halálára irt odájában e szavakkal:

„Musám! te is tedd lantodat, és borúlj

Sirjára, s forró hálakönyűt ereszs:

Ő nyujta lantot neked első

Apola ő sürgő kezekkel“. (Poetai munkái 80. l.)

1827—1828. ugyanott a szónoklat tanításával bizatott meg. E sorok írója örvendve emlékezik vissza jeles tanítójára, s itt is köszönetet mond fáradozásaiért. Következő évben a rend növendékeit oktató a magyar nyelvészet- és irodalomban. 1828. „Aradi gyűlés“ hőskölteménye jelent meg 5 énekben,

Toldy által kiadva; s e két műve a nemzet magasztalt költői koszorujában méltán foglalja helyet. 1830-ban Komáromban találjuk őt, a szónoklati osztály tanításával elfoglalva; s ez évben választá meg a m. t. társaság levelező tagjaul: s miután 1831. „Botond“ hős költeményét 4 énekben kiadá, 1832. ugyanott költészet tanárává neveztetett. Kisebb művei évről-évre szaporodtak, munkássága nőttön-nőtt; miért is 1835. a magyar t. társaság segédjegyzőjévé s levéltárnokává választatván, főnöke engedelmével lakását Pestre tette át, és következő évben a történeti osztály helybeli rendes tagjává választaték. De alig foglalá el székét, már is támadtak irigyei, kiknek rágalom-szülte ármánykodásaik következtében Pesttől és diszes állásától megválni kényszerült. A 8-ik nagygyűlés jegyzőkönyvbe igttattatá, mikint tekintvén Czuczornak, mint társ- és tisztviselőnek becsét, egyedül csak viszonyai parancsoló erejének engedve, teljesíté kívánságát; sajnálattal vette az igazgatóság szinte leköszönését, s vele minden tekintetbeni teljes megelégedését jegyzőkönyvében kifejeztetvén, őt a történeti osztály vidéki rendes tagjai közé sorozá: azonban Kölcsey elhunytával a nyelvtudományi osztályban üresség támadván, a 9-ik nagygyűlés saját kérésére a történetírás osztályából emide tette át. Visszament tehát a méltatlanul üldözött férfit Pannonhegyre, s ott a főkönyvtár és gyűjtemények másod-örvévé neveztetett. Kik őt ez időben látták, és vele közelebbi viszonyban s érintkezésben voltak, mint e sorok írója is, benne a nagy lelket és önmegtagadás ritka példányát méltán csodálták: mint ki a viharoktól felizgatott hullámok által ostromlott sziklaként álla erősen tisztje s közérdekű állása romjain belső öntudatának tisztaságában, és rendtársainak résztvevő meleg testvéri karjai közt lelve nyugalmat; mit a rágalom és kissebités ingatni és zavarni igen, de elrabolni képes nem volt. 1839-ben Kovács Tamás főapát által a győri kir. akademiában magyar nyelv és irodalom tanárává neveztetett; azonban e tisztos állást is két hó mulva el kellett hagynia, s visszavonult a szerzet növendékei közé azokat a honi és hellen classica irodalomban oktattván. Rimely

Mihály főapátnak kineveztetése után első lépése volt Czuczor számára kegyelmet eszközölni: a kir. trónnál kérése meghallgattatott. 1845-ben az akadémia által kiadandó nagyszótár szerkesztése egyhangulag rá bízván, Győrt Pesttel cserélte föl, azt többé el nem hagyandó. Czuczor nyelvészeti dolgozataival egyik támasza a magyar akademiának. „A magyar nyelv rendszere” nagy részt sajátja. „Poetai munkái” Pesten, 1836. jelentek meg összegyűjtve 1. kötetben. Hőskölteményein kívül népdalai, mellyek közül nagyon sok a nép szájában él, balladái, legendái, alagyái, de különösen későbbi nemzeti versei a magyar költészet remekeihez méltán számíthatók. „Hunyadi” című terjedelmes és sokat ígérő hőskölteményét tetemes elfoglaltsága miatt ekkorig el nem készíthette. Prosai nyelvét nemes egyszerűség, választékos szabatoság jellemzik; illyenmű munkái ezek: „Hunyadi János viselt dolgai”. Buda 1832. „Cornelius nepos fenmaradt minden munkái”. Pest, 1831. (Kiadva Toldy által). „Zrenday Vitéz János némelly tekintettel Magyarország állapotjára”. (Magyar t. társ. Évk. 4. k.) E dolgozata a felsőbb történeti előadásnak remek példánya. „Washington élete”. Pest, 1845. —y.

Dálnoki Benkő Márton, marosvásárhelyi iskolaigazgató. Magyarra fordította L. Annaeus Florus illy című munkáját: „Rerum romanorum libri IV”. Kijött Kolosvárott, 1702-ben.

Daniel Polyxena, magyar tudós asszonyosság, István leánya, b. Hadadi Wesselényi István hitvese. Már ifju korában az ó és új tudományos nyelvekben, nevezetesen a görögben és latinban jártasságot szerzett magának. Magyarra fordította s kiadta Pictet Benedek Ethicáját, illy czim alatt: „A keresztény Ethicának summás veleje”. Kolosvár, 1752. Ugyazint magyarra fordította édes atyjának e című munkáját: „Paterna monita”. —k.

Danielik János, egeri főegyházi kanonok, pápa ő szentsége titkos kamarása, a Szent-István-Társulat helyettes - elnöke, született Murányban, Gömörmegyében

1817-ben maj. 20-án. Iskoláit végezte Rosnyón és Pesten. Az utóbbi helyen mint papnevendék az akkoriban V-ik évre fenálló magyar iskola elnöke volt, s már ekkor több, figyelmet ébresztett értekezést irt, melly a „Munkálatok“ IV. és V. kötetében világot látott. 1836-ban, s így 19 éves korában, a szép művészetek és bölcselkedés tudorává avattatott. 1839-ben a rosnyói lyceumban a bölcselkedés és magyar irodalom r. tanárává lön kinevezve, s mint ilyen a következő 1840-iki évben pappá szenteltetett Kassán b. e. O c s k a y Antal püspök által. 1842-ben a bölcselkedési karból a theologiaiba tétetett át, s a görög és zsidó nyelv valamint az összes bibliai tanulmányokat adta elő egész 1848-iki év martius haváig, mikoron Pestre érkezett, hogy a S o m o g y i Károly által szerkesztett „Religio és Nevelés“ folyóiratnál új pályát kezdjen. Ugyanazon év július havában vette át a nevezett folyóirat szerkesztését, mellynek 1849-ben tulajdonosává válván, azt „Religio“ czim alatt mindekkoráig folytatja. 1852-ik évben kiadta a II. kötetből álló „Emlék-könyv“-et, melly sok jeles értekezést s pár alapos, maradandó becsü birálatot tartalmaz. E munka II. kötetében „A történet szelleme“ czim alatt megjelent értekezése 1855-ben a pesti theologiai kar által a Horváth-féle alapítványi díjra lön méltatva. 1853-ban a „Szent-István-Társulat“ helyettes-elnökévé választatott meg, a melly tisztelet most is viseli. Értekezései mind az említett folyóiratban jelentek meg azokat kivéve, mellyeket az „Emlék-könyv“ tartalmaz. Jelentékenyebb „A műveltségről“. „A protestantismus mint észvallás és arany szabadságról“, „kis ismétlés nem árt“, „Don Nicola Mazza“. „A schweizi külön szövetség és az iskola“. „Az egyházi javakról tulajdonjogi tekintetben“ (külön is kiadatott). „Az állami tesztvényjognak eltörlése Austriában“. „A classica irodalomról gymnasiumaikban. „A ker. szeretetről“. „A speculativus rendszerekről a theológiában“, „Ipolyi Magyar Mythológiájáról“, stb. stb. Ide tartoznak több rendbeli alkalmi beszédei és számos recenziók, ismertetések, stb. Ő cs. kir. apostoli Felsége 1849-ben october 1-jéről kelt legfelsőbb határozata által egri főegyházi káptalan kanonokjává,

IX. Pius pápa 8 szentsége pedig 1855-ben val. titkos kamárásává nevezte ki. — D. J.-nak kiképeztetésére nagy, 'sőt mondhatni döntő hatással volt boldogult édes atyjának Ignácznak, Gömörmegye 28 éveken át volt csendbiztosának tudományos miveltsége, ki mint jog- és történet-tudós, de különösen remek latinságáról volt ismeretes; fiával már zsenge korában kedvelteté meg a classicitást, felkölté benne a tudomány iránti hajlamot és szeretetet, hasznos és remek könyvek olvasására buzdítván őt, s hivatalos foglalkozásaitól ment óráiban azoknak szépségeit fejtegetvén. — Így történhetett csak, hogy fia már mint 19 éves ifju bölcsészettudori oklevél előmutatásával örvendeztethette meg egyedül fiainak tudományos haladásán csügghő atyját. — k.

Dankovszky Gergely, szül. 1784. febr. 16-án Morvában, Telcs nevű városban, tisztességes polgárszülöktől, kiknek fölvigyázása s örökődése mellett kezdé futni tanpályáját; mellyen szorgalma és szépőlfogása által csak hamar kittünvén, nagyobbra gr. Potstotsky Leopold által 12 aranyból álló ösztöndíjjal sarkaltaték. Tudományos jövőjének alapját 1796. az iglói gymnasiumban vetette meg, hova szülői helyeslése mellett került. Mint kittünő ifju, a kormány által 70 pftnyi évi ösztöndíjjal jutalmaztaték; Czikanek iglói tanácsnok pedig fia mellé fölügyelölül választván, minden szükségességekkel ellátá: ekkép szülői segélyre nem szorulva, s az élet gondjaitól menten, egész lélekkel a tudományoknak szentelheté magát; s rövid idő alatt a görög nyelv elemeibe is beavattatván, a classica literatúrában nem mindennapi előmenetelt tanusított. — 1801. Iglótól megválván, a bölcsészet és hittan tanulására a bécsi egyetembe sietett, s Karpét, Jahnt, Ambsehelt és egyéb nagy nevű tanárok előadásait élvezettel hallgatá. Valamint Iglón, úgy itt is, mennyire körülményei engedék, a nyílt természetben gyakran megfordulván, a test kifejlődését előmozdító gymnastikában is gyakorlá. 1805-ben b. Gabelhoven Antal vágujhelyi prépost Bécsben hosszabb ideig tartózkodni kénytelenítettvén, nehogy ottléte haszon nélkül folyjon le, az arab nyelvben, mellynek kellemeit már tanuló korá-

ban megizlelé, a nagy Jahntól ohajtott okulni: ez azonban nagyon el lévén foglalva, a prépostnak kívánságát nem teljesíthet; s utmutatóul neki Dankovszkyt, tanítványai jelesbikét ajánlá, s köztük megköttetvén a szerződés, Dankovszky a prépostot Vágújhelyre követé. Itt midőn egy részről a görög és arab nyelvekben meg a classica irodalomban ropant haladást tevén, a régi írók szellemét egészen beszívta. A francia nyelvbe Walter Lajos emigrans pap által, ki jötevőjénél keresett és talált menedéket, avattaték; ezenfölül vágyát, melly Magyarhonba jöttével támadott kebelében, t. i. e nemzet nyelvét is megtanulni, kielégítendő, a nagy Révait személyesen fölkeresvén, és tőle kérvén s nyervén biztos utmutatást, szorgalmasan buvárkodott a porlepte régi irományokban, vizsgálta a magyar könyveket: figyelvén a nyelv sajátosságaira. E közben 1805. a hermeneuticából és egyházi jogból Olmüczben, 1806. pedig a dogmaticából Grätzban adott szigorlatot. Majd a magyar kir. akademiáknál föllálitván a görög nyelv tanszéke, azok egyikének elnyeréseért a magyar kir. egyetem előtt pályázott, és 1806. először a győri, majd azonnal a posonyi akademiához nevezteték ki. Szapáry gr. kertületi főigazgató akadémiai könyvtárnokká tevé, s a rábizott könyvtárt Endlicher barátjával kezefogva, szépen rendezé. — A vágújhelyi prépost társaságában fölsőbb körökben is megfordult, s nem egyszer nyert alkalmat maga kitüntetésére, jelesül, midőn Coloredo bibornoknál Kremsirben mulattak, Rudolf főhg tiszteletére szini előadás rendeztetett; ebben Dankovszky mint arab megjelenvén, arab dalokat zengett zene kísérettel a mivelt közönség meglegedésére. Csáky és Révai grófok udvarában mindig kedvesen fogadtatott. Mint akadémiai tanár 1807—1809. gr. Csáky Lajost a szónoklat-, költészet- és bölcsészetben oktató, 1818—1823 pedig b. Walterskirchen Vilmos György nagy reményű magzatát. Tanuló korában nem egy nagyszerű utazást tett gyalog, tapasztalás kedvéért; mit tanár korában is élvezettel folytatott; így 1816. b. Walterskirchen György társaságában, Kőszegen, Gratzon, Triesten keresztül Velenczéig hatott; majd 1824. a

Steyer havasokat mászta meg a föntdicsért báró, Traun grófok, Méhes, és Miklovics nevelők, Rosenics akadémiai tanár kíséretében. A természet nagy barátját a havasok csucsán egy rendkívüli tünemény lepte meg, melyet elfeledni soha sem fog. Magyarhon felé az égboltozat azur-kék színben uszván, a Fertő tükre egész fényében tündöklött, Ausztriában pedig iszonyu vihar dühöngött. Egyszerű életmódot követvén, fény után soha sem kapkodott; könyvei közt és családjá körében boldogul éli napjait. Sokat irt németül és latinul. Munkái közül nevesbek ezek: „A diadalmas királyunkhoz“. Bécs, 1814. „A magyar nemzet maradéki az ősi lakhelyekben.“ Posony, 1826. „Elementa lingvae graecae practica“. Posonii, 1808. „Grammatica lingvae graecae“. Viennae, 1812. „Hungarae gentis avitum cognomen, origo genuina, sedesque“. Posonii, 1825. „Hungarae constitutionis origines, gentis incunabula, et diversae sedes.“ Posonii, 1826. „Homerus slavicus dialectis cognata lingua scripsit.“ Vindobonae, 1829. „Magyaricae lingvae Lexicon critico-etymologicum.“ Posonii, 1833—1836. E művéért ő fölsége apostoli királyunk V. Ferdinand 1838. öt arany érdempénzzel diszíté föl, mellyen következő körirat olvasható: „De literis merito Gregorio Dankovszky.“ — y.

Darabos Zsigmond, született 1750. Ketzelen Zsoltme gyében. Pesten végzett tanulása után 1772. a piaristák közé lépett, s mint ilyen végezvén a tudományi pályát, több helyen tanított. A török és franczia háboruk alatt egy lovas ezrednek volt tábori papja, s e minőségben szép nevet és érdemet szerezvén magának, mindaddig működött, míg a béke helyreálltával 1802. tábori főpapi rangra nem emelteték. Ekkép mintegy nyugalomra lépven, hivatalos elfoglaltságától ment idejét azon beszédek csinosbitására fordítá, mellyeket mint tábori pap vitéz ezrede legénységéhez intézett, s mellyek „Darabos Zsigmondnak az Ahetatos Iskolák szerzetesének Felsőges Tsászárról nevezett első Nemes Vitéz Huszár sereg Hadi Papjának Istenes Hadi Beszédi és Tanítási, mellyeket a közelebbi mult Török és Franczia háboruk alkalmával mondott, vagy mondani szándékozott“ czim alatt, Budán 1802.

meg is jelentek. Szándékozott a többit is átnézve sajtó alá bocsátani, azonban a kérlelhetlen halál életének hirtelen véget vetett Budán, 1804. — y.

Dávid Ferencz, született Kolosvárt. 1548-ban Wittenberget látogató meg, honnan visszatérvén, a kolosváriak által predikátorrá választott. Luther tanait a reformatusok ellen buzgón védelmezte; mi által hirre kapván, már ifju korában superintendensségre emelteték; azonban csakhamar megnyerte őt a reformata egyháznak Melius Péter, és most ennek lön védője amaz ellen. 1563-ban Blandrata György, János király udvari orvosa tapasztalván Dávid Ferencznek könnyű változékonyságát, maga részére hódítá, s együtt hirdették a Szentháromság elleni tanaikat, megnyervén ügyüknek János királyt is, ki a kolosvári, Szentháromságot tagadó ecclesiának szép kiváltságokat sietett nyújtani. János király holta után 1571. kezdettek feje fölött tornyosulni a fellegek: istentelen tanai miatt saját hitsorsosaitól föladatván, Báthori Kristóf fejedelem parancsára, miután vétkesnek találtatott, a dévai várba záratott; hol hagymázba esvén, 1579. meghalt. Irt magyarul és latinul sok munkát; amazok közt nevezetesebbek: „Rövid utmutatás az Istennek ígérének igaz értelmére mostani sz. Háromságról támadott vélekedésnek megfajtésára és megítélésére hasznos és szükséges.“ Gyula-Fejérvár, 1567. „Rövid magyarázat, miképen az Antikrisztus az igaz Istenről való Tudományt meghomályosította.“ U. o. 1567. „A sz. Írásnak fundamentomából vett Magyarázat a Jezus Krisztusról, és az ő igaz Istenségéről.“ U. o. 1568. „Az Atya Istenről, Jezus Krisztusról és a Sz. Lélekről hetven egy Predikáziók,“ U. o. 1569. „Váradí Disputationak vagy vetélkedésnek — — igazán való előszámlálása.“ Kolosvár, 1569. „Az egy magától való Felséges Istenről és az ő igaz Fiáról az Nazáreti Jezusról, az igaz Messiásról, mellyben a Pápának és a Pápázóknak minden okoskodások és hamis magyarázatok (?) megfajtetnek.“ U. o. 1571. Irt Károli Péter és Melius Péter okoskodásai ellen is egy könyvet, Kolosvár, 1571. — y.

Dayka Gábor, született 1768. maj. 8-án Miskolczon

Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit a miskolci minoritáknál végezte, honnan 1782. Egerbe ment a humaniorák hallgatására. Ritka tulajdonai, szorgalma és jámborsága annyira ajánlák őt, hogy Schuman Theophil, a cisterciek apátja, és Pászthy Rajmund igazgató a derék ifjút házukba fogadván, a szükségességekkel ellátták. Dayka kis kora óta az egyházi rendbe vágyott; hova ez időtt csak azok vétettek föl, kik már a bölcsészeti pályát is megfutották: miért is 1784. neki Kassára kellett menni. Itt feszített szorgalma különben sem éppen erős egészségének annyira ártott, hogy kénytelen vala orvoshoz folyamodni; kinek tanácsára ez évben a tanulást is félbeszakasztá. 1787. visszament Egerbe, s a megyei kispapok közé iratott. A hittudomány hallgatása végett Pestre küldetett, s neve előre menvén, nemcsak a növendékek-, hanem az előljáróktól is örvendő fogadtatott. Már akkor görögül tudott annyit, hogy az uj-szövetséget elakadás nélkül érthette. Németül rövid idő alatt megtanult. A dalmát születésű kispapársai alkalmul szolgáltak neki, hogy az olasz nyelvet is megtanulhatta. A francia nyelvben annyira ment, hogy azon olvasott, irt, szólott. Tudott tótul is. A „Mindenes Gyűjtemény“ (4. k. 89. l.) szerint 1790. társainak leczkét adott a magyar nyelvtanból. A pesti központi növelde elszélesztése után (1790.) visszatért Egerbe, hol a nyomtatásban megjelent szerelmi dalai, s egy meggondolatlan kifejezése miatt előljáróinak neheztelését vonta magára. De ő már 4 évet töltvén a kispapok közt, a dorgálást békével tűrte. Azonban 1791. júl. hóban német egyházi beszédet tartott, és hamis tanításról vádoltatván, az kívántatott tőle, hogy vonja vissza állítását; de ezt ő feleskedésből cselekedni nem akarván, az intézetből elbocsáttatott. Barátjainál húzta meg magát, és azok szivességéből tengődött, míg csak 1792. az ujonan felállított magyar nyelv tanszékét a lőcsei középtanodában el nem nyeré. Következő évben ugyanott a nyelvtani osztály-, majd 1795. az ungvári középtanodában a szónoklati osztálynak neveztetett rendes tanárává. Betegségtől gyötörtetve foglalta el ezen álló-

mását, és itt baja mindinkább növekedvén, 1796. oct. 20-án meg is halt. Első költeményeiben, mellyek az Orpheusban láttak világot, a francia iskolát, a későbbiekben Kazinczy serkentésére, Rádaiét követte. Mély érzésű költeményeit „Dayka Gábor versei“ név alatt Kazinczy adá ki 1813. Kéziratban a magyar nyelvtanon kívül, több aestheticai, történeti s philosophiai dolgozatokat hagyott hátra, mellyeken azonban az utolsó kéz hiányzik. Ő korának legjobb lyricusa volt. —y.

Debreczeni Ember Pál, született 1670. Debreczenben; innen Debreczeni nevezete. Tanult idehaza, s a külföldön. Szathmárt, Losonczon és egyebütt predikátori hivatalt viselt. Magyar munkái ezek: „Innapi ajándékul az Isten sátorába felvitt sz. Sziklus.“ Kolosvár, 1700. Predikátiókat foglal magában. „Garizim és Ebal, mellyeknek egyikén áldást, a másikán átkot parancsolt az Isten.“ U. o. 1702. Latinul megírta a ref. ecclesiának Magyar- és Erdélyországbani történetét, melly tele van a romai kath. egyház és papság ellen intézett mocskolódásokkal; miért őt Péterfi Károly tudós jezuita méltán rová meg. Meghalt 1729. —y.

De la Casse Benjamin, született 1801. oct. 28-án Nagy-Maroson Hontmegyében. Tanult Győrött és Esztergomban. 1815. nov. 2-án vétetett föl a pannonhegyi benedekiek közé, s mint ilyen végezvén rendes tanulmányait, tanárkodott Pósonyban a nyelvészeti osztályokban (1823—1827), Nagyszombatban pedig a szónoklatiban (1828—1834). 1834 végén a szerzet győri lyceumába téteték a bölcsészet tanítására, mellyből a magyar k. egyetemtől tudori oklevelet nyert; 1738 elején a posonyi k. akademiában megürülvén Csepcsányi Gábor nyugalmaztatásával a mathematicai tudományok tanszéke, erre ő mozdíttaték elé, mellytől 1848. megválván, Pannonhegyre kívánczozott, napjait nyugalomban töltendő. Jelenleg könyvtárnoki hivatalt visel Győrött. A hazát minden irányban beutazá; tudományos szempontból megjárta egész Német-, Angol-, Francia- s Olaszországot. Romában Mezzofantit magyarul üdvözlé. Nápolyban Pompeji, Herculenum nevezetességeit megsejmlélé stb. Önálló munkája: „Elemi mennyiség-

tan“ czim alatt jelent meg Posonyban, 1842.; melynek első része „Betüvetés,“ 2-ik része pedig „Mértan.“ —y.

Báró **Dercsenyi** János Lajos, cs. kir. udvari tanácsos szül. 1802. oct. 6-án Tokajban. Azon régi családból származik, melly Alsó-Magyarországban 1072 óta Fejér név alatt ismeretes, és melly a mohácsi veszedelem után Szepességbe menekülván, ott Weiss név alatt telepedett le, s 1687-ben sept. 27-én I. Leopold által, és pedig D. János nagyatyja személyében nemesi oklevéllel tiszteltetett meg. A család 1792-ben vette fel a Dercsenyi nevet a királytól adományba nyert Dercseny falutól. Irónk fia a hires Dercsenyi János kir. tanácsosnak, ki 1837-ben halt meg, és mint a beregmegyei gazdag timsó-bányák felfedezője, örök hirt szerzett magának; édes anyja Kazinczy Julia, nővére Kazinczy Ferencz költőnek. — Iskoláit részint Kassán, részint Sáros-Patakon végezte, s különösen a jogtudományokban kitünő előmenetelt tett. Hivatali pályáját Pesten kezdette, mint gyakornok a *causarum regalum directoratus*nál. 1827-ben számfölötti igazgató-ügyészszé, 1830-ban Bécsben az udvari kamaránál udvari titoknokká, 1834-ben valóságos udvari tanácsossá neveztetett. Ez idő alatt számos utazásokat tett külföldön tudományos és közigazgatási tapasztalatok végett. Florenczben az *akademia dei Georgofili* tagjai közé sorozta, Parisban pedig a „*société Royal et Centrale d'Agricultur*“, 1833. febr. 6-iki ülésében az általa tartott előadás következtében ezüst emlékpénzzel tisztelte meg. 1836-ban a temesi kamarai igazgatóság elnökévé léptetett elő, s mint ilyen a 150 □ mér földnyi állam-jószágot dícsérettel kezelte, s mint humanus, emberszerető férfi különösen a volt jobbágyoknál köztiszteltben és szeretetben állott. 1838. apr. 10-én a bécsi birodalmi kamara tanácsossává léptetett elő. Ugyanez évben octob. 18-án lépett házasságra b. Eichhof Józsefnek, a bécsi pénzügyi osztály egykori elnökének leányával. 1839-ben Pál testvérével együtt, ki szinte kitünő szolgálatai által az okszerű gazdászat körében nagy érdemekre tett szert, örökös bárói rangra, s magyar magnási méltóságra emeltetett. D. bő ta-

pasztalatait, alapos nézeteit, melyek őt a méltóság illy magas polczára emelték, sajtó által is megörökítette. A jelentés, melyet olasz-, spanyol-, francia-, németországi, s belgiumi utazásáról Bécsben tett, s melly 1833-ban magyar és német nyelven megjelent, általános tetszésre talált. Továbbá „Tanulmányok a kommunismusnak egy humanus ellenszeréről“ czimű munkája (Pest, 1846.), melly Londonban 1847-ben „New Quarterly Review“ czim alatt angol nyelven is megjelent, nem csak a napi sajtóban talált érdemlett méltánylásra, hanem szerzője a belga király által Lipót-rend lovag-keresztjével jutalmaztatott. D. e munkájában foglalt nézeteinek további kifejtésére a magyar akademiánál 100 db. aranyat tett le pályadíjúl, s ennek köszönjük a m. akademia által kiadott „Magyarországi hitbizományok átalakítási tervéről“ czimű munkát. (Pest, 1847.); mellynek szerzője Kereszturi József 70 db. arannyal jutalmaztatott. A többi 30 db. aranyat a szinte pályázott Benczur János nyerte el; s azonfelől még Vargha Soma 15 db. arannyal díjaztatott a pályakérdést kitűzött báró által. — Dercsényi irt még egy érdekes munkát: „Tanulmányok korunk két legfontosabb kérdései fölött“. Buda, 1849. 8r. 52 l. Ezenfelül „Mon Système d' Education“ francia jeles műve (Paris, 1851. 8r. 446 l.) magyarul szinte ez évben Pesten jelent meg illy czim alatt: „Az én nevelési rendszeremnek alapvonalai“; mellynek vázlatát kézikönyvül a szülők, nevelők és gondolkozó ifjuság számára Kereszturi József magyarul és németül adta ki. D. 1848-ki aprilhóban kilépett az államszolgálatból, és Olmüczbe nyugalomra vonult, az állam és emberiség szolgálatában megrongált egészségét helyreállítandó. — k.

Dercskai Ambrus, végezvén idehaza tanulmányait, a külföldi egyetemeket látogató meg, hol főleg a zsidó nyelv tanulásában tünteté ki magát; visszajötté után a nagyváradi ref. gyülekezet ecclesiájában nyert alkalmazást, hol 1603. meg is halt. Sz. Pálnak a romaiakhoz irt levele fölött irt magyarázó predikáziókat, mellyeket 1603. Debreczenben ki is nyomtatott. Nyelve szép. — y.

Derkai György, született 1608. apr. 24-én Sellyén, Nyitra megyében; 20 éves korában lett jezuitává. Élte legnagyobb részét Erdélyben és Törökországban töltötte, a kath. hit terjesztésében. Meghalt Nagyszombatban 1678. sept. 23-án Irt sokat latinul; magyar munkája e nevet viseli: „Az örök életnek utja“. Nagyszombat, 1678. melynek végén néhány egyházi énekek is olvashatók. — y.

Déry (előbb Mráz) Mihály, szül. 1809. sept. 1-jén Hévizben Pest megyében. Tanult Budán, Vácson, Pesten, Nagyszombatban, s a hittudományt a pesti egyetemnél. 1833-ban pappá szenteltetett, s mint segédlelkész működött Révkomáromban, Budán és Pesten; míg 1843-ban Pest sz.-rokszi plebánossává neveztetett, mely minőségben mostanáig is megmaradt. Irodalmi munkái néhány hírlapi közlésein kívül a következők: „Lehet-e a vegyes házasságoktól a beszentelést törvényesen megtagadni vagy reversalist elfogadni“, 14 lapra terjedő értekezés. (Buda, 1840. Ezen értekezés ugyanezen czim alatt másodszor is megjelent némelly ellenvetésekkel bővítve Pesten, 1841.). „Országos nemes-e a magyar alrendű páp“. Pest, 1842. 188 l. — k.

Gr. Dessewffy Aurél, született 1808. jul. 27-én Nagy-Mihályon Zemplén megyében. Első oktatását Józsa Zsigmond és Német József magán-nevelőktől nyerte, kik atyjának Józsefnek közremunkálásával elég korán csepegtették a szép reményű ifju fogékony szívébe a görög és romai classicusok tanultatása közben a honszeretet mennyei érzetét. A kassai k. akademiában 1823—1825. a bölcsészeti tanokat ritka szorgalommal hallgatót, szeretett atyján kívül a két haza tudós férfiai, s köztük Kazinczy környezék; és ezek ápolák természeti hajlamát a magyar nemzetiség nagy ügye, nyelvünk körül. Az 1825 elején Dulházy Mihály szerkesztése mellett megindulván a „Felsőmagyarországi Minerva“, azt első támadásakor Home, Blair, Sulzer és Bouterweck után dolgozott *aesthetikai* értekezésekkel s egyéb angol-francziából készült fordításokkal gazdagítá. Az 1825 év végén atyját, mint Szabolcs követét, a posonyi országgyűlésre kísérte, mely alkal-

mat nyujta neki, a már akkor is kitérő elme- s ítélő-tehetséget mutatónak, megismerkedhetni alkotmányos életünk tényezőjével. Innen 1826. martius elejével visszatérván Kassára, a törvényt bevégezé. 1828. Pestre ment, és gr. Teleki József, akkorban k. tábla-báró mellett táblai hites jegyzőként gyakorlotta a törvényeket, s ugyanekkor, mint a nevezett gróf magán-segédje, a magyar akadémia alaprajzát és alapzabályait dolgozó országos küldöttség tanácskozásait is élénk figyelemmel kísérte; ugyanazon évi nov. 24-én a magyar cancellariánál gyakornokul esküdött fel, s mint ilyen gr. Reviczky Adám főkancellárt az 1830-iki országgyűlésre kísérte; sept. 13-án fogalmazóvá, 1832. jun. 28-án pedig a helytartótanácsához valóságos titoknokká neveztetett ki. Ugyanazon évben jelent meg Kassán, Marczell és Emil társaságában irt következő védírata atyja mellett: „Néhány szó a közönséghez Hitel, Taglatat és Világ ügyében“. — Megjelent az 1833. országgyűlésen, és megragadó ékesszólásának örökre becses, és a publicistai vitatkozásoknak remek példányul tekinthető némelly maradványait a főrendi tábla Naplóí, melyek létesülése ügyében 1839. is hatalmas szót emelt, foglalják magukban. Irt ő a budapesti állandó hid dolgában és a két Aurora ügyében is. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező, a Kisfaludy-társaság pedig 1836. munkás tagjává választotta: részt vett a pesti árvizi biztosság munkálódásaiban, mire 1839. apr. 16-án helytartósági tanácsossá nevezeték. Ez évben jelent meg a „Magyar nyelv s előkelőink nevelési rendszere“ című értekezése, (Árviz-könyv. 3. k.), mely örök megczáfолhatlan tanúsága fog maradni azon szent buzgalomnak, mellyel a nagy nemzeti ügyet átölelé. 1841. jul. elején a „Világ“ című politikai lap vezetését vállalván magára, azt a conservativek organumává tette s számos becses cikkel nevelte, melyek külön „X. Y. Z. könyv“ cím alatt Pesten, 1842. jelentek meg. Munkás élete kialudt 1843. febr. 9-én. — y.

Dessewffy Emil, született Sárosmegye Eperjes városában, 1812-ik év febr. 24-én; honnan szülői lakásukat nem-sokára Kassára tévék által: itt nyeré az ifju gróf valamint

czélszerű nevelését, úgy az elemi s fokonkint a magasb tanulmányokbani alapos kiképeztetését. A latin nyelvben korán olly dicséretes előmenetelt tett, hogy tizenhárom éves korában Jurselint a legügyesebben tette át magyar nyelvre; a remek írók munkáinak szenvedélyes olvasója s tanulója lön; a költészetre kevesebb, de annyival nagyobb hajlamot tanusított a bölcsélet, jog és az ezekkel kapcsolatban lévő történelem tanulására; főleg pedig az állam-tan vala buvárkodásának egyik kedvencz aknája. Álmélkodásra méltó emlékező tehetséget tanusít még jelenleg is az államtanhoz tartozó különféle létszámok megjegyzéseinél s egybevetéseinél. Kilépvén az elméleti tanodákból az élet nagy iskolájába, alapos ismereteit átvitte a gyakorlati térre s azokat tudományos czélból tett utazásaiban gazdagítá. Kedvencz mulatási helye, szülői jószágainak egyike Szabolcsmegyében kebelezett Sz.-Mihály községe vala, honnan megyei gyűlésekre Nagy-Kállóba szorgalmasan eljárt; hol is 1830-ik évben gr. Teleky József főispán által tiszteletbeli megyei aljegyzőnek kineveztetvén, földadatához képest kitünőleg működött; majd azután különféle megyei fontos megbízások- és küldöttségekben tevékeny részt vett.

Az irodalom teréni munkásságának első gyümölcsét Aurel és Marcel testvéreivel egyesülten, 1832-ik évben eme czím alatt: „Néhány szó az olvasó közönséghez a Hitel, Taglalat, és Világ ügyében“, bocsátá közre, melly munkáscskában mindhárman mint hű fiakhoz illik, atyjok védelmére sietnek, és a legszszzerűbb védvekkal s logikai következetességgel, azonban legszerényebb és kiméletes modorban támogatják a csipős megtámadások ellenében a ,Taglalat' írójának, édes atyjoknak állításait. Az 1848-iki forradalom előtti mozgalmak alatt D. E. számos jeles czikkeket és határozott conservatív irányu politikai értekezéseket közlött részint neve alatt részint névtelenül; mi által az ellenzék ingerültségét költé fel maga ellen. Vallásos érzelmű szülőitől Emil gróf gyermek-éveiben egyházi, vagyis helyesebben papi életre volt szánva, melly iránt nem csekély hajlamot mutatott is; de később változván a családi viszony, mind a szülők, mind pedig a testvérek részéről

a gazdaságat vezetésére tűzetett ki, s azzal 1834-ik évben csakugyan meg is bízott. Ekként történt, hogy az élet terheinek megosztására felemásul a Gondviselés által kittüzött báró Wenkheim József és b. Orczy Therezia angyali jószágú leányát Paulát jegyzé el, kivel 1836. majus 1-ső napján a budai Krisztinaváros vérkápolnájában a legboldogabb házassági frigyre lépett. Milly hitbuzgalmu, milly szép lelki tulajdonokkal kiképzett hölgyet nyert a gróf nejében, tollunk nem eléggé ügyes kifejezni! E boldog házasság öt magzattal áldott meg, kik közül a szülők legmélyebb bánatára a két idősb leányka elhalt. Vigaszul azonban Blanka, Valeria és Aurel, az életnek s egészségnek örvendő alapos reményt nyujtanak, hogy sziv-jóság, lángész és tanulási vágyuk által méltók leendőnek elődeik s szülőik nagy nevére, az egyház és haza várakozására! A közigazgatás teréni munkásságának kitünő jeleit nyilvánítá grófunk, mint a mérsékelt párt egyik bajnoka; a megyei s ország-gyűléseken, úgy szinte az irodalomban, és mindenütt a fejedelem és haza iránti hűség, elv-következetesség és szilárd elhatározottság jellemzi őt. Mint minden jelentékeny nevű férfinak, úgy neki is voltak ugyan a pártoskodás korszakában ellenei, kik elv-tűrelmetlenség- és elfogultságból üldözék őt; azonban olvassuk meg figyelmesen „Alföldi leveleit“, melyek 1839—1840. a Hirnökhoz tartozó Századunk nevű lapban megjelentek, s 1842-ben néhány függelékkal bővítve egy kötetben kiadattak; vizsgáljuk „Parlagi eszméit“: azokban kifejtett nézeteit és terveit; melyek 1843-ban láttak napfényt; fussuk át programjait s vezércikkeinek szövegeit, melyeket 1844-ik-évben átvett Buda-pesti Hiradó szerkesztése ideje alatt olly avatott kezekkel s őszinte lelkismerettel kidolgozva nyujtott az olvasó közönségnek; fontoljuk meg a „Magyar vám, kereskedési ügy és annak végeligazítási módjáról“, úgy szinte „fizessünk a mennyit becsülettel elbirunk magunknak magunkért“ irt, és 1847-ben két füzetben megjelent nagy fontosságú munkáit; emlékezzünk vissza országgyűlési beszédeire: valljon nem a legmelegebb honfiai érzelmek fakadnak-e ajkain és ömledeznek iratain! Komoly, olykor

humoristicus, mérsékelt de érett tanács-adó s jó szándokkal javasló szónok és Író volt, egyszersmind olly expedienseket ajánlott mindenkor, melyek a haza javára szolgálándottak, ha a rövidlátó s elhamarkodó politicusok magukén kívül minden más véleményekkel együtt a grófét is háttérbe nem szorítják. A hazai nagyszerű és szomorú emléktű catastropha megtörténtével grófunk egészen családi magányba vonulva, jószágainak szabályszerű s hasznos rendezésével foglalkozott; azonban más ügyekre is kiterjedt működési köre: majd mint gróf Haller árvái tömegének gondnoka bokros gondokkal volt terhelve, majd a tiszaszabályozási ügy körül fáradhatlan munkásságot fejt ki. Minden időben, a legkritikusabb körülmények közt is csüggedni nem tudó lelki erő és szilárdság egyik kitűnő tulajdona: „Virum justi tenacem si fractus illabatur orbis — impavidum ferient ruinae“. Politikai életére vonatkozólag rá is alkalmazhatjuk a nagy Széchényink egykori mondatát, „Csak utóbb válik el, kinek volt több igaza“. De a legfényesebb elismerés, és a mult bántalmakérti elégtétel a nemzet részéről nyilatkozott irányában jelen évi ápril 17-én, midőn a magyar akadémia elnökevé szavazat többséggel elválasztatván, június havában legfelsőbb helyen kitűnő állomásában megerősített. — k.

Gr. Dessewffy József, született 1771. febr. 13-án Kreviánban Sárosmegyében. Első oktatásban atyja házában, hol 8 éves koráig idegen szó nem hangzott ajkairól, és Kassán részesült; majd Koppi Károly felügyelése alatt Kolosvárra, onnan Pestre vándorlott, és ott még mint gymnasiumi tanuló Zimányi buzditása következtében a classicá irodalmat annyira megkedvelé, hogy annak remek műveit nem csak gépíleg olvasná, hanem áthatva szellemüktől tüzetesen is tanulná, úgy annyira, hogy rövid idő alatt bámulatos elemezetelt tanusítva, bennök még agg napjaiban is élte főgyönyöreit lelné föl. A szép tehetségű ifjú grófnak ismeretei főleg midőn a magyar egyetem polgárává lön, kezdének bővülni. Koppin kívül Dugonics, Mitterpacher, Cornides és Schönvisner előadásait is figyelemmel és elragadtatással hallgatá. A bevégzett

bölcsészeti folyam után a kassai akademiában tanuló a törvényt két évig; mellyek elteltével gr. Sztáray Mihály szabolcsi főispánt kísérte az 1790-iki országgyűlésre; itt kezdődött 19 éves korában gyakorlati élete. — Mint a történet följegyző, József császár alatt a latin nyelv ledöntött hatalma előtt fel támadt a magyar, s melly a holt nyelvnek nyugodtan tűré uralmát, az élővel szemközt érezni kezdé életerejét. Ujságok és folyóiratok keletkeztek, a könyvek temérdek sokaságban jelentek meg, majd fordítva, majd eredetiek, s mohón elkapattak. Mindezek az ifju Dessewffy fogékony lelkét már tanuló korában mozgásba hozták, s egész életének irányt adának. 1790. táján a magyar lelkesedés tüze hamvadni kezdett; a hazai nyelv kevesektől ismerve, ismét elhagyatott; az irodalom iránti buzgóság megszűnt, a magyar köntös ismét letétetett. A tudományos miveltség, mellyet Koppi utmutatásának köszönt, az élvezet, mellyet még gyermekkorában a régiek nagy művein talált, jókor érezteték vele írói hivatását; s midőn az 1790-iki lelkesülés e hazában ismét elhallgatott, ő honi irodalmunkat jelelé ki azon pályaul, mellyen haladni fog, s mellyen Ciceronak 'Vénségről' írt könyvei fordítása által már első kísérleteit tevé. S ez idő óta egyike volt azon buzgóknak, kik állandó munkássággal, taps, méltánylat nélkül, majdnem észrevétlenül, egy uj nyelvet teremtének nemzetünk uj életének. — Dessewffy ifju korában közhivatalra szánva tehetségeit, Fiumeben mint tiszteleti fogalmazó szolgálni is kezdett; honnan munkásságának tágasb és hasznosb kört találándó, a magyar cancellariához való áttételeért folyamodott: s midőn e kívánata nem teljesült, kilépett előbb viselt hivatalából, s Olaszországban tett utazása után testvére falusi magányába költözött. — 1795-ben a hazát ellenség fenyegetvén, nemesi fölkelés rendeltetett, s az ifju tudóst Szabolcsmegye nemes serege kapitányává nevezé: azonban a nemsokára bekövetkezett béke nem engedé, hogy ő e mezőn babérokat arasson; s mit után családja kéréseire ujra közhivatalra ajánlkozva, szolgálata nem kívántatott, ismét falusi magányába vonult, melly-

nek csendes örömeit apjától rá maradt házi gondok növelék ugyan, de a nélkül, hogy irodalmi működését akadályoztatnák. 1802. Sáros-, 1805. és 1807. Zemplén-, 1811. és 1825. Szabolcsmegyéket képviselte az országgyűlésen, s azok egyike volt, kiknek köszönhetjük, hogy nemzetiségünk annyi megtámadás után egy szebb jövő elé nézhetett. Politikai pályája alatt folyvást barátkozott a tudományokkal, s az akkori írók közt alig találkozott egy, kit példája vagy bátorító szava által a göröngyös s kevés reménnyel kecsegtető pályára, mellyen méltánylat helyett csak megtámadást, keserű gúnyt és üldözést nyertek jutalmul, ne buzdított volna; miért is számtalanok tisztelék benne mesteröket, mert példájából tanulták kerülni azt, mi a művészetet előli, minden aljasságot. A magyar irodalom szűk körében szerzett bokros érdemei tekintetéből, midőn a magyar t. társaság alapítói 1830. igazgatóságot neveztek, őt abba fölvették; az első nagygyűlésen pedig 1831. febr. 15-én tiszteleti tagul választatott el. A legnagyobb csapást, melly őt 1842. febr. 15-én Aurel fia halálával sujtá, a vallásban keresve és találva enyhét, úgy látszik érzékenyen, de mégis nyugodtan szenvedé. — Irodalmi munkássága következőkben öszpontosítható. Az 1825-ben Kassán megindult „Felső-magyarországi Minervá“nak alapításában főtenyező volt. Számos különféle folyóiratban elszórt versein, tudományos és politikai czikkein, úgy a magyar t. társaság Évkönyveiben megjelent tartalmas beszédein kívül, ezeket birjuk tőle: „Bártfai levelek“. S.-Patak, 1828. „Hitel taglalatja“. Kassa, 1820. „Hazánk egyik igen jeles főispánjának nyilván tett politikai hitvallása, gr. D. J. jegyzéseivel bővítve“. Buda, 1843. Kiadta Fekete János. — Kéziratban maradt egy jeles értekezése a magyar nyelvről. 1830. apr. 19-én mint az országos küldöttség egyik tagja, a sajtóról külön véleményt adott be, mellyet később magyarul kidolgozva, 52. §-ra osztott. Így tehát a nemzeti irodalom volt azon csendes kör, hol a gyengeségig nyájas és fogékony férfiú, ifjúságtól fogva élte végső napjaig tántorithatlan szilárdsággal működött, hol a szépnek érzetével teremtettt lelke lerakta kin-

cseit, mellyen munkásságának hatása, míg nyelvünk él, fön fogja magát tartani. A nemes izlés és szép utáni törekvés, melly minden műveit jellemzi, irodalmunkra olly hatást gyakorlott, minőt Kazinczy munkásságán kívül tán senki hazai íróink közt. 1843. maj. 1-ső napján fájdalmas betegség után a jobblétre nyugodtan szenderült el élte 72 évében. Magát így jellemzé:

Itt Dessewffy porán sétálgatsz, volt neve József,

Leke görög s ollykor római, szive magyar. — y.

Dobsa Lajos, novella- és drámaíró, született Makón 1824-ben ref. szülöktől. Atyja Sámuel földbirtokos, anyja Du Bois Amália franczia születésű. Első nevelését szülői házában s a helybeli tanodában nyerte. Iskoláit végezve, Csanádme-gye aljegyzőjévé választatott. Másfél évet Posonyban töltött az országgyűlés alatt, s az akkori szokás szerint letévé a censurát. A színművészet iránt ellenállhatlan hajlamot érez-vén, az országgyűlés bezártával Győrbe ment, s az ottani színpadon mint vendég lépett fel több szerepekben a közönség tetszésére. Később Pesten vendégszerepelt, szép sikerrel, még édes atyjának is meglegedésére s megnyugtatóására, ki őt előbb, ha a színpályáról le nem lépne, kitagadással fenye-gette. Mindennek daczára némi kellemetlen viszonyok kö-vetkeztében lelépett e pályáról, s utazást tön Német-, Angol- és Franciaországban. Parisban egy évig tartózkodott. Utazá-sából visszatérve, leírta az 1848-iki forradalmat. 1849-ben „Öcsém házasodjál“ című vigjátékot írt. Később Pestre jö-vén, „Pasculi világismerete“, „Guttenberg“, és „Marquis Brumon“ drámái kerültek ki tolla alól, és adattak a pesti nemzeti színpadon. Novellái: „Kiábrándulás, Grisette, Qua-terno, Betyár“ czimeket viselnek. Utóbb „Lydia“ cím alatt egy rövid regényt bocsátott közre. Legközelebb „Kun László“ című tragédiát fejezett be, mellyből a „Hölgyfutár“ a lap mellékleteül nem rég kiadott „Arczképalbum“-ban már közlött mutatványt. — k.

Döbrentei Gábor, született 1786. dec. 1-ején Nagy-Szőlösön Veszprémmegyében. Első oktatásban Pápán része-

sült, honnan Sopronba költözött az ágost. vallásnak lyceumába, s itt 1805-ig tanult szorgalmasan. A költészet iránti szeretet elég korán ébredt föl lelkében, s hogy e téren erejét megkísérté, Baróti Szabó Dávid és Ányos irományai által lön buzdíttatva. Tagjává avattaték a tanulók közt a már ekkor fenálló magyar egyesületnek, mellynek elébb könyvtárnoka, majd titoknokaul választatott. Az egyesület, melly Rajcs tanár elnöksége alatt dolgoztatott, elhatározá jelesebb műveinek kiadását. A munka „A soproni magyar társaság zsengéji”. (Sopron, 1804.) czim alatt jelent meg; és Döbrentei büszke lön, mert első versei is napfényre jöttek. Nagy befolyással volt mivelődésére a Kis és Kazinczy közt folyt levelezés is. 1805-ben kiment Wittenbergbe, hogy magát a széptanban tökélyesítse. Itt tanuló meg a francia nyelvet. Költeményei, mellyeket itt irt, 1807. Budán jelentek meg Ragályi „Segítő”-jében. Év mulva megváltván Wittenbergtől, Lipcsébe érkezett; itt tette sajátjává az angol nyelvet: hogy Ossian műveit, mellyeket eddig csak Bacsányi fordításából ismert, eredetiben is olvashassa. Honába 1807. történt visszatérte után Erdélyben vágyott alkalmaztatni, hogy ott a magyar nyelvet eredeti tisztaságában megtanulhassa; mi neki Kazinczy közbenjárására sikerült is: hivatalt kapván Oláh-Andrásfalván, gr. Gyulai Zsuzsannánál. 1809. gr. Gyulai Lajos nevelője lett. Ez évben meglátogató Széphalmon Kazinczyt, kit eddig csak munkáiból ismert és becsült. — 1813. kezdődött munkásságának legszebb korszaka; tanítványával ugyanis ez évben Kolosvárra jöven, maga körébe vonzotta Erdély tudományos és legjelesb férfait, kiket a magyar irodalom terjesztésére buzdítván, velök társulatba szövetkezett egy tudományos folyóirat kiadására, melly 1814-ben „Erdélyi Múzeum” czim alatt meg is indult; s 10 kötet kijötte után 1818. szünt meg. 1817. meghalt Aranka, titoknoka azon erdélyi magyar nyelvmivelő társaságnak, melly az 1792. országgyűlés következtében támadott, de melly, a kormány által meg nem erősítettven, lassankint széteszlott. Cserey Miklós, majd Székely Mihály felbátoriták Döbrenteit egy korszerű előrajz írására;

melly 1819. elkészülvén, s a vásárhelyi gyűlésen felolvastatván, elfogadtatott. Ezen előrajz a kormányzó engedelmével, gr. Haller Gábor kir. kincstartó elnöksége alatt, Kolosvárt összeült választmány előtt szinte felolvastatván, terjedelmében helyeseltetett. Elnök lett gr. Teleki Pál, alelnök gr. Kemény Miklós, titoknok Döbrentei, s a munkálódás megkezdetett. A kormányzók e történetet följelentette a cancellariának. Jul. 19-én 1819. onnan az rendeltetvén, hogy miután sem kormányzó, sem kincstartó nem vezetnék az üléseket, a kormányzók egy tanácsosát küldje, s a jegyzőkönyv Bécsbe menjen. Majd sept. 10-ére az jött a kormányzókhoz, hogy az előrajzot, s az eddigi jegyzőkönyvet küldje fel, és több ülés a k. helybenhagyás jötteig ne legyen. Erre Döbrentei elhagyván Erdélyt, Pestre költözött, s kéziratban lévő fordított műveit „Külföldi színjátékok“ czim alatt kinyomatta (Kassa és Bécs, 1821—1822. 2. k.) Shakspeare Machbetjét, melyet még Erdélyben a kolosvári színház számára prosában fordított, versebe kezdé foglalni, s Bécsben, hova 1823. ment, be is végzé. Itteni tartózkodása alatt Hormayr Archivumába több cikket adott a magyar irodalom történetét illetőleg. Itt nyomatta „Magyar dolgok Bécsben“ czimű történeti munkáját. 1825. a budai kerületben második helyettes tartományi biztossá nevezteték. Itt irta levelekben „Vesta“ czimű románját, itt az „Erkölcsei elbeszéléseket“ (1827.), s „Joryk és Eliza leveleit“ (Pest, 1828.) angolból remekül fordította. Költeményei az Erdélyi Muzeumban, Szépliteraturai Ajándékban (1821.), Aurorában, Hebében és Koszoruban elszórva jöttek ki; mellyek részint philosophiai ódák, dalok, levelek és epigrammák, részint hősköltemények; ezek közül kitűnik a „Kenyérmezei diadal“ ossiani modorban (Aurora, 1822.), és „Nándorfejérvár“ (Aurora, 1823.). Az Erdélyi Muzeum és Tud. Gyűjtemény hasábjait több jeles széptani dolgozata ékesíti. „Charakterfestő Anekdotái“ 1826. Pesten jelentek meg. Tagja volt azon küldöttségnek, melly 1828. gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozá. 1830. irodalmi bokros érdemeinél fogva az igazga-

tók által a philosophiai osztályban első helybeli rendes taggá, majd 1831. febr. 20-án szavazat-többséggel titoknökká választatott. — 1834. apr. 17-én ugyan a budai kerületben első tartományi biztossá neveztetett azon meghagyással, hogy a magyar t. társaság titoknokságáról mondjon le, mit ő ugyan azon évi nov. 10-én a társaság előülőjéhez s általa a társasághoz intézett levélben meg is tett, azon ígérettel, hogy az ekkorig általa elintézendő dolgokat bevégezvén, hivatalát minden teher nélkül ohajtja átadni az ujonan választandó titoknoknak, kérvén a társaságot, hogy a philosophiai osztályban első helyre soroztassék. Következő évben megújítá lemondását, melly a társaság által (1835. sept. 12-én) elfogadtatván, neki köszönet szavaztatott. A magyar t. társaság főbb teendői közé sorozván a régi magyar irományok összegyűjtését és kiadását, 1834. nov. 10-én az azokhoz tartozó ismertetések szerkesztésére s nyomtatásukra való gond szavazat-többséggel ő neki adatott. E gyűjtemény „Régi magyar nyelv- emlékek“ czimet visel, s belőle ekkoráig 3½ pompás kötet jelent meg. Az akademia megbízásából a régi magyar iratok felfürkészése tekintetéből, érdekes utazást tett, mellyről szóló hivatalos jelentése az Évkönyvek III. k. 95—145. l. IV. k. 19—33. 66—76. l. olvasható. 1841. buda-kerületi főtartományi biztossá, 1844. pedig kir. tanácsossá nevezteték. Az ő tollából folyt: „Kis Gyula könyve“, s „Huszár dalok“; kiadta „gr. Teleky Ferencz verseit“ (Buda, 1834.), s „Berzsenyi Daniel összes műveit“. U. o. 1842. 3. k. Irt az Esmeretek tárába“ is. Meghalt 1851. mart. 28-án Budán. — y.

Dohovits Vazul, született Ötvösfalván Mármarosmegyében 1783-ban. Tanult Szigeten, Váradon, Nagyszombatban és Ungvárt. 1811. pappá szenteltetvén, Dolhán, Lucskán és Munkácson lelkészkedett, ez utóbbi helyen mint alesperes és iskolaigazgató. Hő pártolója volt a m. literaturának. Irodalmi pályán mint költő és bölcész lépett fel, s több sikerült művei a Tud. Gyűjteményben, Minervában és Tudománytárban közöltettek. Ezenfelül irt több katekismust magyar és orosz nyelven. Kiadta egyházi beszédeit is szinte két nyelven. Részt vett a philosophiai műszótár szerkesztésében

is. Kéziratainak száma tömérdek, s munkái saját számítása szerint 1694 ivre terjednek latin, magyar és orosz nyelven; ezek közül 18 munkája jelent meg nyomtatásban. A m. akadémia által r. l. taggá nevezetett. Meghalt 1849-ben. — k.

Döme Károly, született 1768. jan. 26-án Komáromban, jámbor és istenfélő szülőktől, kik szellemi miveltetéséről korán gondoskodva, az ottani tanodában nagy figyelemmel tanították. Gymnasialis pályája után Posonyban a bölcsészeti tanfolyamot végezván, 1786. az esztergomi főmegye növendékei sorába fölvetették. A posonyi várban létező papnevelő-intézetben kitünőleg fejezván be tanulmányait, pappá szenteltetése után Szabó András szombathelyi püspök szertartójává lett, honnan 1794. a fönnevezett intézetbe tanulmányi felügyelőnek hivatván meg, néhány évig ott dicséretesen működött. Majd 1800. Izsára kerülván, a lelkészi hivatalt 16 évig viselé. Innen 1816. Rudnayval Erdélybe ment, s miután az ottani éghajlat egészségére mostohán hatott, Magyarhonba visszatérván 1817. posonyi kanonokká nevezetett. Ifjúsága óta folytonosan ápolá a magyar irodalmat, s részint eredeti művei, részint fordításai által halhatlan nevet vívott ki magának. — Nevézetesb művei: „Pásztori dal“. Posony, 1791. „A világ nagyai“. Nagyszombat, 1792. „A kath. tudomány pörben forgó czikkelyeinek előadása“. Bossuettől. U. o. 1793. „Metastasiusnak egynehány játékdarabjai“. Komárom, 1801. „Ismét egy két játék Metastasióból“. U. o. 1815. „Napoleon megbukása“. Latinból Kuik után. Posony, 1826. „Egyházi beszédek“, kiadva Szalay Imre gyűjteményében. Dolgozott ő a „Magyar Muzeumba“, valamint a Döbrentei kiadta „Erdélyi Muzeumba“ is. A magyar t. társaság, melynek pénztárát 1832-ben 380 pfrtokkal nevelte, mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává nevezte. — Döme azon korban élt, mellyben irodalmunk a csecsemő nevet is alig érdemelte; ő azonban illy körülmények közt is nem csak hogy szívéből szerette nemzetiségünket, hanem egyszersmind egy volt azon bajnokok közül, kik az annyi ellenséges elemekkel szembeszállva, kedves magyar nyelv-

vünknek terjesztésére s mivelésére tettel is hatának. Ez annyira felmagasztalja őt, hogy megérdemli azon nemzet azon kitünőbbjei sorába igtatását, kiknek számára itt e földön emlék, s ez által halhatatlanság virul. Az irodalmi ősz bajnok 1845. maj. 22-én, élte 77-ik évében hunyt el. — y.

Draskovich György, született 1515. Anyja testvérének kormányja alatt neveltetvén, s az egyházi pályára készítettvén, mind honi, mind külföldi tanintézetekben, nevezetesen Krakóban, Bolognában, Romában hallgatá a tudományokat; 1546. már posonyi prépost, 1550. pedig pécsi püspök vala: s mint ilyen küldetett 1561. Ferdinand királytól a tridenti egyetemes zsinatra, mellynek bevégezése után 1563. zágrábi püspökké, 1567. pedig Frangepán Ferencz bántársává nevezteték, s mint ilyen nyomta el a Horvátországban Gubecz Mátyás vezérlete alatt 1572. támadott pórlázadást. 1578. győri püspökké s főcancellárrá lett. A jezsuiták számára Rudolftól kieszközlötte a thuróczi prépostságot. Meghalt 1586. jan. 21-kén, élte 75-ik évében. Tetemei Győrött nyugosznak. Csinos ajku egyházi magyar szónok volt. Fordította Lirini Vincze „Commonitorium“ czimű munkáját, s Lactantius hittudományi dolgozatait, s kinyomatta 1561. Bécsben. — y.

Dugonics András, született 1740. oct. 17-én Szegeden, hol atyja városkapitány volt. Szülőhelyén kittünő előmenetellel végezvén tanulását, édes anyja akarata ellenére szíve vonzalmát követve, 1756. piaristává lön. A kényelemhez szokott ifjunak terhére látszott lenni eleintén a rendes élet, de mint-hogy a tudományokat kedvelte, azok édessége vele minden keserőséget elfelejtetett. Miután Nagy-Károlyban a bölcsészetet, Nyitrán pedig a hittudomány tanulását bevégezte, az ifjuság tanításával bizatott meg. Medgyesen Erdélyben a szónoklat és költészet tanításával foglalkoztában, a hajdani Daciának kedves emlékezte annyira fölgyulasztá benne a görög és romai régiségek iránti vágyat, hogy hivatalos elfoglaltságtól ment minden óráját azoknak szentelné. 1770-ben Erdélyből visszakerülvén, Nyitrán 4 évig oktatta a növendékpapságot a bölcsészetben, a nagy tudós Gusztényi János nyitrai fő-

pásztor legnagyobb meglepődésére. 1773-ban honunkban is fölőszlatván a jezuita rend, a nagyszombati egyetemen üresen maradt tanszékek betöltésére Maria Theresia által pályázat hirdettetett; a pályázók közt megjelent Dugonics, és 1774. mathesis tanárává neveztetett. Ezen évben adta ki Gyöngyösi István verselése szerint első munkáját Posonyban: „Trója veszedelme“ czim alatt. Követte ezt 1780. Pesten: „Ulyssesnek ama híres és nevezetes görög királynak csudálatos történetei“, 20 énekben. József császár alatt ő egyike volt azoknak, kik nemzeti nyelvünket tudományos tárgyakra alkalmazván, annak hajlékonyságát és gördülékenységét megmutatták. Irt t. i. tanítványai számára mathesist magyarul, melynek első része: „A tudákosságnak első könyve, mellyben foglaltatik a betövetés“ (Algebra), második pedig: „A tudákosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a földmérés“ (Geometria) czim alatt jelent meg 1784. Pesten; de mivel a példányok elkelték, e művet 1798. Pesten és Posonyban ismét kinyomtatván, következőkkel bővítette: „A tudákosságnak harmadik könyve. A háromszögellések“ (Trigonometria), és „A tudákosságnak negyedik könyve. A csucsos-szelések“. (Sectiones conicae). Következett: „Etelke, egy igen ritka magyar kisasszony Világosvárott Árpád és Zoltán vezérjeink ideikben“. Posony, 1787. 2. k.; mellynek éltében három kiadását látta. Hírét „Az arany pereczek szomoru története 5 szakaszokban“, (Pest, és Posony, 1790.) és a „Gyapjas vitézek“ (Posony és Kassa, 1794.) még inkább növelték. Töretlen volt az ut és tövises, mellyen haladnia kellett. A magyar nyelvnek és irodalomnak még kevés pártolója volt: a tudósok, kevés kivétellel a latin nyelv pártolása mellett rosszalták buzgólkodását, és szemére lobbanták nem egyszer, hogy kir. oktató létére nem restel a köznép számára írni enyelgő könyveket, s magyar szavakat koholni, mellyek csak azért sem tetszettek, mivel ujak és magyarok voltak. Ő azonban meg nem szűnt működni, sőt a drámára fordítván figyelmét, négy színművet, u. m. „Toldy Miklós szomoru történetét“ 3 szakaszban; „Etelka Karjelben szomorkás történetét“ 4. szakasz.; „Báthori Mária“,

5 szak.; és „Kun László szomoru történetét“ 4 szakaszban; „Jeles történetek, mellyeket játékszinre alkalmazott Dugonich András k. oktató“ czim alatt bocsátott napfényre (Pesten, 1794—1795. 4. dr.). Gyöngyösi Istvánnak, a XVII. század legnagyobb magyar költőjének, részint már nyomtatásban elszórva megjelent, részint akkorig kéziratban hevert költői műveit nagy szorgalommal összegyűjté, s „Gyöngyösi István-nak költeményes maradványi“ czim alatt kiadta (Posony és Pest, 1796. 2 dr. 8 k.). Ekkorban dolgozta ki a „Szerecseneket“ (2 k.), mellyek elseje „Európai történetek“, másika „Afrikai esetek“ név alatt ismereteseek. (Posony, 1798.). Nagy tapssal fogadtatott „Jolánka, Etelkának leánya“, 2 kötetű románja prózában írva, (Pest és Posony, 1803—1804.). — Ezeken kívül irt az ifjuság számára is több történeti darabokat; minők a „Római történetek“, (u. o. 1800.); „A magyaroknak uradalmaik mind a régi, mind a mostani időkben (u. o. 1801.); „Szittiyai történetek“ (2 k. Pest, 1808.); „Cserei egy Honvári herczeg“ (Szeged, 1808.); „A régi hadi vezérek“ (Pest, 1809.); „A Radnai történetek“ Szeged, 1810. Ezeken kívül Sallustius és Ovidius néhány darabját is fordította. 34 éven át volt buzgó oktatója a magyar ifjuságnak a k. egyetemen, s tanát úgy adá elé, hogy hallgatóival azt megkedveltetné. Általában mindenkitől tisztelve szerettetett, de szavait főleg a szorgalmasbak és jelesbek vésék szívökbe. Ő egyike volt azon derék tanároknak, kik a fenytékre is felügyeltek. Több szegény sorsu ifjut, különösen az orvosi karban, közbenjárása által tanulmányaiknak bevégezhetésére segített. Egészségét hanyatlani érezvén, 1808. megvált kedvelt tanszékétől, és Szegedre, szülővárosába vonult, hol övéi közt józan és munkás életét 78 évre terjesztvén, meghalt végelgyengülésben 1818. jul. 25-én. Irományaival, mikép ő maga is vallá, főleg a középosztályra törekedett hatni, s ez neki népszerűség miatt sikerült is. Nyugalomba lépte után ideje egyik részét a magyar várak és erősségek leírására, másikat pedig a régóta gyűjtött példabeszédek elrendezésére szentelé, mellyek „Magyar példabeszédek és jeles mondások“ czim alatt Szege-

den, 1820. 2 részben jelentek meg. E mű nyelvtani fontossággal bir. — y.

Egervári Ignác, született 1751. Egerszegen Zalamegyében. A jó indulatu s nemes ifju piaristává lön, s bevégezvén Kecskeméten az ujonczságot, 1765. a rendhez magát tinnepélyesen lekötötte. A bölcészeti tanokat Nagy-Károlyban, a hittudományt pedig Nyitrán hallgatta. Miután több helyen a hon reményeit a tudományokra oktatta, Nyári grófok nevelőjévé rendeltetett, kik mellett 6 évet töltött. Erre mint közéletnádai igazgatót Szeged fogadá kebelébe, melly hivatalt 12 évig viselt dicséretesen. Kormányozta a szerzet pesti házát is. A derék férju főleg a bölcészet- és mathesisben tñnt ki, melly tanokat Nyitrán laktában tanította is. Miután Dományi András a szerzet kormányzásáról 1805. sept. hóban lemondott, ő választaték helyébe, és számos évig vitte azt erélyesen. Ő eszközlötte ki I. Ferencz királytól 1807. rendje számára a „fejérvári custodiatust“. Artaxerxes szomoru játékát csinos magyarsággal lefordította, melly Endrödy János, „Magyar Játékszin“ czimű munkájának 4-ik részében jutott napvilágra. Egyéb munkái kéziratban hevernek. — y.

Egressy Gábor, első rendű magyar színész, született Lászlófalván Borsodmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulni kezdett a miskolci ref. gymnasiumban, azonban már kora ifjúságában ellenállhatlan hajlammal viseltetett a színészet iránt: elhagyta az iskolákat, és vándor színészekhez szegődött. Később a kolosvári színész-társaságba vétetett föl, és ennek körében Kassán, Kolosvárt és Budán alsóbb rendű szerepekre alkalmaztatott. Folytonos tanulmányozása következtében már a magyar nemzeti színház megnyitása előtt olly jelentőségre vergődött, hogy megnyitásakor annak tagjává lön, s rövid idő alatt a közönség egyik kedvence: és méltán, miután az egy Lendvayt kivéve, még mostanig sem találkozott párja. Benne az eleven képzelem, átható érzelem, biztos emlékezet, az idealizáló s egyénisítő erő összhangzólag működik. A forradalom alatt megfélekezve művészeti pályájáról, mellyen annyi koszorut aratott, kor-

mány-biztos lett Szegeden; és csak a cs. kormánynak különös engedelme folytán térhetett vissza büntetlenül hazájába. Mult 1854-ik évben újra megkezdé szerepléseit a nemzeti színpadon, először azonban csak mint vendég. Azt irodalomban kevésbé ismeretes. Fordított néhány szindarabokat, s a hírlapokban közölte leginkább a dramaturgiára vonatkozó jeles észrevételeit. — k.

Egyed Antal, született 1779. jun. 13-án Székesfejérvárott tisztes polgári szülőktől. Itt kezdette s végezte közép-tanodai tanulását, a jelesek közt mindig kitűnő helyet foglalván. A költői hajlammak, melyet tanítója Virág Benedek még inkább élesztett, benne e korban már szépen fakadoztak ibolyái. Társai felhívására mindenkor kész volt versekkel állni elő; sőt a megmagyarázott remekirókat azonnal rímekbe foglalni ügyekezett. Illy kísérletek után gyakorlatait is magyar versekben nyújtá be; mi miatt megdicsértetvén, nemes tűze még jobban hevesíté. 1799. a bölesészeti tanok hallgatására Pécsre ment; hol rendes tanulmányai mellett szorgalmas látogatója volt az ott fenálló magyar iskolának; vágyva vágyván a dajkától nyert nyelvet alaposan is megtanulhatni, hogy érzelmeit s gondolatait csinosan kifejezhesse. 1801. a pécsi megye növendékei közé soroztatott, s mint ilyen a költészetben folyton gyakorolgatá tehetségét. Első műve, melly nyomtatásban megjelent, Szányi pécsi nagyprépost, k. kinevezett rosnyói püspök tiszteletére készült hatos versezete volt. Pap-pá szenteltetvén, már 1802. dunaföldvári, 1804. bükösi, 1806. bataszéki, 1807. pedig závordi káplánnak rendeltetett; melly idő alatt a német nyelv tanulásával lévén elfoglalva, csak néha pengethette a lantot. 1807. rövid ideig a sz. széki jegyzői hivatalt is viselte; de mellyről, a városi élethez szokni nem tudván, csakhamar lemondott, s 1808. kocsolai lelkészszé lett. Itt fordítgatta üres óráiban Tibullust és Horatius ódáit; itt tanult francziaul. 1813. Bonyhádra menvén át, azt bőven leírta a Tudományos Gyűjteményben, s hozzáfogott „Ovidius keserveinek“ fordításához; melly 1826. Székesfejérvárott jutott világra. 1822 óta paksi lelkész korában

tanulta meg az olasz nyelvet. Végre 1829. visszakerült oda, hol kezdette lelkipásztorkodását, t. i. Dunaföldvárra. 1832. apáttá, 1833. pedig a magyar t. társaság levelező tagjává választatott. A derék férfinak munkássága leginkább Földvárrott tűnt ki, s csodálni lehet, hogy terhes hivatala mellett, mit lelkismeretesen telyesite, annyira érkezett; de tudni kell, hogy örömét nem a kártyában, eszem-iszom és más idővesztegető mulatozásban, hanem a munkában és irodalmi foglalkozásban kereste és találta. Soha sem unatkozott. Munkái a nevezettekén kívül következők. „Elegiák levelekben“ (Pest, 1831.); „Kis énekes-könyv“ (Székesfejervár, 1834.); „Egyházi hymnusok“ (Pest, 1835.); „Megváltó“ (Esztergom, 1836.). Kisfaludi versnemben: „Ovidius pontusi elegiái“. Pest, 1839. E munkából 400 példányt (bolti ára egynek 30 kr. pp.) azon megjegyzéssel adott át a magyar t. társaságnak, hogy a belőlök bejövendő pénz az általa már megindított „Régi Classicusok fordításai“ kiadására szenteltessék. „Tibullus“ magyarítva megjelent Kecskeméten, 1845. a magyar t. társaság költségén. „Ovidius pontusi levelei“. Pécs, 1845. „Ovidius N. keservei“. Pest, 1847. „Átváltozások P. Ovidius Násótól“. Pest, 1851. Sem ez, sem az előbbi nem pirul az eredeti mellett állva. Kéziratban nyomtatásra várakozik: „Michl egyházi története“, mellyet németből még mint bonyhádi lelkész fordított; több elegiája és költői levele. B. Szepessy püspök felhívására három évig dolgozott az egyházi énekek szerkesztésében, de több oknál fogva siker nélkül. — y.

Endrődi János, született 1756. Értényben Tolnamegyében. A szokott középtanodai pályát dicséretesen megfutván, 1784. piaristává lett; s miután több tanodában oktatta az ifjúságot, gr. Csákyakhoz hivatott meg nevelőtül: melly minőségben néhány évet kihuzván, Pestre rendeltetett, hol a nemes ifjaknak volt utmutatója s vezére a szelidebb tudományokban. Már ekkor buzgott nemzeti nyelvünk mellett, s a hivatalos munkájától fönmaradt óráit magyar munkák dolgozására fordította. A francia háboru kitörtével Endrődinek vágya közel álla a teljesezéshez; rég kívánta ő a műveltnek

hiresztelt külföldet beutazni; örömet engedett a meghívásnak, s b. Barkó Vincze lovas ezrede tábori papjává lön: rövid idő alatt megmutatván, mikép kardcsörgések közt is lehet a szelid muzsákkal társalogni. A háboru megszüntével megvált ezredétől, s gr. Eszterházyhoz állott nevelőnek. Munkái ezek: „Az arany peretzek“ (Játék 5 fv. Pest, 1792.); „Endrődy János költeményei“ (U. o. 1798.); „Endrődy János a francia háboruban irt költeményes munkái három könyvekben“ (u. o. 1801.); „Egy két szó századunk erkölcsi megvesztegetéséről“; és „Embernek boldogsága kifejtve a józan bölcselkedésnek segítségével“ (u. o. 1806.). Nagyon jeles mű. Irt latinul is. — y.

B. **Eötvös József**, született Budán, 1813. sept. 13-án; neveltetett a szülői háznál Ercsiben és Budán, hol alsóbb iskoláit is végezte. A bölcsészetet és törvényt Pesten az egyetemen hallgatta 1826-tól 1831-ig. Még mielőtt letette volna az ügyvédi vizsgálatot, jelenvolt az 1833-iki országgyűlésen. 1834-ben Fejérmegye aljegyzőjévé nevezte, következő évben pedig a magyar udvari cancelláriánál fogalmazó lett, míg végre 1837-ben közbirói székre emeltetett az eperjesi kerületi táblánál. Eddig tartott közhivatalnoki pályája. Mellőzve publicistai életét s a politikai téren véghezvitt nagyszerű tetteit e nagy férfinak, egyedül írói pályájának ecsetelésére szorítkozunk. Miután tudományos szempontból beutazta Europa legnevezetesebb városait, megszemlélte a tudományos intézeteket, lángesze, melly mind tanuló, mind hivatalnok körében figyelmet gerjesztett iránta, csakhamar az írói pályán is utat tört magának, s művei őt nem sokára nemzetünk legjelesbjei közé emelék. Első műve Göthe „Götz von Berlichingen“-jének magyarítása. Ezt követte „Bosszu“ című 5 felvonásos drámája 1832-ben, melly azonban csak pár év múlva került sajtó alá. Később „Házasulók“, és „Angelo“ című (ez utóbbi fordított) színműveket bocsátott közre 1835-ben. Rendkívüli észtehetségeit azonban csak 1838-ban tüntette ki „Vélemény a fogházjavítás ügyében“ című röpirata és „Karthausi“ című regényes költeménye által; ez utóbbi a buda-

pesti árvizkönyvben jelent meg 1838-tól folytatólag 1841-ig. Ekkor lett közhírű az ifjú író neve; e műveinek köszöni hogy 1839-ben a m. akademia t. tagjává választott. S valóban költőibb nyelvet, mint a „Karthausi“-é, alig mutathat fel a magyar prosa. E mű a külföldön is nagy figyelmet gerjesztett. Eötvös journalistikai téren is hallhatlan nevet vivott ki magának: itt tűntek ki statustudományi roppant ismeretei. Értekezései közül legnevezetesebbek: „A szegénység Irlandban“ és a „zsidók emancipációja“ (Budapesti szemle, 1841.); nem kevésbé érdekes és bő tudományt tanusít „Kelet népe és Pesti Hirlap“ című röpirata. 1844-ben a Pesti Hirlap-, mint az ellenzék közlönyének Eötvös lett legmunkásabb és legtektélyesebb dolgozó-társa. Az e lapban közlött vezércikkei teljes diadalt arattak, s 1846-ban rendszeres munkává összeállítva, „Reform“ cím alatt Lipcsében jelentek meg. 1847-ben hasonlóan egy hosszú cikksorozatot bocsátott közre „Tendöink“ cím alatt, s általa az ellenzék tetőpontjára vergődvén, az átalakulás legfőbb hősének tartatott. Daczára annak, hogy az 1843-iki országgyűlésen nem csak, de a megyegyűléseken is mindig jelenvolt, s az ellenzék ügyében rendkívüli tevékenységet fejtett ki; figyelmét az irodalmi terről sem vonta el, sőt azt legkitünőbb irányregényekkel gazdagította. 1846-ban jelent meg tőle az annyira népszerűvé vált „Falu jegyzője“ című regény, mellyben a szerző hiven ecsetelvén honunk állapotját és a közigazgatásban előfordult számos visszaéléseket, megmutatta, hogy századunkban némelly dolgok nem voltak fenttarthatók, s a hatás, mellyre számított, el nem maradt; bizonyítja ezt azon lelkesedés, mellyel e mű külföldön is, különösen Angolországban fogadtatott. E nyolcz füzetből álló regényt nem sokára más követte kilencz füzetben „Magyarország 1514-ben“ cím alatt. Ezzel költő a történeti regény mezejére lépett, feladataul tekintvén, népszerűsíteni a történetet. A regény tárgya a Dózsaféle pórlázadás. S ha a Falu jegyzője egy kiáltó szózat volt a régi intézetek visszaélései ellen, ezen újabb regény szinte egy jeles történeti irányczikúl tekinthető a jobbágyok felszabadítása mellett. Alig van

szépirodalmi író, ki több új eszmével gazdagította volna irodalmunkat, mint Eötvös József. Tanúsága ennek a „Karthausi“, hol szokatlan hatással ragadja meg az olvasó közönséget. Felülmulhatlan mű marad e tekintetben a Kölcsy és Körösi Csoma fölött mondott emlékbeszéde. Színműveiben is sok talentumot tanusít. Ezek közt említendő az „Éljen az egyenlőség“ című vigjáték, és a „Bucsu“ dráma. — Mindezeket azonban daczára jelességöknek, háttérbe szorítja „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása a társadalomra“ cím alatt 1844-ben magyar és német nyelven két-két vastag kötetben közrebocsátott munkája, mely egész Europa figyelmét vonta magára. B. Eötvös József e folyó évben a m. akadémia alelnökévé választatott, s e minőségében felségileg is meg erősítettett. Mi Eötvös iránt leginkább bámulatot gerjeszt az, hogy ő a költészet-, regény- és szindarab-írásban egyiránt jeles, s azonfelül fenebb nevezett munkája által korunk egyik legnagyobb bölcsészének bizonyul. — k.

Ercsei Daniel, született 1781. júl. 24-én Mezőtúron Hevesmegyében, hol atyja ref. predikátor és nagykunsági esperes volt. Alsóbb iskoláit ugyanott, a humaniorákat és felsőbb tudományokat Debreczenben hallgatta 1793—1801-ig, hol időközben szónoklatot és költészetet tanított. 1802. a göttingai egyetemet látogató meg, s három évi ottani mulatása közben bölcsészeti tudorságra emeltetett. 1805. foglalá el Debreczenben a bölcsészeti tanszéket. 1810- és 1811-ben, helyettesképen a magyar polgári magános törvényt is tanította. Tagja volt 1828. azon küldöttségnek, mely a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozta. Irodalmi érdekeinél fogva 1831. febr. 17-én levelező, 1832. sept. 3-án pedig a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá választatott el, melyet azonban szemeinek akkori elgyengülése miatt el nem fogadhatott. Meghalt 1836. feb. 23-án. Tudományos munkásságát tanusítja „Philosophiája“ (Debreczen, 1813. 1. k. és 1817. 2. k.), „Statistikája“ (u. o. 1814.), és „Philosophia historiája“ (u. o. 1833.). Latinul is írt. — k.

Erdélyi János, született 1814. Ungmegye Kapos nevű

falujában. Felsőbb iskoláit a sárospataki collegiumban végzé, s innen mint nevelő Gömörbe, később Pestre ment át, hol azután állandó lakást vőn. Amint néhány jól sikerült költeményeivel fellépett a szépirodalmi lapok- és almanachban, azonnal magára vonta a közönség figyelmét; s ez mindinkább növekedék művei iránt, mellyeknek kiváló bélyege: nemes egyszerűség, nyugodt, derült érzelem, eleven de nem kicsapongó phantasia, igen nagy szabatosság a formákban, tösgyökeres, népszerű magyar nyelv. 1841. megházasodván, s nejét nemsokára elvesztvén, baját felejtendő, egykori növekedékével europai utazásra indult, s Némethon, Francia-, Angolország, Belgium, Hollandia s Olaszország nagyrészét, gazdag tapasztalást szerezve, bejárta, a Garaytól átvett „Új irányu Regélő“ szerkesztését Vahot Imrére bízván. A magyar t. társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választá. A „Kisfaludy-Társaság, mellynek ő nem csak munkás tagja, hanem titoknok is, 1843. dec. 2-án tartott ülésében a népköltészi ereklýék gyűjtését elhatározván, azoknak szerkesztését és kiadását, mennyire lehet, melodiáikkal együtt, Erdélyire bízá. Így jött népfényre a „Népdalok és mondák“ című magyar népköltészi gyűjtemény (Pest, 1846—1848.). A második kötetben álló jeles értekezés „Népdal-költészetünkéről“ az ő tollából folyt. A „Magyar szépirodalmi szemlének“, melly a Kisfaludy-Társaságtól kiadva, 1847 elején indult meg, ő nevezteték szerkesztőjévé. A lap, melly magának a társaságnak munkálódásait, ülésbeli tárgyalásait s jelentéseit is időről időre elterjeszté, év mulva hideg részvétlenség miatt elnémult. Bajza leléptével 1848. a nemzeti színház igazgatójává lőn. „Költeményei“ Budán 1844. nyomattak ki. Végre „A költészetről, Boileau tankölteménye“, francziából, és a „Népköltészettről“ a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban értekezett. — y.

Erdi (előbb **Luczenbacher**) János, született 1796-ban Hontmegye Szob nevű helységében, hova elődei belga családból szakadtak. Iskoláit Váczon, Esztergomban, Nagyszombatban 3 évig Pannonhalmán mint sz. benedekrendű papnövendék, s végre a bölcsészetet Győrben végezte. Iskolái vé-

geztével törvénytudori oklevelet nyert, s ügyvédnek esküdött fel. Ügyészi hivatalát Végh Ignác házánál kezdte, hol egy-szersmind nevelő is volt. Ez időtájban többször megfordulván Bécsben, az ottani udvari könyvtárban bő anyagot talált tudományos vágyainak kielégítésére. Neve az irodalmi pályán csakhamar nevezetes lett, különféle folyóiratokban, jelesen a Közhasznú Ismeretek Tárában, Tud. Gyűjteményben, Aethnaeumban, Tudománytárban közölt jeles értekezései által. Az akadémiai Tudománytár értekező részének 8 évig volt szerkesztője. A m. akadémia igazgatósága 1832-ben nevezte ki rendes tagnak a történettudományi osztályban. József nádor meghagyásából tulajdon költségén utazásokat tett Németországban, a muzeum kincs- és régiségtárának, mellynek hivatalnokaul nevezetett, érdekében. Erdemei, mellyeket mint muzeumi hivatalnok szerzett, kitűnnek onnét is, hogy az oklevéltárt sok új oklevéllel gazdagította; a m. akadémia pénzgyűjteményét összeírta, több érdekes régi pénzt, pecsétet, gyűrűt, oklevelet ismertetett meg; a régiségtár elrendezése körül ritka szorgalmat és ügyességet fejtett ki. A régiségtan fáradságos mezején a sz. Gellért oldali és érdi ásások által nagy érdemeket szerzett. Önálló munkái ezek: „A szerb zsúpánok, királyok és csárok pénzei“ (Buda, 1843.); „Magyarországi Crouy nemzetségnek története, nemzetségrende és oklevéltára“ (Pest, 1848.). Rupp Jakab-féle numismatikai munkának magyar részét egészen ő írta. Nevezeteseb értekezései: „Henrik portugalliai gróf eredetéről; Sz. László király magyar legendája; Hunyadi János magyar esküje; az esztergomi érsekség pénzmesteréről; a verebi sirokról; a zsitvatoroki békekötés stb. — k.

Erdösi, vagy mint magát nevezé **Sylvester János**, született Szatmármegyében Sinnyér-váralján, melly Nagy-Bányához mintegy 3 mérföldnyire fekszik; s miután ősi és szerzett javaitól ellenségei által megfosztatott, 1534-ben, noha már akkor nős volt, — Wittenbergbe ment tanulás végett; itt változtatá meg nevét, az anyakönyvbe ezt írván: „Ego Johannes Sylvester alias Erdösi subscribo legibus studiosorum

nationis hungaricae Wittenbergae commorantium“. Tanulása végeztével 1536. Nádasdi Tamás tárnok és vasmegyei főispán az ujszigeti iskolák kormányzójává, majd udvari papjává választotta; s e kettős minőségben Sárvárton Vas megyében hat vagy hét évet töltött. Itt írta s adta ki nyelvтанát e czim alatt: „Grammatica hungaro-latina in usum puerorum recens scripta. Joanne Sylvestro Pannonio auctore. Neanesi, 1539“. Nevezetes e nyelvтан már csak azért is, mivel Magyarhonban első mű, melly sajtó alól kikerült. Ezt követte 1541. újtestamentoma e czim alatt: „Uj Testamentum Magar Nelven.“ Később (1544.) a bécsi egyetemnél zsidó nyelvet taníta. Ferdinánd által Bécs mellett holmi jószágocskával megjutalmaztatott. Vallaszky szerint Luthernek több énekeit fordította magyarra. Írt deák verseket. Romai mérték szerint magyarul ő verselt először“. — y.

Eszterházy Pál, Miklósnak fia, 1681-től fogva 1713-ig nádor, mint magyar író a Boldogságos Szűz iránti tisztelétét következő két munka közrebocsátásával tüntette ki: „Mennyei korona, az az, az egész világon lévő csudálatos boldogságos szűz képeinek röviden feltett eredeti“, képekkel. Nagyszombat, 1690. „Az boldogságos szűz Mária szombatja“. U. o. 1701. — y.

Eszterházi Tamás, eredetét vette a galantai Eszterházi családból Posonymegyében. Megfordult a külföldi egyetemekben, hol vallását változtatván, a romai katolikusok ellen egy vastag könyvet írt illy czim alatt: „A Krisztus e földön vitézkedő anyaszentegyházáról kérdések és feleletek“. Galántán, 1601. Benne a reformatio szükségét iparkodik mutatni. — y.

Fábián Ambrus, született 1809. aug. 22-én Vas megye Borzaj helységében közbirtokos szüléktől. A szelid természetű ifju Kőszegen a k. közép-tanodai ifjuság közt erényes magaviselet és tanulói pontosság által magát kitéüntetvén, kettőzött iparral törekvők előjárói méltánylatát kiérdemelni, s az elsőség ékkoszorujában fényleni. Bevégezvén a költészeti osztályt, 1827. a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, és a

bölcsészeti s hittudományi pálya után 1835. júl. 13-án pap-pá szenteltetvén, a pannonhegyi székesegyház hitszónokává neveztetett. Ékes nyelve, hatályos csengő előadása nagy hatású volt a buzgó hivekre. 1836—1846-ig a hit, erény, nemzetiség és tudomány fölkenetjévé avatni buzgott a serdülő növendékeket a nyelvtani osztályokban Sopronban; honnan 1846 végével a posonyi főgymnasium költészeti osztályának tanárául hivatván meg, Posonyba költözött; 1850. Nagyszombatba, majd Pannonhegyre tétetvén, a szerzet növendékeit oktatta. 1852⁵/₅. tanév kezdetével a győri főgymnasium hitszónokává és tanárává rendeltetett. Első czikke „A belbéke“, 1841. jelent meg a „Religio és Nevelés“ hasábjain; ezt követé 1844. „A lélek üdveérti szorgalom; földi jólétünkérti szorgalom; mérsékletesség, béketűrés, alázatosság, szívbeli tisztaság, jóbani előhaladás.“ Később ugyanitt és a politikai lapokban, valamint 1848 óta a „Katholikus Néplap“-ban is többféle tanulmányos közleményei adatvák. 1845. a tanuló ifjuság számára illy című korszerű munkát készített: „Ó és új szövetség története“; melly következő 1846-ik évben Posonyban Bucsánszky költségén már másodszor is megjelent. 1846. Cherrier Miklós főigazgató beigtatását jeles versekkel örökölte. Ezt követé „A kath. egyház története, és isteni tiszteletnek szelleme“. Posony, 1847. Kiadva képekkel Bucsánszky Alajos költségén; irva a kath. ifjuság és nép számára. A szellem, melly e munkát átlengi, vallásos és igazságszerető; mirenezve 1848. a megalakult „Jó és olcsó könyvkiadó Társulat“ öt dolgozó-társul vevé fel. Ugyanez évben a magyar püspöki kar pesti értekezletében nyilvánult vélemény következtében „A kath. egyház-történet“ írásával bizatott meg, melly munka különös tekintettel hazánkra lévén kidolgozva, egyházi irodalmunkban igen érezhető hiányt fog pótolni. — y.

Fábián Gábor, született 1795. Vörösberényben (Veszprémmegye), hol atyja reform. lelkész és esaperes volt. Tanult Posonyban és Pápán. 1817-ben Pesten kezdé hallgatni a törvényt, 1821-ben nyert ügyvédi oklevelet. 1824-ben rendes ügyvédnek neveztetett a világosvári uradalomban, s hivatalát

1848-ig viselte. Irodalmi munkái többnyire fordítások, de igen jelesek; köztök önálló: „Ossian énekei“ (3. k. 1843-ban), „Tocqueville Democratiája Amerikában“ (1846. 3. k.), Hensius „neveléstani kézikönyve“. Ezenfelül a folyóiratokban közlött számos költeményeket és értekezéseket. A munkás férfit a m. akademia r. tagjának nevezte. — k.

Fabriezy Sámuel, szül. 1791. Poprádon Szepesmegyében. Tanult Paprádon, Lőcsén, Késmárkon; törvénygyakorlaton volt Miskolczon és Eperjesen; ügyvéddé esküdött fel 1810-ben. Előbb mint titoknok a főispáni hivatalnál, később mint megyei aljegyző és ügyész hivataloskodott. Számos jogtani értekezéseket irt, mellyek őt jogtudósaink legjelesbjei közé emelték, a magyar akademia pedig levelező tagjává nevezte. -k.

Fabschich József, született 1753. mart. 3-án Kőszegen Vas megyében. Atyja jómódu polgár volt. Az alsóbb rendű tudományokat szülővárosában végezte 1764-től 1769-ig, mellyeket akkor Kőszegen a jezsuiták tanítottak. A bölcsészeti leczkéket Győrött hallgatta, hol 1770. a növendékpapok közé avattatott. Elméjének élessége, a tudományokhoz vonzalma, fáradhatlan szorgalma, példás és erényes magaviselete csakhamar megkedvelteték őt főnökeivel s tantársaival, kik felvirgázására bizattak. Végezvén a hittani pályát, 1775. pappá szenteltetése előtt a győri gymnasiumban a nyelvtani osztály tanításával kínáltatott meg, melly minőségében a posonyi pályázat után is dicséretesen megerősített. E hivatalban nem csak unalom nélkül, hanem teljes örömmel fáradozott 22 évig. A természet ajándékát fáradhatlan ügyekezettel gazdagította. Főstudiuma volt a görög és romai classicusok; kiknek kivonásaikkal tele volt a feje, s velős mondásaikkal kellemesen hímizte beszélgetéseit. Azonban a nemzeti nyelv iránti lángolása másolhatlan volt; szívvvel lélekkel oda munkálván, hogy annak szeretetére tanítványait is feltüzelve, korán szoktatván őket magyar verselésre: s ki ebben csak középszerű elemenetelt mutatott is, tapasztalta kedvezését, dicséretekkel volt halmozva, s néha asztalának vendége lön. A hittant egyedül magyarul, Magyarhon történetét magyarul és latinul mondatá

föl. Legszorosabb barátságban élt Révai, Rajnis és Kovács Pál Rupert benedekivel, ki a „Magyar közmondásokat“ Fabschich verses előbeszédjével adá ki Győrött, 1794. s ki az „Egyházi törvényeket“ mellyek ekkorig kéziratban őriztetnek, magyarul ír meg. Tudományos foglalatosságainak három főága volt: a csillag-vizsgálás, magyar lexicon és görög nyelv. Hell Maximiliánt, a híres csillagászt szerfölött tisztelte. Nagy szorgalmat és figyelmet fordított a magyar szókönyv gyűjtésére annyira, hogy minden közönségesen nem hallott, nem ismert, kiavult és új szavakat pontosan följegyzett. Milly előmenetelt tett a görög nyelvben, tanui a magyarra fordított görög lantos költők. Fabschich szerette kised tanítványait, s ezek viszont szerették őt. 1798. midőn a győri seminariumban az erkölcsi hittan, lelki pásztorkodás és egyházi törvények tanítójává nevezetett, könyzápor közt vált el tanítványaitól. Ez időközben dolgozta ki kedvelt Pindarusát, s a kisebb lantosokat. Aeschylust és Sophoclest is leforditá, de ezek kéziratban maradtak. Euripidessel félig készen vala, midőn életének a kérlelhetlen halál útját állá 1809. decemb. 23-án. — y.

Faigel Pál, született 1802. aug. 8-án, Szécs-Kereszturban Zemplénmegyében. Atyja szinte Pál Luzsnai báró Luzsénszky Pálnak tisztartója, anyja Tarczali Zombory Mária, istenfélő romai katolikusok voltak. Több évig csak falusi iskolákban tanulgatott. 1815. Ungvárt kezde rendesen iskolába járni, hol a 2-dik normalis, és a hat gymnasialis osztályt kitűnő előmenetellel végezte. Miután atyja 1817. dec. havában Darmán (Ungvár mellett) jobb életre költözött, ugyanitt kis birtokában lakott özvegy anyja járatta iskolába; 1818-ban rendes stipendiumot nyert, 1819-ben pedig magánoktatással is biztosítá lételét. 1822. tanulmányai folytathatása végett Egerbe költözött, hol egy nemes család fia mellett nevelőséget vállalván, egyuttal a bölcsészeti folyamat kitűnő előmenetellel elvégezte. 1824. az egri papnöveldebe felvétetvén szinte kitűnő előmenetellel végezte a theologiai folyamat is 1828. Ez időközben Vurum József nagyváradi l. sz. püspöktől a négy kisebb egyházi rendet, a három nagyobbbat pedig 1828. felső-

őri Pyrker László János patriarcha és egri érsektől vette fel. Kevés idő múlva anyja s rokoninak nagy örömére az őri templomban tartotta első szent miséjét. Nemsokára hazulról Egerbe visszajövén, főpásztora által actuariusnak neveztetett ki azon meghagyással: hogy egyuttal pályavégzett növendék-pap-társaival együtt a magyar jogtant hallgatná. 1829-ben főpásztora Pyrker László a gasteini fürdőbe indulván, őt udvari papjaul magával vitte. Ugyanez év sept. havának vége felé Egerbe visszajövén, gyöngyösi segédlelkésznek neveztetett ki a végre, hogy mint német káplán magát a német nyelvben tökélyesitené. Gyöngyösön, a felső parochia körében három plebános alatt kilencz évig s három hónapig működött. Ez idő alatt penditette meg hirlapok útján a „jó s olcsó könyvkiadó társulat“ eszméjét, melly társulatot ő a cseh „Matice“ könyvkiadó társulat alakjában kívánta és sürgette létrehozni. 1838-ban Horner István hasonszenvi orvostudorral együtt, három évi előkészület után, Nagy János helybeli plebános és segéd társai közremunkálásával a gyöngyösi beteg-ápoló-intézetet hozta létre, mellyben azóta sok szegény beteg nyert ápolást és gyógyítást. Ugyanazon év nov. 7-én boczonádi lelkésznek kinevezetvén, 1839. jan. 27-én Roskoványi Ágoston akkor egri kanonok által a javadalom- s hivatalba törvényesen beigtattatott *). Beigtatási oklevele igen szépen jellemzi őt, mellyből is azért a következőket ide igtatjuk: „Sumtis paternam in reflexionem ferventi in Deum pietate, praeclaro religionis studio, insigni zelo pastoralis, exemplari morum innocentia, rara animi mansuetudine, humanitate ac modestia; efficaci patientem humanitatem sublevandi conatu, pia instituta promovendi promptitudine; eximio literarum amore, insigni mentis perspicacia, iudicii maturitate, prudenti ac discreta agendi ratione; aliisque virtutibus ecclesiastico

*) A boczonádi parochia Boczonád és Bod faluk-, Alatka és Fogacs pusztákból áll. Boczonád hajdan hihetőleg „Pod-Csanád“-nak neveztetett; előnevét „Pod“tól vevé, melly most „Tarna Bod“-nak hivattatik. 1332-ben már parochia volt. Tarna-Bod Fessler szerint ősrégi helyiség, mellyet a magyarok ide jövéen „Pod“ név alatt már itt találtak. Hajdan ez is parochia volt.

dignis, laudabilibus dotibus ac qualitibus, Te in antelatum parochiam investimus etc. etc.“. F. P. mint nagy tudományu, bölcs belátásu és jeles tapintatu férfiú, de különösen mint rendkívüli buzgalmu, fáradhatlan lelkipásztor ismeretes. Működését már is szép siker koronázza. Mindjárt lelkipásztorkodása kezdetén az egyház-község előkelőiből ugynevezett „jóerkölcsi tanácsot“ alakított, melly azóta folytonosan fenáll, s lelkészét az erkölcs előmozdításában gyámolítja. Plebániájához tartozó két község alkalmas iskolaépületek hiányával lévén, F. P. saját felügyelete alatt s terve szerint, kétezer forint áldozattal díszes iskolákat emeltetett. Azonfelül Fogacson a néhai Almásy János által 1766-ban Nep. sz. János tiszteletére alapított remetelakot szinte saját költségén nagyobbítván, pusztai iskolává alakította, s a tanítást az ottani remete által, a hajdani remeték példájára ingyen eszközölteti. 1845-ben behozta hívei közé az „Elő Szentolvasó“ társulatát, mellynek jelenleg három lobogó-alja, vagyis: 495 tagja van hivei között, s mellynek e vidéken csakhamar annyi követője lett, hogy e társulat tagjainak száma a környéken ezerekre megy, s napról-napra jobban növekszik. 1846. jul. 5-én behozta mind a két községbe a „Mérsékleti Egyletet“, mellynek első osztályában azok vannak, kik semminemű részegítő itallal, a másodikban pedig azok, kik pályinkával nem élnek. Ez egylet tagjainak száma eddigelé a 400-at felülhaladja. 1848. maj. 10-én behozta a Jézus szent gyermekségéről nevezett egyletet, mellynek tagjaivá némelly kisebb iskolás gyermekek avattattak. Egész éven át — a hideg napokat kivéve — minden ünnep- s vasárnapon a litánia előtt népét kántorai által szenténekekre taníttatja, melly tanításon, ha lehet, maga is jelenvan. Faisgel Pál még mint gyöngyösi segédpap ismerkedett meg a homoeopathiával, s némelly orvosi ismereteket szerzett magának. E tudományát, orvos hiányában, a szegénysorsu betegek javára használja, másokat sem utasítván el magától, ha hozzá hizodalmuk van. Innét nemcsak hivei, hanem más falubeliek is gyakran megkeresik őt orvosi tanács vagy gyógyszer végett, mit ő ingyen szok nekik osztogatni. 1848-

ban, midőn a „Jó s Olcsó Könyvkiadó Társulat“ honunkban megalakult, F. P. ennek alapító s dolgozó tagja lett. 1838. írta az „Urnapi ajtatósság-“ot, melyet Roskoványi Ágoston egri kanonok nyomtatott ki Egerben, Pyrker László János egri érsek jóváhagyásával; a szerző pedig azt a gyöngyösi betegápoló-intézetnek ajándékozta. Ugyanez évben írta a „Négy sz. ének“et, s azt saját költségén Egerben kinyomatván, ugyanazon intézetnek ajándékozta. 1844. írta a „Nep. sz. János tiszteleté“t, mely kinyomatását Lévay Sándor érseki titoknak, — most egri nagyprépostnak köszöni. (Második kiadás 1853. Bucsán-azky Alajosnál). Ugyanazon évben irt egy „imádságos és énekes könyvet“, mely kiadásra vár. 1853-ban írta az „Élő-rózsá-“t, melyet az egri egyházmegyei hivatal jóváhagyásával saját költségén 3 ezer példányban Pesten kinyomatott, és a „Szent-István-Társulat“-nak ajándékozott azon kikötéssel, hogy ez a példányok felét kiállítási áron vegye meg. Azóta ez ima- s énekes-könyvecske a Sz.-István-Társulat tulajdona, s már harmadik kiadásban is kézen forog. Megjelent ezenfelül több jeles értekezése és könyv-bírálata a „Religio és Nevelés“-ben, később a „Religió“-ban. Van F. P.-nak állásához képest nagy s többnyire válogatott magyar, latin, német, francia stb. munkákból álló könyvtára, melyben Migne kiadásából is több jeles darab diszeskedik. — k.

Faludi Ferencz, született 1704. apr. 11-én Németujvárott Vas megyében. Tanulását Sopronban kezdte; majd az egyházi rendhez vonzalmat érezvén, 16 éves korában jezuítává lőn. Két első próbaévet Bécsben kellett töltenie, honnan 1722. Gratzba küldetett a philosophia megtanulására. E tanulmányot olly dicséretesen végzé, hogy tanítói hivatalra képesnek ítéltetvén, 1725—1727. Posonyban és Pécsen a humaniorok tanításával bíztnék meg. Négy év múlva Bécsben hallgató a mathesist, és tanuló a theologiát; majd 1734. harmincz éves korában pappá szenteltetvén, Budán a vizivárosban egy évig hitszónoskodott. Miután Beszterczebányán újra megpróbáltatott, 1736. a bécsi egyetemnél ethikát, következő évben Gratzban philosophiát, három év múlva pedig Linzben törté-

neteket és vallást tanított. Nem töltött ki ez utóbbi helyen még egész évet, már is 1741. Romába vándorlott, hol mint magyar gyóntató öt évet töltött, üres óráit a magyar irodalomnak szentelve. Dorell angol nyelven irt munkáit nemzeti nyelvünkre fordította, s illy czim alatt adta ki: „Istenes jóságra, és szerencsés boldog életre oktattatott nemes ember“. (Nagyszombat, 1748. és Budán, 1749.). Bod Péter „Magyar Athenása“ 72. l. Dorell Józsefet magyar jezuítának nézi s mondja, „hogy angliai nyelven irt valami comoediákat, mellyeket olaszból magyarra fordított Faludi Ferencz jezuita. Talán mind Dorell, mind Faludi költött nevek“. Csak ugyan? Ki hitte volna! „Nemes asszony“ (U. o.). „Bölcs és figyelmes udvari ember“ (Nagyszombat, 1750—52.). „Nemes urfi“ (Posony, 1770.). Romából visszatérte után a sz.-írást magyarázta Nagyszombatban, s midőn Maria Theresia a róla nevezett tanintézetet felállította, őt nevezé aligazgatóvá, rá bízván a német és romai törvény történetének előadását. Következő évben a nagyszombati egyetem nyomdájának lön igazgatója. Itt irta „Constantinus Porphyrogenitus“ czimű szomorú játékot. Szerzetének szétesztlásakor Faludi Posonyban könyvtárnoki hivaltalt viselt, honnan Rohoncra vonulván, nyugalmas csendben zárta be élte napjait 1779. dec. 18-án. Itt irta „Bölcs ember, vagy is az erkölcsös bölcsességre vezérő rövid oktatások“ czimű könyvét. (Posony, 1778.). Költeményeit a nagy Révai adta ki először b. Orczy, Barcsai és saját műveivel együtt illy név alatt: „Magyar költeményes gyűjtemény“ (Győr, 1786. és Posony, 1787. 6. k.). Az első kötet Faludi dalait és eclogáit; a második Constantinus Porphyrogenitusát foglalja magában. Ugyan ő adta ki 1787. Posonyban a „Téli éjszakákat, vagy is a téli estidőnek unalmait enyhítő beszédek“; mellyek Faludi által gondosan letisztázva, Szili János szombathelyi püspök birtokában valának; és a posonyi kispapok buzdítására egyéb prosai munkáit is (Posony, 1791. 5. k.). Dalai legujabb kiadását Bacsfányi eszközlé. (1824.). Faludi a kedves és nyájas ember, a mindenkitől szeretve tisztelt tudós, buzgó egyházi

férfiu prosáját művészi figyelemmel írta. Kortársai méltán nevezhették magyar Ciceronak. — y.

Fáncsy Lajos, pesti nemzeti színház tagja, szül. Pécsen 1809-ben, s itt végzé alsóbb iskoláit. Később Pestre jött, és kitünő sikerrel végezte be felsőbb tanulmányait. Már ifju korában szenvedélyes kedvelője volt a szini előadásoknak. 1828-ban Pesten színésztársaság alakult Balla igazgatása alatt, melly Beleznai-féle kerti lakban tartotta előadásait. Fáncsy szorgalmasan látogatta az előadásokat, s később maga is föllépett. Ezen első próba-játéka tetszést aratott, azért állandóul e pályára lépett. Előbb vándor-színészekhez szegődött, s egy év alatt annyira kiképezte magát, miszerint Miskolczon a közönség üdvözléteivel találkozott. 1833-ban Komlóssy-féle társasággal az országgyűlés alatt Posonyban volt, innét a budai társasághoz hivatott meg. 1835-ben újra elhagyta a budai színházat, s egyideig Kassán vendégszerepelt, hol Meszlényi Mariával házasságra lépett. Innét Debreczenbe ment, s több társaival szövetkezve társaságot állított fel, mellynek körében egy évig működött. 1836-ban ismét Budán találjuk őt. A budai színész-társaságnak feloszlása után Pécsen vendégszerepelt, s azután utazásokat tett külföldön. A pesti nemzeti színház megnyitásakor ő is annak tagjaul avatott fel, s azonnal mint szakértő, kitünő részt vett az intézet kezelésében és igazgatásában; úgy hogy művészi s technikai kormányzatát sokszor egészen ő vitte. Utóbbi években kizárólag csak az intrigant, gyáva, kislelkű, különczködő, s fukar szerepekben lépett fel; habár tagadni nem lehet, hogy más szerepekben is, alig engedte magát felülmulni. Egyébiránt Fáncsy nem csak mint színművész, hanem mint tudományos férfi is méltánylást érdemel, s joggal mondhatni, hogy egyike volt a legmiveltebb színészeknek. A drámai irodalmat számos fordítmányokkal s átdolgozott művekkel gyarapította. Sok küzdelme volt a sajtóval, mellynek az igazgatóságot megrovó, sokszor méltányos, de gyakran pártszellemtől vezérelt kikérlései ellen egyedül ő mert felszólalni. Utolsó két évben foly-

tonos betegeskedése miatt már csak igen ritka jelenet volt a színpadon. Meghalt mult 1854-ik év végével. —k.

Farkas András, (latin munkáin Luppus, sőt némelyek szerint Lupinus), szül. Esztergomban, mely évben nem tudni. Előbb az evang. vallást követte, s mint ilyen küldetett ki Wittenbergbe a theologiai tanpályára (1533), honnét hazatérve calvinista lett s lelkeszi hivatalokat viselt. Az irodalomban mint költő ismeretes, „Cronica de introductione scytтарum in Vngariam et Judeorum de Aegypto“ czimű jeles kronikája után, mely 1538-ban Krakóban jelent meg. Ezen prot. szellemű irányköltemény magyar szövege olvasható Bornemisza „Énekek három rendbe“ czimű munkájában, e czim alatt: „Miképen az uristen Izraelnek népét Egyiptomból, és hasonlóképpen a magyarokat Szithiából kihozta.“ —k.

Farkas Sándor, szül. Erdélyben 1795. jan. 15-én; s Kolosvárt nyerte kiképeztetését. 1832 $\frac{1}{3}$ -ban utazást tett az éjszakamerikai statusokban, s ezen utjáról irt egy nevezetes munkát „Éjszakamerikai utazások“ czim alatt, mely Kolosvárt 1834-ben s másodszor 1835-ben jelent meg. E munkájáért a magyar akademia levelező tagjává választatott, s 200 db. arannyal jutalmaztatott, mely jutalmat ő nagylelkűleg az akademia tőkéjének gyarapítására adományozta. Meghalt Kolosvárt, mint erdélyi kormányzéki fogalmazó, 1842. február 2-án. —k.

Fáy András, született 1786. maj. 30-án Kohányon Zemplénmegyében, nagy tekintetű nemes nemzetségből. Fiatalságát ritka elevenség bélyegzé. Tanulását S.-Patakon kezdvén, tantársait már mint kezdő jóval felülmúlá. A német nyelv megtanulása kedvéért Posonyba ment, és itt hasznosan töltött négy év után visszatért S.-Patakra, tanpályáját bevégezendő. Nehány évig joggyakornok volt; s Pestmegye szolgabíróvá választotta. E hivatalt példásan, dicséretesen 6 évig viselte; betegsége tovább vinni nem engedé. Azóta többnyire Pesten lakik; e megye gyűlésein gyakran hallatá szavát, s a közönség mint magyar költőt, mint legjelesb prosaicusaink egyikét, s mint széles tudományu, nagy tapasztalásu, s honunk álla-

potját ismerő férfiut méltán tiszteli, csodálja. Az 1832^{2/6}. hongyűlésen Pestmegyének volt követe. Fáy azon kevesek sorába tartozik, kiket elsőeknek mondunk íróink közt; munkáiban mindenütt eredeti genialis, a prosában művész, a mesében utóérhetlen. Románjaiban az összeillesztés és kivitel remek. Kazinczy buzdítására lépett az írói pályára. Első munkája a „Bokréta“ volt (1807); de mivel javalást nem nyert, nagyobb figyelemmel kezdett dolgozni, s a „Fris bokkrétával“ (1818) már nagyobb tapsot aratott. „Meséit és Aphorismáit“ Bécsben, 1820. adá ki; jeles méltatás lőn dijak, s költőjük hírét szilárdíták; „Ujabb meséi s aphorismái“ Pesten, 1824. jelentek meg. Egyéb munkái a következők: „Régi pénzek, vagy az Erdélyiek Magyarországbán“ (vigj. 5 fv. Pest, 1824.), „A két Báthory“ (tört. dráma 5 fv. Pest, 1827.), „A hasznos kincskeresés“ (elbeszélés, 1824.), „Hasznos házi jegyzetek“ (Pest, 1833.), „A bélteki ház“ (tanregény. Pest, 1834. 2. k.), „A közös ház“ (vigjáték, 1. fv. 1838.), „Kelet népe nyugoton“ (Pest, 1841.), „Óramutató“ (u. o. 1842.). Irt a „Minervába Hebébe, Aurorába.“ A politikai lapokban több érdekes, korszerű cikket közölt; az „Életképekben“ egy nőnevelő-intézet felállítását tervezé, stb. Irodalmi érdemeinél fogva 1831. febr. 15-én titkos szavazás által a magyar t. társaság tisztelteti, 1845. jan. 9-én pedig igazgató tagjává választott, s mint ilyen a társaság ügyei elintézésében folytonosan munkás részt vesz. Szépirodalmi összes munkái 8. köt. jöttek ki Pesten, 1843—1845., melyekhez utóbb 2 k. járult. Legujabb munkája: „Jávor orvos és Bakator Ambrus szolgálja.“ Pest, 1855. 2. k. —y.

Fazekas Mihály, szül. 1760-ban Debreczenben, ref. szülőktől. Fiatal éveiben katonai pályára lepott, s mint huszár százados részt vett a török háboruban. Nyugalomra lépven, Debreczenbe vonult; hol 1819-ben meghalt. Irodalmi munkái: „Magyar füvésztan“, melyet Dioszegi sógorával adott ki 1800-ban. Később megjelent tőle „Ludas Matyi“ című comicus epos 4 énekben. (Bécs, 1815. 2-dik kiadás 1817. két rézmetszettel); melly igen népszerűvé vált. Több

éveken át szerkesztette a debreczeni kalendáriumot, melyben közlött versek egészen népiesekké lettek, s Lovász által összegyűjtve, „Fazekas Mihály versei“ cím alatt kiadattak 1836-ban. —k.

Fejér György, született 1766. apr. 23-án Keszthelyen Zalamegyében. Végezvén a középtanodai osztályokat, Pestre ment, a k. egyetemen hallgatandó a bölcsészeti tanokat. A hittudományt 1785—90. mint a székesfejérvári egyház-megye növendéke Posonyban, a vár fokán álló növeldében tanulá, mellynek végeztével a Festetics és Ürményi családoknál nevelői hivatalt vállalt. Erre két évig (1802—4.) Székesfejérvárt a dogmaticát tanította, s megürülvén ugyanezen tanszék a pesti egyetemen, mint kovácsi lelkész érlette olly sikerrel pályázott, hogy 1808. egyetemi tanárrá neveztetnék. Később érdemei jutalmaul n.-váradi kanonokságra emeltetett. Tíz év múlva (1818.) a győri tanulmányi kerület főigazgatójává, 1824-ben pedig a k. egyetem könyvtárnokává lett. Legtermékenyebb író e hazában. Magyar, latin és német nyelven irt munkáinak száma a 180-at meghaladja. Itt csak a jelesbeket hozzuk föl, ilyenek : „A kisdedek vallásbeli oktatása, a k. kath. szülők hasznára.“ Posony, 1790. „A sz. írásbeli történetek mind a két testamentom szerint.“ Buda, 1809. „A tolerancia, vagy is a vallásbeli türelem eránt tett egy szóra felelet.“ Pest, 1812. „Lehet-e, van-e egyedül üdvözítő Eklesia? stb. című könyvre felelet“ U. o. 1822. „Pest sz. k. városa főtemplomában tartott beszédek.“ Buda-Pest, 1806—1809. 4. k. „Macula nélkül való tükör.“ Buda, 1805. „Szentek élete.“ U. o. 1813. „Áhitatos imádságok és énekek a római kath. lelki hasznára.“ U. o. 1806. „Liliomkert.“ Imakönyv. U. o. 1807. „Lelki fegyverház.“ Imakönyv. U. o. 1808. „A gondviselésről : midőn az ellenség határainkhoz közelitene.“ Pest, 1795. „A mostani idők szükségeihez alkalmaztatott vasárnapi, innepi és alkalmatosságbeli beszédek.“ Pest, 1818. 4. k. „Antropologia, vagy is az ember esmértetése.“ Buda, 1807. 2. k. „Az ember kimiveltetése.“ U. o. 1809. „Az ember kiformaltatása gondolkodó erejére nézve, vagy is a közhasznú Logica.“

U. o. 1810. „Az álombéli látások és eleveérzések fejtegetése.“
 U. o. 1817. „A tudományok Encyclopaediája rövid rajzolatban.“ U. o. 1818. 2. k. „Az ember kiformáltatása esmérő erejére nézve, az az Metaphysica.“ Buda, 1835. „Embernemesítés, vagy is erkölcstudomány.“ U. o. 1842. „A szépmesterségek alapvonatokban philosophiai tekintetben, az az Aesthetika.“ Buda, 1838. „Bevezetés a philosophiába, vagy is a Propedeutika.“ U. o. 1836. „A dohány-termesztésről, s annak elkészítéséről.“ Posony, 1790. „Oktatás a gyümölcsfa-nevelésről.“ Buda, 1812. „Oktatás a jávorfa levéből való czukorcsinálásról.“ Buda, 1812. „Mostani és régi geographiai Lexicon.“ Pest, 1817—1818. V. k. „Sz. k. Fejérvár városának régiségi és esmérői.“ U. o. 1818. „A tihanyi apátság és Balaton tavának utazásbéli bővebb esmértetése.“ U. o. 1821. „Sz. k. Győr városának megesmértetése.“ U. o. 1820. „A magyar őseink eredeteiről és hajdanilakhelyökről.“ Pest, 1825. „Kálmán Magyarország királya; I. Geyza és nem sz. László királyunk fia volt.“ U. o. 1826. „Béla királyunk névtelen jegyzője, II. Béla király jegyzője volt.“ U. o. 1827. „Egy okleveles gyűjtemény hasznáról és szükségéről hazánkban.“ U. o. 1828. „Honi városaink befolyása nemzeti kifejlődésünkre.“ Buda, 1840. A „Tud. Gyűjtemény“-ben, különféle tárgyakról több jeles értekezése foglaltatik; ilyen: Molnár János szepesi kanonok életirása (1819.), Rajnis József élete, Miller Jakab élete (1822.), Verseggy Fer. viszontagságos élete, s poetai, grammatikai érdemei (1824). Dankovszky ellen (1825.) Magyarország Statistikájára szolgáló esmértetések (1877.). A nemzeti culturáról közönségesen, s a magyar nemzetéről különösen. Számadás írásom módjáról. A sz. k. városok eredetéről Magyarországon (1820.). A philologia esmértetése és kiterjedése (1824.), stb. — „A tisztességre vágyódók.“ Vigj. Posony, 1789. „A nevelők.“ Nézőj. U. o. 1790. „Az öreg fősvény Zsugori.“ U. o. 1790. „Kit és mennyire illet az elhatározhatóság a házasságok dolgában“ Buda, 1843. „A vegyesen házasulandók szabadon egyezkedhetése gyermekeiknek religiói nevelésök iránt.“ Pest, 1843. „T. t. Tüdös József rév-komáromi ref. lelkész vádolásaira egy k.

kath. válasza.“ Buda, 1840. Latin munkáiból mintegy 92-öt ismerünk. Ezek közül legyen elég emlitenünk Dogmaticáját, és a Codex Diplomaticust. Ezen, több mint 40 kötetre terjedő gyűjteményében hosszú élete buvárlatának kincsét rakta le. — Fejér György a magyar történeti írók sorában az elsők között áll. Napjainak legjobb része nehéz kutatásban tölt el. Tanulmányának, munkájának tárgya a magyar nemzet története. Ő a mult időkből fonmaradt nyomokon visszazsáll a hon azon napjaira, midőn a magyar név hét országra szőlt, midőn nemzeteket renditő karjával bejárta a magyar nyugotot, keletet. Ő mindannyiszor főlészőlt. valahányszor a nemzet becsülete, őseink emléke, vérünk tisztasága rosz akarat, vagy otromba tudatlanság által megsértetett. Ifju hévvel lépett ki ilyenkor az ősz férfi a küzdterre, s főljárja ismeretének gazdagságát a magyar név becsülete mellett; főlészőlt azon bátorsággal, mellyet a becsületes embernek a védett ügy szentsége nyújt. A 85 éves hazafi nyugodtan hitte, mikép a magyar nép, melly a multban olly erős volt, mellyet meg nem tört a századok veszélye, élni fog; meg nem halt, csak erőben lankadt. E hitet találjuk fől azon művében is, mellyet „A politikai forradalmak okairól“ 1850-ben közrebocsátott. Legujabb munkája : „A kunok eredete. (Pest, 1850); írta Neuman Károly Fridrik ellen. Meghalt 1851-iki jul. 2-án esti 11 órakor végelgyengülésben Pesten, hol a „Kazarokról“ és „a polgári alkotmányok főtulajdonságai néhány észrevételekkel“ című munkájának kiadásával foglalkozott. —y. *)

Félegyházi Tamás, debreczeni predikátornak, a sz. irás fordításán kívül magyar munkái ezek : „A keresztényi igaz hitnek részéről való tanítás kérdésekkel és feleletekkel, és azoknak megfejtéséről.“ Debreczen 1583. Mellyhez „Rövid kérdések és feleletek a keresztény hitnek ágairól a gyermekeknek és az együgyűknek tanításokra“ című értekezés van csatolva. Meghalt 1586. jan. 16-án. —y.

Feniczy János (ivadéka a Fidicinis a reformatio előtt Hegedűs családnak) 1811. jan. 14-én látott először napvilágot

*) Hazánk e legnagyobb tudósa a m. akademiának tagja nem volt, —k.

Csikvándon, Györmegyében, hol atyja haszonbérő volt. Kilenz éves korában egyik rokonának Vekerle Godefrid sz.-benedekrendű tagnak, később dömölki apátnak gondviselése és ápolása alatt iskoláit Győrött kezdé, folytatá Egerben, és ismét Győrött. A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével a veszprémi megyébe vétetett fel kispapnak, honnét, a hittanulmányt befejezve, az esztergomi főmegyébe ment át; és pappá szenteltetvén, majdneim 8 évi kapláncodás után a zselizi plebániára tűzetett ki, mellyet azonban főleg a szláv nyelvnek nem tudása miatt, három év múlva önkényt letetvén, 1845-ben Ipolyfödemesre, innen pedig 1854-ben Nagy-Bárcskára küldetett, hol jelenleg plebánosi minőségben működik. Vekerle, a szigorú és tudós szerzetes tudomány-kedvelővé törekvék nevelni az atyai gonddal felkarolt ifjút. Már mint költészet-tanuló nyomott versezettel („Tisztelet-oltár Takács Bernardin névünnepe.” 1826.) lepte meg igen jeles professorát. Mint növendékpaptól megjelentek: „Gyászvers Vajky György halálára” 1830. és „Oda Horváth János püspökhöz”; a Hasznos Mulatságokban külön nyomva pedig: „Ode honoribus Isidori Guzmics.” 1832. „Örömdal Vekerle G. apáthoz.” 1832. „Szalay Imre kanonokká neveztetésekor” 1833. „Sztankovics János püspökhöz” 1838. és „Óda Kopácsy primás beiktatásakor,” 1839. Több éveken át levelezője volt a „Hirnök- és Nemzeti Ujságnak”; amabban Csikvándi név alatt több rendbeli jeles dolgozatokat közölt, jelesül „Föl e vagy Fel?” „Anvárad papi névtár ismertetése,” „Utnaplója” stb. — Magyaritva és bővítve kiadá Galura Bernát brixeni hgypüspök művét a sz. miséről; miért a szerző által több levelekkel és önírta könyvekkel tiszteltetett meg, s felszólítást nyert tőle, miszerint „Lehrbuch der christlichen Wohlgezogenheit” című munkáját magyarra fordítaná, mit ő teljesített is, és kéziratát Trattner-Károlynak küldte be hiteles ember által. Mi történt kéziratával a fordító nem tudja, habár a nevezett munka megjelent, és pedig Trattnernél, Hunyady által fordítva (?). Vannak több apró munkái. Legközelebb Bumüller világtörténetét fordította magyarra, s kiadás végett a Sz.-István-Tár-

sulatnak engedte át, melyből az első kötet már megjelent, a második pedig sajtó alatt van. — k.

Fenix Farkas, született 1784. sept. 8-án Pápán Veszprém megyében, s gymnasiumi pályája bevégezése után 1802. oct. 31-én sz. Benedek rendjébe lépett. A tisztes férfiú pappá szenteltetése óta folytonosan hivataloskodik; jelenleg a győri társház buzgó főnöke. Mint lelkes igazgatója a győri elemi iskolának, több apró munkával lépett föl; de ezeket hallgatással mellőzve, csak a „Magyar gazdasszony“ és „Természetrajz“ (Győr, 1850.) cziműeket hozom föl, melyekkel főleg a leánykák képzésére kívánt hatni, s valóban hatott is. Kár, hogy e két rendbeli munkája jobban el nem terjesztetett. Ő tagja a pesti egyetem törvénykarának. — y.

Fényes Elek, született 1807. jul. 7-én Csokajlon Bihar megyében, hol atyja, Antal közbirtokos volt. Elemi iskoláit és a gymnasiumot a debreczeni ref. collegiumban, a bölcsészetet Nagyváradon, a törvényt pedig a posonyi k. akademiában végzé. A magyar könyvek olvasását atyja oldala mellett kedvelé meg, ki minden magyar könyvet megszerezvén, azok olvasásában gyönyörködött. Fényesben a geographiai és statistikai hajlamot Kis János „Nevezetesb utazások tárháza“, és Görög Demeternek minden egyes megyét ábrázoló földképei ébresztették leginkább. Befejezván tanulói pályáját s ekkor épen országgyűlés lévén, törvényes gyakorlatra is Posonyban maradt; majd 1828. az ügyvédi vizsgálatot kiállván, két évet Pesten, s az ország beutazásában töltött; melly idő alatt számtalan akadályokkal küzdve, adatokat, mennyire lehetett hiteleseket gyűjtött a sok tekintetben jeles geographia és statistika kiadásához. Atyjának 1831-ben történt halála után megházasodék, s négy évet részint Posonyban, részint Sárosfán Csallóközben töltött, s itt az általa nagyon kedvelt gazdasággal foglalkozék. 1835 végén Pestre költözvén, kirekesztőleg a tudományok- és irodalomnak kezdett élni. Magyarország geographiája, vagy is „Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai s geographiai tekintetben“, 1836—1839-ben jelent meg, 6. köt.; melly a magyar t. társaságtól 1840. sept. 8-án tartott

közgyűlésben 200 darab arany jutalomra érdemesítették. Azóta másodszor is kinyomatott. Ezt követte „Magyarország Statistikája“ (Pest, 1842—1843. 3. k.), melynek 1843. színté odaitéltetett az akadémiai nagyjutalom, csak hogy ekkor felét „Garay versei“ kapták. Az elhunyt Erdélyi János jószágkormányzónak hátrahagyott kéziratát átdolgozván, némelly jegyzetekkel bővítve, „Nemzeti iparunk“ czim alatt adá ki Pesten, 1843. 1. k. „Magyarország hátramaradása ügyében felelet dr. Wildner Ignác urnak“, czimű röpirata pedig 1844. jelent meg Lipcsében. Barátai sürgetésére Magyarország földirati és statistikai viszonyainak summás átnézetét a legujabb adatok és változások szerint, „Magyarország leírása“ czim alatt bocsátá világ elé Pesten, 1847., melynek első részében Magyarországot általánosan, a másodikban pedig részletesen írja le. „A magyar birodalom statistikai, geographiai s történeti tekintetben“ czimű nagyszerű vállalatát, mely Magyar- és Erdélyhonnak részletes és kimerítő leírását hozandja, 1848. indítá meg. A megjelent I. k. Komárom Vármegyét foglalja magában. Készített ő Geibel pesti könyvtárus számára egy helyes magyar átlást, mely „Közönséges kézi és iskolai atlasz“ (Pest, 1843.) czim alatt jött ki. Ezeken felül 1838. és 1839. az „Ismertető“ gazdasági lapnak volt szerkesztője. Írt a Tudománytárba, Pesti Hírlapba és Magyar Gazdába. Irodalmi érdemeinél fogva őt a magyar akadémia 1837. sept. 17-én levelező tagjává, 1843. pedig a magyar gazdasági egyeslet előadójává választotta; miről az 1847-iki közgyűlésen mondott le. Ugyanezen évben a „Hetilapnak“ lön szerkesztője; 1848 elején a könyvkiadó egyesületnek elnöke, utóbb a statistikai hivatalnak igazgatója. — y.

Ferenczy Jakab, a „Magyar irodalom és tudományos történeté“-nek tudós szerzője és ezen „Életrajzok“-nak gyűjtője *), született 1811. febr. 26-án, Pérett, Győrme gyében hol atyja gazdatiszt volt. Jámbor és istenfélő szülei

*) A szerző urnak szerénységét sérteni nem akarván, kötelességemnek tartom kijelenteni, miszerint tudta és akarata nélkül kívánnam megismertetni azon férfit, ki illy becses munkával gazdagítá irodalmunkat. — k.

gondos nevelésben és oktatásban részesítették a tudomány iránt már zsebbe korában nagy hajlamot mutató ifjút, ki lelke sugallatát követve 1828-ban a pannonhegyi sz.-benedekiek növendékei közé lépett, s mint ilyen végezte Győrben, 1830—31-ben, kitűnő sikerrel bölcsészeti tanulmányait. 1832-ben Pannonhegyen folytatá a philosophiai tudományokat, 1832—1836-ig pedig a theológiát. Áldozárrá szenteltetvén hitszónok lett Pannonhegyen, melly minőségében két évig dicsérettel működött. Ezután két évig a rend nevéndékeit Győrött oktatta a bölcsészeti tudományokban. 1840-től 1850-ig s így 10 évig a posonyi akademiában mint a magyar nyelv és irodalom ny. r. tanára foglalatzkodott; e minőségében szerzett érdemei felejthetlenné maradnak. Kedvencz studiumát 300-ra menő életrajz-gyűjteménnyel együtt a „Szent-István-Társulat“-nak ajándékozva kiadás végett azon ohajtással, hogy az életrajzok lehetőségig kiegészítve lássanak napvilágot. Mint tudva van a nevezett társulat munkája első részének a „Magyar irodalom és tudományosság történeté“-nek kiadását már múlt évben eszközöl, melly már több iskolákban tan-könyvvül fogadtattott el. F. J. már 1844-ben adott ki Posonyban egy, szinte a magyar irodalomra vonatkozó kis munkát „Adalék honi nyelvünk és irodalmunk történetéhez“ czim alatt, melly a szaktudósoknál teljes méltánylásra talált, s ez buzdítá őt leginkább e tárgybani további buvárkodásra. Irodalmi munkásságához tartoznak még a nagy ügyességgel készített iskolai programok s a lapokban közlött több nemű értekezések. Az új tanrendszer behozatala után 1850-ben a győri nagygymnasiumhoz tétetett át tanáru; 1852-ben pedig rendfőnöke által bókros érdemeinek tekintetbe-vételével az esztergomi nagygymnasium igazgatójává nevezetett, hol mostanig is egyházunk s hazánk javának szenteli munkásságát és bő tudományát. — k.

Flór Ferencz, orvostudor szül. N.-Váradon 1009-ben. Középtanodai tanulmányait N.-Károlyban, a bölcsészetet N.-Váradon végezte. Az orvosi tanpályát Pesten futotta meg, s 1833-ban orvostanár, később sebészstanár lett. 1836-ban Pest város tiszteletbeli orvosává nevezetett. Az 1848-iki forrada-

lom alatt orvosi osztályfőnök a hadügyministeriumnál. 1838 óta a magyar akadémia levelező tagja. Irodalmi munkái: „A tetszholtak felélesztéséről szóló tanítás“. 1835. „A nevezetesebb sebészi véres műtételekről“, dr. Fritze után (Bugát Pállal). Pest, 1835. „A magyarországi orvosrend névsora“. (1840.) 1838-tól kezdve az „Orvosi Tár-“nak volt szerkesztője Bugáttal. Orvosi műszavakat is gyűjtött, s Choulant „Különös kór- és gyógytudományát“ fordítá. — k.

Fogarasy János, szül. 1801-ben Abaujmegye Kásmárk helységében. Tanult Szikszón és Sárospatakon. 1829-ben közjogi, 1840-ben váltó-ügyvéd, 1841-ben váltótörvénytudományi tanácsjegyző, 1847-ben titoknok István főherceg és nádor mellett, majd tanácsos a m. pénzügyi ministeriumnál, legújabbban pedig a pesti kerületi főtörvénytudományi főbírája lett. A m. akadémia 1838-ban választotta rendes tagjává. Egyike a legszorgalmasab magyar íróknak. Munkái ezek: „Diák-magyar műszókönyv a magyarhoni törvény- és országtudományból“. (Pest, 1833. második bővített kiadás 1835.). „A magyar nyelv metaphisikája vagy a betűknek eredeti jelentései a magyar nyelvre alkalmaztatva“ (Pest, 1834.). „Német és magyar Zsebszótár“. Pest, 1836. „Magyarhoni magános törvénytudomány elemei“ (Pest, 1839. Négy kiadást ért). „Pótlék a magyarhoni magános törvénytudomány elemeihez“; „Magyar kereskedési és váltójog“. (1840. Füzetekben). „Magyar bank“ (1848). „Magyar nyelv szelleme“. Első kötet: „Művelt magyar nyelvtan elemi része“ (Pest, 1845.). „Kereskedői szótár“ (2. k. 1845.). Ezenfelül az akadémiai nagyszótár és Verböczynek magyarítása körül sokat fáradozott, és a folyóiratokban sok jeles czikkeket irt. — k.

Fogarasy Mihály, cz. püspök, szül. Erdélyben Gyergyó-Sz.-Miklóson 1800. sept. 17-én. Iskoláit ugyanott kezdvén, Maros-Vásárhelyen és Csik-Somlyón, a sz. ferenczrendi szerzetesek gymnasiumában folytatta. 1817-ben b. e. Rudnay Sándor még akkor erdélyi püspök, később esztergomi érsek által papnövendéknek a károlyfejevári papnöveldebe fölvétetett, hol két évig a philosophiai tudományokat tanulta. Innen a bé-

csi Pázmán-intézetbe küldetvén, a theologiai tanulmányok hallgatására, Ziegler, Zengerle, Ackermann, Ruttenstok, Kühnl akkori jeles tanárok alatt magát a papi pályára olly előmenetelesen kiképezte, hogy előljárói figyelmét nem kis mértékben magára vonta. Bécsben egy év alatt a német nyelvet annyira sajátjává tévé, hogy már a második évi folyamban a paedagogiát és egyházi jogot e nyelven tanulmányozhatá s azon adhatá a próbatétet. Ő volt az első, ki 1822-ben a pázmáni növendékek közt a bibliai tanulmányokból a szigorlatot dicsérettel kiállotta. Visszatérvén Erdélybe, 1823. oct. 28-án nagy emlékü b. Szepessy Ignác által pappá szenteltetett, s Nagy-Szebenbe küldetett segédpapnak és egyszersmind gymnasiumi tanárnak, hol nem egészen három évig működhetett, 1826. majusban a bécsi felsőbb papi intézetbe küldetvén; de azon rövid ideig tartott munkásságának szép emléke maradt Szebenben: az ő buzgósága által csinosan helyreállított, és isteni tisztelettartásra fölékitett temetői kápolna. Bécsből két év múlva a theologiai tudorság koszorújával ismét visszatérvén, Károlyfejérvárt a bibliai tudományok tanárának, s a theol. tudományok felügyelőjének, sz. széki előadó ülnöknek és szegények ügyvédének nevezte őt a b. e. Kovács Mihály erdélyi püspök; két évvel később pedig ezeken felül még az erdélyi normalis iskolákrai felügyelet is rá ruháztatott; s bár ennyi teendőnek egyszerre megfelelni nem kis feladat volt, ő egyben sem mulasztott semmit, sőt e mellett gyakran egyházi szónoklatival is legeltette a hiveket. 1832-ben felsőbb rendelet következtében lakását Kolosvárra tette át, mint már csupán iskolai felügyelő és könyvvizsgáló; de itt csak egy évet tölthetett: az alatt cs. kir. udvari káplánnak és a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb papi intézetben a theologiai tanulmányok igazgatójának kineveztetvén. 1853. szeptemberhóban elhagyta kedves megyéjét, hol kevés évek alatt az egyház és állam szolgálatában magának bokros érdemeket szerzett, melyek elismerésül még azon évben károlyfejérvári cz. kanoonokká neveztetett. A bécsi felsőbb intézetbeni öt évi működése alatt különösen a bibliai s hitágazatos theológiából tartá

előadásait, az egyetemnél pedig a szigorlatokon examinatori s a bécsi érseki consistoriumnál könyvvizsgálói hivatalt viselt. Itt írá az erdélyi püspök polgári jogainak védelmére illy című értekezését: „Az erdélyi püspökről polgári tekintetben“. 1838-ban nagyváradai valóságos kanonoknak és az ottani kir. akademia prodirectorának neveztetvén, még azon évben ősszel új rendeltetése helyére költözött. Nagy-Váradon a kormányára bízott ifjuságnak szellemi erkölcsi mívelése ernyedetlen buzgalmának egyik főczélja volt. Itt ő egy kézikönyvtárt állított fel az ifjuság számára, zene-, ének-, német és franczia nyelvmestereket tartott, hogy őket hasznosan foglalkodtassa, s az akkori politikai mozgalmak színhelyéről a szépliteratura s művészetek illőbb és hasznosabb mezejére edesgesse, a kicsapongásoktól pedig visszatartóztassa. Ezek mellett a váradai iskolai kerületben a fődirectori teendőket is helyettesi minőségben teljesítette, a káptalant pedig a politikai téren mind a megyei teremben mind az országgyűléseken olly érdemesen képviselte, hogy jó hire-neve a magyar egyházban és országban közelismeréssel említették. Ő Posonyban az egyházi tanácskozmányok lelke volt, bátor de mérsékelt védője az egyház sz. jogainak. Váradon írta le 1842-iki karácsony éjén a most virágzó Sz.-István-Társulat alapvonásait, s közlé a püspökökkel, barátival és később a „Religio és Nevelés“-ben nyilvánosságra hozta, hogy mielőtt életbe lépne, mások is, kik hivatva érzik magokat, hozzá szóljanak. 1845. a nagyemléktű hg. Kopácsy primás őt cz. püspöknek és a pesti theologiai kar igazgatójának kijelölte, melly diszes hivatalra és méltóságra 1846. jan. 10-én legkegyelmesebben ki is neveztetett. Tavasszal aprilhóban Váradtól érzékeny bucsut vett: az ifjuság és tanári kar érzékeny tisztelgésekkel kísérte a távozót egy mérföldnyi uton, hol a bucsuzás könyvei közt vált meg tőlük. Pesten még azon évben az ujonnan visszaállított pestbudai tanulmányi kerület főigazgatóságával is felruháztatván, munkásságának új széles tér nyílt, melyet ő a már megszokott tevékenységgel töltött be, a két városi s vidéki alsó és felsőbb iskolákat meglátogatván s a talált hiányo-

kat kijavítván, a vallásos és tudományos szellemet mindenfelé emelvén, a jó rendet és fenytéket célirányos szabályokkal megalapítván. Ezenfelül gondjait az általa tervezett Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat felállítására fordítá, és Isten kegyelmével sikerült is neki e vállalatot annyira előkészíteni, hogy 1848-ban már életbe léptethetné. Ez irányban a forradalmi tartós zavarok sem valának képesek buzgóságát csüggeszteni, s a legterhebb körülmények közt nem csak megóvta azt az enyészettől, hanem folytonos gyarapodásra emelte, s mint már gyümölcsöző fát bízta 1853-ban, Pestről Váradra költözvén, más kezekre. Az 1847/8-ki országgyűlés alatti püspöki tanácskozmányok eredményét „Emlékirat” című füzetben örökitette meg. Pesten a sz. gyermekség társulatának behozatala és ápolása, és más egyházi fáradozásai még friss emlékezetben vannak. Miután Bécsben a kath. egyletek nagygyűlése előtt a Sz.-István-Társulatot köztetszésű szónoklattal bemutatta volna, megyés püspöke kívánatára 1853. októberben Nagyváradra visszament káptalanába, hogy ott a főesperesi tisztelet személyesen betöltse, többi életét is egyházának, trón- és hazájának szentelendő. — k.

Fojtényi János Cassián, született 1812. sept. 15-én Esztergomban. Becsületes és vallásos szülei korán megkedveltették vele az erény ösvényét, mellyről utóbbi években sem tántoríthatták el a világ csábingereit, a rossz példák. Tanulását Esztergomban kezdé s 1829. évi oct. 16-ika óta mint sz. Benedek rendjének tagja, Győrött és Bakonybélben folytatá, Pannonhegyen pedig bevégezte. Már hittanuló korában különös előszeretettel mutata s vonzalmat tanusita a költészet iránt, mellynek remekeivel rendes foglalatosságtól ment óráiban örömmel foglalkozék. Ezenfelül időt vett magának a magyar nyelv vizsgálására, nyomozására s alapos megtanulására; vezérfonalul szolgálván neki e célra Révay nagy nyelvtana, s buvárkodása. 1835-ben készítette, s a magyar t. társasághoz át is küldötte terjedelmes értekezését a kettős betűk egyszerűsítéséről, „Újan egyszerűített magyar betűrend” cím alatt;

ez időben szerzett mulatságos vig dolgozatai közül nem egy érdemlené meg a sajtót. — Végezvén növendéki pályáját, s egy évig a székhely főegyházában hitszónokoskodván, a győri k. középtanodában nyert tanári alkalmazást, hol a nyelvészeti osztályok ifjúságát 5, a szónokokat Esztergomban 2, s ugyanott a költőket 1 évig ritka ügyességgel, előljáróinak teljes megelégedésére vezérlé. A tanítói pályán 8 év alatt gyűjtött érdemei őt 1847 végén a posonyi k. akademiában hitszónoki hivatalra emelték, mellytől 1850. megválván, egy évig ujonczok alimestere Pannonhegyen, azontul a győri főgymnasiumban a latin philologia tanszékén jeleskedik. Irodalmi munkássága évről évre növekszik. Nem említvén több rendbeli alapos, és magas rangu személyeknél is figyelmet ébresztett értekezéseit, mellyek jobbjára a „Rel. és Nev.“ egyházi folyóiratban látának fényt, itt csak a következő önálló munkát jegyezzük fel: „Égi lant, vagy is egyházi énekek, litániák- és imádságokkal, a hazai tanuló-ifjúság számára“. Győr, 1841. Buda 1845. 1847., és Győr, 1852. E műben az általa magyarított egyházi énekek olly versmértékre szedvék, minőt mindegyiknek divatos zenéje vagy is áriája kíván; de egyéb tekintetben is felülmul minden eddigi énekes-könyvet. „A görög régiségtan rövid egybefoglalata. A magyar ifjúság hasznára“. Buda, 1846. Szakismerettel ecsetelt „Görög régiségtana“. Győrött, 1852. jelent meg; melly munkával hézagot töltött irodalmunkban, s a gymnasiumi pályán működő ifjúság sikerrel használhatja. — y.

Frank Ignác, született 1790. Nagy-Károlyban Szatmármegyében. A bölcsészetet mint kegyesrendi növendék Váczon, a törvényt pedig mint világi Pesten hallgatta; s miután 1810. a bölcsészettudori oklevelet, 1815. pedig a törvénytudományt a magyar egyetem illető karaitól kiérdemlette, 1819. a kassai k. akademiához a magyar polgári törvény tanárává nevezteték, honnan 1827. a magyar egyetemhez előmozdittatván 1846. királyi tanácsosi czimmal díszesíteték fel. Nemzeti nyelven illy czimű munkát irt: „A közigság törvénye Magyarorszáiban“ Buda, 1845—1847. 2.

vastag kötet. Kár, hogy az írásban Révay elveit mellőzé. Ez sokat le von becséből. —y.

Frankenburg Adolf, szül. 1812. nov. 21-én Német-Kereszturon Sopronmegyében, hol atyja gazdatiszt volt. Iskoláit Sopronban, Pécsen, Győrött, Szombathelyen, Egerben végezte; juratusnak Posonyba ment. Keszthelyen félévig hallgatta a gazdasági leczkéket. Később egy lovas ezredbe állott kadetnak, azonban e pályáról csakhamar lemondott és jószág-bérlő lett; de itt sem boldogulhatván, Pestre költözött, és irnok lett a m. akademiánál 1836-ban, 1838-ban pedig kincstári fogalmazóvá neveztetett. 1847-ben Bécsben a magyar cancellariánál nyert alkalmazást mint lajstromozó s német-magyar fordító. 1848-ban ugyanazon hivatalt viselte a m. külügyministeriumnál. 1850-ben a bécsi legfelsőbb törvényszéknél nyert ideiglenes alkalmazást. Az írói pályán mint költő lépett fel, először a „Regélő“-ben; azután dolgozó társa volt a „Rajzolatok“-nak, „Természet“-nek, és „Pesti Hirlap“-nak; mialatt néhány színművet írt. Előbb „Magyar Életképek“ czim alatt adott ki havi füzeteket, később 1846-ben „Életképek“ czimű szépirodalmi folyóiratot indított meg és folytatta azt szép sikerrel 1847-ig. 1845-ben „Estikék“ czim alatt több eredeti beszéyleket adott ki két kötetben. A m. akademia lev. tagjaul 1845-ben választatott. —k.

Fridvalszky Imre, orvostudor, a nemzeti museum mellett a természetiek tárának öre, Europa több természettud. társaságok tagja, szül. 1799. S. - A. - Ujhelyen. Iskoláit Egerben, Kassán és Pesten végezte. Természettudományi tekintetben sok utazásokat tett hazánk nevezetesebb részeiben, azonfelül Törökországban; megjárta Kis-Ásiát, Maltát, Siciliát és Olaszország többi tartományait. Számos érdekes és jeles ezikkeket közlött az „Orvosi Tár“-ban, a m. természettud. társulat „Évkönyvei“-ben. Utazásainak rajzát a m. akademia elébe terjeszté. Érdemei tekintetéből a magyar akademia 1833-ban levelező, 1838-ban pedig rendes tagjának nevezte. —k.

Fuchs Tamás, született 1825. apr. 11-én Baján, és sz. Benedek rendjébe lépett 1841. sept. 15-én; jelenleg gymna-

siumi igazgató s tanár Pápán, hol rendes tárgyai mellett a szépírási- és rajzra oktatja az ifjúságot. Jeles értekezéseket birunk tőle a pápai gymnasiumi programmban, nem különben a Családi lapok- és Religióban. „Földrajzát“ a Sz.-István Társulatnak engedé át, melly 2-ik kiadásban 3000 példányban jelent meg. Egyetemes története kiadásra vár. —y.

Gaál József, született 1811-ben Nagy-Károlyban. Atyja gazdatiszt volt ugyanott. Tanult N. - Károlyban, Szatmárt, Budán és Pesten. Eleinte hivatalpályát választott a k. helytartóságnál; hajlama azonban az irodalom terére ragadá, hol mint költő és színműíró tüntette ki magát. Munkái ezek: „Szirmai Illona“, regény, 2 köt. „A király Ludason“, vigj. 5 fv. Pest, 1837. „Peleskei Notarius“, 4 felvonásos bohózat, a magyar színháznak egyik legjővedelmesebb darabja. „Pazar fősvények“, vigj. 3 fv. „Szerelem és Champagnei“, vigj. 5 fv. „Szvatopluk“, szomj. 5 fv. Irt továbbá számos beszélyt és költeményt különféle szépirodalmi folyóiratokban. Egy ideig a „Pesti Hirlapnak“ volt ujdonság-írója. A magyar akadémia 1837-ben választotta I. tagjaul. —k.

Gál Domokos, született 1786. Idő haladtával gyűjtött érdemei k. tanácsosi rangra, s a kolosvári k. lyceum igazgatói fontos hivatalára emelék. Világi létére nagy hittudós volt, és méltán magyar P a s c a l-nak nevezhető. Gyenge testalkatása mellett egész életét a tudományok, és főleg a vallási igazságok vizsgálatában töltötte, mellynek eredményét, a kath. vallás igazsága kiténtetését „Az ember figyelmének legfontosb tárgyai“ czimű kéziratban hátrahagyott, és 1845-ben János fia, k. táblai ülnök előszava s lelkes bevezető beszédjével Lezó F. kegyes rendi tag által kiadott értekezésével emlékesíté. Kiadta Zsombori József barátjának „Egyházi beszédeit; Pascal gondolatait“ francziából fordította, s ki is nyomatta. Derék kath. mű. Egyéb dolgozatai ezek: „Az igazság és szeretet felelete.“ „Bossuet általános története.“ Ez utolsó kéziratban. Meghalt e szelid és jámbor férfiú 1845. jan. 8-án, élte 59-ik évében. —y.

Gálszécsi István, első volt a magyarok közül, ki ta-

nulás végett Wittenbergbe ment, honnan visszatérván, az új vallást hatalmasan terjeszté. Magyarul illy czimű munkát adott ki: „A keresztényi tudományról való rövid könyvecske.” Krakó, 1538. Tárgya: a tiz parancsolat; az apostoli credo; az imádság; a gyónás; sacramentumok; a keresztényi szabadság. — y.

Garay Alajos, szül. Tolnamegyében, Szegszárdon 1818. dec. 24-én, s itt végezte elemi iskoláit. 1828-ban Pécsre került, hol is az egész gymnasialis cursust, kivéve a második osztályt, melybe Kecskeméten a kegyes rendűek vezetése alatt jart, végezte; valamint a philosophiai leczkéket is Pécsen hallgatta. A hetedik osztályból 1836-ban a pécsi növendékpapság közé vétetett fel. A hittani folyam után a felszentelési kor hiányában nevelő lett Mihalovics családnál Fericsanczén (Verőczemegye), hol két évet töltött. 1842-ben Nádasdra rendeltetett segédlelkésznek, hol 3½ évig működött; ezután Mágocsra jött szinte segédnek. 1846-ban Mocsoládra neveztetett plebánosnak, és 1850 óta Lovászhetyénben lelkipásztorkodott. E folyó évben Kis-Székelyre tétetett át plebánosnak. — Már mint növendékpap lépett fel nyilvánosan az irodalmi téren. A pesti növendékpapság magyar iskolájának tagjai közé, mint a hittan első évi hallgatója 1837-ben fölvétetvén, a társulatnak időnkint költészeti darabokkal kedveskedett. Nehány közülök az iskola évkönyveiben jelent meg. Előszóval viseltetvén a költészet iránt, szándékát e téren megmaradni, a tagtársaknak helyeslése még inkább elősegítette, míg más részről Garay János, a költőtestvér befolyása azt tetté érlelé. Ez időszakban dolgozott az akkori szépirodalmi lapokba is Badacsonyi álnév alatt. Önálló munkával 1852-ben lépett föl e czim alatt: „Dalhangok a kath. egyház őstörténete- és szent szokásaiból.” Azóta „Bethulia hölgye” czimű szenttörténeti kész eposából a „Családi lapok” közltek mutatványt; a „Kath. Néplap” pedig „Egyházi bucsuztatók” czimű dolgozatából. „Emlék Jézus sz. gyermeksege tagjainak” czimű s a Sz.-István-Társulathoz benyújtott versfüzére a sz.-gyermeksegi évkönyvekben fog megjelenni; mutatványt belőle a „Kath. Néplap” közlött. Leg-

ujabb dolgozatai : „Amaranth“ fordítása, s „Regék és mondák“ szájhagyomány után, mik eddigelé vagy tiz ivre terjednek, a magyar nép közt élő regéket szándékozáván egybegyűjteni s kidolgozni olykép, hogy azok erkölcsi irányt nyervén, a nép körébe ismét visszaszívárognak s ez uj, nemesebb alakban meghonosuljanak. — Eddigelé közzétett prosai dolgozatai : A kápolna (beszély); A fehér galamb; Isten ujja (regék); Egy délután; A durva házastárs; Az osztó testvérek; A telhetlen vő; A hű szolga; Fukar Pál s leánya; Réthalom helysége; (képek a közéletből), miket a „Kath. Néplap“ folytatni fog. „A kath. pap mint hitszónok;“ Tévedések és hibák; Halotti beszédek és bucsuztatók (értekezések). Ezeken felül számos közleményei s versezetei vannak a „Családi lapok“-ban, melyeknek rendes dolgozó társa. —k.

Garay János, elsőrendű magyar költőnk, született 1812. Szekszárdon Tolnamegyében, hol atyja kereskedő volt. Elemi iskoláit szülőhelyén, felsőbb tanulmányait Pécsen s a pesti egyetemen végzé. Költői hajlama már Pécsen kifejlődött, latin vers-feladatait többnyire magyarul is elkészítette. Első kísérleteit hexameterekben írta, később a lyra felé hajlott. Első műve, mely nyomtatásban megjelent, „Emlék-áldozat“ czímet visel, és társai költségén adatott ki Pécsen. A német irodalmat is szorgalmasan tanulmányozta, mely célból a pesti egyetemi könyvtárt buzgón látogatta, s különösen Eschenburg- és Sulzerből sokat jegyezgetett; sigy tanulmányai kizárólag szépirodalmi irányt vevének. Horváth István buzdítására Révayt tüzte ki tanulmányozása tárgyaul, s megismerkedvén Vörösmarty Zalán futásával, még tanuló korában veté meg alaptervét „Csatár“ hőskölteményének, mely 1834-ben jelent meg. 1833-ban a „Honművész“ és „Regelő“ szépirod. lapokhoz szegődött segédül, mely minőségben 4 évig működött; az e lapokban közlött lyra- és dráma-költeményei átalános tetszést arattak. 1835-ben „Csáb“ czimű öt felvonásos játékkal pályázott a m. akademia által kitűzött díjért; műve megdicsértetett, s Kolosvárt „Jós ige“ czim alatt került színpadra. Többekkel történeti drámák írására szövet-

kezvén, e gyűjteményhez „Arbócz“ szomorujátékkal járult, 1837. Ekkor átvette „Hajnal“ almanach szerkesztését, s ebben is „Ország Ilona“ szomj. bocsátott közre. Ugyanez évben pályázott újra az akadémiai jutalomra „Utolsó magyar Khán“ 5 felvonásos drámával. 1838—1839-ben a Hirnök politikai lapnál volt dolgozó társ. 1840-ben szerkesztése alatt jelent meg az „Emlény“ című zsebkönyv, s Landerer „Honi Vezéré“-nek több évi folyama. Ekkor írta „Báthori Erzsébet“ című drámát öt felvonásban. Az 1840-ben kiadott „Magyar és német beszélgetések zsebkönyve“ két kiadást ért. 1843. jelent meg „Versei gyűjteménye,“ 1845-ben beszélyei gyűjteménye „Tollrajzok“ cím alatt, és „Frangepan Kristófné“ költői beszély; 1847-ben, s második kiadásban 1848-ban az „Arpádok“ történeti legendák, és „Balatoni Kagylók“ költemény-füzér. Legújabbán „Sz.-Laszló“ történeti költemény jelent meg tőle. Mindezekon kívül termékeny tolla elárasztá a zsebkönyveket és szépirodalmi folyóiratokat gyönyörű lyrai és rokonnemű költeményekkel, beszélyekkel, uti rajzokkal, genréképekkel, életrajzokkal, aestheticai és bírálati cikkekkkel. Küzdve a magyar költő bajai-, szegénysége- s fájdalomaival, folyvást hiven hordá áldozatait az oltárra, melly oly szűken látja el papjait, hogy csak a kebel ellenállhatlan ösztönéből magyarázhatni a hűséget, mellyel a nemzet néhány lelke a költészet kertjében fáradozik. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak, s évlapjait becses dolgozatokkal gazdagította. Élte utolsó éveiben mint egyetemi könyvtári hivatalnok tengődött. Meghalt 1853-ban; nyomorban hagyott családját a nemzet nagylelkűen pártfogása alá vette. —k.

Gáthy István, mérnök és gazdasz szül. 1780-ban Huszton Mármarosban. Atyja ref. lelkész Szigeten, Debreczenben és Pesten taníttatta. Husz éves korában iskolatanító lett Ó-Szőnyben Komárommegyében; melly idő alatt a zenészetben képezte ki magát. 1803-ban ismét Pestre jött, hol a mérnökséget és jogot tanulta. 1805-ben mérnöki gyakornok lett a tatari uradalomban. 1808-ban pedig tiszti mérnök a pápai uradalomban. E minőségében különösen a gazdaszati s erdészeti

ismeretekben mivelte ki magát annyira, hogy 1830-ban uradalmi erdőszászé neveztetett. 1835-ben főmérnök lett ugyanott. A hazának sok hasznos szolgálatokat tett, jelesen a Rába és Marczal szabályozásával megbízott küldöttség által mérnökül használtatott; s itteni tapasztalatait a Marczal kiszáritását tárgyazó tervben foglalta (1830). Irodalmi művei is többnyire mérnöki tapasztalatait és ismereteit tartalmazzák; ilyenek: „Földmérési legajabb rend s műszerfelfedezés“ stb. E munkát később újra átdolgozta s kiadta illy czim alatt: „A földmérés tudománya.“ 1836. „Vizszabályozási eszméletek.“ 1839. „Viztani terv Budapest árviztöli megmentésére.“ 1840. Ezenfelül irt: „Erdészet a haza jelen szükségeihez alkalmazva,“ melly, valamint más gazdasági s mértani munkái kéziratban maradt. „A kotából való klavirozásnak mestersége,“ (1802); e munkát tanító korában irta, s legelső illy nemű könyv volt magyar nyelven. Irt számos értekezéseket a Tud. Gyűjteményben, Jelenkor-, Társalkodó-, s főleg az Ismertetőben. Különösen távmércsövekről, szesz- és eczetgyártásról, csillagásatról stb. Tagja a magyar akademiának. —k.

Gebhardt Ferencz, orvostudor szül. Győrött 1791-ben. Iskoláit Óvárott, Budán, Szegeden, és Pesten végezte. 1815-ben Bene Ferencz mellett assistens, 1816-ban szülésmester, 1818-tól kezdve öt évig az orvosi kar jegyzője, 1824-ben tanár a pesti egyetemnél. Egy ideig a pesti vakok intézetének rendes orvosa volt. Tagja a magyar akademiának. Beköszöntő beszédjén kívül „az orvosi tudomány méltóságáról“, melly az 1824-iki Tud. Gyűjteményben jelent meg, irt magyar klinikát: „Utmutatás az orvosi gyakorlásra“ czim alatt (Pest, 1827.), s a „Különös orvosi nyavalya- és gyógyítástudomány alapvonalaait.“ Pest, 1828. E munkájaért választatott a magyar akademia által természettudományi fizetéses első taggá. Azóta a frauendorfi kertmivelő társaság tiszt. tagja lett. —k.

Gegő Elek; született 1805. mart. 25-én Csik-Tapolczán a székely havasok völgyében. Jó anyjának vallásossága, a csiksomlyói hét százados monostor közelsége, a szellem, mit

az nevelt s a reformatio ellenére is fen birt tartani vidékén, a szokott tanulmányok végeztével beléptették őt a sz. Ferencz szerzetébe. Ujonzságot Malaczkán, Posonmegyében tölté, bölcsészeti s hittani pályáját pedig Székesfejérvárt, Nagyszombatban és Posonyban végzé, s ugyanitt 1831. kezdette meg hitszónoki hivatalát; majd Pestre vitetett, hogy ott vásárnaponkint magyarul hirdesse a szent ígét. Nemcsak az egyház volt a hely, hol buzgó szónoklásait fogékony szívek serege várta: kisded szobája gyakran telt meg a bizodalmas nyájjal, mellynek egyik tagja tanácsot, a másik vigasztalást, minde-
 nik pedig megnyugvást keresett és talált. Gegő nemcsak az erkölcsi, de a polgári társaságnak is a vallás eszközeivel kívánt nevelni polgárokat; a hazafiuságot is, mint Istentől rendelt kötelességet tüntette fel. Titok fátyola lebeg azon okok felett, mik őt Pestről eltávoztatták; a könyvek, miket hivei az elváló miatt öntöttek, bizonyítják, hogy munkálódásait áldás környezte. Szombathely látta ezentul folytatni pályáját, sőt Szombathely egész vidéke; a nép hordozta őt mindenfelé, s ezereken fogták fel Isten nyílt ege alatt harsogtatott szavait. Ittléte alatt Vas megye rendeitől a szombathelyi lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanárává lön kiszemelve, s nem ő rajta mult, hogy ez állomást el nem nyerheté. 1835-ben a zágrábi akademiánál keresett alkalmazást, de siker nélkül. Ekkor fordult először lelke kelet felé, s a moldvai magyarok felkeresésére indult, hogy azokat a hit- és nemzetiségben megerősitse. A magyar t. társaságtól, mellynek 1835. óta levelező tagja volt, tanácsot s uti levelet kért, s annak visszatérte után nyomozásai eredményét elé is terjesztette, melly „A moldvai magyar telepekről“ czim alatt Budán, 1838. meg is jelent. Mióta ő a moldvai magyarok közt járt, vágya köztük élni nem csillapodott; miért is a keleti nyelvek alapos ismeretét megszerzendő, a konstantinápolyi custodiatushoz segítségnek ajánlkozott; azonban Odessa jelöltetett ki neki munkahelytil, mi őt felette elkéséríté. Szerzetében nem volt többé maradása. Mint gr. Zichy Bódog udvari kaplánja, annak védelme alatt 1844. a veszprémi megye papjai közé felvétetett,

s mint ilyen a posonyi országgyűlésen számos minden nemű s rendű hallgatóinak ékes magyar nyelven hirdeté a Salvator nevű egyházbaraz üdv ígését. Rövid betegség véget vetett a jeles egyházi férfiú életének oct. 9-én 1844. Munkái a már említett-eken kívül a következők: „A ker. vallás boldogítója az egyes embernek és köztársaságnak.“ Posony, 1832. „Magyarország rövid földleirása.“ Pest, 1834. Albach után. „Egyházi beszédek.“ U. o. 1836. E beszédek nagy része nem tesz ugyan eleget a művészet szabályainak, mert többekben a tárgyhoz ragaszkodó szabatosság és finomság az alkalmazásban hiányzik; de az ő hallgatóinál pótolta mindezt a bensőség, a hév, a bűnnek ez irdulatos gyűlölete, s imádása a jónak és szentnek. „A napkeleti epemirigy dulásakor égbeliek oltalma alá folyamodó keresztények rövid ajtatossága.“ Csik - Somlyó, 1836. „Math. phys. földleirás.“ Pest, 1837. Albach után. „Az egyenes lelkű hivatalviselő.“ Kőszeg, 1838. A Jelenkor melletti Társalkodóban tőle ez áll: „A vasmegyei régi várak és váromok“ (1838). „Valami a költészet ügyében.“ „A szombat-helyi emberszerető egyesület.“ „Leánynevelő-intézet Rohonczon.“ „Rhodusi vitézek és Soliman.“ „Szabó János kanonok és apát emlékezetének.“ „A csepregi pünkösdi királyságról.“ „Polgár történeti kalászkok.“ „Uj és ó levelek.“ „Pillanatom keletre.“ „A kegyetlen kegyes török császár“ (1840). A „Tudománytár uj folyama 5. k.: „A. sz. Ferencz rendű bosnyák szerzetesekről;“ 13. k. pedig: „Bosnyákország történetéről“ értekezett. „Magyarország története.“ Pest, 1833—1834. Ezekon kívül még székely szók gyűjtésével is járult a magyar t. társaság kiadta „Tájszó-tárhoz.“ —y.

Gelei József, született 1754. dec. 6-án Alacsán Bor-sodmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Iskoláit Miskolczon kezdte, és S.-Patakon végezte. Épen ekkor kelt fel a magyar világ hajnala: őt lelke a nemzeti ügyben közmunkálódásra hívta. Igy Szacsvai Sándorhoz, a „Magyar Kurir“ kiadójához állott segédül, s e mellett üres óráit fordításokra szánta. Ez idő alatt jelent meg tőle „Ifjabbik Robinzon, íródott a gyermekeknek gyönyörködtető és hasznos magok mu-

latságokra, fordítódott Gelei József által". Posony, 1787. „Hallónak boldog estvéje". U. o. 1788. Németből 2 szakaszban. Magára vonván ekkép munkássága által Kazinczy Ferencz figyelmét, ennek és általa gr. Török Lajosnak, a kassai tankerület főigazgatójának buzdítása és pártolása mellett, kiállott csődület után, melly akkor német és latin dolgozókat kívánt, a jászberényi középtanodában professor lett. József császár holta után a kath. iskoláktól a nem kath. tanítók elmozdítottak, Gelei is a kunhalasi ref. iskolához vándorlott át, innen S.-Patakra, hol 1807-ig tanított. Itt irta e munkáját: „Az ásványok országa". S.-Patak, 1811. Nyugalomba tétetvén, Miskolczon élt, hol a magyar t. társaság őt felkereste, s 1832. sept. 1-jén levelező tagjai sorába igtatta. Viszavonult életét 1838. mart. 1-ső napján végezte be, 84 éves korában. Kéziratban maradt „XVI. Lajos és hitvese élete". — y.

Gelei Katona István, szül. Hevesmegyében, Egertől nem messze Gelén, a XVI. század vége felé. (1594.). Atyját nagyon korán veszté el; hét éves korában a tatárok által elraboltatott: de anyja őt Szolnokon megismervén, jó pénzen váltá meg. Tanult Sátor-Alja-Ujhelyen, Gönczön és Sárospatakon. Bethlen Gábor költségén 1615. és 1619. a heidelbergi egyetemet látogató meg, honnan visszajöven, 1621. udvari papjává nevezte; majd 1633. erdélyi superintendenssé választatott. Meghalt 1649. Jelesb munkái: „Titok Titka a sz. Háromság egy bizony örök Istenről való szép könyv". Nagyvárad, 1645. „Váltság titka". U. o. 1645. „Magyar Grammatica". Fejérvár, 1645. Jó, de ritka könyv, stb. — y.

Georch Illés, szül. 1772. sept. 25-én Ettrekarcsán, Posonymegyében némes de szegény szülöktől. Posonyban végezvén iskolai pályáját a törvénytudományig, az egyházi rendbe lépett; mellyet két év múlva elhagyván, ügyvéddé lett. Gyéren mutatkozott eleinte a fiatal ügyvédnek szerencséje; szomoru színben képezte magát előtte a kétes jövedő: midőn Hunnia termékeny térein is megszólalt a harczra hívó kürt, s a nemességnek közfelkelés hirdettetett Napoleon ellen; ő is tehát esküdni ment a fölkel nemesség zászlója alá, hol

főhadnagyi ranggal tiszteltették meg. Alig töltö azonban a vitézi pályán félét, midőn a közfelkelés szüksége rögtön elenyésztevel a főhadnagyból magyar nyelvtanító lőn a posonyi akademiánál. Több évig vitte csendesen tanítgatásait, s azok mellett mint ügyvéd is dolgozott mindaddig, míg érdemei megismertetvén, elébb ugyan főhg. Albert ráczkevi uradalma ügyészének, majd igazgatójának nevezteték ki. De ezen több rendbeli terhes hivatal és foglalatosság nem gátlá őt a parlagon heverő magyar irodalom mezején is a tudományoknak áldozni. „Honi törvény“ czim alatt 1804—1808. közrebo csátott munkája nemcsak az akkori körülmények közt, de később is ragyogó színben fog a nemzet emléktábláin tündöklenni; mert bebizonyítá, hogy a hajlékony magyar nyelv elég alkalmas a tudományban előforduló eszmék és műszavak megmagyarázására és kifejtésére. 1818-ban „Magyarország uralkodóinak származásokról és jelesebb tetteikről“; 1821-ben „A magyar helyesírás fő rendszabásairól“ czimű dolgozatait adá ki; mellyek, valamint egyéb folyóiratokban megjelent tudós értekezései tekintetéből, 1832. sept. 11-én a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választatott. A 60 éves ősz tudós szemei gyengesége mellett is fiatal tüzzel munkálódott. „Törvényes tárgyú értekezések“ czimű munkáját 1833—1834. adá ki. Meghalt 1835. jul. 31-én. Kéziratban hátrahagyott „Fejtcetett honi törvények“ a jó munkák közé tartozik. — y.

Gergei Albert, a Szepesben jelenleg is virágzó Görgei család tagja volt, melly család Tornamégye Görgő nevű falutól veszi nevezetét. „Historia egy Argirus nevű királyfiról és egy tündér szüzleányról“ czimű tündérmeséről nevezetes, melly mű a magyarnak most is igen kedves népkönyve. Szám-talan kiadást ért, többnyire hely és év kitétele nélkül. A szerző a XVI. században élt, hol mikor született, és mikor irta e mesét, nem tudhatni. Irt több illy regéket is, de hoz-zánk több nem jutott-el. — k.

Gévay Antal (Rajkai), szül. Komáromban 1796-ban. Iskolai pályája végeztével nevelő gr. Széchényi Pál házá-nál. 1827 óta Bécsben a cs. udvari könyvtárnál alőr. 1840-ben a

status-főkancellár által folyamodás nélkül cs. kir. házi, udvari s álladalmi levéltárnok. 1831-ben választott akademiái lev. taggá, később a felső-lausitzi tud. társasági oklevéllel tiszteltetett meg. Munkái: „Az 1625-iki majus 26. költ gyarmati békekötés cikkelyei deákul, magyarul és törökül“. Bécs, 1837. „Az 1627. évi sept. 13-án költ szőnyi békekötés cikkelyei deákul, magyarul és törökül. Bécs, 1837. „Legatio Jo. Hoberdanacz, et Sigismundi Weichselberger ad Suleimannum I. imp. turc. iussu Ferd. I. regis Hung. obita 1518.“ Bécs, 1834. Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte d. Verhältnisse zwischen Oesterreich und der Pforte in XVI. u. XVII. Jahrhunderte“. III. köt. „A budai pasák“. Bécs, 1841. „Itinerär, Kaiser Ferdinands I. 1521—1564.“ Bécs, 1843. Történeti közlemények a bécsi liter. évkönyveiben, a Tudománytárban, s a bécsi codex általa leírva a Régi M. Nyelv-Eml. I. kötetében. Kéziratban anyagok a török, persa és magyar nyelvek összehasonlításához; és sajtó alatt megakadva a mohácsi veszedelmet közvetlenül követett történetek oklevél-gyűjteménye. Gévay 1832 óta évenként 50-pfrttal járult az akademia pénztára neveléséhez. Meghalt a hazai történettudomány nagy veszteségére jul. 9-én, 1845. (Ujabbkori ism. tára után). — k.

Gombos Imre, született 1791. jul. 6-án S.-Laádon Borsodmegyében. Atyja Ferencz tb. volt. Iskoláit Kassán végezte; Pesten 1810. törvények tudora lett, s részint az eperjesi kerületi, részint a királyi tábla meletti törvénygyakorlás után, 1812. Borsodmegyében tiszteleti aljegyző, majd a magyar cancellaria, utóbb a köz. kamara mellett fogalmazó gyakornok, 1817. a magyar kamaránál titoknok, 1826. ugyanott tanácsos, 1837. a magyar cancellariánál előadó, majd hevesi administrator lett. Gombost hajlandósága jókorán írói pályára, s majdnem kizárólag drámaszerzésre vonta. Az 1815-ik és következő évből fenlévő számos kézíratai termékeny, gondolkodó elmére mutatnak; és sajnálni lehet, hogy hivatalköre, mellyet mindig teljes lélekkel töltött be, költészeti hivatásától végkép elvonta: azonban egész életében buz-

gó kedvelője volt a magyar irodalomnak, pártolója a hazai nyelvnek. A magyar t. társaság 1835. sept. 14-én választá el tiszteleti tagjává, mely állásában a kisgyűlésekben nem ritkán elnökölt. Meghalt 1840. jun. 12-én. Következő színműveknek volt szerzője: „Lilla“ vigj. 3 fv.; de mellynek fele hiányzik kéziratai közt; „A testvérek“ vigj. 1 fv. „A szekrény és rózsabokor“ vigj. 1 fv. „Esküvés“ szomj. 5 fv. „Elek és Polyxena“, polgári szomj. 5 fv. Szerénységből nem nyomatta ki műveit, noha a színpadon megállottak. — y.

Gorove László, szül. 1780. mart. 2-án Szamosujvárt, Belsőszolnokmegyében. Tanulását szülőhelyén kezdte, s a bölcsészetiig bezárólag Kolosvárt folytatta. 1800. Pestre jött a törvényt tanulandó. Már gyermekkorában édes atyja s anyja által, kik ritka tehetséget gyanítanak benne, kijellették a pálya, mellyen indulnia kellett. 1796., és így 16 éves korában, mint tanuló a kolosvári színházban több társával egysülve Kotzebue „Emberggyűlés és megbánás“ című magyartított színművét adván, nemzeti nyelvünk iránti buzgalmát kitűnőleg tanusítá. Atyja holta után 1801. az ősi birtokba lépett a 25 éves ifju, s 1810. elhagyván Erdélyt, Magyarországra jött, s az alföldön telepedék le; hol k. adomány által megnyervén Gattája helységét, s látván azt, hogy e vidéken a magyar nyelv mindenütt kiküszöböltetik, minden igyekezetét arra fordítá, hogy némelly szabadalmak engedésével Gattájára magyar lakosokat édesgessen, kiknek az általa emelt templomban az Isten ígéje magyarul hirdettesék; így lön, hogy mind Gattája, mind vidéke magyarosodni kezdett. Ekkép ő rövid idő alatt köztisztelet tárgya lett. Hivatalt, noha felszólittatott, nem vállalt, egyedüli gyönyörét a tudományokban és gazdaságban lelven. E század elején mint nemzeti nyelvünk bajnoka tűnt fel. Írói pályáját 1801-ben „A jegyesek Karthágóban“, című eredeti és vitézi történetet magában foglaló munkájával kezdte meg, melly nyomtatásban 1807. Budán jelent meg. A színészetet „Jeczid és Haba“ (1806.), meg „Érdemes Kálmár“ (1807.) szindarabjaival gyámolította. Később a komolyabb tudományoknak

szentelvén üres óráit, egy nagyobb munkáján kívül „A férfinak tökélyetességei“ (Pest, 1823.), számos apróbb, de jeles értekezésekkel gyarapítá a Tud. Gyűjt. több köteteit. (1819—1837.). A nemzetiség és nyelv ügyében szerzett érdemeiért a magyar t. társaság 1835. sept. 11-én levelező tagjaul választá. 1839. testvéreivel együtt tett jutalom-alapítvánnyal, mellynek kezelésére a magyar t. társaságot kérte meg, nevét még inkább örökölté. Meghalt 1839. mart. 12-én. —y.

Gózon György, született 1804. apr. 15-én, Pest-Pilis-Zsoltmegyékben kebeleztet Csepel szigetén Ráczkeve szabadalmas városában. Elemi, közép és bölcsészeti tanulmányait Székesfejervárt, Szombathelyen és Pesten végzé, a hittudományt pedig mint fejéregyházmegyei növendék a bécsi egyetemen hallgatá. A szép tulajdonokkal ékeskedő fiatal pazmanita hazájába visszatérvén, a püspöki megyehivatalnál nyert alkalmazást. Innen a lelkeszség működésébe vágyván, Ercsiben és Székesfejervárt káplánképen összesen öt évet töltött, jelesen ez utóbbi állomásán egyszersmind a helybeli katonai növelében nemcsak hitoktató, de édes hazai nyelvünk első rendes tanítójává lett. A lelkipásztorság közvetlen mezejéről ismét a püspöki udvarba hivatván, 1832. jun. 6-tól kezdve fokonszintű előmozdítás által szertartó, szentszéki rendes jegyző, levéltárnok és titoknok lett. Mint szentszéki rendes jegyző tanítá egyszersmind a helybeli püspöki lyceumban a keleti s görög nyelveket, a sz.-írás-tudományt és magyarázatot két hónapig helyetteskép, másfél évig rendes oktatókép. Mint titoknok ugyanott több mint nyolcz évig minden díj nélkül adta elő a magyar köz- és magán polgári törvényt. Bokros érdemei tekintetéből 1834. sz.-széki közbirónak, 1841. pedig zsinati vizsgálónak nevezeték. 1852 óta zsámbéki plebános, bicskei kerületi alesperes és elemi iskola-felügyelő. Már mint tanuló nagyobb míveltségre törvő igyekezetét azzal bizonyítá be, hogy rendes tanulmányain tul két szigorványt adott, nevezetesen a keleti s görög nyelvekből, s a sz.-írás tanulmányokból, ugyszinte a hittanból is. 1832. Horváth János székesfejervári püspök beigtatását versekkel emlékesi-

tette, mellyek költői tehetségéről fényes bizonytságot tesznek; azonban mégis a prosa az, hol ő elemében van: mi eléggé kiviláglik e nembeli dolgozataiból. Illyenek: „Milly kilátás, minő lépés katolikus- és protestansra nézve a vegyes házasság“. Székesfejérvár, 1835. „Egyházi Törvénykezés“ U. o. 1841. Jó és hasznos munka, szakismerettel írva. Egyházi be-
szédei közül csak ezeket említjük: „Székesfejérvárt, sz. István király ünnepén“ 1839; „Uj mise alkalmával“ 1841. „A székesfejérvári nagy tűzveszély után“ 1843; Ráczkevény, plebános-igntatási ünnepélykor“, 1845. Kornmann Rupert tudós főpapnak „Die Sibylle der Zeit, — Die Sibylle der Religion“ gyűjteményéből e czim alatt „Kalászok az élet köréből“ (1839.) néhány töredék magyarul adatott ki, mellyek nagyrészt az ő tollából folytak, az egész pedig szerkesztése alatt jött ki. Ezeken kívül a „Hirnök“ melletti „Századunk-“ban, a „Nemzeti Ujságban-“ban, s a „Religio és Nevelés-“ben több politikai s egyházi tudósításai közöltettek. — y.

Gönczy Pál, szül. H.-Szoboszlón, 1817. dec. 26-án. Gymnasialis iskolákat születése helyén, a philosophiát Debreczenben végezte. 1838-tól 1844-ig mint nevelő működött. Ekkor keletkezett a zeleméri gazdasági árva-nevelő-intézet, mellynek alapítói, Korap Sándor és Diószeghi Samuel által annak vezetésére hivatott meg; s miután az illynemű schweizi s németországi intézeteket meglátogatta, 1845-ben mint a nevezett intézet igazgatója kezdte meg működését és folytatta mindaddig, míg az intézet az 1848-iki szomorú idők miatt fel nem oszlott. Ennek következtében Biharmegyében kebelezett kólyi birtokára vonult, s ugyanott nyitott egy nevelő-intézetet; 1850-ben Szőnyi Pál pesti nevelőintézeténél nyert alkalmazást. 1852-ben engedelmet nyert a kormánytól egy magánfinevelőintézet megnyitására, s azóta e minőségben önállólag működik. 1852¹/₄-ben négy folyamban jelent meg tőle egy iskolai könyv, „Vezérkönyv a növénytan tanításá- s tanulására“ czim alatt. 1854-ben „Ifjúsági lapot“ indított meg. Gönczy Pál különösen ezen lap szerkesztése által tüntette ki magát; a benne foglalt mathematicai feladványok nagy

ügyességére, az üdvös irányu ifjusági olvasmányok pedig szilárd jellemére mutatnak. Fájdalom e jeles folyóirat nem találtván elegendő pártolókra, megszűnt. — k.

Görög Dömötör, született 1760. nov. 4-én Dorogon, a hajduvárosok egyikében, nemes, de nem nagy birtoku szüleitől; alsóbb iskoláit Debreczenben, a felsőbbeket Ungvárt és Nagyváradon bevégezvén, a bécsi egyetemen Bacsinszki András, akkor még dorogi lelkész, utóbb munkácsi püspök segedelme mellett a törvényt hallgatá. 1784-ben, és így 24 éves korában kezdvén meg futni pályáját, magános házaknál tanítás és a honi nyelv terjesztése által nemcsak elegendő élelmet, hanem maga iránt figyelmet is gerjesztett. Egykori jótevője ajánlása után, az ifju gr. Kolonics László nevelését nyerte meg. Ezután hg. Eszterházy Miklós szólította föl, hogy fiának (Pálnak) vállalná magára nevelését: mit készséggel teljesítvén, azt 1796—1803. nagy meglepéssel folytatta, midőn Ferencz király József főhg. mellé nevezé nevelőül. Érdemei jeleül tanácsosi czimmel, kamarási ranggal és sz. István közép keresztjével ékesítettett föl, 8000 pfrt. nyugpénz rendeltetvén számára. Még gr. Kolonics László nevelője volt, midőn Kerekes Samuellel 1789. jul. kezdetével egy folyóírást indított meg illy czim alatt. „Hadi és más nevezetes történetek“. Bécs, 1789—1791. Végződén a török háboru, a folyóírás „Magyar Hirmondó“-ra változott, melly 1792—1803-ig, s így tiz évig tartotta föl magát, s mellynek kiállításában 1801-től kezdve Kömlei István, Márton József és Császár József is dicséretes részt vettek; meg maga Görög különösen Magyarország megyéinek lerajzolásával és kimetszetésével foglalkozott. E földképből a Hirmondó olvasóinak évenként 4 megye küldetett meg ingyen. 1831. febr. 15-én a magyar t. társaság tiszteletbeli tagjává választaték. Meghalt 1833. sept. 7-én. — y.

Greguss Ágoston (Livius, Mihály, Peregrin) szül. 1825-diki april 27-kén Eperjesen. Apja Greguss Mihály volt, kinek rövid életrajza található az „Ujabbkori ismeretek tárá“-ban. Tanult a posonyi, rosnyói és eperjesi tanodákban. Utóbb a

gyógyászati pályát kezdé meg Bécsben, de év multával abban hagyta, s némi habozások után végre hódolt hajlamának, melly őt a bölcsészet felé vonzá, s kiment Németországba. Meglátogatá a nevezetesebb egyetemeket, s tanulmányait Halában végzé 1845- és 1846-ban. Még 1846-ban a szarvasi ág. hitv. főtanodában bölcsészet és történelem tanárává választott; hivatalát azonban közvetlenül a forradalom után elveszté. 1853-diki martius óta a Pesti Napló jelenleg a Magyar Sajtó tudományos és művészeti, általában irodalmi rovatait kezeli. Iratai közül, mellyek részint bölcsészeti (s mellyekben első keresztneve helyett gyakran Ákost, vezetékneve helyett pedig néha „Gerő“ álnvet használt), az önállóbbak a következők. Fordítási munkák: „Ungarische Volkslieder“ (Leipzig, 1846.), bevezetéssel a magyar népdal jelleméről s általában irodalmunkról, elébb jött ki, mint a Kisfaludy-társaság Népdalgyűjteménye, s a németek hasonnemű gyűjteményei által sokszor kizsákmányoltatott; „Cid“, szomorujáték, Corneille után (Szarvas, 1847.); „Hitvallomása egy papnak“, Rousseau után (Szarvas, 1848.); „A szerelem gyermekei“, regény, Sue után (Pest, 1853.); „Lucifer kisasszony“, regény, Montépin után (Pest, 1854.); „Bölcsészeti jogtudomány“, Gros után (Pest, 1854.). Eredeti munkák: „Villanykák“, epigrammgűjtemény (Lipscse, 1847.); „Futár“, észrevételek irodalmi ügyek körül (Szarvas, 1847.); „Edzdalok“ (Szarvas, 1848.); „A szépirodalom alapvonalai“ kiadta a Kisfaludy-társaság (Pest, 1849.). Egyes értekezések, bírálatok, versek (eredetiek és fordítottak, a fordítottak többnyire külföldi népdalok, legnagyobb számban spanyolok, mellyeket összegyűjtve kiadni szándékozik) elszórva jelentek meg zsebkönyvekben, naptárakban és folyóiratokban, a folyóiratok közt névszerint azelőtt a Regélő, Divatlap, Életképek és Szépirodalmi szemle, ujabban az Uj Magyar Múzeum, Szépirodalmi lapok, Divatcsarnok s leginkább a P. Napló hasábjain. —k.

Grosser ker. János, született 1779. jan. 28-án Ó-Becsén Bácsmegyében. Helyben az elemi, Kalocsán és Szegeden

a középtanodai iskolákat végzé. 1799-ben Kecskeméten a kegyes szerzeti próbaévet kiállván, Szigeten Marmarosban, Beszterczén Erdélyben, Debreczenben, Pesten nyelvtani osztályoknak volt tanítója öt évig. A bölcsészeti tanulmányokat Pesten a magyar egyetemen végzé, s ugyanott tudor-koszorura érdemesítették. 1807. a felsőbb betűszám és gyakorlati mértan tanulásával foglalkozék, idővel csillagászi állásra készülendő. Változván a körülmények, miután a hittanulmányokat elvégzé, s még egy évig Pesten a 4-ik nyelvtani osztályt tanította, Szegedre küldetett, hol a betűszám- és mértant az ottani lyceumban 8 évig átalán dicsért móddal és ritka elemezetelével tanítá. Ezalatt mint a classica irodalom nagy barátja, több magyar szónoklatok- és értekezéseken kívül Ciceronak nagyobb leveleit nyomos észrevételek- s értelmezésekkel magyarra fordítá s kiadá; nevét szerénységből ki nem tévén. 1810—1812. körül néhány fiatal munkás rendtárral tervezte egy „Közhasznu ismeretek tárának“ megindítását: de ez a közbejött változások és felmerült akadályok miatt csak terv maradhatott. Magyar-Óvárott ház- és középtanodai igazgató 12 évig volt; itt hivatalos köre pontos betöltése mellett a nagyszerű mezei gazdaságot olly szenvedélyes figyelemmel kísérte, hogy ebbeli tapasztalata- s ügyes tapasztatának köszöni főleg a rend somogy-zalai costodiatus alben-sis című javadalmának fölvirágzását. 1824-től három évig a rendben kormánytanácsos, négyig pedig kormánysegéd, és mint ilyen 1830. és 1831. Pesten ház és középtanodai igazgató volt; midőn Bolla Márton szerzetkormányzó halála után a boldogult által írásban, a szerzet alapszabályai szerint, helyettesítettnek találtatott. Egy év mulva ritka s csak nem halhatlan közmegegyezéssel a nagyobb rendgyűlésben rendkormányzóvá választatott (1833.); s ez idő óta négyszer újra hasonló lelkesedéssel megválasztatott. Betegeskedése következtében 1847. fontos hivataláról lemondván, meghalt Pesten, 1847. oct. 30-án. Fáradhatatlan munkásságának s messzeható ügyességének tulajdonítja a rend anyagi és szellemi gyarapodását. Fesztelen társalgása, a tudományok minden ágában

jártasságot és terjedelmes olvasottságot tanusító beszédje s szónoklati könnyüisége köztisztelet és szeretet tárgyává tévék. Sőt Romába hatván hire, az ottani rom. kath. akademia tagtársának nevezé. —y.

Dr. Grynaeus Alajos, szül. 1804-ben, Hradeken Liptó-megyében. Kisebbs és közép-tanodai iskoláit Ungvárott, a bölcsészetet Szatmárban, a hittant Bécsben végezte 1828-ban. Két évig segédlelkész volt Szigeten és Ungvárott. 1833-ban a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben mint annak tagja hittudori koszorut nyert. Ez időtől fogva közép-tanodai tanár volt Ungvárott 1837-ig; bölcsész- és hittanár Szatmárban 1842-ig; rónaszéki lelkész 1846-ig; beregi főesperes és beregszászi lelkész 1850-ig. Felső nevelési helyettes tanár a pesti egyetemnél 1853-ig; jelenleg hittanár ugyanott. Czímzetes kanonokká neveztetett 1850-ben. Kiadott munkái: Több lyrai költemények a „Minervá“-ban (1826.); paedagogiai értekezletek a Tud. Gyűjteményben (1826.); „Szép literaturai ajándék“ a Koszoruban (1827.); Hitágazati és polemiai értekezletek „Szatmármegyei levelek“ czim alatt a Sionban (1839). Önálló munkái: „A ker. kath. bölcselkedő ifju ajtatossága.“ (Bécs, 1843.) „Szent imák és zengzetek“ (Ungvár, 1843). „Délesteri ajtatosság“ (Ungvár, 1843). „Nep. sz. János életc“ (Ungvár, 1843). „Tankönyv real tan-tárgyakkal.“ Négy kiadásban (1850). „Közönséges keresztény imakönyv.“ (Pest, 1851). Ünnepi egyházi beszédek két kötetben. (Pest, 1851). „Paedagogia sublimior theor. et applicata.“ (Pest, 1852). „Hódolati lant.“ Tanköltemények. (Pest, 1852.) „Ker. kath. szerkönyvecske.“ (Pest, 1853.); „Alkalmi üdvözlések és szavaltatok.“ (Pest, 1853.); „Képes ABC, és olvasó-könyv.“ (Buda, 1853.); „Képes kis biblia.“ (Pest, 1853.); „Ker. kath. egyházi történelem“ 4 kötet. (Pest 1853.); „Kis lant a jó gyermekeknek iskolai ajándokul.“ (Vác, 1854). „Compendium Theologiae pastoralis“ 3 kötet. (Pest, 1854.); „Örömdal Erzsébet császárné és királyné tiszteletére.“ (Buda, 1854.). Ezenkívül közlött számos egyházi értekezéseket, bírálatokat stb. a „Religio“-ban. —k.

Guzmics Izidor, született 1786. apr. 7-én Vámos-Családon Sopronmegyében. Első oktatását 8 éves korában anyja testvére Buday József szent-györgy-völgyi lelkésztől nyerte Zalamegye lövői járásában. A könyv, melyből olvasni kezdett, Faludi Ferencz volt, s a könnyen folyó, könnyen érthető versekben, mint sokszor örömtelve beszélé, nyiladozott értelme, s mivelődék emlékezete a versek szorgalmas betanulása által; az egyszerű természet képei, melyeket naponkint látotta regényes vidékben, s melyek Faludiban olly tisztán, olly gyengédeden valának festve, mikép akkor alig feste más magyar költő, mélyen szálltak lelkébe, s fölötté élénk nyomokat hagytak magok után. A magány, melyet már akkor kedvelt, korán fölébresztette benne a képzerő munkálatait. A latin nyelv elemeit az alsó-lendvai iskolában tanulá, innen Köszegre ment, azután néhány évig Szombathelyt végre Sopronban végzé be a középtanodát; itt hallgatta a költészetet Horváth Pál, később tihanyi apát alatt. De a költészet iskolája, mint maga többször nyilatkoztatá, nem a legmosolygóbban nyílt meg előtte; „latin distichonokat kelle csinálnunk nagyobb részint, ugymond jegyzeteiben, s én törtem a verseket, óránként gyötrém az ugynevezett synonymiát, melyben minden szónál készen áll egy egész vers vagy vers darab, melyet azután kifoltoztam.“ Mindemellett azonban azonkori költészi maradványai, melyeket kéziratai közt találunk, mutatják, hogy a költészethez nemcsak különös vonzalma, hanem szép készsége is volt. 1805. oct. 28-án lépett először sz. Benedek rendébe, s eltöltve majd egy egész évet, 1806. aug. 30-án magát gazdasági hivatalra szánandó, a szerzetet elhagyá; azonban tettét megbánván, szive sugallatát ujra követve, ismét felöltözött nov. 10-én 1806.; s következő évben kezdé a latin nyelvtan ismétlése mellett Pannonhegyen a hellen nyelvet is tanulni. Tanítója e nyelvben, valamint a grammatika- és mathesisben Tóth Farkas exjezuita volt, ki lassu ember lévén, mindenekben csak lassan haladt; mindemellett mégis ő kedvelteté meg Guzmicscsal a hellen nyelvet és irodalmat: s habár a szellem és kecseljes írás titkaiba nem

volt is még ez időben beavatva, mégis fordítani kezdé szótár segédelmével szavakat szellem és kecs nélkül; azonban a fáradhatlan szorgalom és tudnivágy bevezeté őt lassankint a szép nyelv titkaiba s fordítani kezdé jobb ízléssel és sikerrel mint azelőtt. Kár, hogy első, sőt későbbi (1811.) Anacreonból tett fordításai elvesztek! Ez évben hallgatá a logicát is, 1808. pedig Győrött a physicából vőn leczkéket, 1809. és 1810. u. o. tanított a középtanodában: milly ifju tűzzel és lelkesedéssel és mégis kitünőleg nyájas bánásmóddal tudják, kik tanítványai voltak, s legnagyobb halálával emlékeznek róla. Miután 1811. mint növendék még ismétlé a rend ujonczzaival Pannonhegyen a középtanodai tanulmányokat, 1812. Pestre küldetett a hittudományok hallgatására. Pest volt ama hely, hol leginkább mivelé ki elméjét és szilárditá jellemét; mit főleg elfeledhetlen Tumpacher József egyetemi tanár lelkes leczkéinek köszöne. Mint bölcsészettanuló kezdett már németül olvasni: Pesten pedig bővebben megismerkedett az egész német classica literaturával. Itt kedvelé meg nagyobb mértékben a honi irodalmat is, miután Kazinczyt, Berzsenyit, Révait, Daykát olvasá, kik előtt az elébb olvasottak u. m. Baróczy, Rajnis, baróti Szabó Dávid és mások homályba borultak. Mint növendék 1814. több rokon szellemű társaival tudományos egyesületbe állott; dolgozgattak együtt eredetiekben és fordításokban; egyebet azonban nem adtak ki, mint egy pár regényt e czim alatt „Két koszorus Delinke,” mellynek elseje „Miteusz” eredeti dolgozat Guzmicsé, Baróczit utánczó tollal; másika Farkas József pécsi növendéké, fordítás Lafontainból. Ugyanitt irt Bilkei Pap Ferenczczel egy vigjátékot is, melly azonban nem jutott napfényre; részt vett a „Nemzeti Plutarkus”-ban, részt Hübner Lexicona fordításában. Négy év mulva mint hittudor térvén vissza Pannonhegyre, tüstént a dogmatica tanításával bizatott meg, hol 17 évig mennyi hatással lön felvilágosodott józan tanítása, folyvást ifju hévtől lángoló ékes előadása által tanítványai kiképzésére, az illető főmonostor évkönyvei fogják örök halálával hirdetni. Megszokva már fiatal korától az olvasást és

hasznos munkálást, ösztönöztetve tovább a nagytudomány Horváth Istvántól is, üres óráit, mint tanár, a virágzásnak indult magyar irodalom gyarapítására szentelé, s kisebb kötetű és kötetlen cikkek után terjedelmesb értekezésekbe ereszkedék, melyek közül különös figyelmet leginkább az gerjeszte, melly az 1822-iki Tud. Gyűjt. 8. k. „A nyelv hármass befolyásáról, az ember emberítésébe, nemzetesítésébe és hazafiusításába“ czím alatt jelent meg. Lapokat tölthetnénk el, ha munkálatait, mióta irodalmi pályáját éltének 30. évében megkezdte egyenkint akarnók felhozni; legyen itt röviden az mondva, hogy alig volt folyóirat, mellybe ne dolgozott volna; nevét a Tud. Gyűjteményben, mióta megindult; Egyházi Értekezésekben, miután Márton István katekismusi pörébe keveredett; Muzáronban, Aurorában, Athenacumban, Figyelmezőben, Budapesti Árviz-könyvben stb. olvasuk. Elhallgatva tehát a kisebb értekezéseket, melyeket az imént felsorolt folyóiratokban és zsebkönyvekben megjelenetek, elhallgatva sok kisebb poetai műveit, melyek bár egy füzetben kiadatnának, csak önálló munkáit jegyezzük fel, melyek következők: „A keresztényeknek vallásbeli egyesülésökről: levelek az evang. ker. toleranciának védelmezőjéhez.“ (Pest 1822.); mellyre Bátori Gábor pesti predikátor és superintendens beszéde a tolerantiáról adott alkalmat. „A kath. anyaszentegyháznak hitbeli tanítása a magyarországi protestansokhoz.“ (Pest, 1822.) „A vallás-egyesülés ideájának, és a romai katolikus és protestans keresztények közt fenálló unio vizsgálata.“ (Győr, 1824.). „Theokritosz maradványai“ hexameterekben. U. o. 1824. „A romai kath. és protestans keresztények közt fenálló unionak másodszori vizsgálata.“ U. o. 1826. „Pannon századjait“ éneklő hexameterekben Kovács Tamás főpát beigtatása alkalmával 1830. „Theologia christiana fundamentalis et Theologia dogmatica.“ (Győr, 1828. és 1829. 4. k.), mellynél alkalmasb iskolai könyvet alig találunk korunkban. Minő szeretettel és benső vonzalommal viseltetik Guzmics a hellen nyelv iránt, mennyi rokonságot sejtett a magyar és hellen nyelvek közt, saját-
 .

gok, kifejezések, csínosság tekintetében, azt a magyar t. társaság Évkönyvei 1., 2., 3. k. „Hellen-magyar drammaturgia“ czím alatt kijött jeles értekezése tanusítja. Az akadémia által megjutalmazott „Sophocles Oedipusa, és Euripides Iphigeniája,“ a hellen költészet e remek gyöngyei, tettelegesen tanui ebbeli jártasságának, választékos izlésének. Részt vőn azon választmányban, melly a magyar t. társaság alaprajzának kidolgozására 1828. kiküldetett, s ugyanannak első alakultakor 1830. nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagnak; 1838. pedig tiszteleti tagnak választatott. Új kort kezdett hittudományi irodalmunkra deríteni az „Egyházi tár“ által, mellyet 1832. megindítván, halálaig folytatott. Mennyire terjedt általa a magyar vallási tudományosság, azt a magyar egyháztörténet írója fogja egykor illő kiterjedésben méltányolni. 1832. bakonybeli apáttá nevezteték, és kevés év alatt a szelid musákat a rengeteg Bakony magányába edesgette, és szerzetes társait magyar írókká képezni igyekezett. Bakonybélben mintegy 150 gyermek számára tisztességes lakást épített, taníttatta a katekismuson, biblián, és számvetésen kívül Magyarország rövidleírását, történetét, a magyar helyesírást, mellyet maga készített. A vizsgálatokon mindig megjelenvén, a jóknak jutalmakat osztogatott. 1837. hangász- és énekesiskolát alapított. Miután Bakonybél környékét egészen megújítá, munkás életének bállob vetett végét 1839. sept. 1-ső napján, ugy szerzetének, mellynek első csillaga, lelke, és büszkesége, valamint azoknak, kik ismerék, méltó bánatára; mielőtt sok éves tanulmányai eredményét, „Az erkölcsi világ történeti rajza“ czimű munkáját bevégezte volna. —y.

Gusztényi János, született 1718. Árva megyében, kitűnő tehetségeinek jeleit már serdülő korában adá; jelesen végzett középtanodai pályája után az egri növendék-papok koszorujába igttatának. Mint pirincsi, miskolci, és sátoraljaújhegyi lelkész egészen hivatásának élvén, voná mágára gr. Erdődy Antal, majd b. Barkóczy Ferencz egri püspökök figyelmét, kiknek ajánlására egri kanonokká, s nemsokára a

kir. tábla praelatusává nevezteték. Barkóczynek segédkezet nyújtott az egri lyceum felállításában. A magyar anyaszentegyház nagy bajnokát Maria-Therezia 1766. nyitrai püspökké, s ugyanazon nevű megye főispánjává s belső titkos tanácsossá nevezé. A Nyitra melletti kövesdi hegyen az akkortélekezett, de a pápától meg nem erősített nazaren szerzetesek számára lakot építtetett. Templomok, lelkészek és betegek irányában igen bőkezű volt. Ápolá azonfelül a tudósokat, előmozdítá a magyar irodalmat. Helmeczy István körösi ref. predikátornak Miaburgban 1743. megjelent. „Igasság paissa“ ellen irta az „Üdvösség mannáját.“ Eger, 1759. Fontos és szép munka. Meghalt Mocsonokon 1777. és eltemettetett Nyitrán. —y.

Gr. **Gvadányi József**, született 1725. oct. 16-kán Rudabányán Borsodmegyében. Első oktatását Egerben nyeré, hol főleg a költészetben lön kitünővé. A bölcsészeti folyamat Nagyszombatban végzé, hol e tanokból szigorványt is adott. 1744-ben Szirmay serezedébe állott mint zászlótartó, s csakhamar sikra kelvén a poroszokkal Sleziában kétszer, a francziák- és spanyolokkal Cseh- és Olaszországban ötször ütközött meg. Midőn 1747. a magyar had V ar mellett Provenceba átkelt, a francziák által ő is elfogatván, Toulonba vitegett; honnan egy hónap mulva, letétetvén érette a váltságdíj, szabadon bocsáttatott. Midőn a sereg az ellenség tulnyomó erejének engedni kényszerülván, magát visszavonta, a vari hid bevétele alkalmával lábán sebet kapván Savonába szállítatott; honnan 13 héti gyógyítás után a Genua alatt fekvő táborba érkezvén, kapitányi rangra emelteték. 1752-ben a lovassághoz tétetvén át, jelenvolt a 7 éves háboruban, s 1773. tábornokká lön; s mint ilyen 10 év mulva nyugalomba lépven, Szakolcza mellett telepedett le. Rövid betegség után 1801. dec. 1-én halt meg. Munkái ezek: „Falusi notarius budai utazása.“ (Posony, 1790.) „Falusi notarius pokolba menetele.“ (Basel, 1792.) „Falusi notarius elmékedései, betegsége és halála.“ (Posony, 1796.) „Rontó Pál és gr. Benyowszky Móricz történeteik.“ (Posony, 1793.) Nagy benyo-

mást okozott az 1790. országgyűlésről „A mostan folyó ország gyűlésének leírása.” (Lipcse, 1791.) czim alatt kiadott satyrája. — Megkezdé ő a világ történetének kiadását is (Posony, 1796—1813. 9. k.) de közbejött halála miatt be nem végezhetette. Folytatta Kis János. —y.

Gyalogi János, született 1686. jan. 6-án Gyöngyösön. A jezsuiták közé 1701. lépett. Végezvén Nagyszombatban a bölcsészetet, 3 évig oktatta az ifjúságot Kőszegen; Kolosvárt pedig a szónoklatot egy évig tanította. Ezután hallgatá a hittudományokat, és 1718. Kolosvárt magyarázta a bölcsészetet. Noha a tanításban nagy ügyességet fejtett ki, előljárói saját kérésére hitszónokká tévék; melly hivatallal több helyütt 34 évig foglalkozott. Közönségesen ékes, de mégsem keresett nyelveért magyar Ciceronak nevezték. Innen történt, hogy a nem katolikusok is szívesen hallgatván őt, a kath. hit alaposágáról meggyőzve, az egyház kebelébe visszatérnének. Rendtársait 7 évig szeretetteljesen kormányozta. A nagyszombati és kolosvári gymnasiumot 4 éven át igazgatta. Fogyni érezvén erejét, nyugalomra lépett, s rendtársainak 9 évig volt gyóntatója; s ez idő alatt készíté sajtó alá egyházi beszédeit. Végre Budára költözvén, 1761. maj. 29-én élte 75. évében elhalt. 12 latin és nyomtatásban megjelent munkáin, s mintegy 54 külön tárgy magyarul irt értekezésein kívül ki nyomatta 6 kötetre terjedő egyházi sz. beszédeit is. —y.

Gyarmathy Chrys. János, szül. 1810. jan. 27-én Kis-Görbön Zalamegyében. Elemi iskoláit Sz.-Gróton, a nyelvészeti osztályokat Jászberényben, a humaniorákat Egerben, a bölcsészetet és jogot Pesten végezte. A veszprémi növendékpapság közé felvétetvén, a hittudományt a pesti központi papneveldeben hallgatta, s mint az ottani magyar iskolának tagja, irodalmi pályáját az „Eredeti bűnről” szóló értekezéssel nyitotta meg (a p. nevendp. munkálatai III. k.). Hittanulói pályája alatt a hittudományokból két szigorlatot tett. 1837-ben pappá szenteltetvén, Szűcs István mernyei plebános mellé segédnek neveztetett, s ugyanazzal félév után Atalára hasonló minőségben áttétetvén, szigorlatait bevégezte; 1834. sept.

30-án hittudorrá felavattatott. Tizennégy hónapi káplánkodása után 1835. mart. 10-én a pesti központi papneveldebe tanulmányi felügyelőnek és tanár-helyettesnek neveztetett 1836-ban papneveldei könyvtárnok lett, s e hittani szempontból nevezetes és mintegy 10,000 kötetre terjedő könyvtár neki köszöni tudományos szakok szerinti rendezését. 1838-ban itt kezdte a „Magyar Sion“ egyházi lapot szerkeszteni, s folytatta magyar nyelven két évig. — Ugyanitt 1844-ben olaszból fordította s kiadta „Vallás-barát“ czim alatt a szentek életét, négy evangéliomot naponkinti elmélkedéssel. E munka kezdete leendett az általa célba vett „Vallás-barát vagy elme- és szóképző munkálatok gyűjteményének,“ de 1845-ban a helytartótanács által somlyó-vásárhelyi plebánossá neveztetett. Mielőtt távozott volna, napfényre bocsátotta „Közhasznú műszótár s tisztí írásmod“ czim alatti munkáját; mint plebános kiadta több apró dolgozatain kívül az „Isten országa vagy egyházi államtan“ cziműt, 2. kötetben. Sajtóra érdemesítették több egyházi beszédei; ilyenek: „Tisztelet-oltár, melyet a magyarok Nagyasszonyának emelt.“ (Pest, 1836.). „Egyházi szózat az irgalmas nők ügyében.“ (Pest 1842.). „A jeles hazafi a béke és harcz idején.“ Pápa, 1846. stb. Írt több értekezéseket az általa szerkesztett Magyar Sionban, egyet a Hasznos Mulatságokban, s egyet a Religio 1854. I. félévi folyamában „Egyháztörténeti nyomozások“ czim alatt. —k.

Gyarmathi Samuel, született 1751. jul. 15-én Kolosvárt; első tanulását ugyanott kezdte. 1763. Enyedre, majd Zilahra rándult, innen ismét Enyedre vette magát 1769., hol iskolai tanulását be is zárta. Maria-Therezia Bécsben az orvosi tudományt tanulók számára új alapítványt tett, s 1776. Gyarmathi is Bécsbe rándult e tanba magát beavatandó; s az ugynevezett Goldberg alumnaeumába fel is vétetett. Orvosi oklevelet 1782. nyert, s jóllehet szegény állapotban, mindjárt utnak indult Andrád Samuel barátjával Németor szágba tapasztalás végett. Négy hó eltelte után, megismerkedvén a német tudósokkal, visszatért és Posonyban tanitgatta gr. Ráday Pált és Gedeont; itt laktában dolgozott a Révai szer-

kesztette „Hirmondó“-ba. 1784. Pestre, innen a H ó r a okozta zavar lecsillapultával Erdélybe ment, hol következő évben Enyeden megházasodott. 1787. Hunyadmegye rendes orvosának választá. Az ujságban olvasván, hogy Görög Dömötör a legjobb magyar nyelvtan készítőjének 50 db. aranyt tűzött ki jutalmul; Déván laktában munkához fogott; s már 1791. el is készíté azt, de csak 1794. adta ki Kolosvárt „Magyar nyelvmester“ czim alatt. Hunyadmegyét elhagyván, gr. Bethlen Gergely családjától holtig évi díjt nyert. 1795. ismét utra kelt gr. Bethlen Elek társaságában, s meglátogatá másodszor Németországot; Göttingában két évig mulatván, az ottani tanárokkal tartós barátságot kötött: kik közül némelyekkel hazaszállta után is tudományos levelezést folytatott, Göttingában készíté el ezen munkáját: „Affinitas Linguae Hungaricae cum lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata.“ (Göttinga, 1799.); mellyért az ottani t. társaság tagjává választott, és Europa szerte híressé vált. 1800-ban hivatott meg a zilahi tanárságra, s ezen hivatalt 9 évig viselte; meghalt Kolosvárt, 1830. apr. hóban. Nevezett munkáin kívül tollából folyt: „Campe Robisonja; Amerika fölfüzdőzése és a Vocabulariom.“ Bécs, 1816. —y.

Gyöngyösi István, született 1620. aug. 5-én Gömörben szegény, de nemes szüléktől. Költői tehetségének jeleit már tanuló korában adá. Végezvén tanulását, Fülek vár kormányzójának, gr. Wesselényi Ferencznek, világos elméje s a verselésben tanusított ügyessége miatt csakhamar megtetszett. A még alig 20 éves ifju sok jótéteményében részesült a Wesselényi háznak; szerencsésen folytak napjai, s mérsékelt foglalatossága mellett átadhatá magát édes képzelmeinek. Wesselényi neje, Széchi Mária Babaluska faluval ajándékozta meg; tisztelve s ápolva azon elmét, melly a nemzetre hasznos és gyöngyöt vala árasztandó. A vett jótéteményekért buzgó háláját kívánván Gyöngyösi bebizonyítani, egy munkát készíté e czim alatt: „Murányi Venus“, és Széchi Máriának ajánlá, melly 1664. Kassán jött ki, köztetszéssel fogadtatva. Wesselényi házában 13 évig tartózkodott. 1686. első alispánná

választatott; melly hivataltól 1704. élte 84-ik évében csak a halál menté föl. Tiszti foglalatosságai sem olták ki költői szellemét; mert ő szinte halálaig lelkesedéssel szentelte szünóráit a szelid érzelmeknek. 1681-ben készíté „A maga gyámoltalanságán kesergő Nymphát“. 1693-ban írta a „Porából megéledett Phoenix, avagy a néhai Gyerő-monostori Kemény János“ című költeményét; ezt követte 1695-ben „A csalárd Cupidónak kegyetlenségét megismérő és mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusza“; 1700. pedig az „Új életre hozott Carielia“. — Rimes versei csinosak, könnyen folyók. Költeményeiben erő, termékenység, nagy gondolatok, gyakran fellengző képzetek, nemes érzések tündökölnék. Még most is gyönyörrel olvashatók. — y.

Györgyényi Ignác, szül. Nagy-Bányán, 1809-ben, s ugyanott végezte gymnasialis iskoláit. A bölcsészeti pályát Szathmárott és Egerben futotta meg. A hittanulmányokat is, mint egri érseki megyei kispap az egri lyceumban végezte. 1830-ban végezván a cursust actuarius lett az egri érseki irodában. 1832-ben fölszenteltetvén mint rakomazi káplán kezdte lelkészi pályáját. 1835-ben bereczki, 1843-ben t.-löki, s 1847-ben kisvárdai plebánossá s iskolai igazgatóvá neveztetett, melly minőségben mostanig buzgólkodik. Mint író az egyházi folyóiratokban különféle levelezések és tudományos értekezések közlése által tüntette ki magát. 1844 óta 35 illy értekezéseket bocsátott közre. Különösen a „Religio-“ban igen gyakran találkozunk nevével az olvasók. — k.

Györy Sándor, született 1795. Komárommegye Tarján helységében. Tanult Posonyban, Nagy-Körösön, Debreczenben: innét Pestre ment mérnöki tudományokat hallgatandó, s e tudományokból mint mérnök 1825-ben nyert oklevelet. Számos apróbb mathematicai dolgozatokon kívül munkái ezek: „A felsőbb analysis elemei“. Buda, 1836—1840. „Értekezés a Buda-Pest közt építendő állóhidról“. Pest, 1832. A magyar akadémia 1832-ben rendes tagnak nevezte a mathematicai osztályban. — k.

Gyulai Pál, költő és jeles criticus, született Kolosvá-

rott 1826-ban. Atyja hivatalnok volt. Tanulmányait 1846-ban végzé be. Tanulta a jogot, és egy ideig a hittant. Eleinte nevelői pályára lépett Erdélyben, később pár hónapig az „Erdélyi Híradó” szerkesztésében vett részt. Gr. Teleki Domokos titkárává választotta, melly minőségében komolyan a költészeti tanulmányokkal foglalkozott. 1853 óta Pesten állandóul telepedett le, s kizárólag az irodalommal foglalkozik. Bírálatában kifejtett alapos nézetei (habár csak a költészet és regény-irodalom terén), az erkölcsileg nemes-gondolkozásuak előtt csakhamar feltűntek, és Gyulai Pál kedves és keresett bíráló lön. Különösen legujabban a „Buda-pesti Hírlap”-ban közlött „Szépirodalmi szemlé-”je válik dicséretére, hol kimélet nélkül róvja meg a legközelebb megjelent szépirodalmi művek nemtelen irányu oldalait. Már tanuló korában közlött a lapokban néhány verseket és beszélyeket. 1850 óta sürűen találkozunk nevével minden folyóiratokban, és egyéb irodalmi vállalatokban. Beszélyei közt jelesbek: a „Vén színész” (Losonczy Phoenix. 2. k.). „Fanny” (Nők könyve). „Legelső magyar komikus” (Vasárnapi Ujság). „Varju István” stb. 1853-ban Pák Alberttel a „Szépirodalmi lapok”-at szerkeszté. Itt közlőtte számos verscin kívül az „Egyszerű történet” című beszélyét, s „Bujdosi” című költeményét; mellyek, valamint a „Magyar Muzeum”-ban közlött „Petőfi és lyrai költészetünk” szépműtani cikke nem csekély figyelmet ébresztettek. 1848-ban Szász Károlylyal Kolosvárt adta ki „Nemzeti szinek” című dalokat. Részt vett az „Ujabbkori Ismeretek Tára”, s a „Hölgyfutár” szerkesztésében. A „Délibáb”-ban mutatványt közlött „Egy történet napjainkban” című regényéből, melly azonban mostanig még nem jelent meg. Legközelebb gr. Nádasdi Lipót cs.kir. titkos tanácsos nagyreményű fiával Tamással szerződésileg kötelezte le magát három évi europai utazásra. Hír szerint legelőbb Berlinben szándékozik az utazó gróffal hosszabb ideig tartózkodni, hova bucsut véve barátaitól e napokban el is indult azon ígérettel, hogy irodalmi munkásságát külföldön sem szakítandja félbe. — k.

Gyurikovics György, született 1780. jul. 12-én Iván-

czon Trencsinmegyében nemes szüléktől. Első oktatásban a gondos atyai háznál részesült, honnan 1790 végén Vágújhelyre, 1793. Trencsinbe, majd 1795. Modorba küldetett. Tizenhét éves volt, midőn a posonyi evang. lyceum tanulói sorába lépett, tehát olly korban, midőn átlátható, hogy magának és nem az iskolának tanul. Jörendő tudományosságának már ez évben nem megvetendő jelét adá. 1779. a nagykőrösi ref. collegiumban hallgatá a magyar történetet s oklevéltant; és ezek bevégeztével sietett ismét Posonyba, a szoros értelemben vett philosophia tanulására. A pálya, melyre készült, a törvénykezési vagyis ügyvédi volt; azonban hajolván rokoni kérésére és ismerősei ajánlására, 1802. nagybátyához, gr. Zichy uradalmi kormányzójához posonymeyei Pusztá-Födemesre ment, magát gazdatisztté képezendő. Nagyon rosszul fogadtatott; mogorva nagybátyja vele kemény szigorral bánt; ő azonban sorsát szendességgel viselvén, a reá bizottakat pontosan teljesíté. Hogy magát több oldalról kiképezze, 1803. a fegymestertől megválván, Skultety Pál mellé állt törvénygyakorlatra, s mint ilyen 1805. elvesztvén szüleit, öröksége átvétele után Dárdán Baranyában, majd 1807. Mezőlakon Veszprém megyében mint gazdatiszti irnok kezde szolgálni; honnan megértvén Gyurikovics János táblai ügyvéd halálát, Posonyba vonult, és idősb gr. Zichy Ferencz által 1809. ispánnak, majd 1811. kasznárnak neveztetett. 1812. Posonymeye esküttjévé, 1818. pedig Posony város tanácsnokává választatott; s mint ilyen az 1825., 1830., 1832. és 1839. országgyűlésen testületét képviselte. Tagja volt az 1827-iki 8. t. cz. megrendelt kiküldöttségnek. Tudományos érdemeinél fogva 1832. mart. 9-én a magyar t. társaság által levelező taggá választatott. 1840. dec. 24-én pedig váltótörvényszéki közkedvességü bíró lett Posonyban. Meghalt 1848. jan. 25-én, a bazini vaspálya udvara előtt szélhűdésben. A hely szűk köre nem engedi itt végig elszámolni mindazon tudományos munkákat, melyeket világ elébe bocsátott, miután azok a Tud. Gyűjt. több füzetében (1819—1827.), a Hesperus és Hormayr Archivumában egyenkint felhordvák; csak azt fájlaljuk, hogy

nagyszerű buvárkodásában hivatalos bokros foglalatosságai annyira akadályozák. — Könyvtára számtalan sok, igen ritka könyvekből és kézirat-gyűjteményből áll; hozzá hasonló egyeseknél a honban kevés találtatik; 1804. kezdé fáradhatlan munkássággal és nagy költséggel szedegetni a drága kincset. A hiteles kéziratok s eredeti fontos oklevelek ivrében mintegy 33 vastag kötetre rugnak, mellyek nagyrészt Magyarországnak földjének s népének ismertetését, történetét, statistikáját és nemzetségeinek származását tárgyzák. A derék férfinak tudományos érdemeiről a külföld is magasztalólag emlékezik. — y.

Gyurits Antal, szül. Szombathelyen, 1819. maj. 23-án, s ugyanott végzé tanulmányait. 1834-ben Pestre jött, és három évig hallgatá a jogtudományokat kitünő sikerrel; üres óráit a híres **H o r v á t h** István diplomaticai előadásainak hallgatására szentelve. E három év alatt tette sajátjává a német és francia nyelvet. Ezután 2 évig Nagyváradon gyakornokoskodott, hol egyszersmind gr. Kornis Károly fiának nevelője és tanítója volt. Onnan visszatérvén, Pesten kir. táblai jegyzőnek esküdött fel; s ez időtől fogva egész az 1847-iki országgyűlés megnyitásaig mint Kelemen János személynöki ítélőmester irodájának kiadója töltötte éveit: s ez idő alatt nyerte ügyvédi oklevelét. Az 1843/4-iki országgyűlés alatt Posonyban hivatalos foglalatosságai mellett tanulta a gyorsírásnak egy könnyű rendszerét, mellyről egy. füzetkét bocsátott napvilágra, e czim alatt: „A gyorsírásról elméleti és gyakorlati tekintetben. E műve, mellyel legelőször lépett fel az irodalom terén, köztetszést aratott. 1846-ban pedig e czimű munkát bocsáta közre: „Emlékezettan“ (Mnemotechnica), Rewentlow után (Posony, 1846.). Az 1847-iki országgyűlés kezdete óta a gyorsírási pályát választá, s 1848- és 49-ben e téren működött. A gyászos forradalom óta lelke sugallatát követve, kizárólag a tudományokkal foglalkozik. Egy ideig dolgozó társa volt a „Religio“ egyházi folyóiratnak. 1850-ben jelent meg tőle „Menekvés Debreczenbe az 1849-ik év kezdetén“ czimű, kedélyes modorban készített történeti rajz. 1851-ben a

„Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ számára is kezdett dolgozatokat készíteni, s egy ideig mint a társulat titkoka is működött. 1851-ik év óta megjelent munkái a következők: „Virgil pásztori dalai“ (Bucolica. Pest, 1851.). „Virgil Aeneise“ I. és II-ik könyv. Pest, 1851. E műve méltatlanul megdadtatván, mellette egy védelmet készített és kiadott „Kritika és Pártszellem“ czim alatt. „Roma és Loretto“ (francziából, 1851.). „A XIII-ik századbeli Anacharsis“. Középkori jellemrajz. Walter Vilmos után fordítva 1852. „Az ember és a teremtés, vagy a végokok elmélete a mindenségben“. Desdouts után, 1853. „A keresztes hadak története“ németből magyarítva. 1853. „Rövid és bizalmas feleletek a religio ellen leginkább elterjedt ellenvetésekre“. Francziából, 1853. „A társadalom tetén rágódó féreg“. Eger, 1852. — Ezenkívül számos fordított cikket és néhány bírálatokat közölt a „Religio“-ban, Danielik János Emlékkönyvében s a Családi lapokban. Vannak néhány bírálatai a Magyar Hirlapban; ezek közt legnevezetesebb Jerney keleti utazásának bírálat, mely főleg szónymozási tekintetből érdekes. — Kéziratban vannak még töle a „A Druidanő“, történeti rajz németből; „Honorine“ és „Két testvér“ ifjusági iratok francziából. — Jelenleg Cantu Caesar Világtörténelmének ókori részét fordítja olaszból. — Írásmódjának jellemző sajátsága: világosság, könnyű folyékonyság és tiszta magyarság. Legközelebb kiadott egy füzetkét illy czim alatt: „A magyar helyesírás szabályai.“ Pest, 1855. — k.

Haas Mihály, prépost és cs. kir. iskolai tanácsos, szül. Vas megye Pinkafő nevű mezővárosában, 1810. apr. 8-án; hol nagyatyja jegyző, atyja pedig posztónyró volt. Iskoláit Weinhofer József nagynevű pinkafői plebános vezetése mellett szülőhelyén, Szombathelyen, Pécsen és Bécsben végezte, s bölcsészettudori koszorút nyert. 1834-ben pappá szenteltetvén, káplánkodott Ozorán, Dunaföldvárán és Pécsen; míg a halhatlan Szepessy Ignác pécsi püspök által 1837-ben a pécsi lyceumban történettanárrá neveztetett. 1846-ban Pécs városa elválasztá belvárosi plebánosává, hol egész 1853-ig működött. 1853-ban pestkerületi isk. tanácsossá neveztetett. Mint bécsi

növendékpap Márton József lapjába dolgozott. Pécsen Szepeßy egyházi beszédeit adta ki Peitler Antallal; írta továbbá „Baranya ismertetését“, és német nyelven „Gedenkbuch der Stadt Fünfkirchen“. Van tőle több magyar és német egyházi beszéd és alkalmi dolgozat. Dolgozott a bécsi és külföldi német lapok számára tudományos és leginkább Magyarországot illető értekezéseket, s foglalkodott Weinhofer munkáinak kiadásával. Sok jeles cikkei vannak a Religiónban. — k.

Hajas István szül. 1733. oct. 23-án Veszprémben; a helvét vallást, melyben Peremártonban neveltették, 1748. elhagyván, a kath. egyház kebelébe visszatért, s végezván Budán a bölcseisést, 1754. oct. 14-én a jezuíták közé állott. Egerben és Nagyszombatban a nyelvtani osztályokban, Pósonyban a költészetiben tanította az ifjúságot. A hittudományt Nagyszombatban és Kassán hallgatta; ezután néhány évig tanító, majd hitszónok volt Kolosvárott. Eloszlattatván szerzete, visszajött Magyarországra, s előbb palotai, 1779. pedig veszprémi lelkésszé neveztették; melly hivatalt 1798. oct. 29-ig legnagyobb buzgósággal vitt, s akkor elhalt. Következő magyar munkái jelentek meg: „A boldogságos szűz Máriának tiszteletét és segítségül-hívását bizonyító beszéd“. Veszprém, 1789. „Sz. Péter és sz. Pál apostolok tiszteletére mondott beszéd“. U. o. 1791. „Szűz Mária védelme“ u. o. 1791. A sz.-király-szabadjai templom megáldásakor mondott beszéd. U. o. 1791. „Keresztény Filosofus“. U. o. 1792. „Barátságos válasz“. U. o. 1791. „Az igaz megvilágosodásról“. U. o. 1792. „Egyházi Pásztor“. Győr és Veszprém, 1790—1808. 4. k., magában foglalja az év vasárnapjaira szolgáló sz. beszédei jeleseit fölös számmal. E munkát Bajzáth nyomatta ki, és szétosztotta a megyebeli papság közt. — y.

Gr. Haller László, szül. 1717. Már 24 éves korában kormányhivatalt viselt, fontos ügyeket szerencsésen végzett; miért Máramarosmegye főispánjává neveztették. Meghalt 1751. élte 34-ik évében, midőn épen a hétszemélyes ítélőszék közbírájává tétetett. Kéziratban hagyta Telemachus utazása- és

Cvidius Metamorphosisának fordításait; ez utóbbi fényrejötte előtt elveszett. — y.

Hanák János, született 1812. jan. 25-én a kies Abauj déli részén Szántó és Vissoly közt a Szerencsepataka mellett fekvő Kis-Kérben. Szülei 1820. Boldogkő-Ujfaluba költözvén, ő is velök ment, s az ottani falusi tanodában avattaték a tudományok első elemeibe. Atyja szenvedélyes szőlőmivelő és gyümölcsstényésző lévén, őt is jókorán a környéken található szőlő és gyümölcsfák megismerésére szoktatta; társaival örömet járt az erdőre madarászni s gombázni; oly módon, mintegy játszva ismerni tanula a madarakat s megkülönböztetni a gombákat. E bájkellemű vidéken a természet ölében hat boldog évet töltvén, anyja kívánságára atyja által Tályára vitetett, hol magán oktatás mellett a két első nyelvészeti osztályt bevégezvén, s 1828. Sátoralya-Ujhelyen vizsgálatot adván, a hátralevő osztályok tanulására Kis-Szebenbe költözött. 1832. lépett a kegyes rendiek közé, s miután az első ujoncz évet Privigyén kiállotta, Breznobányára ment a nyelvészeti osztályok tanítására. Itt ismerkedett meg *Linne* növényrendszérével; itt látta először *Waldstein* és *Kitaibel* jeles munkáját: de hivatala mellett a német és tót nyelv tanulásával annyira el volt foglaltva, hogy a természetrajzra igen kevés időt fordíthatott. Ismeretei tágultak, midőn 1835. s 1836. Váczon a bölcsészeti tanulmányokat hallgatta. Majd Nyitra fogadákebelébe mint hittudományi növendéket 1837.; mellynek bájjvidéken *Láng Ádám* helybeli gyógyszerész és jeles természetvizsgáló utmutatása szerint rendszeresen kezdé a buvárkodást, és két év alatt az állat- és növényországból jókora gyűjteményt szerzett. Ő volt alapítója *Sümeghi Pállal* a zabori magyar egyesületnek, melly a későbbi „*Dugonics Társaság*”-nak kezdete lőn. Végezve tanulmányait, 1840. pappá szenteltetett, és a mármaros-szigeti középtanodába rendeltetett tanítóul; hol tágasabb tér nyílt vizsgálódásának, mit ő a szükséges eszközökkel, és az illy terjedelmes tanulmányhoz kívántató könyvekkel ellátva, nagyszerűen folytatott. 1841. végén a k. magyar természettudományi társulat rendes tagjává választat-

ván, több természetbuvárral jött ismeretségbe, mi szaktudományára nagy nyomaték volt. Mármaros-Szigetről 1844. végén Váczra költözött s azonnal a természetrajz kidolgozásához fogott; de látván előjárói, hogy illy nagyszerű vállalatot czélszerűleg csak a fővárosban létesíthetni, már következő 1845-ik évben Pestre helyezték, rá bízván a nyelvtani osztályok tanítását. 1848-ban a közoktatási ministerium által egyetemi könyvtár-örnek, s a budai szakrendszeres tanodába természettan tanárának neveztették. Megbukván e szakrendszer, Hanák Pestre tette át lakását, folytatandó könyvtárnoki tisztségét; de miután látta, hogy díja megtagadtatik, felhagyott a könyvtárba járással, és fogadott száláson napestig dolgozott. Az orosz interventio után a sereggel ment, s Lugos körül Kricsován az epemirigy elragadta 1849. sept. 2-án. Hanák jószívű, nyájas és vidor ember vala, szerette a m. népdalokat, és azokat dalolta. Szelleme hiu vágyak által elkapatva tágasabb kör után sóvárgott, s keblének szűk lett a rendes cella. Innen eredt egyház-reformi brochurje. Nehány hirlapi czikken kívül munkái következők: „A természetrajz elemei az ifjuság számára.“ Pest, 1845. Második kiadása 1846. 114 fametszvénynyel van ékesítve. E korszerű munkácska, mint helyes választással, világos előadással s rendszeresen írott czélszerű tankönyv, magasztalólag volt megismertetve a „Budapesti Híradó“ 182- és 184-ik számában. „Természetrajz, vagy is az állat, növény és ásványországnak természetihű rajzokkal ellátott rendszeres leírása, magán és nyilvános oktatásra.“ Pest, 1845. Még nincs bevégezve. Pestről távozta előtt három munkáját folytatta, u. m. a nagy természet-rajzot; az állatország történetét Magyarországon, és a műszótárt, a középsőt dr. Pólya 1849-ben ki is nyomatta. Az „Athenaeum“ 4-ik füzetében 1843. Peregriny Elek „Természettörténetét“ szakismerettel megbírálta; b. Praun Zsigmond rövid életrajzázt németből fordítva a „Hasznos mulatságok“-ban közlöttestb. —y.

Hegedűs Samuel, született 1781. aug. 26-án Uj-Tordán Erdélyben, hol atyja kir. ügyvéd volt, kitől vette első

neveltetését. Nemsokára azonban Szász-Régenbe tétetvén át atyja, Hegedüs az ujtordai iskolára szorult. Tíz éves korában az enyedi collegiumba menvén át, itt különösen Herepei Ádám, Benke Mihály és Benkő Ferencz tanításainak köszönte a tudományokba bevezettetését. Husz éves korában elvesztvén atyját, nevelőséget kelle vállalnia; melly azért is hasznos volt ránézve, mert növendékének, utóbb tordai főispán Ugron Istvánnak atyafia, b. Szentkereszti András tábornokban második atyát talált, ki mindennemű kifejlődésére elhatározólag hatott. 1805. szinte az enyedi főiskolában a költészeti osztályban rendes tanító lett. 1806. elején enyedi második ref. predikátorrá választatván, 1807. a göttingai egyetemre küldetett; honnan visszatérvén Enyedre, innen 1810. Kolosvárra ment predikátornak; két évvel utóbb hittudomány tanára lett ugyanott. Ismét két év múlva Herepei Ádám halála után Enyeden romai irodalom, széptan, történetek tanítója; e mellett az alsóbb osztályok nevelése is reá volt bízva. Belefáradván a közmegelegedésre viselt terhes hivatalba, miután azt 15 évig folytatta, 1829. Kolosvárra ment vissza hittani székébe; de már 1830. Tordára, hat évvel utóbb pedig Szászvárosra hivatott meg predikátornak: hol, miután időközben az 1837. szebeni országgyűlésen hitszónoki tisztet viselt, élte végeig megmaradt. Halála 1844. apr. 29-én következett be. Az ő hasznos iparkodásának köszöni Enyed, hogy nyomdával bir. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság levelező tagjává választotta. Mintegy 20 halotti beszédén kívül, nyomtatva vannak: „Poetai Próbái.“ Kolosvár, 1837. 2. k. Egyéb munkái kiadó nemléte miatt kéziratban maradtak. —y.

Hegyí József, szül. 1756. Szalabéren Zalamegyében. A gondos szülői karokból a piaristák közé lépett. Szerzetes életének alapját 1777. Privigyén vetette meg; s végezvén tanulási pályáját, Vácson, Pesten, Kalocsán, Kanizsán 16 évig dicséretesen vezette a rá bízott ifjúságot a nyelvtani osztályokban. Tanított Pesten, Nyitrán és Vácson a felsőbb osztályokban is. Szegeden a magyar történet előadásával foglal

kozott. Itt fordítá Gebhard Lajos német munkáját, melyet Kulcsár István „Magyarország története Gebhard Lajos Albert munkáiból magyarázta Hegyi József, megigazította s 1803. folytatta Kulcsár István“ cím alatt adott ki Pesten, 1803. Elhunyt 1827. apr. 12-én, élte 71-dik évében Veszprém-ben. —y.

Helmeccy Mihály, szül. 1792-ben. Tanult S.-A.-Uj-helyen és Pesten; ez utóbbi helyen 1810-ben Horváth István rendkívüli előadásait hallgatta a magyar nyelvészetről. Az egyetem által 1811-ben bölcsész tudori koszorúval tiszteltetett meg. Irodalmi pályára lépven, Kazinczy, Baróczy munkáinak kiadásával foglalkozott. 1813-ban lefordítá Eckartshausennek „Gott ist die reinste Liebe“ című munkáját (Pest, 1813. 2. kiadás 1821.). Később kiadta Berzsenyi verseit. Ügyvédi oklevelet csak 1817-ben nyert. Ő azonban folytonosan hű maradt a magyar irodalomhoz. Sokat fordított francia, olasz, angol és spanyol nyelvekből, s ez által roppant nyelvismeretet szerzett magának. A magyar nyelv csinosításában sokat fáradozott; és sok új szót s fordulatot köszönhetünk neki. 1830-ban a magyar akadémia pénztárnokának nevezetett, s e hivatalt halálaig viselé. 1830-ban szabadságot nyert egy politikai lap kiadására, mely azonnal meg is indult „Jelenkor“ cím alatt, s Helmeccy szerkesztése mellett „Társalkodó“ melléklapjával együtt 17 évig szakadatlanul folyt. 1848-ban lemondott a szerkesztőségről, s lapját Keresztúrnak adta át, de csakhamar megszűnt. Helmeccy a magyar akadémiának I. tagja volt. Meghalt 1852. — k.

Heltai Gáspár, szül. Heltán, Erdélyben a századok közt. Tanult Wittenbergben 1543. Visszatérven hazájába, kolosvári predikátorrá lett, s mint ilyen Gyulai István, Vizaknai Gergely és Ozorai Istvánnal társulatba lépven, magyarra fordíták az egész sz.-írást, s 5 k. Kolosvárt 1551—1561 közt ki is adták. Ezenkívül írt ő több munkát is, részint magyarul, részint latinul. Amazok között nevezetesek: „Agenda, az az szentegyházi cselekedetek, melyeket követnek közönségesképpen a keresztény ministerek és lelkipásztorok.“ Ko-

losvár, 1559. „A fehérvári tiz napi disputátzio az Istenről a Király előtt.“ U. o. 1568. „Chronica a magyaroknak dolgairól, mint jöttek ki a nagy Scithiából Pannoniába, és mint foglalták maguknak az országot és mint birták azt herczegről herczegre, királyról királyra nagy sok tusakodásokkal és számtalan sok viszálykodásokkal.“ U. o. 1575. E krónika jobbra Bonfin Antal latin művének fordítása. „A magyarok decretumok.“ U. o. 1571. Irt „Mátyás király viselt dolgairól“ is magyar és latin nyelven. Kiesvén hivatalából saját házában könyvnyomó intézetet állított fel, s öreg napjaiban ezzel foglalatoskodék. —y.

Henszirmaun Imre, híres mű- és régiségtudós, szül. Kassán 1813-ban. Ott kezdé iskoláit is, folytatá Eperjesen és Posonyban s bevégezé Pesten és Bécsben. 1832-ben orvosi rigorosumot adott Paduában. Sokat időzött Olaszországban, különösen Velenczében és Romában. Orvosi pályáról azonban lemondott, a régiségtan és szépművészet iránt érezvén különös hajlamot. Romában az építészetet tanulmányozta. A rajzoló művészetekben a festészet- és szobrászatra nézve legtöbbet tanult Bécsben Behm hazánfiától, ki ottan a Medailleur-Akademiának igazgatója volt. Ismeret-gazdagon visszatérvén hazájába, következő munkákat bocsátott napfényre: „Párhuzam az ó és új kori művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon“ (Pest, 1841.). 1846-ban a hellen dramáról közölt egy értekezést a Kisfaludy-társaság évkönyveiben. Ugyanazon évben jelen meg tőle: „Kassa városának ó-német stylű templomai“ 12 rajztáblával. Egy ideig dolgozó társa volt a „Szépirodalmi Szemle“ és „Pesti Hírlap“ czimű lapoknak, ezeket számos jeles cikkekkkel gazdagította. Jelenleg az ó-gót építészet általa fölfedezett alapelvének kidolgozásával foglalkozik. — k.

Hetényi János, szül. 1786. Ekelen, hol atyja ref. lelkész volt. Tanult Komáromban és Posonyban, innen Debreczenbe ment, hol tanulmányai bevégezése után köztanító és collegiumi senior volt. Utazást tett Németországban; honét visszatérvén, szülőhelyén lelkésznek választatott, s ha-

Máig ott hivataloskodék. Kitérő érdemeiért 1836-ban m. akadémiai tagnak választott. Az akadémia által kitérő pályafeladatokat több ízben diadalmasan oldá meg, s elnyerte a díjakat. 1823-ban bécsi prot. hittani tanárnak neveztetett, de mielőtt székét elfoglalta volna, a tanoda megszűnt. Munkái ezek: „Sarolta és Adalbert“, hős költemény (1825.). „Haza temploma“, erkölcsstan, 1831. „Sarolta és Hedvig“. Pest, 1843. „A lélektudomány nevelési fontosságáról.“ U. o. 1843. Vannak jeles értekezései a folyóiratokban is. Pályamunkái ezek: „A magyar philosophia történetírásának alaprajza.“ „Honi városainknak nemzeti fejlődésünkre befolyások.“ „A világistenelés oknyomozó történetírása.“ „Hazánk régi városkezetéről.“ „Robot és dézma, erkölcsi és anyagi, mező és statusgazdasági tekintetben.“ —k.

Hindy Iván (Kis- és Nagy-Hindi), szül. 1805. Léván, Barsmegyében. Tanult ugyanott, a bölcsészet első évi folyamát Vácson, a másodikat s a jogot Pesten végezte. 1838-ban 2 évi joggyakorlat után ügyvédi oklevelet nyert. Irodalmi pályán a „Nemzeti Ujság“ szerkesztése körül szerzett érdemeket, hol több apró értekezései foglaltatnak. 1802 óta a „Sz.-István-Társulat“, ügyei körül nagy buzgósággal fáradozik. — k.

Hindy Mihály (Kis- és Nagy-Hindi), született 1807-ben nov. 9-én Léván, Barsmegyében nemes szülektől. Alsóbb iskoláit valamint a humaniorákat is születése helyén, az első évi bölcsészetet Szegeden végezte; honnan 1826-ban kegyes rendi taggá felvétetvén, Trencsinbe s azután Vácra rendeltetett, hol a 2-dik évi bölcsészetet tanulta; innen Nyitrára küldetett, s itt a hittudományokat jó sikerrel bevégezte. Föl-szenteltetvén különféle helyeken tanított, s különösen a szak-tanítás alatt Pesten, hol már azelőtt is pár évig a poesist tanítá, a szónoklat és költészet tanára volt, jelenleg pedig hat év óta igazgató-tanár S.-A.-Ujhelyen. Alkahmi magyar s latin ódái sok szépet és jelest tartalmaznak és a homi s romai classicusokbani jártasságát tanusítják. Irt más tudományos értekezéseket is elszórva a lapokban. Önálló munkája: „Római régiségtan“ a tanulók használatára. Buda-Pesten, 1849.

Hoblik Márton, született 1791. dec. 1-én napján Igalon Somogy megyében, hol első oktatását is vette. Középtanodai pályáját Kaposvárott és Pécsen futotta meg, honnan 1808. Pestre ment a bölcsészeti és törvényfolyamot a k. egyetemen bevégezendő. Még mint tanuló nyerte el 1811. a bölcsészeti tudorságot. Mint hites ügyvéd 1816. Verőczemegyében telepedvén meg, sok ideig jegyzői s ügyészi hivatalt viselt. A megye bizodalma sok küldöttségben használta szorgalmát, gyakran mint tollvivőét. A magyar t. társaság 1832. mart. 9-én választá őt levelező taggá, minek következtében néhány terjedelmes munkálatait vette. Meghalt 1845. maj. 26-án. Munkái ezek: „Versei“. (Pest, 1814. és a Tud. Gyűjt. toldalékában 1823—1830.). A Tud. Gyűjteményben: „Eszék viszontagságai“. 1822. IX. k. „Verőcze vármegye ismerete“. 1832. II. III. k. és külön is Pest, 1832. „Függelék Verőcze vármegye ismeretéhez“. 1833. IX. k. A „Tudománytár“-ban: „Paraszt-lakadalmi szokások“. 1834. II. és 1839. IV. füzet. Írt cikkeket a Jelenkor-, Társalkodó-, Szemlélő- és Kémlőbe. Kéziratban van „Szerém vármegye ismerete“ a magyar t. társaság által kiadás végett elfogadva. „Cicero némely munkái“. „Kun László“ dicséretet nyert színmű az 1818. erdélyi pályázaskor. „A valkói Amazon“. 4. flv. az akademiától dicséretet nyert dráma. „Rózsavár“ vigj. 3 flv. „A Jugovicsok“. szomj. 3. flv. stb. — y.

Hollók Imre, rosnyói székesegyházi kanonok, született Rosnyón (Gömör megye) polgári szülőktől, nov. 5-én 1796. Végezvén szülőhelyén a gymnasialis hat osztályt, a bölcsészetet Kassán s a hittani két első osztályt ugyanott mint papnevendék hallgatta. Innen saját kérelmére Rosnyóra tétetett át, s itt végezte be hittani pályáját. 1819-ben pappá szenteltetvén; egy évet mint nevelő b. Mesko házában Enyiczken (hajdan Wesselényi kastélyában) töltött. Ezután rosnyói káplán, 1823-ban pedig székesegyházi karkáplán, egyszersmind az ottani püspöki lyceumban hit- és magyar nyelv- és irodalom-anár. 1825-ben a rosnyói nevendékpapság tanulmányi felügyelője, melly minőségében egyszersmind a mathesist tani-

totta. E tanszékét a következő évben a történetivel cserélte fel, mely tudományt bámulatos kitartással s dicsérettel egész 1846-ig adta elő, időnkint szükség esetében a hit, magyar nyelv és irodalom tanárait is helyettesítvén. 1826-ban kiállván a szigorlatokat a pesti egyetemi kar által bölcsészettudori kosszorúval tiszteltetett meg. Ez időtájban lemondván a tanulmányi felügyelőségről, csupán a történelem tanszékét tartotta meg. 1836-ban szentszéki ülnökké neveztetett. A kor szelleme úgy hozván magával, már azelőtt több ns. vármegye táblabírói czimmal és joggal ruházta fel. 1841-ben a pesti egyetem hittani kara bekebelezett tagjává nevezte. 1842-ben tiszteleti, 1846-ban pedig a rosnyói káptalannál mester-kanonokká mzdittatott elő. Ekkor a bölcsészeti karból a theologiaiba ment át, s 1853-ig mint a papnevelde igazgatója egyszersmind az erkölcs- és lelkipásztorságtant adta elő. 1847-ben S. Spiritus de Monostor című apátságra emeltetett; 1850 óta örkanonoki méltóságot visel. Pápa ő szentsége 1854. dec. 22-én kelt breveje által apostoli jegyzővé nevezte. — Im ez érdemkoszoruzott egyházférfiu életfolyamának s viselt hivatalainak lehető legrövidebben előadott vázlata. A harmincz évi hosszú időszak, melyet a hon reményeinek oktatásában töltött, sokkal jobban hirdetik, — s szülővárosa, mely lankadatlan buzgalmának folytonosan tanuja, sokkal szebb betűkkel fogja feljegyezni évkönyveibe e tudós férfinak az egyház és haza körül szerzett bokros érdemeit, mint azokat az én gyenge tollam ecsetelni tudná. Azért e helyen csupán irodalmi munkásságának rövid előadására szorítkozom. Nyilvánosan legelőször a Tud. Gyűjteményben lépett fel illy című történeti közleménynyel: „A rosnyói székesegyháznak viszontagságairól.“ 1830. Továbbá ugyanott: „Azon királyfiukról, kik még atyjok élteben megkoronáztattak.“ A Társalkodóban: „Gömörmegye egykori gyűléseinek helyeiről.“ 1837. „Cházár András életvonalai.“ 1838. A Tudománytárban: „A gömöri barkók szójárásáról“. A Religióban: „Szigetvár religioi tekintetből“, melyben megmutatja, hogy Szigetvárt a Juranics által alapított ajtatosság a cath. elvekkkel megegyez. A Fasci-

culi Literarii czimű folyóiratban : „De benefico s. sedis romanae in nationem hungaram influxu.“ A rosnyói egyházi tñredékekben : „A jolsvai régi kath. templom romjairól s az ujnak terjedelméről.“ „Azon jótékony befolyásról, mellyel a romai pápák a magyar nemzet iránt viseltettek.“ Ezenfelül számos apróbb értekezések, magyar és latin alkalmi versek stb. Nagyobb önálló művei közt nevezetesbek : „Egy pillanat a dézsmákra s különösen a gömöriek czélszerű használatára.“ Rosnyó, 1837. 8r. 120 l. „Nexus nationis hungarae cum polonica.“ Kassa, 1831. 8r. 186. l. „Conamina regum apostolicorum de domo austriaca natorum ad felicitandam nationem hungaram impensa“. Posony, 1833. 8r. 215 l. „Solemnia cultus exuviarum S. Neiti M.“ Rosnyó, 1841. 8r. 266. l. stb. —k.

Hollósy Egyed, született 1728. jan. 24-én Sz.-Mártonban Györmegyében. A szokott tanulmányok bevégezése után 1749. jan. 26-án sz. Benedek rendébe lépett, s 1756. pappá szenteltetvén, a lelkipásztorkodás jelelteték ki neki munkatérül, mellyen sikerült is fényes érdemeket szereznie. Ő volt, mint sz. mártoni lelkész, Fuchs érseknek első tanítója, ápolója; ő vette pártfogása alá a rokonaitól is elhagyatott, szegény árva ministráló gyermeket. Érdemei a tihanyi priorságra emelték. Itt érte őt szerzetének, József császár parancsára történt szétoszlata. Az isteni Gondviselésen nyugodt lélekkel csüggett, s a miért forrón könyörgött, megélte, t. i. szerzetének visszaállítását. Testi erejét azonban már ekkor a folytonos munka megtörte, s többé nem hivataloskodhaték. Öreg napjait ajtatos gyakorlatok közt élte le Pannonhegyen, hol 1808. oct. 28-án a jobb életre csendesén átszenderült. Egyebeken kívül nyomtatásban megjelent munkái ezek : „Halotti beszéd gr. Barkóczy Borbala, gr. Cziráky József özvegye felett.“ Sopron, 1772. „Halotti beszéd Kis Sándor Veszprém vármegye viceispánja felett.“ Győr, 1777. „Pannoniai sz. hegynék, és tihanyi szigetnek főtiszt. Vajda apát ur ellen való panasza.“ Komárom, 1793. „Kincsem adta, egymással való barátságos beszélgetés.“ U. o. 1802. Irmodora az akkori korhoz képest elég tiszta és szabatos. — y.

Homonnai (irmesi) Imre, szül. Kápolnán Borsodme-
gyében 1784-ben. Tanult Miskolczon és Sárospatakon, hol is
az ugynevezett togatusok közé vétetett föl. Egy barátja (Apos-
tol Pál) meghívólevelét a losonczy rhetorikai tanszékre H-ra
ruházván, ez állomást „200 ft. fizetésért fekete bankóban“
(H. ur saját szavai) több évig betöltötte. „A 2-ik évben már a
2-féle bankóban fizettetett társaival. Csak a harmadik eszten-
dőben kapták ki fizetésöket v. cz.-ban.“ 1815-ben „egy lelkes
mivelt fiatal özvegyet 3 árvájával férjhez vett, s úgy nézte
azt mint ég ajándékát: kinek jelességeit a Halállali beszél-
getés című könyvében versben adta elő az író.“ Míg e tan-
széken ült, H. urnak sok viszontagságai voltak, a mint ezt
sajátkezű életirása bizonyítja. „Súlyos betegségbe esvén,
ez végre búskórsággá vált, s életéhez nem bizván, 13
évek múlva a lélek- és életvesztő hivatalt letette. Más-
fél évi sínlődésében került minden társaságot, magányba
vonult, semmi meg nem neveltethette stb. Jobban lévén,
kezde busolni, mikép táplálja már most a mostohákkal együtt
6 gyermekét. Egyebet keresvén könyvei közt, mintegy 100
verset megtalált a „Pontusi levelek“-ből. Örömmel kérdezte
feleségét, miképen maradtak meg azok? „Ugy, hogy behoz-
tam kihányt írásaid közül: mert véltem, miszerint megélsz,
és megbánod azoknak elvesztét.“ Illyképen, mint ezt más
példából is fogjuk látni, e jeles feleség méltó volt e névre:
Sz á n a S ó f i a. „Felgyógyulása után, folytatja írónk, nagy
szorgalommal feküdt a könyvek írásának: verseit többnyire
plajbászszal írta a mezőben, gondolta ki jártában s keltében,
és írta le otthon: és fizetésért tisztáztatta le mind.“ Ezután
moecenásait számítva elő, a többi közt azt mondja: „Több
professor urak akkor vettek tőle könyveket, vagy előfizettek,
midőn reményvesztett nagy szükségűtől környezett vala.“ Ta-
nári hivatala letétele után visszállyba bonyolodott az ecclesiá-
val fizetése miatt; panaszával a pesti főgondnok elébe járult;
kérvén őt, miként az igazságra tekintve, írta az egyháznak,
„mert ugymond ő, így szólt egyik Ferdinand Király: Fiat
justitia, aut pereat mundus. Mire felelt a mélt. septemvir:

Azt csak király mondhatta. Már hát király ő felsége elébe megyek. Nohát én egyik kocsisomnak többet fizetek, mint másnak, veté szemére az iskolai felügyelő. Ugy-e itt hát ez az analogia forog fen: lelki tehetségeket fejtegető tanító, és lovakat vakaró kocsis! Végre Rimaszombatba hivatott meg gymnasiumi rector-professornak: de fájdalom, 1838-ban ismét megizzadást követett meghülésben elkapta az 1824-iki fejbetegséget: pedig már itt több volt a fizetés, tanítót becsülők voltak az egyházi igazgatók. Miután itt erényes nőjét eltemette, Egerbe ment magát gyógyíttatni. Itt betegeskedett 1½ évig. Végre midőn a mell-nehézségekért mustárt irt neki az orvos; a beteg öt hólyaghuzó tapasz rendelésére unszolta, melyet órákig mellén hagyván, halmait okozta a hólyagoknak, s az áldott orvosszer kihuzván fejéből az ártalmas anyagot, több napok mulva az öt esztendei betegségéből kiemenekedett. Itt írta mintegy újjá született elmével a már egészséges korában elkezdett e nevű munkáját: „A versírónak halállali beszélgetése“ stb. 1844-en tul legtöbbnyire Pesten lakott. Kézirataival minden könyvárust, nyomdászt és könyvkiadó intézetet megkísérte, de balsorsán könnyebbitő felebaráti szeretetben nem részesült. 1845—1852 közt udvari tanító (írónk nevelő-hivatalt ért) hivatalt is viselt öt helyen; hivatalai ezen comparatióban egyesülnek: rossz, rosszabb, legrosszabb.“ H. ur munkáinak sorozatát ekkép adja elő: 1) „Ovidius Naso szomoru verseinek 5 könyve. (Buda, 1827.); 2) „Ovidius Pontusi levelei, Ibise, Diófa panasza, Arcz szépitése.“ 3) „Eutropius romai birodalom rövid tartalma.“ (Buda, 1832.); 4) „Rimai régiségek eredetileg.“ 5) „Az emberi lélek- és testnek rendkívüli jelenetjai.“ (Fordítás németből.) (Kassa, 1830.) —k.

Horváth Ádám, szül. 1760. maj. 1-ső napján Kömlődön Komárommegyében. Tanulni kezdett szülőhelyén atyja örökődése és utmutatása alatt; majd a falusi iskolát 1773. Debreczennel cserélé föl, hol a szónoklati osztály bevégezése után egyházi pályára szánván magát, 1773. az ugynevezett togatusok közé soroztatott. A hittani folyam elteltével azonban

szándokát változtatván, az egyházi életről lemondott; s végezvén a törvényfolyamot, Miskolczon gyakornok, majd ügyvéd lön, és Eperjesen letelepedett. Szép és találékony esze őt csakhamar kitünteté; jeles volt ő a bölcsészet-, hittudomány-, mennyiségtan-, csillagászatban; de mégis a költészeti mező volt az, mellyen leginkább volt elemében. 1787. a „Magyar Musában“ lépett föl először kisebb költeményeivel. Ezt követte a „Hunnias“, hős költemény 6 énekben. (Győr, 1787.). Ő korán átlátta, hogy az europai virágzó nemzetek csak a görög és a romai kutfőkből meritett szépségekkel kérkednek: azért e patakokból soha sem meritgetett, másolókat soha nem másolt, hanem az eredeti forrásokból oltotta szomját. Innen verseiben úgy mint prosában az eredetiség, mellyet más íróinkban nem igen találhatni. Főérdeme, hogy nemzeti irodalmunkat vig énekekkel gazdagította, mellyek „Holmi“ név alatt jelentek meg Győrött és Pesten, 1788—1793. 3. k. Népdalai tul a Dunán közzsájon forognak. „A tétényi leány Mátyás királynál“, vigj. 5 fv. Pesten, 1816.; „Rudolfiás“, hős költemény 5 énekben pedig Bécsben, 1817. jelent meg. Historiai bő olvasottságát tanusitá „Magog patriarcháról“ irt nagyobb munkájában. A „Tudományos Gyűjteményben“ és „Hasznos Mulatságokban“ közlött bírálatai szép tudományának és elmebeli tehetségeinek elenyészhetlen bizonyosságai lesznek. Meghalt 1830. jan. 28-án Nagy-Bajomban. Utolsó, de be nem végzett műve egy közönséges encyclopedia volt, melly minden dolgozatait becsre felülmulandotta. Nyelve a termékeny írónak sajátyszerű. — y.

Horváth Bálint, szül. 1799. aug. 27-én Milanóban, Lombardia fővárosában, hol Fejérmegyéből származott atyja ezredével tartózkodott. Első képzését a székesfejérvári közép-tanodában nyerte, mellyben tanulását a költészetiig betudólag jeles előmenetellel be is végezte; majd szive vonzalmát követve, 1818. Pannonhegyre ment, hol sz. Benedek rendébe fölvetetett. Az ujonczóv eltelte után két évig a bölcsészetet Győrött, egyig a nevelés- és széptant Bakonybélben hallgatta, egyszersmind a görög és romai remek írókat is tanulá ala-

posan és bővebben megismerni. Ekkép magát kiképezvén, 1822 végén Komáromban az ifjuság tanításával bízott meg, s csak két év múlva hivatott vissza Pannonhegyre hittani pályájának bevezetésére. 1828-ban pappá szenteltetvén, ismét Komáromba küldetett a nyelvtani osztályok tanítására. Itt kezdette meg vas szorgalommal szóelemzeti szótárának anyagát gyűjtögetni, mellyet hogy idővel czélszerűen felhasználhasson, miután tapasztalá, mikép a keleti nyelveken kívül a tótbani jártasság igényeltetnék, annak megtanulhatása végett Nagyszombatba kívánczozott (1830.). Célját érvén, ohajtott stíker követé fáradozásait; három év alatt a tót nyelvben elég ügyességet tanusított. Látván azonban, hogy iskolai elfoglaltsága munkálódásában hátráltatja, olly állomásért könyörgött, melly neki kezdett műve folytatására több időt enged: így lön, hogy a pannonhegyi főgyház rendes hitszónokává téteték. Miután itt két évig hivatalát buzgón teljesítvén, neve a környéken elhiresedék, érdemei tekintetéből a bakonybéli, majd a tihanyi, 1847-ben pedig a kajári lelkészséggel bízott meg. Munkái ezek: „A magyar vezérek és királyok rövid története“. Posony, 1835. Bécs, 1838. Magyar és latin nyelven, a tanuló ifjuság számára. „Deákra fordítandó magyar gyakorlások“. Óvár, 1837. I. folyam. E munkát újra átdolgozva és tetemesen bővitve, a II. és III. folyamammal együtt már elkészítette; de sajtó alá nem bocsátá. „Erdély, Dalmát, Gallicia, europai Török- és uj Görögországok“, (1836.) magyarul és latinul. Legujabban a derék tihanyi apát Bresztyenszky Adalbert felhívására Gaume illy czimű munkája: „Catechisme de Perseverance, ou exposé historique, dogmatique, moral et liturgique de la Religion, depuis l' origine du monde jusque a nos jours, par l' Abbé J. Gaume“ magyarításával foglalkozik, mellynek magyar czíme leend: „A cath. hittan egész terjedelmében“. A „Szóelemzeti szótárból“ mintegy 150—160 sűrű iv áll készen. — y.

Horváth Cyrill, született 1804. oct. 17-én Kecskeméten; szülei, kiket vallásosság és minden öket illető dologban fáradhatlan pontosság jellemzett, két fiu gyermekök elhalása

után semmit sem kíméltek, hogy őt különben gyenge testalkatúsát czélszerűleg fölnevelhessék. Különösen gondoskodott róla gyengéd anyja, kinek ő mindenben képmása volt. Alig vala négy éves, már is iskolába járt egy igen istenfélő, s egész életét gyermekoktatásra szentelő ex-apáczához, kinek örökös köréből idővel kiszabadulván, átment az elemi tanulmányokon, s miután az első gymnasiumi osztályt a szép jövődöt ígérő szorgalmas ifju Kecskeméten bevégezte, szülei által a német nyelv kedvéért Budára, innen pedig a tót nyelv megtanulása végett Privigyére küldeték. Igen korán kifejtett és egyre táplált vallásos érzelme, tovább a szépművészet és tudományok iránti szeretete okozá, hogy Privigyén a kegyes rendiek közé fölvétetni kívánt: és kívánsága teljesült. A próbaévnék Trencsinben történt eltöltése után, Podolinban és Váczon egy-egy évig a középtanodai első osztályban tanítóskodott; s két év alatt ez utóbbi helyen jelesen végzett bölcsészeti pályája a pesti egyetemtől tudori oklevéllel jutalmaztatott. Most a hittudomány hallgatására Nyitra, majd Sz.-György jelölteték ki lakhelyeül; mellyet dicséretesen bevégezvén, pappá szentelteték, s mint tanítót Vác fogadá ismét kebelébe: honnan két év mulva Szegedre rendeltetvén, az ottani lyceumi tanárok koszorujában a bölcsészeti tanok előadásával kezde hatva fényleni. 14 évig pontosan vitt tanszékétől megváltván, a lyceum igazgatásának gondjai nehezültek munkabíró vállaira. A költészet és szónoklat iránt már fiatal korában nagy hajlamot érzett, s költői művei közül néhány nyomtatásban meg is jelent: de a bölcsészet az még is, mi őt olly magasra emelé. Irodalmi munkássága tekintetéből a magyar t. társaság 1834. levelező, 1836. sept. 10-én pedig a philosophiai osztályban rendes tagjává választotta, s azóta annak működésébe tetemesen befoly. Nyomtatásban megjelent derék munkái ezek: „Tyrus“, szomj. 5 fv. Buda, 1834. Koszoruzva a magyar t. társaság által. „Kuthen a kun király“ szinj. 5 felv. Szeged, 1838. „Jolánta“, szinj. 5 felv. (Buda, szimműv. zsebkönyv. Pest, 1839.). Vetélytársak, szinj. 5 fv. (Alföldi Szimműtár 1. füzet. Kecskemét, 1850.). „Nevelési ál-

laspontok" (Tudósító a pesti nagygymn. Pest, 1851.). Mi a művelés? (Tudósítv. 1852.). Mi a tanítás? (Tudósítv. 1853.), A tanodai műbecslelésről (Tudós. 1855.). A magyar t. társaság Évkönyveiben pedig ezek állanak: „A philosophiai rendszerek méltatása". (4. k. 60—86 l.). „Az Isten és világ közötti viszonyról. Első időszak: Pantheismus". (5. k. 57 l.). „Az Istenezsme eredetéről". (7. k. 40—65 l.). A philosophia eszméjéről. (magy. akad. Értesítő, 1854.). A pozitív és negatív philosophiáról (magy. akad. Értes. 1855.). Jelenleg egy philosophiai rendszeren dolgozik, mellynek jellemét e szó Concretismus fejezendi ki.

Horváth Endre, szül. 1778. nov. 28-án Pázmádon Györmegyében. Szülei szőlőmivelők valának. Pannonhegyen kezde tanulni a benedekiekénél; ezek eloszolta után pedig Sz. Mártonban és Pázmádon végzé fulusi iskoláit. A nyelvtani osztályokon Győrött átmenvén, a humaniorákat Komáromban, a bölcsészetet pedig Posonyban hallgatá. Most a cisterciták közé öltözék Henrichauban, porosz Sleziában, honnan mind gondolkozásának különbözése az ottaniakétól, mind a magyar kebelben hirtelen fölébredt honvágy már 1798. visszakészítették feledhetlen hazájába, s a győri megye növendékei közé azonnal felvétetett. 1802-ben fölszenteltetvén, széplaki káplán, majd szergényi helyettes lön. 1803. győri káplánságra szölitaték, hol kevésben mult, hogy papi buzgóságának nem esett áldozatul; a posláz, melly 1805-és 1806-ban az embereket halomra söpörte, a katonai kórházakban rá is ragadván. Itt lépett a költői pályára. 1806. téthi lelkésszé nevezteték. 1839. ment át Pázmádra; hol, mint születése helyén, Pannonia méltóságos halma tövében regényes fekvésű „magánya" volt, mellyben legtöbb munkáit készítette, különösen ama hires Gáborfa alatt, mellyre e vers vala metszve: „Én gáborfa vagyok, nevemet Döbrentei adta". A magyar t. társaság igazgatósága Posonyban 1830. nov. 17-én őt is a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Öreg napjaiban esperességre emeltetvén, a környékbelleikkel nem barátkozott, mert satyrái s bosszontó bánásmódja miatt hajdani

legjobb barátai, tisztelői, sőt sorsosi is elidegenedtek tőle. Meghalt 1839. mart. 7-én, könyvtárát, és mostohája holta után „magányát” is, az akademiának hagyományozván. Munkái következők: „Francia egyházi katekismus”. Buda, 1815. „Theodul estvéi”. Buda, 1819. „A buzogányos vitéz magyarok”. Győr, 1809. és 1813. „Zircz emlékezete”. Buda, 1814. „A pesti nemzeti theatrum ügyeiben”. U. o. 1815. „Gritti Lajos”. (Aurora 1821.). „Sziszeki győzedelem”. (U. o. 1827.). Ezeken kívül két heroidet: „Török Bálint hitveséhez”, és „Borbély Helena férjének Békesi Istvánnak”, dalokat, epistolákat birunk tőle; mik „Kisebb költeményei” czim alatt összegyűjtve jelentek meg Pesten, 1833. Irt az Urániába „Négyes áldozat” czim alatt 1828., és a Tud. Gyűjteménybe „A magyar nemzet nem finn eredetű”; „Fabsich József életirása”. stb. Magára vonván 1814. „Zircz emlékezetével” az irodalom barátainak figyelmét, többek buzdítására fogott „Arpád” nagy eposához, s azt 1830. be is végezte. (Pest, 1831.). Ebben tévé le sok évi fáradozása gyümölcseit a haza oltárára, s vele 1831. a magyar t. társaság nagy jutalmát (200 db. arany) nyerte el. Kéziratban maradt: „Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem élete”. — y.

Horváth István, szül. 1784. maj. 3-án Székesfehérvárt, hol atyja János tisztos mesterember volt, ki ide Győrmegeből költözött. 1799-ben, tehát 16-ik évében szülőhelyén végzé a középitanodát, hol magát jeles viselete és szorgalmas tanulása által kitünőleg megkülönböztetvén, a nyelvtani osztályoktól kezdve évenként kir. segélydíjra érdemesítettet. Maga említi, hogy a költészeti osztály növendéke lévén, az ottani szőlőhegyek árnyában, elvonulva a világ zajától, szorgalmasan olvasgatta a régi romai classicusokat. Még a fent megírt évben költözött át Pestre, hogy a magyar egyetemen tanulmányait folytassa. Itt a bölcsészeti tudományokat három, a jogiakat pedig négy évig hallgatta, sőt tudomány-szomjas lelke ezzel meg nem elégedvén, még ugyanez idő alatt a mezőgazdasági nyilvános leczkékre, s az orvosi tudományok előadására is szorgalmasan eljár. Iskolai pályáját 23 éves korá-

ban 1806. legfényeseb eredménnyel végezvén, minthogy társai közt szorgalom-, míveltség- és erkölcsre nézve az első helyek egyikét vivta ki magának, tanítói által mások fölött nemcsak megkülönböztetett, hanem jeles hazafiak figyelmébe is ajánlatott. A bölcsészeti tudományokból 1802. nyilvános vitatást tartván, tudori oklevélre érdemesített; a jogtudományi koszoru elnyerése költségeinek fedezésére az ugynevezett graduale stipendiumot számára a helytartótanács kifizetni rendelte. 1803-ban mint első évi joghallgató jutott magántanítóul akkori országbíró Ürményi József házába, kinek jeles két fiát hat év folytán 1808-ig a bölcséleti s törvénytánokra oktatta, s mint ilyen tanítása két utolsó évét Váiban töltötte a család körében: itt sajátítá el magának a finomabb izlést, mivelt társalgási modort, messzeterjedő emberismere-tet. 1808. nov. 15-én a nagy bölcsességű országbíró ajánlatára a fejedelem által 500 frt. díjjal a k. egyetem elnöke jegyzőjévé neveztetett ki, s mint ilyen az egyetemi tanács jegyzőségét is minden jutalom nélkül 1837-ig, tehát 39 évig viselte. 1812. oet. 11-én folyamodott gr. Széchényi Ferenczhez a nemzeti muzeum melletti könyvtár-őri állomásért, és ohajtása ugyanazon évi nov. 15-én teljesült. E hivatalt harmincz éven át példás türelemmel, a szerencse keserű változásai közt, s a reá bízott nemzeti kincseket hiven megőrizve, élte fogytáig viselte. József nádor által 1816. azon küldöttség tagjává neveztetett, melly gr. Teleki László elnöksége alatt a Marczibányi család alapítmányából az évenként legjobb magyar nyomtatványnak kiszabott jutalom odaitélésével volt megbizva. 1833. nov. 11-től kezdve a magyar egyetemenél oklevél, nemzetségi ágazat, pecsét- és czimertudomány helyettes tanára lön, s volt élte végeig. 1830. maj. 12-től kezdve ugyanott a magyar nyelvet és irodalmat s tollvezetést mint helyettes, 1837 óta pedig szinte holtáig, vagyis 16 évig mint rendes tanár adá elé. 1837—1843. a nemzeti muzeumot mint helyettes igazgató folytonosan minden jutalom nélkül kormányozta; 1840—1843. a bölcsészeti kar dékánágát viselte; 1844. ugyanazon kar alidősbjévé neveztetett. Ekkép mint a haza nyilvános tisztvi-

- selője a magyar egyetemet 38, a nemzeti muzeumot pedig 30 éven át szolgálta. Horváth Istvánt lángoló honszeretet tüzelé már gyenge korától fogva tudományos ismeretek szerzésére, hogy ezek segítségével minél tökélyesen felelhessen meg a jó és bölcs hazafi szent kötelességeinek; mellyeknél fogva hazája nyelvét, nemzetiségét, tudományosságát minden tehetségével ápolni, művelni tartozik. Hogy ezt minél czélszerűbben eszközölje, mint harmad évi joghallgató rendes naplókat „Horváth István mindennapja” czim alatt kezdé írni, s folytatta 1809 ig. Nyomtatásban részint saját, részint Boldogréti Vig László álnév alatt megjelent munkáit 1804, kezdé meg
- * azon „Öröm-dallal”, mellyet Ürményi Josepha kisasszonynak egybekelésére írt volt. Ezt még azon évben több rendbeli kisebb, következőben pedig terjedelmesb munkák követték, részint külön megjelent füzetekben, részint a Hasznos Mulatságokban, Aurorában, Muzáronban, Regélőben, Munkácsi Rajzolataiban, Tudományos Gyűjteményben. Csupán ez utolsóban igtatott értekezései, hosszabb, rövidebb tudósításai 271 számra terjednek. Külön kiadott magyar munkái ezek:
 - * „Nehány okok, mellyek a kiadott 1334. esztendőbeli magyar levélnek valóságos eredetiségét kétségessé teszik.” Pest, 1804.
 - * „Verseghy Ferencznek megfogvatkozott okoskodása a tiszta magyarságban”. U. o. 1806. „Pest városának régi német Ofen nevérol”. U. o. 1810. „Magyar dámák kalendárioma”. U. o. 1812., 1814., 1815. E munkácskát a szépnem számára írta; bölcsen átlátván, milly varázserővel munkálkodhatnak a hölgyek nemzetiségünk szétárasztásán, ha törekvéseikben jó munkák által ösztönöztetnek. „Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében”. Pest, 1815. Ajánlva van Fehérmegye lelkes rendének. „A dicső Marczibányi familia tudományos jutalom-tétele s annak első fényes kiosztása sz. András hava 23-án”. „Verbőczy István emlékezete, mellyet a hármass törvénykönyv törvényes bevételének harmadik századára készített”. U. o. 1819. „Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről” (u. o. 1820.); mellyért a Marczibányi alapítmányból 100 frtot kapott. „Jutalom feleletek a

magyar nyelvről, a magyar nemzeti muzeum 1815., 1816.,
 × s 1817. esztendei kérdéseire“. U. o. 1821. 2. k. „Rajzolatok
 × a magyar nemzet legrégibb történeteiből“. U. o. 1825. „Hen-
 rik portugalliai grófról, mint magyar királyfiról“. U. o. 1821.
 × A magyarokról mint agarenusokról, 1828-ban, A jászok-
 ról, mint magyar nyelvű népről és nyilazókról, 1829-ben
 értekezett. 1843. Horvátországról irt egy munkát, mely a-
 zonban csak külföldön jelenhetett meg németül. Hattyudala
 × volt az 1844-ben kiadta „Szlavinok vagyis kérkedők“ című
 műve, mely nem annyira a slavinokkal, mint inkább hazánk-
 kal, nemzetiségünkkel foglalkozik. A munka jeles. 1830-
 ban nagy tudománya miatt a magyar t. társaság rendes tagjá-
 vá választá el; mit azonban ő el nem fogadott. (L. Évk. I. k.).
 A Tud. Gyűjteménynek 1833-tól kezdve 4 évig volt szerkesz-
 tője. Az 1833/6 országgyűlés hazafias munkálatai jutalmul
 2000 pftrból álló évdíjt rendelt számára az országos pénztár-
 ból kifizettetni. Meghalt 1846. jan. 13-án, élte 63-ik évében.
 Éltében őszinte barátsággal viseltetett Virág Benedek, Kul-
 csár István, Kisfaludi Sándor és Horváth Endre iránt. Ifjabb
 tudósaink előtt mindenkor tárva volt háza; végre azonban
 Reseta Jánost, Waltherr Lászlót, Károlyi Istvánt, mint leg-
 meghittebb barátait fogadá szívesen. Német munkát, noha
 e nyelvet jól beszélte, soha nem irt. A Horvátországról meg-
 jelent csak fordítás. 47 évig lakott Pesten; de a városi német
 színház belsejét soha sem látta. Elhunytát legmélyebben gyá-
 szolja a haza, mely benne a magyar nyelv és nemzetiség
 lángheví terjesztőjét, a magyar irodalom egyik hőjét, a nem-
 zet és története felderítőjét, szóval fáradhatlan tudósát vesztő.

— y.

Horváth János, 1769. november 5-kén látta az első
 napot, közép sorsu, de istenfélő becsületes szülőinek még
 nem is sejdíthető reményére, Zalamegye kies balatonvidéki
 Csicsó nevű helységében. A szép lelkitulajdonu gyermek
 egykoru tanulótársai közt hamar magára voná a helybeli lel-
 kipásztor Jankó Ádámnak figyelmét; kinek ösztönzésére szü-
 löi annál hajlandóbbak levének a kedves serdülőt oldaluk

mellől előbb a pápai, azután a veszprémi középtanodába további képzés végett küldeni, minél inkább várhatták és tapasztalták is a napról-napra, évről-évre haladó növendéknek szorgalmát, eléméletét. 1780—1786 közt megfutván a középtanodai pályát, számos vetélkedőt maga után hagyva, a bölcsészeti tanok hallgatására a posonyi akademiába sietett, és itt töltött két év után 1788. magát az egyházi életre határozván, a veszprémmegyei növendékek közé fölvetetett. Ez elhatározása épen akkor történt, midőn a korszellem kívülről inkább, mint belőlről vésszel fenyegető s gunyokkal süvöltő orkánokkal készült valamint a vallás, úgy annak fölmentjei ellen is rohanni. Horváth hittudomány tanulása végett a Posony sziklafokain fejét emelő királyi, akkor még pompás városban virágzott papnevelő-intézetbe küldetett; hol több száz tanuló- s növendék-társaival vetélkedve a keleti nyelvekben, a sz.-írás magyarázatát érdeklő sokféle tárgyakban, a hajdankor egyházi történeteiben és régiségében élte fogytáig szeretve folytatott buvárkodással utat tört a ker. hit, erkölcs, egyházi törvények, szónoklat s lelkípásztorkodás alapos és gyakorlati tudományainak felfogására és birására. 1792-ben a negyedik év beteltével a szükséges tudományokkal felkészülten, miután pappá szenteltetett, kilépett az élet s a világ piaczára, az Ur nehéz, de igaz harczeit harcolandó. Küldetésének és lelkípásztori segédképeni munkálkodásának első helyeül Veszprém lőn kijelelve. Öt év leforgása alatt, mint jeles egyházi szónok és mivelt férfiú elhírhedvén, 1797-ben Jankovich család által Somogyban szőlős-györki plebánossá nevezteték, hol népét szelid érzetekre, vallási buzgóságra, Isten- és felebaráti szeretetre mindenkép oktatni, de jelesül a kisdedeket a ker. hit s örök élet igéjének tejével táplálni, s őket az emberiség reményére fölnövelni fáradhatlanul igyekezett. A már ekkor tudományos műveinek, de főleg egyházi beszédeinek elterjedt hírével jeleskedőt, gr. Festetich György a keszthelyi plebániával és a vele járó hahóti sz. Margit szűzről czimzett apátsággal tisztelte meg 1801-ben. Nagyobb tért látván most maga előtt Kinyitva, egyházi foglalatosságainak csorbulása

nélkül a polgári ügyekben is tágas ismereteinél fogva hasznosan foglalatoskodni kötelességének és örömének tartotta. A nemes ifjak nevelő-házára, zene, rajz és nemzeti tanodákra fordított szorgossága, Zalamegye árvaintézetének rendezése, és az erre felügyelő bizottmánynak elnöksége olly kedvelt tárgyai voltak fáradhatlan munkásságának, melyet csak egy hasznos tudomány, közszeretetre méltó tudós és buzgó férfitől lehetne várni. Zalamegye közönsége határtalan bizalmával juttalmazá érdemeit, melyek őt 1808. sept. 11-én veszprémi kanonokságra, s ugyanazon hó 23-án rudinai sz. Mihályról czimzett apátságra emelték. Ugyanazon évben a papnövelde igazgatása, meg a hittudományok kormányzása is rá bízott. 1815. següsdí, majd pápai, végre sümeghi főesperessé neveztetett. Mint káptalana követe 1822. a nemzeti zsinaton, 1825. pedig az országgyűlésen megjelenván, a vitatkozásokban élénk részt vett. Tagja volt az országos munkálatok kidolgozására s a honi literatura törvényszerinti előmozdítására intézett küldöttségnek. 1826. hittudori oklevéllel ékesítettván föl, a magyar egyetem theologiai karának igazgatójává s elnökévé érdemesített; hol valamint Veszprém-ben is minden igyekezetét oda irányzá, hogy a holtáig forrón szeretett magyar hazának és egyháznak bölcs és lelkes tanítókat, erkölcsi nevelőket és az Ur szőlőjében fáradhatlan munkásokat a gondjára bízott intézetekből kilépni szemlélhessen. Nem sokára helytartósági tanácsossá és bosoni választott püspökké, 1829. végével az udvari magyar cancelláriánál előadóvá, 1830. sept. 8-án székesfejérvári megyés püspökké, s 1832. valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett. A magyar t. társaság irodalmi érdemeinek elismerésül 1832. sept. 11-én tartott nagygyűlésében tiszteleti tagnak választotta. Ekkép majd mindent, mi a magyar haza s egyház közjavát érdeklő fényes hivatalok viselésében a tudás határain belől fekszik, az egyetlen Horváth Jánosban öszpontosulva látunk. Kiadott munkái, mennyire tudhatók, ezek: „Pásztori dal“. 1796. „Az Istennek imádása“. 1796. és 1812. „Vitéz Kinizsi Pálnak hamvai“. 1797. „Jézusnak az emberi nemzetet tőké-

letes szentségre és boldogságra vezető tudományának és példaadásának szívreható rajzolatja“. 1800. Danzerből fordítva: „Buza kalász koszoru“. 1801. „Miképen kell embernek a keresztek viselni tisztí hivatalában? Első áldozat alkalmazosságával“. 1811. „Hitbeli és erkölcsi oktatások“. 1815. Nicole szerint fordítva. „Ékesszólás a koporsónál“. 1816. Szerkesztője volt az „Egyházi értekezések“-nek 5 évig. (1820—24. 20. k.). Ezen derék folyóírást a haza tudományos eléméletelére mint püspök újra derekasan megindítandó vala, ha hirtelen halál által nem gátoltaték. Sok munkája az „Egyházi Értekezések“-ben jelent meg; közülök magánállólág is ezeket birjuk: „Verböczy 1-ső része második cikkének magyarázatja“. 1820. „Pásztori beszéd püspöki székébe lett beiktatásakor“. 1832. „A régi magyarok vallásbeli és erkölcsi állapotjokról“. Tud. Gyűjt. 1817. 2 k. „A ker. hit terjedésének történetei“. U. o. 8. k. „A becsületes ember képe; Virág Benedekhez, Ártatlansághoz; Igaz férfin“. (Erdélyi Múzeum 8. k.) Kéziratainak száma igen tetemes. Közremunkálásával keletkezett az „Egyházi folyóírás“. (Pest, 1832—1834. 4. k.), melly az „Egyházi Értekezésekkel“ együtt a magyar egyházi literatura állása- s eléhaladásában nemcsak szoros tudományi, hanem nemzeti csinosítási tekintetből is egy a maga nemében. A magyar egyház történetén, mellyhez már ifjú korában gyűjtögete hiteles adatokat, sokat dolgozott; fölötte kár, hogy azt be nem végezheté! 1831-ben a keleti mirigy dühöngésekor teési jobbágysai közt mentő angyalként jelenék meg, azoknak igen nagy vigasztalására. A székesfejérvári kórház alapjához 1000 pfrttal járult; papnevelő intézetébe a honi törvénytanszékét állítá föl és a 19. számú sorenred katonanevendékeinek magyar nyelv tanítására évenként 60 pftot rendelt; a magyar irodalmi vállalatokat szenvedélyesen segíté elé tanácscsal, részvét- és pénzzel. 1833. történt Posonyban, hogy egy nem-kath. lelkész (Sz. J....) bizonyos fordítása kinyomattatására költségért folyamodott hozzá, ennek 200 pfrtot ada. Kevés napok mulva a Duna mellett sétálván, a nevezettet egy undok helyről holtrészegen ki, s vele szembe-

jönni szemlélé. E borzasztó látmány kísérait elrettenté; de ő csendes nagysággal ezekhez fordulván, mondá: Térjünk hirtelen vissza, nehogy a gyámoltalan állapotban lévő észrevegye, hogy őt megláttam; mert aztán engem soha többé meg nem látogatand. (P. Thewrewk). A szó szoros értelmében becsületes ember rövid, de súlyos betegség következtében, miután végrendeletét magyar nyelven elkészíté, meghalt Posonyban 1835. jan. 21-én; válogatott roppant könyvtárt, hazafiui nemes tetteket és gyönyörű műveket hagyván hátra. Benne honunk nagy és munkás fiát, a magyar egyház fénycsillagát, a tudományok ritka határu s ékesszólásu avatottját, a magyar nyelv és irodalom hatalmas pártfogóját vesztették el. — y.

Horváth József Elek, szül. 1784. körül. Szombathelyen járta iskoláit, a hittudományt ugyanott mint növendékpap hallgatta; de kilépven a seminariumból, törvényt tanult Győrött, s a kőszegi kerületi táblánál a szükséges vizsgálatot kiállván, ügyvéd lett; utóbb azonban 1827. tanítói pályára adván magát, 1829. a kaposvári gymnasium igazgatójává nevezteték. A magyar t. társaság a nyelv ügyében buzgón munkálódót 1833. nov. 15-én levelező tagjai sorába igattatta. Meghalt 1835. jan. 20-án. Értekezései a „Tudományos Gyűjteményben“ és „Sasban“ jelentek meg. Számos, elszórva kijött költői művei közül említendők: „Szombathelyi Hymen“. Buda, 1812. „Titus Amália ligetében“. Szombathely, 1817. „Szombathely évei“. U. o. 1825. „Az országgyűlés emléke“. Pest, 1833. stb. — k.

Horváth Lázár (Petrichevich), szül. Kolosvárott 1807-ben, s ott végzé tanulmányait is. Iskolái végeztével közhivatali pályát választott, s e célból Marosvásárhelyt a kir. táblánál gyakornokoskodott, s innen Szebenbe tétetett át. 1830-ban fogalmazóva neveztetett a kolosvári kormányzóknél. E hivatalt három évig viselte fizetés nélkül. 1834-ben elvált hivatalától, s a tudományoknak szentelte magát. Nagy kedvvel tanulta a nyelvészetet, és sajátjává tette a hazában uralkodó nyelveken kívül a latin és görög, azonfelül franczia; olasz,

angol nyelveket. Ekkép elkészülve 1836-ban Pestre költözött; s ez időtől fogva kizárólag a tudományos buvárkodásnak és irodalomnak szentelte magát. Terjedelmes ismeretei csak hamar hírnevet szereztek neki. 1845-ben a m. akademia által tagul választott. Ez időtájban utazta be Német- és Franciaország nagy részét. 1846-ban Konstantinápolyba ment. 1848-ban pedig keletre indult: meglátogatta Corfut, Syria s a Szentföld minden érdekes pontjait, Egyptomot, Malta szigetét, Syracusát. Hazájába visszajövet Nápolyban hosszabb ideig mulatott, s az akkora városban tartózkodó IX. Pius pápa által rendjellel diszítettett föl. Pestre 1851-ben érkezett vissza. Utjában az említett pápai diszjelen kívül több kitüntetésekben részesült; Chateaubriand arczképével, Jules Janin arany tollal, a török zultán gyémántos gyűrűvel, a jerusalemi patriarcha a sz. sir lovagi rendjével tisztelte meg. A milly szerencsés volt utazásaiban, szintolly szerencsétlen volt irodalmi vállalataiban. Első műve, melyet „Az elbujdosott, vagy: Egy tél a fővárosban“. (Eredeti román, Kolosvár, 1836.) adott ki, kevés érdeket tudott ébreszteni; habár a munka, melly a kolosvári divatvilágot rajzolja, rossznak épen nem mondható. Főhibája az, hogy az akkora felkapott czélszerű irmodort ignorálta; azonfelül az a nélkül is terjedelmes előadást számos idézetei untatóvá teszik. A „Társalkodó“- s „Athenaeum“-ban gyakran találkozott a közönség szépirodalmi, művészeti s critikai dolgozataival. 1841—42-ben eddigi munkáinak kiadásával foglalkozott, de szinte kevés sikerrel. Ezek közé tartozik: Lord Byron életirása, s némelly költeményeinek fordítása, tovább a „Kaleidoskop“, melly a magyar s erdélyi társasélet, tovább a felsőbb körök political, művészeti, aestheticai, irodalmi s társadalmi nyilatkozatainak ismertetését tartalmazza. Ez utóbbi munka történeti szempontból is érdekes; de leginkább az aristocrazia számára léven írva, teljességgel nem talált pártolásra. 1843-ban megindította a „Honderü“ divatlapot; 1848. elején pedig a „Morgenröthe“-t: mindkettő a bekövetkezett forradalmi viharok által elsodortatott. Horváth L. itt sem bírta elérni kitűzött

célját; az akkori fiatal s új irányú irodalom által főleg aristocraticus érzéletei a régi irmodor- s külföldi szokásokhoz ragaszkodása miatt folytonosan ostromoztatott, és majdnem egészen elvesztette népszerűségét. E tudományos, és sok tekintetben kitűnő férfiú 1851. febr. 5-én Bécsbe utazván, szívének pattanása következtében hirtelen halállal mult ki.—k.

Horváth Mihály, született 1809. oct. 20-án Szentesen Csongrádmegyében, honnan szüleivel öt éves korában Szegedre költözvén, ott neveltetett, s végezte az elemi és közép-tanodai osztályokat. 1825-ben Váczon a növendékpapok közé lépven, a bölcsészetet és hittudományt összesen hat éven át tanulta, s mielőtt az utóbbit bevégezte volna, a magyar egyetemenél a szokott szigorványok után, bölcsészeti tudorává emeltetett. Iskolai pályáját végezvén, s pappá szenteltetvén, 1830. nov. 2-án a megyei hivatalnál jegyzővé neveztetett; innen év múlva a gyakorlati lelkészkedés pályájára térven, abban Dorosmán Kis-Kunságban 3, Kecskeméten 2, Nagy-Kátán Pestmegyében másfél évig foglalkozott. Ez évek folyta alatt hazáját tapasztalás után ismerni vágyván, időnkint annak nagy részét beutazta. Utolsó segédpapi állomásáról gr. Keglevich Gábor fia nevelésére hivatván, új hivatalában másfél évig fáradozott. E közben 1839. választá el őt a magyar t. társaság levelező, 1841. sept. 3-án pedig a történeti osztályban rendes tagjává; s székét mint ilyen 1842. nov. 22-én „A magyar honvédelem történeti vázlata” czimű értekezéssel, mely az Evkönyvek 6. k. 298—376 l. olvasható, foglalta el. Lemondván 1840. jun. elején nevelői hivataláról, Nagy-Abonyban ismét segédpapi állomást nyert, honnan egy év múlva gr. Erdődy Kajetán fiai mellé nevelőnek, innen pedig három év múlva a bécsi Theresianumba a magyar nyelv és irodalom tanárává hivatott meg. 1847. hatvani plebánossá, 1848. a fejedelmek által préposttá, s ugyanez évben csanádi püspökké nevezteték. Lássuk írói munkásságát. Lelkeszi hivatalánál fogva számos egyházi beszédek készíte, melyek azonban ekkorig, egyet kivéve, csak kéziratban vannak. A „Sion” egyházi folyóirat dolgozó társaul felszólíttatván, ennek

első évi folyamában egy eredeti értekezést: „Az isteni gondviselés nyilatkozása az emberi életben”; egy fordítottat: „Az ember”; az „Anasztasia” melléklapban pedig számos egyházi énekeket közölt a világgal. Kedvencz studiumaul azonban a történetírást, kivált a hazait választván, 1833-tól kezdve magát főleg ebben törekvők kiművelve tökélyesíteni. E nemben első dolgozata egy pályakérdés volt, melyet a Marczibányi alapítvány kezelőihez 1826. küldé már be, de a jutalmat csak 1846. nyéré el. E munka nyomtatásban illy czim alatt jelent meg: „Párhuzam az Európába költözködő magyar nemzet, s az akkori Europa polgári s erkölcsi műveltsége között”. Pest, 1847. A magyar t. társaságtól 1835. kitűzött e historiai kérdésre: „Milyen állapotban volt a kereskedés honunkban az Árpád és vegyes házakból származott királyok alatt; mi történt fejedelmeink és törvényhozásunk részéről annak előmozdítására; melyek voltak nagyobb, emelkedéseket hátráltató akadályok; végtére minő befolyásuk volt nemzetünk erkölcsi és értelmi kifejlődésére”; versenyíratot küldé be, melly adatokbani gazdagsága, s az okoskodás alapossága tekintetéből, tiszteletdíj mellett kiadatni rendeltetvén: „Az ipar és kereskedés története Magyarországon a XIV. század elejeig” (Pest, 1842.) czim alatt csakugyan meg is jelent. 1837 és 1838. két alkalmi magyar odát készített e czim alatt a) „Kosszoru mélt. buzini gr. Keglevich Gejza halálára”. b) „Örömdal mélt. Ürményi László és Keglevich Alexandra grófhölgy házassági ünnepére”. Ezt követé: „Gr. Nádasdy Tamás élete némi tekintettel korára”. Buda, 1838. Az Athenaeumban több nagy becsű értekezései közölvék; jelesen: „Gondolatok a történetírás theoriájából”; Vázlatok a magyar népiség történetéből a török uraság korszakában; Mikor és miért fosztatott meg a pórosztály szabad költözési jogától, és mikor nyerte vissza azt? Vázlatok a magyar népiség történetéből Buda visszavételétől 2-ik Józsefig; Europa belviszonyai a francia forradalom óta (németből); Vázlatok a magyar népiség történetéből, 2-ik József kora (1839.) stb. „Az ipar és kereskedés története Magyarországon a három utolsó század

alatt". Buda, 1840. XIV. és 390 l. E munka, mint az 1840-ben nyomattak legkitünőbbje, a magyar t. társaság által 200 darab arannyal jutalmaztaték meg. Hizelgés nélkül legyen mondvá, hogy irodalmunkban egyetlen a maga nemében. „Az országtani theoriák eredete, kifejlése és befolyása az újabb Európában“, czimű értekezése a Tudománytárban látott világot. 1841-ben „Az 1514. magyar pórhad okait és következményeit; az Anjuok hatását hazánkra, országlásuk szellemét, a közigazgatást egyházi, erkölcsi és népi életet tekintve“ adta ki. „Az 1764-kí országgyűlés története“. (Évk. 7. k. 126—163 l.). „A magyarok története a tanuló ifjuság számára“. Pest; 1841. Ugyanaz bővitve „Magyarok története“. Pápa, 1842—1846. 4. k. Derék munka. „Magyarok története a bölcsészeti ifjuság számára“. Buda, 1848. 2. k. — y.

Horváth Pius, kegyes rendű áldozár, kolosvári feltanodai tanár és hitszónok, szül. Szombathelyen 1819. febr. 12-én. Iskolai pályáját Kőszegen végezte. 1836-ben a szerzetbe lépén, a novitiátust Trencsinben, a bölcsészeti tanulmányokat Váczon, a hittant Nyitrán és Sz.-Györgyön végezte. Tanárkodott Debreczenben, Veszprémbe, S.-A.-Ujhelyen és Kolosvárott. Irodalmi munkái: Költemények a Religio és Nevelésben, Hasznos Multságokban, s a Hetilapban. Paedagogiai értekezések a Pesti Naplóban. „Fülek vár visszavétele 1593-ban“; történeti leírás a Hasznos Multságokban. Levelezések a Religio-ban és Pesti Naplóban. Ez utóbbi lapban közölte Berzsenyi Daniel levelét gr. Festetics Györgyhez, melly eddig ismeretlen volt, s mellyet ő az elhunyt költő fiától kapott. Nyomtatásban megjelentek több egyházi beszédei. „Magyarország ismertetése“ czim alatt két füzetben adta ki Magyar-, Horvát-, Erdély-, Dalmát-, Gács-, europai Török- és új Görögország földrajzát, Pesten, 1847. —k.

Horváth Zsigmond, született 1782. jun. 21-én Kis-Köcskön, Vasmegyében, nemes szüléktől. Tanulmányait a soproni lyceumban végezván, további maga kiképzése végett a jenai egyetemre költözött, hol két évig hallgatta a hit-tudományt; a szünidőket kirándulásokra fordítván. 1804. ha-

zatérvén, eleinte nevelőséget viselt, majd (1806.) Csengén Vasban predikátor lett; honnan 1824. Kővágó-Órsre hivatott meg, s mint ilyen halt meg 1845. oct. 17-én. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjává választotta. Önálló munkái ezek: „Cooknak, egy anglus-hajós-kapitánynak a föld körül való utazása.“ Pest, 1810. 1815. Németből. „Amerikának haszonnal mulattató ismertetése.“ Győr, 1813. I. k. „A vallásnak intései s vigasztalásai.“ U. o. 1813. „Egyházi beszéd.“ „Elmederítő, szívképző s characterfestő történetek s adatok füzére.“ Pest, 1840. 2. k. Nagyobb értekezések a Tudományos Gyűjteményben: „A magyar stilistikáról.“ 1818. „A házi nevelés hibáiról, s azoknak orvoslásuk-módjáról.“ 1825. XII. k. „A vesta szültekről.“ 1832. X. k. „A világ rendszere.“ 1833. IV. k. „A tizenkét égi jegyek magyarázata.“ 1833. XI. k. „Életrendszer.“ 1836. VI. k. „Hosszu élet példái.“ 1836. VIII. k. „Csillagok ismertetése.“ 1837. II. IV. k. Irt az „Erdélyi Múzeum“-ba, és Kis János „Nevezetes utazások tárházá“-ba. Kéziratban: „A reformatio története a leghitelesb kutatókból.“ „A naptárak értelmesítése.“ „Egyházszerkesztés“, „Népnevelési és oktatási rendszer“, elfogadva a magyar t. társaság által. Az akadémia Tájszótárához baltomelléki tájszók gyűjtésével járult. — k.

Hoványi Ferencz, szül. 1816-ban april 2-án N.-Váradhoz egy orányira eső Körös-Tárján helységben, hol atyja Hoványi János malommester volt, édes anyja tamásfalvi Turi Jozefa, Erdély régi nemes családainak egyikéből vette eredetét. Szülői mindketten erényes buzgó katolikusok voltak; buzgóságuknak gyermekeik vallásos nevelésén kívül tettelegesen bizonyítványait leginkább abban adván, hogy az új-palotai templomot, mely még abban az időben Körös-Tarjának anyagyeháza volt, számos egyházi ruhával és gyertyákkal többnyire ők látták el. A szülők életpéldája gyermekeikre is jótékony hatást gyakorolt annyira, hogy ezek már kised korukban a tudományokban kitűnő előhaladásuk és jóviseletök által közszeretettel érdemeltek. Hoványi F. a nagy-váradai főtanodában kezdé meg tanulmányait 1824-ben, és végezvén a

négy latin osztályt, 1829-ben Temesvárra ment a rhetorica és poesis tanulására főleg azon szempontból, hogy itt a német nyelvet is sajátjává tegye. Innen két év múlva visszatért Váradra, s itt végzé a helybeli királyi akademiában bölcsészeti tanulmányait. 1832-ben az erények- és tudományokban kitűnőleg jeles 16 éves ifju hivatását követve, az egyházi pályára lépett, s akkori püspök bold. eml. Lajcsák Ferencz által nagyobb kiképzés és művelődés végett, a bécsi pázmánféle nevelőintézetbe küldetett. Itt gazdag mezeje nyilván a tehetség-dus ifjunak szellemi képzésére, minden idejét arra fordította, hogy magas rendeltetésének és főpásztora várakozásának egészen megfeleljen. Nem is hagyta meghiusulni a személyiségében helyezett nagy reményeket. Mert már mint papnöveldek, Pesten a szépművészetek és bölcsészet tudorkoszorújával felékesítve, s Bécsben a hittudományokból két szigorlatot dicséretesen kiállva tért vissza anyamegyéjébe Nagy-Váradra 1836-ban. Itthon a püspöki papnöveldeben tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a székesegyházban reggeli hitazonokká (homiletává) neveztetett, melly kettős hivatala mellett még a Lajcsák püspök alapította vallásos-gyermekek-intézetében a hittan előadásával is foglalkozott. A kisebb egyházi rendeket és a sub-diaconatust 1836. december 30-án, a diaconatust pedig 1837-iki apríl hó 22-én vette föl, és végre áldozárrá lön 1838-dik év october hó 4-én, az életkor hiányában nyert $1\frac{1}{2}$ évi pápai engedély mellett. Mint papnöveldei tanulmányi felügyelő letev a hittudományokból a még hátra levő két szigorlatot, a hittudományok tudorává lön. A papnöveldeből az egyházmegyei hivatalhoz előbb ugyan igtatóvá, utóbb szentszéki jegyzővé, s a magát mindezen hivatali állomásokban igen kitűntető fiatal pap, a hitbuzgóság- és tudományosságban egyaránt nagy püspök Lajcsák Ferencz által 1840-ben titoknokká neveztetett ki, s mint ilyen szolgált oldala mellett egész halálaig. Vele volt az 1839-ki ország-gyűlésen Posonyban, vele küzdött és harczolt az akkoriban nagy tüzzel vitatott vegyes-házassági kérdésekben. Titoknoki bokros foglalatosságai mellett még a székesegyház ünnepi szónoka is volt, s az ugy

nevezett nagy-váradi német utczaí temetői kápolnában, melyet Lajcsák Ferencz püspök romjaiból azért építtetett föl és látott el alapítvánnyal, nehogy az, mint tervben volt, az ágostai vallást követők által saját czéljokra elfoglaltassék, minden ünnep- és vasárnapon a reggeli s délutáni isteni-tiszteletet tartotta. Lajcsák Ferencz püspöknek hivataláról lemondása után káptalani-helyettes, és később b. Bémer László püspök oldala mellett is, ki által sz.-széki ülnökké neveztetett, titoknoki minőségben működött egész 1843-ik év végeig, midőn várad-velencei plebánossá, s egyazersmind a körös-völgyi kerület helyettes-alesperessévé tétetett. Uj hivatalába 1844-ik évben Jézus sz. nevének ünnepén szabályszerűleg beigtattatott. De nem sokáig örvendhetek hívei ritka erényű, példás és buzgó lelki pásztoruknak; mert már ugyanezen év augusztushavának 15-én elment a Jézus nevében hozzájuk beköszöntött jó pásztor Erdélyország Kraszna nevű megyéjének fővárosába, Szilágy - Somlyóra mint plebános, kerületi rendes alesperes, és az ottani gymnasium felügyelője; s mint ilyen működött itt áldásosan 1847-dik évig. Lelkipásztorkodási pályájával kezdődött s talán végződött a politikai téreni föllépése és működése is. És míg a magas kormány és az egyház érdekében felszólamlásai Biharban a legszabadabb elvűek által is egész tisztelettel kihallgattattak, Krasznában azt eszközlék, hogy e megyének táblabírájává kineveztetett. Somlyón mint lelkipásztor szerkeszté „a lelkipásztorság terhei és vigasztalásai“ című s a Religio és Nevelés kath. egyházi folyóirat 1845-dik évi folyamában megjelent remek leveleit, mellyeket a zágrábi egyházmegyebeliek saját nyelvökre lefordítottak és betanultak. Hivatalos elfoglaltatásaitól fenmaradt minden legkisebb szabad idejét az iskolákban tölté, s különösen szíven hordozá a leánygyermek jobbnévelését; ezek számára Somlyón új iskolát építtetett, belekülön tanítónőt helyezett, s a mit jó lelke kezdett, de egészen be nem fejezhetett, azt az iskolaháznak cserép fedél alá vétele s tökéletes kiépíttetése által 1853. évben ritka áldozattal eszközölteté. Itt szülemlettek agyában az eszmék, mellye-

ket később „a könyv nélküli katechismus-“ban összegyűjtve sajtó alá bocsátott. S mi somlyói lelkipásztorkodási pályáját illetőleg igen jellemző, Somlyón hagyta, mint bucsuzó beszédében mondá, az életben legdrágább kincsét t. i. szeretett jó édes anyját; *) ki iránt a legkitünőbb fiui bizodalom-, tisztelet- és szeretettel viseltetett mindenkor és minden körülményeiben, soha el nem menván hazulról, soha vissza nem jöven a nélkül, hogy szeretett jó édes anyja iránti legnagyobb tiszteletének bizonyítványát kézcsókolásban nem adta volna. Azonban az isteni Gondviselés elhívta őt a lelkipásztorkodási térről egy más pályára, hol nem egyes plebánia hiveire, hanem az egész magyar egyházra kiárasztható tudományának és tehetségeinek áldásait. Ő ugyanis 1846-ban a pesti magyar kir. egyetemnél megürült hittanári szék elnyeréseért folyamodott, és 1847-ben arra ő cs. k. apost. felsége által legkegyelmebben kinevezetvén, ez állomását a második félévben elfoglálá. De itt is igen rövid ideig maradhatott; mert a fejedelmi kegyelem által az ezen évben meghalálózott Kis Pál kanonok helyébe, jelenleg dicsőn uralkodó fejedelmünk és fenséges testvérei magyar nyelvbeni tanárául Bécsbe, a birodalmi fővárosba hivatott; hol ez időtől fogva folytonosan van: a nagy város zaja közt szerény elvonultságban, a t. capucinus atyák kolostorának egyik egyszerű cellájában élve Istennek, jót téve embertársaival és bődlogitva szegény pap-társait. Az egyház és haza iránti érdemei elismeréseül ő cs. k. ap. felsége által 1849-ben a n.-váradi l. szert. székes-egyház kanonokjává, 1853-ban ker. sz. Jánosról czimzett nagy-váradhidi préposttá; ő szentsége a romai pápa által pedig a mult 1854-ik év végnapjaiban házi praelatusává neveztetett ki. 1846-ban beutazá Erdélyt, 1847-ben Német- és 1850-ben Olaszországokat; ez utóbbi utjában, mellynek leírását később két kötetben sajtó alá is bocsátá, utitársai voltak Biró János szatmári kanonok, Hoványi Lajos n.-váradi jogakadémiai igazgató és tanár saját édes testvére, Kádas Rudolf és Kovács Márk premontrei rendű n.-váradi főgymnasiumi taná-

*) Meghalt Somlyón, 1846.

rok, és Kelemen Albert biharmegyei közbirtokos, Szerepi Kelemen János nagy reményű fia.

Irodalmi tevékenységének és lankadatlan munkásságának már mint papnövendék szép jeleit adá; számos kötött és kötetlen apróbb munkái jelenvén meg az 1832—1836. években a bécsi Magyar Kurir politikai lap „Sokféle” című melléklapjában. A mit mint papnövendék megkezdett Bécsben, folytatta ide haza; társulatot alkotván a központi s vidéki papság tagjaiból az egyházi hitélet és irodalom felvirágoztatása és emelésére: mellynek egyik fénypontja, úgy szólván élet- és lélek-adója ő volt. Egyházi beszédei közül, mellyeket lelki élvezet- és vágygyal fogadtak a hívek, s mellyek lelke nagyságának az egyház iránti ragaszkodásának meg annyi bizonyítványai, sajtó útján tudtunkkal csak 7 láta napvilágot a nélkül, hogy szerzőjük neve meg lenne nevezve, kivéve a 6-ik és 7-ik szám alattiakat. Az 1-ső Gyertyaszentelő bold. asszony ünnepére 1838-ban, illy cím alatt: „Gyakori használata az égő gyertyáknak a ker. kath. anyaszentegyház szertartásaiban, mint eszköze a vallási épülésnek, kifejtve egy Gyergyaszentelő bold. asszony ünnepén tartott egyházi beszédben”. A 2-ik: „Az Ur háza a mi üdvösségünk hajléka”, előadva a tiszt. sz.-ferenczrendű capucinus szerzet nagyváradai egyházában, midőn ez az 1836. eszt. junius 21-diki tűzvész által történt elpusztulása után felépülvén, újra fölszenteltetett 1838. maj. 20-án. A 3-dik: „A szerzetes élet hasznos és üdvös volta”, alkalmi beszéd a sz. Orsolya rendét követő szűz szerzet váradolási egyházában 1838. nov. 22-én. 4dik: „Isten iránti hűség legszebb katonai dísz”. Egyházi emlékbeszéd a 37. sz. magyar gyalog ezred alapításának százados ünnepén, a nagyváradai erősség templomában sept. 8-án 1841. 5-ik: „A vallás tökéletesítése”. Megfejtve a derecskei rom. kath. egyház helyreállításának százados ünnepén jun. 29-én 1842. A 6-ik és 7-dik sz. István király tiszteletére Bécsben, a t. capucinus atyák templomában, mondatott 1847. és 1848. évben. A „Religio és Nevelés” egyik fénypontjaul lehet tartanunk azon leveleket, mellyek töle „A lelkipásztorság terhei és vigasztalá-

sai“ című czikkeben 1844. és 1845-ben megjelentek, melyek csak azon ohajtást hagyják magok után, vajha egészen befejeztetnének, s egy külön kötetben ujabb kiadatnának! 1847-ben adta ki Budán „könyv nélküli Katechismusát, katolikus lelkészek használatára“. 1851-ben Bécsben jelent meg „Olasz utja“, két kötetben. 1853—5-ben Bécsben „Fennsőbb katholicismus elemei“, és „Ujabb levelek a fennsőbb katholicismusról“ (összesen 4 köt.). *) 1854-ben apr. 24-én pedig „Örömdal austriai császár és magyar király I. Ferencz József Ő felségének Erzsébet Amalia bajor királyi herczegnő Ő fenségével boldog egybekelése ünnepére“. Jótékonyágai s ajtatos sz. czélu alapítványai közül ezek vannak tudomásunkra, ugymint 1851-ben: a) a nagyvárad koldus-ápoló-intézet részére alapítványul letett 500 pfrt.; b) biharmegyei kórház részére 40 pfrt.; c) a vizáradás által károsult n.-váradiai részére 100 pfrt. 1852-ben: d) a n.-várad lat. szert. egyházi megyebeli szegény lelkészek és kántorok felsegállítására Szaniszló Ferencz püspök ő excellentiája által megkezdett alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; e) a szilágy-somlyói leánytanodára 500 pfrt.; f) a jó és olcsó könyvkiadó társulatnak 500 pfrt.; g) a n.-várad latin szertart. megyének 11 alesperesi kerületében létező 11 legbuzgóbb katechetának 550 pfrt.; h) a köröstarjáni templom szükségének fedezésére, s elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 600 pfrt. 1853-ban: i) a n.-várad irgalmas szerzet kórodájában egy ágyra alapítványul 1200 pfrt.; k) a szilágy-somlyói egyházban, elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 100 pfrt.; l) a nagyvárad egyházmegyebeli. stb. d) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; m) a köröstarjáni templom, pap-lak és iskolaház építésére 1000 pfrt.; n) a bécsi emléktemplomra 1000 pfrt. 1854-ben: o) A nagyvárad lat. szert. egyházi megyebeli stb. d) és l) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; p) Sz.-István-Társulat részére 400 pfrt.; q) Az érmindszenti oltárképre 200 pfrt.; r)

*) A „Religio“ kijelentette, hogy Pázmán óta illy jeles vallási polemikai mű magyar nyelven nem jelent meg.

a kárászteleki oltár- és oltárképre 1000 pfrt.; s) a nagyvárad székese gyház részére, az 1853. évben tartott lelkigyakorlatok emlékeül Florenczben készített keresztuti képekre a megyei papság által összeadott összeg kipótolására 300 pf. Ezeken kívül Romában tartózkodó, magát a festészetben képező fiatal hazánkfia Szoldatits részére évenként bizonyos összeget adományoz. — k.

Hrabowszky György, szül. 1762. mart. 8-án Homok-Bödögén Veszprémmegyében. Tanulni kezdett Téthen, hova atyja időközben vonult, azután pedig Sopronban tizenegyedfél évig. Bevégezvén idehaza tanulását, s mások példáját követni ohajtván, külföldre vágott, s midőn az ehhez szükséges levelek megszerzésével foglalkoznék Győrött, 1784. jan. 7-én az uraj-ujfalusi gyülekezet által tanítói s lelkési hivatallal, habár ideiglenesen is, megkínáltatott. Atyja beleegyezésével e kettős hivatalt harmadfél évig viselte dicséretesen, és csak akkor vált meg hivatól, midőn a külutra megkívánt engedelmet megnyerte. Elment tehát 1786. Wittenbergbe, innen Halába, honnan 1788. a palotai gyülekezet hívta meg lelkési hivatalra, uti költséget is küldvén számára. Buzdításai következtében állíttatott föl Palotán az új tanoda, lelkész-lakás és árvaház. 1795. mart. 1-ső napján Kis-Somlyóra hivatott meg, hol 8 évet töltvén, s ez idő alatt 1800. a vadosfai kerületi gyűlésen második levéltárnoknak nevezetvén, 1801. ismét visszatért Palotára; honnan a lajos-komáromi gyülekezet hívásának engedvén, elköltözött azon szándékkal, hogy az ottani magyarokon kívül lakó német- és tótokat buzgalma és éber figyelme által megmagyaríthatja; mi neki részben sikerült is. E mellett nemzeti irodalmunk buzgó pártfogója s előmozdítója volt úgy annyira, hogy sokszor az illendőség határain is tulmenne. Talán senki sincs honunkban, ki annyit kért, keresett pártfogókat, ki annyit futkozott és irt, hogy moecenást kaphasson mint épen. ő. Fájdalom! kevés eredménnyel; de azért nem csüggedett, csekély jövedelmét, gyermekei tisztos neveltetésén kívül, tudományos művek beszerzésére áldozá, mit 2000 kötetre menő könyvtára tanusít.

Miután Lajos-Komáromban 8 évet töltött, nyugalomra lépett, s mint esperes és az ágostai vallást követők kerületi könyvvizsgálója 1825. apr. 12-én élte 64-ik évében meghalt. 1790—1815 közt megjelent számos predikációin kívül nevezetes munkái ezek: „Papi tükör, vagy a dunántuli evang. aug. conf. superintendensia Predikátorai“. Veszprém, 1801. E műben mintegy 135 predikátor rövid életírása foglaltatik, mennyire lehetett, kiadott munkáik elésorolásával. „A palotai árvaház leírása“. Tudom. Gyűjt. 1817. 2. k. „Sopron vármegye tudósai“. U. o. 1818. 3. k. „Győr vármegye írói“. U. o. 1820. 3. k. „Brutus Mih. Ján. cs. kir. historiographus élete“. U. o. 1825. 7. k. Kéziratban maradtak: „Pásztori levél, melyet Hay Ján. Lipót köznigraczi püspök Csehországban megyéjébeli papok- és szerzetesekhez küldött. 1781. „Mire valók a symbolicus könyvek“. „Jézus élete“. Feddersen altonai prépost után németből fordítva. Ennek kiadását gr. Eszterházy László rosnyói püspök magára vállalta, de mielőtt kinyomathatott, meghalt. „Dudich András pécsi püspök élete“. „Veszprém, Somogy, Tolna, Zala, Baranya, Mosony, Vas, Komárom, Fejérmegye írói“. Mintegy 70 ivre terjed. Ezek és még egyéb kéziratok holta után örökösei birtokába mentek át. — y.

Hunfalvy Pál, jeles szóelemző, nyelvtudós és a m. t. társaság l. tagja és könyvtárnoka, szül. 1810. N.-Szálokon Szepesmegyében. A nyelvészeti 4 osztályt Késmárkon végezte. A magyar nyelv megtanulása végett Miskolczra ment s ott végzé két év alatt a humaniorákat. Késmárkra visszatérvén, ugyanott nagy szorgalommal tanulta a bölcsészeti, jogi sőt egy ideig a hittudományokat is. Később a jogi tanpálya bevégezésére Pestre küldetett, hol egyszersmind Podmaniczky Frigyes és Armin bárók nevelését vállalta magára. Ügyvédi oklevelét, a kiállott szigorlat után 1838-ban nyerte el. Már fiatal éveiben még mint tanuló nagy buzgósággal tanulmányozta a divatos franczia, olasz, angol nyelveken kívül, a keleti, különösen a görög, arab, héber nyelveket, s ezek ismerete teszi tudományos míveltségének alapját; ennek köszöni, hogy 1841-ben a m. t. társaság, a következő évben

pedig a Kisfaludy társaság is tagjává választotta. 1836-ban az ifjú Podmaniczky grófokkal Németországban, 1847-ben saját költségén Olaszországban és Schweizban tett utazásokat. 1842-től kezdve a forradalom kitöréseig mint jogtanár a késmárki collegiumnál köztisztviselőként állott, miután nemcsak tudománya által tüntette ki magát, hanem anyagilag is, részint saját erszényéből s főleg adomány-gyűjtés útján az intézet hírének s céljának emelésére igen sokat tett. 1848-ban Szepesmegye egyik kerülete által képviselőnek választatván meg, tanszékéről lemondott, s a nemzeti gyűlésben a forradalom elnyomásaig folyvást részt vett. 1849 óta Pesten lakik, kizárólag az irodalommal foglalkozván. Irodalmi termékei többnyire hirlapi cikkekből, értekezésekből, történelmi, bölcsészeti, szónyomozási s nyelvészeti észleletekből állanak. Illyenek: „Drezdai levelek, Rhapsodiák, Emlékezés Késmárkra (Ath. 1841.), Lokman meséi arabból, s több bírálatok. A m. akademiában „Thukydidesz jellemzése“ (Ath. 1842.), a Kisfaludy-társaságnál „Aristoteles költészete“ (Évl. 1842.) képezte székfoglaló beszédét. 1847-ben „Országgazdászati tájékozás“ czimű értekezés jelent meg tőle az Ellenőrben. A m. t. társaság nyelvosztályi üléseiben Platón köztársaságról s a magyar, finn s török nyelvről tartott s folyvást tart, s az „Uj Magyar Múzeum“-ban közöl felolvasásokat. Vannak számos politikai s nemzetgazdászati cikkei is elszórva a lapokban, különösen a Pesti Hirlap- s Pesti Naplóban. Önálló művei: „Magyar váltó és kereskedelmi törvények“ Lőcse, 1843. „Tanodai szózat“, vallási értekezés 1847. Legujabban „Magyar nyelvészet“ czim alatt folyóiratot indított meg, melyből mostanig 3 füzet jelent meg. Művei mély tudományra mutatnak; kár, hogy észlelete többnyire erőltetett s gyenge alapu. — k.

Huonfalvy János a fennebbinek öcsese, szül. 1820-ban szinte Nagy-Szálokon, Szepesmegyében. Végezve Késmárkon, Miskolczon és Eperjesen iskoláit, a berlini és tubingai egyetemekeket látogatta meg. Hosszabb ideig tanárkodott Késmárkon, nem rég Pestre tette át lakását, s Greguss Ágostonnal a „Család könyve“ czimű havi folyóiratot adja ki. Több hirlapi cik-

kein és értekezésein kívül birunk tőle „Egyetemes történelmet“ 3. k. 56. iv. Prot. iskolák számára. — k.

Hutter Antal kegyes rendi tag, szül. Miskolczon aug. 4-kén 1898-ban. A középtanoda osztályait Miskolczon, Debreczenben és Kolosvárott végezte, ez utóbbi helyen a bölcsészeti tanfolyamot is. 1817-ben Kecskeméten a kegyes oktató szerzetbe lépett. A próbaév után a n.-károlyi középtanodában a 2-ik, majd a 3-ik osztály tanára lett. A hittudományt Nyitrán és Sz.-Györgyön hallgatta. Ezek után 1823-tól 1836-ig Veszprémben, Léván, Sátorallya-Ujhelyen az alsóbb és felsőbb gymnasiumi osztályokat, Privigyén az új szerzetes nevelőket tanította. 1833-tól 1844-ig Szegeden a lyceumban mint hitszónok s hit-, magyarnyelv- és irodalomtanár működött. 1845—1849. a s.-a.-ujhelyi ház-, gymnasium- és elemi iskola-igazgató; 1850-től 1852-ig Tatán működött ugyanilly minőségben; s innét Levára tétetett át szinte gym. igazgatónak. Közlött számos értekezéseket, ezek közt nevezetesebbek: „Szár az földünk arányossága a vízhez képest; a földregés jelenségei; Columbo főokai, melyek által földgolyónk másik oldalán létező száraz részéről meggyőződött; a tűzhányó hegyek; a tenger világításáról; istenesítés a görög- s romaiaknál“ stb. megjelentek a Szemlélőben (Kassa, 1834.). Továbbá különféle alkalmi versezetek a Társalkodóban, Szemlélőben, Hasznos Multságokban, Tudományos Gyűjteményben. „Rövid adatok a nyelvtudomány alapfeltételeiről“ (Szeged, 1839.). „Három rövid beszéd a magyar nyelv történetéről tartott vitatás alkalmával a t. gyülekezethez“ (Szeged, 1837—1844.). „Vezérelvek a magyar szépirodalomban, függelékkel a szerző költői munkáiból.“ (Szeged, 1844. 185 l.). „Igazgató székfoglaló szózat a s.-a.-ujhelyi ifjúsághoz“ (Kassa, 1844. 18 l.). „Szózat az ösztönző jutalmakról“ (Kassa, 1846. 16 l.). „Szózat a tudomány szükségé-, haszna-, s gyönyöreiről“. (Pest, 1850. 26 l.). „Szózat a henye és munkás élet következményeiről“ (Esztergom, 1851. 16 l.). „Tatai algymnasiumi program, a tatai gymnasium történeti vázlatával s egy értekezéssel az iskolai törvények tiszteletéről“. Tu-

dósitványok a tatai és lévai gymnasiumokról, e gymnasiumok történeti vázlatával s hasznos értekezésekkel bővítve. — k.

Igaz Samuel, szül. 1786. oct. 13-án Erdő-Bényen Zemplénmegyében, hol atyja szinte Samuel predikátor volt. Tanulását kezdette Miskolczon, hova atyja 1793. hivatala folytatására meghivatván, lakását helyezte. Mint 13 éves fiu Lőcsére küldeték a német nyelv tanulása végett, és itt Márton József utmutatása mellett néhány hó multával szép elemenelt tanusított. Visszatérvén Miskolczra, az ottani ref. tanodában folytatta tanulását, s e tanfolyam bevégeztével magát a debreczeni togatusok közé soroztatá; itt tanulta a felsőbb tudományokat olly kedvező sikerrel, hogy tanítóinak szeretetét kiérdemelvén, Tisza k. kamarásnak Lajos fia mellé nevelőül ajánlattnék. Uj világ nyílt előtte, főleg midőn növekedékével Bécsben telepedék le. Itt jött szorosabb ismeretségbe hajdani tanítójával Márton Józseffel, kinek a „magyar deák és német szótár“ kidolgozásában segédkezet nyújtott. Gr. Teleki Samuel megbízásából fordította németből a „kis bibliát“. 1820-ban inditá meg a „Hébét“; 1821—1824 a „Magyar Kurirnak“ lön társkiadója, s egyedüli írója. Tapasztalván azonban, minő hálátlan munkába kezdett, azt önkényt megszünteté. Rövid ideig tartó betegség után megszűnt élni 1826. jun. 7-én Bécsben. — y.

Illei János, szül. 1725. jan. 3-án Komáromban. 1743-ban lépett a jezsuiták közé. Gyöngyösön, Kolosvárt és Egerben képzé a középtanodai ifjúságot; majd az avatottabbak közé soroztatván, Budán a bölcsészetet, Győrött a polemicát, Nagyszombatban az egyházi ékesszólást tanította. 1767-ben a kolosvári seminarium igazgatásával volt megbízva. Szerzete eltöröltetése után Budán a szónoklatot tanította, de ezen hivatalától is gyengélkedő egészsége miatt nemsokára megváltván, Komáromba vonult, hol 1794. meg is halt. Magyar munkái: „Anitzius, Manlius Torquatus Boetziusnak öt könyve“; (Kassa, 1766.) ajánlva b. Orczy Lőrincznek, és „Salamon, Ptolomaeus és Titus három szomoru játék“; (u. o. 1767.) czim alatt jelentek meg. Sokat irt latinul is. — y.

Illés Pál, született 1793. Rétiben (Gömörmegye), hol atyja evang. lelkész volt. Iskoláit Sopronban végzé. Meglátogatá a jenai egyetemet, honnét haza térvén, több előkelő családoknál nevelő volt. 1817-ben atyja mellett segédlelkész, 1818-ban nagy-gerezdí, 1823. vanyolai, s 1831. nagy-dömölki lelkész lett. Hivatalos foglalkozástól üres óráit a magyar irodalomnak szentelte, s ebbeli érdemeiért 1835. a m. akadémia lev. tagjává választatott. Munkái ezek: „Vallástürelem példái a legujabb időkből“. (Pest, 1826.). „Ékes házi oltár vagyis: Verses imádságok evang. keresztények számára“ (Pest, 1832.). „Első oktatásra szolgáló kézikönyv vagyis: a legszükségesebb tudományok összesége“ jutalom-koszoruzott pályamunka (Pest, a m. akadémia költségén, 1837.); három kiadást ért több kötetekre osztva különféle czimek alatt. „Gyónók katechismusa“ (Pest, 1837.); „Keresztény ABC“. (Pápa, 1839.). „Latin nyelvtudomány elemei“ (Pest, 1840.). „Egy egész esztendőre szolgáló eredeti közérthető kereszty. predikációk“ (2 köt. Pest, 1840.). „Téli postilla s népszerű halotti predikációk“ (Pest, 1847.). Számos értekezéseket, költeményeket, s erkölcsi czikkeket közölt a folyóiratokban; kéziratban szinte több jeles dolgozatai várnak sajtóra. — k.

Ilucz Oláh János, szül. 1817-ben Tisza-Tokaj szabáldalmazott m.-városban (Zemplénmegyében). Elemi tanulmányait szülői házában végezte, honnan a kegyes rendű atyák által kezelt sátor-alja-ujhelyi gymnasiumba, innen ismét a gymnasiumi tanfolyam folytatása végett Kassára ment, hol egyszersmind a bölcsészeti osztályt is végezte. Jogi tanulmányait a pesti egyetemen megkezdvén, innen joggyakorlatra ment, s e közben a még el nem végzett jogi tanulmányokból privative tette le a vizsgálatokat. Irodalmi pályára először 1842-ik évben lépett, a Garay szerkesztése alatt megjelent „Regélő“ című szépirodalmi lapban. „A Barmecidák vége“ című keleti beszély írója szép reményekre jogosította az olvasót; a tehetségesnek mutakozó fiatal író azonban csakhamar ezután a politikai s hirlapirodalomnak szentelte magát. 1843. évben a „Nemzeti Ujság“-ban a külföldi rovatot szer-

kesztette, később Déry Mihály után, Olivér név alatt, a lapszemlét vette át; 1845-ben Liphay Sándor vezetése mellett ugyanezen lap szerkesztője lett, s e minőségben a lapot vezércikkekkel úgy, mint egyéb önálló s különféle tárgyu cikkekkkel gazdagította. 1848-ik évi ápril 1-én Liphay Sándor a lap vezetésétől visszavonulván, ez idő óta, ugyanezen év végeig, midőn a lap a politikai bonyolt viszonyok miatt megszűnt, önállólag szerkeszté a „Nemzeti Politikai Hírlapra“ változott Nemzeti Ujságot. 1848. év végén a „Nemzeti polit. Hírlap“ megszűnván, ez idő óta Illucz Oláh János az irodalommal nem foglalkozik. — k.

Illosvay Selymes Péter, költő. Életéről keveset tudhatni, munkái után ítélve, valószínűleg tanító volt Kusalykőben, Szilágyság egyik ref. helységében, 1560—70 táján. Munkáiból is igen kevés maradt fen. A fennmaradtak címei a következők: „Az nagy szent Pál Apostolnak életéről és haláláról szép historia a szent írásból versekben szereztetett“. Iratott Szatmárt 1564-ben. Első kiadás Debreczen, 1574. Komlós Andrásnál; második ugyanott, 1577; harmadik Kolosvárott, 1579. „Az szent körösztységnek és minden köröszt-neveknek magyarázatja“. Turi Pál leánya Kata keresztelésekor iratott 1568. három részben. Nyomtatványai elvesztek, s csak másolatai vannak meg a Lugossy-Codexben. „Historia regis Ptolomei Philadelphi de septuaginta duobus interpretibus veteris testamenti ex sermone hebraico in grecum. (hely és év nélkül). Második kiadás magyar czimvel: „Ptolomaeus királynak historiája, miképen Mojzsésnek öt könyvét nagy költséggel hetvenkét tolmács által zsidó nyelvből magyarra fordítottá“. Kolosvár, 1568. „Az hires neves Toldi Miklós-nak jeles cselekedetiről s bajnokságáról való historia“. Kolosvár; 1574. több kiadást ért. — k.

Imre János, szül. 1790. júl. 28-án N.-Fügeden Heves-megyében, hol atyja jegyző s iskolai tanító volt. Gyöngyösön és Egerben végezvén (zsenge kora lelki tehetségeit megkülönböztetőleg kitüntetve) latin iskoláit, mind tanulási mind erkölcsi előmenetelével pártfogóinak figyelmét magára vonta, s 1805. az

egri növendékpapok közé fölvétetett. Majd utóbb az egri lyceumban a bölcsészeti és hittudományi pályán egész lelki erővel hatott a tudományok belsejébe; s alig végezvén tanuló pályáját, férfini érettséggel lépett fel 1808. a bölcsészeti, és 1813. a hittudományi tudósok koszorús sorába; ugyanazon évben jun. 19-én pappá szenteltetett. Később mint a bölcsészeti tanára csak kevés éveket töltvén az egri lyceumban, mind ezen, mind többféle ekkorig viselt hivatalaiban tanári s irói tehetségét nyilván bebizonyította. 1822. neveztetett ki a magyar egyetemenél ürességben lévő bölcsészeti tanszékre r. oktatóul. A magyar t. társaság igazgató tanácsa 1830. nov. 17-én a bölcsészeti osztályban rendes taggá nevező, s mint ilyen szinte kimultaig (1832. maj. 12-én) nem szűnt meg részint a philosophiai szótárhoz tett előkészületeivel, részint egyéb osztálybeli dolgozásaival, e nemzeti intézetnek hasznos szolgálatot tenni. „Amicum Foedus rationis cum experientia seu philosophia crisi recentissima deducta“ (Pest, 1818—1824.) című latin munkáján kívül, magyarul ezeket írta: „A bölcsészetnek első darabja: a gondolkodás tudománya“. Pest, 1829. „A bölcselkedés második darabja: az észmérés tudománya“. U. o. 1829. „Az ifjú bölcselkedő, U. o. 1830. — y.

Intay Vazul, szül. 1806. nov. 17-én Székesfejérvárott. Elemi s középtanodai tanulmányait szülei oldala mellett végezvén, 1824. oct. 16-án az isteni Gondviselés rendelete szerint Pannon sz. hegyének ős monostorában, ugymint a kereszténységre tért nemzetünk első üdvmenedékében a benedekiek közé felvétetett: magát és fakadó széptehetségeit az egyház és emberiség javára szentelve. A nyolcz éves növendéki pálya lefolyta után, 1832. pappá szentelteték. Tanított Sopronban, Pápán és Posonyban nyelvészeti osztályokat összesen 10 évig. Hanyatlani indult egészségét visszaszerzendő, magát a tanítói nehéz hivataltól egy időre fölmentetni kéré, s ohajtása előljárói által teljesítettén, 1843. a szerzet győri collegiumában könyvtár-örre, majd a bölcsészet tanuló növendékek mellé tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a görög és magyar irodalom tanárává nevezteték. Jelenleg Pan-

nonhegy közelében fekvő Ravazd helységnek buzgó lelkipásztora. A rábizottakban a közmegelegedésig járván el, hivatalos foglalatosságaitól ment idejét az egyház javára, s a magyar irodalom előmozdítására fordítá. Tevékeny tagja lévén ugyan is az első rózsafüzéri ajtatos társulatnak, mely virágzását nagyban neki köszönheti, annak terjedését több rokon érzelmű társaitól gyámolittatva, „Élő lelki rózsafüzér“ (Győr, 1844.) című munkával hathatósan eszközöl. E munka negyedik kiadásban is megjelent. Majd tapasztalván, mikép az erkölcsi nyavalgás mételye leginkább is a kapva-kapott észtevesztő és szivrontó gonosz olvasmányokból szivárog át a magános és nyilvános életbe, s meg lévén győződve, hogy a veszélyes baj ellen legcélszerűsabb óvszer a józan és istenes könyvek terjesztése, Gerson János szent-benedekrendű apátnak a Krisztus követésére oktató és világszerte közkedvességű könyvecskéjének új fordítását vette munkába; mely „Krisztus követéséről négy könyv“ cím alatt, mélt. Rimely Mihály pannonhegyi főapátnak ajánlva nyomtatott ki Győrött, 1845. A tanuló ifjuság számára Kőszegen kiadott énekeskönyv előállításában is mint soproni tanár tetemes részt vett. Birunk tőle több imádságot. „Csillag-korona“ című műve kéziratban van. Legújabb művét „Jézus és Maria szive üdvünk két legfőbb menedéke“ cím alatti ima-, s társulati kézikönyvet a Szent-István-Társulat (1855-ben) adá ki. — y.

Ipolyi Stummer Arnold, a „Magyar Mythológiá“-nak halhatlan nevű szerzője, született 1823. octob. 20-án Hont-megye Ipoly-Keszi helységében, magyar nemes szüléktől. Atyja Ferencz buzgó hazafi, megyegyűlési szónok és Hont-megyének számos éveken át egyik jeles főbírája, anyja lipótszmrecsányi Szmrecsányi Arzenia volt. Első nevelését művelt lelkű és vallásos szülei szerető gondos családi körében nyerte. Mielőtt még olvasni és írni tudna, anyja ajkairól tanulta el könyv nélkül felmondani a „Kis Lelki-Kincset“, a „Hármas kis Tükört“ és Kisfaludy Sándor „Regéit a magyar előkorból“. Hasonlóan a magyar és külföldi irodalmi művek olvasását buzgón gyakorló anyja előolvasásai által már korán ébreszté

gyermekében az olvasási szenvedélyt. A még alig hat éves gyermek, egy kitünő, dústapasztalásu magán nevelő: Kamiss Ferencz tanítása mellett atyja házában kezdé tanulni a gymnasiumi első és második latin iskolát; ezeknek végeztével előbb Korponára, utóbb Selmeczbányára, mindkét helyt a kegyes rendiek nyilvános tanodájába került, hol a német és szláv nyelvekbeni első ismereteit is szerzé. Az utóbbi helyen tanárai közül különösen Lőrincz György classicaí képzettségű és a magyar irodalmat kedvelő férfiú volt növendékére ezen irányokban kitünő befolyással. Atyja gyermeke pályája megválasztásáról már korán gondolkozott; mindamelllett sokáig határozatlan volt, valljon az élénk és virgonczfiut katonának-e, vagy a közügyek iránt saját megyei hivatalkodása által korán ébresztett érdekeinél fogva, a jogi s megyei politikai pályára, vagy pedig az általa kegyelt papi életre szánja-e. Míg a gyermek maga választott; benső tudásvágya és vallásos érzeténél fogva, valamint atyja előkelő egyházi férfiakali baráti viszonyának befolyása alatt a papi hivatás követésére határozta magát. Ennél fogva a gymnasium bevégeztével a még 13-dik esztendejét be nem töltött az esztergomi főmegye papnövendékei sorába vétetett fel. Ifjúkora és gyenge testalkata végett eleve a sz. Imréről nevezett posonyi előkészítő papnöveldébe küldetett, hol két évig a boldog emlékü, nagy tudományu s buzgó vallásos életű Hevászky aligazgató s tanár vezetése alatt tanult; kinek nemes iránya az ifjura határozó befolyással volt a papi hivatás kegyelésére nézve, melyet utóbb atyja többszöri felszólítására sem volt hajlandó megváltoztatni. A posonyi növeldében töltött két év után a nagyszombati seminariumba ment át, hol két évig a philosophiát az akkori kitünő jeles tanárok alatt végezte; kik közül ékes s megragadó előadásai által Gály Lőrincz történettanár benne a már addig is leginkább a történelem iránt nyilvánult előszeretetését megerősíté; valamint a magyar irodalom lelkesbarátja és buzgó tanára Mészáros Imre ebbeni beavatója volt. Ez időben kezdé már Ipolyi első irodalmi kísérleteit, mellyekben egy-két ifju nevendéktársával vetekedve gyakorolgatá

magát. Nagyszombatból a bölcsészeti folyam végeztével Bécsbe a Pázmán-intézetbe küldetett, hol a bécsi egyetemen négy éven át a theológiát tanulta. Itt a rendes tantárgyak mellett, előbb minden szabad idejét a külföldi művelt szépirodalom és nyelvek tanulmányozására fordítá; majd utóbb egészen a komolyabb, különösen a történelmi tudományoknak szentelé magát; melly téren a magyar általános és egyházi történelmet, s mindinkább jelesen a történetkuttói vizsgálatot űzte. E végre tanulmányozva a történetkuttói segédtanokat, különösen a középkori palaeographia és diplomatica, valamint az archaeologia s nevezetesen az ó keresztény egyházi művészet kedvencz tanulmányaivá lőnek. Ezen történetkuttói studiumai kezdetén kísérté meg már 1843-ban az ő magyar vallás vizsgálata kezdetét, az akkor virágzott Pázmán-intézeti magyar nyelv-iskolában előadott értekezéseivel, mikép ezt „Magyar Mythológiája“ előszavában említi. Később — bevégezvén a theologiai folyamat 1844-ben s az esztergomi presbyteriumba menvén át, ezen magán tanulmányai mellett még az általános és honi jogtanbani kiképzését, mit már szinte a bécsi egyetemeni nyilvános előadások hallgatásával megkezdett, folytatta több éveken át. A presbyteriumban töltött egy év után sem lévén még meg szabályszerű ideje, csupán alszerpappá szenteltetett fel, s azontul a felszentelésig fenlévő szabad idejét tanulmányai folytatására kedvezőleg használta fel. Ezen időben vállalkozott egyszersmind a nagytudomány és jeles író báró Mednyánszky Alajos kir. kincstárnok reményben dús fiának, Dénesnek a philosophiábani tanítására, kivel ezt a posonyi akademiában végezvén, ez alatt betölt éveinél fogva 1847-ben augusztusban áldozárrá szenteltetett fel. Nagy előnyére voltak ez idő alatt tanulmányai gyarapításában b. Mednyánszkyknak hazánk történetbúvárai előtt ismeretes dú tudományos könyv-, levél- s okirattári gyűjteményei, melyeknek rendezésével is meg volt bízva. E közben s már előbbi szünideje alatt Magyarország nagyobb részét több irányban beutazta volt. Mint áldozárnak első küldetése segédlelkészi minőségben a Komárom melletti Sz.-Péter volt, honnét még 1848-

dik évben octoberben Posonyba tétetett át hitszónoknak. Nem-sokára az 1849-ik év elején ismét gr. Pálffy Lipót Ferdinand volt posonyi főispán felhívására Bécsbe ment gyermeke nevelőjeül, de még ezen év végén Posonyvármegyébeni Zohor helység lelkészévé neveztetett ki. Mindezen helyzeteiben folytatott tanulmányai mellett, a magyar ősvallásnak és erre vonatkozó emlékeknek és hagyományoknak vizsgálatát is éber szemmel kísérvén, itteni állomásán kezdé 1850-ben ezen tárgy munkáját összeállítani és feldolgozni, mellybe 1846-ban a Kisfaludy-társaság pályakérdésénél fogva belekezdett volt, de mit akkor a kitűzött rövid idő és más tanulmányai végett csakhamar abban hagyott; most ezt félévi nem szünő munkával végre elkészíté, midőn 1851-dik év nyarán az „Uj Magyar Muzeum“ augustusi és szeptemberi, valamint folytatva a következő évi folyam füzetekben, annak mutatójaival lépett fel. Egy illy terjedelmes mű kiállítását nehezítő akadályok s tartós betegeskedése azonban annak kiadását hosszabb ideig feltartóztatták; míg 1853-dik év nyarán azt előbb saját költségén, utóbb Heckenast kiadó vállalkozására Posonyban a Schmidféle nyomdában nyomatá, hol az 1854-iki augusztusban elkészült. (Lásd erről „Magy. Mythológiája“ előszavát). Az e munkában kifejtett tudomány bámulatra ragadja az olvasót. Ipolyi szerényen, minden előleges zajütés nélkül, mintegy véletlenül lépett fel nagyszerű művével, s megfizetetlen kincset tett le nemzeti irodalomunk oltárára. Ezt tudva nem átalom nyílt homlokkal kimondani, hogy nemzetiségünk s tudományosságunk elleni bűn volt, könnyelműen teljes kritikátlansággal vádolni e munkát a m. akademia színe előtt. Közben több nagyobb és kisebb értekezésekkel lépett fel különféle folyóiratokban, mint a „Családi lapokban“: a magyar egyházi műemlékek története s építésze leírását kezdé meg, a posonyi sz. János templom felőli terjedelmes értekezésével; hasonlóan keresztény egyházi műrégiségek s magyar szentek legendái közlését adá a „Religio“-ban. Több általa felfedezett okiratok jelentek meg tőle az „Uj M. Muzeumban“ a zsitva-toroki békekötésről, és a XVI szá-

zadi magyar költő s nevezetes államférfi, Rimay János életét s eddig ismeretlen munkáit illetőleg, melyeket családi levéltárból és gyűjteményeiből közölt. Több közleményei megjelentek szinte a göttingai „Zeitschrift für D. Mythologie“ Wolf által szerkesztett folyóiratban, a magyarok és Magyarországon lakó népségek mythologiai emlékei köréből; egyéb kisebb bírálatait honi s külföldi lapok hozták. Archaeologiai és mythologiai munkálatai által volt magyarországi kormányzó b. Gehringer birodalmi tanácsos, akkoriban minisiteri osztályfőnök figyelmét magára vonván, a kormány által, az építészeti régi műemlékek vizsgálata- és fentartására felállított központi bizottmány felterjesztésére, 1855-ben a posonyi helytartósági kerületben az építészeti és műemlékek conservatorává neveztetett ki. — k.

Irinyi János, szül. Biharmegyében. Jeles chemicus, melly szakban a bécsi és berlini egyetemen mívelte ki magát. Nehány jeles vegytani értekezést írt a folyóiratokban; „A vegytan elemei“ czimű munkából egy kötetet nyomtatott eddig N.-Váradon.

Irinyi József, Biharmegyei albisi születésű, szül. 1822-ben; tudományait részint Debreczenben, részint a nagyváradi k. akademiában szerzé. Már tanuló korában lépett föl néhány költeményekkel. Utóbb utazást tett Europa különféle részein, és tapasztalatait „Német-, francia- és angolországi utijegyzetek“ czim alatt bocsátotta napfényre. 1848-ban egy röpiratot írt „az országgyűlés rendezéséről“.

Istvánfi Pál (kisasszonyfalvi) költő, régi nemes családból származott. Tanult Paduában. Iskoláit végezvén, azonnal harcra kelni kényszerült a törökök ellen, s mint ilyen Szoliman fogságába esett; azonban rövid idő alatt pénzen kiváltatott. Később I. Ferdinand alatt országos hivatalt viselt, mint királyi tanácsos, és különféle igen fontos szolgálatokra alkalmaztatott. Meghalt 1853-ban. Birunk tőle illy czimű verazetett: „Szép rövid krónika az ifju Volter királyról és az Janikula leányáról Grizeldisz asszonyról, mint próbáltatott legyen meg Grizeldisznak házasságban való hű kötelessége“. Íratott ezen

költemény 1553-ban; azonban csak későbbi kiadások, nevezetesen Brever Lőrinczé (Lőcse, 1629.) vannak birtokunkban. — k.

Jámber Pál, kath. lelkész, szül. Pakson, 1822-ben. Hittanulmányainak bevégeztével káplán lett Ó-Becsén, később plebános Jankovácson. 1848-ban hivatalnok a cultus-ministeriumnál. Irt regét Szádvár cím alatt 1844-ben. 1845-ben fordította Tiedge Uraniáját, mely 1853-ban 2-dik kiadást ért. Ugyanekkor jelentek meg tőle „Balladák”, egy kötetben; később *Hiador* név alatt adott ki „Emléklapokat egy főrangú hölgyhez”, mely munkája szinte két kiadást ért. Tőle van: „Az örült tárczája”; 12-dik Károly; Hangok az emberiséghez, Hattyudalok” stb. — k.

Jallosics András, szül. 1791. nov. 30-án Tatán Komárommegyében, polgári sorsu szülőktől. Gymnasiumi tanulmányait helyben jelesen végezván, Kecskeméten a kegyes rendűek közé vétetett föl. Ott a próbaévek másodikának végfelén már, azután mármaroszi Szigeten 1810—1812. és Óvárott 1813. első, második és harmadik nyelvtani osztályokat tanított. Ezalatt nyilván mondott egyházi beszédei, s főleg egy latin alagyája figyelmet gerjesztett Bolla Márton akkori rendfőkörmányzóban, ki azonnal szóval és levél által őt nem egyszer latin alagya írására serkenté. Ő azonban Faludi Ferencz, Bacsányi, Révai, Dugonics, Rajnis, baróti Szabó Dávid; később a két Kisfaludy, Kazinczy, Dayka, Berzsenyi stb. figyelmes olvasásából sejtván, hogy a magyar elem nem sokára élet- és lábra kap, váltva gyakorlá magát. Felsőbb tanulmányait Vácson, Nyitrán, Sz.-Györgyön bevégezván, Szegeden, Tatán, Selmeczen még nyelvtani, Kalocsán, Pesten szónoklati s költészeti osztály-tanító volt összesen 28 évig; ezután Nagy-Kanizsán 3 évig szerzetes ház- és középtanodaigazgató volt, négyig rendkörmányzói titoknak. 1848. kormánytanácsos és a kir. tanító-képezde igazgatója lett. Ezen időközben hivatalos foglalkozásai mellett készültek latin és magyar dolgozatai, melyek közül vagy 62 jobbadán versek, nyomtatásban is megjelentek. Latin dolgozatai közül némelyet Romába is eljutván, azt eredményezték, hogy őt a ti-

beri akadémia levelező taggá megválasztá, s oklevelével megtisztelte. A pesti középiskolában példaadása által ébreszté a magyar szónoklati gyakorlatokat; valamint azt is, hogy folytonos magyar gyakorlás által a német nyelveni értelmezés az egész középiskolában szükségtelenült. Magyar és latin több kötött és kötetlen munkái simító kéz alatt vannak. Bár minél előbb kiadatnának! Latin versezetei imént jelentek meg következő czim alatt: „Poematum libri sex“. Pest. — y.

Jakab István, szül. Mezökeresztesen Biharmegyében 1798-ban, hol atyja püspöki gazdatiszt volt. Tanult Nagyváradon és Pesten. Huszonkét éves korában bölcsészettanár lett. 1823-ban fogalmazó gyakornokká neveztetett a budai helytartó-tanácsához. Ez időben nyeré ügyvédi oklevelét is. 1828-ban a helytartótanácsnál fogalmazó, 1836-ban jegyzőkönyvi igató, s 1839-ben titoknok lett. Az irodalom mezején hivatalos elfoglaltsága mellett nagy munkásságot fejtett ki. Mintegy 40 színművet írt a nemzeti színház számára, melyek közt különös dicséretet érdemelnek a „Falusi lakodalom“ (1833.), és „Zsarnok apa“ (1836. jambusokban) czimű művei. Ezenkívül ugyanazon színház számára 7 operaszöveget fordított francziából magyarra, s maga is szerzett egy operát „Csel“ czim alatt (1838.). Ezenfelül zenészetbeni jártasságának több apró zenedarabok szerzése által adta tanuságát. A Wigandféle Esmeretek tárába ezernél több cikket írt, melyek 44 ívet tesznek. Apróbb munkáinak és verseinek száma igen nagy. Fordította Voltaire „Alzir“ czimű színművét; miért jutalmat nyert a t. társaságtól: azonfelül igen számos szomorú és vig szindarabokat, s 70-et kijavított. A Tudománytár- és Athenaeumba is igen sokat dolgozott. 1834-ben „Isabella“ czimű 5 fvsos szomorujátékot írt. Felsőbb megfigyásból több közhasznú értekezést fordított, u. m. „Oktatás a marhadögről“ (1836.); „Pestis elleni közbátorsági rend“ (1837.). „Marhavész elleni új gyógy mód“ (1839.), stb. Ő írta a budapesti hangász-egylet s a m. nyugpénz-intézet szabályait is. A m. akadémia 1837-ben választotta l. tagjává. — Két évig mint jegyző vett részt a m. játékszini bizottmányban. Polgári

érdemeit az is neveli, hogy felsőbb bizalomból ő ügyelt föl hosszabb ideig a helytartótanácsnál az országgyűlési törvények nyomtatására. Páratlan szorgalmu férfi, ki hivatalos és irodalmi munkásságán kívül különös kedvelője s mestere a zenészetnek, rajznak, arczfestésnek stb, — k.

Jambresicb György, született 1705. apr. 16-án Zala-megye muraközi járásában. Szülei horvátok voltak ugyan, de ő derék magyarra növekedett: 8 nyelvet beszélt; leginkább kedvelte azonban a magyart. Mint hitszónok tűnt ki. Birunk tőle különféle énekeket és egyházi beszédeket magyarul. Meghalt 1744. jun. 27-én.

Jászai Pál, született 1809. Szántón Abaujmegyében. Iskolai pályáját a sárospataki ref. collegiumban végezte. Gr. Teleki József közbenjárására a m. kir. udv. cancelláriánál előbb fogalmazóvá, később titoknokká neveztetett. Gr. Batthyányi Lajos mellett ministarelnöki titkár volt. Több értekezéseket irt a folyóiratokban, mellyek közül nevezetesebbek: „A gyarmati béke 1825“; „A szőnyi béke 1627.“ Önálló munkái: „Magyar nemzet napjai a mohácsi vész után,“ mellyből egy kötet jelent meg 1646-ban. „A magyar nemzet napjai a legrégibb időtől az arany bulláig.“ Négy füzetre terjedő munka, mostanig három füzet jelent meg, kiadva barátja Toldy Ferencz által. A mennyire eddigelé bele pillantottunk, a keresztény vallás gyűlölete, sőt a régi pogányság utáni vágyakozás ömlik el rajta. — k.

Jegenyei József, született 1691. Kolosvárt, hol atyja Mihály az arianusok püspöke volt. 1709-ben elhagyván atyja vallását, Gyulafejérvárott romai katolikussá lett, s mint ilyen Szlopnai Elek debreczeni igazgató szárnyai alá menekült, ki által tanulás végett Nyitrára küldeték, hol a piaristák közé állott. De nem végzé még be az ujoncz-évet, már is elküldetett. Erre Bécsbe vonult, s ott a hittant megtanulván, a győrmegyei papság koszorujába igtattaték. Itt 9 évet töltött dicséretesen, mint hitszónok; midőn azonban Groll Adolf kegyes rendű főkormányzó győri megyés püspökké nevezteték, tőle a megyéből elboesáttatást kérte és megnyerte. Most másodszor

esedezett fölvetéseért a piaristák közé. Ohajtása teljesült. Hit-szónoknak rendelteték Debreczenbe, majd Nagy-Károlyba. Mindkét helyen a nem-katholikusoktól is becsülteték. Midőn a vasszéplői főegyházban szónokoskodott, szélhűdést szenvedve, s az ebből származott éles fájdalmakat békén tűrve, Kecskeméten 1762. élte 71. évében meghalt. Több egyházi beszédet adott a világ elé. — y.

Jerney János, szül. Dorozsmán a Jászkun-kerületben. Iskolai pályáját Pesten és Pásonyban végzé. Bécsben a régiség-tant s a keleti irodalmat hallgatta. 1821-ben ügyvéd lett. Iról pályára lépven, történetnyomozási munkái által tüntette ki magát; miért is a m. akadémia által rendes tagnak választott. Munkáit többnyire folyóiratokban közlé. 1852-ben adta ki Pesten „Keleti utazását a magyarok és eredeti helyeinek kinyomozása végett,” melly nagyszerű munkája 1844—45-ben Keleten tett utazásának eredménye. Jerney ugyyszólván egész életét történetnyomozás tudományának szentelte, mint azt következő munkái is tanúsítják: „Vizsgálódások a régi kun nemzet nyelvéről” (1825. koszoruzott pályamunka kéziratban). „Gondolatok a jászkürtről, ahoz hasonló több kúrtók ismertetésével” (Szeged, 1827). „Világosítás Ázsiában a Kaukaszus hegyén lakó avarok és kunságiak nyelvének magyartalansága iránt” (Szeged, 1829). A folyóiratokban közlött művei közt nevezetesek: „Az egervölgyi francia gyarmatokról” (Ath. 1840). „A kubecsi népség.” (Tud. tár. 1839). „Közlemények a hun-scytha betűkkel írott turócziarmegyei régiségről.” (Tud. tár. 1840). „Való-e, hogy az orosz birodalom alapítói magyarok voltak?” (U. o. 1840). stb. Magyar történetet illető oklevélgyűjteménye igen gazdag, mellyből több érdekest közlött a magyar közönséggel. Legújabb műve: „Magyar nyelvkincsek Árpádék korszakából” (Pest, 1854). — k.

Jókai Mór, hazánkban, sőt korához aránylag Európában is *) legtermékenyebb regény- és novellairó. Nyelve

*) A Hölgyfutár mellett nem rég megjelent „Arczkép-album”-ban életrajzának írója erre vonatkozólag következőleg nyilatkozik: „Jókai

gyönyörű. Legjelesebb magyar regényírónak azért nem mernék mondani: mert művei, kevés kivétellel, merő képzelgések és ábrándos alakfestések, nem pedig történethű vagyis marandó becsüek. Karpathy Zoltánjában, s főleg a Pesti Napló tárczájában most folyamatban lévő „A régi jó táblalabirák” című történeti regényében megmutatta, hogy e téren is kivivandja dicsőségét. Egyébiránt Jókai jelenleg a közönség legnagyobb kedvence és méltán: mert olly megragadó és bájoló olvasmányt, mint a minőt ő nyújt, ritka kézből vesz a közönség. Élettörténetét néhány szóval mondjuk el. Szerény, visszavonult s kizárólag az irodalomnak szentelt élete kevés följegyezni valót nyújt. — Született 1825-ben Komáromban, hol atyja ügyvéd. Ifjabb éveiben a költészet terén tett kísérleteket, dolgozatait a Jelenkor és Regélőben közzölte, 1835 táján, tehát alig 20 éves korában. Később „Isten ítélet” című novellája a pápai képzőtersulat által pályadíjra érdemesítettét, a prosai téren állandóul mngmaradt. Pesten telepedvén le, fényes tehetségének bő mező nyílt. 1844-ben „Zsidó fiu” című pályadramája a m. akademia által dicséretre méltattatott. A folyóiratokban közlött novellái köztetszésben részesültek. 1847-ben az „Életképek” című szépirodalmi folyóiratot nagy ügyességgel szerkeszté. 1848-ban házasságra lépett Laborfalvi Róza hírneves színésznővel. A forradalom alatt Debreczenben az „Esti lapok” szerkesztését vezette. Legelső önálló munkája „Hétköznepok” cím alatt 1846-ban jelent meg. Legnagyobb tapssal azonban szép novellái és beszélyei fogadtattak; ilyenek: Nepean sziget; Marce Zare; Sonkolyi Gergely; házasságok desperatióból; a gonosz lélek; a remete hagyománya; a munkácsi rab; egypt-

kai munkái — mint biztos számítás után állithatni — összesen tesznek: 45 kötetet 611 ívet s mintegy 15,275,000 betűt, — ide nem értve néhány legközelebb megjelent műveit. Ő e szerint éveinek arányával Europa legtermékenyebb írójának (ugyhisszük, hogy csak a regényírókat érti) mondható annyival inkább, miután a neve alatt megjelent műveket mind maga írja. míg Dumas, Sue stb. csak vázlatot ád szellemdus, de hírre nem vergődhetett ifju tehetségek kezébe, kik azt átdolgozván, készen adják át a mesternek.

tusi rózsza (1846); Adamante; átkozott ház; serfűző; falusi poeta (1847); az ustökös utja (egyik legjelesebb műve); Hyppona romjai; orbis pictus; Fránya hadnagy; tarczali kápolna stb. Önálló művei a következő czimeket viselik: „Vadon virágai“ 2 k. és „Hangok vihar után“ 1 k. A már előbb közlött novellákat foglalják magokban. „Forradalmi csataképek“ 2 k. „A bujdosó naplója“. 1 k. „Magyar nemzet története Mohácsig“. 1 k. (1850.) „Erdély aranykora“. 2 k. (1851.). „A két-szarvu ember“. 2 k. (1852.). „Török világ Magyarországon“. 3 k. „Egy magyar nábob“. 4 k. „Halil Patrona“. 2 k. „Adomák“ 4 k. 1853. „Janicsárok végnapjai“. 2 k. „Karpathi Zoltán“. Tört. regény 3 k. 1854. Ez évben megjelentek tőle: „A magyar előidőköl“ 2 k. Kiadva Heckenast által. Továbbá: „Csataképek a jelenkori háboruból“: 3 k; „Véres könyv“; „Tarka képek“ stb. Legujabban a Pesti Napló s német fordításban az Ungarische Post tárczájában: „A régi jó táblabírák.“ Több művei német fordításban is megjelentek. Vannak színművei is, habár ezek kevésbé sikerültek. Ilyenek: A hulla férje; Dalma; Manlius Sinister, drámák. Legujabban a Tomory Anasztáz által a legjobb magyar történeti drámára kített 100 db. aranyból álló díjra pályázott. A bíráló választmány a beküldött művek közül egyet sem találván díjazásra méltónak, a kített díjt Jókai „Könyves király“ és Hegedüs „Bíbor és gyász“ című műveinek, mint a beküldöttek közt mégis a legjobbaknak ítélte. — k.

Jókainé, született Laborfalvi Benke Róza, született Miskolczon, hol atyja tanár volt. A művészet iránti hajlamát követve, édes atyja beleegyezésével lépett a színészi pályára. Döbrentei Gábor által ajánlatva, 1835-ben a budai magyar színházhoz vétetett föl. Eleinte kevés sikerrel működött; s ez okozhatá, hogy atyai házához visszakivánczolt, s a már megkötött szerződésétől fölmentetett. Később ismét vizsátért Budára, s itt állandóul játszott a pesti nemzeti színház megnyitásaig; mikor annak tagjává avattatott fel. Jókainé már ekkor is nagy hirben állott. A természet bőven árasztá el a művészet ezen ágához szükséges kellékekkel, melyek őt első

rendű; és sok tekintetben páratlan színésznővé emelték. 1848-ban nőül ment Jókai Mór jeles novella-íróinkhoz. —k.

B. Jósika Miklós, egyik legjelesebb s Jókai után egyszerűs mind legtermékenyebb regényírónk, szül. 1796. Tordán Erdélyben. A jogot elvégezvén, 1811-ben katona lett; s részt vett az olaszországi hadjáratban. 1814-ben a Mincio melletti ütközetben a csatatéren nevezetett főhadnagygyá. Később mint kapitány részt vett a franciaországi hadjáratban. 1818-ban kilépett a katonaságból, s a tudományoknak szentelte magát. 1834-ben Magyarországra tette át lakását, s az irodalom terén kisebb regény-dolgozatokkal lépett fel. Hírért és nevét azonban „Abafi” című híres regénye alapította meg. Nemsokára a m. akadémia, s a Kisfaludi-társaság tagjává, 1841-ben ez utóbbinak igazgatójává, 1842-ben pedig elnökévé választott. Abafit nemsokára „Zólyomi” (1 kötet); „A könnyelműek” (2 kötet); „Az utolsó Bátor” (3 kötet); „A csehek Magyarországon” (4 kötet); regények követték. Ezenfelül a különféle folyóiratokban közlött beszélyeit, novelláit és egyéb közleményeit „Élet és Tündérhon” című három kötetes regény foglalja magában. 1843-ban „Zrinyi a költő” című regényt adott ki 4 kötetben. Ezt követte újra a „Viszhangok” és a „Szív rejtelmek” című regények, összeállítva a már előbb közlött külön című novelláiból és beszélyeiből. Az „Élet utjai” című jeles regény szinte az ő tollából folyt. Fordított művei „Külföldi regények” cím alatt jelentek meg. 1847-ben munkájának új folyamába kezdett; és jeles műveit ily címek alatt adta ki: „Akarat és hajlam”; „Regényes képletek”; „Jósika István” (történeti regény 5. kötetben); „Egy két emeletes ház.” Művei külföldön német fordításban is megjelentek. Több jeles cikkket irt a folyóiratokba s néhány regényt németül. A forradalom után kibujdosott s Brüsszelben folytatja írói pályáját. Azóta több regényei jelentek meg névtelenül, minők a „Gordiusi csomó; Eszter; Nagy-Szebeni királybíró stb.” Vannak töle drámák is; habár e téren kisebb szerenésével működött. Ilyenek az „Adorjánok és Jenők. Két Barcsay; Kordokubasz; Ecsedi Tündér”. —k.

Juhász, vagy görögösen **Meliss** Péter, született Hor-
kiban, Somogy megyében. Tanulását Németországban végzé,
honnán megtérvén, debreczeni lelkészazé választatott. Kikelt
Blandrata György és Dávid Ferencz ellen, kik a Sz.-három-
ság ellen kezdettek tanítani. A harcz köztük heves és indula-
tos volt. Meghalt 1572. Irt sokat latinul. Magyar munkái közt
említést érdemel: „A sz. Pál apostolnak a Romabeliekhez írt
levelének magyarázatja Predikáziókban.“ Debreczen, 1563.
„Innepekre alkalmazott Predikáziók,“ és a végén rövid
„Agenda“. U. o. 1563. „Sámuel és királyok két könyvei“. U.
o. 1565. „A sz. Jánosnak tett Jelenésnek igaz és írás szerint
való Magyarázása Predikáziók szerint a jámbor, bölcs és
tudós embereknek írásaikból szeresztetett“. U. o. 1568. Az
igaz kereszténységnek rövid Fundamentuma.“ U. o. 1569.
„Herbarium a fűveknek erejeiről és hasznokról.“ Kolosvár,
1562. E mű, melyben a fűvek nevei deákul, magyarul és
németül vannak leírva, úgy látszik németből fordított. —y.

Kacsokovics Lajos, született 1804. Nógrádmegye Mo-
hora helységében. Iskoláit Pesten, Vácson, és Győrött, a
törvénygyakorlatot szinte Pesten végezte. 1828-ban kir. t.
jegyzővé, 1829-ben pedig okleveles ügyvéddé neveztetett, és
királyi ügyvéd mellett nyert segédi alkalmazást. 1844-ben
Pest városánál lett főjegyző. Az 1848-iki országgyűlésen mint
pestvárosi képviselő vett részt. Irodalmi munkássága főleg a
kisedővő és gazdasági intézetek körül forgott; erre vonatkozó
értekezései a folyóiratokban jelentek meg. Mint a magyar gas-
dasági egyesület titoknok, ő adta ki a „Gazdasági Tudósításo-
kat“ és „Mezei Naptár“ című kalendáriomot. A magyar aka-
demia I. tagjává 1832-ben választatott. Utolsó munkája:
„Közlemények a kisedővás és nevelés köréből“. (1842.
1 füz.) —k.

Káldi György, született 1572. Nagyszombatban. A
jezuiták közé 1598. állott Romában; s végezvén tanulását hit-
szónoknak Erdélybe küldték: innen azonban Bocskai által
társaival együtt kiűzetvén, Bécsbe ment, s az akadémiai
ifjúsághoz deák, a néphez pedig német és olasz egyházi be-

szédeket tartott. Híre elterjedvén, Olmützban az erkölcsi hittan előadásával, majd Brűnnben az ujonczok képzésével bízott meg. Utóbb igazgató lőn Nagyszombatban és Posonyban, s itt a Pázmán Péter alapította collegium felügyelése alatt építtette föl. Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet fölkeresvén, szemére lobbantotta neki a törökkeli szövetséget, és hazája elárulását, melly elszántságaért e fejedelem nemcsak meg nem büntette, hanem barátságosan megvendégelvén, a typographia felvirágoztatására 100 tallérral megajándékozva eresztette el magától. Pázmán ítélete szerint ez időben hozzá hasonló férfiú nem volt Magyarországon. Szónoklata komoly és velős lévén, hallgatóit gyakran csudálkozásra ragadá. Haszon nélkül soha sem beszélt. Meghalt 1634. oct. 30-án, élte 64-ik évében. Fordította az egész sz. írást, és „Sz. Biblia az egész kereszténységben bevett régi deák betűkből“ czim alatt Bécsben kiadta, 1626. Kiadta magyaritva szinte az esztendő folytatában sz. mise alatt olvasni szokott evangeliumokat Bécsben, 1629. Híresek egyházi magyar beszédei is, mellyeknek egy része 1671. Posonyban „Az vasárnapokra való predikátióknak első része, Advent első vasárnapjától fogva sz. Háromság vasárnapjáig“ czim alatt Pázmán Péternek ajánlva, látott napfényt; másika kéziratban maradt. „Az ünnepre való predikátióknak első része sz. András napjától fogva Keresztelő sz. János napjáig“, Posonyban nyomtatott ki, 1631. Ajánlva van gr. Eszterházy Miklós Nábornak. „Istennek szent akaratja“ czimű jeles munkája pedig holta után jelent meg, Kolonics Leopold költségén Nagyszombatban, 1681. —y.

Kállay Ferencz, született 1790. Debreczenben, hol tanulását is végezte. Ügyvédi oklevelet nyervén, Bécsben az austriai katonai és polgári törvényt hallgatta, s kiállván a vizsgálatot, auditor lett a második székely gyalogezredben; hol 15 évig működvén, kapitányi rangra emeltetett, és nyugalomba helyeztetett. 1832-ben Pestre tette át lakását, s az irodalom mezején nem csekély érdemeket szerzett magának, minek folytán magyar akadémiai tag lett. Munkái elszórva a folyóiratokban jelentek meg. Különféle tárgyról értekezett;

értékezései közül említésre méltók: „A magyar nemzetiség-ről” (1836.). „Kölcsy Ferencz gyermek- és ifjúkori életrajza s néhány eredeti levele”. „Esküdtársékekről, tekintettel az alsó-táblai szónoklatokra” (1844.). „Finn-magyar nyelv”. „A philosophia forduló pontjai Franciaországban”. stb. — k.

Kaprinai István, szül. 1717. aug. 12-én Érsekújvárott. Jesuitává 1729. lett. A Bécsben kitöltött két próbaév után Patakon tanította a 3-ik és 4-ik nyelvészeti osztály növendékeit. Kassán hallgatta a bölcsészetet, majd Egerben és Kolosvárott tanított. 1740. kezdé hallgatni Kassán a hittant, melyet Nagyszombatban végzett be. Fölszenteltetvén, Nagy-Bányán és Nagy-Váradon hitazonoskodott két évig, utóbb Győrött ugyanannyi ideig. Kolosvárt az algebrát 2, a bölcsészetet 3, Egerben a polemicát 1, Kassán a történeteket és egyházi ékeszólást 4, az egyházi jogot 3 évig dicséretesen tanította, a sz.-írást pedig 3 évig magyarázta. E közben 16 év lefolyása alatt hitoktató is volt, s különös gondot fordított a czigányok tanítására. Két évet töltött Kassán tudós művei szerkesztésében, melyek közül azonban magyarul csak kettő jelent meg; ezek egyike: „Isten temploma terjesztőjének dicsérete” (Kassa, 1745.), másika: „Urnapi bizonyítás az Ur vacsorájáról, melyet a sz. írásból, régi sz. atyákból, egyházi historiákból feltett jegyzésekkel irt K. J.” U. o. 1755. Meghalt 1786. dec. 10-én. Latinul irt 8 munkái közül mint legjelesb megjegyzésre méltó: „Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae”. Bécs, 1767. - y.

Kármán József, született 1771. jan. 15-én Losonczen, Nógrádmegyében, hol atyja, szinte József, predikátor volt. Végezván előkészítő iskoláit, Pesten törvényt hallgatott, s innen Bécsbe menvén, az ottani egyetemen bővebb kiképeztetést vőn, s a nagyvilág és szebb társaságok viszonyai- és hangjaival megismerkedvén, magának barátokat és pártfogókat szerzett. Az 1790-ki országgyűlés után lemenvén Pestre, ott ügyvédi pályára lépett ugyan, de kenyérszakától főnmaradt minden óráit ismeretei gazdagításában és izlése mivelésében töltötte. Az írók ezen időben világos öntudat, szilárd

irány nélkül dolgoztak; a közönség kicsiny, a nők vagy egészen idegenek, vagy legalább olvasni nem szokottak voltak. A kor szükségseinek akart tehát áldozni Kármán, midőn Pajor Gáspár társaságában, az „Urániát“ 1794. elejével megindítá. Dolgozásai kivétel nélkül, mind az „Uránia“-ban láttak napvilágot; három kötetig folyt a munka, tovább vinni a pártolás hiánya nem engedte. Pesttől megváltván 1795. visszavonult szüleihez, kiknek ápoló karjai közt ifjonti bűnök áldozataul nem sokára elhunyt. Munkáit „Kármán József írásai“ (Pest, 1843.) cím alatt Schedel Ferencz adá ki „Fámi hagyományaival“ együtt. — y.

Karvassy, előbb **Karpff** Ágoston, szül. 1809. maj. 1-ső napján Győrött, hol atyja Antal, mint nagy tapasztalású orvos, köztisztviselőben állott. Múltán szülőhelyén kitiűő elmethetőségét tanusítva, a középtanodai folyamat és az akadémiai négy éves pályát bevégezte, s pár évet Pesten mint törvénygyakornok töltött, 1830. ügyvédi, 1832. pedig a magyar egyetemtől tudori oklevelet nyert. Mint ügyvéd Pesten kezdé meg pályáját, mellynek folytatásával 1835. végképen felhagyott; midőn a nagyváradi k. akademiában a politikai tudományok és magyar váltó jog tanszékébe, mellynek elnyeréseért, nagy hivatást érezve magában a tanítási pályára, folytonosan törekedett, emelkedett. Ez időtől egyedül a tudományoknak él, kedveli a munkát; szereti a csendes életét. A jeles Beke Farkas elhunytával, 1838. saját kérélmére következtében Győrbe tétetett át. Komoly és csendes természete mellett valamint kartársainak, úgy tanítványainak is szeretetét megnyerni képes. A német szövetséges statusokban tudományos szempontból két ízben utazott. Munkái ezek: „A politikai tudományok rendszeresen előadva“. Győr, 1843. 3. k. „A magyar váltó jog“. U. o. 1846. 1. k. Mindkettő a tanuló ifjuságnak szánva. — y.

Kassai József, szül. 1767. mart. 15-én, Bográd folyó mellett Kisfaludon Zemplénmegyében. Tanulását 1779. Tokajban kezdette meg, és 1784. Kassára ment; hol az ottani középtanodában, a magyar irodalom elhomályosíthatlan fényű

caillagában, Baróti Szabó Dávid jezsuitában olly lelkes tanítóra talált, ki a nagy reményű ifjunak tehetségi irányát bölcsen kitapogatta, s benne a honi nyelv szeretetét korán láng-ra gyulasztotta. A philosophiát szinte Kassán, 1786. bevégezvén, Egerbe ment; hol gr. Eszterházy Károly őt a megyei növendékek közé sorolta, s a hittudományok tanulása végett Pestre küldötte. Itt a haza különféle vidékeiről összegyűlt társak közt lett ő először figyelmessé nyelvünk különféle beszédejtéseire, tájszavai- és szólásaira, mellyek alkalmul szolgáltak neki nyelvtani és lexicographiai jegyzetek tételére. 1790. pappá szenteltetvén, Tarczalon 4 évig mint segéd, és 1794—1824., s így 30 évig Szeremcsen mint lelkész, magáról szinte megfeledkezve, hiven és buzgón teljesíté lelkipásztori magas hivatalát. E közben jelent meg tőle 1817. b. Szepessy Ignác, akkort még egri kanonok bőkezű pártfogása alatt S.-Patakon a „Magyar nyelvtanító könyv“; ezt követé 1818. a „Barátságos és ügyes felelet a Szemügyre“ mellyet Miskolczon lakott Jobfliczer minorita ellen adott ki Kassán. Dolgozott ő a „Tudományos Gyűjteménybe“ is (1820. 2. 8. k. 1821. 4. k.). 1824-ben Cseh István kassai püspök által 300 vf. nyugalmaztatván, három évet Almásy János noszvai kastélyában töltött; 1827-től fogva pedig b. Szepessy és Scitovszky pécsi püspökök védszárnyai alatt munkálódott Pécssett származtató, nyelvtanító és kritikai szótára ügyében, mellyet „Származtató és gyökerésző magyardeák szókönyv“ czim alatt Pesten, 1833—5. lelkes főpapja áldozata mellett A-Sz-ig bezárólag 4. k. meg is indított, de az irodalom és nemzeti nyelvünk nem kis kárára be nem végezhető. Nagy kedvelője volt ő a fűvészetnek is. A magyar t. társaság 1832. mart. 7-én választotta el levelező tagjaul. A halál 1843. mart. 15-én épen születése napján, miután 75 évet munkásan betöltött volt, érte utól. — y.

Katona Mihály, szerzetes néven Dienes, született Dercsikán, Posonymegye csallóközi részében, 1782. sept. 24-én nemes szülöktől. Tanult Posonyban, Óvárrott, Tatán. A gymnasialis iskolák végeztével kegyes tanítórendbe vétetett

föl, és kiállván a próbaévet, Kalocsán és Tatán három évig a nyelvészeti osztályokban tanárkodott. A bölcsészetet Egerben hallgatta 1808-ban, mely tudományból tudori koszorút nyert. 1809-ben Nyitrán, 1810-ben pedig Szent-Györgyön végezte theologiai tanulmányait. 1811-, és a következő három években Tatán tanította a humaniorákat. Innen Szegedre ment át, mint történelemtanár, s e téren működött 1823-ig; mely idő alatt a magyar és a közönséges történetet latinból magyarra fordította. 1823-ban előbbi minőségében Kolosvárra tétetett át. 1827-és következő években Léván ház-és gymnasium-igazgatói hivatalt viselt, és innét egészségi szempontból Vácra tétetett át; egészsége javultával újra igazgatói hivatalra alkalmaztatott Nagy-Károlyban, Kecskeméten és Szegeden. Számos latin ódái kivül egy nagyobb magyart is irt a szegedi kegyes iskolák százados ünnepére. Irt továbbá „Értekezéseket a szelid gesztenyefáról, borok királyáról, magyar thearól, és magyar indigoról“, s kiadta egy kötetben Sárospatakon 1850-ben. A „Dinnyészetről“ is kiadott egy kötetet Pesten, 1853. Legközelebb egy munkát küldött be Trattner nyomdájába a „Nővény honosításáról“. Több munkái kéziratban hevernek. — k.

Kazinczy Ferencz, szül. 1759. oct. 27-én Ér-Semlényben, Biharmegyében. Kilencz éves korában Késmárkra küldetett a német nyelv tanulása végett, s onnan év multával S.-Patakra; itt kezdett tanulni francziaul, s anyja buzdítására egy munkát irt, mely „Magyarország földi állapotjának lerajzolása“ (Kassa, 1775.) czim alatt meg is jelent nyomtatásban; a mű, noha hibás volt, Szilágyi superintendens által mégis megdicserített: de érezvén készületlenségét, Kazinczy föltette magában, hogy irti többé nem fog; győzött azonban anyja kívánsága, s Bessenyei Györgynek németül irt Amerikaiát lefordítá, mely, miután tanítói egyike által kiigazított, „Az amerikai padócz és Kazimir keresztény vallásra való megtérése“ (Kassa, 1776.) czim alatt jelent meg. 1777-ben atyja testvérével Bécsbe ment, s a cs. képcsarnokban (Belvederben) figyelemmel nézdelé a remek festvényeket, s általuk izlését finomítá. Visszatérte után kézbesítettének

neki Marmontelnek Báróczytól magyarra fordított regéi, majd Baróti Szabó Dávid versei is; a nyelv hőseit magyar versekben köszönté meg, s nagygyá lettnek érzé magát, midőn hiozzá Szabó válasza versben megérkezék. Péchy Gábor a kassai kerület főigazgatója 1779. apr. 27-én Kenyeres József rósnyói kanonok és akadémiai aligazgató kíséretében S.-Patakön megjelenvén, K. ez utolsó által verseiért megdicsértetett, s tantársainak követendő példányul ajánltatott. 1779. jul. 15-én iskoláit elvégezvén, Kassán, utóbb Eperiesen, végre Pesten törvényt gyakorla, s itt ismerkedék meg gr. Ráday Gedeonnal, ki nagy befolyással vala ifju, lángoló lelkére; megnyitván neki hires könyvtárát, s elbeszélvén neki ifjusága korát és a mik azt megelőzők. Itt tanulta becsülni a nagy Katonát, kinél a sok beszédü Schwartznerrel gyakran megfordult. 1784. Abanj-megye aljegyzőjévé neveztetett, s midőn ugyanazon év nov. első napjától fogva József császár parancsára minden hivatalos irománynak németül kelle vezettetnie, a főjegyző épen nem, az első aljegyző pedig németül keveset tudna, Kazinczy vitte pontosan a kezelést. De ezen hivatalban sokáig nem maradhatott, mert gr. Török Lajos, kivel 1784. nov. 2-án Tályán ismerkedett meg, ajánlatára József császár által 1786. a kassai kerület nemzeti iskoláinak felügyelőjévé neveztetett. S midőn Kazinczy ezen hivatalban számos alárendeltjei bizalmát és szeretetét nyerte meg, másfelől „Bácsmegyeie“. (Kassa, 1789.), „Geassnere“ (u. o. 1788.), és „Orpheusa“ (u. o. 1790. elakadt a 8-ik füzettel) őt a magyar olvasó kisedéközönség kedvenczévé, s ifju irodalmunk egyik nagy befolyásu írójává tették. Munkássága magasb fokra emelkedék, midőn II. Leopold alatt minden többi nem-kath. hivatalnokokkal együtt a kath. iskolákból elbocsáttatott. A Pesten összeállott magyar színész-társaság rendezése és igazgatása körül gr. Ráday Gedeonnal nagy erélyt fejtett ki, s a reportoriumot fordított művekkel gazdagítá. Szorgalmát azon szerencsétlenség sem törte meg, melly rá 1794. nehezédék. Éltének kegyelmezett ugyan a fejedelem: de Brünnben, Kuffsteinban és Munkácson hét hosszú évet kellett töltenie szomorú fogság-

ban. Itt lettek Yorick és Sallustius, Clavigo, és a vak lantos, egyebekkel együtt rideg óráinak nyájas bukergetői. Kiszabadulása harmadik évében összekelt gr. Török Zsófiával. Éltének gondoktól övedzett második felét házi köre, barátai, s irodalmi foglalatosságai deríték föl. Ez időszakból valók számos versei, erdélyi utazása, kötetekre menő apróbb historiai, nyelv- és széptani dolgozatai, saját életírása, több remekíró magyarázata. Munkás részt vett azon tanácskozmányban, melly 1828. a t. társasági alaprajz kidolgozására volt összehívva, s érdemeinél fogva 1830. nov. 17-én az igazgató tanács által a történeti osztályban vidéki első rendes taggá neveztetvén, azon rövid időt is, mellyet halála előtt a t. társaság körében élt le, munka között élte le. Meghalt széphalmi magányában 1831. aug. 22-én, élte 72-ik, írói pályája 56-ik évében. Említett munkáin kívül nevezetesebbek: „Lanassa“, szomj. 1771. „Stella“, Göthe után. Posony, 1739. „Helikoni virágok“. U. o. 1731. „Paramythionok“, Herdertől. Széphalom, 1793. „Sinopei Diogenes maradványai“. Pest, 1793. „Egyvelges fordításai“. Széphalom, 1808. 1. k. „Rochefoucauld Max“. Bécs és Triest, 1810. „Vitkovics Mihálhoz“. Széphalom, 1811. „Tövissek és virágok“. U. o. 1811. „Poetai berke“. Pest, 1813. „Munkái“. Pest, 1814—1816. 9. k. „Előbeszéd Sallustiushoz“. Kassa, 1824. „Pyrker sz. hajdan gyöngyei“. Pest, 1830. „Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra“. U. o. 1831. Fölügyelése alatt jelentek meg: „Magyar régiségek és ritkaságok“. Pest, 1808. 1. k. „Dayka versei“. U. o. 1813. 3. k. „Zrinyi minden munkái“. U. o. 1817. 2. k. „Kis János versei“. U. o. 1815. 3. k. „Bárczy minden munkái“. U. o. 1812. 8. k. Legujabban Bajza József és Schedel (Toldy) Ferencz szedék össze műveit, és „Kazinczy Ferencz eredeti munkái“ czim alatt adták ki Pesten, 1836—1845. 5. k.; mellyek közt főleg levelei (Erdélyi levelek gr. Desselwffy Józsefhez. Levelek Kis Jánoshoz, Szentgyörgyi Józsefhez stb.) vonják alakilag úgy, mint tartalmilag magukra a figyelmet. Elsőbb tekintetben azok a legjobbakhoz tartoznak, mit irodalmunk e részben bir. Könnyűség, ele-

venség, csin, és ezek mellett törzsökös magyarság tüntetik ki. — y.

Kecskeméti János, szül. 1633. Kecskeméten; innen vezetékeve. Jezuitává 1652. lett Nagyszombatban. Mint egyházi szónok, ékes és velős előadásával nagy hirt s nevet szerzett magának. A bécsi Pázmán-intézetet majdnem 14 évig kormányozta. Rendtársainak Rosnyón, Kőszegen, 1677., Sopronban 1694., Kassán 1697., Nagyszombatban 1707. volt előljárójuk. Meghalt Bécsben, 1712., élte 80-ik évében. Egyházi beszédein kívül „Nagy tűz kis szikrája“ czimű magyar munkát adott ki Bécsben; latinul sokat irt. — y.

Kelmenfi (előbb **Hazucha**) László, szül. Nagyváradon 1815-ben, hol atyja orvosi hivatalt viselt. Atyját korán elvesztvén, neveltetését Hazucha János kanonoknak köszöni, ki őt Nagy-Szebenben taníttatta. 1832-ben Pestre jött, s az itteni egyetemnél az orvosi tudományokat hallgatta; de szorult anyagi körülményei miatt e pályáját félbenszakítá, s keble hajlamát követve, szépirodalmi munkálatokkal kezdett foglalkozni; a „Rajzolatok“ czimű laphoz szegődvén segédképen. Nemsokára azonban elvált Pesttől, és Szegeden tartózkodott, mint könyvnyomdai ügynök. 1839-ben újra Pestre tért vissza, s mérnöki pályára lépven, az országos építészeti hivatalnál nyert alkalmazást; 1849-ben a honvédelmi bizottmánynyal, mint a „Közlöny“ segédszerkesztője, Debreczenbe vonult, s ckkép hivatalától elesett. Folytonosan dolgozott különféle folyóiratokba s jeles cikkei nevét csakhamar népszerűvé tévék. Önálló művei ezek: „Meghasonlott kedély“ regény Pest, 1846., és „Beszélyek“ (u. o. 1846.). Meghalt 1851. apr. 21-kén, miután az életben számtalan kellemetlenségekkel találkozott. — k.

Gyerő-monostori b. **Kemény Zsigmond**, jeles publicista és regényíró, jelenleg a „Pesti Napló“ felelős szerkesztője, szül. Erdélyben, 1816-ban. Alsóbb iskoláit Zalathnán végzé a kath. tanodában, később a nagyenyedi ref. feltanodába ment át, s itt hallgatta 11 éven át a felsőbb tanulmányokat. 1834-ben elhagyván iskoláit, egy évet Kolosvárott tölt.

tött; hol buzgón látogatta az akkor egybegyűlt erdélyi országgyűlés üléseit, s nagy szorgalommal készült a publicistai és political pályára. 1837-től 1839-ig Marosvásárhelyen időzött, mint joggyakornok. Itt azonban nem lelt elég tápot tudományvágyának, hanem Bécsbe ment fel; s az ottani egyemenél figyelemmel hallgatta és tanulmányozta a boncz-, vegy-, természettant, physiologiát stb. Ismeretgazdagon térve vissza hazájába, erejét és tudományát lankadatlanul a közügyeknek szentelte. A political mozgalmakban folytonosan tettelegesen részt vett. Tagja volt az 1848-iki pesti nemz. gyűlésnek, mint Kővár-vidék egyik kerületének képviselője. 1849-ben a magyar belügyministeriumnál mint tanácsos a codificatioval foglalatalkodott, s e miatt a forradalom legyőzése után hadi törvényszék elé állíttatott, de nemsokára a kereset ellene megszüntetett. K. Zs.-nak főleg irodalmi működése ismeretes. Már 1839-ben „A mohácsi veszedelem okairól“ értekezett. 1840-ben mutatványokat közlött az Athenaeumban „Marti-nuzzi“ című regényéből, melly azonban mostanig is vár a kiadásra. 1841-ben Kovács Lajossal Méhes „Erdélyi Híradó“-jának szerkesztését vezette, s főleg saját vezérczikkei által journalistikai tehetségének fényes bizonyosságát adta. 1842-ben lemondott a szerkesztésről, s néhány évet Kapudon töltött. Ez időben írta „Korteskedés és ellenszerei“ című munkáját. 1844-ben kezdette, 1846-ban Pesten végezte be „Gyulai Pál“ című nagy regényét 5 kötetben. Az „Erdélyi Híradó“-ban folytonosan közlött jeles cikkei, s főleg „Korteskedés“ című munkája által nagy figyelmet gerjesztett; minek folytán gr. Széchényi István a megállapítani szándokolt „Független“ című political lap szerkesztésére hivatott meg. E meghívást el nem fogadta, hanem inkább b. Eötvös felszólításának engedve, a „Pesti Hírlap“-hoz szegődött dolgozótársul; s ennek folytán 1846-ban Pestre tette át lakását. 1847-ben utazást tett Olaszországban. 1848-ban ismét a „Pesti Hírlap“ szerkesztésében vett részt. Az ez időben közlött cikkei közül nevezetesebbek: Igénytelen nézetek az erdélyi urbér iránt; országgyűlési utasítások; Montesquieu és I. Béla

király; évenkénti országgyűlés; kétfoku választás; gyűlési nyilvánosság stb. A forradalom után két jeles röpirattal nyitá meg írói működését: „A forradalom után“ (1850.), s „Még egy szó a forradalom után“ (1851.) cím alatt. Csengeri „Magyar szónokok és status-férfiak“ című könyvében ő közölte a két Wesselényi és gr. Széchenyi István jellemrajzait, mely minden tekintetben nagy becsű művei a nevezett könyv legjelesebb dolgozatai közé tartoznak. A Szilágyi Sándor által szerkesztett „Nagyenyedi Album“-ban „A szív örvényei“ szép novellája jelent meg. Ez idő alatt részt vett a „Pesti Napló“ s a „Nemzeti könyvtár“ szerkesztésében is. 1853-ban jelent meg „Férj és nő“ 2 kötetes regénye; továbbá „Ködképek a kedély láthatárán“; „Szerelem és hiuság“; „Erény és illem“; „Özvegy és leánya“; ez utóbbiból eddig két kötet. — A „Vasárnapi Ujság“ szerint „Élet és ábránd“ című nagyszórú regényének kézírata a budai bombázás alkalmával a tűz martalékává lett. Legujabban a „Pesti Napló“ szerkesztését vállalta magára, melyet ismeretes ügyességével és journalistai tapintatával mostanig vezet. 1843-ban a m. t. társaság levelező tagjaul választotta. — k.

Kempelen született **Tóth Riza**, Tóth Kálmán fiatal költőnk nővére, szül. Baján, 1829-ben. A legéberebb anyja szárnyai alatt gondos nevelésben részesülvén, korán fejlett ki benne az olvasási vágy; s különösen a szépirodalmi könyvek csakhamar életszükségévé lettek. 1850-ben a Hölgyfutárban névtelenül, 1852-ben pedig már mint **Kempelen Victor** neje, mostani neve alatt lépett fel mint író. Azóta a szépirodalmi lapok több beszélyt hoztak tőle, melyeket összegyűjtve, két kötetben adott ki. — k.

Kerekes Ábel, szül. 1790. febr. 15-én Szászvárosszékb. Tordason, hol atyja János ref. predikátor volt. Tanulását 1798-ban kezdte Szászvároson, szép tehetségei mellett csekély előmenetellel, mert folytonos betegeskedés által gátoltaték. 1805. a költészeti és szónoklati tanokat Sipos Pál alatt hallgatta, ki őt tanusított szorgalmaért kedvencének fogadván, b. Naláczy István Erdély elmés költőjével s egyéb

tudósokkal megismerteté. 1808. Szászvárostól megválván, Nagy-Enyedre ment a felsőbb tudományok tanulására. A német nyelv kedvéért 1810. Nagyszebent kereste fel, s az itteni kath. és luth. jeles tanárokkal barátságot kötött. 1811-ben, miután Maros-Vásárhelyt is megfordulván, gr. Teleki Samuel gazdag könyvtárát átnézte, s Aranyka Györgynek, kivel halálaig levelezett, ismeretségét megszerezte, Szászvárosban anyai birtokán letelepedett, s Báló Samuel holta után annak tanszékét elfoglalván, az egész iskolán kormánykodni, s a magyar nyelvet előadásivá tenni igyekezett. Kikben tehetséget látott, írásra ösztönözte, sőt a gyengébbeknek is nem egyszer készített versezetet, csak hogy kedvet kapjanak. Meghalt 1816. Hátrahagyott munkái főleg Erdély történetét tárgyzák, s mint az „Erdélyi Muzeum“ IV-ik kötetéből kitetszik, ezeket akarta ő „Historiai darabok és apróságok“ czim alatt egy folyóiratban megindítani; azonban szándoka csak tervben maradt. Írt költői műveket is; de ezek nyomtatásban nem jelentek meg. Különféle tárgyú dolgozataival inkább tanítani, mint gyönyörködtetni ohajtott. — y.

Kerekes Ferencz, szül. a mult század végén, s tanult Debreczenben; hol később professor lett. Magyar nyelven két munkája maradt fen, t. i. Rohlwes Baromrivos könyvének fordítása, s „Értekezések és kitérések“ czimű munkája (1836.). 1837-ben a magyar akademia lev. tagjává választotta. Meghalt B.-Füreden, 1851-ben. — k.

Kerényi Frigyes, előbb Christmann, szül. 1822-ben Eperjesen, és ugyanott végezte iskoláit. A magyar irodalomban mint költő ismeretes. Műveit „Költemények“ (Pest, 1844.) és „Ujabb Költemények“ (1846.) czim alatt birjuk. Életpályáról csak annyit tudunk, hogy mint önkénytes részt vett a magyar hadjáratban, minek folytán Amerikába menekült, hol elmezavarodásba esván, 1852-ben meghalt. Főbb művein kívül közlött elszórva a lapokban számos költeményeket „Vidor“ álnév alatt. — k.

Kereskényi Ádám, született 1713. jan. 24-én Zavaros Posonymegyében. Jezuitáva 1728. lön. Miután tudomá-

nyait szép előmenetellel bevégezte, s Esztergomban, Kassán, Posonyban az elemi iskolákat, Nagyszombatban a költészeti, és Budán a szónoklati osztály növendékeit tanította volna, mint esztergomi magyar hitszónok tünt ki. Illy minőségben lelkesen működött Győrött egy, Bécsben pedig öt évig. 1756-tól kezdve Kőszegen, Budán, Esztergomban és Kassán rendtársait igazgatta; 1773. a kolosvári nyomda kormányzásával bízott meg; meghalt 1777. Munkái következők: „Szent Ágostonnak megtérése.“ Nagyszombat, 1758. „Cyrus“, szomorujáték. „Mauritius császár“, szinte Kassa, 1767. „A Jézus társaságából való Canisius Péter által egybeszedett és három iskolára elosztatott keresztény hitnek öt fő czikkelyeiről közönséges és szükséges kérdések könyvecskéje.“ Győr, 1758. Azóta megjelent Bécsben, Nagyszombatban és Kassán. —y.

Kis János, született 1770. sept. 22-én Sz.-Andráson, Sopronmegyében szegény szülöktől. Anyjától a vallás első ágazatai mellett olvasni, atyjától pedig írni tanult. Tehetségei lassankint kifejlődvén, a soproni evang. iskolába adták, hol a szokott tanfolyamot 9 év alatt dicséretesen be is végezte. Itteni tanítói közt Schwartznernek volt legnagyobb befolyása lelke iránylatára. Ettől buzdítatva kedvelé meg az ó-világ jeles elmeszüleményeit, tanulá meg az újabb nyelveket, s tevé sajátjává azon vas szorgalmat, melly által utóbb hazájának annyit használt. Honi nyelvünk és irodalmunk mellett már ekkor kezdett buzogni. Ugyanis 1790. néhány tantársával egy, maig is fönálló magyar társaságot alapíta Sopronban, mellynek tagjai magyar nyelven dolgozásban gyakorolták és gyakorolják magukat; munkáikat egymás előtt felolvasván, ismereteikhez képest meg is itélik. Ugyanezen időtájban fordítá Lowth „Choice of Hercules“ allegorai költeményét magyarra, az eredetinek versnemében. E fordítás történetesen az országos könyvtár halhatlan emléktü alapítójának, gr. Széchényi Ferencznek kezébe kerülvén, annyira megnyerte tetszését, hogy rendelésére „Hercules választása“ czim alatt Bécsben, 1791. kinyomattatott. Ugyanezen

év tavaszán egy tantársával bentazá Magyarhon nagy részét, olly szándékból, hogy tudósaink- és íróinkat személyesen megismerhesse, mi neki nagy részben sikerülvén, ősszel a göttingai, következő évben pedig a jenai egyetemet látogatá meg: segítettve azon tetemes pénz összeg által, melyet említett költeményeért ajándékol nyert. Annál nagyobb figyelemmel kísérte a két egyetem tantárgyait, minél rövidebb volt az idő, melyet ott tölthetett. Visszatérvén honába, a győri evang. tanodánál nyert alkalmazást; majd 1796. a nagybaráti gyülekezet meghívását elfogadva, lelki pásztorságra szentelé életét; 1799. Kövágó-Órsre Zalába, 1802. Nemes-Dömölkre Vasba, végre 1808. Sopronba vitették át ugyanazon hivatalra. E változások által hatásköre egyre növekedvén, egyre kedvezőbbek levének viszonyai is. Ez utóbbi évben szerfölött megörvendezetté gr. Festetich Ignác, kinek jószágán született, atyját minden alattvalói tartozástól ünneppélyesen örökre fölmentvén. A dunántuli evang. egyházkerület 1810. jegyzőjévé, 1812. pedig superintendenssé választá. A jenai egyetemtől 1817. hittudori oklevéllel tiszteltetett meg. 1822. nemességre emeltetett. Tagja volt 1828. azon választmánynak, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait kidolgozá, mellynek igazgatósága 1830. nov. 17-én a törvénytudomány osztályába második vidéki rendes tagnak nevezte. 1841 elején kir. tanácsos lön. Kis János az írói pályának, mellyre önhajlamából s gr. Széchényi Ferencztől lelkesítve lépett föl, tapasztalván az olvasók kedvezését, mindig hive maradt. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak is. Meghalt 1846. febr. 19-én, élte 76-ik évében Sopronban. A philosophiai tanító-költészet lelte föl nálunk benne egyik legszerencsésb művelőjét. Egyenkint megjelent egyházi beszédeit, s folyóiratokban adott számtalan darabjait elhallgatva, kinyomott munkái 60 kötetet meghaladnak. Közülök jelesbek: „Az emberekkel való társalkodásról.“ Győr, 1798. 3. k. Pest, 1811. „Erkölcsei oktatás az ifjabb asszonyságok számára.“ Győr, 1798. „Zaid vagy IV. Mahumed szerencsétlen szerelme.“ Pest, 1803. Kotzebue után. „Emberi indulatok tü-

köre.“ Posony, 1804. „Német és magyar levelező könyv.“ Pest, 1803. „Görög és római mythologia.“ Posony, 1805. „A magyar nyelv mostani állapotáról, kimiveltethetése módjáról, eszközeiről.“ Pest, 1806. (Jutalmazott felelet.) „A világ közönséges historiája.“ Posony, 1805—1809. 2. k. Folytatása gr. Gvadányi hason című munkájának. „Flóra mulatós gyűjteménye.“ Pest, 1806—1807. 3. k. „Elmés nyájasságok.“ Sopron, 1806. „Természet csodái, nemzetek szokásai s országok nevezetességei.“ Posony, 1808. „Nemzeteket és országokat esmértető gyűjtemény.“ Pest, 1808—1810. 3. k. „Horatius levelei Wieland magyarázó jegyzéseivel.“ Sopron, 1811. „Versei.“ Pest, 1815. 3. k. „Ifjuság barátja.“ U. o. 1816. 2. k. „Nevezetes utazások tárháza.“ U. o. 1816—1819. 8. k. „A vallástalanságról.“ U. o. 1815. „Heliconi kedvtöltés.“ U. o. 1819. „A falusi élet.“ Sopron, 1825. „Juvenalis satyrái.“ Pest, 1828. „Persius satyrája.“ U. o. 1833. „Socrates nevezetességei.“ U. o. 1833. „Iphigenia Taurisban.“ U. o. 1833. Göthéből. „Horatius levelei.“ U. o. 1833. Ujra kiadva a magyar t. társaság által. „Soproni estvék.“ „Elmélkedések életéből.“ „Anaximenes Rhetoricája,“ stb. —y.

Kis Imre, született 1631. nov. 3-án Nagyszombatban. Fölvétetvén Gratzban a jezsuiták közé, 1648-ban Bécsben állotta ki a próbaévet. A bölcsészetet születése helyén, a hittudományt Kassán tanulá. 1663-ban, épen midőn a bölcsészet előadásával bizaték meg, Báthori Sophia, Rákóczy György fejedelm özvegye kérésére, a kath. hitre nemrég visszatért fiatal herczegnek nevelőjévé, s egyszersmind a családtagok gyóntatójává rendeltetett. Báthori Sophia halta után megválván a 17 évig buzgón viselt hivatalától, Nagyszombatba jött, hol a növendékpapság bölcs kormányzása mellett a főegyházban három évig hitszónokoskodott. 1683-ban Bécsben huzta meg magát, s alig hogy felszabadult a török ostrom alól a város, oct. 25-én, élte 52-ik évében meghalt. Bod Péter jónak látta holmi alaptalan ráfogásokkal a derék Kisnek is nevét bemocskolni, midőn (Magyar Athenás. 142. l.) emlékesíté,

mintha ő a fejedelemné holta után gazul a Rákóczy-háznak sok fejedelmi kincsét, drága köveit, gyöngyeit, arany ezüst marháit ládákra rakva, más residentiába sietett volna szállítani, ilyen titulust ragasztván a ládákra : Pater Kisnek predikátiója. Utközben azonban a ládák Tököli Imre kezére jutván elkoboztattak s tartalmuk hadtartásra fordított. Annyi bizonyos, hogy Báthori Sophia a Sz.-Háromság tiszteletére Kassán egyházat emelt sajátjából; akart ő továbbá S.-Patakon még egy collegiumot a jezsuiták számára emelni, s a prot. akademia helyett kath. tanintézetet állítani; megtörténhetett, hogy azon ékszer — ha még is valami igaz volna Bód előadásában — e célra volt felhasználandó. Több magyar munkákat adott ki, melyek közül nevezetesek : „Az igaz hitre vezérlő könyvecske.“ Nagyszombat, 1681. „Pósa-háznak egyben sült veres kolop titulusu feleleti megmutattatik semmire kellőnek lenni.“ Kassa, 1667. E munkát Pósa-háznak „Bensült veres kolop, avagy Kis Péternek vesztett peri,“ című könyve ellen irta. —y.

Kis István (Szegedi melléknévvel), magyarországi reformátorok egyike, szül. Szegeden, 1505-ben. Tanult Gyulán és Lippán. 1548-ban Krakkóba hivatott mint tanár. Innen Wittenbergbe utazott, és hallgatta Luther és Melanchton előadásait; melyeket haza térve nagy hévvel terjeszteni kezdett : miért a városból kitűzetett. Mint bujdosó több helyeken predikált, különösen Czepléden és Gyulán. Temesvárott is működött az új tan terjesztésében Petrovics Péter akkori várkapitány védelme alatt; ennek halála után azonban innét is elűzetett. Végre elterjedvén Magyarországon a Luther-féle tan, 1554-ben a baranyai kerület superintendensévé választott. 1558-ban mint kálmáncsai predikátor török fogságba esett, melyből csak 1563-ban szabadult ki, s Bácskevíben telepedett le, hol 1563-ban meghalt. Latinul igen sokat irt, többnyire hittani fejtegetéseket. Vannak azonban itt-ott elszórva magyar énekei is; melyek közt nevezetesebbek : „A török rabságból való kiszabadulásért hálaadás. Az anyaszentegháznak siralmas panaszkodása a Krisztus előtt az ő

ellenséginek ellene. A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásról.“ —k.

Kis József, született 1765. apr. 24-én, Miskolczen Borsodmegyében. Jelesen végezvén iskoláit, 1789. Pesten orvosnak graduáltatott. A fiatal tudóst szép tehetségei, jelesen nemes gondolkozása, s tudományos ismeretei hamar kitüntették. Ez okozta, hogy gróf Széchényi Ferencz szemei rá estek, és már 1790. oct. 1-ső napján udvari orvosává nevezte. 34 évi hű szolgálatja után gyengült egészségének, ha nem gyökeres orvoslása is, de legalább enyhítése reményével, Bécsből szelidebb tartományba kívánczozva, egyik vejénél Triestben vette lakását, hol forró-lázba esvén, 1830. apr. 28-án megszűnt élni. Munkái ezek : „Az érvágónak pathológiája, melyet a magyar borbélyoknak hasznokra irt.“ Bécs, 1791. „Egészséget tárgyazó katekismus a köznépnek és az iskolába járó gyermekeknek számára, hogy udhassák egészségeket becsülni és őrizni.“ Sopron, 1794. „Emlékeztetés a himlő-beoltásnak hasznára.“ U. o. 1799. „A Fertő tavának geographiai, historiai és természeti leírása.“ 1797. —y.

Kiss Károly kapitány, szül. Budán, 1793-ban. Gyermekkorát Algyőn tölté; tanult Budán és Szegeden. 16 éves korában katona lett a 37-ik számú m. gyalog ezrednél. Részt vett a Napoleon elleni hadjáratban. 1813-ban zászlótartó, 1825-ben hadnagy lett; s e minőségében 1816. óta Lembergben tanyázott, s türes idejét a magyar irodalom megismerésére fordítá. 1824-ben Budára tétetett át a gránatos osztályhoz; 1833-ban mint kapitány újra visszament ezredéhez. 1837-ben nyugalomra lépven, Budapesten telepedett le, s itt mint a m. t. társaság és más hazafiui egyletek tagja, a közjó előmozdításának és irodalomnak élt. 1831-ben a m. akadémia levelező, 1840-ben a hadtudományi osztállynál rendes tagjává választotta. A forradalmi kormány alatt több rendbeli fontos hivatalokat viselt, s mint a m. hadsereg ezredese, és a hadügyministerium osztályfőnöke, a forradalom legyőztével elfogatott s 10 évi várfogságra ítéltetett. 1850-ben kegyelmet nyert. Irodalmi munkái a hadtudomány, földleírás és szép-

irodalom körébe tartoznak. Károly főhg hadtudományi munkájának magyarításán kívül, művei elszórva a lapokban jelentek meg; nevezetesen a Tud. Gyűjteményben : „Az ó és új kor csatarende; az apró harcokról; az orosz haderő; hadi alapszabályok gyűjteményei; a 37-ik m. gyalog ezred története; Palota s Kőszeg védelme; magyar alvitézek hőstettei; keleti Galliczia ismertetése; lengyel irodalom“, stb. A Minervában : „Kosztanoviczi győzelem; Nagyvárad védelme; hadi literatura; a dsidáról“, stb. Szépirodalmi munkái : „Sólymos Dezső; Hollókö; Szép juhásznő; Szirmay Ilona; Kibujdosott magyarok; Keglevich Etele“, stb. beszélyek prosában. —k.

Kisfaludy Károly, született 1788. febr. 6-ikán Téten Györmegyében. Születése anyjának halált hozta. Atyai házáat korán váltá fel Győrrel, hol iskoláit járta, de csakély megelégedésével tanítóinak; neki csak historia kellett, egyedül ebben talált lelki eleményt. Az ifju szertelen tüzét céliránytalan keménység tanítója részéről még inkább ingerlé, s az iskolát elhagyván, katonává lett 1804. Eszterházy hg. ezredével 1805. az olasz-, 1809. pedig a németországi táborozásban vett részt. Midőn hazáját elhagyá, Himfy volt az egyetlen zsebkönyv, mellyet ismert; s ez korán ébreszté föl benne a szunnyadó erőket, megkedvelteté vele a költészetet, s nemcsak az olaszok olvasására édesgette, kiknek nyelvével hamar megbarátkozott, de önszárnyai próbálgatására is serkentette. Olaszországban több verset alkotott. A drámát, úgy látszik, a német játékszinelli megismerkedés kedvelteté meg vele. Első ebbeli próbája 1808. „A gyilkos“ czimü szomorujáték volt. 1810. mint hadnagy elhagyván a sereget, déli Németországot és Helvetiát beutazván, haza jött és házasodni akart. Atyja ellenzé választását, s az ellenszegülő makacsot örökségéből kitagadta. Kettős csapás volt ez rá nézve; mert maga után vonta kedvesének elpártolását is. Erre egyik kedvelt testvéréhez fordult, kinek hő szeretete s részt vevő gondjai elűzék komorságát, új reményeket gerjesztének benne, s érzé, hogy mindenek előtt élelméröl kell

gondoskodnia. E végre legalkalmasabbnak tartá a képirást. Raphael és Rubens lettek bálványai s anyai birtokát elzalogosítván, Bécsben telepedett le. Itt ment ő keresztül az élet nagy iskoláján s lelke vidámságán vásárolta meg azon tapasztalásokat, melyeket hét viszontagságos esztendő neki olly bő mértékben nyujta. A festés adott ugyan neki élelmet, de nem egyszersmind örömekeket is, mert lelkének eleme a szabadság volt: pedig neki kedvencz mesterségét nem kény, hanem szükség szerint kelle tiznie. 1817. végén találkoztunk ismét vele a hazában. Pesten vett állandó lakást, és föllépett azon pályára, melyre eddig magányosan dolgoztatva készült, értjük az íróit. 1819. és 1820. az ugynevezett székesfejvári színész-társaság gyakrabban adá Pest nagy színházában előadásait, s „A tatárok Magyarországon“, szomj. 5 fv. „Ilka vagy Nándorfejérvár bevétele“, dráma 4 fv. „Stibor vajda“, dráma 4 fv. „A kérők“, vigj. 3 fv. „A pártütők“, vigj. 3 fv. „Szécsi Mária vagy Murányvár ostroma“, dráma 4 fv. „A gyilkos, vagy mikor pattant, nem hittem volna“, vigj. 4 fv. „Kemény Simon“, dráma 4 fv. „Barátság és nagylelkűség“ drámai költemény, „Irene“, szomj. 5 fv. váltogatva fakaszták eleven és zajos tapsra a pesti hazafiui közönséget, s midőn kinyomattak az egész hazát. Különböző ugyan e dolgozatok kül- és bel becse, mert része hihetlen gyorsassággal, s közülök az első még 1811., s így az írói magyar nyelv kevesebb ismeretével készültek; vigjátékai azonban már ekkor kijelelék neki azon helyet, melyet írónk tiszteshjei közt méltán elfoglalt. Mindenesetre pedig meg lönek általa vetve a magyar nemzeti dráma alapjai. Ujabb és tisztább fényben tűnnek fel Kisfaludy neve, midőn mindinkább beavattatván a magyar nyelv titkaiba, irodalmunk szükségeibe, s első felhevülése lecsilapodván, nyugalmasb elmélkedésnek és mélyebb tanulmány-nak adva magát, a magyar irodalom akkori bajnokai s legbuzgóbb barátai segedelmével egy diszes almanachot alapita. Kisfaludy lelkesedéssel dolgozott, barátai által munkákkal is segittetve az almanach lélesítésén, melynek egyébiránt költségeit is legnagyobb részben ő maga viselte; s ekkép az

„Aurora“ első (1822-re szóló) évfolyama a magyar nyelv és irodalom barátai közörömére, időszakot alkotólag, meg is jelent, nemcsak fényes külsővel, de ragyogva tartalmának gyöngyeivel is. E zsebkönyvben léptenek még csak Kazinczy elvei viruló teljes életbe, s ez által lön az új iskola terjesztve, s maradandólag megalapítva. Az „Aurora“ szerkesztését 10 évig folytatta, s annyi kötetet hagyta örökség gyanánt hazájának. 1821—1830 közt mintegy tizenegy elbeszélésen és egyéb vegyes tartalmu iratokon kívül a következő színműveket is írta: „I. Ulászló“, romános tragoedia-töredék. „Zah nemzetség“, szomj. „Nelzor és Amida“, keleti dráma 1 fv. „A vigjáték“, vigj. 3 fv. „A betegek“, vigj. 1 fv. „A leányörzö“, vigj. 3 fv. „Hűség próbája“, vigj. 1 fv. „Kénytelen jószívűség“, vigj. 1 fv. „Szeget szeggel“, vigj. 1 fv. „Csalódások“, vigj. 4 fv. „A fősvény, vagy nem mehet ki a szobából“, vigj. 1 fv. „Áltudósok“, vigj. 1 fv. „Három egyszerre“, vigj. 1 fv. Ezekben eszméi menetelét tömörttség és határozottság, előadását sok színűség, nyelvét hibátlanság jelelték. 1829 vége felé kezdett betegeskedni, mindazonáltal „Trencsényi Csák Máté“ (tragoedia) dolgozásához fogott; azt akarván ebbeli tehetségei próbaköveül tenni, miután e nemben már tíz év óta nem írt. Csák annyira elfoglalta lelkét, ő azt annyi tüzzel, elmélkedéssel, éjelezéssel folytatta, hogy orvosa szükségesnek látta őt a munkától eltiltani. Jobbra fordult ugyan állapotja a tél végével, de ezen javulás rövid volt. A nyavalya tüdőit szálta meg. E szenvedéseinek közepette gondja volt az Aurora, Jelenkor és Társalkodó (melly két utóbbi lapok kiadására felsőbb helyről engedelmet nyert) ügyére; ezeket hirdetvén, a szerkesztőséget organizálván, az amarra gyűlt irományokat Bajzára bizván. A tüdősorvadás már szinte sirja széléhez juttatá, midőn szeretett nénje halálát megérté; mire ő is nemsokára, nov. 21-én élni megszűnt. Ekkor érkezék a hír, hogy a magyar t. társaság igazgatói posonyi gyűlésökben első rendes taggá nevezék a nyelvtudományi osztályban. Sirját a váci gát melletti temetőben találja fel a hazafi. Az egyszerű siremléken Vörösmarty e sorai állnak:

„Kisfaludyt ne keresd e keskeny sirban o honfi!

S e rövid élet után holtnak örökre ne völd.

Itt csak elomlandó tetemeit jelelék ki baráti:

Fen van időt múltó szelleme műveiben.“

A Jelenkor és Társalkodó-t Helmeczy léptette életbe; az Aurorát Bajza folytatta 1837-ig. Tíz barátja egyesületbe állt össze, hogy a korán elhunytak emléket állítson márványban, állítson erkölcsit művei kiadásában, s amarra alairást, emerre előfizetést hirdettek. Mind a két szándék viszhangot nyert a honfiak kebelében; az emlék, mely 10,500 frtba került, elkészült Ferenczy István szobrász műhelyében; munkái „Kisfaludy Károly minden munkái“ czim alatt Toldy Ferencz által Budán, 1831. X. k. láttak világot. Az aláírás és munkák eladási összege fölöslegéből fönmaradt somma végre egy, az emléket kiállítók által 1836. alkotott, s „Kisfaludy-társaság“ név alatt munkálkodó szépirodalmi intézetének szolgál pénzalapul, melyet némelly buzgóbb hazafiak alapítmányai neveltek. Minden munkái legujabban (1843.) dr. Schedel Ferencz szerkesztése mellett adattak ki. —y.

Kisfaludy Sándor, született 1772. sept. 22. Sümeghen Zalamegyében; Csák, ős magyar nemzetségből véve származását. Iskoláit Győrött végzé a philosophiáig, mindig első lévén a jelesek közt. A bölcészetet és a törvény első évét Posonyban hallgatá. Itt nem egészen fordítá iskolai kötelességeinek teljesítésére idejét, sokkal inkább érdekelvén őt az akkor szebben föltűnt magyar költészet, és Schillernek munkái, majd az 1791-ki országgyűlés hazafiui jelenetei, nyilatkozatai, beszédei, vitái. Az országgyűlés előtt szünóráit a várban, az ott lakott magyar nyelvű s érzésű növendékpapoknál tölté; az országgyűlés alatt pedig annak ülésain kívül a zene és játékszin volt legszenvedélyesb mulatsága. — Gyakorlott hangszerei a hegedű és hoboá volt. Már 1791-ben legfőbb vágya volt a magyar testőr-karba juthatni; de czélját még ekkor nem érheté el: mivel őt atyja még erre gyengének tartván, a szükséges lépéseket megtenni szándékosan elmulasztotta. Tapasztalván azonban atyja fiának indulatját,

nem hajolni az ugynevezett kenyérhivatal, rang és hasznos tudományok felé, hanem szenvedelmeit egészen a hazaszereget, irodalom és zene által elfoglaltatni, hogy az ifju ezek gyakorlásában végkép magára hagyva ne legyen, természetét a törvénytudomány megkedvelésére akará hajtani, s ez okból 1792. őt otthon fogta, Husztit, Verböczyt adván eléje: de az ifju nappal Verböczyt lapozá, éjjel pedig magyar könyvekkel társalgott. Lopva, többnyire éjjel írta „Ulysses és Penelope“, meg „Seneca halála“ czimü két szomorú-játékot. Végre kijelenté atyjának, mikép neki az ügyvédségre sem kedve, sem hajlama; de katoná akar lenni, annyival is inkább, mivel a sok ülést egészségének ártani érző. Atyja engedett kívánságának, s Kisfaludy még azon évben mint hadfi Leopold, utóbb József ezredébe lépett. Ezen ezredet azért választá, mert épen Erdélyben szálásolt, mellyet látni, a magyar nemzet történeteinek tekintetéből már rég óta vágyott. A hazájától való ifju honfiúi érzésének egy scenája, mellyet Skablics Imrének akkor nyomban meg írt, sokkal érdekesebb, hogy sem azt fölhozni elmulaszthatnók. Így szól Kisfaludy azon levelében: „A jó szívü és igaz magyar érzelmü nagyváradiaktól, kiknek barátságos és rokon magyar lelkü társaságában néhány nyugalomnapot tölték, tegnapelőtt délben váltam meg, és estve napnyugot felé értem föl a magas hegytetőre, hol Magyarhon és Erdély határazik egymással. Ott megállottam, mert előttem és utánam egy meglepő, pompás, de szívemet elzuzó scena nyílik vala: nyugot felé hazáznak, mellytől válnom kelle, sok mérföldnyire majdnem Világosvárig elterjedő szép róna földje, a bájos napestnek tiszta fényében; kelet felé Erdély, az ő sötét, erdőkkel bodrozott hegyeivel, völgyeivel, mintegy kavargó, nagy sötét hullámokat hányó tenger fekvé alattam. . . . Itt-ott a hegyoldalokba rakott falukból fehér, s a bucsuzó napfényben ragyogó csucsos tornyok csak gyéren tarkítván a setét, s a hazáját hagyó szívnek borzadalmas hullámokat. Szívem is hullámozni kezdett erőszakos érzelmeiben, és szorongásomban a határon lefeküdtem, szívem s fejem még tul a határon. Sűrűn omlottak meg-

indult könyeim hazám szélső földdarabjára, míg végre fuvarosom elunván a várakozást, felkiáltott: „Urfi! menjünk, mert elkésünk. Setét lesz. Az oláhok hamisak.“ Nyíres nevű faluban kelle megállnom, s mint kelle elszomorodnom! Erdélynek, hol magyarokat véltem lelni, mindjárt első helységében egy lelket sem találtam, ki magyarul értett volna. Buraiban nem is tudtam aludni. Átalában végig utazván most Magyarhont, s összehasonlításom után több tótot, oláhot, németet találván, mint tiszta magyart, s ugyan ezt találván Erdélyben is, eljajdultam: vége, gondolám, a magyar nemzetnek, mely már csak úgy áll fent, mintegy hajdan erős, felséges várnak, most az idővész által naponként folyton fogyva, düledező, hulló, végre egészen eltűnő romladéka. S ezen szívemet szaggató órámban, itt Kolosvárt, hol még rokon magyar sziveket leltem, eltökéltem magamban, hogy én szegény magyar nemes ifju, de azon régi igaz magyarok ivadéka, kik a magyarnak itt hazát szereztek és nagy s dicső nemzetet alapítottak, homályomba rejtőzve, akár mint katoná, akár mint egyszerű polgár, szívem véréből, hazai érzelmimből, mint a selyem bogár gyomrából egy fonalat fonok, mellynél fogva veszni indult magyar nemzetiségünket, magyar nyelv, érzés és írás által, ha csak kevés idővel is tovább életben tartsam. Magyarul fogok írni, és csak a szivekhez szólani, mit, miként? magam sem tudom még. Hogy talán célomat elértem, azért gondolom, mivel az én szívenre is nagy hatással munkáltak eddig irt jobb magyar elméműveink.“ Eddig a levél. — Megérkezvén Erdélybe, Kolosvárt a tiszti kar által igen jól fogadtatott, s 8 hónap múlva 1797. jan. 5-én hadnagygyá neveztetett; ugyanaz nap Zalamegye által a testőrsereghez hivatott meg. Ő ez utólsót választá. Bécsbe jutván, önmivelését a francia s olasz nyelv tanulásával kezdé. Üres óráit nagyobb részint szobájában töltötte, a külföld irodalmával foglalkozva, a nélkül azonban, hogy a gyalárság, melyet egész életében gyűlölt, legkisebb árnyékzatot vont volna külsejére s viseletére. Egykor egy délelőtti órában, midőn éppen azon nap délben udvari szolgálatra kell

vala mennie, s addig Torquato Tasso-nak magyarításával foglalkozott, az akkor Bécsben volt két rendkívüli angol követ, lord Spencer és Granville, hg. Eszterházi Miklós testőrségi főhadnagy által szobájába vezették. Ők ezen intézetet kívánták megismerni, s igen meg voltak lepelve, midőn őt nemes munkájában pipából füstölve pongyolán lelték, és csudálták, hogy egy magyar ifju a nagy világ zajában illy szép munkával foglalkozott. Már ekkor fővágya volt, a szépművészetekkel bővebben megismerkedni: a rajzolás, festés, zene- és színművészet iránt táplálván legerősb szenvedélyt. A bécsi művészek- és jeles írókkal ismeretségben volt; s közülök többekkel társalkodott is: de legszívesebben mulatott ösz atyafiaival, Somsich Lázárral és Görög Demeterrel, Kerekes-sel, Sándor Istvánnal és Bacsányival. — Herczeg Eszterházi Antal halála után a testőrkar kormányja más kezekre szálván, Kisfaludy hatod magával soreszredbe tétetett át. Már ez maga elegendő volt kebelében mély fájdalmat gerjesztetni, melyet még inkább nevelt az erre következett esemény. A badacsonyi szüreten az esetet megelőző őszön, Szegedi Rozalia kisasszonnyal (kit Liza név alatt utóbb halhatatlanított költeményeiben) megismerkedvén, ennek mind testi kellemei, mind érnei s elmebeli szép s ritka tulajdonai annyira meghatották őt, hogy bizonyosnak hitte csak ő vele boldogulhatni földi pályáján, annyival inkább, mivel viszonyhajlamot vélt sejtteni a rokon érzelmeket s különösen honszerelmet tápláló szívében. Azonban Szegedi Rozalia, midőn Kisfaludy a soreszredhez áttétele után Olaszországba elment előt Zalában ismét megfordult, a magát különben is sértve érző ifju iránt némi hidegséget mutata viseletében, úgy hogy ez a néhány hónap előtti szíveességet az előtte legbecsesebb szívből kiholtak, vagy talán helyzete által kitiltottak gyanítá. Ezen változás okát ő a testőrségtől megérdemlettnak vélt elmozdításában kereste: mi neki nagyon fáj, és eltökélte magában, a véres harcokban elveszni. Szívének ezen helyzete, valójának ezen fölingereltetése, hozzájárulván a már rég táplált hazafiui vágya, s föltétele: magyar nyelv és írás által terjesztetni a veszni indult

magyar nemzetiséget, tévők őt termékeny költővé. — Elment rendeltetése helyére Milanóba. Itteni sorsával elégtelen volt. A katonai fegyelmet és szigort főleg háborus időkben megszokni nem tudta. Keservesen panaszkodik erről egyik barátjához írt levelében: „ha független volnék, — így szól — haza mennék, de így tűrnöm kell: meddig fogom győzhetni?” Nem-sokára helyzete változott. A több ízben megvert osztrák sereg egészen visszatolatván, Napoleon Milanóban termett, s azt bekeríté. A hét hét múlva ostromoltatni kezdett follegvár őrizete, az ostrom harmadik napján magát megadván, vele Kisfaludy is Franciaországba költözött, melynek déli részében a nem termékeny, de regényes Provenceban néhány holnapot töltvén, becsületszávára még kiváltsága előtt visszabocsáttatott. E kies vidéknek köszöni néhány jeles darabja létét. St.-Raffa- autól Frejus mellett Genuaig a földközi tengeren utazott, hol egy rettenetes fürgeteg és szélvész, miről Himfyben is van emlités, majdnem elsúlyeszté az őt és társait vivő gályát. Francia- országból visszatérte után, még mint ki nem váltott fogoly, Kla- genfurtban állapodott meg, hol először az ottani katona kór- ház fölügyázata, midőn pedig a francziák oda is elényomulná- nak, katona-öltözettel töltött több száz hordó megmentése bi- zatott rá, mely tisztjének olly jelesen megfelelt, hogy a fő- hadi tanács dicsérő parancsa mellett Wallis Olivier seregre- débe téteték át. Ezredéhez Würtenbergbe, hol következő évben főhadnaggyá lön, 1797. ment el. Itt egyetlen-egy ma- gyar az egész ezredben, hazájától, nemzetétől, rokonaitól, barátaitól végképpen elszakasztva, egyedül Himfyben élt magyar valója. Dalait többnyire magános sétálás és lovaglás közben költé; a merre járt, minden váromladékot megszem- lélt, kivált az ezekkel bővelkedő Némethonban. Ekkor fo- gamzottak képzetében jövendő regéi, melyeknek első zava- ros képét azonban csakugyan a szülőhelyét környező Sümegh, Tátika, Csobáncz, Rezi, Szigliget és Somló várromok tá- maszták elméjében még alig serdülő korában. Az 1799-diki háboruban több csatában vett részt. Ezen év elején erőszak- kal fakadt ki kebléből egy szózat ahhoz, kit szive feledni

nem tudott, melyet azután sürű levelezés követett. Kistaludy 1800. bucsut vőn a katonaságtól, s haza jövéen nőül vette Zalamegye alispánjának (Szegedi) leányát Rozaliát, s először Kámban Vas megyében, majd 1805. Sümeghen telepedett le. Hazájába visszatérte után mezei gazdaság lőn foglalatossága, s közben a magyar irodalom: minthogy pedig erre őt egyedül a hazafiság és nemzetiség ébresztésének s terjesztésének lángoló vágya bírta, olly irodalmi pályát tűzött ki magának, mellyen járva nem annyira a formákhoz ragaszkodó tudósokat s ítéseket kielégíteni, mint inkább az ifjúságnak, s főleg a nők kebelében nemzeti érzelmet s gondolkodást szivre és lélekre hatva, s mellette képekkel festve és regélve gerjeszteni törekedett; a nőket tartván a nemzet jelen és jövőndő képző s nevelő anyjának. Ez okból választá ő műveiben a legegyszerűbb, legtermészetesebb, s ugyanazért legkönnyebb versnemet. Hogy czélt ért, tanusítja a közvélemény. Kisérlet gyanánt 1801-ben nyomatta le szerelmi dalai első részének harmadik énekét a „Magyar Hirmondóban“ névtelenül, s még ugyanazon évben kiadá azok első részét olly czim alatt: „Himfy szerelmei“. I. rész. „A kesergő szerelem“. (Buda, 1801. 12r.) Soha nem okozott hazánkban könyv olly sensatiot, mint épen ez. A Himfy név hirtelen elterjedt, s a nagy ismeretlen közfigyelem tárgya lőn. Csak 1807-ben nevezte meg magát Himfyje második kiadásának előbeszédében, midőn annak második részét is „Boldog szerelem“ czim alatt kiadá. Szintazon évben jelent meg tőle: „Regék a magyar előidőből“, (Buda, 1807—1808.) nevezetesen: Csobáncz, Tátika, Somló: mind olly művek, mellyek a szerző iránti lelkesedést legmagasabb fokra emelék. 1809. a magyar nemesség fölkelése alkalmával, Zalamegye őt választá őrnagynak lovasságához, főhg. József nádor pedig mint fővezér maga mellé vette szárnysegédnek. Ekkorig a magyar írók nemcsak különös tekintetre, tiszteletre nem méltattak, hanem némelly buta nagyoktól meg is vettettek; a főhg. nádor volt első, ki érdem szerint becsülni tudván, és tanítván a magyar írókat, a fejedelmi példa után rohanó nagyokban is figyelmet gerjesztett irántok.

A fölkelést követett béke után a fejedelem kíváná a nádortól az insurrectionnak oklevelekkel támogatott történetét; ennek megírása Kisfaludyra bízott. Ezen német nyelven irt, s majdnem egy egész év alatt készült munkájának következesei az aranyérnek sok ülés által okozott bajai s fájdalmai levének. 1828-ban egyik tagja volt a nádor által kinevezett tudományos választmánynak, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait gr. Teleki József elnöksége alatt kidolgozta. 1830. nov. 17-én a magyar t. társaság igazgatósága által a nyelvtudományi osztályban vidéki első rendes tagnak választaték, mellyről 1835. lemondván, tiszteleti taggá tétetett. 1830. Balaton-Füreden hazafiságtól ösztönöztetve nemes keblű honbarátok adakozásából egy csinos színházat építtetett. Meghalt 1844. oct. 28-án. Főnemlített munkáin kívül töle még ezeket birjuk: Dobozi. Szentmihály hegyi Remete. A megboszuult hitszegő. Antiochus. Gyula szerelme. Kemend. Döbrönte. — Hunyadi János; historiai dráma, 5 fv. Az emberi szív örvényei; szomj. 5 fv. A dárdai ház; fam. rajz. 5 fv. Kun László; hist. dr. 5 fv. A lelkes magyar leány; 4 fv. E négy utolsó mű „Eredeti magyar játékszin“ czim alatt jött ki Budán, 1825—1826. 3. k. — 1847-ben „Kisfaludy Sándor munkáit“ Toldy Ferencz adá ki 6. k. — y.

Klecsó József, a „Családi lapok“ szerkesztője, született 1825-ben Nyitrán, hol az elemi s gymnasiumi iskolákat elvégezván, az esztergommegyei papnövéndékek sorába vétetett föl 1840-ben. Nagyszombatban a philosophiát, Pesten a theologiát tanulván, 1848-ban sz. Alajos napján pappá szenteltetett. A következő év elején Pestre küldetett lelkipásztorkodni, hol 1852-ben a Szent-István-Társulat által a fenebb nevezett lapok szerkesztésével bízott meg. 1854-ben lemondott a „Családi lapok“ szerkesztéséről, s a „Religio“-nál foglalt segédszerkesztői állást. E lapban foglaltatnak számos jeles czikkei és bírálati. Ugyanazon év végével egészségének gyengülése folytán ez állomásáról is lemondott, s a pesti központi papneveldehez tanulmányi felügyelővé neveztetett. Folyó év octoberhó óta ujra a Családi lapokat szerkeszti. — k.

Gr. Koháry István, szül. 1648. mart. 12-én Bécsben; végezve tanulását hadi szolgálatba lépett, és számos ütközetben bebizonyított bajnoksága Fülekvár kormányzójává emelék. Mikor ezt Tököli serege ostromlá, s Koháry az átadásról semmit sem akara hallani, az őrizet által elárultaték, s kiadatott Tökölinek, ki őt Munkácson börtönbe vetteté. Nevénél egyéb, ugymond Péterfi, semmije sem maradt itt meg, s mint maga Koháry beszéli, szomjuság, éhség és lánczsuly által egyiránt nyomaték. Tököli több izben próbálá őt részére hódítani, de mindig siker nélkül; s Koháry a lengyel király ismételt intései nélkül bizonyosan áldozatul esik. Végre szabadon akará bocsátani Tököli, ha hit alatt ígéretet tesz, mikép ellene többé soha nem harczoland. Koháry rendíthetlen maradt; s most nyomorusága elére tetőpontját. A legmélyebb, legsetétebb börtönbe vetteté, mindentől megfosztatva, a mi egészségének ápolására szükséges volt, meg minden lelki közlekedéstől a külvilággal. Ő ezen bánásmódnak lelki erőt tön ellene; a költészetben találván enyhülést fájdalmai. Szépen és hathatósan énekli minden földinek semmiségét. Az utolsó időben, ugy látszik, csupán emlékezetébe zárá énekeit, mire a külső körülmények és munkájának több helyei mutatnak. Így szenvedé három évig és két hónapig; mig végre Tököli bukta visszaadá neki a rég ohajtotta szabadságát. Kiszabadulván, a bányavárosok végvárainak tábornokává nevezteték. Itt ismét új szerencsétlenség érte. Az egri ütközetben, 1687. szétzuzá jobb karját egy török golyó, s őt halálos veszélybe ejté, mellyből azonban remény fölött kiszabadittaték; de karja oda volt. Lépcsőnkint tábornagyi helytartóságig emelkedék. Ettől fogva gyakran előfordul neve a történetírásban. III. Károly 1714. országbíróvá nevezé, s jobb karja hiánya miatt megengedé neki, hogy nevének aláírása helyett vésett jelkét használhasson; s ez az a híres lamina Kohárii, mellyről a törvénykönyvben is tétetik említés. A kecskeméti iskolát 1715. alapítá; 1720. jelen volt a pesti biztosság ülésin a katolikusok részéről. Ezentul munkáinak kiadásával foglalkozék, mellyek ezek: Oktató s egy-

házi énekek ezen latin czim alatt „Tintinnabulum Tripudiantium“. Nagyszombat, 1720 és 1729. Buda, 1747. „Munkács kövarában szerzett versek“. Bécs, 1720. következő tartalommal: „Énekek a szerencse forgandó voltáról“. (Irtá 1683.). „A bú enyhödésére szerzett versek“. (1684.). „Vasba vert rabnak versekbe vett sétálása“. (1685.). „Istenes könyörgések“. (1685.). „Keseredett rabnak ébren alva látott álma“. (1685.). „Üdömlátás közben szerzett versek“. Bécs, 1720. 1707—8—21—27 évbéli költeményei különféle czimek alatt, s a nyomtatás helye s ideje kitétele nélkül. A pesti nemzeti muzeumban számos versei vannak kéziratban. Irt latinul is. Meghalt 1730. Léván szentegyházat építtete, s szép emléket állított föl benne édes anyjának. — y.

Koczányi Ferencz, szül. 1801. aug. 1-ső napján Gyálán, Sopronmegyében. Elemi tanulmányait Szakonyban végezte. Nyelvtani, szónoklati s költészeti pályáját Kőszegen részint az ajtatos, részint sz.-benedekrendiek alatt megfutván, a bölcsészeti tudományokat Szombathelyt hallgatá. Ezután 1821. oct. 9-én az ajtatos rendbe állott, hol, miután a tanítói pályára megkívánt tudományokban kiképeztetett s 1835. pappá szenteltetett, Kalocsán, Selmeczbányán, Tatán, Vácson a nyelvtani, szónoklati s költészeti tanulmányokban az ifjúságot oktatta. Különösen mint tanár, s egyszersmind nevelő, a tatai növeldeben 12, Bécsben a cs. k. Théréz lovag-akademiában mint felügyelő, két évig működött. Munkái ezek: „Vallástanmód“ (Catechetica) Buda, 1847. E mű felsőbb helyen megjutalmaztatott, s a k. képezdéekben tankönyvül elfogadtatott. „Régi földirat a tanuló ifjúság használatára“. Vác, 1848. Segédül szolgál a romai classicusok és egyetemes történet könnyebb megértésére. Magyar-latín-német szótára sajtó alatt van. Fáradhatlan munkásság és igazságszeretet bélyegzik főleg a derék férfiut, ki jelenleg a nagykarolyi gymnasiumban mint szónoklattanár működik. — y.

Kölcsérfi Samuel, szül. 1634. Nagyváradon, hol végezvén tanulását, 20 éves korában bővebb tapasztalás kedvéért külföldre vonult. Megjárta Belgiumot, meg Angliát.

Egyebeken kívül a zsidó és görög nyelvet tette sajátjává. 1657. visszaérkezvén, hittudomány tanárának hivatott meg Nagy-Váradra, hol épen akkor nyomatván a reformatusok számára a sz.-biblia, ahhoz magyarázatokat írt. Váradról Szendrőre, innen Tokajba, 1674. Debreczenbe hivatott meg predikátornak, hol 1582. el is hunyt. Munkái ezek: „Idvesség sarka, mellyben a Hitnek Idvességre szükséges részei megfordulnak“ Patak, 1666. „Arany alma, vagy bizonyos alkalmatosságokra tett predikáziók“. Debreczen, 1673. „Sz. Írás Rámájára vonatott Fél-Keresztény, vagy igaz Vallás színes Vallójának Próbá Köve“. U.o. 1677. „Keserű édes“. U.o. 1677. — y.

Kölcsey Ferencz, szül. 1790. aug. 8-án Szödemeteren, Középszolnokmegyében, nem dus ugyan, de régi, tiszteletre méltó családból. Egyszerűn és nyugodtan folytak első évei, mellyekben tanulmányait a debreczeni ref. collegiumban végző. Már ekkor sajátjává tévé az ó-kor két classicus nyelvét, s az újabbak közül a francziát és németet; s az ottani válogatott könyvtár segédelmével ezeknek jeles íróit nagy buzgósággal tanulta. Philosophusok és költők voltak főleg kedvencz studiumai, s már itt tőn néhány próbát a drámai s lyrai költészetben; a magyar irodalmat Kazinczy munkái kedveltették meg vele. 1809. Pesten a k. táblához jegyzőnek esküdt fel, hol Horváth Istvánnal, Vitkovicscsal és Szemere Pállal azon szép barátsági szövetséget kötötte, melly utóbb az ő elkülönzött és szenvedésekkel bővelkedő életét némileg edesíté, s őt az irodalmi munkálódásban megtartá. Első költeményei Horváth István „Dámák kalendáriumában“, és Döbrentei „Erdélyi Muzeumában“ jelentek meg. 1814. meglátogatta Szemerét Péczelen, s ott írá Kazinczyt védelmezve, a „Mondolat“ elleni satyráját, melly „Felelet a Mondolatra“ czim alatt tudta nélkül adatott ki Pesten, 1815. Jeles volt e munka, de a nagy közönség nem úgy fogadá, mint remélhető vala; sőt ellenségei támadtak miatta, kiknek száma még inkább növekedék, midőn 1817. a Tud. Gyűjteményben Csokonai-, Kiss János- és Berzsenyiről szabadlelkűleg kimondá ítéletét. E körülmény, s hogy Berzsenyi fölötti bírálatából a szerkesztő

nagyon sokat kitörölt, (noha a nevezett folyóirat szerkesztőjéről több ízben felszólíttatnék: bírálta meg minden ő s újabb időbeli magyar költőt), a kritikai toll letételére bírta, s több évi hallgatás után is csak verseket adott az Aurora, Hebe, Aspasia és Koszoruban; mellyek fölött az olvasók elfeledvén a szigorú kritikust, benne a költőt szerették meg. 1826. jelent meg tőle a Felsőmagyarországi Minervában az Iliás első könyvének fordítása, melly őt a legjelesb fordítók sorába helyezi. Ugyanez évben vonatott be Szemere által egy kritikai időszakirat szerkesztésébe. Így támadt az „Élet és Literatura“ később „Muzáron“ (Pest, 1826—1829. 4. k.) című lap, melly Kölcseynek számos philosophiai s aesthetico-critikai darabjai által legnagyobb érdeket nyert. Irodalmi levelei Döbrenteyhez igen érdekesek, főleg személyességének hű rajzolása miatt. 1827. visszatérvén Szatmárba, noha ott 1828. tiszteleti, majd rendes főjegyzővé választott, még is folyvást dolgozott, név szerint Bajza Aurorája- s kritikai lapjaiba, Szemere Aurorája- s a Muzáron új folyamába (1833.), s utóbb az Athenaeumba is. A magyar t. társaság igazgató tanácsa 1830. nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. A halál őt egy heti betegség után Csekén, Szatmármegyében 1838. aug. 24-én ragadta el, mind azoknak, kik őt, mint író, hazafit és embert ismerték, élénk fájdalomra. A magyar t. társaság „Évkönyveiben“ tőle Kazinczy és Berzsenyi fölötti emlékbeszédei állnak. Számos philosophiai, törvényes, aesthetikai, szónoki és költői munkái közül életében csak lyrai dolgozatai szedettek össze, s jelentek meg „Kölcsey Ferencz munkái“ czim alatt, kiadva Szemere Páltól. (1. k. Pesten, 1832.). Ellenben halála után b. Eötvös József, Szalay László és Szemere Pál összeállottak, s valamennyi munkái összes kiadását határozzák el, s azok „Kölcsey Ferencz minden munkái“ czim alatt valóban meg is jelentek Pesten, 1840—1848. 6. k. „Kölcsey Ferencz gyermek- s ifjúkori életrajzát, s néhány eredeti levelét jegyzésekkel Kállay Ferencz akadémiai rendes tag adta ki. Emlékbeszédet fölötte b. Eötvös József tartott (Évkönyv 5. k. 109—123 l.). — y.

Kolosvári Pál, szül. 1686. nov. 24-én Erdélyben. Atyja Socin tanait követvén, őt is ezekben nevelteté. Rákóczy Ferencznek 1707. és következő évben titoknoka volt. Ez által a Moldvába száműzött gr. Mikes Mihályhoz küldetvén, utjában megfordult Demeter Márton, utóbb gyulafejejevári prépostnál, ki vallása iránt némi kétséget támasztott keblében; miért is ezt eloszlatandó magányba vonult, s 7 napi komoly elmélkedés után 1709. megkeresztelkedék. Eleve szándékozott világi pappá lenni, de szándokát csakhamar megváltoztatván, 1711. dec. 12-én jezuitává lett. Kiállván a próbaévet, a hittudományt hallgatá. Tanította a bölcészetet Kolosvárt és Nagyszombatban, összesen 6 évig. Két testvérét a kath. hitnek megnyervén, egyházi szónokságra szentelte tehetségét; melly minőségben Erdély- és Magyarhonban 4 évig működött. Öreg napjait Kassán tölté, hol 1731. apr. 25-én meg is halt. Munkái ezek: „Házat kösziklán építő bölcs ember“. Kolosvár, 1730. „Keresztényi oktatások“. Második kiadás, u. o. 1744. „Missiók könyvecskéje“. Többször ki nyomtatott Nagyszombatban, Kassán, Budán, Kolosvárt, 1749. „Menybe vezető út“. Második kiadás Kassa, 1751. „A fő jóságoknak indulatiról való oktatás“. — y.

Kolosváry Sándor, szül. 1775. mart. 20-án Homokbödögen Veszprém megyében, honnan azonban szülői gyermekeik könnyebb neveltetése végett Pápára vonultak; s itt járt ő elemi iskolákba. A középtanodát Sopronban és Veszprémben járta. 1790. a veszprémi egyházmegye növendékei közé vétetett föl, és mint ilyen a posonyi seminariumban bölcészeti és hittani tanulmányait kitünő előmenetellel végzé. 1797. a diaconatus által az egyházi rend valóságos tagjává avatva, káptalani karsegéd lön, s már akkor az Isten igéjének buzgó hirdetője a székes-egyházban. 1798. áldozó pappá kenetett, s egyuttal a keresztény kath. erkölcsstan és lelki pásztorkodás rendes tanárává a veszprémi seminariumban, 1804. nagy-kapornaki lelkészszé s alperessé neveztetett. A buzgó pásztornak s valódi emberbarátnak emléke élni fog a kapornaki hivek hálás szívében! Jeles tulajdonai 1808. sept.

1-ső napján, élte 34. évében kanonokságra emelék. 1809. veszprémi lelkészszé választaték; s mint ilyen 20 éven keresztül tanítá a veszprémi népet: s nem volt a városban ház vagy kunyhó, melyben ez idő alatt pásztori foglalkozás végett meg nem jelent volna. 1814. vásárhelyi apáttá, 1822. següsi, 1823. pápai főesperessé neveztetett. Jeles volt ő mint honpolgár is, törhetlen hűséggel, lángoló, nem üres szavakban szétpattogzó, hanem munkás szeretettel szeretvén hazáját, s hol tér nyílt előtte, küzdött az ősi alkotmány és törvény mellett. Ez időt küzdöttek atyáink, hogy magyarul alkothassanak törvényt, hogy gyermekeik magyarul oktatassanak a tudományokra; s mindazok, kik oltalma alatt és áldásaival élnek a véren szerzett hazának, tudják gyönyörű nyelvét. És e hazafiui küzdelmekben szép részt vőn Kolosváry. Országgyűlésen, melynek káptalana részéről 1825. tagja volt, úgy, mint a megyei teremekben lángoló hazafiság szent tüzétől meleg szavak ömlengtek ajkairól, és keze hön dobogó szívéről erzenyére is lesiklott, s áldozati készsége nem volt lankadtabb szónoki hevénél. Midőn a nemzeti nyelv felvirágoztatására magyar akademiát alapítottak a nagy lelkű honfiak, Kolosváry 1832-ben 400 ezüst forinttal járult az alapítókéhez. Tudománya tekintetéből a magyar t. társaság alapítói öt közakarrattal igazgató, maga a társaság pedig mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává választotta; melly viszonyban ő mind a nagy szótár előkészületeiben vett munkás részt, mind egyéb szolgálatokkal mozdította elő a társaság ügyeit. 1829. lemondván a veszprémi lelkészsegről, káptalana dékánjává választotta; melly hivatalban valamint nálánál testülete jogainak buzgóbb védője aligha volt, úgy más részről nevét áldásban hagyá a jobbágyok közt. Kolosváry azon osztálynak volt tagja, melly a népnevelés ügyében elég buzgón jár el, s a helyett, hogy gyászhangon keseregné a világ fiai módjára a pór nép tudatlanságát, javaik nagy részét e sz. célra áldozzák fel; azok egyike volt, kik keveset beszélnek, de annál többet tesznek. Éltében a népnevelés érdekében tett alapítványai 25,457 frt.

végrendeletében pedig 46,965 frt. 51 kr. s így összesen 72,440 frt 51 kr-ra mennek. Meghalt 1842. dec. 6-án. Benne az egyház és polgárzat jeles tagot veszített; az örök igazság megvesztegethetlen anyala bizonyynyal följegyzí diszes nevét az életkönyv érdemlapjára. Egyházi beszédeit feles számmal Szalay Imre adta ki, „Gyűjteménye“ V. VII. és az új folyam I. II. kötetében; az akkor még kéziratban maradtakat pedig Kolosváry Ferencz, györmegyei püspöki szertartó jelenleg vaszari lelkész nyomatta ki „Kolosváry Sándor egyházi beszédei“ czim alatt (Posonyban, 1843. és 1844. 2. k.). — y.

Dr. Konek Sándor, posonyi cs. k. akadémiai jogtanár, született Pesten, 1819. aug. 18-án, s itt végzé tanulmányait. 1839-ben mint pályavégzett jogász, a magyar udvari kamarához vétetett föl mint díjtalan gyakornok, s e minőségben 1845-ig szolgált. Időközben a szigorlati vizsgák jó sikerelli kiáltával, a tudori koszorut, s a letett censura után jogosítványt nyert az ügyvédség gyakorlására. 1845-ben ő felsége által a győri akademiához rendes tanárnak, s ezen akademiának az 1848-iki mozgalmak utáni felfüggesztésével, 1850-ben hason minőségben a posonyi akademiához tétetett át. 1851 $\frac{1}{2}$ -ben a posonyi jogakademia új szervezést nyervén, ujlag mint rendes nyilvános tanár neveztetett ki; melly minőségben jelenleg is működik. Irodalmi szüleményei: „A statistika elmélete“. Győr, 1847. „A matematikai iskola az államis-mében“ czimű értekezés megjelent az új M. Muzeum II. év XIV. füzetében; továbbá lithographirozás útján az austriai birodalom, valamint az europaí államok statistikája fölött az 1851 $\frac{1}{2}$ -iki tanévben tartott felolvasásainak kivonatát hallgatói számára bocsátotta közre. — k.

Könnye Alajos, kegyes rendi tanár, szül. Jánosházán Vas megyében, 1819. aug. 25-én. A gymnasium nyelvtani négy osztályát Pápán, a szónoklat- és költészetieket Veszprémben végezte. 1837-ben mint ujoncza a kegyes tanítói rendnek, Trencsénbe küldetett, magát a tanítás magasztos tisztére kiképezendő. 1838-ban a debreczeni kath. gymnasiumban működött, mint ujoncz-tanár. 1840-ben a bölcsészeti

tanfolyamok bevégzésére a rend kormánya által a kolosvári kir. lyceumba küldetett. 1842—1845-ig Nyitrán és Sz.-Györgyön az istenészeti tanfolyamokat végezván, azóta mint kegyesrendi áldor Kalocsán, S.-A.-Ujhelyben, Kolosvárott, Szigeten és Nagy-Károlyban tanítá a gymnasiumi különféle osztályokban honunk ifju nemzedékét. Grosser ker. János, a kegyes tanító rend b. e. tartománynoka a rend növendék-papságát egy nemesb irány felé vezérlendő, 1842-ben Nyitrán megalapítá a magyar nyelvmivelő „Dugonics-társulatot“, kapcsolatban a „szavalási egylettel“; hogy így a leendő tanárok magokat szép hangzatu nemzeti nyelvünkben a lehető legjobban kiművelnék, s magoknak a magyar nyelven fogalmazás-s előadásban ügyességet és jártasságot szereznének. Volt e társulatnak „Minerva“ czimű közlönye, mely a növendékek sikerültebb dolgozataival hetenkint két tömött iven jelent meg szerkesztése alatt. Év végén a „Minerva“ kellő megbíralás végett Pestre küldetett, s róla több m. t. társasági tagok helyeslő véleményt adtak. Honunk magyar nyelvű időszak közlönyei- s folyóirataiban számtalan értekezései jelentek meg hazánk politikai, gazdasági s iparüzleti viszonylatairól, vagy a vallás s nevelés köréből. Különösen rendes munkatársa volt a Világ, Hirnök, és Budapesti Híradó szerkesztőségeinek. Legtöbb értekezései jegyfirmák vagy Vajti név alatt jelentek meg. Nagyobb önálló munkával még csak a mult évben kezdett nemzeti irodalmunk oltárán áldozni, közrebocsátva illy czimű közhasznu könyvét: „Népszerű ásványtan kapcsolatban a gazdaság és iparüzlettel.“ Kolosvár, 1854. —k.

Kopácsy József, született 1775. maj. 30-án Veszprém-ben, nemes szülöktől. Elvégezván otthon a 6 iskolát, 1791. ugyanott a püspöki megye növendékei közé fölvétetett, s a bölcselkedés, nem különben a hittudomány tanulása végett a posonyi papnevelő intézetbe küldetett; hol ritka elmebeli tehetségeihez állhatatos szerénységet kapcsolva haladott elé a miveltség térmezején, úgy annyira, hogy kitünő és sokat ígérő tulajdonai által már akkor nagy tekintetet tud magának tantársai közt szerezni. Hazajötte után 1796. a veszprémi

növeldebén tanulmányi felügyelővé tétetett; honnan rövid idő múlva a püspöki helyettesi hivatal titoknokává neveztetett. 1798. épen születése napján Zirczen pappá szenteltetvén, első áldozatát Somlyó-Vásárhelyt mutatá be az Urnak. A következő évben előjárói rendelkezésből az egyházi történet és törvény tanszékét foglaltá el; melly hivatalban, noha a titoknokságot is egy ideig viselte, üres óráit akkép fordította maga és mások javára, hogy 1801. és 1802. Fleury apátnak „az izraeliták és keresztények szokásairól s erényeiről“ irt könyveit francziából magyarra fordította, és hasznos jegyzetekkel megtoldva, az olvasó közönség nagy meglegedésére nyomtatásban is kiadá. Ebbeli munkássága által érdemesítette magát arra, hogy 1805. sz.-széki ülnökké, 1806. veszprémi lelkész- és alesperessé, 1807. pedig már veszprémi kanonokká neveztetnék. Mint ilyen mézzel folyó ékesszóllásáról elhírvén, többször nyert alkalmat az Isten ígétének fényes gyűlekezetek előtti hirdetésére. Igy Ambrus főhg. Magyarország primásának 1809. Posonyban tartott gyászünnepélyére mint káptalani küldött jelenvén meg, dec. 10-én délután néhány főuraktól felszólíttatott, hogy mivel a meghívott egyházi magyar szónok közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetett, a fogytokozást dec. 13-án tartandó rövid beszédével pótolná ki. Meg is felelt ő itt a közvárazokozásnak annyira, hogy a legnagyobb magasztalások követnék, beszéde pedig első szándéka ellen, felsőbb kívánatra kinyomattatnék. Hasonló ékesszólással lépett föl 1812. Bécsben, sz. István király, 1813. pedig Győrött, Vilt József püspök dicsőítésére. De valamint másutt, ugy Veszprémben is gyakortább hirdeté az Isten ígétjé; életét pedig egyedül az egyház és haza javára szentelé: majd a megyés püspök oldala mellett otthon, és a törvényes látogatásokban, majd a főesperesi és hittudományi kormányzó hivatal pontos teljesítésével mozdítván elé a megye javát; majd ismét a hazai törvényekbeni jártassága által érdemessé tevő magát arra, hogy az 1811. országgyűlésre káptalani követnek választassék. 1817. a kir. táblához praelatusnak, 1819. a hétazemélyes törvényszék birájának, és prisztinai

választott püspököknek neveztetett: 1822. fejevári, 1825. veszprémi püspökségre emeltetvén, a hétszemélyes törvényzzéki bíróságot 1831-ig megtartá. 1822. apr. 23-án az esztergomi főtemplom alapkövének letétele alkalmával ő tartott szokott ékesszólással a fényes gyülekezethez nyomtatásban is megjelent magyar egyházi beszédet. 1827. az országos rendszeres munkálatoknak kidolgozására törvény által lön kiküldve; s ugyanezen országgyűlésen ő koronázta meg a királynét, Karolina Augustát. 1828. valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett. Egyébiránt pedig mind ezen, mind az 1830. és 1833/4. hosszú országgyűléseken több mint egy alkalommal mutatá ki az egyház és haza iránt tántorithatlan hűségét, ismertető meg belátását, csüggedetlen munkásságát. Megyéjében a főespereseket a falusi iskolák vizsgálatára évenként gyakrabban küldötte. Somogyban mind a 72, Zalában pedig 50 plebániában tartott törvényes látogatást, mellynek irományait első készítette magyar nyelven. A növendékeket szorgalomra buzdítván, a jelesbeket hittudományi tudorságra költséggel segítette. Valamint semmi érdem nem maradt jutalom nélkül: úgy semmi hiány, semmi fogyatkozás nem hagyott általa javítás nélkül. A romladozó templomok, iskolák kijavítására, vagy újak építésére az illető pártfogóktól, vagy a religio-fundusból segélyt kinyerni igyekezett; de több ilyen épületekre a magaéból is bőven adakozott. Püspöki jószágaiban Szorosódon, Mindszentkátton, Eösön s egyebütt az ő költségén csinos szentegyházak, Sümeghen, Monostor-Apáthiban és másutt plebánia, meg iskolaházak neki köszönik jobb karbai helyzetetésüket. Azonban főleg a népnevelés előmozdítása fektűt szíven; miért is Veszprémben a káptalan hozzájárultával képezdét állított; boldogult szülőinek házhelyén pedig elemi-iskolát emelvén, azt alapítmánynyal látta el; a szegényebb tanítókat segedelemmel jutalmazta, serkentette; évenként megveszerte több ezer jó könyvet, katekizmust és biblia-historiát osztogatott ki a tanulók közt. Sok jeles munkák kiadására töméntelen összeget költött; így Kéza Simon; „Sz. István király“, és a „Chronicon Budense“ czimű

munkák bőkezősége által hozatának napfényre; számos művészek maguk kiképezésére tőle nyertek pártolást. A magyar társaság tőkéjének gyarapításához 1830-ban 2500 frttal járult, s általa mély tudománya tekintetéből következő évi febr. 15-kén tiszteleti taggá választatott, 1838. az esztergomi érseki székre emeltetett, melyet következő évben foglalt el ünnepélyesen. Meghalt 1847. sept. 18-án. Jótékonyága ezer meg ezer élők szívében arany betűkkel van bévésve. — y.

Korecz Lőrincz, szül. 1805. aug. 15-én Handlovján Nyitramegyében. Piaristává lett Trencsinben, 1822. oct. 8-án. Miután az alsóbb osztályokban tanítási ügyességét megmutatta, 1830. pappá szenteltetett. Ezután oktatá az ifjúságot Óvárott, Nyitrán, Léván a nyelvtani osztályok- és szónoklatban. Szegeden sok évig tanítá a mennyiségtant; itt tanulta a felsőbb mathesist önszorgalmával. 1844. a kolosvári lyceumba rendelteték a természettan előadására; de alig működött e téren egy évig, már ismét az ürességbe jött kedveltebb mennyiségtani tanszéket foglalá el. E tudomány különösen kedvence, benne sajátos ügyességgel bír; de avatottja a physicának is; nem járatlan a csillagászatban sem. Írt tanítványai számára 1846/7. „mennyiségtant“ magyarul, 3 kötetben, melyet a reformatusok és unitariusok is azonnal kézi könyvül használtak. Bölcsészettudor. — k.

Körmöczy Imre, apát és nagyvárad i. sz. kanonok, szül. 1811-ben Pestmegyében, nemes és buzgó kath. szüléktől. Tizenhárom éves korában papnövendéknek vétetett fel a kalocsai megyében, s mint ilyen Egerben a bölcsészettudor, Kalocsán és Pesten a hittant hallgatta. Husz éves korában főpásztora Klobusiczky Péter által a kalocsai növeldében tanulmányi felügyelővé nevezetett. Nevezetes, hogy ifju kora miatt még subdiaconus sem lehetett, midőn elébb a dogmatica helyettes, és 21 éves korában az egyházi történet és jog rendes tanárává nevezetett; minek folytán néhány tanítványai elébb szenteltettek föl, mint ő, ki több tanítványaival együtt 1834-ben Posonyban vette fel b. Jordánszky püspök kezeiből az egyházi-rendet. Tudományos hajlama már 12 éves korában

nyilatkozott, előbb a költészet, később a komoly tudományok iránt. Legelőször a posonyi latin ujsággal járó „Méhkas“-ban lépett fel „A kor geniusáról“ irt értekezéssel; utóbb a Hirnökkel járt „Századunk“-ban bocsátott közre egy cikket „a szent ereklyékről“. — Később mint tolnamegyei táblabíró erélyesen küzdött a katholicismus védelmezésében, s ebbeli fáradozásának eredménye lön „Az igaz hazafiuság alapvonalai“-ról, egy hazafi' név alatt 1837-ben irt könyve, melly nem csekély sensatiót okozott; miután erélyesen támadta meg benne az országgyűlési hallgatóság kihágásait, s a liberalismus ros és veszélyes irányát. E könyv megjelenése után Bécsben sz. István napján tartott egyházi beszéde, „A keresztény positiv vallásnak üdvös eredménye és befolyásáról“, Bécsben a cancellaria költségén jelent meg, s különösen Guzmics Isidor folyóiratában rendkívül magasztaltatott. — Hire terjedvén szónoki tehetségének, Kalocsán két éven át ő tartotta a nagybőjti beszédeket. A kalocsai szentszéknél mint szegények ügyvéde s ülnök, dicsérettel működött. Dicséretes siker koronázta Bácsmege gyűléseiben fellépését is a vegyes-házasságok kérdésében. Irt egy czáfolatot is Zalamege katholikus-ellenes körlevelére; azonfelül a kölni érsek mellett több cikkekkel lépett fel „Századunk“-ban. Ugyszinte a „Világ“- és a „Budapesti Hiradó“-ban olvashatók tőle több vallási és conservatív irányu cikkek, K. J. aláírással. Majd ismét szónoklataival tüntette ki magát Posonymege gyűlésén. 1844-ben Pestre neveztetett egyházi történet tanárává, s itt adta ki egyházi történetét illy czim alatt: „A keresztény hit s egyház történeti kifejlése“. — 1846-ban nagyváradi kanonokká neveztetett. A forradalom alatt nem csekély tevékenységet fejtett ki a fejedelem és trón érdekében; minek folytán ő felsege által Lipót-rend kiskeresztjével diszittetett fel. 1848-ban Egerben mondott egy jeles egyházi beszédet b. Pyrker patriarcha gyásztiszteletére, melly ugyanott a káptalan költségén jelent meg. Az egyetemi tanácshoz előbb hittani kar idősbjének, később dekanjának neveztetett. Ő üdvözlé az egyetemi küldöttség nevében Scitovszky bibornok ő eminentiáját esz-

tergomi érsekké kineveztetésekor. 1852-ben leköszönt tanszé-
kéről, s Váradra kanonoki székhelyére költözött; erejét s tu-
dományát ezentul is az egyház, haza és trón javára fordítani
ohajtván. — k.

Körösi Csoma Sándor, híres utazó, szül. Erdélyben,
németliek szerint Körösön (Orbaji szék), mások szerint Eger-
patakon (Szepesi szék). Tanult Enyeden, hol 1799-ben jelent
meg, és kenyerét mint iskolai szolga kereste. 1815-ben Göt-
tingába ment, hol két évig a nyelveket s a történelmet tanul-
mányozta, azon szándokkal, hogy ekkép elkészülten, Ásiába
indulhasson, őseink régi lakhelyét és eredetét nyomozandó.
Utjához 1819-ben fogott, Oláh-, Bolgárországon, és Rume-
lián keresztül, kelet mint az emberi-nem bölcsője felé. Mi-
előtt elindult, néhány hónapot Zágrábban töltött, a szláv
nyelv megtanulása végett. **Kenderesy Mihály** kormány-
széki tanácsos segíté főleg utjában. Enosnál hajóra tilve, Ale-
xandriában szállt ki; innen Palestinába ment, s részint gya-
log, részint karavánokkal Aleppón, Bagdadon keresztül,
1820-ban Teheranba jutott. Itt az angol főconsulban, mint
utóbbi vándorlásain Moorcroft angol utazóban is jó tanácscsal
és pénzzel egyaránt segítő kész pártfogókra talált. — 1822-iki
juniusban Leh-ben, az akkor már Chinának hódolt ladaki
királyság városában állapodott meg, és Sangs-Rgyas zangs-
kari lámában védőjét, s tibeti tanulmányaiban buzgó segédét
tisztelte. Onnét átkelvén 1827-ben a Himmalaya hegysé-
gen, a kanami zárdába vonult; hol tudományos munkáit olly
sikerrel folytatta, hogy hire Keletindióban, s az angolok által
az európai tudós világban is elterjedt, s 1830. aprilisén már
a londoni ásiái társaság tagjává választatott. — 1831-ben vég-
re elhagyván a tibeti zárdai magányt, munkáinak kiadása, s
a sanscrit nyelv tökéletes megtanulása végett Calcuttába ment;
hol a bengal ásiái társaság könyvtárnokává választatott. Sze-
retett hazájában, hol számára némi segély-pénz is gyűjtetett,
1833-ban választatott, érdemeinek némi méltánylásaul, a m.
t. akadémia tagjává. — 1834-ben következett két főmunká-
jának kiadása: 1) A grammar of the tibetan language in eng-

glisch (Calcutta). 2) Essay towards a dictionary tibetan and englisch (Calcutta). Munkáiból, roppant fáradozásainak gyümölcséből, huszonöt hazai könyvtárnak küldött példányokat, a számára uti segélyül Magyarországon gyűjtött pénzből pedig, miután helyzete az angolok által biztosítva volt, kétszáz aranyat adott a m. akademia tőkéjének nevelésére. Azóta az ásiái tárgyú calcuttai s londoni angol folyóiratok számos és nevezetes közléseket adtak világhírűvé lett hazánkfiától, s neve a világ legjelesebb tudományos utazói s nyelvtudósai során emlittetik. 1845-ik év elején elhagyván Calcuttát, ismét Tibet felé vándorolt: de utközben megbetegedvén, Dardzsilingben, azon év apr. 11-én meghalt, a nélkül, hogy hazáját még egyszer láthatta volna. A m. akademiában Eötvös tartott felette emlékbeszédet. (Ujabbk. ism. t. után). — k.

Kövér Lajos, színműíró, született Rátóton, Temesmegyében, nemes és vagyonos szüléktől. Tanult Aradon, Nagyváradon és Pesten. 1843-ban joggyakorlati pályára lépett. 1845-ben aradmegyei tiszttviselő, 1848-ban honvéd, a forradalom után két évig cs. k. katona Olaszországban. Az irodalommal 1851 óta foglalkozik. Közlött néhány beszélyeket. Ugy látszik azonban, hogy csak a színmű-írás tartozik szakához. Színművei közt legjobbnak mondható „A szép marquisnő“ regény után átdolgozott dráma. Vigjátékai: „Este és reggel“. (Bátran elmaradhatott volna.) „Özvegy“, 2 felv. „Még titok“, 3 felv. „Egyik a kettő közül“, 1 felv. „Első követelés“, 1 felv. „Cholera és nösszeszély“, 1 felv. — k.

Kossovich Károly, szül. 1803. dec. 16-án Ivánkán, Nyitra megyében. Alsó iskoláit Érsekújvárt és Nyitrán végzé, s itt a szónoklat, ott a költészet iránti különös hajlam benne felébredvén, alkalmi beszédek és egyéb dolgozatok készítésén kívül, a romai költők nevezeteseb helyeinek szenvedélyes tanulása által, tantársai közt magát eléggé kitünteté. A bölcsészeti tanokat, valamint a törvényt is, 1818—1821. a posonyi akademiában hallgatá; itt avattatá be magát a nyelvek- és szépmesterségekbe, a zenét, jelesen: zongoránjátszást, rajzolást, festést itt tanulá; az angol, francia s olasz nyelvet

két év alatt tette sajátjává. 1824. ügyvéddé lön, s a következő évi országgyűlésen mint Nyitramegye követeinek irnoka jelenvolt; kiknek ajánlására 1826. aljegyzővé neveztetett, melly minőségben több fontos küldöttségekben vitte a tollat, s mint tiszti tollából credő munkák kinyomattak a következők: „Véleménye Nyitra vármegye küldöttségének az országos rendszeres munka közigazgatásbeli tárgyai iránt“. Nagyszombat, 1832. és „Nyitramegye rendének határozása a szülőkölködő megyebeli nemesség gyámolítása tárgyában, és egy felállítandó éhségárító-intézet s dologház iránt“. U. o. 1832. 1837-diki maj. 9-én lemondván hivataláról, egyedül a tudományoknak szentelé életét. Írói munkálatai számosak, melyek közül „A műipar és kereskedés hajdani állapotjáról Magyarországon“, czimű 1837-ben, „Az ősi javakról“ irt dolgozata pedig 1838-ban, a magyar t. társaság által 100 darab arannyal koszorúztatott. Az elébbi megjelent a „Történettudományi pályamunkák“ II. kötetében. Ekkép a t. társaság figyelmét magára vonván, 1838. levelező, majd a történettudományi osztályban rendes taggá választott, s helyét 1839-ben „A magyarok védelmi rendszeréről“ irt terjedelmes értekezése néhány cikkének felolvasásával foglalta el. Több rendbeli munkái kéziratban maradtak, mások a folyóiratokban látának napvilágot. Írt verseket is, melyek I. szerelmiek, II. hősiek, III. vegyesek. Rövid betegség után meghalt 1841. jun. 19-én. — y.

Köteles Samuel, szül. 1770. jan. 30-án, Uj-Tordán Erdélyben. Iskoláit a nagy-enyedi ref. collegiumban végzé; itt szerzett magának nagy jártasságot már mint tanuló a görög és romai literatúrában; majd megkedvelvén a bölcsészeti tanokat, azokban magát kiművelendő Jenába ment; honnan két év múlva Erdélybe visszatérvén, a maros-vásárhelyi ref. collegiumban, 1799. a bölcsészetnek lett tanítója; ő volt első, ki itt a politikai tudományokat magyarul tanította 1815—1816 közt. 1818. Nagy-Enyedre hivatott meg; mindkét helyen hivataloskodása óta buzgón ápolgatta ő a magyar nyelvet; nem lankadt munkásságának tüze az akadályok miatt, sőt inkább

terjedt azok által. „Erkölcsei philosophiáját“ tiszta velős magyarsággal dolgozta ki 1812.; ezt „Logikája“ előzte meg 1809. követte pedig 1829. megjelent „philosophiai encyclopediája.“ A bölcsészeti műszavak alkotásában sokszor szerencsés volt, s a magyar olvasó közönséget mintegy előre szoktatta magyarított tudományos műszavak elfogadására. Ezen s egyéb értekezéseinek tekintetéből 1830. a magyar akadémia által a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá neveztetett, s mint ilyen 1831. maj. 17-én elhalván, nem érhetette meg azt az örömet, mit szíve forrón kívánt: hogy a magyar t. társaság gyűlésében személyesen is megjelenhessen és munkálkodásaiban személyesen részt vehessen. Nem szerzett 30 évi tanítósága alatt annyit, mennyi családja fentartására megkívántatott. — y.

Horti Kovách Márk Antal, szül. 1815. nov. 21-én Mándokon, Szabolcsmegyében. Elemi iskoláit Ungvárott, a gymnasiumi s akadémiai tanfolyamot az aradi, egri és kassai tanintézetekben kitünő sikerrel végezte. A tudományok iránti rendkívüli hajlama az egyházi pályára vonzotta, mint hol leginkább vélt ebben vonzalmának eleget tehetni. Ez okból 1834-ben a jászói premontrei rendbe lépett, s ugyanott végezte hittani pályáját. 1838-ban a rend tagjává avattatott, s ugyanazon év nov. 25-én áldozárrá szenteltetett. Dicsérrettel állván ki a bölcsészeti tudományokból a szigorlatokat, a pesti egyetemi kar által bölcsész-tudori oklevéllel tiszteltetett meg. Első alkalmaztatását a nagyvárad-kerületi királyi nemes neveldeben nyerte; melly ugyan is 1838⁸/₉-ik tanévben I. Ferdinand apostoli király ő felsége által visszaállíttatván, K. M. A. annak tanfelügyelőjévé neveztetett. Főérdemeit azonban a tanári pályán szerezte, hol az ügy iránti buzgalma, tanításbani szelid modora s bölcs tapinta, tudományos műveltsége, nyájas és megelőző társalgási modora következtében, tanítványainak, a szüléknek, rend- és tanár-társainak s előljáróinak szeretetét és tiszteletét egyaránt bírta; minek kétségbevonhatlan bizonyysága az is, hogy a legutóbbi rendfőnöki választás, illetőleg felterjesztés alkalmával, ő is volt a praelatusi méltóságra a rend tagjai által kijelölve. A tanítói

pályán 1844-dik tanévtől kezdve a rosnyói s kassai gymnasiumokban, Jászáron a hittani osztályban s a nagyvárad kir. akademiában mint természettan, s később a tiszta s gyakorlati mennyiségtan nyilvános rendes tanára dicsérettel és közmegelegedésre működött. A bölcsészeti tanosztálynak a főgymnasiumba történt beolvasztása után, ugyancsak a nagyvárad főgymnasiumban a természet-tudományok tanszékét töltötte be. — Nem kevésbbé fényesek érdemei s tevékenysége a tudomány és irodalom mezején. Rendfőnökének oldala mellett, mind egyes tudósok, mind a magyar akadémia, ugyszint a magyar természet-vizsgáló társulat érdekében a szerzet hűséges őrizete alatt lévő országos levéltárak igénybevételeivel résztvevő befolyást gyakorlott. Miért is 1846-ban a magyar természettudományi társulat tagjává neveztetett. A magyar természetvizsgálók pécsi (1845.), kassa-eperiesi (1846.) és soproni (1847.) gyűléseiben részt vett. Az irodalmi pályán főleg a „Religio“ folyóiratban, mint dolgozótárs, számos értekezések-, tudósítások-, könyvismertetések- és bírálatokkal lépett föl. — 1847-ben Bajor-, Szász-, Poroszországban és Németország egyéb tartományaiban, 1850-ben pedig Olaszországban tudományos szempontból utazásokat tett; melyeknek töredékeit a „Religio 1850. II-ik félévi 30. 31. 35. 47. 48. 49. 52. 53. 74. 75. 76. 77. számaiban közzétette. Ezen tudósításokon kívül nevezetesebb értekezései a következők: „Sz. Norbert magdeburgi érsek és fiai“. (Rel. 1850. II. félév. 44. 45. 46. sz.). „Az irgalmas szerzet története az austriai birodalomra vonatkozólag“. (Rel. 1851. I. f. é. 27. 28. sz.). „Jézus egyházának szent kormányáról“. (Rel. és Nev. 1848. I. f. é. 36. 37. sz.). — A forradalom kitörésekor a katolicismus érdekében az egyházi téren történt tulkapások, különösen pedig a „papi zsarnokság“, „coelibatus“ és más hasonló egyház- és jogellenes irányzatu iratok megtorlását tartalmazó cikkei a következő czimeket viselik: „Egy pár őszinte szó“. (Rel. és Nev. 1848. II. f. é. 31. 32. 54. 55. sz.). „Kollonich-szerződés“. (1848. II. f. é. 48. sz.). „A papság kényszerű állása a forradalom alatt“. (Rel. 1849. II. f. é. 30. 31. sz.). „Az

egyház szabadsága". (U. o. 1850. I. f. b. 8. sz.). „A josephinus rendszer". (U. o. 1850. I. f. é. 64. sz.). „Az egyháziaknak személyes mentessége ügyében". (U. o. 1850. II. f. é. 4. sz.). „Tanodáink rendezése". (U. o. 1851. I. f. é. 52. 53. 55. 56. 57. 60. 62. 65. 69. 73. sz.). „A katholicismus igazolása." (Rel. 1853. I. f. é. 40. 41. 50. 51. 63. 64.; II. f. é. 18. sz.). A tanügyet illetőleg, hogy a czélba vett új tanszervezet alkalmazása által magyar ifjaink is a mennyiség- és természettudományok megkedvelésére hatályosan buzdíttassanak, a nevezett tudományoknak tanintézeteink osztályábani czélszerű elrendezése s előadási módja iránt, a cs. kir. közoktatási magas ministeriumhoz 1852-ben „véleményes felterjesztést" intézett, melly a nagyváradí főgymnasium évkönyveinek 2-dik folyamában van előadva. Az 1850°/₁-ki évkönyvekben a nagyváradí tanintézetek történetét és statisztikai helyzetét adta; 1851°/₂-ben pedig a mennyiség-tudományoknak tanintézeteinkbeni állásáról értekezett. — 1854-ben az elősorolt, s egyéb érdemeinek tekintetbevétele mellett, a mély belátású, fedhetetlen életű tudós férfiú a rosnyói főgymnasium igazgatójává neveztetett, s e minőségben ragadta őt el Bécsben, hova a szünidőket használva egészségének helyreállítása végett ment föl, a kérlelhetlen halál, élte 40-ik évében. — k.

Kovács Ágoston, szül. 1747. apr. 4-én Győrött. Szép előmenetellel végezvén alsóbb tanulmányait, gazdasági hivatalba lépett, mellyről 1772., s így élte 25 évében megválván, sz. Ferencz szerzetének csendes falai közé vonult, ott Istenének és embertársai üdvének szolgálandó. A próbaév eltelte után Boldog-Asszonyban hallgatá a hittudományokat; majd pappá szenteltetvén, több helyütt mint segéd, Jézus szőlőjének áldást hozó gyümölcseit terjeszté; utóbb kitűnő tudományossága s elragadó ékesszólása következtében, hitszónoki minőségben, népesebb városokba helyezteték, melyekben kitűnő buzgalommal 21 évig dicséretesen működött. A házfőnök i tisztelet Andacson, Komáromban és Sz.-Antalban, rendtársainak legnagyobb megelégedésével viselte; miért is 1818. a választók közmegegyezésével rendkormányzóvá tétetvén, szer-

zetének javát teljes erejével ügyekvék előmozdítani. 1821 végén nyugalomra lépven, Esztergom fogadá kebelébe, hol 1823. oct. 2-én, élte 76-ik évében az öröklét boldogító kikötőjébe szálla; munkásságának ezen emlékét hagyván maga után: „Vasárnapi beszédek négy évre.“ Pest, 1803. „Ünnepi beszédek“. U. o. 1803. — y.

Kovács Antal, szül. 1791. febr. 2-án Erdélyben. Alsóbb iskoláit a károlyfejevári tanodában kitünő szorgalommal és elémélettel végezvén, 1807. az erdélyi megyebeli papság növendékei közé soroztatott. A bölcsészeti tudományokat Nagyszombatban hallgatta, de 1819. a francia háboru okozta zivatarok következtében lement Károlyfejevárra, s így a hittudományt egy évig ottan, folytatólag pedig újra Nagyszombatban tanulta. 1814-ben pappá szenteltetvén, a károlyfejevári tanodában nyert alkalmazást. Év mulva püspöki titkár lett. Mártonfi József püspök halála után Bethlen grófok házába hivatott meg nevelőül; hol lelkismeretes pontossággal betöltött hivataloskodása mellett, egyedül a tudományoknak élt. Itt nevelői minőségben 9 évet töltvén, Zalatnára, innen két év mulva Nagyszébenbe költözött, s mindkét helyen, mint gymnasiumi tanár dicséretesen működött. Erre több évig jeles beszédeivel oktatá a nagyági hűveket, kiknek buzgó lelkipásztoruk volt; itt szerzett érdemeiért a nemzeti tanodák felügyelőjévé neveztetett. 1836. a brassói kath. közönség, mint országkirü, derék magyar és német hitszónokot egyhangulag választotta el lelki pásztorának. Ernyedetlen szorgalma- s buzgóságának köszönheti a brassói s vidéki közönség, hogy középtanodája van. 1840-ben apáttá nevezteték. Számos egyházi beszédeken kívül, magyarítója volt gr. Verri Sándor olasz író „Le Notti Romane“ czimü munkájának, melyet a „Rimai éjszakák“ czim alatt adott ki (Kolosvár, 1823. 2. k.). — y.

Kovács Ferencz, szül. 1714. nov. 3-án Dobronokon Baranyában. 1736. lett jezuítává. Élte nagyobb részét az evangeliom hirdetésében töltötte. Egyházi szónoklatai miatt kitünő hirben állott. Meghalt 1780 körül. Nyomtatásban megjelent magyar munkái ezek: „A magyar krónikának rövideden le-

rajzolt sommája". Buda, 1742. E művet Fejér György Kovács Józsefnek tulajdonítja. „Angyali ifjunak Gonzaga sz. Aloysiusnak dicsérete". U. o. 1754. „Az oltári szentségnek oltalma". Kolosvár, 1775. „Hitbeli okoskodás". Kassa, 1766.

Kovács Márk, született 1782. jan. 15-én Bársonyon Vaszprémmegyében. Elemi oktatásban bátyjánál Szalai György házi mesternél részesült, ki gyanítván benne a dus tehetségeket, Balogh győri kanonok házánál eszközölt számára ellátást, hogy ott a nyelvtani osztályokat bevégezhesse. A szónoklatot Dozlern Ödön híres orator, a költészetet pedig Horváth Pál alatt tanulta Sopronban. Végezvén kitűnő előmenetellel középtanodai pályáját, 1804. oct. 31-én a ponnonhegyi benedekiek közé felvétetett. A bölcsészetet és hittant Győrött, meg Pannonhegyen hallgatta. 1812. pappá szenteltetvén, Nyalkára rendeltetett lelkésznek, honnan 1818. Tényőre menvén át, magát egészen hivei boldogságára szentelé. Itt kezdett írni. Első munkája: „Hézagpótló énekes könyvecske." Győr. Írt az ifjuság számára különféle erkölcsi dalokat, melyek közül nevezetesek: a) „Parókás német"; b) „Légy a póhhálóban"; c) „Jó regvel az almás leánynak"; d) „A tót, erény"; e) „Munkás a nyugvó naphoz"; f) „A tényői násznagy panasza és áldása egy vén asszonyra" stb. Megváltván Tényőtől, 1823. Balaton-füreden találjuk, honnan következő évben Somogy rengetegébe, Kapolyra ment át; itt az elhagyott plebániát helyrehozván, hiveinek az okszerű gazdálkodásban példányul szolgált. Nem sokáig élvezhette itt fáradozásainak édes gyümölcsét: mert már 1824. a bakonybéli apátság javainak kormányzása bízott rá. Helyét itt is becsületesen betölté. Egyéb gondjai közt itteni tartózkodása alatt irta utódai számára „Bakonyi Gazda" című könyvét. Megroncsolt egészsége visszaszerzése tekintetéből, orvosa javaslatára szelidebb éghajlat alá kívánczván Sopronba, innen 1830. Kis-Czellbe tétetett hitszónoknak. De mivel itt is színtelen gyengélkedett, a füredi fürdőbe küldeték gyógyulni, onnan Tihanyba menendő nyugalomra. Érzékeny volt a percz,

mellyben elvált kis-czelli hiveitől; ugyanis a buzgó nép zokogása közt kocsira ül, de indulni nem képes; leszáll arról, és gyalog megy, népe vele indul sirva egész a határig. A jeles szónok egy hathatós beszédet mond, és elbucsuzék szertetteitől. — Fűreden visszanyervén egészségét, nyugalom helyett a tihanyi lelkészséget bízták rá. Itt első gondja, tanoda építése volt. Szent hivatala által el nem foglalt óráit az irodalomnak szentelé. Így készültek következő munkái: „Ne ne vess.“ 3. k. Mulatságos anekdotákat és elbeszéléseket tartalmaz. „Seb és orvos, vagy is a lelkipásztornak minden sebei, s azoknak gyógyszerei“. (6. k.), „A buzgó katolikus és protestans arany órái.“ (2. k.). „Kisdedek kenye-re, vagy is hit-és erkölcstudomány“. (1. k.). „Pálfi Mihály megtérése.“ (1. k.). „Igaz anya“ (1. k.), mellyben az anyának mind testi, mind lelki kötelességeit rajzolja. „A falusi népiskola tárgyai.“ Irta iskolája számára, s a benne foglaltakat maga tanította is. „A katolikus és protestans iskolák szemközt“ (1. k.). Ebben egy kath. követnek alaposan czáfolja azon állítását, hogy az igazi jó tanítás csak a protestansoknál van. „Katholika viszhang“; mellyben a tihanyi ref. predikátor méltatlankodásai utasittatnak vissza. „A madarak és bárányok jajja“ (1. k.), mellyre okot adott egy ok nélküli keserítője. „Alkalmi és rendes egyházi sz. beszédek.“ (9. k.). „Ünnepi, köznapi, sz.-meneteki, és házi énekek“ (4. k.). „Tihanyi plebánia“ (1. k.). „A kisdedek gyakorlati élete, vagy is Isten, önmagok és felebarát iránti kötelességeik“ (1. k.). „A kath. hitre visszatérő protestansnak előleges oktatása“ (1. k.). „KovácsMárk versei“ (1. k.). „Kovács Márk Romában“ (1. k.). „Erkölcsei dalok“ (1. k.). „Falusi tisztujítás.“ stb. Tizenhárom évet munka közt töltvén Tihanyban, visszavágyott Nyalára, hol 30 év előtt kezdé lelkipásztorkodását; itt 1845. közbenjárására tágasb iskola emeltetvén, minden igyekezetét a nép oktatására irányzá; saját lakában a serdültek számára esti iskolát nyitott, és benne naponkint működik ernyedetlen buzgalommal. Munkáinak száma meghaladja az 50 kötetet. —y.

Kovács Mátyás, született 1790. febr. 24-én Polgáron Szabolcsmegyében. A dicséretesen bevégzett közéleti pályája után az egri növendékpapság közé vétetett föl, hol előjáróinak szeretetét szorgalmas és érényes magaviselete által megnyernie sikerült. Már ifju korában megmutatta, mit várhat tőle az egyház, mellynek érdekét mindig szíven viseli. Az alig 20 éves kispap a bölcsészeti tanokból kiállott szigorvány után, bölcsészeti tudorrá, majd 1813. hittudományivá is koszoruztaték. A pesti központi papnöveldében, mint tanulmányi felügyelő néhány évig önmegtagadással egyedül fontos hivatalának élt, honnan Egerbe hivatott a történetek tanítására; 1820. pedig a magyar egyetemhez mozdított elő a dogmatikai tanszékre, mellyet csak 1832. hagyott el egri kanonokká történt kinevezetése után. Munkái: „Barátságos értekezés a vallási egyesülés ideajának szerzőjével.“ Pest, 1823. „Észrevételek illy czimű predikáziók iránt: Az evangeliomi tolerancia két predikázióban előadva?“ U. o. 1824. „A ker. katholika anyaszentegyház hit- és erkölcsbeli szabásainak rövid foglalatja“. U. o. 1825. „A hitetlenségről bizonyos ifjuhoz intézett levél.“ U. o. 1829. Ezeket s egyéb latin dolgozatain kívül, 1832. az „Egyházi folyóírást“ indította meg, mellyet következő évben Osvald Ferencz egyetemi hittanár, jelenleg nagyváradi kanonok folytatott. Belőle 5 kötetet bírnunk. —y.

Kovács Pál, született 1808. Dégen Veszprémmegyében, hol atyja Ferencz gr. Festetics Antal javainak főigazgatója volt. Atyját 9 éves korában elvesztvén, anyjával Pápára vonult, s ott kezdé tanulni s be is végzé a ref. főiskolában tanulmányait. Innen Pestre ment az orvosi tudományok hallgatására, s mint orvosnövendék már hozzáfogott a magyar irodalom gyarapításához. Orvosi oklevelét 1833. nyervén, ez alkalommal a „Növendék nőnem“ czimű értekezéssel lépett fel. Ezután Hahneman kedvéért Németországot Berlinig járta meg. Utjából visszatérvén, Győrött telepedék le, hol a hasonszenvi gyógymodot szép sikerrel üztvén, e tekintetben is hirre kapott. Első munkája 1827. a „Koszoruban“ jelent meg;

azóta évenként a zsebkönyvekben és szépirodalmi lapjainkban kedélyesen mulattatva jelesbjeink közt tündöklök. Otthonos ő különösen a vig beszélekben, melyekben főelem mindig a nemzeti. Nyelvét s írásmódját egyszerűség bélyegzi. A Győr-megye pártfogása alatt álló magyar színészet virágzását nagy részben neki köszöni. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjai közé igatá, majd utóbb rendes tagjává is megválasztá: e megtiszteltetést azonban el nem fogadta. 1847 kezdetével a győri „Hazánk“ című kereskedelmi és szépirodalmi lapot inditá meg, mely azonban 1848-ik év második felében elakadt. Az Aurorában, Társalkodóban, Athenaeumban s egyébütt megjelent elbeszélései „Beszélyfűzer“ (Pápa, 1841—1842.) cím alatt jelentek meg (3. k.). Irt színműveket is e cím alatt „Thalia.“ Buda és Győr, 1833—1837. (1. k.), és „Kovács Pál színművei“ (1. k.). —k.

Kovács Pál, szül. Vácson 1810. oct. 6-án. Az elemi s középtanodai iskoláit részint szülőhelyén, részint Pesten, a bölcsészetet Vácson végezte, honnét újra Pestre ment át a jogtudományok hallgatása végett. A központi papnövelde tagjaival együtt hallgatta az egyházi jogtant. Iskoláit végezve, a jogászati gyakorlat terére lépett Hontmegyében, hol 1831-ig mint megyei eskütt és irnok működött. Időközben a kir. tábla hites jegyzőjévé avatott fel, s a megye által a helytartótanácsához ajánltatott hivatal állomásra, s már Budára hivatott eskü-letéssel végett, midőn édes anyja ösztönzésére felébredt benne a papi pálya iránti vágy. E célból Buda helyett Kalocsára utazott, hol is a papnövédek sorába felvétetett. Innen egészségi szempontból Vácra tétetett át, s 1834. apr. 10-én áldozárnak szenteltetett. Még mint kispap 1833-ban kiállott egy szigorlatot az összes jogból, elnyerni reménylven az akkoron a papnövédekben felállítani szándokolt köz- és magánjogi tanszéket. 1834-ben kikerült az Ur szöllejébe, s mint káplán Dorosmán 1835-ig működött. Itt végezte be a hátralévő jogi szigorlatokat, s 1835. júliusban jogtudori koszorút nyert. Ez alkalommal értekezését „De locis Credibilibus“ (A káptalanokról s conventekről, mint hiteles helyekről) moecenásának,

b. e. gr. Nádasdy, akkori váci püspöknek dedicalta. 1835-től 1837-ig Félégyházán segédkedett; leginkább a francia s olasz nyelveknek megtanulására szentelvén hivatalüres óráit. Ez utóbbi évben a püspöki udvarhoz szólíttatott, hol mint igdtató, levéltárnok, szentszéki jegyző, püsp. könyvtárnok, püspöki s felváltva helynöki titkár (5 évig) és szertartó dicsérettel hivataloskodott; 1846-ban pedig elnyerte Váczon az ohajtott jogi tanszéket, s a forradalom kezdeteig tanította a köz és magán polgári jogot. 1850-ben visszalépett a lelkipásztorság mezejére, Dorosmára plebánosnak neveztetvén ki. — Az irodalmat több értekezésekkel gazdagította, melyek a „Religio“-ban láttak napvilágot. Készített egy munkát a „magyar közjogról,“ s erre 1847-ben aláírást nyitott, de részvétlenség miatt a mű mostanig sem jelenhetett meg: ambátor arról a helytartótanács is kedvezően nyilatkozott. 1848-ban kiadott illy czimű röpiratot: „Szemelvények az 1791- és 1827-iki orsz. egyházi választmányok munkálataiból.“ Két egyházi beszéd is megjelent tőle, egyik Mária-, másik Rokusnapi. Egy ideig mint a „Szent-István-Társulat“ bizománya buzgón terjesztette annak könyveit. Legközelebb „Manuale Parochorum“ czimű jeles munkájával gazdagította az egyházi irodalmat. —k.

Kovács Pál Rupert, született 1742. jan. 17-én Szécsényben Sopronmegyében. Élte legszebb korában állott a pannonhegyi benedekiek közé. A tudományokban lelvén egyedüli örömét, éjjelnappal azokkal foglalkozék. Sz. Benedek rendjének megszűntével a győri püspöki lyceumban tanítá az egyházi jogot, s kedvelt tanszékétől csak akkor vált meg, midőn Ferencz király hitbuzgósága a szerzetnek ismét életet ada. Meghalt 1803. febr. 28-án, mint a főapátság füssi javainak kormányzója. Munkái ezek: „Magyar példa- és közmondások.“ Győr, 1794. „Egyházi jog.“ Ezen, felette avatott tollal irt, jeles magyarságu munka, kéziratban a pannonhegyi könyvtárban őriztetik. —y.

Kovács Sebestyén Endre, jeles orvos szül. 1815-ben Garam-Vezekényen Barsmegyében, hol atyja hely. hitv. lel-

kész volt. Iskoláit Debreczenben végzé. 1825-ben Pesten orvosi pályára lépett, s 1841-ben orvostudori oklevelet nyert. Bővebb kiképeztetése végett meglátogatta a bécsi egyetemet. 1843-ban sebésztudorrá avattatott. Ugyanazon évben a budapesti orvos-egylet tagjává neveztetvén ki, 1846-ban a pesti orvosi kar tagjává választatott. Meglátogatta Német-, Francia-, Angolország, Belgium orvos-intézeteit. Már 1842-ben mint segédtanár működött a pesti egyetemenél. 1848-ban a m. ministerium orvosi egyetemi titkárrá nevezte ki. 1849-ben a pesti polgári kórház sebészi osztályának vezetésével bízott meg. 1850-ben a pesti orvos-egylet titoknokává választatott. — Irodalmi téren dolgozó tarsa volt az „Orvosi Tár”nak. Önálló munkát Balassával bocsátott közre „Kórodai előadások” czim alatt. —k.

Köváry László, szül. Erdély Torda nevű városában, 1820. júl. 7-én. Tanulását ugyanott kezdette; a gymn. tanulmányok végeztével Kolosvárra ment, s a bölcsészeti és jogi tudományokat ott végezte el 1842-ben. Innen Marosvásárhelyre költözött királyi táblai irnokságra, mint a jogtudományok bevégezési helyére. Hivatalainak sora rövid. 1848. jun. 8-án a magyar ministeriumhoz a statistikai hivatal rendes tagjává hivatott fel. Azután, mint előbb is, magán életet folytatott; kivéve, hogy 1854. mart. 12-én a ministerium Kolosvár környékére régiségek conservatorává nevezte. Kiadott munkái: 1) „Székelyhonról.” K. L. Kolosvár, 1842. E munkát még tanuló korában nyomatta. Ez egy statist. geogr. s történeti vázlat utazási alakban. 2) „Erdélyország statistikája.” U. o. 1847. 3) „Erdély régiségei.” Pest, 1852. 4) „Erdély természeti ritkaságai.” Kolosvár, 1853. 5) „Erdély nevezetesebb családai.” Kolosvár, 1854. Ebből látható, hogy a termékeny író s ritkaügyességű régiségbuvár, forradalom óta minden évben egy munkával lepi meg a magyar közönséget. E mellett egyéb irodalmi törekvései: a) folyóiratokban és zsebkönyvekben több történeti értekezést és tört. novellákat hozott; b) 1847-ben Ifjusági könyvtárt indított meg „Győrke könyvtára” czim alatt, mellyből eddig 9 füzet jelent meg.

1848-ban „Ellenőr“ című politikai lapot alapított és szerkesztett, míg Pestre nem hivatott. Több ideig az erdélyi „Hetilap“ fődolgozó társa volt. — k.

Kövy Sándor, szül. 1763. júl. 15-én Nádudvaron Szabolcsmegyében, szegény, de nemes szüléktől; kiknek szorgalma s oktatása által az alsóbb tudományokat olly előmenetellel végezte, hogy 1779. a debreczeni iskolába felvétetvén, a nagyobb tanulók közé soroztatnék. 1785. végezvén tanpályáját, a sarkadi iskolában tanítói hivatalt vállalt, honnan két év múlva Posonyba kelt, s ott hallgatta a törvényeket. Azután Pesten a kir. táblánál gyakorlati ismereteket szerezvén, ügyvédi oklevelet nyert, s ugyanott letelepedék. Az ügyész-pálya nem hizelge neki; felhagyott tehát a pörökkel, s tanításra érezvén magában nagyobb hajlamot, néhány ifjat magántanítá a törvénytudományokra; kiknek ajánlására utóbb, midőn S.-Patakon a törvénytudományokra is tanszék állíttatnék, erre ő hivatott meg. 1793. nov. 15-én foglalá el székét egy, a magyar törvény tanulásának szükségéről mondott latin beszéddel. Ha nem tagadhatni is meg tőle a törvényismeretet, az igen megfogható előadást, még is, ugy látszik, nagy befolyással volt tanítványai számának nagy növekedésére az, hogy a felvételben igen könnyű, s nagy lágysággal viseltetett az ifjuság iránt. Meghalt 1829. júl. 23-án. Az „Auróra“-ban és „Minervá“-ban megjelent néhány apróbb értekezése, s a Marczibányi-féle jutalom által megkoszorozott „Magyar polgári törvény“ (S.-Patak, 1824.) című rendszeres művén kívül, tőle birjuk latinul „Elementa jurisprudentiae hungaricae“. S. Patak, 1817—1823. 1830.; és „Summarium elementorum jurisprudentiae hungaricae“. U. o. 1822. — y.

Kozma Xavér, szül. 1728. oct. 18-án Nagy-Magyaron Posonymegyében. Jezuitává lett 1744-ben. Fejérvárott, Esztergomban, Gyöngyösön, Győrött és Posonyban tanított. A nagy-szombati convictust 3 évig igazgatta. Utóbb gr. Cziráky Antal nevelője. Munkái közül magyarok ezek: „Jakonias, szomorú szabásu, vig kimenetelű játék“. Győr, 1754. „Dicső sz. István és romlatlan sz. Jobja“. Buda, 1771.

Kresznerics Ferencz, szül. 1766. feb. 25-én Ivánczon Vas megyében, hol atyja jegyzői hivatalt viselt. Alsóbb iskoláit 1777—1784. Szombathelyt és Sopronban kitűnő előmenetellel végezvén, a bölcsészeti tanok hallgatására Posonyt választá, melly élénk elméjének mint művelésére mint kittingetésére tágas mezőt nyitá. Szép tehetségei utat készítének neki a szombathelyi kispapok közé, s mint ilyen ismét kedvelt helyén Posonyban maradhatott; itt tanulá rendes tanulmányain kívül a franczia, olasz, görög és zsidó nyelvet, de a magyart is itt kezdé oly szorgalommal művelni, hogy későbbi dolgozásait csak az itt megízlelt munka folytatásának tarthatni. 1790. aug. 24-én pappá szenteltetvén, a segédlelkészségben alig töltött pár évet, már is nagy lelkű püspöke Szili János ajánlására, az e közben (1793.) Szombathelyt föllállított bölcsészeti iskolákban a vármegye őt a matematikai tudományok tanítójának nevezé, melly pályán 19 évig munkálkodott; ezután 1812. Ságra költözvén, itt is szinte 19 évig, azaz: élte fogytáig lelkipásztorkodék. Mellőzvéen itt sok latin nyelven irt munkáit, s többféle hosszabb vagy rövidebb értekezéseit, mellyek részint a „Magyar Hirmondó“-ban, részint a „Hazai és külföldi tudósításokban“, részint az „Erdélyi Múzeum“- , „Egyházi értekezések“- és „Tudományos Gyűjtemény“-ben közöltettek: első helyen említendő 1806. Julianus császárainak posonyi kiadása. „Magyar Szótár gyökérrenddel és deakozatokkal“.. Buda, 1831. 3. k. E munkának, mint hosszas idejű fáradozása sokáig érlelt kedves gyümölcsének csak első részét láthatá nyomtatásban; élte fonala épen akkor szakadván szét, midőn a második kötet kijöttével öröme majd teljes mértékű leendett. Kresznerics sokat olvasa, sokat tanula, mielőtt irti kezdett; a mit pedig meggondolva irt, évekig nyugasztalá: s ez oka, hogy sok munkája még most is kéziratban hever. Készített ő a többi közt rendszeres magyar nyelvkönyvet, mellyről Görög Demeternek 1789. még czekek írá: „Már esztendeje mult, mióta a magyar nyelvkönyv dolgozásában foglalatoskodom, hogy valahára az egész magyar nyelvkönyvet a magyar nyelvtanítók és tanulók számára ki-

adhassam". Különös figyelemre méltó ama vas szorgalommal készült, 5 részre és ugyanannyi kötetre osztott és betűrendbe szedett közmondások gyűjteménye, melynek kiadását azonban halála akadályozá. Erdemei tekintetéből 1822. kemenesali alesperessé, 1827. szentszéki ülnökké, 1831. febr. 15-én pedig a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választaték. Elhunyt 1832. jan. 18-án. A honi tudományosság, melynek élt, a nemzet, melynek diszt emelé, azok, kiknek javát s hasznát élémozdítá, örökitik emlékezetét. Különben minden hasznos dologra teljes készsége, philologiai bő ismerete, számnélküli jegyzése, a szótári dolgozashoz szokottsága, valamint a különféle tudományokban, jelesül mathesisben, minden, de főleg a hazai, régi görög és romai történetekben jártassága, nagy hasznára és disztére lehele az akkort kezdetben lévő magyar t. társaságnak, mely „Szótárát“ 1832-ben 200 darab arannyal jutalmazta, s ez összeget az igazgató tanács 1833. nov. hóban tartott ülésében hagyományosai részére ki is fizettette. — y.

Kronperger Antal, szül. Veszprémben, 1796-ik apr. 14-én. Iskoláit végezván Veszprémben, Keszthelyen, Pécsen, és Győrött, 1816-ban pappá lett Veszprémben, s áldozárnak felszenteltetett 1819. sept. 2-án. Egész 1829-ig több helyeken káplánkodván, plebánossá lett Lepsányban; honnan 1832-ben tábori pappá neveztetett a Milanóban fekvő gr. Radetzky 5. sz. huszár ezredhez. Itt az egész tisztikarnak osztatlan szereztetét, becsülését birván, 8 évig nyilvánosan tanította a Milanóban szálásoló összes császári kir. tisztikart a magyar nyelvre, s tanítványai közt több tábornokot is volt szerencsés tisztelhetni, kiknek is nógatására Bécsben, 1841-ben kiadta Milanóban kidolgozott magyar nyelvtanát, „Reine Grundlehre der ungarischen Sprache, zum Selbstunterricht“. Wien, 1841. miben neki az akkori udvari haditanács is nagy segítségére volt, s a cs. kir. hadsereg számára irt s kiadott nyelvtanát mindannyi ezredeknak buzgón ajánlotta; s így az 2000 példányban csakhamar az összes cs. k. hadsereg közt el is kelt. 10 évig foglalkozván a tábori lelkészettel, abban több hasznos

javításokat eszközöltetett illető felsőbbsege által. Hivatalátöli üres idejét részint az olasz, francia s angol nyelvek alapos tanulmányozására, részint pedig külföldöni tudományos utazásra szentelé, mi alatt a külföldnek tetemes részét bejárta, s magának tapasztalást szerzett. 1842-ben haza jöven, nyugalomra lépett ugyan a lelkipásztorságot, de nem a tudományokbani előbbre haladást illetöleg. Így legelőbb is 1842-s 43-ban a „Religio és Nevelés“ szerkesztösége mellett mint dolgozó társ, 1844-, 45-, 46-, 47- s 48-ban pedig részint mint az olasz, francia s angol nyelvek magántanítója, részint mint a magyar és francia nyelvv tanára, az akkori iparegyletnél, a tudományos pályán, s úgy is mint az akkori Gyűlde czimű kormánypárti casinonak igazgatója, a közélet terén hasznosan működött, s ugyan ezen évek alatt s utóbb is Schlör Alajos és Schmidt Kristóf munkáinak magyar nyelvrei fordításával a hazai irodalmat gyarapította; míg végre 1851-ben a cs. kormány által ideigl. könyvvizsgálónak kinevezetvén, e terhes hivatásának mind a m. kormány, mind az illető írók tökéletes megelégedésére megfelelni serénykedett. — k.

Kubinyi Ágoston, régi nemes családból, mellynek alapítója a Gejza vezér alatt ide érkezett Hunt volt, szül. 1799-ben Videfalván Nógrádmegyében. Első tudományos képeztesét szülei házánál nyerte, s tanulástól üres idejét füvészet- és madarászattal tölté. Iskoláit Beszterczén, Debreczenben, és a pesti egyetemben végezte. Petényi Salamon iskolatársával madártojásokat és szárított növényeket gyűjtött. Kora fiatalságában a hon nagyobb részét természettudományi s archeologiai czélból beutazta. Pesten leginkább a nemzeti muzeum gyűjteményei vonták magukra figyelmét. Ugyancsak itt több elsőrendű írókkal megismerkedvén, Kazinczyt, kitől több eredeti levelet bir, barátjai sorában számlálta. Visszatérvén Nógrádba, itt megyei hivatalt vállalt, s 1832—1842-ig mint megyei főbiztos működött. Esperességi felügyelőül is választatván, mint ilyen a hazafiság és nemzetiség terjesztésére az iskolákban sikerrel, de mérsékelve közreműködött. Az ő indítványa- és szorgalmazására keletkezett az ismeretes

Nógrádi nemzeti intézet, mely a magyar nyelvnek minden hitvallásnak és rendűek közti szelid meghonosítását tűzte ki feladatává. Azonkívül esperességi könyvtár, olvasó s munkáló társulatot is alapított mérsékelt adományozás útján. A társulat munkálataiból két füzet jelent meg. A magyar orvosok és természetvizsgálók gyűléseiben kezdettől fogva tevékeny részt vett; mindnyájokban mint rendes tag, s többekben mint alelnök volt jelen, és részint füvészeti, részint földismeit s állattani értekezéseket olvasott fel. Hasonló buzgó részt vőn a természettudományi társulat alapításában, melynek előbb alelnöke, utóbb elnöke volt, s végre pártoló tagja lőn; s 300 pfnyai alapítványával és több pályakérdéseivel mozgalmas életet adott. Ekkor írta munkáját a „Magyarországi mérges növények“-ről; s több külföldi természettudományi társulatok tagjai közé soroztatott. 1843-ban a nemzeti muzeum igazgatójává neveztetvén ki, azóta ez intézetnek gyarapításán lelkesen fáradozik. A nagy emlékü Pyrker egri érsek által a nemzeti muzeumnak ajándékozott képgyűjtemény gerjeszté föl benne a Nemzeti képtár alapításának eszméjét, az illető társulat életbe léptetésén sikeresen működött. A muzeum szervezését és emelését tárgyaló munkája 1848 elején jött ki. Az új losonczyi könyvtár alapítása végett a gyűjtést ő indítványozá s kezdeményezé. Videfalvi érem-, madártojtás- és ásványgyűjteménye szemléletre méltó. Ujabb időben közhasznú vállalatot hozott folyamatba, u. m. a magyarországi földtani társulatot, az országos termény- és virágkiállítást, melynek kiállítási tiszta jövedelméből csinos viaszgyümölcsgyűjteményt indított meg; azonkívül a muzeumi udvarnak kertté alakítása végett, a szükséges költségek előteremtésére, hangversenyeket rendeztet. Mult 1854. év végén indítványozá az Ipoly-sajó-völgyi vasutat, az e végre kieszközlött tanácskozmányban ideigl. elnökeül választatott a vállalatnak, mely f. 1855. mart. 17-kén tartotta társulatalakítási gyűlését. Tudományos és honfiai érdemei tekintetéből 1845-ben kir. tanácsosnak nevezetett, s azonkívül több külországi fejedelmek által rend- és érdemjelekkel jutalmaztatott. — k.

Kulcsár István, szül. R v-Komáromban 1760. sept. 16-án nemes szüléktől, s ugyanott végezte gymnasialis iskoláit 1770—1778-ig. Pannonhalmán sz. Benedek rendébe felvétetvén, itt végezte a bölcsészeti tanfolyamot, s innét 1782-ben a posonyi seminariumba küldetett hittanulás végett. 1786-ban a rend elosztatván, K. megvált az egyházi pályától. 1787-ben tanítói hivatalt vállalt, s mint ilyen 1788-tól 1799-ig dicsérettel működött a komáromi, szombathelyi és esztergomi gymnasiumokban, s különösen szelid bánásmódja által nagy mértékben vonta magára tanítványainak szeretetét. 1799-ben tanítói hivataláról önkényt lemondott, s nevelő lett gr. Festetics György házánál. Esztergomból sajnálattal bocsátották el a közkedvességű tanárt, kit a közvélemény, társa, a nagy Révay után, legkitünőbb tanárnak tartott. 1806-ban már Pesten találjuk Kulcsárt, mint szerkesztőjét a „Hazai Tudósítások-“ és „Hasznos Multságok-“nak, mely téren 22 évig működött. Célja s iránya volt különösen a nemzeti nyelv terjesztése és mívelése; minek tanúsága az is, hogy 1813-ban elvállalta a pesti színész-társaság igazgatását, melyet Pestmegye elosztatni szándékozott; buzditá a nemzetet egy magyar központi színház felépítésére: mint ezt 1815-ben kiadott „Buzdítás a nemzeti theatrom felépítésére“ című nyomtatványa mutatja. Munkái is többnyire magyar nyelven irvák, és hazánk történeti viszonylatait tárgyalják. Illyenek: „B. Laudonnak nádorfehérvári győzelme“. Szombathely, 1790. „Mikes Kelemen törökországi levelei“. U. o. 1791. „Magyarország históriája. Gebhardi Lajos Albert munkájából magyarázta Hegyi József, megigazította, 1803-ig folytatta Kulcsár István“. Pest, 1803. „Krónika a mohácsi veszedelemtől a bécsi békülésig Magyarországon, Erdélyben, Havasföldön és Moldvában történt dolgokról“. Pest, 1805. Irt „székely krónikát“ is. K. nagy kedvelője volt a tudományoknak s főleg a nemzeti irodalomnak, melynek előmozdítására az által is sokat áldozott, hogy számos ifjakat anyagilag is elősegített a magyar nyelvbeni kiképzetésre. Születéshelye Komárom iránt azzal bizonyítá be szeretetét és haláját, hogy a megyének majdnem négy ezer

kötetből álló könyvtárt ajándékozott. Meghalt 1828. martius 30-án. Porai a pesti belvárosi templom sirboltjában nyugszik. Neve a legbuzgóbb hazafiak sorában diszlik. — k.

Kunics Ferencz, szül. 1697. aug. 8-án Cziklán Vasmegyében. Jezuitává 1714. lett; a bölcészetet Bécsben, a hittudományt pedig Gratzban hallgatá. A felsőbb ifjuság tanításával 1728. kezdve 13 évig foglalkozott; a kassai, budai, nagyszombati s egri collegiumok igazgatásával pedig összesen 20-ig. E közben 1755. Romában is megfordulván, részt vett a generalis választásában. Meghalt Sopronban 1763. oct. 26-kán, mint könyvtárnok. Éltében buzgó pártfogója s ápolója volt a magyar nyelvnek. „Szedeekiás szomorú játékát“ Kassán, 1753. adta ki. Latinul többet irt; de a Horányi által (Memoria Hungarorum. P. 2. 447. l.) neki tulajdonított „Dacia Siculica“ nem az ő, hanem Szilacsek Pál műve. — y.

Kunoss Endre, szül. Vasmegyében, 1810-ben, ref. szüléktől. Elvégezvén a jogot, utazást tett Németországban. Meghalt 33 éves korában Pesten, 1843-ban. Irt több paedagogiai munkákat; ezenfelül „Isten-ítélet“ czimű drámát. 1838-ban „A természet“ czimű folyóiratot indított meg. „Dalfűzér“ czimű költeményei Posonyban 1840-ben, „Versei“ Pesten, 1843-ban láttak napvilágot. — k.

Kuthy Lajos, született 1813. Biharban. Iskoláit Debreczenben végzé; majd a megyénél gyakornokoskodott. Jelen volt az 1834. országgyűlésen, s az akkori események következtében az ügyvédi vizsgálatról elmozdított. Bekövetkezett a tisztujtás, és a főnebbi okért őt nem sorozták a jelek közé. Ez fájt neki. Pestre sietett, folyamodott az ügyvédi vizsgálat adhatásaért; mielőtt azonban az engedélyt megnyerné, az erdélyi mágánok felhívására Kolosvárra távozott országgyűlési tudósításokat szerkesztendő. Ez alatt folyamodó társai ügyvédi oklevelet nyertek, melly töle a közelebbi ok miatt ismét megtagadtaték. Így lett íróvá; gyám, pártfogás és biztos jövedelem nélkül folytatá az írói pályát. 1845-ben kapott ugyan censurára engedelmet, de már későn. Komoly novellaíróink közt legnagyobb szerencsével és fényes sikerrel mű-

ködött. Az erősebb szenvedélyek, főképp a viharos lelki állapotok festésében fölötte hatalmas, clragadó. Nehány jeles költeményein kívül munkái ezek: „Novellái“ (Pest, 1840. 5. k.) számra a 30-at felülmulják. „Polgári szózat kelet népéhez“ (U. o. 1841. 1. k.) „Hazai rejtelmek“ (u. o. 1844—1847.), 2 vastag kötetben, mellyek a közép és alsóbb osztályu magyar nép sajátosságos életét a leghivebben tükrözik vissza. Irt néhány színművet is. Irodalmi érdemeinél fogva 1843. oct. 7-én a magyar t. társaság levelező, a Kisfaludy-társaság pedig munkás tagjává választotta. — y.

Lakner Sándor, szül. Pesten, 1822-ben, kath. szüléktől. Tanult ugyanott. Előbb papi pályára lépett, később a városnál vállalt igdtatói hivatalt, s mint ilyen halt meg 1847-ben. Egyéb fordított művein kívül adott ki verseket „Emlékvirágok“ czim alatt (Pest, 1840.). — k.

Landovics István, szül. 1635. aug. 24-én Győrött, s ugyanott a jezuíták közé felvétetvén, a próbaévet 1652. Bécsben állotta ki. Ezután 3 évig a bölcsészetet tanulá Gratzban, s rá ugyanannyi ideig oktatta Gyulafejervárt, Sopronban és Győrött az ifjúságot. Innen hittan hallgatására küldetvén Gratzba, ott annyira kitünteté magát, hogy négy év mulva az avatottabbak közé soroztatnék. Élte nagyobb részét Kassán, Győrött, Sopronban, de főleg Nagyszombatban mint hitszónok tölté; meghalt ugyanitt 1690. febr. 6-án. Éltében alig volt rábirható, hogy jeles egyházi beszédeit kinyomassa, mellyek egy része: „Uj segítség az egész esztendőbeli vasárnapokra rendeltetett predikátiókkal“ czim alatt, ajánlva gr. Czobor Ádám tábornagynak, Nagyszombatban 1689. jelent meg (2 k.). Ezeken kívül mintegy 200 kéziratban maradt. - y.

Lányi Károly, szül. 1812. dec. 18-án, Bakabányán Hontmegyében, hova ősei Szepes- és Zólyomból szakadtak. A középtanodai pályát Körmöczön futotta meg, hol tanítói közül Kácsor Mihály, egykor jezuita-növendék volt az, ki látván tehetségeit, őt a tudományok csarnokába bevezetni törekedett; ő volt, ki a szónoklati osztályban a görög és romai remekírók munkáit vele megkedveltetvén, kitűző munkás-

ságra szoktatta. Tudományos képzettségére nagy befolyással volt a genialis Balás Teofil sz.-benedekrendi költészeti tanár is Esztergomban. A középtanodai hat éves folyam lejártával, régi vágyát valósítandó, 1829. az esztergomi főegyházmegye növendékei közé kívánt felvétetni. Célját érte; s mint pap-növendék a nagyszombati érseki lyceumba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt kezdé történeti buvárkodással előjárói figyelmét magára vonni, s nyilvános jeleit adni e téreni jövődjé fontosságának. Három évet töltött már Nagyszombatban, midőn Pestre rendeltetvén, a központi növendékpapság koszorujába fűzetett; és még nem végzé be tanulmányait, már is a hazát ismeretgyűjtés végett különféle irányban beutazá, sőt megfordult külföldön is. 1837 végén pap-pá szenteltetvén, a máriavölgyi (Posonymegye) segédlelkészséggel bizaték meg, honnan 1840. a posonyi Salvator-egyház hitazonokává neveztetett. Itt kezdett élni a magyar irodalomnak. Hivatali kötelességeinek pontos teljesítéséből fenmaradt tíres óráinak egy részét „Weinkopf catechismusa“ magyarítására, másik részét pedig a bölcsészeti tanokból szigorványadásra fordítá. Fáradozásait ohajtott siker koszoruzá; mert forditmánya Posonyban megjelent; a magyar egyetem bölcsészeti karától pedig tudori oklevéllel diszesítették fel. E közben hozzáfogott a Horváth József alapitmányu pályakérdés megfejtéséhez; minő szerencsével, az eredmény világosan tanusítja. „A magyar föld egyház-történetei“, Nagyszombat (1.k.), Posony (2. és 3. k.), 1844. czimű munkája a pesti egyetem hittudományi kara által megjutalmaztatott. 1843. a nagyszombati érseki lyceumban történetek, majd 1846. a természeti tudományok tanárává nevezteték. 1845. Kopácsy hg-prímás költségén nyugati Európát utazta be. A magyar t. társaság által 1843. kitűzött ezen történettudományi kérdésre; „Be-költöző őseink micsoda népiségeket találtak hazánkban; megtelepedésök után III. Andrásig kik szállották meg az országot, s mellyik nép mi befolyással volt nemzetünk életére“, harmad magával pályázván, „Magyarok háznépe“ czimű művével 100 darab aranyat vivott ki. „Magyar nemzet története

a nép számára képekkel" (Pozsony, 1845.), kiadva Bucsán-szky Alajos költségén. „Magyar kath. clerus érdemeinek történetigazolta emléke". U. o. 1848. Első rangú jutalmazott pályamunka. Kéziratban sajtóra várakozik: „Magyar alsótáblai clerus szavazatjogainak története", és a „Szkýth rokonságok és történetek" című értekezése; ez utóbbi a magyar t. társaság által jutalmazva, mely 1847 végén tartott nagygyűlésében irodalmi érdemeinél fogva öt levelező tagjai koszorujába igtatá. — y.

Lassu István, szül. 1797. Visken, Máramarosban. Tanult a szigeti ref. tanodában. Kilépvén az iskolákból, a m. udv. kamaránál nyert alkalmazást. A magyar irodalomhoz vonzó szereteténél fogva már 1823-ban több dolgozatokkal lépett fel a Tud. Gyűjteményben. Utóbb kizárólag a történeti földirat mezején buvárkodott, s 1827—1830-ig hosszas sorát adta az államismeir, földirati s történeti munkáknak; millyenek: Statistikára való bevezetése; Europa statistikai, geographiai és historiai rajzolatával s a tudományok rövid történetével; Nagybritannia, Franciaország, Oroszbirodalom, Porosz- és Lengyelországok, a török, austriai és skandináv birodalmak, az olasz államok és Algír leírásával, melyek összesen 11 kötetet tesznek. Ő eszközölte Zschokke „Áhítatosság óráinak" 8 kötetes fordítását is. 1832-ben megindította a „Világtörténet" kiadását; de két kötet megjelenése után részvétlenség következtében félben hagyta. 1836-ban „Mercur" című genealogiai, statistikai és historiai zsebkönyvet indított meg; de ezen törekvése is hajótörést szenvedett. Ekkép egészen elkedvetlenítve, lemondott írói pályájáról visszavonultan élt, míg 1852-ben a világból kiszólltatott. — k.

László József, a legkitűnőbb m. színészek egyike, szül. 1808-ban Biharmegye Vásárhely helységében. Iskoláit Kolosvárott végezte, hol egy ideig nevelő is volt. Már 1827-ben lépett színészi pályára, az egykori erdélyi részvényes társaságnál, s folytonos haladással játszott Debreczenben, Miskolczon, Kassán, B.-Füreden. 1837-ben Pestre jött, s a magyar nemzeti színház megnyitásakor annak tájgárá avatott, és ő szólalt fel elő-

ször a nemzeti színművészet e csarnokában Vörösmarty „Árpád ébredése“ című művében. Azóta folyvást Pesten van, s a közönségnek comicus szerepekben legnagyobb kedvence: csinos külseje mellett rendkívüli ügyességet, mozgékonytságot és fürgességet tüntetvén fel. A jeles színész egyébiránt komoly szerepekben is otthonos. Comicus szerepeiben nem tulzó, nem bohóc, hanem valódi művész. Legfőbb tulajdonai: tiszta szava-
at és jeles emlékező tehetség, mellyeknél fogva szerepeit, a hol kívántatik, gyorsan s még is művésziileg és érthetőleg előadni tudja. Az irodalomban kevésbé ismeretes. Legutóbbi időkben gyakori betegeskedése sokszor elvonja a színpadtól. —k.

Latkóczyné, elébb **Lendvayné** családi néven **Hivatal Anikó**, szül. Pesten szegény szülőktől 1815-ben. Pályáját igen fiatal korában nagybátyja Balogh színész vezetése alatt kezdé. Hosszabb ideig Komlóssy társaságánál volt, és itt ismerkedett meg első férjével Lendvay Mártonnal. Vele volt Kassán, később 1834 óta Budán, 1837 óta a pesti nemzeti színpadon, hol a közönség első rendű kedvence lön. —k.

Lauka Gusztáv, szül. 1820. Szatmármegye Vitka helységében. Tanult Kassán, Nagy-Károlyban, Szatmárott, Pesten és Szigeten. Eleinte gazdasági pályára lépett; azonban e pályán könnyelműsége miatt nem boldogulhatván, Pestre került, s az irodalom mezején tett kísérleteket. Két évig mint akadémiai írnok működött, melly idő alatt több novellákat és verseket közlött a folyóiratokban. 1846-ban kiadott egy füzetet „Karrikaturák“ czim alatt. 1847-ben egy satyricus folyóiratot indított meg „Dongó“ czim alatt, melly azonban betiltatott. Szinte ez évben jelentek meg tőle a „Martialiák“, 1851-ben pedig a „Comoedia és tragoedia.“ 1848-ban „Charivari“ című folyóiratot indított meg, de 3 hónap mulva ez is megszűnt. Jelenleg Nagy-Kállóban lakik és komolyabban gondolkodik; mint azt legközelebb megjelent novellái is mutatják, mellyek majdnem ellentétet képeznek „A XIX. század élvei“ című, 1845-ben kiadott s így legelső önálló művével. —k.

Gr. **Lázár János**, született 1740. Erdélyben, Ott végzé

tanulását is; s minden erejét a hon felvirágoztatására szentelé. 1750-ben, s így 40 éves korában, az erdélyi rendek előül-jévé neveztetett. Neve versei által híresült el; kortársaitól magyar Apollónak hivatott. Deák és magyar nyelven több munkát írt. Ezek közül jelesbek: „Okos teremtett állat, avagy a teremtett dolgoknak szemlélésükből a teremtő Istenhez való felemelkedése az okos léleknek.“ Kolosvár, 1745. „Innepnapokra való isteni dicséretetek,“ mellyeket francziából fordított. U. o. 1760. „Florinde az az bizonyos országokban találató ritkaságoknak historiája, magyar versekben foglal-tatva.“ Szeben, 1766. —y.

Lendvay Márton, pesti nemzeti színház nyugdíjas tagja, szül. 1807. nov. 11-én, Nagy-Bányán, Szatmármegyében. Tanult a nagybányai gymnasiumban, s egy ideig a szatmári lyceumban. Már gyenge korában ellenállhatlan vonzalmat érzett a színművészet iránt. Követve saját hajlamát és lelkesedését, 1828-ban Fehér társaságához szegődött. Fokon-kint fejlődvén tehetségei, 1833-ban a kassai társasághoz szerződött. 1834-ben Budán szerepelt, s már 1837-ben a nemzeti színház megnyitása után diadalokat aratott. Utolsó években gyakori gyengélkedése miatt igen ritkán, akkor is csak mint vendég lépett fel; míg 1854. óta nyugdíjt huz az e célra még csak most gyűlő alapból. Lendvay nemzeti színművészetünk legnagyobb hőse, lyricus és hősies szerepekben páratlan. Sok tekintetben eddigi színészeink még csak megközelíteni sem tudták. Irodalommal nem foglalkozott. Nem rég fia ifj. Lendvay Márton a nemzeti színház rendes tagjává avattattott, s mondhatni, hogy sok tekintetben öröklé atyja tulajdonait. —k.

Lépes Bálint, régi nemes családból származott 1570 körül. Az egyházi rendbe azon korszakban lépett, midőn épen nem vala kilátás arra, hogy neki e pályán egyedül rózsák fognak nyilni. E kor a harcz- és küzdésnek kora volt. Ő munkásan kezdé, s úgy végzé be életét. Kitünő tehetségei őt a nyitrai püspökségre emelék, s mint ilyen 1608. cancellári hivatalt is viselt. A törököknek harczuk lévén a persák-

kal, II. Mátyás király oda fordítá igyekezetét, hogy erejét összeszedvén, a hazát az ellenség dulásától megszabadítsa. E végből 1614. a német fejedelmeknek Linzbe gyűlést hirdetett, hova Magyarhon részéről Lépes Bálint is követül küldetett; 1620. pedig már mint kalocsai érsek jelent meg Bethlen Gábornál; ezt a császárral egyességre birandó: mi neki sikerült is. Különben nagy esze kitűnik eléggé munkáiból, melyek közt „A Pokoltól rettentő és mennyei boldogságra édesgető Tükör“ (Prága, 1617.) fölötté jeles. Ajánlva van Pázmány Péter esztergomi érsek- és bibornoknak. E munkát Eszterházi Károly egri püspök 1771. ugyancsak Egerben újra kinyomatván, az eredetiben hemzsegő nyomtatási hibáktól Borbás Ignác sz.-ferenczrendű pap által tisztította ki. Nyelve szép és megható. —y.

Lévai József, szül. Borsodmegyében Sajó-Szentpéteren, 1825-ben. Elemi iskoláit szülőhelyén, a felsőbbeket Miskolczon végezte. A jogtudományt Késmárkon hallgatta. Már 1848-ban mint ministeri fogalmazó részt vett a „Közlöny“ szerkesztésében. Forradalom után a „Pesti Napló“-nál nyert alkalmazást mint helyi ujdonság-író, míg végre 1852-ben a miskolczi lyceumhoz neveztetett magyar irodalom tanárául. Költeményeit, melyek a lapokban szétszórva jelentek meg, összegyűjtve szándékozik kiadni; az első kötet 1852-ben jelent meg, „Költemények“ czim alatt. —k.

Lichtner (Világosi) Gáspár. született Jákóhalmán a Jászságban, 1822. januar 1-jén. Elemi s gymnasiumi iskoláit Váczon és Budán végezte; mi után 1837-ben a váczi papnevelő-intézetbe vétetett fel, hol bölcseleti s hittani tanulmányait folytatta. 1843-ban gr. Nádasdy Ferencz, akkor váczi püspöktől subdiaconussá avattatott fel, s egyszersmind segédkép Romhányban alkalmaztatott; következő évben diaconussá, 1845. januar 23-kán pedig ugyanazon főpap által áldozárrá szenteltetett. Főtről, hol utólszor káplánkodott, 1850. juliusban az egyházkormánynak gr. Károlyi István mint kegyur által a derekegyházi fióklekipásztorságra mutattatott be, hol jelenleg is hivatáskodik. Irodalmi termékei: „Házasulandók tani-

tása és tanulása“ (Rel. 1851. I. 47. 54. sz.) „Férj- és nejesülendők kérdezgető ker. tanítása és tanulása.“ (Pest, 1851.). „Jegyesek tanulása.“ (Kath. Népl. 1852. 43. sz.) „Az új büntető törvénykönyv.“ (Rel. 1853. I. 42. 43. sz.) „Az új polgári törvénykönyv.“ (Rel. 1853. II. 19. stb. és Rel. 1854. I. 20. stb. sz.) — k.

Lippai János, született 1606. nov. 1-ső napján Posonyban. Nevelését nyerte a bécsi cs. nevelőintézetben, melyből kilépén, 1624. jezsuitává lett. „A széptudományokban olly szép előmenetelt tanusított, hogy méltónak találtatnék a gráci és bécsi egyetemekben a keleti nyelvek tanítására. 1643. az avatottabbak közé soroztatván, miután a győri collegiumot dicséretesen igazgatta, első volt, ki Trencsinben társait 6 évig kormányozta. A bécsi növendék-papságnak és a nagyszombati nemes ifjaknak több évig volt vezére. Ungvárról, hol 3 évig volt előljáró, Kassára vala menendő, midőn testvére György, esztergomi érsek előljáróinál ki eszközlötte, hogy hátralévő napjait udvaránál tölthesse. Miután 1666., s nem, mint Bod és Horányi állítják, 1662. testvére meghalt, hét évi távollét után ismét fölkeresé rendtársait, Trencsinbe vonulván nyugalomra; hol nemsokára (1666. jan. 2-án) a világi szenytől tiszta lelkét visszaadá Teremtőjének. Munkái e czimek alatt jelentek meg: „Calendarium oeconomium, az az esztergomi érsek urunk posonyi gondviselőjének majorságáról irt lajstroma minden esztendőre.“ Posony, 1661. Nagyszombat, 1662. „Posonyi kert.“ Bécs, 1664. „Gyümölcs kert.“ U. o. 1667. s így holta után egy évvel később. —y.

Lisznyai (Damó) Kálmán, jeles és legtermékenyebb költőink egyike, született Nográdmegye Herencsény helységében, 1823. oct. 13-án nemes szüléktől. Az elemi iskolákat Losonczon, a felsőbb tanulmányokat Posonyban és Eperjesen végezte. Költészeti tanulmányainak alapját Sárosi és Berényi tantársaival már tanuló korában vetette meg, mint erről az, „Athaeneum“-ban közlött „Szívemhez“ című költeménye tesz bizonyosságot. Iskolái végeztével Nográdmegyében mint

aljegyző, később mint törvényszéki fizetési bíró működött. Az 1848-iki forradalom alatt katonáskodott; miért a cs. k. hadseregbe soroztatott, hol két évet töltött; részt vevén ez idő alatt a schleswigi expedícióban. Számos és köztetszést aratott költeményeket írt, elszórva majd minden szépirodalmi lapokban s egyéb folyóiratokban. Különösen balladái ébresztettek nagy figyelmet. 1846-ban önálló füzetet bocsátott közre, „Tavaszi dalok“ czim alatt. Legnevezetesebbek azonban „Palócz dalai“ (Pest, 1851. I. köt.), melyek rendkívüli hatást eredményeztek országszerte, s főleg mythosi tekintetben maradandó becsüek. Lisznyaynak ez érdemét a németországi mythologiai szaktudósok is elismerték. Sajátságos, hogy L.-nak épen e jeles műve támadtatott meg némelly ál-criticusok által. — Sajtó alatt van Müller Gyulánál „Madarak pajtása“ czimű költeményfüzére. A közönség türelmetlenül várja „Palócz dalai“-nak 2-ik kötetét. Hir szerint ez is, azonfelül egy vig eposz, továbbá „Oltár-virágok“ czimű költeményfüzére és elszórt versei nemsokára látandnak napvilágot. —k.

Lisznayai Pál, született 1630. jan. 4-én Lisznyán, Sepsi-széken. Atyja becsületes székely volt. Ifjúsága óta nagy kedvet mutatott a tudományok iránt. Miután ezekben idehaza nem csekély előmenetelt tett, bővebb kiképzés végett több évig a külföldön is járt, honnan megjöven 1667. Kassán a ref. tanodában tanítani kezdett; de üldözöbe vétetvén, hónát elhagyta, s Belgiumban keresett és talált menedéket. A zivatar csilapultával ismét megjelent, és Debreczenben telepedett le; hol a tanács által tanítóul nevezteték. Latinul több munkát írt, magyarul ez egyet: „Kronika, melly befoglal 1196. esztendőket, avagy Christus születésének 1268—1464. esztendei alatt dolgait a Magyaroknak, mellyet Chronologice, és az Christus-Urunk esztendeiének folyása szerint illendő rövid formában tsinált és kibocsátott Lisznayai K. Pál.“ (Debreczen, 1692.). Ritka könyv. —y.

B. Liszti László, született 1620. jun. 22-én. Születése helyét, nemkülönbén gyermek- és ifjúkori körülményeit ekkorig homály fedi. Mintegy 39 éves lehetett, midőn az

1659. I. Leopold alatt tartott országgyűlésen ellene némellyek erős váddal léptek fel; miért is a 112. t. cz. által meghagyott az ország nádorának, hogy a kir. fiscus, vagy a kártvalottak megkeresésére összehíván a kir. tábla tagjait, előleges vizsgálatot tartson, s ha csakugyan bűnösnek találtatnék, rögtön lakoljon. Bűnösnek találtatván. az ítélet rajta azonnal végrehajtatott. Köpcsényi jószága, jelenleg Eszterházi hg. birtoka Mosonmegyében, a kir. ügyész által lefoglaltatott. Maga a francziáknál keresett menedéket s nemsokára elhalt (1662.). Mint költő Zrinyi föltünése után két évvel később lépett föl: „összes munkáit“ két kötetben adván ki; (Bécs, 1653.). Ezek elseje egy szép ajánlást az ország rendeihez, egy tudós előbeszédet és egy hős költeményt 13 énekben „Mohácsi veszedelem“ ezim alatt foglal magában; a második kötet egy magyar herczeg és király történetét tartalmazza, érdek nélküli versekben, egy tankölteményt a „szerencse állhatatlanságáról“; egy éneket „Bolgog Anyánkról,“ és egyet a „Magyar czimerhez.“ Liszti műveiben inkább oktató, mint magával ragadó. Képzelő erő benne kevés. —y.

Lónyay Menyhért, jeles mezei gazda, született 1822-ben jan. 6-án. 1839-ben tudor lett a pesti egyetemnél. Politikai téren kitűnő szerepet vitt: 1843-ban Beregmegye részéről országgyűlési követé választatott, s mint ilyen az ellenzék zászlója alá szegődött. Az 1843-iki országgyűlés által kinevezett országos kereskedelmi választmány munkálatait Lónyay Menyhért, mint tolvivő szerkeszté. Vége lévén az országgyűlésnek, tudományos szempontból Europa szerte tett utazásokat, és visszatérvén „Hazánk anyagi érdekeiről“ szóló jeles munkát adott ki. Azonfelül a Pesti Hirlapnak folytonosan munkatársa volt. 1847-ben ismét követé választatott, s a magyar forradalomban tevékeny részt vett; miért kibujdosott; legujabban azonban falusi jószágára visszatért, miután ő felségétől kegyelmet nyert. —k.

Loukay Antal, született Bocskón, két órányira Máramaros-Szigettől 1827-iki sept. 12-én. Atyja, államhivatalnok nagy gondot fordított fia nevelésére, Első oktatását a szigeti

kegyesrendiek gymnasiumában nyerte, hol midőn a hatodik osztályt végezné, szenvedelemmel tanulni kezdte magától a tanodákba még be nem hozott görög nyelvet. Tanulmányainak Szatmáron és Pesten folytatása alatt szenttűzti buzgalommal vágyván az irodalom terére lépni, jobbnak látta az egyoldalú s felületes szépirodalmi játékok helyett komoly tanulmányokra adni magát, s kiválólág a görög és romai classica literaturát és a nyelvészetet kezdte művelni; mit annál szerencsésebben folytatott, miután Pestre jövé, 1848-tól fogva a legjelesb magyar tudósok tanácsával élhetett, és az ország első rangu könyvtárait használhatta. El nem hanyagoló a szépirodalmat sem, s a Divatcsarnok, Családi Lapok, Budapesti Viszhang és Hölgyfutár töle is hoztak dolgozatokat. 1852-ben rendes dolgozó társa volt a Pesti Naplónak s az Uj Magyar Muzeumnak; de a mi komoly tanulmányai gyümölcseül tekinthető, lefordítva fekszik nála évek óta ifjabb Plinius Leveleinek tíz könyve, a Dicsbeszéd egészen, és a görög classicusokból Demosthenes összes műveinek fele, melly utóbbiból az U. M. Mzeum több ízben hozott mutatványokat. Demosthenes kedvet adott neki, hogy összehasonlitsa azt a keresztény Demosthenessel, Chrysostommal: tette ezt; hogy a hasonlítást méltónak találta, bizonyítja a Religioban Chrysostomból közlött mutatványok. 1852-ik év végén a nagylelkű magyar moecenás, Bartakovics Béla égri érsek ur ő nagyméltósága azon bizalommal ajándékozta meg Lonkayt, hogy Cantu Caesar nagyszerű Világtörténete középkorának olasz-bóli fordítását reá bizta. Irt egy német Nyelvtant magyarul, mellyet a közoktatási ministerium tankönyvvül elfogadván, Bécsben kinyomatott 1855-ben. Legjelesebb s legnagyobb-szerű munkája a Szent-István-Társulat megbízásából készített „Olvasókönyv“ a felsőbb osztályok számára (II. kötet), melly nemrég hagyta el a sajtót, s a ministerium által szinte tankönyvvül elfogadtatott. — Mindezen munkáin s hivatalos elfoglaltságán kívül, a páratlan szorgalmu tudománybarát szorgalmasan látogatja a m. akademia üléseit; dolgozó társa az Uj M. Muzeumnak s a Magyar Sajtónak. —k.

Losonezy László, szül. 1818-ban Kecskeméten, hol iskoláit is végezte. 1849-ben a kecskeméti collegiumnál magyar és latin irodalom tanárává neveztetett ki. Egy kötet „költeményt” adott ki, Pesten, 1853-ban. —k.

Lukács Móricz, szül. Pesten, 1812-ben. Tanulmányait házi nevelők vezérlése alatt végezte. Egy ideig bresztováci jószágán lakott, és Krassómegye aljegyzőjévé választatott. 1832-ben Pesten vett állandó lakást, és azóta a tudományoknak szenteli magát. Az irodalomban talpra esett fordításokkal lépett fel; miért is 1839-ben a. m. akadémia, 1842-ben a Kisfaludy-társaság tagjává választatott. Kedvencz tanulmánya az angol nyelv és irodalom. Byron költeményeiből többeket magyarra fordított, melyek elszórva a lapokban u. m. a Társalkodóban, Aurorában és Athenaeumban jelentek meg. Irt tudományos értekezéseket is: „az állati magnetismusról,” „büntető jogi theoriákat,” melyek a Budapesti szemlében jelentek meg. Önálló munkája „Fogház javítás,” melyet Eötvös József társaságában 1842-ben adott ki. Vannak politicaai dolgozatai a Tudománytárban, Athenaeumban, Regélőben, s egy spanyolból fordított novellája, „A bőkezű szerető” czim alatt, a Külföldi Regénytárban. —k.

Lutter Ferdinand, született 1820. sept. 3-án Nógrád-megye Bér helységében. 1836. sept. 14-én állott a kegyes rendűek közé; mint növendék Privigyén és Podolinban 3 évig tanított; a philosophia s theologia bevégezése után pedig Pesten és Budán. 1844. kiállván a pesti egyetem előtt a szigorványokat, bölcsészeti tudorrá lett. „Elemi számtanát” a középtanodák számára 1847. adá ki, melly mint kiváló jelességű, azonnal második kiadást ért; ugyanezt átdolgozva a felsőbb elemi iskolák számára ugyanazon évben a helytartótanács elfogadta és 600 pfttal díjazta, de Bécsbe a cancellariához küldvén fel, ott elveszett. Következő évben adá „A természetrajz alaprajzát.” (Pest, 1848.). Ezt követé a „Mennyiségtan elemei.” Buda, 1848. E munkát mint budai széktanár készíté. 1850-ben Szmracsányi családnál lett nevelő. —k.

Maár János, szerzetesi néven Bonifác, szül. 1788.

aug. 29-én Devecseren Veszprémmegyében. Elemi iskoláit ugyanott, a nyelvészeti osztályokat Pápán és Révkomáromban, a humaniorákat Sopronban végezte kitünő sikerrel. 1804-ben felvétetett a sz.-benedekiek közé, s Pannonhegyen kiállván a próbaévet, a bölcsészetet Pannonhegyen és Győrött hallgatta. A theológiát szinte Győrött hallgatta, s 1811. aug. 22-én, mint még nem 23 éves, pápai engedelemmel áldozárnak szenteltetett. Tanítói pályáját 1811-ben kezdette meg Nagyszombatban (a költészeti osztály tanításával, mely tudománybani készségét már kineveztetése előtt több apróbb költeményekkel bizonyította be), s dicsérettel folytatta 41 éven át vagy is 1851-ig. Nagy-Szombatból két év múlva Pannonhegyre, s innen Posonyba küldetett gymn. tanárnak. 1816-ban nevelő lett özv. Somogyi grófnő házában, mely idő alatt beutazta Stajer-, Morva- és Csehországot. Bécsben szorgalmasan látogatta az egyetemi előadásokat, annyira, hogy Pesten kiállván a szigorlatokat, 1818-ban bölcsész-tudornak avatott fel. Ehivatalából kilépve, Pannonhegyen az apátsági könyvtár rendezésével bízott meg; 1820-ban Pannonhegyen, 1821-ben pedig a győri akademiánál neveztetett történelmi tanárnak, mely hivatalát 31 évig viselte. Időközben számos utazásokat tett Magyarországon és a külföldön, meglátogatta Német- és Olaszország jelesebb városait, apátságait és intézeteit. Romában audientiát nyert XVI. Gergely pápánál, és tőle ezüst mellpénzt és sz. Benedek bronzból készült képét nyerte ajándokul. 1850-ben az újonnan szervezett győri 8 osztályu nagygymnasium igazgatásával bízott meg, azonban jövő évben rendi főapát engedelmével bucsut vett tanítói pályájától, s érdemei- és fáradozásainak elismerésül, ő cs. k. felsége által arany koronás érdem-keresztrel jutalmaztatott meg. Nyugalomra lépven, latin nyelven irt történeti munkáját kezdé rendezni, s magyar nyelven kiadni „Egyetemes történelem“ czim alatt; mellyből mostanig 8 füzet jelent meg. Munkáját hajdani tanítványainak ajánlotta. Készített ezenfelül számos alkalmi verseket és felirásokat ünnepélyek alkalmával: mellyek között különös említést érdemelnek a

császár ö felsége körutjának alkalmával készített feliratok, miért Győr városa tanácsa által emlék-koszorúval tiszteltetett meg. A jeles férfiú 1855. évi sept. első napjaiban, Balatonfüreden, a cholerajárvány áldozatává lett. Kéziratban készen levő történelmének folytatólagos kiadását De la Casse Benjamin rend- és tanártársa vállalta magára. — k.

Magyar Ferencz, jelenben Egerben a bölcsészeti s matematikai tudományok tanára, főegyházi s lyceumi hitszónok és az egri érseki sz.-széknél szegények ügyvéde, született Szegeden 1809-ben febr. 5-én szegény polgári szülőtől. Nevelését nagyobb részt Bodó Menyhért minorita rendbeli szerzetesnek köszöni, kinek gyámolítása mellett gymnasialis iskolákat (a költészetit kivéve, melyet Miskolczon járt), valamint a philosophiát is Szegeden a kegyes rendbeliek tanodáiban végezte. 1828-ban az egri érseki megyébe fölvétetvén, a theologiai tudományokat az egri érseki lyceumban Cseh Gábor, Lengyel Miklós, Ferenczy József és Lonovics József akkori jeles tanárok ajkairól hallgatta. Pappá szenteltetvén, hat évig káplánkodott, melly idő alatt egyházi foglalkozásai mellett a német, franczia, angol, és olasz nyelveket tanulgatta. 1839-ben aug. 23-án egri főegyházi szónokká nevezetvén, e fonséges egyházi tisztelet hallgatóinak köztetésével jutalmazva viselte. Majd 1843-dik évi julius 24-én az egri érseki lyceumban a matematikai tudományok tanárává, 1845-dik évi oct. 29-kén pedig ugyanazon érseki lyceumban az összes természeti s magyar közjog tanárává nevezetett. Melly tudományokból az 1850. évi januar haváig, előbb ugyan latin, később pedig magyar nyelven tartott számos hallgatók előtt nyilvános előadásokat. Ez évben az egri érseki lyceumban a jogtudományi előadások felfüggesztetvén, ugyanazon évi september 22-én lyceumi hitszónokká s hittanárrá, 1852-ben pedig egyszersmind bölcsészettanárrá, legujabban végre, bölcsészeti tanárság mellett, mennyiségtanárrá s főegyházi hitszónokká nevezetett. Az általa, mint hitszónok által mondott egyházi beszédek közül néhány b. e. Nyáry Ferencz szeged-rókusi plebános költségén kinyomatott, néhány

kéziratban hever, a többi hamuvá lett. Egyéb kiadott munkái a következő fordítmányok: 1) „Victorine, vagy a hitereje“. Katholikus szellemű s irányu beszély, németből. Kiadott névtelenül b. e. Rathner Ferencz egri kanonok költségén. 2) „A Jézus Krisztus története“. Németből Hirscher ker. János után. Kiadott az egri érseki könyvnyomda költségén. 3) „Természeti jog, vagy jogphilosophia“ Arens Brüsseli tanár után. 4) „Kath. ker. Hittan“, és 5) „Kath. Erkölcsstan“; kiadott Tárkányi József érseki titkár költségén, s ugyancsak az ő buzgalmának következtében több gymnasiumokban tankönyvül elfogadtatott. Legújabb dolgozata „B. Pecador János életrajza“, olaszból fordítva, melly azonban még kiadásra vár. Ifjabb korában érzett magában hajlamot a költészetre is, és néhány, részint alkalmi, részint lyrai versezetben meg is kísérlé erejét; de komolyabb foglalkozásai a költészet irányain tartósabban repkedni nem engedték. Alkalmi versei közül némi becsesl látszik birni az, mellyet még mint tanuló, Czicho József tanuló társa halálára, s mellyet később b. e. Pyrker J. László egri patriarcha-érsek arany miséjére írt. Lyrai költeményeiből egy pár az Athenaeumban és Életképekben álnév alatt jelent meg. — k.

Magyar Mihály, szül. Győrött, 1820. sept. 6-án, hol az elemi, real- és rajziskolát kitünő sikerrel végezvén, Sztankovics püspök által önkényt ajánlott stipendium mellett a gymnasium 1. és 2. osztályát folytatván, 1835-ben mint könyvkereskedést tanuló Posonyban a felsőbb tudományokat magán uton végezte. A magyar irodalom egyik legszükségesebb terjesztő eszközét, „Irodalmi hirdető“ czim alatt szerkeszté 1842—1845-ig. 1844-ben „A mindenkor kész számítót“, 1854-ben „Magyarország helynévtára“ I. füzetét adta ki, mellynek folytatása készülöben van. Közlött még 1846-, 1847- és 1848-ban az irodalom- és könyvkereskedésre vonatkozó cikkeket a Divatlapban neve alatt, s az Életképekben névtelenül. — k.

Majer József, született 1785. jan. 26-án Székesfejérvár ugynevezett felső városában polgári szüléktől. Korán atya-

fosztott árvaságát, akkor plebános, később kanonok, számos ifjak pártolásával örök hálát érdemlett Szabó József, és nagy tudósunk Fejér György ápolták. A tüzes, eleven természetű ifjunak fővonása, hogy Caesarral inkább akármilly faluban első, mint Romában második kívánt lenni. Szüntelen volt ezért fejérvári deák iskoláin keresztül a legjobbakkal borostyánért viaskodó küzdése. A Pécszett végzett bölcsészeti tanulmányok után, a fejérvári egyházmegye növendékei közé iratott. 1805. Pestre az újonnan felállított központi papnöveldebe küldetett, ott hittudományait folytatandó; melyekből 1807. aug. 7-én mint növendék el is nyerte a tudori borostyánt. Milassin püspök által, ki Majert becsülni tudta, tanulmányi felügyelővé neveztetett; hol némelly nem kedves viszonyok miatt csak néhány hónapokat töltvén, nagyobb tapasztalás kedvéért a fejérvári német káplánságra kívánczozott: ő maga talpig magyar lévén, s utóbb is csak könyvekből és könyvek után töredeazve ejtvén a német szót. Rövid felügyelésének nevezetessége, hogy a szónoki bátorság és ügyesség elősegítésére az akkori növendékekkel sz. Ágoston megterését ábrázoló, s általa szerzett színműveket játszatott el. Majer fiatalabb korában sokat és nem szerencse nélkül foglalkozott a költészettel, s mint némelly irományai mutatják, ha a színművészi pályán marad, nem fog a jók közt utolsó lenni. 1809. az egyházi történet tanításával bizatott meg, s ugyanazon évben sz.-széki közbíró s jegyző, 1814. a felső város plebánosa, s a fejérvári felső kerületnek alesperese lön. Itt a munkálat tágas mezején 10,000 lélek, alesperesi tisztjének, szentszéki ügyeinek gondjaitól fenmaradt óráiban szedegette diszes ajkának gazdagságát; mellynek hatalma, méltósága, ékesége őt valamint többi szónokainktól megkülönböztetik, ugy újabb magyar legjelesebb szónokaink sorába helyezik: sőt bátran elmondhatjuk, mikép ő, főleg utolsó munkáiban a magyar ékesszólásnak eddig senki által meg nem haladott példányait adta. 1828. tizenöt évi pásztori fáradozásai székesfejérvári kanonoksággal jutalmaztattak meg. Ugyanekkor a papnövelde főigazgatójává is nevezteték. Mit tett ő éltének e

végso pályáján, eléggé hirdetik Arad-, Somogy-, Veszprém-megyékben viselt követségei; két országgyűlésen munkás hathatossága, és számra mintegy husz, részint kinyomott, részint kéziratban maradt jeles egyházi beszédei. A Bécsben sz. István király, és Fejérvárt Nagyboldogasszony napján mondott beszédei a magyar egyházi ékesszólásnak gyöngyei maradnak örökké. Kölcssey, az éles bíráló, ez utolsóról a Muzárlonban magasztalólag emlékezik. 1823. bocsátotta közre „Vasárnapi homiliáit“ (3. k.). Irt ő ezeken kívül „Kateketikai oktatásokat is“; de ezek az egyházi irodalom nem kis kárára egyik barátjánál elvesztek. Nyílt elme, éles ész, bő tudomány, hathatós beszéd, igazság szeretet, egyenesség valának főtulajdonai. Meghalt mellvízkórban, 1834. dec.*13-án élte 49-ik évében. — y.

Majer István, született 1813. aug. 15-én Mocsonokon Nyitramegyében: hol atyja Mihály a nagynevű Kluch püspöknek 27 év hosszat udvari tisztje volt. Kluch látván hű emberének fiában rejlő, sokat ígérő tehetségeit, azt, távol a szülői háztól, saját költségén és nézetei szerint nevelteté. Elemi oktatásban Érsekujvárott, a középtanodaiban pedig Esztergomban részesült. Szünnapokban azonban haza kerül-vén, szerencsés volt gyakran a nagypüspök színe előtt megfordulhatni, ki gondosan és lelkesen csepegteté romlatlan keblébe az Isten félelmét, a becsületességet, a hon- és munkaszeretetet, s azon nemes érzést, hogy másoknak örömet szerezni főgyönyörének tartsa. Ő volt, ki a tudományokhozi hajlamot, és a papi állapot iránti vonzalmat benne fölébreszté. 1828-ban, 15 éves korában soroztaték az esztergomi főmegye növendékei közé, s Nagyszombatba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt végezte be 1834. hittudományi pályáját is, melly alatt megtanulta e földi bajok és nyomorok közepett is örülni az életnek, és jó tettek által az üdvösségre készülni. — Mint másodévi hittanuló 1832. azon négy lelkesebb kispap egyike vala, kik a növeldében a „Magyar nyelvgyakorló egyesület“ létrehozását indítványozták, s előljárói jóváhagyás mellett életbe is léptették. — Gyermekkora óta a

szépművészetek iránt táplált hajlamát, saját szorgalma után annyira kifejtette, hogy 1832—1834. lelkes igazgatója fölhevására, növendék-társainak rendes órákban a rajzolásban alapos utmutatást adhatta. — Dicsérettel végzett növendéki pályája után, ifju kora miatt azonnal pappá nem szenteltethetvén, b. Sennyei Pál és Gejza urfiak mellett vállalt nevelői hivatalt: illy minőségben Pestre költözvén, a magyar törvény hallgatása mellett, jeles és tudományos férfiak társaságában két év alatt elég bő alkalmat nyert ismereteinek gyarapítására. Ez időt kezdé meg irodalmi pályáját is. Itt leste el a rézmetszők mesterségét, és csakhamar rézbe vésott csinos sz.-képei tetszést arattak, s 1845. már harmadik kiadást értek. Tájrakjai a Regélő, Honművész, Életképek mellett, s Vahot „Magyar föld és népei“ című folyóiratában, meg a lipcsei „Illustrierte Zeitung“-ban jelentek meg. — 1836. pappá szenteltetvén, nevelői pályáját a muzslai segédlelkisésséggel váltá föl. Buzgón hivatalkodni, kivált az iskolát lelkiismeretesen kezelni, volt itt vágyainak és iparának szebbike; miért 1838. szorgalmát méltányolni tudó előljárói által Esztergom jelelték ki neki munkatérül. 1842. Kopácsy hg.-primástól, az általa és esztergomi káptalanja által alapított mesterképző intézet egyik tanárává nevezteték. Tapasztalás és önképzés végett hazánk legnagyobb részét, ide értve Erdély- és Horvátországot, valamint az austriai német és olasz tartományokat különféle irányban beutazván, ezek jelesb intézeteit szemügyre vette. Tanári hivatalának pontos betöltése, s egyházi beszédeinek kidolgozása mellett hiányokat pótolni, s környékére jótévőleg hatni életeleve lévén, ezt valósítani minden alkalommal buzog. Bizton állithatni, mikép 1845. ő volt a főtényező, hogy Esztergomban Nedeczky Katalin „kisasszony-nevelő- s tanító-intézetét“ a kor kívánataival egyezőleg átalakítá. Tagja a m. kir. természettudományi társulat-, müegylet- és iparegyesületnek sat. Buzgó gyámolítója mindazon közintézetek- és egyesületeknek, mellyek elve szerintiék. Szorgalmas gyűjtője a régiség becses emlékeinek, minők a kéziratok, könyvek, képek, pénzek stb. A muzslai népda-

lok, tájszavak, szójárások és közmondásokkal a magyar tudós, az ebedi és perbeti népdalokkal pedig a Kisfaludy-Társaságnak kedveskedett. Neve 1835 óta a magyar irodalomban gyakran előfordul; irt ugyanis a Religio és Nevelésbe (több mint 50 cikket); Jelenkor és Társalkodóba, Tudományos Gyűjteménybe, Egyházi Tárbba, Regélő-Honművészbbe, Honderübe, Sionba, Századunkba, Nemzeti Ujságba stb. Nevezeteseb értekezései ezek: Magyar sz. Erzsébet emléke. A kettős magyar betűk egyszerűsítéséről. Fametszésről. Egyházi énekről. Varga István kisdédovási tervének bírálata. Az iskolai ifjuság fölépüléséről; A térítésről; A keresztenyszerű népnevelésről; Vándor pillanatok stb. Irányuk: vallás, erkölcs, nevelés, művészet, hazafiuság. Jelesen kidolgozott egyházi beszédei közül ekkorig csak egy látott napfényt, melyet t. i. Bartos Lajos első sz. miséje közben mondott Sárísápon 1838.; a többi sajtóra várakozik. Önálló művei ezek: „Szindarabok ifjuság számára“ (Pest, 1846.); mellyel irodalmunkban a hiányt ügyekvék pótolni. „Népneveléstan“ (Pest, 1845.). E munkát Esztergommegye czélszerűségénél fogva minden kebelbeli iskolamester számára megvette, s a többi megyék figyelmébe, pártfogásába ajánlá. Tótra is lefordittatott (1847.). „Liturgika mesterképző intézetek számára“, a helytartótanács által 400 pfttal jutalmazva. Mult évben „István bácsi“ ifjuság- oktató munkája jelent meg; ezenfelül adott ki több ifjuság- és népoktató iratokat és naptárakat. —y.

Majer Károly, szül. Nőtincsen, 1830-ik évi jan. 14-én. Gymnasiumi s bölcsészeti tanulmányait Váczon, jogi tanulmányait pedig Pesten és Győrött végezte (1846.). Nevével az irodalmi téren először 1836-ban, a „Hazánk“ czimű kereskedelmi és szépirodalmi lapban találkozunk; azonban már ezt megelőzőleg Illucz Oláh János által, ki őt az irodalomba úgy szólván bevezette, felkaroltatván, a „Nemzeti Ujság“-ban, mint a napi események írója működött. Az 1847-ik évi országgyűlés megnyíltával Nógrádmegye követének oldalánál irnok, s egyszersmind a „Nemzeti Ujságnak“ a rendek táblájánál tudósítója volt. Az 1847-ki országgyűlés bevé-

geztével, mint a „Nemzeti Hirlap“ dolgozó-társa, és később parlamenti tudósítója, ámbár névtelenül, (néha névjegy alatt) a politikai hirlap-irodalommal sokat foglalkozott, mindaddig, míg végre a beállott bonyodalmak szünetre kényszeríték a politikai irodalmat. Az újabb sajtói időszakban a „Budapesti Hirlap“, „Pesti Napló“, „Divatcsarnok“ és „Hölgyfutár“ hasábjain (a politikai lapoknak azonban csak tárczáiban) találkoztunk Majer Károly nevével, többnyire beszélyek és szép-irodalmi művek alatt. Eredeti nagyobb szerű munkát e fiatal írótól még nem birunk; azonban több munkát fordított, s e téren különösen Lacordaire egyházi beszédeinek fordításával vonta magára a közfigyelmet. E munkának, melyből eddigelé csak az 1-ső füzet látott napvilágot, fordítását az időszaki művészet nyereségnek mondta a magyar irodalomra nézve. Ezenkívül Majer Károly Dumas Sándor „Fekete tulipánját“ (regény 2 kötetben) ülteté át a magyar irodalomba. Jelenleg e nemben a legnehezebb vállalatok egyikével foglalkozik: A Szent-István-Társulat Majer Károly fordítása szerint adja ki Nicolas „Bölcsészeti tanulmányait“ (Etudes philosophiques sur le Christianisme); melly munka megjelenése Franciaországban, hol már 8 kiadást ért, nagy figyelmet gerjesztett a tudós világban. —k

Majthényi Flóra, hasonló nevű régi nemes család ivadéka, szül. Pesten, 1837-ben. — Lapokban elszórt több költeményeiről ismeretes.

Malom Luiza, szül. Kolosvárt, 1824-ben ref. születéskor. Atyja kormánytanácsos volt. Meghalt 1847-ben, 23 éves korában. Beszélt több nyelveket. Fordított, s néhány jeles eredeti novellát írt. —k.

Mannó Alajos, született 1816. maj. 16-án Debreczenben, rom. kath. polgári szülőktől. Első kiképezését gondos szülői oldala mellett, az ottani kegyes rendűek középtanodájában nyerte 1822—1829; azután Pesten folytatá tanulmányait 1831-ig. Ekkor a gyógyszerészi pályára adván magát, Debreczenben gyakornokoskodott. 1837. a gyógyszerészi oklevél elnyerése végett Pestre költözött, s célját érven, a fő-

városi gyógyszerárban két évig foglalkozék. Látván azonban, hogy vagyon hiánya miatt önállóságra e pályán nehezen vergődhetik, a gyógyászat tanulására szánta el magát; de mivel erre a bölcsészeti tudományok elvégzése kívántatik, előbb azokat hallgatá: így lépett az orvosi kar növendékei közé. De tanulmányait be nem végezheté: a kérlelhetlen halál 1846. jan. 16-án diadalmaskodott rajta. Az irodalom mezéjén „Vegytani gyógyszerisme“ czimú munkájával tünt fel (1841.). Ezt követte „Orvos gyógyszerészi vegytana“ (1842.), melly e szakban magyar nyelven első. 1843-ban Schlipf koszoruzott jeles gazdasági művét forditá; azután pedig az „Állattan“ magyarításában fáradozott. 1845-ben az iparegyesület megbizásából Zschokke „Golddorflein“ czimú népkönyvének fordítását „Aranyfalva“ czim alatt készítette el. — y.

Márkfi Samu, született 1811. mart. 29-én Cserencsócson Muraközben, Zala legtermékenyebb vidékén. Az első oktatás, mellyben gyengéd éveiben erényes szülöi házánál részesült, vallásos vala, s olly erős gyököt vert, hogy serdült, sőt férfi korában is a vallásos magasztos érzet kitünöleg tulajdona maradt. A hang, melly először zengett ajkairól, a horvát volt; most a magyart vallja sajátjának; miután az első, tanulási éveiben gyakorlata nem lévén, annyira feledé, hogy hosszabb távollét után szülöivel és rokonaival csak alig értetheté magát. Gondos atyja a tudományos pályára készült, hogy sikerrel végezhesse a középtanodai osztályokat, mellyekben a tanítási nyelv már akkor majdnem kizárólag a magyar volt, Alsó-Lendvára vitte, hol rövid idő alatt a magyar nyelvben kellő jártasságot szerzett. Köszeg 3 évig volt tanuja mindinkább növekedő szorgalmának. 1826. lépett sz. Benedek szerzetébe, mellynek tagjává 1832. avattaték fel. A magyar egyetem bölcsészeti karától, a kiállott szigorványok után, tudori koszorura érdemesítették. 1834-ben a Pannonhegyen bevégezett négy éves hittani folyam után Bécs fogadá keblébe. Itt, mint sz. Ágostonról nevezett, europai hírti intézet tagja, éles ítélet, mély belátás, példás magamegtagadás és ritka szerénység által, jeles társai közt kitün-

vén, derék igazgatói szeretetét, bizalmát, sőt barátságát is kiérdemleni szerencsés volt. Itt növelé s gyarapítá sokoldalu alapos ismereteit; itt szilárdult meg egyházas szelleme; itt kezdé világosabban látni, fönségesben érezni a valódi kath. pap magas hivatását. Három évi távollét után 1837. mint hit-tudor visszakérülván Pannonhegyre, a héber és görög nyel-vek, meg a hermeneutica s mindkét szövetségi sz.-iratok exe-gisének tanításával bizaték meg. Tíz évig ernyedetlen buzgó-sággal működött a körben, melly neki munkarészül kijelel-tetek, s midőn éber figyelemmel kísérte egy részről intézeté-nek, mellynek egyik csillaga, ügyeit, más részről nem fe-ledkezik meg a vezetésére bizottakról, kiknek valódi atyja, bölcs tanácsadója vala mindenkor. Igen sok jó történt szer-zetében felszólalása következtében. Tanítványait a magyar irodalom ápolására melegíté, tüzelé; velök dolgoztata; mun-káikat figyelmesen átnézá; hol szükség vala, javítá. A mun-kálatok, csinosan tisztázva s bekötve, több kötetre terjednek; köztük igen sok jeles darab, eredeti és fordítás találtatik. Bár kiadatnának. A Filinger Lipót halálával megürült egye-temi tanszéket, csőd útján, 1846. végén elnyervén, Pestre költözött, s azóta ott működik a haza és egyház javára. Ta-nítványai által szerettetik, tanártársaitól becsültetik, tisztel-tetik. Sokáig ismételt kéréssel sem bírhatták rá barátai, hogy az írói rögzös pályára fellépjen; ő azt tenni folytonosan vona-kodék: újabb időben azonban győzött a jó ügy, s nyomós tolla alól több érdekes czikk került ki, s jelent meg a „Reli-gio“ egyházi folyóirat hasábjain, de névtelenül ekkor is: ne-vét kitenni szerénysége nem engedé. Önálló munkája „Hit-kételyek“ czimet visel. (Pest, 1849.). Ezenfelül 1854-ben je-lent meg tőle az ujonan áldolgozott evangeliomos könyv, „Szent Szakaszok“ czim alatt, kiadva a Sz.-István-Társulat által. —y.

Márki József, bölcsész- és jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd s pesti képezdei tanár, született Kecskeméten, 1815-ben polgári rendű kath. szülőktől. A helybeli négy évfolyamu városi elemi iskolát, valamint a kegyes-rendiek által ve-

zért hat osztályu középtanodát is bevégezvén, egy évi, vagyonszükség parancsolta szünet után, a pesti egyetembe lépett, hol a bölcsészeti s jogtanulmányokat öt évig hallgatta; míg nem 1838-ban az iskolai pályától bucsut vőn. Bölcsészettudori fokra emeltetett 1836., jogtudorságra 1842.; ugyan ezen évben egyszersmind köz-, 1843-ban pedig váltóügyvédi czimeket nyert; mindazáltal az ügyvédség gyakorlati részével nem foglalkozott, hanem a helyett inkább tanárságra törekedett. Honnan 1842-ben a posonyi akademiánál megürült államtani s bányászjogi, és 1843-ban, midőn az ország öt különböző helyein kir. képezdek állittattak, a pesti képezdei tanszékre pályázott; mely utóbbit el is nyervén, 1844-ki october 1-je óta a nevezett intézetnél mint egyik rendes tanár működik. — Sajtó utján (1843-tól 1854-ig) külön megjelent nevelési iratai: „Neveléstan“, kivonat Szilasy János „Nevelés tudománya“ czimű 2 kötetnyi munkájából; „Módszertan“, vagyis: utmutatás, miképen kelljen a nyilvános elemi tanításban czélszerűen eljárni (nagyobbrészt a bécsi „Methodenbuch“ szerint kidolgozva); „Betű- és kis olvasókönyv (magyar, latin, német nyomott és kézirat-betűk és olvasmányok); „Olvasástan“ (miképen kell olvasásra tanítani, s ezzel a nevelést összekapcsolni); „Számvetés, Termény-leírás, Jobbágytörvény, Embertan“; Népiskolák könyvében (mellyet Zimmermann tantársával együtt irt és szerkesztett). Embertan, Számvetés, Földleírás, Általános történet, Kézműtan, Gazdaságtan, Természettan“; végre „Szivképző költemények“ (1-ső füzet: „Szapáry Péter“, 2-ik füzet: „Hunyadi és Kapisztrán“; mindkettő költői beszély, himfi-versekben). „Időszaki közlönyökben napvilágra jött értekezései következő főíratokat viselnek: „Tanmód“ (Kath. iskolai lap. 1849.); „Olvasástan“ (U. o.); „Az iskolai imádságról“ (Religio, 1850.); „Észrevételek a cs. k. képezdek körül, különös tekintettel a pesti képezdekre“ (Pesti Napló, 1852.); „Külföldi madarak“ (Családi Lapok, 1832.); „Hazai mérges növények“ (u. o., 1853.); stb. — k.

Márton József, született 1771. mart. 2-án Iszka-sz.-

Györgyön Fejérmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulását Debreczenben 1779—1793. végezvén, eleinte nevelő, majd a lőcsei evang. gymnasiumnál erkölcstan és természetrajz tanára lett. Mint ilyen 1799. illető előljáróságától szabadságot kért és kapott is, hogy a hazát nyelvismereti czélból beutazhassa. Utjából visszatérte után 1801. Görög Demeter-, akkorban hg. Eszterházy Pál nevelőjétől meghívást kapott, hogy Bécsben a magyar irodalom körüli munkásságot vele megosztaná. Engedett a meghívásnak; s ez idő óta a még Lőcsén kezdett írói pályának haláláig hive maradt. A magyar nyelvet 1806. több családnál mint magánnyelvmester, ez idő óta a bécsi cs. egyetem mellett is mint a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanára nyilván, de fizetés nélkül, végre a magyar testőrségnél mint rendes magyar nyelvoktató díjjal tanította. Itt csak nevezetesebb magyar munkáit fogjuk felhozni; ilyen a: „Német Grammatika“, ahhoz tartozó német olvasó- és szókönyvvel együtt (1799.); melly munka 1840-ben már a tizenharmadik kiadásra méltatott. „Német-magyar és Magyar-német szókönyv“ (Bécs, 1799—1800.); „Bertuch természet-historiai képes könyve“ (u. o. 1810—1816. 10 darab 4r.); Magyar Atlas“ (u. o. 1811.); kezdette Görög és Kerekes, folytatta és bevégezte Márton József. Ehhez „Repertorium“ (u. o. 1812.); „A Magyar Kurir“ több rendbeli melléklapokkal. (1828—1834.). Kiadta „Csokonai Vitéz Mihály poetai munkáit“. (U. o. 1813. 4. k.). A magyar t. társaság mindjárt első nagygyűlésében, 1831. febr. 17-én levelező tagsággal tisztelte meg. Meghalt Bécsben szélhűdés következtében 1840. jul. 26-án, midőn utolsó munkája „Gyönyörködtetve tanító magyar olvasó könyv“ végső iva még sajtó alatt volt. —y.

Maties Imre, született 1810. oct. 15-én, Pápán Veszprémmegyében, szegény de jámbor, istenfélő szüléktől; ki miután az elemi s a nyelvtani négy osztályt szülőhelyén, a költészetet és szonoklatot pedig a székesfejérvári középtanodában dicséretesen bevégezte volna, a bölcsészeti tudományok hallgatására a pesti egyetembe sietett. Szülőitől segélyt

nem kaphatva, s úgy szólván egyedül magára hagyatva, a legszükségesbeket is nélkülözni kénytelenítettén, futá meg itt bölcseszeti pályáját. A szép tehetségű ifjunak kilátásai homályosodni kezdének, s igyekezetét megtörték a gátok, melyek eléje gördítették; tanulmányait tovább nem folytathatá, s már a fővárosból távozni akart, midőn nevelőül Zomborba, egy nemes család által meghivaték. A tanítási bajok nem lévén ismeretlenek előtte, a meghívást elfogadta, s három évig, kibékülve sorsával, e pályán meglegedetten működött. Viszszatérván Pestre, 1836. elején a magyar t. társaság elnöke által irnokká s javitnokká neveztetett. E tájban ismerkedett meg leginkább a magyar irodalom termékeivel. E hivatalától 1838. megválván, Posonyba ment Orosz József mellé, s a Hirnöknek lett dolgozó társa. Majd 1844. febr. 22-én az ujonnan felállított érsekújvári képezdében tanárrá lön kinevezve, honnan 1848. a posonyi főelemi tanodához tétetett át saját kérésére. Az Uránia, Nefelejts, Hajnal, és Aurora zsebkönyvekben; a Hasznos Mulatságok, Társalkodó, Regélő és Honművész, s Rajzolatok czimű folyóiratokban megjelent versein, és egyéb, a Századunkban, Sürgönyben, és Hirnökben közölt kisebb értekezésein és külföldi tudósításain kívül, önállólag e műveket írta: „Magyar-német-francia társalkodás segéd-könyve“ (Posony, 1841.); „Ungarischer Sprachplatz“ (Posony, 1843.); „Alkalmazott magyar nyelvtan“ (U. o. 1847.). Gr. Lamberg cikkeit: „Elfogulatlan nézetek különféle politikai viszonyaink fölött czim alatt (1843.) ő adta ki (1. k.). —y.

Mátray Gábor, szül. 1797. nov. 23-án Nagy-Kátán Pestmegyében, hol atyja tanító volt. Iskoláit Pesten végzé, hol atyja (1804.) szinte mint tanító telepedék le. M. G. 1817-ben elvégezvén a joghallgatást, kir. táblai jegyzővé esküdött fel. Már korábbi éveiben mint magántanító s nevelő működött báró Prónay és gr. Széchényi házában. 1832-ben elvégezvén a joggyakorlatot, ügyvédnek esküdött fel, s azonnal írói és szépművészeti pályára lépett: 8 évig szerkesztvén a „Regélő és Honművész“ ikerfolyóiratot. A magyar tud. társaság már

1833-ban nevezé ki levelező tagjává, később pedig játékszíni bizottmány jegyzőjévé. Később József nádor által a magyar muzeumnál nyert alkalmazást, mint könyvtárnok; miután ezen intézetnek már azelőtt fontos szolgálatokat tett, mint id. titoknak. Ő írta össze a muzeum részére vásárolt Jankovich-féle nagy gyűjteményt. 1846-ban kiadta a Pyrker-könyvtár leiratát magyar nyelven. Ifju korában néhány színműveket fordított, s résztvetta Közhasznú Ismeretek Társzerkesztésében is. M. G. nem annyira író, mint kitűnő zeneművész. E téren számos jeles műveket készített, hová tartoznak a „Magyar dalok“, és a „Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye.“ —k.

Matusik János, k. r. tanár, szül. Tatán Komárommegyében, 1815. febr. 24-én. Kiképeztetése szülővárosában vette kezdetét, honnan a közép-tanodai első osztály bevégeztével Székesfejervárra ment, és itt futotta meg gymnasiumi pályáját s lépett 1834-ben a kegyes tanítórend kebelébe; mellynek tagjává ugyanezen év sept. 30-án Trencsénben avatott fel. Bölcsészeti s hitészeti kiképeztetését Nyitrán és Váczon nyerte, mellynek végeztével Veszprém, Kanizsa, Debreczen és Kolosvár városokban mint ny. r. tanár működött és működik jelenleg is. A mi kis időt hivatási tisztjének vitele mellett megtakaríthat, azt minden egyébnek kizártával a magyar irodalomnak szent áldozni. 1840-ben munkatársa lett a rendi növendékpap-társai körében megindított és kéziratban hetenkint megjelent „Zobori lapok“ czimű folyóiratnak; később pedig „Zobori viszhangok“, hasonló irányu s nyomtatott homlokzattal megjelent folyóiratnak, néhai Hladik Bernát társával, szerkesztő-kiadója volt; melly utóbbi a m. t. társaság könyvtárában van letéve. Ugyanezen s a következő évben szép számú „tatai tájszókát“ küldött a m. t. társasághoz, s a Honművész, Regélő, Rajzolatok, Nemzeti Ujság számára kötött és kötetlen irányu különféle darabokat. A m. k. helytartóság által iskolai kézi-könyvül elfogadott „Magyarország földirata“ czimű kéziratának közrebocsátását a beállott forradalom gátlá. 1851-ben a m. t. társaságot egy ritka becsű, s négy évtizedet magában záró gazdag halálozási je-

lentés-gyűjteménynyel ajándékozta meg két foliant kötetben. 1853-ban jelent meg „Az egyetemes földrajz alapvonalai“ czimű könyvecskéje, Kolosvárott. Most van bibornok-érsek ő eminentiája elé terjesztve „Ajtatos elmélkedések“ czimű kézírata. 1854-ben megjelent tőle „Erdély földrajza a legújabb szervezet szerint“ (Kolosvár). —k.

Medgyes Lajos, szül. 1817-ben Erdélyben ref. szülőköl. Tanult Maros-Vásárhelyen; a theológiát külföldön hallgatta. 1840. óta predikátor Dézsen. „Fibán“ czimű balladája a Kisfaludy-társaság által dicséretre méltattatott. 1844—47-ben dolgozó társa volt az erdélyi „Hiradó“-nak. 1848-ban mint író és táborig pap vett részt a forradalomban; emiatt várfogságra ítéltetett: 1851-ben kegyelmet nyert. Munkái: „Költemények“ (Kolosvár, 1846.), és „Egyházi beszédek“ (U. o. 1849.) 3 kötetben. —k.

B. Mednyánszky Alajos, született 1784. apr. 20-án Prekopán Turócmezgyében b. Révaynak lakában, hol épen szülői esetlegesen rokonaikat latogatók. Első neveltetését családja körében nyerte, honnan már 8 éves korában atyját elveasztnén, öreg-atyja által a piaristák által kezelt trencsényi középtanodába küldetett; itt adá szorgalmának először nyilvános jeleit. — Ugyanekkor határozá el Ferencz király Saurau gr. minister tanácsára a „Therezianum“ visszaállítását. Az elv, melyet felállításában egykor Maria-Therezia követett, birodalma aristocratiájának amalgamisatiója, a józsefi rögtönzés eredménytelensége után ismét gyakorlatba vétetett; és így történt, hogy az ujonan felállított intézetbe a birodalom legjelesebb ifjai választattak; e sors érte 1797-ben Mednyánszkyt is. Az intézet, habár csak ekkor állittatott vissza, mégis virágzása legszebb korát érte: eszközlőjének (Saurau grófnak) szelleme hatotta át; jeles tudományu férfiak, és ünnepeit írók neveztettek tanítóiu. Illy befolyások közt nyerte Mednyánszky itt 4 éven át neveltetését. Az ifju tehetségei s kitünő szorgalma nem kerülhették el a fáradhatlan Saurau figyelmét, kinek ajánlására már ekkor udvari apróddá nevezteték. 1801—1804 közt a posonyi akademiában végzé jogta-

nulmányait. 1804. a magyar cancelláriánál gyakornokká, következő évben pedig tiszteleti fogalmazóvá lett; nőül vevén 22 éves korában Bolza Antonia 16 éves gróf hölgyet. Kevés nap múlva a világhódító Napoleon serege Bécs előtt állott, s Mednyánszkyt kora pályája kezdetén a vészes napokban már is diszes megbízás érte: a magyar cancellaria levéltára adatván oltalmába, hogy azt Bécsből Budára szállítaná. Diszes pályájáról azonban csakhamar lelépni kényszerítették családja körülményei. Saját és öcscse javai már 10 évtől gondnok által kormányoztattak, ezek átvétele és szabályozása sok gondot igényelt; miért is Veszélére, nyitra-megyei jószágára vonult. A vészes idők terhei nem egyszer követelték munkásságát, nem egyszer szólíták ki magányából. Így 1808. az országgyűlésen ifju ereje egész tüzével látjuk őt föllépni. A francia benyomulás folyvást retteg teté a birodalmat, s a csatamezőn honfiaink ezrei hullottak el, a vész uj és uj segély után kiáltozott, a lelkesült országgyűlési rendek 12,000 ujonczot, s a nemesség fölkelését, 50,000 embert és 20,000 lovas ajánlának, egyes birtokosok a huszár ezredekhez 5-ik osztályt állítának, maga Nyitra, Mednyánszky megyéje két ezredet állított, s ezekben Mednyánszkynek legnagyobb része volt. Nem kisebb erélylyel lépett föl az 1811. országgyűlésen, midőn a háboru előidézte köznyomort gr. Wallis pénzügyminister számosak létét felduló pénzcsoökkentési rendszerével tette; Mednyánszky honfiui érzetével szólalt föl ellene, s ez által az általános bizalom részesévé lön. E közben nem mulasztá el megyéje ügyeit figyelemmel kísérni: annak gyűlésein s törvényszékein folytonosan részt vevén. Nyitra neki nagyon sokat köszön; főleg hogy jó utai vannak, örökösének tulajdonítandó. 1820. lépett másodszor házasságra a szellemdus Majláth Ágnes grófnővel, Majláth József statusminister leányával. Az 1820. utáni események nemzetünk egén is súlyos fellegeket hoztak magukkal; pénz és sereg minél hamarábbi kiállítás, s az alkotmányos formák mellőzésével kívántatván az országtól, ekkép az alkotmány alapján lön megingatva. Mednyánszky, ki az 1808-iki országgyűlésen

olly lelkesen tudott áldozni a törvényesség terén, most, valamint 1811-ben is, sietett a nemzet sértett jogai mellett nyíltan szót emelni. Így történt, hogy az 1835-iki országgyűlésen a fejedelem, hallva népe szózatát, törvényileg fogadá a nemzet szabadságait azontul megőrizni, minden három évben országgyűlést tartani, adót és segedelmet csak ez uton szorgalmazni. Tagja, sőt lelke volt azon választmánynak, mely a nádor elnöklete alatt 1828. az iskolák és nevelés tervének kidolgozásával megbizva munkálkodott. Több kötetre rug a munkálat, mely az ő tollából folyt; s mindez csak előzménye volt ama későbbi nagy megbizásnak, mely által hazánk iskolai rendszerének reformátorává lenni rendelve volt. — A tudományos és irodalmi pályán is egyike volt azoknak, kik a százados évek után ismét világítani kezdének; s ha magasztaljuk fényes politikai pályáját, nem kevésb előszeretettel lehet vissza pillanatanunk literatori életére, mellyen át lángesze egy, eddig parlagon maradt új tért nyitott, és világot derített történeti multunkra. S hogy ez érdemeit kellőleg méltányolhassuk, szükséges tekintettel lennünk ama körülményekre, mellyek közt ő literatorrá képződött. Midőn ugyanis 1810. keble szavától ösztönöztetve e térre lépett, nemzeti irodalmunk gyenge kezdetének még folyvást első állapotában volt; csak a költészetnek kezdettek egyes virágai átalánosb ismeretre jutni; tudományos vállalatról alig volt szó, vagy csak idegen, holt nyelven írott iskolai, házi könyvekre szorítkozott; még a honi történet is, mely a 18-ik század második felében Bél Mátyás, Pray, Katona, Engel által fölélesztetett, mindinkább elhanyagoltatott, s az eddigi tudós nagy művek is hasztalan vártak népszerűsítésre. Sokkal szebb virágzásnak indult a többi felrázott Európában, s kiválólag Németországban a tudomány és irodalom, különösen a Müller János féle történeti iskola, s követője Raumer stb. hatalmas befolyást kezdének gyakorolni; a birodalmi főváros számos tudósai áthatva valának ez érzettől, s a szorgalmas Mednyánszkyban a roppant tudományu b. Hormayr, a nagy orientalista Hammer-Purgstall, és a statusgazdászati embere gr. Salm Hugo

büszkék valának versenytársukra, kiből munkálataik hő elősegítőjére találtak. Mednyánszkyt szelleme, ügyes tapintata és nyílt észtehetségei a gyakorlatibb ismeretek terére vezérlék, különösen a történettudományira, és pedig a magyarra, annak minden részeiben. E végre egy, Hungaricákkal dúz és becses kézi könyvtár mellett nagyszerű kézirat gyűjteményt alapított, mellyek magukban valódi kincset foglalnak. De Mednyánszky nemzetének nemcsak egyszerű történetbuvára s történetírója volt, hanem egyszersmind ős hagyományaink regéink és mondáink ihletett regélője is; ő volt, ki a századok hosszas éje után, a nép hit- és emlékezet-csudás meséit összeszedé, ki már csak a nép fiai ajkain szállongó regéket, mondákat és legendákat fentartani, s a nemzetnek visszaadni törekvék; maga, érzete jól tudván, hogy a hontörténete csak így válhatik népszerűvé s nemzetivé, csak így verhet erős gyököt az ifjak, nők, s az egész nép keblében. Mednyánszkynek 1825. Pesten „Mahlerische Reise auf den Waagflusse in Ungarn“ czim alatt megjelent: Vágfolyóni festői utazása, egy a maga nemében; telve történeti nagy visszaemlékezésekkel, rege és mese, csuda s a természet még csudább tüneményei leírásával. E kiadást nemsokára egy második, és ezt 1844. ismét egy harmadik érte magyar fordításban Remellay Gusztávtól. Mondái mesterileg átdolgozva kijöttek Pesten „Sagen, Erzählungen und Legenden aus der Vorzeit Ungarns“ czim alatt magyarítva (Elbeszélések regék és mondák) Sebényitől 1832. — Munkás társa volt Hormayrnak az annyira korszerű „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“ kiadásában, 1820—1830. Sokáig tudós műveit latin nyelven, másokat az egyedül divatozó németen kényszerült írni, mert itthon nem volt tér és mód a kezdő író előtt, annál kevésbbé a therezianumi nevelés német befolyása alól kikerült ifjunak; a körülmények változtával azonban sikerült egyes lelkeseknek Pesten a „Tudományos Gyűjtemény“ megindítása (1817.): s alig hogy ez történt, lapjain azonnal mint magyar író s történettudós tűnik fel Mednyánszky. Közlé benne okirati gyűjteményének legrégibb példányait kivonatban, s ve-

lők e jeles értekezést: „Miként kell az okiratokat magán levéltárakból közleni“; így példával és tanítással indult a jeget megtörni, mely tér, mióta Engel és Kovachich az olly nagy igyekezettel és sokszor kevés sikerrel utattörők elhaltak, ismét parlagon állott. A Tud. Gyűjteményben megjelent tőle „Mátyás király characteristicája; a nevezetes visegrádi emlékirat; Drágffy és Fáy eredeti magyar végrendeleteik“; ugy szinte „Detrekő, Ghymes és Vöröskő remek leírásai“, melyeket gr. Salm Robert jelességükért németre tett át; a Kisfaludy-Bajza Aurorájában „A fogoly herczeg“, történeti elbeszélés és „Szerb királyfi“, rege az ő tollából folyt; becses töredékei közt egy jeles magyar philologiai is maradt fen; összegyűjté a magyar közmondásokat betűsorozat szerint. Egyike volt ő azoknak, kik a magyar nyelv terjeztése ügyében annak megtámadói ellen hatályosan felszólaltak. Ugyanilly erélylyel lépett fel a nemzeti alkotmány becsmérői ellen is. Jellemzőleg tudósit egy illy eset felől b. Hormayr: a bécsi udvarnál lévő francia követ, gr. Andreossy, ugymond ő, egy nagy művet vala kiadandó Konstantinápoly, a török birodalom s a mellék-tartományokról, s többször nyilatkozék a körökben, mikép igen szeretne a magyarhoni rabszolgasági rendszer alapjáról s annak mostani állásáról értesülni. A mint ezt Mednyánszky meghallá, azonnal nemes fölgerjedéssel francia nyelven tömötröviden, még is alaposan világosítá fel a magyar pórnak földesura- s a koronához viszonyait, mi természetesen a francia fogalomtól jóval különbözött. Számos és velős értesítéseiert, melyek német folyóiratokban jelentek meg, a bajor kir. tud. akademia 1817. tiszteleti tagnak nevezte ki. — 1830-ban helytartósági tanácsos, és 1831. mint kir. biztos működött Pestnek a cholera által kissé felzavart ügyeiben. Tagja volt azon küldöttségnek, mely József nádor által gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzá- nak és rendszabásainak megalapítására volt kinevezve; melynek alapítóitól igazgató, 1832. pedig az akademiától tiszteleti tagul neveztetett. 1833. mint kir. biztos Torontálmegye s a kiskindai kertület közt fenforgó villongásokat mindkét részt

kielégítőleg, szerencsésen bevégezte; ugyanez évben k. udvari tanácsossá és cancellariai előadóvá, 1835. pedig trencséni főispáni helyettesé neveztetett. 1836. érte őt a legnagyobb megbízások egyike. Erdélyben a k. kamara állapotja s igazgatása végkép elhanyagoltatott, s a kezelés minden ágában legnagyobb zavar és pangás uralkodott; e rendetlenség kipuhatólására, orvoslására Mednyánszky küldetett ki. E terhes feladatot két évi folytonos működés által szerencsésen megoldá; miközben 1836. maj. 8-án valóságos belső titkos tanácsossá, maj. 10-én a k. kamara alelnökévé, 1837. pedig Nyitra megye főispánjává nevezteték. — 1839. az iskolák rendezésének szüksége mindinkább követeltetvén, erre a kormány egy különös bizottmányt nevezett, melynek elnökévé az ez ügyben fáradhatlan Mednyánszky tétetett olly megbizással, hogy Magyarország számára a kor és körülményekhez alkalmazva egészen új tanodai rendszert készítsen; mit ő teljesített is: de ernyedetlen munkássága gyümölcseit nem élvezheté. Az 1836. országgyűlésre következett szomorú események felzaklatták a honfiak keblét, s a sérelem orvoslása hangosan sürgettették, követeltették az 1839. országgyűlésen; s Mednyánszky közremunkált úgy, hogy a nemzet kívánatai teljesültek. Ő volt megbizva a nemzeti bank tervének kidolgozásával. 1842. főkincstárnoki méltóságra emeltették. Az 1844. országgyűlésen jobban el volt foglalta, mint valaha; melynek lefolyta alatt a jó ügy mellett mit sem hagyott kísérletlenül: egészségét, nyugalját, végső erejét feláldozva törekedett a dolgok állásán segíteni; s miután minden erélye megtört a pártok vésztorlatin, az 1844. jun. 15-én bevégezett nyitrai tisztujítás életébe kerülő küzdelmei után, a még 17-én házába nem értnek a galgóczi várfalai közt repedt meg szíve honaért, melynek ő szívvél-lélekkel valódi fia volt, s e volt a kór, melyben kimult. — y.

Megyeri Károly, családi néven Stand, szül. 1797-ben Megyeren, hol atyja gazdatiszt volt. Innen kölcsönözte nevét is, melly feledhetlen lesz a magyar színészet évkönyveiben, melly 26 éven keresztül volt a nemzeti színpad büszkesége.

Eleinte gazdasági pályán kezdett működni, később azonban megkedvelvén a színészetet, Kilényi társaságába, innen Sándorfi-éba lépett. Egy ideig maga is vezete vándor-színész-társaságot. A pesti nemzeti színház megnyitása óta folytonosan egész halálaig, mely 1842-ben következett be, itt működött, kizárólag comicus szerepekben rendkívüli sikerrel. Cselszövő szerepekre szinte alkalmazható volt. Vörösmarty következő epigramot irt a jeles comicus halálára:

„Milly nevetés ez alatt? mi öröm van a síri világban?

„A komor árnyak közt Megyeri szelleme jár“. — k.

Méhes Samuel, szül. Erdélyben 1785-ben. Iskoláit a kolosvári ref. collegiumban végezte. Innen Bécsbe ment, s az ottani egyetemnél hallgatta az orvosi tudományt. Később e pályáról lemondott, s Heidelbergbe ment magát tanárságra képezendő. Még Heidelbergben volt, midőn az erd. ev. ref. consistorium által mathesis és physica tanárának neveztetett. Székét elfoglalván, a consistoriumnál több fontos hivatalokat viselt. Az 1834-iki országgyűlésen mint Kolosvár város képviselője jelent meg. Írói pályán mint az „Erdélyi Hiradó“ 16 éven át szerkesztője tüntette ki magát. Ezenkívül kiadta Némethon-, Holland-, Belgium-, Schweiz- és Tyrolban tett utazásáról szóló „Utijegyzeteit“, és egy „Elemi Algebrát“ az alsóbb osztályok számára, 1846-ban. Kiadója volt abbé Barthelémy híres Anacharsisának magyar nyelven. Meghalt 1852. utód nélkül: tetemes vagyonát, melyet leginkább borkereskedés által szerzett, jótékony célokra hagyományozván. — k.

Melótai Nyilas István, debreczeni tanító, majd Bethlen Gábor fejedelem udvari papja, e magyar munkákat szerző: „Mennyei tudomány szerint való Irtovány“. (Debreczen, 1617.). „Agenda azaz: az anyaszentegyházban szolgálat szerint való cselekedet; melyben a Sacramentumok kiszolgáltatásának és a Házasulandók egybeadatásoknak Módja megíratik“. (1621.). „Speculum Trinitatis, az az a sz. Háromság egy bizony örök Istennek, a Bibliában, Zsidók írásaiban, Kontziliiumokban, mint valami Atzél-Tükörben való megmu-

toztatása; melyben az Enyedi sz. Háromság elleni könyve megghamisittatik". (U. o. 1622.). — y.

Mentovich Ferencz, szül. 1824-ben Erdélyben. 1850 óta helv. hitv. tanár Nagy-Körösön. Számos, a lapokban szét-szórt költeményein, s egyéb nagyobbára szépirodalmi dolgozatain kívül, birunk tőle „Uniodalok“-at. (Kolosvár, 1848.). Fordította Jánosi Ferenczcel és Szász Károlylyal Schödler „Természet-könyv“-ét. (Pest, 1852.). Meghalt ez évben. — k.

Mester István, szül. Gyöngyösön 1815-ben, s itt vég-zé gymn. tanpályáját. 1832-ben az egri növendékpapok közé felvétetvén, a philosophiát és theológiát Egerben hallgatta. 1838-ban Rosnyón felszenteltetvén, káplánul először Sziha-lomra, később Egyekre rendeltetett, s itt irta a „Hirnők“ melléklapjába, a „Századunk“-ba, pár első cikkét. 1841-ben Egyekről Egerbe neveztetett tanulmányi felügyelővé, hol mint ilyen egy évig helyettesítette a természettan betegen fek-vő tanárát. 1843-ban, a megyei képezdébe ment át rendes tanáru; melly akkor közrehatásával szerveztetett ujja. Még ugyanazon évben megtörténvén az ujon fölállított öt országos képezdek egyikébe, Miskolczra kineveztetése, 1844-ben an-nak tanári székét elfoglalta s töltötte be négy évig: egyike lévén azoknak, kik 1845-ben a némethoni, különösen bajor képezdek kezelésének tanulmányozására kiküldettek. Mint ké-peздеi tanár főleg a nevelést és tanítást tárgyazó több cikke-keket, leveleket és könyvismertetésekét tett közzé, részint a „Rel. és Nev.“-ben, részint annak melléklapjában, az „Egyh. és Lit. Lapok“-ban. Miskolczon az akkori pártforrongás ideje alatt a megyei teremben szónoklata, a hirlapokban pedig jeles cikkei által kelt ki egyháza s a conservativ párt védelmére. Cikkei nagyobbbrászt a „Nemz. Ujs.“-ban jelentek meg név-telenül. 1847-ben jelent meg tőle illy című öt ivnyi röpirat: „Nézetek a káptalanok, apátok és prépostok országgyűlési szavazat-jogáról“, mellyben Beke Kristóf adatai nyomán a felvett tárgyat történelmi s politikai szempontból vette viz-gálat alá. — 1848-ban csendes magányába Sajó-Vámosra vo-nult, hol mostanig is buzgón lelkészkedik. Itt fordította

magyarra Martin Konrádnak „Katholika Religio tankönyvét“, mely a Sz.-István-Társulat által kiadva mult évben jelent meg két kötetben, az egri lyceumi nyomdában. — k.

Mészáros Imre, r. k. esperes és plebános, szül. 1811-ben Muzslán akkor Esztergom-, most Komárommegyében. Elvégezvén ugyanott az elemi tanulmányokat, 1821—1828. az esztergomi gymnasiumban tanult; ezentul 2 évig mint esztergommegyei növendékpap a nagyszombati lyceumban a philosophiát, s négyig a theológiát hallgatta. 1834-ben pappá szenteltetvén, két évig káplán volt; 1836-ban a nagyszombati lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanára, egyzersmind hitszónok és tanulmányi felügyelő, 1837-ben egyzersmind hittanár is egészen 1840-ig; ekkor természettanár 1845-ig; azután szentszéki jegyző az esztergomi szentszéknél 3 hónapig, erre helynökhivatali titoknak; 1847-ben helynökhivatali cancellár, s 1848-ban vadkerti plebános és alesperes lett. Mint növendékpap 1832-ben a n.-szombati növendékpapság magyar iskolájának létrehozásában, szervezésében lényeges részt vőn, s annak főjegyzője volt; 1833-ban az előjárók által felszólítva, társainak a m. nyelvtanból leczkéket tartott: s ekkor irta a most is kéziratban lévő „Magyar nyelvtant“. Később mint professor, fordította a „Keresztelés és keresztény házasság megáldásakor rövid beszédek“-et (Pozsony, 1841.); a „Szavaltástan“-t készítette Hemsius szerint (Nagy-Szombat, 1840.); 1838-ban megjelent „Egyházi beszéde N.-Szombat sz. k. várossá emeltetésének hatszázados örömnünnepére“. Pozsony, 1838.—1844-ben az ujra föléledt növendékpapi magyar iskolának vezetője s felügyelője volt 1845-ig. A régi magyar nyelv- emlékek számára a Nagyszombat városi levéltárból több százra menő érdekes magyar leveleket kikeresett és leirt, melyek egy része a Régi Magyar Nyelvemlékekben már megjelent. 1850-ben fordította s átdolgozta Deharpé jezuítának ugynevezett regensburgi katekismusait, melyek czimei: 1) Elemi katekismus kat. kezdő tanulók számára; 2) Kis katekismus kath. gyermekek számára; 3) Közép katekismus kath. tanulók számára; 4) Nagy katekismus; 5) A religio történe-

tének vázlata; megjelentek és folyvást nyomatnak Egerben. 1853-ban készített a cs. k. cultusministerium megbízásából magyar abc-ét, mely Bécsben jelent meg. Mint vadkerti al-esperes, egyszersmind a kerületbeli elemi iskolák, és az angol kisasszonyok balasagyarmati intézetének felügyelője s gondnoka. — k.

Michnay Endre Daniel, szül. 1804. jun. 22-én N.-Lévárdon Posonymegyében. Tanult otthon, 1816 óta a posonyi evang. s a pápai reform. tanodákban, 1828—1831-ig a lipcsei és göttingi egyetemekben. Hivataloskodott 1832 óta Posonyban, mint lyceumi helyettes-tanár, 1833 óta Modorban mint evang. gymnasiumi igazgató, 1838 óta Posonyban mint ész-jog- és államtanár. 1853 óta a posonyi evang. főiskolának igazgatója s tanára. — Kiadott iratai: „Buda városának törvénykönyve 1244—1421-ig“. Kiadták Michnay Endre és Lichner Pál (Posony, 1845.). „Statistika“ (Posony, 1846.). „Néhai ratkóczi Skaricza Gábor életrajza“ (Posony, 1847.). „Tudositvány a posonyi evang. főiskoláról 1853/54-ben“. (Posony, 1854.). Azonfelül irt több iskolai programokat, iskolai javaslatokat, üdvözlő s alkalmi beszédeket latin és magyar nyelven. — k.

Miháltz István, szül. 1726. dec. 25-én Rettegen Erdélyben. Hajlamát követve a jezsuiták közé állott, s végezvén tanulását, miután Gyöngyösön, Eger- és Esztergomban a latin nyelv elemeit, Kolosvárt a költészetet és szónoklatot, Ujbányán a szemlélődést, Nagyszombatban ismét a szónoklatot és 1759-ben az etikát tanította volna, az evangeliom hirdetésével bizatott meg Kalocsán, Székesfejérvárt és Kolosvárott. Velős előadása által országos hirre kapott. Meghalt 1772. Magyar művei: „Okosok hite“. Kolosvár, 1765. „Keresztény Seneca, az az keresztény virágocskák, melyek Annaeus Seneca leveleinek gyönyörűséges kertéből szedettek“. U. o. 1768. Versekben van írva. — k.

Molnár Albert, szül. 1574. sept. 1-ső napján Szencczen Posonymegyében; innen Szenczi mellék nevezete. Végezvén Győrött, Debreczenben és Gönczön tanulását, kül-

földre vándorlott az akkoriban nagyhírtü wittenbergi s heidelbergi tanodákba. Ezután három évet töltött a strassburgi Vilhelmiták collegiumában, hol 1595. kitűnő elmeéle miatt tanári koszorura érdemesítették; erre két évig mulatott Romában, Angliában és egyebütt. Terjedelmes ismeretei által hirre kapván, 1598. a sárospataki collegium előljárói őt tanárnak, Bethlen Gábor fejedelem a gyulafejevári, a Batthyányi család pedig a németujvári iskolák igazgatására hívták meg: de ő a külföldön megízlelt kényelmet tovább is élvezendő, az oppenheimi iskolák igazgatását tartván meg, haza jönni nem szándékozott. Azonban Bethlen Gábor ismételt kéréseinek végre engedve, 1629. megválván Oppenheimtől, midőn a fejevári tanintézet kormányát átveendő Erdélybe sietett, jóakarója meghalt, s ő hivatal nélkül maradt. Családjával Kolosvárt huzta meg magát, hol szívfájdalmában 1630. meg is halt. Ő vala egyike e század legjelesebb philologusainak. Több munkát irt, másokat pedig honi nyelvre fordított. Illyenek: „Lexicon Latino-Graeco-Ungaricum et Ungaro-Latinum“. E szótárt, melly 1608. jelent meg Frankfurtban, eleve csak deák és magyar nyelven készítette, s csak később bővítette görög szavakkal. Holta után jóval Beer Kristóf beigatván a szavak német jelentését is, 1708. nyomatta ki Nürnbergben. „Grammatica Hungarica“ (Marpurg, 1609. és Hanoviae, 1610.). E művet irta a magyar nyelvet megtanulni vágyó Móríc hesseni fejedelem felszólítására, ki azt ki is nyomatta. „Postilla Scultetica, azaz a vasárnapokra és főünnepekre rendeltetett evangeliumoknak Magyarázatja“. Oppenheim, 1617. Ajánlásában e két distichon olvasható:

„Az szent könyvek után, kiket az nagy apostolok irtak,

„Ennél jobb könyvet, még soha senki sem irt.

Majd megemlítvén szenvedéseit, így vigasztalja magát:

„Számkivetésben járt ez földön Chrisztus urunk is,

„Járjuk el ez járást hát mi is ő tagjai.

Magyaritva kinyomatta az 1617. Heidelbergben tartott jubileumot; ajánlván azt Bethlen Gábornak. Űgyesen fordította „Sz. Dávid Zsoltárait“. Szinte magyarra fordította „Calvi-

nus János az keresztény hitre igazán tanító könyvét“ s kinyomatta Hannauban, 1624. — Asztalos András nagyszombati kereskedő buzdítására, Károlyi Gáspárnak Vizsolyban kijött bibliáját a hassiai fejedelem költségén nagy fáradsággal kiadé alakban 1608. Hannauban és 1612. Oppenheimban kinyomtatván, nyelvtani hibáit is megigazította. „A legfőbb Jó-ról, melyre a Világ mindenkoron vágyódik, a Biblia és a világi sokféle Historiákért és Példákért olvasásra kedves és hasznos könyv“. Lőcse, 1630. Ajánlva jötevőjének, Darholtz Ferencznek. — y.

Molnár János, szül. 1728. jun. 13-án Györmegye Csecsény nevű helységében, hol atyja molnár volt, és Szabó Jánosnak hivaték. Középtanodai tanulmányait Győrött és Pósonyban végzé; s itt fogadta termékeny elméje magába a tudományok kihintett magvait, itt képzé ki szívéét az erkölcsiségre, melynek érdemes élet szokott gyümölcse lenni. 1745-ben jezuítává lön; mivel e rendnek érdeme, tekintete, munkássága fölötte nagy volt az idétt honunkban is. Kiállván Bécsben az ujonczévet, 1748. Szakolczán ismételve tanulá a humaniorákat; utóbb Gratzban a philosophiára, majd Kassán a theologiára fordítá nagyra törekvő ügyekezését: milly jeles elémélettel? tanusitják tettei s tudós munkái. — Molnár maga szorgos előkészítése után fogott a nevelő s tanító munkásságához, és ebben lépcsőnként haladott. Tanította S.-Patakon a 3-ik és 4-ik nyelvtani osztályt. Kassán az 1-es és 2-ik, Esztergomban a 3-ikat, Budán és Nagyszombatban a szónoklatot egy-egy évig; 1759. pappá szenteltetvén, Nagyszombatban az etikát, majd az ékesszólást, 1763. két évig a philosophiát: majd az ismétlők tanára lön Győrött; mig utóbb a sz.-írás fejtegetése, végre a budai gymnasium igazgatása bízott rá. Ez utóbbi hivatalban 1769. Kolosvárt is működött. 1770/1-ben Budán, 1772. pedig Győrött adá elő a dogmatica theologiát. Itt érte őt szerzetével együtt a csapás; és Molnár már 1773. Patachich Adám nagyváradai püspök theologusa és könyvtárnoka volt, s érdemei tekintetéből a budai kir. gymnasium igazgatójává, majd a kir. egyetemi tanács

ülönkévé nevezteték. Molnár volt első, ki tanítványai számára kézi-könyveket nyomtatott; előmozdítá honi irodalmunkat, nemzeti csinosodásunkat minden erejéből, tudván, hogy ki a külföldiekhez szit inkább, az hazájában idegen, és nemzetének árulója. Munkáit, főleg a magyarul írottakat kapva kapták, és annyira becsülték, hogy a posonyi, ötszáznál több növendékpapot ápoló seminariumban egy sem találtatnék, ki azokat nem olvasta s belőlők ne tudósult volna. A tanítói nehéz pályán 22 évig fáradozott, s igazgatói hivatalt 10 évig viselt; és majdnem 20 évig volt szepesi kanonok és a sz.-szék tagja. Rendének eloszlása után szombathelyi tiszteletbeli kanonok és kir. tanácsossá, majd bélakuti apáttá nevezteték, végre szepesi kanonoksággal jutalmaztatott meg. Valamint maga szünet nélkül dolgozott, úgy a gondja alá bízott növendék-papságot is folytonosan tüzelte a magyar irodalom előmozdítására. Miután idősült korának és munkásságának terhére fölemelkedett állhatatossággal sokáig viselte, a nyavalyák sulya alatt összeroskadott 1804., érdemes életének 76-ik évében. Gazdag könyvtára a szepesi káptalanra, mellynek csillaga volt, szállott. Nevezetesebb magyar munkái ezek: „A régi jeles épületekről, kilencz könyv“. Nagyszombat, 1760. „A megtért reformatus elmélkedéséről, négy könyv“. U. o. 1763. „Az igaz penitencia-tartó bűnösnek eleven példája“. U. o. 1763. „Az anyaszentegyháznak történetei négy szakaszban“. U. o. 1769—1771. és 1788. „Pásztor ember“. Posony, 1775. „Az okáriszentségről és áldozatról a reformatusok paizsa ellen hármas könyv“. U. o. 1775. „A jó nevelésről XV levelei“. Posony és Kassa, 1776. „Magyar Fisika avagy a természeti-ekről. Newton tanítványinak nyomdoki szerint“. Posony, 1777. „A ó és új testamentomi sz. historiának sommája“. Buda és Nagyszombat, 1777. „Egész esztendőnek vasárnapira és ünnepeire szolgáló predikátiók“. Posony és Kassa, 1777. „Magyar könyvház XX szakaszban“. 1753—1803. „A közönséges keresztény hitnek sommája“. Pest, 1793. Magyarosította az Iliást, és latinul mintegy 10 munkát írt. — y.

Mossóczi Institoris Mihály, szül. 1732. sept. 14-én

Bisztricskán Turóczmegyében, nemes, de szerencsétlenségek által elszegényedett szülőktől. 1738. kezdette szülőhelyén tanulását; a gymnasiumi tanfolyamot ugyanott, és Ivánkafalván hallgatta. 1749. a posonyi anyaiskolát kereste föl. Magyarul ekkorig keveset tudott; miért is rokona Lehoczky Daniel által Debreczenbe küldetett; honnan két év lefolyta alatt megtanulván a magyar nyelvet, visszasietett Posonyba, tanulását bevégezendő. 1756. Wittenberget látogatta meg; 1758. a posonyi ágostai vallás-gyülekezet által tót-magyar predikátori hivatalra hivatván, azt elvállalta, s feleinek ügyét holtáig, mely 1803. oct. 7-én következett be, emelni törekedett. Magyar nyelven irt nevezetes munkái ezek: „Két predikátzio, toldalékul Arnd postillájához“. Posony, 1776. „Krisztus kinszenvedése“. U. o. 1773. „Magyar imádságos könyv a közkatonák számára“. U. o. 1798. Több tudós munkához irt ajánló s előljáró beszédet. Említésre méltók alkalmi beszédei is. — y.

Mossóczi Zacharias, szül. 1542. Posonyban, hol atyja László 1539 óta a magyar k. kamara jövedelmeinek beszedője volt. Alsóbb iskoláit Nagyszombatban járta, mellyek bevégeztével a nyitrai egyházmegyébe lépett, s már 1562. mint kanonok jelenik meg. 1573-ban mint olvasó-kanonok, püspökhelyettes, trencsényi főesperes és k. tanácsos, a tinniniai püspökségre emeltetett. Nagy tudománya s fényes erényei tekintetéből 1578. pilisi apáttá, és váci, 1582. pedig nyitrai püspökké nevezteték. Meghalt 1587. jul. 20-án, élte 45-dik évében. Telegdivel sokat fáradozott az országgyűlési végzetek összegyűjtésében. Horányi „Memoria Hungarorum editis scriptis notorum“ czimű derék műve II. köt. 661. l. mondja: Poeta, historicus et jurisconsultus concinnavit Regum Hungariae vitas, quas praefixit singulo decreto. — y.

Munkay János, született 1820. jul. 13-án Nagyfaluban Árvamegyében. Elemi iskoláit édes atyja vezénylete mellett otthon, a gymnasialis osztályokat Rózsahegyen és Egerben végezte. 1837-ben fölvétetvén a szepesmegyei papnövendékek közé, a bölcsészeti tudományokat Egerben hallgatta. 1841-ben

elvégezvén a másodévi hittani osztályt, bucsut vett a szepesi papnövelde-től, s majd Pesten, majd Bécsben a magyar és német irodalom művelése, a philosophiai s hittani munkáknak szorgalmas olvasása mellett, gyermekek tanításával foglalkozott. Időközben oljárt az egyetemi nyilvános felolvasásokra, s az austriai birodalom nevezetesebb városait látogatá meg. 1848-ban megjelent Nagyszombathban, s a II. III. és IV. évi theol. tanfolyamokból a nyilvános próbatételeket jelesen kiállván, az esztergomi papnövédek közé fölvétetett, s 1850-ben, áldozópappá szenteltetett. Balassa-Gyarmaton működött mint segédlelkész, s legközelebb kékkövi plebánossá nevezetett. Több rendbeli értekezésein kívül magyar nyelven a következő könyveket írta: „Korunk fűtévedései a Religio körül“. Pályakoszoruzott munka. „A bold. szűz Máriának szeplőtelen élete“. „Mennyei Nefelets“, ima- s épületes könyv a mivelt ker. katolikusok számára. „Istennek földi országa Európában, vagy is: milyen viszonyban áll a katholicismus benső hitélete, azaz a hit és erkölcs emelkedése annak külterjedelméhez képest 1840 óta Európában“. Pályakoszoruzott munka. — k.

Nagy-Ajtai Cserei Farkas, szül. 1719. régi ősei házánál a csiki székelv-székelben. Atyja János volt, ki őt a kolosvári nemes ifjak növeldejébe adván, nevelésével a híres Kaprinay jezuitát bizta meg, kinek vezérlete mellett 1742. iskolai pályáját be is végezte: tantársai közt mindig első jeles lévén. Az intézetet mint bölcsészeti tudor hagyván el, b. Henter Dávid ítélőmester oldala mellett kezde gyakornokoskodni. Mint iparkodott itt a tudományokban előhaladni, munkái mutatják. Idővel a k. táblánál nyert alkalmazást. 1753. Csikszék részéről a szebeni országgyűlésre követül küldetett. Következő évben az erdélyi cancellariához áttétetvén, 1761. előadová nevezetették. Mária-Therezia által hűségre s tántorithatlan egyenességre miatt nagyra becsültetett. Midőn egyfelől minden, hivatalát érdeklő tárgyakat maga folytatott, s legkisebb részben sem engedett csak betűt is idegenek által leírni; másfelől mások ügyében egész foliantokat írt. E mellett ápolója s mi-

velője volt a tudományoknak, s fontos munkákat irt nemzeti nyelven. Nyomtatásban ezek jöttek ki: „A boldogságos szűz Mária tiszteletét magában foglaló laurétomi Litania magyar versekben. (Bécs, 1772.). „Magyar és székely asszonyok törvénye“. (Kolosvár, 1809.). A többi kéziratban maradt. Különös szorgalommal gyűjtögette a régi kéziratokat, tudományos izléssel a könyveket, nevezetesen a magyar történetet illetőleg koráig kijötteket. Meghalt Bécsben, 1782. dec. 9-én, 64 éves korában. — y.

Nagyfejeő Mihály, orvostudor, szül. Szolnokmegye Nagyiván helységében, 1807. sept. 6-kán. Első tanulását szülőhelyén kezdé; gymnasialis pályáját Gyöngyösön, Pesten és Egerben végzé; 1824-ben kispap lett Egerben, s mint ilyen végzé ugyanott a philosophiát, s 2 évig a theológiát. 1827-ben kilépván a seminariumból, Pestre orvosi tanfolyamra ment. 1833. febr. 9-én orvos-doctorrá graduáltatott, s aprilhóban Egerben telepedett meg. 1835-ben Heves-Szolnokmegye tiszteletbeli, 1849-ben rendes orvosává neveztetett. 1850-ben a cs. k. kormány által neveztetett megyei főorvossá, de e hivatalt el nem fogadhatta. Jelenleg Egerben mint a Foglárféle nevelőintézet és Angol kisasszonyok leányneveldéjének rendes orvosa sikerrel működik. — Mint orvostanuló több fordításokat készített és közlött név nélkül, s egy elbeszélést az „Urania“-ban, s egyet Kovácsóczy zsebkönyvében. 1831-ben jelent meg tőle Wigand Ottonál „A cholera mint járvány Indiában s most Európában“ című műve. 1839-ben leírta „az egri fürdőket, mellymunkája német fordításban is megjelent. — k.

Nagy János, szül. 1809. Szombathelyen Vas megyében, hol kitünő előmenettel végezván a szépművészeti és bölcseleti tanulmányait, 1827. a szombathelyi püspöki megye papnövéndékei közé fölvetetett: hol a francia nyelvet is sajátjává téván, a hittudományok első folyamának jeles bevégzése után 1829. a pesti papnövéldébe küldetett. Itt a keleti nyelveket különösen tanulmányozta, s ezekben 1830. olly sikerrel haladott elő, hogy többféle kéziratban fenlévő, arab és syr verseken kívül, a magyar egyetem félszázados ünnepére is

arab nyelven irt versekkel tisztelkednék. Érdekes e verszet azon tekintetből is, mivel első, mely e nemben Magyarhon nyomdáiból kikerült. Ugyanazon évben az egyházi történetből föltett e jutalomkérdésre: „Mi volt a ker. anyaszentegyház tanítása a három első században?” latin nyelven felelvén, dolgozata legjobbnak, s az ezen ünnepélyre vert emlékpénzre méltónak ítéltetett. Ugyan a központi intézetben szerencsés lön előljárói által idegen ajku növendéktársainak a magyar nyelvben tanítólul kijelöltetni, s e rendkívüli tanárságot két évig folytatván a papnövendékek számára egy, a keleti nyelvek rokon képeivel felvilágosított magyar nyelvtant irt, mely „Grammatica lingvae ungaricae cum parallelismo inter aramaeam, hebraeam, arabicam et ungaricam ducto” (Pest, 1832.) czim alatt jelent meg. Legjobb nyelvtanaink egyike. 1831-ben a pesti növendékpapság közt alakult magyar iskolának első rendes elnökévé megválasztatván, első évi „Munkálatai a pesti nevendékpapságnak” az ő vezérlete alatt készültek. 1832-ben ő volt indítója a „Gréczi Catechismus” magyarításának, mely Szalay Imre, akkor a lelkipásztorság tudományának egyetemi tanára közredolgozásával csakugyan ki is adatott. Hittanulói pályája leforgása után 1832. pappá szenteltetvén, öt hónapig Baltavárott, és három évig Rábaszent-Mihályott káplánkodott. Ez idő alatt a magyar irodalom mezején folytonosan munkálódván, az ujságokban névtelenül, Szalay „Egyházi beszédek Gyűjteményé”-ben neve alatt megjelent értekezésein és sz.-beszédein kívül, 1833. a magyar t. társaság által kitett első nyelvtudományi kérdésre benyújtott felelete tiszteletdíjra s nyomtatásra lön méltatva: mely „A magyar nyelv szóalkató, s modositó ragainak nyelvtudományi vizsgálata” (Buda, 1834.) czim alatt ki is adatott a Nyelvtudományi Pályamunkák 1. kötetében. A pesti egyetem hittudományi karától nyert tudori koszoru emlékeül tartott értekezése: „A jó lelkipásztor képe”, az „Egyházi Tár”-ban és külön is megjelent (Pest, 1835.). Megürülvén a szombathelyi papnöveldében a tanulmányi igazgatóság, arra, valamint a káptalani káplánságra is ő nevezteték ki 1836. s következő évben az

akkorig Szombathelyt nem tanított honi köz- és magán-törvényt a növendékpapoknak rendkívüli órákban kezdette előadni. 1839-ben ugyanott kedvencz studiumának, a keleti nyelvek és sz.-irási tudományok tanszékét elnyervén, azt jelenleg is férfiasan tölti be. Mint tanulmányi felügyelő ismét pályázott a második nyelvtudományi kérdésre, s 1836. felelete tiszteletdíjjal koszorúztatott. Megjelent nyomtatásban e czim alatt: „Tiszta magyar gyökök“ (Buda, 1830.), a Nyelvt. Pályamunkák II. köt. Nagy szorgalommal készült „Hierolexicon polymathicum latino-hungaricum“; Latinmagyar köztanulatos egyházi műszótár“ (Szombathely, 1845.) czimű munkája a magyar k. egyetem hittudományi karának Horváth-Szilasy féle jutalmára érdemesítették. Írt a Tudományos Gyűjteménybe, Sionba, Athenaeumba, Religio és Nevelésbe több érdekes czikkeket. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság már 1833. nov. 15-én levelező, 1838. sept. 1-én pedig a nyelvtudományi osztályban rendes tagjává választotta; székét illy czimű értekezéssel „A nyelv általános alap- és hasonlítási vezérelvei, Szem keleti nyelvсарjadékainak a magyarral hasonlatos képeivel“ (Évk. 5. k. 3—56. l.) foglalván el (1842.). Munkás tagja volt osztályának; a „Magyar nyelv rendszere“ befolyásával készült. Kassai József levelező tag felett ő tarta „emlékbeszédet“ 1842. nov. 24-én a magyar t. társaság nagygyűlésében. (Évk. 6. k. 104—118 l.). — y.

Nagy Ignác, szül. 1733. jul. 25-én Székesfejérvárott. A hittudományokat mint veszprémmegyei növendék Romában, a kereszténység székvárosában végezé; honnan ismeretgazdagon visszatérván 1759. tiszteleti, 1760. pedig már valóságos kanonokká, és kaposfői préposttá nevezteték. Az egyházi s polgári törvényekbeni jártassága tekintetéből 1775. k. táblai főpap, következőben helytartósági tanácsos és drivesti czimzetes, 1777. pedig székesfejérvári első megyéspüspök lön. Meghalt 1789. dec. 9-én Pesten. Alapos tudományát hirdetik hátrahagyott munkái, mellyek közül magyarok ezek: „Az igaz ajtatosságról“ (Pest, 1779.). „A ker. hit és erkölcsbeli tudomány“ (Posony, 1786.). „Az oltári szentség-

ről" (Pest, 1777.). „Vasárnapi és ünnepnap i énekek". „Keresztény imádságok" (U. o. 1786.). „A szent Lélek imádása" (u. o. 1787.). Sz. beszédeit, melyeket mint püspök mondott, kéziratban hagyta. — y.

Nagy Ignác, szül. 1810. Keszthelyt, hol atyja gazdatiszt volt kamarai szolgálatban. Iskoláit Gyöngyösön, Ujvidéken, Baján, Pécsen, Budán és Pesten végezte: illy sok helyen azért, mivel atyja nem akará, hogy egy városban sokáig maradván, a pajtáságot megszokja, s e miatt a tanulást elhanyagolja. Németül verselni már gymnasista korában kezdett. Midőn 1829. Pestre jött, magyarul nagyon keveset tudott; mert ekkor mindenütt német ajku családok körében szállásolt: atyja ugy akarván, hogy e nyelvet, valamely hivatal biztosb elnyerése végett, tegye egészen sajátjává. Egy szabolcsi származásu lelkes hölgygyel ismerkedvén meg, általa s ösztönzésére először is Kisfaludy Károly Aurorájában vevé figyelembe a magyar irodalmat, de magyarul írni csak 1833. kezdett holmi apróságokat. Nagyobb czikkekkel 1835. lépett fel. Tanulmányait 22 éves korában bevégezvén, házasságra, s Budán a magyar udvari kamara szolgálatába lépett. 1837. csinos beszélyei által kezdé magát feltünnővé tenni. Ugyanczen évben a Jelenkor segédszerkesztője lett, s politikai lapjainkban az ujdonsági rovatot ő alapitá. 1844. közepén elhagyván Helmezyt, a Budapesti Hiradó Hirharangját kezdé kongatni éles, hatásos modorban. 1839-ben saját költségén indította meg a „Szinmütárt", s ebből három év alatt 48 füzetet adott ki, összesen 56 résziint eredeti, résziint fordított szindarabbal; köztük 12 sajátja. 1842-ben nagy figyelmet gerjesztett az Athenaeumban „Zajtay" név alatt megjelent „Budapesti élet" czimü éles; csipős torzképei, s a magyar t. társaság által 100 darab arannyal jutalmazott „Tisztujítás" (Pest, 1842.) czimü szinműve által. Különféle zsebkönyvekben, folyóiratok- és szépirodalmi lapokban megjelent beszélyeit s jelesb dolgozatait összegyűjtve e címek alatt birjuk: „Nagy Ignác munkái" 3. k. „Beszélyek" (Buda, 1843. 3. k.); „Torzképek" (u. o. 1844. 4. k.); „Haj-

dan és most" (u. o. 1845. 2. k.); „Magyar titkok" (1844—1845. 12. füzet.); „Menny és pokol" (u. o. 1846. 3. k.); „Szunyogok". „Az életuntak" (vigj. u. o. 1840.). Nemcsak eredeti műveinek igen nagy száma, de fordítmányai is élénken tanúsítják az ő páratlan munkásságát. A szorgalom annyi tehetséggel tán egy magyar íróban sem egyesült, s bár sok művein észrevehető a gyors és könnyű dolgozás, de azért legtöbb munkáját leleményes ész, és humor bélyegzik; előadása, nyelve sima tiszta, folyékony, világos. Ő szerkeszté a Kisfaludy-Társaság kiadta „Külföldi Regénytár" című gyűjteményt. Irodalmi érdemei tekintetéből a magyar t. társaság 1840. sept. 5-én levelező tagjává választotta, 1842. pedig a Kisfaludy-Társaság sorozó munkás tagjai koszorujába. 1849. kezdetével „A magyar Életképek" szerkesztését vállalá magára. Később „Hölgyfutár" című szépirodalmi lap megindítására nyert engedélyt, melly lapot e folyó év elején bekövetkezett halálaig szerkesztett; a tulajdonosi jog jelenleg is özvegyére van ruházva. — y.

Nagy Imre, szül. 1818. febr. 8-án Kun-Kis-Ujazzálláson. Alsóbb iskoláit ott, a felsőbbeket Debreczenben végezte jeles előmenetellel. Egyike volt az ottani collegium iparkodóbb növendékeinek, ki Péczely József buzditása és vezérlete mellett a magyar irodalommal megismerkedvén, nemesb izlésű művek alkotásában gyakorlák ifjúságukat; és így poetai zsengeit a 16 éves próbálkozóznak a Péczely Lantjában olvassuk (1834—1835.). A bizodalom, mellyet készülsége iránta tápláltatott, okozá, hogy 1839. a költészet rendes tanítójává nevezetnék; de mielőtt hivatalát elkezdhetne volna, régi baja, a köhögés nagyobb mértékben megújult; s ennek következtében egész életműszere annyira megromlott, hogy kénytelen volt fölmentését kérni. Előjárósága helyét ideiglenes oktatóval pótolá, de ő e kiméletnek hasznát nem vehetve elhalt 1840. jan. 31-én: miután a Kisfaludy-Társaság költői első jutalma néhány nappal előbb neki ítéltetett. A Lantban és Athenaeumban megjelent darabjain kívül számos verse maradt kéziratban, mellyeket testvére bocsátott napfényre. — y.

Nagy Károly, szül. Révkomáromban a mult század végén. Már gyermekkorában szenvedélylyel tanulmányozta a természet- és vegytant. Egy ideig Bécsben tartózkodott, hol az európai főnyelveket sajátjává tette. Több előkelő tudósokkal és mágnessokkal megismerkedvén, beutazta Angliát, Franciaországot, meglátogatta Amerikát. Mint gr. Károlyi Lajos gazdasági tanácsosa, egész 1845-ig Bécsben lakott, s hivatalos ügyein kívül a tudományoknak élt. 1839-ben átvette gr. Batthyányi Gusztáv és Kázmér uradalmainak kormányzását, melly hivatalában különös gondot fordított a jobbágyok örök-váltóságának előmozdítására; s Kis-Béren szép kisedővődát építtetett. 1845-ben Bicskére ment lakni, hol nagyszerű astronomiai készületet rendezett s egy regényes dombtetőn csillagvizsgáló tornyokat építtetett. A magyar akadémia 1836-ban választotta tagjává; ezenfelül tagja az amerikai philosophiai társaságnak. Több éven át írta a m. akad. évkönyveit diszesítő astronomiai naplókat. Matematikai munkái: „Elemi Algebra“ (Bécs, 1837.); „A kis számító“ (u. o. 1837.); „A Kis geometra“ (u. o. 1838.). Kiadta továbbá „Babbage Loyarithmusait“. Felügyelete alatt készült a legjobb kutfők után a legelső magyar földteke, Bécsben, 1840.; ugyszint ő adta ki az első magyar égtékét Parisban, mellyen a csillagok helyei az 1840-ik évnek felelnek meg. A „Pesti Hirlap“ és „Századunk“ című folyóirat igen számos genialis cikket közlön neki. Végre az ő műve a „Daguerreotyp“ című könyv (Posony, 1841.). A jeles természettudós egész tudományos gyűjteményét, csillagász-tornyait, lakházát, kertjét, drága műszereit a hazának ajánlotta fel. — k.

Nagy Márton, kegyes rendi tag, szül. Muzslán, előbb Esztergom-most Komárommegyében, 1804. oct. 6-án. A gymn. pályát Esztergomban, a philosophiait Győrben és Egerben végezvén, 1824-ben a kegyes rendbe vétetett föl, s két évi előkészület után Kalocsán tanított. Ezután Nyitrán és Sz.-Györgyben a theologiaát végezte; és ismét Kalocsán, majd Szegeden és Pesten tanított. Innen 1836-ban Bécsbe rendeltetett, a ca. kir. Theresianumba: hol négy évet töltvén, Pestre neveztetett

tanárrá; 3 év múlva Tatára választott meg ház, gymnasium és elemi-iskola igazgatójának. Három év múlva Szegedre tétetett át, mint hitszónok, vallás és magyar irodalom tanára. 1849-ben ugyanott a lyceum és gymnasium igazgatójává lett; 1850/1. óta az új rendszer behozatalával nagygymnasiumi igazgató jelenig. — Kiadott munkái: „Az erény ösvénye“ (Pest, 1838.). „Ifjúságot képző ismeretek tára“ (Bécs, 1840—1842. 4. k.). „Szavaló, tanítók és tanulók használatára“ (Pest, 1843. 2. k.). „Szent mise-áldozati énekek a tatai gymn. ifjúság használatára“ (Komárom, 1845.). „Tisztelgő odák ft. Grosser János k. r. kormányzónak“ (Szeged, 1834. és Budán, 1846.). „Az őszinteség“ (értekezés a Relig. és Nevel. 1846.); „Szózat a szegedi nagygymnasiumban“ (Szeged, 1851.); „A szegedi nagygymnasium évkönyvei“ (1852., 1853. és 1854. évekre, Szegeden). Végre a Sz.-István-Társulat által megbírálván és kiadás végett elfogadva „Keresztény erkölcsstan“ kéziratban. — k.

Nehéz Károly, szül. Nyitramegye Dicske nevű helységében 1826-ban. Elemi és gymnasialis pályáját Pesten futotta meg olly sikerrel, miszerint kivétel nélkül mindig a jeleseknek elseje volt. A költészeti osztályban tanárának névünnepeére hexameterekben „Üdvözlő Szózatot“ készített, melly neve alatt kinyomatva megjelent. Akadémiai pályáját Győrött folytatta, hol mint az ottani tanulókból alakult szépirodalmi társulat tagja több szépirodalmi művet készített. A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével Szentiványi Mórliczczal utazást tett Németországon keresztül Strassburgig, olly szándokkal, hogy Franciaországot is bajárja: de e szándoka a közbejött akadályok miatt nem sikerült. Utjából visszatérve Pesten jogi pályára lépett, s az egyetemi tanács előtt magán uton tévé le próbatételeit. Ezalatt gr. Nádasdy családhoz hívatott meg nevelőül, hanem nemsokára joggyakorlati térre lépén, hivatalától megválni kénytelenítettett. Ez idő alatt több paedagogiai s politikai czikkei jelentek meg a lapokban. Utóbbi években a Sz.-István-Társulathoz szentelte tevékenységét, mellynél egy ideig mint segédügynök foglalatzkodott.

Egy ideig a Családi lapoknak volt munkatársa, mint színbíráló. A Sz.-István-Társulat választmánya többször bizta meg a kiadott művek szerkesztésével és megbírálásával. E napokban került ki sajtó alól az általa magyarított „Sismond család” című ifjúsági irat. Nehány hét előtt bíraltatott meg ugyancsak a Sz.-István-Társulat megbízásából készített e című fordítmánya: „A föld körül tett összes utazások rövid kivonata” (34 nyomtatott ivre terjedő munka), mely jelesnek találtatván, jövő évben sajtó alá kerülend. Ezekon felül közlött főnerintett utazásából a Honderüben több rendű uti rajzokat; s a főnemlített Nádasdy grófi családnál létekor elkészítette ugyanazon grófi családnak akkorig nem létezett származási ősrrendjét, melyben a női ágat történelmi adatok nyomán, egészen Árpád vezérünktől, a férfiágot pedig a XII. századból származtatta le. Ezt azután rendszeres család-fává alakítván át, az diszpéldányban maiglan is a Nádasdy grófi családnak felső-lendvai ősteremében szemlélhető. — k.

Németh László, szül. 1770. dec. 2-án Jobbaházán Sopronmegyében, hol atyja közsorsu, de szép birtoku nemes ember, művelé földjeit. Tanulását Vadosfán kezdette, s már itt kitünt elméjének clevensége s a tanulásbani szorgalma. Tíz éves korában Sopronba vitetett, hol közel 11 évet töltött. 1790. Sopronmegye banderiumába fölvétetvén, azzal együtt megfordult Budán, nem minden haszon nélkül, s a banderium elszéledése után ismét visszatért Sopronba, tanulását folytatandó. 1791-ik év tavaszán utra kelvén, tapasztalás kedveért bejárta minden irányban Magyarhont, s különösen az előtte neveikről ismeretes magyar tudósokkal személyesen is megismerkedett; ugyanazon év őszén pedig Göttingába ment, honnan 1794. visszatérvén, miután gr. Batthyányi Miksa házában tanítóskodott, 1796. Győrre hivatott meg tanítónak; hol példás buzgóság- és szorgalommal munkálódott mind addig, míg a halál 1806. maj. 15-én őt el nem ragadta. Kiadott munkái ezek: „A világ történetei tudományára való készület”. (Sopron, 1795.). „Az europaí nevezetesb országoknak rövid leírása”. (U. o. 1795.). „Rövid deák Grammatica”. (Győr,

1799.). Ezeken kívül sok kisebb és nagyobb értekezést irt részint a Schedius által kiadott „Zeitschrift von und für Ungarn“, részint a Bécsben „Annalen der österreichischen Literatur“ név alatt kijött folyóiratokba. — y.

Némethi Mihály, szül. 1638. sept. 27-én Szatmár-Németiben. Elemi oktatásban szülővárosában, felsőbbben Debreczenben és S.-Patakon részesült. Ezután megjárta Belgiumot, és ismeretgazdagon visszatérván, Gönczön tanító, 1670. pedig ugyanott predikátor lett; honnan azonban nemsokára elüzetvén, Debreczenbe vonult. Meghalt 1689., mint kolosvári predikátor, munkás életének 51-ik évében. Nyomatásban megjelent munkái ezek: „A ref. vallásban lévő idvességről“. (Debreczen, 1670.). „Igazság próbaköve“. (Kolosvár, 1672.). „Igazság próbakövének nyert pere“. (U. o. 1672.). „Az egy isteni állatban lévő három isteni személyeknek mutató tüköre“. (U. o. 1673.). „Evangeliomi Dominika, vagy a vasárnapokra rendeltetett predikátiók; melyekben a ker. hitnek ágozatai bőven kimagyaráztatnak“. (U. o. 1675.). „Dominikális predikátiók toldalékja“. (U. o. 1668.). „Halotti centuria az az: Száz halotti predikátiók, melyeket minden rendben és állapotban lévő emberek eltemettetések alkalmazásával irt és mondott“. (U. o. 1684.). „Zsoltárok magyarázatja“. (U. o. 1679.). „Evangeliomok világos tüköre“. „Mennyei tárház kulcsa“. „Predikátori erősség“. Kéziratban mintegy 9 munkája maradt. — y.

Ney Ferencz; szül. 1814-ben Budán. Nevelkedett Székesfejevárott, Sopronban, s végre Szombathelyen, hol atyja kereskedést folytatott. Atyja kívánságára Pesten orvosi pályát kezdett, később azonban jogtanulói pályára lépett. 1833-tól 1841-ig mint nevelő foglalatoskodott több előkelő családnál. Ezután 3 évig a „Világ“ czimű lapnak volt dolgozó társa. 1844-ben a kisdedovó intézeteket terjesztő társulat a kisdedovó képezde igazgatójává választotta, 1850-ben pedig annak egyszersmind pénztárnoka lett. 1846-ban a magyar szoborműegylet, 1847. pedig a festészeti akademiát gyámoltató társulat titkárává választatott. Mint író 1836-ban lépett

fel először egy neveléstani értekezéssel. Azóta különféle folyóiratokban számos beszélyeket és értekezleti czikkeket irt szépmű-, erkölcs-, neveléstan és bölcsészet köréből; közlött néhány verset is. A nemzeti színház számára több operaszöveget fordított olaszból és németből. Két eredeti darabja adott a színpadon. Három ízben nyert pályadíjt: a nemzeti színházról népszínműért, Kisfaludy-társaságtól tankölteményért, s a t. társaságtól nevelési munkáért. Önálló munkái: Két tragoedia; Hilderik és Klodvig 1840.; Nemzeti örömemlék; Emlékvonások Magyarhon nádorainak életéből 1846.; Ibolyák, beszélyfűzér gyermekek számára 1843.; Gyermekek könyve 1846.; Kisdédovási nefelejts 1845.; A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére, a m. t. társaság által 1847-ben koszoruzott pályamunka. A gyermeki kegyelet tolmácsa 1851. Matild és Olga, regény 3 kötetben 1855. Kiadta „Garai János összes költeményeit“ 1853. Összegyűjtött beszélyeit legközelebb szándékozik kiadni. 1854. és 1855-ben a „Családi lapokat“ szerkesztette. — k.

Novák Chrysostom, nemes szülők gyermeke, Zalabéren pillantá meg az első napsugarat 1744. apr. 4-én, s keresztelekor József-nek neveztetett. Elemi oktatásban szülőhelyén részesült; a középtanodai tanulmányokba pedig Sopronban avattatték. Jeles előmeneteléről és szeplőtelen magaviseletéről Csucsem György, az ottani tanodák akkori igazgatója tanuskodik. 1761. Pannonhegyen Sajghó Benedek főpát a széptehetségű ifjút élte 17-ik évében sz. Benedek rendjébe fölvéve, nov. 19-én be is öltözteté; s miután ujonczsága idejét dicséretesen kiállotta, 1762. nov. 31-én a szerzetesi fogadást ünnepélyesen letette. Az erre következett két év alatt mint bölcsészettanuló annyira kittűnt, hogy 1764. aug. 12-én e tanokból nyilvános vitatkozásra bocsáttatnék. Példátlan buzgalommal hallgatta 4 évig a hittudományokat, mellyek bevégeztével 1768. maj. 22-én gr. Zichy Ferencz győri püspök által fölszenteltetvén, ugyanazon év jun. 19-én szülőhelyén mutatá be első áldozatát a Magasságbelinek. Somogyi Daniel főpát által tudományos tapasztalás végett Salzburgba

küldetett, hol számára sz. Péter apátságában fogadtatott szál-
lás. Itt volt az egész németországi bendei ifjaknak legvirág-
zóbb és jó hírű nevelő-intézetök. Nováknak bő alkalmá volt
nem csak akadémiai társainak, hanem jeles tanítóinak is, kik
sem testi, sem lelki erőre nézve egykönnyen hozzá hasonlót nem
láttak, magára vonni figyelmét. Két év múlva hittani, böl-
csészeti, törvény-, történet-, és diplomatikai ismeretekkel
gazdagon tért vissza Pannonhegyre, hol 1770. a bölcsészet,
utóbb pedig a hittan tanárává nevezteték. 1772. júl. 12-én
bölcsészeti tudorkoszsorut nyert. A tanítói rögös pályán szer-
zett érdemei tekintetéből rendtársai ohajtására Somogyi főapát
által 1784. bakonybéli apátsággal jutalmaztatott; s mint apát a
majdnem dülöfélben talált monostort templomával együtt hely-
reállítá, s annak birtokát nemcsak rendezé, hanem az igazta-
lanul elfoglaltakat törvényes uton vissza is követelé. De mi-
dön fáradozásainak gyümölcsét a béke szelid ölében nyugal-
masan élvezni kezdette, szerzete József császár parancsára
1786. dec. 4-én elszéleszteték, s ő megválva Bakony kedvelt
magányától, Zalamegyében kebelezett sz.-gróti nemzetiégi jó-
szágába vonult. Hat évet töltött itt: idejének nagyobb részét
tudományoknak szentelve. Az 1791-ki országgyűlés alatt Po-
sonyba ment, és Somogyi Daniel fő-, Vajda Samu tihanyi,
s Nemes Gáspár dömölki apátok társaságában szerzete vissza-
állítását az ország rendeinél sürgette. Munkás részt vett a tu-
dományszaki országos küldöttség munkálódásában; miért is
1793. a pécsi tanulmányi kerület főigazgatásával tisztelteték
meg, melly hivatalt csüggedni nem tudó lélekkel viselé 1802-
ig, midőn szerzete apr. 25-én visszaállítatván, rendtársai ál-
tal Budán főapáttá választatott. Mint ilyen főgondját a gaz-
daság czélszerű elrendezésén kívül, új tagok szaporítására
fordította, kiknek képzésére Pannonhegyen és Győrött nevelő-
intézetet, szépirodalmi, bölcsészeti és hittani iskolákat nyitott.
A visszaállítási oklevélben kitűzött tíz gymnasiumot tanítók-
kal kellett ellátnia, s kettőn kívül, mollyek helyett 1816. a
győri és posonyi akademiákban a bölcsészeti kar engedtetett
át, időnkint el is látta. A székesegyház hat márvány új ol-

tárral és ritka szépségű egyházi öltözetekkel ékesíté, a középponti könyvtárt pedig több mint 40,000 kötettel gazdagítá. Novákot az ég olly tulajdonokkal áldá meg, melyek más körülményekben neki több külső fényt adhatának. Lelkéből a nagyság egész mivoltában tündöklék ki. A leghivebb emlékezet, ítélő tehetséggel testvérülve, őt kora legtudósbjai közé helyezé; ide járult előadási és szónoki tehetsége, mellynél fogva mindenről képes volt velősen és bőven értekezni. Kedvelt tudományai a hittan, ascetica, philosophia, dialectica, s törvényen kívül, a történet, diplomatica, és romai irodalom valának. Magyarul legörömeztobb beszélt, latinul igen tisztán; németül is eleget olvasott ugyan, de szólni csak szükségben akart. Alárendeltjei iránt több szigort mutatott, mint érzett; inkább megkérelhetőnek akart látszani, mint engedékenynek. — Tiszti foglalkozásaitól fenmaradt idejét olvasásnak szentelé; sőt ennek, mint megrögzött szenvedélyének amazokat ollykor föl is áldozta. Mindezek a már 73 éves férfit erejében valamennyire meglankaszták ugyan, de még is nem annyira ez, mint inkább más oka volt annak, hogy 1816. felsőbb rendeletnél fogva nyugalomra tétetnék. A szerzet kormányát Horvát Pál tihanyi apát vevé át; ő pedig 12 évet folytonos olvasás közt töltvén el, 1828. oct. 20-án, a nélkül, hogy éltében orvosságot használt volna, a boldogabb hazába költözék. „Vindiciae diplomatis S. Stephani“ czimű munkáján kívül, számtalan latin és magyar dolgozatai maradtak kéziratban, melyek kiadva a tudományok több ágára világot hinthetnének. — y.

Nyíry István, született 1776. maj. 9-én Atányban, Hevesmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulását S. Patakon kezdé, s azt az ottani főiskolában, egy évet időközben a német nyelv gyakorlása végett Lőcsén töltvén, be is fejezte. Gyenge ifjúságában szenvedélyes barátja a költészetnek, s a classica literatura szorgalmas tanulója, számos költeményeket irt, mellyekkel azonban soha fel nem lépett. A mennyiség- és természettant bárczafalvi Szabó Dávid előadása után kedvelte meg; a bölcsészetet Szentgyörgyi István alatt.

A festészetet oly előmenetellel űzte, hogy 1797. az ujonfelállított rajztanítói helyre meghivatnék. 1798. a tiszta mathesis rendkívüli tanítójává neveztetett. 1806. mint rendes tanár a mennyiségtudomány tanítását egész terjedelmében vette át, s nemcsak annak elemei körül játszodozva, hanem felsőbb ágai-ba is igyekeztén hallgatóit beavatni. E mellett 1810. a természettudomány oktatói székét is ellátta. 1822. kedvelt székéről leszólítva, a statistika, földirat, műtan és neveléstudomány tanításával bízott meg; s ámbár ez önkény mélyen sértette, ő még is lelke teljes reáshánásával igyekezett e rendeltetésének is megfelelni, s leczkéi vezérfonalát, Europa statistikáját latinul, a neveléstudományt pedig magyarul dolgozta ki. E helyzet két év múlva ohajtásához képest változott, midőn Rozgonyi halálával 1824. a bölcsészettanító székébe tétetnék át, melyet majd halálaig dicséretesen be is töltött. 1831. a magyar t. társaság levelező, 1832. a matematikai osztályban vidéki rendes taggá választaték, honnan 1836. saját kérésére a philosophiai osztályba téteték át. Meghalt 1838. aug. 22-én, mellvízkórban. Magyar munkái ezek: „A számvetés tudományának kezdete“. S.-Patak, 1822. Írta a köznép és alsóbb osztályok számára. „A tudományok összvesége; jelesen: a közönséges tudománykör s nyelvtudományi osztály“. S.-Patak, 1829. „A historiai segédtudományok“. U. o. 1831. „A tulajdon historiai tudományai“. U. o. 1831. „Mennyiségtudomány“. Kéziratban. 1836. Több. apróbb a „Tudományos Gyűjtemény“- és „Felső magyarországi Minervá“-ban közlött értekezéseken kívül, két emlékbeszédet birunk tőle: „A halál philosophiája“ (S.-Patak, 1823. Rozgonyi József felett), és „A vigasztalásról való beszéd“ (u. o. 1828. Lácza Szabó József felett). A magyar t. társaság „Évkönyveiben“ ezek állanak tőle: „A fa- és köhid ereje“. I. k. „A vizek belső részeinek tudákos ismerete“. III. k. „Nőjogtan, vagy a szépnem természeti jussairól“. U. o. „A Tudománytárban“: „A tapasztalati lelkismeretből lehozott széptudomány“. 1. k. „A Halley-üstökös eloszolhatása“. 6. k. „A földrengés tudományos ismertetése“. 8. k. „Az álom philosophiája“. 10. k. stb.

Utolsó műve: „A mathesis intensorum alkalmazása a philosophia tudományára“, kéziratban van. — y.

Nyulassy Ignác Antal, szül. Székesfejervárott 1820. jan. 19. Gymnasiumi iskoláit szülőföldén végezve, 1837. a pannonthalmi szentbenedekiek szerzetébe lépett; szerzetes esküjét 1845-ben tette le, s ugyanazon évben áldozárrá avattott. 1845—1847. Pannonthalmán, 1847—1849. Sopronban hirdeté az Ur igéjét; 1850. ugyanott mint egyházi szónok és gymnasiumi rendes tanár működött; 1851-től fogva gymn. nyilv. r. tanár és hitoktató Esztergomban. Kéziratban levő több rendű művei közül nevezetesebbek: „Mabillon életrajza“, és „Sz. Benedek rendszabálya“; mindkettő fordítmány. „Versei“ (1851.) Esztergomban, „Uj magyar Köszöntő“-je (1853.) u. o. láttak napvilágot. Írt a Religio és Nevelésbe, Honderűbe, Órangyalba, Néplapba; a Pesti Napló-, Családi lapok- és Divatcsarnok-ba részint saját neve, részint álnév alatt. Versei kitünőleg jelesek. — k.

Oltványi Pál, szül. Szegeden, 1823. aug. 1-jén. A Temesvárott végzett 5-ik és 6-ik latin osztály kivételével tanulmányait Szegeden végezte. A theológiát mint pazmanita Bécsben hallgatta. 1846-ban pappá szenteltetett, s azután négy hónapig Ujbessenyőn mint káplán, s három hónapig Kisteleken mint administrator működött. 1846. augusztus havától kezdve 1854-ik év végeig a csanádi püspöki hivatalnál volt alkalmazva, hol előbb igatói, sz.-széki jegyzői, 1849-től kezdve, plebánossá nevezetéseig titkári hivatalt viselt; 1852-ben sz.-széki ülnökké s iroda-igazgatóvá neveztetett. — „Ve-gyes házasságok és az uj polgári törvénykönyv“ című munkája 1854-ben látott napvilágot. „A cath. pap s az uj polgári és büntetőtörvénykönyv“ című munkája nemrég hagyta el a sajtót. 1846-tól kezdve mostanig a „Religio“ egyházi folyóiratnak rendes levelezője volt; tudósításai s értesítései „temesvári, csanádi s vojvodinai levelek“ cím alatt közöltettek. Ugyanott jelentek meg vezérczikkei is: „Cath. hitvallás Magyarországon, s a frankfurti röpirat“ (Rel. 1853. I. f. 23.); „A cath. egyháztól elszakadt papok és szerzetesek házassága“ (1854. I.

f. 19.); „A vegyes házasságokról“ (1854. I. 37. II. 15.). A bécsi Pázmán-intézetben buzgó tagja volt az ottani magyar iskolának. Kétszer értekezett az ottani szabályok értelmében a tárgyakról: „A papi jószágok el-vagy el-nem-vételéről-; „A jezsuita-rend meg-vagy nem érdemlett eltörléséről“. — k.

B. Orczy Lőrincz, Istvánnak, a kunok kapitányának fia, született 1718. aug. 9-én. Gondos nevelésben részesülvén, midőn Maria-Theréziát trónra léptekor a hét ellenség megtámadva szorongatni kezdé, Orczy azon lelkes ifjakhoz csatlakozott, kik önkénytesen fegyvert ragadva, királynéjokért készek voltak az ellennel megvívni. 1756. a kun és jász ifjakból egy lovas ezredet alakítván, Dreznánál kiténtette magát; s noha vitézsége- s tudományánál fogva lépcsőnkint tábornoki rangra emelkedék, még is lemondván a hadi pályáról, a politikait választotta. 1764. Abaujmegye adminisztrátorává, majd főispánjává nevezteték. József császártól sz. István keresztjét nyerte. 1784. aggkora miatt hivatalát letévén, szivreható magyar beszéddel bucsuzott el Abaujmegyétől, s Órsre ment lakni. Meghalt 1789. jul. 28-án Pesten. Mint költő Bessenyei társaságában jelent meg. Költeményei „Költeményes holmi egy nagyságos elmétől“ czim alatt Révai által adattak ki 1787. Posonyban. — y.

Osvald Ferencz apát, kanonok és cs. k. iskolai tanácsos, szül. Esztergomban 1789-ben; elemi s gymnasialis tanulmányait ugyanott, a bölcsészetet Pesten és Nagy-Szombatban, a theologiát mint pazmanita Bécsben végezte. Papnak 1813-ban szenteltetett, s öt év folytán káplán volt. 1818-ban a pesti központi papnöveldebe tanulmányi felügyelővé; 1823. jan. 10-én a pesti egyetemen a dogmatica ny. r. tanárává rendeltetvén, ez állomásán 1846. jul. végeig működött. Ez idő folytán ötször a theol. kar dekanságának, 1840-ben pedig az egyetem igazgatóságának viseletével bizatott meg; czután nagyvárad kanonokká, 1847-ben az ottani akadémia prodirectorává, 1850-ben tankertületi cs. k. isk. tanácsossá, 1851-ben ugyanazon tankerület isk. felügyelőjévé neveztetett; 1852-ben krasznai főesperességre s apáti czimre méltattatott.

A magyar irodalom mezején apróbb dolgozatain kívül az „Egyházi folyóirat”-nak két éven általi ügyes szerkesztése által szerzett érdemeket. — k.

Otrokocsi Foris Ferencz, szül. 1640. Rimaszécsen. Kiti-nő elmetehetiséggel lévén megáldva, hogy hazájának minél nagyobb hasznára legyen, a külföldi egyetemeket is megjárta, s nemcsak idehaza, hanem külföldön is, jelesen Utrechtben, jó sikerrel tanította a felsőbb tudományokat. Mint rimaszécsi predikátor Posonyba idéztetvén, gályára ítéltetett; honnan a belgák hathatós közbenjárására megszabadulván, több ideig külföldön tartózkodott. Sok szenvedése és fáradalmas barangolása közben meggyőződén a romai kath. hit alaposságáról, arra visszatért. Bölcsészeti, hittani és jogtudományi tudor-koszorura érdemesítették. Szerette volna Romában a vaticani könyvtárnokságot elnyerni; de hazánkiai őt el nem eresztették. Mint kitünő törvénytudós Nagyszombatba hivatott meg a jog előadására; hol tudós munkálódása közt az esztergomi káptalan levéltárát is rendezte. Meghalt 1718. Nevezeteseb magyar munkái ezek: „Kereszt alatt nyögő magyar Israelnek hálaadó és könyörgő Imádságai”. (Kolosvár, 1682.). „Idvességes Beszélgetések”. (U. o. 1683.). „A tévelygő juhról való predikáció”. (Nagyszombat, 1694.). Ezt mondotta midőn a romai kath. hitre visszatért. „A jó lelki esméretnek maga mentő tanubizonyysága, a mellyel maga tselekedeteit az emberek előtt mentegeti”. (Kassa, 1694. Latinul is.). „Roma Istennek sz. városa”. (Nagyszombat, 1698. Szinte latinul is). Jeles mű. „Az Istennel járóknak tökéletességek, mellyet nagy részin egybeszedetetett a régi Atyáknak írásaikból”. (U. o. 1699.). Latinul mintegy 14 munkát adott világ elé. — y.

Ötvös Ágoston orvostudor, a kir. magyar természettudományi társulat rendes tagja, született Károlyfehérvárt, Erdélyben, 1811. aprilhó 27-én, hol atyja, Jakab, köztisztviselő volt. Alsóbb iskoláit a kir. tanodában, a felsőbbeket a püspöki lyceumban, születése helyén végezte. 1828. év végével az orvosi tudományok hallgatása végett Pestre ment, hol a rendes orvosi tanulmányokon kívül, leg-

inkább Weszerle tanár historiai előadásai szerint, a történelmet tanulmányozta. 1834-ben Pestről Bécsbe utazott, hol a közönséges kórházban dr. Seeburg jelenlegi cs. udvari orvos osztályában magát az orvosi-gyakorlat mezején 8 hónapig képezte. 1836-ban irta orvosi értekezését „Erdélyország Gyógyvizeiről“, legelső az erdélyiek közt, magyar nyelven. Ez évben nyerte el orvosi oklevelét : mi után szülővárosába tért vissza, ott magát a gyakorlati orvosi pályára adván. 1839. Alsó-Fejérmegye tiszteletbeli táblabírájának, 1841-ben a királyi magyar természettudományi társulat rendes tagjának nevezte ki; 1844-ben a károlyfejérvári casinói egylet, mellynek létrehozásában tevékeny részt vett, igazgatójának választotta meg; melly álláson megmaradt mindaddig, mig a forradalom vihara magát az egyesületet is össze nem rombolta. 1846-ban az erdélyi udvari cancellaria által károlyfejérvári kir. pénztárnoknak tétetett. — 1848-ban az utolsó kolosvári országgyűlésre Károlyfejérvár városa részéről képviselőnek küldetett fel; itt adta ki azon régi cryptographiai levelek gyűjteményét, mellyeknek megfejtésén már több évek óta sok fáradsággal dolgozott, e czím alatt: „Rejtelmes levelek első Rákóczy György korából“, 1-ső Rákóczy György kömötszetü képével, a titkos jegyek magyarázatával, és 6 fac-similevel együtt; melly archeologiai és statustani szempontból egyformán érdekes gyűjteménynek legszebb gyöngyét, kétségen kívül a nagy egyházi főnök Pázmány Péter bibornoknak 1-ső Rákóczy Györgyhez titkos számokkal irt intőlevele képezi. 1851-ben az előpataki templom építését a „Szenvedő Jézushoz“, mint károlyfejérvári székesegyházi örkanonok néhai Erőss Sándor teljhatalmu biztosa bevégeztette, és Nagy-Boldog-Asszony napján, az Isten dicsőségére, és a szenvedők lelki vigasztalására, köztisztelőtti bras-sai plebános és apát ft. Kovács Antal ur által ünnepélyesen felszenteltette. A kolosvári „Hirlapban“ néhány régi oklevelek közlésén kívül irt egy felszólítást Erdély régiségei ügyében, melly 1854-ben az erdélyi naptárban is megjelent. Ugyanott kiadta néhai Kovács Miklós erdélyi kath. püspök

életrajzát; II. Rákóczy György fejedelmi beigtatását, Temesvári István diáknak kenyérmezei diadalát stb. Jelenleg minden hivataloskodástól távol, mellyről önkénytesen mondott le, mint magán-orvos szülővárosában folytatja az orvosi gyakorlatot. — k.

Özséb Mátvás, született 1780. nov. 11-én Vörsön, Somogyban. Élte legazebb szakában lépett a minoriták közé, s végezvén rendes tanulmányait, 1806. pappá szentelteték. A tanítói pályára kiképzett férfiú majdnem élte fogytáig folytonosan azon működék; érdemeit a miskolci, nagybányai és kantai k. gymnasiumok fönnen hirdetik; a m. k. helytartótanács pedig nyugdíjjal jutalmazá. Munkássága nem hanyatlik korával, még 1847-ben is nagy kedvvel foglalkozott a költészettel. Latinul sokat irt, és jól. „Játékai a szelidebb tudományokat gyakorlóknak mulatságul“ című dolgozata 1845-ben jelent meg Kolosvárt. Több irománya sajtóra várakozik; ilyen a „Mennyiségtan“. — k.

Pajer Antal, szül. 1817. maj. 20-án Maklárón, Heves-megyében, nem nagy vagyonu, de tisztos és vallásos szüléktől. Tanulmányait jeles előmenetellel részint Egerben, részint Gyöngyösön végezte. 1835-ben az egrí növendékpapok közé fölvétetvén, már első évi bölcsész korában megmutatta, mit várhat idővel tőle a magyar irodalom, mellynek termékeit figyelemmel kísérvén, élvezettel olvasgató. A tüzes, fesztelen, de kellemes társalgású ifjút növendék korában sok kellemetlenség érte; mellyeket azonban ő tiszta öntudattal és nemeskeblűleg túrni elég erős volt. A seminariumból 1842-ben lépett ki, s pappá szenteltetvén, érseke által a megye első alispánjához nevelőül ajánlatott. Kedvesen fogadá ez ajánlást, és örült, hogy alkalmat nyert, magát még jobban kimivelhetni; de csakhamar érezvén, hogy neki a tanítás, noha tanulni fölötte szeretett, nem való, önként megvált hivatalától, s Füzes-Abonyba költözött segédlelkészi állomásra. A mennyire irtózott eleinte a falusi rideg életől, annyira megszerette azt utóbb: lelkészi foglalkozását végezvén, naponként alkonyat felé a szomszéd berkekben keresett és talált

enyhet s vidulást, és emelkedettségében dalba önté érzelmeit. Kedvelt állomásáról két év multával stirü könyvek közt bucsuzott el, midőn 1844. az egri székes-egyház hitszónokává kivántatott; melly minőségben harmadfél évig buzgólkodván, 1847. mart. elején képezdei tanárságra emeltetett. Az irodalmi pályára először 1836. mint első évi bölcész lépett fel: közölván néhány népdalt a Kovácsóczy szerkesztette „Szemlélőben“; ennek elakadtával dolgozott Munkácsy „Rajzolatai“-ba, majd Kunoss „Részvét Gyöngyei“-be, az Athenaeum-, Regélő-, Pesti Divatlap-, és Honderűbe. Jeles darabjai vannak az Emlény-, Órangyal-, Pécsi Aurora-, Nemzeti Almanach-, és Szivárvány-ban. Írt Gyarmathy Sion-jába is. Magas röptü szép versei Pesten 1847. jelentek meg. Látván egyházi irodalmunk szegénységét, főkép költészeti oldalról, föltette magában, hogy egy füzet egyházi énekeket, sz. tárgyú balladákat, hymnusokat fog az ajtatos közönség kezébe adni. - y.

Pálffy Albert, született 1823-ban Nagy-Váradon, s ugyanott végzé iskoláit. 1842-ben Pesten volt joggyakornok; azonban leginkább csak a francia irodalom tanulmányozásával foglalkozott. 1844-ben Pesten állandóul letelepedvén, néhány novellát közlött a lapokban, később pedig „Magyar millionair“ czimű regényét adá ki kevés sikerrel. Másik műve, szinte regény, 1846-ban „Fekete könyv“ czim alatt jelent meg. 1847-ben a Pesti Hírlap ujdonságait írta; 1848-ban pedig Csernátoni társaságában a „Márcezius tizenötödike“ czimű ismeretes lapot szerkesztette, mellyben több tehetséget, mint jóakaratot tanusított. — k.

Pálházi Miklós, szül. Gönczön. Mint író szeredi predikátor korában tűnt fel. Munkája: „Az Gyermetskék Credója“. (Keresztur, 1615.). Fordította németből, és szól a hit alapágazatairól.

Palotai, előbb **Purgstaller József**, szül. 1806. jun. 26-án Kőszegen Vas megyében. Itt vette első oktatását; itt futotta meg középtanodai pályáját. Mint szép tehetséggel megáldott serdülő ifju lépvén a kegyes szerzetbe, Privigyén, az új növendékházban két évet töltött; azután Temesvárt a

nyelvészetet egy évig tanította; honnan tanulmányai folytatására Kolosvárra küldték. Itt a bölcsészeti tudományokat olly sikerrel hallgatá, hogy 1827. a pesti egyetem bölcsészeti kara által tudori oklevéllel diszítettnek föl. Majd végzén Nyitrán és Sz.-Györgyön a hittani tanfolyamot, és pappá szenteltetvén, a pesti közéletanoda nyelvtani osztályaiban két éven át tanítóskodott. 1833. a magyar egyetemen tanulta a keleti nyelveket, és vas szorgalma még ugyanazon évben hittudományi tudor-koszorúval jutalmaztatott. 1833—1835. a budai közéletanodában mint szónoklati tanár működött, és utat nyitott magának a váci lyceum bölcsészeti tanszékére, melyet 1836. foglalt el tünnepélyesen. Érdemei jutalmazásaul 1847/8 a nagykanizsai közéletanoda igazgatójává, s ottani szerzetes társai főnökévé neveztetett. 1848-ban a Verney József nyugalmaztatásával megürült bölcsészeti tanszéket a magyar egyetemnél nyerte el, s ugyanazon évben rendtársai által kormányzónak is szavazattöbbséggel elválasztott. Az ismert mozgalmak következtében b. Geringer cs. biztos által rendkormányzóvá Tamásy neveztetvén, ő visszavonult, s Magyar-óvárrott irodalmi munkásságban lel enyhet. Munkái ezek: „A bölcsészet elemei“. (Buda, 1843. 2. k. Második kiadás bővítve, u. o. 1846.). A Frankenburg Adolf szerkesztette „Eletképek“-ben töle vannak: „A némajáték és szintánczról“, „Vélemény különbség“ (1846. 673. l.), „Egyoldalú nézetek“ (1846. 234. l.), „Szépművészeti balnézetek“ (1846. 233. l.) című értekezések; és Szontagh Gusztáv „Propylaeumok a társasági philosophiához“ (Buda, 1843.) című munkájának ismertetése. (1844. 780. l.). A magyar t. társaság irodalmi munkásságának következtében 1844. levelező, 1848. pedig a philosophiai osztályban rendes taggá választotta; s ez alkalommal „A bölcsészet elemei“ című munkája a nagy jutalomban részesült. — y.

Pap Endre, szül. 1817-ben Zsarolyán Szatmármegyében. Iskoláit Debreczenben végezte. Előbb egyházi pályára lépett, később megváltoztatta szándokát, és Sárospatakra ment jogtanulás végett. Ügyvédi esküjét 1840-ben tette le, és

Szatmárban telepedett le. 1849-ben bérbe adván jószágát, Pestre jött, hol 1851-ben 35 éves korában meghalt. Össze-
gyűjtött munkáit Csengeri és Kemény Zsigm. adták ki „Pap
Endre hátrahagyott munkái“ czim alatt, 1852. — k.

Pap Ignác, szül. 1800. júl. 29-én Veszprém-ben. Köz-
zéptanodai pályáját szülőföldén, a bölcsészeti pedig Pesten
végezte. Atyját korán vesztvén el, egyedül magára hagyatva,
tanítgatás által kereste élelmét; idővel azonban a szükség kö-
réből kiemelkedvén, a tanítás igazi szenvedélylyé, ez pedig
természetté válván benne, elhatározá a fontos tanítói pályán
állhatatosan megmaradni, s ügyekvék sajátjaivá tenni mind-
azon tanulmányokat, melyek a nevelési körben a rideg em-
bert férfivá képezik. A nemes Késmárky-házban mint nevelő
nyert először alkalmazást, hol néhány évig legszebb sikerrel
foglalkozott. 1825. a veszprémi elemi iskolák legfelsőbb osztá-
lyára csőd nyitott: ő erre kiszállott, és helyettes tanítóul
azonnal ki is nevezetett: s miután ugyanazon évben a győri
képezdében a szükségelt vizálatnak magát alávetvén, a ké-
peségi oklevelet megnyerte, állomásaiban mint rendes tanító
ünnepélyesen meg is erősített. Ernyedetlen szorgalommal 8
évig működött már pályáján, midőn 1832. a középtanoda
egyik tanára őt az ifjúság előtt nyilvánosan megsértette. E-
légtételért folyamodott, melly tőle megtagadtatott: miért ta-
nítói állomásáról, előjárói gátlások ellenére is, ünnepélyesen
lemondott. Így lőn, hogy a külörvosi tanulmányok bevégez-
tével, 1837. oklevelezett avatottá lett. 1844. a veszprémi káp-
talan urad. külörvosi állomásával tiszteltetett meg. 1846. meg-
történt egykori kedves tanszéke, mellynek visszavételére tekin-
télyes felszólítások sürgették; de ő kérlelhetlen maradt; e
helyett a magyar ifjúság ügyét irodalmi uton kívánta tehetsé-
ge szerint előmozdítani. Számptalan apróbb értékezéseinek ki-
vül, melyek Kulcsár István Hasznos Mulatságaiban, a Sas-
ban, Felső-magyarországi Minervában, a Magyar Gazda, Vi-
lág-Ismertető és Pesti Hírlap időszakos lapokban jelentek meg,
önállók ezek: „Eredeti Holmi“ (Veszprém, 1826.). „Magyar
Poesis“ (U. o. 1827.). „Magyar orthographia tanítványi számá-

ra" (u. o. 1830.). „Értekezés a veszprémi fő nemzeti iskoláról stb. (U. o. 1828.) „Ekhó". (U. o. 1832.) „Marhadög". 1842. „Sebészi Almanach" 1843. „Elemi költészettan". (Veszprém, 1846.). „Ékesszólástan". U. o. 1847. — k.

Pap István, szül. 1790. sept. 24-én Ságváron Somogy-megyében, hol atyja ref. tanító volt. Iskoláit Pápán végezte, s ugyanott volt 3 évig tanár. 1816-ban meglátogatta a német-orosz egyetemeket. Visszatérvén, egy ideig újra tanítással foglalkozott Pápán, később a vámosi lelkeszséggel kínáltatván meg, azt elfogadta: melly állomásán egyszersmind veszprémmegyei fűesperessé neveztetett. Az irodalom mezején először egy röpirattal lépett fel 1823-ban „A vallási egyesülés ideája" czim alatt; melly sok kellemetlenségnek volt okozója: annyira, mikép a kedélyek lecsendesítésére a fels. cancellaria közbenjárása vált szükségessé. Ezután közrebocsátotta közönséges alkalmi, halotti s különféle egyházi beszédeit, köznapi s ünnepi imáit. A heidelbergi káté magyarázatát „A ker. vallás" czim alatt Szabó Samuel tiszaföldvári ref. lelkész adta ki 1848-ban. Sajtó alatt vannak: „A természet temploma" s egyéb egyházi dolgozatai. — k.

Pápai Pariz Imre, szül. 1616. Pápán, hol atyja kereskedő volt. Szép ismeretei miatt a deési ref. gyülekezet által predikátorrá választaték; utóbb II. Rákóczy György fejedelemnek lön udvari papjává. Elhalt 1666. száraz betegségben. Irt egy könyvecskét „Keskeny út" czim alatt.

Parispápai Ferencz, Imrének fia, szül. 1649. Deésen Erdélyben. Ifju éveit Vásárhelyt és Enyeden tölté a tanulásban. Innen az orvosi tudományok hallgatása végett Lipcsébe ment; majd meglátogató Frankfurtot, meg Heidelbergát is. Legtöbb időt töltött Baselben, hol elnyerte az orvos-tudori koszorut. Visszajövéen Erdélybe, 1676. az enyedi collegiumban tanári hivatalra emelteték; mellyet halálaig, melly 1716. érkezett be, buzgón viselt. Sok könyvet irt vagy fordított magyarrá, s ezek közt nevezetesek: „Pax animae. A lélek békeességéről és elme gyönyörűségéről való Trakta" (Kolosvár, 1680.). „Pax corporis. Az emberi test nyavalyáinak okairól,

fészkeiről, azoknak orvoslásoknak módjáról való Trakta". (U. o. 1687.). „Pax sepulchri. Üdvösséges és igen szükséges elmélkedés arról, miképen kellessék embernek, mind keresztényül élni, mind keresztényül az az üdvösségesen meghalni". (U. o. 1698.). „Pax aulac. A bölcs Salamon egynéhány válogatott reguláinak rövideden való előadása". (U. o. 1696.). „Pax crucis. Sz. Dávid királynak és prófétának 150 Soltári, melyek a sz. Lélek célja szerint 150 könyörgésekben kimagyaráztattak." (U. o. 1710.). „Romlott fal fölépülése, avagy a magyarországi és erdélyi Ekklesiáknak a reformatio kezdetétől fogva való historiájok". E munkája csak deákul nyomtatott ki Szebenben, 1684. „Dictionarium magyar és deák nyelven." Lőcse, 1708. Irt ő magyar alkalmi verseket is, melyek ki-nyomatva egy kötetet tennének. — y.

Paskó Kristóf, szül. 1634. Székely-Hidán Biharmegyében. Erdély fogadá az ifjut keblébe, hol nemsokára szép elméleti tehetsége, tudománya magas rangra emelked. Midőn 1678. Béldi Pál felségsértéssel vádoltatván, Törökországba futamodott, Paskó is bűnösnek érezve magát, hogy a reá várakozó büntetést kikerülje, megváltván Erdélytől, Magyarhonba sietett, s idő folytában Patakon telepedett meg; hol mint száműzött, meg is halt. Erdélynek romlását versekben illy czim alatt írta le: „A nemes és régen híres Erdélyország-
nak keserves és szomorú pusztításáról irt siralom. Mellyet 1658., 1659. s 1660. esztendőkből a pogány tatár Hám kóborló kozáksággal s török nemzettel havasalföldi s moldovai sok kurtány hadakkal minden irgalmasság nélkül elkövette-
nek." (S.-Patak, 1663.). A könyv nagyon ritka, s az akkor történt dolgokat híven adja. — k.

Patai András, szül. 1697. nov. 28-án Szécsényben. A jezuita öltönyt 1717. öltötte magára. Miután mint tanító 8, mint hitszónok 2, s mint kormányzó 20 évig szolgált, 1754. Ujbányára tétetett, azok előljárójaul, kik a harmadik próba alá vettettek. Érdemteljes életét Nagyszombatban zárta be 1756. mart. 15-én. Magyarul csak ezeket írta: „Virágokat szedő menyeyi kertész." (Kolosvár, 1744.). „Gr. Haller Katalin,

gr. Csáky Zsigmond özvegye élete". (U. o. 1752.). Mindkettő egyházi beszéd alakban. — y.

Pauer János, szül. 1814. aug. 1-ső napján, Pestmegyében kebelezett Ráczkeve szabadalmas mezővárosában, tisztességes polgári szülőktől. Atyjának kora halála után gyermeki éveit nagyobb részét Székesfejérvárott töltötte, hol 1825—1832. elemi s latin iskoláit végezte; ezeket a cisterci rend gondos vezérlete alatt. Mint növendék-tanuló vonzalommal viseltetett az irodalom iránt, s Kisfaludy, Vörösmarty, Dugonics, Gvadányi munkái, a „Tudományos Gyűjtemény“-nek havonként megjelent füzetei, s az akkori hírlapok kedves olvasmányai voltak; de Simonyi Pál székesfejérvári nagyprépost kegyes pártfogása- és jótékonyágában részesülvén, annak oldala mellett az ó és újabb literatúrából egyéb becses munkákkal is megismerkedett, azokból e jeles férfinak naponként felolvasván. A szónoklati osztályban Szegh Pál tanító által ösztönöztetve, két terjedelmes beszédet készített: „IV. Béla futásáról“, mely nyilvánosan elszavaltatott, és „A mohácsi veszélyről“, mely többször ismételve szinte nyilvánosan felolvasztatott. E méltánylat serkentésül szolgált hasonló igyekezetre; mivel az ifju kebel tanítójának bánásmódja s igyekezeteinek csupán szóbeli mélytánylata által is hathatós ösztönt s egész életére irányt nyer sokszor; midőn ellenkező esetben gazdagabb szellemi kifejléssel kecsegtető lelkierő is elsatnyul. A költészeti osztályban több alkalmi, s más kisebb verseket készített; ezek közül némelyeket Simonyi Pál nagyprépost utasítása szerint a „Társalkodó“ számára beküldött. A bölcsészeti tanulmányok hallgatása végett a pesti k. egyetemet kereste meg. Ez iskolai pályája alatt (1833—1834.) néhány alkalmi verset készített, melyeket Galvácsyval, a „Hazai és külföldi tudósítások“ akkori szerkesztőjével a „Hasznos Mulatságok“-ban leendő kiadás végett közölt. Ugyanekkor Horatius odáiból némelyeket vitézi versekben magyarra fordított. Ezek voltak első kísérletei az irodalomban. Bölcsészeti pályáját végezvén, 1834. Horváth János székesfejérvári püspök által a megye növendékei közé fölvétetett, s a hittu-

dományok négy évi folyamát ugyanott végzé. Szűnnapjaiban ekkor Stein epigrammai gyűjteményének („Anthologia Epigrammatum Latinorum recentioris aevi“. Bécs 1816.) egy részét időtöltés végett magyarra fordítá, s az olvasott munkákból folyton számos jegyzeteket és kivonatokat készített. 1838. aug. 19-én b. Barkóczy László püspök által fölszenteltetvén, még az napon Csákvárra segédlelkészül küldetett, s ez állásán három évet töltött. Ezen idő alatt fordítá Pasireknek jeles, és külföldön több kiadást nyert „Religion der Unmündigen“ czimű munkáját. Ugyanekkor alkalmá lévén Lezsó András esperes- és csákvári plebánossal az esperességi kerületben tartott iskolai látogatásokon jelenlenni, és tapasztalni a falusi iskoláknak több tekintetben szomorú állását, írta a „Falusi iskolákról“ szóló értekezést, mely azon évben a „Jelenkor“ melléklapjában, a „Társalkodó“ 27. és 28. számában meg is jelent. 1841. írta a „Népnek vallás- és erkölcsi neveléséről“ szóló értekezését, melyre alkalmat nyújtott a megyei hivatal által az egyházi tudományok köréből kitzított kérdés. Ezen értekezést a tudományok hő keblű pártfogója, b. Barkóczy László püspök átolvasván, a munka homlokzatára kedvező ítéletét írta: mi az íróra újabb ösztönül szolgált. 1841-ben Szaniszló Ferencz cz. püspök a „Religio és Nevelés“ magyar, és „Fasculi Ecclesiastico-Literarii“ czimű deák folyóirat szerkesztőségéhez segédül meghivatván, Csákvárról oct. 6-án megyés püspöke által hivatalosan új helyére rendeltetett, s azon hó 15-én pályáját meg is kezdette, s utóbb Somogyi Károly szerkesztősége alatt is dicséretesen folytatta. Ez idő közben kisebb és nagyobb értekezései, fordításai jelentek meg, valamint könyvismertetések és recenziók is tőle, az említett lapokban név-aláírással vagy a nélkül. Ilyenek: „Hunyadi János végórája“. „Leviczky Mihály lemergi egyes. görög érsekek pásztori körlevele“ (fordítás.). Szvorényi Mihály hátrahagyott kézírata után „a Fasciculi Literarii“ czimű folyóiratban „Merita catholici Regni Hungariae Cleri“ megjelent munkának folytatása; „Sz. Ágoston ereklyéinek Hippoba vitele; és nevelő s tudományos intézeteink története,

a magyar első századoktól korunkig 12. cikkben". Ezeknek első cikkei, különösen Mátyás király koráig azonnal megjelenésük után rövidítve s jegyzetek kihagyásával német nyelvre lefordítván, a „Pester Tageblatt“ 1843. évi 98—108 számaiban megjelentek. „Hazánk sz. koronája és annak eredete“ (1844.). „Hetényi állításainak czáfolataul“ négy cikkben; melly munka több részről érkezett nyilatkozatok által kellőkép méltányoltatott. „Téritői s bibliai társulatokról“. Továbbá irta. „A Margit szigeti apácza-kolostor rövid történetét“; közlötte az egri török basának 1681. költ magyar oklevélét némi jegyzetekkel a „Nemzeti Ujság“ 1843. 2. sz. Irt több könyvismertetést és bírálatot, az Egyházi literaturai lap 6. kötetében. 1844-ben a szerkesztőségtől visszahivatván a megyébe, a növendékpapságnak lelkiekbeni igazgatója s hittudományi helyettes-tanítója lett; ugyanazon évi nov. 28-án pedig lelkes püspöke által a sz.-szék ülnökévé neveztetett. Ezen év jul. 21-én tüzte ki megfajtás végett a pesti k. egyetem hittudományi kara a magyar kath. clerusnak az egyház, nevelés és oktatás körében, tovább az irói, polgári és katonai tekintetben tett érdemeiről szóló pályakérdést. E kérdésre felelt a derék Pauer is, és munkája „Az egyházi rend érdeme Magyarországon történetében, Árpádok időszakától korunkig“ (Székesfejérvár, 1847. 518. l.) megjutalmaztaték. Tőle van még „A Székesfejérvárott felfedezett kir. sirboltról“ (U. o. 1849.). —y.

Pázmány Péter, született 1570. oct. 4-én, Nagy-Váradon nemes szüléktől; ugyanott kezdte a reformatusok iskolájában tanulását; azután Kolosvárra ment, hol ősei vallására 13 éves korában visszatérván, kitűnő elmetehetsége miatt 1587. mint 17 éves ifju a jezsuiták szerzetébe fölvetetett. Krakóban állá ki az ujonczságot, Bécsben hallgatá a bölcsészetet és hittudományt, hol egy ideig a bölcsészetet és hittudományt szép sikerrel tanította is. Az 1606. bécsi békekötés után előjáróitól Magyarhonba küldetett a végre, hogy a protestantismusra átment főcsaládokat az ősi hithez visszavezesse. Pázmány erőt érezvén keblében, a benne helyezett bizodalomnak

mindenkép ügyekvék megfelelni, s néhány év múlva már is vagy 30 előkelő nemes családot nyert meg ügyessége- és lélekderítő szónoklatával az igaz hitnek; többi közt gr. Forgách Zsigmond utóbb nádort, 3 hét alatt: kiről megjegyzendő, hogy irányában testvére Ferencz esztergomi bibornok-érsek 3 év óta süker nélkül vesződött. Ez által az érseknek megnyeré határtalan bizodalmát; minek következtében 1608. a posonyi országgyűlésen mint a thuróczi prépostság képviselője megjelenvén, fölszólalt a bécsi békekötés 8-ik pontja ellen, mely a jezsuitáktól Magyarhonban megtagadja a birhatási jogot. — Gr. Forgách Ferencz elhalta után a kath. főemberek, úgy szinte maga a király is Pázmányt ohajtották esztergomi érseknek; ki miután a király kérelmére V. Pál pápa által szerzetes kötelezettségei alól fölmentetett, 1616. apr. 25-én thuróczi préposttá, majd sept. 28-án esztergomi érsekké lön kinevezve. Dec. 19-én vette a pápának föloldó s megerősítő levelét; mely idő óta még hathatósban pártolta a római egyház érdekeit.

Mátyás királynak Anna nejétől gyermeke nem lévén, Károly főherczeg stajer fejedelemnek Ferdinand fiát jelölte ki utódaul, s midőn a magyarok az 1618. országgyűlésen szabad választási jogukat sürgetnék, ékes magyar beszédben az 1547-iki 5. t. cz. emlékeztette őket, s Ferdinand elválasztatván, általa meg is koronáztatott. II. Mátyás elhaltával ütött ki a 30 éves, ugynevezett vallási háboru, mely Pázmányt nagyon elkomorította; vigasztalást lelt azonban abban, hogy II. Ferdinand őt választotta tanácsadóul a magyarhoni dolgokban; ő vala vezetője az 1619. posonyi országgyűlésnek, mellyen kivitte, hogy megtagadtatnék a protestansoktól állítólagosan szenvedett sérelmeik orvoslása. Midőn ugyanazért a zavar Magyarhonban is kiütött, és Bethlen Gábor diadalmas fegyverei veszélyeztetnék az ős hit bajnokait, Pázmány több püspökkel Bécsben keresett és talált menedéket. Az 1620. Bethlen Gábor elnöklete alatt Beszterczebányán tartott országgyűlésen számüzött Pázmány, következő évben a nikolsburgi békekötés által, mellyben ő volt legnagyobb tényező,

honát ismét visszanyeré. Az erre következőt békét használva, az érsekszéktől jogtalanul elrabolt javakat visszafoglalt. 1629-ben nemzeti zsinatot tartván Nagyszombatban, ennek végzéseit következő évben ki is hirdette. A király ajánlatára VIII. Orbán által bibornokká nevezteték.

Illy súlyos gondjai s foglalatosságai közt munkás előmozdítója és hathatós pártfogója volt ő a tudományos intézeteknek, és maga is föllépett az írói pályára. Szíve fájdalmával látta ugyan is, mikép a nyájnak elegendő pásztora nincs, ki szomját enyhítse; miért is azok számát gyarapítandó, 1333 aranyat tett le alapítványul olly magyar ifjak utazási költségeinek fedezésére, kik magokat kiképzendők Romába, XIII. Gergely pápa által 1578-ban a magyar ifjak számára emelt intézetbe vonulának. Az Oláh Miklós 1561. alapította papnevelő-intézetet Nagyszombatban tetemes áldozattal helyreállította; 1623. Bécsben, mivel hazánkban ekkor folytonos háborusodások miatt biztos hely nem volt, a mostanig is virágzó „Pazmaneum“-ot 100,000 ftal alapította, tőkáját utóbb még több ezerekkel növelvén; 1626. Posonyban a Sz.-Márton-egyház mellett 50,000 frton alapított tanoda vezetését a jezsuitákra bízta; 1635. maj. 12-én a nagyszombati érseki egyetem első alapját 100,000 ftal vetette meg. Alapítványi oklevelében többiközt ezeket mondja: „Quodsi successu temporis Deo Hungariam a turcico jugo liberante opportunior urbs occurrat pro universitate: liberum sit societati (Jesu) hanc nostram foundationem una cum Universitate alio transferre, dummodo tamen extra Dioecesim strigoniensem non extrahatur.“ Háborus időben sok nemes és birtokos család ellenség kezébe kerülvén, jószága egészen tönkre jutott; az illy családok szépreményű gyermekeinek növeltetése végett Nagyszombatban 1619. két házat vett, s bennök 25 nemes, de szegény és szorgalmas ifjut növeltetett. Ez intézet „Convictus Nobilium“ (Nemes ifjak nevelő-intézete) czim alatt ismeretes; mellynek biztosítására három ízben több mint 144,000 ftot áldozott. 1636. Szatmárott a jezsuitáknak 33,000 fr. emelt gymnasiumot stb. Mintegy 20, honi és latin nyelven irt tudós munkának vala

szerzője, melyek éles eszének, mély tudományának mind megannyi tanui. Amazok közt nevezetesebbek: „Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei“ (Bécs, 1604.). „A mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonyításai“ (Gratz, 1605.). „Felelet a megdicsőült szentek tiszteletéről az Gyarmati Miklós helmeczi predikátor-nak Monoszlói András veszprémi püspök ellen irt csacsogásaira“ (u. o. 1607.). „Keresztény imádságos könyv“ (Posony, 1610.). „Tanácskozás, melyet kelljen a különböző vallások közül választani“ (u. o. 1611.). „Hodaegus, igazságra vezető kalauz“, mely először megjelent 1613. Posonyban, utólszor 1766. Nagyszombatban, ajánlva Istvánfi Miklós és Draskovich Jánosnak. Ez legnevezetesebb munkája, sima és ékes stylusa és szívemelő összevetés által sokat megnyert az ősegyház tanainak. E könyv latinra fordítva czáfolás végett Thurzó Imre által kiküldetett Wittenbergbe, melyre 1625. Balduin Fridrik „Phosphorus veri catholicismi facem prae-lucens legentibus Hodaegum Petri Pázmán“ című munkával válaszolt; melyre ismét az érsek 1627. ily nevű irattal felelt: „A setét hajnalszék után bujdosó Lutheristák vezetője“ (Bécs, 1627.). „Az igazságnak győzedelme, melyet az Alvinczi Péter tükörében megmutatott P. P.“ (Posony, 1614.). Ajánlva Biharmegye rendéinek. „A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangeliomokról Predikátiók“, melyek 1636. Posonyban, utóbb 1668. és 1695. Nagyszombatban nyomattak ki. Ezen és egyéb munkáiban olly tiszta magyarsággal élt, minőt kortársaiban hasztalan keresünk. Miután a magyar egyházat 22 évig bölcsen kormányozta, 1637. márt. 19-én, élte 67. évében meghalt Posonyban, s ugyanott sz. Márton egyházában eltemetve, saját kívánsága szerint sirkövére e szavak vésettek: „Petrus Pazmannus Cardinalis.“ Utóbb hg. Eszterházy Pál nádor neki, Lippai és Széchényi György érsekeknek közös emléket emelt. Pázmánynak bő tudomány, rendületlen lélek, a közjót hön pártoló kebel és fáradhatatlan munkásság voltak tulajdonai. —y.

Péczei József, régi nemes család ivadéka, szül. 1750-ben, Putnokon Gömörmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Atyját korán elvesztvén, anyjával Szikszón telepedett le, s itt járta alsóbb iskoláit. 1767-ben Debreczenbe küldött, s az ottani collegiumban dicsőségesen végezte be iskoláit, s lelkészi pályát választott; miért is az akkori szokáshoz képest, meglátogatta a németországi egyetemeket. Leghosszabb ideig Genfben tartózkodott, s itt két évig hallgatta a hittani előadásokat. Itt tette sajátjává a francia nyelvet, annyira, miszerint e nyelven predikált, sőt verseket is írt. Theologiai pályáját Utrechtben fejezte be, s itt avatott fel predikátorrá. Hazatérvén 1784-ben, Komáromban lett predikátor; 1786-ban a debreczeni collegium tanárává választott. Meghalt 1792-ben. Irodalmi termékei nagyobb részt sikerült költeményekből állnak. Legelőször Voltaire „Zayr“ tragédiáját fordította versekben, s kiadta Győrött, 1784. Ezt követte „Henrias“, francziából fordított költemény IV. Henrik francia király életéből. Győr, 1786. „Young éjszakái s egyéb munkái“ (2 köt.) Győr, 1787. három kiadást ért. „Haszonnal mulattató mesék“ (Aesopusból, néhány eredetivel, versekben); tovább: „A haza szeretetéről“ (levelezés Philopatros és Commodus között) 1788., Győrben jelent meg. „Francziából fordított szomorú-játékok“. Komárom, 1789. „Hervey Siralmi és Elmélkedései“. Posony, 1790. „A magyar korona rövid históriája“. Komárom, 1790. „II. József életének rövid leírása“. Komárom, 1790. „Kesergő versek II. József halálára“. Komárom, 1790. „Vers hongrois et français pour la fête du couronnement de Leopold II.“ Komárom, 1790. „Az országgyűléshez nyújtott hálaadó köszönet azoknak, a kik szeretik az anyai nyelvet“. Komárom, 1790. „A szent koronának a magyarokhoz intézett köszöntése“. Komárom, 1790. „Erkölcsei predikációk. (2. k.) Győr, 1790. „Az ó testamentumi ekklesiának históriája a szentírás szerint, az első embertől fogva a babyloniai fogságból lett visszatérésig“. Maisonet Lajos után, ford. (5. kötet). Komárom, 1791. „Vers hongrois et français pour la fête du couronnement de François I. roi de

Hongrie". Komárom, 1792. „A szentírás Theológiája". (2. kötet). Komárom 1792—93. Vannak még több alkalmi versek is. Négy-évig szerkesztette a „Mindenes Gyűjteményt" (1789—92.), melyből hat füzet jelent meg Komáromban. Ebben is, valamint a kassai M. Muzeumban és Orpheusban közlött verseket. „Erkölcsei predikációit" fia József adta ki, Debreczenben, 1833. — k.

Peregriny Elek, szül. Gálszécsen Zemplénmegyében, 1812. Gymnasialis iskoláit Szigeten végezte, s 1822-ben a kegyes szerzetbe lépven, Kecskeméten töltött két évet; innen azonban újra kilépett, s felső iskoláit Pesten és Posonyban járta. 1833-ban nevelő lett gr. Andráshy Károly házában 3 évig, s ekkor utazást tett Német- és Olaszországban. Visszatérven, újra nevelőül hivatott meg b. Mednyánszky Alajos házához. 1842-ben Angol-, Francia-, Németországban és Schweizban tett utazást, s hazatértekor Károlyi György grófnál lett nevelő. 1844-ben könyvbírálvá nevezetett; mely hivatalát a forradalom után elvesztvén, Csejten (Nyitra megye) elvonultan él. Irodalmi téren Campe „Amerika felfedezésének" fordításával lépett föl. 1836-ban jelent meg tőle „Életről szedett képek csarnoka." Egyéb munkái ezek: „Magyarok története az ifjúság számára"; mely két kiadást ért. „Természet-történet műtudományi jegyzetekkel, a tanuló ifjúság használatára". Buda, 1842. Második javított kiadás 1844.; ugyanaz a gymnasiumi felsőbb iskolák számára, 1846. „János gazda avagy a falu barátja". Pest, 1843. „Uj A. B. C." Pest, 1844. „Mythologia a két nembeli ifjúság használatára képekkel". Pest, 1845. „Olvasókönyv a városi és falusi gyermekek számára". Pest, 1846. „Természet-történet az ifjúság tanítására és házi használatra" (150 színezett ábrával). Pest, 1846—47. „Olvasókönyv az elemi iskolák számára". (5 darab). Peregriny 1841-ben egy „Bánya az ifjúság képzésére" című gyűjteményt indított meg, melyből 14 füzet jelent meg, s a m. akademiától Gorovefőle pályadíjjal jutalmaztatott. 1840-ben lett bölcsészettudor, 1841-ben m. akadémiai tag.

Ezenfelül tagja a rajnamelléki encyclopaediai társaságnak. —k.

Pereszlényi Pál, született 1630. Nagyszombatban. Jezuitává 1650. lőn. Miután születése helyén 1653. a latin nyelv elemeit tanította, s ugyanott a bölcsészeti tanokat három, a hittaniakat pedig négy évig hallgatta, 1657. a hit oktatásával bízott meg. 1680. mint a tót ajkuak hitszónoka, Nagyszombatban a zsidó nyelvet és ó-szövetségi sz.-írást is buzgón magyarázta, s mint ilyen irt egy magyar nyelvtant, „Grammatica Lingvae Hungaricae“ czim alatt (Nagyszombat, 1682.). Pereszlényi a XVII. Század jelesb philologusai közé tartozott. —y.

Perger János, szül. 1791. Nagyváradon, s ugyanott végzé iskoláit. Törvényhallgatás végett Pestre jött, s 1814-ben ügyvédnek esküdött fel. Számos ügyvédi foglalatosságai mellett is folytonosan buzgólkodott a magyar irodalom terén. 1821-ben adta ki Schwartner után „Bevezetését a diplomatikába“; 1830-ban „Verböczi István magyar törvénytárát“ magyaritva, s némelly jegyzetekkel megvilágositva. 1831. jelent meg tőle „A magyar és hazája régenten“; ezeken kívül számos törvény- és oklevéltani cikket közölt a Tud. Gyűjteményben és Közhasznú ismeretek tárában. Irodalmi érdemeiért 1831. febr. 17-én a m. t. társaság első nagygyűlésében levelező, 1832. pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjává választatott. A társaság által a „Törvénytudományi műszótár szerkesztésével bízott meg, de e munkát be nem fejezheté: mert 1838. maj. 25-én meghalt. Kéziratban maradtak tőle: „Értekezés a jobbágyokról“, s magyar törvények fordítása a XVI. század közepeig. Georch Illés tisz. tag felett ő irt emlékeszédet. Több megyének volt táblabírája. —k.

Perger János, szabolcsi főesperes, szül. Zemplénmegye Csértér nevű helységében, 1819. mart. 7-én. Atyja Ádám mint nyug. kir. tisztviselő Ungvárott letelepedvén, e helyütt végezte elemi s gymnasialis iskoláit. 1836-ban mint a bölcsészet I. osztályának hallgatója Egerben a papnövendékek közé felvétetvén, mint ilyen hallgatta ugyanott a hittani osz-

tályokat. Pappé 1842. júl. 26-án szenteltetett, s a nagykállói kápláni állomásra rendeltetvén, az akkori zajos politikai-megyei vitatkozásokba, főleg az egyházi kérdések érdekében bevonatott, s folytonosan részt vett. Nagy-kallóiban másfél évi működése után az egri papnöveldébe tanulmányi felügyelővé nevezetvén, mint ilyen félévig az egyházi jogot az érseki lyceumban előadta. 1845. júl. 11-én nyiregyházi plebárossá, 1852. júl. 1-jén pedig szabolcsi főesperessé nevezetett ő cs. k. főlsége által. — Sajtó útján közrejött irodalmi munkálatai következő cziműek: „Kérdés és felelet a vegyes házasságok ügyébeni egyházi intézkedésekre“ (Társalkodó, 1841. 23., s Rel. és Nev. 1841. 23.). „Az Üdvözítő és egyiptomi József.“ (Rel. és Nev. 1843. I. 14.) „Isten és ember közötti viszony.“ (U. o. 1844. II. 22.) „Mellképek korunk vallásos életéből“. Husz számra terjedő cikksorozat. (Rel. és Nev. 1844—1847.). „A protestantismus egyház-kormányzati rendszeréről“. Öt cikk a Rel. és Nev. (1847. II.) „Tuba concordiae“ (U. o. 1848. II.) „A magyar catholica egyház és a cultus-minister“ (U. o. 1848. II. 41, 42, 43, 44.) „In hoc signo vinces“ (Rel. 1849. I.). „Theodosius császár és az antiochiak forradalma“ (Rel. 1849. I.) „Világ-csalódások“. (U. o. 1849. I.) „Immaculata“. Négy cikk. (U. o. 1850. I.). „Az europai országok jelen állapota politico-egyházi szempontból“ (U. o. 1851. I.) „Europai rém“ (U. o. 1851. I.) „Röpeszmék a cath. egyház tekintélyéről“. (Danielik-Emlékkönyv.) „A látnok Gyermeke“ (Csal. lapok. 1852. II.) Ezen itt elősorolt jeles dolgozatokon kívül több könyv-bírálati s levelezési jelentek meg a „Religio“-ban, s politikai értekezései a Nemzeti Ujság-, Figyelmező-, Budapesti Hiradóban stb. —k.

Perlaky László, született 1813. jan. 7-én Tatán, Komárommegyében. Piaristává 1832. sept. 25-én öltözött fel, s mint ilyen több helyen tanított az alsóbb középtanodai osztályokban, valamint Szegeden, Léván és Budán a felsőbbekben is. Szép jártasságot tanusított a honi s romai class. irodalomban. A „Regélő“-ben több versezete közöltetett, melyek jeles venára mutatnak. 1849-ben mint budai szaktanár irt ta-

nitványai számára „Bevezetés a classicusok tanulmányába“ és „A szép ízlés- és gondolkodástan vázlata“. Ezek után következett volna a „Szónok-lat és Költészet“-tan, de ezt megakadályozá a szaktanításnak felfüggesztése, s Perlakynak febr. 24-én közbejött elfogatása. Perlaky vétkesnek találtatván, a hadi törvényszék által 8 évre ítéltetett és Olmüczbe vitetett fogságba; honnan 1850. júl. elején a fejedelem kegyelem szavára szabadon bocsáttatott. Az olasz nyelvet jól beszéli. Bölcsészeti tudorrá még ifjabb éveiben emelteték. —y.

Péterfi Károly, szül. 1790. apr. 7-én Sóvásdon Erdélyben, régi nemes családból. Atyja lelkes volt, kitől első nevelését nyerte. Felsőbb iskoláit Marosvásárhelyen végezte. Főuri családok által gyámolittatva, egy ideig Bécsben képezte magát a tudományokban és nyelvek ismeretében. 1815-ben marosvásárhelyi pappá, 1818-ben ugyanott bölcsészettanárrá választatott, melly minőségében 19 évig dicsérettel működött. 1837-ben mintegy nyugalomra lépve, a tordosi papságot vállalta el. Ő azok közé tartozik, kik elsőik kezdtek tanítani magyarul a philosophiát, és sikerrel vesződött a műszavak magyarításával: s ez érdemeért 1834-ben a m. akadémia I. tagjává választatott. — Nyomatásban megjelentek tőle néhány alkalmi szónoklatai és egyházi beszédei; azon felül kiadta a „Filozofusok Historiájá“-t. Marosvásárhely, 1833. — k.

Petőfi (családi néven **Petrovics**) Sándor, legnagyobb magyar lyrai költő. Szül. Szabadszálláson Kiskunságban 1823. jan. 1-sején. Atyja, ki a felvidékről költözött Kunságba, mindent elkövetett, hogy fiának némi nevelést adhasson; e végből őt elébb az aszódi és sz.-lőrinczi, később a selmeczi ev. gymnasiumokba küldé. Petőfi azonban a tanulással nem sokat gondolt; hanem Pestre szökött, és egy ideig utczai életet élt: miglen a színházhoz szegődött inasnak. Atyja nem sokára fölkereste a makacs ifjút, hazavitte, és Sopronba küldte tanulás végett. Ő azonban egyenesen a laktanyának tartott, és katonának állt. Költői tehetségeinek már itt is tanujeleit adá, verseket írt; miért is tudós katonának gunyolták.

A katonaságra csakhamar ráunt; a katonai fegyelmet nem tűrte, sokat szenvedett, és beteg lőn; miglen mint katonai szolgálatra alkalmatlan, elbocsáttatott. Hazatérve Pápára ment tanulmányait folytatandó, s egy ideig szorgalmasan tanult. Később színész akart lenni, s csakugyan több ízben szegődött a vándor színészekhez; de mire sem mehetett: sőt inkább sok nyomort kelle kiállania. Debreczenben egy egész telet töltött betegen és szegényül egy özvegy asszony házikójában. Végre 1844-ben Pestre jött, s irói pályára lépve, nem-sokára egész országban híres lett. Már 1842-ben közlött két költeményt az Athenaeumban. 1843-ban pedig már számos költemények jelentek meg tőle. Egy ideig dolgozó társa is volt a „Külföldi regénytárnak“, s azt néhány fordított művekkel gazdagította. Csillaga azonban csak 1844-ben tűnt fel, midőn t. i. a Nemzeti kör megvette és kiadta költeményeit „Petőfi Sándor versei“ czim alatt (Buda, 1844.). A hirre kapott ifjut Vahot Imre mint a „Pesti Divatlap“ szerkesztője fogadta magához szerkesztői segédnek, s ekkép élélme s napi szükségai biztosítva lévén, ez időtől kezdődik nagyobbserű munkássága. 1845-ben már költeményeinek 2-ik füzetét is kiadta „Petőfi Sándor versei“ czim alatt Pest. Ezeken kívül még „A helység kalapácsa“ (Buda, 1844.), „Czipruslombok Etelke sirjáról“ (Pest, 1845.); „Szerelem gyöngyei“ (Pest, 1845.); „János Vitéz“ (Buda, 1845.); két rövid év alatt egymásután jelentek meg. A P. Divatlap minden számában, s más lapok is hoztak tőle egy-egy költeményt, s egy reggel csak arra ébred fel, hogy ő Magyarországnak legnépszerűbb költője. — Milly lelkesedéssel fogadta a nemzet műveit, kittünik onnét is, hogy 1845-ben Felső-Magyarországban utazván, Eperjesen és Késmárkon a tanuló ifjuság által fáklyás zenével tiszteltetett meg, Gömörmegye pedig táblabírájává nevezte. — 1845-ben újra kísérletet tett a színpadon; de megbukott. Ekkor tájban irt két színművet: de mindkettő szinte megbukott. Hasonló sors érte a „Hóhér kötele“ czimű regényét, s egyéb az „Életképekben“ közlött novelláit is. — 1846. tavaszán „Felhők“ czimű költeményével lepte meg a közönséget. Ugyanezen év

elején a P. Divatlap és Életképek dolgozótársa volt. Azonban nemsokára felbontá velök a viszonyt, és 9 társával megfogadta, hogy a lapokba többé nem dolgozik. Tervei azonban hajótörést szenvedtek, s 1847-ben ismét sűrűbben találkozott Petőfi-névvel az olvasó közönség. Ez évben lépett házasságra Szendrey Juliával. Elszórt költeményei összegyűjtve szinte ez évben jelentek meg: „Petőfi Sándor összes költeményei egy füzetben“. Az 1848-iki forradalom Pesten találta őt, mint az „Életképek“ segédszerkesztőjét. Több lapokban számos politikai irányú izgató verseket közlött; végre a tollat karddal cserélte föl: kapitány lett az erdélyi hadseregnél; hol nyom nélkül eltűnt. Sokan halottnak hiszik; mások állítják, hogy Amerikába menekült. —k.

Petrovics Fridrik, szül. 1799. oct. 7-én Holicson, Nyitramegyében; iskoláit Posonyban végzé. 1820-ban atyja halála után szülőhelyén predikátorra választatott; jogáról azonban lemondott, és Pestre ment jogot hallgatni. 1830-ban ügyvéd lett. Ugyanez évben adta ki „Magyarország történeteit időszaki táblákban, világosítva a világnak egykoru történeteivel, és a m. királyi házaknak nemzetségi lajstromival“ (Pest, 1830.). Jutalomul őt az akadémia tagjának nevezte. 1833-ban mint gr. Teleki László nevelője, növendékével együtt Europa szerte utazást tett; utközben adatokat gyűjtött honunk történetéhez, mellyek az akadémia kézirat-tárában őriztetnek. Meghalt Münchenben, 1836. —k.

Petrócai Trattner Mátyás, született 1745. jan. 17-én Felső-Őrött Vasmegyében, honnan már gyenge korában a híres udvari könyvnyomtató Trattner János Tamáshoz került Bécsbe; kitől gondos nevelés mellett a könyvnyomtatás titkaiba is bevezetteték. Utóbb bővebb tapasztalás és maga tökélyesítése végett Parisba utazott, s ott 13 év leforgása alatt ügyesség és jeles magaviselet által annyira magára vonta a figyelmet, hogy a párisi polgársággal tiszteltetnék meg. 1779. visszatérvén honába, Budán a magyar egyetem nyomdájának vállalta el igazgatását; de ott némelly akadályokra találván, 1780. Budától elvált, és Pesten új nyomdát létesít, mellyet

1813. maga, ezentul 1824-ig korán elhalt János Tamás fiával együtt, majd ismét 1827-ig maga kormányzott. Ez utóbbi évben a jeles nyomda igazgatását megosztá vejével Károlyi István táblai ügyvéddel, s azóta Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István typographiája czimlet (firma) alatt működik. A tisztos ősz szakadatlan munkásságban élt szinte végnapjaig, s attól csak az aggkori gyöngültség vonhatta el kevés idővel kimulása előtt, mely 1828. febr. 16-án élte 83 évében következett be. 1817-ben ő indítá meg a „Tudományos Gyűjteményt“, mely irodalmunk kifejlesztésére igen nagy befolyással volt. — y.

Podhradszky József, szül. 1795. Udvardon, Komárommegyében. Tanult Nyitrán, Nagyszombatban és Budán. Iskolái végeztével 1816. a m. kir. udv. kamarához jutván hivatalba, azóta folytonosan ott szolgál. Hivatalos foglalatosságai mellett is szorgalmasan üzte a történettudományt, s mint író először a Tud. Gyűjteményben lépett föl. Külön nyomtatásban a következő munkák jelentek meg tőle: „Eredeti két Magyar krónika“ (Pest, 1833.). „Magistri Simonis de Kéza de originibus et gestis Hungarorum Libri duo“. (Pest, 1833.). „Vita S. Stephani Hungariae protoregis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisponensi Episcopo“ (Buda, 1836.). „Pázmány Péter élete“ saját munkáiból és okleveleiből leírta és kiadta P. J. (Buda, 1836.). „Slavoniáról mint Magyarországnak alkotmányos részéről“ (Budán, 1837.). „Chronicon Budense“ (1838.). — Különféle folyóiratokban, jelesen a Tudományos Gyűjteményben számos, történettani tekintetben igen becses értekezéseket és adatokat közlött. A magyar akadémia 1835-ben választotta tagjává. — k.

Pólya József orvos, szül. Nagy-Szeccsében Barsmegyében 1802. jan. 1-jén. Tanulmányait Losonczon kezdé, s lelkeszi pályára készülvén, igen szép előmenetelt tett a nyelvtudományokban. Azután Selmecezen, később ismét Losonczon folytatta iskoláit. Az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. 1830-ban lett orvos-tanárrá, mely alkalommal „az ember belférgeiről“ értekezett. 1831-ben a cholera dühöngése alkal-

mával a pesti kórházban hasznos szolgálatokat tett, s e betegségről tapasztalatait József Nádor kívánságára kiadta e cím alatt: „*Summa observationum de cholera orientali*“. 1832-ben a kormány megbízásából Fiumében tartott az ottani orvosok előtt felolvasásokat a choléráról. 1833-ban a pesti Rokus-kórházhoz neveztetett rendes orvossá, s e hivataloskodásának ideje alatt a chronicus bajok körüli tapasztalatok gyűjtésére fordította szorgalmát. Alapeszméit illy című munkában rakta le: „*Observationes de Herpete et ejus remedio novo: Anthrakokali*“. Dolgozott az Orvosi Tár számára is. 1842-ben Pesten magán-elmekór-intézetet állított, mely azonban csak három évig állott fen. Ezeken kívül foglalkodott „természettani műszótár“ összeállításával, mely munkája kéziratban van. 1841-ben Jardine és Treitschke „állatországi kéztermé“-nek egy füzetét magyaritva adta ki; e nagybecsű munkának folytatása, nem tudni mi okból, megakadt. Vannak dolgozatai a Gazdasági lapokban is álnév alatt. Tudományos érdemeiért a m. akadémia 1832-ben lev. tagjának választotta. Tagja egyszersmind a bécsi és pesti orvosi, s. a. m. természettudományi társulatnak is. — k.

Pompéry János, szül. Miskolczon, 1819. jun. 21-én A minorita atyák miskolczi gymnasiumában járt 5 évig; 1835. októberhóban a pesti egyetemhez jött; s 1838-ban Eperjesre ment jogtanulás végett. 1839—1840. patvarista Borsodban, majd juratus, és 1842. ügyvéd. 1835-ben a Társalkodóban jelentek meg némelly apróbb dolgozatai. 1841-ben „Laura“, című elbeszélést közlött az Athenaeumban, Áldor álnév alatt. Ezentul a hirlapi levelezések (Borsodból) s historiai studiumok vették igénybe. Adatokat gyűjtött Magyarország 18-ik századbeli történetéhez. Gyűjteménye állítólag több száz ivre terjed. 1847-ben az országgyűlés alatt Posonyban tartózkodott, s ott irta Yole posonyi leveleit az Életképekben. 1844-ben a Honderűben „az elválhatlanok“ című beszély jelent meg tőle. 1845-ben nevelő lett gr. Eszterházy Károly győri főispán házában; mely hivatalában harmadfél évet töltött. 1845-ben az Életképekben „Az élet“ című beszélyét

közlötte Ervin név alatt. 1846-ban Homonnay költeményeit bírálta meg ugyanott. 1847-ben „Két hölgy szerelme“ jelent meg tőle szinte az Eletképekben, mely német fordításban is megjelent. 1850-ben „A Tardi ház“ elbeszélés s „Röpiratgyár“, 1852-ben „A virágos sir“ beszély a Pesti Napló, „Yole“ elbeszélés a Magyar Hirlap tárczájában. Ez évben írta „Clarissa“ című beszélyét is. 1853. „Néma András“, költői beszély a Falusi Estékben; „Levél anyámhoz“, a Délibábnban s „Yolehoz“, szinte a Délibábnban jelent meg. 1853-ban adta ki „Beszéleyei“nek I. és II. kötetét. 1853 óta a Pesti Napló ujdonsági rovatát viszi; ezenfelül a természettudomány studiumával foglalkozik. — Pompéry az előszámlált mutatóványokon, és 2 kötet beszélyén kívül számos apróbb cikkeket, leveleket s néhány költői dolgozatokat írt különféle lapokban. Mint a Pesti Napló ujdonságírója számos hazafias szellemű buzdító cikkeket közlött a Garay árvák, színház, egyletek stb. ügyében; 1849-ben mint turkevei követ részt vett a nemzeti gyűlésben. — k.

Pongrácz Lajos, született Hontmegyében, 1820-ban. Végezve jog-tanulmányait szolgabírói hivatalt viselt, jelenleg cs. k. tiszttviselő. — Munkái: „Honti literaturai füzér“. I. II. Buda, 1840. „Magyar uti képek“. Pest, 1845. „Költemények“. Pest, 1846. „Novellák“. U. o. 1846. — k.

Porubszky József, szül. 1812-ik évi februar 4-én Sárosmegyében, Eperjes városában. Alsóbb iskoláit Eperjesen a rhetorikát Debreczenben, a többbit részint Eperjesen, részint Kassán és Egerben hallgatta: hol 1827-ik évben az egri érseki szék ürességkor az egri megyei papjelöltek közé bevétellett, úgy, hogy fiatalsága miatt a másodévi philosophiát ismételtje. A theologiai pályát Egerben végezte. Ezután, mivel aligmult 20 éves, szabolcsmegyei birtokos Czobell László, később báró Szepessy János fiainak nevelőjévé lön. 1832-ik évben papnak szenteltetvén: előbb Pásztón, azután Tisza-Füreden, Verpeléten és Jász-Berényben működött kápláni minőségben. Mint verpeléti káplán (1837.) a sz. mm. és bölcsészeti tudori koszorut nyere el. 1839-ben az egri papnövelde-

be a bölcsészeti, 1841-ben pedig a hittani tanulmányok felügyelőjévé neveztetett. Ez évben az egyházi jogi tudori rangra emeltetett. Ez alkalommal „De independentia potestatis ecclesiasticae ab Imperio civili” értekezést írt, mely ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent Egerben. 1843. az egri lyceumban megürült szám- és mértannak helyettes, majd a sz.-írás és keleti nyelvek rendes, 1845-ben pedig az egyházi jog és történetek tanárává stb. 1850-ben a Bold. Szűzről nevezett egervári prépostság káplánjává neveztetett. 1853-ban „Jus Ecclesiasticum catholicorum” című könyvet írt; mely miután a magyarhoni nméltóságu püspökök által arra méltónak találtatott, hogy iskolai könyvül a papnöveldekben használtassék, az egri nmélt. érsek őt 1854. az egri sz.-szék ülnökévé nevezte, — k.

Pósa-házi János, szül. 1623. Patakon, hol atyja predikátor volt. Végezvén 1653. Utrechtben tanulását, visszajött Magyarhonba, Patakon tanárrá lön. A bölcsészetben Aristotelest, a hittudományban Voetius tanait követte, Cartesiusnak pedig engesztelhetlen ellensége volt. 1661 táján a jezsuiták Rákóczy engedelmével Patakon megtelepedvén, velők Pósa-házi szünet nélkül kötekedett, míg végre 1672. a pataki collegiumot a jezsuiták elfoglalván, Pósa-házy a tanulók egy részével Erdélybe vonult, s Fejérvárott székelt meg. Munkái ezek: „Igazság istápjá”. S.-Patak, 1669. „Sambár, Kis és mások által tett ellenvetésekre felelet”. U. o. 1666. „Sibelius Gáspárnak sz. írásból szedegatett és külömb-külobbféle alkalmatosságokra rendeltetett könyörgő és háladó imádsági, mellyeket deák nyelvből fordított”. Kolosvár 1678. Meghalt 1685. — y.

B. Prónay Gábor, nagymiveltségű s legbuzgóbb hazafiak egyike, szül. 1812. apr. 1-jén Besztercebányán Zólyom megyében. Unokája a szinte tudományáról és hazafiúi buzgólkodásáról ismeretes Prónay Gábornak. Atyja, József korán hunyt el; neveltetése tehát jeles anyja, sz. Kubinyi Rozalia vállaira nehezedett. P. G. tanulmányait nyilvános tanodákban, és pedig a gymnasialis folyamat Rosnyón, a phi-

losophiát és jogot a posonyi akademiában végezte. Esztehetése és szorgalma már tanuló korában tünt ki: minden osztályokon keresztül az első jelesek közt foglalván helyt. A szépirodát s különösen zene iránti hajlama, sőt szenvedélye szinte tanuló korában nyilatkozott; kora ifjúságában már tetőszést aratott zenedarabokat szerzett, magyar zeneszerzeményei pedig Bécsben, Drabelli költségén nyomtatásban jelentek meg. Iskolái végeztével joggyakornok s később megyei aljegyző lett Nógrádban. E téren gyakorlatilag is tanúsított tevékenysége, tudománya, buzgalma okozá, hogy már az 1840-iki országgyűlésre Turóczmegye részéről követnek küldetett, s mint ilyen az akkoron már többségre vergődött ellenzék tagja, szonoklatai, különösen azon év júl. 4-én a szólásszabadság tárgyában tartott beszéde által gerjesztett figyelmet. Az országgyűlés bevégeztével tudomány- és tapasztalásvágya utazásokra készteté: beutazta Német-, Francia-, Svédországot, Daniát s Németalföldet; a fővárosokban mulatását mindenütt tudományos intézetek megtekintésére használta. Haza térve nagyapja után öröklött nagyszerű könyvtárban szenvedélylyel buvárkodván, működését az irodalmi téren néhány jeles czikkkel kezdé meg, mellyek honunk viszonyait tárgyalva, a külföldi lapokban jelentek meg. 1848-ban ugyancsak Turóczmegye részéről újra országgyűlési követnek választatott meg; azonban a nemzeti gyűlésben csak decemberig vett részt. Az 1849. év végével Pesten telepedett le, s azóta hazafiúi buzgalmát már is fényes siker koronázza. Ugyanis a pesti hangász-egylet elnökének választotta meg, s egyedül nemes törekvésének köszönhető, hogy ez egylet rendszeres zenedévé alakíttatott át, és hat új tanszék állíttatott fel benne. Ezenfelül több közczélú egyesületek élén mint elnök vagy igazgató működik. — 1850-ben egy jeles röpiratot bocsátott közre „Ansichten eines Constitutionellen aus Ungarn“ czim alatt, melly lényegére és szellemére nézve Somsich és Zsedényi röpirataival azonos. Hírét azonban a nemzeti irodalom és művészet terén a mult 1854-ik évben megjelent „Vázlatok Magyarhon népéletéből“ czimű jeles mű-

ve alapította meg, mely irodalmunknak örök disze maradand. Tartalma e nagy költséggel diszesen kiállított könyvnek honunk különféle népfajainak ismertetése, képekkel illusztrálva, melyeket maga rajzolt s Parisban metszetett köre. Prónaynak az irodalom és művészet körüli buzgólkodása nemcsak a hazában, hanem a külföldön is teljes elismerésre és méltánylásra talált. Több európai fejedelmek rendjelekkel és egyéb kitüntetésekkel jutalmazták a jeles férfit. Így a porosz király sz. János, a portugalliai király a Boldogságos Fogantatás vitézrendjével, az uralkodó szász-koburg-gothai herczeg házi rend keresztjével, a württembergi király pedig a tudomány és művészet nagy arany emlékérmével diszesítették fel. — Prónay nemcsak szellemileg hanem anyagilag is sokat áldoz a hazai tudomány és művészet előmozdítására. Köztudomásu dolog, hogy szegény sorsu kezdő művészeink leginkább csak ő hozzá és a vele egy uton haladó gr. Andráshoz Manóhoz folyamodnak segélyért. — k.

B. Prónay Sándor, szül. 1760. apr. 1-jén Acsán, Pest-megyében. Alsóbb tanulmányait gondos atyja László, egykori csanádi főispán felügyelése alatt szülői házában nyeré; a philosophiát Posonyban, a törvényt Pesten hallgatta. Tudományos szempontból utazást tett Europa több részeiben: meglátogatta a németországi egyetemeket, s különösen a történetet és annak segédtudományait tette tanulmányozása tárgyává; s már igen fiatal korában irt némelly historiai dolgozatokat. Vallása ügyében sokat fáradozott; már 20 éves korában az evang. iskolák főkormányzója, később az evang. egyház alelnöke, 1819-ben pedig főinspector lett. 1790-ben arany sarkantyus vitéz, nemsokára kir. kamarás czimet nyert. — Részt vett az országgyűlésekben, s érdekes elmélkedést irt 1830-ban „Az országgyűlés elrendezéséről“. Mint a tudományoknak nagy barátja, sokat fáradozott a magyarok eredetének nyomozásában. Erre vonatkozó jegyzetei s iratai kiadatlanok. A m. akademia, mellynek alaptőkéjét 2000 pftal nevelte, igazgató tagjaul választotta el. Meghalt 1839. febr. 5-én. — k.

Pulszky Ferencz, szül. Eperjesen 1814. sept. 17-én s ugyanott végezte iskoláit. 1833-ban nevezetes utazást tett Német- és Olaszországban, melly utjában különösen a régiség maradványaira s középkori műemlékekre fordítván figyelmét, ismeret-gazdagon tért hazájába. 1835-ben ügyvédi oklevelet nyert, és Sárosmegye aljegyzőjévé választatott. Ez időtájban újra beutazta Európát, s 1838-ban a m. akadémia I. tagjává választotta. 1839-ben a posonyi országgyűlésen mint sárosmegyci követ sokoldalú tapasztalása és ügyessége által hasznos szolgálatokat tett, s ebbeli érdemeit tekintetbe véve, Eperjes város polgári oklevéllel tisztelte meg. Gazdagon nősülvén, megvette a szécsényi uradalmat Nógrádmegyében s Eperjesről oda tette át lakását. Neje, Wather Théréz, szinte mint szellemdus irónő ismeretes. Forradalom alatt statustitkár volt a külügyi ministeriumnál, s folytonosan tevékeny részt vett a kormány vezetésében. Jelenleg külföldön tartózkodik. — Írói pályáját német nyelven kezdte, s a külföldi lapokban irt sok, Magyarországot illető közléseket. Egy ideig az „Athenaeum“-nak volt dolgozó társa, s azt igen érdekes cikkekkel gazdagította. Különösen kiemelendők: „A műgyűjtemények hasznairól; Irán és Turán; Esmék Magyarország történeteinek philosophiájához“. „Uti vázlatait“ a budapesti árvizkönyvben közölte. Az Emlényben „a felföldi népmondákról“ szóló értekezése s epigrammái jelentek meg. Szalay László Themisében van egy nevezetes értekezése: „Historiai s pénzgazdálkodási pillanatok a pénzre“ czim alatt. 1839-ben egy röpiratot adott ki illy czim alatt: „Töredékes észrevételek a Duna-szabályozás és keleti kérdés iránt“. A Pesti Hirlapnak legnevezetesebb cikkírója volt. — k.

Pyrker János László, született 1772. november 2-kán Lánghon Fejérmegyében. Nemes és istenfélő szüleitől a jó nevelés kincseinél egyebet nem öröklött. Tanulmányait Ányos Pál és Virág Benedek vezérlése mellett Székesfejérvárt szorgalommal végezve, s az idegen nyelveket is sajátjává téve, Siciliába hivatott egy grófi házba titoknoki állomásra; mellyet, hogy egykor annál képesebb legyen hazájának szol-

gálni, el is fogadott. 1792. ismereteit bővitendő, Velenczén keresztül Nápolyba utazott, azonban egészségének állapota s a keblet nyugtalanító honvágy hazafelé ösztönözte: s így hajóra kelvén, visszatért nem minden veszély nélkül, mert a rettentő orkán messzire hajtván el hajóját, kalózok közelébe vetette, s csak alig szabadulhatott meg. Bécsbe érkezte után áthatva a magasb tökélyesülés vágyától, lemondván a világ csábingereiről, noha kimivelt elméje a világban is szép reménynyel kecsegtethette, a lilienfeldi cisterciák közé állott. Ez azon időben történt, midőn a szerzetes életet a legnépszerűtlenebbé tenni olly sokan iparkodtak. 1807. Dürnitz helység lelkészévé neveztetvén, egészen hívei üdvének szentelte napjait, s kevésbe mult, hogy 1809. Napoleon egyik vérszomjas vezére által meg nem öletett. Itt írta „Tunisiás“át. A bár csendben működő, de ritka tulajdonokkal tündöklő férfi erényei társai előtt ismeretlenek nem maradtak; kik őt 1812. apátjokká választották. A szerzetesi életnek ismerve hivatását, a vezérletére bizott rendet értelem- és erkölcsben nevelte. Lilienfeld bájos vidékein fogamzottak meg ama jeles költeményei, melyek őt europai hirre emelték. Ferencz király 1818. szepesi püspöknek nevezvén őt ki, visszaadta hazájának: s mint ilyen, főpásztori első gondjai közé számítá felállítását egy képezdőnek, melyben a falusi tanítók kiképeztetvén, a népnek alkalmas mestereivé válhassanak; azonban 1820. a fejedelmi kegyelem velencei patriarcha- s Dalmatia primásának nevezte ki őt, hogy ismét külföldön tündököljön erény- és bölcsességben. Nehéz időket élt ő át Velenczében, s midőn 1827. távozott, az egri érseki széket elfoglalandó, a hálás velenceiek érdemeit emlékpénzzel örökítették. Ezen korba esik nevezetes munkái nagyobb részének megjelenése; e korban jöttek fényre hőskölteményei; e korban „Szent hajdannak gyöngyei“. A tudományos világ elismeréssel üdvözölte becses műveit; csakhamar egész Europa tisztelte a nagy férfuban a magasztos érzelmű költőt, s a jeles tudományu író. Ugyanis mélyen belátta ő korának betegségét, melyet megorvosolni föltett szándéka volt; ta-

pasztalta t. i., mikép a szépirodalom virágdos mezején működő írók, a helyett, hogy nemesb vágyakat ébresztenének, a vallásosságot és erkölcsi érzetet gyöngíteni igyekeznek, irományaival megmutatta, mikép lehet a költői szellemnek úgy fejteni ki szép tehetségeit, hogy egyszersmind az erkölcsi és vallásos érzelem általa neveltessék. Hol a zsenge kor nevelése, s az erre szükséges tanodák forogtak kérdésben, ott nem volt áldozat, melly visszaretentse, nem fáradalom, melly elcsüggeszsze. Így sok helyen megyéjében iskolákat építtetett; 1845. Egerben vasárnapi iskolákat alapított, évenként 140 pftot ajánlván a tanítók jutalmára és az iskolák szükségere. Továbbá áthatva Olaszország művészi szellemétől, székhelyén nagyszerű egyházat emelt. — Az alsóbb rendű papság jövedelmeinek csökkenését látván, s a miveltség növekedő igényei által napról-napra szaporodó szükségait méltányolván, megmutatta, hogy idegen kezek közbejötté nélkül is tudott annak sorsán javítani. Szakismerettel szerzett képgyűjteményét a hazának ajándékozván, alapját vetette meg egy nagyszerű képcsarnoknak; 12—20 szegényebb sorsu, de jeles elmetehetiséggel megáldott ifjat táplált ő évről-évre asztaláról, s ezenfelül a Foglárfele nevelő-intézetre mintegy 40,000 ft. költött. Eger javát eszközözlendő, temérdek költséggel nyitott utat roppant kösziklákön át a szarvaskői vár alatt; s mintegy 50,000 ft. került házat katonatiszti lakul ajándékozá a városnak, s föntartására 5000 ft. alapítványt tett. Az 1844. országgyűlésen dicsően viselte magát. A magyar t. társaság által irodalmi érdemeinek nyomán 1844. dec. 24-én tiszteleti taggá választatott. Elhunyt hosszú s fájdalmas szenvedés után 1848-ban. — y.

Rádai Gedeon, Pálnak fia, szül. 1713. oct. 1-jén Péczelen, Pestmegyében. Ide haza jeles és tudományos neveltetést nyervén, azt a frankfurti s más külföldi egyetemekben ügyekezett még inkább növelni. Atyjának 1733. közbejött halála után három évi tudományos utazásából visszatérván, a közhivataloktól magát elvonva, egészen a tudományoknak élt. Zrinyinek feledékenységbe jött lelkes munkáira ő figyelmez-

teté a magyarul olvasni szerető, épen nem nagy számu közönséget; különösen neki tulajdonítandó érdemül, hogy a német költőket utánozva, a magyar verselésben a szótagok mértékét a rimekkel első kötötte össze; innen az e nemű versek Rádai verseknek neveztetnek. József császár bárói, II. Leopold pedig grófi méltóságra emelte őt és maradékait 1790. A „Magyar Musa, Orpheus és Magyar Museumban“ elszórva jöttek ki versei, és idegen nyelvekből magyarított költői darabjai; munkáinak legnagyobb és nevezetesebb része pedig elveszett. Meghalt 1792. aug. 6-án, Péczelen, 79 éves korában. — y.

Rádai Pál, szül. 1678. Idővel II. Rákóczy Ferencz Erdély fejedelme cancellárja volt, kinek annyira birta bizodalját, hogy 1704. Selmezcze őt küldené I. Leopold császárral kötendő békesség végott; őt évvel későbbben pedig Károly svéd királyhoz Benderbe, mivel a franczia udvar Rákóczyt tette a II. Károly és Nagy-Péter közt kötendő béke közbirájává. Az 1711. szatmári békekötésre nagy befolyása volt. III. Károly Rádait a kir. tábla közbirájává nevezte, később pedig az 1715. posonyi országgyűlésen kirendelt országos biztosság tagjává választaték, s mint ilyen hitsorsosai ügyét (Calvin követője volt) hathatósan elémozditani iparkodott. Benderi utját latinul irta le. Egyházi énekeit „Lelki hódolás“ czim alatt nyomatta ki Debreczenben 1724. Meghalt 1733-ban. — y.

Rajnis József, született 1741. jun. 4-én Kőszegen, hol atyja városi tanácsos volt. Szülei ápoló karjai közt végezvén alsóbb iskoláit, 1757. jezuítává lett, s Bécsben a két éves probát kiállván, Leobenbe küldetett a görög nyelv tanulása végett; honnan visszatérvén 1761—1763-ig Esztergomban tanította az alsóbb iskolákat; majd Kassán a philosophiát, Nagyszombatban a theologiát hallgatta, 1771. pedig már mint philosophiae doctor pappá szenteltetett. 1784-ig Győrött a mathesiát tanította, s ez évtől kezdve 1806-ig az ottani akadémiai egyház felügyelője volt. Irományai miatt Ráth Mátyás által megtámadtatván, ellene keserűen nyilatkozott. Virgiliust

magyar versekben számos jegyzetekkel 1789. adta ki; mellyhez egy sisakos mentő irást is ragasztott „A közégi poetának mentő írása” czim alatt; ebben baróti Szabó Dávid támadásaira is felelt, s a fordítás mesterségéről értekezett. Bacsányi János (az 1789. Magyar Muzeum harmadik negyedében) Szabót védelmezvén Rajnist érzékenyen megvagdala, s állításait gyengíté; Rajnis nem maradt adós: ha Bacsányit szerencsétlenség nem éri, ellene a fulánkos munka „Apulejus tükre” czim alatt már készen volt; de ki nem adta; melly egyéb kiadatlan dolgozataival együtt tudós Fehér Györgyünk birtokába jutott. Most „Virgilius Georgiconának” fordításához fogott, s ezt mint gr. Festetics György scholarchája végezte be Keszthelyt. Itt fogott az Aeneis fordításához is, de már ezt, 1812. sept. 23-án meghalván, be nem végezheté. Ez utóbbi dolgozatát, életével együtt „Magyar Virgilius” név alatt Kondé József Benedek nyomatta ki Pesten, 1814. (3 dr.) Becsületes, jó, és egyeneslelkű ember volt Rajnis; de ozivakodó természete mindenkit elidegenített tőle. — y.

Ramóczy, elébb **Rammershoffer** Valerián, született 1807. apr. 26-án Kőszegen Vas megyében. Tisztességes állapotu szülőinek örökődése mellett kitűnő előmenetellel végezvén középtanodai pályáját, keble vonzalmát követve, Pannonhegyre sietett, s ott a sz.-benedekiek rendébe föl vételését szorgalmazá. Ohajtása teljesültével 1821. oct. 15-én kezdé meg az ujoncz-évet, mellynek elteltével Győrött a szerzet lyceumában két, Bakonybélben pedig egy évig hallgatá a bölcsészeti tanokat; majd a székhelyen négy évig foglalkozék a hittudománynyal. Már serdülő korában kitűnt szép tehetségeit ez idő alatt jobban és jobban kifejté; a növendéki kötelességek pontos teljesítése után fenmaradt szabad idejét, társai példái által ösztönöztetvén, jó magyar könyvek olvasására szentelé, s ez által magát a nemzeti nyelvet is, melly neki nem volt anyai, s mellyet még Pannonhegyre mentekor is csak töredezeve beszélt, tökéletesen sajátjává tette. Miután a győri tanulmányi kerület főigazgatója előtt szigorú vizsgálat által tanítási képességét fényesen bebizonyította, 1829. végével a posonyi

főgymnasium tanárai közé soroztatott, s itt 8 évig oktatá a hon feselő bimbeit a tudományok elemeiben; majd Posonyt Pápával cserélte föl: honnan két évi működése után 1839. végével Győrre szólították a szerzet növendékeinek oktatására; s alig kezdé meg itt leczkéit a magyar nyelv és irodalom köréből, már is a k. akademiában, a derék Czuczor közfájdalommal fogadott leléptével megürült magyar irodalom nyilvános tanszékére érdemesítették. 1850. apr. elején a posonyi németté változott akademiához, mint a bölcsészeti rendes és a magyar irodalom rendkívüli tanára tétették át. A Kisfaludy-Társaság ezen kérdésére: „Készíttessék kézikönyv, mely a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg s gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelettel a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusára, versszerkezetére s azon hiányokra, mik jelennen színészeink szóbeli előadását disztelenítik“ 1838. pályázván, a három bíráló egy értelemmel a 20 darab aranyból álló jutalmat neki ítélte, s koszoruzott munkája „Szavalástudomány“ czim alatt a Kisfaludy-Társaság Évtlapjai 1. k. ki is nyomaték. Kmety András halála után majdnem két évig mint helyettes tanár adá elő a statistikát és bányajogot, s hogy tanítványai könnyebben haladhassanak e tanokban, magyar nyelven tartá leczkéit; melyeket rendszerezve „Álladalomtan“ czim alatt Posonyban, 1847. ki is nyomatott 3 füzetben; melynek elseje a statistikai elméleten kívül Europa s austriai birodalom általános rajzát; másodika Magyarhont és Erdélyt; harmadika Europa többi álladalmait tartalmazza. Az 1838-ki Tudományos Gyűjteményben megjelent értekezésén kívül, még következő, főleg az ifjuság használatára irt munkáknak szerzője: „Magyarországnak rövid földleírása“ (Posony); „Ausztiai császárság s a német szövetségi státusoknak rövid földleírása“ (u. o.); „Nemzeti iskolai szótár“ (u. o. 1838. 2. k.); „Magyar-német és Német-magyar nemzeti nyelvtudomány kérdések- s feleletekben“ (u. o.) magyar és német nyelven. Végre a magyar nyelvet tanulni vágyó németek számára nagyobb nyelvtana illy czim alatt jött ki:

„Theoretisch-practische Sprachlehre der ungarischen Sprache für Deutsche“ (U. o. 1841.). — y.

Ranolder Nep. János, veszprémi püspök, szül. Pécssett, 1806. maj. 16-án, a hol is neveltetett s végezte a gymnasiumot; a bölcsészeti tanfolyam után, melyet a pesti egyetemenél végzett, 1824. a pécsi megye papnövendékei közé felvétetvén, 1824—28-ig a pesti központi papnöveldeben nyerte kiképzését a theológiában. 1828- és 29-ben b. Szepesy Ignác pécsi püspök egyházi udvarában mint püspöki disznök, tollnok és levéltárnok alkalmaztatott, s 1829. maj. 17-kén pappá szenteltetvén, a bécsi sz. Ágostonról czimzett cs. k. felsőbb papképző intézet tagjai közé soroztatott; hol 1829-31-ig képezetvén, a hittudori koszorut elnyerte. 1831—41-ig mint a pécsi püspöki lyceumban a keleti nyelvek tanára, alkönyvtárnok, és sz.-széki ülnök működött, s ez idő alatt egyik segéd-társ volt a Szepesy által kiadott szóírás magyarra fordításában. 1838-ban kiadta „Hermeneuticae Biblicae Generalis“ czimű munkáját. 1841—1846. a pesti egyetemenél hivataloskodott mint hitszónok, hittanár, s a görög nyelv helyettes tanára; az ezen idő alatt mondott egyházi beszédeinek részét „Sacri Sermones academici“ czim alatt sajtó útján közrebo csátotta. 1839-ben beutazta Austriát, Némethont, Angol- és Franciaországot, Belgiumot; 1843-ban egész Olaszországot, Sardiniát, Siciliát, Schweizot, Savoyát, déli Franciaországot, és uti tapasztalatait a Religio és Nevelés czimű egyházi lap 1843- és 44-ik évfolyamában több cikkben „Utazási Vázlatok“ czim alatt közzétette. 1845-ben pécsi kano nokká nevezetvén, 1846-tól fogva ismét Pécssett működött mint papnöveldei kormányzó, egyuttal zsinati vizsgáló 1849-ig; mely évben a bold. Szűzről czimzett sz.-istváni apáttá nevezetvén, Bécsben a cs. k. ministeriumnál tett az egyházi ügyek elintézésében segédszolgálatot. Ugyancsak 1849-ben veszprémi püspökké, 1854. pedig valóságos belső titkos tanácsossá nevezetett. 1854-ben ő cs. k. apostoli felsége házasságának ünnepélyére Bécsben kiadta a munkát, melynek czime: „Elisabeth (Gisella) erste Königin von Ungarn“. 1851-

és 53-ban Veszprémben sok ezer példányban sajtó útján kiadta „A k. anyaszentegyház szertartásait, a veszpréme gyházmegyei népiskolák számára“; továbbá 1854-ben Gruber Ágoston jeles munkájának „A hitoktatás gyakorlati kézikönyve“ magyar fordítását. Bökezűségének köszönhetni, hogy 1853. Pécssett napvilágot látott „Az ausztriai birodalom földrajza és története“ Szombathy Ignácztól, és 1854-ben Pesten a „Sz. Katalin“ című jeles legenda. 1854-ben ő ca. kir. apostoli felsége által a „de literis et artibus“-féle nagy médailleval ékesítettett fel. — k.

Ráth József, pest-lipótvárosi plebános, született 1817. mart. 27-én, Fejérmegyében Előszáláshoz tartozó kis-venyemi pusztán, tisztes jámbor szülőktől. Hat éves korában édes atyjával, mint primatialis gazdatisztel Érsekújvárra költözött, s ott végzé elemi iskoláit. A gymnasialis cursust Posony- és Komáromban, a philosophiát Győrött, a theologiát Nagyszombatban és Esztergomban végezte. 1841-ben szenteltetvén pappá, három évig mint káplán és praebendatus Esztergomban, utóbb mint segédszerkesztő két évig Somogyi Károly oldala mellett Budán, azóta nyolcz évig mint káplán Pest-Lipótvárosban, s 1849 óta egyszersmind segédszerkesztő Danielik János kanonok oldala mellett működött; mig nem 1854. jul. 21-én a községtanács által fölterjesztve, az esztergomi bíboros érsek által mint pestlipótvárosi plebános investialtatott. Dolgozott a Religioba mintegy 50 vezérczikket, majd dogmaticus, majd egyházpoliticus is historicus tartalmuakat; nevezetes számu munkákat ismertetett meg. Dolgozott pedig franczia, olasz, és angol forrásokból. — k.

Ráth Mátyás, született 1749. apr. 13-án Győrött. Ugyanitt kezdte tudományos pályáját, melyet, miután Modor és Posonyban folytatva, Sopronban dicséretesen bevégezett, Magyarhont és Erdélyt utazta keresztül, mialatt az ország bővebb ismeretén kívül a nemzeti nyelvvel is alaposan megismerkedett. Mások példájára a göttingai egyetemet is fölkereste; honnan néhány év mulva visszaérkezvén, Posonyban telepedett le. Ittlétében kért felsőbb helyről engedelmet egy

magyar ujság kiadhatására; melyet megnyervén, azt 1780-ban „Magyar Hirmondó“ név alatt meg is indította. Ez volt első, magyarul szerkesztett ujság. Ő ebben a napi eseményeken kívül, mindenféle statisztikai, gazdasági és tudományos tárgyakra is kiterjeszkedik. Miután ujságát két évig ügyesen kezelte volna, 1783. év elején megkínáltatván Győrött az ujonnan felállított predikátori hivatallal, azt elfogadta. De alig hogy megismerkedett győri hiveivel, már is b. Podmaniczky Józsefnek, kivel Göttingában együtt mulatott, ajánlatára, a pesti predikátorságra hivatott meg; de ezt, mivel követelései ki nem elégítettének, el nem fogadta. 1786. Perlaki Gábor superintendens fölött Dömölkön magyar versekben tartott bucsuztató beszédet; minek hire elszárnyalván, superintendensnek ki is jelelteték: de mivel nem választatott el, azt híven, hogy írói munkássága után is el élhet, predikátori hivatalát elhagyta. Szándéka volt t. i. egy teljes deák-magyar-német, magyar-deák-német, és német-deák-magyar szótárt kiadni, s már három nyelven ez iránt ki is bocsátá jelentését; mellyben azonban a dunántuli evang. papság ellen is hevesen kikelt. Szándoka e miatt hajótörést szenvedett; mindenütt hideg részvétlenséggel találkozott: sőt azokat is, a kik között élt, és a kikkel némi összeköttetésben lenni kénytelenítették, maga ellen ingerlé. 1789. meghalván a győri predikátorságban utódja, ő ismét kéré s visszanyeré régi állomását; mellyről több ízben le akart ugyan mondani, de barátjai tanácsára hajolván, azt megtartotta. Munkálodása messzebb terjedett volna, ha azt fültételeinek nemboldogulása után olly szoros határok közé nem szorítja. Meghalt 1810. sept. 16-án, élte 61 évében. Nyomtatásban ezek jelentek meg tőle: „Hirmondó“. Posony, 1780—1782. „Első isteni tisztelet rendje“. Győr, 1783. „Egy istenfő, jó és gondos anyának és nagyanyának Vattay Borbalának életében, halálában, és holtá után való vigasztalásai“. U. o. 1785. „Bucsuztató versek, Perlaki Gábor fölött“. U. o. 1786. „Keresztény fehérnépnek való imádságos könyv“. U. o. 1788. — y.

Reguly Antal, európai hírű utazó s nyelvbarát és egye-

temi könyvtárnok, szül. Zirczen Veszprémmegyében, 1819-ben. Atyja a cisterciek ügyvéde volt, s fiát különösen a történelem tanulására buzdította. Iskoláit Győrött és Pesten végezte kitünő sikerrel. 1839-ben indult el itthonról tapasztalás végett s történelmi nyomozás tekintetéből, s legelőször Németországot utazta be. Hamburgba érve Scandinavia felé vette útját; Kielben hajóra ült, s Kopenhágába onnan Stockholmba érkezve, a finnmagyar rokonság megfektetését tűzte feladataul. E célból Abóba ment s legelőször a svéd nyelvet tette sajátjává, s ennek segítségével a finn néptörzsök regéit, történetét s irodalmát tanulmányozta. 1840-ben Schilt orvos társaságában Lommasaho törzsökös finn helységben telepedett le, s itt tanulta meg a finn nyelvet annyira, hogy a helsingforsai tudós társaság által tagnak választatván, e kitüntetését már finn nyelven irt levélben köszönte meg. Ugyanazon év tavaszán még beljebb ment éjszak felé s Karoliában a lapp földön junius közepétől jul. 18-aig nem látta lenyugodni a napot. Laestadius, a lapp Flóra nagyhirű írója utmutatása folytán a lapp nyelvet és hitregéket tanulmányozta. Innen Kemibe ment és Castron nevű tudóssal ismerkedett meg. Hire csakhamar elterjedt, és ő a felsőbb körökben nagy kitüntetéssel fogadtatott. 1841 elején visszatért Helsingforsba, hol a finn és lapp nyelvekbeni jártassága által nagy figyelmet gerjesztett. Ezután az eszth nyelvet tanulmányozta Pétervárott, s a keleti finn néptörzsök meglátogatására készült. Célja kivitelére a m. akadémia némi megbízások mellett, pénzsegédelmet küldött. Pétervárott több tudósokkal ismerkedett meg, de különösen a magyar származású Balugyánszky államtanácsos fogadta őt valódi atyai szívesseggel. Itt az orosz, továbbá a keleti finn u. m. szirjén, mordvin, cseremis, csuvasz nyelveket tanulmányozta. 1842-ben irta az első jelentést s küldötte át a m. akademiának, minek folytán az akadémia összes költségeinek fedezését ajánlotta, de pénzhiány miatt ajánlatát nem teljesíthette. Egyideig beteg volt Peterhofban. Felgyógyulása után Balugyánszky által bemutatott Demidoff Antal herczegnek s az udvarnál is, hol segély ajánlatott

buvárkodásának folytatására. Ezalatt a m. akademiától is nyert 1000 pfnyti segélyt. 1843-ban a m. akademia tagjának választotta. Ugyanazon év oct. 9-én indult el Pétervárról ural-siberiai utazásra. Moszkván s Novogrodon át a Volgán lefelé oct. 27-én érkezett Kazánba. Innen utját a votyák és baskir népfaj közt folytatta, s dec. 14-én átkelt az Uralon, s vogul népfaj közt hosszabb ideig mulatván, vogul szótárt irt össze. Utazásainak fénypontja éjszaki felfedező utja volt. Pelimból 1844-ben indulván ki, a művelt utazó által még soha meg nem látogatott éjszaki vogulok hazájába sok nélkülözés sőt életveszély közt hatolt be. 1845-ben Obi tartomány főhelyére érkezett. Hosszas vándorlás után a vadász és halász nomád törzsök közt Brezovába érkezett, hol egész buzgósággal feküdt osztyák studiumainak, s az általa leírténekek meghaladták a nyolczvan ívet, midőn pétervári levelek folytán kénytelen volt Kazánba visszaindulni. Kazánban a cseremis és csuvasz nyelvek tanulmányozása végett a rafai kólostorba költözött. Időközben a m. akademia aláírást nyitott a merész utazó segélyére, mely 1400 forintot jövedelmezett, de új kötelességeket is szabott az utazó elébe. Ő hanyatló egészsége daczára kitartó buzgalommal folytatta buvárkodásait. 1845-ben alakult meg a „Reguly-Társaság“, mellynek czélja volt „Reguly-könyv“ kiadása által két évi költséget gyűjteni az utazó számára; mi által módot nyert a csuvasz nép és nyelv alapos megismerésére. Két évet Kazánban töltött, hol csuvasz tanulmányai szerkesztésével foglalkodott. Azután visszatért Sz.-Pétervárra. Itt kezdé meg utazása eredményeinek feldolgozását, s a 180 geog. mérföldre terjedő éjszaki Ural-vidék földabroszát ki is dolgozta. E munkája áll 16 nagyretnyi földabroszból és magyarázó szövegből. E munkája főleg Oroszországban kellő elismerésre és méltánylásra talált; az orosz lapok nyíltan bevallottak, hogy „Reguly e munkája által Oroszország geographia- s ethnographiájában egy terjedelmes terra incognita felfedezője lett“. — A roncsolt egészségű utazó ezek után előbb Graefenbergben, egészségének helyreállítása tekintetéből, később Berlinben munkái rende-

zésével foglalkozva mulatott. Hazaérkezte után 1848-ban egyetemi könyvtár őrévé neveztetett, s e hivatalában 1850-ben a cs. kormány által megerősített. Reguly felfedezései történet-búváraink irányát megváltoztatták, habár az ügy, különösen őstörténetünk és eredetünk mostanig is csak egyoldalú hypotheticán alapul. — k.

Récsy Emil, született Kolosvárt, 1822-ben, s ugyanott végezte tanulmányait olly sikerrel, mikép 1837-ben a pesti egyetemnél bölcsészettudori oklevelet nyert. 1847-ben a kolosvári lyceumhoz a politikai tudományok rendes tanárává nevezteték. 1848-ban a közoktatási ministerium titkárává neveztetett. A forradalom után egy ideig a „Pesti Napló“ politikai hirlap szerkesztését vezette, miről azonban lemondott: a pesti egyetemhez a politikai törvénytán rendes tanárává neveztetvén ki. Első munkája volt: *Bentham* Jeremias munkáinak fordítása (1 köt.), polg. s bünt. törvényhozási értekezések. (Kolosvár, 1842). 1842-ben „*Francia Regénycsarnokot*“ indított meg, melly Sand „*Leliáját*“ s „*Indiánját*“, és Sue „*Mathildjét*“ foglalja magában. Ujabb időkben a politikai közigazgatás mezején dolgozva, ide tartozó legfelsőbb rendeleteket commentált, mint a bélyegtörvényt, a telekadó rendszerét Magyarországon, az austriai alkotmányjogot; fordította továbbá Kudler József „*politikai gazdaszat tankönyvét*“. Legujabban ismét „*Külföldi regénycsarnokot*“ adott ki — k.

Rendek József, született 1810. maj. 27-kén Tatán, polgári szülőktől. Első oktatását a helybeli elemi tanodában nyerte, honnan 1820-ban a közléptanodába átlépven, tanítói kegyét jó tanulása mellett főkép az által szerezté meg, hogy szigoruan rendtartó lévén, a törvényt bár csekélységben is megazegní borzadott. Édes atyját már 8 éves korában elvesztvén, a nevelési gondok egyedül anyja vállaira nehezültek; ki nem győzvén a költséget, más életmódról kezdett gondolkozni; azonban a szorgalmas ifjunak gr. Eszterházy-féle 30 v. ft. segélydíj jutván, majd a szónoklati osztályban mások tanításával foglalkozván, annyit összegyűjteni sikerült, hogy édesanyja terhelteztése nélkül már maga emberségéből pá-

lyázhatott. Bevégezve Tatán a középtanodát, 1828. jóvendőjéről kezdte gondolkozni. Az egyházi pálya tetszett neki leginkább és Esztergomba ment három társával; de ajánlója nem lévén, noha jelesen felelt, ez uttal föl nem vétették: s 1829-ben azon szándékkal ment a bölcsészeti tanok hallgatására Nagyszombatba, hogy tótul meg fog tanulni, itt azonban egy tisztos ház ifju tagja mellé magyar tanítóul hivatott meg, s a család nyelve német lévén, a tót megtanulásától elesett. Mindazonáltal az első évi bölcsészetet dicséretesen bevégezvén, Esztergomban a kispapok közé csakugyan fölvétetett. Végezván Nagyszombatban másodévi bölcsészeti pályáját, 1832. hittanra a központi növeldebe küldetett Pestre: hol tagja lett a főnálló magyar iskolának, s 1835-ki nov. 29-én jegyzőnek és helyetteselnöknek választatván, mint a magyar iskola féltizedes ünnepén a tagok által megbizatva beszédet tartott. 1836. oct. 28-kán pappá szenteltetvén, s üres káplán-állomás nem lévén, következő évi jan. 24-kén Lekére rendeltetett helyettes-segédül; illy minőségben működött Drégely-Palánkon és Nyer-gesujfaluban: honnan visszajöven Esztergomba, 1837. jul. 3-kán Lekére rendes káplánul rendeltetett, hol öt évet és négy hónapot teljes meglegedéssel töltött. A derék plebános (Bucsegh János alesp.) buzgalma, példája, lelkipásztori okossága, jeles gazdálkodás- és kertészkedés-módja, rendes háztartása igen jó sikerrel hatottak rá. Gyönyörű könyvtárát felhasználni engedé. Midőn Kopácsy hg.-primás érseki székébe igttattaték, 1839. maj. 21-kén Rendek, káplán társai nevében örömversekkel tisztelgett; mellyek e czimű gyűjteményben „Esztergomi ünnepély,” de külön is megjelentek. Ez volt első nyomtatott dolgozata, melly neki többre ingerül szolgált. Irt ezután a „Hirnök” számára, Mátyás emléke ügyében; majd 1848. a „Sionnak” is egy cikket. A vegyes-házasságra vonatkozó értesítése a „Sürgöny” melletti „Csarnok”-ban (1840) e czim alatt látott napfényt: „A folyó évi Társalkodó 83-dik számában, Felvilágosításul a Sürgöny Csarnokának” felirat alatt megjelent pestmegyei tb. törvény alkalmazásaira”. Ugyan e tárgyban írt egy másik értekezést is: „A ve-

gyes házasságot különbség nélkül megáldani vonakodó kath. papra az 1647. 14. t. cz. szigorú büntetését alkalmazni lehet-e, szabad-e?" (U. o.). A „Jelenkor“ban (1841) Kálmán király törv. 2. k. 15. f. nagy lármával hirdettetett a vegyes házasságot feltétlenül megáldani vonakodó papok ellen, s felhívás tétetett ennek czáfolására. Rendek czáfolatát nemcsak a „Jelenkor“-nak, hanem egy más lapnak is azonnal beküldé, de mindkettő által mellőztetett: pedig hozzáértők szerint nagyon alapos volt. Így maradtak kiadatlanul egyéb czikkei is. Ez bosszantá őt, és hinni kezdé, hogy nem értekezéseiben, hanem igénytelen falusi káplán nevében nincs nyomaték: és igazolva lön. A kérdéses ügyben új cikket készített, a ki nem adottaktól csak szavakban különbözött; közlé azt egy elvrokonával, és ennek beleegyezésével „Egy bars megyei tb.“ aláírással megküldé a Jelenkor és Hirnök szerkesztőinek: s várakozás nélkül megjelent; sőt a Jelenkortól nyomban rendes levelezésre felhívó levél érkezett a levélben megnevezett elvrokonához, ki ezen megdöbbsent: de zavarának csakhamar vége lön, mert Rendek a levelezést azonnal elvállalta, s ez idő óta a Jelenkor- és Hirnökbe rendszeren irogatott. Balogh Jánossal a „Századunk“-ban férfiasan csatázott majdnem három hónapig; gr. Zay Károly általános nézleteire ugyanott válaszul közölte általános észrevételeit. A borsodi körlevél czáfolataul irt értekezése a „Nemzeti-Ujság“-ban (1842. 61. 62. sz.) jelent meg. E tájban nyomatott ki „Száz ének“ című énekes könyve a kath. nép használataul. Érdemei jutalmazásul 1842. sept. 17-én Kopácsy hg.-primás által az Esztergomban ujonnan emelt képezde tanárává neveztetvén, lekéri hieitől érzékenyen elbucsuzott. Hirlapi értekezéseinek és költeményeinek száma a 80-at jóval felülhaladja. Önálló munkái ezek: „Tanításmód“ (Pest, 1843), melynek második kiadása, a „Tanmódszer“, 1847-ben jelent meg Pesten. „Kalauz az elemi tanodákban irni tanuló és olvasást gyakorló gyermekek számára“ (Pest 1847), melyben iratpéldányok, erkölcsi jeles közmondások, gazdaság, urbér, mezei rendőrség, ember és állat nyavalyákban rögtöni gyógmód, levélfolyamod-

vány és több efféle irományok készítésének módja s' példányai stb. közöltetnek. Sajtóra várakozik „Általános és magyarországi földleírás“ és számos egyházi beszédei. — y.

Révai Miklós, született 1749. feb. 24-kén Sz.-Miklóson Torontálmegyében. (Horányi szerint Temesvárt). Tanulását Csanádon kezdte, Szegeden folytatta; majd egyházi pályát választván, piaristává lön; s mint ilyen, miután Tatán és Veszprémben az alsóbb iskolákat tanította volna, Nagy-Károlyban philosophiát, Nyitrán pedig theológiát hallgatott. Különös hajlamot érezvén keblében a rajzolás iránt, annak alapos megtanulása végett 1777. gr. Károlyi Antaltól nagylelkűleg segítettve, Bécsbe ment, s egy év alatt olly előmenetelt tanusított benne, minőt csak a vasszorgalmu Révaitól lehetne várni. — Romai mérték szerint már 1773. kezdett verselni, s „Magyar alagyáinak első könyvét“ Nagy-Károlyban 1778. ki is nyomatta. A munka köztapssal fogadtatott, s Révai rajz és építészet tanítójává nevezteték az akkorban állított nagyváradi iskolában; egy évvel utóbb pedig ugyanott a k. akademiában a bölcsészetnek lön rendkívüli tanárává. 1780-ban Maria-Theresia fölött mondott halottas beszédje által neve az egész hazában még hiresebb lett; következő évben azonban tanári hivatalától megválván, egyik nyomorból a másikba esett. 1782-ben Paitner ajánlására Loóson, Sopronmegyében, Viczay grófnál nyert nevelői alkalmazást: itt elején elégedetten élt, magasztalja Paitnerhez irt levelében a ház lakóit, különösen magyartüzü tanítványát; de utóbb a cselelésséggel izetlenségbe elegyedvén, Loósról Hédervárra költözék: hol a megbecsülhetlen, de ekkor fölötte elhagyatott zavart könyvtár és pénzgyűjtemény rendezése bízott rá. Már akkor nagy figyelmet fordíta nemzeti nyelvünk legrégibb maradványaira, s hogy azt eredetében láthassa, Posonyba rándult: s miután leghivebb pontossággal lemásolta, megválván a grófi családtól, Bécsbe ment magának boldogabb jövőndőt szerzendő. Itt tartózkodott ő az 1782 végétől 1783 közepeig, legnagyobb szorultság- és nyomorban. Innen Gratzba költözött át, s az 1783-ki évet nyugodt meglege-

déssel tölté, noha távoztakor tett adósság fejében könyveit és egyéb jószágait letartóztatták. 1784 elején már Posonyban volt, és Paczkóval írta a „Hirmondót“; díja 600 fr. Ekkor ez ujság, melly egyetlen volt, csak 200 előfizetőt számlált. Ugyanezen évben készített a magyar t. társaság létrehozása iránt is tervet, mellyet személyesen mutatott be József császárnak: de süker nem követé buzgó fáradozalmait: sőt mivel az ügyet tüzesen vitte, több ellensége támadt barátai köréből is. Posonyban csakhamar végzé dolgai, s nehogy talán egy nemembert tartósab ottlétével felingereljen, 1785-ben Győrrre vonta magát Rajnishoz, kivel Hédervárt ismerkedett meg közelebbről. Itt nagy inségben lévén, Viczaynétl, mint vallja, pénzt koldult. Illy leverő állapotban még is egy jó hír vigasztalta őt, t. i. hogy Faludi kéziratának már egyszer kihirdetett, de főnakadt kiadására 500-nál többre szaporodott az előfizetők száma. 1786-ban Győrött és 1787 — 1789. Posonyban adta ki „Magyar költeményes gyűjtemény“ czim alatt Faludi, Orczy, Barcsai és saját verseit. 1787-ben foglalta el a győri gymnasiumban rajztanítói székét, és következő évben a hazatért magyar koronának örömmünnepeére írt, s a „Magyar Orpheus“ első darabjában kijött versei nagy figyelmet gerjesztettek. A magyar t. társaság föllállítása ügyében „Előrajzt“ nyújtott be az országgyűlésre, melly véleményadás végett a literaturai választmányhoz lön utasítva. 1792-ben barátjaitól kéretve és segítettve, latin alagyáit és Maria-Therezia fölött mondott beszédét „Latina“ czim alatt kinyomatta; s miután Fengler püspök ajánlására a romai pápa által szerzetes kötelességei alól feloldoztaték, és Fengler által a győri egyházmegyei papok sorába igttatott, hivataláról részint betegeskedése, részint a várossal, melly a rajziskola irányában ellenszenvvel viseltetett, folytatott izetlenkedés miatt, 1795-ben lemondott. Ezalatt mindünnen vonultak feje fölé a fellegek. Győri s budai ellenségei saecularisatioját kezdték gyanítani: mintha az alattomban, a király tudta nélkül eszközöltetett volna ki számára. Rauscher javaslatából a posonyi akademiánál megüresülthitszónokság könnyebb megnyerhetéseért esedezvé

püspökénél, ez öt ajánlás helyett, vagy mellet, megyéjéből is elbocsátá; mi Révait mélyen keserítette. 1796-ban Bécsbe ment, részint hogy saecularisatioját kivívja, részint hogy az esztergomi gymnasiumban a költészeti osztály tanárságát elnyerje. Mindkettő sikerült neki. 1799-ben Esztergomból Komáromba helyeztetett át, hol 1800-ki június végeig tanítván, megromcsolt egészsége helyreállítása végett nyugalmaztatni kívánt, s addig míg ezt megyerné Füredre, onnan Paitner barátjának ráthóti kastélyába vonult; azonban sept. közepén már Sopronban találkozunk vele, s itt létében hivatott fel Tóth Farkassal együtt a helytartó tanács által Vályi magyar nyelvtanának bírálására; de ő nem akart a dologba mélyen cseszkedni, azzal mentvén magát, hogy romcsolt egészsége helyreállítása végett a badeni fürdőkbe kell mennie: valódi oka késlekedésének azonban más vala, nem akará t. i. folyvást szenvedélylyel üzőtt tanulmánya titkait időnek előtte kifejteni, hogy fáradozásaival mások kérkedjenek. 1802-ben Bécsbe rándult, hol valamint a könyvtárak, úgy több barátainak és jótevőinek keblei is nyitva álltak neki. Hivatalt nem vállalt, egyedül hg. Grasalkovich unokáját, gr. Forgách leányát oktató a magyar nyelvben; miért naponkint három aranyat vőn díjul. E közben meghalálozott Vályi, a 'pesti egyetemnél magyar nyelv és irodalom tanár. Révai a megürült tanszékért, noha barátai biztatták, nem folyamodott. Tóth Farkas véleményét kérte ez ügyben a helytartótanács, és általa egyedül Révai lön ajánlva; így 1802-ben hatalmasaktól hatalmasbak ellen pártfogoltatván, ki is nevezetett. Ekkép régóta ápoló ohajtása teljesülvén, minden erejét arra fordítá, hogy a közvárákozásnak megfeleljen. Már rég elkészíté halottas beszédet fejtegető munkáját; melyet latinra fordítván, illy czim alatt: „Antiquitates Literaturae Hungaricae“, Vol. I. Zsolnai, Kapuvári, Hertelendi, Nedeczki veszprémi, Dongó győri kanonok, Klobusiczky és Paitner pénzbeli segedelmével adott ki Pesten, 1803. Nyelvünkben egész új időszakot képező munkája, „Elaboratio Grammatica Hungarica“ név alatt ismeretes; kijött Pesten 1803—1806.

2. k.; a 3-ik kötet kéziratban maradt. Révai magyar nyelvtudományi rendszere már akkor is a kitünőbb magyar írók által legalaposbna ismertetett el; mégis vetélytársa Verseggy annyira vitte a dolgot, hogy iskoláinkba az ő, nyelvszokáson alapuló rendszere vétetett be. Mai íróink közül alig találkozik egy, ki Révait ne követné. Az általa fordított „Iliás 1-ső könyvét“ Helmeczi közlötte a „Magyar-Museum“ 2. k. Az idézettekén kívül még ezeket írta: „A B C könyvecske a nemzeti iskoláknak hasznokra“ Posony 1777. „A magyar-nyelvnek helyesirása és kimondása felől való kettős tanuság“. Buda 1778. „Az ékes írásnak a nemzeti iskolákra alkalmaztatott eleji“. U. o. „A városi építésnek eleji“. U. o. „A menykönek mivoltáról és eltávoztatásáról való bölcselkedés, Makó után deákból“. Több magyar versezetek és egyházi beszédek. „Virgilius eclogáinak közzei Rajnis József ur által tett fordítására a magyar Orpheusban“. Mielőtt azonban minden munkáit kiadhatta volna, 1807. apr. 11-kén szárazbetegségben elhunyt. Horváth István birtokába következő kéziratai jutottak: „A magyar nyelvtudomány rövid előadása“. „A napkeleti nyelvekkel atyafias magyar szók tára“. „A magyar nyelv tudományos története, chrestomatiája, írásmódszabásai, s a görög, francia s német lantos költőkből való fordításai“. „A magyar nyelv szókötése“. — y.

Ribiánszky Adolf, kegyes r. tag, született 1818. maj. 8-án Tatán, Komárommegyében. Versfüzetkét adott ki e czim alatt: „Ribiánszky Adolf versei“. Kellemes olvasmány.

Alsó-sztregovai **Rimai János**, hasonnevű család tagja, Nógrádban alsó-sztregovai, Zólyomban tót-lipcsei és korpónai, Hontban szadi és palójtai birtokos, szül. 1547-ben jan. 27-kén Kolosvárott. Már korán járhatott a külföldön s annak főiskolaiban; hol kitűnő tudományosságának alapját megvetette. — Utóbb Erdélyben a fejedelmek udvarában találjuk, előbb mint Báthori István, később Báthori Zsigmond fejedelem apródját, kinek figyelmét „A táborba induló vitéz dala“ czimű költeménye vonta magára. Bocskay István fejedelemsége korában ismét ennek udvarnoka, majd kamarása és ta-

nácsosa volt. Mint Illyésházy nádor meghitt embere, Bocskay halálával, II. Mátyás alatt az új magyar királyi kormány szolgálatába lépett, és Magyarország részéről az osztrák követ-séggel mint követ küldeték Konstantinápolyba 1608-ban. Itt mint a követség választott szónoka, tartá a hosszas nevezetes beszédet a szultánhoz, mely ennek visszatetszését szülte, s majdnem rossz következményeket vont maga után. 1609-ben visszajövet egy ideig a budai helytartó-basánál követ, s a zsitvatoroki és szőnyi békealkudozások végleges sükerítésében járt el. 1616-ban ismét Magyarország részéről a confederatus statusok követségével a portához küldetett; valamint a soproni országgyűlésen is Bethlen követe az egyezkedés elintézésében. Meghalt 84 éves korában 1631. sept. végén Alsó-stregován, hol el is temettetett. — Kortársainál nemcsak mint államférfi, hanem mint költő is nagy tiszteletben állott. Számos munkái közül csak „Istenes éneki“ láttak világot, mindig Balassával egy kötetben. Kéziratban maradtak tőle: „A virtusról és udvariságról“ szóló tanköltemény. „Nagypénteki meditatio“. „Törökországi követségének utleirása“. „Kora nevezetesebb eseményeinek kronikája. Irt latin verseket is. — k.

Roder Alajos, született Kisbéren, azelőtt Komárom-, most Esztergommegyének mezővárosában, 1812. sept. 4-én. A gymnasium három alsó osztályait Tatán, felsőbb osztályait pedig Fejérvárott végezte. A bölcselkedési tanulmányokat mint növendékpap a nagyszombati lyceumban tanulta, a theologiaikat pedig a pesti egyetemnél. 1835-ben pappá szenteltetvén legottan a budavári plebániában kezdte művelni az Ur szüllejét mint káplán, honnan 1840/1 a pesti egyetemhez hivatott helyettes egyházi szónok- és hittanítónak. 1841-dik év végén lett felső-ludányi plebános. 1853-iki mart. 29-kén nevezetett ki ő cs. k. apostoli fölsége által a pesti egyetemhez egyházi szónok- és hittanítónak, mely hivatalát az évvel el is kezdte s maig is folytatja. — Már mint növendékpap munkás tagja volt a pesti seminariumban létező magyar iskolának. Mint negyedéves theologus a fönnevezett iskolának jegyzője

volt. — 1837-ben mint budavári káplán egy kis egyházi énekes könyvet adott ki: „Egyházi énekek a k. k. hivek számára” az egyházi felsőbbség helybenhagyásával, melyben több általa készített ének is van; többi közt Urunk föltámadásáról „Föltámadt Krisztus e napon” idomára, mely már több imádságos könyvbe átvétetett. — 1838-ban a „Magyar Sion”-ban jelentek meg: „A földi inségek becse, vigasztalásul napjainkban”; és „Még barátink is csábítóink lehetnek”. 1839-ben a Guzmics által kiadott „Egyházi-tár”-ban megjelent egyházi beszéde: „Jézusnak már halálakor történt megdicsőítéséről”. 1841-ben a Religio és Nevelésben: „VII. Pius pápa és Napoleon császár Fontainebleauban” és néhány necrologi tudósítás. 1848-ban bocsáta ki egy röpiratot: „Szózat a kath. keresztény hivekhez”, buzdításul azon kérelem aláírására, melynek tárgya vala: a katolikusok alapítványainak szabad kezelése. Ugyanazon évben adá ki „Bibliai történetek gyermekek számára” című könyvét; melynek további kiadásait és más nyelvekre fordításait átengedte a Sz.-István-Társulatnak: mely azt 1850-től fogva már több mint 100000 példányban terjeszté szét. 1852-ben nyomatta ki ugyan e társulat a szerzőnek nagyobb bibliáját: „Bibliai történet” iskolai könyvtől nagyobb gyermekek számára, Palaestina leírásával együtt, mely gymnasialis iskoláinkban használtatik; 1855-ben pedig egy enél kisebbet a középkori gyermekek számára. — k.

Rónai Jácint, született 1814. maj. 13-án Székesfejérvárott. A gondos szülők ápoló karjai közt vigan töltvén játszi gyermekségének borutlan éveit, miután elemi oktatásban részesülve, szép tehetségeinek félreismerhetlen jeleit adá, a helybeli közép-tanoda növendékei közé soroztaték. A tüzes természetű ifju nemesen versenyezve tantársaival, magát csakhamar kitünteté. A költészeti osztályt Esztergomban a derék Balás Theofil utmutatása mellett tanulá, melynek bevégeztével 1831. pannonhegyi benedekivé lön. A kiállott próbaév után Győrött hallgatta a bölcsészeti tanokat, 1835. Bakonybélben a humaniorák ismételése mellett szorgalommal tanulá a nevelés-, oklevél- és széptant; s a győri tankerület

k. főigazgatója előtt kiállott szoros vizsgálat által tanítási képességét dicséretesen bebizonyítván, oklevelet nyert. A négy éves hittudományi pályát Pannonhegyen futotta meg; minden alkalmat megragadván maga tökélyesítésére. Itt kezdett önszántából nagyon dolgoztatni. Guzmicsnak eddig kéziratban lévő vigjátékait, meg Kisfaludy Károly dramáit szem előtt tartva, többrendbeli színművet készített, melyek kinyomatva bizonyára irodalmunk nem utolsó művei közé tartoznának. A folytonos munka szemeit nagyon elgyengíté. 1839-ben pappá szenteltetvén, főpáti szertartóvá neveztetett, s mint ilyen, a mellett, hogy a bölcsészeti tanokból idővel elnyerendő tudori koszoru után törekedett, a főegyházban nem egyszer hirdeté ékes nyelven az Isten igéjét. A következő év második felében a szerzet győri lyceumában a bölcsészeti tanok előadásával bizatott meg; miben fáradhatlan buzgóságot tanusított. 1842. szembajai enyhülvén, a magyar királyi egyetem bölcsészeti karától tudori oklevéllel diszittetéék föl, s az eddig gyűjtött ismeret-anyagot rendszeríté. Számos különféle lapokban nevezetelenül megjelent cikkein, és az 1844. Tudománytárban az „indulatok és szenvedélyekről“ közölt nagybecsű értekezésén kívül, önálló munkái ezek: „Mutatvány a tapasztalati lélektan köréből“. Győr 1836. „Jellenisme, vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból“. U. o. 1847. „Milyen a magyar?“ „Hazánk‘ hasábjain jelent meg. Kéziratban sajtóra várakozik: „Tapasztalati lélektan“, s a „Bölcsészet története“ iskolák számára. Irodalmi érdemei nyomán a magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Roskoványi Roskoványi Ágoston, váci megyés püspök, bölcsész- és hittudor, szül. Szennán Ungmegyében, 1807. dec. 7-kén. Gymnasialis tanulmányait 1817—1822-ig Kis-Szebenben a kegyesrendűek collegiumában, a bölcsészetet, mint egri növendékpap 1822—24-ig Egerben, a theológiát 1824—28-ig a pesti középponti papneveldeben végezte. 1827-ben egyszersmind bölcsészettudorral gradualtatott. 1828-

1832-dik éveket Bécsben a sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben töltötte, hol 1832. hittudori oklevelet nyert. Visszatérve megyéjébe, 1832. marc. 19-től jun. 28-ig mint maklári káplán, ugyanazon év jun. 28-ától oct. 25-ig tanulmányi felügyelő s aligazgató az egri seminariumban; 1832. oct. 25-étől mint megyei levéltárnok, és 1877. nov. 8-ától egyszersmind szentszéki aljegyző hivataloskodott. 1835. apr. 24-kén cs. kir. tisz. udvari káplánná, 1835. jul. 1-jén érseki titoknokká, ugyanazon évi aug. 24-kén iroda-igazgatóvá, sept. 18-án pedig szentszéki ülnökké mozdíttatott elő. 1836. juniushóban a pesti hittani kar kebelezett tagja lett; 1836. jul. 30-kán az egri főegyház, egyszersmind b. e. Pyrker érsek oldal-kanonokává mozdíttatott elő; mint kanonok 1837. nov. 18-tól mint egri megyei könyvtár igazgatója hivataloskodott; 1839. apr. 20-kán saári, másképp Saár-Monostorról nevezett sz. András apátjává neveztetett. Ugyanazon évben mint káptalani követ részt vett az országgyűlésen. 1841. oct. 1-től az egri seminarium igazgatója; 1843-ban újra mint káptalani követ félévet töltött az országgyűlésen. 1843. ör-, 1847. éneklő-, 1848. olvasó-kanonokká léptetett elő. 1847. Pyrker érsek által suffr. püspökké terjesztetett föl. 1848. aug. 28-án a pragai hittani kar kebelezett tagjává nevezetett. 1850. jan. 19-én káptalani-helyettségévé választatott; 1851. maj. 2-kán érseki általános helyettségévé, s apr. 29-kén vácsi megyés-püspökké neveztetett ki ő cs. kir. felsége által. Munkái a fáradhatlan főpásztornak a következők: *De Primatu R. P. ejusque juribus* „Augustae Vindelicor., 1834. (Második kiadás: Eger, 1841.) „Megyei katekismus“ elemi iskolák számára magyar és német nyelven. Eger, 1836. „De matrimonii in Ecclesia catholica“. Tom. I. 1837. Tom. II. 1840. „De matrimoniis mixtis“; I. II. kötet Pécs, 1842. III. Pest, 1854. „Monumenta catholica“ stb. 2. köt. Pécs, 1847. Nemsokára kikerül a sajtó alól „Monumenta catholica“ folytatólagos terjedelmes 2 kötete, mellyekben igen sok jeles okirat, köztök számos magyar is, foglaltatik. — k.

Rumy György Károly, szül. 1780. nov. 18-án Iglón,

Szepesmegyében. Ágostai vallásu atyja János kereskedő, koronai s bányavárosi kamarás, vasmegyei nemes családból származott, honnan nagyatyja kiköltözött. Elemi s nyelvészeti iskoláit Iglón, a szónoklati s költészeti pályát, a bölcsészetet és hittant 1794—1799. Késmárkon végezte; hol tanárainak felhívására egy évig a héber nyelvet tanította. 1800-ban Debreczenben tanulta a magyar nyelvet, s egyszersmind a collegiumban a görög-romai classica literaturából, a sz.-írás magyarázásából és a francia nyelvből leczkéket hallgatott, s ugyanazon év végén Göttingába utazott: az ottani egyetemen a bölcsészet, görög és romai literatura, történet, mennyiség- és természettan, gazdaszat, műtan, törvény, politikai tudomány, statistika, vallástan, görög, héber, arab, szyr, francia s angol nyelvészetben törekedvén bővebb ismereteket szerezni; miután a kir. seminariumban, hol a görög és romai classicus írókból adott leczkéket, s tartott tudományos vitázatokot a növelde egyéb tagjaival az intézeti igazgató előtt, 1803. az egyetem elnöke által felhivatott egy philadelphiai házban megürült nevelői állomásnak tíz évrei elvállalására. De ő e diszés és jövőjét biztosító állomást megköszönte; oda nyilatkozván, hogy ismereteit honának hasznára kívánja fordítani. Visszatérve tehát Göttingából, Késmárkon a Podhorinszky Ádám emelte növelde felügyelőjévé s a mennyiségtan rendkívüli tanárává lőn; 1804. és 1805. ugyanott mint rendkívüli tanár a romai, görög, német literaturát, héber nyelvet, biblia-magyarázatot, történetet, s a romai és görög régiségtant adta elő. Majd Teschinbe hivatott az ágostai lyceum másodigazgatójaul; honnan 1806. Iglóra jöven, a nyelvészeti iskolák kormányzásával bízott meg. 1807. a szomolnoki ágostai vallásuak predikátorukká választák. 1810. a soproni lyceum tanárai közt találjuk őt, honnan 1813. gr. Festetich György által a „Georgicon“-ba hivatott meg Keszthelyre gazdaszati tanszékre. Itt működött ő dicséretesen 1816-ig, midőn Sztratiimirovics István nemegyesült görög érsek Karloviczra hívta meg, az ottani görög lyceum igazgatását neki átadandó. 1821-ben a posonyi ev. lyceum kegyuraitól

ennek aligazgatói hivatalával s a 4-ik nyelvészeti osztály tanszékével kínálták meg, ürülés esetében a magasb tanulmányok tanszékének ígéretével. Csak hosszas küzdelem után hajlott e meghívásra, elfogadván a csekély díjt s alacsonyabb állásu állomást, és elhagyván a jövedelmesebb hivatalt, jötevőjével a karlovicz-i érsekkel együtt, hogy még egyszer és utóljára a protestánsoknak, kiknek kebelében született és neveltetett, tartozó háláját lerója. Már Keszthelyen és Karloviczon nyilvánítá hajlamát a kath. egyház keblébe térésre, honnan ősei eltávoztak, s egyszersmind ismeretségeinek szaporodtával ki kezdte vetközni azon előítéletekből, melyeket a protestánsok a kath. hit és egyház felől táplálnak, de némi tekintetek őt e lépéstől még akkor visszatartották. Azonban midőn a posonyi evang. lyceumban egy felsőbb tanszék 1824. megürült, és ez nem rá, mint ígérve volt, hanem egy idegenre bizatott, hivataláról lemondván, segítettve Rudnay primás által, Bécsbe ment, és a kath. egyház tagjává lett; ugyanott 1828-ban magán oktatással foglalkozván. Felállítatván az esztergomi presbyteriumban a honi törvény tanszéke, Rudnay Rumyt 1828. ide tanárnak, s a primási könyvtárnok segédjévé nevezé; hol halálaig, mely 1847. apr. 9-én történt, hivataloskodott. Tudományos pályáján, mellyen ernyedetlen buzgalommal és bámulatos kitartással működött, gyakran részesült mind bel-, mind külföldi megiszteltetésben. Egész életében csak és egyedül a tudományoknak szentelé idejét, olvasott, irt éjjel-nappal, éjfél előtt ritkán távozott éji nyugalomra. Szép jövedelmének nagyobb részét könyvekre költötte. Számos, különféle tárgyú értekezéseket közlött a magyar és német havi iratok- és hírlapokban, irt magyar és német nyelven több önálló munkát, melyek a philológiát, történetet, földiratot, statistikát stb. tárgyzák. Ő adta ki a „Monumenta hungarica sermone nativo scripta, az az a magyaroknak magyar nyelven irt emlékezetes írásaik“ című gyűjteményt Pesten, 1815—1817. 3. kötetben. — y.

Sághi Sándor, szül. 1804. Budán, hol atyja a magyar

k. egyetem könyvnyomtató intézetének pénztárnoka volt. Tanulmányait kitünő elémélettel Budán és Pesten végezte. Nemzeti nyelvünk iránti szeretetét eléggé bizonyítja, midőn Verseghy Ferencz műveit szorgalmasan összegyűjtve és tudományos jegyzésekkel kísérvén, illy czim alatt: „Verseghi Ferencz maradványai s élete“, Budán, 1825. atyja által kiadta. Mint k. táblai hites jegyző halt el 1827. feb. 22-én, élte 23-ik évében. Mit várhata tőle irodalmunk, eléggé megmutatta. — y.

Salamon József, szül. 1782. jul. 3-án Vácson. A piaristák közé 1796. állott, s mint ilyen a bölcsezetet szülőhelyén, a hittant pedig Veszprémbe szép előmenetellel végezve, mint erélyes hitszónok nemsokára elhíresedett. Sz. beszédei közül több nyomtatásban megjelent; ilyen „Az Istennek külső tiszteletéről“. Veszprém, 1804. „A ker. hit befolyásáról a társaság boldogságára“. U. o. 1805. „A papi személynek szoros hivataláról“. U. o. 1805. „Az új testamentomi áldozatnak érdeméről“. U. o. 1806. „Az Isten akaratján való megnyugvásról“. U. o. 1808. „Buzdítás a csongrádi nemes magyar felkelt sereghez“. Szeged, 1809. stb. — y.

Samarjai János, Máténak, a polgári ref. predikátornak fia, született 1585. febr. 21-én. Asztalos András gazdag polgár által mint nagyszombati tanító 1609. bővebb kiképzés végett Heidelbergbe küldetett; honnan visszatérve, Halászában nyert alkalmazást. Utóbb superintendenssé választott; s mint ilyen, 1640. halt el Nagyszombatban. Munkái ezek: „Magyar Harmonia“. Pécs, 1617. „Az Helvetziai valláson való Ekklesiának egyházi Tzeremoniajokról és rendtartásokról való könyvecske az együgyűeknek tanításokra közakaratból íratott Samarjai János által“. Lőcse, 1636. — k.

Samarjai Károly, szül. Rév-Komáromban, 1821. apr. 6-án. A bölcsezetet és jogtudományokat a posonyi iskolákban végezte. Később Pesten ügyvédkedett; azután a Bánságban tizenkét évig nevelő volt, s jelenleg is mint ügyvéd a Bánságban lakik. Kiadott munkái: „Költemények“. Buda, 1845. „Kelet gyöngyei“. Pest, 1847. „Dalok az alföldről“. Pest,

1847. „Magyar Nyelvtan“, kezdők számára. Pest, 1847.; 2-ik kiadás, 1850. „Praktische Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache“. Pest, 1847. 2. köt. Azóta több kiadást ért. „A gyermekbarát“. Pest, 1850. Megjelent magyar, német és francia nyelven. „Német nyelvtan“. Bécs, 1853. 2. köt. „Az Aesthetika főtárgyai“; Oeser után szabadon átdolgozva. Komárom, 1853. — k.

Sámbár Mátyás, szül. 1617. apr. 27-én Varasdon. Miután Győrött a középtanodát dicséretesen bevégezte volna, jezsuitává lön, s 1637. oct. 10-én fel is öltözött. Be sem végzé azonban próbaévt, már is Posonyba küldetett egyik elemi osztály tanítására. 1638. Gratzba ment, s ott a bölcsészetet 3 évig jeles előmenetellel hallgatta. Szép tért nyitottak most neki maga kitüntetésére előljárói, kiküldvén őt Erdélybe Kolos-Monostorra, az ottani középtanoda két felsőbb osztályának tanítására; hol három évi működése alatt mint jeles költő nagy hirt és nevet szerze magának: ugyan is nem halt meg ez időtt Erdélyben főbb rangu, kit muzsája meg nem énekelt volna. Ezután a hittudományok tanulására ismét Gratzba rendelteték, hol négy évi pályája alatt annyira kiművelte magát, hogy tudorságra emeltetvén, szép jövődö elé nézhetett: azonban tehetségeit az evangeliom hirdetésére ohajtván szentelni, a neki ajánlott bölcsészeti tanszöket megköszöné. 1655. a négyes fogadást letévén, Felső-magyarhon és Erdély lett főleg tanuja apostoli buzgóságának: melly mezön nyolcz évet huzván ki, a polemica és sz.-írás magyarázásával bizatott meg Kassán; mellytől hét év mulva megváln, ismét visszatért kedves foglalkozásához: mellyben összesen 30 évig buzgolkodott, s részint élöszóval, részint irományai által mintegy 12,000-et nyert vissza a kath. egyháznak. Ebbeli buzgalmaért nem egyszer illeteték bántalmak- és gyalázattal; sőt többször fenyegetteték életveszélylyel is. Bod Péter után (Magyar Athenas. 322. l.) Vallaszky (Conspectus Reipublicae Lit. in Hung. Buda 1808. 189. l.) regéli róla, hogy ellenfeleivel csak azon föltétel alatt vitatkozott, hogy a vesztés fejét veszitse. Történt volna Felső-Bányán a hajduvárosok

egyikében, hogy Vásárhelyi Matkó István által legyőzethék; ez azonban Sambár életének nagylelkűleg megkegyelmezvén, csak két fogát huzatá ki. Ezen elleni által költött rágalmat eléggé megczáfolja „Három idvességes hitbeli kérdések” című, Nagyszombatban 1661. és Kassán 1672. nyomtatott könyvében. (Kinek kedve tartja, olvassa el a 253-ik l.). Végre miután a rend növendékeit és a honi ifjúságot hat, szerzete házait pedig tíz évig kormányozta, meghalt Zágrábban 1685. febr. 14-én, munkás élete 68 évében. Fönidézett munkáján kívül ezeket írta: „Kancsalok okulárjuk”; „Okularé egy hályogos szemű kálvinista predikátor orrára”. 1658. „Próbaköve egy ezigány okulárnak”. 1659. „A kálvinistaság ujsága”. 1659. „A káromkodó predikátornak szájára való vas karika”. 1664. „Törvényen épült ház”. 1665. „Tök, mak, zöld tromfjára Pósa házinak veres tromf”. 1666. Czwittinger (331. és 332. l.) és Bod (234. és 236. l.) Sambár nevét Sám s u r r a torzítván, egy íróból kettőt kovácsoltak. — y.

Sámuel Alajos, bold. szűz Mariáról címzett majki prépost, szül. Gödöllő mezővárosban, Pestmegyében 1804-dik évi majus 1-jén. Végezve tanulói pályáját, pappá szenteltetett Esztergomban, 1829-ik évi december 19-kén. Mint új áldozárnak, első rendeltetési helye Komárom volt; hol 1839. végeig segédlelkészkedett; innen Pest-belvárosba rendeltetett segédlelkészül: melly állomásán kitüntetett buzgótsága által csakhamar megnyervén a kegyur és a hivek szeretetét s tiszteletét, 1835-ik évi mart. 7-kén pesti sz.-rókusi plebánosnak választatott. E mineműségben szolgált 1840-dik sept. 14-kig, melly napon józsef-külvárosi plebánosnak választatott. 1843-ban a budapesti kerület helyettes-alesperese, 1846-ban pedig pesti belvárosi főplebános lett, közfelkiáltás által megválasztva, s ugyanazon évben majki préposttá s a budapesti kerület rendes alesperesévé nevezetett. Az 1848-ban kiűtött forradalom gyászos csapásainak nagymértékben kitéve lévén, ennek következtében 1849-ik évi dec. alesperési, 1850-dik évi januárban főplebániai hivataláról leköszönt, és megtartván préposti címét, csendes magányba vonult. Számos czikkein kívül,

mellyek különféle hirlapokban láttak napfényt, megjelentek sajtó útján több rendbeli, főleg alkalmi szónoklatai Pesten. Sz. István 1-ső apostoli királyunk országos ünnepén szónokolt Budán magyarul 1843-ban, és szinte magyarul ugyanazon nemzeti ünnepen Bécsben 1845-ben; melly utóbbi felsőbb rendeletből és költségen Bécsben kinyomva lön. A legfelsőbb meghagyásból Pestre szállítandó irgalmas nők ismertetéseül, mint az e végre hg.-primásilag megbizott választmány titoknoka, kiadott egy munkát magyar nyelven e czim alatt: „Az irgalmas nők“, melly Kopácsy József hg.-primás költségén Pesten sok ezer példányban kinyomatott. — k.

Sárkány Miklós, szül. 1802. jan. 25-én Komáromban, régi nemes és vallásos szüléktől, kik szorgos nevelés által annyi erőre segíték, hogy az örökségül jutott fény ingere nélkül is az erény göröngyös ösvényén biztosan járhasson. Már élte zsengéjében szorgalommal testvérült szép esze által tünt ki tantársai közül. Csudálták ifju sorsosai Győrött, hol a szónoklat és költészet osztályait végzé. Már ekkor hevité keblét a még alig 14 éves ifjunak azon magasztos vágy, bár ő is egykor a hon reményeit oktathassa; miért 1816. a pannonhegyi benedekiek közé állott. Az ős hegyen végezvén ujonczságát, Győrött hallgatá két évig a bölcsészeti tanokat, s tanítóinak ügyes kezeitől ápolva, élénken fejté ki az élet fény- és gyámpontjának, t. i. lelkének és szívének jeles tulajdonait. Már ekkor kedvencz tanulmánya a történet volt, mellyben idővel szinte a bámulásig tökélyesíté magát. Mint harmadévi bölcsész a romai classicusok tanulásában fáradozott. 1820. a pesti központi papnövelde nék lön lakosa, s mint ilyen gyengélkedő egészségének daczára is növendéktársai közt kitünő állást vivott ki magának. Négy éves hittani pályája bevégezte után, 1827. Győrre kívánczozék, és itt elvonulva a világ zajától, a hittudományi koszoru elnyeréseért izzadott. Következő három évben a főapátság pannonhegyi lyceumában találjuk őt, a keleti nyelvek tanításával elfoglalva; majd 1831. az egyházi jogot adá elé. Értelmi felsőbbbsége, alapos tudománya, tiszta felfogása, szelid bánásmódja s esengő hangja

által tanítványai tiszteletét megnyernie teljes mértékben sikerült. Ugyanez évben mint jogosság bajnoka tűnik fel, s Pannonhegyet Komárommal kelle fölcserélnie; magával vivén szerzete tetemes részének bizodalját. Itt egy évig működött mint középtanodai hitszónok, melly minőségben a posonyi akademiában is két évet töltött; hol kenetteljes beszédeivel s rendszeres oktatásával a tudományos pályán haladó fiatal polgárokat Isten iránti sz. kötelességeikre, a törvények tiszteletére s az előjáróság iránti engedelmességre sikeresen buzdítá. E szép pályáról kényszeríté őt lelépni megromlott egészsége, mellynek helyreállítása végett egy évet Győrött huzott ki nyugalomban. De 1836-ban szülőföldén ismét ráruháztatott a szónoklati osztály tanítása, hol a romlatlan keblű ifjúságot munkára, magán szorgalomra hét évig ébresztette. 1841. sept. 22-én rendtársai többsége által a főapáti méltóságra második helyen jelölteték ki. 1843-ban főapáti titoknokká lőn, s mint ilyen Rimely Mihálylyal jelen volt az 1843³/₄-iki posonyi országgyűlésen, s a közérdekű tanácskozásokat figyelemmel kísérte. 1845. főapáti fölterjesztésre bakonybéli apáttá nevezeték. A tudományok minden ágában roppant jártassága, éles felfogása, finom tapintata s valóban parlamentaris szónoklata miatt még politikai elleneitől is tiszteltetett, csudáztatott; őt hallani, bámulni s megkedvelni egy lévén. Munkás részt vett a „Közhasznu esmeretek tárá-“nak kidolgozásában. Számos értekezései az egyházi és politikai lapok hasábjain jelentek meg. A világ általános történetének úgy nevezett középkorát sajtó alá készen tartja. — y.

Sartori Bernard, szül. 1735. sept. 4-én Egerben. Ifjkorában lett minoritává. Mint jeles egyházi szónok több helyen működött; utóbb szerzete növendékeit bölcsészeti tudományokra oktatta: s ez idő alatt a bölcsészetszet magyar nyelven kidolgozván, Kassán, 1772. napfényre bocsátotta. Ő volt Apáczai Csere után, ki magyarul philosophiát irt. — y.

Sárváry Béla, kegyes rendi tanár, született Győrött, 1816. mart. 21. Gymnasiumi tanulmányait szülőföldén végeztén, a kegyes rendbe lépett. Már mint növendék írói pályára

készülvén, a „Rajzolatok“ és „Századunk“ czimű nyilvános lapokban több darabokat közlött. Mint pályavégzett, szegedi tanár lön; s ugyanott 1843. a tanuló ifjuság számára „Imakönyvet“ és 1844. „Erkölcsei beszélgetéseket ada; tanított még Kanizsán, Léván, S.-A.-Ujhelyen és Veszprémben; hol a „Mult és jelen tanmód“ czim alatt programmi értekezést íra, s az ottani ifjuság számára nagy részt eredeti imákkal ellátott „Imakönyvet“ ada 1854.; az ezt megelőzte évben pedig rendfőnöki megbízás következtében a „Tanrend“-et fordítá németből, melly megjelent Pesten, 1843. Az ifjuság nevelése- és tanításával jelenleg Pesten foglalkozik, hol már is több rendbeli iratai láttak napvilágot; minők „Irályisme“ a gymnasiumi IV. osztály számára 1855. „Történeti életképek“ különféle hirlapokban. Kedvencz foglalkozása a latin classicae literatura magyarítása; jelenleg Livius fordítását kísérté meg: megjelent mutatóványa az Uj Magyar Muzeumban, (jan. füzet, 1855.) illy czim alatt: „Titus Livius Patavinus II. könyve,“ melly fordítás igen kedvező bírálattal fogadtatván, a magyarítónak csak erkölcsi ösztönül szolgálhatott; újabb „Élet, és csatarajzait“ a Családkönyv adja. — k.

Sárvári Pál, szül. 1765. oct. 3-án Piskolton Biharmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Első oktatásban atyja körében részesült; 12 éves korában Debreczenbe vitetett, hol öt év alatt a középosztályokat bevégezvén, 1782—1785 a felsőbb tudományokat üzte: mellyek közül a történetet és régi irodalmat Sinai, a bölcsészet, mér- és természettant pedig Hatvani István alatt tanulta. Ekkor akadt Sárvárinak alkalma egy birtokos ur két fiát a késmárki főiskolára nevelőként kísérhetni; hol élvén a kínálkozó alkalommal, a német és francia nyelveket tette sajátjává. Két évvel utóbb Debreczenbe visszatérvén, a hittudományi tanfolyamot bevégezé; e mellett első évben már maga is tanítóskodott a német nyelvben, másodikban a könyvtárnál viselt őrseget, következőkben fokont az 5-dik és 6-dik osztályt vezette; utóbb Sinait két évig pótolta, s alig végezvén be 1792. sept. 17-én collegiumi egész pályáját, már másnap rendes tanárnak hivatott meg a mér- és

természettani székre. Sárvári örömmel fogadván az ajánlást, Göttingába sietett, honnan 1795. nov. 17-én visszaérkezvén, előadásait megkezdte. Mindenekelőtt az ottani főiskolában fölöttebb elhanyagolt mértanra fordítá figyelmét, oly sikerrel, hogy mérnökök is látogatnák előadásait; nem kevésbé hatott a bölcsészetben: leghasznosabban mulatott azonban az erkölcsi bölcsészetenél, mellyet ő is minden bölcsesség virágának és koronájának tartott. 1792. maj. első napján hozatott be a debreczeni főiskolába a tudományoknak magyar nyelven előadása, és Sárvári nemcsak élő szóval, de mint író is buzgótt ez új mozgalom hatását maradandósítani; kiadván az „Erkölcsei philosophiának előljáró értekezései” czimű munkáját, 1802. és 1804. 2 vastag kötetben. Utolsó dolgozata: „Csokonai életrajzának töredék vonalai”, a Kisfaludy-Társaság Évtap. VI. k. A magyar t. társaság, mellynek megbízásában pontosan szokott eljárni, 1832. mart. 9-én választá el levelező tagjává. Negyvennégy évi tanítói fáradozás után, 1839. nyugalmaztatott; meghalt 1846. dec. 19-én. — y.

Sasku Károly, szül. Felső-Bányán, Szatmármegyében 1806-ban. Tanulását a felsőbányai r. iskolában kezdte s folytatta a debreczeni főtanodában, utóbb a selmeczi bányász akademiában, később Pesten a mérnöki tanpályán s végre a pesti orvosi egyetemnél, mint önkénytes hallgató. Hivataloskodott Budán, az országos építészeti főigazgatóságnál, a mármaros-szigeti r. lyceumban mint tanár, s a tiszaszabályozásnál mint központi segéd-mérnök. Kiadott munkái következők: „Magyar eredetű romai szók”. Tud. Gyűjt. 1835. „Értekezés a nyelvek tulajdonságairól”. Tud. Gyűjt. 1835. „Okoskodás alaptudománya”. Pest, 1836. „Költészet alaptudománya”. U. o. 1836. Éjszakamerikai szövetséges statusok történetének fordítása. Pest, 1836. „Tanítás alaptudománya”. Pest, 1837. — 1838. 3. füzet. „A való, jó és szép alaptudománya”. Tud. Gyűjt. 1838. „Magyar eredetű angol szók”. Tud. Gyűjt. 1838. „Értekezés egy közönséges nyelvről”. Tud. Gyűjt. 1838. „Magyar eredetű francia szók”. U. o. 1839. „Értekezés a nyelvek és nemzetek életéről és haláláról”. U. o. 1839. „Kö-

zónságes nyelvtudomány, vagy is nyelvek alaptudománya". U. o. 1840. „Törvények alaptudománya". Pest, 1841. „Kelet és nyugat népe". Pest, 1842. „A közzintézetekről". U. o. 1842. „Boldogságtudomány". Pest, 1842. „A latin nyelvtan iskolai 3-dik vagy 4-dik darabjának fordítása". Pest, 1834. „Körszeletek". 1. füzet. Pest, 1847. „Illendőségtan". Pest, 1854. „Életre hasznos tanuságok gyűjteménye". U. o. 1854. — k.

Schedius Lajos, szül. Győrött, 1768-ban nemes szülei-től. Tanult Posony- és Sopronban. Bővebb kiképzés végett meglátogatta a göttingai egyetemet; honnan visszatérve, nyelv és aesthetica tanárává nevezetett a pesti egyetemhez. 1792. bölcsészettudori koszorut nyert. Schedius leg tudósabbjai közé tartozik kortársainak. Tudományos érdemei folytán tagja volt a honi tudományos társulatoknak, a magyar akademiának igazgató tagja, a Kisfaludy-Társaságnak alelnöke, a pesti phil. kar dékánja; azonfelül tagja volt a jenai, göttingai német, charkovi orosz tud. társulatoknak, és Ferencz császár által arany szelenczével ajándékozott meg. Nagy buzgósággal karolta fel a pesti evang. ecclesia és gymnasium ügyét, melly utóbbit ugyszolván ő hozta létre. Meghalt 1847. nov. 12-én. Több nevezetes német és latin munkái vannak; illyenek: „Der dankbare Jüngling" (Posony, 1782.). „Commentatio de sacris operis veterum Christianorum" (Buda, 1818.). „Compendiaria graecae Grammaticae Institutio" (Göttinga, 1790.). „Principia Philocalicae seu doctrinae pulchri" (Pest, 1828.). Magyarul irt számos értekezéseket, statistikai kimutatásokat, alkalmi versezeteket. Legnagyobb és legnevezetesebb vállalata a „Zeitschrift von und für Ungarn" czimű folyóirat, a hazai történet, földleírás és irodalom előmozdítására; mellyből 1802-től 1804-ig 6 kötet jelent meg; és Blaschnek Samuella kiadott magyar földabrosz (1833.), 9 iven. — k.

Schirckhuber Móricz, született 1807. jan. 8-án Dobapinkócson, mellyet most már Somlyóvárnak neveznek, Veszprém megyében. Atyja némi balviszonyoktól izgatva, követ-

kező évben apr. elején családotól áttette lakását Tatára: hol bevégezvén az elemi s középtanodai osztályokat, 1823. a kegyes rendbe lépett, s az ujoncz-évet Kecskeméten, a szokott lelki foglalkozások, költészet és szónoklat gyakorlatában, tovább a tanmódszer tanulásában, s némelly iskolai tárgyak ismételésében töltötte. Ezután Magyaróvárra küldetett, a tanítási kellemeket és bajokat megizlelendő. Grosser János igazgató, utóbb szerzetkormányzó atyai bánásmódja és tanácsa neki a választott életpályán lelki örömet és megelégedést szerzett. A bölcsészeti tanfolyamot két év alatt Váczon végezte, a hittant pedig Nyitrán és Sz.-Györgyön. Miután 1830. a magyar egyetemi bölcsészeti kara által tudori oklevéllel tiszteltetett meg, 1831. Vurum József nyitrai püspök által pappá szentelteték. Szerzete tagjainak főrendeltetése a tanítás lévén, ez idő óta hat évig Pesten, (háromig nyelvészeti, s ugyanannyi szónoklati osztályban) csepegteté hazánk reményeinek szívébe mindazt, mi őket jövődöben boldogitandá. 1837. a természeti tanok előadására hivatott meg Vácra, hol tanszékét férfiasan be is töltötte. E hivatalban tapasztalván, milly keservesen esik ifjainknak a temérdek szóhalmaz és szerfölötti ismételés, melly Turcsányi latin természettanának több részeiben előmlik, miután a szünnapokban Bécsbe rándulva, az újabb természettani eszközökkel megismerkedett, egy, korunk és ifjainkhoz alkalmazott természettan kidolgozásához fogott, elébb ugyan latin, de miután a magyarul tanítás megpendített, honi nyelven. Megjelent illy czim alatt: „Az elméleti s tapasztalati természettan alaprajza“. Pest, 1844. 3. k. 39 iv, 7 réztáblával. Egyéb munkái ezek: „Gazdaságtan elemei“. Pest, 1834. „Magyarok története“. U. o. 1834. I. Leopoldtól mostanig, latin és magyar nyelven. Irtá tanítványai számára; hozzáfüggesztvén némelly fordításokat Salustius-, Curtius-, Cicero- és Ovidiusból. „Magyarok története“ a nemzet eredetitol mostanig. U. o. 1835. 2. k. latinul és magyarul; 1841. pedig csupán csak magyarul. Kéziratban van „Átalános természetrajz“ czimü dolgozata. A magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Schröck Ferencz, szül. Bándon, Veszprémmegyében 1813. oct. 9-kén. Gymnasialis tanulmányait Veszprémben végezván, a kegyes rendbe lépett. Trencsénben töltött próbaévei után N.-Kanizsán az I. nyelvtani osztályt tanította. 1836—1837-ig Vácson a bölcséleti tanulmányokat végezte, s bölcsészettudor lett. 1837—1840. a hittudományokkal foglalkozék Nyitrán és Sz.-Györgyön, mellyek végeztével pappá szenteltetvén, két évig Tatán, és utána szinte két évig Budán működött, mint gymnasialis tanár. 1844-ben, midőn az előadási nyelv a magyar lett, a váczi lyceumba rendelték őt előjárói, hol történelmet és a szerzet növendékeinél még külön az érme- s oklevéltant adta elő. Itt fordította Bolla Márton egyetemes történetét magyarra, melly 1847-ben került ki sajtó alól. A forradalom miatt megszűnvén a váczi lyceum, a szerzet jószágára küldeték ellenőrül, s innen egy év múlva Szegedre hitszónoknak, hit- és magyar irodalomtanárnak. 1851-től fogva pedig pesti tanár, s mint ilyen közrebocsátotta a fegymnasiumi ifjuság használatára szerkesztett történetét; 1851-ben az ó-kort, 1852-ben a középkort, és az utjába gördített sok akadály miatt csak 1855-ben az uj-kort. — k.

Schusztér Szilárd, szül. 1817. jul. 31-én Szakolczán Nyitramegyében. Ajtatos rendüvé 1831. sept. 20-án lett Privigyén. Tanított Vácson és Pesten, a középtanodában: jelenleg gr. Pálffyánál nevelő. Kiadott munkája e czimet viseli „Földismeret matematikai, physikai és politikai tekintetben“. Tanodai használatra, Buda, 1847.

Seitovszky Ker. János, bibornok, Magyarország herczegprimása, született 1785. nov. 1-én Bélán, Abaujmegyében. Elemi iskoláit Jolsván (Gömörmege), a gymnasiumot Rosnyón végezte. 1804-ben a rosnyói püspöki megye pannonvendékei sorába felvétetvén, 1808-ban már a művészetek és bölcselkedésből, 1813-ban pedig a theológiából is elnyerte a doctori rangot. 1809. nov. 5-én pappá szenteltetvén, a rosnyói püspöki lyceumban bölcselkedés, két év multával pedig theologia tanárává nevezetett, s ez utóbbi hivatalát rosnyói püspökké nevezetéseig folytatta. Rosnyón bizonyára még

számosan lesznek, kik a szende, vidám, ismereteinek elevensége, erkölceinek tisztasága, szorgalmának törhetlensége, fiui szeretete s egész lényének kedvessége által minden körökben kitünő becsülésben állott ifju professorra emlékeznek. Utóbbi fényes pályája minden dicsősége-, pompája- s ragyogásaival nem birta elnyomni ezen éveknek szende emlékét; élő professor-társai és egyéb ismerősei valahányszor a püspökről emlékeznek, soha nem feledik társalgási beszédekben megemlékezni az egyszerű áldozárról is, ki ifju lelkének szépségével bájt kölcsönze azon szerény körnek, a melyben működött, s utat tört magának azon magasabb polczokra, melyekre egymásután gyorsan emeltetett, s hova őt visszamaradt ifjukori baráti csak Isten gondviselését imádó pietással emlékezetök tünde szárnyain követhették. 1824. sept. 14-kén rosnyói kanonokká neveztetvén, mint ilyen a papnövelde kormányával bizatott meg, honnan 1827. aug. 17-kén I. Ferencz által a rosnyói, innen 1838. nov. 19-én V. Ferdinánd által a pécsi püspöki, s végre 1849. jul. 21-én dicsőségesen uralkodó I. Ferencz-József apostoli fejedelmünk által az esztergomi, magyarországi primássággal összekötött érseki székre emeltetett. Végre pápa ő szentsége, ő cs. k. apost. felsége ajánlására, 1853. mart. 7-én tartott titkos consistoriumban a romai sz. és apostoli egyház bibornokai sorába igtatta.

Nincs a püspöki hivatásnak olly ága, *) mellyről a bibornok 26 évi püspökségének folytán valaha csak pillanatra is megfeledkezett volna. Az Ur szöllejének mindazon terheit, mellyek isteni parancsnál fogva a főpásztor vállaira nehezednek, mindig maga, helyettesek nélkül és azon feláldozó buzgósággal viselte, melly méltán csodálkozásunkat kelti fel. Számláljátok el egyenkint a tárgyakat, mellyek egy főpásztor erejét, gondját, figyelmét igénylik: a templom, az oltár, a szószék, a szentségek; az iskolák, papneveldek és convictusok; a tudományok, a művészetek és az irodalom; az egyházi kormány, az egyházi törvénykezés, a törvényes és atyai látogatások, a világi papság, a szerzetesek és kolosto-

*) Így ír a „Religio“ szerkesztője, lapjának 1853. I. félévi 33-ik számában,

rok; a szegények és jótékony intézetek, a könyvtárak és muzeumok, a mesterek és képezdék, a vallási és jótékony egyesületek, az államegyházi viszonyok, stb. stb. — és mondjátok meg, mellyike ezeknek az, mellynek művelésében felszentelt kezei valaha ellankadtak volna? A hivatalos acták őrzik bizonyosságait annak, miszerint ismerte kötelességeit, s azok teljesítésében szinte önmagát fölülmulni törekedett. A mi pedig hivatalos körén túl szeretettől dobogó szívének szabad mezejére esik, — eljön az idő, mellyben a világ felszámítva adakozásait, bámolni fog az összegek fölött, mellyek hihetetleneknek látszanak azoknak, kik nem tudják, hogy a férfiú, ki másokkal jót tett, s a püspöki méltóság külső fényének fentartására is oly sokat ügyelt, többiben dusjöveldelmeinek közepette személyére nézve valódi apostoli szegénységben töltötte napjait. Az általa emelt vagy szervezett monumentumok néhányait csak említeni kell, hogy nevét azon nagy szellemek sorába igtassuk, kiknek dicsőségét a szenteknek gyülekezete századról századra hirdeti. A pécsi Notre-Dame apáca-kolostor, a nagyszombati árpolda és jezuítanovitatus, melly egyházunk újabb történetében forduló pontot képez, nagyszerű történeti művek, mellyek halhatatlansága nemes lelkű szerzőjökre kiált vissza. A kor körülményei egyesületi működést és a hiveknek ajtatos szövetkezéseit tévén szükségessé, teremtő keze e téren is hagyott maga után, szabad legyen hinnünk, halhatatlan magzatokat. Mint pécsi püspök megyéjében a Boldogságos Szűz szent szivéről, mint esztergomi érsek pedig az egész országban a szent gyermekségről nevezett társulatot, (mellynek egyszersmind birodalmi elnöke) megállapította. A Sz.-István-Társulat legbuzgóbb védnökét tiszteli benne, s Isten után legnagyobb részben az ő bőkezűsége- és pártolásának köszöni, hogy a forradalmi veszteségek daczára oly hirtelen felemelkedhetett. Mint buzgó népnevelés-barát iskolák alapítására és helyreállítására, mesterek kiképzésére és ellátására százezreket költött. Mint a tudományok moecenása egykor Rimaszombatban kisgymnasiumot, legujabban pedig Nagyszombatban és Esztergomban nagygymnasiumot létesített,

Irodalmi munkásságáról a „Szentek élete“, a „Rosnyói egyházi töredékek“, számos az ő költségén napvilágot látott munkák tanuskodnak. A „Religio“-nak egyik legbuzgóbb pártfogója és támoszlója volt. Nem fogjuk feledni soha a főpapot, — így szól a nevezett lap szerkesztője — ki 1848-ban a fejünk felett zuhogó forradalmi zivatarok közepette szűk és szegény szobájában az igénytelen szerkesztőt ismételve fölkereste, tanácsaival éltette, adományaival segítette, mindvégig rendithetlen kitartásra ösztönözte. A tudós és tudományt kedvelő férfiakat mindig becsülte, kitüntette s mindennemű áldozatokkal a további haladásra ösztönözte. Jó erkölcsű és jó eszű ifjak, árvák és a megtértek gyermekei számára Rosnyón 20—30 nevendékből álló convictust tartott, számos másokat pedig stipendiumokkal látott el. A hivek ajtatosságának élesztéséül XVI. Gergely pápától a rosnyói székegyház számára sz. Neit vértanunak testét nyerte, mint pécsi püspök pedig IX. Pius pápánál sz. Mór első püspöknek nyilvános tiszteletét eszközölte ki. Az általa állított, helyrehozott, kicsinosított, edényekkel, ruhákkal és harangokkal ellátott templomok- és kápolnáknak száma olly nagy, miszerint ezek elősorolásától rövidség okaért tartózkodnunk kell.

Püspöki székeiben utódainak méltó háláját érdemelte ki: Rosnyón ugyan a somodi kastély alapjaiból felemelése, Pécsen pedig a residentiának hercegi fénynyel kiépítése által. Esztergom városa és vidéke tudni fogja, mivel tartozik azon gondoskodásnak, hogy a forradalom alatt elpusztított dunai hajóhidat olly gyorsan helyreállította. Esztergomi érsekké és Magyarország primásává neveztetvén, milly állapotban találta a dolgokat? leírni nem szükséges. A nyáj pásztorok nélkül, az egyházi javak elpusztítva, a seminariumok fennállási alap nélkül, az iskolák kuszált állapotban. Azóta mindez, orvosolva van. A püspöki székek a papság legjelesb- és legtudósabbjaiból választott férfiakkal betöltvén, a jószágállapotok megnyugtatók sőt kezdő virágzási fokon, a papnöveldek a legszükségesebbekkel ellátvák, az urbéri kármentesítés és a lelkipásztori dézmának kárpótlása kegyelmesen resolválva, a feleke-

zeti viszonyok törvényesen szabályozvák, az egyház szabadsága elvileg és gyakorlatilag biztosítva, az egyház ősi méltósága-, dicsősége- és tekintélyébe visszahelyezve. Tudjuk, hogy mindezt urunk Ferencz-József ö cs. kir. felsége veleszületett, gondos nevelés által kifejtett, elmélkedés és tapasztalás által megedzett, mély és őszinte vallásosságának kell Isten után legfőképen tulajdonitanunk: mindamelllett, ki tagadná, hogy része van benne azon egyházi fejedelemnek is, ki mindjárt érseki székébe 1850. Három-királyok napján történt beigtatásának első esztendejében az egyházi dolgok rend-behozása végett Esztergomban püspöki tanácskozmányt tartott, mellyben Magyar-, Horváth- és Tótország minden érsekei és püspökei személyesen jelen voltak, az erdélyi aggkora általi akadályoztatásában maga helyett képviselőt küldvén; s ki, nincs az a bonyolodott ügy, nincs az a hátrány, nincs az a sérelem, melly akár régóta létezett, akár ezen idő alatt előadta magát, mellynek megoldása orvoslása és előmozdítása végett jobbbágyi hódolattal, de egyszersmind apostoli nyíltsággal a felségcs fejedelem trónja előtt nem könyörgött volna?

Mi politikai pályáját illeti: egyike volt ő azoknak, kik az 1825. óta növekedő forradalmi szellem ellenében évtizedeken át soha meg nem szakadt kitartással, nemcsak szóval de tettel és áldozatokkal is küzdöttek; különösen azon megyékben, mellyek püspöki megyéi területébe beleestek. Nem riasztották vissza a királyt és hazáját hön szerető férfit sem fenyegetések, sem rágalmak, sem a guny, sem a zöld táblánál nyíltan folytatott ellenségeskedések. Nem tartozott azokhoz, kik a javithatlan rossz szelleműeknek akár kedvét, akár dicséretét keresték, s ezeket magukpártjabeliek fölött kitüntetni mélységes politikai bölcséségnek vélték. Fájdalom! kevés utánzókra talált. Ha nagyjaink valamennyin ennyi bátorságot és resolutiot fejtenek ki csak a legutólsó országgyűlési választások alkalmával is, a forradalom hatalomra soha sem vergődik. Jeles személyes tulajdonairól szólni — tartózkodnunk kell. Elég legyen csak néhány vonást emelni ki, mellyek ugyis általánosan ismeretesek. Illyen mindenek felett a

szeretetre-méltóság, melly végtére minden körben, hová őt az isteni gondviselés helyezte, kedvessége által uralkodott. Ismereteit illetőleg: elvonva theologicus, nevezetesen erkölcs-, lelkipásztorság- és egyházi jogtani valóban bámulatos eruditiojától, csak azt az egyet említjük meg, hogy nincs azon megyékben, hol püspöki méltóságot viselt, város, falu, vár, klastrom, hely s e helyen templom, iskola, kórház, alapítvány stb., mellynek eredetét és viszontagságait alaposan nem ismerné s elbeszélni ne tudná, mi a vele beszélgetőt nemegyszer igen kellemesen lepi meg. — Ennyi tudományt, buzgóságot, szeretetet és érdemet méltányolt mind IX. Pius ő szentsége, midőn a különben is terjedelmes megyéje kormányzásával nagyon elfoglalt főpapot minden magyarországi kolostorok apostoli látogatójává teljhatalommal kinevezte, mind pedig ő cs. kir. apostoli felsége Ferencz-József, midőn 1852. évi körutja alkalmával kétszer Esztergomban és Posonyban vendégképen asztalánál helyet foglalni, s őt később pápa ő szentségének korona-bibornokul kegyelmesen ajánlani méltóztatott.

A megszámithatlan gondok és fáradás után is még mindig ifjulelkű egyházfejedelem életéből még egy tényt kell kiemelnünk, melly hazánk történetében feledhetlen maradand. 1854-ben IX. Pius pápa a kath. világ összes egyházaihoz felszólítást intézett, hogy a főpásztorok a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának mint hitdogmának meghatározása végett Romában összegyülekezzenek. Scitovszkyt sem aggkora, sem a hosszas ut fáradalmi és veszélyei nem birtak viszatartani, hogy mint a magyar egyház képviselője Romába siessen: lerovandó kötelességét s legfőbb tiszteletét az Istenanya iránt azon ország nevében, melly Őt nyolcz század óta Védasszonyaul tiszteli. A nagy Pázmány óta ez az első hivatalos utazás a kereszténység fővárosába a magyar főpapok részéről. Említeni is felesleges tán, hogy az ország primásának Romábani mulatása áldásdus volt a magyarországi kath. egyházra nézve. Hogy a szorgoskodó főpapnak legkisebb körülmény sem került ki figyelmét, kiténik azon szá-

mos kitüntetésekéből is, melyeket a vallás és egyház körül érdemeket szerzett férfiak számára Romában eszközölt. Majdnem hihetlennnek látszik azon tény, hogy a biboros hg.-primás uti fáradságai és számtalan gondja mellett egész utjában, valamint Romában tartózkodása alatt is saját kezűleg rendes naplót vezetett, azt egész terjedelmében a „Religio“-ban közölte. Innen érdekessége miatt a többi hazai lapok is kisebb-nagyobb terjedelemben átvették. Isten tartsa őt az egyház javára sokáig, hogy a még hátralévő egyházi ügyeket elrendezhesse, némelly tervbevett nagy műveit létesíthesse, azon basilikát, mely a magyarországi Sion ormain valódi királyi méltósággal emelkedik, bevégezhesse, s általán a szellemi átalakulást, melyre Istentől hivatottnak lenni látszik, a kereszténység örök-igaz alapjain fokunkint megérlelve, az egyházi és társadalmi rend mindenkorra biztosításaul szerencsésen eszközölje — k.

Simai Kristóf, szül. 1742. Komáromban, hol végeztén iskoláit, ifjúsága legszebb korában a piaristák közé állott. 1768. Kanizsán kezdte a tanítást, s folytatta két ízben Kecskeméten, Kalocsán és Pesten: összesen a pályán 65 évig fáradozván. A művészetekhez hajlamot érezvén, tökélyesíté magát a rajzolásban és építészetben, úgy hogy az első 1778—1792, és így 14 évig tanítaná Kassán; azután Körmöcbányán 38 éven át mint gymnasialis tanító működött; míg 1830. saját kérelmére nyugalomba tétetvén, buzgó szolgálataért arany érdempénzzel jutalmaztatott. Ő már Pesten 1773. a magyar játékszint „A mesterséges ravaszság“ czimű darabjával gazdagította; midőn pedig Kassán tanított, baróti Szabó David-, Bacsányi- és Kaziaczyhoz csatlakozván, 5 újabb darabot ada, részint a Magyar Muzeumban, részint az Endrödi szerkesztette Magyar-Játékszinben, sőt külön is. Ilyenek: „A váratlan vendég“ (Kassa, 1788. Magyar-Muzeum I. k.); „Zsugori a vén festvény“ (Pest, 1792. Magyar-Játékszin I. k.); „Házi orvosság“ (u. o. 1794. M. J. IV. k.); „Igazhazi, a jó polgármester“ (Buda, 1790.); „Gyapai Márton a feleségföltű“ (U. o. 1793.) jelentek meg, melyekkel nemcsak az ak-

kor keletkezett magyar szinpadon, hanem az olvasók szobáiban is érezhető hiányt igyekvék pótolni. Az 1792. országgyűlés után azonban a színészet ügye ismét hanyatlásnak indulván, s ő maga Kőrmöczre tétetvén át, a szótár-írás gazdag mezejére lépett, rajta maradandóbb érdemet és emléket szerzendő. Roppant gyűjtemény az, melyet ő itt csüggedetlen fáradsággal összehalmozott, és hasznosnak látta azt két alakban kiolgozni, a szokott betűrend s tagok végzetei szerint. Ez utolsó „Végtagokra szedetett szótár“ czim alatt Budán, 1809—1810. 2 k. meg is jelent. A másik, melyet ő „Nagy szótár“-nak nevez, szinte elkészült: de csak kéziratban, N-ig tisztázva, azontul egyes levelekben. Gazdagságra felülmul mindent. mit e napig magyar tudós e mezőn előállított. A zsebszótárt dolgozó bizottmány használta munkálódásában. Ő egyike volt azoknak, kik az 1890. országgyűlésre nyújtott kérelemben, mint ajánlott tagok megjelentek, egyike azon háromnak, kik a régen várt magyar t. társaság létrejöttét megérvén, 1831. tagokká választattak, s miután a 90 éves ősz az 1832. aug. 28-án és 29-én tartott társasági nagygyűlést jelenlétével megörvendezteté, elhalt 1833. jul. 14-én, 91 éves korában, Kőrmöczbányán. — y.

Skaricza Máté, szül. Ráczkevíben, Csepel szigetén 1544-ben. Tudományos kiképeztetését szülővárosában, Tolnában és Kolosvárott nyerte. Előbb tanító volt Jászberényben; ez állomásáról lemondván, beutazta Olaszországot, Helvetiát, Német-, Francia- s Angolországot. Paduában 15 hónapig hallgatta a bölcsészetet. 1572-ben kevíi lelkészszé neveztetett. Sokáig vitatkozott Válaszuti Györggyel, pécai unitarius pappal a Szentháromságban fölött. Mint író költemenyeiről ismeretes. Ilyenek több énekek Lutherből; továbbá: „Descriptio regni coelestis“, sz. Ágostonból; „Adhortatio ad iudices“. „Ráczkevi város eredete“. 1600. Ő írta Szegedi Kis István életrajzát is deák nyelven, melly a reformatio történetére vonatkozólag igen fontos adatokat tartalmaz. — k.

Soltész János, orvos-doctor és tanár, született Csáton Borsodmegyében, nov. 2-án 1809. reform. szüléktől. Elemi

növeltetését szülővárosának népes iskolájában vette, hol a tanítói pályán később is kitűnt derék férfiak vezérlete alatt alsóbb gymnasialis tanulmányait is elvégezte. 1820-ban atyja Miskolcra vitte, tanulási pályája folytatására, hol egyszersmind a bölcsészeti tanfolyamot is megfutván, mint tanító, még két évet töltött az elemi s első gymnasialis osztály vezetésével. 1828-ban Miskolcot odahagyván, midőn épen jövőre sorsán törödnék, Csát városának egyik földesura, néhai cs. k. kamarás Almásy Mihály a tehetséges ifjunak, atyja iránti jó indulatából, azon ajánlatot tévé, hogy ha netalán az orvosi pályát választaná célul, kész volna őt annak elérésében minden módon segíteni. Elképzelhetni az örömet, melyre egy buzgó katolikus család törzsivadékaának nyilatkozata hangolta a prot. ifju kebelét; ki az ajánlatot hálásan fogadván, Pestre ment, s annak igénybe vételével képes lett kitűzött célját elérni. Junius 3-án 1834. kapta kezébe oklevelét, s már a következő hóban a helvét hitvallásuak tiszáninneri egyházkerülete által a sárospataki főiskola r. orvosaul, s a népszerű orvostan és természetrajz tanáraul hivatott meg; szabadságot nyervén előbb öntökeletesbitése végett néhány hónapot Bécsben tölthetni. E körben működött az 1853-ik évig, midőn a körülmények kényszerítő hatalmának engedve, az iskolai új szervezet folytán, rendes orvosi állomásával felhagyott, s egyenesen gymnasialis tanári alkalmaztatást nyert. A folyóiratokban (Athenaeum-, Tudománytár-, Magyar Gazdában stb.) megjelent, részint eredeti, részint fordított dolgozatain kívül, következő munkákkal szaporitá a magyar irodalmi termékeket: „Egészségtudomány“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1839. „A természet három országának átalános megtekintése“. Hallgatói számára. Sárospatak, 1839. „Alkalmazott természetrajz: a) Gazdálkodási, b) Műtudományi természetrajz“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1840. „Természetrajz“. Felsőbb gymnasialis iskolák számára, Schinz rendszerén dolgozva. Sárospatak, 1841. „Latin magyar szótár“. Több tisztársak közremunkálásával szerkesztették dr. Soltész János és Bakó Daniel tanárok. Sárospatak, 1845. „Az ember szelleme, vi-

szonyaiban a testi élethez". Hartmann után. Sárospatak, 1847. „Általános természetrajz". Sárospatak, 1848. „Népszerű orvostan". Műveltebb nemorvosok számára. Sárospatak, 1851. „Természetrajz". Felgymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. „Természetrajz elemei". Algymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. (Még eddig csak első füzete jelenhetett meg). „Természetrajz". Népiskolák számára. Sárospatak, 1854. „Az állattan alapvonalai". Cs. kir. felgymnasiumok számára. Schmarda után. 1854. Kéziratban: „Az orvostanbani tapasztalat". Zimmermann után. (E munkát a tudós társaság tüzte ki fordítandóul s a jelen fordítást el is fogadta, később azonban finansziális viszonyok miatt a fordítónak visszaküldte azt, kinél még eddig nyomatlanul hever.) — k.

Somogyi Alajos, szül. Komárom városában, 1816. s ugyanott végezte gymnasiumi tanulmányait. 15 éves korában az egyházi rendbe lépett; a philosoph. tanulmányokat Nagyszombatban, a theol. Bécsben végezte. Foglalkozási köre: 1841—1843. a Religio és Nevelés mellett szerkesztőségi segéd; 1843—49. káptalani könyvtárnok Esztergomban. 1850—55-kig missionarius Éjszakamerikában; honnan roncolt egészsége miatt is visszatérvén, jelenleg a Sz.-István-Társulatnál mint aligazgató működik: a Religio és Nev. lapban közlöttek közt (1846.): a „keresztény vándor naplója", mely Romát ismerteti személyes tapasztalásból, és „négy év az éjszakamerikai missiókban" 1854. jelességek miatt különös figyelemre méltók; mint a később időnként a „Religio"ban közlött érdekes levelei is az éjszakamerikai egyház állapotjáról. — k.

Somogyi Károly, szül. 1811. apr. 1-ső napján Tisza-Földváron, Hevesmegyében, hol édes atyja Sándor ügyvéd, a Dentumogerek írója, uradalmi tisztviselő volt. Innen azonban csakhamar Pestre költöztvén, valamint gyermek éveit, úgy iskoláit is egész a bölcsészeti pályáig bezárólag a fővárosban végezte. 1827-ben Rudnay Sándor hg.-primás által az esztergommegyei növendék-papok közé fölvetetvén, a szelid jellemű s szép tehetségű ifju Nagyszombatban töltött egy év után, további kiképeztetése végett ismét Pestre, a középponti pap-

növeldébe küldetett, hol a theologiai tanulmányokat 1831. dicséretes szorgalommal befejezte. Minthogy azonban korának fiatalsága miatt pappá csak három év múlva szenteltethetett, ez időközt utóbbi tudományos pályájának előkészítésére fordítá, s ez alatt egy évig Komáromban mint diaconus segédlelkési hivatalt is viselt; felszentelése után pedig részint mint udvardi káplán, részint mint nevelő a lelkipásztorkodásban és tanításban működött: míg a Religio és Nevelés című egyházi folyóirat meg nem indított. E végre már az 1840-ik év 2-ik felében Pestre hivatván meg Szaniszló Ferencz által a szerkesztőségben részt veendő munkás segédül. A következő évben ugyan, melynek elején „A törvények iránti engedelmesség”-ről írt, s a pesti egyetemi theol. kar által Horváth-féle jutalommal díjazott pályamunkával gazdagította a honi irodalmat, hódolván a hg.-primási fölhívásnak, Esztergomba távozott, az ottani presbyteriumban tanári s tanulmány-igazgatói tisztséggel ruháztatván föl. De a Religio és Nevelés tudós szerkesztője sokkal inkább ismerte és méltányolta Somo gyinak az egyházi irodalom fejlesztése- s terjesztésében tanusított fáradhatlan szorgalmát, ügyességét és tudományos készségét, semhogy ezen, olly sok bajokkal és nehézségekkel egybekötött vállalatnál közremunkálását tovább nélkülözni akarta volna: azért a kiadó s a kiadással már fölhagyni készülő apát ismételt sürgetésére ujjalag a szerkesztőséghez csatlakozott; míg végre 1843-ban a lap kiadását és szerkesztését teljesen átvette. Azóta minden teher az ő vállaira nehezedett, s csak kitűrése, páratlan buzgalma, s az ügy szentségétől áthatott vallásos lelkülete eszközlék, hogy a magyar időszakai sajtó körében egyetlen kath. lap az elcinte mutatkozott részvétlenség miatt meg nem bukott. De ő lankadást nem ismerő serénységgel folytatta kezdett munkáját, s az élet szükségéhez mért s a hittani tudományok különböző ágaira kiható cikkeivel ébresztette paptársaiban a magyar egyházi irodalom iránti rokonszenvet, s a kor kérdéseit helyes tapintattal fölfogva és alaposan megvitatva, a kath. hit és nevelési tanoknak előharczosa lön. Minél fogva a tudományos világ

méltánylatát annyira megnyeré, hogy a pesti kir. egyetem theologiai kara által hittudori oklevéllel ajándékozott meg. E kiténtetés ösztönül szolgált rá, hogy tövises pályáján a magyar egyház- és irodalomnak javára kettőzött buzgalommal haladjon, barátainak pedig örömére, kik arczképét lenyomatván, őt, a munkásságáról ismerettest, tisztelőinek személyesen is bemutatták. 1848-ik évi juniustól kezdve a Religio és Nevelés szerkesztését, 1849-ben pedig kiadói jogát is Danielik Jánosra ruházván, egy új vállalatához fogott a „Kath. Iskolai Lapok” kiadásával; mi által egy igen nagy hiányt ügyekvék pótolni, s érdemkoszorujába egy új virágot fűzni. Somogyi a magyar forradalom zivatarai közt a nyilvános élet köréből visszavonulván, (1850.) mint hg.-primási könyv- és levéltárnok Esztergomban, 1851-ik évtől fogva mint a Jó és Olcsó Könyvkiadó jelenleg Sz.-István-Társulat aligazgatója, s Fogarasy Mihály cz. püspöknek Pestről távozta után pedig mint ugyan e társulat igazgatója Pesten működik. — y.

Somogyi Csizmazia Sándor, szül. Farkasdon, Nyitramegyében, 1772-dik évi nov. 4-én, tisztes és ref. vallást követő, nemes szüléktől: kiknek vallását azonban később őseinek hitével cserélte föl, és a kath. egyház kebelébe tért vissza. Iskoláit részint Posonyban, részint Losonczon stb. végezte; mignem a kir. táblánál föleskettetvén, az ügyvédi oklevelet elnyerte. Ügyek vezetésével azonban keveset foglalkozván, inkább gazdasági hivatalt vállalt; és illy minőségben részint Tisza-Földváron Hevesben, részint pedig (b. Podmaniczky család pénztárnoka levén) Pesten lakott. Az irodalmi pályára jókor lépett; s már 1805-ben Farkas Károlylyal közremunkált a neve alatt megjelent „Mulatságok” kiadásában (Budán, Landerernél); melly részint eredeti, részint és leginkább fordított költészeti művek gyűjteménye, kötött és kötetlen stylben. 1807-ben Pichler Karolinának, saját neje, szül. Kelemen Borbála által fordított „Hasonlatosságai” (Pesten, Institorisnál) láttak segélyével napvilágot: kedves beltartalma- s külsejénél fogva méltán jó benyomást szülve. 1820-tól fogva S. egészen a tudományoknak élt, és különféle

irodalmi vállalatokban vett részt. Különösen 1821—6. években a „Hazai s külföldi tudósítások“ szerkesztésében Kultsár Istvánnak volt segédje; kinek elhunytá után a nevezett lapot egy ideig (1830—1. években) önállólag is szerkeszté. Egy igen gyakorlati, de be nem végzett magyar nyelvtani munkán s több értekezéseken kívül, 1826-ban a következő, legkitünőbb munkája jelent meg: „Dentumogerek, vagy a magyaroknak ős-elei“ (két földképpel. Budán, 1826. Landerernél); mellyben Horváth Istvánnak a „Rajzolatok“-ban közlött, igen is messzelátó nézeteit igyekezett kissé higgadtabb nyomozással kísérni. — k.

Soos Kristóf, szül. Sóvárt, nemes szülektől; nagy tudománya nem csekély tekintélyt kölcsönöze neki. Irt „Postilát avagy a vasárnapi innepekre predikatziókat“. (Bártfa, 1597.). Másik munkája a magyar nemzetnek ajánlva: „A szent Prófétáknak írásaiknak predikátziók szerént való magyarázattyának első része“. U. o. 1601. — y.

Spindelhuber Eduard, ajtatos rendi tag, szül. 1816. jan. 26-án Győrszigetben; bölcsészeti tudor, a szaktanítás alatt 184⁸/₉ szám- és mértan tanára, még 1846. illy munkát ada ki a felsőbb elemi osztály számára: „Polgári építészet“. Meghalt Pesten, 1848. dec. 14-én ideglázban. — y.

Somossy János, született Bodzás-Ujlakon Zemplénmegyében, 1783. maj. 24-én. Tanult Sárospatakon és Lőcsén. Utazott tudományos szempontból Németországban. Azután Sárospatakon tanárkodott. Munkái: „A dogmatica theologiának első vonásai“. S.-Patak, 1827. „A zsidó nyelv kezdetei“ (németből). I. rész: „Zsidó grammatica“ (Buda, 1832.); II. rész: „Zsidó olvasó-könyv“ (Buda, 1833.); „Keresztényi hittudomány“ S.-Patak, 1836. 2. k. A magyar akadémia 1834. sept. 10-én választotta tagjává. — k.

Sujánszky Antal, született Pesten, 1815. aug. 4-kén. Elemi s gymnasiumi tanulmányait Pesten végezte; növendékpapnak fölvétetvén, a posonyi sz.-Imreféle intézetben 2, a nagyszombati növendékben a bölcsészeti tanfolyam alatt 2, a bécsi Pazmaneumban pedig a hittant végezve 4 évet töltött:

innen Pestre visszakerülvén, mert ifju kora miatt föl nem szenteltethetett, a pesti k. magyar egyetemhen a magyar és természetjog hallgatója volt. 1838-ban pappá szenteltetvén, káplánnak Komáromba küldetett; honnan Pestre tétetvén át, Lipótvárosban 7, a belvárosban pedig majdnem teljes 8 évig szolgált: míg végre 1854-ben józsefvárosi plebánosnak kineveztetett. 1842-ben kiadta magyar fordításban „Szent Hangzatok“ czim alatt Albach Szaniszlónak közkedves-ségű, „Heilige Anklänge“ czimű német imakönyvét. Szinte ez évben jelent meg Fraissynous Dénes „Défense du Christianisme, ou Conférences sur la Religion“ czimű jeles francia munkájának fordítása 3. kötetben; 1843-ban Münster Re-nát német imakönyve gyermekek számára, ily czim alatt: „Minden bölcsesség kezdete az Isten félelme“. 1844-ben Kempis Tamás négy könyve Jézus követéséről magyarul; 1844—1852-ben „Kalászat a legjelesb német hitszónokok egyházi beszédeiből“ (8. köt.). 1846-ban „Ajtatosság gyöngyei“, eredeti s Kopácsy József hg.-primás által helybenhagyott imakönyve. 1844-ben „Vallásos és Hazafiai költeményei“ 1 kötetben; 1846—47-ben „Fényrajzok Jézus és az Apostolok életéből“, 24 aczélmetszettel 12 füzetben; 1851-ben „Hit, Remény és Szeretet“ részint fordításból összeállított legdiszesb kiadásu imakönyv; 1846—1852. Schmidt Kristóf ifjusági iratai szerkesztése alatt, 10 füzetben; 1853-ban Vallásos költeményeinek, 2-dik átdolgozott és bővített kiadása. Az „Órangyal“ vallásos almanach szerkesztése alatt 1845—1852. ötször jelent meg, ezen kívül 1837—1850-ig a szépirodalmi folyóiratok és több czimű almanachokban számos profán és vallásos költeményei, ugyasint többnemű fordított értekezései s eredeti bírálatai lelhetők fel. Sujánaszky kétségkívül halhatatlan nevet vivott ki már eddig is a vallásos költészet terén. E tekintetben alig mulja őt fel egy is eddigi költőink közt. Jelenleg a „Kath. Néplap“-ot szerkeszti. — k.

Sűkey Károly, szül. 1824-ben. Tanult Erdélyben. Köz-lött több költeményeket és irodalmi bírálatokat szétaszorva a lapokban. Önálló munkája: „Hulló csillagok“. Pest, 1851.

Sülmeghi Pál, kegyes r. tag, szül. 1813. aug. 28-án Szegeden; bölcsészeti kebelezett tudor, a m. k. természettudományi társulat tagja, Vácson mennyiségtan tanára volt. 1846-ban a 3-ik nyelvtani osztályra irt latin „nyelvtanát“ a helytartótanács megdíjazta.

Szabó Imre, szül. Békáson, Veszprémmegyében Pápa mellett, hol atyja gr. Eszterházyak gazdatisztje volt. Iskoláit 1814. falusi mesternél kezdve Mező-Lakon, folytatta Pápán és Győrött 1830-ig. Ekkor, épen a cholera pusztításakor lett Veszprémbe papnövendékké. A hittanból egy évet Veszprémbe töltve, később Pestre tétetett által: hol tanulmányait 1836-ban végezte be. Következő évben romai dispensatio mellett pappá szenteltetvén, Somogyba, Karád' nevű mezővárosba ment káplánnak. 1858. a veszprémi papnövendéki tanulmányok igazgatója, 1843-ban pedig ugyanott a háznak aligazgatója, majd 1845-ben csücsői lelkész, végre 1847-ben egyetemi hitszónok és 1850-ben iskai lelkész lett; hol azóta jelenleg is van. Irodalmi próbáit legelsőbbben a „Regelő“-ben adta ki: többnyire apró versek, és két elbeszélés álnév alatt. — A „Religio és Nevelés“-ben, utóbb a „Religio“-ban megjelent több rendű verseket, fordítások-tudósítás- és egyéb apróságokon kívül értekezett: „A nőnem befolyásáról az emberiség boldogítására“, „A népmissiókról Irányzatok“, „Egység az egyházban“, stb. Az Órangyal című vallásos almanach szerkesztése mellett indult meg; az abban közlött versek és elbeszélések illy cím alatt: „Harczáldezet“, „Boldogcsalád“, „Örvégyleánya“ stb. töle vannak. A „Kath. Néplap“ is szerkesztése mellett indult meg; hol több rendbeli cikkei jelentek meg. — 1848-ban az akkor még Jó és olcsó könyvkiadó, jelenleg Szent-István-Társulat adta ki „Tanácsadó“-ját a köznép számára; ugyszinté a „Zsöllerleánya“, és „Elveszett fiu“ népies elbeszéléseket. Szalay Imre „Gyűjteményében“ több jeles egyházi beszédei jelentek meg; nevezetesen: Husvét, Urnap, Szent István, Nepomuki sz. János, sz. Kereszt fölmagasztalásának ünnepeire. Ugyanott értekezett: „A kath. hitszónok dolgozó asztalánál és a szószéken“. — Külön is jelentek meg egyházi

főleg gyászbeszédei Deák Antal, Kisfaludy Sándor, Botka József, Zichy Józsefné, Batthyányi Károly föltött; úgy szinte egy „áldozóra“, s egy Kisovics József ujmiséjére. „Néphez alkalmazott egyházi beszédei“-ből eddig két kötet jelent meg. Tőle van „Emilia, vagy az elvált házasság“ is németből fordítva, melly a vegyesházasságok fölötti vita korszakában jelent meg. Kéziratban „Flam-Csendélet“-en kívül (németből fordítva) egészen befejezve áll „A falu őrangyala“, vallásos elbeszélés; mellyből a Családi lapok közlöttek mutatványt. Ugyan-e lapokban jelentek meg a szintolly szorgalmas, mint kedélyes, és a népszerű modort illetőleg csaknem páratlan, azért közkedvességű írótól a „Vizlakiak“ humoristikus tollrajz, próba gyanánt. Jelenleg Leonhard evangeliomok magyarázatának átdolgozatával foglalkozik az iskolák számára. Bátran kijelentjük, hogy Szabó Imrét a népnek szánt világos, s még is minden durva pórias kifejezésektől ment előadást illetőleg eddigi íróink közt egy sem érte utól. — k.

Szabó István, szül. 1695. jul. 28-án Egerben. Jezuitává 1714. lett. A közép- és főtanodai ifjúságot Kolosvárt, Kassán összesen 12 évig oktatta; az evangeliom hirdetésével ugyanannyi ideig foglalkozott; a papnövendékek kormányzását Nagyszombatban 4, övéinek pedig Sopronban és Pécsen 7 évig vitte. Midőn ünnepi sz.-beszédeinek rendezésével foglalkozott, meghalt 1753. mart. 3-án. Magyar munkái ezek: „Koronában foglalt angyal“. Kassa, 1730. „Predikátiók“. Sopron, 1743. „Első Ferencz felséges romai császár“. U. o. 1745. „Három esztendőre való vasárnapi predikátiók“. — y.

Szabó István, pilisi plebános, szül. Bakony-sz.-Királyon (Veszprémmegye) 1801-ik évi jul. 14-én. Tanulását Pápán kezdé, honnan már 12 éves korában Rosnyóra ment át, s ott gr. Eszterházy László akkori püspök által a püspöki convictorok közé vétetett fel. 1819-ben növendékpapok sorába vétetett fel. 1826-ban felszenteltetvén, egy évig protocollista volt a püspöki cancellariában. Hét évig mint káplán, három évig mint oszgyáni plebános-helyettes működött, miglen 1837-ben

guszonai plebánossá neveztetett. Innen néhány év előtt Pilisre tétetett át plebánosnak, hol mostanáig szorgalmasan miveli az Ur szöllejét, tires óráit fiatal korától fogva a tudománynak és irodalomnak szentelvén. Sz. I. különösen a hellen irodalmat s nyelvet tette sajátjává, s a tudomány ez ága iránt rendkívüli ragaszkodással viseltetik annyira, hogy mult évben a latin ker. classicusok mellett, különösen Gaume „Bibliothèques des classiques Latins et Grecs“ czimű munkájának kiemelése által felszólalt „Religio“ egyházi folyóirat ellen, mintha ez a pogány classicusokat iskoláinkból kiküszöböltetni akarná, nyilvánosan kikelt. Tudományos érdemei jutalmul a m. akademia 1839-ben választotta tagjává. A Kisfaludy-Társaság 1842-ben sorozta tagjai közé, melly alkalommal a „hellen és magyar prosa egymás mellett“ czimű értekezéssel köszöntött be. A m. t. társaságnak beadta „Szikrák a hellen szónokokból“ czimű dolgozatát. Ezenfelül fordította Homer Odysseáját s Iliasát; Isocrates Parainesisét s Tetralogiáját; Aesop meséit. A Tudományos Gyűjteményt jeles cikkekkel gazdagította; itt foglaltatnak a palócz nyelvről szóló becses közleményei s a termopylai csata leírása Herodot után. A Kisfaludy-Társaság Evlapjaiban is munkás részt vett. Itt közlötte „Aesop és Kendőlakás“ czimű jeles költői beszéleyeit. Homer fordítása által a m. irodalomban örök nevet biztosított magának. — k.

Szabó János, szül. 1767. jan. 27-én. Pesten bevégezvén a hittudományi pályát, Erdély részére 1791. jan. 2-án pap-pá szenteltetett. Először Marosvásárhelyt mint segédlelkész foglalkozott az Ur szöllejében; honnan gr. Eszterházyékhoz nevelőnek, s nemsokára a károlyfejérvári lyceumba az egyházi törvények tanítására hivatott meg; utóbb kolosvári plebános, kanonok és apáttá nevezteték: és így 28 éven át rendkívüli munkásság közt és bámulandó hatással fáradozott a lelkeszi és nevelői pályán; miről velős és páratlan jelességű egyházi beszédei nyujtanak tanuságot; mellyek azonban nagy számmal jobbára kéziratban hevernek, s csak némelylek ki-nyomatvák Szalay Imre gyűjteményében. Ő szónok a szó leg-

szigorubb értelmében. Kiváló érdemeinél fogva minden szerénysége daczára 1819. a guberniumnál a kath. comissioban referens- és tanácsossá nevezteték; melly fontos hivatalban kimért pontossággal járt el 1847-ig, midőn nyugalomért kőnyörgött. E kitűnő egyeniséget ritka talentum, ernyedetlen munkásság, vallási buzgalom, mély bölcsesség, az emberiség gyengéd szeretése, lankadhatlan erély, szelid nyájasság, fellegtelen derűlttség bélyegzék aggott korában is. Munkáit Vitos jeles képességű kolosvári segédlelkész készíti sajtó alá; közöttük a „Természet s Religio“ című kiválólag dicsértetik. — y.

Szabó Samuel, ref. lelkész, szül. 1813-ban Felső-Eörsön Zalamegyében. Atyja ugyanott ref. lelkész volt. Iskoláit Pápán végezte. Iskolái végeztével nevelő lett, s mint ilyen egy halotti emlékbeszédet bocsátott közre „Nőnem“ czim alatt, mi által hirre kapván a csóri papsággal kínáltatott meg s azt elfogadta. Innen Hajmáskérre, később Tiszavárkonyra, végre 1845-ben Tiszaföldvára tétetett át elébbi minőségében. Az irodalom terén már tanuló korában lépett fel egy pár czikkkel a Tudományos Gyűjtemény'-ben. Mint lelkész és nevelő 60-at meghaladó vezérczikkeket, tudományos értekezéseket, szép-tani cikkeket közlött különféle lapokban; különösen a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban, többnyire álnév alatt. Pap István ref. főesperesnek „A keresztény vallás“ című munkáját kiigazítva saját költségén adta ki 1848-ban. — k.

Szabóky Adolf, kegyesrendi tag, szül. Budán, 1821. sept. 9-én. Tanulmányait Budán, Vácson, Nyitrán és Szegedgyörgyön végezte. Tanárkodott Kanizsán, Szegeden, Kolosvárott és Pesten. Legközelebb a pesti realtanoda magyar osztályainak igazgató-tanárává neveztetett ki. Irodalmi pályáját, mint a „Hirnök“-nek rendes levelezője, 1839-ben kezdte meg; melly évben a nagy-kanizsai naptárt szerkesztette. A Hirnök- és Századunk-ban Ludvay álnév alatt több rendbeli dolgozatai jelentek meg. 1845 óta a „Religio“-nak dolgozótársa. A tanirodalomban következő könyveket adott ki: „Számolástan“. Kézikönyvvül gymnasiumi, felső elemetánodai s magán használatra. (I. és II. rész. 2. kiadás. III. rész

harmadik kiadás. IV. rész. 2. kiadás). „Mértan elemei“: I. füzet „Tértan“ (4 kiadás) 124 idommal; II. füzet „Tömörmértan“ 54 idommal. „Mértan“. Felsőgymnasiumi használatra, dr. Nagel után fordítva. Két kötet. „Számolási feladványok“. Elemi használatra. 4 táblával. „Bevezetés a számolástanba“. Močnik Ferencz után fordítva. Kiadja a cs. kir. oktatási ministerium. „Számolási gyakorlatskönyv“. Elemi iskolák számára. Kiadja a cs. k. oktatási ministerium. „Tanrendszerterv a gymnasiumokat illetőleg“, közzétéve az austriai cultus- és oktatási ministerium által, tömött kivonatban fogalmazva. „Magyar ABC- s olvasó-könyv“. (4 kiadás.) Kiadja a Sz.-István-Társulat. „Latin olvasókönyv“. Magyar és német olvasási szabályokkal. (2 kiadás.) „Mértani nézlettan“ algymnasiumi s realtanodai használatra, fordítva Dr. Močnik után. Két füzet. „Mértan“ alrealiskolák számára. Kiadja a közoktatási ministerium. „Fejszámolási módszertan“, elemi iskolák használatára. Kiadja a közoktatási ministerium. „Földrajzi kézi Atlas“, tanodai és magán használatra alkalmazva (16 térképpel). A jeles férfitanári és irodalmi elfoglaltsága mellett a Sz.-István-Társulat ügyei körül mint elnöki titoknok buzgólkodik. — k.

Szakácsi Vitus, szül. 1789. maj. 17-én Esztáron. A minoriták közt végezvén tanulmányait, 1814. pappá szenteltették, és előbb Miskolczon, majd Nagybányán is kitűnő sikerrel oktatta az elemi osztályok ifjúságát. Utóbb az iskolát a szószékkal váltotta fel, mellyen huzamosb ideig működvén, szónoklata elmés ötletek, meglepő fordulatok és rendkívüli élénk előadásánál fogva közkedvességet nyert. 1831 óta turi lelkész (Torda mellett). Több beszédét kinyomatva is birjuk; nagyobb rész azonban sajtóra várakozik. Witschell „Mindennapi fohászok és imádságok“ című kellemes versekbe foglalt munkáját jelesen fordítá (1840). Szinte derék „Szózat a kath. hitszónokhoz“, című műve is, Brauner után fordítva (Kolosvár, 1844). — y.

Szalay Imre, szül. 1787. nov. 2-án Szombathelyen, Vas megyében. Tanulmányait ugyanott végzé. Pappá szenteltetése után néhány évig az ottani papnöveldében tanulmányi felügyelő volt; majd dogmatica tanárává nevezteték; 1810.

megváltván tanszékétől, a családi hiveknek lőn lelkipásztora, kiktől hét év múlva előljárói felhívására elbucsuván, ismét a püspöki lyceumba költözött a felsőbb nevelés, erkölcsitan és lelkipásztorkodás előadására. Milly fényes siker koszoruzá fáradozásait, számos tanítványainak előmenetele tanúsítá. 1824-ben a pesti k. egyetemen 1811 óta üresen álló lelkipásztorkodás és egyházi ékesszólás tanszékét pályázat útján nyerte el, melyet azonban 1834-ben veszprémi kánonnökká történt kineveztetése után elhagyott. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság mindjárt első nagygyűlésében 1831. feb. 31-én levelező, 1832. mart. 10-én Imre János helyére a philosophiai osztályban helybeli rendes, 1834. nov. 8-án pedig tiszteleti tagjává választotta. Magyar munkái ezek: „Kesergés Somogyi Leopold szombathelyi püspök halálán“. Szombathely, 1822. „Egyházi beszéd a keresztény templomokról“. Sopron, 1822. „A jubilaumi üdvességes intézet“. Buda, 1826. „A magyar nyelvtudománynak foglalatja“. Pest, 1828. „Nm. gr. Cziráky Antal ő exc. a magyar Universitas Elölülőjének beiktatására“. U. o. 1829. „Mi a legjobb rész“. U. o. 1829. „Az arany kor“. Buda, 1830. Ő adá ki az „Egyházi beszédek gyűjteményét“, mely a magyar egyházi irodalomban nagy hiányt pótolta ki. — y.

Szalay László, ismeretes jog- és történettudós s e tekintetben jelenkori legfőbb tekintélyeink egyike, szül. Budán, 1813. apr. 18-án, hol atyja helytartósági hivatalnok volt. Gymnasialis tanpályáját Budán és Székesfejervárott futotta meg; a felsőbb tudományokat a pesti egyetemen hallgatta. Mint jogász rendes tanulmányain kívül szorgalmasan látogatta Horváth István diplomaticai előadásait, s már akkor éles felfogásának s tudományos haladásának nyilvános tanujeleit adta. Nemzeti irodalmunk iránti hajlamát leginkább Kölcséynk költötte fel benne; kinél 1831-ben mint szatmármegyei főjegyzőnél törvénygyakorlaton volt. 1832-ben k. táblai jegyzőnek esküdött fel, s egy ideig Budán a helytartótanácsnál működött mint fogalmazó-gyakornok. Ügyvédi oklevelét a kiállott szigorlat után 1833-ban nyerte el. Az ügyvédséggel keveset gon-

dolt, hanem folytonosan a tudomány mezején buvarkodott, s elmeszüleményeit leginkább tudományos folyóiratainkban, u. m. Tud. Gyűjtemény-, Muzáron-, Minerva-, Urania- s Aurórában közölte. Bejárta tudományos szempontból Austriát, Német-, Angol-, Franciaországok, Belgium és Schweiz nagy részét. Nemsokára, különösen a jog és törvényhozás philosophiájában olly tekintélyre vergődött, miszerint a m. akadémia által már 1836-ban levelező tagnak, következő évben akadémiai segédjegyzőnek, 1838-ban pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjának választatott el, hol székét „Kollár Ádám Ferencz mint jogtudósról“ tartott értekezéssel foglalta el. Legnagyobb kitüntetés volt reá nézve az, hogy az országgyűlés őt, mint nemtagját, a büntetőjogi választmány jegyzőjévé választotta. 1843/4-iki országgyűlésen mint Korpóna város követe vett részt. 1848-ban az igazságügyi ministeriumnál a codificáló osztály főnöke volt; később országgyűlésileg Frankfurtba küldetett mint követ, honnan a forradalom legyőzése után Hamburgba menekült, és csak nemrég tért vissza hazájába. Jelenleg Pesten tartózkodik. — A „Pesti Hírlap“-nak hosszabb ideig volt dolgozótársa s egy évig szerkesztője. Számos status- és törvénytudományi, polemiai cikkei összegyűjtve 1847-ben Pesten jelentek meg „Publicistai dolgozatok“ czim alatt. (2. kötet) Munkatárs volt „Kölcsey Ferencz minden munkái“ (5 kötet.), s a „Budapesti Szemle“ (Pest, 1840. 2 kötet) kiadásában. Ez utóbbiban különösen a codificationról szóló cikke által tűnt ki; e nemben 1840-ben egy másik jeles munkát is irt „Büntető eljárás“ czim alatt, melly az akkori országgyűlés ez ügyben fáradozott bizottmányára lényeges befolyással volt. Költészeti és szépirodalmi önálló munkái: „Bimbók“. (Pest, 1831.). „Alphonse levelei“ (Buda, 1832.). „Fridrik és Katt.“ (Pest, 1833.). — Továbbá „Themis“, értekezések a jog és közgazdaság körében. (Pest, 1837—39. 3. füzet.). „Majthényi Sándor emléke“. (Buda, 1836.). „A büntető eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre“. (Pest, 1841.). „Statusférfiak és szömokok könyve“ (Pest, 1846—47., s ennek új folyama (1850.). Utolsó

munkája „Magyarország története“ (Lipcese, 1851—1853.). Eddig 3 kötet. — k.

Szaniszló Ferencz, nagyváradai püspök és cs. kir. titkos tanácsos, 1792-dik évi aug. 2-kán Szombathelyen, Vas-megyében nemes szülőktől vette származását. A gymnasialis és bölcsészeti tanulmányokat ugyanott olly kitértő sikerrel végezte, hogy a megyei papnövendékek sorába a legnagyobb készséggel fölvétetvén, mint a legjelesebb növendékek egyike 1809-ik évben a pesti központi papneveldebe küldetnék. Innen a theologiai tanfolyam befejezése után megyés püspöke, Somogyi Leopold kívánatára, ki kegyenczében a ritka észtehetségnek kétségbevonhatlan jeleit ismerte föl, a bécsi egyetembe költözött. Letevén két év alatt a szigorlatokat, mint a sz. theologia tudora tért vissza szülővárosába, hol 1815-ben az egyházi rendek felvétele után, december 21-én mutatá be először a vérontás nélküli áldozatot a Mindenhatónak. Egy évig mint tanulmányi felügyelő foglalkozott a szombathelyi papnöveldében, s ekkortájtban állittatván föl Bécsben egy intézet az áldozárok magasabb képeztetése végett, vagyis az úgy nevezett Presbyterianum, melly azóta már olly sok jeles egyházi férfiakat adott a hazának, Szaniszló Ferencz is kir. kinevezés következtében 1816-ban ez intézetbe fölvétetett; sőt ő felségének különös kegyelméből a kormányzszéki tárgyalások megtanulása végett a magyar kir. udvari cancellariához is bocsáttatott. Bécsben tünteté ki legelőször az ifjú áldozár szónoki tehetségét; két jeles beszédje közkívánatra napilagot is látott; az egyiket I. Ferencz császár születése napján 1818-ban, a másikat pedig sz. István napján ugyanazon évben mondotta, s ez utóbbi „Egyházi beszéd a keresztény hazafiuságról“ czim alatt került ki a sajtó alól. Szaniszlónak szónoki tehetsége már ekkor annyira elismertetett, hogy széplelkében és tudományában soha többé nem kételkednék senki, s minden egyházi beszédjei, mellyeket azóta tartott, minden kivétel nélkül közrebocsáttattak. Az illy dicső kezdet már magában foglalta egész jövőjét, előre is megmondható mindenki, hogy az illy jeles férfinak számára az egyházi

máltóságok fokai vannak föntartva. A tapasztalás igazolta a sejtelmet, s e percz óta Sz. egyre haladott az előléptetés pályáján. 1819-ik évben visszatérve megyéjébe, nevezett püspökének oldala mellett a szertartói tiszttel látta el; de csakhamar tehetségeinek jobban megfelelő kör jeleltetvén ki számára, a szombathelyi papnöveldeben az egyháztörténet és egyházjog tanazékát foglalta el, egyuttal a szentszék ülnökévé, a házassági kötelék és szerzetes fogadalom védőjévé, végre zsinati vizsgálóvá neveztetett ki, melly foglalkozásokban tíz egész évet töltött. 1830-ik év végével a pesti kir. tudományos egyetemhez nyilvános rendes hittanárnak és egyházi szónoknak minden pályázat nélkül, a mi ez időben rendkívüli tehetségek elismerését magában foglaló rendkívüli fejedelmi kegyelem vala, hivatott meg. Itten készíté s adá ki 1832-ben „*Doctrina Religionis Romano Catholicae in usum Academiae Juventutis*” czimű négy kötetes munkáját; az egyetemi templomban tartott vásár- és ünnepnap szónoklataira pedig minden tanítványa örömmel emlékezik. A fentebbiek után épen nem fogja csudálni senki, hogy 1833-ban sz. István ünnepére Bécsbe meghivatván, ez alkalomra már a második magyar beszédet tartá ott. 1834-ben a szombathelyi megye tiszteletbeli kanonokságát nyerte el. 1835-ben Pesten az egyetemi templomban latin gyászbeszéddel tisztelte meg I. Ferencz császár és apostoli király hamvait. Ugyanez év december havában nagyváradi l. sz. kanonoknak neveztetvén, sz. István király ünnepén most már Budán tartotta a szent beszédet. 1836-ban a hittan másodszer adta ki 2 kötetben, s e kiadás magyar nyelvre is lefordíttatott és napvilágot látott 1839-ben, melly munka tankönyvül fogadtatott el Magyarország felsőbb tanintézeteiben. Juranits Antal győri püspök halálával 1837-ben Győrött tartotta a gyászbeszédet. 1838-ban pedig a Dunának szerencsétlen kiáradása után, midőn Pest városa elpusztíttatott, magyar nyelvre is lefordított latin beszédet mondott. Ugyanazon évben Vurum Józaef nyitrai püspök hamvai fölött mondott gyászbeszédet. 1839-ben sz. Péter apostol cholti apátjának czimét nyerte, s a pesti központi papneveldeinek igaz-

gatójává szemeltetvén ki, ekkor lépett föl mint a „Fasciculi ecclesiastico-litterarii“ szerkesztője, 1841- és 1842-ik években; egyuttal a „Religio és Nevelés“, továbbá „Egyházi tudósítások“ czimű folyóiratot ő indította meg 1841-ben, s szerkeszté 1843-ik évi június haváig. E téren a papságnak közökhajtásával találkozott, s milly tudománynyal és finom tapintattal vezette legyen ő a szerkesztést, arról a magyarhoni papság egy szív- és lélekkel tesz tanubizonyyságot. 1843-ban ismét Sz. mondá a gyászbeszédet Klobusiczky Péter kalocsai érsek tiszteletére, s az annyira ünnepelt szónok 1844-ben szerbiai választott püspöknek s a m. k. helytartó-tanácsnál előadó tanácsosnak neveztetett. 1847-ben, midőn ő cs. kir. fensége István főherczeg Pestmegye főispáni székébe ünnepélyesen beigtattatnék, mind őtet, mind pedig a fenséges igatátót, akkoriban cs. kir. főherczeg Ferencz Józsefet a pestmegyei kk. és rr. nevében Sz. üdvözlöte. Az 1848-ki forradalom balsejtelmeket keltett Sz. lelkében, s a milly hévvel és lelkesedéssel szolgálta addig a közügyet az egyházi élet mindennemű pályáján, ugy mostantól kezdve tökéletes magányba vonula, először a capistranus sz.-ferencziek budai, utóbb enzensdorfi kolostorában Austriában szentelve minden idejét a mennyei elmélkedéseknek. Ugyan-e magányban írta „Forma externa exercitiorum“ czimű könyvét is. Az erény nem arra való, hogy rejtekben maradjon, miért is az isteni Gondviselés azon polczra emelte melly őt méltán megilleti: 1850-ik végével felséges urunknak alhatározott akarata szólítá őt elő a zárdából, s oda ülteté a nagyvárad püspöki székbe, hogy lássa a világ, miként az erény előbb-utóbb elnyeri jutalmát. 1853-ik évben ő cs. kir. apostoli felségének v. b. t. tanácsosa czimével felruháztatott; ő szentsége továbbá IX. Pius 1855-ik évben a pápai szék assistens-püspökének czimével tetézte érdemeinek hervadhatlan koszoruját. — k.

Szaniszló József, szül. 1790. jan. 7-én, Szombathelyt Vas megyében, hol atyja Márton, polgár és ezüstmives volt. Tanulását szülőhelyén kezdte, folytatta s mint papnövendék be is végezte. 1813. pappá szenteltetvén, négy évig mint se-

gédlelkész működött; 1817. a szombathelyi papnövendékeknek lön a lelkiekben igazgatója, hol megfélelkezve kényelmeiről meg magáról, egyedül magasztos hivatalának élt. Hat év alatt itt szerzett érdemei 1823. a baltavári lelkészségre emelték. Tágasb tér nyílt itt neki tehetségeinek kitüntetésére. Ő hiveinek valódi lelkipásztora, valódi atyja volt. 1837. megroncsolt egészsége tekintetéből érzékenyen vált meg szerette népétől. Két évet csendes magányban töltvén, 1839. megyés püspökétől újra felszólíttatott, vállalná el a papnöveldeben a lelkiekbeni igazgatást; mit ő legnagyobb készséggel meg is tön és 1851-ig ott hivataloskodott. 1845. dec. 18-kán címzetes, 1851-ben valóságos kanonokká neveztetett. Sajtó alól kikerült munkái ezek: „Egyházi beszéd“, melyet midőn a m. k. tudományok egyeteme a pesti vizözön gyászos pusztítása után szerencsés visszatértével az élő nagy Istennek ünnepélyes hálaadását nyilvánítaná, husvét utáni 3-ik vasárnapon tartott Szaniszló Ferencz, deákból magyarra fordított az árviz által károsultak javára. „Bibliai, vagyis ó és új testamontomi történet“, melyet Stapf J. A. német munkája után irt Szaniszló József. Pest, 1839. „A ker. kath. religio tudománya“. Irta Szaniszló Ferencz deákul, az akadémiai ifjuság számára, magyarította Sz. J. Második javított és bővített kiadás. Buda, 1839. 2. k. „A római kath. anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai“. Szombathely, 1847. Ezeken kívül a „Religio és Nevelés“ egyházi folyóiratba megjelenése óta folytonosan dolgozott, és azt nagy számú becses értekezésekkel gazdagította. — y.

Szántó István, (Aratornak nevezé magát az akkori szokást követve) szül. 1541. Györmegyében. Jezuitává 1561. lett. Tanulását Romában végzé. Tanította a bölcsészetet Bécsben és Gratzban; 1575—1580-ig Romában gyontató volt. Kedvelték őt a főemberek, kedvelte és szerette különösen Báthori István lengyel király, kinek ügyét és a kath. vallás melletti érdemeit a pápa előtt hatályosan védelmezte. Meghalt Olmützben, 1612. élte 70 évében. Magyarul sokat irt; de nyomtatásban csak „Katekismusa“, és az „Ó szövetségi sz.

Írás", melyet a zsidó, görög és latin szöveg egybeazonosításával készített, jelent meg. — y.

Szarka Gáspár, szül. 1635. aug. 1-ő napján Lukafalván Vas megyében. Kis kora óta különös hajlammal viseltetett a jezsuita szerzet iránt, mellynek tagjává 1653. oct. 7-én atyja akaratja ellenére lön Gratzban. Tanított bölcsészetet négy évig; majd Trencsinben 3 évig a szerzet ujonczait képezé. Visszaadtván Nagyszombatnak, a hittant 3 évig magyarázá; ugyanannyi ideig igazgatá azután az ottani akademiát: egyszersmind a főegyházban hitszónok is volt. Ezen munkás foglalkozása második évében Tőköli emberei által elfogatván, s Temetvény várában egy hónapig sanyargattatván, Hrussó várfalai közé hurczoltatott, hol 1683. oct. 18-án sok szenvedés közt meg is halt. Kéziratban maradt számos latin és magyar munkáin kívül a „Jézus társaság reguláit“ Nagyszombatban, 1687. adta ki. — y.

Szász József, szül. 1782. jun. 11-én Debrad-Széplakon Kolos megyében, hol atyja ref. predikátor volt. Első képzését szülőinek köszöné, kiknek oktató körét 10 éves korában a marosvásárhelyi collegiummal cserélé föl, hol azután iskolai pályája végezteig tanult. Szelid magaviselete és szorgalma által tanítóinak szeretetét megérdemelvén, bizonyos alapítmányból segítettett. 1802-ben gr. Teleki Samuel erdélyi cancellár könyvtárának örvé tette a mig alig 20 éves ifjut; de e mellett még mint deák a collegiumban logikát is tanított. Pártfogójának beleegyezésével, sőt attól segittetve, 1807. Bécsbe ment, hogy ismereteit bővitse; honnan 1808. Jenába fordult, magát könyvtárnokká képzendő, s ott a literaturának történetét, a füvészetet és a minerológiát szorgalmasan tanulta, s 1810. visszajöven, a könyvtár gondviselését egészen átvette. Szárazbetegségben hunyt el 1812. maj. 29-én, élte 30 évében. Verseit Döbrentei Gábor adta ki az Erdélyi Múzeum 2. k. 105—106 l. Természetes folyásukért köztetszésben részesültek. — y.

Szász Károly, hirneves nagyenyedi tanár, szül. Vizaknán Erdélyben, 1798. jan. 25-én. Atyja nemes születésű

és városának főbírója volt. Első nevelését a szülői háznál nyerte; 1805-től 1814-ig Nagy-Enyeden az alsóbb és felsőbb tudományokat, Kolosvárott a törvényt hallgatta. 1815-ben irnoknak esküdött fel a kir. táblához. Két évvel később ügyvédi oklevelet nyert: azonban az ügyvédséget nem gyakorolta, hanem tanítóul hivatott meg gr. Teleky Elek és Zeyk János mellé. Tanítványaival egy évig Bécsben tartózkodván, a chemiából tett le vizsgálatot. 1820-ban Nagy-Enyeden segéd-, egy évvel utána rendes tanító lett a törvényosztályban; melly minőségében 16 évet töltött. 1832 óta a mathesis és physika rendes tanára lett. 1834/5-iki országgyűlésen szülővárosának követe; melly minőségében mint szónok tüntette ki magát. 1848-ban követ a pesti nemzeti gyűlésben, és b. Eötvös József cultusminister titkára volt. Meghalt 1853-ban. A magyar akademiának rendes tagja volt a történelmi osztályban. Munkái: „Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum et argumenta b. Diplomatis Leopoldini, Resolutionis item, quae Alvincziana vocatur, illustrantium“. Nagy jogtörténeti munka. (1832.) „Latin nyelvtudomány“. (1838.) „Igeidők formálódásának szabályai“. (1838.) „Parthénon, tanítmányok tára, magyar tanítók számára“, mellynek első és második kötetét képezi a „magyar nyelvtudomány“. Nagy-Enyed, 1839. Halála előtt kevés: „Számtan“. 1-ső kötet (Heckenastnál). Vannak számos munkái szétszórva a lapokban. Illyenek: „Az 1831-ik esztendő történetei“. (Erdélyi Híradó toldalékja. 1832.). Akadémiai székfoglaló beszéde „a szerzett törvények eredeti kutfejéről“. (Évk. III. k.). Továbbá megjelent tőle 1831-ben: „A derék ember és ritka érdemű tanító képe“ (Emlékbeszéd Köteles Samuel fölött). „Erdély geographiai fekvéséhez alkalmazott magasságmérési tábla“. „Az első rangu határozott egyenletek feloldásának új kezelési módszere“. Számos jog- és történettudományi munkái kéziratban maradtak. — k. Ennek fia:

Szász Károly, jeles költő és műfordító, jelenleg kezdivásárhelyi lelkész, szül. Nagy-Enyeden, 1825. jun. 15-én. Tanult ugyanott. 1851-ben körösi, 1853-ban kecskeméti ta-

nár volt. Legelső fellépése a magyar irodalomban diadallal kezdődött, a mennyiben az „Életképek“-től négy arany pályadíjat nyert sikerült népdalért. De még nagyobb diadalt aratott 1848-ban „Murány hölgye“ című költői beszélyével, mely a Kisfaludy-Társaság 12 aranyból álló pályadíját nyerte el; daczára annak, hogy Arany és Petőfi is pályázott vele. Később a Hölgyfutár és Divatcsarnok balladai pályadíjait szinte ő nyerte meg. Ezenfelül számos költeményeket közlött elszórva a lapokban. Fordította s kiadta Mentovichchal (Pest, 1852.) Schödlér „Természetkönyv“-ét. Kiadta továbbá korán elhunyt nagyreményű neje költeményeit „Iduna hagyományai“ cím alatt. 1853-ban kiadta „Külföldi költők“ jeles műfordítását. Az első füzet Moore Tamás költeményeinek egy részét, a második lord Byron, Schelley, Beranger, Hugo, Lamartine s több költők műveit foglalja magában. Jelenleg Shakspeare színművei fordításán dolgozik. — k. Ennek neje:

Szász Póli, álnéven **Iduna**, szül. 1832-ben, és meghalt 1853. jun. 17-én Nagy-Körösön. — Irónöink közt ugyaszován leghelyesebb és legjobb verseket s költői beszélyeket irt szétszórva a lapokban. — k.

Szathmári Károly regényíró, szül. 1831-ben Szilágy-Somlyón, Erdélyben. Iskoláit részint Zilahon, részint Kolosvárott végzé. 12 éves korában már a bölcséleti tudományokat tanulá. 1847-ben írnok lett az erdélyi kir. táblánál. 1851 óta Pesten lakik, és egész erejét a magyar irodalomnak szenteli; e mellett gyermekek nevelésével foglalkozván. Első műve a „Remény“ című folyóiratban jelent meg, mint mutatvány „Báthori Erzsébet“ című regényéből; mely mostanáig sem jelent meg. Később „Az utolsó Ifjú“ történeti beszélyt közlött a „Hölgyfutár“-ban. 1854-ben „Sirály“ című 3 kötetes regénye jelent meg, és nem csekély hátást csinált. Ez évben „Samil“ című regényt adott ki két kötetben. A fiatal író szép reménynyel kecsegteti a regény-irodalmat. Jelenleg „Varna“ című történeti regényen dolgozik, melyből a „Hölgyfutár“ az Arczkép-albumban közlött mutatványt. — k.

Gr. Széchényi István, 1848-ig cs. kir. titkos tanácsos, és a magyarországi közlekedési bizottmány elnöke; buzgó hazafi, kihez hasonlót ujabbkori történetünk nem tud felmutatni, s ki rendkívüli hazafiságának valódi marttyrja: szül. Bécsben 1792. sept. 21-én, régi nemes családból, melly Miklóstól kezdve, ki fegyvertársa volt a nagy Zrinyi Miklósnak, egész Györgyig, ki alatt a család, egyes tagjainak számos nagy tettei folytán, 1697-ben I. Leopold által grófi méltóságra emeltetett, számos, részint kitünő hadi érdemek, részint pedig nagyszerű alapítványok által kitünő férfiakat adott a hazának. Édes atya Ferencz (meghalt 1820. dec. 20-án), nemzeti muzeumunknak örök híru alapítója, azon vallási buzgóságánál fogva, melly az egész családot jellemzi, három fiait, ezek közt Istvánt is, vallási nevelésben részesítette, s ez által szívébe csepegtette azon nemes érzelmeket, mellyek szilárd jellemének alapját képezik. István, édes atyjának ösztönzésére, egyéb hitbeli tanulmányokon kívül, az atya költségén megjelent könyveket gondosan lapozta, sőt tanulmányozta. 1809-ben, vagyis 16 éves korában küldetett két testvéreivel együtt atya által a József nádor által szervezett fölkelő hadseregbe, s ennek eloszlása után a rendes katonasághoz ment át, s Hessen-Homburg nevü huszár ezredbe soroztatott. Mint ilyen folytonosan részt vett a Napoleon elleni hadjáratokban, és legnevezetesebb csatákban. Lipcsénél különös vitézsége s ügyessége által tüntette ki magát. Katonai pályájának fényszakát teszi a szövetséges seregek kétszeri bevonulása Parisba. Sz. katonai pályája alatt bő ismereteket szerzett magának a nemzeti viszonyok körül, mellyeket később hazánk szellemi s ipárérdekeinek előmozdítására olly sikerdusan tudta felhasználni. Sokan hinni szeretik, hogy büszkesége késztette katonai pályájáról lelépni, hol 14 év alatt csak kapitányi rangra vergődhetett. Mi ellenkező véleményben vagyunk. Sz. a tett embere volt; és így egyedül hazafiai szeretet és buzgalom vezette azon térre, mellyen a nagy férfiak polczára emelkedett. Lássuk első fellépését. Az 1825-iki országgyűlés alatt még mint katona jelent meg Posonyban.

Ugyanez évben az országgyűlés nov. 3-iki kerületi ülésében, melyben Sz. csak mint magánzó vett részt, a magyar akadémia felállítása körül folyván a tanácskozás, midőn az erre kivántató pénz került szóba, Sz. felkiáltott: „Nekem itt szavam nincs. Az ország nagya nem vagyok, de birtokos vagyok; s ha feláll olly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosainknak magyar neveltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom“. Jövedelme saját bevallása szerint akkor 60,000 pftokat tett. „De hogyan fog egy évig élélni“, monda valaki. „Barátim el-tartanak“, lön a válasz. Ezzel véget vetett az okoskodásnak, tervezgetésnek, és egy óra mulva az akadémia megalakult. E nagylelkű ajánlataért Sz. közmagasztalás tárgya lett; azonban sokan nem szívelték az országos ügyekbe avatkozását, és lenézték az egyenruhás katonát, még az olly szájhősök is, kik hasztalan szószaporítás, opponálás által csak ártottak a jó ügynek. Minek következménye lön, hogy Sz. lemondott katonai rangjáról, és mint mágán a felsőtáblánál foglalt helyet. Ennyit főnebbi állításunk igazolásául. — Kötetet kellene írunk, ha Széchényinek ezentuli munkásságát, kivivott nagy tetteit, főleg pedig a pártoskodás kárhozatos szelleme elleni küzdelmeit leírni akarnók. Azért itt röviden csak azokat érintjük, melyeknek rajzait tollal hagyományozta az utóvilágnak. Mindjárt politikai pályája kezdetén, 1826-ban, egyenesen az ő buzgólkodása folytán alakult az országos társaság a lötenyésztés előmozdítására. Továbbá neki köszönik létüket a központi nemzeti színház, a zene-egylet (conservatorium), és a két főváros világhírű disze, a lánczhid; melynek felállítása körül rendkívül sokat fáradozott. E czélból Angolországba utazott, s az ottani leghíresebb erőművészekkel tartott részletes „tanácskozásait“ kiadta (Pest, 1833.). Ő vette munkába s hajtotta végre mint királyi biztos a Duna megtisztítását, és a vaskapunáli óriási vállalatot: annyira, hogy 1834. nov. 11-én már az első hajó keresztül ment a megtisztított csatornán; mi által a Feketetengerelli összeköttetés legfőbb akadály a el vala háritva. Lényegesen ez által, ezenfelül

más rendkívüli fáradozásai által életre szólította a Dunagőzhajózási társaságot. Ugyiszinte a Tisza-szabályozási vállalat, iparegylet, pesti gőzmalom és más gyakorlati vállalatok részint Sz.-nek köszönik létüket, részint buzgó előmozdítóra találtak benne. Irodalmi termékei is mind hazai érdekűek, részint az anyagi jóllét és ipar előmozdítására, részint pedig a veszélyes uton haladó ellenzék legyőzésére irányozvák. Ezek közt legelső helyet foglal a „Hitel” (Pest, 1830.), és az ennek védelmére gr. Dessewffy József „Taglatat” című irata ellen kiadott „Világ, vagy is felvilágosító töredékek némi hiba s elöitélet eligazítására” (Pest, 1832. 539 l.) című munkája, melly rendkívüli hatást idézett elő, s őt első patriotává vagyis, mint őt barátai nevezni szokták, a reform atyjává emelte. Tovább a „Kelet népe” (Pest, 1841. 387 l.), s a „Politikai programm-töredék” (Pest, 1846.); melly utóbbi leginkább a benne foglalt és ugyszólván látnoki tapintatot tanusító jóslatok miatt nevezetes. „Üdvölede. Gróf Dessewffy Aurel hátrahagyott némi iromány-töredékivel.” (Pest, 1843. 137 l.) „Magyarország kiváltságos lakosihoz.” (Pest, 1844.). „A Jelenkorban megjelent adó és két garas.” (Buda, 1844.). Ezeken kívül vannak több a hazai közintézetekre s ipar-kérdésekre vonatkozó munkái. Illyenek: „A magyar akademia körül.” (Pest, 1842. 56 l.). „Néhány szó lóverseny körül.” (1838. 240 l.). „Balatoni gőzhajózás.” (Pest, 1846.) „Eszmetöredékek különösen a Tiszavölgy rendezését illetőleg.” (Pest, 1846.). „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről.” (Posony, 1848.). Irt több kisebb munkákat, különösen az akademiáról, Dunagőzhajozási társaságról. stb. nem említve számos hirlapi cikkeit, megyegyűlési beszédeit, mellyek által folytonosan az ellenzék vagy is szabadelvű párt ellen küzdött. — A gyakorlati s elméleti munkásság illy roppant eredménye után Sz. 1848-ban a helytartótanács és ezzel együtt minden régi politikai s közigazgatási intézmények megdöntése után, kereskedelmi s közlekedési miniszterré választatott. Mennyire igyekezett főleg az ellenzékkel, és annak öndicsőségét hajhászó főnökével szemközt megmenteni a megmenthetőket, mutatja azon körülmény, melly szerint da-

czára annak, hogy mint országnagynak a felsőtáblánál volt helye, az 1847-iki országgyűlés megnyitásakor mosonyi követté választatta magát, csak hogy hatalmas ellenét K.—t legyőzhesse: de czélt nem ért, sőt ministerré lételekor saját pártja által is tulszárnyaltatott. Innen van, hogy midőn az általa megjósolt végveszélyt közeledni látta, hazája fölötti szivfájdalmában orvosolhatlan örültségbe esett, s illy állapotban Döblingbe vitetett, hol e borzasztó betegségben mostanáig sinlődik. — k.

Széchy Imre Ágoston, született 1778. jún. 5-én Sárospatakon, Zemplénmegyében. A középtanodát elvégezvén, 1795. az ajtatos rendbe lépett. Már a bölcészeti tanfolyam hallgatása előtt a nyelvtudományi osztályokat tanította, utóbb pedig mint szónoklat és költészet tanára működött. 1807. ápril elején előljárósága által a bécs-ujhelyi katonai akademiába rendelteték a magyar nyelv tanítására. Itt két év múlva a német, francia, olasz irodalom ismerete következtében az akadémiai könyvtár segédi, majd könyvtárnoki hivatalával bizatott meg. E foglalkozások mellett a két felsőbb osztályban a hitant Frint szerint hét évig adta elő, két évig pedig ugyanazon osztályokban a francia nyelvtanárt helyettesíté. Illy működések közt 25 évet és 7 havat töltött az akadémia szolgálatában; melly idő alatt a szünnapokban az örökös tartományokat és Olaszországot megjárta. 1832. oct. 22-én szemei elgyengülése következtében hivatalától, melyet pontosan töltött be, megválván, évi díjának két harmadával nyugalmaztatott, és Pesten telepedett le. Főnöke által kormánysegédi ranggal volt megtisztelve; végre 1840. sept. 5-én a m. t. társaság által levelező taggá választatott. Irodalmi dolgozatai ezek: „Elemi magyar nyelvtan gyakorlatilag előadva“. Pest, 1840. „Nevelés és oktatásban vázlata“. (Pest, 1845. 1-ső k.; a 2-ik kötet megbírálva sajtóra vár.) „Az anyanyelv iskolákbani tanításának szükséges volta, s annak olly tanmódja, mikép a nevendek gondolkodni és beszélni tanuljon“. Értekezések a Tud. Gyűjt. 1839-ki folyamában. „A történelem életérdekü nyomossága s tanmódja“. Értekezés a Tud.Tárban 1842. „Igénytelen

szózat a tudományok élő nyelvünkön taníttatása és a német nyelvtannak iskoláinkban behozatása ügyében". (Nemz. Ujs. 1843.) Kéziratban van a „Népgazdaszat olvasókönyve, vagy is a nemzeti gazdagulás s művelődés elveinek népszerű fejtetése" (1848); és „Életbölcsészet maximákban előadva". Ezeken kívül irt németül is. Ő fordította a helytartó-tanács megbízására 1835-ben a középtanodákba behozott három kötetű hittant. — y.

Szedes Fábian, született 1784. jan. 23-án Csabán, Hontmegyében. Szép esze már kiskorában kitűnően, szülői által 1793. az érsekújvári tanodába, majd a komáromiba vitetett. Varga Márton volt itt tanítója, kinek ügyes keze alatt szépen haladott a tudományok rögzös pályáján. 1797. Esztergomban a költészetet Révay Miklós, a reá következő 1798-ban pedig a szónoklatot Kulcsár István alatt tanulá. Ez időben nemzeti nyelvünk csak kevés lelkesek által ápoltaték; miért is örök hálára méltók azok, kik azt terjeszteni s a honfiakkal megkedveltetni törekvének. Ezek egyike volt a halhatatlan Révay, meg a jeles Kulcsár; kiknek valamint mindenike elégséges volt őt a magyar nyelv szeretétére gerjeszteni, úgy egyiknek sem volt e tárgyban szava ő reá nézve foganatlan: mert azóta legkedvesebb foglalkozása a honi irodalom. A középtanodai 6 éves pálya bevégezése után 1800. Posonyba sietett, a bölcsészeti tanfolyamot a k. akademiában hallgatandó, hol míg tantársai a zajos világ örömeit élvezték, addig ő magányba vonulva, a tudományokkal, jelesül pedig a honi nyelven irt munkákkal társalkodott. Bö ismeretekkel felruházottan hagyá el az akademiát, s 1802. Esztergomban irnoki, majd 1803. Nagyszombatban gazdasági hivatalt viselt. Azonban tudományos szomját jelen helyzetében le nem csillapíthatván, más életpályáról gondolkozott: elment Pannonhegyre, hol is a nagy Novák főapát által felvétetvén, nov. 5-én a sz. Benedek rendének tagja lett, s elvégezvén az ujoncz-évet 1805—1807. Győrt, a rend collegiumában, 1808. Pannonhegyen tanulta a hittudományt, s ugyanegzen évben aug. 23-án pappá szenteltetvén, Esztergomba rendeltetett a szónoklati

osztály tanítására. 1812- és 1813-ban Győrött találjuk őt, a költészet növendékei oktatásával elfoglalva, s az utóbbi évben az igazgatói hivatalt is viselve. Az erre következő három év alatt a soproni tanodát kormányzá, mely tisztét 1817. a kisczelli hitszónoksággal váltotta fel. Az ezen év alatt jelesül kidolgozott, és még jelesbül elmondott remek magyar beszédei az egyházi szónoklat gyöngyei maradnak örökre. Károsan hatván azonban egészségére a kisczelli levegő, új és kedvencz hivatalától csakhamar megkellett válnia. Az ifjuság fölötti örökös leve tehát ismét vállaira ruházva; mely minőségben Győrött 2, Nagyszombatban 4 (1820—1824), Komáromban 2 (1825—1826), Esztergomban ismét 4 (1827—1830) évet töltvén, bokros foglalkozásainak közepette is a felügyelése alá bízottak napjaira az elégtűtség vidám derűjét igyekezett varázsolni. Az igazgatói s tanítói pályán gyűjtött bő ismereteit a rend növendékeivel közlendő, 1831. Pannonhegyre hivatott, hol a harmadévi bölcsészet hallgatóinak a nevelés, szép-, oklevéltan és tanmódszer előadásában biztos utmutatóul és vezéreül szolgált: mi közben a pénz, ásvány és régiséggyűjteményeknek elrendezésével foglalkozott. 1832. a magyar t. társaság levelező tagjaul választotta, melyről azonban 6 év múlva a társaság titoknokához intézett levelében lemondott. 1833. levéltárnokká, 1838. pedig a központi könyvtár örévé nevezetett, mely hivatalokat szakismeret- és pontossággal be is töltött. Teljes helyeslést és méltánylást aratott a főmonostor tövében elnyuló kert ritka izlésű átalakításával. Különös gondot fordított az eperfák tenyésztésére; miért a helytartónácstól meg is jutalmaztatott. 1842 óta a rend füssi javait kormányozta, s mint ilyen a bajor frauendorfi gyakorlati kertmívelő társaság tagjává választatott. 1823-ban mint a nagyszombati középtanoda igazgatóját vették őt fel társul a romai arcasok, kik közt Ilissai Amintas nevet visel. Irodalmi munkásságának azon derék értekezésein kívül, melyeket a Tud. Gyűjteményben, Aurorában, Szépliteraturai Ajándékban, Hasznos Multságokban s Kedveskedőben elszórtan közlött, eredményei a következők: „A katolikusok tanítása a prote-

stantismusra nézve". A luczerni, 1818. évi eredeti kiadás után. Nagyszombat, 1820. „Válogatott darabok, melyek néhány jeles honi munkákból a magyar olvasást kedvelő ifjuság számára szedettek ki". U. o. 1821. „Azael halála, avagy Dina elragadtatása". Pest, 1836. „Kisded köszöntő zsebkönyv az ifjuság számára". Esztergom, 1827. Alapítá az „Urania" című zsebkönyvet (1828—1833). Kéziratban vannak: „Az angol kertekről magyar grammatica, néhány szintű, oklevéltan, széptan és egyházi beszédek. — y.

Szegfi Mór Mihály, született 1827-ben Somogyban, Szil nevű faluban. Tanulmányait végezte Prágában és Berlinben. 1848-ig az akkor Pesten létezett „Magyar nyelv-terjesztő-egylet" titkára; a forradalom alatt belügyi fogalmazó. 1855-ben egy ideig a „Religio" számára készített fordításokat. 1855-től fogva számos beszélyeket közölt a szépirodalmi lapokban. „Az élet harcrai" című két kötetes regénye sajtó alatt van. — k.

Székács József, pesti agost. hitv. lelkész, szül. Oroszázán, 1809. febr. 2-ikán. Tanult Mezőberényben és Sopronban, mely utóbbi helyen az ifjak magyar társaságának tagja és könyvtárnoka volt. 1829-ben letevén a papi vizsgálatot, 1830-tól 1834-ig Rudnay Nikolics házában nevelő volt, s ez idő alatt két évet Karloviczon töltvén, ott egy Nikos nevű hellen pap vezérlete alatt a hellen s a szerb nyelvet megtanulá. Már itt kezdé ismerni és fordítgatni a szerb dalokat. 1822-és 1823-ban Pesten lakott, hol a magyar irodalommal megismerkedvén, hellen tanulmányait folytatta, fordítgatott a hellen anthologiából és Plutarch paralleláiból. 1834-ben az eperjesi collegiumban a törvénytudományokat tanulá, s egyszersmind a magyar nyelv s irodalomból adott leczkéket az ottani ifjuságnak. 1835-ben Németországban mulatott, honnan 1836-ban mint bölcsészettudor tért vissza, s még azon évben adta ki Pesten „Szerb dalok és hősregék" című munkáját; minek folytán a m. akademia tagjává választatott. A Kisfaludy-Társaság tagjává választatván, ennek munkálodásában kitünő részt vett. Továbbá töle van: Plutarch paralleláinak fordítása;

több jeles egyházi beszéd; lyrai versek, odák s epigrammok; értekezések és bírálatok a magyar zsebkönyvekben és folyóiratokban. A Protestans Egyházi és Iskolai Lapnak egyik szerkesztője volt. Jelenleg Pesten mint lelkész, superintendentialis főjegyző és cseres hivataloskodik. Különösen mint jeles prot. hitszónok áll hirben — k.

Székely József költő, szül. Debreczenben, 1825. mart. 1-én. Iskoláit szülőhelyén, joggyakorlatát Miskolczon és Pesten végezte. 1847-ben ügyvédi oklevelet nyert. Egy ideig a „Pesti Hirlap“nak és a „Pesti Divatlap“nak volt rendes levelezője; jelenleg a „Magyar Sajtó“ egyik dolgozó társa. Önálló művei „Liliputi Tobiás“ regény. (Pest, 1851.) 1853-ban két kötet költeményt adott ki „Kedély hangok és Gyöngyök“ czim alatt. Terve volt Shakspeare drámáit beszélyekben kiadni, mellyből „Imogen“ már meg is jelent, e terve azonban háttérbe szorult. — Irt egy drámát is „Kármán és Fanni“ czim alatt, hanem még mostanáig nem kerülhetett a színpadra. — k.

Szelestey László, született 1821. septemb. 14-én Urai-Ujfaluban, Vasmegyében. Kiképeztetése házi nevelés mellett kezdetett meg. Az első latin iskolától kezdve Kőszegen, Sopronban, Szombathelyen és Győrben tanult. Első költeménye a „Társalkodóban“ jelent meg 17 éves korában álnév alatt, midőn Szombathelyen bölcsészeti tanuló volt; mit nemsokára ugyan-e lapban s a „Regélő-Honművészen“ több saját neve alatt megjelent dalok követtek. — Legyőzhetlen természeti hajlama s nemeskeblű barátjai Horváth Boldizsár, Gegő Elek és Gigler József buzdításai csakhamar elválaszthatlan testvéreül avaták a költészetet. Törvénygyakorlaton Vasmegyében, Vidos József akkori elsőalispánnál volt, s letéve az ügyvédi vizsgálatot, egész működési köre az irodalom és politikávali foglalkozásra szorítkozott. Egy ideig a pinkaifői uradalom ügyei bizattak reá. A Hölgyfutár 1851-iki július-augustusi számaiban gyönyörű levelek közöltettek tőle Gasteinből. 1845-től kezdve Sopronmegyébe Iklán-Berénybe tette át lakását, hol irodalommal, gazdasággal és politikával foglalkozott; míg 1851 elején ismét Vasmegyébe Ivánfára tért vissza;

szomszédságában az általa kiváló szeretettel felkarolt Kemenesnek. Önálló munkával 1842-ben lépett fel először egy kötet költeményt adván e cím alatt: „Érzelem virágok“. 1852-ben, tehát 10 évvel később tevő a 2-ik kísérletet e cím alatt: „Szelestey László összes költeményei“. (I. kötet.) Mellyben a lapok és zsebkönyvekben megjelent költeményeknek egy része foglaltatik. 1853-ban írta a „Kemenesi czimbalmot“. — 1854-ben végre a „Falu pacsirtáját“ adta ki; mi szinte népies elemet foglal magában. Ezen önálló műveken kívül fordított egy regényt James-től e cím alatt: „Az utolsó tündérnő.“ Adott még az 1848 előtti időkben több politikai értekezéseket is a Jelenkorban, bölcsészeti s társadalmi cikkeket az Életképekben, Társalkodóban és P. Divatlapban; több, részint idegen, részint saját név alatti beszélyt a Közleményekben, Regélőben és Honderűben; helyleírást ugyan a Honderűben; bírálatokat az Életképekben s utazási leírást „Uti lapok“ cím alatt a Hölgyfutárban, mellyben leginkább velencei tapasztalatai közöltetnek. — Jelenleg Hunyady Mátyás hőskölteményen dolgozik, és összes költeményeinek 2-ik kötetét adja sajtó alá. — k.

Szemere Bertalan, szül. Vattán, Borsodmegyében 1812. aug. 27-én. Otthon végzett elemi tanulmányai után Sárospatakon és Miskolczon folytatta iskoláit 1822—26. Ezután Késmárcra ment fel német nyelv megtanulása végett. Egy év múlva ismét Sárospatakra jött vissza, s ott végzé be a jogtudományokat 1832-ben. Mint joggyakornok, később k. táblai jegyző két évig lakott az országgyűlés alatt Posonyban; honnan visszajövéen 1834. megyéjében tiszteleti jegyzővé választott, melly minőségben hét évet töltött. Ezentul utazásokat tett Francia-, Angol-, Németországban, Belgium-, Holland- és Schweizban, s tapasztalatait „Utazás külföldön“ cím alatt 1840-ben adta ki Pesten. E szellemdus munka, mellyből mutatványok az Árvizkönyv 3-ik kötetében is foglaltatnak, s melly hírének ugyszólván alapkővét teszi, 1845-ben második bővített kiadást ért. 1840-ben Borsodban főszolgabíró, 1843³/₄-iki és 1848. országgyűléseken követ, s azon év mártiusi napjaiban

magyarországi belügyministerré lett, mely hivatalát, közben főbiztosi tisztet is viselve, a forradalom elnyomásaig folytatta. Jelenleg, hir szerint, mint menekült Parisban tartózkodik. Szemere először írói pályára készült, s csak az ellenzék tömjénzése sodorta őt a kárhozatos utra, mely annyi vésznek volt kutfeje. Már mint tanuló jeleit adta ebbeli buzgalmának: ő alapította a s.-pataki collegiumban azon magyar egyesületet, mely 1834-ben „Parthenon“ czimű zsebkönyv két kötetét adta ki, hol tőle is foglaltatnak néhány versek. 1832-ben a Felsőmagyarországi Minervában megjelent tőle: „Bérczlak“ szomorujáték, és „Kisfaludy Károly emléke“ vigjáték; továbbá közlemény Béla király névtelen jegyzőjéről s a Szent Hajdan Gyöngyeiről. „Terve egy építendő javítófogháznak a magán rendszer elvei szerint“, egy kömeteszeti tervrajzzal, Kassán, 1838-ban látott napvilágot. Ezenfelül van tőle egy füzet „Terv egy papi özvegy és árvatárról, és arról, mikép lehet a pap sorsát biztosítani a reformatusoknál“ (Pest, 1840.) czim alatt, melyet az e tekintetben működött egyházkerület számára előrajzul készített. „A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről“ (Buda, 1841.) irt munkája a m. akademiától pályadíj nyert. Tőle van még „Kölcey emlékezete“ és „Mária emlékezete“ az Árvizkönyv 1840-iki és 1841-iki köteteiben. A m. akademia 1840-ben választotta levelező tagjaul. — k.

Szemere Pál, született 1785. febr. 19-én Péczelen Pestmegyében, régi nemes családból. Első nevelését atyja házánál nyerte; tudományos pályáját 1791. Budán kezdte, Kun-Halason, Nagy-Körösön, Pápán, S.-Patakon folytatta s Posonyban végezte. 1808-ban ügyvédi oklevelet nyervén, négy év mulva Pestmegye alügyészévé választatott. Sok évig dicséretesen viselt hivataloskodása alatt majd Pesten, majd Péczelen tartózkodott. Első költeményei még mint tanulónak a „Magyar Kurir“ban (1802.), és Bozóki „Tavaszi virágok“ czimű gyűjteményében (1805.) jelentek meg. Mint ügyvéd (1809.) a pesti egyetemben hallgatá Schedius aesthetikai előadásait, majd (1810.) Vitkovicscsal a nagy tudományu Horváth István magyar philologiai rendkívüli leczkéit; hálásan elismerve, mikép

neki ezek a nyelvészetben biztos irányul szolgáltak. Ez időre esik nagyon szép levele Vidához; „Uj holmi“ja és három szonettje (Emlékezet, Boldogpár, Himfy); mellyek írásához Kazinczy példája által buzdítottatott. E téren alapítá meg költői nevét, mally csakhamar kapós lett a hazában. Eredeti dalainak nagy része szinte akkor keletkezett. 1818-ban a pesti jó-tékony nőegylet felhívására magyarította Körner Zrínyi-jét, melly a szinpadon előadatva, megtette hatását. Mutatványt közölt belőle a Szépliteraturai Ajándékban. Szemere ifjusága óta a szépnak bálványozója levén, már 1806-ban elhatározá magát egy aesthetikai folyóirat megindítására, s e végre több anyagot gyűjtött is: azonban kedvencz tervét időfolytával sem vihetvén ki, dolgozó társa lön Ragályinak a „Segítő“, Döbrentének az „Erdélyi Muzeum“ és Kovácsóczynak az „Aspásia“ czimű folyóiratok kiadásában. 1822-ben „Hivatal“ czim alatt egy igen szép beszélyt közölt Kisfaludy Aurorájában. Irt néhány bírálatot a Tud. Gyűjteménybe. Kölcsény társaságában adta ki a józan és alapos criticát hathatósan elemozdító „Élet és Literatura“ nevű folyóiratot, melly utóbb „Muzáron“ nevet vett föl. (Pest, 1826—29.). Tagja volt ő is azon küldöttségnek, mellyre bizva volt a magyar t. társaság alaprajza és rendszabásainak kidolgozása. Az 1831-iki első nagygyűlésen, a nyelvtudományi osztályban rendes taggá választott, s azóta tevékeny részt vett a társaság ügyeiben. Kisfaludy Károly elhunytával Bajzával Aurora-pörbe keveredett, s 1833—35. ő is adott ki Aurorát. Mióta megvált hivatalától egyedül a tudománynak él. — y.

Szemes Imre, született 1756. Dercsikán, Pozsonymegyében Csallóközben. Középtanodai pályája után 1777. a piaristák közé állott; s miután a nyelvtani osztályokban tanítóskodott, s Nyitrán a bölcsészetet, Pesten pedig a központi növelében a hittudományt bevégezte, előljáróitól a szónoklat és költészet tanításával bízott meg. Fényes eredmény követte mindenütt fáradozásait. Ez időtt készült a hittudori oklevél elnyeréséhez. De főkép mint hitszónok örökitette nevét. Beszédei ezek: „Isten parancsolatjának hirdetője hazánknak első

királya sz. István". (Pest, 1803.) „A papi és világi rendnek egymáshoz való köteleztetése". (U. o. 1804.) „Templom-szentelés alkalmával Lak nevű helységben mondott sz. beszéd". (U. o. 1808.) — y.

Szenczy Imre, született 1798. jul. 8-án, Szombathelyt Vas megyében. Helyben végezván közéleti pályáját, 1814. oct. 16-án a premontrei rend növendékei közé vétetett föl. A bölcsészeti tanulmányok befejeztével Pestre, a központi papnöveldébe küldetett, hol két évet töltvén, betegeskedése miatt Csornára ment vissza, s itt a theologiai pályakört befejezte. Ezután mint közéleti tanító Keszthelyen két ízben 5, Szombathelyt pedig 12 évig dicséretesen működött. E közben a „Tudománytár"ban, „Athenaeum"ban, „Figyelmező"ben és „Gazdasági tudósítások"ban több rendbeli, részint eredeti, részint fordított munkálatai jelentek meg, miként is 1836. a magyar tudós társaság tagjai közé megválasztatott. 1840 végén Szaniszló Ferencz, akkor apát és nagyváradi kanonoktól az általa megindítandó „Religio és Nevelés" magyar, valamint „Fasciculi Ecclesiastico-literarii" című latin folyóiratok mellé szerkesztői segédül meghivatván, e minőségben harmadfél évig, míg t. i. e lapokat Szaniszló vezette, Pesten foglalkozkodott, az említett folyóiratokban számos cikket közölve. Ezután három évig a keszthelyi közéleti tanodát igazgatta; jelenleg prépostsági titoknak Csornán, és egyedül a tudományoknak él. 1847-ben tagja lön a Kisfaludy-Társaságnak. Önálló művei a jelesnek ezek: „C. Julius Caesar minden munkái", kiadva a magyar t. társaság által. (Buda, 1839. 1. k.) „Tacitus Agricolája". (U. o. 1847.) Jelenleg a Kisfaludy-Társaság által felszólítva „Quintilian Institutióinak" magyarázatával foglalkozik. — y.

Szenczy Ferencz, született 1800. sept. 17-én Szombathelyt, Vas megyében. Tanulmányait a bölcsészetiig bezárólag kitűnő előmenetellel szülőföldén végezván, 1817. a szombathelyi megye növendékpapjai közé soroztaték, s a hittudományok hallgatására a pesti központi növeldébe küldetett. Négy évet töltött itt a derék férfiú; a rendes tanulástól főnmaradt szabad

perczeit az irodalom jelesb termékeinek figyelmes olvasására fordítá, s e mellett kiállván a bölcészeti tanokból a szigorú vizsgálatokat, a magyar egyetemről tudori oklevéllel tiszteltették meg. Miután a hittudomány némely tárgyaiból szinte adott rigorosumot, az intézetet elhagyván, 1821. a szombathelyi növeldében tanulmányi igazgató lett, s 1823. pappá szenteltetvén, ugyanott a dogmatica rendes tanárává neveztetett. E minőségben 1839. működött az egyház javára, midőn az erkölcs- és neveléstan, meg a lekipásztorkodás fölötté fontos tanszékre hivatott meg, melyet lelkismeretes pontossággal tanítványainak igen nagy hasznára látott el; a tanítói nehéz pályán gyűjtött érdemeinek némi jutalmul sz.-széki ülnökké, majd házassági védővé, végre 1845. dec. 18-án tiszteleti kanonokká, 1850-ben ő cs. k. apost. felsége által szombathelyi megyés püspökké nevezteték. A tudományosan művelt szerény férfiú 1826 óta állhatatos híve volt a magyar nyelvnek és irodalomnak, s buzgó ápolója maiglan, mint azt Guzmics „Egyházi tárában“ közlött több derék értekezései, a „Figyelmezőben“ álnév és jegy alatt megjelent alapos bírálatai eléggé igazolják. Azonban sokoldalú ismereteinek közlésére tágasb tér nyílt neki a „Religio és Nevelés“ című egyházi folyóiratban, melynek hasábjait 1841—1844. mintegy 20 derék cikke ékesíti. Közülök a „Szombathelyi Leveleket“, (számszerint XXIV.) az „Elvharcz“; „A katholicismus általán tekintve“; „Gondolattöredék Székács József unio fölötti gondolattöredékeire“; „A rágalom következményei“; „Néhány szó a protestans unióról hazánkban“ (Jodocus név alatt); Szilasy lekipásztorkodástudományának ismertetése“; „Észrevételek gr. Zay Károly általános nézeteire“ című dolgozatait hozzuk föl. Birunk tőle több, nyomtatásban is megjelent egyházi beszédet. — y.

Szentilonay József, nemes család tagja, esztergom főmegyei pap, szép tulajdonai által kitűnván, kanonokká, pátkotai apáttá, majd czimes püspökké nevezteték. A nemzeti nyelv iránti szeretetét és meleg részvétét tanusítandó, Rippel György latinul írt derék művét magyaritá, s „Az anyaszent-

egyháznak czeremoniái és szertartási“ czim alatt Nagyszombatban, 1760-ban kinyomatá. — y.

Szentiványi Márton, született 1633. oct. 20-án Szentiványon Györmegyében. Jelesen végezvén alsóbb iskoláit, 1653. a jezsuiták közé állott. Miután Nagyszombatban a latin nyelv elemeit tanította, s Bécsben a bölcsészetet és ismét Nagyszombatban a hittudományt bevégezte volna, 1664. Bécsben a zsidó és görög nyelv tanításával foglalkozott. Erre 1668. a bölcsészetet 3, a hittant 5, az egyházjogot 2, a szentírást több ízben 10 évig legnagyobb szenvedélylyel magyarázta. Egyéb hivatalokon kívül a nagyszombati typographiát 22 évig kormányozván, annak számára 1699. uj és csinos épületet emelt. Munkáiban a kath. egyházra szórt piszkolódásokat és rágalmakat férfiasan visszautasította, megtorolta, miért őt János-Kristóf romai sz. bírodalmi herczeg annyira becsülte, hogy herczegi képével diszitett nagyobb arany érdempénzt küldene neki. Meghalt Nagyszombatban, 1705. mart. 29-én, munkás élete 82-ik évében. Huszonhét latinul irt munkán kívül, magyarul tőle e kettőt vettük: „Ötven okok és indulatok, miért a mostani keresztények között levő vallásokból egyedül a közönséges romai vallást kell választani“. Nagyszombat, 1703. „Négy rövid első könyvecskék, melyeket a hitben támadott versengésekről irt Sz. M.“ U. o., 1702. Ajánlva van Dolni István esztergomi n.-prépost és csanádi püspöknek. — y.

Szentjóni Szabó László, született 1768. jun. 22-én Otományon Biharban. Szülői a ref. vallás követői lévén, őt tanulás végett Debreczenbe küldték, hol kezdé, a hittudománnyal be is végzé iskolai pályáját. 1786-ban József császár alatt a kath. nemzeti iskolák tanításával bízott meg Nagy-Váradon, honnan nemsokára a nagybányai középtanodába tétetett át. József császár kimultával a kath. ifjuság oktatása ismét egyedül kath. tanítókra bízván, Szabó Lászlónak hivatalától meg kellett válnia. Törvénytanulásra adta magát, 1794. Bihar megye aljegyzőjévé, s gr. Teleki Samuel főispán titoknokává nevezteték. Ez időben tűnt föl a „Magyar Musában“ közlött lyrai költeményeivel; majd dolgozó társa lett Kazinczy-

nak „Orpheus“ és „Magyar Museum“ czimű folyóirataiban: s ezekben jelentek meg, dalain kívül, számos prosa-művei is; köztük 1-ső Mária királyné jeles életrajza. „Költeményes munkái“ Pesten, 1791. és Debreczenben, 1820. nyomattak ki. Ferencz királynak koronáztatásakor írta e színművet: „Mátyás király, vagy a nép szeretete, jámbor fejedelmek jutalma“. (3 fv. Pest, 1792.), mely németre is lefordítottatott. Elhalt Kuffsteinban, 1795. oct. 10-én élte legszebb szakában. — y.

Szentmiklós Áajos, született 1793. oct. 12-én, Királyiban Gömörmegyében. Atyja, kitől erkölcsi úgy, mint tudományos nevelését nyeré, k. tanácsos volt. Középtanodai pályafutását Rosnyón, Pesten, Nagyszombatban, Gyöngyösön, a bölcsészeti pedig Vácson futotta meg; honnan a jogtudományokat bevégezendő, 1813. Egerbe ment. 1816. ügyvédi oklevelet nyervén, magát egészen a közügyeknek szentelé, s politikai pályára lépett. Kitűnő tehetségei- s munkásságának elismeréseül 1817. Borsodmegye tiszteleti aljegyzőjévé, következő évben törvényszéki bírónak, 1819. Nógrádmegye rendes főjegyzőjévé választatott, s Erdő-Tarcsán telepedett le. A honi irodalom, különösen pedig a költészet iránti szeretet, keblében már nagyszombati tanuló korában lánggra gyult. Faludi s Ányos mintájára dalokat költött, és egy regényt írt; melyeket azonban Kazinczyval fűzött szorosb ismeretség után megsemmisítvén, annak utmutatására egy egészen új téren kezdett haladni, s költői neve csakhamar meg lőn alapítva. Stylusára nagy befolyással volt a francia nyelv, melyet Egerben a francia fogolytisztekkeli társalgás közben tanult meg. Birunk tőle lyrai költeményeket, epigrammákat, meséket, elbeszéléseket, és egy regényt „Bertha“ czim alatt; ugyszint Schiller költeményeiből fordításokat, néhány bírálatot a Tud. Gyűjteményben, végre „Hunyady László“ czimű szomorujátékot 5 fv. (Pest, 1820.). Meséi vers és prosában 1840. Beimelnél nyomattak ki 1. kötetben. — y.

Szentpétery Zsigmond, a pesti nemzeti színház egyik legérdemesebb veterán tagja, szül. 1798. jul. 31-én Rohodon, Szabolcsmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Tanulását S.

Patakon és Debreczenben, az ottani ref. collegiumokban végzé. Színészipályáját már 1815ben Láng és Udvarhelyi vándor színészek társaságánál kezdte, társaival együtt kezdetben, sőt utóbb is a pesti nemzeti színház megnyitásaig sok akadályokkal küzdve. Szentpétert hazafiui buzgalma vezérelte, hogy a göröngyös pályán állhatatos legyen. Midőn Pestmegye Budán állandó magyar színházat létesített, Sz. annak, később a pesti nemzeti színház megnyitásakor, ennek tagja lett. Azóta szakadatlanul, éltes kora daczára leggyakrabban lép fel a szinpadon; vannak szerepei melyekben utolérhetlen. Irodalmi téren fordított vagy átdolgozott és magyar színre alkalmazott színművekről ismeretes. -k.

Szenvey József, szül. 1800. aug. 28-ikán, Posonyban. Tanult Pápán, Budán, Pesten. A sors 1820. Visegrád környékére vezette, hol több évig a költészettel foglalkozott; s ez idő alatt hét szomorujátékot, három drámát s egy vigjátékot irt, melyek eddig kiadatlanok. Irt lyrai költeményeket, melyek az Aurorában jelentek meg. Legfőbb érdeme Schiller műveinek fordítása. Lefordította a prósában irt drámai műveken kívül Don Carlost, Stuart Mariát, az orleansi szűzet, Messinai hölgyet, szép, tiszta jambusokban, melyek szinte kiadásra várnak; továbbá a balladák s románczok legnagyobb részét, a Harangróli éneket és sok egyéb költeményt. A „Messinai hölgy“ből néhány jelenet az 1828-iki Minervában jelent meg. A lefordított kisebb költeményeknek, melyek száma a 60-at meghaladja, egy része az Aurorában jött ki. Ezen érdemeiért 1831-ben a m. akademia levelező, 1838-ban a Kisfaludy-Társaság is tagjává választotta. 1832-ig, midőn a „Jelenkor“ politikai lap mellett megjelent „Társalkodó“ szerkesztését átvette, Maglódon volt nevelő. Későbbben 1846-ig a „Világ“, 1848-ig a „Budapesti Híradó“, 1850-ben 5 hónapig a „Pesti Napló“ politikai lapot szerkesztette. (Ujabbk. ism. t. után.) — k.

B. Szepessy Ignác, született 1780. aug. 13-án Egerben, hol végzé nagy részben tanulását is. 1795-ben az ottani papnevelő-intézetben egyházi pályára lépett. A tanulásban kiűnt szorgalma gyümölcset tapssal fogadá Pest, tapssal fogadá

Bécs; s amaz a bölcsészeti, ez a hittani tudományok tudori koszoruját fűzé homlokára. 1804-ben pappá szenteltették. Iskolából kilépte után az egri papnöveldeben tanulmányi felügyelő, majd érseki disznók és titkár, két év múlva pedig egri lelkeszőn, s miután e hivatalban három évet töltött, széles tudománya, fáradhatlan szorgalma miatt 1808. az egri főkapitán tanjai közé emeltették. S mint ilyen érsek-udvari titkoknok, az egri szegények intézete s az árvákra ügyelő hevesmegyei biztosság elnöke, lyceumi hitszónok, s az egri könyvtárnak őre volt; míg végre 1820. apr. 20-án Egerben, ugyanazon szentegyházban, mellyben kereszteltetett, erdélyi püspökké avatott, mellynek egyházi kormányát nyolczadfél évig viselvén, kormányászéki s belső titkos tanácsosi czimmal diszített fel. Becsülte ő a latin nyelvet, irt azon, midőn tárgy és körülmény kíváná; mert ki nem ismerné Kámánházi László váci püspök fölött, s az erdélyi papsághoz, midőn püspöki székébe beköszöntött, apostoli buzgósággal ömledező beszédét? ki nem ismerné az 1822. Erdélyben tartott egyházi zsinat következtében papságának számára Kolosvárt „Statuta“ czim alatt kiadott törvénykönyvét? De kiváló szeretetének tárgya mindig az édes nemzeti volt. Tanusítja azt az „Istent imádó keresztény“ czimű, Erdélyben kiadott imakönyve. 1828-ban pécsi püspökké nevezetvén, a Klimo György által alapított, és tőle igen sok szép könyvvvel gazdagított könyvtárnak 80,000 p.frtón új épületet emelt; a paulinusok volt kolostorát pedig 32,000 p.frtokon megvásárolván, 40,000 p.frttal kijavítá, mellyben ujra megnyitá a bölcsészet és törvény iskoláit, azokat bőkezűen (100,900 p.fr.) megalapítá, sajtóval, melly 12,000 p.frtba került, bővíté; mire az még halála előtt lyceummá emeltetett. Az ugynevezett physicum és mathematicum museumra 75,000 frkat áldozott. Az iskolákra vonatkozó munkákat pártfogolta, sőt illyent maga is irt. „A keresztény tudomány röviden“ (Pest, 1832.) az ő tollából folyt; majd több munkás egyházi férfiak segedelmével Káldi György bibliája átnézéséhez és javításához látván, azt saját költségén „Szent írás, vagy is az ő szövetségnek szent könyvei“ (Po-

sony, 1835—36. 4 köt.) és „Uj szövetség“ (U. o. 1834—35. 2. k. n. 8r.) czim alatt ki is adta, s e roppant (12,000 p.fr.-nyi) költséggel kiállított munka példányait kötve majd mind ajándékol küldte a honi püspöki megyék egyházi férfainak. A magyar nyelv és nemzetiség melletti buzgalma tekintetéből 1830. a magyar t. társaság igazgató tanácsába, tiszteleti tagul pedig mindjárt annak első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én vétetett föl. Az akademia pénztárát 1832 óta évenként 600 p.frttal öregbítette, s a nagy szótár készüléteihez folytonos munkássággal járult. Szerencsésen indulásba hozott pécsi lyceumát, szíve gyönyörét mindegyre szorgoskodó kézzel ápolá, sokféle foglalkozásai mellett is. Azonban csak kevés ideig örülhetett szép művének. Pécssett, 1838. jul. 16-án, esti kilencz órakor embereitől elválva, épen szobájába vonula, midőn hangzék a békeangyalának szava, s a nagy lélek egy pár sóhajlás után földünket elhagyta az egyház, az akademia, s az egész haza nagy fájdalmára. — y.

Szerdahelyi Gábor, szül. 1661. jan. 22-én Munkácson. A jezsuiták szerzetébe 1680. mart. 16-án lépett. Trencsinben végezván a bölcsészetet, Nagyszombatban 3 évig nyelvtani osztályokat, Kőszegen pedig 2 évig a szónoklatot és költészetet tanította. A hittani pálya után Zágrábban a logicát, majd 1697. Gratzban az egész bölcsészetet 6 évig adta elé. Ezután magyarázta a polemicát Nagyszombatban és Bécsben, majd az egyházi jogot öt évig. Igazgatója volt tovább a kassai collegiumnak és a könyvnyomó intézetnek: melyet virágzásra hozván, meghalt ugyanott 1726. jan. 24-én. Több latin munkát irt, melyek közül a „Religio salvifica cum demonstratione turpissimorum errorum a D. Ioanne Csécsi scholarum Patakini rectore ac professore in oratione sua, ut vocat seculari anno 1720 edita commissarum“ (Kassa, 1722.) cziműt Horváth Gábor rendtársa magyaritva (u. o. 1725.) adta ki. Magyarul ezeket birjuk tőle: „Lelki szemgyógyító“. (Kassa, 1724.) „Igaz és üdvösségre vezető hit, melly nélkül senki az örök boldogságba be nem mehet“. (U. o. 1722.) — y.

Szigligeti, családi néven **Szathmáry** Ede, hirneves

szinműíró, a pesti nemzeti színház titoknoka, szül. Nagy-Váradon, 1814-ben. Végezve Temesvárott és Nagy-Váradon iskoláit, mérnöki pályára lépett; ez okból Pestre jött. Azonban megismerkedvén a színészettel, 1834-ben Budán a magyar színészársasághoz szegődött. A pesti nemzeti színház megnyitása után ő is annak tagja s egyszersmind titkára lett, s e minőségében a színpadon csak gyéren, kisebbszertű szerepekben lépve fel, jelenleg is működik. Legelső színműve: a „Megjátszott cselek“, mely 1835-ben Budán került a színpadra. Hirnevét azonban a „Szökött katona“ és „Két pisztoly“ népszínművek alapították meg. A többi színművei a következő címeket viselik: Frangepan Erzsébet; Dienes vagy a királyi ebéd; Vazul; Gyászvitézek; Pókaiak; Aba; Romilda; Cilley Ulrik; (Frangepan Erzsébet új kidolgozása); Miczbán családja; Ál Endre; Rózsa; Kinizsi; Nagyidai cigányok; Gerő; Zsidó; A rab; A szekrény rejtelve; Zách unokái; Pasquil; Debreczeni ripők; Liliomfi; Házassági három parancs; A csikós; A cigány; III. Béla; IV. István; Aggteleki barlang; Nagyapó; Lári Fári (leggyengébb műve); Castor és Pollux; legujabban: Pünkösdi királynő; melyek kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon. Nyomtatásban megjelentek: „Dienes“ (Esztergom, 1837.); „Gyászvitézek“ (Pest, 1839.); „Eredeti színművei“ (Pókaiak, Vazul, Aba, egy kötetben, Pest, 1839.); „Miczbán családja“ (1840. Nagy Ignác Színműtárában); „Cilley Ulrik“ (ugyanott); „Rózsa és Kinizsi“ az akad. eredeti játékszinben, 1840—1844.); „Ál Endre“ (1841.) „Összes Színművei“ (6 füzet, 1846—7.); „Gritti“; „A rab“; Egy szekrény rejtelve; „Zách unokái“; „Pasquil“; „Csikós“ (1848.). — Fordított művei: III. Henrik és udvara; Marion de Lorme; Saracen; Richard vándor élete; Parisi naplopó; Veszedelmes nagynéne; Svéd Kristina stb. 1840-ben „Rózsa“ színműve a magyar akademiától pályadíjt nyert és szerzője az akadémia I. tagjává választott. Ezenfelül kolosvári tisztelői ezüst emléktollal, pesti színészársai pedig ezüst billikommal tisztelték meg. Kétségbevonhatlan, hogy Sz. hazánk legjelesebb népszínműírója; dráma-

írásban nem annyira szerencsés. Több darabjai a külföldi színpadokon is tetszéssel adatnak. Műveinek legfőbb becsé az, hogy nemzetünk közéletét hiven tükröztetik vissza. — k.

Szilágyi Ferencz, hirneves ref. hitszónok, szül. Somlyó-Ujlakon Krasznamegyében, 1762. oct. 4-én. Iskoláit Kolosvárott végezte; szegény sorsu lévén, fensőbb iskoláiban mint nevelő és magán oktató segített sorsán. Végezván idehaza tanulmányait, bővebb kiképzés végett külföldi egyetemekre utazott: a leydeni egyetemen három, Göttingában négy évet töltött. Hazatérve 1794-ben kolosvári lelkészszé választatott. A külföldön, különösen a történelem- és classica irodalomban szerzett jártassága, később velős szónoklatai által nem csekély hirnevet szerzett magának; és ez okozta, hogy már 1797-ben a kolosvári collegiumnál a történelem és classica literatura tanárjává közakarattal megválasztatott. Akkorban, mint tudva van, a tanodákban latin nyelv uralkodott: ő volt az első e tanodában, ki a történelmet magyarul kidolgozta s előadta. E studiuma sajtó útján nem látott napvilágot. 1821-ben hittanár lön ugyanazon collegiumnál. Előbbi helyét fia, szinte Ferencz foglalta el. A kettős ünnepélyes beigtatáskor „de vinculo theologiae cum philologia“ tartott beszédet. Műveit legtöbbször deák nyelven bocsátotta közre. Illyenek: „Historia universalis“. (Kolosvár, 1816.). „Livius enucleatus“. (Kolosvár, 1807.). „Chrestomatia latina“. (U. o. 1805.). „L. Junii moderati Columellae de re rustica lib. XII.“ (U. o.) 1820.). „Centum quatuor historiae sacrae“ (Hübner és Krigel után, u. o. 1809. Magyar nyelven megjelentek számos hitszónoklatai; illyen: „A reformatio harmadik századjának ünnepén. (Kolosvár, 1818.). Továbbá: „Deák grammatika“. (U. o. 1814. Második kiadás 1818.). „Az iskolák hasznáról“. Beszéd a ref. főiskola tanterme fölszentelésekor. (U. o. 1818.) „A közönséges iskolai nevelésnek a házival összehasonlítása“. (Erdélyi Muzeum VI. füzet.). — Meghalt 1828. dec. 28-kán. — k. Ennek fia:

Szilágyi Ferencz, jelenleg a „Budapesti Hirlap“ című hivatalos ujság szerkesztője, szül. Kolosvárt, 1797. apr.

14-én. Tanult ugyanott; egy ideig nevelő volt s az iskolai pálya végén egy évig a költészeti osztályt tanította. Ezután külföldre, jelesen Németországba utazott az ottani prot. tanodák meglátogatása végett. Előbb azonban egy évet Bécsben töltött; s csak 1819. tavaszán utazott Göttingába, hol atyja nyomdokit követve, különösen a történelemben és classica literaturában tökélyesíté magát. 1820-ban az akkori politikai zavarok folytán kormányrendeletileg hivattak vissza a németországi egyetemekből a ref. nevelőkéek. E rendeletnek Szilágyi is engedni kénytelenítettvén, mielőtt hazájába térne vissza, bentazta Németország egy részét, különösen Rajna vidékét; ezenfelül Schweizot, s egy évig újra Bécsben mulatott: mindenütt különösen a tudományos és nevelő-intézetekre fordítván figyelmét. Bécsben mulatása alatt Igaz Samuel 1821. Bécsben megjelent „Zsebkönyv“-ének szerkesztésében vett részt. Innen 1821-ben Kolosvárra hivatott meg philologia tanárának, melly alkalommal „a historia és classica literatura becséről“ tartott beszédet. Ezen hivatalát 1848-ig viselte, melly évben a forradalmi mozgalmak következtében tanári székéről lelépett. — Még tanuló korában nyomtatásban megjelent tőle: „Öröm és hálaadás“, a reformationnak három százados ünnepére mondott versezet; továbbá „Franklin élete“ és „Példák Franklin írása módjára“; az Erdélyi Muzeum X. füzetében (1818.). Igaz Samuel Zsebkönyvében „I. Mátyás király“ történeti életrajzt és „Csáky Lóra“ történeti beszélyt közölt. 1829-ben „A kolosvári evang. ref. egyház történetét“ adta ki. „Klio“ czimű történeti zsebkönyvének három évi folyama 1832-, 33- és 36-ban jelent meg. (Az első darabnak második javított kiadása 1834-ben). E munkája, mellynek történeti czikkei (egynek kivételével) az ő tollából folytak, nagy részvétre talált a hazában, s szerkesztője a m. akademia által a mű megdicsérése mellett I. taggá választatott. 1841—48-ig „Mult és Jelen“ conservativ irányu pol. hirlap és ennek melléklapja „Hon és külföld“ tudományos és szépirodalmi folyóirat szerkesztését vezette. Ez által ingerlé fel maga ellen az erdélyi ellenzékét, minek következménye lett, hogy nem-

csak lapja, melynek ő volt tulajdonosa, megszűnt, hanem Sz. tanári székétől is megfosztatott. Lapjának megszűnése után „Erdély és Unio“ című röpiratot bocsátott közre; azután Pestre tette át lakását. A forradalom megszűntével „Magyar Hirlap“ pol. folyóirat kiadására nyert a cs. kormánytól engedelmet, mely lap a sajtó-rend értelmében hivatalossá válván, „Budapesti Hirlap“ címet nyert, és szerkesztése alatt jön ki mostanig, csupán a tulajdonosi jog ezen 1856-ik év elején Emich nyomdatulajdonosra ruháztatott. — k.

Szilágyi Sándor, fenebbinek fia, született Kolosvárt, 1827. aug. 30-án. Iskoláit ugyanott 1844-ben végezte. Azután juratuskodott Maros-Vásárhelyen; utóbb fogalmazási gyakorlónak volt az erdélyi kormányshéknél. 1852 óta tanárkodott Kecskeméten, jelenleg Körösön. Munkái ezek: „Hajdankor történetei“. Lami Fleury után. (Kolosvár, 1844.) „Czoff és kard“. (Gutzkov után, u. o. 1847.). „A forradalom napjai“. (1850. 3. kiadás, Pesten.) „A forradalom férfiai“. (Pest, 1850. 2. kiadás.) „A forradalom története“. (U. o. 1850.) „Görgey fegyverletétele“. (U. o. 1850.). „Egy honvéd naplója“. (U. o. 1850.) „Magyar nők a forradalomban“. (Pest 1850.) „Emléklapok 1848/9-ből“ (6. füzet) és „Magyar írók albuma“ (4. füzet). „Pesti röpivek“. (12 füzet). Ez utóbbi három folyóiratok általa szerkesztve Pesten, 1850. „Nagyenyedi Album“. (1. köt. 1851.) „Nők könyve“. (Pest, 1852.) — Ezeken kívül történelmi czikkek, novellák, utleírások, könyvbírálatok, életrajzok stb. elszórva különféle lapokban. 1849/50-ben a „Hölgyfutár“-nak 1852-ben a „Viszhang“-nak volt segéd-szerkesztője. — k.

Szilágyi Samuel, szül. 1695. Enyeden; hol atyja, Péter tanár volt. Tanulását, néhány, Frankfurban töltött évet kivéve, a hazában végezte. Bécsben székelt, hol a ref. vallásuaknak több évig volt ügyvivője a magyar cancellariánál. Itt laktában adá ki e művet: „Keresztény Seneka, vagy a Seneka írásiból kiszedegetett keresztény virágok“. Bécs, 1740. — y.

Szilágyi Virgil, szül. 1824. nov. 27. Étskán, Toron-

tálmegyében, hol atyja Endre gazdatiszt volt. Az első oktatást házi nevelőtől nyerte, s 1835-ben nyilvános iskolába küldetett H.-M.-Vásárhelyre, hol 1839-ben a gymnasialis tanfolyamot bevégezte. Ez év őszén szülői Pestre költöztek; és itt hallgatá a bölcsészeti tudományokat. A következő év nov. 4-én atyját elvesztvén, és hat testvérrel minden segély nélkül maradván, tanítványok után nézett, hogy az iskolai pályát bevégezhesse. 1841-ben a jogtanulmányokat kezdé hallgatni, de veszélyes betegsége, mellybe esett, a tanfolyam félbeszakasztására kényszeríté. A következő év februárhaviában H.-M.-Vásárhelyre ment a legbizonytalanabb kilátásokkal; de ott az uradalmi ügyész által, ki atyjának egykori jó ismerője volt, mindjárt gyakornokul felvétellett. Innentul főgondja volt, hogy üres idejét tanulásra fordítsa, s a jogtanulmányokból időnként részt Pesten, részt Kecskeméten vizsgálatot állott ki. 1844-ben nyáron Posonyba ment, és a királyi táblai jegyzői esküt letévén, visszatért főnökéhez. 1846. januárban az ügyvédi vizsgálaton keresztülmenvén, ügyvédkedni kezdett, de nemsokára martius végén Csongrád-megye tiszteletbeli, majd augusztusban másodalgjegyzőjévé neveztetett. 1848-ban egy fokkal elébb lépett, s e hivatalban maradt 1849-ki augusztusig. A hivatal terheit nemcsak hiven osztotta meg tisztáraival, hanem sokszor legnagyobb részt, sőt egészen is ő vitte. Most ismét az ügyvédi pályára szorult. 1850. sept. végén Pestre költözött már mint családós ember, nejével és gyermekével. Az irodalmi térre lépett; s mialatt történeti munkáján dolgozott, néhány cikket irt a Pesti Naplóba, mellyet akkor Császár szerkesztett. Ez év végén, és a következőnek elején megjelent „Éjszakamerika s a pyrenaei félsziget története a 16. 17. és 18. században“ egy kötetet képező öt füzet. 1851-ben egész éven át „Pesti Napló“ rendes munkatársa volt, és a külföldi rovat egy részének kezelésén kívül addig, míg a szerkesztésre Récsy nem nevezteték, számos cikket irt. A lapban ugyanez idő alatt megjelent tárczacikkei között legérdekesebb „Az angol aristocrazia“ czimű. — 1852. febr., mart. és áprilban az „Ertesítő“ czimű lapot szerkesz-

té, s ebben „Hazánk és Fiume“ czimen egy hosszabb közgazdászati tárgyalás jelent meg tőle. Majus 1-től a következő év tavaszaig a „Budapesti Viszhang“ című szépirodalmi folyóiratot szerkeszti, midőn e lap a „Délibáb“-bal egyesült. A Budapesti Viszhangban megjelent irodalmi cikkein és szinbirálatain kívül beszélei: A sors keze. Találkozás külföldön. Az első remete. Ezenfelül életképek minő: „Szent Jakab napja. Kék domino stb. 1853. tavaszán jelent meg „Szelid fáj dalmak“ című regénye két kötetben, és ez évben egy beszély a Családi lapokban. 1854. év elején adta a Délibábnan néhány szinműirodalmi levelét, és miután a Délibáb megszűnt, majus elején a Budapesti Viszhangot újra megindítá. Azóta jelent meg ebben a „Nyári lak“ című hosszabb beszélye, s egy életkép „Pókody ur vendégszeretete“ cím alatt. — k.

Szilasy János, szül. 1795. jan. 7-én Bögötén Vasmegyében. Alsóbb iskolákba születése helyén és Hosszu-Perezstegen járt, honnan a középtanodai osztályok hallgatására Szombathelyre, majd Sopronba költözött. A bölcsészeti tanulmányokat 1813. Szombathelyt kitűnő elémenetellel végezvén, régóta ápolt ohajtása teljesedésének indult, s a negyei növendékpapok közé soroztatott. Még mint bölcsész külön tanító mellett a francia nyelvet, a görögöt pedig magánosán kezdé tanulni, s mindkettőben bámulatos előmenetelt szerzett, közben a hangászatban is gyakorolgatva magát. Igazi elemében Pesten találjuk őt, hova a hittudomány hallgatása végett szemes előljárói által küldték. Ő valódi éke vala a központi intézetnek. Rendes tanulmányain kívül szorgalommal tanulta a görög nyelvet; szép haladást tanusított a heber, aráb, syr és chaldaei nyelvek grammatikájában. Fájlván, hogy néhány horvát és tót származásu növendéktársai a magyar nyelvet nem értik, számukra latinul magyar nyelvtant irt, sőt azt nekik elé is adván, fáradozásait kívánt siker kosszoruzta. E közben a hittudományból kiállván a szigorványokat, 1811. aug. 29-én ugyanazon tanok tudoráva emeltették. Pesten tanulását végezvén, Nagy Ignác és Sándor mellett Sopronban nevelői s tanítói tisztelet viselt. E közben pappá

szenteltetett. Erényes magaviseletének és sokoldalu ismere-
teinek híre a főpásztori székhelyig hatván, miután nevelői fontos
hivatalában egy évet töltött, püspöke által a szombathelyi
papnöveldebe tanulmányi felügyelővé hivatott meg; e mellett
segédlelkész minőségben is működött. Alig mult el azonban
egy év, már is 1819. ugyanott a ker. erkölcsstan, lelkipász-
torkodás és nevelés-tudomány tanárává nevezteték, s mint
ilyen a növendékpapságnak az egyházi ékesszólás- és kate-
ketikai oktatásban is gyakorlati leczkékét adott. Az olasz nyelv
tanulásához 1824-ben fogott. 1827-ben a szombathelyi sz.-szék
közbírájának, 1828. zsinati vizsgálónak, 1830. pedig a ma-
gyar t. társaság igazgatósága által a bölcsészeti osztályban
vidéki rendes tagnak nevezteték. 1835-ben hivatott meg a
magyar egyetemhez a lelkipásztorkodás tanszékének elfogla-
lására, melly kitűnő hivaltalt csüggedetlen szorgalommal 1851-
ig évig viselte. Ez évben érte őt azon rég érdemlett jutalom,
hogy harminczhárom évi köztanári pályája után, nagyváradi
kanonokká neveztetett; s e minőségében a káptalan székhelyén
mint zsinati vizsgáló, a hit- és erkölcsre nézve a tano-
dában püspöki helyettes, s főpásztorának az élet soknemű te-
endőiben segéde, a tudományok folytonos gyakorlása mellett,
hivatása lelkiismeretes teljesítésében tölti idejét. Tudományos
szempontból 1833. Olaszország nagy részét, 1839. Stajert,
1842. Austriát, 1843. Bajor- és Németországot különféle
irányban beutazta. 1844-ben meglátogatta Brün, Prága, Drez-
da, Lipcse, Berlin, Magdeburg, Hamburg, Göttinga, Je-
na s több városok nevezetességeit; 1845-ben Angol- és Fran-
cziaország nagy részét. Milly hatással voltak rá nézve ezen
utazások, és milly érdekes eredményűek a magyar egyház és
polgárzatra, mutatják jeles művei, mellyekkel az egyházi s
világi irodalmat gazdagítá; szólhatnának tanítványai, kik aj-
kairól hallották saját tapasztalásaival testvérült mély tudomá-
nyát olly ékesen hangzani. Első műve 1818-ban nyomtatott
ki; ez idő óta pedig több apró dolgozata jelent meg név nél-
kül majd a „Tud. Gyűjtemény“-ben, majd a „Magyar Kurir“-
ban, és „Kedveskedő“-ben, majd „a Hazai és külföldi tudó-

sítások“-ban. Nevezeteseb munkái ezek: „A nevelés tudománya“. (Buda, 1827. 2. k.). „Massillon ker. János clermonti püspök rövid életirása és annak, midőn az elhunyt Louvois apát helyébe a francia akademia tagjának választatnék, ugyanazon akademiához intézett köszönő beszéde“. (1831. Tud. Gyűjt. VII. k.). „Kresznerics Ferencz élete“. (1832. U. o. VIII. k.). „Emlékbeszéd Kresznerics Ferencz felett“. (1833. Magyar t. társaság Évkönyvei. 1. k.). „Az ember iránya“ (U. o.) „Óhajtások a philosophiára nézve hazánkban“ (U. o. 1840. 5. k.). „Küzdelem és tájékozás a philosophiában“. (U. o. VII. k. 1846.). „Miként lehetne a nevelést hazánkban előmozdítani, s mintegy nemzetiebbé tenni“. Előadva volt a magyar t. társaság ülésén; közölve a „Religio és Nevelés“ hasábjain. „Gyászbeszéd Fillinger Leopold felett“. (1844. Magyar akademiai értesítő). „A lelki pásztorság tudománya“. (Buda, 1842. 3. k.). E munkát a pesti hittudományi kar 1843-ban, mint az 1839—1842. közt megjelent theologiai nagyobb magyar művek legkitünőbbjét, 250 ezüst forinttal jutalmazá meg. Szilasykn azonban megelégedvén a kiténtetés puszta nevével, a jutalomról nagylelkűen lemondott, és annak szánta, ki legjobb theologiai műszótárt készítend. Így jött létre a „Latin-magyar köztanulatos egyházi műszótár“. Nagy Jánostól, Szombathely, 1845. Munkás részt vett a „philosophiai műszótár“ (Buda, 1834.) kidolgozásában. Irt latinul is több értekezést. Legújabb munkája: „Philosophiai tanulmányai“ (Pest, 1856.), imént hagyta el a sajtót, szerzőjének arcképével és Toldy Ferencz által irt életrajzával.

Szlemenics Pál, szül. 1783. jan. 22-én Kecskeméten, hova nagyatyja József, családjának eredeti lakából, Sopron-megyéből III. Károly alatt, a 2-ik török háboru bevégeztésekor szakadt. Középtanodai pályáját születése helyén futotta meg, a szónoklati osztályon kívül, mellyet Pesten, hova őt szülői a német nyelv megtanulása végett küldék, hallgatta. A bölcsészetet a theologiának első évével együtt mint papnövendék Váczon, a törvényt pedig a pesti egyetemen végzé, hol mint negyedévi jogász a magyar irodalom hőségé, Révay Miklós-

nak a magyar nyelvről tartott jeles előadásait is szenvedély-
 lyel halgatta. Megtévén a harmadévi törvénytudományokból
 próbatételeit, a kir. tábla jegyzőjévé esküdött fel, s mint il-
 lyen 1804. teljesen bevégezvén törvény-iskoláit, Bécsben gr.
 Eszterházy Ferencz kir. kamarás és belső titkos tanácsos há-
 zában magán tanítói hivatalba lépett; melly foglalkozásban
 öt évet töltött: a három utolsóban egyszersmind titoknoki hi-
 vatalt is viselvén. 1809-ik évi nov. 10-én azon évi aug. 30-án
 tett pályázatának következtében a posonyi kir. akademiában
 a magyar polgári s fenyítő törvények rendes köztanárává ne-
 vezteték. Ügyvédi s törvénytudori vizsgálatait már mint aka-
 demiai tanár végező; jelesül az ügyvédi oklevelet 1810. jun.
 20-án, a törvénytudori koszorut pedig 1811. aug. 29-én nye-
 ré el. A tanítói s írói pályán gyűjtött bokros érdemei, habár
 további előléptetését nem eszközölhették is, némelly kitünté-
 téseket még is szereztek neki. Így gr. Festetics György öt
 Kövy Sándor ellen irt „Discussio“ czimű kis munkájaért
 1818-ban, ismeretlen létére, Pristaldeumának ülnökévé, s
 a magyar t. társaság igazgatósága mindjárt felállításakor,
 1830. nov. 17-én a törvénytudományi osztályban rendes tag-
 jává nevezték; s azóta legmunkásabb tagjainak egyike. A
 magyar törvény pesti egyetemi tanszékére tett kijelölésekben
 az egyetemi tanács és illető kormányzések 1817. Kele-
 men Imre k. tanácsos leléptekor ugyan második, 1825. Bog-
 nár József halálakor pedig első helyre méltatták. Hemtner
 Flórián posonyi akadémiai aligazgató halálával megürült al-
 igazgatói hivatalra, Orgler József és Adamkovich Mihály k.
 főigazgatók, tanszékének fenálló kir. szabályozó rende-
 tekkel ellenes megtartásával leendő kineveztetését szorgal-
 mazták. A sok érdemekkel tündöklő jeles tanárt apostoli kirá-
 lyunk V. Ferdinand 1838. sept. 9-én magyar nemességgel ju-
 talmazá. Tanszéknyerés után nemsokára az írói pályán is
 híressé lön. A közfigyelem csakhamar feléje fordult. Számos
 latin és magyar nyelven irt munkát bocsátott napfényre; ama-
 zok közt nevezetesbek: „Elementa juris criminalis Hungari-
 ci“. (Posony, 1817. Második kiadás u. o. 1827., harmadik,

bővitett, 1833.). „Discussio opusculi, cui nomen: Ratio Jurisprudentiae Hungaricae ad ductum Institutionum Kelemeniarum“. (Posony, 1817. Kelemen Imre védelme Kövy Sándor ellen). „Elementa Juris Hungarici civilis privati“. (U. o. 1819. 2. k.). „Aliquid ad Rationes Jurisprudentiae Hungaricae“. (U. o. 1820. Ismét Kelemen védelmében Kövy ellen). „Elementa Juris Hungarici Judiciarii civilis“. (U. o. 1829.) „Additamenta ad editionem tertiam Elementorum Juris Judiciarii civilis tam criminalis Hungarici“. (U. o. 1841.). Magyar munkái pedig a következők: „Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény“ (Posony, 1823. 4. k.); mely a Marczibányi-féle nagy jutalomra érdemesítették. „Fenyítő-törvényszéki magyar törvény“. (Buda, 1836.); és ugyanannak ugyan atdolgozott 1847-iki pesti kiadása, mind a kettő a magyar t. társaság által. „Magyar törvények történetirata rövid vázlatban előadva“. (Posony, 1845.). „Magyar polgári törvény“. (U. o. 1845. 4. k.). A magyar t. társaság Évkönyveiben: „Az eskütársakról“ (1838. III. k.); „A királyi consensus szükségességének viszontagságairól“ (u. o.); „A leányi negyedről“ (1840. IV. k.); „Az örökségi jóságokról“ (1842. V. k.); „Törvényeink története országunk keletkeztétől az Árpádok kihaltaig oklevelek és más kútfők által kimutatva“ (1845. VI. k.). „Története a vegyes házakbeli királyok alatt“ (1846. VII. k.); a Tudományos Gyűjteményben: „Észrevételek a magyar törvénynek némelly tárgyairól, név szerint: a) A törvénytől ellenkező privilegiumokról. b) Valljon van-e az örökvalláshoz járult fejedelmi helybenhagyásnak nemesítő ereje? c) A vagyonbeli főuri jogról“. (1817. V. k.). „Kelemen Imre k. tanácsos ur magyar törvényről irt munkájának vizsgálatásairól“ (1818. I. k.); „Rövid felelet a magyar törvény tárgyai feletti észrevételeinek vizsgálatára“ (1818. II. k.); a „Tudománytár“-ban: „A félretételhető és megerősítenithető közötti különbségről törvényeink szerint“. (1838. III. k.); az Athenaeumban: „A királyi vitéz szolgák nemességéről“ (1832. 3-ik félév, 11- és 12-ik szám), értekezett. Töle van még: „Felelet a magyar fenyítő törvények

birálatára“ („Figyelmező“ 1832. 15-ik sz.), stb. Kéziratban sajtóra vár: „Törvényeink története a dicső austriai házból királyaink alatt, I. Ferdinandtól I. Ferencz halálaig“. „Értekezés az uralkodó austriai ház érdemeiről törvényeink tökélytetése ügyében“; és 1845-ben e pályakérdésre: Mit jelent ezen szó „Privilegium“ a magyar törvényekben és oklevelekben? Kik adtak ezek szerint privilegialis leveleket? és mit jelent a magyarországi ajándék- és egyéb más levelekben eme szokott befejezés, melly még ma is keletben vagyon: Ubi praesentes Nobis in specie reportatae fuerint, eadem in formam privilegii redigi faciemus, adott felelete, melly a Vitézféle jutalomra is érdemesítve lön. — Német nyelven töle bírjuk „Farkas János magyar nyelv grammatikájának“ ujonnan átdolgozott és más rendbe szedett, s egy rövid syntaxissal bővített kilenczedik, vagy is 1816-ik évi kiadását. (Bécs, 1816.) — y.

Szokolay István, szül. 1822. sept. 29-én Váczon. Iskoláit szülőhelyén, a törvényt kedvező sikerrel Pesten végezte, sőt e tudományban már annyira kimívelte magát, miszerint alig 20 éves korában nemcsak ügyvédi oklevelet, hanem jogtudori koszorút is nyert. Az ügyvédséget kevés ideig folytatta; e helyett az irodalmi pályára ment át s azon működik ritka szorgalommal és sikerrel jelenig. Jártasságot szerezvén az államtudományokban, illynemű s jogtani czikkekkal lépett fel a Társalkodó-, Tud. Gyűjtemény- s Tudománytárban, később a nagyobb politikai lapok tárczáiban; s mély tudományu közlései által csakhamar figyelmet ébresztett. Jelenleg legjelesebb statistáink s jogtudósaink sorában áll. Az új birodalmi törvényeket egy sem fogta fel olly helyesen és magyarázta meg olly alaposan mint ő a következő műveiben: „Osztrák bünt. törvénykönyv magyarázata“. 1852. „Osztrák polgári perrendtartás“ 1853. „Osztrák polg. törvénykönyv“. 1853. „Osztrák bünt. perrendtartás“, összehasonlítva a legújabb angol, francia, német törvényhozásokkal. 1853. — Ezenfelül önálló művei: „Czéhek és iparszabadság“ 1843. „Büntető jogtan“, a codificatio legújabb elvei szerint, 1843. E munkája a

pesti egyetemenél tankönyvül fogadtatott el. „Szláv törekvések“ 1850. „Magyar házi ügyvéd“ 1853. „Korán“ a török birodalom statisztikai átnézetével. 1854. — k.

Szontagh Gusztáv, nyug. cs. k. kapitány, Csetneken virágzó illy nevű nemes család ivadéka, szül. Csetneken (Gömörmegye) 1793. apr. 9-ikén. Alsóbb iskoláit Miskolczon és Mezőberényben, a philosophiát Pesten, a jogot Késmárkon végezte. Joggyakorlaton Rosnyón volt a híres Chászár András mellett. 1813-ban katona lett a 33-ik számú magyar gyalog ezrednél; s részt vett az akkori franczia hadjáratokban mint zászlótartó (akkor tiszti rang), később hadnagy a 32-ik számú (Mariássy) ezrednél. Ez utóbbi rangban 14 évet töltött, s egyideig segéd volt Mariássy ezredtulajdonos- s osztályvezérnél. 1836-ban főkapitányi ranggal nyugalomba lépett. Tudományos pályára lépve, illy czimű dolgozatokat bocsátott közre: „A literaturai kritikus folyóiratokról“ s „Bajnoki harczt Takács Éva ügyében“, a Tud. Gyűjteményben; „Hit, remény, szeretet“, a Muzáronban; „Pályakép“, az Aurorában; „Babelünköl egy jelenet“ vigj. a Koszoruban; „Napoleon mint író“, a Tudománytárban; „Beszállásolás“, vigjáték az Árvizkönyvben. Ezenfelül közlött számos philosophiai, nevelési, országtudományi értekezéseket, szépirodalmi dolgozatokat és bírálatokat az Athenaeumban és Figyelmezőben. 1829-ben „Propylaeumok a magyar philosophiához“ czimű munkát adott ki; melly munkája nagy figyelmet ébresztvén, szerzője a magyar akademiában a philosophia osztály r. tágyává választatott. Székét „A magyar philosophiának fölvei- s jelleméről“ tartott értekezéssel foglalta el. Ő tartott az akadémia ülésében Tanárki Sándor akadémiai tag felett emlékbeszédet. Ujabb időben a gazdasággal foglalkozván, a dinnyészet és dohánytermesztés körüli tapasztalatait „A szenvedelmes dinnyész“ és „Utmutatás az okszerű dohánytermesztésre“ czimű önálló munkákban s a „Mezei Gazdá“-ban közlött értekezésekben örökitette. Dolgozó társa az „Uj Magyar Muzeum“-nak. Legujabban időnkint a „Pesti Napló“-ban közöl politikai s bölcsészeti értekezéseket. — k.

Szőnyi Pál, szül. 1808. Debreczenben; ugyanott végezte iskoláit. Mint köztanító a debreczeni főiskolában a mathesist magyar nyelven adta elő. Mint nevelőnek alkalma nyílt többrendű utazásokat tenni a külföldön. 1840-ben a debreczeni ref. tanoda reformja az ő terve nyomán lépett életbe. Ugyanott egy természet- s vegytani pályaműve jutalmat nyert. 1848-ban tanácsos volt a vallási és oktatásügyi ministeriumnál. Forradalom után neveléssel kezdett foglalkozni Pesten; s 1850-ben rendszeres finevelde megnyitására nyert engedelmet, mely mostanig is fenáll. 1852-ben egyideig cs. k. prot. iskolai tanácsos volt. Nyomtatásban vannak tőle: „Alaktan, gyermekek számára“ két kötet. Pest, 1846—47. E munkája a Marczibá-nyi-féle 50 aranyból álló pályadíjt nyerte el. „A Pesten felállítandó prot. praeparandia terve“. Pest, 1847. A m. akademia már 1846-ban választotta l. taggá. — k.

Szőrényi Sándor, szül. 1664. febr. 24-én, régi nemes családból. 1684. oct. 31-én, és így 20 éves korában jezsuitává lön Nagyszombatban. Végezve tanulmányait, Kassán és Gratzban bölcsezsézetet, majd hittudományt tanított; ezután a löcsei collegium igazgatójává nevezteték. Mint szónok, költő, és történetíró méltán elhíresedett. Meghalt Nagyszombatban, 1719. sept. 16-án. Irományainak jelesbjei ezek: „Tudós Pannonia“; melly magában foglalja a magyar írókat. „Nova series Archiepiscoporum Strigoniensium“. Hátrahagyott több kötetre menő kéziratában Magyarhon és az esztergomi érsekek történetét tárgyalja. — y.

Sztrókay Antal, szül. 1781. dec. 20-án, Salfán Vasme-
gyében. Iskoláit Sopronban, a jogot Pesten végezte. Ügyvédi oklevelét 1804-ben nyerte el. 1807-ben a bajai uradalom rendes ügyvéde lett. 1810-ben Pestre tette át lakását, s ügyessége és bő ismeretei által szerzett magának hirt. „Zsidó jog“ című munkája következtében rendes tag lett a m. akademia törvénytudományi osztályában. Költői dolgozatai közül Lucanus Pharsaliájának fordítása érdemel említést, mellyből őt ének látott világot. Az akademia megbízásából részt vett a „törvénytudományi műszótár“ szerkesztésében. — k.

Szűcs István, szül. 1811. maj. 1-jén, Tiszadersen Hevesmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Debreczenben végezve iskoláit, hol a jogon kívül a hittant is hallgatta, egyideig ugyanott a költészet oktatója volt. Innen Mezőtúrra ment, s az ottani ref. tanoda igazgatását vette át. Később ügyvédi pályát választott; ez okból Eperjesen volt joggyakornok, s 1838-ban nyert ügyvédi oklevelet. 1839-ben az országgyűlésen tartózkodott. Ugyanazon év végén Bécsben az udv. cancellariánál nyert gyakornoki alkalmazást, s egyuttal a váltójogot hallgatta, mellyből 1841-ben nyert oklevelet. 1840-ben jogtanár lett Debreczenben, hol jelenleg is működik mint igazgató jogtanár. 1846 óta a m. akademia törvénytudományi osztályának levelező tagja. Közlött verseket a debreczeni Lant 1833—35-iki folyamaiban. Ezenfelül: „A magyar jogtan jelen állásának a multhoz viszonyairól s korszerű haladásáról“ (tanári székfoglaló értekezés. Debreczen, 1840.). „Töredék egy utazó naplójából“. (Athenaeum, 1841-iki folyamában). „Vázolatok az észtani jogtörténetrajz köréből“. (U. o. 1842.). Önálló művei: „Magyar polgári törvénytudományi kalauz“. (Debreczen, 1845.). „Kis törvény, vagy népszerű törvénytudomány“. (U. o. 1845.). Ugyanezen munkák második bővített és javított kiadása: Debreczen, 1846. Akadémiai székét „A tételes jogphilosophiának történeti fejlődéséről, s korunkban a polgárzat javára kivívott haladásáról“ szóló értekezéssel foglalta el. — k.

Szunyog Ferencz, született 1669. oct. 4-én, Budetinben Trencsinmegyében. Iezuitává 1685. nov. 10-én öltözött föl. Mint tanító és velős egyházi szónok szerzett magának hirt és nevet. Magyarul illy czimű munkát adott ki: „Kalvinus János Istene“. E könyv a protestansok kérelmére a tiltottak közé soroztatott. — y.

Szvorényi József, született 1816. jul. 5-én borsodmegyei Sátapalócz helységben, hol abauji származásu atyja, Ferencz, az ismert nevű író Szvorényi Mihály unokája és neveltje, népneveléssel foglalkozott. Ettől szegényes, de józan irányu nevelést és elemi képeztetést nyerve, középtanodai pá-

lyáját Egerben kezdé s végezte. Már ennek folytában barátkozék a magyar, különösen szépirodalmi termékekkel, melyek első megizlelését, akkorban elválhatlan lelkes barátjának, S—ky Pálnak is köszöni, mivel kölcsönös tüzelés következtében már mint szónoklat- és költészettanuló, az ekkor virágzott előkelőbb írókat nagy kedvvel olvasá. Ezekből mégis a költészet szelleme és nyelve hatotta meg főgyönyörrel lelkét: innen már a tanodai növendéknek több magyar költelmi kísérletek, mint alkalmi versek, románczok és rokonfélék folytak ki tollából. Középtanodai pályájáról 1833-ban az egri érseki megye papnövendékeül vétetvén fel, bölcsészeti tanulmányait a magyar olvasmányok és költészi foglalkozás növekedő szeretete mellett folytatta; de írói első kísérletét csak 1835-ben tévé, az azon évi „Honművész“-ben megjelent költeményei- s egyéb apró műveiben. Szinte ekkor a magyar irodalom megkedveltetése- és terjesztésének céljából, egyike volt az egri papnöveldei „Magyar gyakorló iskola“ buzgóbb alapítóinak. Hittudományi tanulmányaira kelvén át, komolyabb szellem ihlé át keblét. Így keletkeztek több vallásos szellemű költeményei, s műtörténeti értekezése: „Az egyházi hangászat- és hangszerekről“. (Anasztasia, 1838. 2-ik félév.) Végezvén a hittudományi pálya harmadévi folyamát, valódi hivatása és hajlama sugalmát követve, 1838-ban a zircz-ciszterczi rendbe lépett át. Itt töltött próbaéve alatt „Megelégedésünk alapjáról“, (Anasztasia, 1839.) továbbá „Mit tartsunk a philosophiáról mint rendszeres tanról, felvéve Plátó korától a XVII. századig“, „A kereszt“ stb. czimű értekezéseket s több vallásos költeményeket hozott. 1839 végén rendfőnöktől egyik nyelvészeti osztály rendes tanárául a székesfejervári középtanodába küldték; majd, évi pályája után, letévén előbb Zirczen 1840. aug. 10-én szerzetes esküjét, Székesfejervárott pappá szenteltetett: előbbi állomásán és minőségben maradván tovább is. Tanári pályáján töltött első éveit csaknem kizárólag a nevelési és oktatási gondok igénylették, míg 1842-ben a szónoklat tanszékére emeltetvén, s ez állásán következett évekre is megállapodván, tágultak hiva-

talos gondjai, s meggazdálkodott perczeit magán hajlamainak is kezdhete szentelni. Ezek gyümölcse lön az első „Magyar ékes szókötés“ (Buda, 1846.), mely a magyar tudós társaság 1843-ki nyelvtudományi jutalomkérdésre felelőleg, 1845-ben, öt pályamű között, 100 arannyal és ezüst billikkommal koszorúztatott meg. 1846-ban, ugyan-e munkája által feltüntetett philologiai képzettsége elismerésül, a magy. tud. társaság nyelvtudomány-osztályi levelező tagjának választá meg; mire 1848-ban „A magyar közmondások és példabeszédek szelleme- és vegyes elemeiről“ (Magyar Akadémiai Értesítő 1848.) szóló értekezésével foglalá el székét. 1849-ben az egri gymnasiumhoz költészettanárul helyeztetett át, mely évben „A régi Fejérvár és templomai“ című régiség történeti közlését adta az „Uj Magy. Muzeum“. 1851-ben, az új iskolai rendszer beálltával a változott szervezet által igényelt tan-könyvek kiáltó szüksége, állásánál fogva, az iskolai irodalom terére vezette őt. E téren munkálkodásának gyümölcse lön 1851-ben a magas közokt. ministerium által ajánlott, s gymnasiumainkban ismert „Ékesszólástana“ és „Az ó-classica literatura, vagy a görög és romai remekirodalom története“ nevű munkája, melyeknek, mint szinte pályamunkájának közrebocsáthatását is rendfőnöke, Villax Ferdinand zirczi apátur moecenási pártfogásának köszöni. „Ékesszólástana“ 1842-ben második kiadást ért. 1853-ban „Egyházi énekek és imák, a gymnasiumi ifjuság használatára“ című munkáját, s a „Divatesarnok“ és „Családi lapok“ 1853—54. évi folyamaiban számosabb természet-történelmi cikkeket, szépirodalmi műveit és Szemere Pál jeles költőnk életrajzát adta, részben neve, részben R o m v a y név alatt. 1854-ben a közokt. ministerium által a „magyar tudományos műszótár“ megállapítására összehívott bizottmány tagjává neveztetvén, Pestre költözött át, hol 1855-ben a Családi lapokban közlött „Öröközöldek“ föliratu erkölcs-philosophiai leveleit, s a tanhatóság felhívására „Olvasmányok a gymnas. és ipartanodai alsóbb osztályok számára“, (I—IV. kötet, Pest) című munkáit közlőtte, utóbbiakhoz csatolt bevezetése az iskolai műolvasás- és elemzés-

ről felsőbb kíváncsi „Kalausz“ név alatt külön is megjelent. Jelenleg, mint a fennevezett bizottmány tagja, részint a mondott „Műszótár“ szerkesztésében, részint tanhatósági megbízásból, az algymnasiumi osztályok számára szolgáló „Magyar nyelvtan“ és „Stylistica“ kidolgozásában Pesten folytatja munkálkodásait.

Talabér János, hittanár, született 1825-ben januar 4-én Keszthelyen, Zalamegyében. Hasonnevű atyja, ki jobban kedvelé a szabad szép természetet, mint a városi port, boldog meglegedésben élt nemes birtokán, melly a város közelében eső, festőileg gyönyörű hegyiségek egyikében feküdt. A hegyiség neve : Diás. Itt folytak le gyermekéletének örök benyomásu első boldog évei. Legelső elemi ismereteit nem a városban, hanem a szomszéd hegyiségben nyerte, hol egy öreg kiszolgált huszárorrmester letelepedett, s a hegyiség tanulni vágyó növendékeit maga köré gyűjté: páratlan buzgalma s ügyessége által minden ismerői bizalmát és szeretetét csakhamar kiérdemelvén. „Ez áldott jó öreg képe (így ír róla növendéke) mindig előtttem van; előtttem vannak sebei, mellyeket a csatákból hozott, és mellyeket diadalmas arczczal szokott mutogatni tanítványainak. A hely, hol hamvai nyugosznak, szentelt tárgy emlékezetemben!“ Két évi képzés után szülői a városba adták őt 1835-ben, életének 10-ik évében; hol a premontrei rendűek tanodájában végzé be a hat évig tartó tanfolyamot. Tanárai atyjával igen bizalmas viszonyban állván, köztök különösen S ö j t ö r y József, akkori igazgató atyai őrszemekkel kísérte növendékének minden lépését, és kifogyhatlan volt a segédszerek nyújtásában, mellyek művelődését előmozdithatták. Atyja, mielőtt láthatá a pályát, mellyet gyermeke választott, 1838-ban meghalt. 1840-ben a hat évi tanfolyam bevégeztével a pannonhalmi szent-benedekiek közé vétetett föl, s egy évet mint rendujoncz Pannonhalmán (Győr mellett) töltött; hol is alapját veté meg azon iránynak, mellyben élte minden gondolata központosul. 1842- és 1843-ban Győrött a philosophiai tanulmányokat hallgatta a szerzet házában. A magyarnyelv- és irodalomból

tanára volt Czuczor Gergely, ki előtte szívesen megnyitá jeles magyar könyvtárát. Itt tűnt föl uj, eddig nem sejtett világ képzeletének; mellynek kifejtésére sokat tett Jósika Miklós is, páratlan jelességű, közkedvességnek örvendő irataival. Ez utóbbi (1843-ik) évre esnek munkálódásainak első zsongái. Ez évre esik feledhetlen kedves anyjának halála, kinek hunytával csendes buskomolyság szállta meg szívét. A következő (1844.) évre Bakonybélbe ment a harmadévi bölcsészet hallgatására. E hely vadregényes fekvése, erdőkkel, sziklakkal koszoruzott bércei uj színekbe öltöztették képzeletét. Ez évben Beély Fidél ösztönzései után összegyűjté munkáit, mellyek egy füzetben elküldettek Posonyba a rend főapátjához, kitől is megjutalmaztatván, további munkálkodásra buzdíttatott. Bakonybélből Pannonhalmára került vissza a theologiai tanfolyam megkezdésére. Ez évben (1845-ben) lépett föl legelőször nyilvánosan a Honderűben, s ez idő óta többször találkozott a magyar olvasó közönség részint saját, részint költött nevek alatt megjelent munkálataival. Itt ismerkedett meg a derék Sárkány Miklós főapátsági titkár-, utóbb bakonybéli apáttal, kinek feje élő könyvtár; itt Márkfy Samuval, ki 1845- és 1846-ban a bibliai tanulmányokból tanára volt, későbbben a pesti egyetemhez neveztetvén ki: kik mindketten vetélkedtek az irántai kegyességben. Miután a szerzetben hat évet kitöltött, 1846-ban kilépett abból, s annak szeretetét és életirányát elhozván magával, a veszprémi egyházmegyébe kívánt fölvetetni; hova föl is vétetett gr. Zichy Domonkos megyés püspök által: kitől Veszprém-ben, az e helyen töltött két iskolai év után, junius 17-én 1848-ban áldozárrá szenteltetett. Ugyanazon évben Nágocsra, Somogyvármegyébe rendeltetett segédlelkészül, 1850-ben pedig Veszprémbe, a megye székhelyére került ugyanazon minőségben, míg a megyés püspök bizalma 1852-ben a megüritült bibliai tanszékre rendes tanáru kinevezte. A mi munkáit illeti: Megjelentek tőle s unokabátyjától, Talabér Györgytől: „Egyházi beszédek az év minden vasárnapjai s ünnepeire, s néhány alkalmiak, elhírhedett német és francia

hitzónokok nyomán" (3 kötet, Pesten). Ranolder János püspök megbízásából Gruber, a híres érsek halhatatlan catechetikai munkáját is sajtó alá készíti, melyből az 1-ső kötet már meg is jelent (Pesten). Költeményei, melyek eddig elszórva láttak napvilágot, részint a Honderüben, részint az Órangyal-, Kath. Néplap- és Családi Lapokban jelentek meg. Azokat a még ki nem adottakkal együtt önálló kötetben készül szerzőjük kiadni. Költeményei között különös említést érdemelnek: „Karácsonéj“ az 1852-iki Órangyalban, és „Tavaszkor“, az 1852-iki Családi lapokban; mint melyek az időszaki sajtó bírálataiban is érdemlett méltánylásra és dicsőretre találtak. Szándéka van egyszersmind egy, három osztályra számított s három kötetből álló catechetikai gyakorlati munkát közrebocsátani, melynek terve s anyaga már megvan, csupán az alakba öntés van hátra. Birtokában van továbbá a vas szorgalmu, nagy tudományu, közelebb elhunyt Spreitzenbart János veszprémi czimz. kanonok több rendbeli kéziratának; birja nevezetesen annak honi nyelvünkön irt Catecheticáját, Methodicáját és Didacticáját, melyek czélszerű átalakítás után mind kiadhatók lesznek. Van még nála ugyanettől magyar fordításban Schmid Kristóftól is egy 3 kötetnyi terjedelmes bibliai történet, és egy eredeti bibliai történelem magyar nyelven szinte Spreitzenbarttól. —k.

Tanárky Sándor, született 1784. Bián, hol atyja ref. predikátor volt, kitől vette első nevelését is. 1806-ban mint hadfi gr. Sztáray gyalog ezredébe lépett, és Bécsben a szolgálati ismeretek megszerzése után két évet a genietudományok alapos megtanulására szentelt; 1809-ben zászlótartó, majd a magyar fölkelt nemes seregben főhadnagy. A békekötés után 1810. ismét a rendes katonasághoz tétetett, és hivatalos megbízásból Erdély nagy részének hadi helyirati leírását készítette el. 1812-ben ezredének gránatosaihoz Gácsországba rendeltetvén, részt vett az 1813-ki táborozásban. Krainburg erősített városnak visszafoglalását nagy részben ő eszközölte, miért századossá neveztették. Erre a bécsujhelyi hadi akademiában helyettes-professorrá lett; de ismét kitör-

vén a háboru, Ferdinand főherczeg hadához kéredzett, s Auxonne erősség kivizsgálásával annak bevételére jeles szolgálatot tett. A beállott fegyverszünet alatt Franciaország elfoglalt részének helyírásával bízott meg. 1831-ben Olaszországba tétetett át; hol 1834-ben mint első őrnagy, ezredének tábori zászlóalját Romagnába vezette. Nyugalomra 1838. lépett. A magyar t. társaság 1837. sept. 7-én levelező, 1838. sept. 8-án pedig a gr. Festetics által alapított hadtudományi helyre rendes tagjává választotta. Meghalt ugyanezen év dec. 29-én. Tanárky főhg. József nádor megbízására a felkelt magyar nemesség gyalogsága hadi regulamentumát készítette; tőle van „Ferdinand főhg. huszárezredének története a francia háboru kezdetétől a lunevilli békeig“ (Tud. Gyűjt. 1822—1823); és „Károly főhg. strategiai elvei“ (l. k.) az akademia által nyomtatás végett elfogadva. Számos német munkája kéziratban maradt. —y.

Tarczy Lajos, szül. Hetényen Komárommegyében, 1807. dec. 6-kán. Tanult Komáromban és Pápán. Ez utóbbi helyen 1829-ben logica, 1830-ban pedig mathesis tanítója lett. Bécsben egy évig a physikai és matematikai tudományokat hallgatta, s hazatérve, 1832-ben a pápai főtanodánál philosophiai rendes tanáru néveztetett. Tanszékének elfoglalása előtt utazást tett Németországban. Műveinek sorozata : „Természettan az alkalmazott mathesis-sel egyesülve.“ (Pápa és Veszprém, 1838. 2 kötet. Második kiadás Pápa, 1843.) „Népszerű égrajz“. (Pápa, 1838.). „A német nyelvtan paradigmái.“ (Pápa, 1838.). „Gyöngyök a német költészetből.“ Olvasókönyv az ifjuság számára. (Pápa, 1839.). „Elemi ismeretek a természettudományból“. Az alsóbb iskolák számára. (Pápa, 1839.). „Elemi számtudomány.“ (Pápa, 1839.). „A tiszta mértan elemei.“ (Pápa, 1841.). „Népszerű természettan.“ (Pápa, 1841. 5 füzet.). „Kis természettan.“ (Harmadik folyamat, Pápa, 1844.). Ezenfelül közlött számos értekezéseket a folyóiratokban. Illyenek : A természettan története hajdankorban; Elmélkedés a polgári büntetésekről, a Tudománytárban. Philosophiai vázlatok; Honi utazás levéltöre-

dékekben, a Figyelmezőben. „A dráma hatása és literaturánk drámaszegénysége“ című értekezése pályadíj nyert a Kisfaludy-Társaságtól. (Megjelent e társaság Évtapjai 1-ső kötetében.) 1838-ban a m. akademia levelező, 1840-ben a természettudományi osztályhoz vidéki rendes tagjává választott. —k.

Tárkányi Béla, született 1821. jan. 2-án Miskolczon, polgári szülöktől; ugyanott végzé elemi s közép tanodai pályáját, a szónoklati osztály kivételével, melyet Lőcsén futott meg. 1836-ban az egri papnövendékek koszorujába fűzetvén, az ottani érseki lyceumban két évig a bölcsészeti, négyig pedig a hittudományi leczkéket hallgatta kitűnő előmenetellel. Rendszeres tanulmányai által el nem foglalt idejét az emelkedő magyar irodalom termékeinek olvasására szentelé, s másokkal is igyekvék azt megkedveltetni. Nagyobb gonddal 1840. kezdé lantja hurjait pengetni; s ugyanazon évi nov. havában adá ki pályazásra „Honáldozat“ című balladáját a Kisfaludy-Társasághoz Tárkányi Béla név alatt. Műve dicséretet nyert; mi felbátorítá, hogy költeményei zsengeit a szépirodalmi lapok- és zsebkönyvekben közölje. 1841-ben „Az indítványok“ című satyrája ismét megdicsértetett. A dicséret ösztönül szolgált neki további munkásságra. Ugyan-ez évben fordított két töredéket Klopstock Messiásából pusztá gyakorlatképen, a nélkül, hogy az egésznek lefordítására csak gondolni is mert volna. E töredék 1842-ben megjelent a „Religio és Nevelés“ hasábjain (9. sz.). A lapnak e számával ugyanazon postán érkezett hozzá Schedel-Toldy Ferencznek mart. 26-án kelt levele, melyben őt felszólítá az egész Messiás lefordítására. Mit magától tenni nem mert, Schedel buzdítására megkísérte, s a bekövetkezett szünnapokban bemutatta Schedelnek az első éneket, ki által fordítása helyeselték. Bevégezve tanulmányait, 1843. az érseki cancellariában nyert alkalmazást. 1844. júl. 15-én pappá szenteltetett, és ekkor lön legfelsőbb engedelem után a Tárkányi név törvényes tulajdona, melyet eddig csak álnévül használt irományainál magyartalan hangzásu családí neve helyett. A Kisfaludy-Tár-

saság „Az életből“ czimű pályakölteményét Kisfaludy Károly munkáinak egy diszpéldányával jutalmazá meg. Ugyanazon év dec. havában a palóczok közé, Sz.-Erzsébetre segédlelkész-szé neveztetett; hol hivataloskodásától felmaradt igen kevés idejét a Messiás fordításának folytatására, egyházi énekek javítására, s néhány ballada készítésére áldozta. 1846. jul. 22-én a nagynevű Pyrker udvarához szertartóvá, s az egyházmegyei hivatalnál igdatóva nevezé; s azonnal utra is vette magával Bécsen és Prágán keresztül Karlsbadba, onnan Salzburgon át a hofgasteini fürdőkhöz. Közkedvességű költeményeit a „Religio és Nevelés“, a szépirodalmi lapok és zsebkönyvek közlék. Jelenleg érseki titkár. Utóbbi időkben számos ima- és énekes könyveket bocsátott közre. A derék költőnek neve jól hangzik irodalmunkban. —y.

Tarnóczy István, született 1626. aug. 10-én Nyitrán. A szelidebb tudományoknak Nagyszombatban történt bevégezése után 1647. nov. 18-án Bécsben jezsuitává lön, s mint ilyen a kiállott próbaév után Gratzba küldetett a bölcsészeti tanfolyam hallgatására. Ezután Győrött az elemi, majd Ungvárt a szónoklati osztályban szép sikerrel tanított. A hit-tudomány tanulását Nagyszombatban végzé, s ugyanazon tant hallgatói nagy előmenetelével 15 évig alaposan magyarázta. Ritka ildomosága a kassai, soproni, nagyszombati növendék-papság és nemes ifjak, majd a löcsei és győri collegium igazgatására emelé; melly hivatalban 1689. sept. 30-án élte 64-ik évében halt el. Magyar munkái közt ezek említetnek: „Menybe vezető kalauz“. (Bécs, 1675. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek.) „Titkos értelmű róza“. (Nagyszombat, 1676.) „Nagy mesterség a jó élet“. (U. o. 1679. és 1680.) „Holtig való barátság“. (Bécs, 1681. Bercsényi Miklósnak ajánlva.) „Jóakarát, melly által az ember Istennel egy értelművé válik“. (U. o. 1685.) „Vigyázó szem“ (U. o. 1685.); és „Választott nyíl“. (U. o. 1685.). —y.

Tasner Antal, szül. 1808. maj. 5-én Óskün Veszprémmegyében. Iskoláit Veszprémben, Pápán és Pesten végezte. A törvénytudományokat Posonyban hallgatta. Az ügyvédi

vizsgálatot 1831-ben tette le. Egy ideig főuri házaknál mint nevelő tartózkodott; később gr. Andrássy Györgynél, azután gr. Széchényi Istvánnál volt titoknok. 1840 óta a budapesti lánczhid titkára. Mint gr. Széchényi István titkára ennek egyik segédkeze volt főnöke által tervbe s munkába vett nagyszertű vállalatok létesítésében; vele utazott Angol-, Franciaországban, jelenvolt az országgyűléseken, s az ekkép szerzett realismeretek, tapasztalatok eszközlék, hogy a m. akademia már 1833-ban választotta lev. tagjaul. Beszél majdnem minden europai nyelveken. Sajnos hogy bőtudományát önálló munkákban nem hagyományozta az utókornak. Mint író csak a mult évtizedben többnyire általa szerkesztett egyleti jegyzőkönyvek, tervek, jelentések után ismeretes. Azonfelül ő szerkesztette a pesti „Casino-könyvet“ (1834—1841-ig); „Gyepkönyvet“ (1832—1841-ig); ő magyaráta az „Angol szabályokat“ 1836-ban. Hirlapokban több czikkei jelentek meg. Dolgozott a m. akademiai zsebszótárba is. — k.

Tatai Ferencz, szül. 1698. Föltűnt mint szoboszlói és debreczeni predikátor. 1753 óta tiszamelléki superintendens. Meghalt 1767. Francia és német nyelvből fordított néhány munkát; ilyen: „A sz. irás épülete, és idvességes olvasására tanácsadás“. (Debreczen, 1751.). „Stehelin Kristóf katekismusi házi kincse“. (Kolosvár, 1752.). „Kegyelem szövetségének titkába való bevezetés“. (Debreczen, 1754.). „Moulin Péter egy hétre való elmélkedések és könyörgések az Ur vacsorájához való készülettel egybe“. (U. o. 1758.). „Az igaz kegyességnek kezdete és előmenetele“. Dodridge Fülöp után. (U. o. 1761.). — y.

Taubner Károly, szül. 1809. oct. 15-én Veleghen, Fehérmegyében, hol atyja ag. v. lelkész volt. Iskoláit Sopronban végezte 1821—1831-ig, hol egyszersmind a m. társaságnak titoknoka és Vécsey és Zsolnay házaknál nevelő volt. A papi vizsgálat letétele után, 1834-ig Temesvárott viselt nevelei hivatal. 1837-ig Berlinben a nyelvészeti, bölcsészeti, természetstani, felsőbb mértani s csillagászati tudományokat hallgatta; s ugyanott nyerte el a bölcsészettudori koszorut. Rad-

zinsky gróffal beutazta Lengyel-, Orosz-, Svéd-, Dan-, Poroszországokat, Némethon több részeit. 1837-től Pesten az ag. v. gymnasiumban igazgató tanár, s e minőségében bold. Maria Dorottya nádornő udvari papja volt. 1840-ben Franciaországot és Némethon déli részeit utazta be. 1844 óta tábori pap lett Milanóban. A m. akadémia 1840-ben választotta lev. tagjaul. Irói munkálatai több egyházi beszédeken s a tudományos lapokban közlött cikkeken kívül: „Birálati vizsgálat Hegel bölcselkedése felett“ Pest, 1838.; „A lélekesszme, bölcsészeti, történet-birálati szempontból, különös tekintettel Hegelre“ Pest, 1839.; „Anacreon dalai“ Pest, 1839.; „Archimedes körmérése Eutweins magyarázataival a görög eredeti szerint egészítve és alkalmazva“ Pest, 1840.; „Plutarch parallelái“ dr. Székácsal, elfogadva a m. t. társaság által; „Tiszta mennyiségtan“ Pest, 1841. — A m. t. társaság 1840-re kitűzött következő matematikai kérdést: „melyek az első és Másodrendű görbék? vitessenek ezek által összrendesekre, s adassanak elő főbb tulajdonságaik“ ő fejtette meg, miért 100 arannyal jutalmaztatott. Nevezetes értekezései: „Párhuzam Aristoteles és Hegel közt“. (Ath. 1839.) „Fourieri módszer a fensőbb fokú számegyenletek feloldásáról“. (Tudománytár). „A kupmetszetekről“; „Miként találták ki földünk nagyságát?“ (u. o.). Egyideig a Prot. Egyházi és Isk. Lapnak segédszerkesztője volt. Jeles egyházi szónok. - k.

Taxonyi János, szül. 1677. sept. 17-én Hanusfalván Sárosmegyében. Jezuitává 1697. lett. Tanított Gyöngyösön, Egerben a humaniorákat, Kassán és Kolosvárt pedig a hittudományt. Különféle helyeken 12 évig viselt hitszónoki hivatalt. Kortársai által szónokok fejedelmének nevezetik. Győri rendtársait 13 évig kormányozta. Munkás életét 1746. jan. 4-kén zárta be. Magyar művei ezek: „A negyven napi böjtnek szentsége“. (Nagyszombat, 1739.). „Az emberek erkölceinek és az Isten igazságának tükörei“. (Győr, 1740.). — y.

Telegdi Miklós, szül. 1535. Telegden Biharmegyében, melly régi nemes eleinek ősi jósága volt. Növendékkorában a krakói iskolákban járt, és tanulását is ott végezte. Hazá-

jába visszaérkezvén, 1558. Oláh Miklós esztergomi érsek által pappá szenteltetett; s úgy látszik igen korán jutott az esztergomi kanonokok koszorujába: mert már Veráncz Antal primás mint nagyprépostot 1573. végrendeletének végrehajtójává tette. Rudolf király, tekintvén érdemeit, 1579. pécsi püspökké nevezte. Mintán ugyanazon évi maj. 15-én az apostoli sz.-széktől is megerősítettett, első gondja volt, hogy a pécsi székesegyház kincseit, mellyeket Draskovich Posonyba letévé, Dudics Endre eltulajdonított, fölkeresvén, visszaszerezze. Rudolf 1573 óta az esztergomi érsekséget üresen hagyván, 1582-ben, minthogy székhelye ugysiz ozman járomban nyüggött, az apostoli szék követe, Bonomus Ferencz Telegdit nevezte a lelkiekben helyettesül. A kath. hitnek élte fogytaig fáradhatlan és buzgó hirdetője volt; mellyel beteges állapotjában sem hagyott föl: mint ezt Káldi György vasárnapi predikázióiban följegyzé: „Boldog emlékezettü Telegdi Miklós pécsi püspök, ugymond, kit noha fölötte igen meggyötört volt a köszvény.. mindazáltal a predikálást el nem hagyta“. Munkái közt magyar e kettő találtatik: „Az Evangelionnac, mellyeket Vasárnapokon és egyéb Innepeken esztendő által az Anyaszentegyházban olvasni és Predikállani szoktannac magyarázattya“. (3. köt. mellyek elsejét 1577. Bécsben, a két utolsót pedig 1578. és 1580. Nagyszombatban saját nyomdájában bocsátotta napfényre). A példányok rövid idő alatt annyira elkapattak, hogy már Káldi idejében nagy pénzben sem lehetett azokra szert tenni; miért jónak látta Telegdi János kalocsai érsek 1635. Bécsben ismét ujra kinyomatni. Második harczoló munkáját Bornemisza Péter semptei predikátor ellen intézte, illy czim alatt: „Telegdi Miklósnak pécsi püspöknek felelete Bornemisza Péternek fejtegetés nevü könyvére, mellybe főképen az jó cselekedeteknek jutalmáról való igaz keresztényi tudományt oltalmazza. Jöllehet egyébre is mindenre választ teszen, valamiben Péter az ü vallását ellenzi. Nyomattatott Nagyszombatba 1580. esztendőben“. E könyvének 170-ik lapján még más kiadott munkájáról is emlékezik: „Canisius Péter kathekismusát még ifju koromban én

fordítottam magyarra“; s a 182. lapon Bornemisza Péter azon ellenvetésére, hogy a katolikusok az antichristus tagjai, imígyen ír: „Daniel antichristusról szól, kinek tik vagytok tagjai nem mi. Megbizonyítottam azt én kis rövid írásomba, melyet szintén most nyomtatnak, mikoron ezt írom“. 1583-ban Nagyszombatban az esztergomi megye használatára adta ki az „Agendarius“ nevű derék latin munkáját, melyhez vannak mellékelve néhány ajtatos imádságok és intések azok számára, kik a szentségekben részesülnek, vagy azok kiszolgáltatásánál jelenvannak. Nagyszombati nyomdáját, melyet 1577. a bécsi jezsuitáktól ezer forintot vett meg, Rudolf 1584. azon kiváltsággal ruházta fel, hogy a benne fényrejött könyveket, Telegdi beleegyezése nélkül, senkinek sem volt szabad után nyomtatni. Sokat fáradozott Mossóczi Zachariás nyitrai püspökkel az országgyűlési végzetek összeeszedésében is. A magyar irodalom egén ő mindig tündöklenni fog. Meghalt 1586. apr. 22-én, munkás életének 51-ik évében. Hamvai Nagyszombatban nyugsznak. — y.

Telek József, szül. 1716. Tarnóczon, Nógrádmegyében. Sz. Ferencz szerzetébe lépven, az ujoncz-évet 1736. Szécsényben állotta ki. Végezve rendes tanulmányait, először a bölcsészetet, majd utóbb a hittudományt is szép sikerrel tanította. Elemében azonban a szószéken volt, honnan ékes nyelven hirdeté több évig az evangéliomi sz. igazságokat. Sz. Rozalia életén kívül, töle nyomtatásban ezeket bírjuk: „Négy világító urnapi lámpások“. (Kalocsa, 1768. ajánlva gr. Batthyányi József kalocsai érseknek). „Egyházi beszédek a boldogságos szűz Máriáról“. (Buda, 1772.). Magyar-sága velős és virágzó. — y.

Gr. Teleki Domokos, szül. 1773. Már ifju korában szép ismereteket fejte ki; meghalt 25 éves korában közönséges szánattól kisérvé, 1798. sept. 16-án. Lipcsében a gazdasági, Jenában a természetvizsgáló társulat tagjai sorába vette fel; a jeni mineralogiai társulat pedig elnökévé választá. Az erdélyi nyelvmívelő társaságnak is buzgó és munkás dolgozó társa volt, s iránta sok vagyonos és tanult férfiakban

gerjeszte részvétet. Több munkát szerzett, melyek részint kéziratban maradtak a maros-vásárhelyi könyvtárban letéve; köztük legnevezetesebb utjának, melyet Magyar- és Erdélyországban, a kapcsolt részekben és a tengerparti vidéken tett, leírása. Címe ez: „Egynehány hazai utazások leírása Tót és Horvátországoknak rövid ismertetésével“. (Bécs, 1796.). y.

Gr. (széki) **Teleki Ferencz** (idősb), szül. 1785-ben Erdélyben. Tanult 1799—1804. a bécsi Theresianumban. 1810-ben cs. kir. kamarássá, 1831-ben a m. akadémia tagjává neveztetett. Meghalt 1831-ben. „Verseit s néhány leveléből töredékeket“ Döbrentei adta ki (Buda, 1834.). — k.

Gr. **Teleki József**, Lászlónak fia, szül. Huszton 1738. dec. 21-én. Tanulmányait Losonczon kezdte; azután szülői házánál képeztetett. 1759-ben utazásokat tett: bejárta Helvetiát, Rajna vidékét, Hollandot; meglátogatta Parist. 1761-ben hazatérvén, házasságra lépett a dúsgazdag Sziráki Roth Johannával: mi által a leggazdagabb birtokosok egyike lett Magyarországon. 1767-ben Erdélyben kir. táblai bírónak neveztetett. II. József uralkodása kezdetén (1781.) Békésmegye főispáni helyettesévé, 1782-ben Ugocsa főispánjává neveztetett. Ő volt első, ki protestáns létére illy hivatalt viselt Magyarországon. Az országgyűléseken heves bajnoka volt a protestantismusnak. 1795-ben koronaőr lett, s mint illyen halt meg Pesten, 1796-ban. Néhány latin és magyar beszédek kivül, melyek nyomtatásban is megjelentek, birunk töle költeményeket is; melyek közül említésre méltók: „Atyafiai barátság oszlópa“ egyik nővére halálakor kiadott emlékversek. (Kolosvár, 1779.) „Gr. Teleki József ugocsai főispán s koronaőr versei“ (Minerva, 1829.). „Az emberi életéről“. (Magyar Múzeum. II. 145. 271. 392. l. — k.

Gr. **Teleki József**, szül. 1790-ben Pesten. Első tanulását Kolosvárt végezte, s utóbb a pesti egyetemhez ment át. Iskoláiból kikerülvén, Pestmegye aljegyzője lön; 1810-ben tiszteleti fogalmazó a helytartótanácsnál. 1812-ben külföldre utazott; bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát, Schweizot, éjszaki Olaszországot, s visszatért 1815-ben hivata-

la folytatására. 1818-ban tiszteleti titoknok ugyanazon kormányshéknél; 1824-ben kir. tábla bírása, 1827.csanádi, 1830. szabolcsi főispán, 1832. a m. cancellariánál előadó, végre koronaőr, majd Erdély kormányzója lett. A m. akademiának keletkezte óta először az igazgató tanács tagja, később elnöke volt halálaig. Számos értekezése és bírálata van a „Tudományos Gyűjtemény“-ben, mellynek, Fejér György lelépése óta, szerkesztésében is tetteges részt vőn. 1816- és 1817-ben a Marczibányi jutalmat illető bírák két pályairatát koszoruzák meg; egyiknek czime: „A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és módok által“. E munka egyik része nyelvünk történetének vázlatát foglalja, s eldöntő szöveg a nyelvújítási kérdésekben. Másiknak czime: „Egy tökéletes magyar szótár elrendeltetése, készítése módja“. Ezen nyelvészeti, részint széptani munkálatok után történeti tárgyú cikkeket közlött Kisfaludy Károly „Aurora“-jában; mellyek átmeneti pontot képeznek történet-tudományi pályájára: mire 1825 óta szentel é hivatalától meggazdálkodott minden perczeit. Ugy látszik, hogy történeti buvárkodásában a Hunyadiak korabeli magyar állam- és népelet az, mellyre kizárólag figyelmét fordította; különben azon roppant eredményt, mellyet „A Hunyadiak kora Magyarországon“ című nagy munkájában kifejtett, elképzelni nem lehet. Nagybecsű mű, s méltó egy akademiái elnökhöz. A mű 12 kötetre menend. Eddigélé a 4 első kötet, és a 10-ik, melly az okleveles gyűjteményt foglalja magában, jelent meg. A következő négy kötet kéziratban készen van. Remélhetőleg az utolsó, vagyis a 9-ik kötetre sem hiányzik a kész anyag: és így a nagy mű befejezve leend. A szerző a munka egész jövedelmét, melly, ha a példányok elkelnek, 25,000 pft-ra menend, a m. akademiának ajándékozta: úgy, hogy az összeg tökesítettvén, egy hatoda az akadémia alaptőkéjéhez csatoltassék, a többi pedig részint a könyvtár gyarapítására fordittassék, részint a természettudományi osztály rendelkezése alá bocsáttassék. — Megjegyzendő, hogy Teleki József már azelőtt 5000 pftal gyarapította a m. akadémia alaptőkéjét. Meghalt az 1855-ik év elején. Tiszteletére a

pesti mindkét prot. egyházakban nagy gyászünnepély rendeztetett. Az ez alkalommal mondott halotti beszédek, Tompa- és Székácutól külön füzetekben nyomtatásban is megjelentek. 1834-ben megvásárolván Kresznerics könyveit, kézíratait, régi pénzeit, azokat a 30,000 kötetre menő családi könyvtárral együtt a magyar t. társaságnak ajándékozta; alapítványt tevén annak gyarapítására.

Gr. Teleki László, szül. 1764. Szirákon. Tizenhárom éves korában a marosvásárhelyi collegiumban tanult Fogarasi Pap József vezérlete alatt. A jogtudományokra maga édes apja, ellen nem állván sulyos, hivatalos és családi gondjai, tanította. Ez ösztönzé olvasásra is, és tudományos tárgyak dolgozására szorítván őt, iratait kérlelhetlenül bírálta. Magyarhonba költözvén atyja, a felserdült ifju Cornides ügyelése alá bízott. Az ügyvédi vizsgálatot mindenek megelégedésére, s még szigorú követelésü apjának is örömére tette le. 1785-ben István nevü ifjabb testvérének és Cornidesnek társaságában külföldre utazott. Göttingában másfél évet tölte, s hallgatta hőseit a német tudományos irodalomnak. 1787-ik év végén, megjárva Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát és Schweizot, visszatért. 1789-ben az erdélyi kormányzéknél tiszteleti titoknok, 1791. kamarás, 1792. erdélyi k. táblai bíró, időközben Mármaros követe az 1790-ki országgyűlésen. 1799. Magyarországra tevén át lakását, nem-sokára (1803.) a k. tábla bárójává, 1811. Somogy megye administratorává, 1819. hétszemélynökké neveztetett. József nádor a Marczibányi-féle jutalmazó bizottság elnökségével őt tisztelte meg. Elhalt 1821-ben, mart. 24-én. Sok iratai maradtak nyomtatva és kéziratban, prosában, és versben, melyek mind megannyi bizonyítványai tudományos készségének, munkásságának, és minden szépért, nagyért hevülő tiszta hazafiságának. Versein és egyéb apró értekezésein kívül, minő a magyar t. társaság felállítása iránti véleménye, nevezetes: „A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak“ (Pest, 1806.) czimű; mellyben a magyar nyelv eredetét, történetét, természetét, nyelvtani és

szóköltési alkatát, miveltsége fokát, a magyar irodalom akadályait, előmozdítása eszközeit tárgyalja, s itt is egy t. társaságot vázol. Kellemes olvasmány. — y.

Télffy János, szül. 1816. jun. 18-án Nagyszombatban, r. kath. szülöktől. A gymnasiumi tanulmányokat szülőhelyén, a bölcsészetet ugyanott mint papnövendék, a hittant három évig a bécsi Pazmaneumban, a jogtudományt Pesten végezte. 1834-diki aug. 29-én bölcsész tudori oklevelet nyert; 1836. dec. 9-én a hittanból tette le az első szigorlatot; 1841-ben köz- és váltó-ügyvéd; 1844-ben a paduai tud. akademiának levelező tagja; 1845-ben a magyar természettársulat rendes, 1847-ben a pesti egyetemi bölcsészeti kar kebelezett, és ugyanazon évben a magyar gazdasági egyletnek rendes tagja lett. — 1838-ban díjnok a triesti posta-igazgatóságnál, később gyakornok az állami számvevőségnél ugyanott; 1843—1844-ben a jelen nem lévők követte a posonyi országgyűlésen, 1845-ben gyakorló ügyvéd Nagyszombatban; 1846-ban a pesti egyetemhez hivatott meg a görög nyelv és irodalom tanszékére helyettes tanárrul; 1848-ban pedig az olasz nyelv helyettes tanárára; s 1852-ben a classica philologia s irodalom rendkívüli tanárrul neveztetett. — A különféle lapokban, u. m. „Regélő-, Csarnok-, Társalkodó-, Világ-, Gazdasági lapok-, Divatcsarnok-, Pesti Napló- s Religio“-ban közlött értekezéseinek, alkalmi verseinek, bírálatainak stb. száma 60-ra megy. — Ezek közt említést érdemelnek: „Jézus Krisztusnak Nápolyban feltalált halál-ítélete“. (Csarnok, 1840.) „Aucillon nézetei a társadalomról“ (u. o. 1840.). „A katolicismus bukása Grönlandban“ (Religio, 1849. Angolból.). „Az egyetemi tanulmányok szervezete Austriában“. (Kivonat a német eredetiből. Religio, 1849.) Önálló munkái: „Sz. kir. városi melódiák“ (Posony, 1843.). „A statistika elmélete“ (u. o. 1843.). „A mező-gazdaság elvont statistikája“ (Posony, 1845.). „Gyakorlati ó- és új Görög Nyelvtan“ (Buda, 1848.) stb. — k.

Tessedik Ferencz, született 1800. febr. 22-én Szarvason, Békésmegyében, hol atyja Samuel, evang. predikátor,

az általa állított földmivelő intézet igazgatója volt. Tanulmányait Mezöberényben, Selmeczen, Posonyban és S.-Patakon végezvén, 1822. Pesten ügyvéddé esküdött, majd gr. Apponyi Antal uradalmi igazgatóságánál, és utóbb a gróf mellett Párisban magán titoknak lett. Miután 1827. Franciaország déli részét és Spanyolországot, 1828. Angliát, Németalföldet és Németországot bejárta, hazajött, s a magyar kamaránál nyert alkalmazást; honnan 1835. a cs. közönséges kamarához tiszteleti titoknokságra léptetett elő. A magyar t. társaság 1832. január 18-án választá el levelező tagjaul; s mint ilyen halt meg Bécsben, 1844. Erejét a szépliteratúrában már 1818 és 1819-ben, mint a posonyi evang. magyar egyesület tagja kísértette meg. Önálló munkája: „Tessedik Ferencz utazása Franciaország déli részében“, Pesten, 1831-ben jelent meg. Írt a Tudományos Gyűjteménybe több értekezést; vannak tőle versek az Aurorában (1827. és 1830.). Az „Az ócsai és demsusi régi egyházakról“ a magyar t. társaság Évkönyveinek II. kötetében értekezett. Maradtak fen német és francia nyelven írt cikkei is. — y.

Thaisz Endre, született 1789. nov. 15-én Jolsván, Gömörmegyében. Iskolai oktatásban Szepes-Szombathelyt, Lőcsén, Rosnyón és Késmárkon részesült. A hittudomány iránt nagy vonzódást érezvén keblében, annak tanulásához fogott; de minthogy a háborus idők bekövetkeztével külföldi egyetemekre nem mehetett, szándokát változtatván, a törvényt hallgatta. 1811. mart. 16-án ügyvédi oklevelet nyervén, Pesten letelepedett. Gyermeksége óta dolgozgatott ő deákul, németül és magyarul; különösen örvendette a hexametereket: azonban az irodalmi pályán, mint a Tud. Gyűjt. szerkesztője lőn ismeretessé, melyet 1817. a IX. kötetel vett át és folytatott 1828. évi februárig. Saját dolgozata benne kevés volt; de annál munkásabb volt mások buzdításában, s az intézet és irodalom részére megnyerésében. Wigand Ottot, akkoriban pesti könyvárust, egy új folyóirat kiadására birta, mely „Sas“ czim alatt meg is indult 1831-ben; ennek szerkesztését Thaisz a 3-ik kötetig Csarneczkyvel, a 12-kig maga, a 15-kig Molnár

Sándorral vitte, s azt koronkint saját cikkeivel is gazdagította; melyek közt „A magyar törvény elsőbbségének némelly vonásai“ című említendő. Időközben dolgozott a Közhasznú ismeretek társába is. Scott Walter „Ivanhoe“ regényét (Pest, 1831. 5. k.) fordította. Wachtler Bernátnak „Nyílt szívé észrevételek a Magyarország számára javasolt váltó s törvénykezési rendszerre“ című munkáját pedig magyarítva, 1832-ben nyomatá ki. Irodalmi fáradozásai tekintetéből a magyar t. társaság által mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 17-én levelező tagjává választatott. Éltét 1840. július 9-én végezte be. — y.

Timon Samuel, született 1675. Trencsinben. Alsóbb iskoláit Posonyban 1693. elvégezván, a jezsuiták közé állott. Mint tanító Nagyszombatban 18, Kassán 14 évet töltött, hol 1736. apr. 7-én élte 61. évében meg is halt. A magyar dolgok körül igen sokat fáradozott. Munkáit utolsó beteges éveiben rendezé sajtó alá. Nevezetesbek ezek: „Purpura Pannonica“. Nagyszombat, 1715. bővitve ismét kiadatott; a magyar sz. korona alatti tartományokban élt bibornokok életét és tetteit foglalja magában. „Imago antiquae et novae Hungariae“. Kassa, 1733. és 1734. „Epitome chronologica Rerum Hurgaricarum“. Sz. Istvántól fogva 1735-ig stb. — y.

Tinódy, költői néven **Lantos** Sebestyén, szül. Tinódon Fejérmegyében, a tizenhatodik század elején, szegény, de nemes szüléktől. Igen termékeny, sőt ugyyszólván legjelesb költő volt kortársai közt. Ifju koráról csak annyit tudunk, hogy főrangú urak kegyességéből neveltetett, és mint iratai mutatják, Török Bálint mellett viselt udvari hivatalt; később 1543-ban Daruvárt Verbőczy Imre tolnai főispánnal tartózkodott; végre hosszabb ideig Kassán lakott, hol sok viszontagságok közt készítette költői munkáit. Innen Kolosvárra költözött, munkáinak kiadhatása végett (1553-ban). Mutatja ezt a következő, 1554-ik évben ugyanitt megjelent „Cronica“ című munkája, melly kisebb dolgozatain kívül, „Erdély törtériját“ tartalmazza. Erdélyt elhagyván, Nádasdi Tamás nádornál talált menedéket, s itt fejezte be munkás életét 1558-

ban. Munkáit a „Nagy krónika“ nevezet alatt ismeretes saját gyűjteményében adta ki, következő elnevezéssel: „Judit aszszony historiája“. 1539. „Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról“. 1541. „Prini Péternek, Majláth Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról“. 1541. Verbőczy Imrének Kaszon hadával köszári mezőn viadalja“. 1543. „Az szalkai mezőn való viadalról“. 1544. „Szuliman császár Kazul basával viadaljáról“. 1546. „Vurkucs Tamás idejébe lőtt csaták Egörből“. 1548. „Sokféle részegösről“. 1548. „Dávid király, mint az nagy Goliattal megvív“. 1549. „Szitnya, Leva, Csábrág és Murány váraknak megvevése, hét részben“. 1549. „Kapitány György bajviadalja“. 1550. „Károly császár hada Saxoniába“. 1550. „Zsigmond király és császárnak krónikája“. 1552. „Szegeci veszödelem“. 1552. „Az vég Temesvárbán Losonczy haláláról“. 1552. „Egervár viadaljáról való ének“. 1553. „Egri historiának summája“. 1553. „Enyingi Terek János vitézsége“. 1553. „Budai Ali basa historiája“. 1553. „Ördög Mátyás veszödelme“. 1553. „Az udvarbirákról és kulcsárokról“. „Hadmagyoknak tanúság mikor terekkel szömbe akarnak öklelni“. — k.

Tittel Pál, született 1784. jan. 5-én Pásztón, Heves-megyében, polgári szülőktől. Gyöngyösön és Kecskeméten kitűnőleg végezvén tanulását, egyházi köntöst öltött, és mint egri növendékpap ugyancsak Egerben hallgatá a bölcsészettét és hittudományt. Az iskolából kikelt növendéket érseke, b. Fischer István udvarába hívá, s levéltárnokká, majd közelebbről tapasztalván tehetségeit, 1806-ban az ottani lyceumban mathesis tanárává nevezé. E tanszéket négy évig tartotta, s midőn hajlandóságát követheté, a csillagászattal, mint kedvencz tárgyával foglalkozék; mellyben hogy magát tökélyesítse, Bécsbe utazott, alapos utmutatást magának ott szerzendő. Év multával hazatért, és olly tüzzel adta magát kedves tanulmányára, hogy egészsége fenékből megbontakozék; mellynek helyreálltával ismeretei bővítése végett külföldre vágyott. Szándoka nagylelkű érseke által helyeseltetett. Meglátogatá Göttingát, hol a tudós Gauszszal és más nagyhirű csillagá-

szokkal ismeretséget kötött. Másfél év után Páris, majd a világ városát Londont is megjárta; s miután Europa leghiresebb csillagászai körül végezte tanulását, édes övéi közé visszatért: nagy fáradsággal gyűjtött ismereteit hona hasznára s dicsőségére fordítandó. A tudós püspök gr. Eszterházy Károly alkotta csillagásztorony igazgatását átvéve, 1824-ben udvari kinevezés által a budai csillagász-torony igazgatására, a magyar egyetemhez csillagásztudomány tanítására emeltetett. Hét évet töltött itt nem annyira földnek, mint égnek élve. Egyéb külföldi folyóiratokban megjelent értekezéseinek kívül, említésre méltó a Tud. Gyűjt. 1826. 9. k. kiadott „Astronomiai értekezés, az 1820. esztendei nevezetes napfogyatkozás alkalmatosságával“; meg Budán, 1830. kijött „Rövid tudósítás a budapesti toronyórák regulázása végett adandó jelek idejéről“ stb. A magyar t. társaság felálltával, annak igazgatósága Titelt a mathematicai osztályban rendes taggá nevezé. Elhalt 1831. aug. 26-án legnagyobb szegénységben. Benne szaktudománya nagyon sokat vesztett. — y.

Toldy előbb **Schedel** Ferencz, született 1805. aug. 10-én Budán, hol atyja k. tisztviselő volt; ki saját vezetése alatt jövődjének határozottan irányt is adott. 1813-ban a magyar nyelv tanulása végett Czechlédre küldetett, honnan egy év múlva visszajöven, Pesten kezdé meg iskoláit, és azokat, a költészeti osztályt kivéve, melyet 1813³/₄ Kassán, a tót nyelv miatt töltött, ugyanott be is végezte. Az egyetembe 1819—1823. járt, és 1828-ban szemézmester, majd tudor lett. Magyar verset 1818-ban irt először, midőn baróti Szabó Dávidon kívül más magyar költőt még nem ismert; neve nyomtatva 1821-ben volt először a Szépliteraturai Ajándékban; 1823. Schiller „Haramiáit“ fordította, s a rossz fordítás keserű bírálatot vonván maga után, a fordítói pályától csakhamar visszaijesztetett. Szabad idejét ez években leginkább a magyar és idegen, újabb irodalom tanulására fordította. 1826-ban Kulcsár és Thaisz buzdítására kezdte meg a Tudományos Gyűjteményben aesthetikai bírálatait. Szemere Pál felszólítására részt vett az Élet és Literaturában, gr. Dessewffy József-

re koronkint a Minervában. Idegen ajku polgártársainkkal a magyar irodalmat igyekeztetni megismertetni s megkedveltetni, kiadta a „Handbuch der Ungarischen Poesie“ (Pest és Bécs, 1828. 2. k.) című munkáját; ezt követte ugyanazon évben „Magyar költői régiségek“ című műve. 1829—1830. megjárta Németországot, Belgiumot, Angliát, Franciaországot, főleg azért, hogy a külföld tudományos és különösen orvosi intézeteit és élő híres tudósait megismerhesse. Visszatérte után Bugát Pállal egyesülvén, az első magyar orvosi folyóiratot „Orvosi tár“ név alatt indította meg, és ezt három évig folytatta. E mellett munkássága nagy részét a magyar t. társaság foglalta el, mellynek 1830. rendes tagjává, következőben pedig segédjegyzőjévé választott; s mellynek meghagyásából a „Magyar- német és Német- magyar Zsebszótár“ szerkesztésében is társ volt; azonkívül a Kisfaludy-Társaság megbízásából „Kisfaludy Károly minden munkáit“ X. k. adta ki, s a Bajza szerkesztette „Kritikai lapok“-ban is élénk részt vett. 1833-ban a magyar egyetemnél a diaetetica rendes tanárává, s a „Tudománytár“ szerkesztőjévé neveztetett. 1835. sept. 15-én a magyar t. társaság titoknokává választatván, a Tudománytár szerkesztését letette. 1837 kezdetével, Bajza és Vörösmarty társaságában indította meg az „Athenaeum és Figyelmező“-t, melly folyt 1840 végeig, miután egy kritikai vállalatnak hazánkban minden nehézségeivel négy évig küzdött. Az 1836. alakult Kisfaludy-Társaságnak munkás tagjává, 1841 óta pedig igazgatójává lőn. 1844-ben neveztetett ki az egyetemi könyvtár igazgatójának. Nevezetesebb munkái ezek: „Szegények patikája“. Hufeland után. Pest, 1831. „Orvosi szókönyv“. U. o. 1833. „A műfordítás elvei“. Buda, 1843. „Az írói tulajdon, philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó írói törvények és vélemény egy magyar írójogi törvényről“. Pest, 1840. Ez ügyet 1838-ban pendítette meg először az Athenaeumban; 1844. az országgyűléshez a Kisfaludy-Társaság petitiót indítványozván, s az által lelkesen felkaroltatván egy írójogi törvénycziknek szolgált alapul, melly a fejedelemhez megerősítés végett föl is terjesz-

tetett. „Dietetica elemei“. Buda, 1839. „Irodalmi beszédei“. Posony, 1847. „A magyar történeti költészet Zrinyi előtt“. Bécs, 1830. Első költemény. Kiadta: „Dayka verseit“ (Buda, 1833.): „Czuczor Aradi gyűlését“ (u. o.); „Cornelius Neposát“ magyarul (Pest, 1843.); „Kazinczy Ferencz eredeti munkáit“ (Bajzával. Buda és Pest, 1839—1845. 5. k.); „Kisfaludy Károly minden munkáit“ (Pest, 1843. Kétféle kiadásban); „Csokonai Vitéz Mihály minden munkáit“ (u. o. 1844. 1. k.); „Vörösmarty minden munkáit“ (u. o. 1847—1848. 10. k. Bajzával.); „Kisfaludy Sándor minden munkáit“ (u. o. 1847. 6. k.); „Kármán József írásait s Fanni hagyományait“ (u. o. 1843.); „Kis János poetai munkáit“ a nemzeti könyvtárban. A Kisfaludy-Társaság „Évlapjai“ szerkesztése alatt jöttek ki. Megemlítendő még azon irodalmi-critikai munkássága, melyet az „Athenaeum“ megszüntte óta más lapokban, u. m. a Világ-, Életképek-, Budapesti hiradó-, Szépirodalmi Szemlében (melly utóbbinak Erdélyivel és Henszlmannal kiadója volt) kifejtett. Ez időből valók: „Emlékbeszéde József nádor felett“ (Buda, 1847.). „Emlékbeszéd Kis János felett“ (a Kisfaludy-Társaság 1848-iki gyűlésében; Buda, 1848.). Az 1848/9-iki zavarok okozta rövid szünet után új erővel látott a munkássághoz. 1850-ben egy tudományos havi iratot alapított „Uj Magyar Muzeum“ czim alatt, s azóta folytatja azt szakadatlanul: mely folyóirat átalában a nemzeti tudományt de főleg az irodalom és történet érdekeit képviseli. Irodalomtörténeti újabb munkálódásait, mint a bécsi tud. akademiának 1848-ban megválasztott lev. tagja, „A magyar történeti költészet Zrinyi előtt“ czimű dolgozatával nyitotta meg, azon akadémia Évkönyvei I. kötetében, s külön is (Bécs, 1850.) a „Denkschriften“-ben, német fordításban, és mi legkülönösebb, magyar eredetiben is. 1850-ben júniusban szinte a bécsi akademiában előadást tartott: „Culturzustände der Ungarn von der Annahme des Christenthums“. (Megjelent magyarul is az Uj Magyar Muzeum I. füzetében.). Ez évben jelent meg Pesten a Dieteticának javított kiadása „Toldy Ferencz két könyve az egészség fentartásáról“ czim alatt; s az általa szerkesztett

„Reguly-Album“. Midőn az irodalom-történet az iskolai tantárgyak közé fölvétetett, Toldy azonnal illyennek kiadásáról gondoskodott; és pedig először egy kisebbszerűt adott ki, e czim alatt: „A magyar nemzeti irodalom története“ (két kötet. Pest, 1851. Második kiadás u. o. 1852.); mely a régi és középkori irodalmat tárgyalja, ennek harmadik kötete is megindult 1853-ban „Uj nemzeti irodalom története“ czim alatt, de befejezve még nincs. — Következik: „Chronicon Hungarorum nunc primum editum“ (Buda, 1852.). „Magyar Chrestomathia“ a nagy gymnasiumok szükségeihez alkalmazva (Pest, 1853.). „Faludi Ferencz versei“ (5-ik kiadás. Pest, 1854.). „Alexandriai sz. Katalin verses legendája“ egy kisebb legendával s magyarázó jegyzetekkel, (Pest, 1854.). Ezek mellett a nemzeti könyvtár folytatásaul: „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ eredeti kéziratok s kiadások után a szerző életrajzával. (Pest, 1853.) „Faludi Ferencz minden munkái“. (Pest, 1853.). „Zrinyi Miklós munkái első (költői) része“. (Pest, 1852.) „A tizenhatodik századbéli magyar történetírók“. (Pest, 1854. Eddig két kötet.) Legujabban: „A magyar költészet története“, egy kötet. (Pest, 1855.) A legrégebb időktől Kisfaludy Sándorig. „A magyar nyelv és irodalom kézi-könyve“. (Pest, 1855.) „Immaculata a régi magyar anyaszentegyház hét szent beszédében“. Régi codexből részben nyomtatványból, nyelvjegyzetekkel. Kiadta a Sz.-István-Társulat. (Pest, 1855.). A nemzeti és idegen irodalom ismeretét illetőleg ő áll első helyen hazánkban. Neve 1821, és így életének 16-ik éve óta forog a magyar irodalomban lankadatlan törekvéssel. Egy sincs íróink közül, ki annyira ildomosan tudná magát elhuzni a kedélyrontó politikai anomáliáktól mint ő; s az egyik főszükség, hogy valaki a maga elé szabott kört és időt igazán férfimódra betöltsesse. Nevét Toldy 1847-ben változtatá.

Tompa Mihály, legjelesebb költőink egyike, jelenleg hamvai ref. lelkész, szül. 1819-ik évben, Rimaszombatban, szegény nemes szülőktől. Tanulását szülőhelyén kezdette, s végezte Sárospatakon, 1832-től 1845-ig. Már tanuló korában

lépett fel költői kísérletével az „Athenaeumban“. 1845-ik év végén Pesten a jogot kezdette hallgatni, hanem a következő évben a bejei papságra hivatván meg, a meghívást elfogadta. — 1846-ban jelentek meg tőle „Népregék és népmondák“; 1847-ben „Versei“-nek 1-ső kötete. Ugyanez évben a Kisfaludy-Társaság, mellynek tagjává ez évben választatott, dicséretre méltatta és külön díjra érdemesítette „Szuhay Mátyás“ czimű pályakölteményét. 1852-ben „Regék és beszé-lyek“ czimű költeménye látott napvilágot; 1853-ban „Virág-regék“ jelentek meg tőle, s végre 1854-ben „Versei“-nek 2-ik kötetét adta ki. Dolgozott ezenfelül az „Athenaeum“-almanachok-, havi és időszaki iratokba is. Bejei egyházból Kelemérre, innen nemrég Hamvára (Gömörmegeye) hivatott meg lelkésznek. — Tompa különösen a regék és mondák irásában kitünő, s e tekintetben alig mulja őt fel költőink közül egy is. —k.

Tormay Károly, szül. Vácson, 1804. évi június 29-én; a gymnasiumi iskolákat Budán és Pesten, a philosophiát és orvosi tanulmányokat szinte Pesten végezte. 1829. év kezdetén mint orvos-doctor oklevelet nyert; ugyanazon évben Európának nagy részét, u. m. Német-, Holland-, Francia-, Olaszországot, Schweizot és Belgiumot utazta be. 1830-ban a magy. kir. egyetemhez, mint segédorvos kineveztetvén, itt két évig szolgált. 1832-ik év végével Tolnamegye főorvos-sává neveztetett, s e minőségben 1848-ik évig működött, s egyszermind a kormány által, mint egészség ügyi tanácsos, Oláh- és Moldvaországba a cholera észlelése végett küldetett. Később kórházak felállításával foglalkozott. 1850-ik évi január havában Esztergommegye cs. k. főorvosának kineveztetett; mint ilyen Bécsbe a cs. belügy-ministeriumhoz az orvosi ügyek Magyarországbani rendezése végett küldetett. 1850. év aug. 20-án a budapesti cs. k. kormánykerülethez, mint id. egészségügyi előadó rendeltetett; sept. 30-án Pest város igazgató-főorvosának megválasztatván, u. a. évi nov. 13. a magyarországi cs. kir. helytartósághoz Budára, mint orv. ügyekbeni előadó rendeltetett. Jelenleg Pest város

al-igazgató főorvosa, több tud. társaságok tagja. Kiadott munkáinak címe : 1829. évben : *Értekezés az ideglázzról.* (8r. 2 iv). 1831-ben : *A fogakról, különösen a hasznos házi emlős állatokat tekintve, azoknak életkorok megismerése végett.* (8r. 6 iv. 16 köre metszett táblákkal.) Ezen munka szinte német nyelven is megjelent. 1844-ben : *Utnutatás törvénytörvényeséki orvosoknak.* (8r. 5 iv.) 1845-ben : *Utasítás a védhimlő oltonyozására* (ivr. 1 iv.) 1846-ban : *Tolnamegye orvosi hely népirata. „Bábászati kalauz“,* kézikönyv falusi bábák számára. (8r. 10 iv. 37 körajzzal 8 táblán. Lefordítottatott több nyelvre s 1852-ben új bővített kiadása jelent meg magyar és német nyelven.) Ugyanez évben : *„Terhességi naptár“.* A terhesség és szülés idejét biztosan kiszámoló terhes nők, bábák, orvosok, ügyvédek, törvénytörvényeséki bírák számára. (8r. 3 iv.) 1853-ban : *Statistische Bemerkungen aus dem Sanitäts-Berichte für die Stadt Pest v. J. 1852.* (8r. 3 iv.) 1854-ben : *Medicinische Topographie der kön. Freistadt Pest, mit besonderer Beziehung auf die Meteorologisch-Sanitätischen Verhältnisse des Jahres 1853.* Pest, 1854. (8r. 9 iv.) Ezen munka magyar kiadása is készül.—k.

Török Damascen, született 1757. jan. 27-én Zetelakán, Udvarhelyszékben. 1781. felszenteltetvén, Aradra rendelték tanítóul ; tanszékét azonban az egyházi szószékkal csakhamar felváltván, velős és ékes előadásával N.-Enyeden, Kolosvárt és Egerben buzditá a hiveket. Időfolytával szerzete növendékeit oktató Aradon, Kolosvárt és Nyirbátorban ; majd mellettök Egerben felügyelői hivatalt viselt, hol mély és alapos tudománya s nyájas leereszkedése tekintetéből közakarrattal rendje főnökévé választatott ; melly hivatalt 12 évig viselvén, Kolosvárt nyugalomra lépett, hol meg is halt 1824. jul. 25-én, élte 67-ik évében. Egyéb apróbb munkákon kívül nevét a „Vasárnapi és ünnepi beszédek“ (Eger, 1802.) örökölték. —y.

Dr. Török József, született 1813. oct. 13-kán, Bars-megye Alsó-Várad nevű helységében, hol még most is élő atyja Török József, barsi egyházvidéki esperes, akkor mint

ref. lelkész hivataloskodott. Első oktatását a gondos és tanitási fáradhatlanság- s ügyességben föltülmulhatlan atyja házában nyerte. 8 éves korában az ágostai hitvallásnak selmeczi virágzó lyceumában kezdette meg nyilvános iskolai pályáját; honnan 6 év elforgása s a német és tót nyelv elsajátítása után a helvét hitvallásnak debreczeni főiskolájába költözött: hol is a költészeti és szónoklati osztályok megfutása után, a bölcséleti, jogi és hittani tanfolyamokat végezte el 1836-ig, nevelője lévén ez alkalommal egyszersmind a nagynevű Lónyay család egyik nemessarjadékának. 1836-ban a pesti egyetemen az orvosi pályára lépett, melyet 1841-ben bevégezvén, 1842-iki martius 17-kén orvostudorrá avattatott fel. Ekkor rögtön külföldi útjára indult, az orvosi és természettudományokban magát bővebben kiképezendő, s meglátogatta a bécsi, berlini, londoni és parisi egyetemeket, melyekben különösen a műtevő sebészetnek szentelte idejét. Az 1842-ik év utolsó napjaiban Pestre visszatérvén, 1843-ban itt gyakorló orvosi pályáját kezdette meg: ugyanez évi augusztus 1-ső napján a pesti egyetemen egyszersmind sebésztudorrá avattatván fel. Ez időtől fogva 1847 végeig Pesten, mint gyakorló orvos működött; ekkor pedig a debreczeni ref. főiskola igazgatósága által az ugyanez évi július havában elhunyt dr. Csécsi Imre helyébe, a vegytan és természetrajz tanárává választatván meg, Debreczenbe költözött, hol jelenleg is mint vegytan ny. r. tanára működik az akadémiai tanfolyamban.— Az irodalmi téren már orvosnövendék korában kezdett működni. A magyar tudós társaság által t. i. 1839-ben egy pályakérdés tüzetvén ki, Magyarország közgazdaságilag nevezetes termékeiről, e pályakérdés megfejtésében kísértette meg erejét, s munkája másodrangunak és ivenkint 4 darab arannyal jutalmazandónak ítéltetvén, megjelent a Természettudományi Pályamunkák III-dik kötetében. Ugyancsak orvosnövendék korában nyújtott segédkezeket Bugát Pálnak a Természettudományi Szóhalmaz összegyűjtése- és rendezésében. Orvostudorrá avattatása ünnepélyére irt értekezést az egészséget nem rontó szépitő szerekről. 1846-ban a magyar tudós

társaság által honunk nevezetesebb ásványvizeiről kitűzött pályakérdésre versenyezvén, munkája első rangúnak ítélte-tett, 50 darab arannyal koszorúztatott, és megjelent 1848-ban, a magyar irodalomterjesztő társulat által kiadva illy czim alatt: „A két magyar haza első rangu gyógyvizei és fürdőintézetei“. 1843-tól 48-ig a Bugát Pál és Flór Ferencz által kiadott „Orvosi Tár“ szerkesztésénél nyújtott segédkezeket. Ugyanezen idő alatt a kir. magyar természettudományi társulatnál, mint másodtitoknak működven, szerkeszté a társulat Évkönyveinek I. kötetét, a társulat Névkönyvét és Nap-tárát 1847. és 48. Tanári hivatalába igtatása ünnepélyére irt értekezése: „A természettudományok elhanyagolásának káros következményeiről hazánkra nézve“. Ezen irodalmi munkálatok következtében következő társulatok tisztelék meg okleveleikkel; u. m. a magyar tudós társaság 1843. oct. 7-kén; a pesti orvosi kar 1844. oct. 13-kán; a budapesti orvosgyelet 1844. oct. 23-kán, és a természettudományi társulat, melly az 1845-dik közgyűlés alkalmával egyszersmind másodtitok-nokaul választá. 1848. febr. 10-kén végre Szabolcsmegye táblabírájává neveztetett ki. — A gyászos emlékü forradalom alatt 1849-ben az iskolák eloszlattatván, a debreczeni tábo-ri 2 kórházban mint főorvos működött, két hónapig pedig mint tanácsos az egészségügyi osztálynál. —k.

Tóth Kálmán, költő, született 1831. mart. 30-án Ba-ján. A gymnasiumi osztályokat szülőhelyén végezte, s ekkor vallásos anyja a csak tizennégy éves fiut Sz.-Mártonba vitte, s ott a sz.-benedekrendiek közé soroztatta. A gyöngye ifju veszélyes betegségbe esvén, másfél év mulva hazavitetett, és felgyógyulván Pécsre ment, és ott végezte a bölcsészeti tanulmányokat. Mint bölcsészethallgató 16 éves korában adott ki egy füzetke verset. 1849-ben már „Csatadalok“ jelentek meg tőle, a forradalom után pedig sűrűen kezdett írni a Hölgyfutárba s más irodalmi vállalatokba. 1852-ben jelent meg „Kinizsi Pál“ című népies eposa. Ugyanez évben Nagy Ignác Hölgyfutárjának segédszerkesztője lett, és mint ilyen jelenleg is Pesten lakik. Költeményeit diszkiadásban Nagy

Ignác adta ki; mi ennek utolsó irodalmi tette vala. „Szerelemi vad rózsák“ czim alatt két füzet költemény jelent meg már tőle. —k.

Tóth László, született 1788. febr. 17-én, Kis-Tokajban Borsodmegyében, hol atyja a helv. vallásnak predikátora volt. Különös tanulmányaul már zsenge éveiben a romai irodalmat tüzte ki, s benne fokonkint annyira haladt, hogy tanítói is méltán csudálnák. A hittant S.-Patakon hallgatá, honnan 1810. a német nyelv kedvéért Eperjesre költözött. Itt tanulta meg Karlovsky tanár tüzelésére a görög nyelvet is. 1814. a pesti magyar k. egyetemet látogatá meg, s az orvosi tanulmányokban vön leczkéket; s a mint ezeket szorgalmasan tanulá, úgy üres óráit a magyar irodalom emelésére szentelé. Már ekkor ismeretségben állott Kazinczyval; kinek tanácsára elhagyván az alexanderi verseket, görög mérték szerint kezdett dolgozni. Költeményei „Tóth László versei“ czim alatt jelentek meg Pesten, 1816. egy kötetben; mellynek tartalmát ódák, dalok, románczok, levelek, mesék, epigrammák és „Narcisz“ szomorujáték tették, és lelkesedéssel fogadtattak. Görögből fordított művei „Görög versei“ (Pest, 1818.) név alatt nem tévesztették hatásukat. 1816. oct. 16-án Budán a kath. ősi hitre, mellytől elei elszakadának, visszatért. Orvosi tanulmányait bevégezendő, 1818. Bécsbe ment, hol végezvén első szigorványát, 1820. aug. 31-én megszűnt élni. Halálát sokan mérgezésnek tulajdonítják. Ő vala első, ki nálunk a pindari ódákat használta. A Tud. Gyűjteményben közlött értekezései nagy aesthetikai műveltségre mutatnak. Bécsben létében irt magyarul Antropológiát. Komoly szándoka volt Hippokratést megmagyarítani; de tervét nem foganatosíthatá. Mennyit nyeredett általa az orvosi magyar irodalom, abból is kitetszik, hogy ő Pesten egy orvosi magyar folyóírást szándékozott megindítani. —y.

Tóth Lőrincz, született 1814. dec. 17-én Komáromban; tanulását az ottani ref. gymnasiumban kezdé; a posonyi k. akademiában folytatá, a pesti egyetemen végzé. Nemzeti

irodalmunk iránti hajlamát elég korán tanusítá; ugyanis már mint gymnasista Kotzebueból több vigjátékot fordita. 1830-ban egy humoristicai beszélyt irt, melly a Koszoruban (1833.) illy czim alatt jött ki: „Czélérésem“. Atyjának elhalta után, 1832. Pestre költözvén, az ez évben elhunyt Imre János egyetemi tanár halálára készített ódája őt nagy népszerűségre emelé; mi ösztünt ada neki további dolgozásra. 1834-ben irta a magyar tudós társaság által kiadott „Átok“ czimű drámáját; ezt követé 1835. „Ekebontó Borbála“ (szomj. 4 fv.). Végezvén tanulását, irodalmi gyakorlat kedvéért 1835. a „Jelenkor“ mellett munkatárs lön, és szövetkezék Garay-, Vajda-, Kunoss-, Szigligeti- és Szabó Dáviddal az egész magyar történetnek színművekbeni feltüntetésére. Így látott világot „Vata“ czimű drámája (4 fv.). A merész vállalat három füzet kijöttével megakadt. 1836-ban több lyrai költeménnyel lépett fel az Aurorában, Hajnalban és Emlényben. Ez évben fordítá angolból a „Rágalom iskolája“ vigjátékot; akkor írta „Ronow Agnes“ és „Atyátlan“ czimű drámáit. Több apró czikkek jelentek meg tőle ez ideig a Regélő és Társalkodó hasábjain, valamint a Rajzolatok-, és Athenaeumban. 1839-ben „Hunyadi László“ történeti drámája 5 szakaszban a magyar tudós társaság által 100 darab arannyal jutalmaztaték. Tagja volt több éveken át az akadémiai játékszini választmánynak, s ez idő alatt több francia vigjátékot fordita. A magyar akadémia által kiadott „Verbőczy hármass könyvének“ magyarításában ő is fáradozott. Ujabb időben néhány jeles értekezése a „Pesti Hírlap“-ban, mellynek országgyűlési tudósítója is volt, jelent meg. Költeményeit „Szivhangok“ (Pest, 1838.) czim alatt adá ki. Mint költő nem jár ugyan rendkívüli utakon, de művei nyelvbeli tisztaság, szabatosság tekintetében követendő példaül szolgálnak. Ő majd minden közérdekű ügyben, majd minden jótékony és nemzeti irányu intézetben tettelegesen részt vesz. A fent idézettekben kívül önálló művei ezek: „Olympia“. (Pest, 1839.) „Utí tárcza“ (U. o. 1844—1846. 6 füzetben.) Ez legnagyobb munkája. Irodalmi munkásságát a magyar tudós társaság figyelemmel ki-

sérvén, őt 1836. sep. 10-én levelező, a Kisfaludy-Társaság pedig 1838. munkás tagjává választotta, s mint olyan mindkettőnek ülésain élénk részt vesz. 1852. óta a m. akademiának egyszersmind pénztárnoka. Az 1847/8-iki országgyűlésen Breznobánya, a pesti nemzeti gyűlésen Komárom városát képviselte. 1848-ban az igazságügyi ministeriumnál elnöki titoknok volt. 1847-ben két röpiratot bocsátott közre „Ügyvédi állapotok” és „A nyelv, tudományosság és akademia körül” czim alatt. Ugyanekkor „Ügyvédi reform” czimű munkája 100 aranyból álló pályadíjt nyert az akademiától. Azok közé tartozik, kik 1849-ben politikai vétségek miatt elítéltetvén, kegyelmet nyertek. T. L. azóta is legmunkásabb tagja irodalmunknak. 1851. novellái gyűjteményét „Uti novellák” czim alatt bocsátotta közre. Az új törvények commentárai közül tollából, vagy felügyelete alatt jöttek ki az „Új Törvénytár” több kötetei, nevezetesen a „Polgári perrendtartás” (1 k.) s ehhez tartozó „Példánytár” és a Polg. Törvénykönyv egy része. A ösiségi patensről 1852-ben commentárt írt, mely két kiadást ért, s németre is lefordíttatott; ugy szinte az Örökösödésről (1853.). Most „Törvénykezési s jogtudományi tár” czimű, évenként 10 füzetben megjelenő munkát szerkeszt. Jeles férfit, B. Eötvös J. után az első, ki a tudomány és irodalom több ágaiban egyenlő jártasságot tanúsított. Jogtudományi tekintetben a mostan elők közt legelső.

Tótfalusi Kis Miklós, született 1650. Nagybánya mellett Tótfaluban; tanult és tanított a nagybányai iskolában, majd az enyedi collegiumban. Később Fogarasra ment át, hol tanítása által nem megvetendő pénzösszegre tett szert. Midőn Belgiumba készült, akkor szándékoztak az erdélyi ekklesiák Amsterdamban újra kinyomatni a sz.-írást. Horti István superintendens, Párizspapai Ferencz és mások ajánlására a nyomtatandó bibliának kijavítása reá bízott. 300 ezüst tallérral indult utnak; s mihelyt kitűzött helyére ért, azonnal hozzálatott a betűk készítéséhez: s rövid idő alatt megtanult mesterségét gyakorlás által néhány év alatt olly tökélyre vitte, hogy párja Európában nem találtatott. Híre azonnal

messze földre terjedt. A romai pápa, meg a hetruriai nagyherczeg munkával bízták meg; kiktől sok pénzt kapván, a bibliát magyar nyelven Amsterdamban, 1685. egészen, majd az ujszövetséget és zsoltárokat külön is, saját költségén igen csinosan kinyomatta. Csécsi János és Kaposi Samuel helyesírási jegyzeteit kijavította; melyek „Observationes orthographico-grammaticae de recta hungarice scribendi et loquendi ratione” czim alatt Párispapai Dictionariumában (Lőcse, 1708.) adattak ki. Sokan irigyelték tőle a dicsőséget, melyben részesült, s elkezdék őt rágalmazni; miért maga védelmére illy czimű munkában szólalt föl: „Tótfalusi Kis Miklósnak, maga személyének, életének és különös cselekedetinek mentsége, melyet az irigyek ellen a közönséges jónak ez eránt meggátolói irni kényszerítettet”. (Kolosvár, 1698.). Ezen munka által ellenségeit még inkább fölingerlé, kik őt és munkáját gyalázní, ócsárlani s üldözni nem szűnven, mindinkább bosszonták; haragra gyulván a szél megütötte, s nagy fájdalmak közt 1702. élte 52-ik évében meghalt. — y.

Trautwein Nep. János, kegyes tanítórendi áldozár, szül. 1819-ki oct. 29-kén Pesten, hol gymnasialis tanulmányait bevégezvén, 1835-ben a kegyes rendbe lépett. Tanított Nagy-Károlyban, Kalocsán, Magyar-Óvárótt, Budán, Szegeden; jelenleg Pesten teljesíti hivatását. Kiadá Dr. Rittler Ferencz munkáját magyarítva illy czim alatt: „A Tíz Parancs erkölcsi beszélyek által megfejtve. Ünnepi ajándék jámbor fiuk és leányok számára”. (Pest, 1847.). Továbbá ezen olvasókönyveket: „Magyar olvasókönyv az algymnasium első osztályának számára”. (Budán, 1851.) 1855-ben ötödik kiadást ért. „Magyar olvasókönyv az algymnasium második osztályának számára”. (Budán, 1851.) 1854-ben harmadik kiadást ért. „Magyar olvasókönyv az algymnasium harmadik osztályának számára”. (Pesten, 1852.). — k.

Traxler Ferencz, szül. 1713. febr. 19-én Egerben. Jezuitává 1732. lőn. Tanított Győrött, Esztergomban, Kolosvárótt; hitszónokoskodott Szebenben, Egerben; övét kormá-

nyozta ugyanott; meghalt 1756. jan. 30-án. Gr. Haller László által fordított Fenelon Ferencz Telemachját kijavítottan „Telemakus Bujdosásának történetei“ czim alatt nyomatta ki Kassán, 1755. — y.

Trefort Ágoston, szül. 1817. Homonnán, Zemplén-megyében, hol atyja orvos volt. A gymnasialis és bölcseلمي tanulmányokat végezván, a pesti egyetemnél készült a jogi pályára. Több nyelvet sajátjává tévén, 1816-ban nagyobb utazásra indult, s bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, sőt Pétervárra, Moszkvába, Stokholmba és Kopenhagába is tett kirándulást. 1837-ben tért vissza Felsőolaszországon át. Utazása alatt különösen nemzetgazdászati tekintetben bő ismereteket szerzett. Legelőbb államszolgálatot vállalt a budai kir. kamaránál mint fogalmazó. Ugyanazon évben ügyvédi oklevelet is nyert. Nemsokára megvált e hivatalától, s a tudományoknak szentelte napjait. 1840-ben a műegylet felállítását indítványozta, s e tárgyban több művészeti cikket irt. E volt első írói fellépése. Utóbb b. Eötvössel és Szalayval a „Budapesti Szemle“ kiadója volt, s maga is több alapos cikket irt e folyóiratban az anyagi érdekekről, ösiségi viszonyokról, az angol alkotmány fejlődéséről. 1841-ben a m. akademia l. tagjává választotta, s székét a statusgazdászati történeti vázlatával foglalta el. Ez időtől fogva a „Pesti Hirlap“-ban is közlött több cikket, a bankügy és hitelintézet tárgyában, miről röpiratot is adott ki: Az 1843-iki országgyűlésen mint városi követ volt jelen. Hosszabb ideig a „Pesti Hirlap“-nak volt dolgozó társa. 1845—46-ban utazást tett Olasz- és Törökországban. Az ujabbkori Ism. Tára, honnan ez adatok meritvék, az angol forradalomtörténetének terjedelmes leírását is említi, melly már sajtó alá elkészítve, a pesti bombáztatás alkalmával megsemmisült. Az 1848-ki kormány alatt a kereskedelmi ministeriumban lett statustitkár. Tagja volt a pesti nemzeti gyűlésnek Pest város részéről. A forradalom után B. Eötvössel újra a külföldön tett utazást; s 1850-ben visszatérve, azóta Békesmegyében mezőgazdasággal foglalkozik. — k.

Udvardi Ignác, született Pápán, Veszprémmegyében 1810. aug. 1-jén. Gymnasialis iskolákat ugyanott és Tatán, a bölcsészetiakat mint növendékpap Szombathelyen végzé. 1828-ban Pestre küldetett a központi papnöveldébe, s itt hallgatta a hittant. Mint pályavégzett 1832-ben Veszprémben tanulmányi felügyelővé tétetett. 1833-ban hittudori oklevelet nyert, s ugyanez évben pappá szenteltetett. 1835-ben Veszprémben egyháztörténelem tanárává, s egyszersmind a házasság és szerzeti fogadmány védőjévé nevezetett. 1849-ben püspöki irodaigazgatóul nevezetett, melly hivataláról 1850-ben lemondott, egyedül tanári körére szorítkozván. 1839-ben szentszéki ülnökké, 1847-ben a pesti theologiai kar kebeleztetett tagjává nevezetett. — Irodalmi munkái ezek: „A romai ker. kath. egyházi jogtan“ (1843., második kiadás 1847.); melly munkája a pesti theologiai kar által alapítványi jutalomra méltónak ítéltetett. „A protestantismus köztörténeti fejleménye, különös figyelemmel Magyar- s Erdélyországra“. (1847.) Közlött ezenfelül több, kisebb-nagyobb terjedelmű értekezéseket. — k.

Udvardy (Cherna) János, szül. 1799. Zámolyon, Fehérmegyében. Alsóbb iskoláit Fejérvárott és Pápán, a felsőbbeket Pesten végezte. 1821-ben mérnöki oklevelet nyert. 1821-ben Eszterházy János gr. uradalmi, 1827-ben megyéjében tiszteleti mérnök lett. 1828-tól Hevesmegyébe tevén át lakását, egri káptalan, s csakhamar b. Orczy László urad. s Hevesmegye tiszteleti mérnöke lett. Hivatalos foglalatosságai mellett soha sem hanyagolta el az irodalmat, s 1832-ben a m. akademia lev. tagjává választatott; földészeti s kertészeti szenvedélye következtében pedig 1833-ban a frauendorfi kertmívelő társaság tagja lett. Kisebb hirlapi dolgozatain s alkalmi munkáin kívül nagyobb művei: „Gazdasági földmérő“. Fejérvár, 1825. „Gazdasági vízmérő“. U. o. 1827. „Gazdasági regulatiók tüköre“ Pest; s „Élet Pesten“ 1832. „Pyrrker Tunisiása“, epos XII. énekben, kéziratban. — k.

Vachott Sándor, jeles lyrai költő, szül. 1818. Gyöngyösön. Iskoláit Imre testvérével, ki nevét Vahot-ra változtatta,

előbb a gyöngyösi kath. tanodában, később az eperjesi collegiumban végezte. Mint jogász elnöke volt az ottani magyar nyelv-mivelő társulatnak; s már akkor, valamint később Nógrádból joggyakornoki pályája alatt kezdett költeményeket írni. 1842-ben írta nővére halálára „Cornélia Emlékezete” című jeles elegiját. Lyrai dolgozatai összegyűjtve 1846-ban „Vachott Sándor versei” cím alatt (1 kötet) jelentek meg. Közlött azonfelül egy beszélt „Báthory Erzsébet” (Pest, 1844.) cím alatt. Jelenleg falusi magányában gazdaszáttal foglalkozik. Neje, szül. Csapó Mária „Boru és Derü” című két kötetes regénye után (Pest, 1854.) ismeretes az irodalomban. — k.

Vahot Imre, szül. 1820. Gyöngyösön Hevesmegyében. Atyja urad. ügyész volt. Iskoláit szülőhelyén az ottani kath. gymnasiumban kezdette; később Eperiesre küldetett a prot. collegiumba, hol az ottani m. nyelv-mivelő társulatnak tagja, később jegyzője lett. Mint joghallgató előjárósága felhívása folytán a bölcsészeti osztály hallgatóinak a magyar nyelv philosophiáját és történetét magyarázta; s már ekkor lépett fel a „Rajzolatok”-ban néhány kisebb művével. 1838-ban Pestre jött joggyakorlatra. Ez időben írta „Zács nemzetség” című történeti szomorujátékát. 1839-ik évet az országgyűlés alatt Posonyban töltötte. 1840-ben Pestre visszatérván, letette az ügyvédi vizsgálatot, s a Figyelmező és Athenaeumban több történeti és szépműtani czikkekkal lépett fel. 1842-ben dolgozótársa lett Garay „Regélő”-jének. 1842³/₄-ban a Pesti Hírlap ujdonsági rovatát kezelte. 1843-ik évet az országgyűlés alatt újra Posonyban töltötte, s innen írta a nevezett lapba a posonyi leveleket. Ugyanekkor adta ki az „Országgyűlési Almanach”-ot, több társai közremunkálásával. Ugyancsak Posonyban tartózkodása alatt írta legelső vigjátékát „Országgyűlési szállás” cím alatt. A következő években több színműve is, minők: Még egy tisztujítás; Farsangi iskola; Költő és király; Vén csapodár; Éljen a honi; Kézműves; Öreg és fiatal orvos; Bányarém; legujabban: Huszár csiny, kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon.

1844-ben Erdélyi Jánostól átvette a „Pesti Divatlap“ szerkesztését s folytatta 1848 végeig. Mint ilyen ő fogadta fel munkatársnak Petőfit, s jelölt ki neki biztos életmódot. 1846-ban „Magyar föld és népei“ című statistikai és történeti folyóiratot indított meg, melyből 6 füzet jelent meg. 1848-ban több író társ közremunkálásával „Országgyűlési emlék“ című történeti és szépirodalmi almanachot bocsátott közre. 1850¹-ben „Honvéd őrangyala“ című kis regény jelent meg tőle. Ugyanazon év végén a losoncziaiak felségállítására kiadott „Losoncz-i Phönix“ az ő indítványára és szerkesztése alatt látott világot. Ez emlékkönyv jövedelméből 4000 pfnyai alapítványt tett a szerencsétlen város jótékony és tudományos intézetei felségállítására. E mellett egy szépirodalmi és művészeti folyóiratot is szerkesztett „Remény“ cím alatt, mely 1851 végén szűnt meg. 1853-ban „Magyar Thalia“ című játékszíni almanachot alapított, melyből egy kötet jelent meg. Később Kubinyi Ferenczcel „Magyar- és Erdélyország képekben“ (Pest, 1853⁴. 4 kötet) című képes folyóiratot adott ki s szerkesztett. Összegyűjtött beszélei s humoristikai dolgozatai „Ködfátyolképek“ (Pest, 1853. 3 kötet) cím alatt jelentek meg. Legújabb vállalatai: „Képes Naptár“ (Pest, 1855.); „A nagy világ képekben“ (u. o. 1855.); Magyar nép naptára (1855.). Ez 1856-ik év elején a „Budapesti Viszhang“ mellé szegődött egyik szerkesztőnek, mely lapot népiessé átalakítva, s ügyes tapintata által nem csekély lendületet adván neki, kiemelte a bukás örvényéből. — Ezekből meglátászik, hogy V. I. egyik legmerészebb irodalmi vállalkozó. Legfőbb érdeme, hogy hazánk építészeti műemlékeit emeli ki a homályból, hova eddig ugyszólván temetve voltak, és ismerteti meg irodalmi vállalataiban a hazával. Számos hazai ősrégi templomok rajzait s műértő leírásait bírja; nagy szolgálatot tenne a hazának, ha a még hiányzókat is összeszedve, egy önálló munkában adná ki. — k.

Vajda János, költő, jelenleg a „Magyar Sajtó“ segéd-szerkesztője, szül. Pesten, 1827-ben. Iskoláit Székesfehérvárott és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével előbb színész, ké-

sőbb nevelő, majd gazdatiszti őrnök lett; de mindenütt csak rövid ideig. 1848-ban katona a magyar felkelőseregben; miért 1849-ik év végével a cs. kir. hadseregbe soroztatott, és ennek folytán egy évet Olaszországban töltött. Az irodalmi téren beszélyekkel és költeményekkel lépett fel. Említésre méltók költeményei közül: „Béla királyfi“ és „Bojtár Bandi“; mely a „Hölgyfutár“-ban jelent meg. Jelenleg „Zach Klára“ költői beszélyen dolgozik, mely hír szerint nemsokára láthatand napvilágot. — k.

Vajda Péter, szül. 1808. jan. 20-án Vanyolán, Veszprémmegyében. Első oktatását szülői oldala mellett a helybeli tanodában vette, azután a sopronyi evang. gymnasium növendéke lett; innen Győrre költözött, hol bölcsészete tanulmányait be is végezte. Ekkor az orvosi pályát tűzvén ki élte feladataul, Pestre sietett, és itt az orvosi tudományokat szép sikerrel meg is tanulá; de mostoha és szűk körülményei miatt a szigorványokat nem adhatván, új életmódról kelle gondoskodnia. Munkássága egész erejét tehát az irodalomnak szentelé, mellyen nemcsak nagy ügyességet, hanem ritka sokoldalúságot is tüntetett ki: mind szépirodalmi, mind komoly, tudományos művekkel gazdagítván nemzeti irodalmunkat. Munkássága tekintetéből 1837. sept. 7-én a magyar t. társaság levelező tagjává választotta. 1842. a pesti evang. tanodában félévig ideiglenesen oktató volt; honnan 1843. a szarvasi gymnasium előljárói hívták meg őt az ottani bölcsészeti tanszék betöltésére. Meghalt rövid betegség után 1846. febr. 10-én, élte legszebb szakában. Benne a magyar t. társaság, úgy a természettudományi társulat is, mellynek létrehozásában buzgó részt vett, s 1843-ig első titkára volt, egy nemes szorgalmu tagját veszttette el. Munkái az Athenaeumban, Aurora és Hajnal zsebkönyvekben megjelent cikkein kívül ezek: „A tanácsadó orvos“. Lipcse, 1834. Voigt után. „A legszebb leány“. Pest, 1834. „A nap szakaszai“. U. o. 1834. „A tapasztalt méhészgazda“ (u. o. 1835. fordítás). „Természethistoria“ gyermekek számára, (u. o. 1835. Raft után). „A férfiaság“. Kassa, 1835. „A szépítés mestersége“.

U. o. 1835. „Magyar nyelvtudomány“. U. o. 1835. „Pesti levelek“. U. o. 1835—1836. „Jogúz vagy a honkeresők“. (dráma) Pest, 1836. „Növénytudomány“. U. o. 1836. „Ifjabbik Robinson“ Campe után. Pest, 1836. „Tárcaai Bende“. román 3 kötetben. U. o. 1837. „Dalhon“. U. o. 1839—1840. „Magyar Nyelvtan“ 2 füzet. Pest, 1840. „Magyar-Német olvasótár“ 2 füzet. Pest, 1840. „Anacreon dalai“. U. o. 1839. Taubnerrel. „Az állatország“ Cuvier után. „Éj és korány“ Pest, 1843. 3. k. Bulwer után. Tagja lévén a Kisfaludy-Társaságnak is, annak „Évlapjait“ egy allegorikai költeménnyel, „Az égi művészet“ cziművel érdekesíté. — y.

Vajda Samu, szül. 1718. Jánosházán Zala, nem Vasmegyében. A nemes ifjut szülői gondosan neveltették; ki végzevén középtanodai pályáját, Pannonhegyre ment, s a sz. Benedek rendébe fölvetetéseért folyamodott. Ohajtása teljesültével tehetségeit arra fordította, hogy a várakozásnak megfeleljen. Növendéki pályája után a főhelyen bölcsészetet, majd theológiát tanított; miközben rendtársainak szeretetét, bizodalmat kiérdemlette, megnyerte. De híre a környéken főleg akkor nagyobbodott, midőn ékes nyelven hirdeté az evangéliomot. Lécs Ágoston holta után 1760. a közbizodalom és tisztelet a tihanyi apátságra emelé. Új ösztön volt ez neki régi munkássága folytatására. Mintán templomát és monostorát feldiszitette, 1787. szerzete II. József császár által föloszlattatván, Szombathelyre vonult, s ugyanott 1795. Szili megyei püspök ápoló karjai közt végzé be munkás és fedhetetlen életét. Hitelesen iratik róla, hogy 40 évig hust nem evett, és bort nem ivott. Darab ideig kormányozta a dömölki apátságot is. Sokat irt magyarul, sokat deákul. Amazok közül: „A mi urunk Jézus Krisztusnak élete, melyet a 4 evangelistából egyet csinálván rendbeszedett, és sok üdvösséges tanúságokkal megbővitett“. (Posony, 1772—1774. 3. k.). VI Pius romai pápától kiadott imádságos könyvecskét magyarra fordította. (Buda, 1784.). „Szentek tiszteletéről bizonyítások“. (Veszprém, 1792.). Boldog Margit apácza életét pedig

1782. Nagyszombatban saját költségén újra nyomatta. Több dolgozata kéziratban maradt. — y.

Vállas Antal, szül. Pesten, 1809. maj. 18-án; itt végezte gymn. tanulmányait is. Tizenöt éves korában a kegyes tanítórendbe lépett, s a két próba-évet Trencsinben töltötte, főfigyelmét a classica irodalomra fordítván. Ezután tanár lett S.-A.-Ujhelyen. A kegyes rendből kilépett, s a kassai akademiában folytatta tanulmányait. Innen Pestre jött, s 1831-ben bölcsészettudori koszorut nyert. Az irodalomban 1833-ban „A napóra készítéséről“ című munkával lépett fel. 1837-ben több értekezése jelent meg a Tudománytárban. Ugyanez évben írta „Felsőbb egyenleteit“, mely munkáját a magyar akademia fogadta el kiadás végett, és szerzőjét előbb levelező, később a mathematicai osztályban rendes tagul választotta. 1838-ban „Egyetemes számtudomány“ című munkája jelent meg, mely az elemi és felsőbb analysis vázlatát foglalja magában. Ez időben egyszersmind munkatársa volt Fényesnek az „Ismertető“ szerkesztésében. 1838-ban mennyiség tanárának neveztetett a rohonczi gazda-képző intézethez, s itt működött 1840-ig, midőn az intézet megszűnt. Rohonczon írta több physikai apróbb munkák mellett, melyek az Astron. Naplóban láttak világot, „Az égi és földtekék használatáról“ című munkáját. 1841-ben „Egy felállítandó magyar központi müegyetemről“ szóló röpiratot bocsátott közre; továbbá: „Beitrag zur Auflösung der höheren Gleichungen“. (Bécs, 1843.). Hartleben pesti könyváros felszólítására Galletti Allg. Weltkunde című munkáját fordítá magyarra, mely 1843—4-ben „Egyetemi Világismeret“ cím alatt jelent meg. Ugyanekkor jelent meg illy című röpirata: „Tudós társaságok körül, különös tekintettel a m. t. társaság reform-kérdéseire“. Közben a Pesti Hirlapban is közlött szakismerettel írt physikai értekezéseket. Ezután újra állandóul Pestre tette át lakását, s az iparegyesületnek szentelte erejét, mely őt 1841-ben a parisi mükiállításra mint biztost a kiállított iparművek megtekintése végett küldötte. Így alkalma lett Francia-, Angolországot és Belgiumot meglátogatni. Visszajöttével „Számvetés elemei“

czimű munkája jött ki. 1845-ben az iparegyesület organuma, a „Hetilap“ szerkesztése is rá bízott. Ő szerkesztette továbbá a Hartleben könyvtár által megindított „Nemzeti Encyclopaédiát“, mely azonban a forradalmi zavarok miatt, 7 füzet megjelenése után befejezetlenül maradt. Forradalmi kormány alatt pesti egyetemi tanár volt, e hivatalától azonban a forradalom után elmozdított; minek folytán kiment Északamerikába, s hir szerint New-Yorkban a mennyiségtan tanára. — k.

Vallaszky Pál, szül. 1759-ben. Tót-Komlóson tizenegyedfél, Czinkotán három, Jolsván negyven évig viselt predikatori hivatalt, hol 1824. sept. 29-én teljes elgyengülés következtében élte 83-ik évében elhunyt. Nevezetes munkája: „*Conspectus Reipublicae Literariae in Hungaria*“. (Buda, 1808.). Egyéb iratai holta után Péteri György kezéhez jutottak. — y.

Vályi András, született 1764. nov. 30-án Miskolczon, Borsodmegyében. 1792. föllállítván a felsőbb tanintézeteknél a magyar nyelv és irodalom tanszéke, ő volt első, ki 28 éves korában a pesti kir. egyetemhez kinevezteték. Meghalt 1801. dec. 2-án, élte 37 évében. Mit várhatta tőle a magyar irodalom, ha tovább él, eléggé megmutatá. Munkái ezek: „*Keresztény érzékenységei*“. Kassa, 1789. „*A magyar nyelvnek könnyen és hasznosan lehető megtanulására vezető rövid ösvény*“. Pest, 1793. „*Magyarországnak leírása*“. U. o. 1798 — 1799. 3. k. nagyon derék munka. — y.

Vargyas István, szül. 1717. dec. 13-án Kapuvárott, Sopronmegyében. 1735. a jezsuiták közé állván, Posonyban mint tanító 4 évig fáradozott. Az ifju jezsuita mint komáromi hitszónok kapott hirre; s midőn e minőségben Székes-Fejervárt lelkesen működnek, a betegek ápolásakor reá ragadt nyavalya kora sirba döntötte. Munkásságának köszönjük Wagner Phraseológiájának magyarságát. — y.

Vecsei József, szül. Debreczenben, 1800. feb. 13-án, s tanult ugyanott. 1823-ban a költészet, 1824-ben a szónoklat rendes tanára volt, 1826-ban pedig senior. Ezt végezve,

kiment a göttingai egyetembe, hol egy évig főleg a philosophiai tudományokat hallgatta. 1829-ban Bécsbe, s onnan következő évben Debreczenbe jött, hol egy ideig segédpap, 1831-ben bárándi, 1834-ben debreczeni hitszónok lett. 1836-ban a debreczeni collegiumban a philosophiai tanszékre hivatott meg. 1839-ben választatott a m. akademia lev. tagjává. Az irodalom terén értekezéseiről ismeretes, mellyek a Tud. Gyűjteményben, Felsőmagy. Minervában, Athenaeumban és Figyelmezőben jelentek meg. Ezek közt említésre méltók: „A philosophiai rendszerek ismertetése“; „A test és lélek egybeköttetése“; „Az élet és annak okfeje“; „A skáldok poezise“; „A minden istenítés története“; „Barátságos kérelem és sürgetések a hegelismus tárgyában“ stb. Debreczeni tanszékfoglaló értekezése 1736-ban jelent meg: „a philosophia jóltevő befolyásáról a status és egyesek boldogságára. (Ujabbk. ism. t. után). — k.

Varjas János, született 1721. jan. 2-án Acsán, Székesfejermegyében. Tanult előbb Csákvárott és Kecskeméten, 1738 óta pedig Debreczenben, hol már 24 éves korában a szonoklati osztályban segédkedett is. 1746. megváltván állomásától, tapasztalás végett Zürich-, majd Utrechbe utazott; honnan 1750. visszatérván, a kecskeméti iskola rectorává, s hajdani tanítójának, Maróthi Györgynek özvegyét feleségül vevén, 1752. debreczeni tanárrá neveztetett. Itt először a cathecheti-cát, majd a symbolica theologiát, a keleti nyelvek és zsidó régiségekkel együtt 34 évig tanította. Gyönyörűségét különczködő versekben találván, több éneket szerzett, mellyekben csupán e hangzó jó elő. Többi közt nevezetes: „A megtért embernek énekje, mellyet — szerzett — egy nevezetes ember Debreczenben“. 1755. E verseket 1808-ban Kazinczy újra ki nyomatta, ki őt 1779. S.-Patakról Biharban utaztában meg is látogatta, s a mint magát megnevezte, azonnal eléje szökött, kérdezvén, valjon hiszi-e, hogy Etele tudott deákul? Ime ez az írás azt mutatja, s ezzel kezébe adván egy darabka papirost, kíváná, hogy olvassa. A szöveg így hangzott:

„Amari ait fel

Cela casta nive‘ stb.

mellyel midőn Kazinczy nem tudná, mit akarna az öreg, kérte, oldaná föl a titkot; ki is örömeiben a latin szavakat magyar hangon így értelmezé:

A Márjait fel

kell akasztani. Ve. stb.

Meghalt 1789.; benne főleg a szegényebb sorsu ifjúság gondos atyát vesztett. — y.

Vas József, kegyes rendi tag, született 1813. mart. 19-én Zalaegerszezen; szorgalmas buvára nemzeti nyelvünknek. A nyelvtani elemi osztály számára igen czélszerű rövidséggel és tartalmassággal irt „Ékes latin szókötést“. Göcsei tájszógyűjteményét a m. t. társaságnak ajánlá fel. — y.

Vásárhelyi Gergely, született 1561. Marosvásárhelyt, Erdélyben. Jezuitává 1584. lett. Képezte magát különösen az evangéliom hirdetésére; s hogy idővel mennyire ment ez ügybeni buzgósa, csak abból is következtethető, mert rendjéből első volt, ki Alsó-Lendváról a török uralma alatt nyögött katolikusok vigasztalására Pécsre költözött; hol miután az apostoli munkában néhány évet dicséretesen töltött, a töröknél tartózkodott Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kérésére Gyulafejevárra ment, övei igazgatását átveendő. Meghalt 1623. oct. 18-án, hitszónokságának huszadik évében. Magyar munkái ezek: „A keresztényi Tudománynak rövid sommája“. (Bécs, 1604. és 1617.) Canisius Péter után fordítva. „Egynehány tévelgő kérdésekre rövid keresztényi feleletek“. (U. o. 1615. és 1617.) „Eszteendő által az anyaszentegyháztól rendeltetett vasárnapokra és innepekre Epistolák, és azoknak sommája“. (U. o. 1618.) Ajánlva van gr. Forgách Zsigmond, Sáros, Zabolcs és Nógrádmegyék főispánjának, kit az ajánlatban még országbirónak nevez jun. 24-én, de a munka végén már nádornak. „Az emberi állatnak négy utolsó dolgairól való intések.“ — „Kempis Tamás négy könyve“. (U. o. 1604.). Ő adá ki az első naptárt nálunk. — y.

Vass László, született 1780. jun. 9-én, a hazának anyai nagyfiat adott Zalának Salamonvár nevű helységében. Szülőhelyén élte le gond nélkül gyermekéveit, s onnan költő-

zött a tudományok csarnokába, Szombathelyre; hol jeles előmenetellel végezvén közéleti pályáját, 1797. ugyanott a növendékpapok közé vétetett föl, s mint ilyen hallgatta a bölcsészeti tudományokat. A régi írók ismeretében jártas Molnár, a mély gondolkozású Kresznerics és a széles tudományu Czuppon nagy befolyással voltak rá; ezek alapos oktatása és ügyes vezérlete alatt szokott lelke az önhittséget és lepkeséget idején korlátozó fenyítékekhez, a tudományokbani folytonossághoz és egyenlő haladáshoz; ezekről tanulta ismerni az élet becsét. Azért az iskolai foglalkozástól szabad idejét nyelveknek, főkép a görögök bájos nyelvének gyökeresebb megtanulására fordítá, részint izléssel irt hasznos könyvek olvasásában tölté; s így gondosan ápolá azon reményteljes bimbókat, melyekből utóbb olly szép virágok fejlődtek, olly nemes gyümölcsök termettek. A tanulmányait 1803. kitünő sikerrel végzett ifju papra, egy évi segédlelkészség, és egyház megyéje kormánya mellett viselt ugyan egy évi titoknokság után, 1805. az egyházi történet tanítása bizatott a szombathelyi papnevelő intézetben; honnan őt 1815., és így tíz év lefolyta után, udvari kinevezés ugyanazon tanszékre szolítá a magyar egyetemhez. És ezzel a nyilvános tanítás lön a pályá, mellyen halálaig a közjónak áldozott. Legkedvesebb műköre a tanítási terem volt ugyan; de az írói pályán is törekedett érdemeket gyűjteni: mellyek tekintetéből 1832. mart. 10-én a m. t. társaság tiszteleti tagjává választatott. Ügyesen vitte egy ideig a „Tudományos Gyűjtemény“ szerkesztését. Versezeteiben és beszédeiben élénk, beható s a régi classicusok tanulása által mivelt lélek mutatkozik. Vizsgáló és vetélkedő iratait helyes ítélet, rendithetlen igazságszeretet és nemeslelkűség, történeti értekezéseit rövid, de mellette világos, kielégítő s ékes előadás díszíti. 1819- és 1824-ben a magyar egyetem hittudományi karának dékánjává, 1828. pedig nagyságos rectorává választatott. A tanítói pályán szerzett érdemei jutalmazásaul nagyváradi kanonokká, majd battai apáttá nevezteték. 1837-ben tudományos szempontból, miután hazánkat már előbb minden irányban beutazta, Német-, Belga-, An-

gol-, Francia- és Olaszországokat járta meg, fölkeresve vizsgálandó ama szakához tartozó kutföket, melyekhez itthon nem juthatott. Munkái ezek: „Öröm vers“. (Pest, 1830.). „Demosthenes és Cicero“. (Tud. Gyűjt. 1833. 7. 8. k.) „B. Szepessy Ignác magyar új testamentomi 1. k. vizsgálata“. (U. o. 1832. 7. k.). „Kis János, Socrates nevezetességeinek vizsgálata“, (u. o. 1835. 9. k.) és „Észrevételek K. I. antikritikájára“. (10. k.) „A fordításról“. (U. o. 1836. 9. 10. k.) „Az egyházi birodalomról“. (Egyházi folyóírás. 1—4 füz.) „A nagy zsidó zsinatról, mely 1650. Magyarországon tartatott“. (U. o. 3. f.) „Bibliai könyvismertetés“. (U. o. 4. f.) „Néhány szó ezen iratra: irói rágalmazás“. (Pest, 1842.) „A parisi érsek határozata“. (U. o. 1838. francziából.) „Husvétii és áldozó csütörtöki predikációk“. (Szalay Imre egyházi beszédek gyűjt. 3. k.). Irt ő latinul is több munkát, melyek közt: „Institutio historiae ecclesiasticae novi foederis“. Tom 1. Introductio (Pest, 1828.) legnevezetesebb. Ezen, valamint egyéb dolgozatait is azért adá latin nyelven át a világnak; mivel akkor, midőn írta, tekintve körülményeinket, csak latinul írni látta leginkább czélszerűnek. — Harminczhat és fél évig tartott nyilvános oktatásnak tárgyát, „a keresztény anyaszentegyháznak történetét“ egészen szándékozott ő kiadni; s e miatt művét többször át is dolgozá: de mindaddig halasztotta közrebocsátását, míg egy szerencsétlen idegguta testét, a különben is gyöngét, ellankasztá s életét négy évi bajlódás után, 1842. mart. 24-én végkép eloltá. — y.

Vathai Ferencz, 1568. nov. 24-én Nagy-Vágon született. Atyját 1573. elvesztvén, anyja által 1578. Németujhelybe, majd két év múlva Sopronba küldték tanulás végett. Rövid idő alatt testvérei elhalván, anyja által kifogatott az iskolából, s az időt vadászat- és agarászattal töltvén a gondos anyai szemek előtt, 1585. anyjának ellenére katonává lett, és 1592. hadnagygyá kinevezteték. Több ütközetben részt vett, magát mindig kitüntetvén. 1600. megházasodott. Tüzét csillapítani nem bírván, 1603. török fogságba hurczoltatott, és Konstantinápolyban írta meg 1605. jobbatyjának, Vathay

Ferencznek, atyjának és magának életét, melyet Ponori Thewrewk József Posonyban, 1838. adott ki. Érdekes olvasmány. — y.

Veráncz Antal (Wrancius vagy Wranchich), született 1504. Sibenik városban Dalmátföldön. Tanulását Paduában végzé, Statilius János budai prépost, 1536 óta erdélyi püspök költségén. A mohácsi vész után Statilius Zápolyát követé; ennél kapott tehát Veráncz is titoknoki állomást; majd egyházi pályára lépven, általa budai préposttá nevezteték. Nem tartván azonban állandónak a Zápolya felekezet helyzetét, és Nádasdi Tamástól is nógattatván, 1549. Ferdinand részére állott; ki őt 1553. pécsi, 1557. egri püspökké, 1569. esztergomi érsekké, majd három év múlva kir. helytartóvá tette. Zápolya, Ferdinand és Miksa által gyakran nyomatékos követésekkel bizatott meg. Számos és sokoldalú foglalkozásai mellett leirta a korabeli magyar történeteket honi nyelven; melyeket, de jobbra csak töredékképen, latinra fordítva Kovachich Márton György adott ki: „Scriptores rerum hungaricarum minores“ című gyűjteményében. Meghalt Eperjesen 1573. jul. 21-én, élte 69. évében. — y.

Veráncz Faustus, született a 16-ik század első felének végső éveiben, Sibenik városban Dalmátföldön; hová ősei Bolgárországból szakadtak. Nagybátyja, Veráncz Antal esztergomi érsek, látván az ifjunak serény igyekezetét, Posonyba küldé, hogy ott a jeles Gáspár mester keze alatt a tudományok csarnokába bevezetessék: a süker csakhamar felültulta várákozását, mert a magyar és német nyelven kívül, itt tartózkodása éveiben egyéb tudományokban is olly kitűnő elemenetelt tett, hogy tantársai figyelmét magára vont. Tágasabb tért keresett ezután tehetségei kitüntetésére; s nagybátyja tanácsából Olaszföldre utazván, 1568 körül a híres paviai iskolák növendéke lön. Az akkorban ott mulatott magyar kath. ifjaknak ő volt legjelesbke, s olly hévvel hallgatá a hit-tudományokat, hogy jövendő nagyságát már akkor megfoghatólag gyanittatá. Ő magát egyházi pályára képezé ugyan; de minthogy Olaszföldön tartózkodta alatt az egyházi rend fölvé-

telét mellőzte, nagybátyja által sikertelenül lön a thuróczi prépostságra ajánlva Miksa császárnak. 1571-ben érkezett vissza Magyarhonba, s tudományi pályáját bevégezendő, az Oláh Miklós alapította nagyszombati tanintézet tagjává avatatták; mellytől azonban nemsokára megváltván, Velenczébe utazott, és itt töltött három év múlva, 1573. ismét visszatért Posonyba, hol a tudományoknak élve, huzamosb ideig tartózkodott, mellyek őt most már a nagy közönséggel is megismertették. Így lön, hogy Fejérkövi István veszprémi püspök és főispán 1579. Veszprém vára kapitányává, s a püspökség javainak kormányzójává, majd Rudolf király udvartitoknokká és tanácsossá nevezé. Kitünő munkásságának új tér nyílt itt; és ezt férfiasan be is töltötte. Hü szolgálataért 1591. a királytól 2000 fr. és a jablanczi uradalmat nyerte; de ezt, a török által lévén elfoglalva, soha sem birhatta. 1594-ben lemondván titoknoki állomásáról, Velenczébe vonult; hol elvonva magát a közügyektől, ismét egyedül a komolyabb tudományoknak élt. Arájának közbejött halála után az egyházi-rendbe lépven, Rudolf által 1598. apr. 16-án csanádi püspökké neveztetett; s mint ilyen, az 1605. posonyi országgyűlésen megjelenvén, alapos és bölteleményos, ékes előadása, az országos ügyekbeni bámulatos jártassága köztiszteletet szereztek neki. Említésre méltó, hogy ő kiválólag magyarul szónokolt. A folytonos munka miatt hanyatló egészségét orvoslandó, 1606. Olaszföld szelid éghajlata alá vándorla; itt érté Illésházy Istvánnak, kivel szakadatlanul magyar nyelven levelezett, tudósításából édes hazánk szomorú állapotát; és ő többé vissza nem jött. 1608-ban megvált a csanádi megyétől, és következő évben a kereszténység fővárosában sz. Pál szerzetesei közé iratva magát, mint ilyen 1617. Velenczében hunyt el. Kitünő ész, szilárd jellem, alapos tudomány voltak főtulajdonai. Legnevezetesebb, minket pedig közelebből érdeklő munkája a: „*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum: latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et ungaricae*“, Venetiis, 1595., mellyet a cseh származású Loderecker Péter, cseh és lengyel szavakkal bővítve „*Dictio-*

onarium septem diversarum lingvarum, v. l. latinae, italicae, dalmaticae, bohemicae, polonicae, germanicae et ungaricae“ czim alatt 1605. Pragában mint s a j á t j á t utánnyomatta. Veráncz Dictionariumát Wurum József nyitrai püspök költségén, Ponori Thewrewk József „Dictionarium Pentaglottum“ czim alatt 1834. Posonyban ujra kiadta. Latin művei közt Veráncz Antal érsek élete (Posony, 1575.) jeles stylusa miatt is figyelmet eszközölt, — y.

Verseghy Ferencz, született 1757. apr. 3-án, Szolnok városban, nemes szülöktől. Atyjának kora elhunytá után, a gondos anyai kéz ápolása mellett 1766. Pesten kezdé gymnasiumi tanulását: mellyet olly kttünősen folytatott Egerben, hogy őt, az egyházi pályára vágyódót, örömmel igtatnák a növendékség közé. Végezvén hittudományi pályáját, 1777. megválván az egri megyétől, Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s miután itt az ujonczévet kiállotta, s még egy évig hallgatta a theológiát, 1781. pappá szenteltetett, s Bertalanfi és b. Horczki urfiak nevelője lett. 1783-ban philosophiai tudorságra érdemesített. 1784—1786. Pesten hitszónok volt, és itt érte őt szerzetének eltörlése. Ez időtt kísértette meg a versírást is. Kiűtvén a török háboru, Milassin Miklós tábori főpapot, kinél titoknokoskodott, követé a csatahelyre; azonban a táborozás egészségét annyira megrongálta, hogy az csak negyedfél év múlva állott vissza. Sinlődésének ideje alatt minden hivatalos foglalatosságra alkalmatlan lévén, magát a tudományoknak szentelte, hogy gazdagodott ismereteivel műkörének határait terjeszsze s vidámitsa. Így keletkezett 1790-ben „A magyar hazának anyai szózatya az országnapjára készülő Magyarokhoz“. — „Emlékeztető oszlop azoknak a Hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt Juniusnak 11. és 12. napjain 1790. a Haza-nyelvnek bevétele mellett szólottak“. Mivel pedig a fiatal kebel legkedvesben mulat a képzelődés tartományaiban, s azon világ, mellyet magának alkot, leginkább elégíti ki vágyait, ő is a költészethez fogott, kiadván 1791. illy művét: „Egy jó szívből költött Satyra a Magyar literaturáról“. — Millott egyetemes történetét magyaritva, Bu-

dán, 1790—1791. (2. k.) illy czim alatt adá ki: „A világ közönséges történetei. I. k. A régi nemzetek. II. k. A görögök“. Kotzebuetől több érzékeny színművet fordított, különösen 1792. „A szerelem gyermekei“, és 1793. „A Formenterai Remete“. Az 1794-iki események miatt befogatván, Kuffstein-, Gratz- és Brünben töltött 9 évet; itt idejét többnyire a magyar nyelv természetének és tulajdonságainak nyomozására szentelé, magát a széptudományokban és idegen nyelvekben gyakorolván. Szabadsága visszanyerését „Rikuti Mátyás“ (Pest, 1804.) és „Kolomposi Szarvas Gergely vig élete“ (u. o. 1804—5. 2. k.) kiadásával jelenté. Ezután mintegy 8 évig gr. Szapáry János leányainak volt oktatója a magyar nyelv- és egyéb tanulmányokban; s mint illyen irta „A tiszta magyarság, avagy a csinos magyar beszédre és helyesírássra vezérlő Értekezéseket“ (Pest, 1805.), mi miatt: a) „Világosvári Miklósi János Verseggy Ferencznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága, melyet nyilván való egyenes okokkal tisztán megmutat, és méltán megdorgál Révai Miklósnak hiv tanítványa és igaz jó barátja“ (Pest, 1808.); b) „Fényfalvi Kardos Adorján Verseggy Ferencznek megcsalatkozott illetlen mocskolódásai a tiszta magyarságban, melyet valóságok szerint tisztán megmutat és méltán megdorgál Révay Miklós buzgó hiv tanítványa és igaz tisztelője“ (u. o. 1806.); c) „Boldogréti Vig László Verseggy Ferencznek mefogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban, melyet a józan okoskodásnak törvényeiből kihuzott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hiv tanítványa és szerető barátja“ (u. o. 1806.), öt kegyetlentül megtámadták; de azért nemcsak nem csüggedett munkássága, sőt irodalmunk iránti buzgalma még inkább növekedett. Ezt tanusítják számos munkái, melyek közül érdekesek: „Magyar Aglája“. (Buda, 1806.) „A magyar Musának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzetére, melyet Felséges urunk József Magyarországnak nádorispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott“. (U. o. 1806.) „A Magyar Hárfásnak Énekei Fortepiánora“. (2 szakasz. Pest, 1807.) „Báró Külneki Gilmata kisasszony és Arany-Pataki György“. (U. o.

1809.) „Gróf Kaczaifalvi László avagy a Természetes ember“. (U. o. 1808.) „A magyarok hűsége és Nemzeti lelke“. (U. o. 1809.) „Az emberi nemzetnek története“. (Buda, 1810—11. 3. k.) „Vak Béla a Magyarok királya“. (U. o. 1818.). Ezek és egyéb munkái, mellyek részint a kassai „Magyar Múzeumban“, részint és főleg a Horváth János szerkesztette „Egyházi Értekezésekben“ jelentek meg, nyilván mutatják tudományos ismereteinek roppant kiterjedését. Meghalt 1822. dec. 15-én. Munkái meghaladják a 40 kötetet. Verseit életével együtt barátja Sággy Sándor adá ki 1825. 1. k. — y.

Vezerle Gáspár, egri kanonok, szül. Pápán, Veszprém-megyében 1794. dec. 31-én. Az elemi s első négy gymnasiális iskolákat szülőhelyén, az 5- és 6-ikat Egerben végezte, hol 1709-ben papnövendéknek vétetett fel: s mint ilyen hallgatta két éven át a philosophiát és theológiát. 1815-ben az érseki irodában actuariusi minőségben alkalmaztatott. 1818. jan. 24-én papnak szenteltetvén, Arlóra küldetett segédlelkésznek, hol majdnem három évig működött. Innen Miskolczra tétetett át szinte mint káplán; 1827-ben tibold-daróczi, 1830-ban harsányi plebánossá, s rendes alesperessé neveztetett: melly kettős hivatalban husz évet és öt hónapot töltött. 1851-ben ő cs. k. felsége által egri kanonokká neveztetett, melly hivatalában jelenleg is működik. Munkái ezek: „A Religionak s különösen a kijelentett ker. religionak az ember mind jelen jólétére, mind örökös boldogságára valódi s dicső behatása“. (Eger, 1836.) „Válasz nt. Brámer Alajos kassai sz.-széki jegyző urnak a káptalanok eltörlését indítványozó röpiratára“. (Eger, 1849.) Népszerű erkölcsstan ker. kath. családok számára“. (Kiadta a jó és olcsó könyvkiadó-társulat. Pest, 1851.) „Népszertű vasárnapi s ünnepi homiliák az evangéliumi sz. szakaszok fölött“. (3. k. Eger, 1854.) Ezeken felül vannak sok jeles értekezései a Religióban s a Kath. Néplapban. Szalay egyházi beszédek gyűjteményében (1832—1841.) két beszéde foglaltatik. — k.

Vida Károly, szül. Pákéban, Székelyföldön 1819. mart. 19-én; atyja a székek birája, s vagyonos ember volt. Elemi

iskoláit Kezdivásárhelyt végezte, honnan két éves korában a székely-udvarhelyi ref. collegiumba küldetett. A humaniorákat Nagy-Enyeden végezte. Nehány hétig N.-Kunságon volt mérnöki gyakorlaton. 1838-ban Német-, Franciaországban és Belgiumban tett utazást tudományos szempontból, különösen a répa-czukorgyártást szándékozáván megismerni. Egy év múlva haza térvén, a politikai lapokban lépett fel mint levelező és industrialista. 1843-ban mint szerkesztői segéd foglalkozott az „Erdélyi Híradó“ mellett. A lap megszűnése után Magyarországra költözött, és jelen volt az 1843-iki országgyűlésen. 1844-ben Parist látogatta meg, s ott a természeti tudományokat, különösen a chemiát tanulmányozta egy évig, mikoron újra tapasztalati utazást tett Délifrancia- és Éjszaknémetországban és Schweizban. 1845-ben ismeret-gazdagon térvén hazájába, szakadatlanul a journalistika terén, az akkori conservatív párt táborában működött. Mint a Budapesti Híradó rendes dolgozó társa, számos jeles cikkeket közlött; melyek közül említésre méltók: a „Gázvilágítás“, melly nem csekély meglepetést szült; továbbá a Nád- és répaczukorról szóló értekezése; K..... ellen intézett levél-cyclus „Levél a szerkesztőséghez“ czim alatt; „Az erdélyi szászokról“; „Helyzetünk s a legsürgetősb reformok“ hosszú cikksorozat; kilencz levél „Egy plebejus gr. Dessewffy Emilhez“ czim alatt; „Korszerű kérdések“; „Talpon legyünk“ stb. Irt néhány alapos bírálatokat is. 1848. mart. 18-án az eddig is általa vezérlett lap már szerkesztői firmája alatt jelent meg. 1849-ben a „Figyelmező“-nek volt szerkesztője, mellytől 1850-ben eltiltatott, és Erdélybe, falusi magányába vonult. Önálló munkája „Elmélkedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett“ (Pest, 1852.). Politikai téren, különösen a legutóbbi zavaros időkben következetes jellemet és rendithetlen bátorságot fejtett ki. — k.

Virág Benedek, bölcsőjét 1752. kezdték ringatni Nagy-Bajomban, Somogy megyében. Tanulását Kanizsán kezdette, Pécsen folytatta. 1775-ben Pestre jöven, Remete sz. Pál szerzetébe lépett, és a kiállott próbaév után ott a philosophiát,

Pécsett pedig a hittudományt hallgatta. 1781. pappá szenteltetvén, a székesfejérvári középtanodában kezdett tanítani; itt érte őt 5 év múlva szerzetének eltöröltetése. Roncsolt egészségének visszaállítása végett az annyira ohajtott nyugalmazást 1794. megnyervén, Pesten telepedett le; honnan utóbb Budára költözvén át, ott egész halálaig, mely 1830. jan. 23-án következett be, a magyar irodalomnak élt. Mint költő 1788. lépett föl először néhány ódával a Magyar Muzeumban; és ezek nagy tapssal fogadtattak. Nőttön nőtt íranta a lelkesedés, midőn lyrai költeményeit „Poetai munkái“ név alatt Pesten 1799. az olvasó közönség elé bocsátá. Megjelentek ezek másodszor is Pesten, 1822. 2. k., s nevét a jeles férfinak örökítették. Kortársaitól Magyar Horatiusnak neveztetett. A honszerelmet lángoló s fellengző ódáin kívül Bessenyeinek „Hunyady László“ szomorú játékát is újra átdolgozva; kiadá Budán, 1817. „Horatius leveleit“ 1815. „Satyráit“ 1820. „Ódáit“ 1824. „Poetikáját“ 1801. — „Magyar prosodiája“ 1820. jött ki. Remek volt ő prózában is; e nemben neki köszönjük „Cicero Leliusát és Catóját“. Legjelesebb munkája azonban Magyarország oknyomozó története, mely „Magyar századok“ czim alatt Budán, 1808. és 1816. 2. k. jelent meg, az első a XV. századot foglalván magában. Kár, hogy be nem fejezhette. — y.

Virág Jácint, szül. 1743. Szécsényben, Nógrádme gyében. Tisztességes állapotú szülői kedvében eljárván, 1763. piaristává lön. Végezve tanulmányait, Kecskeméten, Tokajban és Nagy-Károlyban nyelvtani, s ez utolsó helyen a szónoklati és költészeti osztályokat is tanította. Majd Szigetre tétetett hitszónoknak, s e hivatalt 10 éven át becsületesen vitte. Ugyanitt ház- és tanoda-igazgatói minőségben is működött. Meghalt 1801. febr. 28-án. Nyomatásban tőle ezeket birjuk: „Vasárnapi Evangeliomok és azokra való elmélkedések“. — „Esztendő által szentek Innepére való evangeliomok, és azokra való lelki elmélkedések“. — y.

Zrendai Vitéz János, szül. a 15-ik század elején; az elemi tudományokba szülői házában, a felsőbbekbe a pécsi

főiskolában avattaték: majd a tudományok és szépművészetek akkori hazája, Olaszország, jelesen Bologna fogadta keblébe a nagyobb lelki műveltségre vágyódó ifjút; hol a görög és romai irodalomban, meg a mathematicai tudományokban ritka jártasságot és előmenetelt tanusított. Pappá szenteltetése után Hunyadi János udvarába jutott, hol kitüntettet okossága, éles ítéllete, s bámulatos ügyessége miatt nagy becsültetés- és kitüntetésben részesült. Első hivatala a nevelői vala; s ha a serdülő tanítvány ismereteiből szabad a tanítóéra a viszonykövetkeztetés, akkor Vitéz Jánoséi a legtisztább fényben tűnnek elé. Érdemeinek csalhatlan tanuit látjuk Mátyásban; ki a mellett, hogy a görög és romai literatúrában egyaránt okult, a történeti, földirati, mathematicai, építési tudományokat szenvedélyesen kedvelte; a honi s romai törvényekben is otthonos volt. Vitéz Hunyadi ajánlatára az országos ügyek jegyzőjévé s nagyváradí préposttá; majd 1445. ugyanott püspökké, s 1453. cancellárrá lön kinevezve. Minthogy pedig az ősz Hunyadi iránta teljes bizodalommal viselteték, Zimonyban, 1456. halálos ágyán gyermekeit az ő éber örkődésére bizta. Ulrik pártjának László áldozata lön; Vitéz börtönbe záraték: honnan, kiderülvén ártatlansága, László király szavára szabadon bocsáttatott; miért Aeneas Sylvius a királyt köszönő, Vitézt pedig örvendező levéllel tisztelé meg. Nemsokára meghalt László, s a haza legott ketté szakadt, t. i. a Hunyadiak és elleneik pártjára. Szilágyi Vitézt küldé Podiebradhoz Mátyásért, ki midőn 1458. királylyá kikiáltatván, Magyarhonba jött, ennek határánál Vitéz magyar szónoklata mellett fogadta örömradiások közt az e végre kiszemelt fényes küldöttség. A sz. koronát Vitéz nyerte vissza Fridriktől. Széchi Dénes holta után az esztergomi érseki székhelybe emelteték. Ő és Mecsinczei (Cesinge) adának tanácsot Mátyásnak egy főiskola alapítására, melly 1467. Posonyban, „Studium generale Istropolitanum” czim alatt csakugyan fel is állítottatott. Elégge nem fájlalható, hogy az idők sulja s a mostoha kezek csakhamar letörték a haza kebléről e szép virágot! Nagyváradon és Esztergomban iskolát és királyi bő-

kezüsséggel vetélkedőleg fényes könyvtárt, görög romai remek művekkel gazdagot emelt. Ha tovább él, az esztergomi könyvtár európai nevezetességgé válandott volna. Általában nevét örökíté a tudományok szeretete, s a tudósok pártfogolása által. Mátyás, adott szava ellenére börtönbe zárata; honnan kiszabadulván, szívfajdalmában nemsokára elhunyt 1472. aug. 8-án. Bátyja volt a Mecsinczei János, pécsi püspök- és írónak. — y.

Vitkovics Mihály, szül. 1778. aug. 26-án Egerben. Itt kezdé tanulását, és már mint serdülő ifju annyira kedvelé a vers-alkotást, hogy e miatt egyéb rendszeres tanulmányait is elhanyagolná, sőt egyik tanítója által meg is fenytették. Egertől erre megváltván, Budára sietett, és ott 1796. Tóth Farkas tanítója által mint szorgalmas és tüzes költő, nyilvános dicséret- és kintüntetésben részesült. A bölcsészeti tanulmányokat ujra Egerben, a törvényieket pedig Pesten, az egyetemnél végzé. 1801-ben esküdött fel kir. táblai jegyzőnek, 1803. ügyvédi oklevelet kapván, Pesten telepedék le; hol halálaig, mely 1829. sept. 9-én következett be, ügyei-nek s az irodalomnak élt. Munkás részt vett azon választmányban, mely a magyar t. társaság alaprajzának és rendszabásainak kidolgozására gr. Teleki József elnöksége alatt a nádor által volt kiküldve. — Első műve, mely 1804. Pesten nyomtatásban megjelent, b. Orczy József halálára irt odája volt. Kintünő méltánylatot nyert Horváth Istvánhoz irt szép levele (Erdélyi Muzeum. 1. k.); még kintünőbbet „Meséi és versei“. (Pest, 1817.). És végre „Epigrammái“. — Ez idő óta több dala jelent meg a Hasznos Multságokban, Hébében, és Aurorában. Ő volt első, ki a szerb népdalokat magyarra átforditá; sőt nemzetségre szerb lévén, e nyelven maga is több dalt és balladát költött. Berzaenyivel barátságban élt. y.

Vörösmarty Mihály, költőink királya, szül. 1800. dec. 1-ső napján Pusztá-Nyéken, Fejérmegyében, hol atyja a Nádasdy nemzetség jószágán gazdatiszt volt. Bőség nélkül, de gondosan neveltetett. Miután a fejérvári középtanodában öt évi szorgalmas tanulás által a komolyabb tudományok felfo-

gására magát képesítette, 1816. Pestre ment, a bölcsészeti és törvényt a m. egyetemenél bevégezendő. Épen akkor halt meg atyja; s lesújtva állott a 16 éves, szép tehetségű, s épen azért nagy reményű ifju a zajos világ tarka szinpadán. Magáról kellett gondoskodnia; s eleinte magán oktatással biztosítá lételet; majd egy nemes ház fiai mellett nevelőséget vállalván, egyuttal a bölcsészeti és törvénytudományi folyamat is elvégezte. 1820-tól fogva növendékeivel Tolnában lakván, s ugyanott egy évet a törvénygyakorlatban töltvén, 1823-ban Pestre ment, s a kir. táblánál jegyzőnek, 1824. pedig ügyvédnek esküdött fel, s 1826. befejezvén a nevelést, Pesten telepedék le; hol nem annyira az ügyeknek, mint a magyar irodalomnak élt. Kezdetben ottani körülményei elég szigorúak voltak; s mindaddig küzdött szükségeivel, míg 1828. Horváth István ajánlására a Tudományos Gyűjtemény szerkesztésével meg nem bizatott; melyet 1832-ik év végeig folytatott. Keblében a költészet iránti hajlam jó korán felébredvén, 1813. már latin, tizenegy éves korában (1814.) pedig magyar verseket irogatott rimekben; utóbb Edes Gergely „Keservei“ kerülvén kezébe, a görög mértéket kísértette meg. Pesten ismerkedett meg baróti Szabó David, Rajnis, Virág, és Révai műveivel; melyek figyelmes olvasása által tüzeltetett föl a nyelv és költői beszéd körüli studiumokra. Tolnában két derék pappal kötött barátságot, kik az Erdélyi Muzeumot és Kazinczy munkáit szolgáltatták kezéhez, más külföldi remek írókkal és köztük Shakespeare-vel együtt. Ekkor kezdé erejét megkísérteni, s magasbra törekedni. Némelly lyrai darabok mellett apróbb szinművekhez fogott, s csakhamar Kisfaludy Károly drámáinak előadatása őt nagyobb munkára is felbátorítá. Így keletkezett 1821. „Salamon király“ (szomj. 5 fv.); ezt követé „A hűség diadalma“ regényes költeménye, s 1823. „Zsigmond király“ (szomj. 5 fv.); mely az elébbivel együtt azonban kéziratban maradt. Lassankint Homer, Zrínyi s Tasso műveivel ismerkedék meg; s erre magasb vágy fakadván keblében, egy nagyobb költemény írásához fogott: így keletkezett egy év alatt (1823—1824.) „Zalán futása“

(10 énekben). Vörösmartyt ekkorig közönségünk csak néhány dalai s levelei után ismerte, melyek a Szépliteraturai Ajándék-, Aspasia-, és Aurorában láttak világot, s maradandó nevet a nagy taps- és lelkesedéssel fogadott „Zalán futása” szerzett neki. 1825-ben kezdé mélyebben ismerni a spanyol, angol és német irodalom remekeit. Kisfaludy Károly látván benne hős költészetünk megújítóját, leginkább ilyenmű dolgozatokra serkenté. Így keletkeztek a: „Cserhalom”, regényes költemény 1 énekben (Aurora. 1826.); „Tündérvölgy” (u. o. 1827.); „Eger” (3. énekben; u. o. 1828.). Helyzete most különálló munkák adására is ösztönzé; így „Salamona” 1828-ban, „Kont”-ja pedig, „Bujdosók” czim alatt, 1830-ban jelent meg Székesfejérvárt. E közben készült „Hábador” dramatizált beszély, és „Csongor és Tünde” regényes színmű (5 fv. 1830.); „A rom” (1 énekben); 1831-ben pedig „A két szomszédvár” (4 énekben). Prosai dolgozatait, melyek józan ítéletéről s nyelvünk természetének mély felfogásáról tesznek tanúságot, a Tud. Gyűjteményben nyomatta ki. Ő indítá meg „Ezeregy éjszaka” magyar fordítását, s az első 11 kötet tőle van; (1829—1833.) folytatták Szalay, és Lencsés Antal; befejezte Szabó David. (Pest, 1829—1835. 18 füzet). Felállott a m. tudós társaság; és Vörösmarty 1830. nov. 17-én az igazgatók által a nyelvtudományi osztályban második helybeli rendes taggá nevezteték; azonban csakhamar, t. i. dec. 12-én Kisfaludy Károly halálával első helyre, mellyel 500 pfrt évi díj vala kapcsolva, mozdították elő; s ez időtől munkássága nagy részét az akadémia foglalá el. Közremunkálásával készült a „Helyesírás és szóragozás” (Pest, 1832.); a „Magyar és német Zsebszótár” (u. o. 1832—1838. 2 k.); a „Magyar szókötés” (u. o. 1843.), és némelly tanodai nyelvkönyvek. Dolgozott az Aurorába folytonosan, és jeles beszélyeit s egyéb elméleti s bírálati czikkeit az általa 1837—1843. Bajzával és Schedellel kiadott Athenaeum és Figyelmezőben közlé. Írt a „Kritikai lapokba” is. Egyéb, eddig nem említett önálló munkái még ezek: „Kurzgefasste Ung. Sprachlehre für Deutsche” (Pest, 1832.); „Vérnász”. (szomj.

5 fv. U. o. 1833.). E mű az akadémia által 100 db. arannyal jutalmaztatott. „A fátyol titkai“ (vigj. 5 fv. U. o. 1834.). „Árpád ébredése“, előjáték a pesti m. színház megnyitására, (u. o. 1837.). „Marót bán“ (szomj. 4 fv. u. o. 1838.). „Julius Caesar“ Shakespeare után (u. o. 1839.). „Az áldozat“ (szomj. 5 fv. u. o. 1840.). „Czilley és Hunyadiak“ (történeti dráma; 5 fv. u. o. 1844.). Mindenik szakban, melyben működött, eleget tett, hogy neve külön-külön halhatatlan legyen; mint lyrai költő pedig mindazok felett áll, kik eddig magyar nyelven dallottak. Összes műveinek kiadását „Vörösmarty minden munkái“ czim alatt Bajza és Schedel Ferencznek köszönjük. (Pest, 1845—1848. 10. k.). Vörösmarty nyelvünk valódi átalakítója. Gyönyörű költői mondatai csakhamar az alsóbb körökben is meghonosultak. E tekintetben összes nyelv-tudósaink sem birnak annyi érdemekkel mint ő. Utóbbi években Pesten tartózkodott, hol mellvízkórban, melyben huzamosb idő óta szenvedett, 1855-ik évi nov. 19-én délutáni 2 órakor elhunyt. Soha a nemzet kegyelete övéi iránt nem nyilvánult oly nagy mértékben, mint nagy költője temetésekor. 18—20 ezer tisztelője kísért földi hamvait a temetőbe. A „Pesti Napló“ a többi közt e szavakkal jelentette kimúltát: „A nemzetnek halottja van! Vörösmarty Mihály nincs többé! — Ne higgyétek azért, hogy midőn a roncsolt test a munkás élet fáradalmi miatt sirba hanyatlott, a költő szelleme is elszállt közülünk. E szellem folyvást működik, míg egy magyar van, a ki a szépben, jóban és nemesben élvét talál, miglen olvassuk a költő műveit. S mindenek felett örök a nyelv, mint a nemzet maga, melly annak köszöni fennmaradását. Ha lenne, a ki egykor szentségtelen kezekkel illetné a költő babérjait: az irodalom történet muzsája bizonyára figyelmeztetni fogja, mi volt nyelvünk Vörösmarty előtt, s mivé lőn általa“. stb. — Jellemző még a „Religio“-nak e nyilatkozata: „Egyike ő azon keveseknek, kiknek nincs egyetlen egy daluk sem, melyet a moralistának kárhoztatnia kellene; s kik halhatatlan hírnevet vívtak ki, a nélkül, hogy egyebet szép s tiszta erényeknél énekeltek volna“.

Waltherr László Imre, legjelesb diplomatikusaink egyike, szül. Tarczalón, (Zemplénmegye) 1788. nov. 1-jén. Atyja gazdatiszt volt Nyiradonyban. Tanult Tarczalón, Tokajban, Nagy-Károlyban, Szegeden és Kassán, hol a törvénytudományok végeztével 1809-ben végezte be iskoláit. 1811 óta gr. Károlyiak szolgálatában volt, mint irnok, kormányzósági jegyző, titoknok; 1820-tól a tótmegyeri uradalom kormányzója; 1822-től nemzeti levéltárnok, mely minőségében egyik fia váltotta fel: ő maga nyugalomba helyeztetvén, Tarczalón, közben Pesten is tartózkodik. 1825-ben Csongrád- és Esztergommegye táblabírájává, 1833-ban a m. akadémia tagjává nevezte. A tudomány, különösen a történelem és diplomatika mezején bő ismereteinek számos, jeles czikkek, értekezések, bírálatok, történeti, közlések által adta tanujeleit, melyek tudományos folyóiratainkban u. m. Tud. Gyűjtemény-, Hasznos Mulatságok-, Tudománytár-, Athenaeum-, közelebb a Religioiban láttak világot. Illyenek: a „Karácson, Áldozó csőtörtők és Sz. Mihály lova“ nevek fejtegetése; a prágai főiskola könyvtárában találtató Berzeviczy Pál-féle versek és Lépes Bálint könyvei felől; némmely ösmeretek a győri püspöki megyéről; Szalkai László diáknak 1510-iki magyar levele Bánffy Ferenczhez; Szent István király Salamon nevééről; Messenius; Maróth; Porcsalma és az Ecsedi tó; — Erdélyország Történetei Tárának, s Fehér Codex Diplomatusának vizsgálata s bírálata, és e tárgyban polemiák; — Kalendáriumi magyar régiségek; a hónapok magyar nevezeteiről stb. — Részt vett Kresznerics magyar szótárának és Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában; a magyar t. társaság zsebszótára készítésében. — k.

Warga János, nagyköroői tanár, szül. 1804. jan. 8-kán, Kovácsvágáson Abaujmegyében. Tanult Sárospatakon és Eperjesen. 1830. a harmadig nyelvtani osztályt tanította, 1831- s 32-ben a matematikai és physikai tudományokat adta elő Sárospatakon. Köroői tanáru 1833-ban neveztetett, de előbb Németország nagy részét beutazta. Már 1833-ban a m. akadémia által a matematikai kérdésre kitzított egyik jutalom neki íteltetett; 1834-ben pedig a népnevelést és tanítást

érdeklő Marczibányiféle másodrangu jutalmat nyerte el. Ezek folytán 1835-ben a m. akademia által lev. taggá választatott. 1836-ban ismét jutalmat nyert az akademiától a philosophiai kérdésre adott feleletével. Munkái néhány eredeti és fordított czikkeken kívül: „Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra“, melynek első kötete: „Az elemi nevelés és tanítás alapvonatai“ 1837-ben, második kötete: „az elemi tanulmányok alapvonatai“ 1838-ban Budán jelentek meg. „Kézi ABC. és elemi olvasókönyv az alsó népiskolák számára“. Pest, 1841. „Magyar nyelvtan tanmódszerüleg előadva“. Pest, 1842. „Népszertü természettan“. Pest, 1842. „Nevelés- és oktatástan“. Kecskemét, 1843. Ezenfelül bölcészeti értekezések, pole miák az Athenasumban és Figyelmezőben. (Ujabbk. ism. t. után). — k.

Wenzel Gusztáv, pesti egyetemi jogtanár, szül. Lukauban Alsó-Luzacziában, katona szüléktől. Tanult a milánói katonai akademiában; gymnasialis tanulmányait Veronában, Salzburgban, később Veszprémben, a bölcészetet Vácson, a jogot Pesten és Bécsben végezte. 1836-ban bölcészet- és törvénytudori koszorut, s egyszersmind ügyvédi oklevelet nyert. Majd bold. József nádor fiának, Sándor főhercegnek tanítója lett a historiában, mathesisben és geographiában. Félévig helyettes-tanár volt a pesti egyetemnél. 1839-ben a bécsi Theresianumhoz neveztetett tanáru, mely minőségében három évig udvari titoknoki foglalkozásban is volt a bányajog-szolgáltatás körében. 1850 óta tanár a pesti egyetemen. A magyar akademia 1847-ben választotta tagjaul. Tagja ezenfelül több bel- és külföldi társaságoknak. — Közlött számos jogtani s magyar történelmi értekezéseket a bécsi tud. folyóiratokban; önálló művei: „De fontibus juris hungarici“ inauguralis értekezés 1836-ból. — „Az austriai ált. polg. törvénykönyv magyarázata.“ Pest, 1853. „Az ideigl. polg. perrendtartás“ Pest, 1853. Jelenleg az uj austriai bányatörvény magyarázatát írja, s német birodalom- és jog történetére hirdetett előfizetést, mely utóbbi munka kiadását számos teenddi folytán későbbre halasztotta. — k.

Zádor, családi néven Stettner György, álnéven Fenyéry

Gyula, szül. 1799. jul. 2-án Dukában Vas megyében. Tanulását Kőszegen kezdé, folytatá a pápai ref. collegiumban s bevégezé a győri akademiában. 1821-ben Pesten a kiállott vizsgálat után ügyvédi oklevelet nyert. Ezután Tökölyi és Bohus családoknál volt rendes ügyvéd. 1826—1832-ig Budapesten lakott, ügyvédkedés mellett neveléssel foglalkozva. 1832-ben a pápai ref. collegiumhoz tanáruul neveztetett. 1848-ban a pesti váltótörvényszék előadó ülnökévé, 1852-ben a soproni főtörvényszékhez, 1855-ben a bécsi legfőbb és semmisítő bírósághoz tanácsossá neveztetett. Közlött számos szép-irodalmi dolgozatokat, verseket, bírálatokat a Tud. Gyűjtemény-, Tudománytár-, Muzáron-, Minerva-, Aurora-, Aspasia-, Athenaeum- s Figyelmezőben. Részt vett Toldy „Handbuch der ung. Poesie“, Kresznerics „magyar szótára“ s Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában és szerkesztésében. Fordította, jegyzetekkel bővítette s Magyarországra alkalmazta Sáfár Imre „Váltójogát“ (Pest, 1832. kiadva Hartleben által). Fordította az „Ezeregy éjszaka“ című arab regék 2-, 5-, 7- és 8-ik füzetét, habár azok nem neve alatt jelentek meg. A m. akademiában mindjárt keletkeztekor levelező, 1835-ben rendes tagul választott; székét „melly esetekben van helye a kiskorúságban tett káros szerződések visszahuzásának?“ című értekezéssel foglalta el. — k.

Zalka János, a „Religio“ egyházi folyóirat szerkesztője, szül. Sopronmegyének Veszkeny nevű falujában 1820. dec. 17-kén. Elemi iskoláit Veszkenyben, a gymnasiumiakat részint Győrött, részint Sopronban végzé. 1838-ban az esztergomi főmegyei növendékpapok közé fölvétetvén, a posonyi sz. Imréről nevezett növeldébe küldetett. 1839-ben Nagyszombatba ment a bölcsészet tanulására, s két év múlva a bécsi Pázmány-intézetbe, hol a papi tudományokat végzé 1845-ben. Ez év utolsó hónapjait az esztergomi áldozárházban tölté, hol 1846-diki januárhó 15-kén áldozárrá szenteltetett. Ugyanez 1846-iki évben egymásután febr. 4-kén mint káplán Kőhid-Gyarmatra, febr. 22-kén pedig szinte illy minőségben Dorogra küldetett, honnan V. Ferdinand ő felsége által nov. 5-kén a

sz. Ágostonról nevezett bécsi fensőbb papi intézet tagjaul fölvétetvén, dec. 1-ső napján a nevezett intézetbe ment. Innen 1848-iki aug. 21-kén mint hittudor tért vissza, s a pest-belvárosi plebániába küldetett mint káplán. 1849. oct. végével Esztergomba ment mint az egyháztörténet és jog leendő tanára a sz. Istvánról nevezett ősrégi érseki papnöveldeben, hol a tanulmányi fölügyelői hivatalt is viselte négy évig. 1853. maj. 28-kán I. Ferencz József ő cs. kir. ap. fölsége által a pesti egyetemhez egyháztörténettanárnak neveztetett ki, s tanszékét junius 27-kén foglalta el, hol jelenleg is működik. 1854. dec. 22-én ő sz. IX. Pius pápa belső titkos udvari káplánjának nevezte ki. Sajtó alól kikerült első műve azon „Örömvess“, melyet a növelde nevében Posonyban Kopácsy József néhai hg.-primás beigtatására készített 1839-ben. Mint a bölcsészetnek elsőévi hallgatója készíté azon költeményt Várda Pálról, mely Mészáros Imre Szavalástanának utolsó lapjain olvasható. Bécsben az intézet akkori kormányzójának névünnepére készített kétizbeli alkalmi verseken kívül, neki jutott a szerencse főmagosságu bibornok és herczeg, Altieri Lajos, pápai bécsi követ távoztakor a magyarok részéről versekben fejezni ki azon érzetet, mely nálunk a nagy egyházfejedelem irányában mutatkozott. A nyolcz nyelven megjelent versezetek közt a magyar, mely Pázmán-intézet nevében nyújtatott át, Zalka műve 1845. Bécsben másodszori tartózkodása alatt a „Religio“-nak rendes levelezője volt, ugyszinte Esztergomban is. 1849—50. a Katholikus Néplapot szerkesztette. A „Religio“-ban a zsinatokról, az alesperesek választásáról, Sz. Mór pécsi püspökről, sz. István növeldejéről, Bánfy Lukács érsekről, a mesterlegények társulatáról; továbbá a Philosophumenák; szerencsés költők; sz. Jeromos, s több egyéb tárgyakról értekezett. Költeményei: „A biztos hajó“, „Mária szívünk öröme“, „Hajnalban“ a „Religio“ 1845-ki folyamában vannak. 1856. elejétől fogva a „Religio“-t szerkeszti. — k.

Zerich Tivadar, szül. 1815-iki nov. 22-én Erdélyben, Gyergyó-sz.-Miklóson. Ugyanott a normal-iskolákat, Csik-

Somlyón a gymnasiumot, Kolosvárt a Philosophiát, és Pesten a középonti papnöveldeben a theologiai tanulmányokat végezte be 1840-ik évben. Ugyanakkor, sept. 22-ik napján, a pesti egyetemnél hittudori rangra emeltetett, 6-án pedig Károlyfejérvárott áldozárrá szenteltetett, egyszersmind tanulmányi felügyelővé, egyházi számvevőhivatali taggá és dogmaticai professorrá; 1842-ben pedig püspöki szent-széki ülnökké neveztetett, és ezekben hivatalkodott. 1853-ban, a bibliai, következő évben pedig az egyházi történet- és jogtan tanári székén alkalmaztatott rendesen; mert 14 év alatt rendkívüli módon is volt alkalmazva: nevezetesen, a forradalom végnapjaiban és azután néhány hónapig, püspöki kinevezésnél fogva, gyergyó-sz.miklósi plebános-helyettes, és 1852-ben székes-egyházi hitazonoki minőségben. A Mult és Jelen czimű erdélyi lapban czáfolatot közlött L. ellen, a megtámadott kath. tudomány-intézeteket védelmezve; a Religio egyházi lapban néhány értekezést illy czimek alatt: Nyilatkozat Erdélyből a társulat iránt, mely ma Szent-István-Társulatnak neveztetik; aztán: Tájékozunk magunkat; és Isteni Gondviselés a Pápaság felett, stb. Ugyan a Religioiban néhány czáfolatot, több leveleket, s még több egyházi tudósításokat folytonosan közlött; ugyanezt tevé kisebb mértékben egykor a Magyar Sion-ban és a salzburgi egyházi lapokban is. Végre a magyar irodalom emelésére szánt törekedéseket előmozdítani nemcsak az által igyekezett, hogy valamint Pesten az egyházi irodalmi iskolának rendes tagja volt, úgy Károlyfejérvárt az egyházi olvasó-egylet létrehozása- és vezényletében része volt: hanem az által is, hogy különféle magyar-irodalmi vállalatokat, a mennyiben azok katolikus szelleműek, vagy ezzel legalább nem ellenkező irányuak, erejéhez képest anyagi és szellemi tehetségével is gyámolítani törekszik. — k.

Zichy Antal, szül. 1826-ban Mosonmegyében; evang. vallásu. 1848-ben követ a nemzeti gyűlésben. Leírta Magyarországbani utazásait a lapokban; azonfelül irt számos költeményeket szinte elszórva a lapokban.

Vasonkeői gr. **Zichy Péter**, szül. 1674-ben. Szabolcs-megye örökös főispánja, cs. k. kamarás, aranykulcsos, belső titkos tanácsos és végre septemvir, meghalt 1726-ban. Dalokat irt első nejéhez, mellyek közül nyolcz az egyetemi könyvtárban van letéve. Irt egy német imádságos könyvet is.

Zigan János, született 1772. mart. 19-én Ajkán, Veszprém megyében. Tudományos kimiveltetését Sopronban nyerte, hol 1784—1792. tanult. Alig végzé taulását, már is Veszprémbe hivatott meg predikátornak, honnan 1798. Högyészre Vas megyébe költözvén, meghalt 1809. Nyomatásban kijött számos bucsuztató versein kívül munkái ezek: „Nagy-Britaniának egyházi, polgári és tudománybeli állapota a XVIII. század vége felé.“ (Pest, 1808.). „Palotási kisasszony története, vagy is Grátziák Bibliothekája.“ (U. o. 1808.). „Angliába, Skotziába és Hiberniába való utazás“, melly holta után jelent meg Kis János „Nevezetes utazások tárházá“-ban (IV. k. 1817.). — y.

Zimmermann Jakab, született 1808. febr. 8-án Vácson, Pestmegyében. A közélettanodai éveket születése helyén, ápoló kezek vezetése közt végezvén, 1824. keble vágya teljesültével, a kegyes szerzet tagjává lön; s miután Privigyén az ujonczi két évet kiállotta, s ezek utóbbika alatt ugyanott a nyelvészeti osztályban járó ifjakat az illető tanokban elég ügyesen oktatta volna, Tatára küldetett elemi iskolatanításra. Az itt töltött év után Kolosvár jeleltették ki neki lakhelyül, hol, mikép iparkodott előljárói várakozásának megfelelni, fényesen mutatja a tudori oklevél, mellyet a magyar egyetem bölcsészeti karától 1829., tehát azonnal a bölcsészeti tanfolyam bevégezése után nyert. A hittudomány tanulásával két évig foglalkozott Nyitrán és Sz.-Györgyön. 1832. végén már Budán, a k. gymnasiumban találkozunk vele, hol három évig a nyelvészeti, négyig pedig a szónoklati osztályban tanított. Ekkor Bécsbe áttétetvén, ott a Theresianumban öt évig volt a nemes magyar ifjúságnak nevelője, s a magyar nyelv és irodalom rendes tanára. Itt tanulta ismerni a nagy világot minden alakjában, s több nagyoknak tapasztalni szerencsés

is volt vonzalmát, kegyét. Hálásan emlékszik különösen Kis Pál nagyváradai kanonokra. Ez időben a fejedelem által felállítandó öt tanító-képző-intézet tanszékeinek betöltésére pályázat hirdettetvén, a posonyi tankertület főigazgatósága előtt a pestire versenyzett, és szép tehetséggel testvérült jártasságát bebizonyítván, a fejedelem által 1844. képezdei tanárságra érdemesítették; melly minőségben jelenleg is működik. 1846-ban, miután szerzete kötelezettségeitől illető helyen felmenteték, magát a nagyváradai latinszertartásu egyházi megye papjai közé igttattatta. Ugyanazon évben a pesti egyetemen lön a széptan és nyelvészet rendkívüli tanárává helyettesítve. „Barmászat“ czimű, kéziratban lévő munkáján kívül, nem említvén a vegyes házasságok és nevelésről irt, s a „Hirnök“ melletti „Századunk“ hasábjain megjelent értekezéseit, ugyszinte az ott megjelent könyvbírállatait, nyomtatásban kiadott külön művei ezek: „Daguerotyp képeinek keszitése“. (Bécs, 1840.). Német után. „Ifjuságot képző ismeretek tára“. (U. o. 1840—1841.) Nagy Mártonnal. „Magyar irodalom“ (U. o. 1843. 1845.). „Kikérdező vallástanítás“, (Pest, 1844.). „Vallási szokások és szertartások magyarázata“. (U. o. 1845.). „Egészségtan és rögtöni eseteknek gyógyomodja“. (U. o. 1845.). „Magyarország oknyomozó története“ (U. o. 1846.). Többedmagával Spányik latin munkája szerint. —y.

Zerinvári gr. **Zrinyi** Miklós, hirneves hadvezér, nagy hazafi s költő; ősunokája a magyar Leonidásnak, s fia György bánnak és Szécsi Katalinnak, szül. 1616-ban. Kitünő nevelést nyervén, már ifju korában a hadi tudományban és nyelvek ismeretében képezte ki magát. Előbb állam-hivatalokat viselt mint főlovász-mester, muraközi kapitány, Zala és Somogy főispánja, királyi tanácsos stb.; s már e minőségében diadalmasan vezérkedett a törökök és különösen Rákóczy ellen. Hadvezéri képességének 1646-ban adta kétségbevonhatlan tanujeleit, midőn III. Ferdinand alatt a svédek ellen Morvában fényes győzelmet vívott ki. Ennek következménye lön, hogy a Zrinyi névre méltó hősi, miután Péter öcsével és Batthyányi Ádammal a kanizsai Ali basán ujjlag győze-

delmeskedett, a király által dalmát- és horvátországi bántságra emeltetett 1647-ben; mely méltóságot csak némi viszályok kiegyenlítése után fogadott el 1649-ben. Zrinyi e ketős teherrel járó hivatalt is fényesen töltötte be; szemesen örködött a törökök mozdulatai fölött, és berontásaikat nem hagyta megtorlás nélkül; másrésről tartományai ügyeit is czélszerűen rendezte. A Zágráb környékén fellázadt jobbágyokat lecsilapította (1655.). Ő építtette a szomoruan híres Zerinvárt, a Dráva és Mura összefolyásánál. 1663-ban a törökkeli felbomlott béke után is számos győzelmeket nyert; melyeket bizonyára jobb siker koronázott volna, ha a császári fővezér, Montecuculi Zrinyivel meg nem hasonlik. 1664-ben I. Leopold által, a hadi tanács ellenzése daczára, önálló hadműködéssel bizatott meg; és ezen működése teszi életének és dicsőségének fénypontját. Győzelmei és stratégiai tapintata bámulatra s hálára ragadta egész Európát. A pápa által a romai sz. birodalom herczegévé neveztetett; (e czímet ő el nem fogadta) Stajerországban, mely tartomány e szerencsés hadjárat következtében élvezhette az annyira ohajtott békét, vallási ünnepélyek rendeztettek a győzelem fölötti örömjeleül. Zrinyi ezentul is aratta harci babérjait; míg végre Montecuculi folytonos armánykodása, ki időközben fővezérnek neveztetett, és Zerinvárt szándokosan lerontatni engedte, s kedve ellenére kötött béke következtében, csáktornyai várába vonult vissza; s itt végezte be élte pályáját 1664-ben. Némellyek szerint ellenei által orozva gyilkoltatott meg; mások szerint a vadászaton egy vadkan (?) áldozatává lett. Majdnem az összes europai fejedelmek által rendjelekkel és egyéb hízalgő kiténtetésekkel tiszteltetett meg. Második hitvesétől, Löblin Zsófiától született fia, Ádám, Szalánkeménél esett el megtalanul. Irodalmi emlékei : a folytonosan gunyolódó Montecuculi ellen irt híres czáfírata; ezenfelül költemények, melyek egy része „Adriai tengernek sirenája, gróf Zrinyi Miklós“ című gyűjteményben foglaltatnak; mely munka először Bécsben jött ki 1651-ben; de honunkban is több kiadást ért (utolsó kiadás Székács Páltól,

Pest, 1847.) 1854. évben a „Nemzeti könyvtár“-ban közöltettek több prosai iratai, melyek mind hadtudományi tartalmuak.-k.

Zsoldos Ignác, szül. 1803. jul. 24-én Pápán, Veszprémmegyében. Fia a most nevezett megye volt rendes orvosának, kit munkáiról is ismer a közönség, és ki a szárazföld elzárólása után megkevesedett chinának pótlékát a szömörcefában feltalálván, az e végett kitűzött császári királyi nagjutalmat el nyerte. Iskolai pályáját Pápán kezdte, a syntaxist Sopronban, az evang. lyceumban, s poesist és rhetorikát ismét Pápán, a bölcsészetet Posonyban és Pápán, a törvényt Posonyban és Bécsben végezte. Ezután joggyakornok volt Veszprémmegyében, Szentkirályi ítélőmester oldala mellett. 1826-ban ügyvédi vizsgálatot adván, Veszprémmegye tiszti. aljegyzőjévé nevezetett. 1827-ben a pápai kerület alszolgabírájává, 1832-ben ugyanazon járás főszolgabírájává választott. 1834-ben a megyei főjegyzőséget nyerte el; 1843-ban megyei követté választatott a posonyi országgyűlésre: hol kerületi naplővivő, ezenfelül több rendbeli választmányok tollvivője volt. 1846-ban ő cs. k. főlsége által a pesti váltótörvényszékhez nevezetett közbiroul; 1848-ban nádor ő fensége által ugyanazon törvényszék alelnökévé mozdíttatott elő: melly hivataláról a forradalmi kormány által tétetett le. Azon évi sept. végével mint bizalomférfiu Bécsbe rendeltetvén, az „Austriai polgári törvénykönyvet“ fordította magyarra; e mellett a birodalmi kormánylapba zárt fordításokat vizsgálta és javította másfél évig. 1850-ben ő cs. főlsége által a bécsi legfelsőbb semmisítő törvényszék magyar osztályához udvari tanácsossá nevezetett; hol mostanig is a magyar pereket csupán magyarul adja elő. — A magyar akadémia népnevelési munkáinak megjelenése után levelező, — közbátorságróli irata következtében pedig rendes tagjává választotta. — Munkái: „Életpálya“ (Pápa, 1838.); „Népszerű erkölcs-tudomány“ (Buda, 1840.); „A szolgabírói hivatal“ (Pápa, 1842.); „A magyar váltó-törvény“ (Magyarorsz. váltóhatósági térképével. Pest, 1845.); „Örökváltság“ (Pest, 1847.); „A magyar mezei rendőrségi törvény“ (Pest, 1834.). Ezenfelül megjelent az

akademia Evkönyveiben „A bírák- és bíróságokról“ szóló értekezése az akademiában. Értekezett a „halálbüntetésről“ is az „Értesítő“-ben. Írt több cikket, bírálatokat stb. az Athenaeumban és Társalkodóban. A Kligl-könyvben „Válóper“ munkája jött ki. — k.

Zsombori József, született 1783. sept. 27-én Zetelakán, Udvarhelyszék egyik legrégibb és népesebb székely falujában. Miután az emberiség tehetetlen korából önerejüségre felnevelkedett, első tanulását a helybeli nemzeti iskolában kezdé meg. A sokat ígérő, dicséretes kezdet megörvendezteté a gondos szülőket, kik a mulékony gazdag vagyon helyett jó nevelés kincseit szándékozták neki osztályrészben örökségül hagyni, a nagy szorgalmu kis tanulót Székelyudvarhely virágzó iskolába küldék. Itt indultak kifejlésnek azon szép észtehetségek, mellyek Zsomborit tanuló társai közt kitűnővé, s a világ iskolájában nagygyá tették. A tudományos előkészületek rögzös mezején, a másokat gyakran elszédítő testi s lelki szép tulajdonok őt kedvessé tették: nyájas társalkodása által mindenek szeretetét, egyenes, szilárd, nemes lelke, tanulói pontossága, erényes magaviselete által pedig előljáróinak figyelmét, tanítóinak méltánylását megnyervén. A székelyudvarhelyi iskolát jeles előhaladással végezvén, a 19-ik század hét első éveiben a kolosvári rom. kath. főiskolában hallgatá a bölcsészeti karhoz tartozó tudományokat: ott nyílék föl annak határtalan világa előtte, ott öröklé a bölcselkedésnek elméleti s gyakorlati elveit, melly egész életének egyik vezércsillaga lön. A bölcselkedési tannal párosított magas tanokban is nagy számu pályatársai közt a dicsőség füzérét a jelek sorában megtartotta. Elérkezvén végre a tanulói élet ama nevezetes időszaka, mellyben az alig 18 éves ifjunak életpályát kelle választani: e fontos, elhatározó ügyben szoros számot vetve magával, titkos belhívását követvén, a nagy emlékü Mártonfi püspöknél megjelent, s az erdélyi növendékpapok közé felvételését szorgalmazá. Kérélmé azonban, mind a betölt szám, mind igen ifju kora miatt akkor meg nem hallgattatott. A nem teljesült forró kívánság okozta kedvetlen ér-

zés nemcsak nem csüggeszté el, de sőt állhatatosabbá tevő őt feltételében; miért is a kolosvári tanuló- s nevelő-intézetnek végbucsut mondvá, kitüzött célja eléréseért Magyarhonba utazandó, kedves szülőivel tudatja tervét, melynek a szülői gyengéd szívek hasztalan törekedének más irányt adni. Az édes hon kebeléből félelem és remény indulatival távozik el, s minden pártfogását egyedül iskolai bizonyítványában találja, melly legyen bár minden dicséretes jelentőséggel teljes, csak néma szószóló s érzéketlen szívekben gyakran nem talál méltánylásra. Erdélyből 1802. oct. közepén távozott el. Nagyváradon sz. célja megközelítését képzelvén, szívében táplált ohajtásainak teljeseledéséhez minden reménye egyszerre elenyészett, s a hittant mint világi a növendékpapok iskolájában kezdé hallgatni. Itt a válogatott kispapi egyének, az elsőben kevés figyelemre vett idegenben hatalmas vetélytársra találta, ki velők mindenképen férfiasan megvivott a tanulói dicsőségért. Kevés hónapok múlva kettős szerencséje derült a jeles igyekezetűnek; s mit a nem ismert idegenből megtagadtak, azt most az ismertnek határozottan megadni valának készek; de a megcsalatott remény sajkájában evező szívnek érzékenyen zajgó kebeléből minden lekötelező vágy kialudván, a kegyes meghívást hálás indulattal köszönve, tudatá, hogy az önkényes ajánlást nem fogadhatja el; szándékozván kedves honába visszatérni; s jóllehet az őszinte nyilatkozót a sorsnak nem képzelt új csapása kezdé fenyegetni: Zombori e kínálkozó szerencséje előtt változatlan maradt erős feltételében, s noha alkalmatlan helyzete szívkeseredésig nevelte kedvetlenségét, mindazáltal a mostoha és leverő körülmény közt is minden tudományban igen jeles eléméletelt és dicséretes próbatétet tanusított: melly neki rögtön megnyitá a károlyfejevári papnöveldét szíves készséggeli elfogadására. A szép reményű nevendékpapnak 1805. bővebb tapasztalás- és gazdag ismeretre újabb mező nyílt. Mártonfi József erdélyi püspök által ugyanis a nagyszombati virágzó kispapi intézetbe küldetett, hova több hetekig folytonos eső, hideg időben és életveszélylyel fenyegető árvizek közt történt felutazását alig lábolható betegség

követte. Ezen utazás veté meg egész élte szenvedéseinek és gyakran megújult csontfájdalmainak alapját. Minden akadályok daczára is nagyszombati tanulását az elébbiekhöz hasonló előmenetellel végezvén, tanítóinak magasztos bizonyítmányai iskolás éveit dicsőséggel koszorúzták, s 1806. aug. végével Magyarhontól végbucsut vett. Sept. 28-án, midőn aze-lőtti napon éltének 23-ik évét betöltené, Károlyfejérvárt pap-pá szenteltetett, s következő nap mutatá be zsenge áldozatát a Mindenhatónak, s azonnal Marosvásárhelyre, az erdélyi k. tábla helyére segédpapnak rendelteték: a tudományok meze-jén gyűjtött gazdag ismereteit itt párosítá a lelkészi munkás étellel. Kittizött elve vala: emberi s keresztényi rendelteté-sének jelesen megfelelni; iskolai könyveit a német és franczia nyelvnek tanulásával cserélte föl, és első megjelenése közfi-gyelmet indított. Első egyházi beszédeiben annyira kitüntette magát a józan okoskodás, gondolatok nagysága, tudományos miveltség, szép, virágos, tiszta magyarság által, hogy hallá-sára minden koru és rangu emberek vágygyal csoportozának. A közbecsü segédpap magas helyzetében uj korszakot derite szónoklatával. Öt év mulva bucsuzék el azon szószéktől, honnan olly édes örömmel hirdette az evangéliom üdvös igaz-ságát; s 1811. sept. végével károlyfejérvárra ment, uj hiva-talát, az egyházi történet és jog tanítását, s az erdélyi kath. megye növendékpapságának aligazgatását átveendő. Itt kettős tisztének szentelve minden idejét, szeretett tanítványjaiban az anyaszentegyháznak derék népoktató lelkészeket, mivelte fér-fiakat és jó honfipolgárokat képezni törekedett. Az 1812. év az érdemes egyházi tanárnak uj világot nyitá. Székelyudvar-hely aggastyán lelkésze bizodalmasan felszólítá: hogy kettős hivatalával együtt személyének ápolását is vállalná el. Ezalatt megürült a marosvásárhelyi lelkészség, melyre a megyebé-lik őt is kijelölék. Két magas hely álla előtte, még nagyobb akadályokkal. Az elsőre az elaggott lelkész hiveivel egyetér-tőleg kívánja, de az elsőnél kedvesebb második, üres megyé-be a hivok nagyrésze s érdemes emberbarátok ölelő karok-kal várják ohajtva. A k. kormánynál kétszeresen megvitatott

kinevezési tárgy bevégeződik, s a szerencse egy szó többséggel másra mosolygott. A kecsegtető szép reményekben megcsalatott ifju csüggedés nélkül fogadta társának Marosvásárhelyre történt kineveztetését, s ugyanazon évi sept. havában a károlyfejérvári diszes tanító-karból kilépve, a hivek kívánságára Székelyudvarhelyre, egyik hajdan virágzó, de 15 évig hanyagságban sinlő megyébe költözék. Az eddig tudományos világban élt férfit terhes házi gondok, pusztulás és rom környezte gazdasági bajok lepték meg. Alig haladott egy év, az agg lelkész megszűnt élni, s ő valóságos plebánosi és esperesi rangban megerősítették, s 1816. dec. 8-án fényesen beigtatták, s Rudnay Sándor erdélyi püspök ajánlására károlyfejérvárra czimes kanonokká neveztették. Zsombori mint esperes kerülete népiskoláit, a szellemi s anyagi jobblét első alapját szabályozta, a helybeli középtanodának egykor tagja, most hálás igazgatója, annak felvirágzására semmit el nem mulasztott. Egy nagy korszükség állott előtte, melly a növendékek rendes iskoláját igényelte; ez meglett, s egész születését neki köszönheti. Gondja a hő keblünek kiterjedt az elhagyott emberiségre is. 1703-ben Bajnóczi Gábor jezuita lelkész a gyám-talan aggnők ápolására egy igen alkalmas jószágot, a rajta levő épületekkel együtt megvásárolván, alapítá a sz. Erzsébet nevét viselő kisdud kórházat, mellynek gyarapulást a nagy-lelkű Török Ferencz, volt udvarhelyi lelkész nyitott. Zsombori annak bővebb alapítására az egész anyaszék minden tehetőséihez lelkes felhívást és aláírási ívet bocsáta. B. Szepessy Ignácztól 1821. károlyfehérvári kanonokság- és a papnövelde igazgatói hivatalának elfogadására szólíttatott fel. A közbizodalom ajánlotta eme terhes tisztet csak a korszerű papnevelést egészen kimerítő terveinek helyeslését biztosító esetben kívánta ő elvállalni. Szép reménysugarak állanak előtte, mellyek kedvesen nyíló virágait a halál elhervasztá. Midőn szeretett nemzete szellemi s anyagi felvirágzására Székelyudvarhelyt egy új székely akademiának alapítása jól elintézett terveit Rudnay Sándor hg-primás jótékony segédpártfogása által létesíteni szándékozik, a még csak 38 éves fiatal lelkész-

ésperest a meglepett betegségek szép terveivel sirba dönték. Meghalt 1822. apr. 19-én; neve azonban él hátramaradt műveiben, melyekből több érdekesek lettek közönségesekké, úgymint: „Értekezés a hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról“. (Tud. Gytjt. 1835. 3. k. 1—18 l. Életképek. 1847. 3. sz.). Az Erdélyi Muzeumban is olvashatni némely munkáját, ezekhez számítva gr. Batthyányi Ignác erdélyi püspök életrajzát, mellynek egyrésze (hihetőleg a szerkesztő által) a nagyérdemű püspök ártatlan sz. élete vonásainak mellőzésével, kihagyatott. „Az el nem hervadó szépségről“ két értekezést irt. De fájdalom! becses irományaiban egész évek-re készített ritka tárgyú „Egyházi beszédek vázolata“, s kidolgozott nagy értékű „Egyházi ékes beszédjei“, továbbá egy különös dolgozata „Az örökkévalóságról a hitvallás és bölcselkedés világánál“; „Reptiben fogott gondolatok gyűjteménye“ s egyéb tárgyokról igen jeles, virágos magyarsággal fűzött fontos gondolatai halálával a veszendőség sirjában elenyésztek; csak „Egyházi beszédei“ (2. k.) maradtak fen. — y.

Toldalék. *)

Boross Mihály, szül. 1815. jan. 15-én, Ó-Szönyön, Komárommegyében, szegény, földmivelő szüléktől. Iskoláit a költészetig, mellyet már tizenkét éves korában végzett be, Komáromban végezte. 1829-ben rokona, Szilágyi Péter tanár az általa alakított czeglédi gymnasiumba vitette a tanulásra fogékony ifjút, hol a költészetet ismételve, a szónoklatot és bölcsészeti első évét is elvégezte. 1832-ben a nagy-kőrösi collegiumba ment át, s már ekkor a Társalkodóban apróbb kis munkái jelentek meg, s némely beszédei a tanoda Évkönyveiben foglalnak helyet. A jog- és szülei serkentésére a hittant is Pápán hallgatta. Ez idő alatt több verseket irt, mellyek a „Részvét Gyöngyei“ s a „Regélő“-ben, és két vigjátéka a „Szépliteraturai Ajándékban“ láttak napvilágot. 1838-ban

*) Az abc. rendből esetleg kimaradtak.

Pesten a gyógyászatot kezdő tanulni, de csakhamar abban hagyta, s 1839-ben Mócson iskolatanító lett: ez idő alatt is beszélyeket közölve a „Rajzolatok“ban. Innen Tatára menve át a tanítóság mellett a joggyakorlatot is elvégezte, s 1842-ben ügyvédi vizsgálatot tett le. Még azon évben mint ügyvéd Tatán telepedett le, s időnként a „Prot. egyh. és isk. lap“ban közölt dolgozatokat. Tatát kellemetlen viszonyok folytán elhagyván, Székesfejervárra tette át lakását, s itt irta szent-történeti novelláit, melyek „Béthel“ czim alatt egy füzetben 1844-ben jelentek meg. Ezután Bükfy álnév alatt irta „Magyar panorama uti képekben“ czimű humoristikus munkáját, mely két év folytán a Pesti Divatlapban jelent meg. 1845-ben Pesti Divatlap, Életképek, Hazánk s Pesti Hirlap levelezője volt. 1846-ban négy társaival a rövid életű első magyar kölcsönös életbiztosító-intézetet alakította Fejervárron, mellynél mint titoknok működött, s különféle lapokban megjelent számos buzdító értekezései mellett, egy „Népszerű tolmácsot“ irt az életbiztosításról. 1846-ban Fejérmegye jegyzőjévé, 1849-ben alispánná s a nemzeti gyűlésre képviselővé választott, azonban ez utóbbi hivataláról csakhamar lemondott. Forradalom után gazdasággal kezdett foglalkozni, s a Hölgyfutárban megjelent beszélyein kívül irta a „Házasság spekulációból“ és „Uram bátyám“ czimű regényeket; és sajátjává tette az angol, francia, olasz nyelveket. 1851-ben a kecskeméti collegiumhoz hivatott meg tanárrul, mely állomásáról politikai okokból elmozdított. Jelenleg Pesten tartózkodik, tollal keresve élelmét. — k.

Degré Alajos, regény- és színműíró, szül. Lipán, Temesmegyében; tanulását Aradon, Szegeden és Nagyváradon végezte. Az 1843-ik országgyűlésen mint királyi táblai jegyző az ott gyakornokoskodó ifjuság körében némi vezérlő szerepet játszott. Ekkor kezdé meg írói pályáját néhány sikerültebb novellával, és „Zsarnok és fia“ czimű drámával, mely Posonyban adatott ki. Később az „Iparlovag“ czimű 3 felvonásos vigjátékkal gyönyörködteté ottani barátait, mely később a pesti nemzeti színpadra is került. Ezen első kísér-

letek után a színpad számára folytonosan társalgási vigjátékokkal foglalkozott, névszerint : „Eljegyzés álarcz alatt“, vigjáték 3 felvonásban; „Félreismert lángész“, vigjáték 3 felvonásban; „Férj és jegyes“ vigjáték 3 felvonásban; „Segítsünk egymáson“, vigjáték 1 felvonásban, és több beszélyek valának 1848-ig munkálatai. 1853-ban újra az irodalom terére lépett hosszas hallgatás után „Bál előtt és után“ 2 felvonásos vigjátékkal; „Az atyja szöktet“ vigjáték 1 felvonásban; „Megitta“ vigjáték 1 felvonásban, s legutóbb „Salvator Rosa“ melodráma 6 felvonásban. 1843-ik évben jelent meg „Két év egy ügyvéd életéből“ regény 2 kötetben; ezt követé „A kalandornő“ regény 2 kötetben, s „Salvator Rosa“ regény 3 kötetben; ezenfelül 3 kötet novella, számszerint 29; melyeken kívül azóta folyóiratokban s albumokban elszórva csaknem annyi jelent meg. — k.

Eszterházy Miklós, szül. 1582. apr. 8-ikán, Galántán; szülei Eszterházy Ferencz és Illésházy Zsófia protestansok voltak; Miklóst a nagyszombati akkor híres tanodában neveltették; hol a vallásos érzelmű ifju a classica literatúrán és szónoklaton kívül rendkívüli szenvedélylyel tanulmányozta a hittant; minek következménye lön, hogy meggyőződést szerezve a kath. vallás igazságáról, 1601-ben a kath. egyház buzgó tagjává lett. E miatt atyja házából kitiltotta, sőt örökségéből is kitagadta; nagybátyja Illésházy István pedig, ki iránt különben igen nagy bizalommal viseltetett, e lépéstől kérés, szorgalmazás, sőt Trencsén birtokának odaigérése által is visszatartani akarta, de hasztalanul: meggyőződésében mi sem birta megtántorítani, sőt megunva a sürgetéseket, Illésházy udvarát elhagyta, és Mágocsi Ferencz kassai kapitányhoz menekült, ki alatt hadi szolgálatot viselt. Eszterházy először 1611-ben lett közfigyelem és köztisztálet tárgya, midőn a gazdag Dersfi Orsolya özvegy főurnővel hazasságra lépven, ez által a Dersfi és Mágocsi birtokok urává lett, s ezek közül a regéczi és tornai uradalmakat igaz örököseinek szabadon viszabocsátotta. Az igazságszeretet és önmegtagadás ezen ritka példája annyira megnyerte neki II. Mátyás kegyét, miszerint

öt testvéreivel együtt báróvá s egyszersmind tanácsossá és hadi kapitánynya nevezvén, Regécz törvényes urává tette. De nemcsak a fejedelem kegye, hanem a nemzet bizodalma is lön jutalma nagylelkiségének. 1614-ben ugyan is a nemzet nevében a linczi gyűlésre küldetett, hol a törökök elleni hadfolytatás tárgyalatott. Megnyerve ekkép a külföldiek tiszteletét, nem volt fontos ügy, mellybe ő be nem folyt. Így egykori hitoktatójának Pázmány Péternek, turóczi prépostból esztergomi érsekké neveztetését ő eszközölte. — Ő maga is 1617-ben beregi, 1618-ban zólyomi főispán, titkos tanácsos, majd főudvarimesterré lévén, az ország zászlósa sorába lépett. Ezentul az ország legfontosabb ügyei többnyire Eszterházy Miklóstra bizattak. 1619-ben a nagykárolyi békeértekezlet, utóbb a feltámadt cseh rendekhez küldött országgyűlési bizottmány tagja volt; hasonlóan részt vett a haimburgi értekezletekben; majd a nikolsburgi béke megkötésében munkált közre: mire kamarás, országbíró, Érsekujvár és a bányavárosi végek kapitánya lett. Nyitra vizénél (1623.) kivivott fényes hadi tette után Bécsbe 1624. jan. 20-kán diadalmenetet tartott, s a királyt a háboru erélyes folytatására akará birni. A gyarmati török béke az ő befolyásával kötettet meg. Az 1624-iki év őszén a soproni prot. országgyűlés Eszterházy Miklóst katolikus létére szavazatai őt hatodával nádornak választotta; II. Ferdinand pedig Fraknó vár s ehhez tartozó uradalmak birtokával ajándékozta meg, s egyszersmind e vár örökös grófjává emelte. Wallenstein német hadvezérrel Bethlen hadain kivivott győzelem, és az erre következett posonyi és szőnyi békekötés folytán a spanyol király 1628. aranygyapjat küldött neki, melly megtiszteltetésben akkorig csak ő és Bátori Zsigmond részesült. Később Rakóczy ellen vezérelte a hadat és eszközölte az 1631-iki kassai békét. II. Ferdinand halála után sok ellenci támadtak azok közt, kiknek pártján olly fényes sikerrel működött, mi életét nagyon elkeserítette, annyira, hogy a nádorságról több ízben adta be lemondását, s csak a király s az országrendek kérelmére tartotta azt meg; mig a nagy áron megkötött linczi béke után,

Nagy-Héflánban 1645. sept. 11-én meghalt. — Politikai levelein kívül, mellyeknek bővített második kiadását Toldy Ferencznek köszönjük, hitvitázó munkája maradt ránk, mellyet szinte a fáradhatlan Toldy „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ czim alatt, (Pest, 1853.) előszavába a szerző kimerítő életrajzát foglalva, adott ki két kötetben. — k.

Szepesi Imre, született 1811. apr. 9-én Léván, Bars-megyében. Itt elemi és középtanodai tanulmányait végezve, az ajtatos rendet választá működései körül, mellyben a tani-tói pályára kiképeztetvén, Privigyén, 1828. és 1829. mutatta jövőendő fáradozásainak zsengéjét az első és második elemi tanodában. Majd azután a bölcsészeti és hittan-folyamat tanulmányait végezve, Kis-Szebenben és Budán a középtanodákban és helybeli neveldekben mint különféle nyelvtani osztály-tanár és nevelő 8 évet töltött. 1842 felsőbb engedelemmel a rend kormányzójának intézkedéséből b. Vécsey Miklós szép reményű fiainak nevelését vette át hét évre Bécsben, hol is a cs. egyetemnél a bölcsészeti karba kebelezetett. Nevelői működéseit Sárközön Szatmármegyében folytatta, midőn azon vidéken a pálinkaivás ártalmaitól elcsenevezett népnek nyomorain szivéből megindulva, akkoron a külföldön már diszlő, hazánkban pedig alig csirázó mérségegyetek ügyét mint irataival, mint tetteivel olly sikeresen előmozdította, hogy hivatalos foglalkozásai mellett őt helységet tisztitaná meg e felettébb káros testi és lelki méltelytől. E végre tette nyilvánossá azon munkát, mellynek címe: „Egyházi beszédek a mérségegyetek ügyében“. Nagy-Károly 1846. Mint nyilvános rendes tanár a pesti középtanodának ifjuságát német és görög nyelvre oktatta Kühner rendszere után, mellyet a tanuló ifjuságnak könnyebb kimivelhetése tekintetéből honi nyelvünkön már 1848. Budán közrebo csátott illy czim alatt: „Elemi hellen nyelvtan gyakorlatilag előadva.“ Ezt követte a szinte „Gyakorlatilag előadott elemi latin nyelvtan“-nak első és második része, a tanuló ifjuság használatára, Pesten 1850; valamint a „latin és hellen mondattan“-nak kiadása 1853-ban, melly könyvek a cs. k. oktatási mini-

sterium által a gymnasiumokban tankönyvekül elfogadtatván, már több javított kiadásnak örvendenek. — Ugyanő a vallássosság, nyilvános isteni tisztelet és egyházi ének iránt már rég hőbb érzelmeket táplálván keblében, kiadott 1853-ban egy ima- és énekes könyvet, e czim alatt: „Áhitat gyakorlatai imák- és énekekben“ a romai kath. ifjuság épülésére, mely is igen csinos alakban két aczélmetszettel díszítve jelent meg Bécsben Schwaiger Antal betűivel és hangjegyeivel, melyek által a szabályosabb egyházi ének sikeresítésére nem keveset hatott az ifuságnál. Ezt követték az erényt, ártatlanságot és jámbor örömet zengedező énekei e czim alatt: „Szívemelő és derítő énekek, melyeket az énekelni és zenézni vágyó mindkét nembeli ifuságnak ajánl“; ezekből már 2 füzetben 17 darab látott világot Pesten, 1855-ben, — Ugyanitt töle 1856-ban „A boldogságos szűz Máriának ünnepein a sz. mise alatt több hangon éneklendő följánlatok“ (offertoriumok) jöttek létre. — Szepesi Imrét főleg a honi ifjuság erkölcsi és szellemi művelődése iránti előszeretet, és annak előmozdításában elfáradni nem tudó törekvés jellemzi. Tagja ő a m. k. természettudományi társulatnak is.

Thewrewk József (Ponori), szül. 1793. febr. 20-án Déván, Hunyadmegyében. Tanult a szászvárosi ref. gymnasiumban; ugyanott volt 1812—1816. tanár. 1817-ben kir. táblai jegyző lett. 1823-ban ügyvédi oklevelet nyert. 1825-ben Posonyba tette át lakását, s az országgyűlések alatt a magyar nyelv tanításával foglalkozék. 1870. Bars- és Tolna-, 1834-ben Sopronmegye nevezte táblabíróul. Dolgozó társa volt az „Erdélyi Múzeum“ és pár hónapig Orosz József „Hírnök“-ének. Munkái nagyobbrészt életrajzok, alkalmi versek, üdvözlések, emlékiratok, epigrammák, színjátékok stb. többnyire magyar nyelven. Legnevezetesebb munkája az 1825—7-ben kiadott „Glossarium politico-juridicum“ című műszótár. Továbbá ő nyomatá újra Posonyban 1834-ben a „Dictionairum pentaglottum Fausti Verantii“ című hét nyelven irt szótárt. A többi művei közül említésre méltók: „Három értekezés Hunyadi Székely János születéséről“ (Posony, 1825.); „Magyar

Pantheon" (u. o. 1826—7.); „Alapmondások" (u. o. 1830—1.); „Magyar Anthologia" (u. o. 1832|₃ 2. kötet). „Erdélyi Pantheon". (U. o. 1834.) „Hunyadi Székely Mátyás serlege" (Esztergom, 1855.). „Verböczy István deák műszavai régi magyarításokkal". (Posony, 1844.) Ezenfelül Hóraféle lázadásra vonatkozó iratok stb. (Lásd összes műveinek jegyzékét „Ponori Thewrewk József minden munkái" czim alatt 1852-ben megjelent könyvben.) — k.

Magyar Írók

Születési évrend szerint. *)

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vitéz (Zrendai)		Dávid	1548
Báthori	—	B. Balassa	1551
Cesinge	1432	Bejthe	—
Balás István	—	Félegyházi	—
Farkas András	1503	Csáktornyai	—
Erdősi	1504	Vásárhelyi	1561
Veráncz Antal	1504	Vathai	1568
Kis István	1505	Soos Kristóf	—
Gálszécsy	—	Pázmány	1570
Juhász (Melius)		Lépes	1570
Tinódy		Alvinczi	1570
Batizi	1510	Eszterházy Tamás	1571
Draskovich	1515	Baróti Miklós	—
Istvánfi		Káldi	1572
Heltai		Derecskay	—
Ilosvai Selymes		Molnár Albert	1574
Barcsai Nagy		Gr. Eszterházi Miklós	1582
Telegdi	1535	Pálházi	
Szántó (Arator)	1541	Samarjai	1585
Mossóczi	1542	Balásfi	—
Skaricza	1544	Melotai Nyilas	—
Bornemisza	—	Gelci Katona István	1594
Rimai	1547	Csombor	1595
Veráncz Faustus		Gergei	—

*) Gyűjtő-társam chronologicus rendben kívánta a gyűjteményt. Én a szerkesztés könnyebbiségeért és olvasók kenyelmeért az alphabeticumot czélszerűbbnek véltem: az évrend szerinti névsorozatot ide igtatván. — k.

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Beniczky	1603	Boseányi Farkas	1669
Lippai	1606	Szunyog	1669
Derkai	1608	Ács (id.)	—
Gr. Zrinyi Miklós	1616	Csúzi Cseh János	—
Ágoston	1616	Debreczeni Ember	1670
Pápai Pariz Imre	1616	Dálnoki Benkő	—
Sámbár	1617	Gr. Zichy Péter	1674
Apáczai Csere	1619	Timon	1675
Czeglédi	1620	Taxonyi	1677
Gyöngyössy	1620	Rádai Pál	1678
B. Liszti	1620	Ács (ifj.)	—
Pósaaházi	1623	Bél	1684
Tarnóczy	1626	Gyalogi	1686
Komáromi Csipkés	1630	Kolosvári Pál	1686
Lisznyai Pál	1630	Jegyenyei	1691
Szentilonay	—	Berzeviczi	1692
Pereszlényi	1630	Biró Márton	1693
Kis Imre	1631	Szilágyi Samuel	1695
Kecskeméti	1633	Szabó István	1695
Szentiványi	1633	Kunics	1697
Kölcséri	1634	Palay	1697
Paskó	1634	Tatai	1698
Landovics	1635	B. Amade	1703
Szarka	1635	Faludi	1704
Csúzi Cseh Jakab	1638	Jambresich	1705
Némethy	1638	Bertanfi	1706
Otrokocsi Feris	1640	Barányi	1710
Csete	1645	Gr. Lázár	1710
Gr. Koháry	—	Bod	1712
Párispápai	1649	Kereskényi	1713
Tótfalusi Kis	1650	Rádai Gedeon	1713
Eszterházi Pál		Traxler	1713
Barányi	1657	Kovács Ferencz	1714
Szerdahelyi	1661	Balogh József	1715
Szőrényi	1664	Telek	1716

III

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Bajtai	1717	Bielek	1744
Gr. Haller	1717	Novák	1744
Kaprinay	1717	Benyák	1745
Vargyas	1717	Cházár	1745
Gusztónyi	1718	Petrócai Trattner	1745
B. Orczy	1718	Kovács Ágoston	1747
Vajda Samu	1718	Bandi	—
Nagyajtai Cserei	1719	Ráth Mátyás	1749
Barna János	1720	Révai	1749
Varjas	1721	Gr. Batthyányi Alajos	1750
Daniel Polixena	—	Bogáti	1750
Gr. Gvadányi	1725	Darabos	1750
Illei	1725	Péczei	1750
Miháltz	1726	Brezanóczy	—
Hollósy	1728	Bolla	1751
Kozma	1728	Benkő Ferencz	—
Molnár János	1728	Egervári	1751
Mossóczi Institoris	1732	Gyarmathy Samuel	1751
Majas	1733	Balla Imre	—
Nagy Ignác	1733	Virág Benedek	1752
Sartori	1735	Fabsich	1753
Aranka	1737	Gelei	1754
Báróczy	1737	Ányos	1756
Gr. Teleki József (id.)	1738	Boros	—
Baróti Szabó	1739	Endrődy	1756
Bessényei	1740	Hegyi	1756
Dugonics	1740	Szemes	1756
Gr. Batthyányi Ignác	1741	Bátori	1757
Rajnis	1741	Török Damascen	1757
Alexovics	1742	Verseghy	1757
Barcsai Ábrahám	1742	Biró Márton	1759
Kovács Pál Rupert	1742	Kazinczy	1759
Simai	1742	Vallaszky	1759
Benkő Samuel	1743	Budai Ferencz	1760
Virág Jácint	1743	Fazekas	1760

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Görög	1760	Pyrker	1772
Horváth Ádám	1760	Somogyi (Csizmazia)	1772
Kulcsár	1760	Gr. Teleki Domokos	1773
B. Prónay Sándor	1760	Csokonai Vitéz	1774
Balia	—	Bene	1775
Bárány Péter	—	Bolyai Farkas	1775
Czinke	1761	Kolosváry Sándor	1775
Hrabovszky	1762	Kopácsy	1775
Szilágyi Ferencz	1762	Angyalfi	1776
Bacsányi	1763	Berzsenyi	1776
Kövy	1763	Nyiry	1776
Gr. Teleki László	1764	Bálinth	1777
Vályi	1764	Horváth Endre	1778
Kis József	1765	Vitkovics	1778
Sárvári Pál	1765	Széchy	1778
Budai Ezaiás	1766	Baricz	1779
Fejér	1766	Egyed	1779
Kresznerics	1766	Grosser	1779
Kassai	1767	Gáthy	1780
Szabó János	1767	Gorove	1780
Angyán	1768	Gyurikovics	1780
Dayka	1768	Özséb	1780
Döme	1768	Rumi	1780
Schedius	1768	B. Szepessy	1780
Szentjóni Szabó	1768	Vass László	1780
Horváth János	1769	Ercsei	1781
Kis János	1770	Hegedüs	1781
Köteles	1770	Sztrokay	1781
Németh	1770	Horváth Zsigmond	1782
Gr. Dessewffy József	1771	Katona	1782
Kármán	1771	Kovács Márk	1782
Márton	1771	Salamon	1782
Georch	1772	Szász József	1782
Kisfaludy Sándor	1772	Dohovics	1785
Zigan	1772	Somossy	1783

V

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Szlemenics	1783	Thaisz	1789
Zsombori	1783	Beregszászi	1790
Buczy	1784	Bitnicz	1790
Dankovszky	1784	Cherrier	1790
Fenix	1784	Frank	1790
Homonnai	1784	Imre	1790
Horváth István	1784	Kállay	1790
Horváth József Elek	1784	Kerekes Ábel	1790
B. Mednyánszky	1784	Kovács Mátyás	1790
Szeder	1784	Kölcsey	1790
Tanárky	1784	Pap István	1790
Tittel	1784	Péterfi	1790
Beke	1785	Gr. Teleki József (ifj.)	1790
Kőrösi Csoma	—	Szaniszló József	1790
Majer József	1785	B. Barkóczy	1791
Méhes	1785	Fabriczy	1791
Scitovszky	1785	Gebhardt	1791
Szemere Pál	1785	Gombos	1791
Gr. Teleki Ferencz (id.)	1785	Jerney	—
Bresztyenszky	1786	Hoblik	1791
Döbrentei	1786	Jallosits	1791
Fáy	1786	Kovács Antal	1791
Gál Domokos	1786	Perger	1791
Guzmics	1786	Balla Károly	1792
Hetényi	1786	Bartfay	1792
Igaz	1786	Bartakovics	1792
Beszédes	1787	Helmeczy	1792
Csorba	—	Gr. Széchenyi	1792
Szalay Imre	1787	Szaniszló Ferencz	1792
Kisfaludy Károly	1788	Bárány Ágoston	1793
Waltherr	1788	Brünek	1793
Maar	1788	Bugát	1793
Tóth László	1788	Illés	1793
Oswald	1789	Kiss Károly	1793
Szakácsi	1789	Szentmiklósy	1793

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Thewrewk (Ponori)	1793	Horváth Balint	1799
Szontagh	1793	Kubinyi	1799
Balogh Pál	1794	Petrovics	1799
Vezerle	1794	Udvardy János	1799
Albach	1795	Zádor (Stettner)	1799
Árvay	—	Czuczor	1800
Balás Theophil	1795	Fogarasy Mihály	1800
Balásházy	1795	Pap Ignác	1800
Fábián Gábor	1795	Szenczy Ferencz	1800
Farkas Sándor	1795	Szenvey	1800
Győry	1795	Tessedik	1800
Podhradszky	1795	Vörösmarty	1800
Szilasy	1795	Vecsei	1800
Bertha	1796	De la Casse	1801
Érdi	1796	Fogarasy János	1801
Gévay	1796	Koczányi	1801
Hollók	1796	Szabó István	1801
Jernei	1796	B. Dercsényi	1802
B. Jósika	1796	Faigel	1802
Kronperger	1796	Pólya	—
Kerekes Ferencz	1797	Sárkány	1802
Balásházy	1797	Zsoldos	1803
Lassu	1797	Czente	1803
Mátray	1797	Kossovich	1803
Megyeri	1797	Bajza	1804
Nagy Károly	—	Bezerédy Amália	1804
Szilágyi Ferencz	1797	Csacskó	1804
Brassay	1798	Csató	1804
Hutter	1798	Csécsy	1804
Jakab István	1798	Gózon	1804
Szász Károly	1798	Grynaeus	1804
Szenczy Imre	1798	Horváth Cyrill	1804
Szentpétery	1798	Kacskovics	1804
Csorba	1799	Michnay	1804
Fridvalszky	1799	Nagy Márton	1804

VII

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Sághi	1804	Györgyéni	1809
Varga János	1804	Fábián Ambrus	1809
Sámuel	1804	Fáncsy	1809
Tormay	1804	Horváth Mihály	1809
Gegő	1805	Jászai	1809
Hindy Iván	1805	Karvassy	1806
Korecz	1805	Magyar Ferencz	1809
Toldy (Schedel)	1805	Nagy János	1809
Intay	1806	Soltész	1809
Palotay	1806	Székkács	1809
Ranolder	1806	Taubner	1809
Sasku	1806	Vállas	1809
Beély	1807	Bernát	1810
Császár	1807	Csajághy	1810
Cseri	1807	Gyarmathi	1810
Fényes	1807	Haas	1810
Hindy Mihály	1807	Hunfalvi Pál	1810
Horváth (Petricsevich)	1807	Kovács Pál	1810
Lendvay	1807	Kunoss	1810
Nagyfejeő	1807	Matics	1810
Ramóczy	1807	Nagy Ignác	1810
Roskoványi	1807	Szabó Imre	1810
Schirkhuber	1807	Rendek	1810
Tarczy	1807	Udvardi Ignác	1810
Gr. Dessewffy Aurel	1808	Gaál	1811
Zimmermann	1808	Feniczy	1811
Kovács Pál	1808	Ferenczy	1811
László	1808	Körmöczy	1811
Szőnyi	1808	Márka	1811
Tasner	1808	Mészáros	1811
Vajda Péter	1808	Ötvös	1811
Argenti	1809	Somogyi Károly	1811
Flór	1809	Sűcs	1811
Bacsák	1809	Szepesi Imre	1811
Déry	1809	Dessewffy Emil	1812

VIII

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Fojtényi	1812	Kovács Sebestyén	1815
Frankenburg	1812	Kelmenfi	1815
Garay János	1812	Latkóczyné	1815
Hanák	1812	Márki	1815
Lányi	—	Matusik	1815
Lukács	1812	Sujánszky	1815
Peregriny	1812	Zerich	1815
B. Prónay Gábor	1812	Mester	1815
Porubszky	1812	Arenstein	1816
Róder	1812	Ballagi (Bloch)	1816
Szemere Bertalan	1812	Birányi	1816
Békefy	1813	Czeh	1816
Benczur	1813	Hoványi	1816
B. Eötvös	1813	b. Kemény Zsigmond	1816
Henszlmann	1813	Mannó	1816
Kuthy	1813	Sárváry Béla	1816
Majer István	1813	Somogyi Alajos	1816
Perlaky	1813	Spindelhuber	1816
Süsmeghy	1813	Szvorényi	1816
Szabó Samuel	1813	Téli	1816
Szalay László	1813	Arany	1817
Wenczel	—	Danielik	1817
Schröck	1813	Gönczy	1817
Dr. Török József	1813	Illucz Oláh	1817
Vas	1813	Jókainé	1817
Barcs	1814	Medgyes	1817
Ney	1814	Pap	1817
Pauer	1814	Pajer	1817
Pulszky	1814	Ráth József	1817
Rónai	1814	Schusztér	1817
Szigligeti	1814	Trefort	1817
Tóth Lőrincz	1814	Garay Alajos	1818
Boross Mihály	1815	Losonczy	1818
Berzay	1815	Nagy Imre	1818
Kovács (horti)	1815	Ribianszky	1818

IX

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vachott Sándor	1818	Barna Ignác	1822
Bérczy	1819	Berecz Károly	1822
Horváth Pius	1819	Csengeri	1822
Beöthy Zsigmond	1819	Jámbor	1822
Gyurits	1819	Irinyi József	1822
Konek	1819	Kerényi	1822
Könnye	1819	Lakner	1822
Perger	1819	Lichtner	1822
Pompéry	1819	Lónyai	1822
Vida	1819	Récsy	1822
Reguly	1819	Szokolay	1822
Tempa	1819	Ipolyi (Stummer)	1823
Trautwein	1819	Kövér	—
Adorján	1820	Lisznyai Kálmán	1823
Degré	—	Oltványi	1823
Czakó	1820	Pálffi	1823
Hunfalvy János	1820	Petőfy	1823
Kóváry	1820	Blümelhuber	1824
Lauka	1820	Dobsa	1824
Lutter	1820	Egressy	1824
Irinyi János	—	Malom Luiza	1824
Magyar Mihály	1820	Mentovich	1824
Munkay	1820	Sükey	1824
Nyulassy	1820	Szilágyi Virgil	1824
Pongrátz	1820	Berecz Imre	1825
Vahot Imre	1820	Fuchs	1825
Zalka	1820	Greguss	1825
Gr. Andrásy	1821	Jókai Mór	1825
Atádi	1821	Klezsó	1825
Benőfy	1821	Lévai	1825
Csaplár	1821	Szász Károly	1825
Samarjai Károly	1821	Székely	1825
Szabóky	1821	Talabér	1825
Szelestey	1821	Zichy Antal	1826
Tárkányi	1821	Beöthy László	1826

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Gyulai	1826	Majer Károly	1830
Nehéz	1826	Szathmári	1831
Bulyovszky	1827	Tóth Kálmán	1831
Lonkay	1827	Bozzai	1832
Szegfi	1827	Szász Póli	1832
Szilágyi Sándor	1827	Balogh Zoltán	1833
Vajda János	1827	Bulyovszkyné	1833
Kempelen Riza	1829	Majthényi Flora	1837
Balázs	1830		

Igazítás. A 14. lapon 14. sor felülről Platarch helyett olv. Plutarch. — 25-ik l. 4. sor alólról Baróczy helyett olv. Báróczy, — 142. l. 5. sor alólról 1009 helyett olv. 1809—185. lapon 20. sor felülről 1802 helyett olv. 1852. — 216. lapon 4. sor felülről 1898 helyett olv. 1798. — 225 ik lapon, 4-dik sor alólról 1853 helyett olv. 1553.

M A G Y A R I R Ó K.

ÉLETRAJZ-GYŰJTEMÉNY.

MÁSODIK, AZ ELSŐT KIEGÉSZÍTŐ KÖTET.

GYŰJTÉ

DANIELIK JÓZSEF.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

PESTEN, 1858.

NYOMATOTT GYURIAN JÓZSEFNÉL.

FAPNŐVELDE UTCZA 7. SZ.

ELŐSZÓ.

Ezen gyűjtemény első kötetének előszavában kijelentém : „hogy a gyűjtemény nem teljes, minden ráfordított igyekezetem daczára sem voltam képes némelly írók életéhez a legszükségesebb elemi adatokat megszerezni.“

Ezen hiány helyrehozása, illetőleg a gyűjtemény lehetséges kiegészítése végett a kiadó Szent-István-Társulat által a gyűjtés folytatásával megbízattam. Mi sikere lett ezen újabbi fáradozásomnak, itéljen a kegyes olvasó jelen második, terjedelemre nézve az elsőhöz majdnem hasonló kötet tartalmából.

Még most sem dicsekedhetem azzal, hogy a két kötetet együttvéve is, hiányok nem fognak fölmerülni. Csupán a mult. századokra nézve gondolom, hogy az utánam kutató — hacsak munkáját szélesebb alapra nem fekteti, — kevés följelölni valót találand. A hiányokat, valamint az itt-ott netán előforduló tévedéseket egyenesen gyarlóságomnak s azon körülménynek kérem tulajdonítani, hogy e téren — Horányi óta — úgy szólván, kezdeményező valék. Hogy tökéletest állítsak elő, rendszeres könyvészeti iratok hiányában, a századbeli összes folyóiratokat kellett volna föl kutatnom; mire nem egy pár év, hanem egy egész ember-élet alig elégséges. Tudtommal hasonló gyűjtéssel mások is, többi közt Rummy György éveken át foglalkozott; fáradozását ohajtott siker nem koronázta, bizonyára azért, mert beleunt a ropant nehézségekkeli küzdésbe. Más részről a kegyes olvasó figyelembe fogja venni, hogy más nemzetbeli irodalmaknál illy munkák kezelésével többnyire teljes és rendszeres könyvtárakkal bíró intézetek könyvtárnokai foglalkoztak; míg én az annyszor fölmerülő kétség esetében sok utánjárás után csupán

IV

egyetemi könyvtárunk szives hivatalnokaitól nyerheték némi fölvilágosítást.

Sokan azt fogják mondani: hogy elég lett volna tán csak a jelesebb és befolyásos írók életiratait közzétenni. Részemről teljes igazat adok az irodalom-ismeret tekintetében első tekintélyünk, Toldy Ferencz e következő nyilatkozatának:

„Az ország nemcsak büszke alpesekből, hanem közép magasságu dombok és sikokból is áll; a város nemcsak tornyok és paloták-, hanem közszerű házak- és kunyhókból is; s annak és ennek ismerete az egészben van.“ (Irod. arczképek előszava.)

Néhány életiratot a kegyes olvasó kitűnőleg hosszabbnak fog találni. Csonkitatlanul hagyám meg ezeket, részint az általam felszólított beküldők egyenes s részemről méltányolt kívánságára, részint azért, mivel működésök s élettörténetök egy vagy más hazai intézetünk történetével elválaszthatlan kapcsolatban van.

Latin iróink közül ez alkalommal is csupán néhány jelesb történetírók életiratait vettem föl.

Minthogy pedig a kútföket, melyekből adataimat meritém, csupán ott idéztem, hol az állítást igen kétesnek találtam, kötelességemnek ismerem a használt kútföket e helyen elősorolni. Illyenek:

1) Horányi Elek: „*Memoria hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*“ (Bécs és Pest, 1775—77.); „*Nova memoria hungarorum*“ etc. (Pest, 1792.), és „*Scriptores scholarum piarum*“ (Buda, 1808—9.).

2) Wallaszky Pál: „*Conspectus reipublicae literariae in Hungaria.*“ (Buda, 1808.)

3) Bod Péter: „*Magyar Athenás*“ (1776.); természetesen való értékére szállítva le az e könyvben foglalt részrehajló s vallási különbségből eredő állításokat.

4) Toldy Ferencz : a) Handbuch der ung. Poesie (1828.); b) M. irodalom kézikönyve (2 köt.); c) Irodalmi beszédei (1847.); d) Irodalmi arcképei (1856.).

5) Közhasznú ismeretek tára (1839.) s ujabban Heckenast által kiadott „Ujabbkori ismeretek tára“-nak összes kötetei, valamint ez utóbbinak folytatólag „Jelenkor“ czim alatt eddig megjelent füzetei.

6) Több történetírónk : Katona István, Fessler, Majláth, Horváth Mihály történeti műveinek irodalmunkat vázoló s íróinkat elősoroló helyeit.

7) Sándor István : „Magyar könyves ház“ (Győr, 1803.). Itt különösen megjegyzem, hogy e munka csupán a magyar nyomtatványokat megjelenési évrénd szerint, s végén a magyar írók neveit sorolja elő; de illy szűk körbe szorítva is minden addig megjelent munkáknál — Horanyiét sem véve ki — teljesebb, s a kutatónak legtokéletesb útmutatóul szolgálván, én is ennek alapján tevém a múlt századokra nézve további kutatásaimat.

8) Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchenyi. 6. kötet.

9) Néhány régibb és újabb folyóirat. Az ujabbak közül leginkább a Vasárnapi Ujság és a Hölgyfutár mellett megjelent kétféle Arczkép-Album.

10) Scriptorum Provinciae Austriacae Societatis Jesu. Tomus primus. A gyűjtő neve nincs kitéve. Megjelent Bécsben, 1855-ben. Igen számos magyar származású jezsuita életíratát és munkáinak sorozatát adja, úgy hogy abban a magyarok a többi nemzetbeliekkel aránylag tulnyomólag vannak képviselve.

11) A sárospataki főtanoda évkönyvei és Szombathy János hátrahagyott iratai nyomán irodalmi egyik tekintélyünk, Erdélyi János, sárospataki tanár, az ottani főtanoda viziontagos történe-

VI

tére világot derítő, számra 50 igen becses életíratot küldött e gyűjtemény számára; miért neki e helyen hálaköszönetet mondok. A debreczeni főiskolában tanárkodott több írónak életíratát Telegdi Kovács Lajos, ottani könyvtáros volt szíves megküldeni. — Ez alkalommal egyszersmind hálás elismerésemet nyilvánítom Beke Kristóf veszprémmegyei nyugdíjas plebános, Talabér János veszprémi tanár, Ipolyi Arnold zohori plebános, Csaplár Benedek kegyesrendi tanár, Kelecsényi József nyitracsaládi közbirtokos, Girk Alajos pécsi püspöki titoknok, most paksi plebános, Heteyi Benedek szombathelyi szentszéki jegyző, Zerpák János győri püsp. irodaigazgató, Kubriczky András taksonyi plebános, Nagy Iván pesti egyetemi könyvtárnok — uraknak, mint kik engem becses közreműködéseikkel nehéz munkámban támogatni szíveskedtek.

Az életrajzok legnagyobb részét azonban föl-szólításom következtében magoktól az íróktól, ezeknek utódai-, rokonai- vagy közel-ismerőseitől nyert adatokból állítám össze. Az illy uton szerzett iratgyűjteményt — bármikori igazolhatás tekintetéből — annak idejében a Szent-István-Társulat levéltárának fogom átszolgáltatni.

Nem mind életrajz, mi e kötetben foglaltatik. Sok helyütt csak a könyv cziméből tájékozhattam magamat némileg; innen van, hogy sok írónál csak a név s viselt hivatal följegyzésére kelle szoritkoznom.

Minthogy mindkét kötet toldalékot, s ezen kötet az első kötetbeli életíratokra nézve kiegészítéseket tartalmaz: jónak láttam e kötethez teljes, a b c szerinti névsort mellékelni.

Irák Pesten, Urunk születésének napján, 1857.

Danielik József, s. k.

Abonyi Lajos, igazi néven **Márton Ferencz** (zsoroványi), tehetségdús fiatal regényíró, szül. Abonyban 1833-ban vagyonos és nemes szülőktől. Tanulmányait szép sikerrel Kecskeméten és Pesten végzé. — Az irodalomban már husz éves korában lépett föl, szép reménnyel kecsegtető novel-lákkal, a szépirodalmi lapokban. 1856-ban „Éjszak csillaga“ czim alatt három kötetes regénnyel lepte meg a közönséget, melly regény Pesten jelent meg és tetszést aratott. E folyó évben jelentek meg „Regéi a kandalló mellett“ két kötetben, s szerző haladásáról tesznek tanuságot. „Regék a pász-tortüz mellett“ czimű regénye sajtó alatt van.

Ábrányi, családi néven **Eördögh Emil**, szül. Szabolcs-megyében Eördög-Ábrányban, 1820. aug. 15. Családja Szabolcs-megye előkelőbb nemzetségei közé tartozik, s atyja azon megyének több ideig nagy tekintélyben álló alispánja volt. A lánglelkű férfin már gyermekkorában igen kitünő nevelésben részesült, s a megye, atyja fényes állásának örö-köset szemlélte benne. Azonban az ifjut más felé vonzotta geniusa: irodalmai pályára készült, s egyedül a tudományok-nak és szép művészeteknek szentelte idejét. Lángh Paulina színésznővel házasságra lépén, Pestre tette át lakását. Első nagyobb szerű munkája „Alföldi lapok“ czim alatt 1848-ban, Debreczenben jelent meg. Kitünő jelességű s szorgalmu munkatársa volt a K. Hirlapjának 1848-ban, melly év-nek végén maga is alapított egy politikai hirlapot Mészáros Magyar Irók.

Károly barátjával „Jövő“ czim alatt. A magyar ministeriumnál titoknoki hivatalt viselt. Meghalt 1849-ben.

Adami János, erdélyi székely születésű, két munkát hagyott hátra: „Az igaz jambor és teokelletes Baratságról való Enec. Ad notam historiae Alexandri magni.“ Kolosvár, 1599. Másik: „Az két Musac: Minerva és Pallas egymással veteködnec.“ U. o. 1599.

Ágoston Antal, érmindszenti plebános, „Magyar oskola, mellynek tárgya a magyar nyelvnek anyai természete és a magyar szóknak belső érteme,“ czimű könyvet irt. Megjelent Nagyváradon, 1805.

Ágoston ker. János, nagyváradmegyei áldozár, bölcsészettudor, a pesti egyetem bölcsészeti karának kebelezett tagja, szül. Nagykárolyban Szatmármegyében, 1787. apr. 26-kán. Alsóbb iskoláit szülőhelyén, a bölcsészetet kitűnő szorgalommal a győri akademiában végzé. Az egyházi rendbe lépven, a theológiát mint nagyváradmegyei nevelésközpont a pesti egyetemen tanulta. 1810-ben áldozárrá szenteltetett azután egy évig mint csillagászsegéd és tanár Erdélyben, a nagynévű püspök, gr. Batthyányi Ignác alapította károly-fejérvári csillagvizsgáló intézet mellett működött; azonban szembajjai miatt az igen kedvelt hivatalától megválni kényszerült. Azontul egy évig Zilahon és öt évig Gyulán káplánkodék. 1816-ban Békésmegyében Szent-Andrássra neveztetett plebánosnak, hol kizárólag hívei boldogságának és a tudományoknak szentelése idejét; különösen a történelem térmezején szakadatlanul buvárkodék. 1832-ben roncsolt egészsége miatt nyugalomra lépett, s azóta Pesten tartózkodik. — Kéziratban heverő több, kivált történeti munkáit mellőzve, nyomtatásban megjelentek tőle: 1) két magyar óda, egyik Mártonffy József erdélyi püspök, másik Fang István ottani prépost tiszteletére. Szében, 1811. 2) Magyar óda Csáky László püspöki helyettes tiszteletére. Nagyvárad, 1816. 3) Spiegel Ignác nváradai kanonok életrajza. (Tud. Gyűjt. 1820.) 4) Hellebran János Szarvas városról készített értekezésének bírálata. (U. o. 1822.) 5) „A nagyvárad

püspöki megye ismertetése.“ (U. o. 1823.) 6) Szent-Andrásnak historiai, statistikai és topographiai leírása. (U. o. 1823.) 7) „Lehet-e, van-e egyedül üdvöztető ekklesia?“ (Egy pesti predikátor beszédjének recensioja.) Pest, 1822. 8) „Megbővített magnes, vagy felfejtése azon tisztaságoknak, melyek indokul szolgálhatnak minden keresztény felekezetti magyaroknak arra, hogy az igaz kath. religioba egyesüljenek.“ Pest, 1823. 9) Balassy Pál baranyamegyei főorvos életrajza. (Tud. Gyűjt. 1824.) 10—11) Endrőd és Békés-Csaba hist., stat. és top. leírása. (U. o. 1826.) 12) Három utazási töredékei az 1837-ki „Hasznos Mulatságok“-ban láttak világot. *)

Alaxai József, györmegyei áldozár munkája: „A világ közönséges történeteinek ékességei, melyeket összeszedett és az esztendőnek folyása szerint a világ teremtésétől fogva egész mi üdönkig elrendelt.“ Posony, 1794. 267 l. hosszú előbeszéddel. — Azonkívül fordítá és kiadta sz. Vincze „Az eretnekségek ujtásáról irt emlékeztető könyvré“-t (Posony, 1793. 141 l.); és Montazet „Pásztori oktatásait.“ Posony, 1794.

Almásy István, vágsellyei plebános, szül. 1806-ban Bácsmege Veprovác helységében, szegény sorsu szülőktől. Tanult Pécsen, hol mint seminariumi fűlszolgáló élőködék. A bölcsészetet és jogtudományokat Pesten hallgatta, magán oktatással keresvén élelmét. Egy ideig joggyakornok volt, később 1834-ben az esztergommegyei nevelédkapok közé

*) Nevelédkap korában Farkas Imre, jelenleg sz. fejérvári püspökkel és Kelemen József, most pécsi préposttal gyakorlat tekintetéből versekben levelezett; közakarattal mindhárman Cseinge vagy Janus Pannoniussirversét lefordították; legjobbnak találtatott Farkas Imre eme fordítása:

„Itt nyugszik Janus, ki legelső Pindus hegyéről

A szép Muzsákat a Dunaparra csalá.

Már csak ezen fölírást hadd meg neki durva irigység!

Nincsenek oszlopaink vetve hatalmad alá.“

Az eredeti így hangzik:

„Hic situs est Janus, patrium qui primus ad Istrum

Duxit laurigeras ex Helicone Deas.

Hunc saltem titulum, livor, permittite sepulto;

Invidiae non est in monumenta locus.“

fölvétetvén, a theológiát Nagyszombatban végzé. — 1834-ben pappá szenteltetett. Három évi káplánkodás után unyi administratorrá, s 1848-ban vágsellyei plebánossá neveztetett ki. — Irodalmi művei közt figyelmet érdemel azon beszéde, melyet egy pesti közgyűlésen a vegyes házasságok ügyében mondott, s melly nyomtatásban 1847. jelent meg. Továbbá tőle van a „Clerus ügyei“ czimű gyakorlati tapasztalattal irt könyvecske, megjelent 1849. 1855-ben bocsátá közre „Negyvennapra Nagyböjt minden vasár- s hétköznapjaira rendelt sz. miséknek evangeliomaik s imádságaik kézikönyvét.“ Végre közrebocsátá „Lelki szentgyakorlatokat, melyeket a jubileumi legteljesb bucsu elnyerése végett hiv népe elébe rendelt C. H. primás Scitovszky János eszterg. érsek.“ Pósony, 1852. Kéziratban van még több vegyes házassági jegyzete és mindennapi evangeliomos könyve.

Alvinczi Ferencz, váczmegyei áldozár, szül. Vácson, 1827. dec. 18-án. A gymnasialis osztályokat Vácson végezte, s azután a kegyesrendiek nevendékei közé fölvétetvén, Kecs-keméten két évet töltött. Mint tanító-nevendék tanárkodék Nagykárolyban és M.-Szigeten. Itt találta őt az 1848-iki forradalom. A zavarok miatt a szerzet nevendékei elszéledvén, Alvinczi is a rend tagja lenni megszűnt. Később Egerben és Pesten végezte be a bölcsészeti tanfolyamot, mire a váczmegyei papnevendékek közé vétetett föl s a theológiát a pesti központi papneveldeben hallgatta. 1853-ban áldozárrá szenteltetett, s azóta mint segédlelkész működik. — Eddigi irodalmi termékei: A Szent-István-Társulat által kiadott Ifjusági iratok 1-ső, 2-ik és 4-ike, „Szent Miklós napja“, „Pali és Gyuri“ és „A braminok“ czim alatt, francziából fordítva. Ugyanazon társulatnál letéve s kiadásra elfogadva van: „Stuart Mária története“ nagyobb szerű regényes történeti vázlat, és „Vad orzók“ czimű szintén francziából fordított ifjusági olvasmány. Ezenfölül vannak közleményei a „Tanodai lapok“- és a „Kath. Néplap“ban. Kéziratban kiadásra vár „Erkölcsei példák“ czimű terjedelmes gyűjteménye, használatul hittanítók és hitelemzők számára.

Ambrosowsky Mihály, hittudor s egri kanonok, szül. Galanthán, Posonymegyében, nemes szülőktől. Papi érdemei s a tudomány mezején kifejtett tevékenysége tekintetéből egymásután Egresi B. Szűz apátjává, egri olvasó-kanonokká, szabolcsi főesperessé, apostoli jegyzővé nevezetett. Sok ideig az egri tanodák igazgatója volt. Jeles munkákat bocsátott közre latinul. Illyenek: „Historica Ducum et Hungariae Regum synopsis.“ 1757. E munkáról Pray igen dicsérőleg nyilatkozik. „Series episcoporum agriensium.“ Eger, 1758. „Ilias in nuce, sive Chronologia sacra et profana.“ U. o. 1759. Magyarul: „Az Pázmány Péter Kalauz nevű könyvének summája.“ Eger, 1760. 8-r. 724 l. Meghalt Egerben, 1792. febr. 1-jén.

Ambrus János, kőszegi születésű, közrebocsátott egy értekezést: „A magyar nemzetnek eredetéről.“ Jena, 1659.

Andrád Sámuel, erdélyi ikefalvi székely, szül. 1754. Tanult M.-Vásárhelyen, később Enyeden és Kolosvárott. Orvosi tudományok kedvéért Bécsbe ment, s tanulmányainak végeztével ott telepedék le. Szép eszü, hazafi buzgalmu és tudományos férfiú volt, mint azt nyomtatásban megjelent művei mutatják. Legnevezetesebb munkája: „Elmés és mulatságos anekdoták.“ (Két kötet. Bécs, 1789—90. 8r. I. 280, II. 394 l.). „A magyar Democritus életének délig való része.“ U. o. 1791. — „A magyar írásmódról.“ U. o. 1791. — „Legelső virágos kert.“ U. o. 1793. Van több latin versezete is.

Antalfi János, „Nagy dicsőségű Áron“ czimű könyvet hagyott hátra. Megjelent Kolosvárt, 1721.

Apafi Mihály, Erdély fejedelme, a székelyek kapitánya, Magyarországon több uradalom birtokosa, ősrégi nemzetségből (mellynek eredetét némellyek sz. Istvántól származtatják) született 1632-ben. Atyja György titkos tanácsos, anyja Petki Borbala volt. II. Rákóczy György fejedelem halála után Apafi minden reményen fölül, mintegy gondviseletileg emeltetett a fejedelemségre. Midőn ugyanis az erdélyországi rendek Kemény Jánost, Rákóczy György

főhadvezérét emelnék trónra, a török zultán e miatt fölháborodva, Ali pasa vezérlete alatt hatalmas sereget küldött Erdélybe, hogy Keményt a fejedelmi székről letegye. E végből a táborába küldött erdélyi főurakat is megkérdezé: valljon nem találkozik-e Erdélyben más, előkelő származású férfiú, kire a fejedelmi méltóságot ruházni lehetne. Hosszu habozás után a rendek Apafit jelölték ki fejedelemnek, ki nem rég szabadulván ki a tatárok fogságából, hol sok nyomort kelle szenvednie, a táhort nem követé, hanem otthon Apafalu várában pihenés és fölüdülés végett tartózkodék. A pasa e válasz következtében haladók nélkül néhány erdélyi főur kíséretében csapatokat küldött a nevezett várba, azon parancscsal, hogy Apafi azonnal jelennek meg előtte. Apafi veszélyt gyanított, azonban jónak látta az erőszaknak engedni. De mennyire meg volt lepetve, midőn a török táborba ért s ott fejedelemnek kikiáltatott, egy dísz táborba kísértetett és jancsárok őrizete alá helyeztetett. Ennek következtében Erdély rendei is 1661-ben az új fejedelemnek hűséget és engedelmességet esküdtek. Kévszám idő múlva, 1662-ben Kemény János hatalmas sereget gyűjtött, és Segesvárt ostrom alá vette, hogy az ott tartózkodott Apafit kézhez kerítse; hanem a törökök által legyőzetett, s a csata közt maga Kemény is életét veszti. Azontul Apafi nyugodtan uralkodék 1690. apr. 15-én bekövetkezett haláláig. — Apafi tudományos férfiú volt; éltében sokat foglalkozott a tudományokkal, különösen pedig a hittudósokat kedvelte, s hittani könyveket olvasgatott. Calvin tanait fogadván el, kedvencz könyvét, Vendelin M. theológiáját magyarra fordítá, s hogy azt alattvalói is olvashassák, sok ezer példányban kinyomatá illy czim alatt: „A keresztény isteni tudományról irt két könyv.“ (Kolosvár, 1674.). 4-r., 1012 lapra terjedő munka. Sándor István szerint 1753-ban illy czimű eredeti műve jelent meg: „Az egész keresztény vallásnak fundamentoma.“

Apáti Miklós, szül. Debreczenben jan. 2. 1662-ben, ref. szülőktől. Tanulmányait szülővárosában végezte. Márton-

falvi György, Szilágyi Márton, Lisznyai Pál a kronikás, végre Tóthfalusi Kis Miklós vezetése alatt. Nagyobb előmenetelt teendő, az akkori szokás szerint, Hollandiába indult jun. 8. 1685, s különösen Leydában tölte három évet, melly idő alatt a bölcészeti és theologiai tudományokon kívül az orvosokat is elvégezte. Távolléte idejére esik Debreczen városának fölégetése, elpusztítása 1686. május havában, melly szerencsétlenség alkalmával elveszté atyját, ki 14 évig volt debreczeni városjegyző, 12 évig bíró, több ízben követ a környező vagy közlő hadak vezéreihez. E romlást Apáti külföldön Sándor-(alexandrin) versekben négyes vagy Zrinyi-féle rimeléssel keseregte meg, illyformán:

Gemit pannonioi Sionis filia,
Gemunt velut inter Spineta lilia:
Deus! quanta tibi fundit suspiria;

Tardas tempestiva tamen auxilia. (Vita triumphans, 236 lap.) Hazájába térvén, egyházi hivatalra szentelte magát, s több oldalú műveltsége mellett főleg a bölcészetben tünteté ki magát illy czimű munkájával: „Vita triumphans civilis, sive universa vitae humanae peripheria, ad mentem Renati Des Cartes: ex unico centro deducta.“ Auctore Nicolao Apáti. Amstelodami, 1688. kis 8dr. 346 lap. Megelőzi egy ajánló levél, és Kaposi Sámuel és Tóthfalusi Kis Miklós üdvözlő latin versei, ő hozzá. Apáti egyike volt Cartes legelhatározottabb követőinek. Megmutatta ezt egy kéziratban maradt munkája által is, mellynek czime: Utilitas pathematum animorum, és szintén Amsterdamban ment volna sajtó alá, ha meg nem akadályoztatik a hazájába való nem számított visszatérés által. Poirer Péter, híres bölcész ítélete e munka felől igen kedvező. Cartes követői közül egy sem tette azt, mit Apáti, mond ő. — Egyéb munkái: „Epistola consolatoria.“ Claudiopoli, 1716. 8. — Jegyzetek, kéziratban, utazása felől. Számos egyházi beszédei magyarul. Meghalt 1724-ben.

Apor Péter, János fia, Péter unokája, szül. 1676-ban. Tanulmányait Erdélyben: Tordán és Kolosvárott végezvén,

azoknak folytatására Magyarországra jött a nagyszombati egyetembe, honnan tudományos kiképeztetéssel térven vissza, tudományát és igyekezetét honának javára kívánta ugyan szentelni, mindazáltal e közben Rákóczy Ferencz nyugtalanságai polgári háborúra törvén ki, a gyanút ki nem kerülheté s fogságba esett; hanem ártatlansága világosságra jött, s szenvedésének és hűségének jutalmául grófi rangra és kormányzói tanácsosságra emeltetett. Tudományának emléket következő munkákban hagyta fön: „Genealogia familiae Aporianae,” latinul, és „Erdélyország viszontagságairói” irt munkájában magyarul. Mindkettő kéziratban maradt.

Aranka György, erdélyi születésű ref. superintendens, Drelincourt munkáját francziából magyarra fordítá s kiadá illy czim alatt: „A keresztyén léleknek halál félelmei ellen való orvosságai, némelly boldog kimúlásra való szükséges készületekkel.” Kolosvár, 1768. Másodszor Pest, 1775.

Aranyosmedgyesi Sámuel, hetényi jegyző, imakönyvet bocsatott közre illy czim alatt: „Igazság áldozatja.” Győr, 1737. Másodszor Bánfi Mária költségén Kolosvár, 1745.

Armbruster Sámuel, jog- és nyelvtudós, szül. Szentgyörgyön, Posonymegyében. Jámbor életet élt, s előbb maga számára irt „Tizenkét elmélkedést a halálról és örökkévalóságról,” melly ajtatos kézi könyvet többek kívánságára Posonyban, 1671-ben kinyomatta; Másodszor u. o. 1703.

Árvay József, szül. dec. 13. 1823. Kisráskán, Felső-Zemplénben, hol édes atyja, András, ref. lelkész volt. Alig serdült a gyermek, azonnal Golopra viteték anyjai részről való rokonokhoz, s itt vevé az első elemi oktatást kedvezőleg mutatkozó sikerrel, annyira, hogy 1831. tavaszán beléphetne a pataki algymnasiumba. Végezvén a középtanodát, július 19. 1839. iratott a felsőbb tudományok hallgatói közé, s mint akadémikus hallgató a bölcsészeti, jogi és theologiai leczkéket az akkori berendezés szerint hat és fél évig. 1846. magán nevelőnek ment Rákóczra, ugyancsak Felső-Zemplénben, s mint olyan tölte pár évet Boronkay Albert házában. 1848. augusztus havában letevé a segédpapi vizsgát, és

menne káplánnak Megyaszóra, kevés idő múlva Golopra; mignem 1851. febr. 19. az ondi ref. egyház választá meg rendes lelkészének. Azonban a lelkészi állásnál kedveszerintibbnek lelő a tanárit; s elfogadá a sárospataki gymnasiumi tanárságot, mellyre azon év sept. 23. napján választatott meg a miskolczi gyűlésen. Mint ilyen nyeré ki az igazgatóságtól, hogy különösen a mathesis kedvéért néhány hónapot tölthessen Bécsben; 1854. augusztus — november hónapjai e járatban tölték el. Mégis a mathesis iránti hajlamnak tudományyá érlelődését egy polytechnikumi ifjunak köszöni, Sacher Gusztávot — így hitták — a leghálásabban említi életrajzában. — A tiszamelléki helv. hitv. egyházkerület néptanítók iskoláját (praeparandia) alapítván, az igazgatóság szemei örömmel nyugodtak meg rajta, s őt a Miskolczon 1856. nov. 11—14 napjain tartott gyűlésen, az intézet vezértanárságával bizták meg. Munkái: 1) Számтан, önképzők számára. Sárospatak, 1853. 8dr. 2) Vezérkönyv az elemi számтанításban. „Népiskolai könyvtár“ VII. füzeté. Sárospatak, 1856. 12dr. XX. és 400 lap.

Aszalay János, magyarra fordítá „Lessing verseit“ három könyvben. Bécs 1793.

Aszalay (szendrői) József, borsodmegyei birtokos, régi nemes család ivadéka (ősei közöl János Mohácsnál verezett el a honért; többen országgyűlési követek voltak; István 1656-ban kincstári tanácsnok; András 1695-ben, Ferencz pedig 1713-ban borsodmegyei alispán, József 1740—1783-ig helytartósági tanácsnok volt), — szül. Pakson Tolnamegyében, 1798. febr. 14-én. Gondos szülői által kitünő nevelésben részesítetvén, már fiatal korában rendes tanulmányain kívül a nyelvek- és szépművészetekben is szép előmenetelt tön. Iskoláit Kalocsán kezdé, Pesten, Vácson, Posonyban folytatá, Egerben végzé, mindig az első jelesek közt lelvén föl saját nevét. 1817-kén a magy. kir. udvari cancellariánál mint fogalmazó gyakornok kezdvén szolgálni, 1819-ben ugyanott udvari fogalmazóvá nevezteték, s e hivatalát hét évig viselé. Ez idő alatt alkalma nyílt magyar-

ország topographiai, statistikai, ethnographiai, egyházi nagy térképe készítésére legjobb forrásokból szerezhetni meg magának a szükséges adatokat, és ezen, 12 évi munkát igénylett műve annyira sikerült, miszerint mind belső értéke, mind igen diszes kiállítására nézve, szakértők bírálata szerint, Europa legjeleseb térképei közé soroztaték. E hecses mű I. Ferencz császár ő felségének van ajánlva s szerzője sok kitüntetésben részesült. Ugyanis V. Ferdinand király ő felsége által „De litteris merito Josepho Aszalay de Szendrő“ köriratu nagy érdempénzzel, — XII. Leo pápa által szép latin levél-, aranyemlékpénz- és pápai áldással, — a württembergi és porosz királyok által arany érmekkel, Portugallia fejedelmétől Krisztus rendjével, a luccai hercegtől sz. Lajos-érdemkereszttel, végre a párisi statistikai tudós társaság által tagsági oklevéllel tisztelteté meg. — 1826-ban kir. helytartósági titkárnak neveztetvén ki, 8 éven át mint helytartósági előadó a vegyes katonai bizottmányokban, szép latin, magyar és német előadásával tünteté ki magát. E mellett a budai jótevő nőegyletnél mint titkár működött, és czélszerű hangversenyek rendezésével a könyör-intézet jövedelmét tetemesen öregbité. 1834-ben lemondott hivataláról, s azóta mályi birtokán kizárólag a tudományoknak él, és a kertészet, zene, különösen pedig az élettudomány körüli tapasztalatainak följegyzésével foglalkozik. — Tudományos buvárkodásának eredménye lön bő ismerettel és mély logikával irt munkája: „Szellemi omnibus, kéjutasára az élet utain.“ (3 nagy kötet Pest, 1855—1857), melly tetezésben és méltánylásban részesült, tömérdek anthropologiai s életphilosophiai adatokat tartalmaz; szövegén mindenütt humoristikus szellem szövődik át, melly azt kedves olvasmánynya teszi; azonfölül e jeles mű, szerzője nagy ember- és világismeretéről tesz tanuságot. — Azóta ismét illy czimű munkát irt: „Eszmék az életnap fogyatkozásai- és leáldozásáról.“ Miután — mond szerző az előszóban — szellemi omnibuson tevők meg kéjutasásunkat az életutain, megkiértém olly szellemi mozdony készítését, mellyen sötét

alagutakon keresztül, néha meredek szirtok hosszanta vívó élet- és halál-vaspályán félelem nélkül tehetnők meg hosszú utunkat.“ E művet szintén humoristikus szellem teszi kedvessé. — Vannak munkálatai a Közhasznú Ismeretek Tárában, s irt francia nyelven a parisi tudós társaság számára is statisztikai dolgozatokat. — Mint értesülénk jelenleg „Humoristikus és történelmi Album“ című munkával foglalkozik, mellynek nagy része már készen van.

Bába Ferencz (marosvásárhelyi), latinból magyarra fordítva kiadott illy című könyvet: „Lelki élet, azaz: Az ur Jézus Krisztusban igaz hit által beoltatott és ő benne élő embernek lelki állapotjának leírása.“ Frankfurt, 1722. 8r. 341 l.

Bábai György, párbeszédembe foglalva fordítá Chrysologus Theophil munkáját s kiadta illy czim alatt „Rövid oktatás a gyermek nevelésről, az igaz Isteni félelemre mint vitessenek a kis gyermekek.“ 1711. „Panoplia catholica“, azaz: „Lelki fegyverház.“ 1733.

Babocsai József, orvostudor, a keszthelyi meleg forrásról irt illy című füzetkét: „Boldog Zala vármegye! Keszthelyi Hévíz-vizedről méltán nevezetel így attól, a ki ezen rendeket irta dicséretedre.“ Sopron, 1795.

Bádo János (szentmártoni), magyar költő, szül. 1623. körül. Szép magyar versekbe foglalt párbeszédet hagyott hátra „A mi urunk Jézus Krisztus haláláról és győzelmes föltámadásáról.“ Nyomatott Körösön, 1645. Egy másikat „Historia a tékozló fiuról.“ Kolosvár, 1635.

Bakó Dániel, gávai születés, Szabolcsból. Világot látá jul. 22. 1809. középsorsu nemes atyai házban. — Már az alsóbb iskolákat Sárospatakon járta, s végezvén a gymnasiumi tanfolyamot, jul. 18. 1828. az akadémiai pályára előmozdított. Előkelő házak gyermekei mellett magántanító, a szünidőket utazással tölté s így járta be a hazát, s Alsó-Austriát a birodalmi fővárossal együtt. Még előbb, mint az esküdt diákok közé fölvetetnék, reá bízott a szónoklati osztály tanítása a gymnasiumban; s hiven járván el ügyében

az igazgatóság által az ötödik osztály rendes tanárává neveztetett; azóta mint gymnasiumi tanár működik, s jelenleg a VI. osztály vezére. — Irodalmi munkássága leginkább szótári dolgozatokra terjed ki. Egyik írója és szerkesztője a „Latin-magyar“ szótárnak, mely kijött Sárospatakon, 1845. 8r. Szintén egyik írója a sajtó alatt levő Görögmagyar szótárnak, mely ma holnap megjelenik Sárospatakon.

Balassa Szilárd, nyugalmazott lovas őrnagy, szül. 1792. 1810-ben az akkor gr. Blankenstein, később a württembergi király nevét viselő 6-ik huszárezrednél kadét lett s itt szolgált 1825-ig, fokonként főhadnagyságig emelkedvén. E minőségében ugyancsak 1825-ben az illetők nem csekély meglepetésére első volt, ki a szilaj és makacs lovak erőszak nélküli megvasalása módját föltalálta. Erre nézve első kísérletét az ezrednél Pardubitzban tette; s midőn kísérletei sikerülvén, módszerével tisztában volt, erről hg. Reuss ezredesénél tett jelentést. A fontos ügy hire a legfelsőbb helyig eljutott. I. Ferencz császár parancsából az egész birodalmat bentazta; a lovas ezredeknél és méneseikben a legmaka-csabb s legszilajabb lovakon tett kísérletei teljesen sikerültek, elannyira, hogy egy ló sem találkozott, mely szemei varázsának ellenállt volna. Jutalmul soron kívül a 2. számú dsidas ezredhez századosul neveztetett, s évenként 300 pft. pótlékdíjt nyert. Lóvasalási módszerét rendszeres könyvbe foglalva, német nyelven „Balassische zwangslöse Hufbeschlags Methode“ czim alatt 1826-ban tette közzé, mely munkája magyar nyelven. „Az erőszak nélkül való patkolás, okosságon és a lónak lélektudományán alapodott értekezése“ czim alatt Pesten, 1828-ban jelent meg s azon eredménye lett, hogy azóta Európaszerte a katonaság a lóvasalásnál erőszakot nem használ. Megjegyzendő, hogy e methodusban főtényező az éles nézés. Szerző a munkát 1842-ben ujlag bővítve az orosz czárnak ajánlá, kitől 1000 pft. értékű gyűrűt nyert jutalmul. Az érdemes férfit 1840 óta mint nyugdíjas őrnagy Pesten tartózkodik.

Balás Ágoston, erdélyi székely származásu, sz. ferencz-

rendi szerzetes. Mint hit- és bölcsészettanár különféle helyeken működött, mindenütt hitszónoklatával tüntetvén ki magát. Birunk tőle egy énekes könyvet illy czim alatt: „Régi s új, deák s magyar ajtatos énekek.“ Csik, 1681.

B. Bálintits János, erdélyi származásu, kir. táblai ülnök volt Kolosvárt. Egy szomorujátéka maradt fön „Kódrus“ czim alatt. Bécs, 1784. Horányi szerint e korán elhunyt férfit sokat foglalkozott a költészettel, s többet is irt, de csak főnebbi művét mentette meg az enyészettől Báróczy Sándor.

Ballagi azelőtt Bloch Károly, Mórnak testvére, 1823-ban Biharmegye Buj nevü helységében született. Mostoha körülmények közt növekedvén fel, kevés előkészülettel került bátyja keze alá, ki saját erejéből s munkája után tartotta fön magát; ennek vezérlete alatt azonban csakhamar utánpótolta az elmulasztottakat, annyira, hogy Pápán, mint néhány évvel azelőtt testvére Mór, szintén letette a humanistikumokból a vizsgálatot, a logikusok sorába fölvetetett, és két év alatt a köztisztviselőben álló s ismert nevü Tarczay Lajos tanár felügyelete mellett, ki őt különös figyelemmel kísérte, a bölcséleti folyamat sikeresen végezte. Ez idő alatt a héber vallásról a protestans vallásra tért át, s a bölcsészeti pályára végeztével Török Pál pesti ref. lelkész pártfogása mellett Debreczenbe ment tanulmányai folytatása végett. Itt különösen a görög nyelv- és történelemre adván magát, az akkoriban híres hellenista, és történész Péczely József tanár jóakarata s pártfogását nyerte meg, kinek buzdítására később a jogi tanulmányok végeztével a fáradságos ugyan, de szép nevelői pályát választotta. Nevelő minőségben először Aradon, később Pesten működött, 1850-ben pedig a pesti evang. iskolában segéd-tanító lett, a mellett a mérnöki tanulmányokat is végezte. Sok oldalu képzettsége figyelmet gerjesztett, s ennek lehet tulajdonítani, hogy 1852-ben a kecskeméti főgymnasiumba a természettani tanszékre hivatott meg, hol azon időben Obernyik Károly-, Losonczy László- s többekkel együtt működött; míg nem a nevezettek egyenkint az azalatt nyil-

ványossá tett nagykőrösi főgymnasiunba mentek át, ő pedig a kecskeméti intézet igazgató-tanára lett. De 1856. vége felé szintén Nagy-Kőrösre hivatott meg, hol mint a német nyelv és irodalom tanára jelenleg is működik. Ballagi Károly a benne rejlő talentumot nem ásta el, s nem engedte parlagon heverni, úgy is feltűnt mint az irodalom egyik lelkes bajnoka. Több kisebb nyelvészeti munkán kívül egy nagy német nyelvtant irt magyarok számára, mely 1848-ban jelenvén meg, annak most harmadik kiadása forog kézen, mi mindenesetre nagy ajánló levél egy tudományos munka mellett. 1851-ben Batizfalvi Istvánnál együtt „Történeti életrajzok“ című ifjusági folyóiratot indított meg, melyből azonban eddigelé csak egy kötetet birunk. 1856-ban illy czim alatt „Az állatvilág csudái. irta egy kecskeméti tanár“ színezett képekkel diszesített ifjusági munkát adott ki. Gyakorlati magyar nyelvtana, a német helyesírás és alapszabályai, német olvasó könyve szintén ismereteseek. Egy „Találmányok története“ című nagyobb munkájából mutatványokat láttunk a Vasárnapi Ujságban, valamint külfölféle tartalmu kisebb cikkei nagy számmal jelentek meg a hirlapokban. Sajtó alatt van egy nagyobbszerű „Német magyar olvasó könyve“ iskolák számára, s reméljük, hogy fiatal ereje s szép tehetsége több tudományos munkával fogja gazdagítani irodalmunkat.

Balogh Benjamin, aranyosi predikátor munkája: „Ahitatosságról való Trákta.“ Jurieu P. után fordítva. Komárom, 1806. 8r. 430 lap.

Balog György, a soproni év tanodák igazgatójától magyar fordításban megjelent „Cornelius Neposnak, avagy Aemilius Probusnak híres nevezetes fejedelmeknek életekrül és cselekedetekrül irt könyve.“ Sopronban, 1700. Továbbá a tanuló ifjuság számára lefordítá s kiadá: „M. T. Cicero négy könyvét.“ Lőcse, 1694. „A gyermek neveléséről való oktatás“ (Hala, 1711.) szintén tőle van.

Séllyei **Balog István**, orvostudor s ref. lelkész II. Rákóczy György udvarában, két könyvet bocsátott közre illy

ozimek alatt: „Temető kert.“ Nagy-Várad, 1655. Tartalmaz halotti predikációkat. — „Uti társ.“ U. o. 1657. Tartalmaz alkalmi egyházi szónoklatokat.

Patai Balog János, ref. predikátor, angoltól magyarra fordítva kiadá: „Lelkiigazgatás a betegségben, és az halál árnyékában; melly könyvetskében megiratik, miképen vi-gasztalhatják magokat az emberek a nyavalyában az halál ellen.“ Utrecht, 1700.

Balsaráti Vitus János, szül. 1529. Dombegyházán. Édes atya, Lukács, a Jaksithok várkastélyának őre, gondviselője Nagylakon, távol éle családjától, s midőn egyszer látogatni haza ment, az a nagy szerencsétlenség történt, hogy Dombegyházára ütvén a törökök, kimélet nélkül mindent fölprédáltak, égettek, s maga Lukács és neje is török fogságra hurczoltatott, hová oda vezett mind a kettő. Gyermekek, János, három hónapos vala csak, s védetlenül hagyatott az atyai házban, mellyet mihamar lángok borítának. Bód szerint, egy török katona meghallván a csecsemő sirását, az égő házba rohant, s a gyermeket bölcsőstől együtt kiragadá, az utczára dobta, hol a bölcső rá fordulván, három napig vesztegelt végső elhagyatásban. A szerencse úgy akarta, hogy Fodor Ferencz, anyja bátyja, rá ismerjen, ki aztán pártul fogá a gyermek ügyét, magával vivé Balsarátra (innen a Balsaráti előnév), korához képest gondját viselte, nevelte. Fölserdülván a gyermek, Jaksith Péternek, a nagylaki várkastély urának özvegye, Anna, ritka kegyességű védasszony vette gondjai alá. Így vőn első iskolai képeztetést Gyulán; majd Erdődre ment tanulni Kopácsi Istvánhoz, kit 1547—8. nemcsak Nagybányára, hanem 1549-ben, midőn immár volna husz esztendő, Patakra is követett, hová K. az iskola és egyház igazgatása végett hivatott s vitetett vissza Perényi Gábor által. Minő előmenetele volt Vitusnak a theologiában s más tudományokban, abból is eléggé megtetszik, hogy különösen a latin és görög irodalmat kezdőknek tanítaná. Ezen foglalkozása nem sokáig tartá, mert még 1549. utólja felé Wittembergába ment Me-

lanchoon Fülöp hallgatása végett, mely útjára Jaksith Anna, Péter leánya, szolgáltatá a szükséges költséget. Oda jutva nagy serénységgel veté magát Vitus bölcsészeti- és theologiára; s 1554. huszonöt éves korában, bölcsészeti tudor czimre lön érdemesítve. 1556. a wittembergai magyar tanulók második seniora volt. Az ifju tehetségei feltűntek mestere, Melanchton előtt, ki nem szűnt meg jó tanácsával egyengetni utait a tudományosságban. Az ő tanácsára látott Vitus az orvosi szakhoz, s különösen a füvek ismertetét annyira vitte, hogy tőle mások is tanulnának. Elvesztvén azonban ifju védasszonyát, újból Melanchton volt segítségére, ki őt Perényi Gábornak olly hatályosan ajánlá, hogy megvolt a szükséges költség egy olaszországi uthoz, melyre az orvosi pálya tökéletes kitanulása végett ismét Melanchton lelkesítette a szófogadó tanítványt. Majdnem hét évi folytonos tartózkodás után meg is indula Vitus Wittembergából Olaszország felé; hová jutva, Bologna és Padua egyetemét látogatta, s csakugyan orvosi tudorságot nyert. Mint orvostudor látogatta meg aztán Romát; hol IV. Pál pápa udvarában orvosi gyakorlata is volt; de tartván tőle, hogy vallása még idegenséget szül iránta, visszajött Bolognába, telvén olaszországi utazásába négy esztendő. 1560. évben Perényi Gábor által honába szólíttatván, ugyáncsak nála udvari orvos, majd tanácsos volt Patakon, hol nagy gondjai voltak az iskolára, melynek, igen hihető, ekkor lett helyettes igazgató-tanárává is az öreg Kopácsi mellett. Az ő közbenjárása szerze Perényitől állandó telket az iskolának. Mint híres orvos, ki szakját tudományos könyvekkel is gazdagítá, II. Miksa császártól nemesi oklevelet nyert. Meghalván Perényi 1567. Vitus szolgálatai megszűntek az udvarnál s ő egyházi hivatalba, melyre első védasszonyai szánták, lépett, s 1568-ban jelenvolt a kassai zsinaton, mely Egri Lukács ellen tartatott, s aláírta magát az eredeti hitvallásnak. 1570. lizskai, 1571. pataki lelkész, mint ilyen az iskola hü gondnoka, és tanító is egyuttal, mikor, hihetőleg csak az ifjak iskolai használatára hittani könyveket irt. Meghalt Sárospatakon, april.

7. 1575. életének negyvenhatodik évében, hirtelen való halállal, mert még az napon egyházi beszédet is tarta hivei előtt. Emlékbeszédet monda felette Szikszai Fabricius (Kovács) Vazul *), melly kinyomatott Wittembergában 1576. 4dr. Munkái: 1) De remediis pestis prophylacticis. Megjelent 1564. — 2) Az keresztényi vallás ágazatának rövid summája. 1571. 8dr. — 3) Magyar chirurgia, azaz a sebgógyításának mesterségéről irt négy könyvek. — 4) Némelly latin versek.

Balogyámszky Endre, görög kath. kanonok Ungvárt, az egyházi történelem és egyházi jog híres tanára ugyanott, született Zemplénben 1800. Meghalt 1854. december 20-án. Bő tudományának maradandó emlékét „Egyházi történetirat“ (Eperjes, 1846.) czimű művében alapítá meg. Megjelent e munka latin és orosz nyelven is több kiadásban. Maradt egy becses kézírata is „A magyar egyházi jog történetéről.“

Bánáti Katalin, irt verseket, mellyek összeszedve „A magánosság egyszerű virágai“ czim alatt jelentek meg. Kassán, 1835.

Bándi Sámuel, erdélyi, tanult Bataviában, s idehaza lelkészkedett. Irt „Magyarázatot a LXVIII. zsoltárra.“ Megjelent Franekerában, 1690.

(Felső) **Bányai István**, szül. Erdőhorvátiban, Abaujnak Zemplénbe szöggellő, Tolcsvával határos falujában, hasonnevű atyától 1711. Tanult Patakon, hol a feleőbb tudományok hallgatói sorába 1727. oct. 13. napján lőn beiktatva. Öt év múlva német szó kedvéért Posonyba ment tanulni, s visszatérvén Patakra, 1736-ban a szónoklat nyilvános tanítója lőn s volt négy esztendeig, mikor magasabb miveltséget szerezni külföldre, nevezetesen a szövetséges Belgiumba ment,

*) Kérdés: Vazul-e vagy Balázs? Mert magyarul rendesen Balásznak mondatik hagyományilag; s hihetőleg ez a magyar név Basilius-sá fordítva okoz tévedést; a felől semmi kétség nem maradván, hogy Basilius=Vazul; de a nevekkal, tudjuk, ma sem vagyunk tisztában: Jenő és Ödön, Mór és Móríz, Ágost és Ákos írók által használtattak viszáson, és cserélve.

Magyar Írók.

hol Franekera és Leyda voltak tanuló helyei. Visszatérve hozott magával sok szép könyvet, leginkább latin classicusokat a legjobb kiadásban. 1743. történelem és szónoklat nyilvános tanára Sárospatakon, székfoglaló beszédet monda febr. 7. 1744. de libertate artium humaniorum nutrice. Még azon év július havában tiszteül tétetett a természeti jog tanítása is; mellyben Vitriariust követte, a történelemben pedig Zopfot; de legkedveltebb tudománya mégis a latin classica irodalom és szép latinság volt. 1767. febr. 23. kilépe hivatalából, mellyet 23 évig folytatott, s bánatos lélekkel Erdőhorvátiba vonult, nyugalomra, hogy meghaljon. Még is halt még azon év május 25. Munkái: 1) Gileádi balsamom a döghalál ellen. Mellyet német nyelven irt Fridrik Adolf Lampe..... született nyelven kibocsátott F. Bányai István. Franekera, 1741. 8. — 2) Supremum pietatis munus. Emlékbeszéd Szathmári Mihály felett; mondá jul. 16. 1744. a sárospataki iskola nagy teremében. Kiadott Kolosvárt, 1748. 4dr. 3) Dissertatio ad vaticinia Danielis. Akadémiai értekezés, megjelent Franekerában, 1742. 4dr. — Kéziratban: 4) Historia universalis. 5) Jus naturae et gentium. 6) Quaestiones juris naturalis. 7) Halotti beszédek, magyarul, több nevezetes férfiú felett.

(Felső) Bányai Mihály, Utrechtben tanulása alatt bocsátott közre egy könyvet magyar nyelven ilyl ozim alatt: „A léleknek uti költsége.“ 1651.

Bányai Sámuel, ilyl czimű imakönyvet irt: „Aranyos avagy keresztyén A. B. C.“ Kolosvár, 1747.

Barány Pál (szeniczai), szül. Szeniczén Nyitramegyében. Munkája: „A Szent Irásnak a betű szerint fordítás által némelly meghomályosított helyeire való világosító Lámpás.“ Megjelent 1787. helykitétel nélkül 8dr. 115 l.

Baranyi László (váradi), szül. Debreczenben 1729-ben nemes szülöktől. Végezve idehaza tanulmányait, bővebb kiképzés végett a belga és szász akademiákba ment ki. Melly alkalommal irt egy „Magyar Geographia“ czimű munkát ifjak számára, melly először Halában, 1759. s másodszor

Pesten, 1796-ban jelent meg. 8dr. 310 l. Egy másik fordított munkája „Heverés párnája“ czim alatt jelent meg. Azonfölül irt „Mulatságos beszélgetések“-et. Pozsony, 1797. és „Erkölcsei levelek“-et. U. o. 1779.

Bárczai Klára, egy imakönyvet fordított magyarra, melly „Jó illata füst“ czim alatt Kassán, 1763-ban, másodszor 1783-ban nyomtatott.

Barducz József megírta versekben „Erdélyország törvényeinek rövid summáját.“ Enyed, 1790.

Barina Vendel, előbb kalocsa-, most váczmegyei papnevendék, szül. Kunhalason 1834. Kuthen álnév alatt jól sikerült s érzelemdús verseket olvashatni tőle különösen a „Családi lapok“-ban és a „Magyar Néplap“-ban. Jelenleg negyedévi theologus.

Bartha Boldizsár, szül. Szoboszlón, s Debreczen város tanácsnoka volt. Történeti munkát irt az 1657—1664-ig az országban és főleg Debreczen vidékén történt török és tatár pusztításokról; melly könyv Debreczenben nyomtatott, azonban elly ritka, hogy Benkő József is csak egy csonka példányt látott belőle.

Barcsai László, több színművet fordított magyarra. Ilyenek: „Fayel, vagy az irtózatosszeretet“ dr. 5 fől. „A gyermeki szeretetnek ereje“ dr. 5. fől. „Jártas-költés vőlegény“ vigj. 1 fől. „A tolvajok“ (Schillertől) szomj. 5 fől. „A rendtartó házi gazda“ vigj. 2 fől. stb. Foglaltatnak az „Erdélyi játékos gyűjtemény“-ben.

Bátai György, kolosvári iskola-igazgató, később predikátor ugyanott és Zilahon. Németországban képezte ki magát s következő czimű könyveket bocsátott közre: „Az Isten kegyelmében lévő embernek idvességes életének bizonyos és meg-tsalhatatlan jegyeiből való megismeréséről.“ Szeben, 1665. — „Az Isten-félt ember könyörgésére-való választétel, és a régi megszokott bünöket elhagyók hathatós vigasztalások.“ U. o. 1665. — „Leiki Próbakő.“ Különféle tárgyakról szóló predikátiók. Szeben, 1666. Ajánlva van Apafi Mihály fejedelemnek. — „Választattaknak Targya.

Mellyre minden buzgó lelki és idvességet kívánó embernek tellyes életének folyásában szükségképen kell tzelozni.“ U. o. 1666. Polemiai mű, ajánlvu van Bornemisza Annának.

Báthori Mihály, Debreczenben és később gr. Rédei Ferencz költségén Hollandiában a leydeni akademiában tanult 1650-től 1654-ig. Mint elhírhedt polemikus térvén vissza hazájába, előbb jótevőjének udvari papja, később szentjóni és huszti, végre debreczeni predikátor lett. Két munkát bocsátott közre, ugymint: „Hangos Trombita“ alkalmi beszédek tartalmazó munka. Debreczen, 1664. Ajánlvu gr. Rédei Ferencznek. — „Halotti predikatio, melyet mondott el a gróf Rédei László ur felett.“ Debreczen, 1664. Ajánlvu gr. Bethlen Drusiannának, gr. Rédei László anyjának.

Báthori Sophia, 1643 óta II. Rákóczy György erdélyi fejedelem hitvese; férjének halála után 1660-ban fiával együtt a ref. vallásról a kath. vallásra tért, a helvet hitvallásnak számára rendelt Rákóczyféle alapítványokat visszafoglalta, s javai örököseivé a jezsuitákat tette. Meghalt 1683. Benne a Báthori nemzetség nőágon is kihalt. Egy imakönyvet írt, mely a 18. században Lőcsén került sajtó alá.

Báti János, Nagybánya városának rendes orvosa; magyarrá fordítá Rosen M. munkáját s kiadta illy czim alatt: „Az hójagos és veres himlőnek gyógyítására való utmutatás.“ Kolosvár, 1785. 8dr. 252 l.

Bátky Károly (felsőbátkai és lövői). Művei: „A tökéletes dohány-termesztésnek hosszas tapasztaláson épült utmutatások.“ Pest, 1837. „A futóhomok megfogása és használása modjáról.“ 1842. „Mulatva oktató könyvecske fiú- és leánygyermek számára.“ Kecskemét, 1845.

Batizfalvi István tanár, a m. k. természettudományi társulat és magyarhoni földtani társulat rendes tagja, szül. Rimaszombatban, Gömörmegyében 1824. oct. 26-án. Atyja Endre, az ottani ev. egyház egykori buzgó gondnoka, kiképeztetésének első alapjait a rimaszombati ev. elemi tanodában eszközölte, 1834-ben pedig a tanuláshoz különös vonzalmat mutató fiát az osztrák (jelenleg a rimaszombati ref.

tanodával egyesült) algymnasiumba küldé. A szónoklat-költészeteti osztályokat Rosnyón fejezte be. 1842-ben Késmárkra ment át, hol két éven át a philosophiát, s két évig a theologiai tudományokat hallgatta; ezeket folytatandó a Vajda Péter és Bloch Mór tanárok alatt virágzott szarvasi főtanodát kereste föl. 1847-ben a sárospataki collegiumban a jogtudományokat hallgatta. Iskolai pályája alatt az ó-kori classicusok és a történettudomány legkedvencebb tanulmányai voltak, hanem a tanári pályát választván élte céljául, többoldalu ismeretek birtokára iparkodék szert tenni. 1850-ik évig magán neveléssel foglalkozék előbb vidéken, később Pesten. 1851-ben a pesti ev. gymnasiumban segédtanárnak, 1852-ben a rosnyói ev. főgymnasiumban a magyar nyelv és történet-földrajz r. szaktanárának választatott meg — Irodalmi működését az időszaki sajtó hasábjain kezdé meg. 1852-ik évtől a nagyobb politikai lapok rendes munkatársa, s mint illyennek részint saját neve, részint álnév alatt több jeles czikke jelent meg. Erejét a kritika terén sikerrel kísértette meg. Birálataiban távol minden indulatosság- és szenvedélyességtől egyedül szorosan a tárgy körül forog. A M. Sajtó és P. Napló hasábjain megjelent vezérczikkei komoly, meggyőző modorban s nagy mérséklettel írvák. 1852-ben jelenlegi nagykörösi tanárral, Baliagi Károlylyal irodalmi összeköttetésbe lépett. Közös munkálkodásuk gyümölcsei a következő irodalmi művek: 1) „Történeti életrajzok.“ Pest, 1852. 2 köt. 2) „Aranybánya, olvasó és gyakorlati könyv.“ Pest, 1852. E közös irodalmi működés szükségkép félbenszakadt, a mint a munkatársak a hon különböző vidékeire szakítottak el a sors által egymástól. Mint rosnyói tanár tapasztalván, hogy a jelen iskolai átalakulás korszakában nagyobb részt fordításban megjelent tankönyvek nem igen felelhetnek meg a kívánt czélnek, eredeti tankönyvek irását kísértette meg; így jelent meg 1853-ban következő czimű tankönyve: „A földrajz elemei.“ Rosnyó, 1853. E munka 1856-ban második, ujonnan átdolgozott kiadást ért s azt az oktatási ministerium gymnasiumi tankönyvvül elfogadta.

Sajtó alatt van következő czimű tankönyve: „Vezérfonal a történet-földrajz első oktatásánál, az algymnasiumi ifjúság számára.“ 3 füzet. Ennek ösccse

Batizfalvi Sámuel, orvostudor, a budapesti kir. orvos-egylet s a magyarhoni földtani társulat r. tagja és a m. kir. természettudományi társulat másod titkára, született Gömörmegye Rimaszombat városában 1826. aug. 26-kán. Gymnasialis tanulmányait az újabb időben egyesült rimaszombat-osgyáni protestans tanodákban s a rosnyói evang. gymnasiumban végezte. A philosophiai tudományokat Lőcsén hallgatta, hol egyszeremind a magyar nyelvmivelő társulat tagja s egyleti könyvtárnoka volt. Atyjának, akkoron a rimaszombati ev. egyház gondnokának kívánságára a hittani folyamot is bevégezte. Asonban a papi pályára hajlamot nem érezvén, 1849. az orvosi pályára lépett. 1855. tavaszán orvostudorrrá, ugyanezen év július havában sebésztudorrrá avattatott. Pestváros „Szent Rokus“ polgári kórházához segédorvosnak még 1854-ben neveztetett ki, 1855-dik év őszén pedig a pesti orvosi egyetem sebészi kórodájánál Balassa János oldala mellé tanszéki segédül választatott. 1856-ban a szülészetből mesteri oklevelet nyert. A időszaki sajtó hasábjain részint saját, részint álnóv alatt közlött egyes cikkein, orvosi s természettudományi értekezésein kívül következő szakműveket irt: 1) „Utasítás madarak, emlősök, hüllők és halak bőrének lefejtésére, kitömése és fentartására.“ Természetbuvárok, gyűjtők és szakkedvelők számára néhány sodronyváz- és műszer ábrával. Pesten, nyomtatott 1853. 2) „Növénytár, vagy a növénygyűjtés-, berakás-, szárítás-, osztályozás- és fentartásának egyazerü módja.“ Néhány a szöveg közé nyomott fametszetű eszközábrával. Pest, 1853. Ezen művek, mint természettudományi irodalmunk e nemében első, houi nyelven régen érzett hiányt pótolnak. — Közelebbről a kir. magyar természettudományi társulatban ismertetett s közérdekkel fogadott „Házi gyógytestgyakorlat“ czimű munkája került sajtó alá. Azonkívül, mint egyetemi tanszéki segédorvos több ne-

venetés gyakorlati és tanulságos kórodei esetet tett közzé az orvosi időszaki sajtó lapjain. Első tudományos útját a külföldre 1856-dik év nyarán tette. Ez utazásának eredményét, természettudományi és orvosi szempontból véve, szintén sajtó alá készült adni.

Beimel József, szül. Révkomáromban 1798. mart. 11-kén. Előbb esztergomi, most pesti nyomdász, a „Merkur“ című kereskedelmi lap volt kiadója. Kiadott egy „Magyar-német levelezőkönyv“-et. Pesten, 1831.

Bellenyi Zsigmond, alispán volt Abaujmegyében, s magyarra fordítá Savanarola Jeromos némelly soltárokról és a Mi Atyánkról szóló elmélkedéseit, s kinyomatta 1616-ban. Ajánlva van Perényi György abaujmegyei főispánnak.

Bende József, kalocsamegyei áldozár, hittudor, született Bácsamegye Mártonos helységében 1823. jan. 30-án szegény sorsu, de jámbor és istenfélő szülöktől. Az elemi és nyelvtani osztályokat Szabadkán, a humaniorákat Kalocsán, a bölcsészetet kitünő előmenetellel Pécsen végzé. Kalocsai érseki megyében a nevelékpapok közé fölvétetvén, mint ilyen a pesti központi papneveldebe küldetett, s már itt a nevelékpapság magyar iskolájának tagja lévén, ezen iskola évenkénti Munkálataiban eredeti és fordított dolgozatokat közlött. Nevezetesek sz. Bernard életrajza; „Örző angyalhoz“ (költemény); „Néhány vonás az első keresztények életéből;“ — mindhárom eredeti dolgozat. 1846-ban pappá szenteltetett; ezután két évig mint káplán működött Csantavéren. 1848-ban a kalocsai papnevelde-nél tanulmányi felügyelővé nevezetett. 1849-ben e hivatal a nevelékpapok csekély száma miatt megszűnván, ismét káplánkodék 1851-ig, midőn szentszéki iktatóvá, 1852-ben ismét tanulmányi felügyelővé s egyszersmind az egyházi történet és jog tanárává nevezetett ki. 1853-ban a kiállott szigorlatok után hittudori oklevelet nyert. 1854-ben fölmentetvén a tanulmányi felügyelőségtől, a tanárság mellett szegények ügyvédévé nevezetett ki. — Hivatala mellett folytonosan az irodalommal

foglalkozik, időnkint a hazai egyházi lapokban közli becses termékeit. Nevezetesebbek: Szivhangok egy katolikus assüblése napján; Üdvös tanulság; Kath. egyesület; A papneveldekről; A papság szellemi újjászületésének eszközéséről; A házassági járulékok a világi bíróság előtt; s több bírálat s tudósítás a Religióban. Továbbá: Egy ker. asszonyoknak végső órái; Minden állapotú ember élhet istenesen; A káromkodásról, a Kath. Néplapban. „Schlör elmékedéseir” című három kötetes nagy munka 1854-ben leginkább az ő felügyelősége és közremunkálása alatt látott napvilágot. 1855-ben megjelentek tőle: „Nagybőjti és húsvétnapi egyházi beszédek.” Van azonfölül az 1856-iki Pázmányfüzetekben egy beszéde „Jézus Krisztusnak az Oltáriszentségbeni jelenlétéről.” — A jeles férfiú a nemzeti irodalom érdekében különösen a Szent-István-Társulat ügyei körül nagy buzgóságot fejt ki.

Bene Ferencz, e nevű nemes család ivadéka, mint a jezsuita szerzet növendéke és tagja, tudománya és vallásossága által szerze magának nevet. Magyar munkája: „A hitnek különböző ágazatiról vetélkedő, mellyekben foglaltatnak azok a fő indító okok, mellyek Felsőleges Hohonai Friderik Fejedelmét, Kenusi Márkgrófot és Nádor főispányt, Baviariának vezérét etc. reá bírák, hogy a Romai katolika Anya-Szent-Egy-Házal egyesülne; és minek utánna kétszer Francia és kétszer Német nyelven bocsáttattak, Bene Ferencz a J. T. S. papjától magyar nyelvre fordíttattak. 4 rész. Nagyszombat, 1773. 8dr.

Beniczki Tamás, nemes családból szül. Liptó megyében. A kath. vallás iránti buzgalmának egy jeles imakönyv megírása és kiadása által adá tanujelét illy czim alatt. „Egynehány ajtatos könyörgések.” Nagyszombat, 1748.

Benkő Dániel, legjelesebb gazdasági íróink egyike, szül. 1799. Kezdi-Vásárhelyen, Erdélyben. Iskoláit szülővárosában kezdé, folytatta Nagyenyeden, hol a philosophiai folyamom kívül a törvényt sőt a theológiát is hallgatta. Ezután nyilvános tanító lett egy évig. Ennek elteltével három évig Bécsben az orvosi tudományt tanulta, s különösen a

vegy- és műtanban szép előmenetelt tett. Egy évig egésszé-
ge miatt elhagyván az orvosi pályát, mezei gazdaságra adá
magát, s gróf Károlyi Lajosnál kapott alkalmazást, hol a
Klauzál Imre kormányzása alatti suránymegyeri uradalom-
ban bő tért nyert a mezei gazdaság alapos megtanulására.
Tudva van nyanyis, hogy a nevezett uradalom, egyike a
legjobban rendezetteknek a hazában, s hogy rendezését
Klauzál Imrének köszöni, kinek felügyelősége alatt Benkő
D. mint írnok, felügyelői segéd, tisztartó s végre mint
felügyelő működött, s így az új gazdasági rendszer létesí-
tésében nagy befolyással volt, annyival inkább, mivel Klau-
zál többnyire őt bízta meg terveinek végrehajtásával. 1840-
ben hg Eszterházi Pál Benkőt, ki már ekkor mint jeles gaz-
da hírből állott, a lévai kerülethez tartozó három uradalom
praefectusává nevezte ki, melly uradalmakat 1846-ig igaz-
gatta. Ez évben felügyelői rangra emeltetvén, kilencz ura-
dalom igazgatásával bízott meg s hivatalát 1854-ig a for-
radalom alatti és utáni válságos viszonyok közt kellő erély-
lyel, szakértelemmel és buzgalommal tölté be. Olvasással és
tanulmányozással párosított gyakorlati tapasztalatait nem-
csak a kezelésére bízott uradalmak emelésére alkalmasá,
hanem azok által az elméleti téren is használni akart hazá-
jának és nemzetének. Számos becses cikkei vannak a „Ma-
gyar Gazda“ és „Gazdasági lapok“-ban, mellyek B. bő is-
mereteinek és kitűnő tehetségének megannyi tanúbizonyosá-
gai. Jelenleg Pesten a „Gazdasági lapok“ egyik szorgal-
matos munkatársa, s e lapok szerkesztőjével a méltán áta-
lános tetazésnek örvendő „Mezei gazdaság könyvé“-t írja és
adja ki.

Benkő József (középjaitai), Erdélyorosság híres tör-
ténetírója, szül. 1740. Bardócson, a székelyföldön. Már
fiatal korában nagy szorgalommal fáradozott hazája hajdani
állapotjának és viszontagságainak kutatásában, természet-
tani, egyházi s tudományos minémiségének és helyze-
tének fürkészésében. 1778-ban a középjaitai ref. gyülekezet
egyházi oktatója, s eszperességi jegyzője, 1788-ban pedig

a székely-udvarhelyi collegiumnál a hittudományok, keleti nyelvek és történeti ismeretek tanára s a berlini tudós társaság tagja volt. Tanári állomásáról 1790-ben borivásbani mértékletlensége miatt elmozdítottván, egy ideig Középpajtán tartózkodék; azután hat esztendeig a köpeczi ref. gyülekezet predikátora volt, de említett hibája miatt ezen hivatalából is kiesvén, élte hátra levő részét Középpajtán töltötte el. Itt folytatta tudományos munkálkodását, s a fűvészetrel is sikeresen foglalkozék. Meghalt 1815-ben. Életirátát Benkő Ferencz 1830-ban Kolosvárott bocsátá közre. — Tudományos munkái közt első helyen áll: „*Transilvania, sive magnus Transilvaniae principatus multifariam et strictim illustratus. Pars generalis.*“ Két kötet. Bécs, 1778. Azonfölül még a következő munkák kerültek ki tolla alól: „*Milkovia, sive antiqui eppatus milkoviensis explanatio.*“ U. o. 1781. „*Diaetae sive rectius comitia transilvanica.*“ Szeben 1791. „*Imago inclutae in Transilvania nationis sioulicae historico-politica.*“ U. o. 1791. Vannak jeles dolgozatai Windisch „*Ungarisches Magazin*“ czimű gyűjteményében. Kéziratban maradt többek közt egy magyar értekezése azon erdélyi történetirókról, kiknek munkái nincsenek kinyomatva. Ő adta ki Bethlen Farkas „*Historia de rebus transilvanicis*“ czimű történeti munkáját 1792. Szebenben, 6 kötetben. Vannak halotti beszédei; ilyen: „*Téli bokréta.*“ (Tornyai Borbála felett) Szeben, 1781.

Berde Áron, szül. 1819. mart. 8-án Laborfalván, Erdélyben, nemes székely szülőktől. Elemi tanulmányait szülőhelyén, az alsóbb gymn. osztályokat Székely-Kereszturon, a felsőbb tudományokat a kolosvári főtanodában végezte. A természettudományok s a bányászat iránt érezvén hajlamot, előbb a selmeczi bányászakademiába készült; de 1841-ben a kolosvári collegiumhoz tanárrul választatván meg, bővebb kiképzés végett 1842-ben Berlinbe utazott, hol két éven át tehetségét és szorgalmát kivalólag a természettudományoknak szentelte. A tanévi szünidő alatt Németországban kirándulásokat tett; meglátogatta a nevezetesebb egyetemeket s

Gießenben a vegytani analysis érdekében egy hónapot töltött. Azután Frankbon és Schweiz egy részét utazta be. 1844-ben elfoglalta tanári székét az unitáriusok kolosvári főtanodájában, hol mesterséig a természettudományok előadásával foglalkozik. A természettudományokat a tanszéken kívül is terjesztetni akarván, 1846-ban kiadta „Légtüneménytanát,” melyben „égalljunk befolyása a növényekre és állatokra” szakavatottsággal van rajzolva. 1846-ban Takács Jánossal kezdék szerkesztetni és kiadni a „Természetbarát” című folyóiratot, melynek szerkesztése Takács J. visszalépése után az első félév végével, egészen B. vállaira nehezedék. Ezen folyóirat harmadfélévi folyamát legnagyobb részt Berde cikkei töltik be, melyek nemcsak sokoldalú természettudományi képzettségéről, hanem megragadó, népszerű magyar irányáról is tesznek tanúságot. 1848-ban magyaritva átadta a közönségnek Stöckhardt jeles szerkesztői vegytanát. A forradalom, mely oly sok szellemi munkásságot szakitott félbe, B. irod. munkásságát is megsavará, míg 1852-ben „Hetilap” cím alatt Erdély irodalmát ujjal egy folyóirattal gazdagítja, mely 1855. elejéig folyt. Ezen folyóiratban B. számos köz és magán gazdasági cikkeivel találkozunk, melyek terjedelmes szakismeretséggel s hazafiúi érzelemmel írvák. Jelenleg a „Kolosvári Közlöny” című pol. folyóiratot szerkeszti.

Beregszászi Pál, „Kecserves sírással zokogó Historia” című könyvecskét írt. 1772-ben.

Berényi István, katolikus világi pap volt. Munkája: „Lelki szerelmesnek drága kövek táblán való illatozó kertész.” Imakönyv, megjelent Egerben, 1744.

Bernárdi Pál, minorita, illy című munkát adott ki: „Lelki beszélgetés, melyben az mutatattik meg, hogy a Krisztus Jesus az Oktári-Szentségben maga tulajdon valóságos szent. Testét és Véréát adja nekünk alodelül.” Kassa, 1735.

Besnyei György, madari ref. predikátor és mátyusföldi senior, szül. Nagymegyeren. Tudományos s különösen a keleti nyelvekben jártas férfiú volt. Magyarra fordította

az egész szentírást eredeti kulfók után, s kéziratát kiadás végett a debreczeni könyvtárnak adta át Dávidnak zsidó nyelvből magyarra fordított zsoltárait „Kis Biblia“ czim alatt az év és hely kitétele nélkül külön kiadta. „Keresztényi közönséges könyörgések“ czimű könyve 1743-ban jelent meg; „Háborui könyörgések“ pedig 1745.

Bessenyei Sándor, cs. kir. lovas kapitány, magyarra fordította Milton könyvét, mely 1796-ban két kötetben illy czim alatt jelent meg: „Elvessett paradicsom XII, és viszszanyert paradicsom IV könyvekben.“ 8dr. 366. és 388 l.

Bethlen Katalin, e nevű grófi család ivadéka, s tudományáról híres asszony, szül. 1700-ban. Atyja Bethlen Miklós, anyja Rédey leány volt. Első férje gr. Haller László 1719-ben dögvész által elragadtatván, 1722-ben gr. Teleki József nejévé lön. E második férjének 1732-ben történt halála után Bethlen Katalin áhitatos elmélkedéseknek szentelé életét. Meghalt e jeles hölgy 27 évi özvegyisége után 1759-ben. Nagy kedvelője volt az orvosi tudományoknak; különösen a fűvázattal s a fűvek gyógykerejének kutatásával foglalkozék és sokat gyógyított. Bód Péter, udvarát jól rendezett zárdához hasonlítja. Válogatott könyvtára volt, melyet halála után az enyedi collegiumnak hagyományozott. Vallásos munkája „Védelmező erős paizs, mellyel a kisértetek tüzes nyilai ellen oltalmazhatja magát az ember“ czim alatt Szebenben, 1751-ben nyomtatott. Ezenkívül leírta saját élettapasztalásait és egyéb ajtatos elmélkedéseket gyűjtött egybe, de azok sajtó alá nem kerültek.

Birányi, családi néven Schultz István, Ákosnak testvéröccse; ennek társaságában kiadott: unkáin kívül (lásd I. kötet.) önálló műve: „Magyar nyelvtan főbb nyelvszabályainak rövid foglalata.“ Pest, 1845. — „Történeti zsebkönyv, vagy a világ és műveltség történetének időszaki átnézete.“ U. o. 1845. Jelenleg mint menekült Amerikában tartózkodik.

Biró István, szül. Kolosvárt 1724-ben, nemes szülöktől. 1744-ben jezsuita lett; elvégezvén Bécsben a felsőbb tudo-

mányokat, mint hittanár dícsérettel működött. Több rendbeli alkalmi versein és halotti beszédein kívül egy munkája jelent meg magyar nyelven „Neocles és Pericles“ czim alatt versekben. Kolosvár, 1774.

Bláho Vincze, szent-ferencz-rendi áldozár és hittudor, jeles „egyházi beszédeket“ bocsátott köre Kassán, 1774. Egyik beszéde, mely azon alkalomra, midőn a kecskeméti plebánia szerzetétől 126 évi ellátás után világi papságra ment át, Nagyszombatban 1775-ben jelent meg, említést érdemel leginkább azért, mivel e beszédhez néhány a szerzet történetére vonatkozó levél is van csatolva. Szándékozott még szerzettartományának történetét is kiadni, de ebben őt a halál megakadályozá.

Blankoviés József, Arad és Békés vármegyékben a selyemtenyésztésnek inspectora, illy czimű munkát adott ki: „A selyem tenyésztésnek módjáról és hasznáról való beszélgetés.“ Nagyvárad, 1798.

Bocsor István, tanár Pápán, tankönyveket irt illy czimek alatt: „Latin nyelvtudomány.“ Pápa, 1839. „Számvetési kézikönyv.“ U. o. 1843. „Földrajz.“ U. o. 1844.

Bodá József (egyház-as-rádóczi), fordításban hátrahagyott illy czimű munkát: „Az emberi nemzetnek megsértődött törvényei.“ Eckartshausen eredetije után. Megjelent Pécsen, 1793.

Bodoki József, kolosvári ref. tanár, hátrahagyott illy czimű munkát: „Az új testamentomi sz. irások olvasására való bevezetés.“ L' Enfant Jakab után francziából. Megjelent Kolosvárt, 1775. 8dr. 493 l. Továbbá: „Kiadedek válasza.“ Seiler F. után. Kolosvár, 1775. 8dr. 228 l. Vannak számos halotti beszédei is.

Boér Sándor, erdélyi nemes származásu, latinból magyarra fordítá Bérkláj Argenisét. Megjelent Kolosvárt, 1792. 8dr. 328 l. Továbbá szintén fordításban megjelentek tőle: „A formenterei remete“, dráma; „Ki légyen ő?“ 3 vigj. 3 fől.; „Elfride, vagyis a szépség áldomattyai.“ Szomorujáték 3 fől. — Irt eredeti színműveket is, illyenek:

„Negyedik László“ nemzeti szomorujáték 3 főlv. „Az oberster, vagyis a hivatás jutalma“ dráma 5 főlv. Megjelentek az „Erdélyi játékos gyűjtemény“-ben. Kolosvár, 1793.

Bogyay Mihály, született 1753. évben. Pappá lőn a váci megyében; plebános volt Kosdon, végre székesegyházi kanonok és thenői prépost; mint ilyen megholt Vácron, 1830. sept. 20. korának 77. évében. Munkái: „Vasárnapi prédikációk“ két kötetben 1809. Vácron; — és „Ünnepi prédikációk“ három kötetben. Pesten, 1825. jelentek meg. Ezenfölül fordított is Bossuet után illy czimű munkát: „A katolika hit tudománya azaz Ágasatinak, melyekről visszavonások vannak, kitétele. E könyve még 1793-ban, Vácron jelent meg kosdi plebánossága idejében.

Báthi Antal, kath. világi pap Erdélyben, jeles munkát irt e czim alatt: „A nemes magyar nyelv írásának és szólásának tudománya.“ Maresvárhely, 1794. 8dtr. 314 l.

Bölkényi Fülöp János, Utrechtben végezte tanulmányait; még ott laktában a kislelkűek buzdítására szolgáló könyvet fordította angolból magyarra, s azt kiadta „Menyei lámpás“ czim alatt 1652.

Bölkösi Sámuel, ügyvivő volt a m. udvari cancellariánál. Illy czimű könyvet adott ki: „Mária, vagy a nemes gondolkozásu paraszt leány, egy igen szomorú történet.“ Angol eredeti után bővitve és erkölcsi jegyzetekkel ellátva megjelent Kolosvárott, 1794.

Bornemisza János (kassoni), Hunyádmegye főispánja volt. Magyar művei: „Próféták fiai siralma.“ 1744. „Estvéli időtöltés.“ Kolosvár, 1777.

Boros István, ecseői ref. predikátor. Műve: „Az ó Testamentomra mutató tábla.“ Posony, 1786.

Borosnyai Lukács Simon, atil. Erdélyben, ref. predikátor volt Kolosvárt. Nyomtatásban számos halotti beszédeket bocsátott közre. Aazonfölül megjelent „Szent Mihály Ordája.“ Kolosvár, 1777.

Borosnyai Sigmund, erdélyi születésű, nagyenyedi ref. tanár, hét évet töltött a külföldi egyetemekben. Tudomá-

nyáról egy nagyobb szerű polemiai munkáján kívül (*Septem dissertationes*. 1737. és *Dissertatio de libris ref. eccl. Symbolicis*. 1745.) következő magyar műve tesz tanúságot: „A keresztény embernek papi Tisztiról, annak is legnemesebb részéről, a Könyörgésről.” Amsterdam, 1736. Azonfölül nyomtatásban megjelent egy, Bethlen Sámuel tiszteletére mondott halotti predikációja Szebenben, 1751.

Borsai István, „Mennyei udvarral való szent társalkodás” című imakönyvet adott ki Kolosvárt, 1761.

Bosnyák Benedek, sz.-benedek-rendi áldosár és szamárdi plebános volt. Kiadott illy című imakönyvet: „A szentséges szűz Máriának boldog halálra készítõ heti tisztelete.” Pest, 1798.

Bossányi András, szül. Nagy-Bossányban, Nyitramegyében. Pest városa főorvosa volt. 1813-ban nyomtatott illy munkát: „Tabellaris nép oktatás a mentõ himlõ beoltásának nagy hasznáról.”

Büszörményi Pál, Debreczen városának főjegyzője és országgyűlési követe 1796-ban; 1802-ben mint tanácsos újra követe, utóbb főbírája. Többször a tárnoki székre is meghivatott. „Luctus Szatmariensis et plausus Hevesiensis” című latinul írt üdvözlő versein kívül magyarra fordította a következőket: 1-ör A köznép számára készült kézi könyv, melly Szőlöske nevű falu állapotjának leírásában előadja: minemű hibák . . . vesztegetik a köznépet s hogy kell azokat orvosolni? Két részben Schlez után szabadon. Debreczen, 1824. — 2-ör A falusi iskola tanítók számára készült kézi könyv, mellyet Schlez munkáiból szabadon ford. Első darab Debreczenben, 1824. — A 2-dik darab fordításában 1825-ki február elején történt halála gátolta. Helyette teljesíté azt Szoboszlai.

Bozoki J., Chateaubriand után fordítva kiadá: „Atala, vagy két Indus szerelme a luizianai pusztákon.” Posony, 1803.

Büki József, Biharmegye tiszti orvosa. Magyar fordításban, versekbe foglalva kiadá: „A józan okosság törvényét.” Posony, 1784.

Bulcsu Károly, költő, szül. Abaujmegyében 1825. Atyja ref. predikátor volt. Iskoláit Sárospatakon végezte, később Pesten juratuskodott. 1848-ban részt vett mint honvéd a magyar hadjáratban. A forradalom után nevelő lett Hevesmegyében. Később Losoncra ment tanáru; innen Halastra tétették át igazgató-tanárnak, hol két évet töltött. Jelenleg a kecskeméti gymnasiumnál a magyar s görög nyelv és irodalom tanára. — Még a forradalom alatt számos verset közölt a lapokban, s azóta gyakran találkozunk nevével a lapok- és almanachokban. Egy nagyobb tankölteménye „Szép-ség gyöngyei“ czim alatt kiadóra vár. Ő adá ki 1844-ben Ferenczy Teréz hátrahagyott verseit.

Buzinkai György, orvos, szül. Nagybányán a tizennyolcadik század elején. Tanult a marosvásárhelyi collegiumban. Iskolái végeztével nevelő volt gr. Gyulai Ferencz tábornoknál, s ennek költségén bővebb kiképeztetés végett kiment a bremai és hollandi akademiákra, hol különösen az orvosi tudományt tévé magáévé. Haza jöven, Debreczen város rendes orvosává neveztetett. Az akkor uralkodott pestis ellen irt illy czimű könyvecskét: „Rövid oktatás, miképen kellessék magunkat Pestis ellen védelmezni és a Pestisben lévő betegségeket gyógyítani.“ Debreczen, 1739. Amsterdambani tartózkodása alatt magyarra fordított két predikációt, s kiadta (Amst. 1735.) illy czim alatt: „El-veszett bűnös megkeresztetett és megtartatott. Krisztus barátságos hívogatása.“

Buzinkai Mihály, atyja György, kövesdi lelkész a Bodrogközön és zempléni egyházmegyei consenior. Tanult Patakon, az akadémiai pályára beiratott dec. 24. 1648. Csak kevés ideig volt diák, mert Madarasi János lelkész pártfogása által Belgiumba ment 1652. Utrechtben tanult. A hazában 1655. nagybányai iskola-igazgató volt. 1756. Patakra vitetett bölcsészet tanárául, de volt egyszersmind nemes ifjak paedagogiarchája (nobilium paedagogiarcha). Nagy dicsérettel taníta bölcsészetet, majd theológiát is. A bekövetkező évek nem voltak kedvezők a pataki tanárookra, az

iskolával együtt. Az 1671. évi zavar különösen az iskolai tanuláság élén találta Buzinkait; midőn oct. 20-án az elfoglalt collegiumból társával, Pósházival együtt kiköltözött, a szomszéd Kenizlő nevű faluban vonta meg magát. A következő 1672. év elején is ott volt még B., hanem később elment ő is Erdélybe Apafi oltalma alá Gyulafehérvárra, hol a régi Bethlenféle collegium épülete adatott át nekik s alapították a patakfehérvári iskolát. — Meghalt Gyulafehérvárott 1683. nov. 23. — Tanári hivatalt viselt Patakon 15 évig, s néhány hónapig, Gyulafehérvárott tizenkettőig. Munkái: 1) *Institutionum rhetoricarum libri duo*. Sárospatak 165. Ujra kiadva Lőcsén, 1703. 12r. — 2) *Institutiones oratoriae*. S. Patak, 1659. Ismét: Lőcse, 1703. 12r. — 3) *Institutionum dialecticarum libri duo*. Patak, 1659. — 4) *Compendii logici libri duo*. Patak, 1661. 8r.

Cornides Daniel, egyike legszorgalmasb hazai történetbuvárainknak, szül. 1732. Szentmiklóson, Liptó megyében. Atyja később Kőrmöczbányára tevé át lakását, és széptehetségű fia itt kezdé iskolai pályáját; felsőbb tanulmányait Losonczon Kármán, és Posonyban Bél Mátyás vezérlete alatt folytató, s különösen a történetek iránt rendkívüli hajlammal viseltetett. Akkori szokás szerint meglátogató a németországi egyetemeket, különösen az erlangenit, hol négy évi szorgalmas tanulás után elnyeré a bölcsészettudori koszorút. Hazatérve, Erdélyben a tudományáról híres Daniel Polixena, b Vesselényi István özvegye gyermekeinek nevelője, s a kolosvári ref. collegiumban a német nyelv tanítója volt mintegy tizenöt évig. Azután gr. Széki Teleki József oldalánál mint titoknak beutazta Olasz- és Franciaország jeles városait. Mire a magy. kir. egyetemnél a diplomatica és heraldica tanárává és könyvtárórré neveztetett ki. Mint ilyen egy évi szabadságot nyervén, gr. Teleki József két fiával Göttingában tartózkodott, s ezalatt az ottani kir. akadémia ülésében, 1785. sept. 10-én értekezést olvasott föl „A magyarok hajdani vallásáról,” minek folytán ezen akadémia levelező tagjává választatott. Innen hazatérvén, két évet töltött az

egyetemnél említett hivatalában, s meghalt 1787-ben ötvenöt éves korában. — Cornides kétségtől legjelesb történetíróink egyike, s egész életét e tudománynak szentelte; Erdélyben tartózkodását, külföldi utazásait és az egyetemenél hivataloskodását szünet nélkül a kutatók nyomozására és tanulmányozására használta föl. Bő ismereteiről fényes tanúságot tesz a halála után gr. Teleki József által megvett gazdag oklevél-, fölírat- és pénzgyűjteménye, valamint közrebocsátott következő igen jeles latin munkái: 1) „Regum Hungariae, qui saeculo XI. regnare, Genealogiam illustrat, atque ab objectionibus Reverendissimi Domini Antonii Gánóczi vindicat Daniel Cornides, philos. mag.“ (Posony, 1778.). Értekezéseket tartalmazó munka Pray ügyében, kinek ellenében Gánóczy a váradi l. sz. püspökség alapítását Sz. Lászlónak tulajdonítja, s némelly az uralkodó ház elágazására vonatkozó állításait kétségbevonja. 2) Az 1780-ban alakult Windisch-féle tudós társaság „Ungarisches Magazin“ czimű időszaki füzetében, Cornides, mint e társaság tagja, hat történeti értekezést közölt. 3) „Commentatio de religione veterum Hungarorum.“ Edidit, suamque de origine hungaricae gentis dissertationem adjecit Christianus Engel. (Bécs, 1791.). 4) Danielis Cornides vindiciae Anonymi Belae regis notarii. (Buda, 1802.). Halála után 1792-ben Koppi Károly kegyes rendi tag által Pesten kiadott „Danielis Cornides bibliotheca hungarica sive catalogus“ czimű munkában említve van, hogy mintegy 30, hazai történetet tárgyzó munkája és értekezései kéziratban maradtak.

Csák Gellért, sz. Ferencz szerzetének tagja, régi nemes szülőktől származott s buzgó hitszónok volt. Szerzete történetét tárgyzó könyvet adott ki illy czim alatt: „Kedves, mert ritka hármas levél.“ Posony, 1744.

Gr. Csáky Antalné, szül. Vécsey Anna, következő czimű munkát írt: „Utazási Vázlatok Olaszországról, írta az Abaujmegyei kiseddóvó intézet és kórház javára.“ Nyom. Kolosvárt, 1843.

Csáki János, Palotán született. Posonyban végezván

iskoláit, felsőbb tanulmányok hallgatása végett három évet Lipcsében töltött. Hazajövéen Felpéczen, Győrmegyében nyert lelkésszi állomást. Magyar nyelven kiadott tanodai használatra „Lelki gyakorlatok“ című könyvet. Posony, 1764. Azonfölül szintén magyar nyelven kéziratban maradt egy munkája „A sorsával megelégedett lélekről.“ Meghalt 1778.

Csáky Katalin, a jelenleg is virágzó e nevű grófi család ivadéka, két imádságos és épületes könyvet adott ki „Mennyei igyekezet“ és „Mennyei oltalom“ cím alatt Kolosvárott, 1767 és 68.

Csanádi Demeter, II. János király titoknoka, urának életét és viselt dolgait megírta magyar versekben e latin ezim alatt: „Historia de vita, morte, universaque fortunae alicuius Illustris Principis ac Domini Joannis Secundī, Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae Dei gratia electi, per Demetrium Tzanadium in gratiam suae gentis studiose collecta Drebrechini, 1577. 4r.“

Csánky Gábor, kegyesrendi szerzetes s híres hitszónok, szül. 1737. sept. 19-én Nagy-Emőken, Nyitra megyében. Elvégezvén a bölcészeti tanulmányokat, 1754. a kegyes szerzetbe lépett. Mint jeles hitszónok husz éven át Debreczenben, Szegeden, M.-Szigeten és Nagy-Károlyban nagy sikerrel működött. Ő fordította legelőször magyarra és kiadta Goffine Lénárt közkedvességű „Apostoli és evangéliumi tudományra oktató könyvét.“ Pest, 1790. II. kötet. E mű azóta javítva többször, legközelebb a Szent-István-Társulat által adatott ki. Horányi szerint sajtó alá készen voltak egyházi beszédei is, megjelentek-e, nem tudjuk.

Csaplovics János, ügyvéd s gr. Schönborn család urad. igazgatója, a bécsi gazdasági és a hálai természetvizsgáló társulat tagja, szül. Felsőpríbelben, Hont megyében, 1780. sept. 21. Iskoláinak végeztével törvénygyakornok lett Beaszercehányán. 1804-ben Zólyommegye aljegyzőjévé neveztetett. 1805-ben ügyvédi oklevelet nyert. Egy ideig Bécsben tartózkodott a magy. kir. udvari cancellariánál. 1809—

1812. Pakraczon, Slavoniában mint az ottani görög n. e. püspökség ügyvéde és titoknok hivataloskodott, miglen Schönborn gr. által uradalmi felügyelővé neveztetett és többnyire Bécsben lakott. Több jogi, földirati, statistikai és gazdasági latin és német művén kívül közlött magyar nyelven is számos bírálatokat, humoristikai elbeszéléseket és tudományos dolgozatokat különösen a Tud. Gyűjteményben, a Pesti Irisben, a Magy. Kurir Kedveskedőjében stb. Meghalt Bécsben 1847. Számos cikkei jelentek meg a magyar tudós akadémia ellen a „Századunk“ czimű folyóiratban.

Csapó József, orvosdoctor, szül. Győrött 1736-ban nemes szülőktől. Alsóbb iskoláit szülőhelyén, a felsőbbeket Németországban és Schweizban végzé. Az orvosi tudományokat Baselben hallgatá, hol 1759. aug. 7-én tudori oklevelet nyert. Hazatérvén, Debreczen városa rendes orvosul választatott, s e hivatalában 32 évet töltött. Meghalt 1799-ben. Munkái: „Kis gyermekek ispitálja, mellyben különféle nevezetesebb nyavalyái és külső hibái a kis gyermekeknek és ezek eránt lehető orvoslásnak lehető módja hűségesen megirattak.“ Igen hasznos könyv. Nyomatott Nagy-Károlyban, 1771. „Uj füves és virágos kert, mellyben mindenik fűnek, virágnak neve, neme stb. megjegyztettek.“ Hasonlóan jeles fűvészeti könyv. Kiadta Landerer Mihály, Posonyban 1774. „Szegény embernek számára készült orvosló könyvecske.“ U. o. 1791. Latin munkái: „Disquisitio de praesentia liquidi nervei in musculo.“ Argentorati, 1756. „Problema theoreticum de auditu, et practicum de pleuritide.“ Basileae, 1758.

Kassai Császár György (Georgius Caesar Cassovius), szül. Kassán. Atyja, Mihály, 1550. körül kassai iskola-igazgató. Tanítója Patakon, Szikszai Kovács Vazul; a honnan 1573-ban ment ki Wittembergába, leginkább a Magócsiak költségén, s töltte ott majd négy esztendőt. 1576 és 77. az akkori magyar tanulók seniora volt ugyanott. A következő évben térhetett vissza Magyarországra s a pataki iskola igazgatója lett, de hogy melly időpontban, nem bizonyos;

elég az hozzá, hogy több esztendeig folytatá ebbeli hivatalát. 1580-ban és utána már tanár volt. Egyuttal a pataki papságot is vitte alkalmasint 1586-ig, melly évben megholt. Munkái: 1) *Oratio funebris de vita et obitu Basilii Fabricii Szikszoviani. Wittembergae 1577. 4dr.*, mellyet 1576—77 évben, mint a wittembergai tanulók seniora tartott azok előtt. Szikszai Kovács életéről ezután a beszéd után tudhatni némi részletet. 2) *Carmina varia.* — Kassai Császár jó latin és görög, nem középszerű szónok és költő, sőt a történetben is jártas férfiú volt.

Csaszmái István, gyulafejevári unitarius pap, Blandrata és Dávid Ferencz tévelyeinek követője, irt „Feleletet Sándor András irására.“ Megjelent Fejervárt, 1568.

Csatári János (sarkadi), szül. Debreczenben, 1730. nemes szülöktől. Végezve szülővárosában a gymnasiális osztályokat, bővebb kiképeztetés végett Belgiumba és Szászországba ment ki. Ide haza szülőhelyén viselt különféle községi hivatalokat, s mint Debreczen város tanácsnoka halt meg 1782-ben. Midőn még Halában a jogot tanulá, magyar történeti munkát irt, melly u. o. „Magyar historiának rövid summája“ czim alatt 1749-ben jelent meg; tartalmazza hazánk földirati, történeti és politikai leírását rövid kivonatban. Másik munkája: „XVI. Lajos Franciaország szerencsétlen királyának historiája“, németből fordítva Bécsben, 1782-ben látott világot. Kéziratban hátrahagyott, számra 13, történeti művei közt (Horányi: *Nova memoria* 707 s a köv. l.) kiemelendők, mint a mellyek magyar nyelven irvák: „*Scientia numismatica*, avagy pénzekről való tudomány,“ és „*Ars heraldica*, avagy czimerekről való tudomány.“

Id. Csécsi János, kinél a sárospataki főiskolának nem vala buzgóbb, lelkesebb tanára, igen szegény sorsu szülöktől vőn származást Abaujmegye Szakaly nevű falujában, jun. 4. 1650. Életét sokképen látogató a sors, s alig három éves korában édes anyjával együtt, zsákmányra kalandozó törökök fogságába esvén, Egerbe hurcoltatott, s nem előbb mint 1655. lőn szabadulása száztiz tallér váltságon, melly

összeget nagyrészt egy becsületes nemes ur, Kormos Ferencz tette le, a hátralékot pedig 1656-ban, mint fogoly vasban koldulta össze atyja vezetése alatt. A csekély szakalyi birtok teljesen felprédáltatván, Csécsi Jánost az atyja nem tudta máshová tenni, mint elvitte Csécsre, ugyancsak Abaujban Szepsi mellett, az ő jótévő urához, Kormos Ferenczhez 1657. Következő évben a nyolcz éves gyermek iskolába fogott volna menni, de nem lévén módjában atyjának neveltetése, disznót kelle őrzenie. Kevés idő múlva javulván az atyai sors, a csécsi elemi tanodába juthata János 1659. s e falutól, mellyben a legelső oktatást vévén, vette föl a Csécsi (régiesen a fia szerint Tseetsi) családnevet. Következő 1660. év Szakalyra engedé viaszatérni a családot, honnan előbb ugyan Nagyidára, később Szepsibe vitetett és tanult iskoláikban. Tizenöt éves korra serdülve, a nemes szivü Kormos Ferencz pártfogása mellett juthat végre a sárospataki gymnasiumba, mellynek tanárai voltak ez időben: Buzinkai Mihály, Pósa-házi János és Köpeczi Bálint. Öt év lefolyásaig vala ott, s 1664. iratott be a felsőbb tanulók (togatusok) sorába. Azonban nem lévén módja benne, hogy illő ruházatot szerezzen, az akkoriban híres kassai tanodába mene át, hol nagy szorgalommal vetette magát hit és természettanra, metaphysikára, ethikára, görög nyelv- és logikára, s oda vitte tanulását, hogy a két utóbbi tudományban helyettségé lön; sőt a theologiában is vezette tanulótársait (in theologia discenda commilitonibus praeivit) s több osztályokban egymásután köztanító volt. 1673. évben súlyos beteg lévén, undort kapott minden víztől, s ez idő óta 1701-ig soha egy cseppet sem inni, csudálatosan megtartóztatá magát. A kassai tanoda 1674. kiháborittatván helyéből, tanártársaival együtt Debreczenbe vándorolt Csécsi, honnan Erdélybe Gyulafehérvárra költözött, s besoroztatván a pataki-fehérvári diákok közé, mintegy öt évig tanítá a theológiát és heber nyelvet. 1675—77. vagy mint helyettes (praeses) vagy mint rendes tanár, utóbbi évben előadá a theológiát Amesius szerint. 1678. Szalon-

tai Tholdi Miklós fiai mellett nevelő volt, és tanítá Buzinkai logikáját. 1679. senior lett s mint ilyen több rendbeli tudományt, névszerint természettant, metaphysikát adott elő a pneumatológiával együtt, az utóbbit Pósházi kézikönyvéből. 1680. évben jan. havában elhagyá Erdélyt, Magyarországra visszajött, és igazgatója lett a körülbelül tizenegy évig minden igazgató nélküli tállyai iskolának Zemplénben, a Hegyalján. Két évet tölte ott, s lön jutalma mintegy harmincz hordó bor, mellyet eladván, az árával, 900 frttal, 1682. april 27-én akademiákra indult Lengyelország felé, s áthajózáván a Belten, jun. 27. napján az utrecht-i akademia ifjai közé lépett. Három évnvi mulatása hittan-, philologia- és bölcsészetre lön szentelve, s midőn 1684-ben Tothfalusi Kis Miklós a bibliát újra akarná nyomtatni Amsterdamban, Csécsi János, mint jó görög és heber, tanuló társával, Kaposi Sámuellel együtt vállalta el a javítást, a fordítás és nyelv számtalan gyöngéit kiigazítá, s alapját veté nyelvészeti munkálatainak, de a miért gyűlölet és rágalom lett dija jutalom helyett. Utravaló hiányában, tanítóitól kölcsönze 46 tallért, s ezzel jött vissza hazájába, különösen Tallyára 1685. Más esztendőben a pataki főiskola igazgatósága, miután több évig csupán a senior vezetése alatt tanulgattak az ifjak, febr. 9. napján, főleg Klobusiczki Pál gondnok szorgalmazására, tanári állomáshoz helyezé, beköszönő beszédét febr. 11-kén mondván el. Csécsi ezentul mint tanár és igazgató, egy maga vitte az iskola dolgait, s tanita, a mit lehete, mindent. Az iskola 1687. megháborittatván, a tanulók egy része Gyulafehérvárnak vette útját, Csécsi pedig a maradottakat maga köré gyűjtven, julius 12-kén Gönczön telepedett le, s megalapította, és nagy virágzásig vivé a patak-gönczi iskolát, mellynek ez alkalomból, a miért az iskola ifjai Gyulafehérváron sőt Gönczön is megtartották a „pataki deákság nevezetét,” Csudó Zsófia, Istvánfy Mátyás özvegye a tarczali hegyen volt Mézesmál hegyi, Tárctzi nevű szőlőbeli egész részét oda ajándékozta. A tudományok Gönczön is ugy adattak

elő, mint Patakon. De Göncz sem lehete állandó hely; hanem nyolcz évi lakás után tovább kelle menni az iskolának. 1695. majus 20-kán az igazgatóság tanácsából Kassára vette magát az iskola; vezére Csécsi; s előállott a patak-kassai főiskola. 1696. martius 27. napjaig tartott a szállás, de Csécsi nem csüggedett s a belváros falai közül nem mene tovább a külvárosnál, és megalapítá a patak-kassai iskolát a falakon kívül, a „Suburbiumban“, hét esztendőre. Csécsi, kinek ezen idők alatt semmi rendes fizetése nem volt, kapott jutalmul 300 frtot, és husz köből buzát az igazgatóságtól. Már kezdődött a vész az iskola felett 1700-ban; el is következik reá egész súlyával, ha Eszterházi Pál nádor, ki Eperjesen gyűléskezett, meg nem akadályozza. A Rákóczy mozgalmakkal a külvárosi patak-kassai tanoda is ingadozásnak indult, s apródonkint elnéptelenült. Csécsi, a hü igazgató és atya néhány tanulóval a városba vette magát, s ezer félelem közt elszenvédé az ostrom viszontagságait, nagy állhatatosságot tanusítván az uralkodó ház iránt, miért Nigrelli, Felső-Magyarország főparancsnoka által dicsérv elismerésben részesült. Azonközben a külvárosi patak-kassai iskolaház lerontatván az ostrom alatt, Patakon pedig az illető udvar (curia) előbbeni célra, iskolahelyül a ref. egyháznak visszaadtván, a Kassáról kirebbentett ifjak, iminnen-amonnan oda gyülekeztek, kiknek a senior, Tornallyai György élökre állván, 1704. december elején az iskola újból rendezteték; az igazgató maga Csécsi vala; de Kassáról csak 1705. maj. 14-én tért vissza Patakra, családját egy időre maga után hagyván az előbbi városban. Még ez évben küldeték követül a zempléni ref. egyházak részéről a szécseni országgyűlésre. Utazását versekbe foglalta Pataktól odáig, a mint a helységeken átment. Viszontagságos életének az 1706. esztendő igére némi nyugtot, azért martius 4. napján családját is maga mellé vevé Kassáról, s háztartását rendezni kezdé Patakon. De a szenvedésnek mind nem volt vége. Ugyanazon év junius 4. napján, lakházába ütven a villám, mellette tünt el, s földre terité. Oct. 16.

pedig a Kassát megszálló seregből portyázó katonák vetőd-
vén a Hegyaljára, gonoszul kezdenek gazdálkodni, és Csé-
csi az egész városi néppel s tanulókkal együtt a hegyek
közé menekült előlük, s lappangott tiz egész napig. Ennyi
mindenféle hányatás elég volt egy életre, s a törhetetlen
férfiu megadta magát az élet sorsának és 1706 vége felé el-
gyengülvén, öt hónap múlva, azaz 1708. maj. 14. napján,
délben csendesen elaludt. Ez volt halála, megnyugvásának
kezdeté. Koporsóba tették maj. 15., eltemették 20-án. Élt
58 évet, tanár volt 23 évig. (Ezen egész életrajz vétegett
fia, ifj. Csécsi János, irataiból.)

Érdemei a pataki főiskolára nézve halhatlanok. Mert az
eddig olvasott viszontagságok közepett lankadatlan volt
mint tanító. Előadásai kiterjedtek theológiára, logika-, me-
taphysika-, physika-, ethika-, politika-, történet- és különösen
egyház-történetre, görög, heber és magyar nyelvre. To-
vábbá az iskola régi törvényeit összeíratta, szerkeztette, s
e törvények szinte száz évig voltak érvényesek. — De ér-
demessé tette magát Csécsi a tudományos irodalomra nézve
is. Nagyszerű volt a biblia új kiadása körüli munkássága.
Bizonyos, hogy Debreczeni Ember Pál magyar ref. egyház-
történetét is átnézte 1707-ben, de tőn-e benne javítást, nem
tudatik. Ha igen, fia, mint hűséges emlékiró, följegyezte
volna. Hasonlóan átvette 1705-ben Páriz Pápaítól a Lexicon
kéziratát, megvizsgálta, s a n-i nem tetszett, kijavította;
aztán Brewer János, lőcsei nyomdászszal szerződött, és a
felügyelést vitte, míg ereje engedé. A nagy szótár megje-
lent még azon évben, mellyben Csécsi meghalt. — Maradt
egész munka: 1) Orthographia Hungarica; melly a Páriz
Papai lexiconával együtt adatott ki. Irt egy magyar gram-
matikát is, mellyet 1694. a patak-gönczi iskolában tanított,
de hová lett, nincs tudva. 2) Resolutio ad propositionem
Christophori a Roxas, episcopi neostadiensis, unionem ec-
clesiarum romano-cath. et protestantium urgentia. Melly
munkáját a gönczi egyház nevében, úgy látszik, Némethi
György odavaló pappal együtt készítette 1692. — 3) Nota-

tiones de fatis scholae patakinæ; felhasználva Lampénál a pataki iskola történetében az 1694. év után eső időszakról.

4) Acta conventus szecseniani. K. I. 5) Elucidatio compendii logici Mich. Buzinkai per Joannem Csécsi 1706. K. I. — Egyébiránt némelly dolgozatai összefolytak, vagy kiegészültek az ifj. Csécsiével, mint látni fogjuk ugyanennek életrajzában. Neje volt Rajczi Klára, nemes Rajczi Miklós árva leánya. kivel 1686. nov. 12. napján kelt egybe; gyermeke nyolcz, kik közül csak három élte túl az atyát, ugymint: két leány, Mária és Klára, és egy fiu, vagyis —

Ifj. Csécsi János, olly következéssel lőn tanár Patakon, hogy atyja 58. ő pedig 63. professora sorszámilag az intézetnek. — Világot látta Gönczön junius 11. 1689., hol a pataki elűzött iskola tartózkodott. Oktatást kezdve venni 1695. jun. 1. Kassán, az iskolával oda ment atya felügyelése alatt, hasonlókép majd később a helyre vergődött pataki iskolában; az akademiái pályára mozdittaték elő 1703-ban. 1707. évben már a syntaxis osztálya bizatott vezetésére; 1709. külföldi akademiák látogatására indult; czélját leginkább Franekera és Utrecht iskoláiban ohajtá elérni, a hittani és bölcsészeti tudományoknak egész erővel, szorgalommal fekölvén. Meglátogató a hardervicki akademiát 1710. Ez évben jun. 29. áthajózott Angliába, s a két főegyetem megvizsgálása után aug. 24. visszatért Utrechtbe. Még azon év szeptember havában megindult és vágyainak megfelelő gyorsasággal járta be egész Németországot, Düsseldorf-, Köln-, Frankfurton át Heidelbergába ért, hol hűségesen tanításokra járt s folytatta utját Stuttgart és Tübinga felé Schweizban a híres Zürichbe. Társasága mindenütt tanárok s más tudósok valának. Tanult tőlök, barátkozék velök. Bern, Genf nem maradhattak el látatlanul, hogy hallhassa Piktétet, Turretinust. Befutott Olasz- és Franciaországba, de a háboruk miatt nem igen messze hatolhatott Páris felé, hanem visszafordult Baselbe, Strassburgba, megint Heidelbergába; innen Giese, Marburg, Herbornon át ujra Utrechtbe, s itt maradt egy folytában három hónapig. E híres is-

kolát 1711. július havában hagyta el, s Franekerában töltte egy évet és egy hónapot; rendkívüli szorgalommal tanult annyira, hogy 1712. febr. havában belé betegedett a sok lelki nyugtalanságba, éj és nap egygyé tételébe. De nemcsak tanult Franekerában, hanem tanított is; és pedig 1712. ápril – jun. évnegyeden át a földrajzot leginkább homfiainak, kik akkoron fölös számmal voltak Franekerában. Költiségei majdan elfogyván, aug. 2. 1712. végképen kivonult Belgiumból, s Vitringa bucsucsókja után sok könyvvvel megrakodva Hamburgba evezett, hol tudósok ismeretségébe jutott. Innen Magdeburg, Wittemberga, Lipcse utbaejtésével, Boroszlón keresztül honába visszavergődék, s a Vág melletti uton Késmárk, Eperjes, Kassa felé Patakra érkezett még azon év oct. 13-án. A következő 1713. febr. 20. napja az a rá nézve nevezetes nap vala, mellyen atyja székét, körét elfoglalhatta, betöltheté. Tanítani kezdett febr. 27-én egyháztörténetet, görög nyelvet, héber régiségeket, földrajzot, a tiszta mennyiségtan elemeit; mellyeket egy év lefolyása alatt elvégezvén, következő 1714-ben a Cartesi bölcsészet elveit, Pósházi tolla és tekintélye által eddig folyvást üldözötteket, aztán a természeti theológiát, heber szent könyveket nyelvészileg tanítá. Az új 1715. esztendő ismét új tudományokkal virradt fel. Előbbi tudományok közül némellyiket megtartott, de újak valának: az egyetemes történet, római régiségek s a szent könyvek nyelvészettörténeti ismertetése, elemzése. Mindezekon felül ismét új tudomány vala a természettan, az egész mathesis 1716-ban; bizonyos általa előre megállapított rend szerint. Így a tudományokkal. Tanárrá emeltetvén 1713-ban, olly diceéretesen tölté be hivatalát, hogy mindenek szeretetét kiérdemelte. Lelkesült előadó levén, szemlátomást növelé az ifjak seregét maga körül főleg azáltal, hogy az eddig hanyag módra tanított tudományokat (mathesis, Magyarország földrajza, államisméje, története) új szellemben fogta fel, s adta elő. — 1717 év eleje óta maga egyedül volt minden társ nélkül; s ez kedvező körülmény volt a megférhetlenre nézve. Még

az évben oct. 31. a ref. százados ünnepére beszédet tarta nagyszámú hallgatók előtt. Majd 1719. martius 30. napján tiszti társul adatott mellé, s akarata ellenére Nagy-Mihályi Szomoló Gergely: s vége lön az iskola nyugalmanak. Mit eddig a külvavar okozott, azt okozá ezentul a belső meg-hasonlás. Az iskolai tanuló ifjúság pártra szakadt, s nem kell mondani, miféle neme áll elő az izetlenségnek, ha el-szelesített fiatal embereket hajhásznak fel reá. Csécsi pártja, a birokra került tusában 1722. dec. 11. napján Nagy-Mihályi pártosait tanárostul együtt kiverte az iskolából, többek te-temesen megsebesülvén. Emez izetlen diák háborunak kir. commissio vete véget, melly 1723-ban kinevezve, 1725. maj. 5. lön bevégezve, visszaállítván a csendet egy időre. De az ifjak később újra kikcseredvén egymás ellen, 1734. april. 6-án kelt királyi parancs mindkét tanárral elhagyatá székét; és Csécsi tanárságban töltött huszonegy év után magányba lépni kényszerítettett, mikor Patakon az elővárosban, né-pileg a „majorok közt“ élte le hátralevő napjait. — Meg-halván Paksi-Szathmári Mihály, a losonczy egyház közbeve-té magát, hogy Csécsi újból tanithasson, de ez mit sem használt; mindamellett nem feledé tudományosságát a világ, noha szerette volna nem ismerni nyugtalan elméjét. Az is-kola iránt még illy helyzetében sem fogyott el buzgósága. 1759. dec. 4-kén Zemplénmegye részéről küldöttség vala Patakon, az iskola régi és új állapotja felől értesülendő. Csé-csi a tanácskozásból ki nem maradhatott. Jelesül, okleve-lekre, hiteles bizonyosságokra alapitva mindent, szóla és mondá el az iskola külső, belső történetét, legelső kezdete óta. Tanuságtétele meglepő vala és jegyzői tollba véte-tett. Kimult az élet bajaival megelégedve junius 1. 1769. nyolczvan esztendő korában. Nagy érdemű s tudományu férfiú vala kétségkívül. Tanítani, munkát birni kevésnek adatott annyi erő, s kedv. Negyven külön tudomány vagy iskolában tanítani való ismereti ággal foglalkodott ez az ember egy maga, nyilván és magánosan.

Irodalmi munkássága megoszlott a hittani, bölcsészeti

és történeti ág között. Szerette különösen a hazai régiségeket, sokat írogatott a híres családokról, várak és városok eseményeiről, egyházak eredetéről. Ezen munkái elszórtak nagy veszteségével az ó-kori tudományosságna. Megjelentek tőle nyomtatásban: 1) *Oratio saecularis*. Tiguri. 1720. 4dr. — 2) *Oratio de calumnia*. Leuschoviae 1719. 4dr. — 3) *Aphorismi, in quibus antiquitates veterum hebraeorum brevissime exhibentur*. Berna, 1726. 8dr. — 4) *Praefatio hungarica, apologiae Juelli per Joannem Tussai in linguam hungaricam translatae praemissa*. 1748. 8dr. Kéziratai: 1) *Historia rebellionis rákoczianae, vulgo Kuruczvilág dictae ab anno 1703. mense majo ad d. 23. apr. 1709. deducta*. 2) *Biographia Joannis Csécsi*. — 3) *Theologia dogmatico-elenctica*; aztán: *prophetica, paracletica*. — 4) *Geographia totius orbis*; melyet Vécsei Pap István, a szerző tudta nélkül, maga neve alatt magyarul kiadott. — 5) *Historia, jus publ. et geographia Hungariae*. — 6) *Breves adnotationes fatorem oppidi et arcis patakiensis*. — 7) *Registrum historicum de schola s. patakina*. — 8) *Orationes*. — 9) *Annotationes in theologiam Leydeckeri*, stb. (Forrás: Csécsi önéletrajza és Szombati jegyzetei.)

Csécsi Miklós, imakönyvet adott ki „*Lilium humilitatis*“ latin czim alatt Franekerában, 1659.

Csecsinovics Ferencz, költői néven Kemenes, szül. Bögötén, Vas megyében 1829. Alsóbb iskolái befejeztével a veszprémi papnevendékek közé vétetett föl, s a theológiát 1855-ben a pesti központi papneveldeben végezte be. Pappá szenteltetvén, előbb mint segédlelkész működött; jelenleg Veszprémben a püspöki udvarban szertartó. Több szép költeménye jelent meg a „Családi Lapok“-ban.

Cseh Márton, a brandeburgi fejedelem főlovász mestere, magyarul illy czimű munkát irt: „*Lovak orvosságos szép új könyvecské*.“ Lőcse, 1656. II. kiadás Pest, 1797. 8dr. 135 l.

Csene Péter, szül. Szentzen, Posonymegyében. Magyar fordításban megjelent tőle: „*Helvetica confessio azaz: A keresztyén igaz hitről vallástétel*.“ Oppenheim, 1616.

Csengery József, szül. Abaujnak Zemplénre dülő hegyközi vidékén, Vilyban 1795. évben; édes atyja volt Ferencz. Tanult Sárospatakon; az akademikus ifjak közé iratott jul. 16. 1812. A világtörténet, oklevélisme és latin irodalom tanárává megválasztatott júliusban 1824., mikor egy évet Bécsben töltvén, 1825. sept. 17. elfoglalta akadémiai székét. Megh. aug. 18. 1850. — Irt a F. M. O. Minervába történeti dolgokat. Önálló munkája: „Az egyetemes történettudomány vázlata.“ Sárospatak, 1843. 8dr. 376 l.

Csépán István, ügyvéd, angol eredeti után közrebo csáta „Zrinyi Miklós avagy Szigetváranak veszedelme“ című hősjátékot 5 felv. Komárom, 1790.

Csepesányi Gábor, kegy. rendi áldozártól fenmaradt „Hasznos Multság“ című verses könyv, melly Vácson, 1796-ban jelent meg. 8dr. 121 l.

Cserey József (nagyajtai), szül. Erdélyben. 1771-ben a jezsuiták közé állott, s midőn e szerzet eloszlását gyanítá, kilépett a szerzetből és Szebenben királyi tanító volt. Mint ilyen adá ki e című munkáját: „A folyó és versbéli magyar beszédnek válogatott példái, mellyeket a tanuló ifjuságnak hasznára összeszedetet.“ Két rész. Megjelent Szebenben, 1790. Hasonló könyvet irt német nyelven, és egy görög nyelvtant latinul.

Cserényi Mihály, erdélyi székely születésű, irt „Historiát a persiai monarchiabéli fejedelmekről.“ Kolosvárt, 1592.

Csernátoni-Cseh Lajos, szül. Erdélyben, 1824-ben ref. szülöktől. — Az 1848-iki forradalom alatt a honvédelmi bizottmány titkára s a „Martzius tizenötödike“ című forradalmi lap segédszerkesztője volt. A forradalom után kibujdosott s külföldön tartózkodik.

Csernátoni Sámuel, marosvásárhelyi tanár a mult század végével, Flögel német eredetije után magyaritva nagy bölcsészeti munkát bocsátott közre illy cím alatt: „Az emberi értelemnek természeti históriája, vagy olyan filosofiai vizsgálás, a melly az emberi elmék tulajdonságainak kü-

lömbségeket és azoknak a tapasztaláson fundált okait adja elő." Jegyzetekkel és magyarázatokkal bővítve megjelent Kolosvárt, 1795. 8dr. 580 l. Irt latinul is.

Csiba Márton (tőtfalvi), szül. Beregzászon nemes szülőkötől. Munkája: „Romano Categori, azaz: Az apostoli vallással ellenkező minapi katolikusok tudományának mutató lajstroma." Megjelent 1637. Ajánlva van Perényi Gábornak, midőn testvére katolikussá lett.

Csiszár Amália, gróf Nemesné, az Urházy György által szerkesztett „Unio" zsebkönyvben és a „Pesti Divatlap"-ban szép beszélyeket közlött.

Csizi István; cs. kir. őrnagy. Művei: 1) XXX. regeli gondolatok, melyeket szűz havában 1798-ban agg muzsája hangicsált. Debreczen, 1801. 2) Buda várának a török iga alól lett felszabadításáról. Kaasa, 1763. Versekben.

Csutor János, szül. Zalamegyében, Káptalantótiban 1899-ben. A gymnasialis iskolákat Keszthelyen és Veszprém-ben, a bölcsészetet a keszthelyi lyceumban, mely az akkor még virágzó gazdasági intézettel (Georgicon) kapcsolatban volt, a theológiát pedig Veszprém-ben végzé mint e megye papnevendéke. 1822-ben pappá szenteltetett, tíz évig mint segédlelkész működött; 1834-től kezdve plebános s 1852 óta egyszersmind alesperes, Szilban. — Több értekezést irt a Religio és Nemzeti Ujságban; azonfölül az ifjuság számára adott ki egy eredeti erény-képző verses könyvet „Marosdi remete" czim alatt. Pest, 1855.

Csuzy Zsigmond, sz. Pál szerzetének tagja és korának egyik leghíresebb szónoka, élt a tizennyolczadik század első felében. Remek egyházi beszédeit két kötetben hagyá hátra. Az első 4dr. 754 lapra terjedő nagy kötet 77 predikáziót tartalmaz s az esztergomi érsek költségén jelent meg illy czim alatt: „Zengedező sipszó." Posony, 1723. E kötethez van csatolva a szerzőnek versekbe foglalt oktatása illy czim-mel: „Tündérség, kinek palásztya alatt ravaszon beférkezett Apostoli hazánkba a mostoha atyafiság," melyről Machius Cl. de Limbo SS. Patrum czimű könyvében igen

dicsérőleg emlékezik. A második 4dr. 662 lapra terjedő kötet „Lelki éhséget enyhítő evangeliomi kölcsönyözött három kenyér“ czim alatt u. o. 1824-ben jelent meg. Azonfölül: „Evangeliomi trombita.“ Egyházibeszédek. Posony, 1723. „Kosárba rakott aprólékos morzsalék“ (egyházi beszédek). Posony, 1725. „Egész esztendőre való hármas predikátziók.“ Posony, 1725. Horányi őt mint korának páratlan szónokát emeli ki.

Csanaki mailag Csanaki Máté, szül. 1595. Bátori István országbíró és neje Homonnai Öfrözine udvarában neveltetett; haláluk után pedig Austriába s Morvába ment tanulni, s mint tanuló látogatta meg Nagyszombatot, majd később Sárospatakot is, mellynek iskoláját négy évig (1614—1618) járta, s nevét az akademikus ifjak sorába 1617. irta be. Tudományos előmenetelének szóló tanúsága, hogy a logikát sikerrel tanítá. 1618 végével 1. Rákóczy György fejedelem pártolása által gyámolítva legelsőben is Németországba, Heidelbergába ment, azután Brema, Belgiumban Franekera, Leyda, Franciaországban Strassburg, Schweizban Geneva és Bazel, Angolországban Oxford és Canterbury voltak tanuló helyei. Mindezen tudományos utazásai nem keveseb időbe, mint teljes tiz évbe kerültek. Mint orvostudor nagy hírrel jött vissza Magyarországra, névszerint Sárospatakra, hol a fejedelem udvari orvosa lett 1629-ben. Pataki tanársága, melly véleményt Bód állítá fel, meg van czáfolva ifj. Csécsi nyomán Weszprémi és Szombathy adataik által. Más részről bizonyos, miszerint Csanaki a pataki tanoda igazgatására nagy befolyással volt habár közvetve is, mint a zempléni esperes Miskolczi István emlékezetben hagyá, hogy 1629. dec. 5 napján megkereste Csanakit és kikérte bölcs tanácsát s ítéletét az új tanítási rendszer behozatala iránt. Csanaki úgy szólt, mint sokat látott, hallott ember; s véleménye írásba foglaltatott. Meddig lakott Sárospatakon, nem bizonyos. Már 1634-ben Kolosvár volt lakhelye, hol ugyanaz évben jelent meg tőle a „Döghalálról való elmélkedés.“ Kétségkívül követte a fejedelmet, „ki mellett, mint Bódnál olvassuk, az orvosi mesterséget is

gyakorolta.“ Munkái: 1) *Controversiae partim logicae et philosophicae, partim etiam theologicae*. Lugd. Bat. 1625. 8dr. p. 15. (L. 930.) — 2) Ezen munkájával együtt láta világot gyászbeszéde (*oratio funebris*), melyet Csanaki Ferencz András testvérének, a zempléni és majdan ungvári tanoda igazgatójának 1622-ben történt halálára írt. — 3) *Logica et Metaphysica*, auctore Matthaeo Mant. Czanaki. — 4) A döghalálról való rövid elmélkedés. Nyom. Abrugi György. Kolosvárt 1634. 8dr. Ajánlotta ezt Lorantfi Zsuzsanának I. Rákóczy György hitvesének. — 5) *Nobile Scabiei encomium, ad nobilissimos Scabianae reipublicae Scabinos*. (A czimlapon illy rendezéssel: O. B. D. H. (W amicos et commensuales quondam charissimos. Scriptum a Matthaeo M. Czanakio ungaro. Anno MDCXXVII.)

Czeglédi György, nagy-váradi ref. predikátor a tizenhatodik század második felében. Írt egy munkát: „Az egész világon való keresztényeknek vallások az egy igaz Isten felől.“ czim alatt. Debreczen, 1569. 4dr.

Czeh János, magyar akadémiai tag, szül Győrött 1798. jun. 20-án; atyja Linzből szakadt oda. Tanulmányait a győri ev. gymnasiumban kezdé, folytatta a posonyi lyceumban, és bevégezte a győri akademiában. Az ügyvédi vizsgálat kiálltával 1820-ban szülővárosában törvényszéki jegyzővé; 1824-ben városi tanácsnokká, 1831-ben polgármesterré, 1836-ban főbíróvá neveztetett, közben négy országgyűlésen, mint városa követje vett részt. A város javának, csinosításának előmozdítása, közintézetek emelése, de különösen a nemzetiség terjesztése körül szerzett érdemei elvitázhatlanok. S egyrészt hivatali buzgóságának, másrészt tudományos buvárkodása eredményeinek köszöné, hogy nem-nemes létére is 1836-ban Győr- és Mosonymegyék táblabírái közé soroztatott; 1840-ben pedig V. Ferdinánd királyunk az ujolag föllállított tanulmányi és középponti könyvizsgáló bizottmány másod ülnökévé nevezte, s egy hónappal utána magyar nemeslevéllel ajándékozta meg; 1848-ban

a k. kincstári levéltár igazgatójává, 1850-ben kincstári, végre 1854-ben pénzügyi tanácsossá neveztetett ki; ez utóbbi hivatalát nem sokáig viselte, mert még azon évben a halál véget vetett munkás életének. — Hivatali munkássága mellett ernyedetlenül a történeti tudományokkal, oklevelek, régi pénzek és emlékek gyűjtésével is foglalkozott a több értekezéseket bocsátott közre magyar és német nyelven, melyek tekintetéből őt a m. akadémia második ülésében a történettudományi osztály levelező, s más nap vidéki rendes tagjává választotta. E mellett több rendbeli gyűjteményt szerzett, jelesen: ásványokból, melyet a győri főiskolának ajándékozott; néhány ezerre terjedő régi pénzgyűjteményt, mellynek egy részével, u. m. 400 ezüst és 1300 réz darabbal a muzeumi éremtárt nevelte; egy eredeti a XIII. századtól a XVI.-ig terjedő, ötszáz levélből és számos kötetnyi másolatokból álló okmánygyűjteményt, mellynek gazdagítására különféle levéltárakból vett és vétetett másolatokat. Továbbá ő figyelmezteté a magyar akademiát az érsekújvári sz.-ferencziek zárdájában őrzött két régi magyar kéziratra: az egyik 1513-ban Kinizsi Pálné számára íratott imakönyv, mely az akadémia által kiadott Nyelvemlékek második kötetében látott világot; a másik az ugynevezett „Érsekújvári codex,” a magyar régi kéziratok egyik legnagyobb- és legszebbike a hazafilelkü szerzetes atyák jóvoltából az egyetemi könyvtár különös díszét teszi. Ezenfölül több rendbeli, leginkább Győr városa és vidéke történetét érdeklő dolgozatain kívül, magyar nyelven megjelentek tőle: „Értekezés Győr vármegye főispányairól.” Győr, 1827. „Töredék a régi gyökeres magyar nemzetségekről.” Tudom. Gyűjt. 1828. 5. k. „Toldalék az országgyűlések ismeretéhez.” U. o. 1829. 1. k. „Győr vármegye hajdani nemes familiáinak emlékezetök.” U. o. 1819. 12. k. Fejér György okmánytárát több száz oklevél másolatával gazdagította; ezek közül négyszáz a codex diplomaticus hetedik (pótló) kötetében láttak világot. Mint akadémiai tag munkásságának gyümölcsei: „A győri vidék legrégibb időben és a ro-

maiak alatt.“ Évk. 1. k. „Tudományok állapota Magyarországon az Árpádok idejében.“ Évk. 1834. 2. k. „Tudósítás a m. historiát érdeklő oklevelekről a cs. k. titkos oklevéltárban.“ Tudománytár 1835. 9. k. „A magyar királyok felavatási esküjök és oklevelök nyomai az Árpádok alatt.“ Évk. 1835. 3. k. Több cikk a „Századunk“ című folyóiratban. Az 1839/40-iki országgyűlésről hatvan ivre terjedő munkát készített, melly azonban kéziratban maradt. Huzamosb idő óta a következő munkákhoz kívántató adatok és oklevelek gyűjtésével foglalkozott: Győr város történeteinek eredeti kutatók után, mellyhez tartozó oklevelek az ezer számot is már meghaladták, s nagyobb részt eddig ismeretlenek; Győrvármegye történeti, föld- és helyirási ismertetése, szintén oklevél gyűjteménnyel, hat 4rétű kötetben; A győri megyei püspökök, oklevelekkel. Vannak még más számos oklevelei is, mellyek a következő osztályokra sorozvák: Országgyűlési emlékiratok, hat folio kötetben; Vegyes tárgyú oklevelek tiz folio és tizenkét negyedréti kötetben; A magyar kereskedelem történeteire vonatkozó oklevelek, két 4dr. kötetben; Magyar levelek a XVI. és XVII. századból két kötetben, s végre a magyarországi zsidók történetét érdeklő oklevelek egy kötetben. Illy gazdag készületek birtokában volt, midőn hivatalától megvált, s az akadémia történet-tudományi bizottmányába beválasztatván, életét a történelmi források ügyének akarta szentelni. Készen állottak utolsó tiz évének gyümölcseiként: Ujra gyűjtött Árpád-korszaki oklevéltára; A magy. nádorok és főhivatalnokok táblái sorozata jegyzetekkel, miknek kiadását közbejött halála akadályozta.

Cziffrai István, irt a magyar gazdaszonyok szükségéhez alkalmaztatva „Magyar nemzeti szakácskönyv“-et, melly 1840-ben Pesten 6-ik kiadást ért.

Dr. Czilleher Robert, irt számos cikkeket az Athenaeum, Gazd. tudósítások, Pesti Hirlap, Rohoncsi Közlemények számára. Önállólag megjelent tőle „Szliács;“ irta orvosok és betegek számára. Pest, 1838.

Gr. Cziráky Antal (Cziráki és Dienesfalvi), szül. Sopronban 1772. sept. 8. Gymnasialis tanulmányait Nagy-Szombatban, a bölcsészetet Posonyban, a törvényt Pesten végezte kitűnő sikerrel. 1791-ben mint törvényhallgató tanuló társaival magyar egyletet alakított a magyar nyelv és irodalom előmozdítására, mellynek élén ő mint elnök működött. 1792. I. Ferencz koronázásakor aransarkantus vitézzé neveztetett. — 1793. Pestmegye tiszteleti jegyzővé választotta; 1794-ben a magy. k. helytartó tanácsnál fogalmazó, 1796-ban ugyanott titoknok, 1800-ban tanácsos lett. 1808-ban a magy. udv. cancellariánál referendariusi tisztséggel ruháztatott föl s egyszersmind Esztergommegye főispáni helytartójává neveztetett ki. 1811. hasonló minőségben Vas megyébe tétetett át. 1817-ben a magy. kir. udvari kamara alelnöki hivatalával és belső titkos tanácsosi ranggal diszittetett föl. E minőségében tanusított érdemei folytán 1823. Sz. István rendjének középkeresztjével, 1825-ben tárnoki s fejérmegyei főispáni méltósággal jutalmaztatott. 1827-ben országbirói fényes hivatalra emeltetett. Ujabb érdemei elismeréseül Szent-István rendjének nagykeresztjét nyeré. Hivatalos pályáján több fényes kiküldetésekkel bízott meg. 1817-ben a felső-magyarországi megyékbe küldetett mint biztos, hol az akkor uralkodott éhnyomor enyhítésén fáradhatlanul munkálkodott, valamint Erdélyben, mint udvari biztos az urbarium kidolgozásában fáradozott. — Bokros és súlyos foglalkozásai közt örömmel foglalkozott a tudományokkal, s a nemzeti tudományosság iránti érdekeit tetézte az által is, hogy a magyar akademiának, mellynek igazgatótagjává választatott, 3000, a Ludoviceumnak 4000 forintot adományozott. Jeles munkái, mellyek nemes jellemről s bölcs belátásáról tesznek tanuságot, Károly Ambrus főherczeg és országunk primása, valamint több beiktatások alkalmával magyar és latin nyelven mondott remek beszédein kívül: „Gyászoló beszéd II. Leopold halálára.“ (1791.) — „Dissert. de ordine equit. auratorum.“ Pest, 1792. „Ordo hist. juris civil. hung.“ Pest, 1792. „Disquisit. de

modo consequendi summum imperium in Hung.“ 1818., „Conspectus juris publ. Regn. Hung. ad an. 1848.“ 2 k. Bécs, 1851. Meghalt 1852. febr. 8. Posonyban; eltemettetett Kenyeriben.

Czirják Mihály, szül. 1753. Szárazberkén Szatmár-megyében. Tanult a sárospataki collegiumban. Igen fiatal korában katona lett s később a magyar nemes testőrök közé felvétetett, hol a magyar irodalom kimivelésében Báróczi és Bessenyei példáitól ösztönöztetve, ezeknek nyomdokait követte. Különösen a költészetben igen nagy kedvét lelő s társai kérésére Collard „Érzékeny leveleit“ francziából magyar csinos, sőt mondhatni költészetünk akkori állásához képest remek versekbe foglalá s kiadá Bécsben, 1785-ben.

Üzövek István-tól tudtunkra a következő munkák maradtak fön: „A magias ezermester.“ Pest, 1816. „Második József császár élete és tettei.“ U. o. 1816. „Legújabb méhészkönyv.“ Kelemen törvénykönyvét magyarra fordítá.

Dalka János (keservi), 1609. táján tanult Heidelbergában, s azután idehaza predikátori hivatalt viselt Váradon és Gyulafejevárott. Bethlen Gábor udvari papjául nevezte s később superintendensi czimmal és ranggal ruházta föl. Meghalt 1683. Közrebocsátá Károlyi Susanna, Bethlen fejedelem nejének temetésekor mondott halotti beszédét illy czim alatt: „Halotti pompa, a mellyben megiratik az Istent főlő szeléd Természető kegyes fejedelem Asszonyának Károlyi Susannának boldog kimulása, és eltemettetésének minden tzeremoiája.“ Gyulafejevár, 1724.

Dalles Márton, versekbe foglalva leirta az „Eszterházi várat és ahhoz tartozó helyeket.“ Sopron, 1781.

Dálnoki Jánostól megjelent: „Historia. az régi és híres Trója városának tiz esztendeig való ostromlásáról.“ Kolosvár, 1651. A munka versekben van írva.

Dálnoki László Ferencz, erdélyi aszszvárosi születésű, egy polemicus munkát adott ki „A naturalisták vallásának leírása és megrostálása.“ czim alatt. Kijött Posonyban, 1795.

Dániel István (vargyasi), szül. Erdélyben 1685-ben unitarius szülöktől. Később ágostai vallásu. nejével együtt

a reformata vallásra tért, s Mária Theresia által bárói rangra emeltetvén, egyszersmind udvarhelyszéki főkirálybíróvá neveztetett. Fia István, vigyázatlanságból lőfegyvere elcsúszván, jobb karját zúzta össze, melly alkalomból „Paterna Monita“ czim alatt, mint czime mutatja atyai intéseket tartalmazó szép könyvet irt s kinyomatta Szebenben, 1752. Az ő tollából folyt továbbá „Az örök életre vezető egyenes ut; melly áll az egy igaz és örökké való Istennek megismerésében, ki az Atya és a Fiu és a Sz. Lélek egy örökké való igaz Isten.“ Enyed, 1765. „Isten elébe bocsátott alázatos könyörgéseknek Gyakorlása.“ U. o. 1766. Irt még egy könyvet a „Mennyei Jelenésekről,“ s leirta a maga életét s tetteit; e két munkája sajtó alá került-e, nem tudni. Latinul még ezeket birjuk tőle: „Variarum meditationum miscellanea.“ Enyed, 1759. „Vitringae in Apocalypsin commentaria, compendio exhibita.“ U. o. 1765.

Daniss Zsigmond, szül. Székes-Fehérvárott 1817. jan. 7-én; atyja hivatalnok volt. Első iskoláit Fehérvárott, s a bölcsészetet Váczon végezte, hol a székesegyház harangozójánál levén szállásolva, egy izben házi ura helyett fölvezetése gróf Nádasdy Ferencz akkori váczi püspököt egy magas vendégével a templom kupjának erkélyére, honnan a főurak a messze terjedt országon legeltették szemeiket, s a püspök a körülie ögyalgó fiuhoz többi között e kérdést intézte: „És miért szereted fiam, olly nagyon ezen országot?“ felelé: „Mert Magyarországon kívül nincsen élet, és ha van élet, nem ollyan élet.“ A derék főpapnak ugy megtetszék a felelet, hogy Danist egy koronástallérral megajándékozta, őt a hon és a nemzeti nyelv szeretetére buzdítván. 1834-ben Fehérvárott a nevendékpapok közé számfelett fölvetették. A hirneves Majer József kanonok pártfogolására Bécsbe a Pázmány-intézetbe küldték a hittudományok hallgatására, hol szabad óráit a rendkívül megkedvelt magyar irodalomnak szentelé, s már 1836- és 1837-ben K. Zs. betűk alatt közölt a „Regélő és Honművész“ lapok hasábjain csinos költeményeket. 1840-ben áldozárrá szenteltetett, s asóta

részint mint magánnevelő, részint segédlelkész minőségben működött az egyházi pályán; jelenleg agárdi lelkész. 1851-ben kezdett figyelmet gerjeszteni a „Katholikus Néplap“ hasábjain megjelent „Ének a borról“ „Ének a zöld ágról“ és egyéb című költeményeivel; azóta sok díszes beszélyekkel töltötte el az említett lapot, mint: Az utolsó Tombor; Radó; A könnyek leánya; A pusztá harangja; A simontornyai Basa; A bakter éjszakája; A móóri miniszter; A vadrózsák; Az Illai testvérek; A két Viski leány; Kokó a halász; Gerő és boszuja; Az angyal és ördög; A vándor rózsák; A hajszál története; A sánta nő. Ezeken kívül „Katholikus hitélet“ cím alatt sok kedves olvasmányokat nyújtott levelekben. Daniss beszélyeiben különös eredetiség uralkodik; mindenkor a szívhez szól, s azért igen érzékeny. Egyike ő azoknak, kik népies beszélyeikben a köznépet magasabb szellemkörbe fölemelni törekcsenek. Kitűnő szónoki tehetsége fényes elismerést vívott ki részére. Vörösmarty Mihálynak nagy tisztelője, végső napjainak egyik földelítője, a nagy költő egyetlen fiának, Bélának a hittanban első oktatója volt. Nevezetes még Danisstól a Vörösmarty-Szózatnak átalakítása a hitre; a ritka fényes beszéd pedig, melyet a velencei templomban Vörösmarty felett, az ő barátai és tisztelői által tartatott gyász ünnepélyen mondott, jelenleg gróf Nádasdy Lipotné, gróf Forray Juliának birtokában van, s kiadóra vár.

Fintai Dárholcz Kristóf, sárosmegyei illy nevű nemes család sarjadéka, melly család kihaltával a jószág cserneki báró Deseffi Sámuelre ment át. — Birunk tőle illy című könyvet: „Novissima Tuba: az az, Itéletre serkentő utolsó Trombita szó.“ Kassa, 1639. Latinból magyarra fordítva, és fűi kegyeletből atyjának, Ferencznek ajánlva.

Deáky Zsigmond, caesaropoli fűszentelt pűspök s győri székesegyházi kanonok, szűl. 1795. majus 14-én Sopronmegyében, Himodon, hol atyja, József uradalmi tiszt vala. Szűlői Győrbe költözcén át, ott kezdé meg s folytatá alsóbb és felsőbb tanulmányait, mig 1811. a győri egyházmegye ne-

vendékpapjai közé fölvéteték. 1816-ban kitűnő előmenetellel fejezván be a theologiai tanfolyamot, mint egyházi szertartó az akkori szombathelyi püspök, Somogyi Lipót udvarában nyert alkalmazást, s általa a romai sz.-széktől kapott engedélynél fogva 1817. áldozárrá szenteltetett. Visszatérván megyéjébe, két éven át segédlelkészi minőségben példás buzgósággal működött. 1819. gr. Eszterházy Miklós bizta meg fiainak nevelésével; e fő családdal két ízben utazta be Schweizot, s Olaszthonban több évet töltött. Külföldön tartózkodásának egész idejét a hiven betöltött nevelői hivatáson kívül a tudományoknak szentelvé oly sikerrel, miszerint Romában a philosophiai és theologiai tanulmányokból a szigorlatokat kiállván, és a „Sapientia Romana“-ról nevezett egyetemen nyilvánosan vitatkozván, 1823-ban bölcsészeti és hittani tudori okleveleket nyert. 1827-ik év közepén bevégezván az ifju grófok nevelését, Bourbon Károly luccai herczeg s spanyol infans által egyetlen fia Ferdinand, koronaörökös mellé nevelőül hivatott meg; melly állomáson 1841-ig duseredményt fölmutató szorgalommal működött. Ez időközben a jeles egyházi férfit fényes érdemeinek elismerésül 1832-ben a magyar t. akademia, 1836-ban pedig a pesti egyetemi theologiai kar tagjává választotta meg; 1835-ben XVI. Gergely Pápa ő szentsége udvari főpapnak, s 1836-ban Ferdinand ő os. kir. apost. fölsége kácsi czim. apátnak kinevezte. 1841-ben caesaropoli püspököknek kenetvén föl, kedves hazájába visszatért, hol mint a győri tankerület főigazgatója 1849-ig ritka szakavatottsággal, bölcs kormányzói tapintattal s atyai gondoskodással mozdítá elő s hozá virágzásba az igazgatására bízott nevelő- s tanintézeteket, tanárok és tanulók közt maradandó emléket hagyva maga után. Jelenleg Győrött mint székesegyházi kánonk Istennek szolgál, szíven hordozva most is, mint mindenkor anyaszentegyházának, hazájának, az emberiségnek javát. Az apostoli buzgalmu főpap tudományossága s magasztos erényeinél fogva hazaszerte köztisztelet- és szeretetben áll. — Tőle már mint nevendékpaptól több apró jeles

költemény jelent meg az Erdélyi Muzéum füzetében. Romában létekor, 1827-ben e két munkát adá ki: „Grammatica ungherese al uso degl' Italiani;“ és „Elegia egy falusi temetőre“ Gray Tamás után angolból. — A Tudományos Gyűjtemény egyik füzetében egy becses értekezést irt e czim alatt: „Miért tanult a lukkai örökös Herczeg magyarul?“ Ezeken kívül 1842. kijött Győrben egy latin beszéde, melyet beigtatása alkalmával mondott a tanuló ifjusághoz, 1844. pedig egy magyar beszéd, melyet Váczy István elemi tanítónak szalagon függő közép-aranypénzzel való feldíszesítése ünnepén tartott. Végre 1847-ben megjelent tőle Esztergomban: „Oratio in solennibus Exequiis Cels. ac Reverendissimi D. Principis Josephi Kopácsy Inc. Reg. Hung. Primatis etc.“

Debreczeni István, illy czimű imakönyvet hagyott hátra: „Kettős kereszt és kísértet alatt nyűgő keresztény embernek orvoslása, a sátán kísérleti ellen való lelkifegyszer.“ Debreczen, 1685.

Debreczeni János, Casman Otto „Christianus suspirans“ czimű könyvét magyarította s kiadá illy czim alatt: „Mind ez életben s mind a halálban fohászkodásokkal megakodott névvel és valósággal való igaz keresztény.“ Debreczen, 1615. Irt üdvözlő verset is Bonkas István diadalára. U. o. 1605.

Debreczeni Kolocsa János, a belgiumi akademiákban tanult 1658 körül s különösen az olasz nyelvet tevő sajátjává. Haza jöven predikátor volt Nagy-Bajomban. Deodatus János genfi ref. pap eredetije után magyaritva kiadá: „Isten ajándékával való kereskedés, avagy az Énekek Énekének magyarázatja az Urtól adatott ajándéknak mértéke szerint.“ Debreczen, 1693. Azonfölül adott ki imakönyvet illy czim alatt: „Örök élet zsengéjének érzése. „Conciliatorium biblicum, azaz: Irásban egymással ellenkezni láttató helyeknek megegyeztetések.“ Utrecht, 1658. Tőle van a „Szívnek megkeményedése.“ Debreczen, 1662.

Debreczeni Márton, hányász és költő, szül. 1802.

Győrmonostoron Erdélyben. Alsóbb iskoláit szülőhelyén, a bölcsészeti, hittani és jogi tanfolyamot a kolosvári ref. collegiumban végzé. 1823-ban a selmeczi bányászakademiába ment s három év múlva az összes bányásztudományokból vizsgálatot téván, Radnán olvasztómesterré neveztetett ki. A bányászat körül szerzett érdemei folytán fokonként a legkitünőbb bányahivatalokra és rangra emelkedék föl. 1833-ban már Zalatnán mint igazgatósági ülnök, 1839-ben mint igazgató, 1840-ben az erd. kincstárnál bányászügyi előadó, 1842-ben mint tanácsos működött. A forradalmi kormánynak tett szolgálatai következtében hivatalától elmozdítván, szegénységgel küzdött 1851. febr. 18-án bekövetkezett haláláig. — A bányászatra vonatkozólag több javítást és ujitást hozott létre. Találmányait és sikeres kísérleteit a külföld is méltányolta. Ő volt az első, ki a salakot kéngyártásra használta, a tűzanyagok hatását a gyakorlati kohászatra alkalmazta; az ő találmányai közé tartozik az ugynevezett csigafuvó, valamint a zalatnai kohóknál levő gőzmozdony is stb. Kéziratban számos bányászati munkát hagyott hátra, részint kidolgozva, részint vázlatban. E kéziratok közt barátja gr. Mikó Imre „Kiovi csata“ czimű hőskölteményt 10 énekben fedezett föl, melyet Pesten, 1854. diszkiadásban világ elé bocsátott, s a jövedelmet az elhunyt családjának ajándékozta. E költeményt D. 1825. körül írta.

Debreczeni Péter, magyarra fordította Kegel Fülöp elmélkedéseit s imádságokkal bővítve kiadta Bártfán, 1637. Második kiadás: Kolosvár, 1738.

Décsi Antal, hites ügyvéd s jogtudós volt Miskolczon. Lampe Adolf, igaz néven Ember Pál ellen, ki azt állítá, hogy királyaink a kálvinistákkal egyet értettek, irt czáfolatot e czim alatt: „Replica polemico-diplomatico-legalis.“ Pest, 1784. Másik jogtörténeti jeles munkája „Historia de ortu, progressu stb. iurisprudentiae hungaricae“ czim alatt látott világot. Pest, 1785. Három kötet. Negyedik kötet u. o. 1791. Magyar művei: „Koronás magyar királynék.“ Pest, 1795. „Magyarországi oroszok története.“ U. o. 1796.

Décsi Gáspár, tolnai ref. pap, irt „*Historiát az David királynak Uriásnak feleségével való Vétkérről*“ (versekben). Megjelent 1579. Ezenkívül tőle van: „Az utolsó időben regnáló bünökről négy predikátzio.“ Debreczen, 1582.

Décsi János (baranyai), Sallustius fordítá magyarra, melly „Az Cajus Crispus Sallustiusnak két historiája“ czim alatt nyomtatott ki Szebenben, 1596. Fabricius János által.

Décsi Sámuel, bölcsészet- és orvostudor, a frankfurti kir. tud. társaság tagja, s hazai nyelvünk körül buzgólkodó férfiú szül. Rimaszombatban, Gömörmegyében 1748. aug. 19-én. A bölcsészetet és az orvosi tudományokat külföldi országokban végzé, melyekből tudori koszorút nyervén, visszajött s Bécsbe választotta lakhelyeül, hol huszonhét évig a „Magyar Kurir“ szerkesztésével és kiadásával foglalkozott. — Egyéb munkái: „Osmanografia azaz: A török birodalom természeti, erkölcsi, egyházi, polgári s hadi állapotjának és a magyar királyok ellen viselt nevezetesebb hadakozásainak summás leírása.“ 3 kötet két földképpel. Bécs, 1788–89. Nevezetes és nagy szorgalommal kidolgozott mű. — „Pannoniai Feniksz, avagy hamvából föltámasztott magyar nyelv.“ U. o. 1790. „A magyar szent koronának és ahhoz tartozó tárgyaknak historiája.“ Sok képpel. U. o. 1792. „Egyiptom historiája;“ és „A mezei gazdaságot tárgyazó jegyzések.“ U. o. 1811. „Házi kereszt.“ U. o. 1793. „Magyar Almanach“ három évi folyamatban 1794–96. — Meghalt a buzgó férfiú 1816. jan. 25-én.

Demeter Márton, károlyfejérvári nagyprépost, illy czimű könyvet irt: „A Sz. Háromságnak, azaz: az Atyának és Fiunak és Sz. Léleknek három valóságos Isteni Személyeknek egy igaz örök és egyenlő Istenségekről való Romai közönséges és Apostoli Szent-egy-háznak idveséges Hiti, Vallása és Tudománya.“ Kolosvár, 1732.

Dengelengi Péter, nagyenyedi ref. predikátor, szül. Kolosvárott s tanult Németországban és Hollandiában. Egy polemiai munkát irt „Rövid Anatomia“ czim alatt, durva és

pöffeszkedő hangon Káldinak a Szentírás fordításához csatolt „Oktató Intései“ ellen, s kiadta Károlyfejérvárott, 1630.

Berzsi János, Beaumont Mária munkájának első két kötetét „Kisdedek tudománynyal teljes tárháza“ czim alatt fordítá magyarra. Megjelent Kolosvárt, 1781.

Deselvics István, latinból magyarra fordítva kiadá Kegel „Tizenkét idvösséges elmélkedéseit“ egy toldalékkal „Szedegetetett ékes virágok, vagy a reghi patereknek értelmes mondái“ czim alatt s egy költeménynyel Szentgyörgyi Csuzi Mártontól. Lőcse, 1639. 8dr. 775 l.

Dési József, somosdi predikátor és marosazéki egyházker. jegyző, magyarra fordította Bartholottus János munkáját és kiadta illy czim alatt: „Világi és Ekklesiai vizsgálódás, mellyben a lelki-esméretnek szabadságáról, és a Római s Németországi birodalomban bevétetett Vallásoknak békességes eltűréséről az Ekklezsiai és világi törvények szerint vetélkedtetik.“ Kolosvár, 1784. 8dr. 276 l. — Irt eredeti munkát is versekben s kiadta illy ozim alatt: „Keresztény paradicsom, mellyben az uj világnak hét emlékezetes csudáit stb. versekbe foglalni igyekezett.“ Kolosvár, 1782.

Dési Lázár György, szül. Désen s tanult ugyanott és a frankfurti akademiában. Előbb rákosi, később nagyenyedi predikátor. Osterwald után francziából fordított műve: „A kegyes beszélgetésről iratott oktatás.“ Nagy-Szeben, 1761. Vannak halotti beszédei is.

Deső Bernát, szent-benedekrendi áldozár s jeles hitszónok, szül. Emőkén, Nyitra megyében, nemes szülőktől. Több latin theologiai munkája kéziratban hever. Magyar nyelven szent beszédek jelentek meg tőle részint neve alatt, részint a nélkül. Szónoki tehetségéről legfényesebb tanuságot tesz azon dicsérő beszéd, mellyet kalazanti sz. Józsefnek, a kegyes tanítórend alapítójának magasztalására mondott. Megjelent Kalocsán, 1769. Továbbá: „Loyola sz. Ignác dicsérete predikátzióban.“ N.-Szombat, 1764. Megh. Modrán, 1774.

Dévai Endre, Heves- és Szolnokmegye alispánja, Drexel J. jezuita után fordítva, közrebocsátott illy czimű mun-

kát: „Nap után forgó virág, vagy is mindefféle nyavalya ellen való orvosság.“ Nagy-Szombat, 1764. 4dr. 450 l.

Bienes Sámuel, magyarra fordította „B. Martini „A természet törvényeiről való állításainak magyarázatját;“ melynek második kötete megjelent Bécsben, 1792. 8dr. 494 l.

Dioszegi János, szül. Diószegen, tanult Marosvásárhelyen, azután 1731. Marburgban; s honába térvén hévizi predikátor lett Erdélyben. Nem sokára ugyancsak mint ref. lelkesz jött Sárospatakra 1735. nov. 15. napján, s viselte hivatalát 16 évig, mikor vitetett Ónodba, innen Eszegre, hol lakott mind addig, míg a hivatalt viselhette. Meghalt Erdőbényén, Zemplénben 1782. körül. Munkái: „Hugo Grotiusnak a ker. vallás igazságairól irt könyvei, ford. egy bujdosó magyar által“ Marburgban, 1742. 8dr. Neve ugyan nincs kitéve, de a sárospataki könyvtárnak ajándékozott példányba sajátkezűleg írta be: *Illustri collegio S.-patakiensi offert Joannes Dioszegi Interpres et ex parte Auotor.* „Halotti predikátzio Szathmári P. Mihály S.-pataki profess. felett.“ Kolosvár, 1748. 4dr.

Dioszegi Kis István, Belgiumban tanult s ott laktában adott ki illy című, több kiadást ért imakönyvet: „Lelki fegyver, avagy a hétnek minden napjaira rendeltetett reggeli és estvéli könyörgések.“ Debreczen, 1751. Többi munkái: „Kiosztogatott talentom.“ Debr. 1679. „A sz. gyeneralis gyűlésben lett deliberatumok és azok felől predikátziók.“ U. o. 1681.

Dioszegi Sámuel, debreczeni ref. predikátor és superintendentialis főjegyző, szül. Debreczenben s tanulását ugyanott kezdette, melyet Göttingában folytatott és végzett. Onnan visszatérván, nánai, később böszörményi, végre debreczeni predikátor és egyházkerületi főjegyző lett, melly hivatalában 1813. aug. 2-án meghalt. Munkái: „Predikátziók“ két kötetben, és „Magyar fűvészkönyv,“ 2 kötet, melly utóbbit Fazekas Mihály sógorával dolgozta ki. Megjelent 1800-ban.

Dobai István, Erdélyben nemes szülöktől származott. Sok ideig lakott Hunyadmegyében, s midőn onnan távoznék, leírta e megye helységeinek történetét „Tiszteesség Oslopa“ czim alatt. Munkáját b. Nalácz Józsefnek ajánlta, ki azt kinyomatta Szebenben, 1739.

Dobrai Tsulák Sámuel, salánki predikátor, irt még 1675-ben egy imakönyvet s azt Apafi Mihály fejedelemnek ajánlta; melly azonban csak 1730-ban Kolosvárott Bethlen Ferencz költségén látott világot illy czim alatt: „Lelki Olaj, mellyel az egészséges Lélek a beteges Lelket nagy hűséggel kenegeti, s önnön magát is vidámitja.“

Dobrossi János, ügyvéd, irodalmi termékeit leginkább a Jelenkor és Társalkodó hasábjain bocsátá közre, hol jeles polemicus értekezéseket is olvashatni tőle. 1848-ban ő adta ki Kölcsény országgyűlési naplóját; 1849-ben a magyar kormány megbízásából mint historiographus működött; a forradalom után Mezőkeresztesre vonult, s ott ügyvédkedett. Meghalt 1854-ben.

Dobraviczai Miklós, ref. predikátor, „Redivivus Japhetke“ czim alatt irta s bocsátotta közre Czeglédi István védelmére Sámbar Mátyás ellen irt könyvét 1669-ben.

Dombi Mihály, pápai főesperes és győri kanonok emlékezetét „Vizből és vérből készített üdvösséges fürdők — azaz: a penitentzia tartó bűnös léleknek töredelmes szívből származott könyhullatási“ czimű könyvében hagyta hátra. Megjelent Győrött, 1742. 8dr. 370 l.

Dombi Sámuel (gálfalvi), Borsodmegye rendes orvosa, szül. Bényén Zemplénmegyében. Az orvosi tudományokat Utrechtben végezte s ugyanott 1758-ban orvostudori oklevelet nyert. Munkái: „Orvosi tanítás a gyermekek nyavalyáiknak megismeréséről.“ Rosenstein értekezésének magyar fordítása, megjelent Pesten, 1794. Továbbá „A bába mesterségről“ irt közhasznú munkáját Posonyban 1772-ben bocsátá közre. Latin nyelven irt munkái: „Dissertatio inauguralis physico-chemico-medica de vino tokajensi.“ Ut-

recht, 1758. „Relatio de mineralibus comitatus borsodien-sis aquis.“ Bécs, 1766.

Domokos Márton, Debreczen városa birája. Tudományszerető férfiú volt, s különösen az európai művelt nyelvek ismeretében és a hazai jogtudományban nagy jártassággal bírt. Élt a XVIII. század első felében. Hivatal-üres óráit irodalmi foglalkozásra szentelte, minek eredménye lön: „A keresztények között, az idő szerint uralkodó Romlottságnak kútfejeiről való elmélkedés“ két részben. Francziából fordítva megjelent Debreczenben, 1745. — Továbbá: „A keresztény Ethikának vagy Erkölcsök tudományának rövid summája.“ Francziából fordított jeles munka. Megjelent u. o. 1750. Erdemeit halálakor bőven kiemelte Tatai Ferencz debreczeni superintendens.

Dregelypalánky János, tálliai ref. pap, predikátiókat adott ki magyar nyelven latin czimekkel, ilyenek: „Palatina katekesis.“ Kassa, 1667. — Speculum Mysticum, „oktatás a Szentháromságról. Kassa, 1663. — „Sacra Medicina.“ U. o. — Ez utóbbi egyszersmind a reformatio rövid vázlatát tartalmazza. „Catena salutis.“ 1667. „Via salutis vagy: Üdvösség útja.“ Megjelent Debreczenben.

Dudás Imre, sz. Ferencz gyülekezetének buzgó tagja (minorita), szül. Egerben 1700-ban, s ugyanott végzébe munkás életét 1766-ban. Versekbe foglalt, illy című munkája jelent meg: „Az igaz lelki édességekre vezérlő Kalauz.“ Eger, 1764. Több műve szintén magyar versekbe foglalva kéziratban maradt; ilyenek: sz. Antal, és sz. Ferencz élete; Tyrius Appolonius cselekedetei stb.

Muraközi Dus Márton, több hazai, különösen a pataki gymnasiumban elvégezvén tanulását, 1617. I. Rákóczy György pártfogása mellett külföldre, névszerint Marburgba ment, hol mint a fejedelem alumnusai egyikét említi Molnár Albert. Marburgban esztendőnél valamivel tovább maradván, Heidelbergába mene át hittani leczkékre Pareus Dávid keze alá, s már 1618. év közepe táján a heidelbergai magyar ifjak között említi őt Csombor. 1622. pataki tanárrá

rá lett Szenczi B. János helyén, olyképen, hogy főtanár volt Filiczki János, Dus pedig segéde (corrector). De hivatalt egy évig sem viheté, mert meghalt a nagy pestisben, még 1622. folytán. Hihetőleg Patakon van eltemetve. Molnár Albert „istenes és tudós atyáfnak“ írja Muraközit, ki az ő ügyéről is megemlékezett „testamentom levelében.“ Így ő egyike volt M. Albert jötevőinek. Ismeretes munkái: egy theologiai értekezés „de justificatione hominis peccatoris coram Deo,“ aztán több rendbeli versek, névszerint Károli Zsuzsannát gyászoló; végre: „disputatio metaphysica de causa et causato“ Combach János alatt 1618. Marburg 4dr. (Forrás pataki évkönyvek).

Ecsedi Miklós, makói ref. predikátor, elmélkedéseket bocsátott közre illy czim alatt: „Sok tövisek közt felnőtt sárga hiliom.“ Szeged, 1805. „Csendes muzsika, azaz: énekek. Vác.

Eder József, szül. Brassóban 1760. jan. 20-án. Már tizennyolcz éves korában a philosophiában és szép művészetekben tudori koszorut nyert. Kevésael ezután Marosvásárhelyre grammatika tanítójának hivatott meg, honnan 1783-ban a szebeni gymnasiumhoz költészet tanárául tétetett át. Következő esztendőben azon bizottmány tagjává választaték, melyet második József császár a tanítási rendszer elintézésére nevezett ki. 1787-ben a szebeni főiskola igazgatójává lett. Szorgalmának, elmetehetségének és tudományának gyümölcsei a következő munkák: „Supplex libellus Valachorum cum notis historico-criticis.“ Kolosvár, 1791. „De initiis juribusque primaevis Saxonum transilvanicorum commentatio.“ Bécs, 1791. „Erdélyország ismertetésének zsengeje, hozzá járul az erdélyi helységek lajstroma.“ Kolosvár, 1796. „Scriptores rerum transylvanicarum.“ Szeben, 1792—1800. két kötet. „Observationes criticae ad historiam Transilvaniae.“ U. o. 1803. Javitva és bővitve újra kiadta Molnár Albert, Páriz Pápai Ferencz és Bod Péter magyar-latín-német dictionariumát.“ Szebenben, 1801. Kéziratban maradt „Adversaria ad historiam Transilvaniae,“ mely

mintegy 100 oklevelet foglal magában s főherczeg József nádor által a nemzeti muzeum számára szereztetett meg. Ezeken kívül a „Zeitschrift von und für Ungarn“ és „Annalen der oesterreichischen Litteratur und Kunst“ folyóiratokat jeles dolgozataival elősegítette. Meghalt 1811. febr. 11-kén. Erdemei elismerésül Ferencz király öt arany érdempénzzel díszíté föl, s a göttingai tudós társaság rendes levező tagjává választá meg.

Édes Gergely, mezőszántói iskolamester, később ref. lelkész, szül. 1763. Madáron, Komárommegyében. Munkái: „Természetkönyve, avagy a természetből kimerített becses hallhatatlanság.“ Kassa, 1793. „Enyelgések, avagy időt töltő versek.“ Posony, 1793.

Egry Antal, „Pomologia, vagyis gyümölcsfatenyésztési tanítás“ című könyvet adott ki Posonyban, 1852.

Egyed Joakim, szent-Pál-rendi szerzetes „A keresztény tudományról oktató beszédek“-et irt plebánosok használatára, mellyek négy vastag kötetre terjednek. Megjelent e munka Váczon, 1794. „Ünnepnapi predikációjait“ u. o. 1798-ban bocsátá közre. 8dr. 918 l.

Elenyák György, kegyesrendi áldozár, egy ideig gr. Károlyi Lajos nevelője, egy munkát adott ki „Elvtan“ czim alatt Pesten, 1840.

Elek János, kecskeméti fi. 1) Magyarra fordítá Donatus Visartus könyvét, nyom. 1615. 2) Adott ki Predikációkat sátoros ünnepekre. Debreczen, 1615. 3) Irt magyarázatot a Daniel proféta jövődölésire. Debreczen, 1621.

Elfen Miklós neve alatt megjelent illy című könyv: „Nagy tűz kis szikrája, Loyola sz. Ignác exercitiuma.“ Bécs, az év kitétele nélkül.

Enessey György, Györmegye táblabírája, irt egy füzetet „A cigány nemzetnek igazi eredetéről.“ Komárom, 1798. Tőle van: „A Czigány nyelvről todalék.“ Győr, 1800. „A dicső magyar haza arany szabadságinak visszatérésén, az anyai nyelvének épületén fel jött magyarok csillaga.“ Buda, 1791.

Magyar irók.

Engel János, jeles honi történetíró, szül. Lőcsén, Szepesmegyében 1770. oct. 17-én. Tanulását kezdte Lőcsén, folytatta Posonyban, honnan 1788-ban a göttingai egyetembe ment; ugyanott illy czimű pályamunkái: „*Commentatio de republica militari, seu comparatio Lacedaemoniorum, Cretensium és Kozakorum*“ (Göttinga, 1790.), valamint négy évvel ezután egy másik „*Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum*“ (Bécs, 1795) jutalomra érdemesítették. 1791-ben Bécsbe ment, hol gr. Teleki Sámuel udvari cancellár pártolása által az erdélyi udvari cancellariánál előbb mint accessista főlvetett, később fogalmazóvá, 1812-ben titoknokká neveztetett Ferencz király nemesi rangra emelte. Főnebb említett munkáin kívül, s azonfölül, hogy több folyóiratot becses dolgozataival gyarapított, következő kivált történeti munkákat bocsátott közre: „*Cornides, commentatio de religione veterum Hungarorum, adjecta sua dissertatione, de origine gentis hungaricae.*“ Bécs, 1791. „*Geschichte von Halitsch und Wladimir bis 1772.*“ 2 köt. U. o. 1792—93. „*Geschichte der Ukraine.*“ 2 kötet. Hala, 1796—97. „*Geschichte des ungarischen Reiches.*“ 4 kötet. Hala, 1797—1804. „*Danielis Cornides, vindiciae Anonymi Belae regis Notarii editae.*“ Buda, 1807. „*Geschichte des Freistaates Ragusa.*“ Bécs, 1807. „*Monumenta Ungarica.*“ U. o. 1809. „*Geschichte des Königreichs Ungarn von der Urzeit bis 1309.*“ Tübinga, 1811. első kötet, melly későbbben kiegészítve jelent meg: „*Geschichte des ungarischen Reiches,*“ 5-kötet, hat részben. Bécs, 1813—1814. Meghalt mart. 20. 1814. Bécsben.

Entz Ferencz, legkitünőbb orvosaink és gazdászaink egyike, szül. Sümeghen, hol atyja megyei főorvos volt. Szülőit korán elvesztvén, mint árvagyermek Posonyba nagyanyjához került, s itt végzé be gymnasiumi és bölcsészeti pályáját. Az orvosi tudományokat Pesten hallgatta, a gyakorlati éveket Bécsben tölté a híres Hartmann Károly vezérlete alatt. Orvosi oklevelét 1831-ben nyere el, s tudományát az akkori járványos idöben Bécsben mint egyik kül-

városnak osztályos orvosa szép sikerrel alkalmazá. Egy ideig ezután hg Batthyányi Fülöp alsó-austriai birtokán, s egy ideig gr. Bouquoy csehországi uradalmában viselt orvosi hivatalt, miglen hg Batthyányi által az enyingi uradalom orvosává neveztetett. Előbb azonban tapasztalatait bővíttendő, bejárta a külföld hiresebb orvosi és természettudományi intézeteit. Visszatérvén, Mezőkomáromban 16 éven át nagy körben üzött orvosi gyakorlata mellett több holdra terjedő kertjének miveltésére fordítá üres óráit. Irodalmi munkássága ez időtájban csak értekezésekre és közlésekre szorítkozék, melyek a M. Gazdában és az Orvosi Társban jelentek meg. 1847-ben Sió mellékének tájrajzát írta orvosi, statistikai és természettudományi tekintetben, mely munkája által Magyarország akkori főorvosa Stähly Ignác által kitüzött 30 arany pályadíjra érdemesítették. 1850-ben többekkel szövetkezve, egy vállalat létrehozatalát kísérté meg, mellynek célja: az ország fővárosában nagyobbserű szőlő- és fanyéldét létrehozni és nagyban mindazon magvak termesztését eszközteni, mik a haszon-kertészet körébe tartoznak. 1853-ban e vállalatot haszon-kertészeket képző intézettel kapcsolá egybe, mellyben évenként 24 ifju télen át a real és gyakorlati de különösen természeti tantárgyakban nyernek oktatást; nyáron át pedig az általa kezelt 20 holdnyi ültetvényeket kertészileg műveltén, mindazon eljárásokban és munkákban gyakoroltatnak, melyek által a haszon-kertészet okszerű és sikeres üzésére képesíttetnek. Intézetének tantárgyai három évi tanfolyamra vannak fölosztva, azokat maga adja elő tanítványainak. 1854 óta a Gazd. lapok kertészeti rovatát írja. Az itt közzétett közléseit külön is hat füzetben adá ki.

Enyedí György, unitarius superintendens, szül. 1554-ben Erdélyben. Bövebb kiképzés végett meglátogatta az olaszországi egyetemeket. Megfordult Németországban és Schweizban. Több ideig tartózkodott Bécsben. Hazajövése után előbb tanár lett, azután predikátor Kolosvárott, végre superintendenssé neveztetett. Meghalt 1597. Hátra-

hagyá a szent-írás magyarázatát latin nyelven, melly csak halála után látott világot. Magyarul Bécsben mulatásakor „Gismunda historiája“-t írta meg versekben és kiadta Debreczenben, 1577. A versek első betűi összeállítva e latin jelentést fejezik ki: Georgius Eniedi Transilvanus in gratiam Nobilis Francisci Komáromi Thirnaviensis, fratris unico dilecti, cecinit Viennae miseram mortem duorum amantium ob inpatientiam amoris. Másodszor „Historia két szerelme-sekről, miként haltak meg egymás szerelme miatt?“ meg-jelent Debreczenben, melly évben, nem tudni.

Enyedi János (benedeki), seb orvos, „Falusi ember-nek patikája“ czim alatt közhasznú könyvet bocsátott közre Kolosvárt, 1801. XX és 270 l.

Enyedi János, erdélyi születésű, előbb kézdivásárhelyi, később vajdahunyadi predikátor, latin nyelven írt, száma 22 disputatioin kívül magyarul kiadá e műveket: „Menayei szó vagy a lelki álomból való felserkentés.“ N.-Várad, 1657. „Isten ígéretinek felnyitott arany bányája.“ 1665.

Enyedy Pál, kronikásaink sorába tartozik. Ének a z erdélyi veszedelmekről czim alatt kötetlen stílben írta történeti emlékiratát, melly sokáig kéziratban volt for-galomban, míg Mikó Imre 1855-ben Erdélyi történelmi adatai I. kötetében azt kinyomtatá. Életéről mit sem tudni. Élt a XVI. század végén, és a következőnek eiején.

Eörsdögh István, széplelkű fiatal költő, szül. Acsádos, Szabolcsmegyében vagyonos szülöktől. Tanult Debreczen-ben, Nagyváradon, Pesten, tanulótársai közt mindig az első helyet érdemelő ki. Első, figyelmet gerjesztett mun-kája a Nemzeti Almanachban jelent meg „Robespierre“ czim alatt. Írt egy színművet is Hedvig és Vilmos herczeg sor-sáról, melly Nagy Ignác Színműtárában olvasható. Egy nagyobb eredeti novellája „Camoens“ czim alatt az Athe-naeumban olvasható. Meghalt Pesten 1842. 18 éves ko-rában.

Erdélyi Indall Péter, szül. Erdélyben és tanult Ko-losvárott. A jogi tanulmányok végeztével nevelői pályára

adta magát s mint ilyen több előkelő háznál működött. Jelenleg Szőnyi fineveldéjének egyik érdemes tanítója. — „Egészen új szerkezetű ABC, vagyis vezérkönyv az olvasni tanításban és tanulásban“ című művén és e könyv szellemében kibocsátott „Fali olvasó-tábla“-n kívül, 1856-ban kiadott „Olvasó-könyv“-et a gymnasiumok számára. Megjelentek számos pedagógicus cikkei a lapokban.

Erdői, azelőtt Hirschfeld Fülöp, orvostudor és gazdász, szül. 1805. Aszódon, Pestmegyében. Iskoláit szülői házában Pesten végzi; később az orvosi pályát választván, 1829-ben nyerő meg orvosi oklevelét a pesti egyetemtől s ezen pályán haladott 1843-ig, melly idő alatt cikkei az Athenaeumban és a Pesti Hirlapban jelentek meg. A mondott évben nagy kedvét lelte a gazdaságban annyira, hogy azt tüzetesen elméletileg és gyakorlatilag tanulmányozta. Azóta részint sajátjában, részint mint több előkelő magyar birtokos jószágigazgatója működik e téren. 1848-ig több gazdasági cikkei jelentek meg a Magyar Gazdában. 1848-ban adta ki Weckherlinnek „Az angol gazdasági rendszer“ című, szabadon magyarított, hazánk körülményeihez alkalmazott, előszóval, jegyzetekkel és toldalékkal ellátott munkáját. Ugyanakkor a Nemzeti Ujságban is számos politikai és finansialis cikkeket közölt. Azóta Müller Gyula és a Délibáb naplóiraiban közölt gazdasági cikkein kívül egész szorgalmát a gyakorlati gazdaságra fordítja; ennek igen becses eredményeül tekintendő az általa föltalált hydrostaticus szivony nevű gép, melly egyedül a légkör nyomása által a kiöntvényeket töltéseken s más magaslatokon keresztül, a csölepeket igen előnyösen pótló módon, át- és elvezeti.

Erdélyi (kereszturi) József, honn végzett alsóbb tanulmányai után Romában hallgató a felsőbb tudományokat, hol kitűnő észtehetségének fényes jeleit adá. Hazajövéen, Váczon az egyházi jogot tanítá; később váci kanonokká, csongrádi főesperessé és főlegyházi plebánossá neveztetett ki. — Campio Hyacinth szent ferenczrendi szerzetes ellen bocsátá közre: „Duplicem Apologiam; Historico-Criticam

de Origine Fratricellorum.“ Azonfölül mondott s adott ki jeles dicsbeszédet „Kalazanti sz. József a kegyes iskolák alapítójáról.“ Kalocsán, 1769 Tőle van: „Tanúság a templomok tiszteletéről.“ Vác. 1788. „Meghamisított mértéke az emberi polgárságban találkozható valóságos elsőségnek.“ Buda, 1790.

Erdödi János, ref. predikátor, fordítá „Szent Ágostonnak magával való beszélgetését.“ 1680.

Erkövy Adolf, legkitünőbb gazdaszaink egyike, szül. 1818-ban. Tanulmányait Keszthelyen, Kaposvárott, Pécsen és Szombathelyen végezte. 1838-ban gr. Károlyi István szolgálatába lépett, hol számvevősegi s külgazdasági négy éves alkalmazás után, birtok-igazgatósági, utóbb grófi titkár, 1848-ban a csongrádi és vásárhelyi uradalmak, 1851 óta pedig az összes birtok felügyelője lett. A folyó 1857-ik évben nyugdíjaztatván, Pestre tette át lakását, munkásságát a gazdasági irodalomnak szentelendő. E téren munkássága 1837-ben vette kezdetét, az „Ismertető“ című gazdasági Közlönyben terjedelmes értekezéseket közölve. 1848-ban a „Ismertető“ melléklapját, a „Gazdasági litteraturát,“ szerkeszté; dolgozott a „Magyar Gazda“ és a „Gazdasági Lapok“ba is. 1843-ban keletkezteté a pest megyei fiók-gazdasági egyesületet, s az egyesület ezüstérmével tiszteltetett meg. — 1845-ben „Robot és dézma“ című pályamunkája 50 arany jutalmat nyert. „Homokkötés“ című munkáját a pestmegyei fiók-gazdasági egyesület 1846-ban adta ki, s 1847-ben a „Haszonbér rendszer és népesítés, ügyében kitűzött első jutalmat, 100 aranyat; az ő értekezése nyerte el. A „Mezei Gazdaság“ című nagy kézikönyvben a magyar gazdasági irodalomnak, hazánkban gazdasági egyesületek- és intézetek történetére vonatkozó részét ő dolgozta. 1855-ben a „Royal agricultural society of England“ rendes tagul választotta. Beutazta Német-, Francia- s Angolországot és Belgiumot, s ott szerzett tapasztalatait hazánkban sikerrel alkalmazta. Tövékeny részt vett a Tízszázabélyosítás ügyei körül. 1852-ben a csongrádi tiszta-

szabályozási társulat elnökévé választá, s mint ilyen a folyó évi pesti nagygyűlésben képviselői minőségben részt vett. Ugyanakkor a nagygyűlés jegyzőjévé választotta, s tagja volt azon bizottmánynak, melynek feladata a Tisza-szabályozás által kiszáritandó ártér bizonyos időrei adómentességét indokolni és véleményezni. Jelenleg a „Falusi Gazda“ czimű gazdasági folyóiratot szerkeszti.

Érsekujvári K. István, két munkát hagyott hátra illy czimek alatt: „Győző hitnek lakozása.“ Debreczen. 1686. — És „Hogy a hit Isten munkája.“ U. o. 1686.

Eszéki István, szatmári ref. predikátor volt. Felsőbb tudományok kedvéért Bataviában tartzkodván, mint Aristoteles bölcsészetének heves védője a cartesianusok ellenében lépett föl, illy czimű könyvvel: „Prima veritas defensiva.“ Utrecht, 1666. Erdélyben tanárkodása alatt is bocsátott közre egy könyvet „Diarium Theologicum“ czim alatt. Magyarul birunk tőle „Rithmusokkal szent beszélgetést“ (Kolosvár, 1669), melly a Messiást váró zsidók ellen van intézve.

Gr. Eszterházy Károly, szül. 1725-ben. Egyházi pályára lépván, a hittudományokban Romában képezé ki magát. Hazájába visszatérván, Pápán plebános-helyettesi minőségben mivelé az Ur szölejét. Érdemei tekintetéből előbb esztergomi kanonokká s kir. tanácsossá, később váczí, végre 1761-ben egri püspökké neveztetett, s e megyét 38 éven át dicsőségesen kormányzá. Nagy nevét különösen az egri lyceum és csillagász-torony örökíti, mellyek egyenesen az ő bőkezűségének, erélyességének és buzgalmának köszönik létüket. Megkezdetett a nagyszerű épület 1765-ben, s 20 éven át tartott az építés. Az építési roppant költségeken kívül, a bőkezű püspök kedvencz intézetét jeles könyvtárral, physikai és csillagászati eszközökkel látá el. Meghalt 1799-ben. Ő volt Egerben az utolsó püspök; utána a megye érsekséggé emeltetett. Számosb alkalmi beszédein kívül, nyomtatásban megjelent tőle: „Három üdvösséges kérdés.“ Pest, 1751.

Gr. Eszterházi László, e nevű ősrégi nemzetség ivadéka s hitbuzgalmu férfin, ifju éveiben sz. Pál szerzetébe lépett. Hittanulmányait Romában végző. Haza térvén szerzete magyarországi tartományát hat évig kormányzá. 1769-ben váczai nagy préposttá, később püspökhelyettesé, végre 1780-ban pécsi megyés püspökké nevezetett. Mint ilyen halt meg, 1799-ben. Munkái: „Kortónai szent Margitnak csudálatos megtérése.“ Soprony, 1757. „Választott edény,“ Xav. sz. Ferencz tiszteletére, mondott beszéd. Nagyszombat, 1758.

Etédi S. Márton, költő, erdélyi születésű s dümsödi jegyző volt a múlt század végén. Munkái: „Magyar Gyász, vagyis II. Lajos királynak a mohácsi mezőn történt veszedelme“ (versekben), magyar és erdélyországi familiák mutató táblájával együtt. Pest, 1792. 8dr. 226 l. „Örömré változott siralom, mély hgy Sándor Leopold, hazánk elfelejtetetlen nádorát fájlalja“ (versekben). Pest, 1795. „Scythia király vagyis Záton herczegnek különbb különbbféle változásokon forgott története“ (versekben). Buda, 1796. 8dr. 223 l.

Fábián József, nemes szülők gyermeke, 1761-ben szül. Iskoláit bevégezvén, korán az irodalmi pályára szánta munkás életét. Leginkább a természettudományi és gazdasági szakra volt hajlama. Noha munkái jobbadán fordításokból állanak, de ezenkívül a romai írókkal is barátkozott. Kiadott munkái ezek: 1. Raff természeti historiája kisedek számára, rézmetszvényekkel. — 2. Természettudománya a köznép számára. — 3. Chaptalnak a borcsinálásról első kised munkája. — 4. Predikátorok tárháza; ez lelkészek számára folyóiratul volt szánva. — 5. Chaptalnak nagyobb munkája 2 kötetben, ugyan a szőlő- és bortermesztésről. — 6. Columella paraszti gazdasága. — Élte utóbbi éveiben szélhűdés érte, mellynek következtében elgyengült de lelke ezután is foglalt volt, és ezen állapotában fordítá Ovid keserveit és Cornelius Gallust. Az irodalmon kívül mint tót-vásónyi ref. lelkész, és veszprém-egyházkerületi senior

szerzett érdemeket. Meghalt Tót-Vásonyban 1825. január 29-én. Legidősb fia, Fábíán Gábor még atyja életében „Hafiz“ fordítása által lépett föl

Fábíán Julianna, a mult század végén élt s neje volt Bédi Jánosnak Komáromban. Versekben levelezett gr. Gvadányi József tábornokkal, a mint ezt tanúsítja azon könyv, melly 1798-ban Posonyban „Gróf Gvadányi Józsefnek Fábíán Juliannávali verses levelezése“ ozim alatt jelent meg.

Falk Miksa, jeles publicistáink egyike, szül. Pesten, 1828-ban. Atyja vagyonos kereskedő volt, de egyik rokona könnyelműsége által vagyonát elvesztvén, fia már 14 éves korától kezdve a tanulás mellett kenyérkereséssel volt kénytelen foglalkozni. Így történt, hogy már 1843 és 44-ben, vagyis 16 és 17 éves korában az „Ungar“ czimű lapban a magyar lapokból fordításokat s a nemzeti színházi előadásokról alapos bírálatokat közlött. Azután a nevezett lap segédszerkesztője volt 1847-ig. Atyja szorgalmazására letévén a bölcsészethől a szigorlatokat, tudori oklevéllel ellátva Bécsbe ment s az ottani polytechnicumban különösen a Mathematikát nagy kedvvel s kitünő előmenetellel tanulmányozta. Tanulmányait nagy szükségködések közt folytatta. Bécsben 1848-ig, mikor a tanfolyam megszakadt, s Falk Pestre tért vissza, hol az Ungar szerkesztősége által tárt karokkal fogadtatott. Ezen lapban valamint a pesti Spiegelben több magyar költemény jelent meg tőle német fordításban. Septemberben ujra Bécsbe ment azon reményben, hogy tanulmányait folytathatja; de az octoberi események reményét meghiusították. Ez időközben a Schwarz-féle Öst. Ztg. számára politikai vezérczikkeket irt, s midőn e lap betiltatott, a „Wanderer“-nek Magyarországra vonatkozó czikkeit majdnem kizárólag ő irta olly sikerrel, mikép a lapnak csekély számu előfizetői egyedül Magyarországhban 2000-rel szaporodtak. Eddig tehát német journalista volt, munkássága azonban a magyar ügyek és irodalom körül forgott. Csupán az Életképekben közlött néhány cikket; 1849-ben a Figyelmező számára irt Bécsi leveleket, mellyeket később Császár Fe-

rencz felszólítására a „Pesti Napló“-ban folytatott. Török János szerkesztősége alatt a Pesti Napló számos jeles cikket hozott tőle Kulcs jegy alatt. 1855 végével a Török J. által Bécsben megindított Magyar Sajtóhoz szegődött, s az abban közlött politikai napi szemléi köztetszésben részesültek. Folyó év kezdetével a Magyar Sajtó Bécsből Pestre Heckenast nyomdájába kerülván, Falk újra a Pesti Naplót gazdagítja érdekes cikkeivel. Falk illy termékeny journalistikai munkássága s 1850 óta a bécsi takarékpénztárnáli hivataloskodása mellett közrebocsátá még Galletti híres világrajzát alapos átdolgozásban; lefordította Bumüller Világtörténetéből az ó-kort; mindkettő Hartleben által adatott ki. Megjelent tőle továbbá néhány apróbb irat névtelenül: a bélyeg-törvényről, bélyegjegyekről, orosz-török háborúról stb. Vállas kézi és iskolai Atlaszának második kiadását (1854.) szintén ő dolgozta át. Németre fordította Jókaynak néhány regényét, legközelebb Vas Gereben „Nagy idők, nagy emberek“ című regényének német fordítását bocsátandja közre.

Falusi Mihály, illy című munkát irt: „Okos gyermeknevelés példája a köznép hasznára.“ Posony, 1805. 8dr. 266 lap.

Fanni, a mult század végén 1795-ben kora fiatalságában elhalt remek tollu írónknak, Kármán Józsefnek kedvese volt. Mindketten akkori irodalmunk meteorjai, — fénylettek és eltűntek. Fanni családi neve örök rejtély marad. Annyit tudunk róla, hogy egy nemes család gyermeke volt, s mivel szülői Kármánnal egybekelését gátolák, szerelmének kora áldozata lett. Ritka kedélylyel és lelkesültséggel irt dolgozatokat hagyott maga után hátra, melycek melegítik, megindítják és fájdalmas érzettel töltik el szívünket; e tulajdonokban a franczia Babet iratait meghaladják. Fanni e hagyományait Kármán az általa szerkesztett Uraniában közzétevé, szívélyes életrajzát bocsátván előre, melyben Fannivali gyengéd viszonyát, atyjának zsarnok keménységét, a szenvedést és halált, mely e nemeslelkű leány éle-

tét irodalmunk veszteségére elhervasztá, — érzékenyen adja elő. Fanni érdekes iratai félszázad múlva is megnyerték azon méltánylást, miszerint azok remek írónkéi között a „Nemzeti könyvtár“ második folyamában kiadattak.

Farkas András, szül. Holdmezőberén ref. szülőktől. Később Kalocsán a kath. vallásra tért, s Pesten a kir. táblánál hites jegyző volt. Magyar alkalmi versek készítésében nagy ügyességgel birt. Nyomtatásban megjelent versei: „Pokolbeli utazás.“ 1794. „Öröm tárgyú üdvözllet.“ A kalocsai érsek tiszteletére irt versek. Pest, 1798. Hasonló tárgyú költemény Budán, 1799-ben jelent meg tőle. „Síralmi versek“ Batthyányi bibornok halálára. U. o. 1799. „Síralmi emlékeztetője Harsányi Josephának.“ U. o. 1799. „Pannonia öröme.“ U. o. 1800.

Farkas Antal, a kassai kerület tartományi-biztosa volt. Némethől fordítva illy czimű munkát adott ki: „Erkölcsi iskola, azaz huszonnégy nyájas historiák.“ E 443 lapra terjedő mű megjelent Kassán, 1790. Másodszor kiadatott Pesten, 1806.

Farkas Ferencz (királhegyi), szül. Sz.-fehérvárott 1786-dik évi sept. 12-én szegényebb sorsu, de jámbor szülőktől. Tanulmányait szülőföldén dicséretesen végezván, ugyanott a nevendékpapok közé fölvéteték s már 1809-ik évben áldozárrá szenteltetett. Milassin, Vurum, Kopácsy és Szuzsics székesfehérvári püspökök oldalainál 20 éven keresztül mint a nevendékpapok tanulmányi felügyelője, szentszéki jegyző, hittanár, püspöki titoknok és levéltárnok ernyedetlen szorgalommal működött. 1828-ban a fehérvári káptalan tagjává s 1838-ban ugyanazon káptalan nagyprépostjává neveztetett. Irodalmi munkásságát szép magyar nyelven irt alkalmi költeményein kívül számos de még eddig egybe nem szedett „Egyházibeszédei“ tanusítják. Még 1850-ben is a 64 éves egyházi bajnok fiatal erővel ragadta meg tollát, s „A világ e g y h á z a“ czimű jeles munkáját irta; sőt jelenleg 1857-ben a 71 éves tiszteletre méltó öreg „Szellemi és anyagi világ“ czimű művével ajándékozta meg a ma-

gyar irodalmat, melly mű az ifjabb egyházi és polgári nemzedéknek serkentéseül és intő szózatául szolgál. Farkas Ferenczet egyéb erényei között különösen ékesíti a hon- és emberszeretet. Jótéteményeit s nemes törekvéseit elszámlálni sok volna; legyen elég példaképen felsorolni: hogy 1851-ben 18000 pengőforint alapítványt tett a fehérvári székesegyház, papnövelde és katonai kórodák javára, s hogy létesítette Fejérvárott egy honleányi növeldét, mellyre a megyeteréni díszes olasz ízlésű emeletes, mintegy 20,000 pengőforint értékű házát és kertjét, összesen 1000 □ ölré terjedőt, 30,000 pengő forint készpénz hozzá csatolásával szentelé. 1850-ben Leopold-rend keresztjével földiszittetett, 1851-ben pedig „Királyhegyi“ előnévvel az osztrák birodalom lovagjává kineveztetett.

Farkas Károly, írt „Mulatságok“ czim alatt különféle mulattató történeteket. E munka megjelent Budán, 1805. 8dr. 382 l.

Gr. Fáy István, a maltai uralkodó rend vitéze, zene-művész, különösen zongorajátékáról híres. Mint író jeles értekezéseket közölt a Századunk, B. P. Hiradó és Magyar Sajtó hasábjain. Kéziratban van nála a magyar zene történelme; ohajtandó, hogy mielőbb világot lásson. „Régi magyar zenegyöngyök“ czimű gyűjteménye (Csermák, Bihari, Lavotta és saját szerzeményeiből) legközelebb jelent meg.

Fejér Antal, volt pesti ügyvéd latinból szabadon lefordítá és képekkel ellátva kiadá Barkláj Argenissét, két részben. Megjelent Egerben, 1792. I. rész 411, II. 748 l. Írt verseket is „A füredi savanyu víznek hasznáról.“ Buda, 1777. Más versei „A Balaton Tihanyi Ekkónak eleven zengzése“ czim alatt, u. o. 1778-ban láttak világot.

Fékesházy György, az ivánkai uradalom gondnoka volt s több közhasznú baromorvosi munkát bocsátott közre; illyenek magyar nyelven: „Hathatós orvosság a marhadög ellen.“ Pest, 1790. „Buvár, vagyis: Fékesházi Györgynek elmélkedése a marhadögről.“ U. o. 1794. „Barmok or-

vösségának a marhadög ellen tulajdonságirúl és annak hasznos erejétől hiteles bizonyságok.“ U. o. 1794. „Némelly jegyzései az házi állatokban termő férgekéről.“ Pest, 1789.

Fekete Gergely (kőhalmi), angolból fordítva igen hasznos gazdasági könyvet adott ki illy czimmel: „A jó gazda ember.“ E 230 lapra terjedő munka megjelent Pósonyban, 1798.

Szentzi Fekete István, Szentzen szül., Kőszegen viselt ref. predikátori és superintendensi hivatalt. Müller H. elmékedéseit fordítá magyarra s kiadta illy czim alatt: „Lelki megasztaló órák.“ Lőcsén.

Fekete János, hittudor és szombathelyi kanonok, szül. 1801. Végzett tanulmányai után 1824-ben áldozárra szenteltetvén föl, mint tanulmányi felügyelő és tanár a szombathelyi seminariumban kedves emléket hagyott hátra; mint kenyeri plebános a pásztori gondjai alá bízott hiveket a szószéken és iskolákban a legnagyobb buzgósággal oktatta; mint kerületi alesperes paptársaainak szívesen nyújtott segédkezet, nagy gondot fordított az iskolákra, ezeket jó rendbe és virágzó állapotba helyezni főtörekvése volt, melly érdemei legfelsőbb helyen is méltányoltatván, 1854-ben szombathelyi kanonokká neveztetett ki. Több értekezést irt a „Religio és Nevelés“-ben és „Századunk“-ban, mellyek közül a vegyes házasságokról irt vitacikkjei figyelmet ébresztettek. Königsdorfer homiliái után készített jeles egyházi beszédeit 1856-ik évben kiadta két kötetben.

Feleki Miklós, színész, szül. 1822. Erdélyben Udvarhelyszék- Nagy-Galambfalván. Tanult Udvarhelyszéken, s 17 éves korában Szigetvári László társulatánál színész lett, s legelőször Csikszeredán lépett föl. 1841-ben Pály Elek igazgatása alatti társulattal Bukaresztbe ment. 1844-ben ő vette át e társulat vezetését. 1848-ban maga szervezett színésztársulatot, melly Debreczenben és Nagyváradon tetszéssel játszott. Feleki 1852 óta mint nemzeti színházunk szerződött tagja a pesti színpadon szerepel, s színészi működése mellett az irodalommal is foglalkozik. Tizenkét

francia színművet fordított le magyarra; írt egy eredeti drámát „Enyingi Török János“ czim alatt, s „Orosz házasság“ czimű vigjátékot. Ezeken kívül több hirlapi cikk és elbeszélés jelent meg tőle. Most egy társalgási vigjátéka és egy népszínműve előadásra várnak.

Felvinczi György, illy czimű, versekbe foglalt könyvet hagyott hátra: „Igen szép historiája az Jerusalemből Jerichóba menő, tolvajoktól megsebesített Embernek állapotjáról LX. mostan Rhythmusokban megíratott és kibocsátatott.“ Lőcse, 1699. Egyéb munkái: „Plutonak és Jupiternek egymás közt való villongási“ Tragoedia, 1693. „Schola salernitana, avagy: Az egészség fentartásáról való könyv.“ Lőcse, 1694. „Procuratoria dicsérete.“ Kolosvár 1697. „Természet próbája.“ Hely és év kitétele nélkül.

Felvinczi Sándor, debreczeni ref. predikátor szülőhelyéről vette nevezetét. Tanult Enyeden, Nagyváradon, Debreczenben és Sárospatakon. Bővebb önkiképzés végett kiment a leydeni és gröningeni akademiákra; honnan 1666-ban visszatérván, Kassán philosophiát, theológiát, görög és héber nyelvet tanított, melly hivatalát később a debreczeni predikátorsággal váltotta fel. Írt egy munkát „a keresztény hitbeli tévelygésekről,“ mellyet később „Haeresiologia“ czim alatt Debreczenben, 1683-ban adott ki. Szintén az ő munkái: „A Jehova nevében a pestisről való beszélgetés nyolcz predikátiókban.“ U. o. 1679. „A jó Isten nevében lelki diadalomról való oktatás.“ U. o. 1682.

Femer Kilián, családi néven Klein Efraim, illy czimű munkát adott ki: „Mindennapi közönséges és barátságos levelek; a levélírásban gyakorlatlanoknak kedvéért és hasznukért.“ Posony, 1776. 8dr. 294 l.

Ferenczi (medeséri) Endre, „A régi igaz, azaz: a rom. kath. hitnek az apostoli tudományban virágzó igazsága“ (Kolosvár, 1785.) czimű munkájáról ismeretes.

Ferenczy Theréz, szül. régi nemes szülőktől 1830. Szécsényben, Nógrádmegyében, hol atyja azelőtt könyvkötő volt, jelenleg urad. tiszt. Theréz szerény családi körben ne-

vekedvén, a költészetbeni kiképeztetését leginkább saját szorgalmának, olvasási szenvedélyének és jeles észtehetségének köszöné. Költői fogékonyságára legnagyobb befolyással volt szobrász nagybátjának országos hirre emelkedése, kinek műtermeit gyakran látogatta; továbbá Lisznai Kálmán jeles költőnkkel hosszabb barátságos viszonya. — Kötteményeit a lapokban szétszórva közlé; említést érdemel „Elesett fiatal paptestvérehez“ irt ódája, melyben költői magasztossággal és alapos erkölcsi nézettel ecseteli annak szellemi életét és testvéri szeretetét. — 1854-ben tulábrándossága mély melancholiává fajult, s a jeles tehetségű nő ennek áldozatául esett: 24 éves korában, a szécsényi várkertben pisztolylyal, épen szívét találva, vetett véget életének. — Halála után 1855-ben költeményeit Bulcsu Károly tanár adta ki Pesten „Téli csillagok“ czim alatt, melyek a lapirodalom műtészeti s az olvasó közönség által közméltánylattal fogadtattak.

Fésös András, 1802-ik esztendőben Szatmármegyében, Hiripen született. Atyja ref. prédikátor volt ugyanott, ki fiát tanulás végett elébb Szatmárra, majd későbbben a debreczeni főiskolába küldé. Tantársai között szelidege s jeles tanulása által már akkoriban is kivivta ismerősei előtt azon tiszteletet, melyet egész élet-pályáján méltán megérdemelt. A főiskolát a legfőbb iskolai hivatal, a seniorság bevégeztével hagyván el, külföldre utazott, hogy a hírnevesebb theologiai intézeteknél az egyházi pályára magát kellőleg kiképezze. Visszatérvén hazájába, a szatmárnémeti predikátorságra hivatott, hol néhány évet töltvén közkedvességben, bár kedvetlenül is elfogadta a debreczeni főegyházhoz meghívását. Itt részint mint predikátor, részint mint superintendentionalis főjegyző működött. Az 1843-ik évben azon megtiszteltetés érte, hogy az országgyűlési hitszónokságra ő lön megválasztva, melly tisztét olly jelesen töltötte be, hogy általános elismerésében részesülvén az országosan összeegyült rendeknek, annak következtében igen diszes asztali s több másnemű ezüst készletek-

kel tiszteltetett meg. 184 $\frac{1}{4}$ évi orsz.-gyűlés alkalmával tartatott „Egyházi Beszédei“ Debreczenb. 1845-ben láttak napvilágot a papi gyámintézet javára. Elhunyt a jeles férfiú 1855-ik évben.

Fessler Ignác, magyar akadémiai lev. tag, szül. 1756. Zarándfalván, Mosonymegyében. 1773-ban a capucinusok szerzetébe lépett. 1781-ben a mödlingi kolostorból Bécsbe tétetett át, hol József császár figyelmét magára vonván, általa a lemergi egyetemhez a keleti nyelvek és hermeneutica tanárává neveztetett. 1791-ben az evang. válásra térvén, Berlinbe költözött, itt megnősült és mint magánzó 1810-ig tártózkodott; melly évben sokféle vizontagságai után Sz.-Pétervárra udvari tanácsosul s az Alexander-Newski-akademiában a keleti nyelvek és philosophia professorául 2500 rubel évi fizetéssel hivatott meg. E tanári állomásáról nem sokára elmozdittatott s a törvényhozó-bizottmány tagjávé neveztetett. 1820-ban az oroszországi evang. egyháznak fősuperintendensévé lett. Megh. életének 83-ik évében Sz.-Pétervárott dec. 15. 1839. Magyarországra vonatkozólag számos történelmi munkát irt német nyelven, ugymint: „Attila König der Hunnen.“ Boroszló, 1794. „Mathias Corvinus, König der Hungarn und Gross-Herzog v. Schlesien.“ 2 kötet. U. o. 1793—4. „Die drey grossen Könige der Hungarn aus den Arpadischen Stamme.“ U. o. 1808. „Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen.“ 10 kötet. Lipcse, 1815—25. Magyar történetirati munkái által szerzett érdemeiért a magy. akadémia külföldi lev. tagjául választotta 1831-ben.

Filepszállási György, tornyosnémeti helv. hitv. predikátor, közhasznú imakönyvet bocsátott közre e czim alatt: „Praesidium Christianorum, avagy a keresztények között Magyarok fegyverek, mellyel legjobban oltalmazhatják magokat. Kassa, 1694.

Filefalvi Filiczki János, szül. Farkasfalván Szepesmegyében, nemes szőlőktől. Hazájábani iskolázás után 1602. Prágába ment a felsőbb tudományokra; 1605. Her-

bornt látogatá meg akademiái folytatása végett, de tanult még Marburgban, 1611. Heidelbergában, hozzávetőleg Altdorfban sőt Basileában is, úgy hogy akademiái utazás-ban tiz vagy több évet töltött volna. Mint költő és pedig latin- és görögben egyiránt teve nagy hirre szert, s koszo-rus költő (poeta caesareus laureatus) néven ismertetett. Ma-gyar versei közül közkezen forgó ez, melyet Dávid zsol-tárai elé, Molnár Albert a fordító dicséretére irt. Költé-szetén kívül nagy jártassága volt a hittudományban külö-nösen. — A pataki iskola tanára lett 1617. s volt az öt évig és néhány hónapig, mikor 1622. pestisben meghalt. Mun-kái: 1) *Primitiae poeticae*, kijött Marburgban 8dr. Tartal-ma különféle tárgyak, p. lakodalmi, halotti versek, görög és latin epigrammok. — 2) *Poemata varia*, Basilea, 1614. 8dr. aztán Pareus Fülöp által „*Deliciae poetarum hungaro-rum*“ gyűjteményben, Frankfurtban, 1619. 12dr. illy külön czim-mel: *Joannis Filiczki de Filefalva pannonii poemata varia*. 3) *Magyar Rhythmusok*, Molnár Albert tisz-teletére. 4) *Carmen funebre*, Károlyi Zsuzsanna emlékére. Nyomt. Gyulafehérvárott 1624. 4dr. 5) Marburgban egy akademiái értekezést tartott: *de omnipraesentia corporis Christi testimonio Augustini eversa*. 6) *Xenia Natalitia*. Prá-ga, 1604., 8dr. Nyomt. Schumannál. Pataki iskolaigazgató korába esnek az iskola legrégibb rendszeres törvényei, melyeket I. Rákóczy György parancsára ő erősíte meg.

Finkei József, szül. Szendrő-Ládon, Borsodban jan. 7. 1824. hol atyja ref. lelkész volt. A helybeli népiskolából a szik-szai középtanodába vitetvén, másfél évi tanulás után a sáros-pataki főiskolába ment, s ott végezte a hátralevő iskolai pályát. Az akademiái hallgatók sorába lépett július 19. 1839. Kedvenc tanulmányai a történelem és classici irodalom. A két classici nyelven kívül a héber, német és francia is sajátja, 1847—8 iskolai évben a pataki gymnasiumi negyedik osztályának köz, a következő évben az ötödik osztálynak helyettes tanítója; míg 1849. év november hava óta mint nyilvános rendes tanár vezeti a gymnasium III. osztályát.

Munkái: 1) Részt vett, Soltész F. és Somosi István társai-
val a Patakon 1853. kijött Görög nyelvtan készítésében;
hasonlóul 2) egyik munkatársa a maholnap megjelenendő
Görög Magyar szótárnak. Kéziratban: 3) „Magyarország
történelme“, középtanodai III. osztály számára.

Fodor Pál, „Száz és négy válogatott, bibliabeli His-
toriák“ czim alatt bocsátott közre egy könyvet Hübner után
fordítva. Basel, 1754.

Fogarasi Ferencz, karansebesi ref. predikátor, angol-
ból fordíta és kiada illy czimű könyvet: „Kis keresztény.“
Károlyfejevárvár, 1654.

Földi Ferencz, Campe után fordítva „Erkölcsei köny-
vecskét“ adott ki Komáromban, 1789.

Földi János, orvostudor, híres nyelvész és természet-
tudós, szül. Szalontán, Biharmegyében 1755. dec. 21-én.
Születése után tizenötöd napra anyját elvesztvén, árván,
csekély örökségtől kifosztatva, nagy szegénység közt folyt
le gyermekkora s első ifjúsága, úgy hogy a helybeli iskolát
is csak mint szolgagyermek, s utóbb mint altanító uszhatta
meg. 1773-ban jutott a debreczeni főiskolába, honnan 1781-
ben Halasra ment rectornak. 1781-ben orvosnevendéki pá-
lyára lépett. 1788-ban avattatott föl orvostudorrrá és Szat-
márra ment orvosnak. 1791-ben Hadházra tette át lakását,
a hajdu-kerület orvosává választatván el. Kimult sorvadás-
ban 1801. apr. 6-án élte 46-ik évében; hamvai a hadházi
temetőben nyugsznak, hol sirját a kegyelet 1847-ben ákász-
ültetvényekkel díszíté föl. Irodalmi működése s hatása az
irodalom három ágára volt hatalmas befolyással: „Földinek
egynél több igénye van arra, hogy neve tiszteletben főntar-
tassék. Ő atyja a „magyar állattannak“, mint nyelvész ala-
pot nyújtott a „debreczeni“ néven olly nagy befolyásúvá lett
első tudományos magyar nyelvtannak; a szép irodalomban,
mellyet bár mellékesen üzött csak, egy új iskolának, ha
nem is alkotója, de első indítványozója volt,“ — írja Földiről
Toldy Ferencz. Számos versei maradtak hátra, s főleg ő
készítette a mult század végén az olly zivataros nyelvtusák-

ban sokszor emlegetett debreczeni magyar grammatikát, ő vetette meg a Diószegi-Fazekas fűvészkönyv alapját, s a mellett a következő két munkát írta: „Rövid kritika és rajzolat a magyar fűvésztudományról.“ Bécs, 1793. „Természeti Historia. Első csomó: az állatok országa.“ Posony, 1801.

Forgó György, magy. akadémiai lev. tag, szül. Tószegen, Pestmegyében 1787-ben. Alsóbb iskoláit Czeglédén és Jászberényben végezván, 1805-ben Pestre jött, hol a bölcsészeti és orvosi tudományokat folytatván, 1812-ben orvostudorrrá lett. 1816-ban Pestmegye rendes orvosává és az orvosi kar tagjává választatott. 1820-tól fogva Hahnemann orvoslási rendszeréhez ragaszkodott, s elősegítette az *Organon* magyar fordítását, melly munka „*Organona a gyógyművészségnek*, vagy *Hahnemann Sámuel homoeopatiája*“ czim alatt Pesten, 1830-ban látott világot. Cholera idejekor a kormány által kiadott rendeleteket az ajánlott gyógymódokkal megtoldva adta ki „*Utasítás az egészségre ügyelő hivataloknak*“ czim alatt Pesten, 1831. Magyar akadémiai lev. taggá 1831. febr. 17-én választatott meg. 1835-ben kínos betegségének, mellyben már hét év óta szenvedett, gyógyítása végett a buzsiási fürdőkbe utazott. de oda nem érhetett, mert utközben Lovriiban Torontálme gyében jul 17-én meghalt. Végrendeletében számos közhasznú és jótékony intézetekre tett adakozásokat.

Forrai (soborsinyi) Endre, Aradmegye első alispánja, latinból magyarra fordítá „*Trogus Pompejus Justinusnak* negyvennégy könyvből kiválogatott rövid ékes *Historiáját*,“ s kiadta Egerben, 1781. 4dr. 437 l.

Forró György, jezuita, szül. Erdélyben. A Jézus-társaságbeliek közé fölvetetvén, 1588-ban tevő le a szerzetesi fogadalmakat. Azután néhány évig Gratzban philosophiát tanított s hosszabb ideig Magyarországon és Erdélyben egyházi és hitszónoki hivatalokat viselvén, a nagyszombati Pázmány-alapította akademiának tizenöt éven át igazgatója és szerzetének tartományi főnöke volt. Meghalt Nagyszombat-

ban, 1642. oct. 18-án. — Több kötetre menő predikációkat hagyott hátra magyar nyelven, melyek azonban mostangi kéziratban hevernek.

Forró Pál, nemes család ivadéka, szül. Háperton. Ifju korát Báthori András püspök, hibornok, később erdélyi fejedelem szolgálatában töltötte. Bethlen Gábor fejedelem alatt követséget viselt. Bécsben hosszabb ideig tartózkodván, magyarra fordítá Curtius Nagy-Sándorról irt historiáját, Nagy-Sándornak Aristoteleshez irt leveleivel együtt. E 8dr. 748 lapra terjedő munka a fejedelem költségén megjelent Debreczenben, 1619. — Irt azonfölül jeles költeményeket latinul és görögül.

Friebeisz István, szül. Váczon, 1817. A gymnasialis és bölcsészeti osztályokat szülőhelyén, a jogot Pesten végezvén, 1840-ben Pestmegyénél esküdtté neveztetett; melly hivatalát hét évig viselte, s ez idő alatt különösen a községek és nép életére s jogi viszonyaira fordítá figyelmét. — Írói tehetségéről már kora ifjúságában ada tanuságot: több országgyűlés alatt egyes társulatok és lapok levelezője volt, s e nemű, saját tapasztalataival indokolt s igen érdekes közléscin kívül, a Regélő-, Pesti Divatlap-, Honderü- és Életképekben számos apró szépirodalmi kísérletekkel lépett föl. Nevét azonban saját tapasztalatain alapuló, a községek előljáróinak szánt, fölötte czélszerű utmutató munkáival alapítá meg. Illyenek: „Népjegyzői hivatal és falusi tanács.“ 1845. Második kiadás 1851. Milly szakértőleg járt el e műve írásában, mutatja azon siker, mellynél fogva azt Pestmegye, s ennek ajánlatára több megyék hivatalos tanulmányul rendelték el. E munkáját hasonló czélú és jelességű művei követték és pedig 1846-ban „Törvénytánító a nép használatára;“ 1853-ban „Községek könyve, kézikönyv községi előljárók és lakosok használatára;“ 1854-ben „Önüggyvéd, segédkönyv perlekedő felek használatára.“ Ezekon fölül megjelentek tőle: „Gyakorlati jegyzetek a közigazgatási tisztviselők használatára“ (1851.); „Törvénykezési kalauz.“ (1852.). — 1852-ben „Müller Gyula

nagy Naptára;“ 1856 óta „Délibáb Naptár“ czim alatt, célszerűsége, érdekes és közhasznú tartalma miatt a hatóságok által is ajánlt naptárt indított meg, melynek nyomán eddig már több illy szerkezetű és nagyságú naptár keletkezett. — 1853-ban a Pesti Napló rendes munkatársa volt, 1854. a „Divatcsarnok“ szépirodalmi lap szerkesztését vezette. 1853-ban szerkesztése alatt indult meg „A magyar nép könyvtára.“ 1854 végével a „Délibáb“ szépirodalmi lapot mint tulajdonos indította meg, s azt jelenleg is folytatja. — Friebeisznak az irodalom körüli buzgólkodását tanusítják az általa kiadott következő művek is: Tompa „Virágregéi“ (1853.); Tompa „Versei“ II kötet (1854.); Czuczor „Népies költeményei“ (1854.); Szelestey „Falu pacsirtája“ (1854.); P. Horváth L. „Szent sirja“ (1854.). Az ő vállalkozói ügyessége folytán indult meg a Legujabb külföldi regénycsarnok, melly czim alatt eddig Dumas „Párisi mohikánok“ czimű terjedelmes regénye jelent meg magyar fordításban. Lépéseket tett már a külföldön a magyar jelesb szépirodalmi termékeknek német fordításban leendő kiadása és terjesztése ügyében is.

Bölkényi **Fülep** János, az utrechti akademiának novendéke, fordította angolból s kiadta Utrechtben 1652-ben a következő czimű könyvet: „Mennyei lámpa, melly az örökké-való setéség mélységétől megrettent akármelly lelkét megújít, és az örökké-való Mennyei világosságnak méltóságára igyekezőknek lelki világot szolgáltat.“

Öri **Fülep** Gábor, szül. Sajó-Szentpéteren, 1739. ápril havában, hol atyja ref. lelkész volt és borsodi esperes. Tanult legelőbb ugyan szülővárosában, majd Miskolczon, és Lőcsén a német szóért. 1756. jan. 17. lépett a pataki felsőbb tanulók sorába. 1760. indult Belgiumba, hol Frankerában folytatá tanulását, és 1763. akademiái értekezést adott ki. Azután meglátogatta Gröningát, Harderwicket, Utrechtet, hol részt vett az ott nyomtatás alatt volt magyar Biblia kiadása körüli munkában. 1765. az utrechti hittankar szentírás-magyarázás tudorává emelte. Folytatá uta-

zását Leydába, innen Angliába. 1766. évben, mikor baza
jött, elgyengült atyja mellett szolgált két évig. 1773. vi-
tetett professornak Patakra, hol mart. 20. beköszönt illy
czimű szónoklattal: „De praecipuis causis crescentis in dies
irreverentiae erga religionem christianam.“ Ettől fogva mint
theologia tanára nagy hirrel vitte hivatalát. 1785. egyik tag-
ja volt azon küldöttségnek, melly József császárhoz iskolai
ügyben járt. 1797. jul. 6. a tiszamelléki egyházkerület gyü-
lésén, melly tartatott Patakon, superintendenssé választá-
tott. 1798. maj. 21. a pataki tanárságot a szentpéterei pap-
sággal cserélte. Meghalt ugyanott jul. 25. 1823. 80 éves
korában. Munkái: 1) Specimen academicum, Franec. 1763.
4dr. 2) Specimen theologicum inaugurale. Trajecti ad Rhen.
1765. 4dr. — 3) Keresztyén erkölcsi tudomány, Piktetből
forditva. Posony 1788. 3 k. 8dr. — 4) Halotti elmélkedés
Szemere László f. Kassán 1787. 4dr. — 5) Piktet apróbb
munkái. Posony, 1791. 8dr. — 6) Codex legum ecclesiastica-
rum, Posony, 1791. 8dr. — 7) Mason János a magunk meg-
ismeréséről, Posony 1792. 8dr. — 8) Zimmermann a nemzeti
büszkeségről. Posony 1792. 8dr. — 9) Uzong, napkeleti tör-
ténét. Posony, 1792. 8dr. — 10) Kegyeesség segítő erkölcsi
elmélkedések, francziából. Posony, 1795. 8dr. — 11) Hal-
lernernek Voltaire ellen írott levelei. Kassa, 1799. 2 köt. 8dr.
— 12) Ugyancsak Hallertől a hitetlenkedések okairól. Kas-
sa, 1799. 8dr. — 13) A mennyország itt a földön. Kassa,
8dr. — 14) Jezsuiták története; kézirat, két kötet. Ugyan-
ő fordítá Dercsényi János, latin nyelven írt munkáját „A
tokaji bornak természetéről és szűréséről.“ Megjelent Kas-
sán.

Füsi Pius, szül. Komáromban 1703. ref. szülőktől. Ta-
nulmányait végezve szülőhelyén ref. predikátor lett. Nem
eokára a kath. hitre térvén, sz. Domonkos szerzetébe yéte-
tett föl. Mint illyen több munkát bocsátott közre illy czimnek
alatt: „Otia poetica, sive sylloge carminum elegantium.“
Bécs, 1745. „Szent Domonkos szerzetbeli Ferrarius szent
Vincze élete és csodatételei.“ U. o. 1746. „Tribunal con-

fessariorum et ordinandorum.“ U. o. 1745. „Fasciculus biblicus.“ U. o. 1748. 8dr. 326 l. — Cato „erkölcsi distichonjai“ általa jelesen magyaritva, több kiadást értek. Utólszor nyomattak Budán 1759. — Szent beszédeit és a tridentin zsinat katekismusát magyar nyelven szándékozták kiadni, hanem e munkája közepette elragadta őt a halál Váczon 1769. Szent beszédei közül egy 1738-ban Győrött jelent meg illy czimmel: „Erős és magos égig érő Posony.“ Más „Kékkő várának a szentséges rozarium társasága felállításából segítség kövére való megvárázása“ czim alatt Budán, 1744-ben látott világot.

Fűsös János, pataki hittanító, egy magyar könyvet irt „Királyok tüköre“ czim alatt 1625. Ajánlva van Bethlen Gábornak.

Gál Anaxius, Óvárrott ev. predikátor volt a XVI. század első felében s predikátiókat bocsátott közre illy czimmel: „Az Ur Jezus Krisztusnak Sz. Vacsorájáról, kinszenvedéséről és diosóséges feltámadásáról való Predikátiók.“ Óvár, 1558. 4dr.

Gaál György, mint őt Toldi nevezi, a magyar mesevilág első felfedezője, szül. 1783. apr. 21-én Posonyban, hol Hevesmegyéből oda származott atyja, Mihály az akkoron Posonyban székelte kir. udvari kamara tisztviselője volt. 1784-ben a kamarai igazgatóság s így atyja is Budára költözött; Gaál György itt kezdte járni iskoláit, folytatta Vácson, Egerben, Posonyban, befejezte Pesten és Bécsben. A tudomány iránti hajlamot a lángoló szívü Dugonics, kinek tanítványa volt, éleszté és táplálá benne; már ifju korában nagy érdeklődéssel és figyelemmel viseltetett a nép szokásai, adomái, meséi, példabeszédei iránt. Erőnek erejével írni akart lenni, daczára annak, hogy atyja e hajlamát roszalta, szándokát ellenzé. Mig atyja az irodában volt, a fiu Bonaparte életét, Meissner és Schiller életiratait fordíttatá. Midőn ezek kiadót is találtak, bár a czimlapokon nevét kiírni nem merészle, neki bátorodott az eredeti írásnak, s 1803-ban egy nedélyes havi iratkát indított meg „Tudós Pa-

lóc, vagyis Furkács Tamásnak Mónosbélben lakó sógor urához írt levelei,“ melyekben Budapest lakói bohóságait, visszásságait, nevetséges szokásait teszi naiv fölfogásu közlései tárgyává. A hatodik füzet volt sajtó alatt, midőn atyja nem csekély megindulással tudta meg, hogy Furkács levelei, miket fia példányában jóízűen olvasgatott, az ő hajléka alól kerültek ki. A hatodik füzet egyszersmind utolsó lett; mert szerzője, apja nagy örömeire Kismártonban hg. Eszterházi jószágigazgatásánál nyert alkalmazást. A már akkor nagy olvasottságu, terjedelmes nyelvismeretű ifju tulajdonai a herczeg előtt nem maradtak rejtekben, ki szívesen beszélgetett vele, tudományos, de főleg szépirodalmi tárgyak fölött. A herczeg belátta, hogy Gaál nem bureaui foglalkozásra termett, s ennek következtében őt 1808-ban a Bécsbe áttett könyvtára mellé őrnök, három évvel utóbb könyvtárnokká nevezte, s a Dresdában megjelent „Hórak“ és „Versek,“ utóbb a „Békehymnuszok,“ s az „Éjszaki vendégek“ című idylli epos s egyebek szerzőjét udvara egyik disze gyanánt becsülte. — Azalatt a magyar irodalom új lendületet nyert a hazában. Gaál Bécsben a koronaherczeg akkori nevelőjével, Görög Demeterral ismerkedvén meg, általa vezetett be új irodalmunk ismeretébe. Gaál ennek folytán az idegen nyelvekbeni gyakorlottságát arra használta, hogy magyar művek fordításával kezdé a külföld figyelmét ifju irodalmunkra vonni. Kisfaludi T á t i k á - j a , mit már azelőtt Kismártonban fordított le, újra átdolgozva trochaeusokban tette a kezdetet. Kisfaludy Károly első drámái: A tatárok, Ilka, Stibor vajda szintén verses fordításaival nyitott meg egy „Magyar játékszint“ (Theater der Magyaren, Brünn 1820.), mely a német itészet által kedvezőleg fogadtatott. Nevezetes e kötet színészetünk története tekintetéből is, mint a melyben az nagy szakavatottsággal tárgyalva van. „Kemény Simon“ fordítása egy lipceai zsebkönyvben jelent meg s szintén szívélyes fogadtatásban részesült. Később (1834.) magyar novellákat is közlött s „Köszeg ostromá“-n kívül (Schels katonai folyóira-

tában 1828, s külön) a német lapokban gyakran szolt a magyar irodalomról. -- Nevezetes dolgozat s ránk nézve külön becsü közmondástára is (Sprüchwörterbuch in sechs Sprachen, 1830.). Ez időben jelent meg több magyar dolgozata is, melyek bő tudományáról tesznek tanuságot. Illyenek: „Polylogiai mulatság az álomról és alvásról“ (Tud. Gyűjt. 1821.); „Régi szokás megmarad,“ perzsa rege az 1829-iki Aurorában; „Anekdóták és charaktervonások híres képirók életéből.“ Azonban legnagyobb érdemet víva ki magának a népmesék körüli fáradozásai által, minek sikerét német nyelven „Märchen der Magyaren“ czim alatt Bécsben, 1822-ben kiadott, 454 lapon tizenhét mesét tartalmazó munkájában mutatá be. E munkáját magyar nyelven legközelebb Toldy Ferencz és Kazinczy Gábor „Gaál György mesegyűjteménye“ czim alatt (Pest, 1857.) bocsáták közre két kötetben. 1855-ben Törökországba tett utazást, oda menekült egyetlen fiának meglátogatása végett, honnan törődött szívvel térvén vissza, azon év nov. 6-án Bécsben meghalt.

Gál Tamás, szül. Kantán, Erdélyben 1721. aug. 25. 1741-ben a minoriták szerzetébe lépett s végezve szép sikerrel a felsőbb tanulmányokat, hittudori koszorút nyert. Sok ideig tanárkodott s a vallási kérdésekről szóló és az ellenhitűek irányában védpaizsul szolgáló magyar polemiái könyv kiadása által lett nevezetessé, melly munka Kolosvárott, 1754-ben látott világot.

Galambos Mihály, nagyenyedi ref. tanár volt; magyar fordításban kiadá Jeromos József (gr. Colorado) salzburgi érseknek, ezen érsekségnek tizenkétszázados évünnepeére kibocsátott pásztori köriratát. Megjelent Posonyban, 1787. 140 l.

Galóczi Károly, jelesb gazdaszaink egyike, született 1823. jan. 26-án Lápafőn, Tolnamegyében, hol atyja, Gábor a ref. egyháznál papi hivatakt viselt. Iskoláit Tolnamegyében agyónki gymnasiumban kezdette, s folytatta a nagykőrösi lyceumban. E lyceum mellett 184%-ben állott fel

gyakorlati mintatelekkel ellátott gazdasági intézet, épen akkor, midőn Galgóczi a bölcsészeti tanfolyamot futá meg, melly tanfolyamba osztattak be egyszersmind a gazdasági tudományok. Itt olly hajlamot és képességet tanusított a mezőgazdaságnak elméleti és gyakorlati terén, miszerint 1843. nov. 13-án a vizsgálatot a m. gazdasági egyesületnek e czélra kinevezett bizottmánya előtt az összes gazdasági tudományokból letette, s így ez egyesületnek illyképen eddigelé kiadott egyetlen oklevelének birtokosává lett. Időközben az iskola rendszere szerint egy évig az első grammaticai osztályban viselvén tanítóságot, iskolai pályáját 184 $\frac{2}{3}$ -ban a posonyi akademiában bevégezte. Ezután Fényes Elekhez jutott irnokul, s ez adott neki ösztönt arra, hogy a téren, mellyen működik, a statistika, mező- és nemzetgazdászati terén íróvá lett; mert habár 1846-ban az ügyvédi vizsgálatot letette, e pályán soha sem foglalkozék, hanem előbb mint irnok, később segédi minőségben folytonosan egész 1848-ig Fényes E. mellett maradt, részt vevén ennek hivatalos és irodalmi dolgozataiban. 1847-ben statistikai szempontból beutazta az ország 32 megyéjét, s adatokat gyűjtött azon geographico-statistikus vállalathoz, mellyet Fényes Elek Komárommegye leírásával megindított, de fájdalom a közbejött zavaros idők miatt félbehagyott. 1848-ban Galgóczi a magyar ministerium statistikai osztályának tagjává neveztetett ki; de miután ez osztály, a folyton növekedő zavarok miatt, működését meg sem kezdette, G. a nagykorúsi collegiumnál vállalt tanárságot, s ez állomásán a forradalom megszűntével is működött, szerződésileg vevén át a gazdasági intézetet: hogy a pangásban volt mintateltket 8 év lefolyta alatt fölszerelni, s a gazdaságot az előlegesen megállapított terv szerint kifejteni fogja. Terve kivitelében az új iskolai rendszer által gátoltaték nemcsak, hanem egyedül a mezőgazdaság üzésére kívánván szoritkozni, a tanárságtól is elállt, s három évet mint gazdasági haszonbérő még Nagykörösön töltött. De 1853-ban ismét az írói pályára lépett, s azóta e téren részint hirlapi cik-

kek és értekezések, részint önálló munkák kiadásával foglalkozik. Eddigélé megjelent munkái: „Népszerű földművelés“ 1845-ről. „Mezei gazda, népszerű gyám és vezérkönyv.“ 1854. — „A földművelés és állattenyésztés.“ Koppe J. után fordítva. 1855. „Magyarország, a Szerbvajdaság és Temesi bánság mezőgazdasági statistikája.“ 1855. Ez utóbbi év óta a P. Napló, B. P. Hirlap, és Pester Lloyd hasábjain megjelent dolgozatai a statistikát és nemzetgazdászatot tárgyalják.

Gánótzai Antal, híres történettudós, született Kassán. Nagyváradon az egyházi rendbe lépett; innen Csáky Miklós érsek által mint főegyházi szertartó Esztergomba tétetett át. Egy ideig mint érsekújvári plebános mivelé az Ur szölejét; hesezabb ideig a budai papneveldét igazgatta; miglen tudományos érdemei tekintetéből posonyi kanonokká nevezetett. Innen báró Patachich Ádám n.-várad püspök meghívására ujra Nagyváradra ment át, hol e püspök oldala mellett mint segéd-kanonok dicsérettel működött. Meghalt Posonyban 1791-ben. A tudós Pray Györggyel ereszkedett történettudományi vitatkozásba. Ugyanis Praynak illy czimű értekezése: „De S. Ladislao rege Hungariae“ 1774-ben megjelenvén, Gánótzai erre a következő esztendőben ezen munkáját bocsátá közre: „Dissertatio historico-critica, de S. Ladislao Hungariae rege, fundatore Episcopatus Varadiensis.“ Bécs, 1775. E munkában Pray állításait czáfolja. Erre Pray tovább is azon állítását védelmezvén, hogy a várad püspökséget nem szent László, hanem szent István alapította, Gánótzai ismét újabb munkájával felelt: „Disputatio Diatribae a Georgio Pray in dissertationem de S. Ladislao etc. conscriptam editae.“ N.-Várad, 1781. Töle van ezeken kívül: „Episcopi Varadiensis 1089—1759 fide diplomatum concinnati.“ Bécs, 1776. 2 kötet. „Libellus castigatus, sive argutiarum, quas scriptor anonymus adversum diploma S. Stephani regis archiabbatiae S. Martini anno 1001. collatum sophistice objecit.“ N.-Várad, 1779. „Humana prudentia, sive ars, qua homo se, suasque res felici-

ter provehere potest.“ Nagyszombat, 1760. „Dissertatio Controversistica Historico-Theologica de usu calicis, seu de sumtione S. Eucharistiae Sacramenti sub utraque specie, cum appendice ad Catholicos. U. o. 1765. Magyar nyelven ezeket birjuk tőle: „A szent Sacramentumok magyarázása.“ Nagyvárad, 1779. „A Credónak magyarázása.“ U. o. 1780.

Gáti István, ref. predikátor, szül. Mándon, Szatmármegyében 1749. ápril. 8-án. Atyja szintén ref. predikátor volt. Tanult Sárospatakon, Losonczon és Debreczenben; meglátogatta a külföldi tanintézeteket, s visszatértekor 1775-ben Tamás-Váralján ref. predikátor lett. Két év múlva Dobolczra, innen pedig 1779-ben Marmarosmegyébe Husztra hivatott, hol nyolcz évig lelkészkedett; mig végre engedve a szigetiek hivasának, 1787-ben Szigetre költözött. Itt lelkészi hivatala mellett öt évig tanított; végre hivatáláról leköszönvén, Szatmárra költözött, hol predikátori tisztjét husz évig közmegelegedéssel viselte, midőn ereje tetemesen csökkenvén, a nemes várostól fáradalmainak elismerésül nyugpénzzel ellátva, nyugalomba lépett. Meghalt 1843. febr. 11-én. Munkái: „Második József a mármarosi éhségben;“ e József császár magasztalására szánt 300 lapra terjedő munka megjelent Posonyban, 1795. Másodszor 1797. „A természet históriája.“ E nemben első magyar nyelven. U. o. 1795. Másodszor 1798. Ő irta Vedres Istvánnal e című munkát is: „Hazafiúi elmélkedések a magyar nyelv ügyében.“ Bécs, 1791. Azonfölül tőle van: „A magyar nyelv dialectusai.“ Pest, 1820.

Gellei Mihály, Bácsmegyének tisztí orvosa volt, s közrebocsátott illy fölíratu munkát: „Maga-viselésére rendmutató regulák, a terhés szülő és gyermekágyas asszonyok hasznára.“ Steidele R. után fordítva. Budán, 1789. 8dr. 220 lap.

Geodri János, erdélyi születésű orvos, illy című könyvet hagyott hátra: „A Leányoknak, Anyáknak és Gyermekeknek orvos asszonyok“ fordításban. Kolosvár, 1791.

Gerő György, jezuita-szerzetbeli híres hitszónok, illy

czimü munkát hagyott hátra: „Keresztényi Herkulesnek Bullioni Godefrednek hadi Munkái.“ Irta Deákból Gerő György. J. T. B. S. P. Két kötet. Kassa, 1760. 8dr. 483. és 479 l.

Gidófalvi János, tordai ref. predikátor, vallásos elmélkedéseket irt a kiadott párbeszédek alakjában illy czim alatt: „A felséges Istennel a kegyes léleknek édes beszélgetései.“ Kolosvár, 1744.

Gigler József, szombathelymegyei áldozár, borostyánkeői plebános, szül. Szombathelyen 1622. Mint író először a Mátray-féle Honművészből lépett föl lyrai dolgozatokkal; később az Athenaeumban, Kliegl-könyvben, Garay Regélőjében, Religio- és Nevelésben, Századunkban jelentek meg kedves olvasmányu dolgozatai. Könnyű folyékony stylban ügyesen szerkesztett cikkei a szépirodalmi lapok szerkesztőinek figyelmét magukra vonván, mindenik törekedett őt lapjának rendes dolgozótársaul megnyerni. 1845-dik évben a Honderű szerkesztője által kéretvén föl rendes és fizetéses dolgozótársnak, az érintett lapban 1847-ik évig vezércikkeket, lélektani értekezéseket és beszélyeket irt. „Petrarca áldása“ czimü elbeszélése 1845-ben jutalomra érdemesítettett; azonfölül irt a Vahot Imre által szerkesztett Divatlap, Nemzetőr és Remény folyóiratokban is. Dolgozatait erkölcsi irány s vallásos szellem lengi át. E szépirodalmi munkálatai Gerő, Jodok álnevek alatt jelentek meg. Hosszabb hallgatás után a Religióban közölt értekezéseiamezőseit és tisztelőit azon jó reményre hangolta, hogy ékes tollát az olvasó közönség örömére sokáig nyugodni nem engedí.

Göböl Gáspár, kecskeméti ref. predikátor, egy verses könyvet irt illy czimmal „Utazó lélek;“ megjelent Pesten, melly évben nem tudni. Továbbá Durand David után fordítva kiadá „Az első embernek elesését.“ Két énekbe foglalt költemény. Pest, 1789. 8dr. 212 l. Többi munkái: „Szabadulást ohajtó rab.“ U. o. 1784. „Uj vélekedés az ó és uj testamentomi profetáknál előforduló Nap, Hold, Tsillogok megsejtétedésekről.“ U. o. 1796.

Gombási István, számszerint harmincznégy prediká-tziót bocsátott közre, nagyobb részt franczia és német be-azédek után kidolgozva, két kötetben Kolosvárt, 1784. 302 és 305 l. Nyomtatásban megjelent még „Halotti tanítása“ Kemény Miklós halálára. Van egy munkája. „A papi hiva-talról“ Osterwald után. Kolosvár, 1784. 8dr. 682 l.

Gömbös Antal, költő, szül. Högyészen, Vasmegyé-ben nemes szülőktől, s megyéjének táblabírája volt. Ver-sei „Kemenesi lyra“ czim alatt láttak világot Szombathe-lyen, 1817.

Gömöry Dávid, gömörmegyei rosnói születésű, szü-lőhelyén híres orvos volt. Latin nyelven több munkát bo-csátott közre, magyarul tudunkra ez egyet: „A pestisről való orvosi tanítás.“ Győr, 1739. 8dr. 103 l.

Gönczi Fabricius György, ref. predikátor Debreczen-ben a tizenötödik század végén Melius holta után. Tanult a külföldön jelesen Olasz-, Német és Franciaország aka-demiáiban. Munkái: „De disciplina ecclesiastica, sive Gu-bernationis ecclesiasticae legitima forma in hung. natione cis Tibiscum.“ Debreczen, 1591. Magyarra fordítva meg-jelent „Az egyházi fenytékről“ czim alatt N.-Váradon, 1646. — „Keresztényi énekek, melyek a Gradual mellett s a nélkül is, s hol azzal nem élhetnek a magyar nemzetben reformáltatott Ekklesiákban szoktanak mondatni.“ Debre-czen, 1592.

Görgei Márton, „Okos Szüz és boldog Apáca sz Klára“ életét irta meg. Posony, 1772.

Gorove István (gattájai), Lászlónak fia, magy. aka-demiai lev. tag, szül. Pesten 1819. Alsó iskoláit Szolno-kon és Gyöngyösön végezvén, a bölcsészetet és jogot a pesti egyetemnél hallgatta. Már mint hatodévi gymnasista Jallósics Endre igazgató buzdítására a tanulók által irt Vers-gyűjtemény számára sikerült verseket irt; a pesti egyetemnél pedig a lelkes ifju egyesületet alkotott hazafias és irodalmi czélokra, s az ifjuság által kiadott zsenge mu-tatványokban csinos műveket közlött, s pályatáreaira nagy

hatást gyakorolt. Iskolái végeztével Austriában és Styriában utazást tett, s ez utazásának a „Társalkodó“-ban közlött leírásában kifejtett nézetei olly érettek voltak, miszerint azokat a közönség, melly jeles tehetségeit nem ismerte, nem neki, hanem nagyhirű atyjának tulajdonítá. E balvéleményt fényesen czáfolta meg „Nyugot“ czimű nemcsak irodalmi de politikailag is nevezetes munkája által, melly 1844-ben Pesten jelent meg 2 kötetben, és szerző 1842- és 43-ban tett nagyobb utazásának remek leírását tartalmazza. Ezen munkájaért, s „Nemzetiség“ (megjelent 1842) czimű politikai művéért, hol a legnagyobb reformeszméket már K. Pesti Hirlapját megelőzőleg pengeté, továbbá jeles hirlapi cikkeiért 1843-ban a m. akademia lev. tagjává választott. — Politikai pályáját Hevesmegyében kezdette, hol egy jeles beszédje által azonnal magára vonta a figyelmet, későbbben Temesmegyébe, gattájai jószágára menván lakni, ott az ellenzék egyik vezére és legkitűnőbb szónoka volt. A posonyi 184 $\frac{1}{4}$ -iki s 1847-iki országgyűlésekre mint követjelölt lépett föl; de Temesben akkor a conservatív párt tulnyomósággal birván, csak 1848-ban lehetett követté; mint ilyen tartalmas és correct nyilatkozatai által kitűnő helyet foglalt el a házban, s mindig a mérsékelt, ugynevezett ministeri párthoz tartozott. Egyike volt azoknak, kik a tulzó párt vezérei s némelly izgató s féktelen lapok ellen mindig erőyesen fölszóaltak. Mindazáltal a nemzeti gyűlésnek mind végig tagja maradt. Ennek következtében a forradalom elnyomása után kimenekült s legközelebb a visszatérésre engedelmet nyervén, 8 évi távollét után övéihez Pestre visszatért. Hazai irodalmunk, mellyet olly jeles művel gazdagított, bizton várja tőle, hogy 8 évi, külföldön tartózkodása után e téren folytatólagos munkáiban még bővebben fejtendi ki alapos nézeteit. — Nem hallgathatjuk el Gorove azon szép jellem vonását, hogy már gyermekkorában az atyjától mulatságra kapott pénz nagyobb részét ker. jótéteményekre, különösen szegények gyámolítására fordítá.

Gossárvári Mátyás, élt a tizenötödik század második

felében, s kiadta e című magyar krónikás éneket: „Az régi magyaroknak első históriája, Attilával miképen telepedtek le Scambriában, és melly nagy vérontással érkeztenek be Pannoniába.“ Kolosvár, 1579. Heltai Gáspárnál. A strophák első betűi acrostichonba összeszedve ezt fejezik ki: *Matthias Gosarvári Tricesimator Huniadensis fecit hanc historiam, Magnifico Domino Stephano S. Báthori de Somlío juniore comendat, quo modo gessit bellum Attila contra inimicos suos, et multos reges, et Dominos, Regiones, Civitates adegit potestati suae et sedem habitabilem fecit Scambriam postrema morte rep.*

Gubernát Antal, magyar nyelv tanára volt a. posonyi akademiánál. Magyarra fordította „Franciaországának az első felzendülésétől fogva valóságosan elkövetett és szerencsétlen történeteit.“ Posony, 1793. 8dr. 327 l. — Más szintén fordított műve. „A romaiak Görögországban“ cím alatt u. o. 1798-ban látott világot.

Gundy Mihály, szül. Kaposvárott, Somogy megyében 1805. october 12-én. Tanpályáját Kaposvárott, Győrött, s mint papnövendék Pécsen futotta meg; mindenütt a jelesek közé soroltatva. Néhai báró Szepessy Ignác pécsi püspök 1829. áldozárrá szentelte, s hetedfél évig mint segédlelkész és plebános-helyettes, más hetedfél pedig mint székesegyházi praebendatus hivataloskodott. 1842-től plebános s egyházkerületi jegyző Bakonyán a székváros közelében. Mint ünnepelt magyar szónok, s kellemes hangú egyházi énekes folytonosan él a derék pécsiek emlékében. Irodalmi munkásságát korszerűsítendő: a Katholika Szentegháznak összesített hit- és erkölcstanát nyolcz nagy kötetű egyházi beszédekbe foglalva, védő és czáfoló modorban dolgozta ki, mellyek bibornok primás ő eminentiájának, még akkor pécsi püspöknek személyes bírálatát nem csak hogy kiállották, de okiratilag nyilvánított nagymérvbeni magas tetszését is kiérdemelték. A beállott mostoha viszonyok azonban eddigi kiadatását gátolták. Ugyanekkor, felsőbbségi megbízás következtében, a purgatoriumról szóló

kath. hitágazatról készített értekezést, mely a pécsi egyházi töredékekben kinyomatásra lőn érdemesítve. A forradalom előtti években a napi sajtó útján több jeles cikket bocsátott közre az egyház és a papság védelmére; s e célból külön munkákat is adott ki. Így 1845-ben kijött: „Papi kiváltság“ (Privilegium Fori), 1849-ben „Világ átalakítója, vagyis a Katholicismus és közállomány;“ mely művei a jobb érzelműek osztatlan örömunyilatkozataival találkoztak. Jelenleg a napi sajtó mutat föl tőle érdekes cikkeket. A polemikában kiváló adománnyal bir; mutatja ezt azon siker is, melyet „A világ átalakítója“ című műve eredményezett. Ugyanis a szerző egy előbbi ellenfele, tekintélyes világi férfin, neki 500 forintot kézbesített, olly meghagyással, hogy a munka széles körben leendő elterjesztése végett világi férfiak közt 100 példány adományképen osztassék ki.

Gyarmati Miklós, helmeczi predikátor, élt Pázmány Péter idejében. A szentek tisztelete ellen irt illy című könyvet: „Felelet Monoszlói András veszprémi püspök és posonyi prépost könyve ellen, a melyt irt de invocatione et veneratione Sanctorum.“ Debreczen, 1598. Mire Pázmány egy nagy könyvben felelt.

Gyirva Venczel, vagy saját aláírása szerint Vingyiszló, szül. Szatmárott. Németből fordítva kiadott illy című könyvet: „Krisztus Urunk Sz. Péterrel való beszélgetése, a mostani világnak gonosz és elfordult állapotjáról.“ Lőcse, 1649. — Ugyanazon évben és helyen, szintén németből fordítva jelent meg tőle egy nagyobb könyv „Sibillának jövendöléséről és Salamon bölcseségéről és sok csudatételekről.“

Gyöngyösy János, szül. 1741. nov. 4-kén Krasznán, hol atyja ref. lelkész volt. Tanulmányai bevégeztével Gyöngyösy János szintén pappá lőn, és Uj-Tordán, Erdélyben, kapott predikatori hivatalt. Leginkább elhirült könnyen folyó leoninus verseiről. Munkái illy czim alatt: Gyöngyösy János magyar versei, kiadta Szacsavay Sándor először Bécsben 1790. 8dr., láttak napvilágot Második kiadásban az első

darab 1802-ben, Pesten nyomtatott ki. Tőle van a „Keresztény utazás a boldog örökkévalóságra“ című épületes, családoktató könyv; angol eredeti után szabadon magyarítva. Megjelent Kolosvárt, 1782. Meghalt Gyöngyösy János 1818. mart. 15. Több halotti beszéde is kinyomatott.

Gyöngyösy (pettenyei). János, 1824. N. Károlyban kiadott versekben illy című regét: A fiatal Árpád a mazarnai barlangban, eredeti rege a magyar előidőből előadta pettenyei Gyöngyösi János. —

Gyöngyösi László, ref. predikátor, Utrechtben tanulása alatt angoltól fordított egy imakönyvet s azt kiadá u. o. (1651.) illy cím alatt: „A keresztyén vallásnak fundamentomi, együtt-való beszélgetés formában adatnak elő.“

Györrffy Gyula, szül. 1835. nov. 30-kán Veszprémben kath. szülőktől. Majdnem egészen a jogtudományi pályára lépteig magány neveltetésben részesült, és már ifjúságának első korszakában különös hajlamot mutatott a költészet iránt. 1852-ben, 17 éves korában joghallgatás végett Pestre jövéen, Garay János vezérlete alatt a nemzeti irodalom tereére lépett, s a magyar szépirodalmi lapok munkatársa lön. Művei, néhány értekezést és novellát kivéve, többnyire költeményekből állanak, mellyek közül „Romvirágok“ cím alatt ballada-románcz- és regefüzére 1854-ben; az „Ibolyák“ című s lyrai költeményeket tartalmazó füzet pedig 1855-ben hagyta el a sajtót. Több dala németre is lefordított.

Györrffy József, ügyvéd volt Veszprémben. „Napró forgó virág, mellyben a B. Szűz Máriának fogantatása és hét Innepei foglaltatnak“ (1791. 8dr. 142 l.) című munkát bocsátott közre. Továbbá latinból fordítva kiadá „Klimius Miklósnak földalatt való utját.“ Posony, 1783. 8dr. 433 l.

Gyujtó István, sepsi-mártonosi székely, patajai cs. kir. sómázasamester, megírta versekben „Az erkölcsöknek és a világi dolgok folyásának kiadéd tükörét.“ Kolosvár, 1797. 8dr. 222 l. Ugyanettől van „Az életnek mestersége“ szabadon fordítva. Kolosvár, 1800.

Gyulai István, kolosvári predikátor, a reformatio idejében Heltai Gáspárral a szentírás fordításával foglalkozott, s ki is nyomatta a szentírás egyes részeit. Ilyen „A Bölcsesség könyve.“ Kolosvár, 1551.

Gyulai Márton, írt „Pálfi Miklósnak és Schwarzenberg jeles diadalmokról.“ Debreczen, 1599.

Gyulai Mihály, „Világ harangja“ czim alatt adott ki predikátiókat. Debreczen, 1643.

Gyurinka Antal, szül. Váczon 1824. ápril 17-kén. Alsóbb iskoláit Váczon és Selmecezen végezte. 1841-ben a váczi papnevelő intézetbe vétetvén föl, az itt keletkezett önképző magyar-egyletnek mind végig tevékeny tagja, könyvtárnoka, és elnöke volt, s munkálataival két ízben pályadíjt nyert. 1845. jelent meg nyomtatásban tőle egy verszet, mellyel a magyar-egylet tagjai tisztelkedének Gr. Nádasdy Ferencz kalocsai Érseknek. Egyéb, Bogárföldi álnév alatt ez időben megjelent dolgozatain kívül részt vett az Erdélyi által megindított népdalok és mondák gyűjtésében, s elkészíté Vác városának történetét, melly 1853-ban a Vahot Imre által szerkesztett „Magyar- és Erdélyország képekben“ czimű folyóirat első füzetében jelent meg „Vác hajdan és most“ czim alatt. 1847-ben áldozárrá szenteltetvén, ez idő óta egyéb dolgozatain kívül, „Konstantinápoly ostroma és bevétele 1453-ban,“ „A szent kereszt diadala, történeti vázlat,“ „Báthory Miklós,“ és „Vác városa“ czimű történeti értekezésekkel lépett föl a Családi lapokban; legujabban pedig a Tiszavidéki képeket közlé. A Kath. Néplapnak évek óta rendszer munkatársa levén, egyéb cikkekken kívül a következő eredeti beszélyeket közlé a nevezett lap hasábjain: Kidőlt kereszt; Leányvár; A rosz fiu; Jó az Isten; Egy koldus vallomásai; Szegény legény; Füllencs Pista; Szüz sz. Martina vértanu; Szüz sz. Borbála vértanu; Lucza széke; Isten keze; Három szolgállegény; Sz. Polykarp; Nagyravagyás áldozata; A Siklósi várnagy, melly beszély a Mesterféle jutalmat nyeré; Az örökség stb.

Gyürky Antal, szül. Hontmegye Felsőszelény helysége

gében 1818-ban, mivel és előkelő szülőktől. Tanulmányait otthon magán nevelők által kezdé, folytatta a lévai gymnasiumban, s utóbb Aradon magánintézetekben. A gazdaság iránt mutatván hajlamot, Léván a hercegi uradalom kezelésével s a georgiconi studiumokkal ismerkedék meg. 1834-ben katona lett a 3-ik számú huszárezrednél; két év múlva kilépett a katonaságból, otthon idejét tanulmányozással tölté. A megyénél 12 évig mint aljegyző, szolgabíró és rendes főjegyző hivataloskodék; e mellett a magy. gazdasági egyletnek ügynöke, a honti fiókegyletnek, úgy szólván, alapítója és titkára volt. Ezen foglalkozásai mellett a váltótörvényeket is tanulmányozá, s kiállván azokból a szigorlatot, kitűnő oklevelet nyert. Jelenleg Pesten lakik, kizárólag az irodalommal foglalkozván. A lapokban, különösen a gazdaságiakban, legközelebb a M. Sajtóban közlött cikkein kívül, önálló munkái: „A tagosításról, s a tagosított birtok elrendezése- s mivéléséről.“ Pest, 1853. Korszerű és tetszéssel fogadott munka. „A vinczellérek könyve.“ Pest, 1856. „Cselédbarát;“ a cselédek erkölcsi állapota javítására s értelmi kifejlődésére czélzó könyv. B.-Gyarmat, 1856. Azonfölül egy emlékiratot is bocsátott közre. Jelenleg egy gazdasági műszótáron dolgozik. A múlt évben „Szőlőszeti füzetek“ czim alatt folyóiratot indított meg a szőlőmivélés és borkezelésről; ebből eddig 4 füzet jelent meg.

Haiszler György, orvos, szül. Csepregen, Sopronmegyében polgári szülőktől 1761-ben. Alsó iskoláit végezte Sopronban, a bölcsészetet Győrött, hol az egyházi rendbe fölvétetvén, egészen bevégezte a theológiát; ekkor azonban szándokát megváltoztatván, Bécsbe ment orvosi tanulmányok hallgatása végett. Ezt bevégezvén, Sopronmegye orvosának neveztetett ki; később Szily János szombathelyi püspök fölszólításának engedve, e főpap udvari orvosa volt 1800-ig, mikor Szombathelyről Veszprémbe költözött. — Munkái: 1) „Rövid értekezés, mi jobb, a természetes-e, vagy a mesterséges himlőzés?“ Posony, 1791. 2) „Haiszler

György orvosi munkája.“ 3 kötet. Veszprém, 1801—1803. Megjelent az ottani káptalan költségén. — 3) „Értekezés a cholera-ról,“ magyarul és németül. U. o. 1831. Megh. 1841.

Hajnal Mátyás, jezuita, szül. N.-Szombathban 1578. Husz éves korában tevő le a szerzetesi fogadalmakat, s azután elvégezvén a felsőbb tudományokat, az országban mint magyarajku hitszónok és missionarius buzgalommal működött. — Meghalt Bécsben, 1644. maj. 28. Magyar munkájának czime: „Jezus szent szive képekkel, énekekkel és imádságokkal.“ Bécs, 1644.

Hajnik Károly, jelenleg a „Magyar Sajtó“ felelős szerkesztője, szül. Posonyban 1806. dec. 10-kén; atyja, Pál jogtanár volt ugyanott. Tanulmányait Pesten kezdé és végezé; az ügyvédi vizsgálat letétele után temesmegyei aljegyzővé neveztetett. 1832-ben mint gyorsíró lépett föl s a magyar és erdélyi országgyűléseken, összesen kilencz ízben működött, kezdetben csupán újszeretéből. 1834-ben az erdélyi Napló az ő indítványozása folytán és szerkesztése alatt indult meg, valamint a magyar országgyűlési kerületi Napló megindítása szintén neki köszönhető, 1839-ben pedig a főrendi Naplót alapítá meg. Ugyanakkor egy ideig gr. Batthyany Lajos titóknoka volt. Az 1848-iki országgyűlésen a naplók, országgyűlési iratok s törvények kiadója volt; a m. ministerium által a gyorsírók főnökévé neveztetett, s mint ilyen több társával a „Közlöny“ tudósításait szerkesztette. 1849-ben egy ideig kormánybiztosi minőségben működött Erdélyben. — Azóta Pesten Heckenast kiadónál szerkesztéssel foglalkozik, nevezetesen ő szerkeszti a „Vasárnapi és Hétköznapi könyvtárt.“ Folyó évben Török János leléptével a „Magyar Sajtó“ szerkesztését vette át. Önállólag megjelent tőle: „Visszaemlékezések.“ Jelenetek és adomák a magyar életből. Pest, 1856.

Halász Dezső, szül. Nagyváradon 1835. octob. 2-án ref. szülőktől. A nyolcz gimnasiaiis osztályt szülőhelyén elvégezvén, s ugyanott az érettségi vizsgát is kiállván, 1854 óta Pesten az orvosi tanulmányokat hallgatja. Először 1854-

ben a Családi Lapok-ba közlött „Bucsusugarai“ című költeményt; ez idő óta többször jelennek meg versei a lapokban. A „Napkelet“ két kisebb beszélyt is hozott tőle. E folyó 1857-ik évben adott ki „Tölgyek és virágok“ cím alatt költői-beszély-füzért.

Hallerkői gr. **Haller János**, illy nevű híres erdélyi család ivadéka, a r. kath. vallás buzgó bajnoka, tudományáról és erényeiről híres férfiú volt. Apafi Mihály erdélyi fejedelem parancsára a fogarasi várba zárattott, hol az unalom óraiban tollal kerese szórakozást; leirá Nagy-Sándor tetteit, Troja bukását s némelly példázatokot magyarul, melly munkáit együttvéve „Hármas Historia“-nak nevezé. Megjelent e jeles és tanulságos munka Kolosvárott, 1645. Másodszor Posonyban, 1750. Tordai főispán korában Corenus J. után fordítva kiadott illy című munkát: „A békeséges türésnek paizsa.“ Tsik, 1682.

Hamari Daniel, orvos-sebész-tudor, szül. Tatán, Komárommegyében 1826. mart. 25-én. Tanulmányait szülőföldén kezdé, a philosophiát és jogot Pápán végezte be, hol a főiskolánál virágzott „Képzőtársulat“ titkára, s az „Olvasó-társulat“ könyvtárnoka volt. Már mint pápai tanuló közlött a lapokban némi dolgozatokat, főleg epigrammákat. 1847-ben Pestre jött a gyógyászatot tanulmányozni. Ez idő alatt több, kivált a gyógyászat körébe vágó czikk jelent meg tőle. A Hölgyfutárba szépműtani értekezéseket, beszélyeket s egy-két lyrai költeményt is közlött. Mint gyakorló orvos-növendék latinból magyaritva kiadott egy „Vénytant.“ Tanpályája végezte után a pesti gyermekkórháznál segédi állomást nyert; 1854-ben orvos és sebésztudorrá avattatván, szülőföldre, Tatára költözött, hol szép sikerrel alkalmazza orvosi tudományát, s azonfölül az irodalommal is foglalkozik. A magyar lapokban időnkint megjelenő czikkein kívül kéziratban hever nála egy fordítmány „A mérgezésekről.“ Hamarit a magyar földtani társulat 1854-ben, a kir. magyar természettudományi társulat pedig 1855-ben rendes tag czimmal s oklevéllel tisztelte meg.

Handerla György, szül. Nagyszombatban, s ugyanott végzé tanulmányait. Pappá szenteltetvén, plebános volt Udvarnokon, Nyitramegyében; melly falu az esztergomi egyházmegyéhez tartozik. Később Galgócra tétetett át plebános minőségben s itt halt meg 1796. maj. 9-én. A méhtenyésztésről irt egy könyvet, melly „Uj méhész“ czim alatt Posonyban, 1794-ben jelent meg.

Betléni Hari, mások szerint hari **Betleni Péter**, szül. Erdélyben. Teleki grófi család költségén Németországban és Belgiumban képezte ki magát. Hazajövéen Wartensleben tábornoknál volt nevelő. Ekkor bocsátá közre nagy szorgalommal kidolgozott munkáját illy czim alatt: „Egy a Teremtőhöz felemelkedett elmének szabad gondolkozásai.“ Bécs, 1789. 8dr. 216 l. Ezen első művét urnőjének, szül. Teleki grófnőnek ajánlá, ki őt ezért egyéb jótéteményeken kívül ezer darab császári arannyal megjutalmazá. Szép versei „Erkölcsei és mezei három énekek“ czim alatt u. o. 1789-ben láttak világot.

Harsányi István, Egerben szül. s ugyanott 1763-ban a jezsuiták közé vétetett föl. E rend eltöröltetése után a premonstreiek közé állott; s midőn később József császár által e rend is eltörölteték; Kecskeméten plebános volt. A premonstreik rend visszaállítása után 1802-ben csornai préposttá választaték. Szónoklatáról elhiresedvén, többek kíváratára szent beszédeit sajtó útján is közrebocsátani készült. Közülök azonban csak „Urnapi predikáziói“ (Pest, 1792.), és b. Splényi Ferencz váczai püspök fölött mondott „Halottas beszéde“ (Vác, 1796.) láttak világot.

Harsányi Pál, született Gyűrében, Szabolcsmegyében 1806. Atyja ügyvéd és birtokos volt. Tanult Sárospatakon, később Lőcsén, s tanulmányait Késmárkon végezte be. 1830-ban ügyvédi oklevelet nyert. Az írói pályán szerkesztéssel foglalkozott. 1832-ben a „Mulattató“ szépirodalmi gyűjteményt szerkeszté tizenkét kötetben. Társa volt Orosz Józsefnek az 1832-ben megindított „Századunk“ és az 1834- és 1835-iki „Fillértár“ szerkesztésében. Jelenleg a

Mészáros Károly által megindított „Magyar évtapok“ egyik dolgozótársa. Számosb cikkei jelentek meg az 1839- és 1840-iki Jelenkor- és Társalkodóban.

Harsányi Sámuel, magyar nemes testőr, francziából magyarra fordítá D' Arnaud „Érzékeny meséit.“ Megjelentek Sopronyban, 1794. 8dr. 569 l.

Hatvani István, szül. Debreczenben s Biharmegyének aljegyzője volt. Kiadott „Mesék“-et, Debreczenben, 1799. 12dr. 16 és 104 l. Tőle van: „Klementina avagy a testamentom,“ dráma Gebler után fordítva. Pest, 1790. „Teatromra alkalmaztatott és válogatva összeszedett munkák.“ 1792.

Hatvani István, orvostudor és bölcsészettanár a debreczeni főiskolában, szül. Rimaszombatban 1716. Tanult Debreczenben, azután Baselben. Mint tanár és orvos elhiresedék; ördögös tudományáról mai napig sokat regélnek. Több rendbeli orvosi és bölcsészeti munkákat adott ki latin nyelven. Még Baselben laktában jelent meg tőle „Az uri szent vacsorára tanító könyv.“ 1760. 8dr. 351 l.

Hatvani Pál, Bihar- és Szabolcsmegyék volt hitos táblabírája. „Némelly följegyzésre méltó történetek“-et irt, s kiadott Kassán, 8dr. 290 l. Más munkája Plutarchus görög eredetije után fordítva „A gyermekek neveléséről.“ Budán, 1795-ben jelent meg.

Házi János, szül. Kecskeméten. Egyéb tanulmányai közt különösen a török nyelvet tette magáévá s ez okból őt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem irnokává és tolmácsává választá. Egy tudós Envaral Asikin nevű töröknek munkáját fordította magyarra, mellyben a török erkölcsi tudomány tárgyalatik, s azt gr. Bethlen Gábornak ajánlotta. Melly munka „Török Alkorán“ czim alatt Kassán, 1820-ban látott világot.

Hegedűs János (mikolai), végezvén Sárospatakon iskoláit, a felsőbb tudományok kedvéért Angolországban hosszabb ideig tartózkodék. Itt adá ki magyar fordításban Grosse Sándor könyvét illy czim alatt: „Mennyei igazság

tüzes oszlopa.“ Tartalmazza a vallás alapelveit. Más három munkája: „Lelki prebenda;“ „Szentek napi száma“ és „Biblia tanui“ czim alatt Utrechtben 1748-ban jelent meg.

Hegedűs Lajos, színész és színműíró, szül. N.-Kun-ságban, Kisujszálláson 1818-ban. Alsóbb iskoláit a költészeti osztályig bezárólag szülővárosában végzé, s már akkor szép jeleit adá költői tehetségének. Tanulmányait a debreczeni collegiumban folytató 1836-dig. Ez évben az akkor Fáncai Lajos igazgatása alatt álló színésztársasághoz szegődött, s néhány év múlva a pesti nemzeti színház tagjává avattaték. Erejét a színműírásban is sikerrel kísérte meg: „A hazatértek“ czimű, négy főlvonásos drámája, valamint „Róza királyné“ népies színműve a pesti színpadon tetszéssel fogadtatott. — „Attila“ czimű drámája előadatará vár. — Később a francia nyelvet tevén sajátjává, Corneille „Cid“ czimű legnagyobb drámáját jambusokban magyarra fordítá, mért a pesti színházi igazgatóság által háromszoros fordítási díjjal jutalmaztatott. Legnagyobb tetszést azonban „Bibor és Gyász“ czimű, 4 főlvonásos drámájával aratott, melly Jókai „Könyves Kálmán“-jával a Tomori Anasztáz által kifizött száz arany drámai pályadíjban osztozott 1856-ban. Fő érdeme e műnek az, hogy merő becsületes, nemzetünket gyönyörűen jellemző alakokat tüntet föl, s szerzője, a nélkül, hogy kebelrázó gonoszságokhoz, vagy fondorkodásokhoz folyamodott volna, az eseményeknek helyes összeállítása által szívemelő hatást tudott ébreszteni. A mű vak Bélánk sorsát ábrázolja. — Ezt követte még azon évben „Nagy Lajos és kora“ czimű drámája, melly az ítések nem igen kedvező véleményezésében részesült, s állítólag módosítva fog újra színre kerülni. — Legújában „Cornelia Roma leánya“ czimű tragoédiát végzett be. Azonkívül lefordította Scribe-nek „Államférfiak“ czimű vigjátékát; Dumas-nak „Cameliás hölgy“ czimű drámáját; és Samson után a magyar színpad részére írta a „Három feleskei notarius“ czimű vigjátékot. Vannak néhány levelei is; ilyenek: „Trón és szerelem“, „Csilla a Balaton leánya“

a Divatcsarnokban; „Szép Mariska“ Müller Gyula nagynaptárában. Jelenleg mint vidéki dráma-, opera-, és népszínműtársulat igazgatója használ a nemzeti ügynek.

Hegedüs László, sárospataki reformatus pap és alsó-zepléni esperes születésének helye Sárospatak, ideje nov. 13. 1814. Az elemi oktatásban szülei háznál részesült mindaddig, mikor aztán 1821. évben a sárospataki főiskolának gymnasiumra előkészítő legalsó osztályába léphetett. Középiskolái végeztével jul. 17. 1829. az akadémiai tanfolyamra mozdított elő, s nevét aláírta az akadémiai törvényeknek. Mintegy hét évet töltött a bölcsészeti és theologiai tudományok körül, egyszersmind a jogi leczkéket is hallgatta azalatt egy évig, midőn 1836—7. évek folytán Eperjest választá tanulóhelyeül, azután pedig a Szepességen Poprádot, hol a nép teljesen német ajku, s a német szót annál inkább az életből vehető. A mint másfél év múlva Patakra visszatért, az ugynevezett esküdt deákok sorába emeltetett, s mint ilyen lőn segédtanító a vallás, latin nyelv és természet-tani szakban; 1838—9. iskolai évre pedig köztanító a rhetorikai osztályban. A sárospataki ref. egyháznak ez idő szerint nem vala rendes papja; s történt, hogy Hegedüs nyilvános helyen szónokolt, és kedves előadásával annyira megragadá közönségét, hogy még az iskolából jul. 28. 1839. megválasztott a pataki egyház által rendes pappá. Azonban ő nem látta magát olly igen a műveltségi pálya végén, hogy külföldre vonzó vágyairól lemondhatott volna. Az egyház szívesen hajlott választottja kérésére; így H. használta az időt, s igyekezett javára fordítani; a honnan föltett czéljaihoz képest leginkább a Spree-várost, Berlint s egyetemét jelölte ki, hol kedvencz tanulmányai: bölcsészet és hittan, ugyszintén a népnevelési szakok, az idő szerint, nagy hirben állottak. Egy kerek év telt a külföldi tartózkodásba, midőn Patakon újra megjelenvén, jul. 26. napján 1840. tartá beköszönő beszédét illy alapigék nyomán: Ne félj! ennekutána embereket fogsz (Luk. 5, 10.). Ez idő óta mint pataki ref. lelkész folytatja papi hivatalát, s ki-

tünő pap és szónok hírében áll. Harmadik eset, a reformatio ideje óta, hogy Pataknak Patak szült papot. Első volt Pataki Füsüs János, 1626. táján; Láczaai Szabó József 1807. és Hegedüs 1840. Mindegyik méltó egymásra úgy is mint előd, úgy is mint utód. Hegedüstre az egyházi pályán sajátos utja várakozott a kitűnésnek. Megjelent az egyházmegyei gyűléseken s hallgata, mint rendesen minden lelkész, a ki nem ülnök, úgy hozván magával a tanácskozás rendje, tekintélye. Ő, nyilvánosan tudatik, hogy nem türelmetlen a vélemények iránt, s annál kevésbé vakon hódoló, vagy talán viszketeg az ellenmondásra. Megtörtént mindamellett, hogy egyszer csak felszólal az ifju pap, s a mit mond, tetszik, a mint előadja, az sem rossz. Bármilyen jól ütött ki a még csak nem is ülnök pap merészsége, megfoghatatlannak maradt az öreg urak előtt a példátlan eset. Noha szavai eléggé komolyak és nyomatékosak valának: életkora, ehhez talán alacson termete, ifjonczi arczulata, mind nem volt szemökben elegendő; de azért Hegedüstre nézve meg volt nyerve a merénylet, s ha ő volt az első közpap, ki szót emelni közhelyen bátor vala; megérdemli, hogy ez följegyeztessék, mert szavai az alsózempléni egyházmegye tanácskozásaiiba valósággal az előhaladás, a javítás kívánságát veték be, mikép az öregebb papok is megjegyezték róla némi gunynyal, hogy tud indítványozni. Az első föllépés önkényt jött, önkényt sikerült. Hegedüs nagyobb körbe akarván felvinni gondolatait, az egykori protestans egyházi és iskolai lapot választá közlönyül, irván fölös számmal cikkeket leginkább kedvenz tárgyai: vallás és bölcsészet, aztán a népnevelés ügyében. Azonban az egyházmegye, mint törvényes organum volt mégis emeltyűje gondolatainak s Alsózemplén ekkép lemondván az ifju iránti előítéletről, annál szebben, magához méltóbban, szeretettel fordula hozzá; különösen magáévá tevén „praeparandia“ felőli indítványát, egyházmegyei akaratként vitte föl a Tiszán inneni egyházkerület gyűlésére, melly azt elfogadta és saját területén a népnevelést átalakítani nagy nemesen munkába

is vette; azonban közbejött a forradalom, s a kezdet abban hagyatott. Forradalom után ismét pezsgésbe hozatott a népnevelés gondolatja, ismét kezdtek róla jegyzőkönyvezni; Hegedüs pedig elővette a kedvencz eszmét, s munkával látott hozzá, és népiskolai könyvek írására fordítá elméjét, elismerésre találván néhány főiskolai tanárnál, kik vele szakilag szövetkeztek, s az ő terve szerint és felügyelése alatt megindult a „Népiskolai könyvtár,“ mellyből ugyanazon módszer után készítve eddigelé két kötet forog közkezen, 1853 óta másod sőt harmad kiadásban is némellyik. A népiskolai tanítás ez által azt az előnyt nyerni mutatkozik, hogy meg fog mentetni a bizonytalan módszerek után, vagy inkább minden módszer nélkül irt, céliránytalan, s ezenfölül avatag nyelvű s előadásu kézikönyvektől. Igaz ugyan, hogy példányul Seherr Tamás népiskolai könyvei fogadtattak el, de hogy a választás jól ütött ki, mutatja a következés. Föl kell még ez adatok után említeni, hogy H. Sárospatakon, Csécsi Pál jeles tanító által, olly rendbe szedte a városi elemi iskolát, hogy eddigelé már szinte mintaiskolát csinált belőle, életbe léptetvén az írva-olvasó módszert, mellyen dolgozta alább előjövendő kézikönyveit is; s ez által hatalmas lendületet adott a népnevelésnek; gyakorlatilag is jónak mutatkozván, mit elméletileg olly régen pártolgatott. Eme törekvések nem maradhattak figyelem nélkül, s mintegy feszítvén a tért, az ifju lelkész körül csak nagyobb terjedelmű munkásságra készíték neki a pályát. Somosi János alsózempléni esperes 1854. leköszönvén hivataláról, mellé proseniornak Hegedüs választatott, kit halála után nem sokára, ugymint 1855. évben mint valóságos, rendes esperes váltott fel igen szép választással, mert ötvenkilencz szavazó egyház közül, annyi jelesek mellett, ötvennyolcznak a szavazata esett rá és csak egyetlen egy másra. Így sept. 23. 1855. belépett a hivatalnak nemcsak terheibe, hanem rangjába is véglegesen. Az illy szép bizalommal nyert magasabb nemű pálya kezde megfelelni törekvéseinek. A népiskolák rendezésére vonatkozó körlevelei

forrongásba hozták a néptanítói kart, s már eddig a javítás útjára terelték Alsózemplént. Ezenfölül a „praeparandia“ ügye újból elővétellett, s 1855. őszén, mint alsózempléni indítvány terjesztetett föl az egyházkerületnek Sajó-szent-péteren sept. 30 és octob. első napjain tartott gyűlésén, élőszóval is tolmácsolva Hegedüs által. A rég óta ápolgatott eszme, illy módon, jelenleg a létesülés küszöbén áll, s ha Isten segít, folyó 1857. év őszén meg fognak kezdetni a „praeparandiai“ előadások. Munkái: 1) Elemi oktatás beszéd, írás, olvasásban; népiskolai tanítók számára. Sárospatak, 1853. 96 l. 8dr. — 2) ABC és Elemi olvasókönyv. 1853. XIX. és 68 l. 8dr. (Ezen olvasó könyv jelenleg öt ezer példányban nyomatik, már harmadik kiadást ért 12dréthen.) — 3) Vezérkönyv a magyarnyelv tanításában. Tanítók számára. Sárospatak 1855. 313 lap 12drét. — 4) Magyar nyelvtan algymnasiumok és 5) népiskolák számára. Sárospatak, 1855. 12dr.; amaz 275, emez 209 lap. — Ezeken kívül irt számos czikkelyeket a prot. egyh. és isk. lapba, mellyek után ítélhetni Hegedüsről, hogy mint bölcsész, Hegel tudománya iránt van előkelő szeretettel, valamint a hittannak is olly uton védője, mint az Schleiermacher kezdeményezése után a hegeli gondolkozás befolyása szerint tökéletesített.

Hegyesi István, Apafi fejedelemsége alatt Erdélyben állam-uradalmi főnök, illy czimű könyvet bocsátott közre: „Kegyesség nagy titka,“ a Szentháromságról szóló magyarázat az unitariusok ellen. Nyomatott 1684. A szerző nevét e betűk jelölik B. J. H. I. vagyis Boros-Jenői Hegyesi István. Irt azonfölül latin nyelven egy polemiai munkát, melly kéziratban maradt.

Hegyalusi György, vásonyi ref. predikátor, illy czimű imakönyvet irt: „Száz Levelű rózsza.“ Megjelent 1729.

Helmeczi István, kőrösi predikátor, később superintendens, Calvin tanainak heves védője, egy polemiai munkát adott ki Bernád Pál ellen illy czim alatt: „Igazság paizsa, mellyel a Krisztustól szereztetett Sákramentum Sz. Vacsora felől az Helvethzai Konfessioban kiadatott igaz tudományt

erősíti.“ Nyomatott Utrechtben, 1743. — E munka ellen Gusztényi egy vastag kötetet irt és állitmányait megczáfolá.

Hermann József, szül. M.-Óvárott. Előbb óvári, később győri plebános és kanonok, hires hitszónok volt. Szónoki nagy tehetségéről tanuskodnak Győrben és egyebütt nyomtatásban megjelent és számos kéziratban maradt egyházi beszédei. Illyenek: „Loyola sz. Ignácznak szerencsés hadi esete.“ N.-Szombat, 1759. „A gyalázatos egyenletlenség. Győr város visszavétele alkalmára.“ 1759. stb. Egyéb, nyomtatásban megjelent művei: „A keresztény oktatás Gyülekezetének tudománya.“ Győr, 1760. „Szent Istvánnak királyi és apostoli kereskedése.“ U. o. 1760. Irta Vadosfán. „Három Idvességes üdvözlés, mellyel gr. Eszterházi F. Nádasdi M. és Zichy Istvánt tisztelte.“ U. o. 1761. Meghalt 1775.

Hermolaus családi néven More György, szül. Posonyban. 1769. ben a minoriták közé fölvétetett, s mint illyen Budán 1781. ben Katona István tanítványa volt. Fölszenteltetvén, több helyütt tanár és Bécsben hat évig magyar hitszónok volt. Meghalt Posonyban 1794. ben. Számos német munkáin kívül magyarul nyomtatásban megjelentek tőle: „Szent István magyar király ünnepén mondott beszéd.“ Posony, 1786. „Az ur Jezus kinszenvedéséről.“ U. o. 1787. „Boldog halálra elkészítő imádságok és oktatások.“ Bécs, 1789. „A keresztény jóságnak és erőségnek tüköre dicsőséges sz. István.“ U. o. 1790. „Egyházi beszédek.“ 4 kötet. Posony, 1791—93. „Ünnepi beszédek.“ U. o. 1794.

Hevenesi Gábor, tudományáról s fáradhatlan buzgalmáról hires jezuita, szül. 1656. Vasvármegyében. 1671. Sopronban a szerzetbe fölvétetvén, felsőbb tanulmányait Gratzban végzé el olly sikerrel, mikép kiállván a szigorlatokat Bécsben, a bölcészet és theologia tudorává avatott föl. Bécsben töltött egy évi tanárkodása után többnyire tanodaigazgatói tisztet viselt különféle helyeken, utoljára Bécsben a Pázmány alapította intézetben. Hő ápolója volt a tudományoknak, s azokat Magyarországbán minden kitel-

hető erővel terjeszteti igyekezett. Maga is folytonosan buvárkodott, s naponkint csak négy órát szentelt az alvásnak. A testi sanyargatást nagy mértékben gyakorlá. Többi közt beszélük róla: hogy derekán vas lánczot viselt, melly végre a husba ette magát, s csak kimetszés által leheté azt levenni. Meghalt 1715. Bécsben. Vas szorgalmát a theologiai tudományokon kívül különösen a magyar egyházi történelemre fordítá; czélját leginkább okadatok gyűjtése által vélte elérhetni: innen van, hogy holta után tömérdek (száznál több vastag kötetre terjedő) okmány- és emlékirat-gyűjteményt találtak nála, mellynek egy része a pesti egyetemi könyvtárba került. — Napvilágot láttak: Alphabetum Anglicum; Ars bonae mortis; Aucupium innocentiae; Calendarium Eucharisticum; Ephemerides piarum Ephemeridum, seu opera ascetica. Nyomattak Nagyszombatban, s némelyek magyar nyelvre is lefordítottak. Munkái közt még különösen kiemelendő: „Cura salutis, sive de statu vitae, mature ac prudenter deliberandi methodus.“ Bécs 1714. Holta után e munkája ellen a magyarországi szerzetesek több czáfoló munkát irtak. — Megemlité még, hogy e fáradhatlan férfiú igen sokat tett s pénzeket nagy sikerrel gyűjtött a hazai tud. intézetek emelésére.

Hevesi Sámuelről fönmaradt: „A boldogul meghalásnak mestersége.“ Posony, 1786.

Hodászi Hodászy Lukács, szül. N.-Váradon. Tanult Wittenberg- és Heidelbergában 1580. táján. Innen ismeretségbe és holtig tartott barátságba jutott Pareussal. Haza jöven, Báthori Istvánnak Ecseden udvari lelkésze lön. 1604-ben debreczeni lelkészszé, és a csengeri zsinatban tiszameléki superintendenssé tétetett. Báthori István meghalván, fölötté ő mondott halotti magyar beszédet, melly 1605-ben kinyomatott. — 1609. oct. 12. II. Mátyás király által Zabó Margit nejével, András és Mihály fiaival együtt megnemesítettett. Élete utolsó éveit megkeseríté Szilvás Ujfalvi Imre, debreczeni tudós tanár s azután nagyvárad i lelkész és senior, ki szintén a superintendensi hivatalra vágyva, az egyházi

fegyelem tekintélye ellen küzdött és izgatott. E viszályok okozák, hogy Hodászy „Assertiones Orthodoxae de potestate Ecclesiastica XV thesibus comprehensae“ czimű értekezését megírván, azt 1610. közrebocsátá. Ujfalvi 1610-ben a váradi gyűlekezetben aláírta ugyan az eléje terjesztett pontokat, de ezzel izgató szándoka ki nem aludt. 1611-ben ujra elkezdé izgatásait, mindezeknek 1614-ben a szatmári zsinatban reá kimondott száműzetés vetett véget. De azon idő alatt 1613. maj. 15-kén Hodászy Lukács épen az egyházban tartott könyörgése alkalmával leesvén, hirtelen kimult. Fölötte K. Dayka János mondott gyászbevezédet, melly azon évben Debreczenben került ki 4dr. alakban sajtó alól.

Hodor Pál (szentpéteri), vathai ref. predikátor, Seiler gróf után magyaritva kiada illy czimű munkát: „Keresztény vallásnak és egy keresztény filosofus vallásának summás leirása.“ Debreczen, 1799. 8dr. 398 l.

Hoffner József, szül. Veszprémben 1794. márt. 25-én. Végezve szülőhelyén és Pesten alsóbb tanulmányait, az orvosi tudományok hallgatása végett Bécsbe ment, s ott nyert 1822-ben orvostudori oklevelét. 1826-ban a pesti egyetemhez az állatorvosi intézet tanárává és igazgatójává, 1832-ben a magy. akademia lev. tagjává neveztetett ki. Meghalt Pesten 1841. dec. 16-án. Munkái: „Utmutatás a ló külsejének ismeretére.“ Schwab Kourád után magyaritva. Pest, 1832. „A ló-kereskedés, minden titkaival.“ Tanecher Seyfert után. Pest, 1833. Ő magyaritá Balassa Szilárd munkáját is „Az erőszak nélküli patkolásról.“ Pest, 1828. Kéziratban maradt tőle: „A patkolás tanitmány, kovácsok és nevendékbaromorvosok hasznára.“ Végre „Az embernek szelleme“, Hartmann Fülöp után magyaritva.

Holló Mihály, prépost, főthi alesperes és plebános, szül. Félegyházán, a Kis-Kunságban 1806-ban jun. 2-án. Iskoláit szülőhelyén kezdé, Budán folytatta, és Váczon, hol a nevendékpapok közé fölvétetett, végezte. 1830-ban áldozárrá szenteltetvén, kápláni minőségben működött Hatvanban négy, Kókán fél évig. 1835-ben Gödöllő mezőváros lel-

készévé a herceg Grassalkovics udvari papjává lén. 1841-ben Dunakeszibe ment lelkipásztornak; s innen 1845-ben az upon alapított főthi plebániára hivatott, hol 1853-ban alca-peressé, 1855-ben pedig préposttá neveztetett. A lelkes egyházi férfiú mint a tudomány és irodalom tevékeny pártolója; e téren is érdemeket szerze magának. A Jelenkorban és Hírnökben megjelent tudósításain kívül 1841-ben egy Gyászbeszédet bocsátott közre hg. Grassalkovics életrajzával; 1856-ban fordította le Wiseman Miklós bibornok és westminsteri érseknek „Fabiola vagy a katakombák egyháza” című igen tanulságos és épületes művét, s azt a Sz.-István-Térapiátnak ajándékozta, melly által ugyanazon évben ki is adatott. A Pázmány-füzetekben megjelent a főthi templom beszentelésékor mondott jeles beszédje, mellyben az említett egyház keletkezését és építését érdekesen írja le. Ez év folytán, a tudományok és művészetek iránti szeretettől ösztönözötten, egész Olaszországot beutazta.

Homoród-Szentpáli Ferencz, Verébcezi törvénykönyvnek compendiumát magyar versekbe foglalta és kiadta Kolosvárt, 1798.

Horányi Elek, hazánk leg tudósabbjainak egyike. szül. Budán 1736. febr. 15-én, előkelő nemes és vagyonos szülöktől. Atyja megyei alispán és kir. tanácsosi címmel disztított férfiú volt. Nagyszombatban, Posonyban, Kassán és Győrött kitűnő sikerrel végezvén elsőbb tanulmányait, s az ületésénél fogva kínálkozó előnyök háttérbe szorításával egyedül a tudományok miveltését tűzte feladatául; e célból a kegyesrendiek szerzetébe állott, s a próbaévek letöltése után 1752. Privigyén letévé a szerzetesi fogadalmakat. Elöljárói engedelmével a felsőbb tudományokbani alapos kiképeztetés végett Romába utazott, hol a latin és görög nyelv, régiségek, történelem, bölcselkedés, mathesis és theologiai ismeretek valának kedvencz tanulmányai, s ezekben annyira kiképezé magát, hogy már tanuló korában is a leg tudósabb tanároknak és bibornokoknak szeretettét, és barátságát kiérdemlé. Különösen pedig a természettanban,

Magyar Irók.

ugyszólván, tekintélyre vergődött; s midőn Beccaria János kegyes rendűnek Franklin „Villany-elméletéről“ olaszul írt munkáit latinra lefordította s Nápolyban sajtó alá bocsátá, Severini Miklós nápolyi kegyes iskolai rendfőnök által bölcsészettanári székkal kínálta meg. Horányi azonban hazájába vágyott vissza, ismereteit nemzete javára szentelendő. Előbb azonban bejárta Olaszország főbb városait és tudományos intézeteit, továbbá Schweizot, Német-, Angol-, Franciaországot és Belgiumot; haza érve, előbb Váczon, azután Nyitrán, Kecskeméten, Óvároton, Szegeden tanítással foglalkozott. Végre az akkoriban föllálló váczi Theresianumban lett philosophiai tanár, mely állomásán kitűnő hirt és nevet szerze magának. 1769-ben lelépven tanszékéről, ujra Olaszországba utazott, és Dalhamnak „De ratione recte cogitandi, intelligendi et loquendi“ című munkáját tudományos jegyzetekkel Velenczében kiadta. 1771-ben visszatért, s kizárólag a tudományokkal foglalkozott 1778-ig, mikor bölcsészettudori koszorút nyervén, a pésti lyceumban négy évig a történetek tanára volt. 1780-ban, mikor az egyetem Pestre tétetett át, az ennél neki ajánlott széket el nem foglalá, hanem visszavonulva, munkái összeállításával és kiadásával foglalkozott, miglen 1809. szept. 11-én meghalt. — Huszonöt, részint saját, részint másoknak, általa bővített s helyes észrevételekkel és jegyzetekkel ellátott munkáit bocsátá közre; három kéziratban vagyon. Ez előbbiek közül kettő, ugymint: „Keresztény hittan“ Nagyszombatban 1761.; és „Magyarország hatalmas és dicsőséges királyainak és első vitézkedő kapitányainak emlékeztető koporsó épülete“ Budán, 1773. magyar nyelven jelent meg. A latin nyelven írottak közt első helyen áll s a külföldön is méltánnyalással fogadtatott „Memoria hungarorum et provincialium scriptis editis notorum;“ s továbbá: „Scriptores Piarum Scholarum et LL. AA. Magistri“ etc., „mellyben leginkább szerzete iránti kegyeletét tanusítja. Helmezy az elhunynak halálára verset készített s véglapjára a következő anagrammát függeszté: H á n y i r ó.

Horváth (Petrichovich) Ferencz, erdélyi származásu bíres jogtudós, az unitaria vallást követte, s ennek védelmére írt illy czimű könyvet: „Apologia Fratrum Unitariorum, azaz: az Unitarius Atyafiaknak mentségére és egyzersmind keresztényi értelmeknek megvilágosítására rendeltetett Írás; mellyben megmutogatatik, hogy azok a dolgok, mellyekkel az Unitaria Religio, értelem és vallás terheltetik, és világ előtt gyűlölséggé tétetik, méltatlanul hirdettetnek.“ Nyomt. Kolosvárt, 1701. 4dr. 145 l.

Horváth Gábor, Jézus társaságának tagja, Szerdahelyi G. latin eredetije után fordítva kiadott illy czimű munkát: „Lelki szemgyógyító, avagy a szenteknek stb. tiszteletében némelly vak nem-catholikusoknak megvilágosítására való könyvecske.“ Kassa, 1725.

Horváth György, illy czimű munkát írt: „A természetnek és kegyelemnek Oskolája.“ Győr, 1765.

Horvát Imre, sz.-ferencz-rendi szerzetes „Sz. Mária Magdolna esetét és megtérését, írta meg. Vác, 1771.

Horváth József, magyar akadémiai rendes tag, szül. 1794. febr. 1-jén, Vas megye Lukácsháza nevű, Kőszeghez egy órányira eső helységében. Tíz éves korában Kőszegre küldeték az elemi és középtanodákra, hol Faludi Ferencz munkái vonzák először és igen korán a magyar irodalomhoz. 1811-ben Bolla Márton kegyesrendi főnök által e szerzetbe fölvetetvén, Kecskeméten állotta ki a két próbaévet, hol segédtanítóul is alkalmaztatott, s a kiszabott tanulmányokon kívül szorgalmasan foglalkozott a romai remekírókkal, s az ott kezéhez került magyar szerzőkkel: Révay-, Baróti-Szabó-, Dugonics- és többekkel. Ekkép a nappali órákat éjjeliekkel is megtoldván, a latin verselés mellett a magyart is nemcsak maga üzte, eleinte a régibb rimes, utóbb a mértékes formákban, társaival verses levelezést folytatva: hanem ezeket is hévvel buzditgatta a magy. irodalom szeretetére, és e téren munkásságra. Ernyedetlen szorgalmának tannai a kézíratai közt fönmaradt számos kivonatok, egy latinból fordított mythologiai-historiai szótár töredéke. (A—

Mi-ig) s a ritkább magyar szavak gyűjteménye. 1813-ik év őszén a tatai gymnasiumba tétetvén át, itt a második nyelvtani osztályt látta el, s ez időben Horác és Ovid, s több magyar remekíró szenvedélyes olvasgatása mellett a francia és olasz nyelvet is tanulmányozta. Már most a világba vágyó ifjut az őt atyailag szerető Bolla édesgető szavai a zárda falai közt többé vissza nem tarthatták: 1814-iki tanév végén a szerzetből kilépett, és Szombathelyen megkezdte a bölcészeti folyamat; a második évet pedig Pesten végezte, hol üres idejét könyvtárakban és otthon olvasással és némelly szépirodalmi munkák fordításával tölté. Az e nemű foglalkozást mint orvosnevendék is folytatta, sőt versgyűjteményét 1819-ben censura alá is bocsátotta, melly gyűjteménye azonban költséghány miatt világot nem láthatott. Ugyanezen évben nyerte meg a bölcészeti tudorkoszorut is. Később a szépirodalmi olvasással fülhagyott; e helyett Frank Péter népszerű könyvecskéjét „Az egészséges gyermeknevelésről,” és Beckerét „A nátha és köhögésről” fordította le, mellyek szintén kéziratban maradtak. 1822-ben orvostudornak avattatott föl, melly alkalommal a füllobról értekezett latinul. -- Mint orvos, gyakorlatát Pesten kezdte; de nem sokára megházasodván, Kőszegen telepedett le, honnan 1823-ban ismét Pestre tért vissza. Itt folytatta írói működését, s Goelianek „A testi gyermeknevelésről” irt jeles munkáján kívül, Hahnemannnak „Organon-“át fordította le, mellyet utóbb Bugát a maga kiadásában használt is. Év mulva Bakabánya tiszti orvosává levén, Pestet elhagyta, s 1825-ben Hontmegye tiszteleti, 1829-ben rendes főorvosává nevezetvén, terjedelmes hatáskört nyert ugyan, írói szorgalmával azonban akkor sem hagyott fel; sőt számos népszerű orvosi munkákat fordítgatott, mellyek közül 1829 és 1830-ban Frank Lajos „Orvosi házi barát“-ja kétszer egymásután jelent meg. A következő esztendőben szintén két kiadást ért Becker „Tanácsadója az elhálás körül.” Továbbá megjelent tőle Wendt munkája „A buja senyvről,” Richter Fridriké „Az aranyérről,” utóbb t. i. 1834-ben

Floyeré „A hideg viz munkálatairól.“ Némelly apróbb cikkeket az Orvosi Tár és Pesti Társalkodóban közlött. Legterjedelmesebb s legnevezetesebb munkája id. Plinius Természettudományi Encyclopaediája, mellyen mind haláláig dolgozván, abban a huszadik könyvig haladt; melly azonban, valamint számos egyéb dolgozatai kéziratban maradtak. Az akademia igazgatósága őt legott az intézet megalakításakor vidéki első rendes taggá nevezte, melly minőségében az orvosi műszók magyarázása s tájszók beküldése által munkált közre. Meghalt 1850-ben.

Horváth József, r. kath. áldozár, érsekújvári plebános-helyettes, később tardoskeddi plebános, Gánótz Antal latin művét magyarra fordítá és kiadá illy czim alatt: „Emberi okosság avagy mesterség, mellyel az ember magát és szerencséit magasra emelheti.“ 1760. Többi művei: „Az Isten szülőjének, a B. Szüz Máriának védelmezése.“ Hannerberg után szabadon fordítva Nagyszombat, 1791. 8dr. 202 l. „A keresztyén életnek kezdeti és tanúsági.“ Posony, 1778.

Horváth Sámuel, szül. 1753-ki mart. 17-kén Nemeskén, Sopron vármegyében, Tanult a posonyi gymnasiumban harmadfél, a soproniban nyolcz évig. Azután külföldre ment és Wittenbergában töltött két évet. Haza jövé, 1778-ban Palotán, 1783-ban Gyönkön, 1787. N.-Gerezden, végre 1798-ban Bakony-Tamásiban lett lelkészé. Kiadott munkái ezek: 1) Az Ur asztalához járulóknak oktatások, 1790. 8dr. — 2) Keresztény ABC. avagy a keresztyén tudománynak első betűji. 1796. 8dr. — 3) A hétnek minden napjaira való reggeli és estveli stb. imádságok. Győr. 1799. 12dr. — 4) Imádságos könyv, vagy a közönséges isteni tiszteletre és az időnek s különféle eseteknek környülállásaira alkalmazott könyörgések. Győr. 1799. 8dr. — Irt egy kis kézi Agendát is. Végre ő volt kiadója a Peatierőli rövid oktatásnak, melly Győrben nyomtatott 1806-ban.

Hrabovszky Dávid, szül. Felpéczen, Györmegyében 1804. maj. 8-kán. Külföldi utazásainak leírását „Utazási rajzok“ czim alatt két részben Kassán 1837-ben adta ki.

Hubay Miklós, „Költeményes munkáit“ Pesten, 1809-ben adta ki, melyek ellen Kazinczi „Tövises és virágok“ című munkájában gunyolólag nyilatkozik.

Hübner János, illy című munkát irt: „Száz és négy válogatott bibliabeli historiák, a melyeket a gyengéknek kedvéért összeszedett.“ Posony és Pest, 1791. 8dr. 496 l. Második kiadás. Komárom, 1804.

Hugo Károly, családi néven **Börnstein**, szül. Pesten 1817. Külföldön sok ideig tartózkodván, különösen a hasonszenvi gyógytant tevé magáévá, s azt sikerrel gyakorolta. Külföldön a lapokban szétszórt műbiralmi cikkei által tűnt föl. Haza jövéen, itt is német nyelven folytatta lapirodalmi működését. Magyarul színműveket irt, melyek a pesti nemzeti színpadon tetszést arattak, s némelyek mostanig a színház repertoire-darabjai. Illyenek: „Brutus és Lucretia“ szomj. 5 föl. „Egy magyar király“ szomj. 5 föl. „Báró és bankár“ dráma 3 föl.; ez legnevezetesebb darabja, melyben csak három személy szerepel, de kezdettől végig feszült figyelemben tartja a közönséget. „A világ színpada“ dr. 5 föl. „Bölcsök köve“ dr. 4 föl. Németül 1850-ben „Psalm eines armen Dichters“ című lyrai versei Pesten jelentek meg s tetszést arattak. A forradalom óta külföldön tartózkodik.

Hunyadi Ferencz, debreczeni predikátor és tiszántuli superintendens korában bocsátott közre egy terjedelmes munkát illy czímmel: „Keresztény archivarius avagy historiai gyűjtemény“, két kötet. Vác, 1794. 8dr. 538 és 470 l. Nyomtatásban fönmaradtak több halotti beszédei, s külön kötetekben: 1) „Diaetai predikátiók.“ Pest, 1791. 2) „Ötvenkét közönséges predikátiók.“ Kiadva Bobos István ó-budai predikátor által Vácson, 1797—99. 3 kötet. 8dr. 608, —538 és 647 l. 3) „József eladatása.“ Posony, 1795. 4) „Tizenkét predikátiók.“ Diószeg, 1797. Meghalt 1795-ben.

Huszár Gyula, szül. Tereskén, Nógrádmegyében 1838-dik évi február 25-én tehetős nemes kath. családból. Atyja, Károly a megyének egykori híres szónoka és országgyűlési

követe, anyja Traztyánszky Mária. H. Gynla, midőn 1851-ben Pesten iskolázott, mint tizen négy éves ifjú szép tehetséget. tanusító költeménynyel lépett föl a Hölgyfutárban; először ugyan névtelenül, azután neve alatt is több versezete jelent meg. Pestet később Béccsrel váltá fel, hol a polytechnicum tanulója lőn; mit azonban egészségeinek gyenge állapota miatt nem sokára abban hagyván, szülőihez mezei birtokukra vonult vissza, hol folytonos olvasás- és tanulással tölti idejét, s reményt nyújt, hogy egykor a hazának, és irodalomnak jeles tagjává válandik. Legújabbban jelentek meg Beszélyei egy kötetben (Pest, 1857.), mellyek cainos stylról, s írói hivatottságról tanuskodnak. Ebből a jövődelem legnagyobb részét a nemzeti színház nyugdíj-intézetének ajánlotta.

Huszár Károly, szül. Kethelyen, Vas megyében 1824-ik év april 23-án; atya iskolamester volt. Tanulmányait Szombathelyen és Tatában elvégezvén, 1841-ik évben Székesfehérvárott a papnövendékek közé fölvétetett. 1847-ben áldozárrá szenteltetvén, hat éven át Kálózson, Gyúrón, Pázmándon, Váiban és Fehérvárott mint segédlelkész működött. 1854-ben a székesfehérvári előljáróság által számos tanodái javára alapított hitelemzői állomásra választaték meg; e pályáján negyedév óta lankadatlan huzgalommal foglalkozik. 1855-ben egyszersmind szentszéki jegyzőnek neveztetett ki. A „Religio“ és „Katholikus Néplap-“nak több évtől fogva fáradatlan munkatársa; czikkei mindig a nevelés és az ifjuság körül forognak. 1854-ben adta ki „Történetekkel fölvilágositott Egyházi Beszédek“ czimű munkálatát 6 füzetben; 1855-ben az „Emléklapok-“at képekkel; s 1857-ben Porto Mauritio Leonárd világhírű szónok nagybőjti szentbeszédeit. Huszár Károly termékeny munkássága reményt nyújt, miszerint nemzeti irodalmunk töle még sok szép és érdekes műveket nyerend.

Husztli Endre, erdélyi születésű, tanult Enyeden, Kolosvárt és Frankfurtban a híres Heineck vezetése alatt. Hazatérvén, a kolosvári gymnasiumban tanárkodott, egy ideig

dicsérettel; később azonban hivatalát elhanyagolta, s ezért a felsőbbség által kérdőre vététt. S miután később a zsinat előtt sem akart megjelenni, 1752-ben a ref. egyházgyűlekezetből zsinati ítélet által kizáratott. Ezután ivásnak adta magát, s a főnemeseknél tartózkodva, ezeknek származási tábláit készíté s ebből élösködött. Végre a kath. vallásra tért és a gyulafejervári káptalannál nyert alkalmazást; de említett hibája miatt innen is elmozdított, s azontul az előkelőbbek udvarainál tengődött; miglen 1755-ben a halál véget vetett sanyaru életének. Még frankfurti tanuló korában írt egy értekezést „De Christo primogenito“ (1727.). Latinul több jeles történeti munkát bocsátott közre; ilyenek: Az erdélyi ref. gymnasiumok története (Frankfurt, 1720); „Jurisprudencia Hungarico-transilvanica“ (Szében, 1747.); „Commentarii de rebus Hunnorum“; végre Erdélyországnak története, melly magyarnl Dienes Sámuel által Bécsben, 1791-ben kiadva jelent meg illy czimmel: „Ő és Uj Dácia.“ Tartalmazza Erdély történetét 1696-ig.

Husztli, igaz néven Szabó István, orvos tudor, szül. Huszton. Arnd János imakönyvét hazai nyelvre fordítá, melly 1698-ban illy czim alatt jelent meg: „Keresztényi Jóságos tselekedetekkel tellyes Paraditsom kertetske.“ Ugyanő magyarra fordítá Bon bibornok elmélkedéseit s kiadá illy czim alatt: „Égre kezenfogva vezető Kalauz: melly a szent Atyáknak és a böltsességnek régi Szeretőinek Regulájinak velejét foglalja magában.“ Debreczen, 1705. Rövid, de alapos erkölcsi nézeteket magában foglaló könyv.

Husztli Péter, a trojai viszontagságokról következő czimü munkát adott ki: „Aeneis, azaz a Trójai Eneas dolgai: mellyben Trója megvétele és romlása, Trojaiaknak bujdosások Eneással együtt, Hadjok Olaszországban és Rómának eredeti, nagy szép diszes versekkel megíratik.“ Kolosvár, 1625.

Jakab Endre, világi kath. pap Erdélyben, gr. Batthyáni Ignác erdélyi püspök meghagyásából és költségén

magyarítva kiadá. Taupik J. predikációit „Vasárnapi igék“ cím alatt. Kolosvár, 1790.

Jákfi Balás, nyitrai püspök volt. Draskovics Gy. latin eredetije után magyarítva kiadá „Nagyszombatban, 1615-ben keletkezett b. Sz. Mária congregatiójának eredetét és reguláit.“ Nagyszombat, 1684. Nyomtatásban megjelent még egy remek „Halotti beszédje Draskovics György brszág bírása felett.“ U. o. 1687. Egy másik halotti beszéde gr. Czobor András felett Bécsben, 1692-ben látott világot.

Jákfi István, esztergomi kanonok és almai cz. püspök volt. Magyar munkája: „Sagittae venenatae, azaz, Halálnak mérges nyilai.“ Nagyszombat, 1743.

Jakabfalvi Román, szül. Miskolczon, 1691. dec. 28-án. Husz éves korában a minoriták szerzetébe lépett, s mint ilyen végezve felebbb tudományait, hittudori czímet nyert. Több helyen tanárkodott; Egerben és Szegeden a rend házáét, s később az egész magyarországi rendtartományt kormányozá. Megírta „Salesius sz. Ferencz Philothéáját.“ Megjelent Egerben, 1781.

Jankovich Miklós, régiségbuvár, a magy. akademiáé tiszte. tagja, szül. 1773. Pesten; hol iskoláit is végezte. Már tanuló korában nagy szenvedéllyel kezdé gyűjtögetni a m. régiségeket; okleveleket és íródlmi maradványokat. Iskoláit végezván, a kir. udvari kamaránál nyert alkalmazást, s titoknoksáéig ment; hivataláról azonban lemondott s egyedül a tudományoknak élt, 1846. apr. 18-án bekövetkezett haláláéig. Nagyszerű régiséggyűjteményt hagyott hátra, melyet halála után a nemzeti múzeum vett meg; sorozata a T. Gyűjtemény 1817-iki folyama XI. kötetében, s külön jegyzékben is le van írva. Számos, a m. nyelvet, irodalomtörténetet, történet- és régiségtant illető értekezéséi jelennek meg a Tud. Gyűjteményben és a m. akad. Évkönyvekben. Ilyenek: Levelek a magyar nyelv divatjáról I. Ferdinánd alatt; Magyar nyelv Rudolf alatt; Magyarorszáéban volt sociianus eöclenáékról; A magyar történet német íróiról; Kalendariumok Magyarorszáéban; Az arany balláról;

Érdem és bűn Szigetvár érdemében; Werbőczy halála; Wenzel király pénzeiről; Brandenburgi Katalin emlékkönyve; A villogó drága kövek eleinknél; Egyedi íbrik; Egy m. hőnek ujdonna felfedezett tetemei stb. Önálló munkái: „Magyar szónemzés ötven példákban.“ Pest, 1832. „Bevezetés a classica szerzők ismeretébe.“ Buda, 1811. „Besze János tudósításai.“ Pest, 1829—30. „Magyar hajdankor emlékeinek gyűjteménye.“ Pest, 1830. — Legnevezetesebb munkája: „A magyar könyvtár“ vagyis a magyar irodalom három századbéli (1533—1832.) jeleneteit előadó bibliographia kéziratban maradt; ugyesintén kéziratban fekszik a m. akademia levéltárában pályairata az idegen gyarmatok befolyásáról a magyar nemzetre.

Ihász Gilbert, született 1803-ki apr. 23-án Vaszaron, Veszprémmegyében. Tanult Pápán, Veszprémben és Győrött; ez utóbbiban a bölcsészeti tanulmányokat bevégezván, 1824-ben a csornai premontrai kanonokok szerzetébe fölvetetett. Ottan a győri papnöveldebe küldetvén, s ugyanott a hittudományi pályát 1830-ban bevégezván, pappá szenteltetett. 1832-ben mint segédlelkész Túrjén, 1834-ben pedig Keasthelyre rendeltetvén, mint tanár 12 évig, mint igazgató pedig 8 évig foglalkozott az iskola ügyeivel. 1853—1857. Túrjén nyugalomban lévén, üres óráit olvasás- és írással tölté; itt írta e czimű jeles munkáját: „A keresztény műveltség s erkölcsi magaviselet alapvonalai.“ Szombathely, 1857. 8dr. 302 l. Jelenleg a szombathelyi főgymnasiumban tanár.

Hlosvai János, Murány várában tartózkodék s ott fordította Meisner latin elmélkedéseit, s kiadta illy czim alatt: „Élek halok oh Ur Jézus te, benned, Azért te benned bizom. — Krisztus Urunk születéséről való két elmélkedések.“ 1639.

Illyefalvi István, egri kanonok és kassai plebános, Vásárhelyi Matkó István ellen irt jeles polemikus könyvet „A három idvességes kérdés igazsága ellen költ bányász csákánynak tompítása“ czim alatt. Megjelent Kassán, 1669, 4dr. 343 l. Ajánlva van Holló Zeigmond szepesi kamarai tanácsosnak. Azonfölül egyéb latin dolgozatain kívül egy

szomorujátékot hagyott hátra illy latin czim alatt: „Jephtha, tragoedia, hungaricis versibus reddita.“ Megjelent 1697-ben.

Illyés András, született Csik-Sz.-Györgyön, Erdélyben. Egyházi pályára lépven, a felsőbb tudományokbani kiképezetés végett Romába küldetett; hol szorgalmának, kitünő észtehetségének és jámbor viseletének fényes tanuságát adá. A hittudományokon kívül különösen a nyelvek ismeretében nagy haladást tett. Visszatérven hazájába, lelkészi hivatalaiban rendkívüli buzgóságot fejtett ki, s különösen mint hitszónok elhíresedék. Csakhamar posonyi kanonokká, s a XVIII-dik század elején erdélyi püspökké neveztetett. Az akkori belviszályok miatt főpásztori törekvéseit ohajtott siker nem követé; azonfölül szerény, alázatos jelleme sem férvén össze magas állásával, elvonultságot keresse. Sajat kérelmére és szorgalmazására főpásztori terheitől fölmentetett, s Béosbe vonult, hol hátralevő napjait csendes magányában kizárólag az irodalomnak szentelé. Erdélyből távoztakor versekbe szedett bucsuzatot intézett híveikhez. — Jeles egyházi beszédeit (számra 74.) magyar nyelven „Megrövidített Ige“ czim alatt kiadta Bécsben, 1693. — Megírá a szentek életét latin nyelven s kiadá illy czimmal: „Vitae Sanctorum.“ U. o. 1693. Magyar nyelven „A Szentek élete“ czim alatt, Nagyszombatban, 1705. Több kiadást ért. — Magyarra fordítá Roderik Alfonsnak művét e czim alatt: „A keresztény jószágos cselekedeteknek és a tökéletességnek gyakorlatossága.“ Nagyszombat, 1688—1708. 3 kötet, 582, 582, és 479 l. 4drben. Továbbá lefordította Avancin Miklós „Krisztus életéről és tanításáról“ szóló művét. Megjelent Nagyszombatban, 1708. — Egy jeles imakönyvet is irt s adott ki Nagyszombatban, 1709. Ő tőle valók továbbá: „Jóra való énekek.“ U. o. 1702. „Régi és új énekek.“ U. o. 1703. „Rövid forma; Embernek életét böltsen rendelni.“ (Versekben.) U. o. 1709.

Illyés István, esztergommegyei áldozár, erényei és tudománya tekintetéből főegyházi káptalan tagjává, később sa-

mandriai püspökké és esztergomi nagyprépostté neveztetett. Több munkát írt; ilyenek: „Catecheses“ (latinul). Nagyszombat, 1695. „Lelki tej avagy Catechismus.“ U. o. 1686: 8dr. 567 l. „Soltári ének a magyar Anyaszentegyház vizsgáztatására.“ 3 k. U. o. 1693. Második kiadás Budán, 1781. „Sertum Sanctorum, a dicsőült szentek dicséretinek jó illatu virágiból kötött koszorú.“ Egyházi beszédek 2 k. U. o. 1708. „Fasciulus miscellaneus, vagyis ünnepi predikációk. U. o. 1710. „Psalmodia, vagyis halotti beszédek.“ U. o. „Mennybe vitetett bold. szüz Mária congregatziójának eredete“ stb. Draskovics György eszt. érsek után magyaritva és bővítve, Nagyszombat, 1710. „Készület a jól meghaláshoz.“ U. o. 1693. „Zsoltárok és halotti ének.“ U. o. 1721.

Illyés Péter, szentandrási predikátor, egy imakönyvet bocsátott közre Posonyban, 1792. 16dr. 318 l.

Illyésházi Gáspár, Istvánnak, Liptó és Trencsénmegye főispánjának a nádornak fogadott fia és unokaöccse, szül. 1593. Végezvén hazájában iskoláit, bővebb kiképzetés végett Lipcsébe ment tanulni, hol a tudományokban nagy előmenetelt tett. Hazá jövön a harzai zajnak közepette is tudományokkal foglalkozott. Thurzó György nádor leányával, Ilonával házasságra lépven, több gyermeket nemzett, kik közül György és Gábor számára Buest Joaphim ajtató készítet könyvet magyarra fordítá s kiadá Debreczenben, 1689. illy czimvel: „Készen viselő könyv a jó és boldog kimulásról.“ Egy más szintén vallásos könyv megjelent tőle 1643-ban. Meghalt 1648-ban.

Institoris (Mossóczi) Gábor, Turóczmegyéből származott. Előbb iskolamester Szulyován, később predikátor volt Kassán, végre Puzstafödémesen. Illy czimű munkája maradt fön: „Halál és utolsó ítélet napján gondolható rettenések ellen vigasztalások.“ Posony, 1769.

Intzédi József, előkelő nemes család ivadéka, szül. Erdélyben 1688-ban. Tanult az enyedi collegiumban szép sikerrel, Viselt protestans egyházi hivatalokat. Azonfölül ifjúságától fogva államhivatalokra alkalmastatott. Hosszabb

ideig volt protonotarius, később ítélőmester. Erdemei elismerésül Mária Theresia által bárói rangra emeltetett, s fiának megengedettett, hogy nevét atya és anyja (Jósika) neveinek első szótagjaiból Jósintzira változtassa. — Magyar nyelven megjelent tőle: „Liliomok völgye“ ajtatos elmélkedések Gerhard János után magyarítva. Szeben, 1745. Ugyanannak „A világ hiúságáról való elmélkedéseit“ lefordította s kiadta n. o. 1748.

Iratosi János, Perkinsius Vilmos latin eredetije után magyarítá és kiadá: „Az ember életének boldogul való módjáról,“ és „Patika szerszámos bolt.“ Lőcse, 1637.

Irsik Ferencz, szül. Zelestyén, üveggyárban, Szatmár-megyében. Középtanodai és bölcsészeti tanulmányait a theologiai első osztálylyal Szatmárt, a többi hármát a pesti központi papnevelő intézetben végzé. 1846-ban áldozárrá szenteltetett, s 7 hónapig Fehérgyarmaton káplán, harmadfél évig püspöki szertartó s egyuttal egy évig helyettes theologiai tanár, utóbb harmadfél évig az ungvári középtanodánál hitszónok volt. Innen 1851-ben a pesti központi papneveldéhez tanulmányi felügyelővé neveztetett ki, s mint ilyen az egyetemen a lekipásztorkodás megürült tanaszékét másfél évig tölté be. 1854. augusztustól fogva szakaszki plebános. Az első irodalmi kísérletet mint másodévi hittanuló a központi papnevelének magyar iskolájában tévé „Aphorismák a christianismus ugyanazonsága fölött“ című fordítmánynyal. Utóbb az ungvári gymnasium érdekében számos cikket közlött a Magyar Hirlap- és Religio-ban. 1851 óta a Religionak állandó munkatársa; mellylapban egyéb apró értekezésein kívül különösen az egyházi szónoklat és az egyházi irodalom érdekében írt. Dolgozott ezen kívül a Kath. Néplap, Családi lapok és Kath. Christ című folyóiratok számára.

Istváni Miklós (kisasszonyfalvi), szül. 1538. Kisasszonyfalván, Baranyamegyében. Szülői az akkoron pusztító törökök által kifuzettek ősi birtokukból; minek folytán Miklós Várdai esztergomi érsek, később Oláh Miklós egri

püspök jótéteményéből neveltetett, s kitűnő észtehetséget és szorgalmat tanusítván, az utóbbi által Bolognába küldetett; hol öt évet töltött, s azalatt különösen a romai és görög remekírók tanulmányozására szentelé idejét. Viszátértvén hazájába, 1562—1568-ig Oláh Miklós már akkor esztergomi érsek titoknoka volt, s ennek holtá után Maximilian császár és király által a magy. udv. cancellaria titoknokává, később 1576-ban alcancellárrá, 1578-ban Rudolf császár és király alatt bírói ügyekben nádorhelyettesé neveztetett. Ügyességéről és bölcs tapintatáról elvitázhatlan tanubizonyságot tesznek több rendbeli fontos kiküldetése; ilyen volt 1588-ban, midőn Maximilian császár a lengyel koronát Rudolf öccse számára akarván megszerezni, serege Bicsinnél megveretett, s Rudolf herczeg az ellenség kezébe került. Istvánfi is részt vett azon küldöttségben, mely a fogoly herczeg kiváltását eszközölte. 1598-ban Bátori Zsigmond lemondván az erdélyi fejedelemségről, Istvánfi a tartomány átvétele ügyében mint kir. biztos működött; emiatt, midőn Bátori fejedelmi székét ujra elfoglalá, börtönbe vetetett, de nem sokára szabadon bocsáttatott. 1606-ban a zsitvatoroki békekötésnél mint Mátyás főherczeg követe volt jelen. 1608-ban a posonyi országgyűlésen Illésházi István választott nádorul, kit Istvánfi, mint nádorhelyettes jószágvesztésre ítelt el, mivel állítólag Rudolf császár ellen gunyiratot bocsátott közre. E miatt Illésházi Istvánfinak engesztelhetlen ellensége volt, s Istvánfit ezen ellenének fölemeltetése zavarba ejté annyira, hogy a választás napján a Dunaparton lovagolván, szélhűdést szenvedett, s minden további szolgálatra képtelen lett. Meghalt 1615. utód nélkül. Összes vagyonát a jezsuita-szerzetnek hagyományozta. — Nevezetes hazai történelmi munkát hagyott hátra latin nyelven I. Mátyás halálától II. Mátyás megkoronáztatásáig, 34 könyvben. Az utolsó négy könyvet bekövetkezett balesete miatt ki nem dolgozhatá, habár tartalma már összevala gyűjtve. A munkát Pázmány Péter nyomatta ki először Kölnben, 1622. Azóta több kiadást ért. Az utolsó kiadás

Bécsben jelent meg 1758. E nagy munkáján kívül megírta Forgách Ferencz váradi püspök és történetíró életét, mely műve Kovacsics „Scriptores rerum Hungaricarum minores” czimű gyűjteményében látott világot.

Juhász Mátyás, a sz. Ferencz szerzetének buzgó tagja volt. Jeles valláserkölosi ódákat írt magyar nyelven, melyek egybegyűjtve Jászapati városa által adattak ki Kolosvárt, 1751.

Kabai Gellért, szül. Debreczenben, s ugyanott végzé alsóbb iskoláit. Kimenvén Belgiumba, a bölcsészet-, hittudományok- és keleti nyelvekben nagy előmenetelt tett. Hazajövéen, előbb iskola-igazgató volt Kecskeméten, később Kassán predikátori hivatalt viselt 1674-ig, mely évben hasonló minőségben Debreczenbe hivatott, hol 1681-ben sorvadásban meghalt. — Nyomtatásban fennmaradt munkái: „Lelki flastrom” (imakönyv). Debreczen, 1676. „Az emberi találmányok korbácsoltatások.” U. o. 1677. „Kegyes Ösztön” (predikátiók). U. o. 1678. Másodszor 1682. Kéziratban: „Lelkes lelki pásztor.”

Kabatai Mátyás (Mathias Thoraconymus), breznóbányai születésű, tanult Selmeczen; leginkább görögös nevével ismeretes. 1572—74. folytán a késmárki gymnasium igazgatója volt; de Sommer György által, hihetőleg az uri szent vacsora fölötti véleménykülönbség miatt, hivatalából kivetvéen, hová vonult, nem tudni. Alkalmassint es időre esik kassai iskolaigazgatósága, honnan ismét crypto-calvinizmusa okozá kimozdulását, a mikor aztán Ruszkai Dobó Ferencz, Sárospatak ura, az odavaló iskola kormányára tevő be, társul adatván Kassai Császár György mellé. A tanári hivatalból kilépett, 1586. évben hihetőleg Munkái: 1) De hypostatica unione duarum naturarum in Christo, mely több kisebb munkáival, jegyzeteivel együtt legelőször megjelent Basileában illy czím alatt: „De controversiis religionis hoc seculo motis;” mely czím alatt közöltettek még Beregszászi Péter, váradi pap némely dolgozatai is. 1587. 8dr. — Ezen munkájából érthetni meg, miféle mélyen volt bonyo-

lulva az urvacsozrai kenyér titkainak magyarázatába és az ujonnan bejött Gergelyféle naptár miatti vitákba. Ira Csécsi János állítása szerint 2) Orthographiát is; de mellyről, hol és mikor jött ki, nem tudatik.

Kács István, nagyváradí egyházmegyei áldozár, illy czimű könyvet hagyott hátra: „A Krisztus religiójának védelmezése.” Pest, 1790.

Kádas Rudolf, szül. Jászón, Abaujmegyében 1816. jan. 24-én. Elemi iskoláit s az első latin-nyelv-ostályt szülőföldén atyja házában, a gymnasium többi osztályait pedig Kassán és Lőcsén végezte. 1832-ben a jászói premontrei kanonokrendbe lépett, s ugyanott tanulta a paedagogiát és philosophiát. A hittudományok hallgatása végett a rend részéről Pestre, a központi papneveldebe küldetett; itt a kötelezett tantárgyakkal foglalkozás mellett a nevelédkapáság magyar iskolájának egyik bugó s munkás tagja volt; sőt a bölcsészeti tanulmányokból is kiállván a szigorlatokat, 1837-ben bölcsészeti tudori oklevelet nyert. Tanpályája befejeztével 1839-ben a rend tagjává avatztatott, s ugyanazon év oct. 16-án áldozárrá szenteltetett Kassán néhai Ocskay Antal püspök által. Tanítói hivataloskodását az akkoriban főnállott kassai tankerületi kir. nemes neveldeben mint tanulmányi felügyelő kezdette meg; melly tisztét három éven át viselvén, a rosnyói gymnasiumba tétetett át, s innen egy évi tanárkodása után 1843-ban a nagyváradí kir. akademiához a bölcsészeti nyilvános és rendes tanárául neveztetett ki, hol egyazersmind a hitizónoki s tanári ezéket is 1846 óta helyettesi minőségben betölté. Az új tanrendezé következtében a bölcsészeti tanosztályoknak a főgymnasiumba 1851-ben történt beolváztása után, ugyancsak a nagyváradí főgymnasiumban mint a VIII. osztály vezértanára többi tanulmányok közt a bölcsészeti propaedeutikát és a görög classici literaturát adta elő 1856-ig; ez év augusztus havától kezdve Pesten a Szent-István-Társulatnál mint, aligazgató működik. Tudományos tapasztalatok szerzése végett az iskolai szünidőket többnyire hazájában és külföldön tett utá-

zásokra használá föl: részt vett a magyar természetvizsgálók kassa-eperjesi (1846) és soproni (1847) gyűléseiben, 1845-ben bejárta Erdélyországot, 1847-ben Bajor-, Szász-, Poroszországot s Németország egyéb tartományait, 1850-ben pedig Tyrolt és Olaszországot. Az irodalmi pályán a Hírlapokban, főleg a „Religio“ czimű egyházi folyóiratban számos tudósítások-, értekezésck- s könyvismertetésekkel lépett föl majd saját neve alatt, majd névtelenül. Jelentékenyebb czikkei: „Tanreform körüli nézetek;“ — „Egy szerzetesnek eszmetöredékei;“ — „A lelki szent gyakorlatok haszna tanintézeteinkben;“ — „A szerzetes kanonokok, különösen a premontrei rendűek keletkezése;“ — „Történeti adatok a sz. István első vértanúról czimzett nagyváradi hegyfoki prépostságról;“ — „A szerzetesek iskolai működése elleni panaszokról“ (megjelent Danielik János Emlékönyvének I. kötetében). Ezeken kívül a nagyváradi nyolcz osztályu gymnasium Évkönyveinek I. füzetében az új tanrendszer-terv főelőnyéről értekezett, s még mint helyettes akadémiai hitszónok kiadott a keresztény kath. tanulóifjúság számára imakönyvet illy czim alatt: „Lelki Kalauz imákban és énekekben.“ Nagyvárad, 1848.

Kákonyi Péter, herczegszöllősi ref. predikátor, irt „Historiát Astiagesről és Tzirusról“ (versekben). Debreczen, 1574. Másodszor u. o. 1614.

Kálniczki Benedek, Kásmárkon, Abaujban, hol édes atyja, András ref. lelkész vala, szül. dec. 18. 1786. Első nevelést, oktatást a szülei háznál vett; majd 1799. a miskolci gymnasiumba, felsőbb tudományok hallgatása végett pedig a sárospataki főiskolába vitetett 1806. évben, hol, az 1810. év kivételével, mellyet a Szepességen német szóért tölte, folytatá ezután tudományos pályáját. 1812. tanítónak neveztetett ki, úgy, hogy három esztendeig kísérné kis tanítványait; ezalatt az esküdt diákok karába fölvéte-tett. 1815. a görög nyelv tanításával bízott meg. 1816-ban ellenőr, s mint illyen a hittan- és szentírásmagyarázatban helyettes-tanár, s majd a következő iskolai új évet is

mint olyan nyitá meg. Végeztén 1817-ben a seniori hivalt, külföld tudományos egyetemei, s különösen Göttinga fogadá; hol szaktudományai Stäudlin s Eichhorn alatt voltak: a hittan, dogmák története és a szentírás magyarázata. Visszatérvén, magán nevelő volt Tenken Csoma Zs. házá-nál, s kápláni karba lépett 1819-ben. Majd Vályi Nagy Ferencz halálával 1820. július havában az egyháztörténeti és szentírásmagyarázati megürült tanszékre Sárospatakon elválasztaték, s hivatalút még azon év novemberében elkezde. 1821. a fölavatandó papok censorává nevezeték s fölavattaték a sátoralja-ujhelyi egyházkerületi gyűlésen. — Nyomatott munkái: „Közönséges keresztyén egyháztörténet-tan.“ Sárospatak, 1848. két darab. 8dr. Kiadta Seiler „Kijelentett vallás historiáját“ több ízben, részt vett a latin magyar szótár dolgozásában, melly Sárospatakon 1845. jelent meg, valamint egyik munkatársa az épen sajtó alatti görög magyar szótárnak is.

Gr. Kálnoki Sámuel, Pethő Gergely kronikájának folytatását írta meg 1629—1702-ig, s kiadta Bécsben, 1702. 4dr. 112 l.

Kamarási György, ref. predikátor még 1724-ben írt egy könyvet illy czim alatt: „Emlékezet kövei, azaz halotti száz predikáziók,“ melly azonban csak 1747-ben Kolosvárt, b. Bánfi Zsigmond, költségén jelent meg.

Karács Théréz, 1838-ban elhunyt híres rézmetszőnek, és Europa magyar atlasa kiadójának, Karács Ferencz-nak Takács Évától született leánya, több jeles beszélyt bocsátott közre. Most gondjait Miskolczon az általa vezetett nőnővelde foglalja el.

Kardos Adorján (fényfalvi), mint Révai M. párthive Verseghe ellen írt illy czimű czáfolatot: „Verseghe Ferencz-nak megtsalatkozott illetlen Motskolódásai a tiszta Magyar-ságban.“ Pest, 1806. 8dr. 219 l.

Id. Kármán József, losonczy ref. predikátor, több rendbeli halotti beszédein kívül kiadott illy czimű műveket: „Istennel való társalkodás a regveli és estveli órákon.“

Sturm és Tiegde után fordítva. Posony, 1784. „Ekklesiai Agenda.“ U. o. 1787. „Az esztendőnek minden szakaszaira alkalmaztatott könyörgések.“ U. o. 1789. „Katekismus.“ Osterwald után. U. o. 1789.

Károlyi András, erdélyi unitarius pap, irta „A mostani visszavonulásokról való kis könyvecskét.“ Krakko, 1580.

Gr. Károlyi Ferencz, lovassági tábornok, mint katonai és államférfiu egyiránt jeles hazafi, szül. 1705-ben. Fiatalkorában lépett a katonai pályára; s már 1734-ben az atyja, Sándor által állított huszár ezred parancsnokává nevezetvén, 1737-ben a törökökkel viselt háboruban ezrede élén olly hősileg harczolt, hogy itt szerzett diadalai következtében VI. Károly császár őt tábornoknak nevezé ki. Mint ilylen 1741-ben a felső-magyarországi felkelő nemesség vezére lön, mellyet példája s vitézsége által fegyverragadásra birt, s a hatalmas francia sereg ellen vezetett; ez megtörtvén, a többi ellenséges fejedelmek is lecsillapultak, s így Mária Theresia örökös tartományainak megmentésében Károlyi kitünő sikerrel működött. De azután sem nyugodhatott, hanem hadát gr. Nádasdi Ferenczcel Bajorországon és a Rajnán át vezetvén, Belgium- és Hollandiában a magyar, addig ott alig ismert név dicsőségét győzelmei által fényessé tette. Ebbeli érdemei következtében, Hollandiából visszatérte után, 1745-ben b. t. tanácsossá, s a hét személyes tábla közbirójává neveztetett. Azonban M. Theresia nem sokáig örvendhetett a békének, mert II. Fridrik vágyott az örökségre; mi miatt újra harcz keletkezett; ekkor Károlyi Ferencz lovassági tábornokká mozdított elő, megtartván helyét a legfőbb ítélő-széknél, hol életét a hazájának szentelé. Ezen két rendbeli magas állásában, nemcsak hatalmas kardjával és velős szónoklatával szerze magának halhatlan nevet, de híres volt egyszersmind széles, s tapasztalatokon alapult tudományáról (beszért majd minden europai nyelven), valamint vallási buzgalmáról, elannyira, hogy a vidéken, hol tartózkodék, apostolnak tartatott. Bihar megyében Nagy Sándor nemes család összes tagjait a

kath. vallásra téríté. Tót-Megyerén diszes templomot emelt. Szívén viselvén nemzete szellemi művelődését, Nagykárolyban könyvnyomdát állított, s azt sikerrel foglalkodtatá. Ő maga is öregebb napjaiban a harcztéren kapott sebek következtében gyakran kénytelen levén a szobát őrizni, üres idejét az irodalomnak szentelé. Több hasznos könyvet fordított le francziából magyarra, Royaumeont és Osterwald eredetije után. Kettőt közülök Nagykárolyban nyomtatott ki illy címek alatt: 1) „A szent Bibliában levő Historiák tanulásának igen könnyű módja, a nevezetesebb Koncziliumok s ó-testamentomi eretnekségek historiájának leírásával.“ 1758. 8dr. 333 l. — 2) „A szent Bibliában levő historiák s arra kíváncsiak idő-szám tábláknak summája.“ 1757. Másodszor 1759. Azontul is több kiadást ért. Ez utóbbi könyvének előbeszéde előtt e szép mondat áll: „Bonum mihi Domine, quia humiliasti me.“ — Több, kéziratban maradt műve, s érdekes levelezése a jelenleg is diszlő Károlyi-család levéltárában őriztetik. Meghalt a magyarok nagy fájdmára 1758. aug. 14-kén. A gyász-istenítiszteletet a boldogultért gr. Barkóczy Ferencz egri püspök, később Magyarország primása tartá meg, mellyre olly roppant néptömeg gyült egybe, miszerint a főpap, szónoklata közt e szavakra fakadt: „Hodie credibile est finem imponi pomposis celebribusque in Hungaria funeribus.“ Hamvai Nagykárolyban, családja sirboltjában nyugosznak.

Károlyi Gáspár, időkorában a magyarországi protestánsok egyik legjelesebb hitszónoka, nyelvtudósa és bölcsőse, 1529. körül szül. Tanulmányait hazájában elvégezvén, meglátogatá 1556-ban Németország főiskoláit. Honába visszatérvén, az akkor népes Göncz városában nyere egyházi hivatalt. Utóbb esperes, későbbben superintendens lön. Több jeles férfiú, mint Rákóczy Zsigmond egri kapitány (ki utóbb erdélyi fejedelem lön), Báthori István országbíró, Homonnai István, Mágocsi Gáspár stb. által gyámolittatva, lefordítá a bibliát hazai nyelvünkre s ez által hitsorsosi előtt nagy hirt nevet szerze magának. A munka 1589—1590-ben

nyomatott ki Vizsolyban, egy, Gönczhöz közel eső helységében Báthory Istvánnak, hol ez csupán azért állíttatott könyvnyomtató műhelyt, hogy Károlyi minél könnyebben felvigyázhasson a nyomtatásra. A munka kijövetele után két év múlva meghalt 1592-ik évben. Sirkövén e vers olvasható:

Patria Karolium, Hospitium Witeberga, Cathedra,
Et Tumulus, magno, Gönczia terra, Viro est.

Károlyi Péter, szül. 1540. körül Nagykárolyban. Meglátogatta a külföldi egyetemeket, s haza térvén, előbb Kolosvárt, azután Nagyváradon tanár és predikátor lett; 1572-ben pedig superintendenssé választott. Blandrata György és Dávid Ferencz Szentháromság elleni tanait czáfolólag irt két latin munkát. Magyar művei: 1) „Az apostoli Hitnek ágazatai predikátiókban.“ Debreczen, 1584. Második kiadás, u. o. 1600. — 2) „Az Halálról, Feltámadásról és az örök életről-való könyvecske.“ U. o. 1570. — 3) „Uj és igen szép komedia a mi első Atyáinknak állapotjáról.“ Debreczen, 1575. Meghalt 1568.

Kassai András, irt „Az Üdvöztönknek kinszenvedéséről.“ Bártfa, 1644. 4dr.

Kászoni Endre, kir. udvari tanácsos, utazási naplóját adta ki latin és magyar nyelven. Magyarul e czim alatt: „Magyarországból tett velencei utazás.“ Pest és Posony, 1797.

Kászoni János, jogtudós, Kitionicnak híres törvénykönyvét fordítá magyarra s kiadá illy czim alatt: „Rövid igazgatás, a Nemes országnak és hozzá tartozó részeknek szokott Törvény folyásiról.“ Gyulafejérvár, 1647. — Ugyanannak „A törvényfolyásról irt igazgató“ (Directio methodica processus iudiciarii) czimű munkáját magyarul és latinul juttatá napvilágra Lőcsén, 1650.

Ujfalvi Katona Imre, született 1572. Baranya Ujfalu helységében, honnan előnevét kölcsönözte. Tanult Patakon, s iskolái végeztével Szepsibe mene tanítónak, hol két esztendő múlva 1595. Németország felé Wittembergának vette útját nyelvek és theologia tanulása végett. 1597 végén, és

1598. elején a magyar tanulók seniora volt. Két évet töltvén ott, Heidelbergába költözék, s leginkább a bölcsészetiakra adta magát, tanítói levén a logikában Keckermann és Pareus János Fülöp. 1599-ben hivatott a pataki iskola igazgatására, melyet dicsérettel folytatott három vagy négy évig. Ezentul Rákóczy Zsigmond udvari, majd a szepsi egyház papja lett. Innen a gönczi egyház vallotta magáénak 1606-ban; négy év múlva meg Bodrogkeresztur, hol öt hónapra meghalt oct. 22. 1610, életének 38. évében. Munkái: 1) *De libero arbitrio contra theses Andreae Sárosi.* — 2) *Antipapismus* (K. 1.) — 3) *Tractatus de patrum, conciliorum, traditionum autoritate.* Frankfurt, 1611. 8dr.

Katona István, halhatatlan nevü történetírónk, szül. 1732. dec. 13-án Nógrádmegye Bolyk nevü helységében. Tévednek, kik őt pápai születésűnek mondják. A jezuita-szerzetbe lépven, a bölcsészetet Kassán, a theológiát Nagyszombatban kitünő sikerrel végezte, s bölcsészettudorrrá avattott. Azután tanár volt az alsóbb iskolákban Gyöngyösön, Nagyváradon és Komáromban. 1761-ben áldozárrá szenteltetett, s hét évvel később a szerzetesi fogadalmakat tevő le. Ezután a nagyszombati, később a budai egyetemenél mint a költészet, szónoklat, homiletica, világ s Magyarország történetének tanára működött. 1790-ben Kalocsára főképtalani könyvtárnoknak nevezetett ki, s mint ilyen egyszersmind a papnevendékeket az egyházi szónoklatban oktatta, mely tisztét haláláig teljesíté. 1794-ben kalocsai főegyházi kánonokká, öt év múlva címzetes apáttá nevezetett. Megh. 1811. aug. 17-én Kalocsán, életének 79-ik évében. Hivatalos foglalkozásai mellett bámulatos szorgalmát, fényes tehetségeit és bő ismereteit hazai történeti munkák írására fordítá oly eredménynyel, mikép művei terjedelem, alaposág, hazafiúi buzgalom, rendszeres összeállítás tekintetében minden eddig irt történeti munkát fölülmulnak. Mutatja ezt azon körülmény is, hogy munkái nem csak hazánkban, hanem a külföldi tudósok által is igen kerestetnek. Nevezetes művei ezek: „*Synopsis chronologica Historiarum ad sublevandam*

memoriam Historiophilorum concinnata.“ Nagyszombat, 1771. 2 részben. — „Historia critica primorum Hungariae ducum, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum.“ Pest, 1778. — Historia critica regum Hungariae, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum.“ Pest, és Kolosvár, 1779—1797. 42 kötet. — „Epitome chronologica rerum Hungaricarum, Transilvanicarum et Illyricarum.“ Buda, 1796—98. 3. kötet. Irt ezenfölül számos értekezéseket latin és magyar nyelven. Magyarul napvilágot láttak: „Sz. István, magyarok első királya Dicsérete.“ Bécs, 1788. — „A magyar szent koronáról, Doct. Décsi Sámuelről irt Historiának megrostálása.“ Buda, 1793.

Katona József, a „Bánk bán“ szerzője, szül. Kecskeméten, 1792. polgári szülőktől. Tanulmányait Szegeden és Pesten végezte, s 1813-ban ügyvédi oklevelet nyert. Már tanuló korában rendkívül kedvelte a színészetet, s mint pályavégzett tanuló egy ideig Pesten a Vida László igazgatása alatti szintársulatnál mint rendező és szereplő színész is foglalkozott. „Bánk bán“ című tragoediáját 23 éves korában írta, s azzal a kolosvári színház megnyitására az „Erdélyi Museum“ által hirdetett jutalomra pályázott, de sikeretlenül; a bírálók a jutalmat senkinek sem ítélték oda. Ennél fogva Katona ujonnan átdolgozta, s 1819-ben, midőn a fejevári szintársulat Pestre jött, és Kisfaludy K. műveit nagy hatással kezdő adni, e társulatnak átadta; azonban a közbejött akadályok miatt színre nem kerülhetett. Ekkor művét újra átdolgozva és Kecskemét városának ajánlva kinyomatta Székesfejevárott 1821. Kecskemét városa a művet tiszteletdíjjal jutalmazta és szerzőjét uradalmi és városi ügyésznek nevezte ki, melly hivatalában nagy erélylyel egész 1830. maj. 16-án bekövetkezett haláláig működött. Ugy látszik, hogy Katona, mióta az ügyészséget elvállalta, valószínűleg elkedvetlenedésből, fölhagyott a költészettel, s a többi színműveit, (millyenek: Farsangi utazás; Rózsa vagy a tapasztalatlan légy a pókok közt; Hedervári Czeczilia; Lucza széke; Camorunna című eredeti; továbbá Aubigne Clemen-

tia; Montbeli grófok; Medve Albert; Üstökös csillag című fordított művei, melyek ezelőtt gyakrabban adattak, de közülök nyomtatásban egy sem jelent meg) még fiatal korában írta. Halála után irományai közt találták „A borzasztó torony,“ „Monostori Veronka,“ „Jerusalem pusztulása“ és „Zisko“ című színműveit. Szintén halála után jelent meg „Szabados Kecskemét, Alsó-Magyarország első mezővárosa története a magyarok bejöveteléig. Pest, 1834. „Bánk bán“ tragoediája megjelenése után is sokáig az ítéset által hallgatással mellőztetett. Színre hozatott először Kolosvárott 1825-ben, kevés hatással. Kassán 1833-ban már zajos tetszést aratott, miglen a nemzeti színház megnyitása után a közönség legkedvesebb színművévé vált, s Nagy Ignác színműtára 2-ik füzetében másodszor, s legújabbán a szerző életrajzával harmadszor is megjelent.

Kazinczy Gábor, Ferencznek unokaöccse, szül. 1818. júl. 18-án Berettőn, Zemplénmegyében. Hét éves korában Sárospatakra ment tanulás végett, s itt maradt 1828-ig; már gyermekéveiben, tanítóinak nemcsakély bámulatára, nagy ragaszkodást tanusított a történeti tanulmányok iránt. Azután Késmárkon, egy év múlva Eperjesen folytatta tanulmányait 1832-ig. Az itteni latin előadásokat nem igen kedvelé, hanem e helyett inkább a német jelesb irodalmi műveket tanulmányozta, s magát Pulszky Ferencz tanulótársával a magyar nyelvben fordítások által gyakorlá. 1830-ban már drámát írt, ezenkívül sok verset s Nagy-Károly háza történetét. Nagybátyja, Ferencz még inkább buzdította a lelkes ifjút, s egy rakás könyvvel ajándékozta meg. Minek következménye lett, hogy 1832-ben, midőn az akadémia több könyvet tűzött ki fordításra, a 14 éves ifju egész komolysággal ajánlkozék Fessler és Engel magyarhoni historiájának fordítására. 1832-ben ismét Sárospatakra ment, s titkára lett az ottani irodalmi egyesületnek. Ezen egyesület által 1834-ben közrebocsátott „Parthenon“ című munkálatok első kötete tőle szintén hoz verseket, egy novellát s fordításban Ossian egy költeményét. Dolgozott az 1834-iki

kassai „Minerva“ számára is. Iskoláit 1835-ben végezvén be, egy évet az országgyűlés alatt Posonyban töltött, 1836-tól 1838-ig pedig Pesten időzött, tanult és irt. Az Athenaeum- és Figyelmezőben több fordítása és bírálata látott világot. Ekkori, de csakhamar félbeszakadt vállalata: „Malvina, regények könyve.“ 1839-ben pedig Népbarát című gyűjteményt akart adni; de ezen vállalata, valamint az Ör, Ellenőr, és Holmi című dolgozatai a censura által többnyire letartóztattak. Illy módon leszoríttatván az irodalom teréről, a megyei élet viharos színpadára lépett, hol kitűnő szónoki tehetsége által csakhamar országhirűvé lett. Az 1848-iki forradalom alatt jelentékeny szerepet vitt a politikai és journalistikai téren; miért a forradalom legyőzése után pörbe fogatott, de a képviselői kar többségével együtt kegyelmet nyert. Azóta ismét olvas, gyűjt, hű kebellet buzogva honi nyelvünk és a nemzetiség mellett, mellynek megmentőjeül az irodalom művelését tekinti. Előkelő részt vesz az „Ujabb nemzeti könyvtár“ ügyének vezetésében és szerkesztésében.

Kecskeméti Elekes János (Johan. Alexis Kecskeméti), előnevét kétségkívül szülő városától vette. Megfutván ide haza gymnasiumi pályáját, 1595. mene Wittenbergába. A pataki iskolának 1608-ban volt igazgatója Vásárhelyi Jánossal közösen, s hihetőleg nem ezen éven kezdődött professorsága, hanem korább. Kilépván az iskolai hivatalból, sárospataki lelkész lett s volt 1609—1617 közti időszakon át. 1610. jelenvolt a váradi zsinaton; aztán a zempléni egyházmegye esperese lett. 1617 elején Nagybányára költözött. Meghalt 1620. Nagybányán, de özvegye visszatért Patakra családotul. Munkái: 1) Az Dániel proféta könyvének magyarázatja, mellyet rövid predikátiókban foglalt volt Kecskeméti A. János az pataki ekkleziának lelkipásztora, és abban az időben Szemplin vármegyében levő ekkleziáknak Seniora stb. Nyom. Debreczenben, 1620. 4dr. Kiadta barátja Margitai Péter, kállai pap, s ajánlotta I. Rákóczy Ferencznek, mikor még tanácsos volt Bethlen Gábor

erdélyi fejedelemnél. — 2) Irt magyarázatot Szent János mennyei jelenéseire, melyet szenczi Molnár Albert kiadni szándékozott; de mind a mellett kijött-e, nagyon kétes; hanem kéziratban maradt. — 3) Egynehány vetélkedés alá vettett hitnek ágazatja. Megjelent 1620. 8dr.

Kecskeméti János, Bod és Horányi által egynek vétetik Kecskeméti Elekes Jánossal, kinek kortársa volt. Régi irás szerint azonban már megteszik a különbség, mert így irattak Joh. A. Kecskeméti (lásd ezt); és Joh. C. Kecskeméti. Emez utóbbi tanult Debreczenben; 1610-ben lett második pap Tokajban, 1614. Kállóban, néhány év múlva Ungvárt, s egyszersmind az ungi megye seniora. Nevében a C hihetőleg Claudus-t (sántát-t) jelent, mikor egy volna ama Kecskeméti Jánossal, ki 1598. külföldre kimenvén, a wittenbergni magyar tanulók anyakönyvében Jo. Sánta Kecskemétinusnak, majd Joh. S. Kecskemétinusnak iratik és 1603-ban ugyanott senior volt, 1607. pedig Heidelbergát is meglátogatta. Munkái: 1) Fides Jesu et jesuitarum, avagy: Jézus vallása, mely Donatus Visartus által szedegettetett. Magyarra ford. Kecskeméti C. János tokaji második predikátor által. Nyomt. Debreczen, 1613. 8dr. Második kiadás 1619. Kereszturban. — 2) Három fő és nevezetes innepekre való predikáziók. Nyom. Debreczenben, 1615, majd 1624. 8dr. — 3) Catholicus reformatus; Perkius után ford. Nyomt. 1620. 8dr. — 4) Az uri imádságnak magyarázata. 1624.

Kecskeméti Zsigmond, polgárdi ref. predikátor, irt egy, Pálma Ferencz munkájából versekbe foglalt historiát „A magyaroknak eredetökről, ezeknek királyjainak életökről stb. II. Józsefig. Megjelent Posonyban (az év kitétele nélkül). Tőle vannak még: „LXXX. predikáziókból álló katekhetika és különös alkalmatosságokra készített predikáziók.“ U. o. 1793. 8dr. XXIV. és 598 l. „Falusi predikáziók.“ Győr, 1795. 8dr. 671 l.

Kelecsényi József, nyitracsaládi közbirtokos, régiségbuvár, szül. Nyitra-Ivánkán 1815. mart. 17-én, régi nemes szülőktől. Tanulmányainak végeztével előbb a me-

gyei közelet terén buzgólkodott, miglen e térről a pártviszályok által leszorítván, családi magányában tudományos buyárkodásnak szenteli idejét. Ennek eredményeül tekintendők, több folyóiratokban, u. m. Regélő, Honművész, Honderűben s egyes hazai vállalatokban megjelent „Regészeti közleményei“ továbbá a Kisfaludy-Társaság számára beküldött hépdalok, mondák stb. Legújabbán a Szent-István-Társulat „Ének- és Imakönyv-gyűjteményét“ számos, érdekes, régi énekekkel gazdagítja; az 1855-ki „Religio“-ban „Az ipolyi apátság zoborhegyi ősemlékeiről“ értekezett. Önállólag „Nyitra és környéke képes Albuma“-t adá ki 1854-ben.

Kelemen Didák, minorita s híres hitszónok, szül. Erdélyben, Háromszék Bakaafalva helységében 1663-ban. Kiadott egész évre szolgáló vasárnapi predikációkat két kötetben. Megjelent az első kötet „Buza fejek“ czim alatt Kassán, 1729-ben 4dr. 364 l. A másik ugyanott 1734-ben. Irt még egy „Katakismust“ is, melly Kassán, 1734-ben nyomtatott. Meghalt Miskolczon, 1744. apr. 28-án.

Kelemen László, két vigjátékot hagyott hátra illy czimek alatt: „A gazdasszony, avagy megfizet az öreg harang“, és „Teapó Péter, vagy a kincsesók.“ Pest, 1792.

Gyerőmonostori Kemény János, 1660—1662-ig erdélyi fejedelem, szül. Bükkösön 1607. Ifjúságától kezdve hadi tudományokban képeztetett, s már Bethlen Gábor alatt nemcsak mint katoná tüntette ki magát, hanem több fontos követségben is eszélyesen járt el. A két Rákóczy György alatt mint tábornok vezéri tisztséget viselt, de azerencsétlenül, mert 1657-ben II. Rákóczy György Lengyelországban a tatárok által legyőztetvén, s visszavonulásában a sereg maradványát Kemény János parancsnoksága alá helyezvén, őt hat ezernyi serege a moldvai határszéleknél túlnyomó tatár sereg által vétetett körül; egyideig a rögtönözve hányt védsánczok megett vitézül védelmezte magát, de egyrészt a lengyelek hűtlensége, részint a tatár khán szőszegése, következtében, kivel egyezkedésre lépett, serege megsemmi-

sítettett, maga Krimbe fogságra hurczoltatott, honnan két évi sinlődés után 1659-ben váltatott ki. Epen ekkor czivódott II. Rákóczy György és Barcsai Ákos a fejedelmi székhely fölé. Kemény egyikhez sem akart szegődni, hanem visszavonulván Aranyos-Medgyesre, házasságra lépett Vesselényi István özvegye, Lónyai Annával. II. Rákóczy György halála után (1660) ennek pártja által fejedelemségre emeltetett, s e miatt harczba keveredett a törökkel. A Barcsaiakat, nevezetesen Ákost, Gáspárt és Endrét kivégeztette, s I. Leopoldtól kért s nyert segédelmet; de sikertelenül, mert a török vezér Apaši Mihályt nevezte ki erdélyi fejedelemnek és seregét Erdélyből kiszorította. Az Apašit támogatott török seregnek Erdélyből kivonultával Kemény újra harczra kelt, 1662-ben Segesvárt vette ostrom alá, mi alatt azon év jan. 23. életét veszté. — Krimi fogságában irt egy könyvet, melyet Lorándfi Susanna adott ki illy czim alatt: „Gileádi Balsamum, azaz Sz. Dávid százötven Soltárinak czéljok és értelmek szerint egybeszedetéseinek és czéljok szerint való alkalmaztatásoknak táblája.“ Sárospatak, 1659. A czim végén e sorok állanak: „Végeztetett el 1658-ik eszt. M. Decembri. Krim országban, Tatár Kám lakó helye-Bakteszárjai várossa felett levő kő-sziklákon épitetett a mint névvel ugy valósággal is Kaloda nevű Sídóvárban.“ Bezárja e ritka munkát egy szép könyörgés, „mellyet a szörnyű fogságra vitetett rabok buzgón imádkoztak.“ Megírta saját nemzetsége származási tábláját, melyet később b. Mikola László sajtó alá bocsátott e czim alatt: „Régi nagy emlékeztető Kemény familia genealogiája, mely kezdetét vette a tekintetes Mikola familiából 958 eszt.“ Kolosvár, 1701. Megírta saját élete viszonyosságait is memoires-alakban, mely irata 1817-ben Rummy gyűjteményében, 1856-ban Szalay L. által kiadva jelent meg. Ez utóbbtól e czimmal: „Kemény János önéletirása.“ (M. tört. emlékek. I. k. 8dr. VIII. 543. l.).

B. Kemény József (gyerőmonostori), szül. 1795-ben. 1827-ben kincstári titoknok lett Nagyszebenben, 1831-ben a magyar országgyűlésen az ellenzék sorai közt foglalt he-

lyet. A magyar tudós társaság mindjárt megalapítása után tagjává választotta. Nemsokára a magán életbe vonulván, minden idejét régi kedvencz tanulmányának, Erdély történetének s általában a történelem s régiség buvárlatának szentelé. K. Sámuel rokonával együtt az 1841-iki országgyűlésen, könyvtárát s nagybecsű oklevél-gyűjteményét az Erdélyben alapítandó muzeum számára ajánlá fel. A magyar orvosok és természetvizsgálók kolosvári és pécsi gyűléseiben kitűnő bizonyítványait adá: mennyire szívén viseli hazánk szellemi s anyagi művelődését. Nagy érdemekkel bír különösen az erdélyi történetírás körül. Nagyszámu történelmi munkái többnyire latin és német nyelven jelentek meg; azonban vannak a tudományos lapokban és zsebkönyvekben számos történelmi értekezései magyar nyelven is. Illyenek: „Végső szavam Henrik portugalliai gróf ügyében“ (Tud. Gyűjt. 1840.); „Lebedias“ I. és II. közlés (u. o.); „Régi magyar költészet“ (Tud. Tár VIII.). Önálló munkája: „Erdélyország történetei tára.“ Kiadta Kovács Istvánnal, Kolosvár, 1845. Latin munkái közt legnevezetesebb: „Notitia historico-diplomatica archivi et literarum capituli Albensis Transilvaniae.“ Szeben, 1836. 2. kötet. Továbbá: „Epistolae Mathiae Corvini, Uladislai II., Ludovici II. Regum Hungariae et contemporaneorum, adjectis notis criticis nunc primum editis.“ U. o. 1835. Német nyelven örökbecsű munkája e ezimet viseli: „Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens.“ Kolosvár, 1839. 2. köt. Politikai pályáján azon változás érte, hogy 1846. az erdélyi országgyűlésen a conservatív táborba lépett át. A forradalom alatt tagja volt a debreczeni felsőháznak. Később midőn az ország új rendeztetése megindult, mint bizalmi férfiú Bécsbe hivatott föl. Meghalt Gerenden, 1855-ben. K. J. kétségkívül a két magyar haza első rangú historicusa volt. A Kurz A. által kiadott „Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens“ című folyóiratnak ő volt tulajdonképen létrehozója és előmozdítója. Gazdag okirat-gyűjteménye az erdélyi fejedelmek korából, külö-

nösen Bethlen Gábor és Apafi idejéből, jelenleg az erdélyi országos muzeum tulajdonává lőn.

Kép Gejza, szül. Vácson. Egy regényes történetet hagyott hátra „Szerelem példája“ czim alatt, németből fordítva. Vác, 1787. 8dr. 269 l.

Kerékjártó Alajos, vagy írói néven **Kerékyártó Árpád**, történész, szül. Jászberényben 1820. Tanult szülőhelyén és Pesten, hol ügyvédi oklevelet nyert. Hivataloskodott Pesten, mint városi törvényszék jegyzője; jelenleg az országos telekadó-hivatalnál van alkalmazásban. Eddig közlött több történeti cikket a Vasárnapi Ujságban; ő írta egy ideig a Magy. Néplap „történeti naptár“-át. Jelenleg a Magyar M. által megindított „Magyarok életrajzai“ című gyűjteményes történeti munkát írja és szerkeszti. Kéziratban sajtóra vár „A magyar alkotmány kifejlődésének története“; több kötetre terjedő munka.

Keresszegi István, debreczeni predikátor és a tiszáninneni ref. ekklesiák superintendense, predikátiókat hagyott hátra két nagy kötetben. Az első, „Az keresztyén Hitnek ágazatiról való Predikátióknak Tárháza,“ nyomtatott Váradon Fekete István költségén Szenczi K. Ábrahám által 1640. 4dr. 1010 l. A második „A hitnek és jószágos cselekedeteknek tündöklő példáiról való Predikátiók“ czim alatt Debreczenben látott világot 1635. 8dr. 615 l.

Kereszturi Pál, szül. Erdélyben 1589. A hazában és külföldön végzett tanulmányai után Bethlen Gábor fejedelem által a gyulafejevári collegiumnál tanáruł neveztetett. Később Rákóczyak udvaránál hitszónok és nevelő volt. Rövid és velős tanítási módja által szereze magának hirt. Meghalt 1655-ben, életének 66-ik évében. Magyar nyelven kiadott munkái: „Tactsemő keresztyén,“ írta nevendékei számára. Megjelent Kolosvárt, 1636. Ez ellen Posonyban jelent meg egy könyv illy czimmel: „Ki tett Tzégér, melly által föltalálja akárki is, minémü poshadt és mérges tejet fejt Kereszturi Pál Erdélyben egy katechismusnak tömlőjében némü némü Heidelberga táján nőtt hizlalt teheneknek

tölgyből a nem régen született tsetsemő keresztényeknek szoptatására.“ (1640.) Kereszturi egy terjedelmes munkában igyekvék amazt megczáfolni, melly munka „Föl sördült keresztény“ czim alatt Váradon, 1641. (4dr. 438 l.) megjelenvén, erkölcsi tanítást tartalmaz ugyan, de leginkább megtámadója ellen van irányozva. — Továbbá megjelent tőle „Lelki legeltetés.“ U. o. 1645. Tartalmazza a XXIII. zsoltár magyarázatát. — „Egyenes ösvény.“ Válogatott prédikációk. U. o. 1645. Második kiadás Bethlen Katalin költségén. Szeged, 1744. „Mennyei társalkodás.“ Várad, 1646. Végre kiadott egy szentbeszédet a keresztségről Rákóczy Ferencz kereszteltetése alkalmára. N-Várad, 1645.

Kéri Sámuel, sz. Ferencz szerzetének tagja, egyházi szónoklata, bölcsészet- és hittudományokban jártassága által elhíresedett. Magyar nyelven megjelent munkái: „Keresztény Seneca.“ Seneca válogatott sententiáinak fordítása. Bécs, 1654. — „Boldogságos Szűz soltár könyve.“ Ugyanott 1660.

Kertbeny, családi néven **Benkert Károly**, szül. Bécsben, 1824. Egy év múlva azonban már Pestre hozták szülei, kik idevaló lakosok valának. Alsó iskoláit Pesten és Egerben végezte, és már 1837-ben utazást tett Keleten. 1838-ban először Győrött, később Pesten könyvtárást tanult. Azután utazást tett Németországban s egy ideig tü-zérkadet volt Pesten és Dalmatiában. 1843–45-ig német irodalommal foglalkozott Pesten. 1845-ben egy albumféle munkát indított meg: „Jahrbuch des deutschen Elements in Ungarn“ (1 füzet); melly vállalata azonban megbukott. K. érezni kezdé tanulmányainak hiányos voltát, s bővebb önképzés végett 1846-ban utazásra indult el; bejárta Olaszország nevezetesebb városait. Olaszországból 1847. Schweizba, innen Párisba utazott. Ugyanazon évben átment Londonba s 1848-ba Németországba tért vissza, hol különösen a magyar irodalom tanulmányozásával s költészetünk jeles termékeinek németre fordításával foglalkozott. Habár K. a magyar nyelv csekély ismeretével fogott e munkához, de

buzgalmának s fáradságainak jutalmát abban látta, hogy működése figyelmet ébreszt, saját hiányai mulnak, ereje és képessége pedig mindinkább nagyobbodik. 1852-ben Pestre jött, s pár évig itt tartózkodék. Mult évben ismét külföldre utazott. Az eddig általa kiadott munkák sora következő: „Gedichte von A. Petőfi“ (Frankfurt, 1849. 30 iv.). „Der Held János von Petőfi“ (Stuttgart, 1850.). „Der Strick des Henkers“ (Halle, 1850.). „Ungarische Volkslieder“ (Darmstadt, 1850.). „Erzählende Dichtungen von J. Arany“ (2 köt. Lipcse, 1851. 20 iv. 2-dik kiadás Lipcse, 1853.). „National Lieder der Magyaren“ (Braunschweig, 1852.). Legnevezetesebb munkája: „Album 100 ungarischer Dichter“ (Dresda, 1854. 35 iv; második kiadás 1855.). „Echo von Tihany, nach Pompéry“ (Pest, 1854.). „Dichtungen von J. Arany.“ (Pest, 1854.). Ezen munkáin kívül vannak számos irodalomtörténeti s művészeti cikkei elszórva egyes bel- és külföldi lapokban. Pesten utóbbi tartózkodása alatt „Magyar könyvészet 1801—1855-ig“ összeállításával foglalkozott.

Kerti Fábán, veszprémmegyei áldozár, később székesegyházi kanonok, magyar nyelven két könyvet hagyott hátra: egyik szól az Erény gyakorlatáról; a másiknak czime: „Maria, aeternitatis beatae porta sancta, azaz: Mária; a boldog örökké-valóságnak szent ajtaja.“ 1645.

Király Jakab, oszgyáni ref. predikátor, kiadott illy című könyvet: „Mise nem mise“ latinból fordított, szentmise elleni könyv. Nyomatott Kassán, 1654. — Továbbá „Hármas-Szent-Irásbéli dolog.“ U. o. 1654. Némi bibliai igazságokat tartalmaz.

Királyi Pál, szül. Szepetnéken, Zalamegyében 1821. Iskoláinak alsóbb osztályait N.-Kanizsán, a felsőbbeket a pesti egyetemen végzé. Az 184 $\frac{1}{4}$ országgyűlésen mint joggyakornok Posonyban tartózkodott; s üres idejében írta a gr. Batthyány Kázmér által kitűzött, s a m. Gazd. Egyesület által kihirdetett „Robot és Dézma“ jutalomkérdésre adott dolgozatát, melyet a nevezett egyelet által kinevezett bíráló

választmány a másod, vagyis 50 arany jutalomra ítélte. 1845-ben Jelenkor című lap külföldi politikájának vezetésére vállalkozott, s azt egész 1848. mart. végeig vitte; ekkor a lap szerkesztését maga vevé át s vezette azon évi június végeig. A forradalom alatt katonáskodván, a fegyver letétele után közvitéznek soroztatott be. A hazán kívül 6 évig tartott távolléte alatt leginkább a népszokásokat és a látott vidékek polgári viszonyait, műveltségi fokozatát stb. kíséreléssel; s elkészíté Dalmatia történetét a magyar uralom alatt, s a dalmát, és monteneger népszokások ismeretetését; melly dolgozatai annak idejében sajtó alá fognak bocsáttatni.

Kiss Bálint, a magy. akadémia I. tagja, szül. Vésztőn, Békésmegyében 1772. dec. 9-kén. Tanult Debreczenben s később Jenában. 1799-ben szentesi ref. predikátorrá, 1835-ben Csongrádmegye táblabírájává, 1836-ban egyházkerülete esperesévé választaték. Meghalt 1853. mart. 25-én s így Szentesen a predikatori tisztet 54 évig tölté be. Lelkipásztori foglalatosságai mellett a tudományokkal is foglalkozék; több erkölcsi, hittani, nyelv- és régiségtani tárgyú értekezései kéziratban vannak. Nyomtatásban megjelentek tőle: „Egy könnyen járó vaseke készítése módjáról“ (Pethe Mezei gazdájában, 1818.); „Magyar régiségek.“ 3 rész. Pest, 1839. „Első évi oktató az írás, olvasás és rajzolás kezdetének bejével,“ két kiadásban jelent meg Pesten. „Női tan.“ Pest, 1847. „Falusi földművelőket oktató.“ U. o. 1847. Közölt cikkeket a Tud. Gyűjteményben is. — Hasonnevű fia mint jeles festő ismeretes a hazában.

Kis Fábrián, szent Ferencz szerzetének tagja, kiadá a sümegi B. Sz. Mária képeinek történetét illy czim alatt: „Betegtek Gyógyítója.“ Nagyszombat, 1703.

Kiss Ferencz, m. akadémiai lev. tag, szül. 1791. dec. 8-án; atyja Gábor katonai mérnöktesti őrnagy volt, ki hazánkat egyik legnagyobb s leghatályosb közlekedési eszközével, a Ferencz-csatornával ajándékozta meg. — Kiss Ferencz Szegeden, Szabadkán tanult, s a jogtudományt Győrött Magyar Irók.

és Nagyváradon hallgatá. Ügyvédi oklevelet nyervén, a ferenczsatornai s bácsi bérlett jószágok kormányánál ülnöki hivatalra neveztetett, s mindaddig, míg a haszonbér tartott, Bécsben maradt. E közben 1820-ban Zombor város határ-kimérési biztosa is volt. 1828 óta nyugalomba lépett, s kizárólag az általa szenvedélylyel üzőtt régiségtnak élt. 1839-ben választott meg a magy. akadémia tagjává, melynek kebelében több értekezést olvasott föl. Szemtanuja lévén azon nevezetes égi jelenetnek, mely 1832. nov. 13-án mutatkozott, azt 1833-ban le is irta s a hírlapokban közzötte. Ezenkívül csak a Tudománytárban jelentek meg töle értekezések, nevezetesen „Az Ó-Budán talált római szabályozó pénzmértékről;“, „Némelly, hazánkban találtató hunn emlékekről“, stb.

Kis Gergely, székely-udvarhelyi igazgatótanár és egyházkerületi főjegyző munkáját „Agenda, azaz: Egyházi szolgálat-béli okos isteni tisztelet módja“ czim alatt Szerencsi Nagy István győri predikátor adta ki Győrött, 1788. 8dr. 400 l.

Kis Mihály, nagyváradi l. sz. kanonok, kiadott egy polemicus munkát „Melianus Gnatereth paizsának megrontója“ czim alatt. Pest, 1799. 8dr. 795 l. Azonfölül irt buzditó verseket a nemes szivü magyarokhoz. Posony, 1796.

Kiss Pál (nemeskéri), apát, nagyváradi l. sz. kanonok s magyar akadémiai tag, szül. Szentgróthon, 1793-ban nemes szülöktől. Végezve Sopronban alsóbb tanulmányait, a győrmegyei nevendékpapok közé vétetett föl. Pappá szenteltetvén, több előkelő m. háznál nevelő volt, majd a bécsi egyetem könyvtárában segédtszt s a Theresianumban magyar nyelv tanára lett. Már ekkor nyilvános jeleit adá a nevelés- és oktatásügy szeretetének. „Földrajza“ 1818-ban jelent meg; kevéssel utóbb a Tud. Gyűjteményben a bell-lancasteri tanrendszert ismerteté meg, s a népnevelés ügyében tanácssal, buzditással, tollal hatott. A városi és falusi iskolamesterek számára irt könyve „A tanítás-módról“ 1830-ban a helyt. tanács meghagyása folytán adatott ki.

Növendékei számára nyelvtant, gyakorlat gyűjteményt, s s irodalmi „Kalászkodat“ készített. Bécsben viselt könyv- vizsgálósága ideje alatt egy röpiratot bocsátott közre „A sajtószabadságról“ ellenirányu szellemben. Tőle van gr. Széchényi Ferencz érdekes életirata is. Ő neki jutott a szerencsé, hogy a trónörökös főherczeg fiait, köztök dicsően uralkodó felséges Uralkodónkat a magyar nyelvben képezze, melly feladatát fényes sikerrel teljesíté. 1846-ban a magy. akademia tiszt. tagjává választatott, mielőtt azonban székfoglaló beszédet tarthatott volna, meghalt 1847-ben.

Kis Zsigmond, Nemes-Dömölkön, Vas megyében sz. 1744. aug. 24-én. Posonyban, Sopronban és Jenában szerzé tudományát. 1769-ben sz.-lászlói, 1771-ben bödögei, 1783-ban kis-somlyói, 1786-ban téthi predikátor és györmegyei senior lett. Meghalt 1805-ben. Nyomatott műve ez: „Dr. Luther Márton kis katekismussa magyarázó kérdések és feleletekkel stb. Posony, 1804. 8dr.

Kismarjai Pál, debreczeni ref. pap. Munkája: „Ke- gyes Isteni Beszélgetések, mellyekben az Ur Krisztus ama jó pásztor Ádámnak egy elveszett fiát meg akarja téríteni, és saját juhainak aklában vissza hozni.“ Debreczen, 1630. „Oktató tanítások“ U. o. 1641. Latin nyelven: „Brevis In- stitutio ad cognitionem lingvae hebraeae ex optimis auctori- bus collecta.“ Franekera, 1643.

Kisztei Péter, gönczi ref. predikátor, irta „Az üstö- kös csillagról való elmélkedéseket.“ Kassa, 1683.

Klauzál Imre, Gábornak, a birneves megye- és or- szágyűlési szónoknak s m. miniszternek testvérbátyja, a magy. akad. lev. tagja, s hazánk egyik legmiveltebb gazdá- ja, szül. Szegeden 1799. jan. 11-én. Atyja, János cseh szár- mazásu, magy. ezredbeli tiszt; anyja Babarczy leány volt. Végezvén iskoláit, a magy. udv. cancelláriánál kezdé pályá- ját; ott ismerkedett meg gr. Károlyi Lajossal, ki csakha- mar reá bizta uradalmi igazgatását. Ez volt Klauzálnak saját mezeje, mellyen fényes tehetségeit kitünteté. Egy pár évet előleges készületre és tanulásra fordított, s megismer-

kedvén hazánk mezőgazdasági viszonyaival, rövid évek alatt ura jószágait a legvirágzóbb állapotba helyezé. Ezenfölül lelkesen mozdítá elő szóval, tanácscsal, tollal a hazai gazdaság ügyét, jutalmakat tűzött ki, jeles értekezéseket szorgáltatott a Gazd. Egylet által kiadott „Gazdasági tudósítások”-ba, melly egyesületnek egyik leglivebb s legmunkásabb tagja volt, és a vezetése alatt megjelent „Rohoncz-i közlemények”-be. Illyenek: „Néhány tekintet m. ország földmivelésére” (1837.); „Juhászati tisztek s némelly juhászati viszonyok gr. Károlyi Lajos uradalmaiban” (1838.); „Mellyik jelenleg a legjövödelmezőbb merinójuh, s mellyek tenyésztésének főelvei?” (1840.); „Saját jószágkezelés, haszonbér és a száztóli” (1841.); ezenkívül több czikk a M. Gazdában. — Jeles gazdatiszteket nevelt, nagyszámu művelt ifjuság csoportozott a tisztelt s kedvelt főnöknök tanulságos s lelkes körében. E nemes törekvésének eredménye volt a nagyszerű tervezetre alapított de rövid életű „rohoncz-i gazdasági intézet”, mellyet akkor alapított, midőn gr. Batthyányi Gusztáv és Kázmér uradalmainak igazgatását is átvevén, lakását Tótmegyerről Rohoncra tevé át. Az intézet ellenséges magán-viszonyok által felbomolván, Klauzál kilépett a szolgálatból és Vas megyében a Batthyányiak két uradalmát kibérelvén, a polgári élet független körébe ment át. Itt is bámulatos ipart fejtett ki a gazdaságban. — Meghalt 1847-ben. Emlékezetét tisztelettel ünneplé a gazdasági egyesület s a magy. akademia, mellynek tagjai közé 1833-ban soroztaték.

Kleinák Narciss, sz.-ferenczrendi áldozár, b. Alvinczy gyalog ezredének tábori papja volt. Igen jeles, sok szakismerettel irt terjedelmes munkát adott ki illy czimmel: „Nagy nyugati tördelékek, vagyis a mai filosofusok észeskedéseivel egybevetett józan elmélkedések.” Pest, 1800—1801. két kötet. Tőle van a „Zárt Mantua, vagyis abban szenvedett inségek följegyzése” is. 1801.

Klobusiczky Antal, illy nevű régi nemes család ivadéka, élt a XVIII. század második felében. Előbb Illyesházi

József országbíró és Pálfi Miklós, később magyar udvari cancellaria titkára, végre a szepesi s N.-Várad-környéki kir. javak kezelője volt. Magyar nyelvre fordított francziából az ifjuság számára egy könyvet, melly illy czim alatt jelent meg: „Hasznos mulatság, azaz, a kisdedek tanuságára és hasznokra a tudni szükséges dolgokrul egybe szedett kérdések és feleletek.“ Posony, 1764.

Knausz Nándor, szül. Ó-Budán magyar szülöktől, 1831. oct. 13. Gymnasiumi iskoláit végezte Esztergomban. Ugyanott a főmegye növendékei közé fölvétetvén, a bölcsészetet és a theológiát N.-Szombatban hallgatta, hol pappá szenteltetése után a gymnasiumban tanár, s azután Posonyban az Emericanumban tanulmányi felügyelő volt. Jelenleg posonyi társas-káptalani segéd és karlelkész. — Még nevendék korában lépett föl kisebb munkálataival az írói pályán. Első dolgozatai szépirodalmi irányuak voltak. Több elbeszélés jelent meg tőle a Kath. Néplapban, a Ker. Naptárban, Divatcsarnokban és Családi Lapokban részint Zumbur álnév, részint saját neve alatt. Az 1856-iki Religióban egy szép költeménye jelent meg illy czim alatt: „Sziget lilioma“ (magyarországi sz. Margit legendája). Ezentul kiválólag a hazai történelmi tanulmányokra fordítja idejét, lankadatlan szorgalommal gyakorolva magát a régi kéziratok és okmányok olvasásában és vizsgálatában; molly téren már is nevezetes eredményt képes fölmutatni. Általa fedeztetett föl a posonyi káptalan kéziratárában levő, s mindeddig hasztalanul keresett, sőt már elveszettnek vélt nevezetes „Chronicon Hungarorum Posoniense.“ A fölfedezett codexet egy jeles értekezéssel mutatta be a közönségnek az U. M. Muzzeum 1856-iki folyamában, egybevetve kritikailag az eddigi leiratokat és kiadást. A posonyi káptalan ezen érdeménél fogva könyvtárnokául nevezte ki, s becses kéziratai és régi nyomtatványai dus gyűjteményének rendezésével bizta meg; e számos hazai történelmi s irodalmi adatot földerítő munkában jelenleg fáradozik. Ezenkívül egyes érdekes történelmi értekezéseket birunk tőle a Religióban (1856. foly.), mint

„Boldog Cháky Móriczról“ stb. A Kondé-család levéltára régibb okiratainak lemásolására engedelmet nyervén, sok beccses kiadatlan okiratot közlött a m. akademiával a „Történelmi tár“ számára; valamint az 1397-iki országgyűlés végzeményei is innen általa közölve, az akademia 1856-iki egyik ülésében előadattak. A jeles és szorgalmasan buvárkodó férfitől nevezetes gyarapodást várhat hazai történelmünk.

Kóczi Dávid, mádi predikátor, illy czimű munkát irt: „A palatinusi catechesiare iratott magyarázat.“ Kassa, 1802. 8dr. 416 l.

Kollarich Joakim, remete sz.-Pál szerzetének tagja, szül. Peresztegen, Sopronmegyében 1720-ban. Rendes tanulmányain kívül tanulta a jogot is, s ennek következtében a rend procurátorává választatott. Hivatalos foglalkozástól ment óráit az irodalomnak szentelé. Munkái: „Philothea, azaz: ajtatos életre vezérő út.“ Nagyszombat, 1764. 40 és 469 l. Ajánlva van Barkótzai Ferencz primásnak. — „Keresztény intések a komáromi földrengés leírásával.“ Alkalmi versek. Pest, 1766. „Csepelényi György élete.“ U. o. 1772.

Koller József, szül. nemes szülőktől 1745. dec. 16-án Máramarosmegye Huszt nevű mezővárosában, hol édes atyja Koller Antal kamarai praefectus volt, ki utóbb tanácsnoknak neveztetett Posonyba ugyancsak a királyi kamarához. Posonyban és Nagyszombatban végezvén a bölcészeti és jogi tanfolyamot, 1762. a pécsi növendékpapok közé fölvetetett. A theologiai tanulmányok befejezése után még fiatal lévén arra, hogy áldozárrá szenteltessék, az országhírű s széles tudományu püspök Klimó György által 1764-ben Bécsbe küldetett, hogy az udvari könyvtárban a pécsi egyházmegyére vonatkozó okmányokat kikutassa, s magát a pécsi püspökség történetének megírására előkészítse. Ugyanez idő alatt tanult francziául a Bécsben tartózkodó menekült franczia papoktól. Hogy magát még inkább kiképezhesse, 1766. Romába küldetett; ide utaztakor Velenczén, Bergamon, Milanón, Genuán és Florenczen keresztül Pisába jutott

azon év october havában, hol is hittudorrá lett. Koller Romában igen kedvesen fogadtatott, s már megérkeztek a kívánt okiratokat legtöbbnyire kivonathan összegyűjtve találta. 1667. november havában Romából hazájába visszatért s még azon évben Posonyban pappá szenteltetett az ott tartózkodó Klimó püspök által, kinek oldala mellett maradt 1772-ig, mikor a pécsi püspöki, akkor páratlan tudományos kincsesel bíró könyvtár felügyelőjévé, s egyszersmind a megyei növendékpapság tanárává neveztetett. 1775-ben pécsi kanonok lett. Midőn egy pár évvel előbb Mitterbacher Dániel széki plébános neveztetett ki kanonoknak, s ugyanakkor Kollerrel ebéd előtt együtt állottak a nagy püspök előtt, Klimó észrevette Koller arczvonásaiból, hogy mellőztetését érzi, s így szóla hozzájuk: „Nonne, inter vos est nunc oppositio?“ felelt Koller: „Non Domine Excellentissime, sed est postpositio.“ 1792-ben olvasó-kanonok volt, s a káptalan levéltárát rendezte, és sajátkezűleg lajstromozta. 1795-ben Keresztelő sz. Jánosról nevezett pécsi kispópstá, majd 1802. pécsi nagy-préposttá lett. Mind Király József, mind b. Szepesy Ignác pécsi püspökök alatt püspöki helyettes volt hosszú ideig. 1832. sept. 11-én 87. éves korában megszűnt élni. Koller fáradhatlan szorgalmának köszöni a pécsi egyházmegye azon tudós munkát, melyet 1782—1812. „Historia Episcopatus Quinque Ecclesiensis“ czim alatt VIII. 4dr. kötetben kiadott. Koller, ha valaki ezen jeles munkát előtte dicsérte, neheztelni látszatott, s mondani szokta: „Non est meum, sed Klimonis opus ;“ noha Klimó az első kötet megjelenését sem érte meg. Azt azonban tagadni nem lehet, hogy a nagy tudományu főpap Kollert munkájában vezette, észrevételeivel gyámolította; revisora azonban püspöki meghagyásból a tudós Szalágyi István volt. — Ellenben azon, maga nemében páratlan munkát, melyet a sz. koronáról irt, és „Dissertatio de S. regni Hungariae Corona“ czim alatt 1800. 4drben kiadott, sajátjának örömmel vallotta. Ezen ritka tudományu munkákon kívül irt még egy kötetet „De ritibus et ceremoniis in SS. Missae Sacrificio.“ A pécsi püspöki könyvtárban

sokat fáradozott, irt, rendezett Koller, a régi olvashatlan vagy elrongyolt okleveleket mind olvasható betűkkel letisztázta; s több más apróbb kéziratai láthatók ott. Vannak kéziratban latin predikátiói is. Volt Koller könyvtárában egy kézirat illy czim alatt: „Georgii Klimo Quinque Eccl. Episcopi etc. etc. De Jure Dioecetano Ecclesiae suae in Regionem ultra Dravum Flumen sitam Historico Diplomatica Demonstratio.“ Ezen tudós munka több lapjain látható Koller saját kezeirása, hol részint igazított, részint pedig egész cikkeket újra átdolgozott. Koller országhirűvé vált nagy tudományossága- s sok oldalu ismereteinél fogva, mit még inkább kitüntetett az 1792—1811. tartott országgyűléseken mint káptalani követ, köznyelven „Doctus Praepositus“-nak nevezetett. — A görög s heber nyelveken kívül beszélt latinul, francziául, olaszul, németül, horvátul, illyrül; a magyar nyelvet pedig milly tudományosan bírta, kitűnik a munkáiban előforduló régi kiejtésű, vagy rosszul irt szavak fejtegetéséből s magyarázatából. Kollernek vallásosága, felebaráti szeretete páratlan volt. Magára legkevesebbet fordított, hanem mindent a szegényekre; legkivált voltak házi szegényei, kiket havonként gyámolított a világ tudta nélkül, az evangelium értelmében. Ha magának nem volt, kölcsön kért; de szegényeit szükségben sinlődni nem engedé. Minden évben 12 jámbor erkölcsű tanuló ifjút tartott, s számos jeles egyházi s világi férfiakat elősegített majd 60 évig tartott kanonoksága alatt, kik, és kiknek gyermekei s unokái áldják szentelt porait. Végrendeletileg is a mi kevese maradt, annak a szegények lettek örökösei; rokoninak mitsem hagyott egyházi javadalmaiból; ellenben a reá szállott ösiséget, posonymgyei birtokát, még éltében átadta. Gazdag könyvtára nagy részével szintén még éltében a püspöki könyvtárt ajándékozta meg. A pécsi káptalannak e ritka disze s dicsősége, minden szerénység, alázatosság, irgalmaság s feddhetetlen élte daczára is, sok üldözést szenvedett; gyalázatos perbe kevertetett, melly a romai sz. székhez fölebbeztetett, s onnan nevezett bírák által döntö-

tett el Koller ártatlanságának kitüntetésével. Ezen per, kezdetétől végeig, Koller ellen és mellett irt minden egyes levelekkel sőt darabkapapirokkal mind össze van gyűjtve Koller által egy nagy foliant kötetben, hol legjelesebb egyházi, akkor élt férfiak kézíratai is olvashatók. Ezen, kevesektől ismert gyűjtemény egy, Kollert igen tisztelő tudós férfiú kezében van, és hihetőleg csak élte szüntével — mi későbbre történjék! — fog a pécsi püspöki könyvtár sajátjává lehetni.

Kolosváry Ferencz, szül. Külsővaton, Veszprém megyében 1813. nemes szülőktől. Alsó iskoláit végezte Veszprém-ben, a bölcsészetet és theológiát Győrött, hol az egyházi rendbe lépett. 1836-ban pappá szenteltetvén, a püspöki udvarban levéltárnokul neveztetett; utóbb szentszéki aljegyző s 1845-ben vaszari plebános lett. Ez utóbbi állásában adott ki két kötetben predikációkat, melyek bold. nagybátyjának, Kolosváry Sándornak dolgozatai voltak ugyan, de Ferencz azokat a magyar nyelv jelen irmodorához simította.

Koltsár György, lendvai hitszónok, korához alkalmazott szép egyházi beszédekét hagyott hátra illy czim alatt: „Postilla, azaz, az Evangeliumoknak, melyeket az Esztendőök által a keresztények gyülekezetibe szoktak olvasni, Predikatio szerint való magyarázattya a régi és mostani szent Írásbeli Doctoroknak Írásiból.“ Bártfa, 1629. Ajánlva van Bánfi Miklós királyi pohárnoknak.

Kolumbán János (olaszteleki), lakott Vácsolczon, Krasznamegyében. Munkája: „A régi pogány istenekről való Historia.“ Debreczen, 1766. Továbbá: „Vida historiája“ (versekben). 1789.

Komáromy Ferencz, regény- és beszélyíró, szül. 1823. dec. 27-én Erdélyben, Marosvásárhelyen. Iskoláit Nagy-Enyeden kezdette és Marosvásárhelyen bevégezte, melly utóbbi helyen a kir. táblán a hazai törvényekből az akkori szokás szerint vizsgálatot tett le, s 1846-ban atyai jószágára, Borberekre ment önállóan rendezni saját ügyeit és gazdaságát. Alsófejmegyénél tiszteleti jegyző volt 1848-ig; ekkor Pestre utazott, hol mintegy három havi mulatása

alatt az Életképekben és a Budapesti Divatlapban közölt némely dolgozatokat. Egy önálló regényt is irt, melly azonban a bekövetkezett forradalmi zavarok közt elveszett. A forradalom kiütvén, Pestről Erdélybe utazott, hol az akkori mozgalmakban tevőleges részt vett s Maros-Vásárhelyen egy röpiratot nyomtatott „Vésznapok a Székelyföldön“ czim alatt; mi miatt 1850-ben javainak elvesztése mellett nyolcz évi börtönre ítéltetett, de később kegyelem útján bocsánatot nyert. Jelenleg Pesten az irodalomnak szenteli idejét. Először P. Horváth Lázár palaestinai utazását dolgozta át francziából magyarra, mellyet Friebeisz István „Szent Sir“ czim alatt adott ki; azután több lap és folyóirat részére irt. 1856-ban két kötet beszélyt adott ki „Komáromy Ferencz beszélyei“ czim alatt. 1857-ben „A pályakezdők“ czimű három kötetes regénye jelent meg.

Komáromi István, telegdi ref. predikátor, „Az Ur Imádságának magyarázatát“ hagyá hátra jeles egyházi beszédekbe foglalva. Megjelent N.-Váradon, 1651. 8dr. 290 l.

Komjáti Benedek, Perényi Péter özvegyének, Fransepán Katalinnak udvari papja volt a XVI. század első felében. E fáradhatlan munkásságu tudós, urnője megbízásából 1532-ben magyarra fordította és a következő évben Krakóban kinyomatta szent Pál leveleit e czim alatt: „Az zent Paal leveleg Magyar nyelvenn.“ Munkája előszavából kitetszik, hogy urnője e levelek magyar kiadásának már birtokában volt, s csak annak kijavítását hagyá meg Komjatinak, ki azonban jobbnak látta az egészet ujolag saját tetszése szerint lefordítani.

Kömlel János, munkácsi ref. predikátor, az általa fordított és Magyarországra alkalmazott „Szükségben segítőkönyv“ által hagyta fön emlékezetét. Megjelent képekkel ellátva Pesten, 1790. Irt továbbá illy czimű munkát: „Az Urnak sz. Asztalához készítő hat héti penitentialis könyörgések.“ Vác, 1800. 8dr. 225 l. Kömlel (Sándor István szerint) meghalt 1801-ben.

Komlóssy Ida, első rangu színésznő, szül. Székesfe-

jérvárott; atyja azelőtt színigazgató volt, jelenleg a pesti nemzeti színház könyvtárnoka. — K. I. gyermekkorától gyakorlár a színészetet. Pesten legelőször 1838-ban lépett föl; azután atyja társulatánál Kolosvárt, Kassán, Debreczenben, Győrött, Nagyváradon és Szegeden tetszéssel szerepelt. 1844-ben a pesti nemzeti színház tagjává szerződött. — Több színművet fordított magyarra; ilyenek: „A navarrai királynő regéi,” és „Két testvér a népből” — francziából; „A tenger és szerelem hullámai” németből stb.

Kondé József (pókateleki), tanult 1777. körül Nagyszombatban, Katona István tanársága alatt. Előbb szolgabíró volt Esztergommegyében, később az esztergomi érsekség főügyészévé nevezetett. — Magyarra fordította II. Frigyes porosz király munkáját, s kiadta illy cím alatt: „Az országglások nemeiről és az országglók kötelességeikről.” Pest, 1790.

Kontor János, Sopron megyében, Nemeskércen szül. 1751-ki mart. 13-án. Tanult Sopronban, Neczpálon és Modorban. Iskolamester volt Lehotán (Nógrádmegyében), Surdon és Csengén. 1786-ban Szendre tétetett predikátornak; onnan 1793-ban Sikátorra, 1798-ban Kertára. Később lemondván hivataláról, Nemeskércen élt magányában. Írt a méhekről részint magyar hazánkhoz alkalmaztatott legújabb méhészkönyvetskékből, részint pedig tapasztalásokból vett jegyzéseket. Ugyanezt bővebben is kiadta. Továbbá töle van a „Boldogság tüköre, melly azt tárgyazza, miképen lehetne azon czélt elérni, hogy az egész emberi nemzetség boldogabb állapotban legyen, mint most vagyon. Írta nemeskéri Kontor János, nyugalomra lépett év. Predikátor és a soproni magyar társaság tagja.” Sopron, 8dr.

Kónyi János, termékeny, s hazafi buzgalmu író és költő. Élt a mult század második felében, mikor hazánk jelesbjei nyelvünk kimivelésére buzdultak föl. Kónyi is illy érzettől lelkesítettve ragadott tollat, és számos részint eredeti, részint fordított művekkel gazdagítá az akkor szép virágzásnak indult irodalmunkat. Némelly műveinek czimeiből ki-

tetazik, hogy gyalog ezredbeli őrmester volt, s hogy pályáján kevés rózsák virultak számára, azt Anyos Pálnak, Budáról 1778. dec. 5-ről hozzá intézett eme versei tanusítják:

„Szomoru verseket irtál barátodnak,
Mellyekben rajzolod terheit sorsodnak; —
Hogy Mársnak áldozván élet pallosodnak,
Tán egy sugarát sem látod vig napodnak.

— — — — —
— — — — —

Azért ne keseregj, s hiv barátságunkat

Élljük vigan, bizván az Égre sorsunkat!“ (M. Minerva I. k. 159 l.). Munkáinak sorozata a következő: „Ganganelli, vagy XIV. Kelemen pápa levelei.“ Buda, 1783. 8dr. 454 l. — „Gellert erkölcsi meséi és elbeszélései.“ Pécs, 1776. — „Az első hajós“ Gesner után fordítva. Buda, 1780. — „Várta mulatság avagy Sarmant királynak és Florina kisasszonynak tündéres történeti.“ Posony, 1774. — „Magyar hadi román, avagy gr. Zrinyi Miklósnak vitéz dolgai“ (versekben). Pest, 1779. 8dr. 202 l. — „Elme futtatások, avagy Bellebellének és Kárpillónak tündéres történeti.“ Buda, 1792. — „A mindenkor nevető Democritus.“ U. o. 1786. két kötet. Második kiadás u. o. 1796. — „A paraszt ember Magyarországnak micsoda és mi lehetne.“ Teschedik S. után fordítva. Pécs, 1786. 8dr. 508 l. — „Waltron gróf avagy a subordinatio.“ Pest, 1782. — „Orpheus és Euridice.“ Énekesjáték. Pest, 1774. — „Abel Kain által lett halála.“ U. o. 1775. — „Ártatlan mulatság, avagy Florencz és Lion, amint is Marcibilla török kisasszonynak történeti.“ Buda, 1785. — „A mindenkor nevető Democritus folytatása.“ U. o. 1785. — „A hálados protestans az ötöt szenvedhető császárhoz.“

Kopcsányi Márton, szül. Kopcsányban, Nyitramegyében. Elvégezvén alsóbb tanulmányait, sz. Ferencz szerzetébe lépett, s mint ilyen hitszónoklatával sokakat az erkölcsi utra térített. Üres óráit irodalmi foglalkozással tölté. Munkáinak czime: „Szerzetes rend tartó fenyték tüköro.“ Bécs,

1630. „A keresztény életre intő elmélkedések.“ U. o. 1633. Második kiadás N.-Szombat, 1715. 8dr. 489 l. Azonfölül kiadá a Bold. szüz ünnepeire szóló jeles egyházi beszédeit. U. o. 1613. 8dr. 446 l. „A bold. szüz Mária élete.“ U. o. 1613.

Köpeczi János, deési ref. pap. Egy kötet „Halotti predikációkat“ adott ki Kolosvárt, 1734.

Koré Zsigmond, „Nemes hazugság,“ „A szerelem gyermeke,“ „Az asszonyi jacobita klubb,“ és „Az emberi gyűlölés és megbánás“ czimű színműveket Kotzebue után magyar színre alkalmazva hagyott hátra.

Korizmicz László, legjelesebb gazdasági íróink egyike, szül. 1816. mart. 29-én Agg-sz.-Péteren, Fejérmegyében. Iskoláit Budán és Pesten végezte; mérnöki pályára készült s három évi gyakorlat után 1837-ben tevő le az utolsó mérnöki szigorlatot. Atyja, Mátyás, ki jeles gazda volt, utmutatása mellett a gazdaság körül szép ismereteket szerzett, s azokat mérnöki gyakorlata alatt saját szorgalma által bővíté. Mint tiszti mérnök hg Eszterházy Pál ozorai uradalmába került segédi minőségben, s 1841-ben a lévai uradalom főmérnökévé nevezte őt a nevezett herczeg. Itteni hivataloskodása alatt készítetett egy rétöntözést, melyet a Gazd. Egyesület küldöttségileg megsemmélytetett és dicséretre méltatott. 1848-ban a magyar földművelési ministeriumnál osztály-titkárrá neveztetett. 1849 végén a magyarországi ideiglenes kormány Korizmicst a gazdasági és közgazdasági dolgokban mint referenst használta. 1850-ben a magyar cs. kir. pénzügyi igazgatósághoz tanácsosnak, s ugyanazon évben a budapesti kerületi adóbizottmányhoz ülnöknek neveztetett ki. A pénzügynél előbb az adó-, utóbb a jószágkezelés ügyében volt előadó. 1851-ben az aradi kincstári javakra a colonisatio kérdésében lón kiküldve. Ugyanaz évben volt Angolországban a világiparműkiállításnál, mint a magyar Gazd. Egyesület képviselője. Ezen utazása eredményeiről a „Gazd. lapok-“ban számos cikket irt. — 1841-ben kezdett írni, s legelőször az „Ismertető-“ben lépett föl számos apróbb dolgozataival. Sokat irt a „Magy. Gazda“ és

más lapok számára gazdasági és nemzetgazdasági dolgokról, s leveleket a rétöntözésről. 1847-ben jelent meg koszoruzott pályamunkája a „Jószágrendezésről;“ 1849-ben indítá meg a „Gazdasági lapok“-at, mely jeles folyóirat Morócz szerkesztése alatt most is fűnáll, s jelenleg is leginkább töle veszi irányát. Cikkei részint név nélkül, részint aláírása alatt jelentek meg. Így Tiszaháti név alatt „czim nélküli levelek“-et indított meg a „Mezei gazdaság könyve“ ügyében, s e buzditó levelek eredménye lett, hogy e megbecsülhetlen nagy munkából eddig már 4 kötet jelent meg. Korizmics tollát elmélet és gyakorlat, tudomány és tapasztalás egyiránt vezérlik. A gazdaság körüli buzgalmát az is kitűnteti, hogy folytonosan adott és ad czélszerű tanácsokat a kisebb-nagyobb jószágok rendezésére, s mindig sikerrel, miután tervei alapos számításra, a körülmények teljes ismeretén és egybevetésén alapulnak; e részben Korizmics jelenleg hazánkban a legelső tekintély.

Szepsi **Korocz** György, szül. Szepaiben; tanult Sárospatakon. Jó tanuló hírében állván, Bocskai István, erdélyi fejedelem udvarába ment iródiáknak, Kassára 1606 esztendő tájatt. A fejedelem halála után vissza ment Patakra, s mintegy két vagy három év múlva tanító lett a szépen virágzó gönezi iskolában, hol tanítványai közül való volt a később nagy hírű Geleji Katona István. Tanítói hivatala után külföldre utazott, s legelőször is Marburgban állapodott meg, honnan Heidelbergába ment át 1611. s itt költői borostyánra érdemesített. Hasonlóul kitűnt a bölcsészeti és hittanban is, mint az átállatozásról (transsubstantiatio) irt bölcsészeti-hittani értékeztése mutatja, melyet világ elé bocsátott Heidelbergában, hihetőleg 1611-ben. A következő (1612 vagy 1613) év folytán hónapba térvén, 1613 végén, vagy 1614 elején a sárospataki iskola igazgatása bízott rá, minek néhány, hihetőleg nem több mint három évig emberül megfelelt. Hogy ezután pappá lett, bizonyos, de hol, az nem tudatik. Tokaji lelkészsége 1620 előtt, vagy éppen 1613-ban, mint Bod Péter írja, nem hihető, kivéve azon esetet, ha

Tokajnak ez időben három papja volt volna, miről semmi adat. Főn említett értekezésén kívül vannak verses munkái magyarul, de jobbára diákul. Bölcsészeti műve: Királyi ajándék, melyet I. Jakab angol király „*βασιλικον δωρον*” czim alatt irván, fiának, Henriknek ajánlott; ő pedig magyarra tőn át még heidelbergai akademikus korában. Megjelent Oppenheimban 1612. 12dr.

Körösi Mihály, debreczeni ref. pap, „Az uj Testamentomra mutató tábla” czim alatt abc szerinti bibliai magyarázatokat bocsátott közre Debreczenben, 1773. 8dr. 265 l.

Köröspataki János, ref. predikátor, szép versekbe foglalva megírta „Lupuly moldvai Vajda viszontagságait és szerencsétlen halálát.” 1655.

Környei János, szép készülségű fiatal író, szül. 1830. dec. 13-án Murapetrócson, Vas megyében, szegény szülők-től. A helybeli kath. plebános által ösztönöztetve és segítettve, a gymnasiumot Kőszegen, a bölcsészetet Szombathelyen végezte, mindenütt a legfényesb sikerrel. Az 1848-ki forradalom alatt honvéd volt. 1850-ben Pesten egy ideig az orvosi tudományt, később a jogot tanulta sok nélkülözés közt. — Az irodalmi téren legelőbb a Családi Lapokban lépett föl természettani cikkeivel. Vahot Imrének a „Nagy világ képekben” című folyóiratában számos dolgozatok jelentek meg tőle a természettudományból és népisméből; vannak cikkei és értekezései Vahot naptáraiban is. 2½ hónapig a Viszhangnak volt segédszerkesztője, asután a M. Sajtónál nyert alkalmazást, jelenleg a Magyar Néplapnál segédszerkesztő. Legujabban megjelent tőle „Állattan” (Pest, 1857.); és egy röpirat e czim alatt: „Mikor lesz vége a világnak.” U. o. 1857. Sajtó alatt vannak következő művei: Növény és ásványtan; Humbold Vilmos levelei magyarra fordítva, és „A jó magyar gazdasszony” című könyv.

Kósa Benedek, sz.-ferencz-szerzetbeli híres hitszónok, egy ideig mint táborigazgató működött, s a szerzet váci és rosnyói házait igazgatta. Jeles böjti egyházi beszédjeit Vá-

czon 1773-ban bocsátá közre, „Juda és Jerusaleem királya, siralmas Szedekiás“ czim alatt.

Kosztolányi Sándor, sz.-ferencz-rendi szerzetes, hosszabb ideig mint segédlelkész és hitszónok működött Kőrösladányban. Alaposan kidolgozott egyházi beszédeinek egy része „Egész esztendőbeli vasárnapokra intéztetett szent Beszédek“ czim alatt két nagy kötetben Posonyban, 1794.; más része „Négy esztendőbeli böjti napokra rendeltetett szent beszédek“ 4 kötetben u. o. 1798-ban jelentek meg. Harmadik rendű beszédei „Három szakaszokra osztott szent beszédek“ czim alatt Pesten és Posonyban, 1800-ban láttak világot.

Kovács Ferencz, Veszprémmegye tiszti mérnöke, több alkalmi kisebb magyar versezen kívül illy czimű munkákat irt: „Az utak és utcák építésének módja.“ Francziából fordítva. Posony, 1778. „A fejedelmeknek és a hazának igaz barátja.“ U. o. 1779. Szintén francziából fordítva. „A pulpitus. Egy mulatságos vitézi költemény.“ Győr. 1789.

Kovács Gyula, szül. 1815. sept. 25-kén Budán, hol atyja, Endre orvostudor akkor történetesen tartózkodék. Később szülőit Marosvásárhelyre követte, s itt futotta meg kitűnő sikerrel gymnasiumi tanpályáját. A bölcsezsetet Pesten, a jogot Kolosvárott hallgatta. Atyja halála után elhagyva a jogi pályát, Bécsbe ment az orvosi tudományokat tanulni. 1835-től fogva itt tartózkodék, míg 1850-ben a magy. nemzeti muzeumhoz természetosztályi őrnök meghívták, hol a gondviselésére bízott s addig merőben elhanyagolt növény- és ásványgyűjteményt nemcsak rendezte és föllállította, hanem szaporította is. K. Gy. már gyermekkorától fogva nagy szenvedéllyel viseltetett a természeti tudományok iránt; az orvosi pályát is csak azért választotta, mert abban az időben főleg az orvosok foglalkoztak a természeti tudományokkal. Bécsben tartózkodása alatt Magyarország és Erdély vidékeit növénytudományi tekintetben majdnem évenként bejárta, a magy. orvosok és természetvizsgálók gyűléseiben részt vett, értekezéseket tartott, s

többször volt az állat-, élet- és növénytani osztály jegyzője. Az utolsó soproni gyűlés őt választá a közelebbi Pesten tartandó gyűlés titkárává. Efölött Bécsben „Freunde der Naturwissenschaften“ czimű társulat működéseiben is részt vett. — „Az austriai birodalom, különösen Magyarország és Erdély ritkább növényei“ czimű gyűjteményéből hat csomót adott ki, mellyek kitűnő tetszésben részesültek a tudós világban; ugyszintén „Flora der Umgebungen Wiens und der benachbarten Alpen“ czimű gyűjteményt is megindított, mellyből 11 csomó jelent meg. A bécsi virány megismertetésére is sokat tett, s neve a Nielreich híres bécsi virányában minden lapon olvasható. Pestre jöven, a magy. földtani társulat alakítására lényegesen befolyt, s ennek első titkárává választatván, ez időtől fogva a társulat érdekében több földtani utazásokat tett, s gyűjtéseket eszközölt. Részint utazásai eredményéről, részint egyéb fontos természettudományi kérdésekben számos értekezést tartott a föld- és természettani társulatok üléseiben. Pest vidéke virányának általa kidolgozott viszonyai, miről a természettudományi társulat részére nagyobb munkát készít, Tormay topographiájában jelentek meg. Jelenleg a „Mezőgazdaság könyvében“ a növény- és földtani részt dolgozza. Sok érdeme van végre a közelebbi években tartott magy. virág és gyümölcskiállítások rendezésében. Jártas a természettudomány egyéb ágaiban is.

Kovács János, ki Fabriciusnak is nevezé magát, esztergomi érseki mérnök volt; magyarra fordítá Kevenhiller hadi gyakorlati szabályait s kiadá illy czim alatt: „Hadi exercitium, vagyis: Gyalog Regimentek gyakorlási, melly Kevenhiller fő Generalis alkotmányából magyar tiszt uraimék kedvéért nyelvünkre fordittatott, ugy némelly Mathematica Observatiókkal megvilágosittatott nemes hazájának javát kívánó Kovács János M. által.“ Posonyban nyomtatott Royer maradékinál 1746. Lerajzoló Mosonymegye térképét. Azonfölül leirá „A magyar kronikák compendiumát,“ mellynek egy részét Pethő Gergely kronikáiból, a többbit különféle

iratokból szedé ki, s kiadá u. o. 1742. Ajánlva volt gr. Batthyányi Lajos vasmegyei főispán, királyi cancellár s később nádornak.

Kovács József, kalocsai főegyházi kanonok, szül. Dunaföldvárott 1815-ben. Végezvén alsóbb tanulmányait, a kalocsai papnevendékek közé vétetett föl. A theologiai tudományokat olly sikerrel végzé, miszerint kiállván a szigorlatokat, hittudori koszorut nyert. 1838-ban áldozárrá szenteltetett. Előbb a kalocsai, később a pesti központi papneveldeénél lett a hiterkölcsei tudományok tanára; miglen 1854-ben kalocsai kanonokká, s ugyanott a dogmatica tanárává neveztetett, melly minőségében mostanig buzgólkodik. — Mint író leginkább a „Religio“ olvasói előtt ismeretes, hol számos cikkeket és jeles értekezéseket közlött; közülök kiemelendő „Mellképek a jezsuiták életéből“ czimű terjedelmes dolgozata. „Aquinoi sz. Tamás theologiája“ czimű jeles értekezése Danielik János Emlékkönyvének II. kötetében foglal helyet. — Önállólag néhány egyházi beszédein kívül megjelent tőle illy czimű jeles latin munka: „Compendium systematis Theologiae moralis. Pars prima: De vita christiana objective spectata,“ 1 kötet; és Pars secunda: „De vita christiana subjective spectata,“ 2 kötet. Pest, 1855—57. Kiadta a Sz.-István-Társulat.

Kovács József, szül. Diószegen, s nagykőrösi ref. predikátor volt. Virgil Aeneisét magyar versekbe foglalva kiadta Komáromban, 1799. 8dr. 17 és 234 l. Tőle van: „Emlékezet köve, mellyre b. Daniel István életét és virtusait felírta.“ Kolosvár, 1777. „Ifj. Racine-nek a vallásról irt munkája.“ Komárom, 1798.

Kovács Mihály, orvostudor, magyarra fordítva, jelentékenyen bővítve s Magyarországra alkalmazva kiadta Hufeland munkáját illy czim alatt: „Az emberi élet meghosszabbításának mestersége.“ 2 kötet. Pest, 1798. 271 és 259 l. Továbbá Struve után: „A gyenge élet meghosszabbításának és a gyógyithatatlan nyavalyák huzásának mestersége. 3 kötet. Pest, 1802.

Kovács Péter, szül. Árokszálláson 1629-ben. Tizenkilenc éves korában a minoriták szerzetébe lépett, s letevéen a szerzetesi fogadalmakat, különféle helyeken a humaniorákat tanítá, s négy évig mint magyar hitazonok nagy sikerrel működött. Szerzője „Szeretetnek kötelei“ című könyvnek, melly Egerben, 1762. jelent meg.

Kovács Sámuel, magyarra fordítá a „Példákba foglalt erkölcsi tanításokat.“ 2 kötet. Posony és Pest, 1806. 354 és 338 l.

Sziksza Kovács Vazul (Basilius Fabricius Szikszoivnus), szül. 1530. táján, Szikszon Abaujmegyében. Atyja, Mihály, névre, mivre Kovács (kovács); innen az akkori idő szokása szerint: Fabricius. A latinságban tanító volt Literati Zsigmond és Bihari Vazul. Későbbi tanítója volt Balsarati Vitus is, következésképp 1549. körül tanulhatott Patakon; de tanult még Kassán; majd Nagyidára ment iskolamesternek, hol Perényi vagy Prini Ferencz fiai mellett nevelősködött, kikkel mene Bártfára 1553. és Stokelius Lenártot majd két évig hallgatá. 1555. sajozentpéteri tanító lett Borsodban, hol Kakas György lelkész utasítása s tanácsa következtében határozta el magát Wittembergába kimenni; 1557-ben ki is ment és tölte ott körül-belül négy esztendőt különös kedvességben Melanchton Fülöpnél; több mint két évig 1559. a wittembergai magyarok seniora, egyuttal Magócsi András nemes ifju tanítója, vezére főleg a latin és görög nyelvben. Növendékével együtt visszatérven Magyarországra 1561-ben, kevés időt Kassán és Tornán tölte Magócsinál, azután pedig a pataki iskola igazgatására hivatott, s még az évben jelenvolt a tarczali zsinaton, hol ékes szónoklatot tartá. A pataki tanodát két évig nagy dicsőséggel igazgatván, 1564 végén vagy 1565. elején a kolosvári gymnasium igazgatója lett, s Dávid Ferencznek, Kolosvár akkori papjának egy ideig asztaltársa és véleményeinek ostromlója volt. 1565-ben irt előbeszédet Mátyás király történetéhez, melly Heltainál jelent meg. 1566. belé unván Dávid Ferencz eretnkségébe, Patakra visszatért a

Perényi Gábor védelme alatt álló iskolába; ki neki Bényén jó mivelés alatt levő telket ajándékozott. Kegyura 1567. meghalván, ékes beszédet monda felette, mely nyomtatásban is megjelent. Jelenvolt Kassán az 1568.-ki zsinaton s aláírt az eredeti hitvallásnak, s készítet czáfot Egri Lukács állításai ellen. 1569. Perényi Gábor özvegyét, Ország Ilonát, 1575. Szikszai Hellopaeus Bálintot és Balsaráti Vitus Jánost temette halotti szónoklattal. — Meghalt Sárospatakon 1576. pestisben, életének 46. évében, miután 12 évig vezette volna a pataki tanodát. Nagy tudományu férfi, költő és szónok, jó latin és görög, jeles történész. Tanított Patakon theológiát, bölcsészetet, dialektikát, mértant, zenét, költészetet, természettant. Jártas volt a polgári törvényben, sőt az orvosi tudományban is. — Neje volt, Balsaráti Vitus János leánya, Margit. Munkái: az említett négy halotti szónoklaton, Egri Lukács czáfolatán, Mátyás király történetéhez írt előszón kívül volna még egy szónoki mű: emlékbeszéd Székely Klára, Prini vagy Perényi Péter nője felett. „Ez olly ritka,” írta Sinai Miklós Szombathi Jánoshoz 1788. jan. 16. kelt levelében, „hogy nehezen hiszem, hogy a két hazában is tanáltsassék; jóllehet értettem valamit benne, hogy Bécsben egy méltóságnál találtatik.” Legnevezeteseb munkája: „Nomenclatura seu dictionarium latino ungaricum,” mellyet iratása után 16 évvel később adott ki Pesti Gáspár, pataki tanár Debreczenben 1590. 8dr. Továbbá: *Carmina varia latina et graeca*; és *Epithalamium* (menyekzői vers) Amicinus Titus és Averae Anna asszony lakadalmára. Kolosvár, 1565. Megjelent Heltainál 4dr. Aztán kéziratban a tarczali zsinaton tartott beszéd.

Kovács Zsigmond, szül. 1820. Bánok-Szent-Györgyön, Zalamegyében, nemes szülöktől. Alsó iskoláit Kanizsán, a bölcsészeti leket Pesten végzé. Pappá szenteltetett 1844-ben, miután Bécsben bevégezte a theológiát. Rövid ideig a csehi plebániában káplánkodék, azután a pesti központi seminariumnál tanulmányi felügyelő s rendkívüli tanár volt 1850-ig, mikor Veszprémben püspöki titoknok, szentszéki jegy-

zó, 1851-ben szentszéki ülnök, 1854-ben püspöki irodagazgató és azon évben veszprémi kanonok lett. Mint tanulmányi felügyelő írta „Korkérdések” című munkáját, mely a jó s olcsó könyv-kiadó társulat által kiadva 1850-ben jelent meg. Számosb czikkei jelentek meg a „Religióban.”

Kovácsóczy Mihály, szül. Sződön, Pestmegyében, hol atyja, Mihály gazdatiszt volt, ki tőle kitelhetőleg nevelteté szép tehetségű fiát. A gymnasialis iskolák bevégezése után az egri növendékpapok közé vétetett fel, hol a philosophiát mint a jeles Imrének kedves tanítványa hallgatta. A papnöveldéből kilépén, jogtanuló lón s később ügyvédi oklevelet nyert; de ügyvédséggel nem foglalkozott, hanem több főuri házaknál mint nevelő működött. — Az irodalommal korán kezdett foglalkozni, előbb lyrai művekben kísérté meg erejét, majd egészen a prosának adta magát. Aspásiájában lépett fel Vörösmarty, Zalánfutása első töredékével. Írt az Aurorában, Muzarion- s Felsőmagyarországi Minervában. Kassán, hol egy ideig, mint helyettes tanár működött az akademiánál, szerkesztette a „Szemlélő” folyóiratot előbb Cserneczkyvel, 1836 és 1837-ben egy maga, a „Literaturai Lapok” melléklettel. Ugyanott szerkesztette a „Nefelejts” szépirodalmi és „Árpádia” historiazsebkönyvet, mindegyikből három kötet jelenvén meg. Amaz jó beszélyeket hozott, ez jeles historiai közleményeket részint tőle, részint másoktól. Ugyanott jelent meg tőle „Jerusálemi sz. János Lovagrendje története.” 1837. 218 l. s több fordított művek, névszerint: Richter Engelbert Eligy „A ker. kath. vallás védelleke a birodalmaknak és trónoknak.” 1837. Trévern e című munkája: „Barátságos vizsgálat az Angol egyházzól és a Reformatióról.” Két kötet. 1838. Abauj-megye megbizásából a kassai m. színház igazgatóságát vivén, számos szindarabokat fordított, melyek közül egy némelly sajtó alá is került, mint „Capriciosa”; megjelent Nagy Ignác szinműtárában. Pestre tevén át lakását, 1841. szerkesztette a „Literaturai Lapok”-kal a „Közlemények” szépirodalmi lapot, mely az első naponkint megjelenő m.

lap volt. 1843. jun. 5. vette át a munkatársakban és előfizetőkben egyaránt megfogyatkozott „Nemzeti Ujság”-ot, melynek alapot ő adott, és szerkesztette azt 1844 végeig, egy kis ideig gróf Majláth János társaságában. Fordította Mack Márton Józseftől: „A vegyesházasságok megáldásáról.” Budán, 1841. 52 l. Irt több elszórtan megjelent eredeti műveket, még többet fordított, részint saját neve alatt, részint álnévvel, vagy név nélkül. Számos historiai dolgozatai kéziratban vesztek el. Homzas, súlyos betegeskedés után, a haldoklók szentségeiben ajtatosan részesülvén, meghalt Pesten 1846. jan. 13. élte 44-ik évében. K. sok ismeretekkel, szép tehetségekkel birt, — jártas volt az olasz, francia, sőt spanyol nyelvben is; s ha erejét szerte nem forgácsolja, ha a művek bevégezésében, melyekhez fogott, kitartó, ha a nagyobb részt öngyarlósága okozta sanyaroktól ment, roppant munkássága mellett ma nem egy maradandó becsű mű örökítené nevét a m. irodalomban, mely mainap számos, általa forgásba hozott műszóval él. Egyébiránt „K. M. — mint a „Jelenkor” halála alkalmával írta — olly időkben kezde s folytata nálunk irodalmi vállalatokat, minőben Foulton az angoloknál a gőzhajozást; s ha ennek lángeszével birandott is, még sem viszik koporsója lepel-széleit országnagyok v. méltóságosak, mint viendik például Franciaországban pairek Hugo Victorét. Ez a kor hibája. Ővéit a feledés szelid nemtője leplezendí be.”

Kovácsnai Sándor, marosvásárhelyi tanár fordította és kiadta „M. T. Cicero nagyobbik Catóját, Laeliusát, Paradoxumait és a Scipio álmát.” Kolosvár, 1782. Továbbá „M. T. Cicero az embernek tisztéről és kötelességeiről a maga fiához irt három könyvét.” Posony, 1795. 8dr. 268 l. Végre kiadott két komoédiát, melyek közül az egyik Plautusból (Mostellaria), a másik Terentiusból (Andria) fordított magyarra.” Kolosvár, 1782. 8dr. 122 l.

Kövesdi Mihály, a komáromi és soproni iskolák igazgatója, irt magyar és latin nyelvtant, mely 1690. Lőcsén és másodszor Kassán jelent meg.

Krakkai Demeter, szül. Erdélyben, Nagyenyedhez közel eső Karkó vagy Krakkó nevű faluban. Az elsőbb nevet a régiék, az utóbbit a maiak használják inkább. Elvégezvén hazai tanulásait, különböző utakat tőn Olasz-, Németországban és más tartományokban. 1587-ben mulatott Wittembergában. Haza jövéen, a pataki gymnasium igazgatója lett, melly időben, nem bizonyos, valamint az sem, mikor hagyta el hivatalát, hanemha a körülményekből 1598- vagy 1599-re tesszük ezt. Halála is vagy a XVI. század végén, vagy a XVII. elején történhetett. Kitűnő volt a theologia és physica mellett a latin költésben. Csécsi János az egyetlen magyar irodalmi történész, ki emlékezetben hagyta felőle, hogy epigrammjai Wittembergában jelentek meg 1588. — Szilvásujfalvi A. Imre neki szentelé szikszai Kovács Nomenclaturájának második kiadását, 1619-ben.

Kranecz István, szombathelyi kanonok, született 1795. Csatáron, Vas megyében; áldozárrá fölszenteltetett 1819-ben. Rövid idei káplánkodás után tömördi plebánossá neveztetett ki; ezen hivatalában népe boldogítására minden eszközt felhasználni törekedett, felesleges idejét pedig a magyar jogismeret megszerzésére szentelte, s ebbeli jártasságát a megyei nyilvánosság terén be is bizonyította. A conservatív tábornak kitűnő harczosa levén, barátságos összeköttetésben állott Vas megye jelesebb férfiáival. Szerény plebánialakában a vendégszeretet otthonos volt, paptársait és más urakat derült kedélyével magához tudta édesgetni; e plebánialakban kerültek ki tolla alól azon czikkek, mellyek a Századunkban K—n betűjegy alatt megjelenve közfigyelmet ébresztettek. Később a Nemzeti Ujságba vitte át irodalmi munkásságát, helyes fölfogása gyakorlati téren hasznossá válhatott indítványai közeliismeréssel találkoztak. 1845-ben a szombathelyi seminarium aligazgatójává, 1853-ban pedig kanonokká neveztetett ki.

Krapff Ádám, szül. Körmöczbányán és neveltetett Erdélyben. A minoriták szerzetébe lépven, igyekezetét leginkább egyházi szónoklatra fordítá s ebben jeleskedett.

Beszédei nem láttak világot; mindazáltal két magyar munkája jelent meg illy czim alatt: „Két Gyümölcsöző Olajfák.“ Buda, 1726. Jeles imakönyv, ajánlva van Erdődi Gábor egri püspöknek. — „Ditsőséges Serafim sz. Ferencz Atyának regulája.“ A szerzet szabályait tartalmazó könyv imakkal bővítve megjelent Budán, 1730. Meghalt Szécsényben 1744.

Kriza János, m. akadémiai l. tag, szül. 1814. Nagy-Ajtán, Székelyföldön, hol atyja unitarius lelkész volt. Tanulmányait Kolosvárott végezte s ugyanott lelkésznek választatván, az egyház költségén Németországba utazott s másfél évig tanult a berlini egyetemen. 1838 óta kolosvári unit. lelkész s egyszersmind a hit és magy. irodalom tanára. Mint tanuló a kolosvári unit. főiskolában irodalmi egyletet alapított, s ez egylet megbízásából indított meg egy kézirati folyóiratot, mellynek jelesebb műveiből szerkeszté később a „Remény“ czimű zsebkönyv első kötetét, melly Kolosvárt 1839-ben jelent meg. E zsebkönyv második és harmadik kötetét az egylettől egészen függetlenül, mint Erdély egyetlen szépirodalmi közlönyét, Szentiváni folytatta; e zsebkönyvben jelentek meg Kr. költeményei, mellyek őt íróvá s költővé avatták. Népszerű, democraticus sinezetű dalokat írt, mellyek figyelmet ébresztettek; a székely nép örömeit és szenvedéseit sok érzéssel éneklé meg; innen van, hogy sok dala e nép ajkaira átment. Epigrammái szintén jelesek. Műfordításokat is tett Hugo Victor, Lamartine, Heine és Burns költői műveiből. Van egy „Vad rózsák“ czimű eddig kiadatlan székely népdal- és mondagyűjteménye, mellyből ujabban a szépirodalmi lapok és az Uj M. Muzeum (1853.) igen érdekes mutatványokat közöltek. Az erdélyi lapok, különösen a Nemz. Társalkodó és Vasárnapi Ujság (1840—1848.) szerkesztésében kitűnő részt vett. Számosb egyházi beszédei, iskolai és vallásos kézi könyvei vannak részint kinyomatva, részint kéziratban.

Kubriczky András, szül. Lökön, Barsmegyében 1819. febr. 21. szerény polgári állásu szülőktől. Tanulói pályáját

kezdé Salmeczen 1827. s ugyanott folytatá 1831-ig. E közben szülői mind a ketten elhalván, a 11 éves ifju csaknem egészen rokontalanul, gyámol és részvét nélkül állott a nagy világban. Mindazáltal föltett szándokában, a tanulás pályáján állhatatosan tovább haladni, pillanatig sem ingadozott, hanem, ámbár az élet súlyos gondjai egyedül gyöngé vállaira nehezettek, annál nagyobb szorgalommal és buzgósággal feküdt neki a tanulmányozásnak; mi végből Lévára ment, hol 1831—1835-ig a jeles kegyesrendiek tanársága alatt végzé a 3-ik latin osztálytól bezárólag a költészeti osztályig iskoláit. 1835. ismétlé a költészeti osztályt Esztergomban a hirneves Balázs Theophil alatt, ki valamint sz. Benedek rendének disze, úgy kitünően azon hivatással megáldott férfin vala, hogy az öngondolkozás- és önérzetre törekvő serdülő ifjakat bölcs tapintattal vezérelje. Ő szítá föl keblében első a magyar irodalom szeretetét. 1836-ban az esztergomi főegyházmegyei papnevendékek közé fölvétetett s mint ilyen két évig Nagyszombatban tanulá a bölcsészetet, hol főleg két tantárgy gyakorolt különös hatást szellemére: egyrészt a jeles szónoklatu Gály Lőrincz páratlan történelmi előadásai, másrészt pedig a lángbuzgalmu Mészáros Imre magyar-nyelvtani leczkéi, ki ernyedetlen lelkesítése- s csaknem kényszerítésével ott, hol a hivatás jelét észrevevé, a magyar irodalom mezejének uj művelő karokat szerezni mindenképen buzgott. Bővebb kiképeztetés végett 1838 végével a pesti középponti növeldebe küldetett a hittudományok hallgatására. Ez időtájban viharzott föl az egyház ellen a két legerőszakosb esemény, tudniillik a törhetlen jellemű kölni érsek befogatása, s a vegyes házasságok zivataros vitatása hazánkban. E szomorító jelenetek meginditák az ifjunak érzékeny keblét; és mivel látá, milly hathatós védszer volt az egyház hű fiai kezében a toll, melly az ostromlók karait lefegyverzé: élte egyik fő föladatává tűzte ki, tehetségéhez képest az irodalom terén is szolgálatot tenni egyházának. Miért is a központi növendékpap-ságnak, akkor már teljes erejében virágzott Magyar Isko-

láját lelke egész hevével ölelé át, s annak egyik legbuzgóbb munkás tagjává lőn. Áldozárrá 1843-ik jul. 15-én szenteltetett föl, s csakhamar Nagy-Surra, innen pedig 1846-ik elején Cseklészre rendeltetett káplánul. 1849-diki június 15-kén Taksonyba plebánosnak neveztetett ki, hol szeretett hivei mindenképeni boldogítására szentelve lelke minden jobb erejét s türes óráit a magyar irodalomnak áldozva, a megelégedés csendes ölében tölti élte napjait. Eddigi dolgozatai: „Batthyányi Ignác erdélyi püspök életrajza“ a pesti növend. papság Munkálatainak IX. köt. — „Nézetek a magyar egyházi irodalom s annak mimódon eszközölhető emelése körül.“ Pályakoszorus értekezés a Religio s Nevelés 1847-ki 3—5 számában. — „Gyermeknöveldek.“ Religio 1850. II. 26 és 27 sz. — „A posonyi cath. iskolák ügyében.“ Rel. 1850. II. 30 sz. „A valódilag cath. egyetem.“ (Töredéke hasontárgyu pályakoszorus értekezésnek Danielik János Emlékkönyvének I. k.) „A ker. nő társadalmi állásának méltósága.“ ... Családi Lapok 1853. II. 1. szám.

Kunics Ferencz, jezuita, született Német-Cziklinben, Vas megyében 1697. aug. 8. nemes szülőktől. 17 éves korában lépett a szerzetbe, s letevén a szerzetesi fogadalmat, a felsőbb tudományokat olly sikerrel végzé, mikép a bölcsészettől és theológiából tudori czímet nyert. Mind a két rendbeli tudományokat tanítá 15 éven át Kolosvárt, Nagyszombatban és Kassán. Azután iskolai-igazgató volt Kassán, Budán, kétszer Nagyszombatban és Egerben, s e minőségében két házat (Budán és Egerben) emelt a tudományoknak. Beutazta Olaszországot s Romában jelenvolt Centurianus Alajos szerzetfőnök megválasztásánál. Nyugalomba lépván, Sopronban könyvtárnoki hivatalt viselt, s mint ilyen halt meg 1763. oct. 26. életének 66. évében. Munkái: 1) Compendium historicum de praecipuis quatuor monarchiis. Nagyszombat, 1732. 2) Compendium historicum de regnis et aliis orbis provinciis. U. o. 1733. 3) Magyar nyelven: „Szedetziás“ szomorujáték. Kassa, 1753.

Kun István, birtokos Erdélyben, illy című imaköny-

vet adott ki: „Hét napi utitárs, azaz, a hétnek minden napjaira rendeltetett könyörgések.“ Kolosvár, 1777.

Láczai Szabó József, szül. Sárospatakon jul. 17. 1764. Alsóbb, mint felsőbb iskoláit végzé ugyanott egy évi folyamodon kívül, melyet Kassán, hol a német nyelv tanulásaért időzött, pótolta. 1780. jan. 20. iratott az akademikus ifjak sorába. 1784. alkönyvtárnok, három évvel később költészeti osztály tanítója. 1789. külső országba utazott s megállapodott először ugyan Utrechtben, majd 1790. Göttingában, s itt is esztendőt töltvén, 1791. Magyarországra visszatért. A pápai ref. főiskola ez időtájatt kezdve újabb emelkedést venni, Láczai, utja közben, tanári állomással kínáltatván, a hivatalt elfogadta; a mikor a felgymnasiumban őt, az akadémiai pályán történet, természettan, diák és német irodalom tanításával kilencz, összesen tizennégy évet töltött. Azután lett pappá Lepsényben 1805., és vitte hivatalát három évig. Ekkor szülővárosa megemlékezésén fiára, de a tiszamelléki ref. egyházkerületnek is tanárról kellvén gondoskodni, a mind papi mind tanári pályán egyforma szerencséjü férfin Sárospatakra kettős hivatalba megválasztatott; holott is 1808. maj. 22. napján köszönt be mint pap, s tanításait a keresztény erkölcstudományból és gyakorlati theologiából a főiskolában hasonlóul megkezdette. Meghalt 1828. sept. 21. Nyomtatásban megjelent művei: „Oskolai tanítókönyv.“ Németből szabadon. Győr, 1793. 8dr. „Keresztyén Katechizmus,“ fordítás. Vác, 1806. 8dr. Sok kiadást ért. „Kisdedek katechizmusa.“ Vác, 1806. 12dr. „Halhatatlanság oszlópa“ vagy halotti Versek. Vác, 1807. 8dr. Másodszor bővitve Patakon, 1813. 8dr. „Énekek.“ Vác, 1807. 12dr. „A Predikátori tárházban találtató predikátiói.“ Vác és Veszprém. 1805—8. 3 darab 8dr. „Ehrenrettungsversuch“ stb. egy utazó angol becsmérései ellen, megjelent a berlini „Freymüthige“ című haviírásban 1806. 49—50 számban. „Vallástevő katechizmus.“ Sárospatak, 1813. 8dr. számtalanszor újra nyomatva. „Rövid erkölcsi tudomány az oskolai gyermekek számára.“

Sárospatak, 1826. 8dr. „Erkölcsei olvasókönyv az apró iskolák számára.“ Sárospatak, 1826. 8dr. „Templombeli köznapki könyörgések.“ Sárospatak, 1827. 8dr. „Predikátiói-nak“ második darabja. Sárospatak, 1814. 8dr. Harmadik darabja. U. o. 1819. Negyedik darabja u. o. 1820. mind 8dr. Ezeken kívül számos, nagyobb alkalmi predikátiók, mint a lipcei ütközet, a reformatio harmadik százados ünne-pére. „A keresztyén vallásra való, utmutatás,“ Stapfer Fridrik J. katechismusából. Sárospatak, 1813. 8dr. Sok-szor újra nyomatva.

Laczkovics János, kir. nemes testőr, később huszár kapitány. Meghalt 1795. Munkája: „A macedonai vitéz.“ Trenk után fordítva versekben. 1790.

Laky ev. János Demeter, 1818-ban december 25-én Keszthelyen, Zalamegyében született. Alsóbb iskoláit szü-letése helyén, a bölcsészetiakat szép előmenettel Győrött végezvén, 1838-ban a premontrai kanonok-rendbe lépett. A szende lelkü növendék nem csak társainak, de előjáróinak is köztetszését és szeretetét öröklé. — Nem is ok nélkül: mert kötelmes feladatának dicséretes meghaladása mellett az önmivelődés segédszerei nyújtának nemes lelkületének fog-lalkozást. Egyike jelesebb költőinknek. Mint papnövendék Milton „Paradise Lost“ címü költeményét fordítá le ötös jambusokban, megkisérlendő költői nyelvét. Első zsengéje Czuczor Gergelynek bemutatván, e költői tekintély az ifju bajnoknak nemes irányát növelendő, a „Koszoruk“ cz. folyóiratbani megjelenést jelölé ki közlönyül. Azonban nö-vendékünk azon nemes önértetből, miszerint Neander latin fordítását feltünőbbnek vélt rövidséggel kezdé, nem enge-dé mind maig kéziratban heverő igen becses művét kiadat-ni. — 1843-án pappá szenteltetvén, a szombathelyi közép tanodában két évig mint nyelv-, egyig mint szónoklattanárr működött. 1847-ben „Költészet rendszere“ cím alatt a köl-tészet műszabályait kiadván, e müben sokoldalú műveltsé-gének félreismerhetlen emlékét örökíté, megismertetvén a kellemes hangzatu olasz, spanyol és portugal többféle vers-

nemeket, melyek mind maig utanzat nélkül maradtak. Igen a sestina—hatoska, decima—tizeske, Glossa—fejtegető dal, Tenzona—vitadal, Makame—verscsomó, Canzone és Canzion derék költőknek olly remek versezetei, melyekben, hisszük, a költészet terén feltűnő ifjabb bajnokok közül többen föltalálандják szellemi eleményöket. — E műnek megjelenése után Keszthelyre költészettanárrá neveztetvén, itt találattott az 1848—49-iki politikai viharok által, melyek a szendeségről a legnemesb társalgásról elhírült ifju tanárt 4 évi szenvedésbe mélyeszték. Ez idő alatt az angol, francia, olasz és spanyol nyelvekben képzé ki magát, a pár sorsosának társulatában Gibbon „The History of the decline and fall of the roman empire“ cz. jeles munkájának eredetiből magyarrai fordításával foglalkozék. E nagy mű egészen befejeztetvén, résztvevő Maecenas után sováro. — 1854-ben különféle intézetekből keresék fel a tanári szózatok, miszerint adna ki egy olly irányadó művet, melly a nemzeti irány-kedvelőket kivétel nélkül kalauzolhatná. E felhívásoknak engedve, szülemlett a közösen ismert „Irályrendszer“ cz. mű. E jeleptékeny műveken kívül több rendbeli alkalmi versezetekben tünteté ki magát, szünetlen elhallgatva nevét. Utóbbi munkái közt közeliismerésben részesültek az esztergomi basilika fölszentelésére készült szonettjei, melyek a köztetszést annyira kiérdemlék, hogy a több rendü öröm hangok közt méltán a legjelesebbek közé soroltattak. Jelenleg Csornán mint prépostsági titoknak és házfelügyelő működik.

Lambach Elek, kegyesrendi tanár, szül. Kecskeméten 1758. s 1774-ben lépett a szerzetbe. Felsőbb tanulmányainak végeztével tanár lett Pesten, később nevelő báró Mitrovszky családnál, végre magyar nyelv tanára a bécsi Theresianumnál. Latin versein kívül „A magyar királyok és királynék koronáztatásoknak ünneplését“ irta meg. Nyom. Pest, 1790.

Lány Mihály, szepsi fi; hazai iskolázása után 1607. mene Wittembergába, 1608-ban Marburgba. Visszatértet

a pataki tanoda igazgatása fogadta 1610.; melly hivatalából 1613-ban kilépett, s a gönczi egyház lelkésze volt körül-belül öt esztendeig. 1618. szatmári pap és esperes, 1623. abauji és tornai egyházmegye esperese, mint tarczali első pap, tizenkét esztendeig. 1625. jelenvolt a bekecsi templom szentelésén; 1629. az erdőbényei zsinaton, mint korelnök a többi esperesek között, s co-episcopus czimmal, a meny nyiben akkor igtatá be s avatá fel hivatalába a zempléni esperességbe Miskolczy Istvánt. 1630. gróf Rákóczi Györggyel együtt részt vett a pataki évi vizsgán. Megh. 1634. december utolján, vagy 1635. elején. — Neve diákosan így iratott Michael L. Szepesi, tehát Szepesi Láni (Lanii) Mihály. Itt a Lanii diak genitivus az akkoriban divatos Vistoris, Tonsoris, Fabri stb. példájára. Munkái: 1) Halotti pompa, melylyel Károli Zsuzsannának utolsó tisztesség tétetett 1622. Nyomt. Fehérváron 1624. 4dr. E gyűjteményben egy parentatio a Lánié. — 2) a Bekecsi templom szentelésekor mondott beszéd. Kassán 1625. — 3) Az erdőbényei zsinaton 1629. tartott beszéde a zempléni egyházmegye levéltárában.

Laskai János, tudós férfiú volt. Tanulván idehaza, 1629-ben a németországi egyetemekre ment, s a külföldet mint több főrendű ifjak kísérője többször látogatta meg. Végre Bethlen István által ecsedi predikátorrá neveztetett. Mint ilyen irta következő munkáit: „Cito, longe, tarde, avagy: egy kettős értelmű kérdésnek megvilágosítása.“ Lőcse, 1638. „A polgári társaságnak tudományáról.“ Justus Lipsius után fordítva. Bártfa, 1641. „A hittől szakadásnak megorvoslása.“ Vedelius M. után. Várad, 1644. „Sz. Dávid 150 zsoltári, imádságokkal.“ Debreczen, 1651. Fordította magyarra „Verbőczy tripartitumát,“ melly a latin eredeti szöveggel együtt Kolosvárott 1698-ban jelent meg. E név össze nem tévesztendő Laszkai Jánossal, ki gyulafejervári kanonok volt s szintén Werbőczy Tripartitumát fordította magyarra, melly azonban még 1598-ban Nagyszombatban jelent meg.

László Pál, nagyvárad i. sz. kanonok, jeles magyar-

sággal lefordítá és kiadá „Petra Ferencznek a jó és gonosz szerencsének orvoslásáról irt két könyvét.“ Kassa, 1720. 12dr. 240 l.

Laucsek Márton, szakolczai ev. predikátor, Benken-
dorf után magyaritva kiadá: „Az első keresztyéneknek tiz
föüldözésekről szöálló Historiát.“ Posony, 1787.

Lázár János (gyalakuti), szül. 1726-ban. Tudós, s
mint az erdélyi rendek elnöke szónoklatáról híres férfit volt.
Beszélte a magyar. német, szláv, franczia, olasz, angol,
török, görög, zsidó nyelveket, a persa nyelvet tökéletesen
érté. Fialtal korában utazásban lelé gyönyörét. Konstanti-
nápolyban hosszabb ideig tartózkodék; s ott egy a törökök
hadi dolgairól szöáló könyvet törökből francziára fordí-
tott s kiadta Bécsben, 1766. Nemkülönb Hasyph persa
költő odáit latinra fordítva kiadá. Varsóban és Berlinben
követségeket viselt. Meghalt e nagy férfit 1772-ben. Ma-
gyar nyelven illy című könyvet bocsátott közre: „Rövide-
den egybefoglalt gyermekek Geographiája.“ Szeben, 1750.

Lázár Miklós, szül. 1814. december 24-kén karácson
éjszakáján Nádudvaron, Szabolcsmegyében nemes és istenfélő
szülőktől. Elemi iskoláit szülőföldén, a négy latin nyelvtani
és szónoklati osztályt Nagyváradon, a költészeti osztályt
Kassán, a bölcsezetet pedig dicséretes előmenetellel a nagy-
váradi kir. akademiában végezvén, 1832-ben a nagyvárad-
megyei nevendékpapok sorába igtattatott. Theologiai tanul-
mányainak befejezése után 1836-ban a püspöki irodában
nyert alkalmazást, s ugyanazon év végnapján a sz. szék ik-
tatójává neveztetett; mint illyen szabad óráit a német nyelv
tanulására fordítá. 1838. január 1-jén áldozárrá szenteltetvén,
káplánul előbb Szilágy-Somlyóra, és még azon évben Uj-
Palotára s a következő év juniushavában Nagyváradra tété-
tett át; ez utóbbi helyen főnöke, a mivelt és széplelkű Ba-
ricz Mihály, ki Horáczt ő excellentiájának, Cicerót ő nagy-
ságának szokta nevezni, megkedvelteté vele a romai iroda-
lom remekműveit. Ez időben tanulmányozta Hoványi Ferencz
tantársa- s barátjával az olasz és franczia nyelveket; vele

olvasgatta a romai classikusokat: tőle és általa ismerte meg a kath. egyház Möhlerei; együtt tervezgették a később Horványi által létrehozott nagyvárad-i egyházi irodalmi, fájdalom! rövid életű papegyletet, mellynek H. elnökévé, L. titkárává választatott. 1842-ben főnöke halála után nagyvárad-i ideiglenes plebános-helyettesé lőn. 1844-ben a várad-olaszi kápláni állomást tölté be. Ez időben Biharmegye közgyűlésein mint szónok föllépett, s a szó erejét a betű néma, de biztos hatalmával is egyesítendő, a „Nemzeti Ujság“-ban előbb Ködi, azután Frère de Marie név alatt az egyház és fenállott rend mellett harczolt. 1845-ben Debreczenbe tétetett át kápláni minőségben, hol nemcsak mint hitszónok jeleskedett, hanem a költészetet is ápolta; több, tetszéssel fogadott alkalmi versezeten kívül a Kath. Néplapban és az 1847-ben megindított Kath. Naptárban saját neve alatt jeles költeményeket közölt; ezeken fölül a Religio-ban Ohati név alatt a debreczeni templom keletkezéséről, annak multjáról s jelenéről egy pár ozikket is irt. A forradalom lektüzdése után 1849. nov. 24-én vád alá vétetett, de 1850. július 10-kén a haditörvényszék által a kereset alól fölmentetvén, szabadon bocsátatott. Ezután állás nélkül maradván, nehogy másoknak terhére legyen, szerzett ismereteit hasznára fordította; a német és francia nyelv elemeiből s egyéb tantárgyakból magán órákat adott, miglen 1852-ben Mező-Peterdre plebánosnak kineveztetett, hol mind e mai napig működik élve kised nyája eszellemi javának, magas hivatásának és az egyházi költészetnek. Nyilvános föllépése óta az irodalmi téren már eddig is számos, a Religio-, Családi Lapok- s a Kath. Néplapban koronkint megjelent jeles műveivel gazdagította az egyházi költészetet, s szép képzettsége reményt nyújt, hogy azt ezentul is gazdagítandja. A „Magyar Sajtó“ 1856. évi folyamának 97 számában „Adópénz“ című költeménye közlésekor e meleg szavakkal mutatá be őt olvasó közönségének: „A tanköltészetnek nemcsak legnemesibike, de legnehezebbike is minden bizonynyal az egyházi; mert a művészi szabályok és kellemes formák megtartása, és a szó-"

zott hatás eszközléseül az élethez és uralkodó fogalmakhoz simulása mellett, a költői melegségnek és phantasiának egy hajszálnyit sem szabad azon határtól eltérni, melyet a feladás gyengédsége, a vallás méltósága kijelöl. S ez igen nagy érzelem-tisztaságot s mély önmagába-vonulást igényel a lélektől. Azért igen örvendünk, hogy mi is kedveskedhetünk a „Magyar Sajtó“ tisztelt olvasóinak egy igen szép egyházi költeménnyel s tisztt. Lázár Miklós m-peterdi plebános urban bemutatjuk a nagy közönségnek annak érdemes szerzőjét, ki e mutatóvány s még több hozzánk általa beküldött költeményei szerint hivatva látszik, a nemzeti irodalom, a magyar költészet e terén annál üdvösebb és fényesebb szerepet foglalni el, minél ritkább volt az újabb korban azok száma, kik ez irányban a világalom s a kor műveltsége mai fokához mérve hazánkban sikerrel működtek volna. Szívesen üdvözeljük tehát a derék mivelt lelkész e gyönyörű pályán; s annál bátrabban joslunk neki egykoron érdemkoszorút, minthogy a sorok, mellyekkel költeményeit hozzánk kísérte, velünk fölfelé törekvő geniusát sejtetik, s meggyőztek a felől, hogy költői hivatása öntudatában halad...“ Említést érdemel költőnknek azon műve is, melly „Jézus a világ megváltója...“ czim alatt a „Kelet Népében“ jelent meg. Nem rég, az alkalmiakat mellőzve, költeményiből egy 14 ivnyi füzet illy czim alatt: „Lázár Miklós vallásos költeményei“ jelent meg Pesten, 1857.

Lemouton Emilia, Adorján Boldizsár költőnek neje, szül. Pesten, hol atyja János az egyetemnél az olasz nyelv rendkívüli tanára volt. Jelenleg Rimaszombatban anyai gondok foglalják el idejét. Néhány év előtt a szépirodalmi lapokban többször lehetett nevével találkozni csinos dolgozatok alatt. Fordítani kezdé kötetlen irányban Shakespeare színműveit, de igen kár, hogy abban hagyta.

Lestyán Mózsés, jezuita, szül. Erdélyben, Csik-Szentkirályiban 1720. septemb. 17-én. Végezvén Kolosvárott a bölcsészeti tudományokat, 1743-ban lépett a szerzetbe. A fogadalmak letevése után mint magyar hitszónok buzgólkod-

dék Szatmárott, Ungvárt és Sz.-Udvarhelyen kilencz éven át; ez utóbbi helyen egyszeremind házfőnök s a szerzet eltörlése után plebános volt egész haláláig. Munkái: 1) *Metempsychosis, seu Anima Pulcheriae Orientis Imperatricis in Augustam Occidentis Imperatricem Theresiam transfusa.* Kolosvár, 1749. Latinból magyarra fordítva kiadá 2) *Loyola sz. Ignác Jézus társasága fundatorának életét* (Kassa, 1763. 4dr. 163 l.); és 3) *Xaveri sz. Ferencz életét* (Turselli után. U. o. 1759. 4dr. 386 l.).

Lethenyi István, a XVII. század elején predikátor volt Csepregen. Magyarra fordítá Hutter Lénártnak a hit ágazatairól írt könyvét, mely 1635. Csepregen Farkas Imre által nyomatva jelent meg illy czimmel: „Az szent Írásbeli Hitünc Ágainac rövid összeszedése.“ 4dr. 255 l. Írt eredeti munkát is illy cím alatt: „A Calvinistac magyar Harmoniaianac meghamisítása.“ U. o. 1633. Ajánlva van gr. Nádasdi Pál tábornoknak.

Lethenyi János, pécsmegyei áldozár, pinczehelyi plebános, magyarra fordítá s kiadá a következő műveket: „Anonymus, az az: Béla királynak nevetlen Író Deákja, a ki ama hét magyaroknak Szittyából lött kijövelteleket megírta.“ Pest, 1790. 4dr. 71 l. Broderich István után: „Második Lajosnak Magyar ország királyának a mohácsi Harczon történt veszedelme, egy toldalékkal a török uralkodásnak kegyetlenségéről.“ Buda, 1795. Medicei Pál után: „A zsidóknak szokási és szertartásiról.“ Pécs, 1783. 4dr. 316 l. „Apophthegmata, azaz ékes és éles rövid mondások, melyeket hajdan bölcsh Plutarkus görög nyelven öszveszedett.“ Pécs, 1785. 8dr. 279 l. Végén Hunyadi János levele Ujlaki Miklóshoz 1443-ból. Van egy remek beszédje Ferencz István romai császár halálára. Buda 1765. Versekbe foglalva megírta „Első remete szent Pál életét.“ Pécs, 1786.

Lichner Pál, szül. Modorban, Posonymegyében 1818-ban. Tanult ugyanott és a posonyi ev. lyceumban. Iskolái végeztével a lipcei philologiai seminariumba jutott. Beu-

tazta Németország több előkelő egyetemeit: Berlint, Göttingát stb., hol Grimm Jakab, Heine és más nevezetes tanárok előadásait hallgatta. Visszajöven, tanári meghívást vett a posonyi főiskolába, hol jelenleg is a felsőbb osztályokban a classicus nyelvek tanára, osztályfőnök és könyvtárnok. Még mint tanuló Lipcsében irt magyar nyelven „Hellen nyelvtant,“ és később „Hellen olvasókönyvet“ (kiadva Posonyban Wigandnál), melyek köztetszésben részesültek s rövid idő alatt elfogyván, egy második kiadást tettek szükségessé. A hellen nyelvtan magyarul írva azon időben még ritkaságok közé tartozott; s Lichner úgy tekinthető, mint ki ifju korában zsenge munkálatával már is uttörő volt. Erre egyiránt képesíté őt tiszta, velős, szabatos magyarsága, valamint a classicus irodalombani kitünő jártassága; s a mi fő, ennek az újabb iskola kifejlődött modorában értelmes kritikai kezelése. E tekintetben Lichner hazánkban a classicai nyelvek és irodalom tanárai s művelői közt szép állást vivott ki magának; miről nemcsak számos hallgatói, kiket már évek hosszú során át ezen tanulmányokban oktat, tanuskodnak, de azon számosak is, kik hirénél fogva ezen tanulmányokban magán tanítványaiul szegődtek, s előmenetelőket egyedül neki köszönik. 1853-ban hellen nyelvtana újból egészen átdolgozott s tetemesen megbővített kiadásban jelent meg, valamint a következő évben olvasókönyve is; mind a kettő ismét Posonyban Wigandnál. E jeles mű lényegben ugyan a külirodalom eszabani legértelmeseb tanárát követi, de egyes részletekben önálló és pedig előnyös eredetiséggel is bír; a szerző felekezete számos tanítézeitől tankönyvül lön elfogadva. Lichner terjedelmes tudománya s irodalmi munkássága azonban nem szorítkozik csupán ezen körre. Michnay posonyi tanártársával (l. az első kötetet) egyesülve adta ki az ev. főiskola becses könyvtára egyik nevezetes codexéből „Buda városának törvénykönyvét 1244—1421-ből“ (4dr. Posony, 1845). Ezen első rendű honi történeti és különösen jogtörténeti emléknek közzététele nem csak a hű s nagy avatottságot tanusító diplo-

maticai kiadás által vált példányszerűvé hazánkban, de a hozzáadott tudományos jegyzetek és fölvilágosítások is az összes hazai, romai és germán jogtudomány s jogemlékek köréből bámulásra ragadják az olvasót, mint erről a hasontárgyu külföldi munkákban gyakran történik említés: míg a tudományos művek iránt részvétlen irodalmunk azt mindedig megfelelő méltánylás nélkül, majdnem ismeretlenül bírja. Annál nagyobb elismerésben részesült hazáján kívül, nem csak, mint említők, a tudomány avatott férfainál, de a fejedelmeknél is, kik a szerzőt érte különös méltánylások jelei- és nyilatkozataival tisztelték meg. Szerzők a hazafiui érzetnek hódolva, a különben ó-német nyelvű szöveget magyar czim- és előszóval látták el; végül pedig kimerítőleg magyarázó ó-német szótárt toldottak hozzá. A mű egyébkint olly diszszel páros izléssel van kiállitva, hogy eddig hazánkban a tudományos művek kiadását illetőleg szinte páratlanul állott; s csak legujabban csupán a fényes kiállítás előnyeire számító képes, drága kiadások versenyezhetnek némi részben vele. — Lichner módnélküli szerénységének tulajdonítandó egyébkint, hogy valamint eddig nem volt nevezve újabb irodalomtörténetünkben, úgy szintén egyéb dolgozatai is ismeretlenül maradtak. Megemlítendő még a posonyi főiskola 185³-iki tudósítványában megjelent értekezése „Szabó István magyar Homerosáról.“ A jeles, még élete delén álló férfitól, ki egyébiránt is iskolájának és egyházának nemcsak disze, de egyik legtevékenyebb férfia, igen sokat várhat még a magyar irodalom.

Lipsiai Pál név alatt jelent meg 1610-ben Debreczenben illy czimű könyv: „Lex politica Dei, avagy mindenféle törvények és Rendtartások, mellyek a külső polgári társaságra tartoznak.“ 4dr.

Liszthy János, Liszth Kristóf szebeni polgárnak fia. Kiteűnő előmenetellel bevégezvén az iskolákat, a polgári élet pályáján indult el, és olly szerencsével haladt előre, hogy hamar az udvari cancelláriánál titoknokká neveztetett, és e minőségben Oláh Miklós érsek öcsésének Lucretia nevű

leányával házasságra lépett. Meghalálozván azonban neje, az esztergomi megyében pappá avattatá magát, a hol Oláh Miklós kegye őt rövid idő múlva kanonokká tette; és kitűnő elméleti tehetsége által is nagy kedvességben levén, mind I. Ferdinand, mind II. Miksa királyok által, először veszprémi, azután győri püspökké nevezetett. Ferdinand 1554-ben nemességgel ajándékozta meg testvérét is. — Latin nyelven több dolgozatai ismeretesek. Liszthy volt első, ki II. Miksa király és az együtt levő országnagyok előtt mint cancellár magyar nyelven szónokolt a hongyülésen; miért is méltán foglalhat helyet a magyar írók koszorujában.

Krivinai Lonovics József, egyházi és országgyűlési szónokaink legjelesbike, egykor egri érsek s cs. kir. vál. b. t. tanácsos, született Miskolczon, Borsodmegyében 1793. jan. 31-én. Kitűnő előmenetellel végezvén alsóbb iskoláit, Egerben egyházi rendbe lépett s a hittudományt olly sikerrel tanulta, hogy abból tudori koszorura érdemesítették. 1817-ben áldozárrá szenteltetett; 1829-ben egri főegyházi kanonokká s fényes tehetségei- s érdemeinél fogva már 1834-ben az országgyűlés alatt csanádi püspökké, később Sz. István vitézrendje középkeresztesévé s vál. b. t. tanácsossá nevezetett. A magyar tudós társaság páratlan tudományossága s hazafiú érdemei tekintetéből tiszteletbeli tagjává választotta meg. Mint csanádmegyei főpásztor, Lajcsák Ferencz nagyvárad i. sz. püspök halála után a nagyvárad i. sz. tankerületi iskolák és tanulmányok főigazgatójává lőn, s e minőségben kiváló tapintattal s eredménydus hatályossággal kormányzott 1847-ig. Emlékezetes, Romába 1841-ben a magyar egyház ügyeiben tett utazása is. Az egyház iránti hő buzgalmát leginkább föltüntetik az országgyűléseken tartott remek szónoklatai, mellyek mig egy részről lánglelkű s ékesajku szónokot árulának el, más részről mély s alapos diplomatiái ismeretekről tevének fényes tanuságot. Megjegyzendő, miszerint L. majd minden europai nyelven beszél, különösen a francziát tevé sajátjává. 1848-ban

a m. ministerium alatt V. Ferdinand király ő felsége által egri érsekké neveztetett; ez állásáról a forradalom megszűntével lemondván, jelenleg Bécsben a tudományoknak, magyar egyházi irodalomnak, keresztény jótékonyagnak és istenes élet gyakorlatának szenteli napjait. Örökbecsű beszédein s egyéb nagyfontosságú dolgozatain kívül következő classicaí jelességű munkái által halhatlanítá köztiszteletben álló nevét a magyar hazában: 1) „A protestans reformatio historiája Angliában és Irlandban.“ Cobbett után angolból magyarra fordítva. Nagyvárad, 1832. — 2) „A Josephinismus és az egyházat illető legujabb császári rendelvény.“ Bécs, 1851. VIII. 118 l. n. 8dr. — 3) „Az angol türelem.“ U. o. VI. 84 l. k. 8dr. — 4) „Népszerű egyházi Archaeologia“ III. kötetben n. 8dr. U. o. 1857. Az I. köt. az egyházi évkört tárgyalja XIV. 353 l. A II. köt. a szentségekről értekezik 451 l. A III. köt. a rendes s rendkívüli ünnepélyeket, s egyházi téteményeket fejtegeti 472 l. Lonovicsunknak eredeti művei a minő elmeéllel, bő s alapos tudományossággal, ép olly erőteljes, szabatos s tiszta magyarsággal írvák; különösen népszerű egyházi archaeológiája egyházi irodalmunk e nemében valódi korszakot képez, s a külföld figyelmét is magára vonta.

Lorándfi Susánna, Mihálynak, Sárospatak urának egyetlen leánya, 1616-ban Rákótzgyörggyel házasságra lépett. E hires fejedelemné női erényein kívül mint tudományos és tudománypártoló nő tündöklött. A sárospataki egyházat és collegiumot sok kincscsel halmozá el; számosakat munkáik kiadásában adományokkal segített, tanodák alapítására sok gondot és pénzt fordított. Azonfölül maga is írt illy czimű könyvet: „Moses és Proféták, az az: az igaz keresztényi vallásnak XLV. ágazatinak Szent-Irásbeli győzhetetlen bizonyság tétele.“ Megjelent Gyulafejérvárott 1641. — E munkát egy névtelentől csipős satyra követte; sőt találkozott, ki következő gunyverssel illette azon nőt, kik elhanyagolva női kötelességeiket a biblia magyarázatával foglalkoznak:

„Nunc Paulina tonant madidis oracula mappis,

Ante focum nutrix potaque mussat anus.

Quid mirum, si sit nobis Ecclesia discors?

Dant passim bibula, Biblia voce sonos.“

Lósi Pál (császári), kecskeméti ref. predikátor készítettt „Deák olvasókönyvet a legalsóbb deák classisokhoz alkalmaztatva.“ Pest, 1805.

Losonczy István, Debreczenben született s ugyanott végzé alsóbb iskoláit. Felsőbb tudományokra 1740-ben Utrechtbe ment, s visszajövéen, folytonosan a kőrösi collegiumnál igazgatói tisztelet viselt, mellynek betöltésében nagy buzgalmat fejtett ki. Több hasznos könyvet adott ki. Ezek közt magyar nyelven: „Éneklésben Tanító mester, azaz: a keresztényi hitnek fő Ágazatait magokban foglaló üdvösséges Énekek.“ Posony, 1754. — „A szent Historiának summája, mellyben az Isten Anya-szentegyházának e világ teremtetésü fogva, a Keresztény vallásnak elterjedéséig lett dolgai a szent Írásból rövid kérdésekben és feleletekben foglaltatván, előadattatnak, és most Magyar ország kis tükörével, azaz: olly könyvetskével, a melly Magyar országnak földét, Polgári állapotját és Magyar országnak Historiáját summásan ki mutatta, a Tanulóknak nagyobb előmenetelekre megbóvittetvén kibocsáttatott.“ U. o. 1771. Magyarország térképével. A második kiadás Erdély leírásával bővitve jelent meg. — Latinul: „Artis Poeticae subsidium“ 8 részben. U. o. 1769. Horányi, ki e férfiuról discsérőleg nyilatkozik, jegyzetben említi, hogy a kir. helytartótanács megbizásából Pál Venczelnek a juhászatról és dohánytermesztéséről szóló művét is Losonczy fordítá magyarra, melly Posonyban 1773-ban jelent meg. Ő irta és kiadta az olly sokáig közkedvességü „Hármas kis tükört“ térképekkel ellátva. Posony, 1777. Azóta több kiadást ért.

Lovász Jaroslav, szemeczi születésü, capucinus atya volt. 1746-ban lépett a szerzetbe, s mint érdemült zárdaelnök halt meg Besnyőn 1787-ben. Jeles fordításban hátrahagyá a hires Le Torneux franczia szónok szentbeszédeit

vagyis a sz. intelmek és evangeliumok magyarázatját vasár- és ünnepnapokra alkalmazott predikációkban, szentek életét tárgyzó toldalékkal III. kötetben. Megjelent a becses munka Budán 1771—1774.

Lugossy József, a magy. akadémia s k. m. természet-tudományi társulat tagja, debreczeni collegiumi tanár, szül. Felsőbányán 1812. dec. 13-án. Atyja lelkész és esperes volt. Tanulását Debreczenben végezván, 1840 és 41-ben folytatta Berlinben. Onnan visszatérván, szatmári lelkésszé, innen pedig csakhamar m.-szigeti tanárrá választatott; 1845-ben Debreczenbe hivatott a magyar irodalmi tanszékre, mellyel a könyvtárnokság is össze van kapcsolva. 1848-ban a magyar oktatási ministerium által m. kir. egyetemi könyvtár-órré neveztetett ki, de a kinevezés fogamatba nem vétetett. Magy. akadémiai tagnak 1841-ben választatott. Tőle eddig egyes költemények, egyházi beszédek, különböző értekezések, könyvészeti, nyelvemléki s régiségtani czikkek jelentek meg az akadémiai közlönyökben s folyóiratokban szétszórva. Ezek közül kiemelendők: „Andalusia“ (Figyelm. 1838.); „Mózes új fordításának bírálata“ (Athen. 1841.); „Rabóvás“ (u. o. 1839.); „Szombatosok“ (Uj m. Muz. 1850/4); „Újabb csillagképek“ (Tudományt. 1840.); „Tejut“ (u. o. 1855.); „Szörényi magyar köriratu pecsétek 1500-ból“ (Történelmi tár I.); „Hanák és Kerekes fölött akad. emlékbeszédek“ stb. Dolgozataiban egyszerűségén kívül terjedelmes olvasottsága és értékes irodalmi gyűjteményei támogatják; s halomra gyűlt anyagzatai földolgozására tulterhelő hivatalos foglalatosságai nem juttatnak kellő időt; e miatt öt év óta összehordogatott „Magyar Csillagismé“-je még mindig befejezetlen.

Lukács Richard, irt „A hónapnak minden napjaira való szent elmélkedéseket.“ Debreczen, 1748.

Madarász Márton, eperjesi predikátor volt. Magyarra fordítá Meissner B. elmélkedéseit s kiadta illy czim alatt: „Sz. elmélkedések a vasárnapi evangeliomokba a magyar nyelvvel való megajándékozása.“ Lőcse, 1635. 4dr. 19 és

8661. Ugyanannak, „Elmélkedései az innepi evangeliomokba,“ Krisztusnak a keresztfán mondott hét szavainak magyarázatával. U. o. 4dr. 19 és 770 lap. „Ünnepi predikációk.“ Lőcse, 1641. „A kegyes életről s az jó halálról.“ Szenner D. után. Lőcse, 1643. „Szent Bernárd atyának elmélkedései.“ U. o. 1649.

Magda Pál, szül. Rosnyón 1770. jan. 29. Alsóbb iskoláit Rosnyón végzé, a bölcsészetet Késmárkon és Posonyban hallgatá. Azután kiment a jenai egyetembe, honnan visszatérvén, előbb mint magántanító működött, azután a csetneki neveldeben a nyelvtant és ékesszólást adá elő; később a gömöri tanodánál nyert alkalmazást s onnan Lőcsére tétetett át a prot. egyházi törvény rendes tanáránl. Ez állomását elhagyá s Besztercebányán az ujonnan fölállított tanodánál vállalt tanári hivatalt, s itt tudományának híre elterjedvén, Teschenbe (Szilezia) hivatott meg gymnasiumi rectornak; azonban a soproniak meghívását fogadá el. 1822-ben a karloviczi lyceum rectorának s végre a sárospataki collegiumhoz tanárnak neveztetett ki. — Mint tanár mindenütt köztiszteletben állott; azonfölül következő írott művei alapíták meg hírét: „Magyarország és a határőrző katonaság vidékének legujabb statistikai és geographiai leírása.“ Pest, 1810. „Statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn.“ Lipcse 1832. „A mezei gazdaság philosophiájának szabásai szerint okoskodó és munkálkodó gazda.“ Sárospatak, 1833. — A Felsőmagyarországi Minerában következő értekezései foglaltatnak: „A magyar nyelvben teendő ujítások barátjai és ellenségei közt lévő perpatvarkodásról;“ — „A culturáról;“ — „A Fatumról;“ „A nemzeti nyelv mívelésével hirtelenkedni nem kell.“ Adott ki ezenfölül iskolai programmokat latin nyelven; bölcsészeti munkái kéziratban vannak.

Magyari István, sárvári predikátor, irt „Az országban való sok romlásoknak okairól.“ Sárvár, 1602. 4dr. 190 l.

Magos Ernő, családi neve Grosz, posonyi születésű, fia az ottani ev. lyceum egyik volt tanárának. Herweghtől

fordítá „Egy elevennek költeményeit ajánlattel a holtához,“ mely fordítmány Pesten 1848-ban jelent meg. Szintén ő tőle jelent meg fordításban: „Róma Augustus korában.“ Pesten, 1847. — Ezeken fölül 1848-ban adá ki Robespierre három beszédét szintén fordítva.

Major Gábor, „Arithmetica hecatondica, avagy az kétszerkettőnek 99-ig való folytatásával rendbeszedett táblák“ című munkát hagyott hátra. Pest, 1783. 8dr. 101 l.

Majoros András, szül. Hamván, Gömörben 1788. Tanult először szülőfalujában, aztán Sárospatakon. Akadémiai tanfolyamra mozdíttatott jul. 16. 1807. Bölcsészeti és hittani tudományok végeztével, előbb ugyan ellenőr, aztán 1819. jul. 18. ugynevezett humaniorum professor, megkezdé hivatalát sept. 7. napján a költészeti osztályban. Akadémiai tanárrá lett 1838-ban, mikor előadá a logikát és magyar irodalmat. Meghalt. maj. 8. 1854. — Munkái: „A régi geografiának rövid vázlata.“ 1831. 192 l. 8dr. „A magyar nyelvtan elemei.“ Népiskolák számára. 1844. 154 l. 8dr. „A gondolkodástan elemei.“ Felgymnasium számára. 1847. 176 l. 8dr. „Magyar Nyelvtan.“ 1848. 272 l. 8dr. Nyomatott Putakon valamennyi.

Gr. Majláth János, költő, történetíró és publicista, szül. Pesten 1786. oct. 5-én. Ivadéka e nevű magyar nemzetségnek és fia M. Józsefnek, egykor osztrák államminis-ternek. Gondos házi nevelésben részesülvén, Egerben a bölcsészetet, Győrött a jogot tanulta. Azután állami szolgálatba lépett, de azt 10 év múlva szemeinek gyengesége miatt odahagyá. Később elhatározá, hogy egyedül az irodalomnak szentelendi idejét. Egyes költői kísérletek már korábban jelentek meg tőle. A költészeten kívül a történet-írással nagy sikerrel foglalkozott. Iratai több mint 60 kötetre terjednek, melyek között kitünőbbek: „Kalocsaer Codex altdeutscher Gedichte.“ Kiadta Köfflingerrel együtt Pesten, 1818. „Altdeutsche Gedichte,“ vagyis a nevezett codexből kiválasztott jelesb költemények új német fordításban. Stuttgart, 1819. „Gedichte.“ Bécs, 1824. „Magyari-

sche Sagen, Märchen und Erzählungen.“ Brunn, 1825. II. kiadás Stuttgart és Tübinga, 1837. „Magyarische Gedichte.“ (Fordítások.) Stuttgart, 1825. „Himfy's auserlesene Liebeslieder,“ magyar eredeti szöveggel. Pest, 1829. Másodszor eredeti szöveg nélkül u. o. 1831. — Sokkal nevezetesebbek ezeknél történeti művei, melyek írásánál kitűnő emlékező tehetségének fölötté nagy hasznát vette. Ilyenek: 1) „Geschichte der Magyaren.“ 5 kötet. Bécs, 1828—31. Több kiadást ért. 2) „Neue Geschichte der Magyaren.“ Tártyazza a legutóbbi forradalom történetét. 3) „Geschichte des österr. Kaiserstaats.“ 3 köt. Hamburg, 1834—42. 4) „Der ungarische Reichstag von 1830.“ Pest, 1831. 5) „Geschichte der Stadt Wien.“ Bécs, 1832. 6) „Das ungarische Urbarsystem.“ Pest, 1838. 7) „Vallásmozgalmak Magyarországon.“ Pest, 1844. Két füzet jelent meg ezen munkából s különösen a reformatio kezdetétől 1843-ig tárgyalja a vallási s egyházi viszonyok történetét. Az adatok szorgalmas összeállítása s egy önállólag gondolkodó lélek szelleme ömlik el az egészen. Méltó kezdemény arra, hogy főleg az illy szakmára hivatott egyházi férfiak által folytatassék és kiegészítettessék. — Ugyanaz németül „Die Religionswirren in Ungarn“ czim alatt. 2 köt. Regensburg, 1845. — Ezekon kívül tolla alól kerültek még ki: „Ungarische Sprachlehre.“ Pest, 1830. Második kiadás 1838. — „Mnemonik.“ Bécs, 1842. Kiadá továbbá a pesti „Iris“ czimű almanachot 1839—47. Kovacsóczy után ő szerkeszté egy ideig a „Nemzeti Ujságot.“ — Mint publicista időszakonkint több ízben vett részt a magyar országgyűlés tanácskozásaiban, hol leginkább jeles emlékezőtehetsége, történeti jártassága s adatismerete által tűnt ki. Sok harczai voltak K. . tal 1846 és 47-ben a pestmegyei gyűléseken; de ő, mint alapos történész mindannyiszor diadalmaskodék a heves agitator ellen, valahányszor historiai és törvénytudományi tételekről volt szó. 1848-ban Bajorországba vándorolt, s Münchenben életszükség- és kétségbeeséstől zaklattatva, leányával együtt az Izar hullámaiban keresett enyhülést, pár

perczcel az előtt, midőn leányának gazdag jegyese pénzsegedelemmel érkezék Münchenbe. Az irodalomnak élt utolsó perczéig, s tetemes vagyonát is erre áldozta föl; melly midőn végkép elfogyott, élni sem nem tudott, sem nem akart.

Makai Sámuel, Gerhard J. imakönyvét adta ki magyar fordításban illy czimmel: „Kegyességnek mindennapi gyakorlása.“ Kolosvár, 1744.

Maklári János, előbb felsődobazai, azután kassai ref. predikátor, De Losea A. után magyaritva közrebocsátott illy czimű művet: „Keresztyén iskola, avagy keresztyén vallás fundamentomos Ágazatin vezető oktatás.“ Posony, 1793. 8dr. 464 l. Más munkája: „A magyar történeteknek rövid rajzolatja.“ Dettelbach után. Pest, 1792. „Regveli és estveli imádságok.“ Kassa.

Maklári Lajos, szül. Giczén, Gömörmegyében 1820 körül. Atyja ref. lelkész volt ugyanott. Tanult Késmárkon és Sárospatakon kitűnő sikerrel. Köztisztletben állt atyja halála után ennek utódjául választaték. Jelenleg Berzstén lelkészkedik. 1855-ben jeles gyakorlati segédkönyvet bocsátott közre „Bibliai egyezményes szótár a szentírás igéinek föllelésére és magyarázatára vezető segédkönyv“ czim alatt. Kiadta Székács József és Török Pál. Pesten, IV. 592 l.

Mándi Sámuel (Katona szerint István), Szatmármegye táblabírája, „Magyar Sunád“ czim alatt I. Béla király névtelen íródeákjáról irt egy jellemző könyvet. Megjelent Debreczenben, 1799. 8dr. 21 és 126 l. Továbbá németből fordítva kiadta illy czimű munkát: „Szívet sebhető s elmét gyönyörködtetéssel tanító romai mesékben tett próba.“ Posony, 1786. 8dr. 404 l.

Mándli Miklós, szül. Vas megye Vép mezővárosában. Mint tanuló sz. Ferencz szerzetébe lépett, és mint ilyen hit-szónoklata által tűnt ki. „Téli szent Gyümölcsök“ czimű szent elmélkedéseket adott ki Kassán, 1738. E munkája előbb latin nyelven jelent meg „Fructus hiemales“ czim alatt. Meghalt Léván, 1767-ben.

Margitai Péter, ref. predikátor volt előbb N.-Kállón, azután Szatmárott, végre Debreczenben. Több magyar munkát adott ki illy czimek alatt: „Az Uri imádságra irt Predikátziók.“ Debr. 1616. — „A tiz Parancsolatokra való predikátziók.“ U. o. 1617. „Jónás proféta magyarázatja.“ U. o. 1621. „Az apostoli Credónak a sz. írás szerint-való magyarázatja XL. Predikátziókba foglalva.“ U. o. 1624. „Temetési alkalmatosságokra-való Predikátziók.“ U. o. 1632.

Marikovszky Márton, híres orvos, született 1728. oct. 17. Rosnyón, Gömörmegyében nemes szülöktől. Atyja zemplénmegyei származásu volt. Végezve különféle helyeken a gymnasiumi és bölcsészeti tanulmányokat, Szászországban, különösen Wittenbergában a mathesis- és orvosi tudományokban képezé ki magát. Később Hála- és Erlangenbe menván át, 1756-ban orvostudori czimet és rangot nyert, melly alkalommal „De discussione et medicamentis discutientibus“ értekezése jelent meg. — Ezután bejárta Holland, Belgium, Anglia, Francia- s Németország tudományos intézeteit, s hazájába visszatérván, 1758. az evang. hitvallásról a romai kath. vallásra tért, s ugyanazon évben Posonyban az irgalmas rendűeknél nyert orvosi alkalmazást. Innen Vácra ment át, s a híres Forgách Pál püspök udvari orvosa lett; ennek halála után Zemplénmegye s 1768-ban Szerémmegye rendes orvosává neveztetett. Mielőtt ez utóbbi állomására távoznék, megvizsgálá a vihnei (Selmecz mellett) ásványvizeket, s erről szóló értekezése Krancz e nemű művében foglal helyet. Slavoniában az akkor főleg a katonák közt uralkodott nyavalyákra fordítván figyelmét, erről „Observationes Ephemeridum Sirmiensem“ czimű munkát irt s azt kiadá Bécabén 1769., melly a bécsi udvarnál is nagy figyelmet gerjesztett. A Szerémségből Szatmár-megyébe tétetett át saját kérelmére, hol Tissott-nak „Avis au peuple sur la santé“ czimű híres egészségtanát magyarra fordítá s kiadá illy czim alatt: „A néphez való tudósítás, miképen kellyen a maga egészségére vigyázni.“ 8dr. 689 l. Nagykárolyban, 1772. — Szatmárból egészségének helyre-

állítása végett Pestre ment, hol 1772. végén aszkórságban meghalt.

Maróthy György, híres tanár a debreczeni collegiumban, szül. 1714-ben Debreczenben, hol atyja senator volt. Iskoláit itt végezvén, ismereteit a helvét egyetemekben gyarapította, s majd Debreczenben a történet, ékesszólás és mathesis tanára lett. Meghalt legjobb korában 1745-ben. Leghíreseb munkája a magyarul írt „Arithmetica,” melly több kiadást ért. Magyarra fordítá Osterwald után „A sz. Historiának summáját,” mellyet később Losonczi István bővítve adott ki. Vác, 1783.

Maróthy Mátvás, szül. Szegeden, Csongrád megyében 1791. febr. 16-án. Elemi, középtanodai s bölcsészeti tanulmányait ugyanott bevégezvén, Vedres István Szegedváros főmérnöke mellett mint mérnöki gyakornok foglalkozott. Később Pestre az egyetem látogatására menvén, a magyar irodalom buzgó barátaival megismerkedett. Ez idő óta a magyar irodalom iránt kiváló szeretettel viseltetett. Mérnöki oklevelet nyervén, előbb a világosi járásban kamarai mérnök lett, majd b. Gerliczy családnál, míg végre Szegeden főmérnöki állomásra emeltetett. Meghalt 1850. oct. 10-én. Beszélte a német, francia és török nyelveket, jártas volt a latin és görög classicusokban. Két szindarabon kívül, mellyek annak idején nem téveszték el hatásukat, megjelent tőle: „A természettörvény, vagy az erkölcstannak physikai elvei az ember s világegyetem organisatiojára vonatkozólag.” C. F. Volney után fordítva. Szeged, 1848. — Kéziratban maradt kisded török nyelvtana. — Ő készíté el testvérét is,

Maróthy István bölcsészeti és orvostudort keleti utazásra. Ez szül. 1799. maj. 29-én. Orvosi pályájának bevégezte után keletre indult; Konstantinápolyban orvosi intézetet alapított, mellyet a zultán meglátogatván, különös figyelemre és kegyére méltatott. Később a persaschach szolgálatába állván, a Herat elleni hadműködés alkalmával Afghanistanban a hadsereg főorvosa volt. Gyöngé egészsé-

ge következtében hazájába visszatérván, meghalt Szegeden, 1845. jul. 20-án. Becses irományai a m. akademiához jutottak.

Márton István, szül. Iszkaszentgyörgyön, Fejérmegyében 1760. Atyja ref. lelkész volt, s fiát is papi pályára nevelte, ki végezve Kecskeméten és Debreczenben alsóbb iskoláit, a felsőbb tudományokat a németországi egyetemekben hallgatta; honnan visszatérván, 1790-ben tanáruul neveztetett a pápai collegiumhoz, hol később mint igazgató 1831-ben bekövetkezett halálaig, vagyis 41 évig ernyedetlen buzgalommal működött. Hallgatói számára irt több nemű latin és magyar tankönyveket. Ez utóbbiak közt első helyen áll: „Keresztyén theologusi morál, vagyis erkölcs-tudomány.“ Győr, 1796. 8dr. 812 l. „A német nyelv első kezdete, német-magyar szótárral.“ Győr 1792. „Uj deák Rudimenta.“ U. o. 1795. „A görög nyelv első kezdete.“ U. o. 1794. 8dr. 264 l.

Mártonfalvai György, sz. ferencz-rendi szerzetes, áhitata és tudománya által elhiresedvén, szerzettársai által közakarattal sz. Mária tartományának főnökévé választatott. Több rendbeli ajtatos elmélkedéseit illy czim alatt birjuk: „Bölcs képpen indító Tudomány.“ Bécs, 1653.

Mártonfalvi György, ref. tanár, Apafi Mihály fejedelem költségén tanult Franekerában, honnan bölcsészettudori czimmal visszatérván, nagyváradi tanár lett; 1660-ban e várost a török foglalván el, M. Debreczenbe vonult s ott tanérkodott huszonkét évig. Meghalt 1681. apr. 23. „Exegesis libri primi Medullae Amesianae“ (Debreczen, 1670.), és Exegesis libri secundi Medullae Amesianae“ (Debreczen, 1675.) czimű nagyobb theologiai latin művein kívül a következő magyar munkákat irta: „Tanító és Tzáfoló Theologia.“ Debreczen 1679. „Szent Historia“ vagyis bibliai magyarázat. Kiadá tanártársa Szilágyi Márton. Debreczen, 1681. Irt továbbá magyarázatot Ramus Dialecticájára, s kiadá Debreczenben, 1664. „Keresztyéni Inneplés.“ stb. stb.

Mártonfi József, erdélyi püspök, szül. Székelyföld Szentkirály nevű helységében 1646. jan. 15-én, alacsony sorsu szülőktől; atyja gazda volt Adorján János szentkirályi lelkésznel. Szülőit még gyermekkorában veszté el; mint árvát Adorján József, a főnebb nevezett lelkész testvére vette pártfogása alá, s tanulás végett a caiksomlyói szentferencziek zárdájába vitte. Itt sok kellemetlenségek közt iskoláit kitűnően végezvén, Kolosvárra, azon időben a jezsuiták nagyhirű collegiumába sietett, hol mint asztal körüli és szobaszolga ingyen kapott szállás és élelem mellett folytatta tanulását. Az egyházi rendhez vonzalmat érezvén, 1763-ban Kolosvárt a jezsuita-rend nevéndékei közé vétette föl magát. Az ujonczéveket Bécsben állotta ki, és ekkor tanulmányozta a régi görög és romai classicus írókon kívül a francia, főképen pedig a német nyelvet, melyet annyira sajátjává tett, hogy nemsokára azon a legfolyékonyabban szónokolt. E szigorú fegyelmi rendben gyakorlá magát a nélkülözésben, türelemben, indulatai feletti uralkodásban; itt kezdé magát a kiművelt és finom társalgási szabályokban gyakorolni; itt veté meg alapját azon böcs élettannak, melly ötet elvitázhatlan érdemei mellett olly magas polczra emelé, s melly által később a legkétesb körülmények közt magát tájékozó és bizton vezetteté. 1770-ben Budán a grammatikát, a következő évben Bécsben a mathesist tanítá, 1772 és 73-ban ujolag Budán az ékesszólás tanításával foglalkozék. Ezen korba esik kéziratban maradt munkái nagyobb részének írása; ekkor szövődött közte és Révai Miklós közt azon meghitt barátság, melly ez utóbbinak halálaig mindig a legszebben diszlett. — Eltöröltetvén a jezsuita-rend Mártonfi 1774-ben Kolosvárt mint mathesis tanára nyert alkalmazást. 1779-ben Mária Theresia királyné által az erdélyi kath. iskolák főigazgatójává neveztetett, melly álláshoz királyi tanácsosi rang és a k. főkörmányszéknél előadói jog volt kapcsolva. Ezen szép körű hivatalában hét évig a legsikeresen fáradozott. 1781-ben a könyvvizsgálói korlátlan hatalom is reá bízott, melly nagy fontos-

ságu hivatalában igazságos eljárása által hazafiainak közszereztetét vívta ki magának. 1786-ban kir. főkörmányeszéki valódságos tanácsosnak tétetvén, Szebenből Kolosvárra költözött. 1788-ban csims. kanonokká, 1797-ben pedig szerbiai csim. püspökké nevestetett. A halhatlan emléktű Batthyányi Ignác halálával I. Ferenc császár és magyar király a szerény s visszavonulva élt Mártonfi Józsefet nevezé ki Erdély püspökeül, melly kinevezés Erdélyben a papok és világiak közt általános örömet gerjesztett, annyival inkább, mert épen akkor forgott fön az erdélyi püspöki javaknak a kir. fiscus általi elfoglaltatása; ezen, az erdélyi püspökségre vonatkozó életkérdést Mártonfi erélye volt képes az egyház javára eldönteni. Csak midőn Bécaben az eddig birt püspöki javakat az egyház részére biztosítá, foglalá el püspöki székét, mellyről 16 éven át kormányzá az erdélyi egyházmegyét; miglen a kérlelhetlen halál 1815. mart. 3-kán véget vetett az érdemkoszoruzott férfiu életének. Erdemei a hazára és egyházra nézve, különösen a jótékonyság és a nevelés előmozdítása tekintetében számtalanok. — Irói munkái közül nyomtatásban csak kettő jelent meg, ugymint, Halotti beszéd, mellyet M. Therezia halálára mondott, (megjelent Szebenben 1815. 4dr.), és Csórán Barsai Abrahám asztalánál rögtönzött versezete, melly előbb az Erd. Muzeumban, később az Uj M. Museum VIII. füzetében láttott világot. Kéziratban maradtak következő czimű szindarabjai: 1) Buda deák, 3 felv. 2) Nádasdi deák, 3 felv. 3) Mathias Corvinus deák. Áll 7 jelenetből. 4) Hypocrita deák. Áll 9 jelenetből. 5) Salamon Magyarország királya. Magyar szép hexameterekben, áll 4 jelenetből. Versei közül „Az erkölcs temploma,“ „Remete“ és „Álom“ cziműek maradtak fön. Munkáinak nevesetesebb része, ugyszintén lélekderítő predikáziói elvesztek.

M. thyus István, erdélyi születésű, tanult a marosvásárhelyi collegiumban, s azután Utrechtben orvostudori oklevelet nyert. Ugyanott bocsátott közre „De Melancholia Universalis et Hypochondriaca“ czimű értekezést 1756-ban, Magyar Irók.

s egy másikat ugyanakkor „De Irritabilitate.“ Hasajövén, „Dietetica“ czimű hasznos orvosi könyvet írt szegénység főtartásának módjáról két kötetben. Megjelent Kolosvárott, 1762.; másodszor 1766.; harmadszor bővítve hat kötetben. Posony, 1787—93. 8. 463, 488, 418, 496, 763, 784 l. Egy ideig szerkesztője volt a „Magyar Hírnemű“-nak. Egy munkája „Vándorló levél“ czim alatt jelent meg Posonyban, 1781.

Vásárhelyi Matkó István, szül. Kézdivásárhelyen 1625. Tanult Kolosvárt és Károlyfejérvárott, különösen a nyelvek ismeretében szerzett magának jártasságot. Lakói végeztével iskolamester lett szülőhelyén, később Szászvárosban. Predikatori hivatalt viselt Borberekén és Karansebesen. Barcsai Ákos fejedelemnek hűséget esküdni nem akartván, Segesvárt fogságba vettetett, honnan a fogarasi ref. egyházközség váltotta ki. Ezután újra Felsőbányán, Zilahon, Tordán, végre Kolosvárt predikátoroskodott, s ez utóbbi helyen meghalt 1693. Erről beszélik, hogy felsőbányai predikátor korábban Sámbarral halálra disputált s legyőzvéen ellenét, életének megkegyelmezett s csak két fogát huzatta ki. Eltekintve e mesétől, melly onnan eredhetett, hogy egyik iratában Sámbart „Foga vesztett Péter“-nek nevezé, annyi való, hogy Sámbarral hevesen és sok ideig vitatkozott, mivel iratai is Sámbar ellen irányozvák. Iratainak czime: „Fővényen épült ház romlása“ 1666. „X ut Tök Könyvnek letépése avagy Bányász Tsákány, mellyel ezer motskokkal eszelősen einló s mázló Sámbar Mátyás nevű tudatlan sár gyuró megtsákányoztatik“ 1668. — Ezenfölül kiadott egy imakönyvet e czim alatt: „Kegyes Lelkeket idvességre tápláló mennyei élő kenyér.“ Kolosvár, 1691. Szintén tőle van: „Kegyes cselekedet rövid ösvénykéje.“ Szeben, 1666. „Az Ur vacsorájával való rendes élésnek módja.“ U. o. 1691.

Matovics Józaef, révkomáromi polgár hátrahagyott könyvei: „Mindenkori emlékezetünkben tartandó törvények folyó Pör-óta, azaz halálról való elmélkedések.“ Komárom,

1797. „Kellemetesen zengő lelki hárfa.“ U. o. 1799. „Tizenkét levelű róza.“ U. o. 1798.

Mátyási József, született Izsákiban, Pestmegyében ügyvéd volt Pesten. Két kötet verset adott ki illy czim alatt: „Semminél több valami, azaz: Elegyes tárgyú és formájú versek. Posony és Vác, 1794—98. 310 és 386 l. Továbbá: „Vélekedés, mellyet a magyar nyelv iránt ország olébe tétetett tudós kérdésre feleletül adott.“ Pest, 1806.

Medgyesi Pál, tanult Angolországban és Belgiumban, azután tanárrá neveztetett Debreczenben; 1633-ban udvari pap lett Lorándfi Susanna fejedelemlő udvarában, s e minőségében harmincz évet töltött. Irataiban és tanításai-
ban az angol presbyterianismus mellett buzgólkodott, de sikeretlenül. Több részint eredeti, részint angolból fordított munkát bocsátott közre. Illyenek: „Szent Atyák öröme, mellyben mutogatatik Krisztus Istensége.“ K.-Fejérvár, 1640. „Égő szövétnek“ (a szentírás méltóságáról szóló mű). U. o. 1645. „Praxis Pietatis, vagy kegyesség Gyakorlása“ Bailius Lajos után angolból, több kiadást ért. „Doce nos orare, quin et praedicare: azaz Imádkozásra és Predikáztio irás tételre és annak megtanulására mesterséges Táblák.“ Bártfa, 1650. Eredeti munkája „Dialogus Politico-Ecclesiasticus, azaz: két keresztyén embernek egymással való beszélgetések.“ Debreczen, 1637. Második kiadásban megjelent Bártfán, 1650. 4dr. 224 l. Vannak nyomtatásban több predikáztioi, millyenek: Hármaz Jaj; Igaz magyar nép negyedik Jajja; ötödik Jaj és siralom; Istenhez-való igaz megtérés; Magyarok hatodik Jajja stb. Nyomattak Patakon.

Medve Imre, szül. 1818. Nagyváradon, hol atyja, Márton sokáig törvényszéki elnök és megyei főbiztos volt. Iskoláit ugyanott végezte; ügyvédi pályára készülvén, az 1839/40-iki országgyűlésen Beöthy Ödön követ mellett Posonyban volt, s 1840-ben letévén a vizsgálatot, ügyvéd lett. E pályát azonban elhagyta, s Pestre tévén át lakását, festészettel és irodalommal foglalkozik. Legelőször az irodalmi téren 1841-ben lépett föl néhány sikerült költemény:

nyel a Kégl-könyvben. 1845-ben Vahot Imrével bentazta az országot, s lerajzolta az ország nevezetesebb várossait, várait, templomait s egyéb nevezetességeit; rajzai a Vahot Imre által megindított „Magyar föld és népei“ czimű munkában jelentek meg. Ő írta 184 $\frac{1}{4}$ -ban a politikai körökben is figyelmet ébresztett „Egy proletarius levelei“ czimű vezércikkeket a Honderűben, hol több versei is megjelentek. Dolgozótársa volt a Pesti Hirlap, Pesti Napló, később Magy. Sajtó pol. lapoknak, mellyek számára önálló bírálati cikkeket irt a műtárlat s különösen a magyar festészetről. Jel-nleg pedig Tatár Péter név alatt száz népregét irt össze, mellyek „Tatár Péter regekunyhója“ czim alatt füzetenkint jelennek meg, s céljuk a népirodalmat neme-sebb irányban fejleszteni.

Néhes István, „Cornellius Neposnak geographiai kul-tsa“ czim alatt adott ki egy könyvet fordításban, melly C. Neposban előszámlált nemzetek, folyók, tartományok stb. rövid leírását tartalmazza. Pest, 1801. 8dr. 280 l.

Mendlik Ágoston, szül. Pécsen 1831-ben. Szülőhe-lyén végezván iskoláit és az ottani papneveldebe fölvetet-vén, Pestre küldetett a hittani tanulmányok hallgatására Bevégezván e pályát, 1854-ben áldozárrá szenteltetett, s azóta Bocsok, Szebény és Bonyhádon mint helyettes- és se-gédlelkész működött és buzgón működik. — A pesti papnö-veldének magyar iskolája ébreszté föl benne az írói hajla-mot és vágyat; munkatársa lévén ez iskolának, ennek mun-kálataiban több cikke látott napvilágot; nem különben dolgozott már ekkor a Kath. Néplapba. Kilépvén a világba, írói hajlama növekedék, különösen a népszerű dolgozatok valának kedvencz tárgyai, millyenekkel a Kath. Néplapban, mellynek rendes dolgozótársa, gyakran találkozunk. Kü-lönös említést érdemel a vasárnapi iskolákról szóló mun-kálata, melly pályadíjra is érdemesített. Irt egy jeles cikket „A mestergyülekezetekről.“ Birja egy sz. atyának munkáját latinból általa eszközölt magyar fordításban, melly kiadásra vár. — Ennek atyja

Mendlik János, szül. Nagy-Maroson 1792. Iskoláit Nagyszombatban, Pápán és Keszthelyen végezte. Ezután mint nevelő működött báró Bézsán uraságnál Duna-Szécsán; honnan 1823-ban Pécsre hivatott meg a főlelmi iskolába, hol maig is mint fáradhatlan tanár díszéretesen működik, számos jeles férfiakat nevelvén a hazának, kik édesen emlékeznek vissza azelid és nyájas bánásmódjára. E közben a halhatatlan emlékezetű b. Szepey Ignác pécsi püspök által föllállított mesterképezdében mint tanár 21 évig jeleskedett. Illy elfoglaltság mellett is időt nyert a következő munka megírására és kiadására: A magyar nevelőket vezető mód a számvetésben. 1837. Jelességéről annak kelendősege tesz tanúságot.

Mérey Mihály, esztergomi kanonok és vegliai cz. püspök, latin eredeti után leírta „Nepomucenus sz. Jánosnak életét, halálát s tiszteletét.” Megjelent Nagyszombatban, 1716.

Mérei Sándor, magyarra fordította Denis Mihály „Protreptikon“-ját. Pest, 1796.

Mészáros (Bodó-Baari és Nagy-Lúcsi) Ignác, szül. 1721. Posonymegyében, a Csalóközben. A gymnasiumi tanulmányokat Posonyban, a bölcsészetiakat Győrben végezte; Bécsben pedig a jogtudományok és német nyelv megtanulása végett időzött. Iskolái bevégeztével előbb a gróf Batthyányi család kegyes alapítványai actuariusza, majd gróf Batthyányi József kalocsai érsek titkára lőn. Később Budán magányban élvén, az irodalomnak szentelé idejét. Első nagyobb munkája: „Buda várának visszavételekor a keresztények fogságába esett egy Kartigám nevű török kisaszonynak ritka és emlékezetes történeti.” 1772. Posonyban jelent meg, 1795-ben pedig u. o. már harmadik kiadást ért. Kellemes, mulattató és szép magyarsággal írt könyv arról: miképen kell az embernek a balsorsot tűrni. Továbbá tőle van e című munka is: „Montier asszonynak a magaleányával küzlött tanuságos levelei.” Pest, 1793. 8dr. 320. l. Aprólékos munkálatain felül emlékezetet érdemel

még „Magyar secretariusus,” mely 1798-ban Pesten nyomtatott, és maga idejében nagy hiányt pótol.

Mészáros Károly, íróink jelesbjeinek egyike, szül. Hajdu-Dorogon 1821. aug. 21-én. Atyja az 1831-iki epemirigyben meghalálozván, Kerekes Demeter dorogi espres vette pártfogásába. Tanult Debreczenben, N.-Váradon, Pesten, és Pécsen, mindenütt kitűnő sikerrel. Pécsen mint első évi bölcsész irta 1842-ben „Az élet céljairól” szóló munkáját, melyet Baranyamegye akkori alispánja, ifj. Majláth György saját költségén adott ki. Pesten mint jogtanuló „Az emberismeret elemeiről” irt egy pszichológiai munkát 1845-ben, melyet tanulótársai nyomattak ki. Levevén az ügyvédi vizsgálatot, mint kitűnő szónok gr. Zichy Henrik főispán pártfogása alatt 1846-ban Mosonymegyében alügyészi hivatalt viselt. Azalatt is dolgozott minden magyar politikai és szépirodalmi lapokba. 1849-ben a m. ministerium által mint országos historiograph volt kiküldve, mely idő alatt főleg hazánk az időbeli történetéhez temérdek adatot gyűjtött. 1849-től 1854-ig Ungmegye cs. kir. törvényszékénél mint tanácsos a legnagyobb elismeréssel működött. E vidéken bővebben megismerkedvén a ruthen nép viszonyaival, megírta ezek történetét illy czimű munkában: „A magyarországi oroszok története.” Pest, 1850. Sok olvasottsággal és oklevéltani ismeretekkel irt mű. Egyéb munkái: „Europa alkotmányai.” Pest, 1848. „Országgyűlési teendőink.” Posony, 1848. „A műveltség és képe.” Kassa, 1853. „Magyarország népei történeti tekintetben.” Pest, 1852. Ezen munka, mely a jelenkori viszonyokat igen éles vonásokban rajzolja, az egész birodalomban betiltatott. Ez volt oka annak is, hogy szerző tanácsosi állomását is elvesztette. Törvénytudományi munkái ezek: „Az urbéri kárpotlás.” Pest, 1854. „A földtehermentesítés rendszere hazánkban.” Pest, 1854. M. K. jelenleg Pesten tartózkodik; nevével gyakran találkozunk a politikai lapok hasábjain; legújabbban „Magyar Évtapok” czimű folyóiratot indított meg Sárossy Gyulával. Az I. füzet már közre-

bocsátatott. Pest, 1857. n. 8dr. 112 l. Legközelebb következő munkák jelentek meg tőle: „Uj házassági Törvény“ a Heckenast által kiadott Törvénytár IX. kötete. Pest, 1857. „Telekkönyvi Törvények.“ Kiadta Pfeifer Ferdinand. Pest, 1857. „Községi közigazgatás Törvénytudománya.“ Pest, 1857. „Az uj erdőtörvény, a polgári magánjog és nemzetgazdasági érdekek szempontjából.“ Pest, 1857. 8dr. 119 l. Most „Magyar Pantheon“ vagyis magyarok történetén dolgozik, életírások, jellemrajzok és érdekes tényvázolatokban.

Dr. Mihálka Antal, született Vácson 1810. dec. 4-én. Ugyanott végezvén elemi és gymn. tanulmányait, 1827-ben a kegyes-rendiek közé fölvetetett. Mint ilyen a próbaévet Trencsinben, a bölcsezzetet Vácson, a theologiának nagyobb részét Nyitrán végezte. Azonban vezérossálla más-hová kalauzoló őt: a theologia teljes befejezése előtt elhagyta a szerzetet, és orvosi pályára lépett, melyre őt a természettudomány iránti hajlama unszoló, s mellyen lelke egész erejével az állat- és ásványtant tanulmányozá. 1842-ben a baromorvoslási intézetben megürült tanszékre tanító orvosul nevezteték, hol négy éven át a természetrajzt, állattenyésztés-, ménés- és gyógyszerzertant adá elő. Tanítványai teljes tiszteletét s háláját kiérdemelvén, 1846. június-havában az ujonnan fölállított k. József-ipartanodánál tanárral alkalmaztatott, hol előleges vizsga folytán, a természetrajz, ártuisme és kereskedelmi földleírás tanszékét nyere el. 1850-ben nyugalmaztatván, a folytonosan szeretettel fűzött természettudományoknak élt. 1856-ban legfelsőbb helyről engedélyt nyere egy finevelő s tanintézet nyithatására; hol kiváló gondot fordít a realtanulmányok előadására. — Irodalmi téren mesterséges zaj nélkül lépett föl. 1843-ban „Jegeczisme elemeit“ bocsátá közre 13 köremetszett táblával. 1851-ben jelent meg tőle „Ásványtan“, középtanodák használatára; 109 rajzzal; „Növénytana“, 300 fametszettel 1852-ben látott világot; 1854-ben pedig „Allattan“-át 170 fametszetű rajzzal bocsátá közre. E munkái

közül az első, melyet különösen tanítványai számára írt, Erdélyben is elfogadtatott tankönyvül. A három utolsót, melyek átdolgozott második kiadásban is megjelentek, a ministerium fogadá el tankönyvekkül. — Tagadhatatlan, hogy Mihálka az ásvány és állattanban, különösen a gerincetelen állatok rajzánál, sok hiányzó név képzésében, úgy szólván, uttörő volt. — Az eddig számos vizsgálódások nyomán szerzett s hazánk érdekében szorgalommal gyűjtött földismereti és földtani tapasztalatait később fogja az olvasó közönség elé bocsátani.

Mihálykó János, eperjesi hitészónok, Zader Jakab könyvét magyarra fordítá és kiadá illy czím alatt: „Az örök életnek szép és gyönyörűságes nyári idejéről való könyvecské.“ Bártfa, 1603, Magyarra fordítá s kiadá Pollio Lukács hét szentbeszédeit is „Az Isten fainak örök életéről.“ U. o. 1612.

Mike István, erdélyi nemes származásu, illy czímű könyvet adott ki: „Lélek javára szeresztetett mulatságes vadászat“ (versekben). Posony, 1748. Másodszor 1768.

Mikes Kelemen, szül. Erdélyben, Háromszék Zágony nevű falujában. II. Rákóczy Ferencz kamarása volt, s urának, valamint gr. Bercsényi ungi főispán, Eszterházi, Csáki, Forgách, b. Zay, Pápai Zsibrik társaságában már 22 éves korában hazájából kibujdosott. E társaival először Lengyel- majd Franciaországban, végre a török birodalomban telepedett le. Itt írta „Törökországi leveleit, melyekben a II. Rákóczy Ferencz fejedelemmel bujdosó magyarok története, más egyéb emlékezetes dolgokkal eléadatnak.“ E levelek nényéhez irvák Konstantinápolyba, melyekben az egyházi és polgári török szokásokon kívül, az akkoriban történtek híven eléadatnak. Szép és értelmes magyarsággal s különféle nevezetes dolgokat olly kellemesen írja le, hogy irójuk e nemben Kazinczyval egy vonalon áll. Kiadatásukat a buzgó Kulcsár Istvánnak köszönjük, ki azokat Szombat helyen, 1794-ben nyomatta ki (8dr 490 l.). Az eredeti

kézírt gr. Mikó S. birtokában van Erdélyben, s hihetőleg ott őriztetnek nénjéhez intézett levelei is.

Miklós Sámuel, ref. tanár volt Miskolcon. Háttrahagyott „Halotti predikációkat,” melyeket Szabó Dávid adott ki Posonyban, 1790 8dr. 291 l.

Miklósi János (világosvári), Révai M. tanítványa, írt egy czáfolatot Veresghi ellen illy czím alatt: „Veresghi Ferencznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága.” Pest, 1805. 8dr. 120 l.

Milesz József, orvostudor, Störök A. „Tábori és falusi borbélyok számára írt orvos könyvét” fordítá le magyarra s kiadta Bécsben, 1778. 2 kötet 8dr. 339 és 208 l. A könyvben előforduló orvosságok jegyzékével 117 l.

Milecz Illés, Thuróczmegyében szül. aszagny nemes szülőktől. Tanult Lőcsén, Eperjessen. Innen magyar nyelv kedvéért Erdélybe ment s Nagy-Enyeden folytatta tanulmányait. Azután kiment a jenai akademiába, hol a hittudományokban jeles előmenetelt tett. Előbb udvari pap volt báró Calis udvarában s 1730. posonyi predikátorrá neveztetett, melly hivatalában 1757-ben bekövetkezett halálaig közmegelégedésre működött. Több munkát írt szláv nyelven, s egyet magyarul illy czím alatt: „Báránynak az ő jó Pásztorjoknak karjaira való egybegyűjtések, avagy: bátorságos vezérlés, miképen kellessék az Ifju keresztény embereknek az Ur-Vacsorájához-való első járulásokra magokat a Jezus Krisztusnak bemutatni.” Lipcse, 1739.

Brassói Miller Ferdinand Jakab, cs. kir. tanácsos, több megyei tbíró, szép műv. és bölc. tudor, alézia-morvai tud. társ. tag, és m. muzeumi igazgató, született 1749. dec. 15. Budán, hol atyja Miller János a Ferdinand városban főjegyző volt. Kilencz éves koráig atyja vezetése mellett neveltetett. Ezután a budai nemes érseki convictusba adatott; itt ismerkedett meg a tudós nyelvekkel. A szónoklati és költészeti osztályt Sz.-Fejérvárott, a bölcészeti ismeret az említett intézetben a jezsuiták alatt tanulta. A jogtudományokat Bécsben híres tanároktól, köztök Schmidt- és

Sonnenfelstől hallgatta, és a nyilvános vizsgálatokat is letette. A magyar törvényt végre az egri lyceumban, és nagyszombati egyetemenél végezte 1771-ben. Azután kir. táblai jegyzőnek esküdt föl. Még bővebb tapasztalást és tudományt szerzett ezután herczeg-bibornok primás gróf Batthyány József udvarában, hol titoknoki hivatalt nyert. A bibornok sejtven az ifjunak a tudományok iránti vonzalmát, beutaztatá általa Magyar országot és a hozzá tartozó tartományokat, továbbá a velencei, majlandi és egyházi olasz tartományokat; honnan midőn 1773-ban Tyrol- és Bajorországon keresztül haza érkezett, posonyi könyvtáránál könyvtárnokává nevezte. Azon időtájban a bibornok érsek ő felségétől a horvátországi gyűlésre küldetvén, Millert is magával vitte Varasdra. Onnan néhány hónap mulva Batthyány Bécsbe menvén, Millert ő felségének, Maria Thereziának is bemutatatta és ajánlotta. Ez kérdé tőle, nem volna-e kedve nyilvános tanításra? Mire Miller készségét nyilvánítva, a kegyes királyné azonnal 300 f. díjt rendelt számára és őt Kollár Ádám cs. kir. udvari könyvtárnokra bizta. Miller e mellett a görög nyelv, könyvészet, államisme, és magyar közjog tanulására adta magát. Továbbá a világtörténelmet, földleirást és szépezzetet olly nagy szorgalommal tanulta ismét három évig, hogy veszélyes betegségbe hanyatlott, mellyből fölgógyulván lassankint, rövid alvási tulajdonsága örökre megmaradt. Mária Therezia a jezsuiták eltörlése után az üresen maradt akademiák, és gymnasiumok tanszékeit betölteni kívánván, 1776. Pestre csődíté az ország képességeit, kik ez állomásokra vizsgálat kiállása mellett vállalkoznának. Miller a honi törvényből és történetből, a politikai tudományokból, szónoklat- és költészetből jelesen kiállá a vizsgálatot, és a történelem tanítására legméltóbbnak íteltetett; mivel azonban a n.-váradi akademia azonnal föl nem állittathatott, gróf Károlyi Antal akkori nagyváradi isk. kerületi kir. főigazgató által az alsóbb iskolák tanítására hivatott meg. Ezt elfogadta, és ez által a gróf pártfogását megnyerte. Így a

nyelvészeti iskolák legfőbb osztályát két évig, ugyanaddig a szónoklati osztályt tanítá. Ugy lépett az akademiába a hazai történelem tanszékére, mellyhez járult az akademiái könyvtárság is; 1781-ben a budai egyetem-bölcsészeti tudorssággal tisztelte meg. Következő évben József császár könyvvizsgálóvá nevezte; 1788. az állami-ismé tanára lön. Huszonöt évi tanársága után leginkább eszméinek elgyengülés miatt a tanáriktól bucsút vevén, gróf Széchenyi Ferencz advarában lelt enyhülést, ki őt nagy gonddal s költséggel szerzett és múzeumi alapul a hazának ajándékozott könyv- és egyéb ritka gyűjteményei mellé kir. engedelem mellett 1803. gondviselőjének nevezte ki. E nagyszerű áldozat az országgyűlésen is elfogadtatván, 1808-ban ezen intézetnek Miller J. igazgatójává lön, és ujlag tágas tért nyert tehetségeinek, és fáradhatlan munkásságának kifejtésére. Számos munkát irt és adott ki Miller kivált a történeti szakban, legtöbbnyire latin nyelven, de irt magyarul is, és e tekintetből a magyar tudós írók közt is helyet foglal. A német, magyar, és latin nyelven kívül érté Europa minden virágzó nyelveit. A múzeum benne fáradhatlan munkását, az irodalom tágas látókörű iroját veszté. Meghalt 1823. nov. 22-kén.

Mindszenti Gedeon, szül. Jolsván, Gömörmegyében 1829. october 8-án. Első nevelését szülővárosában nyeré, hol atyja előkelő polgár s hosszabb ideig a város polgármestere volt. A költészeti osztályból, mellyet Nagyváradon kitérő előmenetellel végzett, az egri fő-egyházmegyei nevelédkönyvek közé felvétetett; a bölcsészeti és theologiai tanulmányok befejezése után 1852-ben áldozárrá szenteltetett. Ezután káplán volt Árokszálláson. Jelenleg főegyházi házonok Egerben. Az irodalomban jeles s közkezdességű költeményeiről ismeretes. Első zsengeit a Családi Lapokban mutatá be 1853-ban „Maria della Sedia“ és „Hítem“ cím alatt, mellyek költészetünk gyöngyeként tekintendők. Azóta számos remek költeményt közölt elszórva a lapokban. Mindazentinek fényes tehetséggel párosult költői

ihlatsága azon reményre jögeit föl, miszerint az eddig megjelent s megjelenendő műveinek gyűjteménye irodalmunk kiváló díszét képezendi.

Mindanemty Sámuel, komáromi ref. lelkész volt, midőn téle a magyar irodalom két roppant munka fordítását vette. Ugyanis ő fordította „L' Advocat historiai dictionariumát“ magyarra hat vastag kötetben, és Magyarországot érdeklő élet rajzokkal megtoldva kiadta 1797. Komáromban. Már előbb pedig 1792. ugyancsak Komáromban nyomatta ki magyarul Brougthon-nak a religiőről való historiai lexiconát 3 kötetben.

Miskey Ádám, sági iskolamester, később nagydömölki predikátor, „Virtus koronája“ czim alatt verses könyvet hagyott hátra Telekesi Török István tiszteletére (Lipscse, 1723. 4dr. 113 és 132 l.); egy másikat Kisfaludy Anna (1734) tiszteletére. Azonfölül bírnk tőle „A gonosznak minden tünes nyilait megoltható Hítnek paissa“ czimű könyvet Gerhard J. után fordítva. Lipscse 1742. 8dr. 207 l.

Miskolczi Ferencz, Győr város rendes orvosa s sok ideig tanácsnoka volt. Magyar nyelven adott ki igen hasznos orvosi kézikönyvet azok számára, kik a latin és német nyelvet nem értik, Győrött, 1724. illy czim alatt: „Manuale chirurgicum, avagy chirurgiai utitára,“ mellyhez csatolva van „Vocabularium latino-ungaricum.“ 8dr. 436 l.

Miskolczi Gáspár, Utrechtben tanult, s még ott lakásban adott ki illy czimű könyvet: „Angliai Independentismus.“ 1654. Egy ideig somlyói, azután nagybányai predikátor volt; később Erdélybe költözvén át, igen predikátorrá, s végre udvarhelyi seniorrá választatott. 1691-ben. Főnebbi munkáján kívül egy természetrajzi könyvet fordított magyarra, melly munka „Vad kert“ czim alatt jelent meg Lőcsén, 1702. Terjedelmes és hasznos mű, 8dr. 713 l. Másodszor bővítve megjelent 1769-ben.

Miskolczi István, n. egyes. görög, kecskeméti fi munkája illy czimet visel: „Igaz vallás tétele a napkeleti közönséges és apostoli Ekklesiának, a melly görög nyelv-

ből magyar nyelvre fordíttatott. Miskolci István által, ki-
nyomtatta pedig a fja Miskolci Miklós." Pest, 1791.

Mislei György, illy czimű imakönyvet hagyott hátra:
„Szent Nap, avagy a napot szentül tölteni való ajtatóssá-
gok." Buda, 1785.

Mocsáry Antal (bocsári), „Nógrád vármegyének hi-
storai, geographiai és statistikai ismertetését" bocsátá. közre
4 kötetben, részre metszett táblákkal. Pest, 1826. Másik
munkája: „A tisztelt barátság, vagyis: Aurelius és Mar-
tizia érzékeny történetei" (versekben). Buda, 1805.

Mocsáry Lajos, nógrádmegyei birtokos, lakik Kur-
tányban; 1856-ban bocsátott közre igen jeles politico-so-
cialis iratot „Magyar társasélet" czim alatt, melly nagy
figyelmet gerjesztett, elannyira, hogy az első kiadás rövid
idő alatt elfogyván, azonnal második kiadás vált szükség-
gessé. Benne társas életünk leglényegesebb kérdései értel-
mesen, higadtan s lélekiemelő modorban vannak megvitatva.
Vannak hírlapi cikkei is a Pesti Naplóban.

Mócsi Károly, orvos, illy czimű munkát adott ki:
„A bába mesterségnek eleji." Pest, 1785.

Molnár Borbála, Zemplénmegyében, Sátoralja-Uj-
helyben született. Viszontagságos élete tevé költővé. Első
férjétől, kit nem szeretett, s kihez épen úgy erőltették
szülői, mint tiltották másik kedvesétől, hosszas pörrel vált
el. Egy érzelmes kedélynek elég tárgy a költészetre. Buját,
örömét M. Borbála versekbe önté ki, és versei illy czim
alatt: „Molnár Borbála munkái" két darabban Kassán
1793. láttak először napvilágot; második kiadást Pesten
1795-ben értek. 1797-ben pedig Vácson nyomtatott ki illy
czimű munkája: „Egy nemes cselekedetnek leírása." Ugyan-
ez évben Pesten jelentek meg „Tsizi Istvánnak Molnár Bor-
bálával az erkölcs pallérozását tárgyazó verses levelezései."
Tőle van e czimű munka is: „Szerénssélen indulat, vagy
Sarlota és Sándor" (versekben). Kolosvár, 1804.

Molnár Ferencz, szül. Jászberényben 1729. Alsóbb
iskoláit szülőhelyén, a jogot Egerben végzé. Mint ügyvéd

elhiresedék. Egy ideig gt. Szirmay család-javainak kormányzója, azután a Jász-kun kerület törvényezéki bírója volt. Kisebbszerű, de jeles munkákat boesított kösré latin és magyar nyelven többnyire versekbe foglalva, melyek költői képességéről tesznek tanuságot. Magyar munkái illy cziműek: „Jászberény várossában lévő Leál Kürthének es-mérete.“ Két részben képekkel. Bécs, 1788. Ugyanaz latinul is. „Magyar Kútó, melly a magyar rózsás versetekék-ben tölt magyaroknak kedvéért kibocsájtatott.“ U. o: 1789. „Jászberény leírása.“ Azonfölül magyarra fordítá Bona cardinalis kézi könyvét szintén versekben.

Eörvendi Molnár Ferencz, „Lelki tárház, avagy az ó és új testamentum canonicus könyveinek rövid summája magyar rythmusokban“ czimű könyvet adott ki Debreczen-ben, 1666. Második kiadás Lőcsén, 1692. 8dr. 213.

Molnár István, született 1801. sept. 10. Gömörmegye Serke falujában, hol atyja, mint ref. lelkész hivatalosko-dott. Iskolai első képeztetést a rimaszombati gymnasiumban nyert, s Mészár Pál tanítójától elsajátítá a német nyelvet annyira, hogy írás, olvasás könnyen menne rajta. Folytat-ta iskoláit Losonczon négy évig, mikor 1818. sept. 12. a sárospataki főiskola akademikus ifjai sorába lépett, s nyolcz éven át volt hallgatója a bölcsészeti, jogi és theologiai tu-dományoknak. Ki tudja, milly nehéz Patakon az élő idegen nyelvek tanulása, meg fogja ismerni M. szorgalmát, hogy a francia nyelvet magán szorgalom után tette magáévá. Mint akademikus folyvást előkelő családok gyermekeinek volt felügyelője s magán tanítója; mignem 1824. szigorú vizsga után az esküdt diákok közé fűlvétetett, s az igazga-tóság által köztanítóvá két évre, majd a könyvtár őrévé neveztetett. 1826. a rimaszombati gymnasium igazgatására hivatott, melly hivatalban tölte öt évet. 1831. a tiszánin-neni ref. egyházkerület szívesen veté rá tekintetét, midőn Sárospatakon Kézi Mózes halálával a mathesis és természet-tan megürült tanszékének betöltéséről gondoskodott. Mol-nár az egyházkerület költségén két évre a külföld tudomá-

nyos egyetemébe hűltetvén, egy évig járá a bécsi polytechnikumot, más évben ott és Berlinben hallgatá a szakjához tartozó tudományokat. Külföldi utjából megtérvén, nov. 16. 1833. foglalta el tanzékét latin értekezéssel a természettudományok hasznairól közönségesen és különösen hazánkra nézve. 1839-ben gymnasiumok számára készitendő természettani kézikönyv írásával bizatván meg, a kész munka két m. akadémiai tag helybenhagyó bírálata folytán célszerűnek találtatván, kinyomatott. 1846. a magyar orvosok és természetvizsgálók kassa-eperjesi közgyűlésén „Felhívás és terv meteorológiai szemléletekre“ czim alatt tartó felolvasást, s a kir. magyar természettudományi társulat rendes tagjává megválasztatott ugyanazon évben nov. 16. — 1851. a sárospataki gymnasium a m. ministeri terv szerint rendeztetvén, annak igazgatására közakarattal kineveztetett, melly hivatalát jelenleg is folytatja. Megjelent tőle Természettan. Első rész „A testek tudománya.“ 211 l. 8dr. — Második rész: „Az erők tudománya,“ ezen külön czim alatt is: Rövid erőtan, vagy a Mechanika elemei. 145. 8dr. Sárospatak, 1841. — Kéziratban: Természettan felgymnasium számára; aztán számos, felsőbb analysisre vonatkozó dolgozatai. Egyik munkatársa a Sárospatakon nyomtatás alatt levő görög-magyar szótárnak. — Évek óta észlelt meteorológiai jegyzetei vajha egybeállittatva megjelenhetnének!

Monosszlóy András, nyelvünk fölvirágzásának egyik hőselektü uttörője, s azon keveseknek egyike, kik erős, tösgyökeres magyar irályukkal megmutaták: mire nem képes nyelvünk már mivelődésének bölcsőjében is, s kiknek munkáit három század múlva is haszonnal olvashatni, Nagyváradon 1552-ben ¹⁾ szül. régi nemes családból, melly egy

¹⁾ Kitészik ez a posonyi főtemplomban, hol eltemetve fekszik, a főoltár jobb oldala mellett maig is fenlevő sírkövének ezen föliratából:

„R. Domino D. Andreae Monosszlóy, Episcopo
Vesprimien. Locique Ejusdem Comiti
Perpetuo Praeposito Poson. S. C. R. M.
Consil. De Patria, Catholica

esztergomi érseket (Miklós 1360—1386), egy zágrábi kanonokot (Magister Benedictus 1398), egy zágrábi püspököt (Jeromos 1578) és, hogy többet ne említsünk, egy Monoszlói Egyedet, ki az esztergomi érsekséget végrendeletileg több jószággal gazdagította (Katona. Hist. Crit. 8. köt. 261 l.) bir fölmutatni. Endrénk alsó iskoláit Nagyváradon, a felsőbbeket Bononiában és Bécsben végzé oly sikerrel, miszerint már 22 éves korában mint nagyszombati tanár kezdé meg nyilvános működését; mi minden esetre ritka s hirben álló tehetségre mutat. Mint nagyszombati tanár 1574—1582-ig fordul elő. Tanári működésének emlékei, t. i. sajtóközleg irt tantárgyai maig is fennvannak még a posonyi káptalani könyvtárban, mellyek eddig sehol föl nem említvék. ¹⁾ Mint tanár többször megfordult Bécsben, és pedig a kéziratban levő följegyzések után indulva tanulmányi szempontból. Meddig tartott tanársága, bizonytalan. 1586-ban már mint posonyi prépost fordul elő. Annyi Pray szerint (Hier. I. 353 l.) bizonyos, hogy préposttá kinevezése és tanársága közti időközben posonyi kanonok és hitszónok is volt. 1593-ban mint budai felhévizi prépost is fordul elő, mint alább egyik könyvéből fogjuk látni. 1599-ben veszprémi püspökké nevezetett, s mint ilyen Romába menendő, II. Mátyás királytól utlevelet nyert; megtette-e ez utat, nem bizonyos. 1600. jun. 26-án az esztergomi érsek helyett a törökökhöz békekötés végett küldetett ki 500 forint utiköltséggel (Pray szerint. Hier. I. 304 l. — e követségben 1601-ben járt el); de mitsem végezve tért vissza, mire nem sokára meghalt, mint a főnebbi jegyzetből láttuk, 1601.

Ecclesia scriptis, Eloquio, Sacris
Concionibus et pietate bene Merito,
Gabriel Monoszloy Frater Ger-
manus M. P. C. Obiit. MDCI DIE
XI Decemb. Viennae Anno Aetatis
Suae 49.

¹⁾ Megjegyzendőnek tartom, hogy eddig e jeles íróról irodalomtörténetíróink vagy nem, vagy csak fölületesen emlékeztek. A jelen adatokat a posonyi káptalan tudós levéltáraokától nt. Knausz Nándor ur szíveségéből bírom, ki azokat a nevezett levéltárban találtató oklevelek nyomán és idézésével küldé meg e gyűjtemény számára.

dec. 11-én. Mindjárt halála utáni napon vagyis dec. 12-én megparancsolja Mátyás főherczeg a posonyi kamarának, hogy Monoszlói minden vagyona följegyeztessék. — 1602-ben pedig Monoszlói Gábornak hagyja meg ugyanő, hogy a testvére halála után elvitt dolgokat adja vissza. Ugyanezt parancsolja neki jövő évben Rudolf császár. Viszont pedig e Gábor tiltakozik 1606-ban Rudolf császár előtt, Szuhay István egri püspök ellen, hogy Endréneknek könyvtárát el-sajátítá (Czapsa F. fasc. 2. 66. sz.). Láthatjuk ezekből, hogy vagyona nem a legjobb rendben kezeltetett holta után. Mindenek felett pedig könyvtára szenvedett legtöbbet. Szerencsére nagyobb része testvére Gábornak kezébe került, különösen kéziratái — Gábor 1603-ban a posonyi káptalan-nak adományozván könyveit — ott maig is föltalálhatók, és pedig egész biztossággal, miután Monoszlói Andrásnak szokása volt minden könyvének czimlapjára e szavakat írni: „Sum Andreae Monoszloy et amicorum. Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.“ E szavak kalauzolása mellett számos, és pedig igen becses könyveket találhatunk könyvtárából. Végrendelete, melyet 1600-ban készített, a posonyi káptalani levéltárban őriztetik, vala-mint a főnebbi Gáborén kívül Monoszlói Miklós esztergomi kanonoké is, ki kétségkívül szintén testvére volt. — Ime ez rövid vázlata e minden tekintetben jeles férfiú életének, kinek tevékenységéről s bő tudományáról a következő mun-kák tesznek tanuságot: 1) „De Invocatione et veneratione sanctorum: Az szenteknek Hozanc való segítségéről hasz-nos könyű az Keresztyéneknek igaz hitben való épületekért most iratott.“ Nagyszombat, 1598. A posonyi könyvtár-ban megvan e könyvnek Monoszlóy saját kezével irt kézi-rata. E könyv ellen kikelt Gyarmathi Miklós, kit megint „magna eloquentiae vi atque insigni argumentorum adpa-ratu“ (mondja Horányi Mem. Hung. II. 660 l.) megczáfolt Pázmány Péter illy czimű könyvével: „Kereztieni felelet az Megh Dicsőült szentek tiszteletéről Értünk való könyör-ghesekrül és segítségül hívásokrul iratot Pazmáni Péter ál-

tal Gyarmathi Miklós Helmeczi Praedicatornak a Bodogh emlékeztető Monoszlói András Veszprimi püspök és Posonyi prepost könyve ellen irt csacsogásira. Graecii Styriae. A. D. 1607.“ — 2) „De cultu Imaginum: Az üdvösségre intő képeknek tiszteletiről való igaz tudomány.“ Nagyszombat, 1589. 4dr. 330 l. Ennek kézírata is az 1 számú kézirattal egybekötve fönvan a posonyi káptalan könyvtárában. — 3) „Monoszloy Andreae Ecclesiarum Posoniensis ac Felhevisiensis Praepositi brevis ac catholica confutatio impiorum novorum articulorum nuper in Galantha a Sacramentariis concinnatorum. Tirnaviae 1593. 8dr.“ Pray (Index rar. libr. II. 121 l.) azt mondja e könyvről: „Liber rarus et scriptori Memoriae Hungarorum etc. (Horányi) ignotus.“ Megjegyzendő, hogy Horányi csak az 1 számú munkát említván meg, igen röviden emlékezik Monoszlóiról. — 4) „De gratia ac libero hominis arbitrio et de voluntate Dei. Az Isten malasztjáról, az szabad akaratról és az Istennek akaratyáról való tudomány.“ Nagyszombat, 1600. 4dr. 644 l. Ajánlva van Pethe Márton kalocsai érseknek. — 5) „Apologia. A közönséges keresztyén hit ágazatinak, és az anyaszentegyház bizonyos fővallásának oltalma.“ U. o. 1588. Ezen, nyomtatásban megjelent terjedelmes munkáin kívül vannak több kéziratai a többször nevezett káptalan levéltárában. Illyeknek: 1) Annotationes in oratorem ad Quintum fratrem. Tartalmából kitetszik, hogy e kézirat tankönyvül szolgált. 2) Egy másik szintén latin kéziratának czíme első lapjai hiányzanak. Tartalma a szentségek magyarázatára vonatkozik és szintén tantárgyul szolgált. 3) Controversia de communionem sub una specie. 4) Commentaria in tres libros de officiis Ciceronis. 5) Commentaria in Dialecticam Joannis Caesarei una cum quaestionibus controversis et dubiis. 6) Tractatio catechistica ex diversis compillata auctoribus in usum scholae Tyrnaviensis. 7) Liber de justificatione, scholasticas tum controversas quaestiones in se complectens. — 8) Mindezen kéziratoknál fontosabb s ránk nézve, a mennyiben magyar nyelven van írva, becsesebb egy terjedelmes

kézirata, melynek czimlapja nincs, s tartalma mutatja, hogy több részből áll. Első a legnagyobb része 1584—1588 évek közti időben íratott s Dávid János erdélyi predikátort özámolja meg. A második rész szintén Dávid János ellen van írva s czime: „Michoda az ur vachorája.“ A kézirat többi része „a bwneos embernek Istenhez való fogadásokról, az hamis magokban való bizakodókról“ atb. értekezik.

Morócz István, legkitünőbb gazdaszaink egyike, szül. 1817-ben Hevesmegyében, Ludason, hol apja mellett, ki a maga korához képest a mivelt, okszerű gazdák sorába tartozott, gyermeksege óta volt alkalma a gazdai foglalkozást gyönyöreivel és bajaival megismerni. Gymnasialis iskoláit Gyöngyösön, a philosophiai tanfolyamot Pesten végzé; ugyanitt az orvosi pályát is. 1844. évben a derék dr. Pólya József által az elmekórosok számára állított magán intézetben mint segédorvos működött. Orvosnak a psychiatriára szándékozott készülni. De máskép lön: a mint 1844-ben a Magyar Gazdasági Egyesület az általa tervbe vett központi gazdaképző intézet számára leendő tanárnak, a gazdasági chemia és technologia előadására csődületet nyitott: ötöt választotta meg azon kötelezettséggel, hogy rendeltetéséhez képest 3 évig az Egyesület költségén a külföldön igyekezzék magát tovább művelni. E határozat csak 1846-ban mehetett teljesedésbe, midőn legelőször is Berlinbe ment: az ottani egyetemben hallgatta Mitscherlich és Rose előadásait a vegytanból, Magnus és Schubart előadásait a technológiából. Innen tett kirándulásokat éjszaki Németország jelesebb gazdaságaiba, beutazta a Rajna vidékét, Hollandiát és Belgiumot. — Az 1848-ki europai mozgalmak ugyanazon évi juliushavában ötöt is visszakényszeríték a hazába, s az akkori időkhöz képest — kitűzött rendeltetése szerint állást nem foglalhatván — 1849. sept. végeig mint tábori orvos szolgált az emberiségnek. — Később a Magyar Gazdasági Egyesület először 1851. jun. havában, azután 1852. nov. 17-én tartott közgyűlésén egyesületi előadó- és pénztárnoknak választotta meg. 1854 óta a

M. Gazd. Egyesület ideigl. bizottmánya mellett az egyesületi titoknoki állomást tölti be; e hivatalában folyton a legnagyobb buzgalmat fejtve ki. Ezen, lankadni nem tudó buzgalom egyik legszebb eredményeül tekintendő, az ez évben Pesten rendezett s közméltánylásban részesített első gazdasági kiállítás, mellynek létrehozásánál, de leginkább rendezésénél az ügy iránt lelkesedéssel viseltető Morócz István küzde legtöbbet a kezdeményezés ezerféle nehézségeivel és akadályaiival; s fáradozásai teljes mértékben kiérdemlék a haza haláját. Morócz fényes érdemeket szerzett magának az irodalmi téren is. Orvostudorrrá avatztatásakor „az alkalmazott vegytanról“ értekezett; 1843-tól 1846-ig a Magyar Gazdasági Egyesület pártfogása alatt, Török János akkori titoknok által szerkesztett „Magyar Gazda“ szerkesztésénél mint titoknoki és szerkesztőségi segéd működött, s ez időből, később pedig utazása alatt az említett gazdasági folyóiratban számos önálló cikkei jelentek meg. 1850 óta a Korizmics László által megindított Gazdasági Lapokat átalánosan elismert jeles tapintattal szerkeszti, s ugyancsak Korizmics L. és Benkő Dániel társaságában a Mezei Gazdaság könyvét adja ki, melly egészben VII. kötetből álland: ekkorig négy kötet jelent meg, az ötödik sajtó alatt van.

Nadányi János, nemes szülőktől vette eredetét Kőrös-Nadányban. Belgiumban hosszabb ideig tanult, s ott mulatása alatt latin nyelven a háborui jogról szóló terjedelmes értekezését, és „*Florum hungaricum sive rerum hungaricarum compendium*“ czimű munkáját bocsátá közre Amsterdamban, 1663. Ide haza a heber nyelv és logika tanára volt Enyeden; innen azonban kellemetlen viszonyok miatt Nadányra tért vissza s itt lefordítá Mizald orvos művét illy czim alatt: „A kerti dolgoknak leírása négy könyvben,“ s kiadta Kolosvárt, 1669.

Nádasi János, hazánk legtudósibjainak egyike, szül. Nagyszombatban 1614-ben. 14 éves korában lépett a jezsuita szerzetbe, de alacsony termete miatt elbocsáttatott, s a sz.-

ferencziek pártfogása alá menekült. Végezvén Grácban a bölcsészetet, 19 éves korában újra a jezuita-szerzetbe lépett. A hittudományokat Romában hallgatta, honnan, miután letevő a szerzetesi fogadalmakat, bölcsészeti és theologiai tudor-koszorúval fölékesíttetten tére vissza hazájába. Egy ideig a nagyszombati egyetemnél tanítá a bölcsészetet és a theológiát. Azután Romába hivatott, hol egy ideig a szerzet évkönyveit szerkeszté; később hét éven át mint szerzetfőnöki titoknak buzgólkodék. Másodszor visszatérvén Romából, hol nagyszorgalmu buzgalmának felejthetlen emléket hagyá, a neki ajánlott tartományi főnökséget el nem fogadá, hanem szerényen visszavonulván, a bécsi társháznál lelkiatyáskodék. Végre Eleonora, III. Ferdinand császár özvegye őt gyóntatójául választá. E minőségében fejté ki a legnagyobb buzgalmat az irodalom terén. E mellett a jótékonytságot bámulatos buzgalommal gyakorlá. — Meghalt Bécsben 1679. élte 65-ik évében. — Irt s kiadott számszerint 44 munkát, melyek történetiekre, és szent elmélkedésekre osztvák. Ez utóbbiak közül magyarul megjelent „Mária a haldoklók anyja.“ Nagyszombat, 1648. „Mária az örökkévalóság szent Kapuja.“ Posony 1645. „Pharetra Spiritus.“ U. o. 1649. A történetiek közül magyar nyelven bírjuk „Szent Imre herczeg életét“ körülményesen leírva. Megjelent Posonyban, 1644. — A latinul megjelent művek közt nevezetesbek: 1) *Reges Hungariae a S. Stephano usque ad Ferdinandum III.* Posony, 1637. fol. 2) *Heroes et victimae caritatis Societatis Jesu ab anno 1647.* Roma, 1648. 3) *Annus dierum illustrium.* U. o. 1657. fol. 4) *De Imitatione Dei libri III.* U. o. 1657. 5) *Annus coelestis Jesu Christo regi et Mariae reginae Sanctisque omnibus sacer.* Utolsó legbővebb kiadás 4 kötetben Kölnben, 1687. 6) *Annus amoris Dei in menses duodecim distributus.* 12. részben, több helyeken 1663—1673. s együtt ivréthben Bécs, 1678.

Nádaskay Endre, gunyiratot bocsátott közre II. Friderik porosz király ellen ily czim alatt: „II. Fridrik Elisi-

umban,“ németből fordítva megjelent Posonyban, 1788. 8dr. 132 l.

Nádaskay Lajos, jelenleg a B. P. Hirlap felelős szerkesztője, szül. 1816. oct. 30-án Zemplénmegye Külsőbücs helységében, hol atyja jegyző volt. Tanult Sárospatakon. 1836-ban Pestre jött, s az orvosi tudományokat, mint rendes egyetemi hallgató végig hallgatta. — Irodalmi pályára 1843-ban lépett, munkásságát a P. Horváth Lázár alapította Honderü-ben fejtven ki, hol 1843-tól egész 1848-ik mint segéd, később nyilvánosan megnevezett szerkesztő működött. Számos kisebb s nagyobb forditmányokon kívül említést érdemelnek az általa fordított „Közlemények a szív világából“ czimű cikkek, továbbá „Innesmorei kereszt“ czimű novella. E lap „heti szemléjét“ is többnyire ő írta, melly a lapnak, úgy szólván, legérdekesebb rovata volt. Ő írta a színírálati rovatot s több szépirodalmi bírálatot közlött. Egy eredeti kis beszélye „Érzelmi anomaliák“ czim-mel Young álnév alatt jelent meg. 1849 végétől fogva folytonosan a Magyar később Budapesti Hirlap hivatalos politikai közlöny mellett működik, előbb mint segédszerkesztő és vezércikkíró, melly minőségében számos politikai és nemzetgazdászati cikket írt. 1856-ban ugyane lapnál Szilágyi Ferencznek szerkesztőtársa volt; ez évben a szerkesztést egészen ő vette át. Journalistikai működése mellett ő fordítá francziából a Hugonották, Tell Vilmos, Rigoletto, Trovatore, Haramiák és Torquato Tasso czimű operák szövegeit. Legközelebb egy nyelvészeti munkája jelent meg „A magyar helyesírás és szóragozás szabályai“ czim alatt, melly munkáról a bírálók általában dícsérőleg nyilatkoztak.

Nádudvari Benjamin, ref. predikátor imakönyvet írt illy czim-mel: „Mennyei udvarral való ez. Társalkodás.“ Több kiadást ért. Másodszor nyomtatott Kolosvárott, 1761.

Nádudvari Péter, Bethlen Sámuel költségén tanult Belgiumban, s onnan visszajöven, jötevéjénél udvari lelkész, később szászvárosi ref. predikátor volt. Bibliai tudo-

mányán kívül hitszónoklata által kitünt. Számra nyolczvannégy egyházi beszédeit Szathmári Pap Zs. és Udvarhelyi M. nyomatták ki Kolosvárt, 1741. 4dr. 746 l.

Nagy Ferencz, veszprémi kanonok, szül. Kékkön, Nógrádmegyében. Tanulmányait olly sikerrel végzé, miszerint még pappá szenteltetése előtt hittudori rangra emeltetett. Sokáig tanárkodott a magyar egyetemenél, előbb Nagyszombatban, később Budán. 1780-ban nevezetett veszprémi kanonokká. Több latin művein kívül, magyarul birunk tőle illy czimű munkát: „Protreptikon után való magyar ösztön.“ Posony, 1796.

Nagy Ferencz, törökszentmiklósi plebános, igen hasznos s nagy gonddal szerkesztett könyvet irt illy czim alatt: „Az egy igaz és boldogító Hitnek elveiről.“ Eger, 1770.

Vályi Nagy Ferencz, Homer első fordítója, szül. sept. 30. 1765. Gömörmegye Felsővály helységében, atyjának, ki egykor Szatmárban ref. lelkész volt, ujabbi lakhelyén. Első nevelést atyai gond alatt nyert tizenkét éves koráig, mikor a sárospataki főiskolába vitették, s onnan másfél év mulva Miskolczra, tanulni. Fölserdülván, a felsőbb tudományok végeztével, melyekre a miskolczy lyceum tanszervezete az időben kiterjede még, 1783. a nyelvtani osztályban lett köztanító; két év mulva pedig aligazgató (subrector) névvel a szófűzésiben, melly hivatalát 1793 nyaráig viselte; midőn a vizsgák alatt bucsut vőn az iskolától, külföld tudományos intézeteibe menendő. — Ekkép a hittan, romai és görög irodalom bővebb ismeretében, de a bölcsészet és természettan hallgatásával két esztendeig volt tanulólhelye Zürich. Szándékától, Párist, Hollandiát s Felső-Németország akademiáit látni, a háboru gyulongásai mozdították el. Visszatérvén hazájába, először ugyan mint csári segédpap, majd mint dorogmai rendes lelkész foglalt állomást, a két helyen együtt négy esztendeig. — Midőn 1796. a pataki felgymnasiumban az évenként változó tanítók helyett állandó tanárok állittatnának, kit lehele méltóbban megbizni e hivatalok egyikével, mint Vályi-Nagyot, ki

Miskolczon annyi jó eredménynyel tanita már. Ő engede a hívának, s elfoglalá új állomását 1798. november 11-kén. 1803. Beregszászi Pál kiléptével első ízben, 1806. Porkoláb István elnehezültével második ízben tanita theológiát, 1809. után ismét visszament a felgymnasiumba. 1819 évben új tanszék állittatván főgondnok Vay József által a szentírás magyarázatára, mellyel a görög irodalom is egyesítették, Vályi-Nagy emeltetett az első az új tanszékre, mint a ki már eddigelé nagy jeleit adá görög műveltségének Bion és Moschus Idylliumai fordításával; kiről tudatott, hogy Homer magyarisztásába is belefogott, s a theológiában pedig kétszer tanita sikeresen. Vályi-Nagy, úgy látszik, jobban szereté vala, ha ki nem neveztetik, s az irodalomnak annál kizáróbban neki szentelheti munkásságát; de a bizalom elvégre sem tágita, s ő paranosolatul vevén azt, elfoglalá helyét szeptemberben. Az ember sokat dolgozott, s nem bírta ki a megfeszített gondokat; így már october havában ágyba esett, s január 15. 1820. évben megszünt élni. Temetése jan. 30-kán esett olly fényesen, a millyen Patakon addig egy tanítónak sem jutott. Pataki plebános, Tuliczky András, és az egyesült görög hitű egyház lelkésze meghuzaták harangjaikat a több mint puztán felekezeti tudósának, ki Homert első vala ajándékozandó nemzetének. — Föl kell itt jegyezni ama régi jó szokást, melly szerint a haza vagyónosbjai, egyedül magáért a szép s dicső czélért vittek vala áldozatot az irodalomnak az író segítésében, kit avagy csak jó hírből ismertek. Így Kenderesi Mihály, Kanyó László és Döbrentei Gábor érdemeik közé méltán sorozható Vályi-Nagy fülsegélése, kinek buzdításul, hogy az Iliast fordítsa, 400 forintot ajándékoztának. Hozzá is fogott ő aug. 22. 1813. s elvégzé apr. 6. 1817; de kinyomtatva már nem láthatta. Szépirodalmi munkái: „Hunyadi László történetei.“ Posony, 1793. 8dr. „Pártos Jeruzsálem“ IX énekben. Posony, 1799. 8. „Ódák Horác mértékein.“ Kassa, 1807. 8. „Homer Batrachomyomachiaja.“ Patak, 1809. 8dr. „Bion és Moschus Idylliumai.“ Patak, 1811. 8dr. „Oda“ Kenderesi

Mihályhoz (Patak, 1811.); s más alkalmi versek, mellyek után összeszedve újra megjelentek halála után „Polyhymnia“ versgyűjteményben. Két könyv. Sárospatak, 1820. 8dr. Ez előtt Kazinczy Ferencztől életírása, mellyet követünk. „Homér Iliásza.“ Két kötet. Sárospatak, 1821. 8dr. — Egyéb nemű dolgozatai: „halotti beszédek“ Szentgyörgyi István f. 1799. Nietsch Daniel f. 1809. Szemre László f. 1813. Boronkayné, Görgei Mária f. 1816. mind Patakon. „Könyörgései“ I. II. darab. Kassa 1805. 8dr. — Kéziratban maradtak: Magyar poetica; Miskolczi bucsubeszéde; predikációk, és jegyzések a magyar nyelv természetéről. Irt görög verseket, egy, Apostolovics János emlékére, megjelent Patakon 1811. Latin versei a „Polyhymnia“ után kötve, ódák és elegiák illy czimmel: „Carmina latina.“ Sárospatak, 1820. 8dr. Növése, testessége, arcza, mint Kazinczy föl-jegyzé, olly igen hasonlított Virág Benedekéhez, hogy a ki mindkettőjüket látta, bizonyosan két testvérnek nézhető. Arozsképe ígértetett az Ilias elé, de nem adatott. Kéziratai elhányódtak, hihetőleg szép könyvtárával együtt, mellyet szegényen hagyott árvái kénytelenek voltak elárverelni, s még akkor sem tehettek eleget a nemvagyonos tudós elleni követeléseknek.

Séllyei Nagy Ignác, veszprémi kanonok, szül. Székesfejervárott. Tanult szülőhelyén és Budán; a theologiai tudományokat Romában hallgatta. Kitűnő lelki tehetsége miatt veszprémi kanonokká s mint illyen kir. főtörvényszéki bírónak nevezetett. Később a székesfejervári püspöki székre lőn érdemesítve. — Szép magyarsággal leforditá Muratorius Lajos munkáját: „A keresztény embernek valóságos ahítatosságaról.“ Eger, 1763. 4dr. 332 l.

Szerencsi Nagy István, győri ref. predikátor. Több munkát bocsátott közre. Illyenek: „Agenda, azaz: Egyházi szolgálatbeli okos isteni tisztelet módja,“ Kis Gergely székelyudvarhelyi tanár után javítva és bővitve. Győr, 1788. „Barátságos oktatás, hogy kellessék egy ifju asszony-embernek magát a diszes erkölcsökben méltóképen formál-

gatni. "Meyer A. utánfordítva. Posony, 1783. „Rumbach J. elmékedései Jézus Krisztus kinszenvedéséről." Két kötet. Posony, 1790. 8dr. 1472 l. „Egy ausztriai protestansnak levele a tolerantiáról." Németből fordítva. Bécs, 1781. „Mi a pápa?" Posony, 1782.

Nagy Iván (f.-győri), nemes szülöktől szül. 1824. jun. 18.-kán B.-Gyarmaton, Nógrád vármegyében, hol közbecsülésben állt atyja, Ferencz megyei hivatalt viselt. A gymnasiumi és bölcsészeti osztályt Egerben, Esztergomban, Vácson, a jogi tanfolyamot pedig a posonyi akademiában tett magán vizsgálattal végzé be. A rendes törvénygyakorlat után kir. táblai jegyzővé esküdván föl, az ügyvédéget választá pályául. Már gyermekkorában hajlamot érezvén az irodalom, főleg pedig a hazai történelem iránt, határozottan ez utóbbinak buvárlatára és tanulására adá magát. Nevét először az irodalmi téren az 1844.-ki „Világ" polit. hirlap tárczája mutatja föl, hol „Egy népfaj hazánkban" czimű értekezése jelent meg. Később részint saját neve, részint (Komory Dávid stb.) álnév alatt a szépirodalmi lapokban több történeti czikket közlött, mellyek közül nevezetesek: „Magyar hitrege-tani eszmék" (1847.-ki Honderü 12 sz.), a Szépirod. Szemle által is megdicséértetvén; és „Körmöcz leírása" (1848.-ki Honderü). Majd a történeti hírü m. hölgyek élettrajzi adatait igyekeztvén összegyűjteni, ezek közül Adelhaid, Agnes, Anna királynők, Báthori Anna, Báthori Erzse, Báthori Klára, Báthori Zsófia, Beatrix II. Andrásné, Beatrix Mátyásné, Bethlen Katalin, Bocskai Erzse, Bornemisza Anna, Bosnyák Zsófia, Cilley Borbála, Erzsébet II. András leánya, Erzsébet I. Károlyné, Erzsébet I. Lajosné, Erzsébet Albert királyné, Fennena, Forgách Zsuzsanna és Frangepán Beatrix életirata az 1851.-ki Hölgyfutár folyamában jelent meg. Ez időben láttak tőle napvilágot: a „Báthoriak jelleme," és Patócsy Zsófia életirata (Losonczy Phönix II. és III. köt.); Magyarirónők (1851.-ki Remény folyóirat II. félév); Szécsy György és egy régi oklevél (Pesti Napló 1851.). „A nőtecsi birák peccéte (1851.-ki

Uj Magyar. Muzeum.). 1851-ben nevelőül állván egy grófi család gyermekeihez, a lombard-velencei királyság nagy részét bejárta, és magában Velenczében félévet töltött. Ez idő alatt főleg a Sz.-Márkféle könyvtárban üzte történelmi buvárkodását, minek eredményeül több, hazánk történetére vonatkozó érdekes emlékiratot másolt le. Történelmi tapasztalatairól és buvárlata eredményéről jelentést tevén a m. akademiának, az az 1853-ki Akadémiai Értesítőben jelent meg. Hasonlóan a Gritti Lajosról gyűjtött emlékiratok kivonatos ismertetése is a m. akademiában felolvastatván, annak 1853-diki Értesítőjében látott világot. Ugyanez időben jelentek meg „Olaszországi levelei“ is főleg a velencei színházakról és előadásokról (1852-ki Hölgyfutár.b.). 1852-dik év végén állomásáról lemondván, ismét haza vonult, s ügyvédség- és irodalommal foglalkozott; míg 1855-ben a pesti egyetemi könyvtárhoz tisztül neveztetett, mely hivatalában üres idejét jelenleg is történelmi tanulmányozásnak szenteli. 1853-dik óta megjelent művei ezek: „Menyőfi Tolvaj Ferencz régi íróról;“ — „Corvin János velencei nemessége“ (1853-ki Uj M. Muzeum); — „1707-ki Kassai országtanács“ (1854-ki Uj M. Muz.); — „A fehér lovag;“ — „Régi álgyuk“ (1855-ki Uj M. Muz.) „Szécsy Mária levele és a Liberseceyk“ (1856-ki Uj M. Muz.); „Zrinyi a költő halála“ (1854-ki Délibáb); „Zrinyi Ilona“ (1857-ki Délibáb); „Adelhaid Geiza fejedelemnő“ (1854-ki Családi Lapok); „Zrinyiek halála“ (1855-ki Cs. Lapok); „Történelmi néprögek“ (1854-ki Divat-Csarnok); „Nógrád vára, Szigeth vára, Báthory István, Szécsy Mária életrajza, Szarvaskő (Magy. ország képekben II. III. köt.); Szalonak vára (1856-ki Budap. Viszhang); Hollókő (1857-ki Néplap); Tátika, Nagy-Szöllős, Füleky stb. „Liptay Imre török követése“ (M. akad. történelmi Tár I. k.); „Gritti Lajosról emlékiratok másolva Velenczében. továbbá „M. tört. adatok Svédhonban“ (Tört. Tár III. köt.) stb. Legujabban „Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal“ mintegy öt kötethől állandó történelmi lexiconféle önálló

munkán dolgozik, melyből néhány füzet került már ki sajtó alól.

Nagy János (mesterházi), Sopronmegyében, Mesterházán szül. 1738. decemb. 27-kén. Tanult Nemeskérben és Sopronban. 1765-ben a hazai törvényeket Posonyban hallgatta. 1767-ben a soproni ev. gymnasiumban tanár lett, ugyanott 1783. nov. 1-jén a syntaxis tanárává mozdítatott elő. Alapos tudománya, szoros rendtartása és igazságszeretete kedves emberré tette őt. Meghalt 1803. maj. 10-kén. Könyveit a gymnasiumnak, vagyonát az alumneum és tanári fizetések alapjának hagyta. Munkája németből fordítva: „Boldogságra vezérlő oktatás a Jézus tudományából“ Sopronban, 1798-ban nyomtatott, és igen sokáig iskolai könyvül használtatott.

Nagy ker. János, szanyi plebános, a győri megyében. Születéshelyének Nagyváradot mondják. A szanyi plebánia halottas könyvében úgy találhatik beírva, mint egykoron tagja a Jézus társaságának, honnan, mint a szép mesterségek s bölcsészet tudora, a szerzet eltöröltetése után a világi papságba átlépve, Győrött karkáplán lett, azután szanyi plebános, hol 25 évet töltve, 71 éves korában 1803-ban meghalt, miszerint születése 1732-re esik. Tőle következő munkák jelentek meg: 1) egy egyházi beszéd illy czim alatt: Örömet és hálaadást eszközölő beszéd, midőn I. Ferencz apost. királyunknak császári és királyi szerenósés megkoronáztatása végett t. n. Sopron vármegye hálaadó áldozatot mutatott be az Istennek. 1762-ben sz. Mihály havának 18-ik napján mondotta Nagy János szanyi plebános, táblabíró. Sopronban Siess Kláránál. 2) Nyájas Mússa. Írta Nagy János Rábaközben Szany helységnek plebánosa. Győrött 1790. 8dr. 278 l. 3) Halottas Beszéd, melyben VI. Pius romai Pápának dicséretét foglalta és deák nyelven hirdette Velenczében Brancadoro Caesar nisibéni Érsek. Fordította Nagy János szanyi plebános 1800. Győrben Streibignál. 4) „Udvari Kátó, vagy is Gratzian Boldizsárnak Faludi Ferencz által magyarra fordítottatott 300 maximái“

(versekbe foglalva). U. o. 1790. 5) „József, Egyiptus vitze-
királlya, örvendetes szabásu játék.“ U. o. 1790, 6) „Méhi
gazdaság.“ U. o. 1786. 7) „Az orosz lány és nyájas muzsa.“
(Versek Szaitz Leo ellen). Bécs 1790. Többire Nagy János
a korában öntudatra ébredt nemzetiségnek, mely a nemzeti
nyelv és öltözet pártolásában nyilvánult, hőkeblü pártolója
volt; tisztelő barátja a magyar íróknak, különösen Révai-
nak, ki őt egy hozzá intézett, s Nagy János holta után
ennek ironiái közt fellelt levelében „atyjának“ nevezi, s
kiméletlen, néha aljas gunyokkal korbácsolja a lábra ka-
pott idegen módinak, és beszivárgott rossz erkölcsöknek.

Nagy József, győrmegyei áldozár, később ikervári
plebános, szombathelyi kanonok, káptalani nagyprépost s
az 1790-ben fölállított szombathelyi seminarium első igaz-
gatója; példás buzgoságú pap, kitűnő egyházi és világi
szónok, nemeskeblü emberbarát, kinek asztalánál rendszeren
6 — 10 szegény sorsu tanuló nyert ingyen ételmezt; de kü-
lönösen hazafiúi lelkesedésről volt ismeretes. Szónoki híre
annyira elterjedt, miszerint nevezetes ünnepélyek alkalmá-
val környékszerzte az ő mézes ajka hirdeté az Isten igéjét.
Vas megye nyilvános tanácskozásaiban irányadó szerepet
vitt; erre nézve egy példát hozunk föl. A gyűlésteremben
1805-ben nagy vita folyt arról, vajjon magyarul folyjanak-e
ezentúl a tanácskozások, Nagy József vetett véget a vitat-
kozásnak az által, hogy fölemelkedvén ülőhelyéből, magyarul
kezdé beszédét; mi olly hatást szült, miszerint a magyar
nyelv behozatala minden további tétovázás nélkül határo-
zattá vált. — Kisfaludi Sándor koszorus költőnknek benső
barátja volt; őt illeti „Tatika“ előszavában e megszólítás:
„Kedves tisztelt barátom Nagy!“ — Horvát Elek pedig e
lánglelkű férfinak 1810-ben bekövetkezett halálát ekkép
kesergi:

„Kisfaludi! hejk be gyászos
Szombathelynek tájéka;
Rideg, havas, ködös, fagyos
A kellemes Tatika.

Vélted-e, hogy történeted
 Ötet fogja képezni,
 Midőn azt neki szentelted?
 Eredj már most könyezni!
 Elhunyt, elhunyt Tátikának
 Kedvelője! Árnyékának
 A barátság keserve
 Legyen hát most szentelve.“

Birunk töle nyomtatásban több remek szent beszédet, ilyenek: „Karácsoni beszéd, melyet Szombathelyen mondott.“ Pest, 1797. „Nagypénteki beszéd.“ Szombathely 1798. „Hálaadó beszéd Mantua visszavételének alkalmára.“ Mondatott Zalaegerszegen. U. o. 1799. „Szent István első magyar király ünnepére.“ Mondatott Bécsben, 1800. aug. 24. Megjelent ugyanott. „Oratio funebris, quam in solemnibus exequiis Pauli Rosos, Eppi Veszpr. peroravit.“ stb.

Nagy Lajos (felaőbüki), élt a XVIII. század második felében; tudományos férfiú s több megye táblabírája volt. Illy című verses könyvet írt: „Magyar Cato avagy: A jó erkölcsre oktató Cátónak versei.“ Eger, 1756

Nagy László (peretsényi), miskolci tanár s költő volt. Munkái: „Léta magyar vitéz és Zamira pannoniai kisasszonynak a földön és tengeren történt viszontagságai,“ (versekben). Posony, 1800. 8dr. 198 l. „Szakadár esthonnyai magyar fejedelem bujdosása. A verselés gyarapodására írta.“ U. o. 1802. 8dr. 261 l. „Mezengy, azaz: Pásztori vers.“ Pest, 1801. 8dr. 119 l. „Orithia magyar Amazon története.“ Pest, és Posony, 1806. „Értekezés a deákbold magyar nyelvre fordított szavak iránt.“ N.-Várad, 1806. Azonfölül vannak több alkalmi versei.

Nagy Mátyás (batzai), egy verses könyvet hagyott hátra „Hunyadi János vitézségeéről, és a nándorfejérvári nagy győzelemről,“ melly több kiadást ért. Először nyomtatott Debreczenben, 1575.

Nagy Mózsés, illy című munkát hagyott hátra: „A-

ez Háromságnak megoszolhatatlan egy Istenről való igaz hitnek versekkel leiratott vallástétele.“ Nagyszombat, 1700.

Nagy Sámuel, orvos, szül. Komáromban. Fordította Campe Psychológiáját és Sauder Henrik könyvét, mely utóbbi illy czim alatt jelent meg: „Az Istennek jósága és böltsesége a természetben.“ Posony, 1794. 8dr. 507 lap. Ugyanettől van: „Dafnis és az első hajós.“ Gessner után. Posony, 1797. — Eredeti műve: „Az oltalmazó himlőről.“ Komárom, 1801.

Nagyari Benedek, borosjenői ref. lelkész, illy föliratu könyvet adott ki: „Igaz vallásu keresztény. Hittani könyv.“ Nyomatott N.-Váradon. 1651.

Nagyszölösi Mihály, surányi lelkész, egy polemicus munkát hagyott hátra illy czimmal: „Sion leánya ártatlan ügyét védő Hitnek paizsa.“ Megjelent 1668-ban 8dr. 465 l.

Nagyváthy János, Miskolczon 1755-ben szül. szegény de nemes szülöktől. Tanulását Miskolczon kezdé, Sárospatakon folytatá, és Losonczon már mint költészeti tanár tökélyesité. Innen szemei elgyengülése miatt Pestre tette lakását, hol a híres néhai Szombathy orvos keze alatt szerencsésen szembajából kigyógyult. Ezután tapasztalás kedvéért katonává lőn, és a szerencse itt is annyira részén állt, hogy az akkori Duka gyalog ezredben századosi rangra emelkedett. E tisztét önkényt oda hagyván, Bécsben telepedék le, és magát a mezsei gazdaság írására szentelé. E munkája, mely a maga nemében első uttörő volt, „A szorgalmas mezsei gazda“ czim alatt Pesten 1791. két kötetben jelent meg, és olly méltánylásban részesült, hogy akkori uralkodó II. Leopold király az író 26 spec. aranyat nyomó éremmel jutalmazta. E munkája által neve ismeretessé válván, a halhatlan nevű gr. Festetich György őt jószágai főigazgatóságára hívta meg. Itt három év lefolyta alatt e két nagy elme egyesült erővel nem csak a jószágok rendbe hozatalát eszközölé, hanem jövőndőre alapos tudományu gazdatisztek nevelése végett mezsei gazdasági iskoláról is kezdének gondolkozni, mellyből azután a később elhíresült Georgicon

eredt. Gróf Festetich uradalmaiban a jószágok kezelését illető utasítások és szabályok, számadási módok (noha azóta jobbitva, változtatva) eredetileg mind Nagyváthy művei. Hasznos szolgálatiért a gróf somogymegyei Csurgó városban egy tágas telekkel ajándékozta meg Nagyváthyt, hová ő visszahúzódott s nyugalomban élte utolsó napjait, magát egészen a gazdasági irodalomnak adva át. Halála után 1820. Pesten jelent meg: „Magyar házi gazdasszonya,” 1821. „Magyar gazda tisztje,” és szintén ez évben: „Magyar praktikus természet,” végre 1822-ben „M. practicus tenyésztető” című munkái. — Ezen kívül kéziratban is maradtak tőle érdekes gazdasági munkák, millyenek: 1) „A magyar földes és zászlós ur.” 2) „A magyar haza gazdálkodása Smith és Soden után kidolgozva.” 3) „Értekezés a virginiai jó illatu dohány termesztéséről.” stb. Irt alkalmi verseket is. Gazdasági tudományán felül jártas volt a hon régi történeteiben. Munkája- és szorgalmából gyűjtött vagyonából hagyott a pataki és csurgói iskoláknak is. Munkás életének tüdőgyulladás vetett véget 1819. febr. 13-kán.

Báró Nalátszi József, francoziából magyaritva kiadá D' Arnaud „A szerencsétlen szerelmesek avagy G. Comens” című tragoediáját, Trapp apátságnak és gr. Comens történeteinek leírásával. Kolosvár, 1793. 8dr. 38 és 201 l. Tőle van: „Eufemia, avagy: a Vallás győzedelme.” Posony, 1783.

Nánási Benjamin, jogtudós, szül. ref. szülőktől, később rom. kath. vallásra tért, s híres ügyvéd volt Pesten. Jogtani munkát hagyott hátra illy cím alatt: „Testamentum a magyar országi törvények szerint (toldalékkal a zsidóknak örökségéről).” Pest, 1798. 8dr. 603 l.

Nánási Gábor, a sárospataki és székesfejérvári tanodák nevendéke, illy című könyvet bocsátott közre: „Lelki tudakozás, mellyben a kegyes lélek megtanulhatja az Isten örökké való decretumának bizonyos jeleit.” Kolosvár, 1675.

Nánási István, sok ideig nagybányai predikátor, nagyobb részt angoltól fordított s részben eredeti predikáció-

kat adott ki illy czim alatt: „Szü Titka, azaz: az ember szívének természet szerint való romlottságából és annak követéséből származott ezer csalárdságainak kinyilatkoztatása és orvoslása.“ 1670.

Nánási József, böszörményi ref. predikátor, magyarra fordítá Huldrich János az Ur imádságáról szóló beszédeit, s kiadá illy czim alatt: „Az Imádságok Imádságának, azaz: a Sz. Mi Atyáknak avagy az Uri imádságnak titka.“ Kolosvár, 1761.

Nárai György, „Szent énekeket“ adott ki Nagyszombatban, 1695.

Negyedes Pál, györmegyei áldozár és híres hitszónok, általános tetszés közt elszavalt szentbeszédeit 3 terjedelmes kötetben bocsátá közre illy czim alatt: „Minden ünnepekre és némelly szentek rendkívül való tiszteletek napjaira szolgáló predikátiók.“ Győr, 1800—1801. I. 428. II. 492. III. 426 l. Ugyanettől jelent meg: „Apostoli kalászat.“ Szintén predikátiók. Győr, 1802. 8dr. 536 l.

Németh Antal által, „Aesopus élete és fabulái Bellegarde urnak szép erkölcsü tanításával ujonnan magyarra fordítottak.“ Bécsben, az év kitétele nélkül. Másodszor megjelent képekkel ékesítve Kolosvárott, 1777. Ugyanattól jelent meg illy czimű költemény is: „Trója királynéi.“ Bécs, 1776.

Németh Mihály, györmegyei áldozár, a tudomány több nemében jártas férfiú, szül. Kis-Baráton, Györmegyében 1751-ben, ev. szülőktől, kik később kath. vallásra tértek meg. Mihály Győrben végzé iskoláit s e megye papnevendékei közé fölvétetett. Áldozárrá szenteltetvén, előbb káplán volt Szent Jánoson. 1778. mart. 24-én Sövényházára plebánosnak neveztetett s e minőségében mivelé az Ur szölejét előljáróinak és hiveinek teljes megelégedésére 35 évig, vagyis 1813. apr. 2-ig, mikor nyugalomba lépett. Meghalt Győrött, 1830. jul. 30-án. — Sokat foglalkozott a tudományokkal, s több becses munkát irt, mellyek közül nyomtatásban megjelentek: 1) „Keresztény Imádságok.“ Posony

1787. 2) „A selyem juhokról.“ U. o. 1792. 3) „Kettős kincs, azaz: A jámbor és hasznos magyar nevendék földmivesnek rendes oktatása.“ Győr, 1793. Ajánlva van Fengler József győri püspöknek. 4) „A lovak orvoslásáról.“ Szind báró után fordítva. Posony, 1796. 5) „Mindennapi lelki tapasztalás.“ 2 kötet. Posony 1824. — Kéziratban bekötve létezik a sövényházi plebánia könyvtárában: „Keserves zokogások; mellyekkel megsiratja a hajdani jámborságnak eltűnését“ stb. „A Krisztus Jézus által a világ előtt kinyilatkoztatott közönséges keresztény sz. Hitnek fő igazságai és ágazatai.“ Befejezte 1825-ben. „De officiis parochorum.“ „De munere religiosorum.“

Németh Péter, sz.-ferenczrendi szerzetes „Len kötelecske“ című, szerzetesi szabályokat tartalmazó könyvet írt, s kiadá Posonyban, 1720.

Németi Sámuel, mádi ref. predikátor volt. Munkái: „Az Ur asztalának méltó vendége.“ Posony, 1782. 8dr. 147 l. „Hiv lelki pásztor.“ Kézi könyv a lelki pásztorok számára. Német eredeti után bővitve. Posony, 1788. 8dr. 862 l. Legterjedelmesebb s jelentékeny műve: „Biblia Tárháza.“ Francziából Osterwald után. Győr, 1780. 4dr. 919 l. 1783-ban jelent meg tőle: „Három predikáció“ (Debreczen.) Dodridge után. „A ker. vallásnak tudománya.“ Posony, 1785.

Nendtvich Károly, természettudós, m. akademia l. tagja, szül. Pécsen 1811-ben. Atyja gyógyszerész volt, s így már gyermekkorában alkalmá volt a vegyészettel megismerkedni, mi iránt nagy vonzalmat érzett. 1824-ben atyja Késmárcra küldé, hol a gymnasialis osztályokat és a philosophiát elvégezte. 1829-ben Pestre jött az orvosi tudományok hallgatása végett. 1836-ban orvostudor lett, s ez alkalommal természettudományi tárgyról értekezett e cím alatt: „Enumeratio plantarum territorii Q. Ecclesiensis sponte crescentium, praemisso tractatu de natura geognostica montium, deque situ, climate et vegetatione ejusdem regionis.“ Megjelent Budán, 1836. Ezután az oculisticat és obstetri-

ciát is tanulmányozá, s e két tudományból oklevelet is nyert. Ugyanez évben a vegy- és növénytan segédtanárává neveztetett, melly hivatalában üres óráit a vegytan és természettudomány egyéb ágai alapos megtanulására fordítá. Ez időben egy munkát bocsátott közre „Grundriss der Stöchiometrie“ czím alatt, mellyet leginkább hallgatói számára irt. 1843-ban a m. iparegyesület fölszólítására a chemiai előadásokat vállalá magára, mi által alkalma nyílt önkéntesítésére; vasárnapi előadásait számos hallgatók látogatták. Ugyanez időbe esik a m. k. természettudományi társulatnak, a magyar orvosok és természetvizsgálók gyülekezetének keletkezése, mellyekben számos értekezései és chemiai munkálutai által élénk részt vett; részt vett egyszersmind a magyar chemiai műszavak kidolgozásában, mellyeket 1844-ben megjelent „Az életműtlen műipari vegytannak alapismeretei“ czimű munkájában használt. 1845-ben a m. tudós társaságnak levelező, a m. k. természettudományi társulatnak rendes és vegytani szakban választmányi tagjának választatott meg. Azután a hazai kőszéntelegeket vevé tanulmányozása tárgyaul, hazánk jelesb kőszeneit vegybontás alá vette, s tapasztalatait „Magyarország legjelesebb kőszéntelegei, vegytani és műipari tekintetben“ czimű iratába foglalá, melly legelőször a m. természettudományi társulat 1850-iki évkönyvében, azután külön is megjelent. Ez időben a jenai mineralogiai társulat, s a pfalzi egyesület (Pfalzer Verein für Pharmacie und Technik) tagjának neveztetett ki. — 1847-ben V. Ferdinand király ő felsége által föllállított ipartanodában a vegytan tanárává neveztetett ki. Mielőtt ez állomását elfoglalta, beutazta Német-, Franciaországot, Belgiumot és Angolhont. 1848-ban a pesti egyetemhez a vegytan tanárává neveztetett; 1849-ben tanszékéről elmozdítottatott, s újra az ipartanodában foglalá el előbbi tanszékét, hol e minőségben mostanig működik. — irt több értekezést és tudományos fejtegetést a M. Muzeum s más bel és külföldi lapok számára. Ide tartoznak: „Természettudományi levelek,“ „Geologiai levelek,“ mellyeket azonban a szükséges famet-

szetek hiánya miatt be nem fejezhetett; „A természettudományok studiumáról“ stb. 1854-ben „A vegytan elmei“ című munkája jelent meg. Jelenleg terjedelmesebb német munkán dolgozik illy cím alatt: „Grundriss der Allgemeinen technischen Chemie,“ melyből eddig két kötet jelent meg. Közzétette legujabban a P. Napló hasábjain a természettudósok bécsi gyűlésén tartott fölolvasását, s Amerikában tudományos szempontból tett utazásáról szóló igen becses cikkeit.

Dr. Nogáll János, bölcsészet és hittan tudora, a pesti bölcsészeti kar kebelezett tagja, szül. Győrött 1820. jun. 24. Iskoláit járta a kir. gymnasiumban Győrött, hol állandóan sorsosai közt az első volt, és írói képességének már akkor olly jeleit adta, miszerint az ő dolgozatai példányul állittattak föl s nyilvános ünnepélyeken elszavaltattak. Az esztergomi főegyházmegye növendékpapjai közé fölvétetvén, a bölcsészeti tudományokat Nagyszombathan, a hittudományokat Pesten a középponti papneveldeben végezte, melly időközben iskolai rendes teendői mellett a hazai és a külföldi irodalmat nagy szorgalommal tanulmányozta, és a pesti növendékpapság magyar iskolájának kitűnő tagja, utolsó évben elnöke volt, s mint ilyen a magyar iskolának nagy lendületet adott egyházi szellem és hivatásbeli lelkesedés tekintetében. 1843-ban áldozárrá szenteltetvén, azonnal a „Religio és Nevelés“ akkori szerkesztőségének tagja, Somogyi Károly mellett alkalmaztatott, s cikkeivel a főlapban és jelesül könyvismertetéseivel s recensioival a „Literaturai lapban“ kiváló jeleit adta tudományának, ítéletének s egyházi szellemének. Közben a lelkipásztorságban is részt vett. 1845-ben a pesti papnövelde lelki igazgatójává nevezetvén, folytatta irodalmi munkásságát a „Rel. és Nev.“ mellett 1848-ig, mikor egy német katolikus néplapnak kiadására, Krotky József, akkoriban budavári káplán társaságában vállalkozott, s ezt 1852-ig szerkesztette. Ezen évek alatt buzgó részt vett a Sz.-István-Társulat kezdeményes működéseiben és több munkát is közrebocsátott.

1849—52-ig a pesti egyetem mellett egyházi hitszónok és hittanár volt. — Munkásságának főrészt teszi azon buzgósága, mellyel a hazai fiatal clerus szellemi egyházi életének regenerációjára a pesti középponti papneveldeben, ugyszintén a fővárosi vallási élet élcsztésére közremunkált. 1853 óta a birodalmi fővárosban a szent Ágostonról nevezett felsőbb papképezde lelki igazgatójává és ő cs. kir. ap. felsége udvari káplánjává neveztetett. Egyes munkái közül megemlitendő: „Szentek tudománya kalauzul az egyházi rend növendékeinek és paptársainak emlékül,” magyar nyelven, Pesten, 1851. „Liguori sz. Alfonz Szentség-Látogatásai,” magyarul, (két kiadás). „Kalauz keresztény hitélet- és istenességre.” Pest, 1851. Kiadta a jó és olcsó könyvkiadó társulat. „Jézus az én üdvösségem az Oltári-Szentségben függelékül minden kath. imádságos könyvhez.” Pesten, 1850. „Busspiegel. Eine Unterweisung über das Sakrament der Busse, mit einer Anleitung zur Erforschung des Gewissens.” Pest, 1851. „Lelkiismeret tüköre, az Isten és anyaszentegyháza parancsolatainak világánál. A Szent-Gyónás felőli tanulságokkal bővített II-ik kiadás.” Pesten, 1851. „Szent kilenczed a Bold. Szüz szeplőtelen szent szivéről.” Pesten, három kiadás. Die Mutter der Barmherzigkeit zu Rimini.” Pest, 1851. „Einige Gebete zur göttlicher Fürsehung.” Pest, 1851. „Észrevételek a lelkipásztorságról.” Buda, 1852. „Magyar nagy Officium avagy Isten imadására, Nagyasszonyunk és minden szentek tiszteletére szánt különféle ajtatosságok gyakorlatai.” Budán, 1853. Ugyancsak szerző gondjaival készült: „Pilgerreise nach Heilsburg. Reisebilder aus den Gebiete des inneren Lebens, nach einer spanischen Urkunde in neuer Form ausgearbeitet von Jakob Koller” Pest, 1852. „Kirchliche Glaubensleuchte. Beleuchtung der gottesdienstlichen Gebräuche u. Feste der kath. Kirche eet. von Josef Messner. Volkslehrer.” Pest, 1852. Folyó év october havában nagyváradi l. sz. kanonoknak kineveztetett.

Nógrádi Mátyás, szül. 1611. Tanulását Debreczenben kezdé, Patakon folytató, hol az akademikusok sorába

lépett 1639. sept. 30. életének 28. évében; seniorrá lett 1642. s még ez évben kimene Tállyára mesternek, 1643 pedig akademiákra Belgiumba. Főtanulási helye Leyda volt, de átrándult Angliába is. Pataki conrector lett 1647-ben, s midőn 1649. augusztus havában a visszatett Tolnai Jánost eleibe helyeznék, e méltatlanságon meg nem nyugodva még azon év szeptemberében távozott az iskolából s Patakról, és lett debreczeni pap, és hihetőleg rendkívüli tanító is az iskolában ugyanott. 1650-ben a tasnádi zsinaton szenteltetett pappá; s volt debreczeni lelkész 1659. évig. Innen a nagybajomi egyházba vitetett, hol sok kellemetlenséget kelle tünie élte fogytáig a török és tatár hadak járásai miatt. 1661. mart. 17. a debreczeni egyházmegye választá es-pereséül. 1664-ben tiszántuli superintendens s nagy buzgoságu hivatalnok volt az elpusztult egyházak rendbehozása körül. Mint ilyen juta török fogságba; rajta és fogoly társain sarczot, idegen adósságot vett meg Cselib basa, de a mit a margitai, 1681. jan. 12. tartott zsinaton magukra felosztván, térítették meg paptársai. Az ő idejében költözött át a váradi collegium Debreczenbe Mártonfalvi György professor vezérlete alatt, kit pártolás eszközlése végett követtségbe küldött Apafi Mihályhoz szerencsével. Superintendensége folytán tizenhét zsinat tartatott; oláh ref. egyházakba rendeltettek papok; ekkor jöttek be a váradi Bibliák Erdélyből, s hagyatott helybe ugyancsak a Bibliának Csipkés Komáromi általi fordítása. Megh. 1681. sept. 1. életének 70. évében. Munkái: 1) Epistolae ad romanos explanatio. Debreczen 1651. 8dr. 2) Resolutio orationis dominicae, és: allegoricae similitudines biblicae. 3) Lelki próbakö. Debreczen 1651. 12dr. 4) Idvösség kapuja. Kolosvár, 1672. Angolból Hildersam után fordítva. 4dr. 1440 lapra terjedő munka.

Noszko Alajos, szül. Esztergomban. Végezve szülőhelyén iskoláit, sz. Ferencz szerzetébe lépett, s mint ilyen Gyöngyösön a nyelvtani osztályokat, Szabadkán a bölcsezetet tanította. Több rendbeli alkalmi sz. beszédein és

„Compendium geographiae“ című latin munkáján kívül, magyarul illy című művet bírnak tőle: „Virág szótár.“ Pest, 1791. 8dr. 349 l.

Noszlopy Sándor, ügyvéd volt Dukán, Vas megyében. Meghalt e század elején. Névtelenül adott ki egy könyvet, mely vallásbeli beszélgetéseket tartalmaz.

Nyulas Ferencz, előbb Szamosújvárott, utóbb Károlyfehérvárott orvos, szakismerettel irt vegytani munkát bocsátott közre e címmel: „Az erdélyországi orvos vizeknek bontásáról közönségesen.“ 3 kötet. Kolosvárt, 1800. Ajánlva van gr. Bánffy György kormányzónak.

Nyűrő Zsigmond, sz.-ferenczrendi áldozár s tartományi tanácsos, szül. Nagyfődémesen, Posonymegyében 1804. sept. 23. Tanult Posonyban. 1822-ben lépett a szerzetbe, s 1828-ban áldozárrá szenteltetett. Legelőbb Székesfehérvárat a szerzet növendékeinek bölcsészeti tanára, később Érsekújvárt gymn. tanár volt. 1846-ban Szombathelyen zárdafőnökké választatott meg. Három év múlva a rend titkára s erre pár év múlva a rend tanácsosa lett. Meghalt a jeles férfiú 1853. jan. 2-án Posonyban. — Irodalmi termékeit a „Religio“-ban tevé le, hol számos becses történeti czikkeket közlött. Többi közt megírta hosszabb czikksorozatban sz. Klára-apáczarend történetét Magyarországon; s „Adatok a sz.-ferenczrendiek történetéhez“ cím alatt hosszabb értekezést közlött az 1850-iki „Religio“-ban. Kéziratban sz. Ferencz rendének kimerítő történetét hagyta hátra.

Obernýk Károly, mint író, nevelő, később mint nyilvános tanár egyiránt jeles férfiú, szül. Kömlődön, Komárommegyében 1820-ban. Atyja ref. lelkész volt, ki a fogékony elméjű gyermeket Debreczenbe küldé felsőbb iskolái bevégezése végett. Már itt is kitűnő jelenségeit adá írói hivatásának, üres idejét versek és beszédek írására fordítván. Elszórva megjelent ifjabbkori zsengei azonban irodalmunk virágzásnak indult mezején, úgy szólván, nyom nélkül enyésztek el. Csak 1844-ben, midőn „Főur és pór“ című drámai művével a magyar akadémia száz arany pálya-

díját elnyerte, voná magára a közönség figyelmét. Csakhamar „Örökség“ című művével lépett föl, melyben a jellemek, szenvedélyek hű festése lélektani mélységgel, a cselekvény egyszerű szerkezete költői gazdagság- s nemes izléssel párosul. E két sikerült mű megalapítá írói nevét. 1846-ban „Nőtlen férj“ című vigjátéka 60 darab aranyat nyert a pályatéren. Forradalom után két új vigjátéka került színpadra: „Anyá és vetélytársnő“, továbbá „Khelonisz.“ Obernyik mint beszélyíró az elsőrangúak közt foglal helyet. Lapjaink, almanachaink s albumaink hasábjain elsősorba megjelent novelláiban átalán véve a mélyebb érzelmek, indulatok s jellemek festése hű és megható; iránya, előadása nemes, izlése választékos. Kölcsey Ferencz házánál, mint ennek unokaöccse, Kölcsey Kálmánnak nevelője, huzamosb ideig tartózkodék; innen Kölcseynek befolyása Obernyik írói jellemére nagyon is észrevehető. 1855-ben, midőn mint Nagy-Kőrösre meghívott tanár Kecskemétet vala elhagyandó, az itt dülő epemirigyet ő is megkapta. Pestre sietvén, magát orvosoltatni, itt 1855-ben csakugyan áldozata lett a kórnak, melytől hiába igyekvék elfutni. Halála után került színre „Brankovics György“ című szomorujátéka, melly ha a végkifejlés csonkaságát lovonjuk (e dráma állítólag befejezetlenül taláztatott irományai közt) jobb történeti színműveink közé tartozik. Egyéb munkái közt említésre méltó még „Az aust. általános polgári törvénykönyv magyarázata“, mellyet 1854-ben bocsátott a világ elé, s melly mint igen használható kézikönyv még sokáig föntartandja kelendőségét.

Ocsovszky (előbb Ocskovszky) Ferencz Ágoston, szül. 1816. jan. 29-kén Nagyszombatban, hol is jó szüleinek gondos karjai közt az elemi, középtanodai, és — az esztergomfőmegyei papnövendékek közé fölvétetve — a bölcsészeti s hittani tanulmányait jeles előmenetellel végzé. Mint pályavégzett növendék egy egész évet az esztergomi áldozárházban töltvén, idejét a magyar jogtan betanulására fordítá. 1839-ben pappá szenteltetve, Galántha mezővárosi,

innen csakhamar vágújhelyi prépostsági (1840), legutóbb pedig (1844) Bazin szabad kir. városi káplán lőn, honnan ugyanazon évben az esztergomkerületi érseki helynökséghez levéltárnokul rendeltetett, melly minőségben, néha hosszabb időközökben is, a sz. széki jegyzői és titoknoki teendőket is végezvén, 1850-ik évben ismét lelkészi pályára lépett. Tölgyesen (Hontmegyében) másfél évig subsidiarius-képen segédkedvén, 1851-ben Bánkeszire (Nyitra megyében) lelkiekbeni plebánoshelyettesül, 1852-ben Pestre a józsefkülvárosi tiz elemi iskolák hitelemzőjeül küldetett; végre az Esztergomban ujan szervezett főegyházi könyv- és kéziratárnak rendezésével megbizatván (1854), legott alkönyvtárnokává s egyszersmind a primási világi levéltár örévé neveztetett, melly kettős minőségben maig működik. A tudományok szelid körében a szellemi tökéletesülésre kitűnő előszeretettel haladván, az irodalmat, főleg a hazait, már idejekorán tevőleges ügyszeretettel karolta föl. Hogy más ajaku iskolagyermekait a magyar nyelvnek lassankinti betanulására előkészítse, „A ker. kath. hitoktatást“ és „Bibliai történeteket“ rövid kérdések- s feleletekben hazánk nyelvén, az egyházi felsőbbség helybenhagyása mellett közrebocsátotta (1842). A kis Romának elnevezett szülővárosa leírását a városi tanácsnak följajánlván, ugyanaz illy czim alatt „Brevis historico — topographica descriptio lib. reg. Civitatis Tirnaviensis 1843“ a város költségével napvilágot is látott. Az „Extractus Benignarum Resolutionum regiarum in publico-ecclesiasticis editarum“ általa 1844-ik évig megbővitve és czélszerűleg elrendezve, az országos törvények mintájára latin-magyar nyelven a mondott évben közvétetett. Egy a pesti egyetemi hittani kar által 1853-ban kitűzött jutalomkérdésnek megfejtését megkisértvén, elfogadott pályadolgozata „A keresztény hit-igazságok összefüggése a ker. élettel“ czim alatt közrebocsátatott. Az esztergomi főegyház fölszentelésének emlékezetére kiadott; „Memoria Basilicae Strigoniensis anno 1856. 31-a august consecratae“ czimű könyvnek szerkesztésében tevékeny részt

vőn. Vannak egyéb kisebb dolgozatai is a „Fasciculi ecclesiastico-literarii“, továbbá „Sion“ és „Religio“ című egyházi folyóiratokban elszórva; néhány terjedelmes munkálata pedig kéziratban maradt, ugymint: „Geramb Ferdinand Maria (báró) romai utazása németből fordítva 1842,“ melyből mutatványkép „Egy cél elvesztett kísérlet Lamennais abbé meg térítésére“ a „Religio és nevelés“ című egyházi lapban; „Roma művészeti tekintetben“ pedig némi bővítésekkel az „Athenaeumban“ jelent meg; továbbá „Bazin sz. kir. városa történeteinek rövid rajza 1844;“ végre „A keresztény erkölcs és annak tökéletessége“ Rodriguez Alfons jesuita pap után szabadon átdolgozva 1851. Pesteni hivataloskodásának ideje alatt a Szent-István-Társulatnak dolgozó társa volt, jelenleg pedig annak ügykezelését Esztergom környékén osztja.

Oláh László, szül. Budán 1825. Tanult szülőhelyén és Pesten. Elvégezvén a jogot, ügyvédkedni kezdett, de az újabb szervezés következtében az ügyvédségtől elmozdítottván, Pesten ügynöki hivatalt állított föl. E téren sem boldogulhatván, szerencséjét Eperjesen kereste, hol 1851-ben meghalt. Munkái: „Magyar önügyvéd. Mindennemű jogügyletekbeni tanácsadó.“ Pest, 1853. 8dr. 459 l. „Végrendelkezési és örökségi ügyekre vonatkozó összes törvények rendszeres magyarázata.“ U. o. 1854. 8dr. 150 l. „Házassági kötés és elválás a jelen törvények értelmében. U. o. 1854. 113. l.

Oláh Miklós, azon főpapok egyike, kik az egyházi kormányzat és tudomány mezején örök nevet vívtak ki magoknak, született 1493. Nagyszombatban. Ósei Havasföldről szakadván, Oláh mellék, utóbb vezetéknevűvé vált nevezeteket nyertek. Miklós 1510-ben II. Ulászló király udvarába került, s ennek holta után, 1516. Szákmári pécsi püspök titoknokává lett, s ennek ösztönzéséből egyházi pályára lépett. 1518-ban már kanonokságra emeltetett; 1522-ben pártfogója esztergomi érsekké neveztetvén, Oláh Miklóst is magával vitte és esztergomi kanonokká nevezte.

1526-ban Szalkay László érsek ajánlatára II. Lajos király és Mária királyné titkára lett. A mohácsi catastropha után Mária királynőt követte Posonyba s I. Ferdinánd király pártjához szegődött, ki őt 1527. székesfejérvári érkanonokká nevezte ki. V. Károly intézkedése szerint Mária Németalföld (Flandria) kormányára ment, s Oláh Miklós főtanácsosul rendeltetett melléje, s itt működött 1542-ig. Ekkor I. Ferdinánd kívánságára visszatért; 1543. zágrábi püspökké és kir. korlátnokká, 1548. pedig egri püspökké neveztetett. Az ő püspöksége alatt (1552) tüntette ki magát Dobó István Eger várának hős védelmezésében Amhat pász ellen. — 1553. maj. 7-kén Oláh Miklós esztergomi érseki székre emeltetett, s mint ilyen rendkívüli buzgalmat fejtett ki a protestantismus terjedésének meggátlásában. Nagyszombatban háromszor tartott egyházi zsinatot; a másodikból követek küldettek a tridenti zsinatra. 1562-ben Nádasdi Tamás halála után Oláh Miklós királyi helytartóvá nevezetett, s 1563-ban megkoronázta Maximilian királyt Posonyban. Meghalt 1568. N.-Szombatban; tetemei ugyanott sz. Miklós egyházában tétettek le. Tudományos műveltsége nem csak a hazában, hanem a külföldön is elismerték. Ismereteit leginkább saját szorgalmából s könyvek olvasásából gyűjté, mint ezt a következő verse bizonyítja:

„Si quid inest nobis, quod multum exile fatemur,

Hoc furtim taciti me docuere libri.“

A gyakorlati téren tanúsított bölcs tapintatán kívül, tudományáról a következő munkái tesznek bizonyosságot: „Catholicae ac Christianae Religionis praecipua quaedam capita, in Synodo Tyrnaviensi 1560. explicata.“ Kiadta Péterfi „Sacra concilia“ című munkájában. II. kötet 45—129 l. — „Hungaria, sive de originibus gentis, Regni Hungariae situ, habitu, opportunitatibus.“ Foglalatik Bél Mátyás „Adparatus ad Historiam Hung.“ című munkájában. „Attila.“ Mellékeltetett Bonfin régibb kiadásaihoz. Irt ezenfölül egy rövid Krónikát is 1464—1558, mely Bélf. M. Hun-

garia“-jához van esatolva. Munkáit Europa akkori legfőbb tekintélyű tudósai is méltányolták.

Olasz Pál, elemi hittant irt illy czim alatt: „A közönséges keresztyén romai sz. hitnek hat fő ágazatiról való kétkedésnek megfejtése.“ Nagyszombat, 1719.

Ónodi János, kassai ref. collegium igazgatója volt. Versekbe foglalva kiada illy czimű munkát: „Számvetés mestersége.“ Kassa, 1693.

Ónodi Sámueltől fönmaradt „Szentek imádságával illatozó arany csésze.“ Kolosvár, 1772. „Házi és egyházi könyörgések.“ U. o. 1782.

Ördög Dániel, költő, szül. 1815. Nyáregyházán, Pestmegyében. Atyja balkörülmények következtében Aradmegyébe ment szolgálatkeresés végett, s költőnk anyjával Irsára vonulván, itt árvamódon, nélkülözések közt tölté gyermekéveit. Hét éves korában Aradmegyébe ment atyjához, ki ott uradalmi tiszt volt. E megye regényes vidéke varázserővel hatott képzelődésére. Nagy örömet lelt a költemények olvasásában és szavalgatásában. Atyját nemsokára elvesztvén, a nevelés gondjai ismét anyja vállaira nehezültek, ki azontul Mezőberényben kosztosok tartásából élőködött. Végezvén itt alsóbb tanulmányait, Késmárkra s innen Eperjesre ment, melly utóbbi helyen a theológiát kezdé tanulni. De csakhamar föl hagyott az iskolába való járással s falura ment nevelőnek, melly rögzös pályán előkelő uri házaknál fölváltva mostanig működik; közben három évig az ujhelyi izraelita tanodánál viselt tanárságot. Kedvencz tanulmánya a természeti tudomány, különösen a növény és állattan, s mint szakértő magy. természettudósok 1846-iki Eperjesen tartott gyűlésén, a növény kiállításával foglalkozék. Az irodalomban „Őszi virágok“ czim alatt Sárospatakon 1857-ben megjelent költeményeiről ismeretes.

Orosz Ádám, eger-szalóki plebános az egri főmegyében, 1804. novemb. 23-án ns. Orosz György huszár százados atyától és franczia származásu anyától született Miskol-

czon. Gymnasiumi iskoláit szülővárosában végezte. 1823-ban az egri növendékpapok sorába fölvétetvén, bölcsészeti, theologiai és jogtanulmányait az egri érseki lyceumban végezte. 1828-ban áldozó-pappá szenteltetvén, 1829—1832-ig részint káplán, részint plebánoshelyettesi minőségben működött Egyeken, Törökszentmiklóson, Tisza-Beőn, Polgáron és Kardszag-Ujszálláson. 1832—1837. mint székes-főegyházi szónok, mint katonák szónoka, az egri főszentszéknél mint szegények ügyvéde és mint káptalani karscégd folytatta pályáját Egerben. 1837. július 1-jén a káptalan, mint egyházvédnök kijelélése folytán eger-szalóki plebánossá neveztetett ki, hol jelenleg is ernyedetlen buzgalommal folytatja lelkipásztori hivatását. A szellemszikra, melly fokonkint melegítő és világító tűzzé növekedvén, jelentékenynyé tette Orosz Ádám nevét, a papnöveldében fejlődött ki, különösen azon színjátékokban, mellyeket farsangi s egyéb alkalmakra eredetileg irt, s előadatott olly kitünő ügyességgel, hogy előadásait főpásztor, a nagynevű Pyrker is megtisztelte jelenlétével. A játékban kifejtett jeles előadás kétségtelen jele volt a szónoklati képességnek, mellyel mint főegyházi szónok öt év alatt annyira megnyerte az egriek szívét, hogy most 20 év múlva sem felejthetük, és szép számmal járnak ki bucsujára, mellynek igen nagy érdeket adnak a szabadban rendesen ő általa tartatni szokott egyházi beszédek, mint megannyi megújítói a régi kedves emlékeknek. S hogy beszédei nemcsak az előadás elragadó ereje, hanem tartalmasságuk által is teljesen igazolták a felőlők méltán támadt véleményyt, bizonyítja azon részvét és közhelyeslés, mellyel O. Á. „Egyházi beszédeit“ már 2-ik kiadásban használja az egyházi közönség. Helyes és igen sokszor meglepő inventio, jó elrendezés, világos kifejtés, eszmegazdagság, a szentírás és szent atyák kenetteljes használata azon kiváló tulajdonok, mellyeknél fogva O. Á. egyházi beszédei szónoklati irodalmunknak mindenkor jelentékeny kincsei maradnak. 1832. évben egy társas körben vita támadván egyik s másik nyelv sajáttságairól, O. A.

nyelvünknek azon sajátját is fölemlítette, hogy rajta ige nélkül is lehet értelmesen akár egész beszélyt írni. Állítását megtámadták; ő néhány nappal utóbb „Ida vagy a pusztaí sir” című beszélyével igazolta, mely 1846-ban „Az Életképek”-ben, 1855. külön kiadva is megjelent. S jellemző, hogy azt Toldy Ferencz hasonlóan igenélkül ismertette. Egyes röpiratai is vannak részint kéziratban, részint nyomtatásban. 1841-ben irt a házassági áldás megtagadása ügyében P. L. méltatlankodó röpirata ellen „Homoeopathia” cím alatt. — 1848-ban irt S. J. a nemességet és clerust megtámadó s gyanúsító röpirata ellen „Tiltott könyv” cím alatt, mely sajtó útján is megjelent. O. A. jellemének kiegészítéséhez tartozik azon vonás is, mellynél fogva a költészet terén, főleg népies modorban igen szép műveket irt, s a nélkül, hogy a szerzőt ismernék, nagyszámu népdala forog a nép ajkain. A szerénység tulságának kell tulajdonítani, hogy azokat mind- eddig a sajtóterétől elvonta. Az irodalom érdekében ohajtjuk, hogy legyen baráti kéz, mely valamint ezeket, úgy még kéziratban levő jeles egyházi beszédeit is a feledéstől megmentse.

Orosz Ferencz, balásfalvi illy nevű család ivadéka, a hajdan Magyarországbán virágzott remete sz. Pál szerzetének egyik legkitünőbb tagja, tudományáról s buzgalmáról híres férfit volt, mint azt számos nyomtatásban megjelent művei tanusítják. Megírta ugyanis szerzete történeteit és „Synopsis Annalium Eremitarum ff. Eremitarum Ord. S. Pauli” cím alatt, Sopronban 1747-ben bocsátá közre. 1754-ben Nagyszombatban jelent meg tőle magyar nyelven sz. Jeromos remete sz. Pálról irt munkája „Egyedülvalóságnak ékessége” cím alatt két kötetben; mely munka 1757-ben 2-ik kiadást ért. Kummer László után fordítva kiadott „Puteus aquarum viventium: Élő vizek kútya” című munkája u. o. 1743-ban látott világot. 1758-ban pedig „Vita moriens, avagy haldokló élet” című művét bocsátá közre Nagyszombatban, 1754. Magyarázatok kíséretében kiadá: „Orationes procerum Regni Hungariae.” Kőszeg,

1754. Egyéb munkái: „Első remete sz. Pál lelki elmélkedésekre gerjedeztető barlangja.“ N.-Szombat, 1755. „Keresztényi tökéletes halálra készülő élet.“ Posony, 1758. Magyarra fordítá s betürendbe szedve kiadá Hanapi „Flores biblici“ czimü munkáját illy czim alatt: „Lelki kincsekkel rakott tárház.“ Kassa, 1769. 8dr. 510 l. „Magyarországnak jeles tündökléssel feltetszett uj csillaga.“ Sárvári b. Szűz Máriáról írott könyv. Nagyszombat, 1754. Végre 1760-ban Budán jelent meg tőle Jánosnak a kükölli esepresnek kronikája magyarra fordítva illy czim alatt: „Első Lajos magyar ország királynak dicsőséges országlásáról stb. rövid krónika.“ — Ezenfölül kéziratban maradt tőle Kempis Tamásnak Jézus követéséről irt munkája, latin versekbe foglalva.

Orosz József, ki a balásfalvi Orosz nemzetségből származott 1832. Posonyban adott ki egy munkát illy czim alatt: „Gróf Széchenyi István mint író;“ mely németül is megjelent. Ő szerkesztette a „Hirnök és Századunk“ czimü politikai lapokat keletkezésök óta mind végig. u. m. 1837—1842; továbbá 1834 és 1835-ben a „Fillértár“ képes hetilapot is.

Oroszhegyi Mihály, szép verses könyvet hagyott hátra „A fenyűfának hasznos voltáról.“ 1655. Horányi jeles latin költőnek mondja, s szerinte e munka először latinul jelent meg.

Oroszhegyi Szabó Jósa, Oroszhegyi székely apától származott. 1822-ben majus 24. Nagykolcson, Szathmármegyében született. Atyja gazdatiszt, számos gyermekkel megáldva, őt neveltetés végett testvérbátyjára, Szabó R. János minoritarendi főnökre bízta; ki az elmetehetségiben sokat ígérő gyermeket anyja ohajtásával egyezőleg papságra szánta, s Nagybányán és Szathmáron végzett tanodai éveiben folyton gyámolta. A növendék a kitűzött irányra minél kevesebb hivatást érzett; annál többet vonzódott az irodalom felé, mellynek már korában jeles terményeit az 1830—40. években nagy előszeretettel tanulmányozta.

1837-ben a szathmármegyei papjelöltségre csődülés alkal-
mával gyöngé fiatalsága miatt (15 év) elmellőztetett. Ekkor
örvendezve sietett nagybátyja szárnyai alá Miskolcra, re-
mélvén s kérvén a pályára képeztetését. De a gyám máskép
akarta; hogy évben és ismeretekben gyarapuljon, magánál
tartotta; a költészi — akkor 6-ik — tanévet ismételnie kellett.
Ekkor tanult görögül, és nagybátyja titkára Lakatos Ottó-
tól német nyelvet, utóbb francziát. Már mint érettebb s
tantársai közül kitűnt ifjat vitte Nagybátyja Egerbe, hol az
érsekmegyei papnöveldebe föl is vétetett. Itt nagyravágyás
tudomány- és tetszomj ösztönözték az ifjut; papi hivatás-
körében kecsegtető jövőt nem látott, s bár pályatársiról,
az intézetbeli bánásról örömmel, volt előljáróiról mindig
tisztelettel emlékezik, a hajlamaival nem öszhangzó küzd-
tért, nagybátyjával e fölött egész évig folytatott vita után,
határozottan odahagyta. Ekkor az őt kedvezményeivel elá-
rasztott nagybátyja teljesen kitagadta. — Magára hagyot-
tan, temérdek vágygyal, kevés reménnyel került az ifju
Pestre 1841-ben. Nagybátyja azon végtanácsccsal bocsátotta
el, hogy ha a világ zajába vágyik, küzdjön becsülettel,
talán még az orvosi pálya diszleni fog számára. Dr. Bugát
Pál volt akkor orvoskari dékán. E férfit a beiratásra jelent-
kező ifjat tanusítványiból ismervén föl, tüstént fölkarolta,
s ideiglen az általa szerkesztett 'Orvosítár' javitnokául al-
kalmazta, aztán jótékonyan vezette mindaddig, míg ő ön-
állólag létezni képesítve lön. Mindamellett küzdés, nélkül-
lözés, szenvedés három évi osztályrésze lön az ifjunak. Ez-
alatt egyetemi ifjakkból 'önképző társulat' alakult, melly-
nek ő tagja, jegyzője, végre elnöke lett. E társulati mű-
ködés terményeiből közlé Oroszhegyi legelső irodalmi
művét Garay 'Regélő'-jében, 'Az avasi rém' szathmármegyei
népmondát. Később verselni kezdett Frankenburg
'Életképe'-iben. Majd nedélyes elmesfuttatással lépett föl Va-
hot I. 'Divatlap'-jában. Azonban lelke inkább vonzódván a
komoly tudomány terére, az akkor keletkezett természettu-
dományi társulatba elnök Bugát által bevezetve, ennek

gyűléseit szorgalmasan járta, s az ugyanott készült magyar természettudományi, különösen vegytani műszavakat hatáskörében szenvedélyesen terjesztette. Mint önképző társulat elnöke Helmecey által fölsímettetvén, ez őt az akkor beteges Garay helyébe 1844-ben a „Jelenkor“ ujdonsági rovata vitelére szólította fel; e hivatásban aztán szakadatlanul működött 1847-ig, mikor őt Jókai váltotta fel. Időközben számos értekezést irt a Jelenkor és Társalkodóban hazai mozgalmi ügyekben táj- s népismertetéseket az „Életképek“-ben, az oláh nép ismertetését Vahot „Magyar föld és népei“ című folyóiratában. E foglalkozás és orvosi tanpályája folytatása közben szép működési tér nyílt előtte Rösler Ágnes assz. leánynevelő intézetében, melyet virágzási korában szellemileg öt évig vezetett, az akkor nemzetiségért lelkesült pesti szülők nagy megelégedésére. Mint tanító irt „Magyar nyelvtant“ magyar és német nyelven 1847. Ugyanez évben az intézettulajdonosnéval vállalkozólag indította meg a „Honleányok lapjai“ folyóiratot, mely az akkori censura-viszonyok miatt csak mint könyv füzetekben jelenhetett meg; negyedik füzeté 1848-iki martiusban sajtó alatt rekedt. A magyar revelés terén akkoriban ez első és egyetlen vállalat ezélja volt a hazai nőnemet hasznosan mulattató ismeretekkel ellátni, mire O. rokonlelkű ifjakkal, mint: Vasvári Pál, B. Nyáry A., Bulcsu K. Tompa M., Szabó R. s másokkal szövetkezett. Ez évben O. az orvosi tanpályát bevégezte; s már 1848-ban tudori szigorlatokat vala teendő, midőn a közmozgalom őt is más hatáskörbe sodorta. B. Eötvös J. m. minister őt közoktatási fogalmazóvá nevezte ki; e hivatalból azonban nem sokára táborba szállt, hol mint hadi orvos, majd fegyverrel, s utóbb mint csapatparancsnok szolgált. A forradalmi ügy hanyatlása után, viseleteért ő is halálra ítéltetett; de csak később kerülvén hadi törvényszék elé, 10 évi várfogságra csehországi Józsefvárba vitetett; honnan 5 évi szenvedés után cs. kegyelem által mult 1856. évi decemberben szabadult. Pestre érkezéével tüstént megkezdé irodalmi működését; kedvencz tanulmánya és gyógygyakorlati tárgya levén

az Ód (eddig ugynevezet állati delejeség), e természeterőnyről értekezésfolyamat adott a „Napkelet”ben; 1857. év folytán lett orvostudorrrá és szülész-mesterré. Közlelbb megjelent „Szervényi vegytan” (Chemia organicorum) című munkája. Ezenkívül még ez év folytán megjelenik tőle egy érdekes mű: „Ód, és az emberi egészség új ápolási rendszere.” A múlt júniusban megindult „Orvosi hetilapnál” ő szerkesztő társ.

Osváld Zsigmond, remete sz. Pál szerzetének tagja volt. „Grof Essex” című szomorujátékot fordítá magyarra. Megjelent nyomtatásban Posonyban, 1785. Eredeti műve: „Zsófia avagy az igazságos fejedelem. Győr, 1786. Szintén tőle van a „Panaszolkodó feleség.” (Erasmus beszélyeiből). U. o. 1787.

Ozdi Ferencz (gúlfalvi), e nevű, erdélyországi régi nemes családból, szül. Kiskeden, Udvarhelyszékben 1741. Tanulmányait Kolosvárott végzé, és azután a királyi ítélőszéknél joggyakorlatra lépett. Hosszu tünődés után arra határozván el magát, hogy a kath. vallásra térend, Socin vallásu szülőitől kitagadtatott; e miatt 1762-ben elhagyta Erdélyt, s egy ideig Nagyváradon tartózkodott. Innen Patatich Ádám váradi püspök közbenjárására Bécsben a császári kápolnában, Mária Theresia királynő és fia II. József jelenlétében megkereszteltetvén, arany lánczozal megajándékoztatott. Az erdélyi udvari cancelláriánál nyervén alkalmazást, a bécsi tudományos egyetemenél tanulmányait folytatta, s különösen az államtudományokbani képeességének későbbi hivataloskodása alatt fényes jelelt adá. Magyar nyelvre fordítá és Bécsben kiadá: „A főtisztelendő Urnak, Muratorius Antalnak, az Istenről, és az Isteni dolgokról való tudomány, egyházi és világi törvény Tanító mesterének: Modonai Apátornak stb. a nagy parancsolatról és felebaráti szeretetről szóló munkája.” Horányi még a következő, általa fordított munkákról tesz említést: Muratoriusnak „A pestisről irt könyve,” Buffiernek Jézus Társaságából való híres papnak a keresztényi vallásnak igazságáról irt munkája; — Bellegard, nagy nevű franczia apátornak a

nevetséges dolgokról; Dell Ossának, a nagy világi teológus semmiről, avagy a mostani Boszorkányságról irt tudós könyve; Bossuet, az ellenmondók Hitbéli tudományok történet dolgainak fontos leírása.“ — Megjelentek-e e munkák nyomtatásban, nem tudni.

Ozolyi, valódílág Frangepan Flóra, a Bécsujhelyben lefejezett szerencsétlen Frangepan Ferencznek leánya; elkeseredettségében atyja lakhelyéről nevezé magát Ozolyinak, sz. Klára-rendü apáczá lett s ezek körében keresé gyermeki fájdalomának enyhét, buzgalmi könyvek írásával nyújtván tápot magas műveltségü lelkének. Tolla alól a következő, szép magyarsággal irt könyvek kerültek ki: „Megdicsejített penitentsiatartásnak eleven példája.“ Sz. Ferencz életét tartalmazza. Posony, 1772. 4dr. 440 l. „Lelki iskola.“ Halálrólí elmélkedés. U. o. 1722. Stanihurstius „Az Ur kinszenvedéséről“ szóló könyvét magyarra fordítva kiadá u. o. 1727. „Jó reménységnek hajócskája.“ Buda, 1743. „A halandó testben szzenvedő halhatatlan Istennek historiája.“ Több kiadást ért. Utolsó javított kiadás, Eger, 1776.

Osorai Imre, az elsők közöl való volt, ki Wittenbergába ment tanulás végett 1530 körül. Viszajjövén, tanító volt Békésben, s később udvari pap több előkelő családnál. Magyarul irt egymunkát, „A Krisztusról és az Ekklesiájáról.“ Krakó, 1546.

Pados János, fejérmegyei áldozár, szül. Dunaföldvárt 1820. Budán, Kőszegen a gymnasialis osztályokat, a bölcsészeti pályát Pesten végzé. A bölcsészet bevégeztével 1836-ban a fejérmegyei nevendékpapok közé vétetett föl s a theologiai osztályokat Székesfejérvárott végzé 1840-ben; de fiatal kora miatt áldozárrá csak 1843-ban szentelteték föl. Azalatt mint aldiakonus a püspöki udvarban b. Barkóczy László oldalánál egyházi asztartó volt. Felszenteltetvén, előbb káplán Bogdányban, később ujra a püspöki hivatalnál mint szentatzéki jegyző buzgólkodék. Az 1848-iki forradalomban tettleges részvét miatt elítélteték, s három évet fogságban töltött. 1853-ban szabadságba helyeztetvén, megyéjébe viszatért, és gr. Károlyi György házához jött mint nevelő s udvari káplán,

hol jelenleg is működik. Időközben hantosi plebános is volt, miről azonban lemondott. — Irt a „Religió“ számára több jeles cikkeket és tudósításokat, s több más lapba is névtelesen. Azonfölül nyomtatásban megjelentek némelly egyházi beszédei is; ilyenek: „Nagybőjtői szent beszédek.“ Pest, 1854. nagy 8dr. 80 l. — Ő fordította továbbá jeles magyarsággal Montesquieu művét s kiadta illy czim alatt: „A romaiak nagysága és hanyatlása, azoknak politikája a vallásban.“ Pest, 1856. 8dr. 278 l. — Schmid Kristóf munkája nyomán irt és kiadott „Bibliai történeteket, az ó és új szövetségből és apostolok cselekedeteiből.“ Kisebb gyermekek számára. Pest, 1855. Kéziratban sajtóra várnak, egész évre szóló szentbeszédei és evangéliumi magyarázatok.

Pajor Gáspár, magyarra fordította Mendelsohn „Fédon, vagy a lélek halhatatlanságáról“ irt könyvét, három beszédben. Megjelent Pesten, 1793. 8dr. 292 lap. Kármán Józseffel szerkeszté az „Uránia“t.

Tótlipcsei Pajor István, régi magy. nemes családból szül. 1821. maj. 20. Nyéken, Hontmegyében, hol atyja József közbirtokos s megyei hivatalnok volt. Korponán, Selmeczen, Felsőnyban, Losonczon végezte a gymnasiumi, bölcsészeti és jogtanulmányokat kitűnő előmenetellel. Az ügyvédi pályára lépett Pesten; egy ideig id. gr. Apponyi György titkára; később megyei hivatalnok volt. Jelenleg ügyvéd, lakik birtokán Kiscsolomján, Hontmegyében. Ifju korától számos dolgozatok, leginkább csinos kisebb költemények jelentek meg tőle a Regélőben, Életképekben, Kisebbségi könyvben, Honderűben, Pesti Divatlapban, részint saját, részint Káldor álnév alatt. Jelesek különösen élces és humordus epigrammái. Buzgón fáradozott népköltészeti emlékeink gyűjtésében; e részbeni adalékai Erdélyi János magy. népdal-gyűjteményében s Ipolyi magy. mythológiájában használtattak föl. Jelenleg a tevékeny férfiú hivatalos foglalkozása mellett különösen jogtudományi s kisebb szépirodalmi munkálatokkal foglalkozik, mellyek körönkint álnév alatt jelennek meg a folyóiratokban. Nyomtatás alatt

van tőle „Witschl költői őszi imáinak magyar versekbeni fordítása.“

Pálfi Lőrincz, Erdélyben, Csikszék Mindszent nevű helységében szül. 1720. jun. 20-án. Mint tanuló ifjú a minoriták szerzetébe lépett. Áldozárrá szenteltetvén, hitszónoklata által elhíresédék. Több előkelő családnál udvari kápláni tisztet viselt, s mint ilyen hivatal-üres óráiban a méhészettről irt egy jeles könyvet, melyet Kolosvárott illy czim alatt bocsátott közre: „Erdélyi Méhecske.“ 1762.

Pálkövi (előbb Palkovics) Antal, szül. dec. 4. 1816. évben Sajó-Kazán, Felsőborsodban, hol atyja evangélikus néptanító volt. Az atya kora elhunytával a nagyatyai házhoz vonult vele édes anyja Bátkába, honnan a zsiپی ref. népiskolában nyerte az első oktatást. Az algymnasiumot Sajó-Gömörön, a felsőbbet Rosnyón végzé, s még ugyanazon 1834. év utolsó felében Lőcsére ment az akadémiai, különösen papi tanfolyam hallgatása végett. 1838. évben, előbb ugyan helyben Lőcsén, majd Tiszolczon, néhai Józseffy Pál superintendens előtt letevén a papi vizsgát, mint papjelölt hallgatá 1839-ben Eperjesen a jogtudományt, s egyszersmind a magyar irodalom rendkívüli tanára volt, az angol nyelvet pedig magán órákon adta elő. 1840. szülfölde hívta, nyerte, vallotta papjának 1843. évig, midőn a sárospataki főiskola egyik tanárává megválasztatott; hol is előbb a régiségtant, latin, német és francia irodalmat tanítá; később, Csengery J. halála után, a történelmet adá elő; végre a gymnasium szervezése alkalmával legujabban a hetedik osztály vezetése, s a két felsőbb osztályban a latin és német irodalom tanítása bízott reá. Nyomtatásban megjelent tőle: „Az emberi mivélődés története.“ Sárospatak, 1845. 256 l. 8dr. „Magyarország története.“ Sárospatak, 1852. — Első k. XVI. és 320. Második k. 1854. 376 l. 8dr. Harmadik k. sajtó alatt. — Kéziratban „Középkor története“ 3 kötet. „A pápák befolyása Magyarországon.“

Palma Károly Ferencz, szorgalmas történetbuvár és

író, szül. Rózsahegyen, Liptó megyében, 1735. aug. 18-án. Tizenöt éves korában a jezuíta-szerzetbe lépett, s miután a bölcsészetet Kassán, a theológiát Bécsben dicsérettel elvégezte, s letéve a szerzetesi fogadalmakat, tíz évig a nagyszombati királyi neveldeben, s 1771 óta a bécsi Theresianumban a nemes ifjúságot oktatta. A szerzet eltöröltetése után M. Theresia által Krisztina főhercegnő udvari káplánjává neveztetett, s ez időtől fogva egész idejét a már régóta kedvelt hazai történet kutatására és megírására szentelte. 1776-ban Kalocsán kanonokká, 1779. nagypréposttá, 1784. czimz. püspökké és érseki helyettségé neveztetett. Meghalt Pesten, 1787. febr. 10-én. Élt 52 évet. Hazánkat érdeklő munkáinak czimei ezek: 1) *Specimen Heraldicae Hungariae regni, Provinciarum nobiliumque scuta complectens.* Bécs, 1766. 4dr. 2) *Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem.* 3 kötet. Nagyszombat, 1770. Több kiadást ért. 3) *Tractatus de titulis et scutis, quibus M. Theresia ut regina Hungariae utitur.* Bécs 1774.

Palóczy György, lisszakai ref. predikátor, „Lakadalmi köntös, azaz: Az idvezítő kegyelmeknek jegyeire szabattott életnek módja“ czimű könyvet adott ki Posonyban, 1777. 8dr. 275 l. Más munkája „Állandó élet tüköre“ czim alatt jelent meg 1779-ben, Posonyban.

Palotai Zsigmond, gyalog ezredbeli kapitány, illy czimű munkát hagyott hátra: „Vitézeknek aranyos tüköre.“ Posony, 1747.

Palugyay Imre (ifj.), jeles statisztikus, szül. Mádon, Zemplén megyében 1818. oct. 6-án. A gymnasialis folyamat S.-A.-Ujhelyen, a bölcsészetet Rosnyón, a jogi tanpályát Kassán végezte. Joggyakorlaton majd Borsod-, majd Zemplén megyében volt s az 18^{39/40}-iki országgyűlés után ügyvéddé avattatott. Ugyancsak 1840-ik év utolsó napjaiban a m. k. helytartótanács gyakornokává fölvétetvén, négy éves gyakornoksága után 1846-ban a tanulmányi bizottsággal egyitve volt kir. könyvbíráló hivatal tollvivőjévé nevezetett. 1848-ban a magyar belügyministerium által Fényes

igazgatósága alatt létesített statisztikai hivatal egyik tagjává, 1849-ben hg. Windischgrätz által az id. alakított polgári közigazgatás tanulmányi osztálybeli egyik titoknoknak, ugyanezen évi sept. havában a budapesti főispánság titoknokává, 1851-ben pedig ugyanitt kerületi tanácsossá neveztetett, míg végre ezen hivatali minőségnek megszűntével csász. tanácsosi czimmal a cs. kir. magy. helytartóság posonyi osztályához titoknokul küldetett. — Az irodalmi téren különféle időszaki iratokban lépett föl. 1841-ben. „Ügyvédek. Korszerű tervezet ezeknek ügyében“ című 160 lapra terjedő munkáját adá ki. Ezt követé 1842-ben „Werböczy István rövid életrajza“ (38 l.). — 1844-ben kezdé meg „Megyerendszer hajdan és most“ című terjedelmesebb irodalmi működését, melly nagyszerű munkája négy vastag kötetben a) Megye-alkotmány; b) Megyehivatalok czimek alatt 1844-ben; — c) Megyekiadási rendszer s megyestatistika, első rész: Tiszáninneni és Tiszántuli megyék czimek alatt 44 táblával 1847-ben, s végre d) „Megye statistika, második rész: Dunáninneni és Dunántuli megyék és szabad kerületek“ czim alatt 46 táblával 1848-ban jelent meg. Ugyanez évben bocsátá közre „Turmező oklevelekkel kísért jogtörténeti ismertetését.“ 1847-ben a m. akademia által lev. taggá nevezetvén, székfoglaló értekezése „Történeti vázlatok Dalmáciának hazánkhozi viszonyairól“ külön füzetben 1852-ben jelent meg. Ugyanez évben inditá meg a magyarországi cs. k. helytartóságnak körrendelete folytán hivatalos uton nyert adatokból „Magyarország történeti, földirati s állami legujabb leírását,“ melly nagyszerű munkából eddig négy vastag kötet jelent meg. I. köt. Buda-Pest leírása. Pest, 1852. — II. köt. Esztergom, Sz.-Fejérvár, Szeged, N.-Várad, Debreczen, Szatmár-Németi, Felső és Nagy-Bánya városok leírása. 1853. — III. köt. Jász-Kun kerületek s külső Szolnok vármegye 1854-ben. — IV. köt. Békés, Csanád, Csongrád, Honth vármegyék leírása 1855-ben jelent meg. Ezen roppant szorgalommal, s történeti ismerettel irt munka folytatólagos köteteit feszülten várja a közönség.

Panczél Dániel, szül. Mérán Kalotaszegen, Erdélyben. Alapítója volt 1793-ban a „Magyar Merkurius- és Új bécsi magyar Muzsa“-nak; melly folyóiratok 1798-ban szüntek meg.

Pankotai Ferencz, szalontai predikátor, közrebocsátott korának viszonyaihoz alkalmazott elmélkedéseket illy czimmel: „Sanctus Hilarius, avagy: Mindenféle szomorúságoknak neme ellen való elmélkedések.“ N.-Várad, 1650.

Pap János (száldobosi), irt illy czimű könyvet: „Hat hangu ének, avagy magyar, deák, német, angol, francia és olasz nemzeti beszélgetések.“ Buda, 1796. 8dr. 223 l.

Pap Lőrincz (vajdakamarási), irt „Igen szép históriát az Jason királynak házasságáról.“ Kolosvár, 1581.

Pápai István, Pope-nak „Az emberről való leveléit“ tevő át nyelvünkre. Szeben, 1798.

Patai István, pápai predikátor, nevezetes könyvet bocsátott közre illy czim alatt: „A Sakramentumokról in genere és kiváltképen az Ur Vacsorájáról.“ Baja, 1592. Ajánlva van Enyingi-Török István hunyadmegyei főispánnak. Második kiadás. Fejérvár, 1643. Azonfölül magyarra fordítá Vires Lajosnak a házassági kötelemekekről szóló könyvét

Pataki István, szül. 1641-ben Erdélyben. Honnégezen tanulását, Bánfi Dénes költségén a belgiumi akademiákba ment, s visszatérvén, kolosvári tanárrá neveztetett. Apafi Mihálynak négy évig volt tanítója. Jótevőjét, Bánfi Dénest fogságába is követte, s mentiségére irt egy munkát, sőt jelenvolt, midőn 1674-ben Bethlen várában fejét vették. — Azonfölül magának is voltak sok kellemetlenségei; vádoltatott ugyanis, hogy új vallástant követ és terjeszt, s sok ideig egyházbírói kereset alatt nyögött, míg végre a vád alól fölmentetett. Viszontagságteljes életét 1693-ban fejezé be. — Magyarra fordított latinból illy czimű könyvet: „E világ igazgatásának mestersége; melly száz jeles Regulákban adatott elő.“ Megjelent, Teleki Mihálynak ajánlva, Kolosvárt, 1681. 4dr. 310 l.

Patay Sámuel (bajai), magyar nyelvre fordított és kiadott illy czimű könyvet: „A régi indusok bölcselkedések, azaz: példákkal jó erkölcsökre tanító könyv.“ Egerben, 1781. 8dr. 409 l. Eredeti műve: „Egy jó atyának fiait oktató tanítása.“ Lipcse, 1788.

Patkai vagy **Patikai Lukács**, orvos, irt illy ezimű könyvet: „A lovaknak, szarvas marhának stb. betegségekről és azoknak gyógyításokról való oktatások.“ Pest, 1792.

Pauler Tivadar, m. kir. egyetemi jogtanár s a m. akademia lev. tagja, szül. Budán, 1816. Iskoláit a budai főgymnasiumban és a pesti egyetemen kitűnő sikerrel végeztén, 1832-ben a bölcsészet, 1836-ban pedig a törvények tudorává avattatott, s mintán 1838-ban Pesten a természeti jogot rövid ideig mint helyettes tanította, a zágrábi akademiához rendes tanárnak neveztetett ki. 1845-ben Zágráb-megye rendei által az ottani megyei törvényszék közbírájává, 1845-ben a m. tudós társaság által lev. taggá választott. 1846-ban a pesti királyi, 1847-ben a gräczy cs. kir. egyetem jogtudományi karának tagjai közé vétetett föl. 1848-ban a pesti egyetemnél lett jogtanár, hol jelenleg a jog- és államtudományi encyclopaediát, bölcséleti jogtant és nemzetek jogát tanítja magyar nyelvén. Első magyar irodalmi munkái a Századunk, Athenaeum, s Tudománytár folyóiratokban jelentek meg, ujabban pedig az Uj Magyar Múzeum és Akadémiai Értesítő hasábjait diszitik. Kitűnő értekezése a Tudománytár 1742—43 iki füzeteiben: „Az észjogtudomány fejlődése s jelen állapota. Akadémiai székfoglaló értekezése „Az álladalom jogalapjáról“ szólott. Nagyobb munkái: „A Jog- és Államtudományok Encyclopaediája.“ Pest, 1851. „Bevezetés az észjogtanba.“ Pest, 1852. „Észjogi alaptan.“ Pest, 1854. — Pauler mint tanár és tudományos férfiú tanítványai és a tudós világ előtt egyiránt tiszteletben áll.

Paulikovies Lajos, szép készségségű fiatal író, szül. Huszton, Máramarosmegyében, 1832-ben. Alsóbb iskoláit a szigeti kegyesrendiek alatt, a bölcsészetet és jogot ugyan-

ott a ref. collegiumban végzé be 1851-ben, mikor e Bethlen fejedelem által alapított híres intézet megszűntetett. — A reménydua, szorgalmas ifjut 1852-ben szivindító szerencsétlenség érte: elveszté szülőit, egyetlen fivérét, és szemei világát! Kinos helyzetében épszellemre nyújtott némi vigasztalást: nővérenek tolba mondá azon szép történeti elbeszéléseket, melyek több divatlapban, nagyobb számmal a Családi lapokban jelentek meg; ez utóbbinak három év óta hűséges dolgozótársa. Szemevilágát Schöft Károly budai orvos némileg visszaállítá, s ennek köszönhetni, hogy nevével ujabban a Családi lapokban alapos ismerettel, szép költői fölfogással írt, erkölcsi alapra fektetett magyar történeti elbeszélések alatt találkozunk. 1853-ban szerzé „Hétvár“ czimű történeti regényét, mely csakhamar második kiadásban is megjelent. Ezt követék „Rajzok a hajdan-korból“ czimű történeti beszélyek és regék; — mindkét önálló művét az olvasó közönség kedvezően fogadá. Jelenleg újabb munkáinak összeszedésével foglalkozik.

Pázmándi Gábor, komáromi születésű, „Feleletet írt Magyar István az országok romlása okairól írt könyvére.“ Nagyszombat, 1603. 4dr.

Pázmándi János, „Magyar grammatikát írt. Pest, 1794.

Pécsi János, illy czimű verses könyvet hagyott hátra: *Oeconomia conjugalis. Az házasság életéről való szép Ének.*“ Kolosvár, 1580.

Pécsi Lukács, a XVI. század második felében az esztergomi káptalan ügyviselője volt. E tudós férfiú szorgalma és fáradozása következtében látott világot Ransanus Péter „*Epitome rerum Hungaricarum*“ czimű műve, mely másodszor Budán 1744-ben nyomtatott ki. Továbbá magyarra fordítá és kiadta „*Szent Ágoston elmékedéseit.*“ Bécs, 1591. Megírta „*Tisztességes szüzeknek tisztességes koszoruját.*“ Nagyszombat, 1591. Azonfölül „*A testi hét irgalmasságokról*“ is írt egy jeles könyvet. U. o. 1598.

Pécsi Simon, szülővárosától nevezte magát; a latin, görög, zsidó, arab, török, német, oláh nyelvekben jártas

levén, egy ideig Bocskai István titoknoka, később Bethlen Gábor cancellárja volt. Ez utóbbinak parancsából sok ideig fogva tartatott, s Rákoczi alatt javaitól megfosztatott. Ő támasztá Erdélyben az ugynevezett judaismust vagy sabbatarius felekezetet, melly különösen az unitariusok közt sok követőkre talált. A szent írást kezdé fordítani zsidó nyelvből; de e munkája közt meghalt. Talmudból magyarra fordított egy könyvet illy czim alatt: „A sz. Atyákból ki sze-degetett tanuságok, magyarra zsidóból fordittatott, magyarázatjával egyetemben Pétsi Simontól az Isten törvényét szerető Atyafiak kedvéért és épületekért.“ E munkája előszavában említi, hogy munkáinak első zsengeit hidvégi gr. Mikó Ferencz sógorának ajándékozta. A jelen munkát ifjú korában Heidelbergában tanulása alatt írta olly czélból, hogy megmutassa, mikép származása nem homályos és paraszt eredetű. (Horányi.)

Pécsvárad Péter, nagyvárad ref. predikátor volt, s Pázmány Péter két rendbeli polemiai műve ellen czáfoló feleletet írt, mellyet Biharmegye rendjeinek ajánlva kiadá Debreczenben, 1629.

Péczeli József, a debreczeni collegiumban a történet és görög s latin nyelv tanára, magy. akadémiai tag, szül. 1790-ben; fia a híres Péczeli Józsefnek. Tanulmányait a debreczeni főiskolában végezte, s azokat a külföldi egyetemeken folytatván, Debreczenbe collegiumi tanáruul tért vissza, s mint ilyen halt meg véletlenül 1849. élte 60-ik évében. Kitűnő szónok és kedves stylusu magyar író volt. Több író munkáit adta ki latin és magyar nyelven. Előbb Europa ujabbkori történetét írta meg s adta ki latin nyelven két kötetben, majd „Lant“ czimű zsebkönyvet szerkesztett három éven át, a collegiumi nevéndékek szépirodalmi dolgozataiból; továbbá „Epigrammák és apróságok“ czimű füzetkét adott ki. Legnevezetesebb munkája: „A magyarok története a mohácsi vészig“ Két kötet. Ő adta ki atyja „Erdőlcsei predikázióit.“ Második neje, Szentgyörgyi Erzsébet több szépirodalmi dolgot közölt a lapokban.

Pelczmann Gergely, szent-ferencz-rendi áldozár, jelenleg Pesten zárdahelyettes, szül. Veszprémben 1794. aug. 10. Tanult Veszprémben és Győrött. 1815-be lépett a szerzetbe, s végezvén Nagyszombatban és Posonyban a theol. tanulmányokat, 1821-ben Esztergomban áldozárrá szenteltette. — Azóta Érsekújvárott, Kis-Martonban, Németujvárt, Pápán, Esztergomban, Fejérvárt és Pesten, ez utóbbi helyen 25 évig hitszónokoskodott, időközben lelkesi hivatalt is viselvén. Simonytornyán mint plebános-helyettes és iskolaigazgató, egyszersmind zárdafőnök működött, s ugyanott három osztályu néptanodát építtetett. Nyomtatásban megjelent munkái: „Lelki Kalauz“ házi és templomi oktató és épületes imakönyv. Pest, 1850. Ugyanaz németül. Második bővített kiadás U. o. 1854. Harmadik kiadás U. o. 1856. Kéziratban, primásilag helybenhagyva nyomtatásra vár „Mária virágkoszoruja“ című imakönyve. Pelczmann Gergely a lelkipásztorkodási és írói pályán szerzett érdemeinek elismerésül a sz. ferencz-rendnek Romában székelő generalisa által folyó évi sept. 19-én „Praedicator Generalis“ címmel földiszittetett.

Pénzes Vincze, sz. ferencz-rendi szerzetes, „Az örök életnek bizonyos utja“ cím alatt egyházi beszédeket hagyott hátra. Megjelent e könyv 1747.

Perlaky Dávid, Veszprémmegyében, Gergelyben 1754-ki július 19-kén született. Születése helyén kezdé iskoláit, folytatta Sopronban, Posonyban, végezte Göttingában. Predikátorságot viselt Gergelyben, Nemeskérben, R.-Komáromban, Kis-Pétzen, és N.-Dömölkön, végre egyszersmind kemenesallyi Senior is volt. Meghalt 1802-ben. Irt több értekezést a Mindenés Gyűjteménybe, és több egyházi és halotti beszéde nyomtatott ki. Ezekon fölül töle vannak még a következő munkák is: „A kisdedeknek első tanúságuk.“ Komárom, 1791. „A gyermekeknek jó nevelésükről való oktatás.“ U. o. 1791. „Gyermekek és ifjagnak imádságos és énekes könyv.“ U. o. 1793. Vannak több alkalmi versei.

Perlitz Daniel, nagy tudományu férfiú s korának hazánkban leghíresebb matematikusa, szül. 1705-ben. Atyja evang. lelkész volt Késmárkon. Végezvén ide haza alsóbb tanulmányait, meglátogatta Német-, Franciaország s Belgium nevezetesebb egyetemeit s igyekezetét leginkább a mér- és mennyiségtanra fordította. 1727-ben Wittenbergában a bölcsészetet tanulá oly sikerrel, hogy a következő évben Utrechtben e tudományból tudori koszorút nyert. Visszajövének hazájába, Selmetzen lakott s tudománya által elhíresedett. 1731-ben Nógrádmegyei rendes orvosává választá. Tudományos híre a külföldre is eljutván, a berlini tud. akadémia mathem. osztályának rendes tagjává választá, s Mária Theresia, érdemeinek elismeréseül nemesi rangra emelé. 1754-ben. Gyógy-, mér-, mennyiség-, vegytant, csillagászatot tárgyzó számos munkákat hagyott hátra, latin nyelven, melyek szorgalmának, s tudományának megannyi tanújelei. — A berlini akademiának számára tizennégy tudós munkát adott át kiadás végett. — Magyar nyelven kiadá „Moller Károly orvosi oktatása“-t Budán, 1740. — Ezenfölül ő írta e című művet is: „Testi békességre vezérő út.“ U. o. 1740.

Pernyesszi Zsigmond, magyarra fordítva kiadott imakönyveket illy czimek alatt: „A kegyes léleknek vigasztalását szerző idvesség paissa.“ Kolosvár, 1676. „Az Isten Anya-Szent-Egyházában lelki harczot tartó vitézeknek lelki sebek fájdalmát enyhítő lelki Flastrom.“ U. o. 1673. Világ-bujdosó életünknek kedves uti társa.“ Szeben, 1709.

Pesti másképp Misséri Gábor, született Pesten. 1534. táján volt fejevári kanonok és ugocsai főesperes. E tudományáról híres férfiú több munkát írt. Első volt, ki az újszövetségi szent irást magyarra fordította illy czimmel: „Wij Testamentum magijar nijelven.“ Megjelent Bécsben, 1536. Továbbá lefordította Aesopus meséit s kiadta illy czimmel: „Esopus Fabulay, melyeket mostan Wijionnan magyar nyelvre fordítot.“ U. o. 1536. E munkája előszavából kitünik a magyar nyelv melletti lelkes buzgalma. Említésre

méltó az is, hogy ő a tanulságot, vagyis a mese értelmét versekbe foglalva adja elő. Az általa gyűjtött magyar szavakat és jelentések meghatározását 1538-ban Bécsben jelent „*Nomenclatura sex lingvarum*“ című munkájába ig-tatta. E munka 1561-ben javítva és bővitve Ujlaki Ferencz győri püspök pártfogása alatt újra megjelent Bécsben.

Pesthi Gáspár, tanult a pataki gymnasiumban Szik-szai Kovács Vazul alatt; honnan 1578. Wittenbergába ment egyetemre, s következő évben a magyar ifjak seniora volt nem egész évig, hihetőleg más akademiába menvén. Haza-jöttével a pataki iskola igazgatója lett. Hivatali korát ki-vethetni abból, hogy Szikszai Kovács latin-magyar szótárát mint pataki tanár adta ki 1592-ben. Volt pataki pap is. Meghalt Sárospatakon 1596. táján.

Pethe Ferencz (kis-szántói), született Szent-Mihályon, Szabolcsmegyében, 1762. Alsóbb iskoláinak végeztével 1788-ban külföldre ment s az utrechti egyetemen hallgatá a felsőbb tudományokat. Azontul utazást tett Német- és An-golországban, a tudományos intézetek meglátogatásán ki-vül, különös figyelmet fordítván a mezei gazdaságra. Hol-landiában hosszabb ideig tartózkodott, mialatt tanulása he-lyén, Utrechtben, a bibliát Károlyi fordítása szerint, azonfe-lül külön sz. Dávid zsoltárait (1794-ben) ritka hibátlanság-gal kinyomatta, miért őt az akkori angol regens, később király IV. György 36 aranyat nyomó érdempénzzel jutal-mazá. 1797-ben visszatért s Bécsben telepedék le, bő isme-reteit és tapasztalatait különösen a gazdaság terén az iroda-lom által akarván hazája hasznára fordítani. Legelső műve volt egy „Magyar grammatika“ németek számára, melly Bécsben (az év kitétele nélkül) látott világot. Ugyanitt kezdte meg a mivelt és okszerű gazdaság sürgetését — mire Angliában feles adatokat gyűjtött — egy folyóiratban „Viza-gálódó magyar gazda“ cím alatt. Egy önálló rendszeres munkában, mellynek „Pallérozott mezei gazda“ nevet adott, folytatta hasznos működését Keszthelyen, hol a Georgicon szervezésében munkás részt vett. E főmunkájában letett el-

veket megint egy folyóiratban fejtegette tovább, melynek „Nemzeti Gazda” nevet adott, s melyet 1814. körül ötödfél évig szerkesztett. Az egész gyűjtemény 9 kötetet tesz. Kiegészítő részei ennek a „Davy földmívelési kiművé” és „Rowles baromvrosi könyve” jeles fordításai. Szorosabban tudományos működésének „Magyar Mathesis”-ében s „Természethistoriá”-jában maradtak nyomai. Amaz ma is használható munka, emez félbemaradt; a megjelent első kötete csupán az emlősöket foglalja magában, festett díszábrákkal ékesítve. E munkájaért a porosz és dán királyok egy-egy raany érdempénzzel tisztelék meg. Munkás élete végén Erdélybe vivé sorsa, hol a legelső politikai lapot, az „Erdélyi Hiradót” alapítá, s szerkesztette 1831. közepéig. Kiadott munkái összesen 38 kötetet tesznek, melyekben sok magyar új szóval gazdagította a nyelvet. Meghalt Szilágysomlyón 1832-ben.

Somosi Petkó János, szikszai ref. lelkész, hazai iskolázás után, tanult Leydában, hol akadémiai értekezést írt 1652. „az egyházi szolgák hivatásáról és kötelességeiről” latinul. A hazában megjelent tőle „Igaz és tökéletes boldogságra vezető út,” fordított munka, Sárospatakon 1656-ban; mely arról is nevezetes, hogy Pósa-házi magyar distichonai találtnak benne, mint ereklyéi a magyar metrikának. Más munkája „Mennysorság dicsősége, pokol rettenetessége. Kassa, 1683. 4dr.

Pető Gergely, élt a XVII. század első felében s hagyott hátra illy czimű krónikát: „Rövid magyar Krónika, sok rendű Historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedegedett és íratott,” mely 1626-ig terjed, s mely később Kálnoki és Spangár által bővítve jelent meg. Kálnoki e munkát gr. Zrinyi Miklósnak tulajdonítja.

Petróczi Katalin, Petróczi István leánya, gr. Pekri Lőrincz neje, írt illy czimű könyveket: „Kerestt nehéz terhe alatt elhagyott szíveket élesztő jó illatu tizenkét Liliom.” Kolosvár, 1705. Második kiadás, eszközölve unokája Daniel Polixena által 1764. Az előbeszédben férjeért szenved-

dett méltatlan rabságát panaszolja. „Jó illattal szolgáló igaz Sziv.“ Arnd János után fordítva. Lőcse, 1708. — Férje a kath. vallásra térvén, Majer Jánosnak a vallás változtatás ellen irt latin könyvét fordítá magyarra s kiadá Hamburgban 1690. illy czim alatt: „A pápista vallásra hajlott Lutheránusok Lelkek esmeretinek kinja.“

Petrovics Ede, szül. 1833. jul. 30-án Rosnyón, Gömörmegyében. Első iskoláit Hradeken, Liptómezyében kezdette, az ottani egykor fényes kir. intézetben. Középtanodai iskoláit Rosnyón végezte, hol 1848-ban a papnevéndékek közé fölvétetett s 1854-ben alszerpappá szenteltetett; mint ilyen az egyházmegyei hivatalnál nyert alkalmazást. 1855. apr. 14-én a tehetségdus ifju meghalt. Tehetségéről elég tanúságot tesznek 1852-ben a Hölgyfutárban közlött, egy tagu szavakból összeszerkesztett „Bus nő“, valamint ugyanott készített igenélküli „Családi életkép“ czimű beszélyei. Ezeken kívül „Rosnyói levelek“ czim alatti közleményei ugyan-e lapban humoristai tehetségére mutatnak. 1854-ben „Magyar Egyház“ czimű egyháztörténeti munkához fogott, hanem azt csak Kálmán királyunkig irta meg. Kidolgozta „Jezus Krisztus életrajzát“ hittanilag, minek 25 ivre terjedő kézírata kiadatlanul hever.

Pilcz vagy Piltz Gáspár, szül. Várallyán Szepesmegyében 1526 körül. Tanult a hazabeli tanodákon kívül Wittenbergában, kegyurának Ruber Jánosnak költségén. Papi hivatalra lépett Sziléziában. Visszajövéen 1581 táján Magyarországra, előbb ugyan Ruber János, majd a sárosi egyház papja lett 1584 körül. Tudománya után azok közé tartozott, kiket az időben kriptokálvinistáknak neveztek; a minthogy később nyomtatott munkáival is igazolta ezen hiedelmet s védte tudományát a brentianusok ellen. Az 1584-ki Eperjesen tartott zsinat kárhoztatta is Pilczet, de ő nem hagyta el magát, sőt inkább 79 tételt állita fel az uri szent vacsora felől, védvén állításait később a bártfai tudósok ellen is 1586. nyilvánosan. Végre Sárosban nem maradhatt, s hihetőleg Császár György vagy Thoraconymus után

a pataki iskola igazgatója lett, melly hivatalában hűségesen járt el 1590. évig. Azután mene papnak a Szepességre, Markusfalvára, s mind nem hagyott fel a vallásos vitatkozásokkal. Munkái, fölös számmal, mind e téren forognak, telvék vallásos dogmák feszegetésével. Legnevezetesh: 1) Propositiones seu theses 79 de sacra domini coena, 1584—85. 2) Regulae explicantes controversiam de coena domini etc. — 3) Caspari Pilcii Assertio regularum ect. Basilea. 1589, és 1591. 8dr. — 4) Brevis et perspicua responsio stb. Basilea, 1591. 8dr. — 5) Meditationes piae ex evangeliiis concinnatae. Bártfa, 1583. Iratai kétségkívül nagy fényt foghatnak vetni a magyarországi két prot. felekezet buzgalmi ügyeire.

Píry Czirjék, sz. ferencz-rendi tag, jelenleg Pesten hitszónok és a rend tanácsosa, szül. 1810. apr. 15. Püspökiben, Vas megyében. Tanult Kőszegen. 1826-ban lépett a szerzetbe, s a felsőbb tudományokat Esztergomban és Posonyban végzé; áldozárrá Posonyban 1833-ban szenteltetett föl. Mint ilyen legelőbb hitszónok Komáromban, később theologiai tanár Esztergomban, s 1842-ben Érsekújvárt gymn. tanár lett. 1852-ben Szent-Antalban a ház főnökévé választatott, innen Pestre rendtanácsosi minőségben tétett át. — Még mint theologus több alkalmi verset készített, mellyek nyomtatásban is megjelentek. Ezek közt az érsekújvári gymnasium megnyitására készített „Emlény“ czim alatt Komáromban 1842-ben látott világot. Mult évben pedig az esztergomi basilika fölszentelésére bocsátott közre verseket. 1855-ben Pesten a b. Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepén mondott jeles szent beszéde jelent meg. Az 1856-iki „Religio“-ban „A betegek látogatásáról“ irt egy cikket, azonfölül a magyarországi fogolyváltó (trinitarius) szerzetesek történeti vázlatát közlé. Van egy nyelvészeti értekezése a tájszavakról a magy. akadémia 1855-ki Értesítőjében. Kéziratban egy kötetnyi missioi és más egyházi beszédei várnak sajtóra.

Báró Podmaniczky Frigyes, hazafi lelkületű regény-Magyar Írók.

író, szül. Pesten 1824-ben. Első éveit atyja házában töltötte; később három évig Miskolcra, azután négy évig Pesten, végre mint jogász egy évig Késmárkon szép sikerrel végző tanulmányait. Keble vonzalmát követve már jogász korában kísérté meg erejét az irodalom terén, kisebb czikkeket s fordított dolgozatokat küldvén a lapokba, de sikertelenül. 1846-ban, visszatérvén külföldre, egy évig tartott utazásából, uti tárczája kidolgozásához fogott; de e munkájában megzavarta őt az 1848-iki forradalom, melyben mint honvéd vett részt. A forradalom után a cs. kir. hadseregbe soroztatott, honnan 1850-ben tért haza. A nyilvános pályáról, melyre magát kiképezé, leszoríttatván, írói pályára lépett, s ebbeli működésének eredménye eddig a következő: bátoríttatva néhány jóakarói által 1853-ban „Uti naplóját” bocsátá közre; ugyanazon évben jelent meg „A fekete domino” című regénye; 1854-ben „Az alföldi vadászok tanyája,” s 1856-ban „Tessék ibolyát venni” című regényei láttak világot. Ezeken kívül közlött néhány cikket a Család könyvében, Déli- és Hölgyfutárban.

Podrányi Endre, sz.-ferencz-rendi szerzetes, illy című könyvet adott ki: „Len kötelecske, azaz: a Seraphicus szent Ferencz Atyánk Magyarországa B. Asszonyi Provinciában elterjedett korda viselő Atyafiak kongregatzióinak Regulái.” Posony, 1768. E könyv valószínűleg Németh Péter, szintén sz.-ferencz-rendi szerzetes hasonló című s tartalmu könyvének második kiadása.

Pongrácz Boldizsár (szentmiklósi), illy című munkát írt: „Az embernek e világi életben legszükségesebb és leghasznosabb mestersége.” 1783.

Pongrácz József, szül. 1778-ban, pappá szenteltetett 1801-ben, miután a posonyi seminariumban elvégezte iskolai pályáját. Három évig karkáplán volt; 1805-ben a hetesi plebániát nyerte el Somogyban. Erről 22 év múlva lemondott és a nevelőképzők lelkiajtjává rendeltetett; ez állomását ismét fölcserélte az elői plebániával. A fáradhatlan munkás férfinak jelesb dolgozatai ezek: 1) „A hét

szentségekről és a sz. Mise áldozatról.“ 1 köt. Veszprém, 1838. 2) „Szent Ágoston vallomásainak XIII. könyve.“ U. o. 1842. 3) „Szalezi szent Ferencz genevai püspök Philotheája.“ U. o. 1852.

Csenkeszfai ifj. Pócs Endre, költő, egy kötet verset bocsátott közre két részben; az első részben Aeneas Sylvius írásaiból Senai Lucretia életét és halálát írja le; a másik rész elegyes magyar és latin verseket tartalmaz. Az előszóban a költészet szükségét, és annak okát fejtegeti: miért találtak Magyarországon kevés nagynevű költők. Megjelent Posonyban, 1791. 8dr. XXXIV és 238 l.

Pór István, előbb paulinus, később világi pap, illy czim alatt írt egy könyvet: „Jámbor élet, szoros ösvény.“ Nagyszombat, 1797.

Potyondi Ráfael, remete sz. Pál rendjének áldozópapja, illy czimű munkát írt: „Az áhitatos magyarság számára dicsőséges szűz szent Margit IV. Béla magyar király leányának tisztelete.“ Pest, 1805.

Prágai Endre, ref. lelkész volt Szerencsen. Guaevara Antal M. Aurelius császár életéről szóló híres munkáját fordítá magyarra; melly Rákóczy György borsodi főispán és Lórándfi Susanna költségén „Feiedelmec serkentő órája“ czim alatt látott világot Bártfán, 1528. ivrében.

Pray György, nagytudományu jezuita, s halhatlan nevű történetírónk, szül. Posonyban 1724. sept. 13-án, mások szerint 1723. sept. 11-én Érsekújvárott, hová anyja, ki Posonyban lakott, férjét követte. Atyja tyroli származásu katona volt. György Posonyban nevelkedék s az alsóbb iskolákat is ott járta. A költészetet a bécsi Therezianumban tanulta, később azt Győrött ismételte, honnan a bölcsészeti és jogi tudományok végett Budára küldeték a szerzet által, mellybe már 16 éves korában belépett; s a fogadalmak letétele után buzgalommal tanárkodék Pécsen, Nagyváradon, Rosnyón és Trencsinben. 1749-ben költészet tanára lett Nagyszombatban, melly minőségében 1759-ben a bécsi Therezianumhoz tétetett át, hol egyszersmind gr. Salm házához

rendeltetett nevelőül. Egy év múlva mint hittanár a nagyszombati egyetemhez tért vissza. — Már a bécsi Theresianumnál adá jelét a magyar történetkutatás iránti hajlamának, mely lelkét később is lelánczolva tartá annyira, hogy gyakori szorgalmazása következtében tanári hivatalától fölmentetvén, Székesfejérvárott, Komáromban és Posonyban tartózkodék, s egész idejét történeti adatok gyűjtésére, a magy. történet írására szentelé. E foglalkozása közepett találta őt a rendnek 1773. történt eltörölterése, s már akkor a történetírás mezején kivivott hírnevének köszöné, hogy M. Therezia által kir. történetiróvá nevezteték ki. Később, midőn a magyar egyetem Nagyszombatból Budára téteték át, Pray lett az egyetemi könyvtár őre. 1780-ban lemondott ezen hivataláról, s csak midőn az egyetem Pestre költözött át, azt ujra elvállalta. A munkái által Europaszerte elhírlt férfit II. Leopold király nagyváradi kanonokká, I. Ferencz pedig tormovai Bold. Szüizről czimzett apáttá nevezte ki. Meghalt Pesten 1801. sept 23-án. Utolsó munkája, mely közt őt a halál találta: „*Epitome rerum in Hungaria sub Josepho II., Leopoldo II. et Francisco II. gestarum.*“ — Kéziratait József nádor ezer pforinton vette meg. 2102 válogatott könyvből álló könyvtárát az egyetemi könyvtárnak ajándékozá. Eltemettetését a magy. kir. egyetem a nagy férfinhoz illő fényvel tartá meg. Halotti beszédet fölötte Schaffrath mondott, mely nyomtatásban is megjelent, s a jeles történet-író érdemeit kellő világosságba helyezi. — Örök becsü munkái, számszerint 30, kevés kivétellel hazánk történetét tárgyazzák. Legkitünőbbek: 1) *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum ab anno ante Christum natum 210. ad Annum Christi 997. deducti et maximam partem ex Orientis Occidentisque rerum scriptoribus congesti.* III rész. Ajánlva van M. Therezia királynénak. Megjelent gr. Kálnoki Lajos költségén Bécsben, 1761—1770. ivrétben. 2) *Annales Regum Hungariae ab anno 997 ad obitum Ferdinandi I. seu annum 1564. deducti.* IV rész. Bécs, 1763—1770. ivr. 3) *Supplementum ad Annales veteres*

Hunnorum ect. Nagyszombat, 1764. 4) *Dissertationes Desiderii et Prayi de origine Hungarorum*. Tomi III. Kalo-
csán és Pesten, 1769—1771. ivr. 5) *Vita S. Elisabethae Vi-
duae et B. Margarithae Virginis*, quarum illa Andreae II.,
haec Belae IV. Hung. regum filia erat. Nagyszombat, 1770.
6) *Dissertatio Historico-critica de S. Dextra S. Stephani I.*
Hung. Regis. Bécs, 1771. 4dr. 7) *Dissertatio de S. La-
dislao Rege Hungarorum*. Posony, 1774. 4dr. 8) *Disser-
tatio de Salamone Rege et Emerico duce Hungariae*. Po-
sony, 1774. 9) *Supplementa ad Annales Hunnorum ect.*
Nagyszombat, 1775. 10) *Specimen Hierarchiae Hungari-
cae*, complectens seriem chronologicam Archiepiscoporum
Hungariae cum rudi Dioecesium delineatione ect. II rész.
Posony és Kassa, 1776—1779. 11) *Diatriba in Dissertatio-
nem de S. Ladislao Rege ab Antonio Gánóczy conscriptam*.
Kassa, 1777. 12) *Index librorum rariorum Bibliothecae*
Universitatis regiae Budensis. II kötet. Buda, 1780. 8dr.
13) *Historia controversiarum de ritibus sinicis*, ab earum
origine ad finem compendio deducta. III kötet. Buda és
Kassa, 1789. 14) *Historia Regum Hungariae Stirpis Au-
striacae*. III rész. Buda, 1799—1801. 15) *Syntagma hi-
storicum de sigillis Regum et Reginarum Hungariae pluri-
busque aliis*. Halála után megjelent mű, szerzőnek életira-
tával, a Paintnernek a szerző munkáit illető bírálataival.
Buda, 1805. 16) *Epistolae procerum Regni Hungariae ab*
Pest, 1490. ad annum 1711. collectae. III kötet. Bécs és
anno 1805—6.

Predmerszki Márton, posonyi kanonok, közkedves-
séggel fogadott könyvet adott ki illy czim alatt: „*Lelki ka-
lendárium*, azaz: a Sz.-Írásból és Sz. Atyákból mindennapra
kiválogatott czikkelyek.“ Posony, 1791. II. kiadás U. o. 1797.

Prónai Pál, nógrádmegyei főnemes, irt „*A szőlők-
nek plántálásáról, helyes mivéléséről s a boroknak gondos
megtartásáról való oktatásokat*. Pest, 1786.

Pucz Antal, nagy-bajcsii plebános, magyarra fordítá
és kiadá Lancelin „*A vallás győzedelme a mai hitetlenek és*

uj bölcsek ellen" czimü könyvét. Komárom, 1797. 8dr. 339. lap.

Rácz Sámuel, tudományáról híres orvos doctor és tanár volt a budai, később pesti egyetemnél. Munkáinak czimerei: „Orvosi oktatás.“ Először megjelent 1776. Másodszor, 1778. s más nyelvekre is lefordíttatott. „A skarlátos hidegnek leírása és orvoslása.“ Pest, 1784. 8dr. 149 l. „A physiologiának rövid summája“ a szerző képével. Pest, 1789. 8dr. 239 l. „A borbélyi tanításoknak első és második darabja.“ Pest, 1794. 8dr. I. 440, II. 383 l. Lefordítá és kiadá Störk orvosi tanítását (2 köt. Buda, 1778—80.), és Haeckel a saletromfőzésről irt könyvét. Azonfölül irt egy orvosi gyakorlati könyvet „Orvosi Praxis“ czim alatt két kötetben. Budán, 1801. I. 24 és 579 l. II. 20 és 800 l. „A Saletromfőzésnek modja.“ Buda, 1780. „Anatomia és Chirurgia.“ U. o. 1781. „A borbélyiságnak eleji.“ U. o. 1781.

Rajosányi János, jezuita, Györgynek, bölcsészettéről és tudományáról híres jezuitának testvére, szül. Nyitrán, 1671. jun. 23-án. 17 éves korában lépett a szerzetbe, s mintán letevő a fogadalmakat, kiállá az előirt szigorlatokat, bölcsészet- és hittudori koszorut nyere. Kitünő észtehetségéről bizonytságot tesz az is, hogy a mathesist mester és utmutató nélkül olly sikerrel megtanulá, miszerint képes volt azt rendtársainak mint tanár előadni, sőt későbbi éveiben is e tudományban tünteté ki magát leginkább. Előbb több helyen a bölcsészettet és theológiát tanítá, azután a rend házait több éven át bölcs tapintattal kormányzá. Sok ideig az ő atyai gondjaira volt bízva a nagyszombati nemesi nevelde és a kassai seminarium kormányzása. Kassáról Kolosvárra küldetett akadémiai igazgatónak, hol az akkor uralkodott éhség és döghalál alkalmával emberszeretetének fényes tanujeleit adá: pénzzel, élelemmel, tanácscsal támogatván a szűkölködőket. Kolosvárott ő veté meg alapját a Szentháromság tiszteletére emelt nagyszerű templomnak (1718. mart. 12) és szobrot emelt ugyancsak a Szentháromság tiszteletére, mint a mellynek védésében az unitariusok

ellen sokat fáradozott. Meghalt az érdeemes férfiú Nagyszombatban 1733. mart. 12-én. — Munkái: 1) „Az igaz és nem igaz vallásnak próbaköve.“ Nagyszombat, 1724. „A hitnek igaz és csalatkozható reguláiról.“ U. o. 1724. „Ingadozó catholicus.“ Kassa, 1716. Tárgyazza az unitarius vallás ingadozó állapotát. Mindhárom megjelent latinul is. Ezekenfölül latinul: „Signa Ecclesiae seu via facilis in notitiam Ecclesiae Christi veniendi.“ Kassa, 1728. „Viator Christianus ad Coelestem patriam directus“ (lelkigyakorlatok). N.-Szombat, 1729. „Fides Salutaris soli religioni Romano-Catholicae propria.“ U. o. 1731. „Itinerarium Athei ad veritatis viam deducti.“ Bécs, 1704. Másodszor Nagyszombat, 1737. „Commenta adversus S. Rom. Cath. Ecclesiam pridem ab aliis detecta, denuo exposita et refutata.“ Kassa, 1745. „De Unitariorum religione ratiocinans Catholicus.“ Kolosvár, 1773. Magyarra lefordítottatott Mihalecz J. által.

Ráth Károly, szül. 1829. febr. 20. ág. vallásu szülöktől Győrött. Atyja Károly, győri polgár s gabonakereskedő, ivadéka azon Ráth Illyésnek, ki a XVII. században Levél nevű mosonymegyei helységről szakadt Győrbe, hol polgár és mészáros volt, s kinek déd-unokája volt Ráth Mátyás győri evang. lelkész s az első magyar ujság ismeretes írója s megalapítója. — Atyját még gyermekkorában elvesztvén, anyja, nemes Kéler Zsuzsanna gondos ápolása alatt nevelkedett. Tanult Győrött az evang. gymnasiumban, később Posonyban az ev. lyceumban 1841—48-ig. Buzditattva különösen a jeles győri tanár Turcsányi János által, korán kezdett a történeti kutfők s különösen a codex diplomaticus tanulmányozásához. Később befolyással volt rá az okmánytan tanulmányozásában a győri akademiabani történelemtanár Maár Bonifác is, kinek iskolájából több jeles tudósunk s írónk került ki. — Még mint tanuló 1846-ban bocsátá közre a „Hazánk“ czimű, Győrött Kovács Pál által kiadott folyóiratban Győr városának rövid történetét; s ekkor kezdett már „A magyar királyok utazásai“ czimű irat kidolgo-

zásához; mellynek megírásával azóta szüntelen foglalkozik, mindenfelől gyűjtve a királyi okmányok keltének adatait. Ilyen, ugynevezett „Itinerariumok“ megírása az újabb időben a történelmi kutatóvizsgálat különös kellékévé lön. Nálunk a kezdetet egyes későbbi időszakra nézve a korán elhunyt Gévainak köszönjük; s jelenleg Ráth munkájától várhatjuk, hogy általa történetünk előbbi szakaira nézve is sikerülend világot deríteni s a történetünkbe becsuszott számos chronologiai hibákat kiigazítani. Az 1848-iki viharos idők megszakíták irónk tanulmányait is; mint honvéd részt vett több ütközetben. A forradalom után visszatért előbbi tanulmányaihoz Győrbe, hol azóta szakadatlanul gyűjti munkálataihoz az adatokat. Számos magány levéltárakon kívül átvizsgálta Győr, Vas és Veszprémmegyék levéltárait. Saját okirati gyűjteménye már is a 2000 számot felülhaladja, mellyből már eddig is érdekes közleményeket vetünk a „Magyar Múzeum“ több évi folyamában, irónknak az okmánytanbani kitűnő jártasságát s avatottságát tanúsító jegyzeteivel. Közelebbről Eszterházy Miklós Nádor 100 levelét közli az akadémia 1857-iki Történelmi Tárában. Előbb pedig az Uj M. Múzeumban adta ki Győr megye főispányai történetét. Legújabbán a győri olvasó egyeslet könyvtárnokának elváltasztá s ujonnan alakított 4000 kötetnyi könyvtárának rendezésével s felállításával bizta meg, mit ő rövid idő, néhány hét alatt bevégezett. Jelenleg fenemlített nagyobb terjedelmes munkáján kívül, dolgozik szintén a nádorok és erdélyi fejedelmek utazásain, a győrmegyei protestantismus és Koronczó helység története leírásán. Érdekes adatokat közölt szintén a „Religio“ 1855-iki folyamában a győri püspöki megyét illetőleg. Ráth ezen igyekezetei annál inkább megérdemlik a közméltánylást, minél ritkébbak fiatalabb íróink között azok, kik a sok fáradságot s alapos tanulmányt igénylő okmánytant művelik; s minél szükségesebbek ezen vizsgálatok történelmünk számos hiányai pótlására s homályos szakai felderítésére.

Ravazdi András, biharmegyei táblabíró, illy czimű

könyvet adott ki: „Méh-Tolmács,“ verses todalékkal; a többi közt egy méhes és virágos kertnek versekbe foglalt leírását és Fize tragoediáját három részben. Diószegen, 1791. 8dr. 371 l.

Redmetzi János, a 17. század elején élt tudós férfiú, egy könyvet adott ki, melly Bethlen Gábor élettörténetét és cselekedeteit tárgyalja illy czim alatt: „A felséges Bethlen Gábornak Isten Anyaszentegyházával tselekedett jótéményeiről való könyv.“ A kiadás éve és helye nincs megnevezve.

Remellay Gusztáv, jelesb novella- és regényíróink egyike, szül. 1820. jan. 6-án Pesten; nevelkedett Szolnokon, hol atyja kir. sóházi hivatalnok volt. A gymnasialis iskolákat Pesten és Szegeden végezte szép sikerrel, s már ekkor nagy vonzalmat tanusított a költészet iránt. A philosophiát Pesten, Váczon és Szegeden végezte. Jogász Egerben, joggyakorlaton Batta Samu pestmegyei főbírnál, jurátus Dokus László ítélőmesternél volt. Jelenvala az 1837-iki országgyűlésen. Az ügyvédi vizsgálatot 1840-ben tette le, s még azon évben Pest város tiszteleti alügyészévé választatott. Mint ilyen sokat fáradozott a pesti dolgozóház létrejöttén, mellynek hasznára egy kötet eredeti beszélyt adott ki. Mint író legelőször a Rajzolatokban lépett föl, azután különféle lapokban több politikai értekezést, s a szépirodalmiakban történeti elbeszéléseket írt, mellyek közül Tábori Erzsók, A cserkesz vendége, Tomori Pál, az akkori irodalom jobb termékei közé tartoztak. — Ujvidékről nőszülén, ugyanott városi főjegyzővé neveztetett ki, és sokat küzdött a magyar nyelv érdekében. — 1847-ben „A nőnem befolyása hazánk multjára“ czim alatt érdekes regényes kronikát írt a nőnem számára. Fordított számos szinművet, ilyen: „A vadonfia.“ Az 1848-iki forradalom alatt mint tolmács a belügyministeriumnál, később mint hadbíró hivataloskodott; miért 1850-ben 14 évi várfogságra ítéltetett. 1856. júliusban kegyelmet nyert. Fogságának ideje alatt ál-név alatt több szindarabot lefordított, a Délibábian és

Hölgyfutárban több beszélyt közlött. Ugyanezen fogsága alatt irta „Hunyadi János“ című 2 kötetes regényét. Kiszabadulása óta igen gyakran találkozunk a lapokban szépirodalmi dolgozataival. Egy ideig a „Magyar Sajtó“-nak, később a „Magyar Néplap“-nak volt dolgozótársa. Legközelebb beszélytárt indított meg az ifjúság számára, melyből eddig két füzetkét birunk „Julcsa a század leánya“ és „Huszár és kedvese“ cím alatt.

Remetei Narcissus, sz.-ferencz-rendi szerzetes „Titkos értelmű rózsa“ (Bécs 1698.) csudatevő Máriakép történetéről és eredetéről szóló könyvet hagyott hátra.

Repiczky János, nyelvtudós, magyar akadémiai tag, szül. Uj-Barsban 1817. april. 23-án. Atyja mészáros volt ugyanott, s később Korponára tévé át lakását, hol a szégyensorsu de tanulni vágyó ifjunak alkalma nyílt a nyelvészeti osztályokat kitűnő sikerrel bevégezni. Innen Selmeczre ment, s magán oktatással keresve élelmét, végezte be a humaniorákat és a bölcsészetet, valamint a posonyi evang. lyceumban a theologiai tudományokat. Posonyban ekkor ébredt föl benne a keleti nyelvek szeretete; a heber és arabs nyelveken kívül magán szorgalommal a török nyelvet is magaévá tette. — 1842-ben a posonyi ev. tanintézet segedelmével Tübingába ment a theologiai tanulmányok bevégzésére, hol azonban a keleti irodalmat tévé tanulmányozása tárgyaul. Szorgalmasan látogatta Ewald előadásait a sanscrit nyelvből s minden idejét a keleti irodalom, föld és néprajz, bölcsészet és vallások, történet és költészet tanulmányozására szentelte. Tübingát elhagyva, Bécsben állapodott meg, hol egy ideig a perzsa nyelvet tanulmányozta. Azontul Pesten tartózkodott, magán tanorákból szegényül élésködve. 1847-ben a vidéken lelt nevelői állomást, s ugyanazon évben választatott meg a m. akadémia tagjául. 1848-ban Pesten az akadémiai könyvtárnál irnokul alkalmaztatott, s irnoki csekély jövedelemből tengődött 1851-ig, mikor öt akkori id. polgári kormányzó b. Geringer a pesti

egyetem mellé a keleti nyelvek magán tanárává nevezé ki. — Meghalt 1855. mart. 25-én, élte legszebb korában, a magyar nyelv és történettudomány nagy kárára. Repiczkynek széles tudományáról és a keleti, különösen török nyelven belüli alapos jártasságáról nyomtatásban és kéziratban hátrahagyott művei tesznek tanuságot. Pyrker-képtárnak József nádor névnapján történt megnyittatásakor arab költéménynyel üdvözölte a szép napot és annak ünnepeltjét, mellyhez magyar fordítást mellékel. A m. akademiának „Arab nyelvtant“ adott át, melly ahhoz értő bírálók előadására sajtó alá érdemesítették. Az 1846-iki Társalkodó lapjain az arab költészet ismertetését közlé. 1848-ban Szegeden közrebocsátá „Keleti órák, költészet, történet és nyelvtudományi tekintetben“ I. füzetét „Párhuzam az arab, persa és török költészet közt“ czim alatt, melly vállalatának folytatását a bekövetkezett forradalom, de még inkább a részvétlenség megghiusítá. Egy Török nyelvtant is adott ki. A magyar akademia 1851-ben őt a magyar történeti kutfők gyűjtésével és ismertetésével bizta meg; e megbizátás gyümölcsei lettek a török-magyar kori történetirást érdeklő bécsi kéziratok lajstroma, a jászberényi török levelek másai és forditása, Naima török történetiratainak kivonatos fordításai, mik közöl a váczy táborozás kezdetét 1596. Szaturdzsi Mahomed tábornagy dolgait, a zsitvatoroki béke történetét, Hatvan és Eger ostromát és meghoditását 1596. adá elő az akademia üléseiben; továbbá Dzsafer pasa névtelenének magyarországi emlékiratait, lévai török levelek fordítását stb. olvasá föl, mikre nézve 1854. az akademia történelmi osztályának tagjául neveztetett. Ezeken kívül több folyóiratot becsesített apróbb historiai közleményeivel; névszerint az U. M. Muzeumban a zentai ütközetet török írókból, az arab rimes prosát és Haririt ismertette stb. Kéziratban az akademiánál letéve maradt tőle „Szela-deddin története,“ keleti forrásokból dolgozva, de tekintettel a középkori keresztény tudósításokra is.

Révész Bálint, debreczeni lelkész s tiszántuli egyház-

kerületi főjegyző, s ezen egyházkerület egyik legkitünőbb hitszónoka, született Debreczenben 1816. jan. 16-án közrendű szegény szülőktől. Tanult Debreczenben 1832—38-ig. Tanulmányai végeztével köztanító s később senior volt. 1842-ben az egyházkerületi közgyűlés az akkor ujonnan fölállított gyakorlati lelkészettani tanezékre tanárrul választotta el. Az 1843 és 44. éveket előbb Lőcsén a német nyelv gyakorlása kedvéért, majd lelkészi gyakorlat kedvéért Szalontán és Bösörményben s végre külhoni utazással töltötte el, meglátogatván a berlini lipcsei, halái, göttingai stb. egyetemeket. Tanári hivatalát 1844. nov. havában kezdette meg s folytatta 1855. szeptemberig, mikoron Szoboszlai helyébe lelkészül választatott el. 1856-ban a tiszántuli kerületi főjegyzővé emeltetett. Nyomtatásban megjelent munkái: „Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok templomi használatra“ (1847. második kiadás 1854.). „Köznapi imádságok templomi használatra“ (1850.). „Imakönyv prot. keresztények számára magános használatul“ (1851.). „Egyházszertartási beszédek“ (1853.). Ezeken kívül kiadta Lakatos József „templomi és halotti egyházi beszédeit“ 2 füzetben; jelenleg Szoboszlai munkáinak kiadásával foglalkozik.

Révész Imre, szül. 1826. januar. 14-én Szabolcsmegyében, Uj-Fehértón, hol atyja Révész Pál községi jegyző volt. Már első gyermekségében idegen helyre mostoha keblű rokonok közé jutott, s mire 9 éves korában atyját is elveszté; szívtelen emberek között nevekedve sokat nélkülözött, túrt és szenvedett, nem élvezvén a szülőföld, atyai ház és családi kör boldogító örömeit. Elemi tanulmányait a tiszadobi iskolában kezdette, hol írni térden állva egy rongyos kemencze patkáján tanult; folytonos küzdelem s nélkülözések közt vergődött föl a gymnasiumba, melyet H. Bösörmény- s Debreczenben végzett. Ugyanitt végezte hat év alatt akademiái pályáját is kitünő sikerrel. Magán szorgalma s igyekezete őt már akkor annyira társai fölé emelte, hogy az ottani tanuló ifjuság olvasóköreinek előbb könyvtárnokává, azután elnökévé lőn. Iskolai tanulmányai mellett figyel-

me a történelmi és nyelvészeti tudományok felé fordult kiválólágg; és midőn 1844-ben a magyar kir. egyetem részéről a Schwartner hagyomány szerint Europaszerte ezen pályakérdés tüzetett ki: „*Judicare causas, cur regnum ab Hungaris sacculo IX-o in Europa conditum validius constitit, ac alia regna, tempore migrationis gentium ab Hunnis, Gepidis, Avaribus ceterisque populis ad Danubium et Tibiscum fundata*“ — noha még alig volt 19 éves, pályázni mert; s ámbár beadott művét már néhány hó múlva is olly csekélynek találta, hogy azt visszavenni szándékozott, a jutalmat mégis a többi pályázók közt ő nyerte el; a mint ez az 1846. hírlapok hirdetéseiben olvasható volt. Főlsőbb iskolai tanpályája bevégezte után egyéb szokott iskolai hivatalok mellett, két évig a III-ik, egy évig pedig a VI-ik gymnasiumi osztály tanítója volt, s utolsó évben akademiái segédtanárságot is viselt. 1849–50-ben szintén főiskolai ideiglenes könyvtárnok volt; melly helyczete irodalmi és könyvészeti látköre szélesbitésre igen jótékonyan hatott. A tudományok terén való igyekezetében különösen egyedül a jeles Lugossy volt vezére, ki utóbbi iskolai éveiben nagy részvéttel segítette, bátorította s utasítá tanulmányaiban. — 1851-ben már balmaz-ujvárosi lelkészszé választatott; de mielőtt hivatalába lépne, még egy időt a bécsi protestans theologiai intézetben töltött mint rendes hallgató; hol különösen a cs. könyvtárt is nagy szorgalommal látogatta; leginkább a nemzetünk történetére vonatkozó codexeket, régibb magyar nyomtatványokat s az egyetemes nyelvészetet tanulmányozván. Innen a külföld beutazására indult. Meglátogatta Németalföldet - Hollandiát, Belgiumot, Rajnamentét, Schweizot, Piemontot, s Lombard-Velenczén keresztül, Trieszten s Laibachon át ért vissza Bécsbe. Berlinben huzamosb ideig tartózkodott, theologiai és bölcseleti hiresebb tanárok leczkélit látogatva. Ezen utjában a protestans egyházi és iskolai életre, a könyvtárakban pedig a magyar nyomokra mindenütt különös figyelmet fordított. Tapasztalásai eredményének részét az 1852-iki Magyar Hírlapban közölte. Bal-

maz-ujvárosi lelkészkedése alatt a debreczeni főgymnasiumba a magy. irodalom, a kecskeméti reform. collegiumba pedig a theologia tanárává hivatott meg. Mit ő azonban el nem fogadott, nyugodt lelkési állomásán a nyelvészeti és történelmi tanulmányoknak kívánván élni. Mig 1854-ben a szentesi kitünőbb egyház lelkipásztorává választatván, itt is csak két évet töltött, mert már 1856. a debreczeni egyház egyik predikátoraul lön, s egyszersmind egyházkerületi jegyzőül is megválasztatott. Nagyobb önálló munkái, melyek megírására a magyar protestans egyház jelen állapota által indittatott, a következők: 1) „A Protestans Egyházalkotmány alapelvei.“ Szarvas, 1856. 2) „Vélemény a magyar Protestans Egyházalkotmány főpontjai fölött.“ Debreczen, 1857. 3) Forditá Hagenbach „A Theologiai tudományok Encyclopoediája és Methodologiája“ (Pest. 1857.) czimű könyvét. Nyomtatásban megjelent egyes alkalmi egyházi beszédein kívül, még különféle lapokban és folyóiratokban is megjelentek tőle nevezetesebb értekezések és bírálatok, mellyek alapossága és tudományossága által a szakértő közönség figyelmét magára vonta. Illyen: „a magyar helynevekről“ nyelvészeti értekezése, és többrendbeli közleményei az „Uj Magy. Muzeumban;“ Erdélyi és Ballagi közmondásai gyűjteményének és Jerney „Palócz krónika“ és „Magyar nyelv kincsek“ czimű művei bírálatai, és mások. Mindezen iratai nálunk ritka alaposságu történelmi s critical tanulmányairól tanuskodnak, mellyek, valamint férfias és szabatos nyelve és irálya, széles és kimerítő olvasottsága Révész miltán irodalmunk kitünőbb férfiai sorába emelik, mint kitől még szintén igen becses munkákat várhatunk; miután jelenleg is hivatásabeli sűrű elfoglaltsága között a magyar protestans egyház és egyházi irodalomtörténet megírásán fáradozik, mit irodalmi élete kitünő czéljaul tűzött ki, s mellynek megírására vallásfelekezetének bizonyára egyik legalkalmasabb férfja.

Roboz István, költő, szül. Köttsén, Somogy megyében, 1827. oct. 27-én, előkelő nemes szülöktől. Tanult a

pápai főiskolában, s munkás tagja volt az ottani képző társulatnak: az ifjúság szépirodalmi lapja „Oltár“ czim alatt több ideig az ő szerkesztése alatt jelent meg. Hazai költőink közül Kölcseyt és Vörösmartyt, a külföldiek közül Byront és Hafizt tanulmányozta. 1848-ban végzé el a jogi tanulmányokat. 1849-ben kormánybiztos volt Somogyban. Jelenleg szülőhelyén a gazdaságot gyakorlatilag üzi, s üres óráit az irodalomnak szenteli. — Első költeményeit még mint tanuló a győri „Hazánk“-ban közlé Labora álnév alatt, s a nevezett lapnak rendes munkatársa volt. Nagyobb beszélye a Pesti Napló tárczájában látott világot „Egy talált napló töredékei“ czim alatt. Azóta sűrűn találkozunk nevével a szépirodalmi lapokban. Dolgozatai közt kiemelendők: „Simon kapitány“ (regény Feval után a Hölgyfutárban); „Mi Atyánk“ (a Családi lapokban); „Balaton szerelme“ (rege, önállólag is megjelent ez évben). Továbbá: Költészet a Sióban; Még is vannak Rómeok és Juliák? Az utolsó Mi- atyánk; Bokor reszket; Az utolsó templarius ábrándja stb. Kéziratban sajtóra vár: „Nádasdyak“ eredeti regény; „Harold, az utolsó százsz király“ (fordítás Bulwertől); „Csilagtelen éjszakák“, s több beszélyei. Költeményeit, elég költői erő, kötetlen műveit erkölcsi alap és irány, komoly mély aesthetikai nézet jellemzik. Ohajtandó, hogy szét- szórt műveit mielőbb összegyűjtve adja át a közönségnek.

Rohrer Antal, szül. Tatában 1815. febr. 20-án. Ele- mi és gymnasiumi tanulmányait ugyanott végezvén, 1831. oct. 1-én Trencsinben a kegyesrendbe lépett. A két évi pró- baidő alatt a tanári pályára készülvén, 1834-ben Nagy- Károlyban a középtanoda II. osztályát tanítá; honnan Vácra küldetvén, a bölcészeti folyamat olly szorgalommal végezé, miszerint 1836. oct. 16-án a pesti egyetem által bölcészettudorságra érdemesítettett. A hittudományt Pesten az egyetemenél tanulá s 1839-ben pappá szenteltetett. A böl- csészeti karnál akkor még divatozott vitatkozásokban szor- galmasan részt vevén, 1841. mart. 2-án a bölcészeti kar

kebelezett tagjává választatott. 1842. nov. 6-án a hittudományból nyert tudori oklevelet. Miután négy évig a pesti gymnasium 4 osztályában tanárkodék, 1844-ben a szegedi lyceum bölcseészeti tanszékére rendeltetvén, a bölcseészet egész terjedelmében adta elő 1850-ig latin és magyar nyelven. Az új szakrendszer behozatala óta a természettant, görög nyelv- és irodalmat, s a bölcseészeti előtant tárgyalja. Nyomatásban megjelent tőle: „Bölcseészeti előtan, azaz tapasztalati lélektan és gondolkodástan a felgymnasiumi ifjúság használatára.“ Pest, 1856. E munka 2-ik részét kéziratban bírja. — Irt nevelési czikkeket is „egy gyermekbárát“ aláírással a Századunkban, — valamint a Nemzeti újságban; ujabban pedig tanügyi tudósításokat a „Tanodai lapok“-ban.

Rozgonyi József, atyja, Gábor halála után egy hónappal szül. sept. 30. 1756. Tolcsván, Zemplénben, s mint három éves kised veszté el édes anyját, Csécsi Zsófiát, s került Csécsi János, hivatal nélküli egykori tanár, mint nagyatyja gondviselése alá Patakra, 1769 évig, mikor ez is meghalt. A tudós férfiú, szintén azzá nevelendvén a gyermeket, annyira vitte, hogy tizenegy éves korában görögül olvashatott, és még nem vala tizenöt éves, midőn 1771-ben a gymnasiumokat bevége s 1772. jan. 29. napján átment a felsőbb tudományok hallgatói közé s nevét az iskolai törvényeknek aláírta. Mint felsőbb tanuló visele könyvtárnoki hivatalt, s tanítá a bölcseészet előismereteit és 1784-ben ama kevés pénzen, mellyet tanulói gazdálkodással meggyűjthete s a nagyatyai hagyatékhoz toldhatott, külföldre indult; de Bécsnél tovább nem mehetett, s ott neki feküvén többek között a rom. kath. egyház hittanának, figyelmet gerjeszte maga iránt, és II. József császártól, személyes kihallgatáson, első nyert további utazásra való engedelmet, s vele nyílt meg ujonnan a külföldi akademiák látogatása. Különösen Hollandiában, Utrechtben, állapodott meg hosszabb időre, a hol is négy évet mulata. Innen átmene Angolföldre, névszerint Oxfordba, néhány hónapra.

Utazott Franciaországban és mulatott Párisban is. Megfordult Schweizban, de utóvégre mégis Göttinga volt második hosszabb tartózkodási helye, hol köte ugyan ismeretiséget tudósokkal, mind nem juthata mégis az akkoriban fölmerült birálati bölcsészet ismeretébe. Hogy ezt elérje, Halában Jakobit, Jenában Reinholdot látogatta meg; ki-elégülést azonban nem talált és visszatérése után mindjárt egy latin munkát írt és adta Kant ellen, mellyben megmutatván, hogy Kant elv nélkül indult, minden rendszere csupa erőtelen alkotmány. Ez a vélemény Rozgonyit a sirig kísérte; abban halt meg. — 1791. évben a losonczy lyceum igazgatására hivatott, és szentelé munkásságát hét évig. Ekkor 1797. évvel Sárospatak hívta meg a bölcsészeti szék-re, mellyet el is foglalt május 2. 1798., s megkezdé tanításait a természeti joggal. Meghalt ápril 25. 1823. Sárospatakon; eltemettetett nagy ünnepélylyel. Nevzetesebb munkáit latinul írta; ilyen mindjárt: „Dubia de initiis transcendentalis idealismi Kantiani. Pest, 1792. Kiadta a bölcsészet történetének, és természeti jog aforizmusait (Aphorismi); Szentgyörgyi logikáját. Magyar művei: Jó gymnasium. Buda, 1791. 8dr. „A pap és a doktor a sinlődő Kant körül.“ (Hely és szerző neve nélkül) 1819. 53 l. 8dr. Vannak cikkei, névszerint „Aristippos védelme“ a Tud. Gyűjteményben. 1822. VII. 52 l. — A latin és görög nyelveken kívül jól ismerte s beszélt a német, angol, franczia, holland nyelvet. Elmés tanító, genialis közlékeny szellem, így társalkodó is.

Rusvay Lőrincz, szül. Jászapátiban. Gyöngyösön a minoriták szerzetébe fölvetetvén, tudománya és buzgalma következtében 1721-ben a rend főnökévé választatott. E minőségében híres magyar egyházi szonoklati által kitünt. 1745. júl. 12-ére, melly napon a jászok és kunok régi kiváltságaik visszanyerése örömnünnepét ülték, „Annus Jubilaei Jazigum et Cumanorum“ című jeles beszédet bocsátott közre. Azonfelől latinból magyarra fordítá Prola József jezuita jeles könyvét, melly „Örökélet napja a boldog halál

órája“ czim alatt látott világot Egerben, 1756. Meghalt Gyöngyösön 1755.

Ruszek József, szül. 1779. Pápán polgári szülőktől. Itt végezte alsóbb iskoláit; a bölcsészetet Győrött, minek végeztével Veszprémben a papi pályára lépett és a theológiát Posonyban végezte el 1800-ban. Onnan visszatérván, előbb papneveldei főügyelővé rendeltetett a papneveldeben. A püspöki szék üresedésben levén, 1808-ban helytartói titoknak lett, és rövid idő múlva a dogmatica-theológiában tanár; végre 1814-ben keszthelyi plebános s egyszersmind sz. Margitról nevezett haholti apát és 1834-ben kanonok Veszprémben, hol 1851-ben meghalt. — Mint tanár irta és adta ki a „Mondolat“ czimű satyricus iratot. Szenvedélyes ellensége volt ő a szóujításnak, mi azon időben kezdett leginkább lábra kapni, s ezen szóujítási viszketegségnek, mint merő ábrándozásnak kigunyolása volt a Mondolat célja. Ezen művét más, komolyabbak előzték meg 1811- és 1812-ben, t. i. „A filozofiának előljáró értekezései“, „A filozofiának sommás rajzolatja vagy encyclopaediája“, és „A filozofiának rövid históriája.“ Mind a három Veszprémben nyomtatott.

Sal Ferencz, fiatal költőink egyike, szül. Gyulán, Békésmegyében 1835. mart. 26-án. A gymnasiumi tanfolyamot Nagyváradon végezte kitünő eredménnyel. Első költeménye a „Hölgyfutár“ban jelent meg 1853.—1854-ben Pestre jött s az itteni jogi egyetemnek rendes hallgatója lön. Költeményei, melyeket formatisztaság, költői gondolatok s eszmeegység kedves olvasmányává tesznek, divatlapjainkban s albumainkban jelentek meg. Egyideig a „Divatcsarnok“, később mint a „Hölgyfutár“ segédszerkesztője működött.

Salánki Györgytől birunk egy könyvet, melyet Erasmus után fordítva kiada e czim alatt: „Roterodami Rezmanna a Keresztényi Vitézségei tanító kézben viselő könyvecskéje.“ Megjel. 1627. Ajánlva van Rákóczy György borsodi főispánnak.

Sallai István, valószínűleg jezuita, „Jó nemes Várad-

nak a farkasok marása ellen orvoslása“ czim alatt Pázmány védelmére irt egy könyvet. Posony, 1630.

Sámsur Mátyás, Jézus társaságának tagja, szül. Horvátországban s meghalt 1685-ben. Hátrahagyott magyar nyelven irt néhány könyvecskét a vallásvitákról, melyek Pósházi, sárospataki, vitatkozásairól nevezetes ref. tanár ellen intézvék.

Sándor István (szlávnitzai), történetbuvár, született Lukán, Nyitra megyében. Nyomatási évrend szerint összeszedve kiadá a magyar könyvek czimeit, végén az írók abc szerinti névjegyzékével, illy czim alatt „Magyar könyvesház.“ Győr, 1802. 8dr. 285 l. Másik terjedelmes munkája „Sokféle“ czim alatt 12 kötetben Győrött jelent meg 1791—1801. „Jelki Andrásnak egy született magyarnak történetei.“ Kis füzetke. U. o. 1791. „Egy külföldön utazó magyarnak jó barátjához küldött levelei.“ U. o. 1793. 8dr. 558 l. „Az orras Ovidnak deákbold fordított változásai.“ U. o. 1792. 8dr. 244 és 32 l. „Az erkölcsi nevelésről“ (Zollikoffer után). Kassa, 1796.

Sándorfi József, szül. Hegyközüjlonon, Bihar megyében. Végezván idehaza alsóbb tanulmányait, Bécsben az orvosi pályára lépett, s ott telepedék le. Nyomtatásban megjelent magyar munkája: „Poetai botanica.“ Versek. Bécs, 1795.

Sántha Mihály, r. kath. lelkész, szül. 1824-ben Bussatornyán, Nógrád megyében. Első nevelését istenfélő szülőitől nyeré. A gymnasialis tanfolyamot Gyöngyösön és Vácson végzé. A bölcsészetet szintén Vácson hallgatta. 1845-ben az esztergomi megyében papnevendéknek vétetett föl, s mint illyen a nagyszombati magyar egyletnek, a papnevendékek közt; elnöke volt. 1849-ben pappá szenteltetett, s 1852-ben óvári lelkészszé neveztetett. — Még 1848-ban irt egy „Honfidalt.“ Később a Honderüben közlött érdekes táj- és várleírásokat prosában és versekben. A Religio szintén hozott tőle néhány dolgozatot. A Pázmány-füzetekben szép egyházi beszédei foglaltatnak. Legujabban a Tanodai

lapok közöltek tőle egy cikket „a nyári iskolák akadályairól.” Érdekeselek a Családi lapokban közlött „Életképei,” mint a mellyek sok phantasiával irvák. A Sz.-István-Társulatnak egy kéziratot nyújtott be „Üveg-e vagy Gyémánt?” czim alatt (Stolz Alban után fordítva), melly kiadásra vár. A kath. Néplapban tanulságos cikkek jelennek meg tőle „Ipolyparti buborékok” czim alatt.

Sárkány Dávid, szül. Rimaszombatban, tanult Patakon különösen 1719-ben, midőn sept. 13. iratott a felsőbb tudományok hallgatói közé. 1722. évben a pataki iskolát Marosvásárhelylyel váltá fel s ott folytatá tanulását. 1729. kiment akademiákra; főleg Utrechtben tanult bölcsészetet, hittudományt és történelmet. Hazajövet előbb ragyistányi; majd csáthi pap Borsodban; aztán 1734. pataki tanár. Székfoglaló beszédet monda: *De profanae eruditionis eximia utilitate in Sacris.* — 1744. a gyakorlati theológiát is előadta. Meghalt Miskolczon, hová öregsége miatt 1758. vonult, 1762. sept. 18. Munkái: 1) *Exegesis Analytica.* Tiguri, 1757. 4dr. 2) *Halotti magyar oratio* Rádai Pál felett. Nyomt. 1735. 4dr. 3) *Theologia practica.* 4) *Metaphysica.* 5) *Geographia.* 6) *Historia universalis.* — A négy utolsó kézirat.

Sárosy Lajos, írói néven Gyula, legjelesb költőink egyike, szül. Boros-Sebesben, Aradmegyében 1816. febr. 12-én nemes családból. Atyja szintén Lajos a borossebesi uradalomban főgazdatiszt volt. Iskoláit a szarvasi iskolában kezdé; innen a mezőberényi gymnasiumban (melly később Szarvasra tétetett át) vitetett, hol tanárának, Molitoriaz Adolfnak saját szavai szerint (l. *Életképek* 1845. 309 l.) „Sárosy már syntaxista korában, prosában, versben, magyarul, latinul dolgozott egyiránt, — s mindig első emi-nens maradt. Már itt fordította gyakorlat kedvéért Berzsenyi fellengő ódait és Csokonainak a lélek halhatlanságáról irt szép költeményét latinra, ez utóbbit elegiacus mértékben. Egy közvizsgálaton önkészítette magyar bucsubeszédét nagy hatással szavalá el, s neve vidékszerre ismeretes lett.” Szünnapjaiban szülőhelyén verseket irt s egy párt folküldött a

„Magyar Kurir“ számára, s ekkor vette föl Lajos helyett a Gyula nevet. 1832-ben Eperjesre ment mint másodévi költészettanuló, hol tanuló-társai felett önkénytelenül is bizonyos felsőséget vivott ki magának. Több tanuló-társával magyar nyelvtanuló társaságot alakított, mellynek dolgozatai „Kis köpü“ czim alatt egy kis emlékkönyvben maradtak fön. Ez kezdeménye volt azon társaságnak, melly később Eperjes magyarosodására nagy hatással volt. Ugyanekkor, valamint későbbben is 1832—37-ig részint mint tanuló, részint már mint gyakornok, sőt megyei tisztialjegyző is a magyar nyelv grammatikáját s történetét hetenkint 6 óra alatt nyilvánosan tanította, s magán órákat is adott. 1837-ben Kassán magyarok számára irt illy czimű grammatikát adott ki: „Nyelvészke, vagy a magyar nyelv főnehézségei, szabályokban, párbeszédekben és példalapokban,“ melly 4 sűrűn nyomtatott ivre terjedő könyvecske felől az egykori „Figyelmező“ dicsézőleg emlékezett. Iskolai és gyakornoki pályájának végeztével letévén az ügyvédi vizsgálatot, Sáros megye másod aljegyzőjévé neveztetett. 1839-ben házasságra lépett Péchy Arnoldinával, kit azonban a halál egy évi együttlét után elragadott, s kit férje több gyengéd dalaiban megíratott. — 1840-ben Sárosv már mint első aljegyző működött a közügyek terén, s ezen működése alatt hathatós nyomait hagyá hazafiui és a nemzeti nyelv terjesztése körüli buzgalmának. Még azon év őszén az aradi váltótörvényszékhez jegyzőül, s nemsokára előadó bírónak neveztetett, s e minőségében működött 1848-dik év május haváig, mikor a pesti váltó főtörvényszéknél láttuk őt alkalmazásban mint előadó ülnököt. Az ekkor beállott mozgalmas időszakban irta „Arany trombita“ czimű költeményét. A forradalom végszakában a pesti al-váltótörvényszékhez elnökké neveztetett ki. A világosi fegyverletétel után három eszten-deig bujdokolt az országban; de Gyöngyösön, hol Sorsich Albert név alatt egy magán intézetben mint tanító működött, elfogatván, két évig tartott bűnvizsga után halálra s vagyonelkobzásra ítéltetett; de kegyelem útján két évi

fogsága után kiszabadult s jelenleg Pesten kizárólag irodalmi foglalkozásból él. Sárosy Gyula mint hivatalnok híres volt rendkívüli munkakönnyűsége- s erélyéről, ki nevezetesen egy alkalommal mint referens másfél nap alatt kétszáz pört volt képes előadni; nevezetes továbbá philanthropicus érzelméről, minek egyik bizonyossága az is, hogy humoristicai fölolvasásai által egy, Aradon fölláltatandó ref. egyház költségeire néhány hó alatt 18000 pforintot gyűjtött össze. — Költészetére nézve ő azon jelesheink egyike, kik a műformára, helyesírásra s szabatosságra legnagyobb gondot fordítanak; kinek valamint nyelvében föl kell ismernünk a magyar szó érczzengését s buzdító bűbáját, úgy képzelme szárnyalásában ama ritka magasságot, képeiben a tiszta körrajzot s elevenséget, melly tulajdonok őt legjelesebb költőink sorába emelik. A lapokban elszórt s különböző időszakokban megjelent költeményei összegyűjtésével épen most foglalkozik, s reméljük, hogy mihelyt sajtó alatt levő s legközelebb szerkesztett „Az én Albumom“ című vállalatával kész, azokat is ujabbán alkalma lesz a közönségnek olvasni. Jelenleg a „Magyar Évlapok“ című folyóiratot is Mészáros Károly társaságában szerkeszti.

Sárpataki Mihály, kolosvári ref. lelkész, tudományának tanuságát adá leginkább magyar nyelven irt munkája által, mellyet a Szentháromságról irt és közrebocsátott illy czim alatt: „Noe Bárkája, azaz: az Atya, Fiu és sz. Lélek egy örökké való Istennek esméreti — — az ő, és uj Testamentomi Írásokat egybe vetvén XXII Demonstrációkban a Sz. Háromság Tudományát megvilágosítani igyekezett.“ Kolosvár, 1681.

Sartori János, énekeskönyvet adott ki illy czim alatt: „Az igaz idvesség útjára mutató lelki óra.“ Wittenberga, 1730. „Idvességre mutató órának IV. része.“ 1773.

Sárváry Ferencz, Pálnak, a debreczeni főiskolai tanárnak fia, szül. 1808-ban oct. 17-kén. Tanulmányait végezte a debreczeni főiskolában. Az 1830-ik évi országgyűlésen mint biharmegyei irnok jelenvolt. 1831-ben ügyvédi okle-

velet nyert, s három évig a debreczeni kerületi táblánál ügyvédkedett. 1834-ben a losonczy lyceumban akkor felállított jogtani tanszékre meghivatván, mint jogtanár négy évig működött. Ez alatt a büntetőtörvény rövid kivonatán, s a magyarországi protestánsok jogaira vonatkozó tanulmányokon kívül, mellyek kéziratban vannak, készítette és nyomtatásban is kiadta „Világosító és rendszeres előadását az 1836-ki urbéri törvényeknek“ 1837. 1838-ban lemondván a jogtani tanszékről, Pestre ment ügyvédkedés végett, s az Athenaeumba több törvénytudományi értekezést irt. 1839-ik év elején Posonyba ment, s az országgyűlésen, mint távollévő képviselője jelenvolt. Ezen országgyűlésről Naplót vitt Antal testvérével együtt, mellynek kéziratban levő több köteteit a debreczeni főiskola könyvtárának ajánlódokozta az 1830-ik évi országgyűlésről vezetett jegyzeteivel együtt. 1840-ben kineveztetett iktatóvá a debreczeni váltótörvényszékhez. 1841-dikben váltóügyvédi oklevelet nyert. 1841-ben kiadta a „Váltótörvény alapelveit Sardagna után;“ 1842-ben pedig a „Földesur és jobbágy kézi könyvét törvényi tekintetben.“ 1847-ben kineveztetett a debreczeni váltótörvényszék jegyzőjévé; 1849-ben főispáni kerületi titkárrá; 1850-ben debreczeni megyetörvényszéki ülnökké; 1854-ben nagyváradí országos törvényszéki tanácsossá, 1856-ban nagyváradí főtörvényszéki tanácsossá.

Sárvári István, sz. Ferencz szerzetének tagja, magyar nyelven kiadott egy könyvecskét „Szent-Ferencz harmadik rendjéről.“ Győr, 1770.

Saur Josepha név alatt fordításban megjelent „A becsületes embernek kézi könyve, avagy mindenütt és mindenkoron szükséges regulák.“ Kolosvár, 1776.

Schuster János, orvostudor, vegytan tanára a pesti egyetemenél, a magy. t. társaság természettudományi osztályának rendes tagja, szül. 1777. maj. 7-én Pécsen; tanult ugyanott, elvégezvén a jogi tanulmányokat is. 1796-ban Pestre jött, s négy évig az orvosi tudományokat tanulta.

1802-beu tudori oklevelet nyert. Ezután egy évig utazást tett Németországban, honnan visszajövéen, előbb gyógyszerészek tanítója lett Pesten; később a kolosvári lyceumnál vegy- és ásványtan, nem sokára pedig a pesti egyetemnél természethistoria professora lett. 1809-től felváltva a vegy-tant, fűvészetet, gyógyszerészetet s kórtant tanította. 1811-ben dékánná, 1821-ben az egyetem rectorává emeltették. Meghalt 1838. maj. 19-én. Munkái: 1) Terminologia botanica. Buda, 1808. Másodszor bővitve 1815. 2) Geschichte der Stadt Pest. 1806. 3) Pauli Kitaibel Hydrographica Hungariae, praemissa auctoris vita. Pest, 1829. 2 kötet. 1830-ban egy általa feltalált chemiai készülék ismertetését közlé. Vannak fordított művei is; ilyenek: „Darstellung der vier Bestandtheile der anorganischen Natur.“ Jena, 1804. „System der dualistischen Chemie.“ Berlin, 1807. Mindkettő Winterle latin eredetije után. „P. Orfilas Rettungs-verfahren bei Vergiftung und dem Scheintode.“ Francziából. Pest, 1819. Folyóiratokban, nevezetesen a Tud. Gyűjteményben, Orvosi Tárbán stb. értekezéseket és bírálatokat közlött; számos értekezései, millyenek a vasról, opiumról stb. neve aláírása nélkül jelentek meg. 1829-ben vezetése alatt jöttek ki magyar nyelven „Gyógyszeres értekezések, mellyeket a magyar nevendék gyógyszeresek közönségesen elmondottak.“ A természettudományokban nagy jártasággal birt, miért, s azon buzgóságaért, hogy gyógyszerésznevendékei közt a magyar nyelvet behozta, a m. akademia által 1831-ben rendes tagul választatott meg.

Sebők József, böcsi ref. pap, magyarra fordította Jablonszki predikáziós könyvét s kiadta „Bölcs Salamonnak utolsó szavai“ czim alatt Kassán, 1792. 8dr. 334 l. Tőle vannak: „Huszonegy erkölcsi predikáziók,“ (francia és latin kutfők után kidolgozva). Kassa, 1792. 8dr. 448 l. Végre „Rövid summája a ker. vallás igazságainak és kötelességeinek. Francziából. U. o. 1790.

Seelmann Károly, erdélyi születésű, s károlyfejevári tanácsnok volt. Munkája: „Minden, Európában, Asiában

és Afrikában volt és mostan virágzó vitéz rendeknek és ordóknak tüköre avagy rövid leírása." Kolosvár, 1793. 8dr. 460 l. Azonfölül több színművet fordított magyarra; ilyenek: „A hássziai hadi tiszt Amerikában." Vigj. 3 f. „Aurelius, vagy a nagylelkűségnek tusakodása." Szomj. 5 fől. „Valér és Aloysia." Dr. 5 fől. „Essex gróf." Szomj. 5 fől. „A minister." Dr. 5 f. „A tettetett beteg kisasszony." „Házi orvosság." Vigj. „Fanni és Mandeville." „Almanzi;" Szomj. Kolosvár, 1793. Laudes után. Végre irt egy tanulságos könyvet gyermekek számára „Gyermekek barátja" czim mel Weisse után. Két részben, Kolosvár és Szeben, 1794.

Segesvári István, orvos Debreczenben, angoltól magyarra fordítá Derhám Vilám windsori kanonok terjedelmes munkáját, s kiadta illy czim alatt: „Physico-Theologia azaz: Az Isten lételének és tulajdonságainak a teremtes munkáiból való megmutatása." Bécs, 1793. 8dr. 752 l.

Sigrai Ferencz, szép elmélkedéseket hagyott hátra „Az Ur Jezus Krisztus kinszenvedésének tüköre" czim alatt. Posony, 1643.

Siklósi István, apagy reform. predikátor, két verses könyvecskét hagyott hátra illy czimek alatt: „Emlékeztető versek" (a szentírásról), és „Kereszténység ábrázattya." Megjelent mindkettő Posonyban, 1791.

Simon Máté, előbb pálos szerzetes, később a szerzetből kilépén, kárászi plebános lett. Jeles hitszónok. Egy predikátiója „Beszéd a religiónak három rendbeli ellenségei ellen" Vácson, 1799-ben jelent meg. Boldog Asszonyról számra 40, továbbá sz. Annáról, Joakimról és Józsefről szóló predikátióit egy kötetben u. o. 1801. bocsátá közre. 8dr. 549 l. Ezenfölül „Az Ur Krisztusról XXXX egynehány predikátiók." Vác, 1802. 8dr. 679 l. „A káromkodásról tiz predikátiók." U. o. 1795. „Predikátiók." Vác, 1800.

Simon Vincze, premontrai rendü kanonok, szül. 1813. Keszthelyen. Tanulmányait szülőhelyén kezdé, folytatá Veszprémben, s Szombathelyen bevégezte. 1832-ik évben a premontrai rendbe lépett; mint papnevendék Győrött töltött

négy évet, azután a keszthelyi és szombathelyi gimnasiunokban tanárkodott 17 évig. Ezen idő alatt a nyilvános sajtó útján sokoldalú ismeretet és szakavatottságot tanusított; a nemzeti érdekek támogatása tekintetéből több levelet s különféle értekezéseket írt, nevezetesen a *Hirnök és Századunkban* „A köznevelés hiányáról és az uzsoráskodás káros hatásáról;“ a *Magyar Gazdában* „a földművelésről;“ továbbá a növénykosz természetének s tenyészetének fejtegetése mellett annak kiirtási módját mutató meg. Hely és tájrajzai közül figyelmet érdemlenek Szombathely és Muraköz leírása. A magyar gazdasági egyesületnek buzgó pártolója lévén, ennek érdekében több buzdító cikket írt. Ezekon kívül a *Nemzeti Ujság*, *Jelenkor*, *Világ*, *Pesti Napló*, *Magyar Sajtó és Gazdasági lapokban* jelentek meg talpraesett dolgozatai. Közelebb pedig „Szerény szózat a szőlőszet érdekében“ a *Falusi Gazdában* közöltetvén, 10 darab arany tiszteletdíjjal koszorúztatott. — 1856-ban a csornai prépostság javainak kormányzásával bízott meg. Emléke Szombathelyen kedves marad. Mint tanárt általán a köznevelés szent ügye, a magyar nyelv és irodalom székén pedig nyelvünk virágzása hevitette; mint magán férfit a nemesszívűség szép adománya jellemzi, mint író a közérdekű vállalatok támogatása, jólétünk kifejlése, a magyar tudományosság, szép művészet, ipar és gazdaság emelése lelkesíti.

Sipos József, kecskeméti ref. születésű. A tudományos Gyűjteménybe több értekezést írt. Önálló művei: „Oskolai tanítók tárháza.“ Pest, 1817. „Ó és új Magyar.“ Pest.

Sipos Márton, született Zsadányban, Hevesmegyében 1739. Szécsényben sz. Ferencz rendjének tagjává avatott. Végezvén hittanulását, üres óráiban magyarra fordítva kiadta e című munkát: „Az igaz utnak megválasztása a különböző vallásu keresztények között Clericus János reformatus ellen.“ Eger, 1757. 4dr. 268 l.

Sófalvi József, erdélyi ref. consistorium papja, francziából fordítá: „Oeconomia vitae humanae, azaz: az emberi életet igazgató bölcs regulák.“ Kolosvár, 1777. To-

vábbá németből Sulzer J. után: „A természet munkáiból vétetett erkölcsi elmélkedések.“ U. o. 1776.; és „A természet szépségéről való beszélgetések.“ U. o. 1778.

Somodi István, bogárdi és tinódi ref. predikátor, néphez alkalmazott egyházi beszédeit e czim alatt adá ki: „Falusi predikátor, azaz: együgyü elmékhez alkalmazott tanítások.“ 2 kötet. Győr, 1797. 546 és 550 l.

Somogyi Elek minoritától birunk illy föliratu könyvet: „Patientia, barát-tancz (versekben), mellyre minden férfiak és asszonyi rendek hivatalosok.“ Pest, 1794. Továbbá jeles épületes könyvet hagyott hátra illy czim alatt: „Idvességes mulatság, azaz: kérdések és feleletek az anyaszent-egyházban előforduló dolgokról.“ Pest, 1792. 8dr. 521 l. „Mennyei társalkodás.“ Megjelent Pesten.

Somogyi Lipót (perlaki), előbb győri plebános, később kanonok és budavári B. Szűz prépostja, végre püspök ugyanott, szónoklatáról híres férfiú volt. Adott ki „Egész esztendőnek vasárnapira szóló predikátiók“-at, többnyire francia kutfők után kidolgozva. (Győr, 1786. két kötet. 8dr. 390 és 520 l.). Azonfölül nyomtatásban megjelent több alkalmi beszédje; ilyenek: Gr. Eszterházi Károly egri püspök (Győr, 1799), és Felsőbükki Nagy József halálára (Bécs, 1802.). „A Magyar Sionnak ujonnan való fölépítése.“ Szent Benedek rend visszaállításának ünnepére. Posony, 1802.

Somosi István, szül. apr. 5. 1816. Zemplénmegyében, Bodrogolasziban, hol atyja, István, ref. lelkész volt. A mivel és gondos atya Tolcsvára menvén által lakni, maga kezdé oktatni gyermekét, mignem 1825. a szomszéd Erdőhorváti helységbe adta iskolába, egy akkoriban híres falusi tanító, Kereszturi Pál vezérlete alá, kihez nem csak Abauj és Zemplén, hanem Szabolcs és Gömör megyéből is küldözék a gyermekeket. Iskolája, egész falusi egyetem, abban volt sajtáságos, hogy a nemzeti nyelv teljesen száműzeték belőle. 1826. Tallyán folytatá iskoláit, de még ugyanazon év utolsó felében a sárospataki algyimnasiumba, az ugyne-

vezett szófuzeti (Syntaxis) osztályba vitetett, s a mondott főiskolában végzé egész tanulási pályáját. Ugyanis a gymnasiumok után 1832. július 22. irván alá magát a főiskolai törvényeknek, az akadémiai pályára lépett; s korán kitetszett hajlandósága a latin irodalom és történezszt iránt. — 1838-ban Szepesmegyét lakta a német szóért. 1840. az ugynevezett esküdt diákok sorába lépett, s 1840—41 iskolai évben az alsó szónoklati osztály vezetése bizatott reá. Mint az éneklő kar elnöke 1841—42-ben sok szép jelét adá költői tehetségének is halotti énekek irásával. 1843. ellenőr, 1844. senior ügyelt az ifjuság erkölceire s majd az iskola vagyonaira. Következő 1845. év folytán a külföld nyílt meg előtte, hova tudományos czélokból utazott, s leginkább Berlinben töltött egy évet a történelem, görög és francia nyelv tanulásával. 1846. visszatérve letette a papi vizsgát, és 1848. majusaig segédlelkész volt. Ugyanez évben a pataki gymnasiumban az alsó szónoklati osztály állandó tanítója lett. 1854. a fentirt gymnasiumban a történelem szaktanárává neveztetett az egyházkerület által; s mint ilyen működik jelenleg is. 1856. a főiskola titkára és levéltárnoka. Munkái: 1) Ó kor története, felgymnasium számára. Sárospatak, 1852. 8dr. 171 l. — 2) Görögnyelvtan. Sárospatak, 1853. 8dr. 258 l. Finkei J. és Soltész F. társaisal. 3) Magyarország története. Népiskolai könyvtár. V. köt. Sárospatak, 1853. 8dr. 72 l. 4) Egyik dolgozótársa a Patakon nyomtatás alatt levő Görög Magyar szótárnak. Kéziratban. 5) Középkor története, felgymnasium számára. 6) Ujkor története, hasonlóan. 7) Világtörténet a gymnasium számára.

Somosi Pétertől birunk imádságos könyvet e czimmel: „Tökélletes boldogságra vezető ut.“ Fejérvár, 1630.

Somsich Pál, szül. Somogy megyében, Sárdon a csajádi jószágon 1811 év jan. havában. Szülői gondos nevelést fordítván reá, eleintén házi, majd a pécsi, s kaposvári gymnasiumi legjelesb tanítók alatt példás szorgalma, s korán fejlődő tehetsége méltó figyelmet ébresztett. A philosophiát

Pesten, a törvényt Győrött végezte; a gyakorlati térre derék nagybátyjának, Somsich Pongrácznak, Vice-Palatinusnak, majd királyi személynöknök ügyelete alatt indult. Somogy megyei jegyzőhivatalában magát szónoklatával s tollával hamar kitüntette: így lőn, hogy 184 $\frac{3}{4}$ országgyűlési követé volt az említett megyének. Hűsége, tehetőségei, mérsékelt politikai nézetei méltányoltatván, a m. kir. helytartótanácsához kineveztetett, s ezen állása mellett is, a hamar bekövetkezett országgyűlésre követnek elválasztott, s a derék ifj. Majláth Györggyel Baranyamegyét képviselték. Forradalom alatt a törvényes tért s irányt nem tévesztette; azonban minden közhivatalról lemondott, és visszavonulva a tudományoknak, s barátinak él. Eddig megjelent munkái: 1) Végszavai a somogyi követeknek az 184 $\frac{3}{4}$ országgyűlés felett. 1845. 2) Das legitime Recht Ungarns und seines Königs. 1850. 3) Értekezés az angol forradalomnak története felett, írta Guizot, elő- s végszóval ellátva fordította S. P. 1851.

Sós Ferencz, szül. 1670. Erdélyben. Alsóbb tanulmányait Kolosvárott végzé; mialatt kitűnő előmenetele által magára vonván Bethlen László és Bánffy Péter figyelmét, ezek költségén a külföldi egyetemekre küldetett. Visszatérvén, előbb Bethlen Lászlónál udvari pap, később kolosvári ref. lelkész és superintendens lett; s mint ilyen halt meg 1720. Dögvész ellen irt egy könyvet illy czim alatt: „A Dög halál Isten harcza emberekkel. Mellyben megmutatódik, mint győzedelmeskedik Isten a Testen, miképen forgassa Ember magát ebben a harczban, és minémü hadi készülete légyen, arra oktattatik.“ Kolosvár, 1720. Megjelen latinul is. Van több halotti beszéde.

Sós János, kecskeméti származású. A Medgyesi Pál által magyarra fordított „Praxis pietatis“ czimű könyvet adta ki Kolosvárott 1677-ben, továbbá a Komáromi György halotti predikátiókra való rajzolatjait Debreczenben 1679-ben; mind kettőhez ajánló levelet irt.

Sós Márton, színész, később orvos, szül. Marosvásár-

helyen. Mint orvosnevendék irt egy vigjátékot illy czim-mel: „Magyar Penelope.“ 5 fölv. Pest, 1791. 8dr. 99l. Fordításban a „Magy. Játékszin II. kötetében megjelent tőle „Az ártatlan Etelka,“ Szomj. 5 fölv.

Spangár András, tudós jezuita, nagy olvasottságu férfit, szül. Nógrádon, 1678. jan. 29-én. Tizenhat éves korában lépett a szerzetbe s letevén a szerzetesi fogadalmakat, Magyarországon 25 éven át hitszónokoskodék; az ungvári és kőszegi rendházakat kormányzá. Meghalt Rosnyón 1744. mart. 14-én. — Munkái: 1) Bibliothecae SS. Patrum concionatoriae Synopsis. Nagyszombat, 1721. 2) Concordantiae Marianae. U. o. 1721. 3) Concordantiae novae universales tripartitae. U. o. 1721. Magyarul 4) Pethő Gergelynek Bécsben 1660-ban megjelent „Rövid magyar krónikáját“ felényivel vagy is három kötettel bővitve adta ki először Nagyszombatban 1721., másodszor Kaesán 1734. VI. k. 4dr. 5) Egy más „Magyar krónikát“ is adott ki Kaesán, 1738-ban; s e krónikák mintegy folytatásul 6) „Magyar könyvtárt.“ Kassa, 1738. Irodalmunk történetét illetőleg e volt az első munka, melly magyar nyelven megjelent. Kézirathan maradtak tőle: 1) Uj magyar könyvtár, melly a magyar írókat munkáik bírálataival magában foglalja, magyarul. 2) Splendores SS. Ordinum et Institutorum religiosorum utriusque sexus. 3) Concordantiae concionatoriae, és 4) Societas Jesu concordantiis illustrata.

Spányi Mihály, servita szerzetes, s tudományos férfit volt. Latinból magyarra fordítva kiadott illy czimű munkát: „Egyedül valóság.“ Buda, 1749. — Meghalt Vácson 1749. aug. 12-én.

Spethi János, Silius Italicus után fordítva kiadott illy czimű munkát: „Az Virtusnak az voluptással való veteke-dések.“ Kolosvár, 1610.

Spetyko Gáspár, lyrikus költő, szül. Gyöngyösön 1816-ban jan. 6-án. Iskoláit részint otthon, részint Fehérvárott, Szegeden, Pesten, s Egerben végezte. Még mint tanuló több költeményt közölt a Regélő s Honművészen, a Tár-

salkodóban és Athenaeumban. 1854-ben „Gyöngyvirágok“ cím alatt adott ki egy kötet költeményt, melyben a mátravidéki népszokásokat az ottani sajtósági tájbeszéd szerint, kedélyes és gunyoros, tiszta eredetiségű dalokban ismerteti. — Azóta ismét Avar név alatt számos verseket irt, melyek közül több már meg is jelent, de azokat egy új kötetben szándékozik kiadni. — S most egészen az irodalomnak él, s szülővárosában minden közhasznú és nemzeti vállalatnak legbuzgóbb terjesztője, előmozdítója.

Hadusfalvi **Spilenberg Pál**, az „Ephemerides politico-literariae“ című folyóiratnak Budán és Pesten, 1790—1793-ig szerkesztője, magyar nyelven következő munkát bocsátott közre: „Szabad elmélkedések a földeknek kimérése szerint felállítandó adózás systemájának tökéletlenségéről.“ Kassa, 1790.

Srányi János, szül. 1803. nov. 4-kén Torontálmegyében, Ecskán, hol atyja, keszthelyi születés, Srányi Márton, a nagy kiterjedésű urodalomban jeles hírű főgazdatiszt volt. Tanulmányait Karloviczán kezdte, Temesvárott, Nagyváradon, Posonyban folytatta, s a pesti egyetemen a jogász szakban végezte, 1820 óta élelmét maga keresvén meg magának ifjabbak tanitgatása által; mi közben a tudományok egyik másik ágában magát bővebben kimvelte. Ügyvédi pályára érezvén hivatást, 1828-ban ügyvédi oklevelet nyert, és csakhamar önálló ügyvéd lett, s az akkor ugynevezett kir. táblai ügyködésben tekintélyes állást vívott ki. A tudományok statusgazdászati ágát különösebben kedvelvén, az e szakbeli ismereteinek részét közre bocsátotta 1834-ben illy című munkájában: „Status adósságok és status papírosok, érdekesebb viszonzatokban és újabb adatok szerint, különös tekintettel az austriai finantiára.“ Nyom. Pesten, Petrozai Trattner J. M. és Károlyi Istvánnál 1834. 8dr. — Munkássága az 1849-ki országos változás után új tért foglalt a tiszaszabályozás körül, a hevesi osztályban; s ezen ügyet tudományos észleletekkel karolván fel, a Buda-Pesti Hirlapban, a Pesti Naplóban, s a Pester Lloydban több

rendü értekezést közlött, mellyek közt kitünőbb az, melly „Mércze és Meteorologia a Tisza körül, 1855. jan. hóban“ czim alatt, a Pesti Napló tárczájában jelent meg.

Sréter (szandai) János, szül. 1806. január 12-én Nógrádmegyében. Szülői Sréter József és Gosztonyi Antonia valának. Eleintén magán tanulásban részesült, és már 14 éves korában Selmeczen a bölcsészeti tanulmányokból olly jeles vizsgálatot adott, minőre az ottani tanárok addig nem emlékeztek. Azután Pestre az egyetembe adátott, hol a bölcsészeti tanfolyam utolsó évét végezte. A törvényt ismét magán szorgalommal tanulta, és abból kitünő vizsgálatot adott. Ez idő alatt megtanult gitarozni, zongorázni, festeni, francziául, olaszul. Mint joggyakornok Nógrádban tartózkodott; 1825. pedig kir. táblai jegyző, és az országgyűlésen is jelenvolt. 1826-ban kitünő ügyvédi vizsgálatot tett, és még ez évben Nógrádmegyében t. aljegyzővé nevezetvén, a megyék jegyző könyveiből 10 év óta a tisztviselők teendőiről sorozatot készíte. 1831-ben részt vett az országgyűlési munkálatok készítésében; és ugyanez időben készíte egy munkát, melly csak halála után jelent meg. A nógrádi nemzeti intézetnek 8 évig titoknoka volt. 1832-ben megyei másod aljegyző első aljegyzői czimmel; 1836-ban első aljegyző főjegyzői. czimmel, 1838. pedig főjegyző lett. Ezen idő óta előbbi foglalkodásai lényeges változást szenvedtek. Eddig a megye dolgain kívül időt fordíthatott önmivelésére is; tökéletesen sajátjává tevé a francia, olasz, spanyol és angol nyelvet, és e két utóbbit nyelvmester nélkül. E nyelveken tudott folyvást beszélni, és Scheridan, Byron, Shakespeare, Mirabeau, Cervantes, Tasso, Goldoni s többek munkáiból sokat fordított. Megtanulta a portugál és svéd nyelvet is, annyira, hogy e nyelveken is könyveket olvashatott. Évenként utazásokat tőn Magyarországon minden részében, és alig van megye, hol nem lett volna. Ezek alatt a megyék jegyzőkönyveit szorgalmasan megtekinté, úgy minden nevezeteseb könyvtárt. Mint főjegyző egészen megyéjének élt. 1839-ben másod alispán lőn minden kortes-

kedés nélkül, melyre soha szüksége nem volt. Ő kezdte a megyéknél az alispáni jelentéseket a megye egész évi bel-igazgatásáról, és ő legelőször is 1828-tól kezdve adott illy jelentést; melly ki is nyomtatott. Ugy követték a példát a többi megyék. A folytonos munka korán sirba dönté e páratlan tiszta jellemű, lángeszű férfit 1842. mart. 27. 33 éves korában. Jeles publicistai dolgozata „Visszaemlékezések“ czím alatt halála után atyja által adatott ki.

Stankovácsi Lipót, sz. ferencz-rendi szerzetes, híres hitszónok, és missionarius volt. Leginkább Posonyban, Győrött és Komáromban tüntette ki magát. Általános tesszéssel fogadott szent beszédeit több terjedelmes kötetben hocsátá világ elé. Illyenek: „Posony királyi várossában hirdetett ünnepnapokra való predikátiók.“ Első rész Győrött, 1788. 8dr. 410 l. Második rész: „Áruló Judás, azaz: nagybőjti predikátiók.“ U. o. 1789. 212 l. — Harmadik rész: „Makula nélkül való tükör“ (szintén nagybőjti predikátiók; mondattak Posonyban). Komárom, 1799. — Vasárnapokon több éven át mondott predikációinak első része két kötetben Győrött 1789.; második része szintén két nagy kötetben u. o. 1798—99-ben; harmadik része ugyancsak két kötetben Komáromban 1798—99-ben; negyedik része két kötetben u. o. 1800 jelentek meg. „Hangozó Trombita, azaz a keresztfán függő Isten és ember hét szavai.“ Harmadik esztendőbeli bőjti predikátiók. U. o. 1800.

Csécseyi Svastics Ignác, győrmegyei áldozár, lébeny-szent-miklósi plebános volt. Több történeti munkát irt: 1796-ban jelent meg tőle Győrben: „A magyarok fel-séges czimere.“ Első könyv Attila képével. 8dr. 489 lap. 1805-ben Posonyban nyomtatott a „Magyarok historiája“, 3 kötetben, melly azon időben igen jó munka volt. Végre 1823-ban Pesten adta ki a „Magyarok esmerete“ című munkáját. — Meghalt 1826. körül.

Dr. Szabó Alajos, jelenleg a „Magyar Néplap“ tulajdonosa és felelős szerkesztője, szül. Negyeden, Posony-, előbb Nyitramegyében 1818. oct. 14-én. A gymnasialis osz-

tályokat Nagyszombatban, a bölcsezetet Posonyban végzé: 1836-ban Pestre jött, s már gyermekkorától különösen az állatgyógyászat iránt tanusított hajlamánál fogva az orvosi pályát választá. E nemű tanulmányait olly sikerrel végzé, mikép a szigorlatok letevése után az orvosi egyetem által négy rendbeli, u. m. orvos- és sebésztudori, szemézmesteri s állatorvosi oklevéllel tiszteltetett meg. Vegytani jártasságát az által tanusitá, hogy 1842-ben a m. helytartótanács engedelmével gyárat állított savanyu viz készítésére, s ez üzletet 1849-ig szép sikerrel folytatta. Ez évben a m. természettudományi társulat rendes tagjává választatott. — 1846-ban a pesti egyetemnél segédtanúrrul, 1849-ben pedig ugyanott az állatgyógytan id. nyilvános tanárrul neveztetett ki. 1850-ben a soproni közigazgatási kerület egészségügyi referense lett. Ezen állásában sokat tett az orvosi érdekek emelésére és az egészségi ügy czélszerű szervezésére. 1851-ben a pesti egyetemnél az állattan ny. r. tanárává, 1853-ban pedig az állatgyógyintézet helyettes igazgatójává neveztetvén ki, jelenleg is erélyesen vezeti ezen, a nemzeti gazdaszatra nézve fontos intézetet, mellynek ujabbkori emelkedése nagy részben neki tulajdonitható. 1855-ben a kormány őt a budai helytartósági osztály egészségügyi állandó bizottmányi tagjává nevezte ki; 1856-ban a budapesti orvos-egylet rendes tagjává választá. Orvostudorrá avattatásakor „Rögtöni életveszélyek mentőszereiről“ értekezett. A Gazdasági Lapokban több hasznos gazdaszati s állatorvosi cikkek jelentek meg tőle. Több önálló munkákat is irt; illyenek: „Hasznos házi állatok boncz- és élettana;“ „Életkorismetan;“ „A veszettségről vagy ebdühről;“ melly utóbbi két kiadást ért, s a kormány rendeletéből négy nyelvre fordittatott le s osztatott ki a nép között. — 1856. jul. elején a magyar nép szellemi miveltségének emelésére „Magyar Néplap“ czim alatt politikai, ismeretterjesztő képes lapot indított meg, s azt mostanig folytatja. Mint tanár tanítványai előtt tiszteletben áll, azoknak szeretetét teljes mértékben birja, minek egyik tanusága az is, hogy őt már két ízben arczképének kiadásával tisztelték meg.

Szabó Anna (abrudbányai), fordított egy könyvet németből Huber Teréz után, melynek czime: „Nina, vagy az arany menyegző.“ Nyom. Kolosvárt, 1832.

Barczafalvi Szabó Dávid, szül. Bodrog-Kereszturban, Zemplénben, tanult Sárospatakon; a felsőbb tudományok hallgatói közé iratott jan. 20. 1770. Iskolai pályáját bevégezé 1783. évben. Ezután darab ideig Posonyban lakozott. Meglátogató a külföld, névszerint Németország és Belgium akademiáit, honnan 1790. hónapba térvén, 1791. jan. 27. Patakra mathesis és physica tanárának elváltatott. Még ezen évben visszafelé vette útját, hogy szaktudományában annál inkább haladhasson, Göttinga felé, nyervén az egyházkerületől száz arany utra való költséget. Esztendei kunmulatás után a tanári széket csakugyan elfoglalta 1792-ben, melyre maj. 1. napján lön bevezetve, mikor székfoglaló beszédet monda latinul „De multiplicibus scientiarum naturalium in omni vita utilitatibus,“ mely még azon évben megjelent Posonyban 8dr. Hivataláról leköszönt 1805. jul. havában. Azontul magányba vonulva élt Sárospatakon 1828. mart. 20. napjáig, mikor elhalt 66 éves korában. — Munkái: „A tudományok magyarul.“ Posony, 1792. 57 l. 8dr. „Szigvárt klastromi története,“ németből 1787. Első szakasz XVI és 672. Második szakasz 720. 8dr. Mind két szakasz végén új szavak tára. Bármint kiessék is B. Szabó a tulnyomó befolyás sodrából a neologismusban, igen sok szó van ma elfogadva, melynek ő volt az édes atyja. Egyuttal mint zenei képesség is méltán említendő. Ő hozá be a művelt harmoniai éneklést a sárospataki főiskola éneklőkarába. Szacsvai előtt és Révai után ő szerkeszté a „Magyar Hirmondót.“

Szabó József, született Győrött Végezve szülőhelyén iskoláit, 1761-ben a jezsuiták közé fölvétetett. A bölcsészett és a hittudományokat Nagyszombatban hallgatta. Innen Vácra tétetett át, hol mint püspöki szertartó dicsérettel működött. Innen Beszterczebányára tétetett át plebánosul. Meghalt ugyanott 1801-ben. Két gazdasági munkát hagyott hátra; egyiket latinul „De cultura peponum“ (Buda, 1790.),

másikat magyar nyelven „Váczí gabona“ czim alatt. Vác, 1793. Ez utóbbi munkát Miiterbacher jezuita németre lefordítá s kiadta Bécsben, 1793.

Szabó József, ásványtan tanára a pesti egyetemnél, bölcsészeti tudor, a természettudományi társulat választmányi tagja, a magy. földtani társulat másodtitkára, a párisi „Academie nationale agricole, manufacturière et commerciale“ tagja, szül. 1822. márt. 14-én Kalocsán, hol atyja érseki főpénztárnok volt. Gimnasialis iskoláit Kalocsán végezte, a bölcsészet és jogot Pesten hallgatta. Rendes tanulmányai mellett sajátjává tette a franczia, olasz, angol és görög nyelvet, a magasabb zenészetet és a gyorsírást. A természettudományok, s különösen a bányászat iránt érzvén hajlamot, a selmeczi akademiára ment, s az ottani tanpályának bevégezése után Zsarnóczán, utóbb Felsőbányán mint álladalmi kohászati hivatalnok működött; itt bő alkalma volt a vegy-, ásvány- és földtant gyakorlati irányban fölfogni és művelni. 1848-ban a magyar ministerium által a bányászati osztály kohászati szakához meghivatott. 1849. végén a pesti egyetemnél az ásványtani széket nyerte el, s e minőségében jelenleg is dicsérettel működik. Egy ideig a vegytan előadása is ő reá volt ruházva. 1855-ben a rendes tanórákon kívül vasárnapi előadásokat is tartott a vegy- és ásványtani ipar köréből. 1851-ben a kereskedelmi ministerium mint tudósítót küldötte Londonba az iparműkiállításra, hol utólagosan a londoni iparműkiállítási bizottmány tagjának nevezte ki, s ott működött hat hónapig. — Még mint bányász-növendék bejárta Magyarország iparos vidékeit, s a birodalom több kohó- és bányahelyeit. Később bejárta Németország nagy részét és Schweizot. — Több magyar és német folyóiratokban megjelent értekezésein kívül önálló munkái: „Bányaműszótár,“ 1848. a ministerium által kiadva és használat végett minden bányahivatalnak megküldve. „Jegyzetek az ásvány és vegytan köréből,“ irta Londonban 1851. Jelenleg egy „Ásványtanon“ dolgozik egyetemi előadásai számára és „Budapest földtani viszonyai fölvételén“ a ma-

gyar természettudományi társulat által kiadandó „Budapest helyiratához.“

Szabó Károly, szül. 1824. Körös-Tarczán, Békésmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Tanult a debreczeni főtanodában, a jogot Késmárkon hallgatta, hol e mellett a görög irodalmat és nyelvet is tanulmányozta. 1845-ben tette le az ügyvédi vizsgálatot. Ezután egy évet Fiumében töltött mint tengerészeti tanuló; de e pályát gyengélkedő egészsége miatt odahagyni kényszerült. Egy évet egészségének helyreállítása végett atyja házában töltvén, 1847-ben Pestre jött, hogy részt vegyen a Toldy F. által megindított szándékolt „Magyar tudósok tára“ című vállalat szerkesztésében, mellynek célja volt Rumi hátrahagyott e nemű kéziratára nyomán az összes magyar írók életrajzeit és munkáik jegyzékét adni. 1848-ban Bajza lapja mellett segédkedett, később részt vett a magyar hadjáratban; 1850-ben gr. Teleki József mellett titoknoki állomást nyert, s mint ilyen ő tisztázta és rendezte a „Hunyadiak kora“ című nagy történeti munkát. Gr. Teleki József halála után 1855-ben a nagy-körösi tanodához tanáruul neveztetett ki, s mostanig ott hivataloskodik. — Az irodalom és tudományosság terén görög műfordításai, de különösen a magyar őstörténeti, többnyire polemicus cikkei és értekezései által tekintélyre vergődött. Cikkeiben leginkább azok ellen lép föl, kik Horvát István után indulva, a személyes tekintélyt bálványozzák, egyes szavak- és nevekből nyelvészeti játék útján történeti elméletet alkotnak, s mások állításait bírálat nélkül utánmondják. Illyenmű dolgozataihoz tartoznak: „A magyarok hadszerkezetéről Árpád korában a bölcс Leo szerint,“ Jerney ellen; „A bolgár-magyar háboru 888-ban,“ „A két magyar nemzetségről“ szintén Jerney ellen; továbbá „Előd vajda,“ Kállay ellen (Uj M. Muzeum 185½.) „A tizedik századi besenyőkről,“ Jerney ellen (u. o. 1853.). „A régi Mikóváráról“ és „Az 1533-iki székely krónika hitelességének védelme“ gr. Kemény J. ellen (u. o. 1854.). Görög műfordításaiából napvilágot láttak Euripides válogatott színművei:

„Ifigenia Aulisban és Ifigenia Taurisban“ (a Kisfaluditársaság által kiadott Hellen könyvtár V. és VI. füzetében). „Mutatvány Thuküididesből“ (Uj M. Muz. 1850.). Ugyanott jelentek meg „A magyar helynevekről“ és „Priskos szónok életéről és történetirata töredékeiről“ szóló értekezései. Önálló műve „Attila“ Thierry A. után fordítva és jegyzetekkel ellátva. Pest, 1855. Jelenleg Thierry más „Legendes d' Attila“ czimű munkáját fordítja a Szilágyi S. tanártársával a „Nagykőrösi kronika“ kiadását készíti. — Több műve kéziratban hever, ilyenek: „Tanulmányi jegyzetek Magyarországon előkorára Árpádtól sz. Istvánig,“ és több műfordításai, u. m. Anakreon összes dalai; Sophokles Oedipusa; Thuküidides négy első könyve; Herodot első könyve stb.

Szabó László, szül. Pápán 1796. polgári szülőktől. Alsóbb iskoláit végezte Pápán, a felsőbbeket Győrött. 1808-ban fölvétetett Veszprémben az egyházi rendre vállalkozók közé, és a theológiát részint itt, részint Pesten végezte. Még az iskolai port le sem rázta, mikor ismét iskolába küldetett, mint az ó- és uj-szövetségi szent könyvek hermeneutája és a keleti nyelvek tanára. — Birjuk tőle „Dávid zsoltárait és Jób könyvét“ talpraesetten magyarítva. 1838. czimzetes, 1844. valóságos kanonok lett, de kineveztetése után hamar elhalt 1846-ban, élte 50-ik évében.

Szabó Márton, ref. predikátor, „A világnak közönséges historiáját“ írta meg (1438-ig) egy kötetben. Megjelent Kolosvárt, 1799. 8dr. 375 l.

Szabó Mihály, „Mit kellessék hinni egy igaz kereszténynek az Isten Fiáról?“ czim alatt bocsátott ki egy könyvet Kassán, 1731.

Szabó Richard, jeles novellairó, született 1820. május 6-kán, Szentgyörgyvölgyén, Zalamegyében. Iskoláit Vácson és Pesten végezte. Fiatal korában szellemével és hajlamával ellenkező pályát választott; minek eredménye lett, hogy férfi korában eddigi életpályáról lelépett, s erejét az írói pályán kísérté meg. Egyes tollának első termékeit az egykori Rajzolatokban, később a Kovácsóczy által szerkesz-

tett „Közlemények“ben tette le. A közönség figyelmét azonban az „Életképek“-ben közlött számos novellái által vonta magára. Ugyanezen folyóiratban jelentek meg „Nők világa“ című, eddig a magyar irodalomban páratlanul álló töredékes levelei, melyek összeszedve külön kötetben 1847-ben jelentek meg, s a közönség köztetszésével találkoztak. A lapokban szétszórt, szép költői ihlettséggel irt beszélcit három kötetben 1856-ban adta ki. Ő szerkesztette az ez évben megjelent „Erdélyi Múzeum“ című almanachot. Azonfölül nevével szépirodalmi lapokban jeles dolgozatok alatt gyakran találkozunk. Jelenleg Pesten lakik, s különösen a „Délibáb“nak szenteli munkásságát.

Szaitz Leo, korának híres hitszónoka, és hitének buzgó védője, szül. Kismartonban, Sopronmegyében. Végezve alsóbb iskoláit, a serviták közé fölvétetett, s mint ilyen Egerben hitszónok volt sok ideig, hol meg is halt 1792-ben. Többször hevesen kelt ki azok ellen, kik a kath. vallás ellen felszóltak, azért az akatholikusok, különösen Sacsvai lapszerkesztő haragját és gyűlöletét vonta magára. Sok tudománynyal és helyes tapintattal irt munkáit kezdetben Máriafi álnév alatt bocsátá közre; midőn kiléte napfényre derült, saját neve alatt lépett föl. Munkáinak czimei: „Igaz Magyar.“ 4 kötet. 1785—1790. A czimlap szerint nyomott Paris- és Berlinben. „Más is igaz magyar.“ 1789. „A bold. szűz Mária ünnepeinek szenteléséről.“ Buda, 1784. „Kis magyar frazeologia.“ Posony, 1788. „Micsoda vallásu volt sz. István király?“ 1790. „Magyar és Erdélyországnak rövid ismerete.“ Pest, 1791. „Magyar és Erdélyországnak mind világi, mind egyházi története.“ U. o. 1793. „Trenk mérőserpenyőjének összetörése. U. o. 1791. „Huszonöt esztendőre szegődött házi és mezei szolgál.“ Vác, 1797. Sokat irt latinul is: „Positiones ex jure Hungarico-canonico.“ 1786. „Positiones 101 de famoso conventu gallicano.“ 1789. „V articuli apologetici.“ 1790. „Vexatio dat intellectum episcopis.“ 1790. — Összesen tizenhárom terjedelmes munkát hagyott hátra, melyek fényes tehetségének és buzgalmának megannyi bizonyítványai.

Szakonyi József, Veszprémmegyében, Dabronban 1746-ki ápril 28-án látott először napvilágot. Tíz évig járt iskolába Sopronban, három évig pedig Jenában tanult. 1772-ben lett Nemes-Csóban predikátor, 1786-ban Pápán, 1803-ban veszprémmegyei senior. Meghalt 1811-dik év táján. Legnagyobb műve az „Oskolai vezér vagy az okos és hasznos oskolai tanításra vezető könyvecske. Posony. 1792. 8dr. Ezenfölül egy imádsága és egy beszéde is kinyomatott. Amaz 1778-ban, az utóbbi 1798-ban.

Szalai János, bánhorváti predikátor, illy czimű könyvet hagyott hátra: „Szülék kézi könyve, avagy a gyermek nevelésre utmutató tiz predikátzio.“ Kassa, 1794. 8dr. 291 l. Vannak holotti predikátziói; ezek közt kiemelendő az, melyet Győrött 1774-ben Rumi László halálára mondott.

Szalai Pál (nagykőrösi), R. E után magyaritva közrebocsátá: „Jakab és Péter sz. Apostolok közönségcs leveleinek stb. világoztatása“-t. Pest, 1792. 8dr. 344 l.

Szalárdi János, 1647. körül I. Rákóczy György fededelem titkára, 1666-ban Kolos, Doboka és Belsőszolnok megyék főadószedője, meghalt ugyanazon évben. Hivatalos foglalkozásától ment óráiban irt korabeli történeteket illy czím alatt: „Siralmas Magyar Krónikának VIII. könyvei; Mellyeket a következő Posteritásnak megirt Szalárdi János 1662-ik Esztendőben.“ Melly munka kéziratban maradt. Magában foglalja I. és II. Rákóczy György uralma alatt és az ezt követő években történt szomorú állapotokat; innen a krónika „Siralmas“ czime.

Szalárdi Miklós, irt egy könyvet „A vigasztalásoknak hasznos voltáról.“ Székesfejervár, 1643. Egy másikat e fölirattal: „Az békességgel türesemre indító s vigasztaló szók.“ U. o. Ajánlva Báthori Sófának.

Szalkai Antal, szül. Erdélyben. Magyarra fordítá Virgilius Aeneisének első részét. Megjelent Bécsben, 1792. Azonfölül irt „Pikko herczeg és Jutka-Perzsi“ czimű melodramát. Pest, 1793.

Szaller György, okleveles mérnök, később magyar

nyelvtanár volt Posonyban. Munkája: „Külömbféle példázatok és oktatások.“ Posony, 1793. Irt továbbá magyar nyelvtant latin, német, tót és illir nyelven, és ezek védelmére a „Magyar Hirmondó“ és az austriai „Merkur“ czimű folyóiratok ellen czáfolatot „Debreczenbe Istók!“ czim alatt. Posony, 1794. E czáfoló iratot német nyelven is kiadá „Der neue Eulenspiegel“ czim alatt. Irta ezenfölül „Magyarország földleirásának foglalatját.“ Egy térképpel. Posony, 1796. „Az Isten a tiszta szerelem.“ Eckartshausen után fordítva. Pest, 1796.

Szántai Mihály, előbb aranyosmedjesi, később nagybányai ref. lelkész, s a környékbeli ekklesiák seniorja, valási türelmetlenség és a szabadságukat féltő némelly nemesek ellen imakönyv alakjában adott ki egy munkát „Az Urért s hazájokért elszéledett és számkivettettet bujdosó magyarok füstölgő Tsepüje“ czim alatt, Kolosvárott, 1677.

Szárasi Ferencz, debreczeni ref. predikátor, vallásfelei számára kiadá magyar nyelven „Palatinus Katekismusát“ Debreczenben, 1604.

Szatmári Domonkos, sz.-domonkos-rendi szerzetes és könyvvizsgáló volt Posonyban a mult század végével. Irt egy czáfoló munkát illy czim alatt: „Meg. czáfolás azon vádolás-tételek ellen, melyeket egy reformatus ur közrebo csátott. Pest, 1799. 8dr. 324 l.

Szatmári Károly, szül. Csongrádmegyében, Holdmezővásárhelyen 1824. Atyja szegény szabó volt. Iskoláit Debreczenben végezván, a jogi pályára készült, s a szokott ügyvédi gyakorlat után, Pestre ment királyi táblai jegyzőnek. Innen 22 éves korában mint gróf Teleki Domokos titoknoka Erdélybe ment, hol az ő vezérlete alatt álló „Erdélyi Hiradó“ czimű politikai lapnál dolgozott. Irodalmi munkásságát azonban már tanuló korában kezdé; első műveivel a Garay által szerkesztett „Regélőben“, később a Frankenburg „Életképek“ czimű lapjában, melynek már 1846-ban rendes munkatársa volt, lépven föl. Ügyvédi diplomát az utolsó posonyi országgyűlésen nyert; honnan,

mint a magyar ipar-, földművelés- és kereskedelmi minisztérium fogalmazója tért Pestre, hol egyszersmind a „K. hirlapja“-nak, ennek megszüntével a „Közlöny“-nek segédszerkesztője gyanánt működött s kivált az elsőbe számos vezércikkeket irt. A zivatar után egy röpiratot készített „Az ó conservatívek és új Magyarország“ czimmel. Belletristikai dolgozatai újabb időben a „Csokonai lapok“ rövid életű lapban és a „Magyar írók albumában“ Apafi név alatt, nem különben a Hölgyfutárban saját neve alatt, jelentek meg. 1856-ban egy szépirodalmi almanachot szerkesztett és adott ki „Gyulai árvizkönyv“ cím alatt. Jelenleg Békésen az árvatörvényszék h.-elnöke; mint ilyen készített egy kézikönyvet az árvaszéki hivatalnokok számára, de előfizetők hiánya miatt sajtó alá nem adhatta.

Szatmári Fábri István, magyar versekbe foglalva megírta több jeles hölgyek példás tetteit s kiadta e latin cím alatt: „*Historia ex Parthenii Nicensis amatoris affectionibus collecta.*“ Kolosvár, 1577. Az akkori kedvencz szokás szerint nevét a versek első betűi jelölik.

Szatmári Király György, tanult a németországi egyetemeken, s több ideig tartózkodott Angolországban; hol a méhészetre fordítván figyelmét, angolból magyarra fordított egy könyvet, s azt b. Barkóczy ország primásának és csztergomi érseknek ajánlva kiadta „*Angliai méhes kert*“ cím alatt, Egerben, 1759. 8dr. 301 l.

Ifj. Szatmári Király Miklós, francziából fordítva kiadta illy című munkát: „*A nemes születésű személyekre tartozó polgári rendtartásnak igaz erkölcsi tudománya.*“ Posony, 1780. 8dr. 152 l.

Szatmári Ötvös István, tanult Sárospatakon, a felsőbb tudományokra előmozdított 1643. dec. 10. Néhány év múlva bodrogkereszturi tanító lett, 1649-ben pedig Lorántfi Zsuzsanna és Rákóczy Zsigmond költségén belgiumi akademiákra menvén, főleg Franckera és Utrecht egyetemeiben tanulá a theologiai tudományokat. 1654 vagy még 1653 végén lett pataki tanár; de már 1656 kezdetén elhagyá hi-

vatalát és ment papnak Érsekújvárra, hol nem sok időre a komjáti vagy érsekújvári egyházmegye esperese lőn. Elpusztitván Érsekújvárt a török 1663. évben, Ötvös az ácsi egyházba ment, s ott szolgált szintén nem sokáig, mert sok bajnak utána meghalt 1665. Munkái: 1) A belgiomi ekkleziák vallástétele. Amsterdam, 1650. 8dr. — 2) Disp. theologica de studio verbi divini. Ultrajecti, 1650. — 3) Disp. theolog. de sepultura mortuorum. Ultraj. 1651. 4dr. — 4) Felsőbányai Mihály tiszteletére üdvözlő vers magyarul. — 5) Heber költemény Komáromi Csipkés tiszteletére. Ultraj. 1651. 4dr. — 6) „Titkok jelenése avagy sz. János Apostol mennyei látása.“ Irta érsekújvári pap korában. Nyomt. Szebenben, 1668. 8dr. 310 l.

Szatmári Pap István, „Magyarországnak versekben való leírását“ hagyta hátra, melly 1763-ban, Nagykárolyban harmadik kiadást ért.

Paksi Szatmári Mihály (Michael P. Szatmári), atyja volt István, a kászonyi egyház ref. lelkésze. Szül. 1681-ben. Tanult a sárospataki főiskolában, midőn zarándokolt, és visszaállított is az idősb Csécsi János seniorsága alatt. Az ugynevezett deákok közé a kassai suburbiumban (l. id. Csécsi) iratott 1700. évben, oct. 7. napján. Gymnasiumai végeztével Szatmári nem ölte mindjárt tógát, hanem Győrbe ment oktatónak, hogy előkészítse magát az iskolai megélhetésre. Az iskola még Kassán volt, mikor belé visszatért 1702. Majd az 1703-ban visszaállított pataki iskolának volt tanítványa, honnan 1708-ban a tokaji tanoda igazgatására vitetett ki, hol dicséretesen hivataloskodott egy évig. Ugyanis már 1709-ben elhagyá Tokajt s ifj. Csécsi János társaságában szövetséges Belgium akademiára ment; különösen Franekerában és Utrechtben szentelte idejét a tudományokra; de megtérvén két esztendő múlva, ismét Tokajba ment lelkésznek 1711 végén, s mint olyan tölte ott négy évet, mikor, 1716. febr. 21. a gyulafehérvári patali iskolába bölcsészetet tanítani hivatott meg; leczkéit elkezdé még ezen év martiusa 12-én. Tizennégy nap múlva az iskola

kiürítettén, tovább kelle menni, s egy darab időre a szomszéd Krakko vagy Karkó nevű faluban telepedett le az ifjuság és tanárai. Csak az év utolja, és pedig december 2. napja vete véget a bizonytalanságnak, midőn Marosvásárhely polgárai magokhoz vevén a tanulókat, egész 1717. esztendőn át szállással s egyébbel kitarták. 1718-ban apr. 30. napján ez a száműzött gyulafehérvári iskola teljesen összeolvadt a városival és „Patak-Fehérvár-Marosvásárhelyi collegium (Agropolitanum collegium)” név alatt megalapult, honnan ma is legszorosabb atyafiság van feltartva a pataki és marosvásárhelyi tanodák között. Az így alakult marosvásárhelyi collegiumban tanított Szatmári theológiát és bölcsészetet 17 évig, levén egyuttal az erdélyi ref. egyházak főjegyzője 1728 óta, hat évig. Ekkor a pataki főiskola igazgatósága meghívást intéze hozzá és sept. 17-kén tanárai közé be is igtatá, mikor módjába esett házi dolgait régi karba helyezni. Nagy tisztelet volt reá nézve, hogy örökös igazgatóvá neveztetett, mely állásnak 300 frt és harmincz köből buza volt évenkénti jutalma. Igazgatá az iskolát majd 10 évig, különösen az 1739. nagy pestisben kitünően viselte gondját. Meghalt Patakon junius 2. 1744. 63 éves korában. Munkái: 1) *Physica contracta, juxta principia neotericorum*. Claudiopoli 1719. 12. — 2) *Tirocinium emblematico-propheticum, seu meditationes in S. Jobi cap. 38. Franequerae*. 1732. 4dr. — 3) *Dissertatio de arbore scientiae boni et mali, seu vite ferali, literali et mystica*. Franequerae, 1736. 4dr. (Szatmári a tudás fájáról azt vitatja, hogy szőlővessző volt.) — 4) *Uri vacsora felett meggyújtatott szövétnék*. Utrecht, 1740. 8dr. Irva van Bernát Pál minorita beszéde ellen. 5) *Két áhitatos imádságok* (a nagy pestis alkalmából). Franequera, 1741. 8dr. — 6) *Halotti és rendes papi beszédek kéziratban*. (Forrás *Mus. helveticum*. Part. IV. pag. 649 et sequ. — Szombathi jegyzetei.)

Ifj. vagy II. Paksi Szatmári Mihály, az elsőnek fia, szül. 1715. Tanult Marosvásárhelyen, honnan atyjával együtt kijöven, 1734. sept. 20. iratott be a pataki felsőbb tanulók

közé. — 1739. külföldre utazott és tanult Lajdában, Franekerában leginkább hittani és nyelvészetieket. 1742. ápril 14. mint keleti nyelvek tanára igttatott be Patakon tanárnak, melly alkalommal beköszönőt monda: „*De lingvarum origine in genere, deque lingua hebraea in specie.*“ — Egy év múlva viteték papnak Csútra, honnan 1744. ismét visszatére Patakra, atyjának, ki meghala, helyét elfoglalni Ekkor beszéle „*De vita christiana.*“ Hivatalának dicsőséges folytatása közben, 1771. gutaütést kapott, s megtört állapotban még két nyomoru évet élt, mikor meghalt 1778. mart. 15.-én, 63 éves korában. Munkái közül csak néhány latin vers jött világra, ezeken kívül még : halotti prédikáció Szuhai Erzsébet és Darvas Borbála felett; amaz 1765., emez 1769., mindkettő 4dr. — Kézirathban maradtak utána: 1) *Corpus theologiae didactico-elencticae.* 2) A palatinatusi katekésis magyarázatja. — Ékesszóló, tudós férfiú volt.

III. Paksi Szatmári Mihály, Mihály fia, szül. 1745. Tanult Patakon, akademiái pályára lépett dec. 11. 1759. Erkölce és szorgalma által is megkülönböztetvén magát, kiküldetett, hogy bölcsészet-, physika- és mathesisben művelje magát. Így mene Helvetiába, onnan Belgiumba; és tanult Basileában Bernoulli alatt, aztán Utrechtben. 1771. bölcsészeti tudorrá kenetett, s még ez évben nov. 1. lett pataki tanár, s óráit megkezdé 1772. jan. 9. napján, s bevégzé 1773. jun. 24.-én, mikor meghalt élte 28. évében. Erőslélek gyöngé testben. Munkái: 1) *Dissertatio Anti-Russaviana, de habitu religionis christianae ad vitam civilem.* Trajecti ad Rhenum, 1770. 4. — 2) *Specimen inaugurale chemico-physicum, sistens observationes novas et meletemata circa pyrophorum aluminosum et ignem.* Trajecti ad Rhen. 1771. 4.

Paksi Szatmári Pál, az I. Mihálynak fia, született 1730., tanult Patakon, felső pályára elővitetett 1743. mart. 31. Huszonegy éves korában már a költészeti osztály köztanítója, melly hivatal után közkölségen külföldre mene olly utasítással, hogy bölcsészet-, physika- és mathesisben tökéletesitse magát, s ezek valamelyikének lehessen tanára majd. —

Franekerában tanult, elvégezte az orvosi tudományokat is, és 1758. orvostudorrá lett. A pataki tanodában 1759. febr. 9. avattatott fel mint bölcsészeti és görög nyelv tanára, midőn beszélt: *de medicinae in philosophia utilitate*. — Meghalt aug. 7. 1766. 36 éves korában. Munkái: 1) *De simplicium remediumum praeoperose concinnatis praestantia. Franequae.* 1757. Ismét Kolosvár, 1760. 4dr. 2) *De morte naturali.* Franeq. 1758. 4. Orvostudori értekezés. 3) Halotti versek *Kisvilág* czim alatt, melyeket mondott Patay Sámuelné, szül. Szuhai Erzsébet felett 1765. — Kéziratban: 4) *Philosophia moralis.* 5) *Antiquitates graecae.* 6) *Explicatio philologica epistolae S. Jacobi.*

Szatmárnémethi Mihály, szül. Szatmárnémetiben, iskoláit honn végezve, a külföldi egyetemekre ment. Előbb günczi, később, neve elterjedvén, kolosvári ref. predikátorrá neveztetett. Meghalt Kolosvárt, 1689-ben. Munkái: „Az örökké való egy isteni állatban lévő három személyeknek mutató tüköre.“ Kolosvár, 1673. „A négy evangelisták szerint való Dominica.“ U. o. 1675. 4r. 832 lapra terjedő predikátiók. „Mennyei tárház kulcsa.“ Imakönyv. Megjelent Lőcsén, 1679. „Halotti Centuria, azaz: Száz halotti predikátiók.“ U. o. 1683. 8r. 708 l. „Dominicalis praedikátiók toldalékia.“ U. o. 1686. 464 l. „A sz. Dávid 150 zsoltárinak magyarázatja.“ Kolosvár, 1679.

Szatmárnémeti Sámuel, ref. tanító volt Kolosvárt. Irt „Halotti predikátiókat.“ Kolosvár, 1616. 4r.

Szegedi János, jezuita, különösen a hazai jogtudományban és történetben jártas férfiú, szül. régi nemes családból 1699. apr. 4-én Vas megyében. 16 éves korában a jezuita szerzetbe lépén, olly sikerrel haladt a felsőbb tudományokban, miszerint a szerzetesi fogadalmak letétele alkalmával egyszersmind bölcsészeti- és hittudori koszorúval díszíttetnék föl. Romában tengerentuli missiókra kért engedelmet; de ez meg nem adatván neki, Nagyszombatban négy évig a bölcsészeti, azután itt és Gräczben hét évig a theológiát tanította. Ezután Kolosvárt volt iskolaigazgató, innen

hasonló minőségben a bécsi Pazmaneumhoz s végre Budára tétetett át, hol igazgatói tisztje mellett tábori főpapi hivatalt is viselt. Törvénytudománya által elhíresedvén, az esztergomi érseki székhöz bíróul nevezteték. Ezen foglalkozásai mellett mint missionarius hitszónokoskodék, s örömmel foglalkozék az irodalommal, mely téren ékes tollal főleg hazai jogtudomány tekintetében fölötté hasznosan gyümölcsözött. Meghalt Nagy-Szombatban, hol élte végső napjaiban házigazgató volt, 1760. dec. 8. — Munkái: 1) *Tripartitum juris hungarici Tyrocinium*. 3. k. N.-Szombat, 1733, 1751, 1767, és Zágrábban, 1736. 4r. 2) *Rubricae seu Synopses Titulorum, Capitum et Articulorum universi Juris Hung. N.-Szombat, 1734.* 3) *Geographia Hungariae, seu Notitia de Insignibus et Sigillis Hungariae*. U. o. 1734. 4) *Decreta et vitae Regum Hungariae, qui Transylvaniam possedere (usque ad Andream II.)* Kolosvár, 1745. 5) *Decreta et vitae Regum Hungariae usque ad Belam IV.* U. o. 1745. 6) *Cynosura bipartita universi juris Hungarici ordine alph.* Győr, 1749. 7) *Andreas II. Assertor libertatis Hungariae etc. Calamo critico et historico adumbratus*. U. o. 1750. 8) *Vita Belae IV. Regis Hung.* U. o. 9) *Werbőtzius illustratus*. Nagyszombat, 1753. 10) *Manuale Jurisperitorum Hung.* Győr, 1760. Ezekon kívül van több alkalmi beszéde latinul, és magyarul a következők: „*Aquila magnarum alarum.*“ (Erdődi Ádám nyitrai püspök halálára mondott beszéd. Nagyszombat, 1736); Hg. Csacky esztergomi érsek halálára mondott beszéd, és számos katekesisei szintén magyarul.

Szegedi Kilit, sz.-ferencz-rendi szerzetes, szül. Kecskeméten 1816. apr. 13. Tanult Kecskeméten, 1832-ben a rend tagjává avattatott. Jelenleg Szécsényben zárdaelnök. A lapokban, különösen a „Társalkodó“ban és a „Religio“-ban megjelent történeti cikkein és bírálatain kívül, önálló munkája: „*Anyaszentegyház szervezete.*“ Pest, 1855. 8r. 547 l.

Szegedi Lőrincz, „Uj és igen szép komedia a mi első

atyáinknak állapotjokról“ czimü könyvet hagyott hátra. Debreczen, 1575.

Szegedi Mihály, jezuita, született Vas megyében 1706. oct. 23. Tizenöt éves korában lépett a szerzetbe; a szerzetesi fogadalmak letétele után bölcészet- és hittudori korszort nyert. Előbb Nagyszombatban volt szónoklat tanára; azután Kassán és ismét Nagy-Szombatban három éven át a bölcészetet tanítá. Később a theologiai karhoz tétetvén át tanáruul, mint ilyen Kassán és Győrött buzgólkodék. Végre a gyöngyösi rendházat kormányzá, hol meghalt 1752. jan. 23. 46 éves korában. Munkái: 1) *De institutione juventutis hungaricae dialogus*. Nagyszombat, 1735. 2) *Palatium regni Hungariae, palatinos ad annos 1315. complectens*. Kassa, 1740. 3) *Res gestae in Hungaria anno 1667. et 5 sequentibus, conjunctionem Weselényianam et religionis incrementa complectens*. U. o. 1740. Másodszor u. o. 1746. 4) *Res gestae in Hungaria ab anno Christi 673 ad annum 1618*. Nagyszombat, 1742. 5) *Primatus romani Pontificis*. U. o. 1748. Magyar nyelven: 7) A Szűz Máriának eredendő bűn nélkül való fogantatásáról. Egyházi beszéd. Mondatott és megjelent Posonyban, 1750. Másodszor 1751. 8) *Homo sanctus in sapientia*, avagy halotti beszéd Hunyadi István felett Ürményben. Nagyszombat, 1743. 9) Egyházi beszéd sz. József, és 10) Szent István első magyar király tiszteletére. Mindkettő megjelent Nagyszombatban.

Szegi Lajos, szül. Bátorkesziben ref. szülöktől. Később férfi korában kath. vallásra térvén át, megtérésének okait következő czimü könyvben fejté ki: „Szóló Gerezd, azaz az igaz okok, mellyeknél fogva megváltoztatta szegény lelkének örök halált szerző mérges calvinusi vallását.“ Bécs, 1675. Ajánlva van Szécsényi György kalocsai érseknek.

Gr. Székely (borosjenői) Ádám, francia eredeti után forditá Locke Jánosnak „A gyermek nevelésről“ irt könyvét. Megjelent Kolosvárt, 1771. 8r. 308 l. Szintén tőle van: „A marhák körül austriai rendtartás.“ Szeben, 1763.

Székely István, Erdélyben, Benczédén született 1500

körül. Külföldön képezé ki magát, s haza jövéen iskola-mester volt Szikszón. Később gönczi predikátorra és seniorrá emeltetett. Leginkább világtörténeti kronikájáról ismeretes, melly Krakóban 1558-ban jelent meg illy czim alatt: „Chronica ez vilagnac yeles dolgairol.“ — A könyv jókora ugyan, de nagy felekezeti pártszellem ri ki belőle; a romai ősegyház ellen mindenütt méltatlanul epéskedik; innen van, hogy sok adatai vagy koholtak vágy meghamisítottak. Ezenfelüli munkái: „A kereszténység fundamentomáról való tanuság.“ Krakó, 1538. E munkája terjedelmesen bővítve másodszor u. o. 1546-ban jelent meg. Az általa latinból magyarra fordított „Szent David zsoltári“ u. o. 1548-ban láttak világot.

Székely Sámuel (dobai), szül. 1704. apr. 3-án Hunsdorffban Késmárk mellett, Szepesmegyében. Tanult Matthaeides és Toporczer tanárok alatt Eperjesen. Később a hírneves Csécsi alatt Sárospatakon. A jogi tanulmányok bevégeztével három évet töltött Pesten mint gyakornok. Azontul egyedül a tudományokkal foglalkozott, miglen kiütvén 1741-ben a porosz háboru, Szirmay Tamás gyalog ezredében alszázados lett, és Csehországban Prága ostromlásánál s több csatákban részt vett. Itt mulatása alatt 1743-ban az altdorfi akademia tagjává neveztetett. 1746-ban a francia-spanyol háboru kiütésekor Eszterházy József ezredével Olaszországba ment, hol az olasz és francia nyelvet tevé sajátjává. 1753-ban nyugalomra lépett és Eperjesen telepedett le, hol Faber Keresztély ezredes latin munkáját magyarra fordítá és kiadá illy czim alatt: „Hadi embernek oktatása.“ Kassa, 1759. Élte utolsó éveiben diplomatiái tudományokkal foglalkozott s három kötetnyi kéziratot hagyott hátra, melly azonban eddig nem látott világot.

Szekér Joakim Alajos, Komáromban született a mult században, előbb szent-ferencz- később cisterczy rendű szerzetes lön. Szombathelyen, midőn a bölcsészet és hittan tanára volt, irta meg Magyarország történeteit két kötetben, melly először Posonyban, 1791. nyomtatott ki. A munka

czime imez : „Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb cselekedeteivel együtt.“ E kézikönyvet — írja előszavában — „azokért készíté, kik nagyobb történeti könyvekben szükölködnek, és kik előtt a latin nyelv ismeretlen. És végre az asszonyi rendért, hogy ez más erkölcspezarló könyvek helyett illetén elmetápláló és okos-ságot élesztő dolgok olvasásában töltse unalmas óráit.“ A munka azon időben nagy hézagot pótol, mert, úgy szólván, első illy nemű könyv, melly a m. nemzet történeteit magyar nyelven rendszerezesebben kezdé előadni. Sajnos, hogy miatta ellenségei s tán irigyei támadtak, kik őt eretnokséggel gyanusíták, mintha a romai sz. székről tiszteletlenül irt volna. Hogy kivált egyik hatalmasb üldözőjétől meneküljön, fájdalom, tábori pappá lőn; így a szüntelen mozgó élet, a tudományos foglalkozáshoz igényelt nyugalom hiánya akadályozák továbbra is irodalmi működésében. Azonban 1801-ben ezredével együtt Olaszhonból hazájába visszatérvén, történeti munkájának, mellynek első kiadási példányai már elfogytak, újabb kiadásához készült, és azt végre is hajtva Pesten 1808. másodszor is kiadá, mi a műnek akkori kelen-dőségét tanusítja. Ugyanez évben egy eredeti regényt is irt, és azt Pesten ki is nyomatta; czime : „A magyar Robinson.“ Ebben magyar emberek szerepelnek, és a többi illy nevű elbeszélésektől egészen különbözik. Megirta „A marengoi csatát, és az azt megelőző körülményeket“ s kiadta Pesten, 1807. Mikor halt meg, nem tudjuk.

Szeleczky Márton, irt imádságos könyvet illy czim-mel : „Az eloszolhatatlan teljes szent Háromságnak dicső-ségére a Szentírásból és szent atyák írásiból összeválogatott imádságok.“ Buda, 1731.

Szelepcsényi György (pohroncz), esztergomi érsek, szül. 1595 körül. Ellenei sokszor vetették szemére, hogy alacsony sorsu szülőktől származott, s gyermekéveiben csak nyáj-örzés által szerzé meg élelmét. Mire Horányi igen helyesen jegyzi meg : hogy azon nem ütközik meg, miután nagyobb dicséretre méltónak tartja önereje által nagygyá emelkedni,

mint azzá születni. Fiatal éveiről csak annyit tudunk, hogy Pázmány Péternek egyik legjelesebb nevendéke volt, s miután Nagyszombatban bevégzte az alsóbb iskolákat, bővebb kiképzetés végett jótevője, a biboros főpap által Romába küldetett, és sok jótéteményekkel árasztatott el, mint ezt maga Romában kiadott némelly latin irataiban és moecenásához intézett verseiben hálásan említi. 1634-ben mint fölszentelt áldozár az esztergomi főmegyébe kebelezetett; rövid idő alatt éneklő-kanonokká és sz. Györgyről czimzett préposttá neveztetett. Az 1647-iki országgyűlésen már mint veszprémi püspök megyéje jogait erélyesen védelmezé. 1649-ben Nyitrára tétetett át és a magyar cancellaria elnökévé neveztetett; 1657-ben pedig Püski János után — a mennyire a törökök miatt lehetett — mint érsek a kalocsai érseki megyét is kormányzá, megtartván a nyitrai püspökség jövedelmeit is. Lippai György halála után Leopold császár és király ajánlatára 1666-ban pápa ő szentsége által az esztergomi érseki és primási székben megerősítettet. E kinevezetésre vonatkozó királyi oklevélből kitetszik, hogy Szelepcsényi már primássá kineveztetése előtt püspöki, érseki és cancellari hivatalain kívül, több megyék főispánja, és kir. belső titkos tanácsos volt; többször mint követ, nevezetesen kétszer a budai basánál, négyszer a fényes portánál, kétszer az erdélyi fejedelmeknél s a lengyel királynál a haza és kereszténység ügyében élte veszélyeztetésével erélyesen járt el. Mindezen s egyéb érdemeinél fogva Magyarország királyi helytartójává neveztetett. Mint ilyen minden igyekezetét arra fordítá, nehogy a titokban lapangó lázadás kiüssön; mit azonban meggátolni nem tudott, s pusztításának számos zárda és templom lett áldozatává. Szelepcsényi bőkezűsége nemcsak a lerontott zárdákat és templomokat állítá vissza, hanem a szorongatott Bécsset is 500,000 forint árán az ostrom alól fölszabadítá, mint azt sirversének írója is megjegyzi:

„Pressa per Odrisium Regina Vienna Tirannum
Stat victrix opibus, quis negat? illa tuis.“

Kevéssel halála előtt Szakolczán, Lőcsén és Zsolnán iskolákat emelt, s azokat a jezsuiták igazgatására bízta. Meghalt 90 éves korában 1685. febr. 19-én Litoviczán, Morvaországban. Holt tetemei az ottani, általa bőkezűleg ellátott sz.-ferencziek sirboltjában tétettek le. — Számos főpásztori levelein és szentbeszédein kívül magyarul egy jeles énekes könyvet irt a közönség használatára, mely először 1680-ben „Istenes énekek“ czim alatt nagy 4rétű kiadásban Nagyszombathán látott világot, azontul számos kiadást ért, s jelenleg is kézen forog. Mint veszprémi püspök Liszthy János példáját követvén, ékes magyar szónoklattal lepte meg a főrendi táblát III. Ferdinand király jelenlétében az országgyűlésen; mihezképest méltán nevezte őt Katona István magyar szónoknak és költőnek.

Szélessy Pál, nagykőrösi ref. predikátor és kerületi esperes, „Huszonhat válogatott predikátiók“-at adott ki, melyeket sátoros ünnepek alkalmával mondott. Pest, 1792. 8dr. 552 l.

Széli József, szebeni predikátor, tanult Székely-Udvarhelyt és Posonyban. Luther kisebb katekismusát fordítá magyarra és számos jegyzetekkel ellátva kiadá Szebenben, 1748.

Szeli Károly, brassói születésű orvos, egy magyar közhasznú munkát irt s kiadott illy czimmal : „Magyar bábamesterség.“ Bécs, 1777. 8dr. 461 l. Továbbá magyarra fordítá Haen A. „Oktatását, miképen lehessen a hólyagos fehér himlőket gyógyítani.“ Bécs, 1775.

Szemere Miklós, költő, szül. jun. 17. 1804. Lasztóczon, Felsőzemplénben, előkelő nemesi házból, mely elődjeiben sok jó polgárt adott a hazának, vallásnak s tudománynak egyiránt. Korán vitetett el az atyai háztól iskolába és pedig egyenesen Sárospatakra; hol 1809—1812. éveken át egy folytában jára a kezdő iskolákat. Ezután, u. m. 1813-ban Eperjes, 1814-ben Lőcse látá vendégeül a gyermeket, ki a német szóért viteték oda. Eme hét év után ismét Patak fogadá az ifjonzot s nevelé mindaddig, mikor 1824-ben a

hittan-bölcsészeti és jogi szakot is bevégezvén, iskolai pályáját megfutotta. Joggyakorlaton 1825. évben volt Szerencsy István, akkor ungi főjegyző mellett, 1820—27. évben nagybátyja Szemere István, zempléni első alispán és országgyűlési követ oldalánál Posonyban, írnok. A gazdálkodás, mellyhez kevésbbé volt kedve, mind mellőztetett még, s ő szép iránti hajlamának engedve 1832—35. éveket művészek társaságában tölté Bécs műgyűjteményei között, mellyek a szépirodalom mellett erőhatalommal tarták elfoglalva kedélyét, képzelődését első ifjúsága óta. Az utóbbi év egy részét austriai Olaszországban tölté utazással, műereklék vizsgálatával. 1836-ban megházasodott; neje Mariássy Anna; három élő gyermekök. — Csak kilencz éves volt még, mikor atyját elvesztette. Testvérei közül említendő Krisztina, kit a Muzáron korból a Kölcsey után Vilma néven ismer a magyar szépirodalmi olvasó. — Jámbor édes anyja nem volt erős valamelly nagy tekintélyű fegyelmet tartani az eleven, de soha nem féktelen gyermek fölött: s csak jámbor imádságai lehettek az engesztelő szózat, s kellő áldozat, hogy Miklós fiát, a ház legkisebb gyermekét, alig öt éves korában egy házi himdaruval csatába ereszkedni látván, vérben, de nem halva találta; vagy midőn a vásas bőrröndben, hová buvócskát játszva rejtezett, lezártat megfulva nem lelé; vagy midőn egy szüret alkalmával tolcsvai házuk kéményének a tetején vakmerő helyzetben tótágast állva pillantotta meg, lábait az ég felé nyujtva ki. Roppant gymnastikai ügyessége felmaradt a férfi korra is, mi által testi erejére, arczára nézve mindeddig jóval fiatalabb tekintetű évei számánál. — Illy tartós ifjúság s elevenség nagy tért engedé az ifju lelkének a férfiasb kedvtelések közül főleg a vadászatra. „Szobája telve áll maga által elejtett vadkan- s medvéfökkal“ írta róla valaki. Ez ha nem szórul szóra is, de nagy részben igaz; mert Szemere vadászati ügyességét egész vidékek irigyelték olykor-ollykor a felföldön. Nem csuda ekkép, ha élve, növe szabadon, később ült le az íróasztalhoz, mint mások; vagy épen oly későn, mint Hafizt kivéve, tán senki

sem az összes világirodalomban a végett, hogy lyrában dolgozzék. Szerencsáját mindamellettről romlatlan izlése biztosította, míg költői erét megóvta a friss élet, a természetszabad élvezete. Ez adta táplálékot főtészi hajlamának is; mert tudni kell, hogy Szemere Miklós nemcsak ügyes másoló, hanem szerencsés arczképiró. Mátkáját távollétében, pusztá emlékezetből arczolá eléggé híven, s kifejezéssel; valamint nem hagyható említés nélkül, hogy domborművek faragására csontban, fában kiváló képességgel bír; s azután, mi tőle e nemből rokon kezdek között (Rákócson, Felsőzemplénben, egy gimeszárv ágába faragott saját vadászata) látható, ítélve, többet tőn, mint a mennyit pusztá kedvelőben megkivánni szokás; mert illy modoru faragványok között bárhol is fölléphet vele. — Mégis az a társalgás és emlékezés, melly első ifjúsága idejéből, midőn Pesten Szemere Pálhoz közel Kölcseyt, Vitkovicsot láthatá, értheté, maradt reá, volt legélénkebb mozzanata lelkének a szépirodalom, különösen a lyra jelszavával. Szemere Miklós igen sok lyrai verset írt sok minden lapok-, zsebkönyvek-, albumokba; de távol maradván egyre az irodalmi középponttól, nem vegyülhete közéjük a napi eseményeknek, divat- és felkapott egyes irányoknak. Különösen elvult a költők politikai színezete nélkül, s ő minden illyentől távol tartá költészetét. Versei vajmi tarka pillangók a kedély világából, vigelem; humor, szeszély, ironia sokféleségeivel. Alanyi dolgokat kevésbé zeng; az ellágyulás neki valóságos iszony. Költeményei alapszíne mégis komolyság a vig felszín alatt; s ha talán buskomolyság is, ne legyen meglepő. Midőn Szemere írni kezdett, hangja elütő volt valamennyi akkori költőtől, de saját. Még a klasszikai verselésből bírta a formát, s e komoly formában csak jól vette ki magát a szeszély, nedély. Később ő is engedte a laza elem befolyásának, a népies könnyedségnek. Mindamellettről ő senkit nem utánozott, csak magát. A millyen maga, ollyan költészet. Életrajza, melly az embert napi életményeiben meglesve adná, élő magyarázat fogna lenni költeményeihez. Szerencséje, mondom, hogy maga utján ment,

s modora, minden művén, fel hagyja magát fődöztetni. Csak egy sajnálatos : gyűjtemény mindekkoraig sem jelent meg tőle. Így a bíráló észrevétel is csak félhatásunak marad, mert csonka; és a figyelem s kíváncsiság nem nyer tápot a költő közvetlen olvasása nélkül. Az időszaki lapok olykor futólagos ismertetéseit pedig bajosan lehet kielégítőnek tartani. Ha műfordítóról van szó, különösen Goethe némelly igen kényes darabjait Szemere Miklós páratlan sikerrel adá s az eredeti alak minden daczában. Ki ne emlékeznék „Mignon dalára : Ismérd a hont, hol citrom virul“ stb. — Azonban részletesen egyedül akkor lehet szó költészetéről, ha gyűjteményt ad; most még illetékes ítélet igen korai volna.

Szentkirályi Zsigmond (komjátszegi), az erdélyi k. bányászati törvényszék r. ülnöke írta és kiadta : „Az erdélyi bányászat ismertetését nemzeti-gazdasági, köz és magánjogi tekintetben.“ Kolosvár, 1841.

Szenczi Pál, egy könyvecskét adott ki e czimmal : „A részegesek jajos pohara.“ Debreczen, 1682.

Szendrey Ferencz, „Elmélkedéseket“ hagyott hátra négy predikázióban. Kolosvár, 1673.

Szent-Ábrahám Lombard Mihály, 1716. táján Kolosvárott az unitariusok gymnasiumában jogtanár, később superintendens, illy czimű imakönyvet irt : „Sokféle szükségseinkhez alkalmaztatott könyörgések.“ Kolosvár, 1746.

Szentely János (veresegyházi), illy czimű könyvet adott ki : „Mirothecium spirituale. Lelki patika.“ Imakönyv. Megjelent 1648-ban.

Szentes János szül. 1735. Tanult Patakon, hol a felsőbb tudományok hallgatói sorába 1765. oct. 6. napján iratott be. 1760. mene Franekerába, honnan harmadik évre visszajövéen, lett a rimaszombati iskola igazgatója. Három év mulva ment aranyosi papnak, de még azon 1766. évben meghivatott Patakra, hova, mint tanár, 1767. mart. 4. vite-tett s felavattatott maj. 1. napján, melly alkalommal beszélt: „De bona fama, virtutum stimulo.“ Volt tanár 14 esztendeig.

Meghalt sept. 3. 1781. 46 éves korában. — Különösen mint szép szónok ismertetett. Munkái: 1) Dissert. philologico-theologica. Franequ. 1761. 4dr. 2) Dissert. ad eccles. cap. XII. V. 1—7. Franeq. 1762. 4dr. — Kéziratban: 3) Geographia, 4) Chronologia, 5) Historia universalis, 6) Jus naturae. Leginkább Coccejust követte.

Szentgyörgyi Gellért, remete-sz.-pál-szerzetbeli áldozár, francia és német kutfők után illy czimű verses könyvet irt: „Józan elmélkedés a religioról.“ Pest, 1795. Irt továbbá verseket „Örök emlékezetére Sándor Leopoldnak.“

Szentgyörgyi Gergely, magyarra fordítá és gr. Jakusits Anna, Homonnay János országbíró nejének ajánlva kiadta Drexel Jeromos „Elmélkedéseit az örökkévalóságról.“ Posony, 1643. 12dr. 480 l. Némellyek e munka fordítását Szalai Andrásnak tulajdonítják. Valószínű, hogy amaz fordította, ez javítva kiadta.

Szentgyörgyi István, szül. nov. 15. 1736. Aszalón, Abaujmegyében. Az alsóbb iskolákat ugyan Patakon végzé, de majd 1752. körül Rimaszombatba ment tanulni, hol az akkortájban virágzó ref. gymnasium különösen Losonczy József tanárral ékeskedett. Az akadémiai tanfolyamra innen Patakon iratta be magát oct. 2. 1754. és hat év mulva, 1760. végén és 61-nek elején a költészeti osztály köztanítója (praeceptor publicus) lett, 1763. pedig a metaphysicában helyettes (praeses). A következő 1764. év a nemesbikki egyház, Alsóborsodban, hívta meg papjául, s mint ilyen dicséretesen működött három évig; mert 1767. a sárospataki nyári közvizsga alkalmával tartatni szokott egyházkerületi gyűlés által a meghalt Szathmári Paksi Pál utódaul jelöltetett ki pataki tanárnak. Ezen hivatalába még az év folytán, sept. 17. napján, beigtattatott ugyan Gáabri Miklós elnöklete alatt, melly alkalommal székfoglaló beszédet monda: „De variis veterum philosophorum cosmogoniis;“ de a nemesbikki egyházat csak decemberben hagyható el, mellynek 15. napján visszatért Patakra és mint ideiglenes tanár, hivatalos tisztéhez látott. Mindamellett reá bizaték a nagy

hallgató teremnek ünnepélyes fölavatása, melly alkalommal, jul. 10. 1768. tárgyhoz mért beszédet tartá: „*De scholis christianorum.*“ Nyilvános, rendes tanárrá lett Szentgyörgyi 1770. július 16-án, mikor a bölcsészet és görög nyelv tanszékében véglegesen megerősítettett. — A ritka elmetehetség, melly e férfit kitünővé tette, külföldi akademiákra való járás nélkül is tiszteletbe hozá Szentgyörgyi nevét, a honnan Rozgonyi József, utód, sírkövére is jónak lelé kitenni „Autodidaktos“ melléknevét. Maga az igazgatóság, hihető, épen azért hagyá őt évekig segédi rangban; de utóbb tehetségeitől a rendes tanári helyet meg nem tagadhatta. Vitte hivatalát 1796. július haváig, mikor közvizsgát adván, bevégzé az évet és elgyengülés miatt rendes tanári hivataláról lemondott; de tanita mégis majd egész éven keresztül görög szentírás-magyarázatot, metaphysicát egy, a nagyobb deákokból választott segéd hozzájárultával. 1797. maj. 24-én végre elbucsuzott tanítványaitól, rövid időn reá szélhűdési jelenségek mutatkoztak rajta; s már az iskolai évet sem birta bevégzeni; úgy el volt gyengülve. Ha mondjuk, hogy ezentul Patakon magán életet élt: ez koránsem a boldogabbak elvonulása öreg korra, hanem a tehetlenség elzárkozása, melly kezdete a koporsóba lépésnek. — Tanári hivatalában harmincz évet töltve, ha elgyengültségét is életnek mondhatni, meghalt oct. 1. 1799. Eltemettetett oct. 3-án; beszédet monda felette Vályi Nagy Ferencz, Homer fordítója, melly meg is jelent Kassán, 1800. illy czim alatt: *Mennyei lakodalom.* Munkái: 1) *Stephani Szentgyörgyi philosophiae et lingvae graecae in coll. Sárospatakiensi h. c. addictorum professoris, theologia naturalis, in usum auditorum suorum edita. Posonii et Cassoviae, 1784. 8dr.* — 2) *Kisded magyar grammatika. Posony 1797. 8dr. név nélkül.* — 3) *Deák grammatika magyarul. Posony 1797. 8dr. szintén névtelenül.* — 4) *Artis poeticae elementa. Posony, 1797. névtelen, mind a három a pataki tanulótság használatára.* — 5) *Halotti beszédek Darvas Borbála, Patay József neje és Vay Ábrahámné felett; amaz illy czim*

alatt: Temetési lakodalom. — 6) *Philosophia instrumentalis, in usum tironum philosophiae Sárospatakiensium*. Pestini, 1793. 8dr. — 7) *De scholis christianorum* (k. i.). — 8) A philosophia története; Erkölcsi philosophia; Máté és Lukács evangeliomának, továbbá szent Pál Rom. Ephes. Timotheushoz írt első és Thessalonikai leveleinek magyarázata, stb. kéziratban. (Forrás: a pataki főiskola emlékiratai).

Szentgyörgyi István, benedeki predikátor, élt a tizenhetedik század második felében. Hívei számára illy czimű épületes könyvet adott ki: „Jó tselekedetek Gyémánt köve, azaz: Amesias Willám jó tselekedetekről írott traktája, mellyben a jó tselekedetek az üdvösségre szükségeseknek mutogattnak.“ Kolosvár, 1688.

Szentgyörgyi József, orvostudor, Debreczen város tisztí orvosa, szül. Aranyoson 1765. febr. 22-én; meghalt Debreczenben 1832-iki jan. 1-jén. Korában kitűnő tudományos férfi volt. Nevezetes munkája: „A legnevezetesebb természeti dolgok esméreti.“ 19 réztáblával. Debreczen, 1803.

Szenthe Pál, mohácsi reform. predikátor, illy czimű könyvet adott ki: „Magyar iskola.“ Magában foglalja a magyar nyelvszónoklat- és költészettant, az élő és holt nyelvek elősorolásával. Pest, 1792.

Szentiványi Lászlótól illy czimű könyvet birunk: „Anglus születésű Robert Péter élete és története, ki is életét egy lakatlan szigeten sok esztendőig töltötte“ (fordítás). Posony, 1797. 8dr. 315 l. Továbbá: „Robert Péter szül. Anglusnak egy lakatlan szigetre tett második utazása.“ U. o. 1802. 8dr. 392 l.

Sztankovics János, szül. Szokolczán 1581. Fényes sikerrel végezván alsóbb és felsőbb tanulmányait, Olmüczban a papi rendbe lépett s onnan erényei folytán az esztergomi főegyházi káptalanhoz kanonokul neveztetett ki. Mint illyen Nagyszombatban plebános volt, hol buzgalma által híveinek szeretetét nagy mértékben nyeré meg. Háttérbe szorítva a viselt, s elnyerni remélt méltóságokat, Pázmány Péter bíbornoktól engedelmet kért és nyert, hogy Jézus

társaságába léphessen. Mint jezuita az ujoncz évet 1627-ben Leobenben tölté, azután a török ásiái tartományokban mint térítő 12 évet töltött; 1652 óta mint magyar hitszónok Magyarországon több évig fáradozott. Végre a rend soproni házat kormányzá, s miután aranymiséjét is eléré, Urunk születése napján 1673. élte 92-ik évében meghalt. Munkája: „Luther és Calvin purgatoriumának bizonyítása.“ Megjelent Lorettóban, 1670.

Szentmártoni János, szül. 1600 körül. Még 1632-ben versekbe foglalva megírta „Sz. Mária Magdolnának sok büneiből való megtérésének históriáját,“ melly munkája azonban csak 1683-ban jelent meg Lőcsén.

Szentmiklósi Timotheus, előbb sz.-benedekrendi, később világi pap, predikátiókat hagyott hátra „Katedrai gyűjtemény“ czim alatt. Győr, 1792. Más munkája „A jó nevelésnek tüköre egy jó szívű királynak példájában“ czim alatt jelent meg, 1791.

(Homoród) **Szentpáli Nagy Ferencz**, vizaknai királybíró a XVIII. század elején, nagy költőnek tartatott. Verseiben szeretett gunyolódni, miért többször kellemetlensége is volt. Versei többnyire alkalmiak, mellyeket többek emlékeztére írt. Nagyobb munkája: „Werbőczy István Törvénykönyvének compendiuma,“ versekbe foglalva. Megjelent Kolosvárt, 1701.

Szentpéteri Albert, domonkosrendi szerzetes „Mennyei bölcsességnék ösvénye“ czim alatt bocsátott ki egy épületes könyvet Budán, 1761.

Szentpéteri István, predikátor Szentmihályon a Tisza mellett, adott ki oktató könyveket magyar nyelven és pedig a táncz ellen „Táncz Pestise“ (Debreczen 1699.); a káromlás ellen „Ördög Szigonnya“ (u. o. 1699.); a részegség ellen „Hangos Trombita“ (u. o. 1699.) czimek alatt. Több hasonló irányu és tárgyú hasznos munkái kéziratban maradtak; ilyenek: Uj embernek Anatomiája; Idvesség Arany lántza; Világ ártalmas barátsága; Aspis kigyó tojása stb.

Szentsimonyi Ambrus, sz.-ferencz-rendi atya, nevét

születése helyétől (Gömörmegyében) kölcsönzé. Több helyütt a theol. tudományok tanára volt, s mint ilyen szent Ágoston elmélkedéseit magyarra fordítva kiadá ily czim alatt: „Penitentzia, azaz: sz. Ágoston, Hipponiai püspök elmélkedései, és Lelkinek Istennel magánosan való beszélgetésinek könyvei.“ Tsiken, Erdélyben, 1766.

Szentsimonyi József, gyalui ref. predikátor volt, s magyar nyelven irt egy könyvet „Az isteni látogatás hasznáról.“ Megjelent Szebenben, 1753.

Szép János, szombathelyi tanár „Aesthetika, avagy a jó izlésnek a szépség filozofiájából fejtegetett tudománya“ czim alatt irt egy könyvet, mint a czim mutatja Szerdahelyi nyomdoki után. Megjelent Budán, 1794: 8dr. 332 l.

Szeredai Endre, gyulafejevári székesegyházi kano-nok, Szentháromságról czimzett apát, apostoli jegyző és papneveldei igazgató, tudós férfiú, latinul több igen be-cses történeti munkákat adott ki. Magyar nyelven birunk tőle: „Szent-írásbeli dolgokról való beszélgetések“-et, két kötetben. Megjelent Posonyban, 1791. 287 és 208 l.

Szerelemhegyi Endre, több színműveket fordított magyarra, mellyek részint az Erdélyi Játékos Gyűjtemény-ben, részint önállólag jelentek meg. Önállók: „A lantosok, vagyis: A vig nyomoruság“, vigj. Posony, 1793. „A jó-tevő szarándok, vagyis a csörgő sapka“ és „Magukkal el-hitetett filosofusok“, vigjátékok. Pest, 1795.

Szeremlei Gábor, szül. 1807. Disznós-Horváthban, Borsodmegyében, hol atyja, Sámuel, ref. lelkész vala. Elemi tanulását itt kezdé, majd folytatá Lakon, ugyanazon me-gyében, hová atyját új hivatali helyére követte. Az ugyne-vezett latin iskolákat már Patakon járá, s hátralevő egész iskolai pályáját ott folytatá, sőt végzé is be. — 1823. jul. 18. napján az akadémiai tanfolyamra előmozdittatván, nevét az iskolai törvényeknek aláírta; és hallgatá a hittani, bölcsé-szeti és jogi leozkéket, mellyek bevégezéével a szónoklati osztály vezetése bízott reá, aztán még a görög nyelv mel-letti segédkezés, mikor egyuttal főiskolai könyvtárnok is

volt. 1835. előbb ugyan a bécsi prot. theologiai intézetben hallgatá a theológiát, majd a második félére a berlini egyetembe iratta be magát szintén a theologiai, s ezen kívül a bölcsészeti szakra. Haza térve, lön pap Felsőnyáradon, Borsodban; s eltöltvén másfél esztendőt, mene Szigetre, az ottani ref. lyceumban theológiát tanítani. 1841. Patakra hivatott, és el is ment a politika, államisme és nevelés tanítására. 1847. a bölcsészetnek lön nyilvános rendes tanára 1851-ig, mikor a bécsi cs. kir. prot. theologiai intézetben vállalt hivatalt a ref. egyház hittanának előadására. Ugyancsak mint theologia tanára érkezett vissza Bécsből Patakra 1856., hol tanításait ugyanazon év szeptemberében meg is kezdé. — Munkái: „A philosophia, szellemvilági fejletében.“ Pest, 1841. 8dr. „Geographiai kézikönyv.“ Sárospatak, 1843. 8dr. „Politica.“ Sárospatak, 1844. 8dr. „Neveléstan.“ Sárospatak, 1845. 8dr. „Jogbölcsészet.“ Sárospatak, 1845. 8dr.

Szider János, 1590. körül tarczali ref. lelkész, hivei számára „Katekismust“ adott ki magyar nyelven 1597-ben, melly több kiadást ért.

Szigeti György, m.-pécsi ref. predikátor volt. Munkái: „A jó életnek és Halálnak mestersége.“ Győr, 1786. „Kis biblia, azaz: keresztyén embernek hite és tisztye.“ U. o. 1787.

Szigeti, családi néven **Trippamer József**, a pesti nemzeti színház tagja, s jeles színműirő, szül. 1822. Veszprémben, hol atyja kereskedő volt. Alsóbb iskoláit szülőhelyén, a felsőbbeket Pesten végezte. 1841-ben mint első évi jogász, szülői ellenzése daczára, Baky Gábor alatti vándortársaságnál színész lett, s először Jászberényben kezdte szerepelni. 1844-ben lépett föl először a pesti nemzeti színpadon; föllépése tetszéssel fogadtatott, s azt eredményezé, hogy Szigeti ez intézet tagjává fölvétetett, s jelenleg is itt mint a színház egyik legtevékenyebb tagja s egyszersmind a színházi nyugdíjintézet jegyzője működik. Nevét azonban jeles, eredeti színművei által alapítá meg. Illyenek: „A

jegygyűrű; „Szép juhásznő; „Viola“ (Rötvös „Falu jegyzője“ után kidolgozva, s a magyar közönségnek egyik kedvencz darabja); A rab. 1856-ik évben három, mind sikerült művel lépett föl. Ezek, valamint összes művei közt első helyen áll a „Vén bakkancsos és fia huszár,“ mely jelességre nézve népszinműveink közt a legelsőbbek közt foglal helyet, s szerzőjét a népszinműírásban Szigligeti vetélytársává teszi. Mint bohózat szintén fölötte mulattató az „Okos bolond,“ habár ebben szerző leginkább a közönség nevetetésére számított. Zajos tetszés közt adatott a múlt évben „Becsületszó“ czimű egy fölvonásos vigjátéka, mely által a gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 db. arany pályadíjt nyerte el, s mely a maga nemében a legjobb franczia művekkel vetélkedik. „Egy színész naplója“ czim alatt a B. P. Viszhangban igen érdekes közleménye van. Ugyanő szerkeszté s kiadá a „Nemzeti színházi nyugintézeti Naptárt 1858-ra.“ Első évi folyam. Pest, 1857. 4dr. 168 l. Mindezek Szigeti tehetségéről tesznek tanuságot, melytől a magyar irodalom még sokat vár.

Szikoray Miklós, mult század második felében élt tudós férfit, váci székesegyházi kanonok volt. Irt egy polemicus könyvet „A vallás vitakérdéseiről“ Megjelent Vácson, 1774-ben.

Szikszaí Bálint, szül. Abaujmegyében s tanult Wittenbergában és 1567-ben Genfben. Hazajöven, előbb Egervárrott, később Debreczenben predikátor volt, hol 1575-ben meghalt. Tudományos képességéről latin és magyar nyelven irt munkái tesznek tanuságot; ilyenek: „A keresztén hitnek és vallásnak három fő Artikulusairól, az igaz Istenről, Választásról és Ur-Vacsorájáról.“ Debreczen, 1574. 4drben. Megjelent latinul is, egy toldalékkal „Az egyházi fegyelemről,“ debreczeniek használatára. — Adott ki katekismust ugyanott magyar nyelven az egri gyülekezet számára. Latinul megjelent: „De sacramentis in genere“ czimű munkája halála után Genfben, 1585. Továbbá „Tra-

ctatus contra Antitrinitarios.“ Ajánlva a württembergi akademiának.

Szikszai György, tudós tanár, élte utolsó éveiben predikátor és kerületi esperes Debreczenben, több munkáiról nevezetes. Illyenek: „A természeti és keresztyén vallás.“ Pest, 1799. „Martirok oszlopa.“ Posony, 1789. „Keresztényi tanítások és imádságok.“ U. o. 1795. „Közönséges lelki áldozatok.“ U. o. 1795. — Ezenfölül több alkalmi beszédein kívül adott ki egy kötet predikátiókat. Debreczen, 1787.

Szikszai Pap Sámuel, kabai lelkész „Colloquium sacrum et meditationes sanctae“ (Debreczen, 1700.) czimű latin munkáján kívül birunk tőle magyar nyelven irt művet is e czim alatt: „Mennyország utja, mellyben minden időre tartozó LX. Imádságok vannak.“ Bártfa, 1702.

Szilágyi Benjamin István, szül. nov. 16. 1616; atyja hasonlóul István, vasmegyei esperes és bűi lelkész. Gyakran iratott előnév nélkül, pusztán családi neve szerint Benjamin Istvánnak. Tanult Erdélyben, Gyulafehérvárott a derék Alstedius alatt; szorgalmas hallgatója volt a hittannak, történelemnek. 1640 körül lehetett akademiákra menése, s külföldön, hol a magyar protestansok ügyéről többször halla beszélni s kérdezősködni tudósokat, ért meg benne a gondolat: nyomozni a magyar prot. egyház történeteit. 1641. Franekerában volt, mulata keveset Utrechtben is. 1643-tól kezdve három évig volt váradi iskolaigazgató, 1645-ben pedig Patakra vitetett, I. Rákóczy György akaratából. Jelen volt a tokaji és szatmárnémeti zsinatokon 1646-ban, mikor az iskola főigazgatója lett; de már következő 1647-ben lemondta hivataláról, és mene papnak Tolcsvára, majd 1650. Ujhelybe. 1651-ben hűséges munkatársa volt Komnai Ámos Jánosnak (Joan. Amos Comenius) a magyar ref. iskolák javítása körüli fáradozásaiban. — Meghalt 1652. Munkái: 1) Joan. Amos Comenii janua linguae latinae aurea; magyarra fordítva megjelent Kolosvárt, 1673. 8dr. — 2) Faltalis periodus, latin emlékbeszéd iktari Bethlen Péter fő-

lött; elmondá oct. 21. 1646. Megjelent illy czimű gyűjtélékben: Temetési pompa. Várad, 1646. 4dr. — 3) Acta Synodi nationalis hungaricae, mellyben a tokaji és szatmári zsinatok eseményei följegyezvék. Kéziratban maradt, mellyet Debreczeni Ember Pál igen sikercsen forgatott a magyar reformatio történetének megírásakor. Hol lehet meg egészen, nem tudatik. — 4) Historia ecclesiastica hungarorum. Világ elé soha sem jött.

Szilágyi János, szül. Ugocsamegyében, Nevetlen faluban; iskoláját végezve nagy megkülönböztetéssel, majd Szigethen, és Debreczenben, s azután Pesten töltött pár évetket és bölcsészet-tudorrá emeltetett; innen marmaros-szigethi ref. főiskolában philosophia professorává, s majd ugyan helyben predikátorrá is lett. Meghalt pár évvel ez előtt igen éltes korában 1854. — Több irott iskolai munkáin kívül igen jeles magyar tankönyvet hagyott hátra: „Tétető (practica) Filosofia második része: Természeti Törvénytudomány (Jus Naturae). Kinyomattatott a tekintetes szigethi Nemesség költségével. Szigethen 1813.“

Szilágyi Márton, szül. Debreczenben, martius 22. 1748; atyja volt Sámuel, a tiszántuli ref. egyházkerület nagy emlékü superintendense. A mint a debreczeni főiskolában megszerzé a tudományos kellő ismereteket, először ugyan 1767., majd másodszor Tihanyi Tamással 1771. külföldre ment s legkivált Basileát s Göttingát választá tanulási helyül, hol bölcsészet, physika és mathesis voltak főtanulmányai, és csakugyan 1773. julius havában meg is tétetett eme két utóbbi tudomány professorának Sárospatakon, de csak sept. hava folytán lön bevezetve, mikor székfoglaló beszédet monda: de philosophiae naturalis utilitatibus . . . in destruendo atheismo etc. Ő az irt két tudomány szeretetét mintegy visszahozá az iskolába; a természetrajzot pedig ő tanitá legelőször, valamint ő rendezett első physicum museumot. — Meghalt Deteken, nov. 4. 1790. életének 43. eszt. töltvén pataki tanárságban 17 évet. Emlékbeszédet monda elette Szombathi János, mellyben megjegyzi, hogy kísér-

lettel összekötve Szilágyi tanítá legelőször a physikát Patakon. Munkái: 1) Cziropedia. Nyomt. Nagykárolyban 1784. két rész, 8dr. általtéve görögből „Xenophon“ után. — 2) Haller Albert . . . levelei. Nyomt. Posonyban és Kassán, 1785. 8dr. — Kéziratban: 3) De mandatis terrae principis a subditis non vellicandis. 4) Mathesis. 5) Physica.

Szilágyi Sámuel, tiszántuli superintendens, korában nagyhirű férfiú, szül. Debreczenben, 1719. febr. 19-én; atyja a theologia tanára volt ugyanott. Szülőhelyén tanulását bevégezvén, a szép és korán kifejtett elmetehetséggel megáldott ifjú 1735-ben a helvét, 1739-ben a hollandi egyetemeket látogatta meg, honnan 1741-ben Bernbe tért vissza, s itt vevé a holdmezővásárhelyi lelkészségre való meghívást; de ő Debreczenbe hazatérvén, itt tanársággal kínáltatott meg 22 éves korában, s azt elfogadván, 1742. apr. 6-án el is foglalta. Szilágyit tudósok és nem tudósok szép alakja és kedves társalgása miatt vetélkedve szerették; az ifjú tanárnak a Debreczenben állomásozott katonaság tisztjei mindennapi társai voltak, holott a két rend itt még ritkábban volt érintkezésben, mint másutt. „Szilágyi megjelent a generalis ebédjénél — írja róla Kazinczy F. — s ő magyarázta neki s egyéb vendégeinek Nagy-Fridrik taktikáját s Voltairrel üzött levelezéseit, s asztal után a legügyesebbekkel kardot vont, s markaikból kicsavarta, mint tanult kardozó, a fegyvert. A generalis el nem tudta tenni a mindentudó s mindenre alkalmas emberrel, s a legkomorabb barátság hangjain kérte, unszolta, rugná le az alkalmatlan talárist s venne katonai ruhát, biztatgatva, hogy tiz esztendő alatt camerádjának fogja nevezhetni. Szilágyit a titulus és egyéb nem igen csiklandá stb.“ 1759-ben Diószegre, innen Szathmárra ment lelkésznek; de Debreczen visszakívánta a jeles férfit s 1765. aug. 15-én superintendenassé választott. 1772-ben szélhűdés érvén őt, templomi szolgálatra alkalmatlan lett s lakását Kovácsiba tette át, hol földesuri birtoka volt, s itt halt meg 1785. jul. 8-án. Görög, latin, német, francia és magyar nyelven irt versei s egyéb magyar dol-

gozatai szétszórva jelentek meg. Ő fordította Voltaire Henriását s kiadta illy czim alatt : „Voltér urnak Henriása magyar versekben.“ Posony, 1789. Tőle van : „A jól elrendezett mezei gazdaságra oktató kézikönyv.“ Szilágyi életírását Kazinczy F. közli a Tud. Gyűjtemény 1820. 8-ik kötetében.

Szilvász Istvántól maradt fön illy czimü könyv : „A kassai három bajnokoknak virtusok“ képekkel. Nagyszombat, 1731. Ajánlva van gr. Forgách orsolya-apácának, s az ajánló levélben a Forgách nemzetség rövid története foglaltatik.

Szirmay Antal, cs. k. udvari tanácsos, Eperjesen a ti-azántuli kerületi tábla elnöke volt. Több rendheli latin munkáin kívül, minők : „Notitia historica“ (Kassa, 1798.); „Notitia topographica, politica Cottus Zemplén“ (Buda 1803.); „Notitia politica, historica, topographica Cottus Ugochien-sis“ (u. o. 1805.); és Hungaria in parabolis“ (u. o. 1804.) — valamennyi kiadva Kovachich György által; — megírta „Mágyarázattyát azon szóknak, melyek a magyarországi polgári s törvényes dolgokban előfordulnak.“ Kassa, 1806. Továbbá tőle van : „II. József az Elizion mezején.“ Megjelent Eleutherius Pannonicus álnév alatt Pesten, 1790. „II. Leopold magyar király, Eleuterinek, egy magyar prófétának látása szerint.“ Kereszturi József után fordítva. Pest, 1790.

Szlávi Pál (érkenészi), kir. főügyész, szül. Komáromban, meghalt 1785-ben. Munkája : „Bölcsességhez vezető ut.“ Pest, 1779.

Szlavik S. J., magyarra fordítva kiadá Gellert után „Svédi grofnének történeteit, egy juhászi játékkal egyetemben.“ Posony, 1778. 8dr. 350 l.

Szoboszlai József, szül. Udvarhelyen, Erdélyben. Mint bécsi orvosnövendék fordított illy czimü tanulságos könyvet : „A farsangot követő nyavalyákról.“ Bécs, 1800.

Szoboszlai Pap István, debreczeni lelkész, tiszántuli superintendens, kir. tanácsos s a vaskoronarend vitéze, az újabb korban a prot. egyháznak tekintélyes és szellem-

dus férfia, született 1786. nov. 12-én Ujfejtőn, Szabolcsmegyében, hol atyja közbirtokos volt. Anyja, Sárváry Julianna, Sárváry Pálnak testvére levén, tanulói pályáját Debreczenben 1797-ben nevezett nagybátyja fölügyelete alatt kezdette meg, s az alsóbb és felsőbb tudományokat itt végezte el; közben a német nyelv megtanulása végett egy évet Késmárkon töltvén, a debreczeni collegiumban előbb két évig köztanító, majd iskolanagy — senior lett. Ezen hivataloskodása alatt szónoki tehetsége annyira felkelté a közfigyelmet, miszerint a collegiumból való kiléptével a debreczeni ref. egyházi előjáróság a város egyik lelkészeül hívta meg. E meghívás után két évet a göttingai egyetemen és külföldi utazással töltvén el, 1816-ik év nyarán foglalta el lelkési állomását a külvárosi, ugynevezett ispotályi templomnál. Egyházszónoki hírének még inkább megalapítá az, hogy az 1825-iki országgyűlésre a helv. hitvallású rendek hitszónokává küldetett föl, s míg ez által az ország legtekintélyesb férfaiival jutott ismeretségbe, egyuttal valódi magasb államférfiúi képzettségre tett szert. 1827-ben egyházi kerületi aljegyző, 1832-ben főjegyző és debreczenvidéki esperes lett, majd 1841-ben a nagyhirű Buday Ezaiás elhunytával ennek utódjaul superintendensül választatott el az összes egyházak osztatlan azavazatával. 1845-ben kir. tanácsossá, 1854-ben pedig vaskorona-rend vitézévé nevezetett ki. 1855. maj. 17-én Bécsbe hivatott a prot. egyházi kormányzat szervezése iránt tartott ministeri értekezletre; honnan hazatérvén, aug. 5-én egyházkerületi közgyűlés tartását kezdé meg, mellynek folyama alatt 51 ifju lelkészt avatván föl, a gyűlés hatodik napján lepte meg őt a cholera s meghalt 1855. aug. 11-én, életének 69-ik évében. — Szoboszlai kitűnő, s egyházkormányzatra termett férfiú volt. Űgyes tapintatáról és okosságáról elég tanúságot tesz az, hogy a közelebbi vihar- és bonyodalomteljes időszakban nehéz és kényes helyzetű hivatali állásában folytonosan hatályosan működött. Mint egyházi szónok pályatársai közt első helyen állt. — Nyomtatásban megjelent első dolgozatai

versek voltak, ezek közt a Körner után fordított „Ima a harcban.“ Ezek Igaz Sámuel Hebejében jelentek meg. 1826-ban „Dietai prédikátiói“ nyomattak ki arcképével; ezeken kívül számos egyházi s főleg halotti beszédei láttak szétszórva napvilágot. Jelenleg összes egyházi dolgozatai kiadását Telegdi K. Lajos, debreczeni könyvtáros kezdette meg, rendezését Révész Bálint vállalván el, s mintegy 100 nyomtatott ivre fog terjedni.

Szoboszlai Miklós, nevét szülővárosától kölcsönzé, s tanult Debreczenben és a belgiumi akademiákon. Hazatérvén, Debreczenben előbb tanár s azután predikátor volt. Munkája : „A sz. Dávidnak öt kövecskéi.“ Debreczen, 1648.

Szöke Ferencz, rimaszombati ref. pap, magyarra fordítá Watts J. „Erkölcsei katekesisét.“ Posony, 1749. Van több halotti beszéde.

Szokolyai István, udvarhelyi ref. predikátor. Több évet töltött tanulmány kedvéért Hollandiában; honnan hazajöven, két munkát adott ki illy czimek alatt : „Az ó testamentomi írásokból egybeszedegedett könyörgések.“ Leiden, 1648. II. kiadás Kolosvár, 1672. „Sérelmes lelkeket gyógyító balzsam.“ U. o. 1648. Több kiadást ért.

Szombathy János, szül. Rimaszombatban, 1749. Tanulását kezdé ugyanott, de az akadémiai pályáját folytatá Patakon, hol az iskolai törvényeknek aláírt jan. 29. 1774. Tudományos míveltsége alapját az idézett főiskolában megvetvén, hol tanítóul említi: Szatmári P. második Mihályt, Szentes Jánost, Szentgyörgyi Istvánt, Szatmári P. harmadik Mihályt, Öri Fülöp Gábort és Szilágyi Mártont. 1774. évben schweizi és belgiumi akademiákra ment, névszerint Zürich- és Utrechtben folytatá fensőbb iskoláit az akkori leghiresb tanárok alatt. Meglátogatta még Leydát, Frane kerát és Franciaországot is, fővárosával Páris-sal együtt, s nem előbb mint 1778 végével ért vissza hazájába. Az akadémiai élet után három évet tölte mint magán nevelő uri házaknál, és pedig Mariássy László és Lossonczy Károly gyermekei mellett. 1782. jul. 7. napján a sárospataki főis-

kola igazgatósága által Szentes János halála után a természetjog, történet és szónoklat tanári helyére jelöltetett ki; hova 1783. jan. 11. napján bevezetve, 14-én Szatmári Király József elnöksége alatt székfoglaló beszédet tartat latinul: *De meritis historiae profanae in religionem*. 1785. jul. 13-ától kezdve 1786. jul. 11. napjáig az iskola rectora. E hivatal forgandó levén, reá többször is került; de hány-szor, nem nagy fontosságu dolog. Ki volt Szombathy János, mai napig sem tudja a világ. Legjobban szólhatna felőle az a tömérdek munka és a legapróbb részletekig terjedő figyelem és pontosság, melly utána minden nyomon látható a sárospataki könyvtárban. Elő fogjuk ugyan számlálni munkáit kézirat és nyomtatás szerint, de mindennekeelőtt megjegyezzük, hogy pusztán ama jegyezgetések, mellyek főleg a magyar tudományos multat illetik, s könyvek tábláin, a lapok szélein, oda mellékelt papirosdarabokon még folyvást olvashatók, de utoljára lekopandók, olly fontosságuak, hogy első rangu fürkészőre ismerünk Szombathyban utánok. Csak Lampe magyar ref. egyháztörténetét kell megtekinteni a sárospataki könyvtárban: elég. Szám nélkül való uj adat lelhető benne oda irogatva gondosan és kijavítva pontosan Szombathy által. Ezen kívül száz meg száz darab könyv, hasonló jegyzetekkel gazdagítva, megbecsülhetlenné teszik a mása nélkül való szerény tudós emlékezetét. Régi könyvek hiányait, a lehetőségig hiven, ugyanannyi betűvel egy sorban, akkori szokott írásmóddal, ha szinte ív számra terjedett is, saját kezeivel kipótolta ritka csinnal, pontossággal. Örökké jegyezgetett. Még ma is vannak kijelölt könyvek, mellyeket meg kell szerezni. Egy régi szó, melly ma talán kiment divatból, az övé volt: kiirta a hol ürességet lelt a könyv hátulján, s utasított a lapszámra. Egy emberélet sem volna áldozat mindannak egybegyűjtésére, miket ő csak így összeirogatott. És mégis úgy mondjuk, hogy Szombathy János alig ismertetik a hazai tudományos írók sorában, s emlékét befedte az idő. Azonban a szerénység olly erény, mellynek titka el-lenni a köznyilvánosság nélkül; az erény pedig ki-

vívja magát Igaz, hogy ő nem igen mért, s örökké tartózkodott. Mindamellett írónak, minő Kazinczy F. volt, dicsekvék barátságával, ki őt tekintélyül ismeré, s biztosnak lelé; hogy irataiban reá hivatkozzék. Nem vonok le semmit az élőnek érdeméből, ha elismeri a holtak érdemét. Így tőn legközelebb Toldy F. a m. akademia titkára, ki meglátogatván 1856. sept. végén s oct. elején a sárospataki főiskola könyvtárát, Szombathy után, ki ezelőtt 33 évvel halt meg, olly adatokat lele, mellyekre felkiálthatá: ez az ember engem (magyar irodalmat illető) igen sokban megelőzött; különösen a pataki tanárok, ugyesintén a pataki ref. lelkészek életírása egyetlen a maga nemében. Nagy tartózkodása mellett is nyomtatásba mentek tőle: 1) *Exercitatio de praescientia futurorum contingentium. Trajecti ad Rhenum, 1778. 4dr.* — 2) Halotti beszéd Szemere László felett 1787. sept. 9. illy czim alatt: A legfőbb jóru való rövid beszélgetés. Kassa. 4dr. — 3) ABC-könyvecske. Posony, 1797. 8dr. — 4) Fordítá s részint nevelé Komnai Ámos János „Orbis pictus“ czimű latin munkáját, melly a pataki tanulók használatára kijött Posonyban, 1797. 8dr. — 5) *Catena genealogica Stirpis Arpadianae. Folio. Sárospatak, 1809.* — 6) A Sárospataki ref. koll. rövid historiája. Sárospatak, 1809. 4dr. — 7) *Historia regni Hungariae breviter exposita. S. Patak, 1817. 8dr.* — 8) Rövid értekezés a magyar szent koronáról. Tud. Gyűjt. 1821. XII. kötet 3. lap. — 9) Egy levele Kazinczy régiségeiben mint toldalék, a krakkai abc-hez. Pest, 1808. — 10) Tudósítás a magyar bibliáról. Kijött ez a Pethe Ferencz által Utrechtben 1794. nyomtatott Biblia elején. Kéziratban maradtak utána a már fõntebb említett 1) *Historia brevis Ill. Collegii, helv. conf. addict. Sárospatakiensis. Pars prima, pars secunda, exhibens biographiam professorum. Ivkrét 492 lap és toldalék 8 lap. 1788 és 1789.* 2) A magyarországi reformationnak és reformált egyházaknak és iskoláknak rövid historiája. 1799. — 3) Aзиának, Afrikának és Déliindának geographiája. — Ezeken kívül írásban hagyott némelly, egyetemes történetre, természeti

és egyetemes közjogra, és irodalmi történetre tartozó dolgokat, melly utóbbinak egy részét, bevezetésül a hittani, történetészeti, jogi és bölcsészeti könyvek ismeretébe, nyilvánosan elő is adá tanításain. Vannak tőle jegyzetek Sárospatak napi történetéből, olly éber figyelemmel, minő egy jó hirlapíróé. *Diarium* czim alatti, több kötetre menő kéziratában a tudnivalók sok neméből egyes adatok, leginkább egyházi és irodalmi történetre vonatkozók eddigelé felhasználatlanok. Néhány halotti beszéde: 1) A léleknek halhatatlanságáról, Szentpéteri Éva, Rágályi Ferencz özvegye felett 1785. 2) Szilágyi Márton pataki tanár felett, illy czimmel: A keresztyén filozofus képe 1790. 3) Hunyadi Ferencz, tiszántuli ref. sup. halálára, következő czimmel: A világi halhatatlanságról, vagy: *Mens manet et virtus, cetera mortis erunt.* 1795. — 4) Végre monda dicsbeszédet (*orationem jubilaeo — panegyricam*) latinul II. Leopold koronázására Sárospatakon, 1791. — Jól talált arczképe látható a sárospataki könyvtárban; ki a kép mestere, nem tudatik. Az egész arcz csupa nyíltság, szelidség. Meghalt oct. 5. 1823. 74 éves korában. (Forrás: önéletrajz)

Szőllősi Istvántól fönmaradt „*Historia*, mellyben megíratik Szinan basának török császár erejével Havasalföldnek és Erdélyországnak pusztítására való kijövele és megveretése.“ Németújvár, 1595.

Szőllősi Mihály, surányi ref. predikátortól „*Bajnok Dávidka*“ czim alatt birunk egy könyvet. Megjelent 1668.

Szomor Máté, szül. Kecskeméten a mult században. Egy vigjátékot fordított e czim alatt: „*Ki ki saját háza előtt seperjen.*“ Pest, 1792.

Szőnyi Benjamin, h.-mezővásárhelyi ref. predikátor, több munkát bocsátott közre; legnevezetesebb: „*Szentek hegedűje, vagy üdvösséges új énekek.*“ Kolosvár, 1776. 12dr. 406 l. Ezenfölül fönmaradt tőle: „*Gyermekek fiaiája*“ (Rollin után fordítva). Posony, 1774. „*Imádságok imádsága.*“ U. o. 1774. „*Istennek trombitája.*“ Buda, 1791. „*Énekek éneke.*“ Posony, 1792.

Szőnyi István, tornai predikátor volt, honnan, midőn 1671. a kath. vallás jogaiba visszahelyeztetnék, távozni kényszerült, s azután Debreczenben, Zilahon, Kolosvárt és végre Szatmárott mint predikátor működött. Munkái: „Mártírok koronája.“ Kolosvár, 1675. E könyve végén epésen kelt ki a jogaitat visszakövetelő katholikusok mint üldözők ellen. — „Kegyes lélek vezér Tsillaga“ (imakönyv). Debreczen, 1714. „Paradicsomi mulatság.“ 1690. „Szentírás summája.“ Kolosvár, 1695. „Örök élet koronája.“ U. o. Kéziratban: „Tizenkét csillagok koronája.“ Utmutató könyv a lelkészek és hivatalnokok számára.

Sztárai Mihály, magyarországi reformátorok egyike, tanult Olaszországban, s különösen az egyházi szónoklatban képezé ki magát, szorgalmasan tanulmányozván a szentatyák iratait. Hazajövéen, több helyütt predikatori hivatalt viselt. Mint tolnai predikátor magyar versekbe foglalta Athanasius püspök életét s kiadta illy latin czim alatt „Historia de vita Beati Athanasii Alexandriae Episcopi fidelissimi.“ Debreczen, 1557. Irt azonfölül számos énekeket a zsoltárokból, mellyek egyrésze a reformatusok énekeskönyveiben van foglalva s jelenleg is használtatik. Zeneértő lévén, sok éneket hangjegyekre alkalmazott s dallamokat készített.

Szuhányi János, egri megyei áldozár, jász-alsó-szentgyörgyi káplán korában irt illy czimű könyvet: „Szorgalmatos méhészt, azaz: a méhekkal való bánásról. Pest, 1795. 8dr. 204 l.

Szuppan Zsigmond, szül. Körmöczön, Barsmegyében 1814. jan. 18-án. A gymnasiumi tanulmányokat 1822-ben szülővárosában kezdé, s először világi, azután sz.-ferenczrendi, az V-ik osztályt pedig hajdani jezuita-ujoncztanár alatt végzé. 1827. a váczki kegyes-rendiek iskolájában járta a VI-ik osztályt; mivel pedig papságra érte hivatást, s az esztergomi megyébe ohajta fölvétetni, jónak látta a VI-ik osztályt Esztergomban, a sz.-benedekiek alatt ismételni. Itt ébreszté föl benne kedves emlékü tanára, Balázs Theophil,

a magyar nyelv iránti hajlamot, mely időről időre növekedett, különösen midőn ohajtása teljesültével az esztergomi növendékpapok sorába igttattván, a nagyszombati érseki lyceumban a bölcsészeti tanulmányokkal, később pedig 1831 — 1834-ig a theológiával foglalkodott; mert a magyar könyvek olvasása, tantársai buzdításai, főkép az akkoron virágozni kezdett seminariumi magyar iskolának lelkesítő példája olly befolyást gyakoroltak reá, hogy már 1833-ban magyar nyelven predikálni kezdett. Mint pályavégzett fiatal kora miatt 1837-ig mint magánnevelő működött és készült a lelkipásztorkodásra Esztergomban, Szent-György mezején; midőn pedig 1837-ben áldozárrá szentelteték, az érseki városban nyert segédlelkészi alkalmazást. 1839-ben a pesti egyetemen bölcsészeti tudorrá avattatván, az esztergomi főegyháznál egyházi-énekkar-igazgatóvá lett, honnan 1840-ki szeptemberben a nagyszombati érseki lyceum hitszónokává, a vallástan és a magyar irodalom tanárává nevezetett, megbizatván egyszersmind az ottani érseki papnöveldében a tanulmányi felügyelőséggel. Már szentszéki ülnök volt, midőn 1852-ben megszűnvén a lyceum, s helyébe az új tanrendszer szerint szervezett 8 osztályu érseki gymnasium állittatván, ennek igazgató-tanárává rendeltetett, s mint illyen, 1855-ben pápai kamarási czimmal diszitve, egész a mai napig az érseki gymnasiumban működik. — Mint lyceumi magyar irodalmi tanár tapasztalá, hogy a tanítványai által kézi könyvül használt irott füzetek sem az iskolai szükségleteknek, sem a kor igényeinek meg nem felelnek: reá szánta tehát magát, hogy tanítványai számára iskolai könyvet írjon és nyomasson. Ezen tankönyv „Magyar nyelvtan serdültebbek számára“ czim alatt 1844. megjelent Nagyszombatban, mellynek első része a nyelv, a második az iránytant ügyesen tárgyalja, a harmadik pedig a magyar és külföldi irodalom történetét időszakilag vázolja. E könyv akkori haszonvetőségéről szól a következő okmányi másolat: „Magyar Tudós Társaság. Az akademia 1845-ben a nagymélt. magyar kir. helytartótanács által fölszolitvatván

az iránti vélemény-adására, mellyiket tartja a közkézen forgó magyar nyelvtanok közül a hazai középiskolákba fölvételül legalkalmasbnak: az eziránt megbizott nyelvtudományi osztály egészen megfelelőnek ugyan egyet sem talált a létező nyelvmunkák közt, addig azonban, míg alkalmazatos iskolai nyelvtanok készülnének, Szuppan Zsigmond „Magyar nyelvtanát“ a második és harmadik évbni növendékek számára ajánlatosnak ítélte. Kelt Pesten, april 19-én 1847. Schedel Ferencz titoknak.

Szűts István, „Erkölcsei elegyes versek“-et hagyott hátra jelesb német költők után fordítva. Posony, 1791.

Takács Ádám, kis-váczi predikátor, Gotthold „Ajtatos elmékedéseit“ fordítá magyarra s kiadta Posonyban, 1796. 8dr. 640 l. Eredeti ünnepi predikációi Posonyban 1797-ben jelentek meg (8dr. 341 l.). Piktet B. után fordita illy fölratu munkát: „Azokkal való vetélkedés, kik minden vallást jónak tartanak.“ Pest, 1784. Továbbá tőle vannak még: „Kérdések a keresztényi ünneplésről.“ Vác, 1782. „Nyolczvan predikációkból álló Catechetica.“ Posony, 1792. „Lelkipásztori vigasztalások.“ Vác.

Takács József (péteri, később téthi melléknévvel), magyar költő, szül. Keszthelyen, Zalamegyében 1767., szegénysorsu nemes szülőktől. Tanulását szülőhelyén kezdé, folytatta Győrött. Itt később a papnevendékek közé fölvétetvén, a hittani négy évi tanfolyamot József császár rendszeréhez képest a posonyi közpapneveldeben végezte. Tanpályájának befejeztével a fölszenteléshez még fiatal levén, a halhatlan emlékü gr. Festetics György udvarába jött, ennek László nevű fia mellé mint nevelő. E pályájának mindjárt első évében a papi ruhát világival cserélte föl, s nevelői minőségében nyolcz teljes évet töltött eleinte Keszthelyen, később Bécsben, hol több magyar főurral ismerkedék meg, s ezeknek hatalmas pártfogását is megnyerte. Jótevői közt főleg bold. Ürményi Józsefet, a jeles országbíró és Somogyi József alcancellárt hálásan említi. Nevelői teendői mellett irodalommal, s főleg a költészettel fog-

lalkozék. Fáradozásának eredményét „Költeményes munkái“-ban mutatá föl, melly versgyűjteménye Bécsben, 1796-ban látott világot, s neki az olvasó magyar közönség tettségét, és irodalmunk akkori bajnokainak: Révay, Rajnis, Baróti Szabó stb. barátságát megszerzé. Irt továbbá nevédeké számára „Erkölcsei oktatások“-at, melly 8dr. 392 l. terjedő munkája u. o. 1796-ban látott világot, s az akkori „Magyar Muzeum“ II. kötetét teszi. — A nevelési pályán töltött 8 év után, minek jutalmául gr. Festetics György rendeletéből a családi pénztárból holtig tartó nyugdíj huzott, Takács József az ügyvédi pályára szánta magát; 1800-ban az ügyvédi szigorlatot dícsérettel ki is állotta, s még azon év őszén a vezsprémi káptalan ügyviselője, 1806-ban pedig ugyane káptalan javai és jogai kormányzója lett. Ez időben vásárlá meg a téthi birtokot, melly birtokában a magyar cancellaria által is megerősítettén, fölvette a téthi melléknevet, s okozta a zavart: hogy sokan Péteri Takács csal nem egy személynek tartják. 1810-ben lemondott hivataláról, téthi jószágára téve át lakását, hol akkor Horváth Endre költőnk volt plebános. Ennek „Zircz emlékezete“ czimű jeles művét saját előbeszédével ellátva kiadta. Benső barátságban élt Kisfaludi Sándorral is; ennek „Himni szerephmeit“ szintén saját előbeszédével ellátva ő adta ki először. — Mint Győrmegye táblabírája s később főjegyzője folytonos összeköttetésben volt Kazinczy Ferencz, Döbrentey, Fejér György- s többekkel, s a megye gyűlésein a magyar nyelv terjesztése körül nagy buzgalmat fejt ki. Meghalt Bay Eszter nejének és Sándor fiának karjai közt. Győrött 1821. maj. 4-én, élte 54-ik évében. Eltemettetett Mindszenti pusztáján levő családi sirboltjában.

Dukai Takács Judith, legjelesebb költőnőinknek egyike, szül. Dukán, Vas megyében 1795. aug. 8-án. Ivadéka e nevű ősrégi nemzetségnek, és unokahuga Berzsenyi Dániel classicus költőnk nejének, Takács Zsuzsannának. Költői neve Malvina volt. Szülői által különös gondnal és szeretettel neveltetvén föl s nemét illető minden szükséges ismer-

retekben nyervén oktatást, egyéb szép tulajdonai mellett költői hajlamának igen korán s minden külső fölgerjesztés nélkül adá tanujeleit. Legelső kísérlete volt egy vers, melyet betegen fekvő atyjára írt s mely édes atyjánál tetszést nyervén, a leánya hetenkint több-több verssel kedveskedett lelkes atyjának. Híre csakhamar elterjedt annyira, hogy akkori jelesb költőink őt vagy személyesen, vagy levél által magasztalólag fölkeresték. Költeményei a lapokban szétszórva. Ferencz Károly tiszteletére, midőn 1817-dikben Keszthelyen keresztül utazott, egy ódát írt. A magyar irodalom egykori derék pártolója, gr. Festetich György ünnepélyeire ő is járatos volt; és midőn 1818-ban a nevezett gróf a magyar irodalom előmozdítóinak 800 pftot ajánlott, ezen összegből 300 pft Fejér Györgynek, 200 Virág Benedeknek, 200 Berzsenyinek adatott, 100-zal pedig Takács Judit tiszteltetett meg. Elszórva megjelent költeményei közül jelesbek: 1) „Barátomhoz Erdélyben“ (Erdélyi Muz. III. kötet). 2) „A kesergő özvegy.“ Pest, 1815. 3) „Ujváry Bettinek, Horváth József Elek hitésének halálára.“ Szombathely, 1816. 4) „Felelet a dijoni versekre.“ U. o. é. n. 5) „Keszthely vidéke,“ festő verszet. Haszn. Mul. 1818. Ez évben történt férjhezmenetele munkásságát megszakítá. Az azután közlött versek is jobbára korábbi idejéből valók. Meghalt 1836. april 15-én Felső-Patyon, Vas megyében, hova férjével, Göndöcz Ferenczcel lakását áttevé; második férje (1832 óta) Patyi István volt. Munkáit, miknek csak igen csekély része látott világot, Horváth József Elek szedte össze, később Döbrentei a m. akademiának adta át, mellynek kéziratárában mostanig kiadatlanul hevernek. Az I. kötet dalokat, ódákat, lyrai epistolákat, és egy pár allegorikai prozát foglal magában; a II. Horváth Elekkel és Takács Ferenczcel folytatott levelezését.

Illei Takács Károlytól érdekes könyvet birunk illy czim alatt: „A német hiveség, avagy: Bécs polgárjai a Frantzhadban“ (fordítás). Ehhez járul a második szeptetben „a Magyar hiveség s annak summás leirása három részben

Magyarországra tekintve.“ Nagyvárad, 1806. 8dr. XXX. 1016 lap.

Talabér György, szül. Gétye közbirtokosságban, Zalamegyében 1811-ben. Elemi tanulmányait Szalaapátiban kezdette meg; folytatta iskoláit Nagy-Kanizsán, bevégezte Szombathelyen. A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével 1829-ben a veszprémi egyházmegye papnevendékei közé vétetett föl. A hittudományokat Veszprémben hallgatta; ezeknek végeztével Taszárra rendeltetett segédlelkészül, hol 1842 óta plebános. Ifju hévvel hirdeti egyre az Isten igéjét. Népének szeretetét és bizalmát teljes mértékben bírja. — Kiképeztetése körülményei közt legszerencsésebbnek állítja: hogy bold. Sámson János, veszprémi theol. tanár tanítványa lehetett, ki minden szunnyadozó tehetséget ritka ügyességgel tudott tanítványaiban kifürkészni és mozgáshozni; s épen azért irántai örök hálája jeleül ugyanannak latin nyelven szerkesztett s általa kiadni szándékolt hittanát magyar nyelvre áttéve s bővítve kiadni szándékozik. Unokaöcsésével, Talabér Jánossal egyetemben egyházi beszédeket adott ki 3 kötetben német és franczia hitszónokok nyomán. A Religio- és Kath. Néplapban jelent meg néhány cikke, nevezetesen a Religioiban Mac Carthy atyja életének érzékeny és tanulságos leírása.

Tanárki Jánostól birjuk magyar fordításban Torquato Tasso „A megszabadított Jeruzsalem“ czimű munkáját 3 kötetben. Pest, 1805.

Tanárki Mihály, franczia eredeti után leirá az „1805. dec. 2-án vivott Auszterlitzi ütközetet.“ Megjelent Posonyban, 1806.

Tancsics, előbb **Stancsics Mihály**, szül. 1799. apr. 21-én Ácsteszerén, Veszprémmegyében. Szülői földmivesek voltak. Kevésbé írni, de olvasni jól ott helyben tanult meg. Szülőit korán veszté el, s mitsem örökölvén, más gazdánál kénytelen volt szolgálni. Utóbb takátsmesterségre adá magát, s azt rövid idő alatt kitanulván, pár évig mint takács legény dolgozott. Később a helybeli iskolamestert kérte

meg, hogy fogadná magához s tanítaná ki annyira, miszerint ő is egykoron iskolamester lehessen. Kivánsága teljesült, de a tanulásban nem nagy előmenetelt tett. Mindazáltal mint segédtanító szülőhelyén két évig, aztán Devecserben, később Izsákon, Pestmegyében, szintén két évig működött. 1822-ben Budán a praeparandiát végezte. Az ott szerzett ismeretekkel meg nem elégedék, hanem már 23 éves korában Kecskeméten kezdé a latin iskolákat, s a három nyelvtani osztályt elvégezve 1-ső eminensi calculussal Nyitrára ment, hol szintén két évet töltött. A poesire Pestre jött s többi iskoláit itt végezte. 1831-ben egy joghallgató-társa, Malagecz Antal, miskolczifi eme nyilatkozatát hirdeté ki: „A ki a főiskolai tanulók közül bármilly tárgy s Horvát István által legjobbnak ismert értekezést küld hozzám, az 50 frt. jutalmat nyer.“ Tancsics is pályázott, s a jutalmat elnyerte. Ez volt első munkája, melly ugyanazon évben nyomtatásban megjelent e czim alatt: „A magyar nyelv; jutalom-értekeztet.“ Pest, 1831. — Ez év végével Omoraviczára (Bácsmege) ment nevelőül Szalmási Miksa gyermekei mellé, hol egy évig maradt. Itt írta másik munkáját, mellynek czime: „Nyelvészet, némelly, a magyar tudós társaság különös használatára készült magyar helyesírásra. E mottóval: Nyelv tesz nemzetet, nemzet teszi a hazát; ki az első nem tudja, nem tagja a másodiknak, következőleg nem fia az utolsónak.“ Pest, 1833. Beimel Józsefnél. Ugyanakkor írta „Magyar és német beszélgetések“ czimű munkáját, melly 1833-ban, Pesten Heckenastnál jelent meg. Szintén az időben készíté „Budapesti levelek“ czimű munkáját, de a melly kéziratban az akkori helytartótanács elé terjesztetvén, onnan többé vissza nem adatott. 1834-ben Dukán báró Rudnyánszky Zsigmondnál volt nevelő; honnan Pestre jöven vissza, írta „Rényképek“ czimű munkáját, mellyből az első kötet Pesten, a második és harmadik Kolosvárott jelent meg 1835-ben. Ugyanakkor készült „Kritikai értekezések, különös tekintettel a magyar tudós társaság munkálataira“ czimű műve. Az első kötet Pesten 1835-ben, a második Ko-

losvárott, 1836-án látott világot. Ez évben Kolosvárra gr. Teleki Jánoshoz ment nevelőül; itt írta és nyomatta ki „Parazdi“ című munkáját 1836-ban; de ez kinyomtatva újra censuráltatván, végkép elkoboztatott, s nem juthatott az olvasó-közönség kezébe. Erdélyből egy év múlva ismét Pestre jött vissza; de nem boldogulván, 1837-ben Bécsbe ment olly szándékkal, hogy a magyar nyelvből adand leczkéket. Reményében csalatkozik, s így 1838-ik év tavaszán ismét Pestre jött vissza, s Kunoss Endre által kiadott „Természet“ című lap mellett volt dolgozótárs. E lap megszüntével az Orczi-féle kert megett hitelre vett egy kis házat és kertet, s ott kertészkedett. 1840-től kezdve a magyar nyelvből adott oktatást s egyszersmind írta következő munkáit: „Magyar nyelvtudomány, kezdő németek számára.“ Buda, 1840. „Magyar nyelvtudomány, két nyelven nagyobb németek számára.“ 1841. „Magyar nyelvtudomány, kezdők számára.“ Pest, 1841. „Magyar nyelvtudomány nagyobbak számára.“ U. o. 1841. „Általános világtörténet.“ 1841. „Általános földleírás“ és „Magyarország földleírása.“ 1841. „Magyarok története“ 1841. „Latin nyelvtan.“ I. rész Posony, 1841. II. rész Pest, 1843. „Lényismeret, azaz természethistoria.“ Posony, 1843. — Ugyanakkor írta „Földmívelési iparébresztésnek egyetlen módja“ című munkáját. Pest, 1843. Ezeken kívül megjelentek tőle: „Sajtósabadságról nézetei egy rabnak.“ Páris, 1844. „Népkönyv.“ Lipcse, 1846. „Hunnia függetlensége.“ U. o. 1846. „Józanész“ Pest, 1848. „Népszava Isten szava.“ U. o. 1848. „Munkások ujsága.“ U. o. 1848. „A legújabb törvények magyarázata.“ U. o. 1848. „Uj alkotmány-javaslat.“ Debreczen, 1849. Tancsics, irataiban elkeseredetten harczolt a nép felszabadítása mellett, s az okozta, hogy már 1846-ban sajtó vétségekért fogságra ítéltetett, s abból csak az 1848-ki forradalom szabadítá ki. A forradalom után hálálra ítéltetett, s az országban lappangott; miglen e folyó évben kihirdetett császári kegyelem következtében Pestre viszatért.

Tapolicsányi György, a kegyes tanító-rend egyik legkitünőbb tagja, szül. Tavarnokon, Nyitramegyében 1713. febr. 18-án. Tizenöt éves korában a kegyesrendiek közé vétetett föl. A kiállott próbaévek után a felsőbb tanulmányokat dicsérettel végezte be. Azután tanította Veszprémben és Privigyén a nyelvtani osztályokat, Pesten a humaniorákat; Nyitrán és Debreczenben a rend nevéndékeit tizenkét évig a theol. tudományokban oktatta. Tanársága alatt mint hit-szónok is elhiresedék; ékesszólásáról több, nyomtatásban megjelent alkalmi magyar sz. beszédei tesznek tanúságot. Ezek közt legnevezetesebbek a gr. Károlyi Sándor, gr. Eszterházy Imre halála, s a nagyváradi székesegyház alapkövének letétele alkalmával mondottak. Debreczenben a ház főnökévé választatván, e hivatalában sokakat kath. hitre térített meg. Később mint tartományi tanácsos és collegiumi igazgató Szegedre tétetett át, hol egyszersmind mint plebánoshelyettes dicsérettel működött. Erdemei tekintetéből a rend magyarországi főnökévé választatott, s e minőségében hat évig nagy buzgalommal működött. Kormányá alatt a tartomány a tatai, kalocsai, szentzi és kanizsai házakkal szaporodott. Öreg napjaiban magát a terhes kormányzói hivataltól fölmentetni kéré, s mintegy nyugalomba újra Szegedre tétetett át rectornak, hol meg is halt 1773. oct. 8-án. Az irodalomban nevét következő kimerítő munkája által örökíté meg: „Szent Kalazantius József Ahitatos iskoláktól neveztetett szerzetes rend fundátorának sommás élete.“ E szép magyarsággal irt 4dr. 608 lapra terjedő könyv megjelent Kalocsán, 1772.

Tarpai András (szilágyi), nagyváradi ref. collegium igazgatója volt. Hátrahagyott magyar nyelven illy latin című könyvet: *Libellus repudii et divortii Christiani.* S.-Patak, 1667.

Tasi Gáspár, németből fordítva adott ki „Öt predikáziót husz színes okokról: miért nem akarnak most némelly emberek katolikusokká lenni?“ Posony, 1640. Ajánlva van Lósy Imre esztergomi érseknek. Másik mun-

kája „Elméneknek Istenben fölmeneteléről a teremtetett állatok garádcsin“ czim alatt Bartfán, 1639-ben látott világot (8dr. 470 l.). Ajánlva van Eszterházi Miklós nádornak.

Tatai András, született 1802-ik évben Biharmegyében, Hegyköz-Szent-Miklóson, hol atyja ref. hitszónok volt. Iskoláit Debreczenben végezte, hol folytonosan mint első a jelesek közt tűnt ki. Miután a hittan hallgatásán is keresztül ment, a mezőturi iskola igazgatását vállalta el, s ezen minőségben ott két évet töltött. Utóbb meglátogatta a külföldi egyetemeket, s meghívást nyervén a kecskeméti ref. főiskola igazgatóságától az ottani mér- és természettudományi tanszékre, ezen tisztségben jelenleg is fáradozik. Világot látott munkái: Elemi mértan (Pest, 3 k.). Deák grammatika (Pest, 2 k.). Görög nyelvtan (Pest, 1 k.).

Tatai Ferencz, szoboszlói predikátor. Munkái: „A kegyelem szövetségének titkaiba való bevezetés.“ Lampe után magyaritva. Debreczen, 1749. „A sz. Írásnak épületes és idvességes olvasására oktató tanácsadás.“ U. o. 1751. „Catechismusi házi kincs.“ Stehelin Kristóf után. Kolosvár, 1752. „Egy hétre való elmélkedések az Urvasorához való készüllettel.“ Debreczen, 1758. „Az igaz kegyességnek kezdete és előmenetele.“ U. o. 1761.

Telegdi Kovách László, ismeretesb **Csatúry Otto** álneve. Született Debreczenben 1816. mart. 24-én. Tanulói pályáját ott helyben kezdette meg s folytatta és a jogi tanulmányokkal Késmárkon végezte be. 1831. sept. 30-án tette le az ügyvédi esküt s azóta folytonosan Debreczenben ügyvédkedik. Első irodalmi föllépése a Jelenkor Társalkodója 1835—6-iki folyamaiban történt, hol versek és Fáy modorában írt mesék jelentek meg tőle. Ugyanott 1832-ben „Debreczen jelen állapotját“ adta ki. 1838-ban öcscsével külföldön utazván, ezen utazás következtében jelentek meg a Regélőben „Bécsi levelek; a Társalkodóban „Dunaparti tájképek Lincztől Bécsig“; a Tudománytárban „A müncheni fenyítő dologház“ czimű czikkek; 1840-ben pedig „Utazás a felsőausztriai sókamrai urada-

lom Salzburg, Tyrol és Bajorhonban“ czim alatt egy kötetnyi utleírás. 1841-ben Nagy Ignác szinműtára 28-ik füzetében „Anya és vetélytárs“ czimű eredeti szomorujátékát adta ki; az Athenaeumban „A váltóüzletek,“ a Tudománytárban „A bankügy és Europa jelczsebb bankjai“ czimű czikkei jöttek ki; 1842-ben pedig „A bankokról“ czimmal egy kötetnyi dolgozatot adott ki. 1843-ban a Tudománytár számára „A község- és városszerkezet elméletileg és gyakorlatilag“ czimű hosszabb értekezését fogadta el az akademia, de kiadását a censura meg nem engedte. 1844-ben az Életképekben „Utazási emléklapok;“ Tudománytárban „Hiteltörvényeink hiányai;“ 1845-ben az Életképekben : Uti emlékek; A magyar irodalom jelen állapota; Balatonfüred és tájéka; Utihangok Füredről; A magyar időszaki irodalom czimű dolgozatok; önállólág pedig „Rövid magyar magánjog népiskolák számára“ jelentek meg tőle. — 1846-ban politikai és jogtudományi czikkeket adott a Pesti Hirlap és Budapesti Hiradóban; az Életképekben : Uti emléklapok, A magyar irodalom 1845-iki termékei s több humoristicus életképek olvashatók tőle. A m. akademiának 1846-iki törvénytudományi pályakérdésére, „melly a polgári törvénykezési eljárásokat elméletileg s gyakorlatilag tárgyalta“, irt pályamunkával pályadijt nyert; a munka azonban az akkori sajtóviszonyok folytán a volt bécsi m. cancellariához terjesztetvén föl, most is ennek irományai közt hever. Az ezutáni években nagy számu politikai, államgazdászati, jogtudományi, szépirodalmi stb. czikkei jelentek meg a pesti Hetilap, győri Hazánk, Életképek, Pesti divatlap, Vahot Reménye, Hölgyfutár, Divatcsarnok, Kolosvári Hetilap stb. hasábjain. 1847-ben az adriai tenger partvidékeit s az azokat környező tartományokat utazta be. 1848. és 49-ben Debreczenben több mint 1500 előfizető számára az „Alföldi Hirlap“ot szerkesztette alkotmányos monarchiai iránynyal. 1853-ban „Beszélyek és Életképek“ czimmal szépirodalmi dolgozatai első kötetét adta ki, de mivel az 1-ső kötet szintén egy évig volt utóvizi-

gálat alatt, a többi kötetek kiadása elmaradt, habár a 2-ik kötetnek felénél több ki volt már nyomva. 1855-ben a párisi műkiállítást látogatta meg, s egyuttal beutazta Poroszországot s Németország többi nevezetesebb államait, a Rajna-vidéket, Belgiumot, Franciaországot stb. s jelenleg „Utazási emléklapjai“ rendezésével foglalkozik.

Gr. Teleki Ádám (széki), Dobokamegye főispánja, meghalt 1796-ban. Versekbe foglalva lefordítá Corneille „Czid“ szomorujátékát. Kolosvár, 1773.

Széki Teleki Mihály, erdélyi e nevű főrangú család ivadéka, Apaffy Mihály fejedelem alatt kövári főkapitány. Még ifjú korában Weber A. sz. agoston-rendű kanonok után fordítva kiadott illy című könyvet : „Fejedelmi lélek, avagy a jó fejedelemnek szükséges ajándéki.“ Kolosvár, 1689. 4dr. 238 l.

Telkibányai István, erdélyi fi, Utrechtben tanulása alatt fordított s kiadott „Angliai puritanismus“ című könyvet 1654-ben.

Temesvári Deák István, XVI. századbeli költő. Ettől nyomtatásban fönmaradt : „Historias Enec az ieles gyozedelemről, mint verte meg Mátyás király üdeieiben, Bathori István Erdeli Wayda, a Király hadával az Alibeket Hatuan ezer Törökel Erdelbe a Kenyermeszőien. Mikoron irnanac 1497. Szent Kálmán napián.“ (Ivrét 10 l.). Szerzője Telegden iskolamester volt, mint az a munka végén e versből kitünik :

„Ezeket versekben a ki bé rendelte,
Temesuári Istuan Deak az ő neve,
Hogy Telegden laknéc Schola mesterségben
Ezer öt száz hatuan kilentz esztendőben.“

Tétsi Miklós, irt illy című könyvet : „Lilium humilitatis, azaz : A nyomorúságoknak tövisse köziben bé-vette-tett Isten Anyaszentegyházának maga megalázása.“ Lőcse, 1673. Másodszor 1678. Másik hasonnemű munkája „Az Isten anyaszentegyháza — keserves siralma.“ Franekerában, 1659-ben látott világot.

Thali Kálmán, szül. 1839. jan. 3-án Csepen, akkor Komárom most Esztergom megyében, nemes szülőktől. Tanult a posonyi ev. lyceumban és a pápai főtanodában. Jelenleg a pesti ref. theologai intézet tagja. — Az irodalom terén először 1855-ben lépett föl „Bujdosó lélek“ című népregével a B. P. Viszhang-ban; azóta számos részint történeti, részint lyrai művei jelentek meg elszórva a lapokban. 1857-ben „Ne bánts a magyart“ cím alatt költői beszélyeket, regéket és balladákat tartalmazó gyűjteményt bocsátott közre.

Tholnai Pap István, édes atyja volt ugyancsak István a veszprémi egyházmegye seniora; ő mint lelkész fia vette föl nevébe a Pap jelzőt, irván magát latinul így: Steph. Pastorius Tholnensis. — 1617. évben a pataki nagyobb tanulók sorában volt; aztán Bodrogkereszturba ment iskolamesternek; 1620-ban pedig a heidelbergai academiába felsőbb tudományok hallgatása végett. Haza érkezése után tarczali káplánná tétetett; azonban e hivatalát nem sokáig folytathatá, mert 1622. a nagy pestis kiölvén a tanárokat Patakon, 1623-ban a főiskola igazgatásával bízott meg, melly hivatalt egy maga három esztendeig vivén, az iskola helyreállítói közt méltán emlittetik. — 1626. udvari pap lett I. Rákóczy Györgynél, s mint ilyen 1629. a zempléni egyházmegye jegyzője. Majd Rákóczy a fejedelemségre Erdélybe menvén 1630-ban, Tholnai hihetőleg követte, hanem visszajövéen, 1631. vagy 1632-ben pataki első papságra emeltetett, élvén sokáig még az udvari pap czinnel. Nevezetes egyébiránt, hogy ő még 1634-ben is „plebanus“nak van írva a zempléni egyházmegye levéltárában. Mint pataki papnak és az iskola egyik felügyelőjének sok baja volt Tholnai Jánossal (l. ezt), ki puritán eszmékkal jövéen meg Angolországból, zavarokat idéze elő. — Megh. april 10. 1642. gutaütésben az ujhelyi zsinaton, mint egy nyilvános zsinati vita elnöke; eltemettetett Patakon apr. 11. Munkája: Az wittenbergai academiának vigasztalása stb. Fejérvárott nyomt. 1632. 4dr.

Tisza Daniel (vásárhelyi), irt „A lelki esméretről vagy

az embernek felebaráti kötelességeiről harmincz vetélkedéseket" (Amesius után). Franekera, 1671.

Tofaeus máskép Dobos Mihály, hihetőleg előnevéről, (de Tótfő), melyet Bod (Smirnai Sz. Polikárpusa 110. lapján) idéz, van átdiákozva, szül. Székelyhidon, Biharmegyében 1624. A hazai iskolákon kívül Belgium akademiái, Franekera, Utrecht, Leida voltak iskolái. 1649. theologia tudora Leidában. Magyarhonba térve váradi professor 1650; pataki 1652, és pedig elibe téve régibbeknek. 1653. lemondván tanári tiszteréről, bodrogkereszturi, onnan 1656. diószegi, 1658. szatmári, 1663. I. Apaffi Mihálynál udvari pap s végre 1679. jun. 4. az erdélyi ref. egyházak superintendense lett. Meghalt 1684. évben. Bod Péter „igen szókimondó, kemény, mindazáltal mindenek előtt nagy kedvességű embernek" írja. Keserű összeütközése volt Horváth Andrással, előbb kassai, majd trencsini ágostai iskolaigazgatóval, mint ha Tofaeus az Arminianok alatt a lutheránokat értette s verte volna 4. sz. alatti vitáiratóban. Munkái: 1) Disputatio. Franekerában tartá Coccejus alatt. 2) Disputatio historico-theologica de translatione imperii ad francos, 1647. Kijött Utrechtben, 1655. 4dr. — 3) Disputatio inauguralis, de actuali Dei providentia. Lugd. Batav. 1649. 4dr. — 4) De perseverantia Sanctorum. Várad, 1650—51. 4dr. Két rész. A második után egy függelék, melly miatt nyult tollhoz Horváth András. — 5) A szent Zsoltárok rezolútiója. Nyomt. Kolosvárt, 1685. 4dr. Ezek katedrai beszédek s a mint elmondattak, rögtön leirattak Tiszaujhelyi István és Ovári Keszi János, Bornemisza Anna fejdelemasszony íródiákjai által; mellyeket aztán a szerző átnézett s helybenhagyott. Sok beszéde maradt kéziratban.

• **Tofaeus-Dobos** Zsófia, a fenebbinek rokona vagy tán nővére, régibb írónőink egyike, élt a XVII. század alkonyán. „Szakácskönyvet" irt, melly Vásárhelyen, 1692-ben s másodszor 1693-ban jelent meg.

Tolnai Dáli János (Johannes D. Tolnai), a váradi egyház alumnusa, s hihetőleg a váradi iskola növendéke,

1632. látogatta meg a külföldet, tanult Franekerában, Gröningában. Végre London volt tartós megállapodási helye, hol barátságra lépett a legszigorubb puritánokkal, kik az egyházat az apostoli egyszerűségre ohajták visszavinni. Tolnai ezek nyomán akart eljárni majd ide haza is. E végből frigyét köte Londonban febr. 9. 1638. több magyar ifjakkal, kiknek névsora: Tolnai János, Mohácsi István, Ujházi Mátyás, Ungvári Mihály, Kolosi Dániel, Szikszai Benedek, Molnár János, Kuthi János, Keserői Pál, Kecskeméti Miklós. Néhány társait előre küldvén Magyarországra, 1638. őszén Tolnai is megjött hét évi zarándoklás után, s pártfogói által megnyerte I. Rákóczy Györgytől a pataki iskola igazgatását. Híre menvén azonban, hogy Tolnai puritán szellemű, még azon év nov. 10. napjára gyűlést hirdetett Miskolczi István esperes, a mellyben Tolnai elé nyolcz kérdő pont adatott, rájuk befelelnie. — T. vonakodott a felelettel, s azon évben nem léphete hivatalba, hanem, miután aláírta a pontokat 1639-ben, igen is. A beavatás nagy ünnepélylyel ment végbe s Tolnai valamelly gunyoros beszédet tartván székfoglalóul, kedvetlenséget okozott az egyházi rendnél, mi a zempléni esperes, Miskolczi István részéről. ki elnöke volt a beavatási ünnepélynek, óvástételre (protestatio) szolgáltatott alkalmat. A mint hivatalba lépe Tolnai, leplezetlenül viselte magát a rokon és nem rokon elvűekhez; s utóbbiakkal czivódott. A tudományokat is bolygatta. Mert a puritán elvekre alkalmazott theológiát tanította. Amesius szerint száműzte az aristotelesi philosophiát, Keckermann logikáját, s helyettök behozta Ramus Péter dialektikáját. Tanítványait is megfelezés, kegyes és nemkegyes (pii et impii) osztályra, a mint vele tartottak vagy nem. Így elszórta az egyenetlenség magvát tanítók és tanítványok között; a miért 1642-ben nyomozás tartatván ellene, a tanítói hivatalból, mellyet három évig, nyolcz holnapig tartott, kilépe és lőn pap Miskolczon. 1644. Rákóczy Zsigmond tábori papja néhány hónapon át s ajánlatára papnak vitetik Tokajba. 1645. a tállyai egyházi gyűlésen Abauj és

Torna egyházmegyei községe választá esperesévé. Az 1646. tokaji felzsinaton esperesi hivatalától felfüggesztetik és tartatik ellene a szatmárnémeti nemzeti zsinat Geleji Katona István elnöklete alatt. Tolnai ügye majd tullepte Magyarország határait; külföldi tudósokat is megkérdeztek az általa kezdett ujitások felől, nevezetesen Maresius Samuel Gröningában, kinek a felelete oda ment ki, hogy kár volt olly nagy lármát csinálni, mert mind a két oldalon történt hiba. Tolnainak azonban erős pártfogói mind nem hiányzottak, s őt Lorántfi Zsuzsanna és Rákóczy Zsigmond 1649. ujra betették a pataki iskolába első mesternek vagy rectornak, mikor hét évig úgy járt el hivatalában, hogy érdemeket szerzett utána. Mert bevitte a gyakorlati theológiát, a homiletikai módszert, és jó papokat nevelt. Ő tanácsolta fejedelmi asszonyának, hogy hiná Magyarországba Komnai Ámos Jánost az iskolák rendbe hozására, kit aztán maga Tolnai mindenkor segített az iskolai ügyek körül. Később is állhatatos védője a presbyteri kormánynak, hogy talán újabb zavarokat idézett volna elő: nem találjuk. Sőt dicséretet érdemel az által is, hogy 1656. és azután a szent vacsora liturgiáját írta, melly meg is jelent Patakon, 1658. Illyen eljárása után 1656. a gálszécsi zsinaton közakarattal, de Lorántfi Zsuzsanna közbevetése mellett is, ujra fölvétette a régi társak közé, mindenek öröme. Ő még ez évben lemondott a professorságról, zajos hivatalát a tarczali papi állomással cserélvén, de úgy, hogy iskolanagyi (scholarcha) czimét folytonosan viselné. Viszontagságos életének az 1660. esztendő vete végét. Tolnainak voltak barátai, voltak ellenségei, a szerint a mint akarta egyik az ujitásokat és nem a másik. Maradandó érdeme, s felvilágosult elméjének tanujele, hogy óvakodott folytatni a vallásos felekezeti vitákat, s igyekezett gyakorlatilag foglalkodtatni az elméket. Munkái: 1) *Liturgia Sacrae Coenae*. Patak, 1658. — 2) *Daneus Ráczai* (anagramma ebből Váczi Andreas), azaz: a Miatyánk felől igaz értelmű tanítóknak magok mentsége Váczi András ellen. Nyomt. Patakon, 1654. —

3) Theologia, melyet tanított, kéziratban, melyet Szombathi János még látott.

Tolnai családi néven **Séllyei István**, született Tolnán 1630., hol atyja városbíró volt. Tanult az ecsedi, váradi és pataki collegiumokban; azután kiment Belgiumba, hol orvostudori czimet és oklevelet nyert. 1662-ben visszajött Erdélybe s K.-Vásárhelyt predikátori hivatalt viselt. 1665-ben tanárrá neveztetett Kolosvárott s e minőségében husz évet töltött. Meghalt 1690. Magyar munkája ez: „A keresztény s Apostoli vallásnak utána vezérő Kalauz.“ Kolosvár, 1679. Ajánlva van Bornemisza Katalinnak. Polemiai mű négy részben, a magyarországi reformatio történetét tárgyzó toldalékkal. Irt latinul is, és kiadott egy imakönyvet: „Könyörgések“ czim alatt Lőcsén, 1661. Továbbá: „Prédikállószebbeli szikrák.“ U. o. 1661.

Tolnai Sándor, orvostudor és tanár a pesti barmászati intézetnél, született Posonyban. Több közhasznú könyvet adott ki német és latin nyelven. Magyar művei: „Fugger Márk urnak a lovak neveléséről irt könyve,“ általa fordítva, bővítve és jegyzésekkel ellátva. Bécs, 1786. 2 kötet. „Barmokat orvosló könyv.“ Pest, 1795. 8dr. 309 l. „A falusi embereknek irt oktatás, miképen kellessék a vízbe holt, felakasztott stb. felebarátyán segiteni.“ Bécs, 1786. Azonfölül lefordítá Wolstein A. „A marha veszélyről irt könyvét.“ (Bécs, 1784. II. kiadás u. o. 1786); „A marhadögről irt jegyzéseit“ (u. o. 1784.); „A baromállatok sebgyógyításáról irt könyvét“ (u. o. 1785. 8dr. 375 l.). Irt „A lovak külső szép, vagy rut termetek s hibái megismeréséről.“ Posony, és Pest, 1804.

Tomori előbb **Theodorovics Anasztáz**, szül. 1825. Dunaföldvárott, hol atyja kereskedő volt. Tanult szülőhelyén, Székesfejervárott és Pesten, hol mérnöki oklevelet nyert. Iskolái végeztével nyolcz éven át magán tanítással foglalkozék; 1853-ban ó-hitü létere a körösi ref. gymnasiumhoz tanárrul hivatott meg, hol egy évig a felsőbb szám-tant tanítá előljárói, tanártársai és hallgatói teljes elisme-

résével. 1854-ben lengyelszületésű anyjának testvére, Baranowszky Miklós hirtelen halála következtében, testvéreivel e nagybátyja terjedelmes vagyonának lett örökösévé; minek következtében lemondott tanszékéről, annyival inkább, mert idejét nagybátyja több helyütt fekvő hagyatékának rendbeszedése vevé igénybe. Hazafiúi buzgalmának már tanár korában, de leginkább a nagy vagyon öröklése után ad. i fényes tanuságát az által, hogy a nemzeti és közügyeket, a hol csak lehet, nagylelkűleg pártolja és fölkarolja. 1854. 100 arany pályadíjat tüzött ki egy magyar történeti drámára; minek gyümölcsei lettek: „Bibor és Gyász“ Hegedűstől, és „Könyves Kálmán“ Jókaytól. Ugyanazon évben 20 arany jutalmat tüzött ki egy a „Vasárnapi Ujság“-ban megjelenendő költői beszélyre, melyet Mentovics „Idegen“ című beszélye nyert el. Elhunyt nagy költőnk, Vörösmarty számára ő vette meg a sirböltöt, a hol nyugszik, s emlékére bronz mellszobrot készíttetett. A kőrösi gymnasiumban öt arany évenkénti jutalmat alapított azon tanuló számára, ki legszébb haladást tanusít a magyar irodalom ismeretében és a tiszta fogalmazásban. 1856-ban a magy. akademiának 400 pftot ajándékozott azon kéréssel, hogy ez összeg tudományos munka kiadására fordíttassék. Leginkább neki köszönhető, hogy Kliegl József által föltaalált hangjegyzőgép a nemzeti muzeum tulajdonává vált. Berlinben magyar nyelv és irodalmi tanszéket szándékozik alapítani az ottani egyetemenél, mely ügyben meg is tévé már a szükséges lépéseket. — Az irodalomban a lapokban elszórva megjelent czikkeiről s bírálatairól ($2 \times 2 = 4$ jegy alatt) ismeretes. 1852-ben „Emlékönyv“ cím alatt költeménygyűjteményt adott ki 108 m. író műveiből. 1854-ben megjelent „Mennyeségtan“-ának I. füzeté, mely 12 füzetre van tervezve.

Tordai Sámuel, erdélyi születésű, előbb lónyai, később kolosvári ref. predikátor, emlékezetét egy magyar, nagy szorgalommal írt történeti munka által hagyta fön, mely a világeseményeket Ulászló idejétől 1556-ig tárgyalja; czime ez: „A néhai első Ferdinand romai császárnak,

hatodik László budai Dobsa királynak stb. idejektől fogva első Leopold stb. idejeig folyt nagy dolgok és csodák.“ 4dr. — Továbbá Beaumont „Kisdedek tudományyal telt tárháza“ utolsó két kötetét fordítá magyarra. Kolosvár, 1781. Fönmaradtak nyomtatásban több alkalmi és halotti predikáziói, és „A megtérés halogatásának veszedelmes voltáról való elmélkedések.“ Kolosvár, 1767. Továbbá: „Éneklésnek és Szabadulásnak szava az igazaknak sátoráiban.“ U. o. 1768. „A svetziái grófnének élete.“ U. o. 1772.

Torkos András, győri evang. predikátor volt s bocsátott közre illy czimű imakönyvet: „Engesztelő Áldozat.“ Hala, 1709. Görögből magyarra fordítá az új szövetségi szentírást, melyet fia, József, Wittenbergában, 1736. bocsátott közre.

Tormási János, Kecskeméten született s Halason ref. predikátor volt. Több egyes alkalmi beszédein kívül kinyomatott a következő czimű könyve: „Egynehány predikáziók (17), melyeket a közelebbi elmúlt országgyűlésére felsereglett uri rendek előtt Budán és Posonyban elmondott sbt.“ Pest 1791. Kéziratban maradt tőle a dunamelléki ref. superintendens historiaja.

Toroczka Máté, Erdélyben unitarius superintendens volt. Enyedi latin eredetije után fordítva kiadá „Az új testamentombeli a Szentháromságra vonatkozó helyek magyarázatát.“ Kolosvár. Irt továbbá „Keresztyéni üdvösséges tudományt a régi és új testamentom szerint.“ U. o. 1632.

Török Incze, sz.-ferenczrendi szerzetes s hitszónok, vasárnapi egyházi beszédeit Pesten két kötetben, ünnepi és böjti predikázióit u. o. egy kötetben bocsátá közre.

Török Nep. János, a Sopronmegyében Jobbaházán és Csáforton birtokló Török-nemzetség azon ágából származik, melly a múlt század végén Zalamegyébe szivárgott. Szül. 1809-ik évi június 6-án. Atyja, Antal, egykor gr. Batthyányi Lajos gyermekkori tanítója, s Kopácsy primás, néhai Horváth János sz.-fejérvári püspök, Kisfaludy Sándor és Bacsányi János iskolatársa és ifjúkori barátja, később kis gazdasága és könyvei közt osztván meg életét, legtöbb

gondját János fiának nevelése körül összpontosította. A józsefkori reminiscenciáktól áthatott s a hazai történetben ott-honos apa jól megválasztott elbeszélései a korán érett gyermek zsenge elméjére kitörölhetetlen benyomást tettek, és vele a még akkor gyéreb, magyar nyelven irt történeti és költői művek olvasását igen korán megkedveltették; mihez is utóbb nagy előszeretet járult a romai classikusok iránt. Nyolczadik évében már a második diák iskolába lépett a veszprémi gymnasiumban. Tanulmányait utóbb Keszthelyen, Budán és Pesten ritka előmenetellel folytatá, s minden oda mutatott, hogy az ifju egyházi pályára készül, mire őt különösen a még akkor veszprémi püspök, Kopácsy buzdítá; közbenjött viszonyok azonban Gräczbe vezették őt, hol a Johanneumban természettudományi, mathematikai s gazdasági tanulmányokat végezván, élete uj irányt nyert. Kiterjedtebb s hatásosb körben ohajtván ismereteit érvényesíteni, s rövid alkalmazás után mint törvénykezési és gazdasági segéd gr. Trautmansdorf liebenauai uradalmában, Stajerországban, a honvágy ellenállhatlan ösztönétől is izgatva, herczeg Eszterházy Miklós Kismartonban székelő uradalmi kormányánál kért és nyert alkalmazást 1830-ban. Ez időben az elmék két oldalról voltak hazánkban a korábbinál melegebb mozgásba hozva. Egyik factor volt gróf Széchenyi Istvánnak buzdító tevékenysége s mindenek felett az egész magyar nemzetet felvillanyozó „Hitel“ című munkája. Másik factor az alkotmányos reform-szellem, melly a párisi juliusi napok által egész Európában uj életre ébresztetett. E kettős befolyásnak egyesült hatása (melly annál, ki a hazai és külföldi közéletet és irodalmat akkor egyenlő figyelemmel kísérte, el nem maradhatott) határozott irányt és élettervet érlelt meg az ifju lelkében. Feltette magában komoly és állhatatos tanulmány által képeessé tenni magát arra, hogy egy részről a nemzet szellemi művelődésének előmozdításához járulhasson, más részről pedig a socialis téren segédkezet nyújthasson a haza mezőgazdasági felvirulásának, mint a közjólét legmélyebb alapjának eszközzésére. És az ifju könyvtárt

halmozott össze, nyelveket tanult, a nemzet közjogi viszonyait s történetét nyomozta, s több éveken át éjjel nappal dolgozott. Elkezdett végre írni, — e célra a Társalkodót, a Jelenkor melléklapját, választván azért, mivel e lap gróf Széchenyi István közlönye vala, kin az ifju már akkor a szeretet és bámulat legnagyobb szenvedélyével csüggött. — S az öreg Helmeczy, megkedvelvén az ifjunak idealismust és tapasztalást egyiránt tanusító tüzes közgazdasági dolgozatait, több buzdító s elismerő levelet intézett hozzá, őt a szorgalmas írásra serkentvén.

1835-ben gróf Széchenyi István azon eszmét hozván Pesten szőnyegre, hogy a lóverseny-társulat gazdasági egyesületté alakitassék át, — Török János e tárgyban, ismerve a kitünő tökélylyel szervezett stájerországi gazdasági társulatot, számos utmutató közleményeket irt, mellyek a vezető férfiaknál figyelmet gerjesztvén, okozták, hogy Török János az ujon alakult Magyar Gazdasági Egyesület tiszteletbeli tagjává s vidéki (sopronmegyei) képviselőjévé választott; — s azon kitünő eredmény folytán, mellyel neki sikerült főleg Sopronban a megyei gyűlések alkalmával az ottani karok és rendek közt, de különben a gazdatisztek sorában is tetemes alapítványokat és tagsági aláírásokat gyűjteni, — az egyesületi közgyűlések nevében gróf Andrássy György elnök részéről több rendbeli elismerő levelekkel tiszteltetett meg. Ez alatt magán körében mindenfelé a nemzetiség ügyét s az irodalmat igyekezett ápolni és terjeszteni; Kismartonban, e tisztán német városban, magyar olvasó társulatot hozott létre, s a közélet iránt azelőtt teljesen részvétlen közönségben itt olly szellemet támasztott, hogy 1838-ban a nagyszerű budapesti vizáradás alkalmával Török János megindító felszólalása folytán a lakosság ott az országos szerencsétlenség enyhítésére minden kitelhető áldozatot hozott. Hivatalos helyzetével azonban napról napra elégületlenebb lön. Nagyon fájt neki azon parlág állapot, mellyben a herczegi majorátus, e nagy darab földje a hazának, a dicasterialis és bureaucaticus vezérlet alatt sinlett.

S a baj annyira megrögzött vala, hogy maga az új örökös, herczeg Pál, ki mint angolországi követ az angol lordok által követett józanabb gazdálkodást alaposan ismerte, itt-hon a nehézségeken nem tudott keresztül törni s Töröknek e végett benyújtott emlékirata és terve helyeseltetett ugyan, de nem foganatosított. Ezen elkedvetlenültségben lepte meg Török Jánost a meghívás, melyben őt hazánk egyik legjelesb gazdája, gróf Károlyi Lajos és gróf Batthyányi Gusztáv és Kázmér összes urodalmainak akkori igazgatója, a lángeszű Klauzál Imre, felszolitá, ezen egyesült jószág-igazgatásban mint ülnök részt venni. E meghívás folytán T. J. Tótmegyerre, Nyitrába költözött, honnan néhány hónap múlva ismét az összes igazgatóság Rohoncra, Vas megyébe tette át székhelyét, hogy ott a három gróf közös költségén „Gazdaképző intézetet“ indíttson meg, maga az uradalmi személyzet viselvén a lelkes Klauzál vezérlete alatt a tanári szerepet. Török Jánosra a földmivelés, mezőgazdasági vegyészeti, physiologia stb. tanítása ruháztatott. A fényes sikerrel s szokatlan számú hallgatókkal indult intézet azonban, megszűnván a tulajdonosok közt az egyetértés, másfélévi lét után, a tudománynak tetemes kárával felbomlott.

Daczára a sokoldalu elfoglaltságnak, mely a tanári és ülnöki állással összekötve volt, — Török időt talált itt mind irodalmi munkásságát folytatni, nagy érdekű cikkeket írván a „Gazdasági tudósítások és rohonci közlemények“ című egyesített folyóiratba, — mind pedig a Gazdasági Egyesület ügyét Vas megyében támogatni, szerezvén neki itt is számos tagot és alapítványokat, és sikeresen mozgásba hozván egy megyei fiók gazdasági-egyesület eszméjét. Ezen időszakban T. J. időnkint Klauzál Imre társaságában Pestre rándult, hogy a Gazd. Egyesület közgyűléseiben részt vegyen. Így történt, hogy az egyesület 1839-diki tavaszi közgyűlésén indítvány tétetvén, miszerint az egyesület azontul évenként egy okszerűen kezelt uradalmat küldöttségileg megvizsgáltatna, s az eredményt közokulás végett nyomtatná ki, határozatba ment, hogy e célra elsőben is a szere-

tett József Nádor elhírt alcsuthi uradalma választassék. T. J. a megbízott küldöttséghez csatoltatván, egyszersmind a tudósítás elkészítésével bízott meg; melly tudósítás azután e czim alatt: „Alcsuth gazdasági tekintetben“ a referens által magyar és német nyelven írva terjedelmes füzetben nyomtatásban megjelent, s a magyar gazdaközönségben nagy sensatiót ébresztett. Ugyanezen esztendőben az őszi közgyűlésen, Széchenyi István és Andrássy György grófok, s a kedves emlékezetű Csapó Dániel és Klauzál Imre közös indítványára Török J. a gazd. egyesület előadójává választott Kacs Kovics Lajos titoknok mellett, kivel szövetségben ugyanazon időben engedélyt nyert „Magyar-Gazda és Müipar“ czim alatt gazdasági folyóiratot adhatni ki. S ezen eseménynyel Török J. számára azon eredménydus életpálya nyílt, melly neki elég tágas tért nyitott a tüzes véralkatában rejlő munkásságot kifejtteni, s főleg a mezőgazdaságra vonatkozó ama nemzetgazdasági eszmék valóstítására törekedni, mellyek hosszú tanulmányozás alatt lelkében crystallizálódtak. Az első érezhető hatás, mellyet gyakorolt, az élénk szellemi és gyakorlati mozgalom volt, mellyet tartalomdus lapja által a hazai gazdák közt előidézett. Tárgyának tudományos színvonalán állván, s tiszta, világos és vonzó irmodorral bírván, a „Magyar Gazda,“ mellyet 1848 végeig szerkesztett, a legszámosb olvasónak örvendő s a legkapós, s annál fogva leghasznosb lapok közé tartozott az országban. — S e lapnak legérdekesb korszakát azon tanulságos eszmeharcz képi, melly közte s Kossuth iparközlönye, a „Hetilap“ közt 1845-ben mindkét részről minden tehetség kifejtésével viseltetett azon kérdés felett: vajjon üdvös és kivihető-e az iparvédegylet és védvám olly országra nézve, melly gazdag földje, kedvező éghajlata, s az adó csekélyisége daczára (akkor még egész Magyarország hadi és polgári adója csak 10 millio pforintra ment) olly alacson fokán áll a földmívelésnek, hogy csekély népessége mellett is minduntalan éhséggel küzd? — mellynek saját nyers terménye feldolgozására sincs elegendő keze, szakértelme és

tőkéje? s melly magát, sem az austriai örökös tartományoktól el nem rekesztheti, sem a kormány kereskedelmi politikája alól ki nem vonhatja? s nem korszerűbb volna-e mind törvényhozási, mind socialis téren elsőben is minden erőt olly országos intézkedésekre fordítani, mellyek a létező törvényes és társadalmi akadályokat elhárítva, mindenekelőtt a hazai mezőgazdaságot, mint a leendő ipar anyját, tegyék felvirulhatásra képessé? E vitától, mellyben a magyar birtokos osztály tulnyomó része Török nézeteihez csatlakozott, kezdődött a Török és Kossuth közt többé meg nem szűnt feszültség. S míg egyébiránt a Magyar-Gazda észrevehető sikerrel hinté mindenfelé a mezőgazdaság gyakorlati terén a korszerű javítások magvát és ismereteket, azalatt egyszerűsmind Töröknek közlönyül szolgált az ut egyengetésére azon közgazdasági eszméknek, mellyeket az országban terjesztetni, s a Magyar Gazdasági Egyesület útján a megyék és törvényhozók által felkaroltatni ohajtott. Illyen eszmék voltak a közteherviselet, az ősiség módosítása, a hűbériség megváltása, a minimum, tagosítás, országos tűzkármentés, hitelbank, erdő-, vízi és cselédtörvények, marhasó, az egyesület országosítása, gazdasági intézetek, stb.

Ezenkívül az időben még négy önálló dolgozattal gyarapítá Török János a mezőgazdasági irodalmat, mellyeknek czime: t. i. „Okszerű Kalauz“ 1-ső kötet; a második kötet is nyomtatás alatt volt, de a közbejött forradalom miatt megszakadt; a „Rétfüvek és takarmánynövények ismertetése“ rajzokkal; azután „Mezőgazdasági Nefelejts“ 12 fali táblával; végre Dombasle „Okszerű gazdája,“ mellyet sajtó felügyelete alatt fordíttatott. Minden egyéb akár irodalmi, akár socialis munkássága szoros összeköttetésben állott a Magyar Gazdas. Egyesület életével, melly az ő fáradságtalan tevékenysége, ügyszeretete és agitatioja folytán egy részről számra és alapvagyonra, más részről minden irányban való közrehatásban országos hatásra és országos tekintélyre emelkedett. Ezen egyesület történetének, s Török János egyesületi munkásságának valamint azon általános sze-

replésnek, melyet T. J. a magyar nemzeti mivelődés előmozdításában mint gróf Széchenyi István hű tanítványa gyakorolt, részletes leírása egészen más térre tartozván, legyen itt elég csak a tárgyak és tények pusztá neveit elsorolni, melyekhez Török János neve és emlékezete elválaszthatatlanul csatolva van. Ezek: a Mezei Naptár, Gazdasági Kistükör, Schamsz szőlőiskolája, országos gyümölcskert, gazdasági, gyümölcs- és szőlőkiállítások, a jobb ekék és gépek terjesztése, érdempénzek veretése a kertészet és lótenyésztés érdekében, állattenyésztési jutalmazások, mezőgazdasági szakképességek neveltetése külföldön, számos fiókegyesületek alakulása, mezőgazdasági korszerű törvények előkészítése, az egyesületnek országgyűlési befolyása, a természetvizsgálók vándorgyűlései, s a közteleknek palotaszerű kiépítése, stb. A szökealmi gazdaképző intézet sorsa, melyet T. J. részint részvényeken, részint saját csekély vagyonának feláldozásával hozott létre, — szintén egy külön értekezést igényelne, mely e biographiai gyűjtemény határain túl megy. De azt igen is helyén találjuk itt megemliteni, hogy Török János munkássága és érdemei minden oldalról nagy méltánylásban és elismerésben részesültek. A magyar akadémia levelező tagjává választá őt, — az ország számos megyéiben megtiszteltetésképen táblabíróvá neveztetett, — s nem csak az austriai örökös tartományokban működő gazdasági és kerti, de az ismeretes külföldi mezőgazdasági és természettudományi társulatok legnagyobb része által vagy rendes vagy tiszteletbeli tagság oklevelével s érdempénzekkel tiszteltetett meg, mely utóbbi kitüntetést főleg azon fontos utazása alkalmával érdemle ki, midőn boldogult nádorunk, József Főherczeg kívánságára s ajánló levelei, s a statuscancellária által a külföldi austriai követekhez intézett creditívja mellett fél Európát, s különösena német, belga és dán államokat beutazta a végett, hogy részint az általános országcultura előmozdítására, részint a hűbéri viszonyokra vonatkozó intézkedésekről adatokat gyűjtsön.

Ezen eredménydus munkásságnak a legszebb remények

közepette az 1848-diki forradalom végét vetett. — Török János 1849-ben a közmozgalmak közé sodortatott, — s mire 1850 végén hosszabb letartóztatás után szabadságát visszanyeré, — egyesületi hivatala az egyesület ideiglenes kormánya által be volt töltve. — Az egyesület alapítóinak azon tervé, melly szerint őt a tekintélyesb alapítók az 1852-ben újabban megindítandó egyesületnél ismét igazgatónak behelyezni szándékoztak, nem valósulhatott; mert az elnöki választások nem nyervén akkor l. f. helyen megerősítést, — az egyesület nem kezdheté meg rendszeres munkásságát. Török János azonban, ki magában ellenállhatlan ösztönt érzett az általános elcsüggedés és zsibbadtság ezen napjaiban a nemzetet önbizalomra ébreszteni s újabb korszerű munkásságra buzdítani, — a politikai journalistika terére lépett, s a Magyar Hírlapban megindítá R. K. jegy alatt azon cikksorozatot, melly „Magyar Életkérdések” czim alatt később különnyomtatásban is megjelent, s melly szabadelműség, nemzeti érület, logica és független nyíltság szempontjából feltűnve, általános figyelmet s eszmemozgalmat ébresztett. E siker folytán Török János felkérte a „Pesti Napló” szerkesztését átvenni. S a vállalkozó tulajdonos, Emich nem csatlakozott, mert a lap néhány hónap alatt azon kapósságra s előfizetési részvételre emelkedett, melly az egykori alkotmányos magyar journalistika arany napjaira emlékeztetett. — Alig töltött azonban Török e szerencsés vállalatban két évet, — a tulajdonos, ki lapját a szerkesztő meleg hazafiúi s szabadelmű irányának következményeitől féltette, daczára a közvéleménynek, melly a szerkesztőt karjaira vette, — olly lépéseket tett, mellyek Török Jánost itt lépni, s maga számára Bécsben „Magyar Sajtó” czime alatt egy másik lapot alapítani kényszeríték.

Az eredmény e lépés célzzerűségét igazolta, mert a Pesti Napló előfizetőinek tetemes része az új laphoz csatlakozott, s a Magyar Sajtó minden előjelek szerint kétségtelenül, s daczára az ellene egyes roszakarók által intézett különféle fondorkodásoknak, a legvirágzóbb jövő-

nek nézett elébe, s a legüdvösebb hatás gyakorlatára volt mind társadalmi, mind culturai tekintetben hivatva, ha a vállalat financiális kezelése szerencsétlen kezekre nem kerül; mi a lapot és annak szerkesztőjét azon helyzetbe hozta, hogy a tulajdonosi jogot idegen kiadóra legyen kénytelen ruházni. Az innen következett bonyolodott s nyomasztó viszonyok tán még inkább, mint az egyszere-mind közbejött kényes szerkesztői bajok és surlódások birták Török Jánost arra, hogy a szerkesztőségről végkép lemondjon, minek következtében a lapot magának Heckenast Gustáv vásárlá meg s azt ismét Pestre tette át, hol az Hajnik Károly szerkesztése alatt még mindig megjelenik, folyvást kegyelve a közönség részéről főleg azon vezérczikkre miatt, mellyek abban Török János tollából megjelennek. Azon kitünő figyelem és köztetszés folytán, mellyet a közönség ezen nemzeti és hazafiúi irányu dolgozatok iránt nyilvánít, elhatározta magát Török János a Pesti Napló s Magyar Sajtó hasábjain megjelent fontos czikkeit összegyűjteni s „Publicistikai dolgozatok” czime alatt külön közrebocsátani. — Hasonlóan most készít Török sajtó alá némelly kiadatlan kéziratokat Széchenyi István gróftól, mellyeknek közrebocsátását a nemes gróf egészen hű tanítványa intézkedésére bízta.

Törpe Péter, illy czimű történeti munkát irt: „Kisérteti történet a tizenharmadik századból.” Két kötet. Posony, 1796. 192 és 190 l.

Tóth Fabián, franciscanus, irt két könyvet e czimek alatt: „A keresztfán függő Jézus Krisztusnak a bűnös ember szívére ható szóllása.” Sopron, 1755.; és „Egy kötés Mirha, azaz: Simeonnak hegyes töre.” U. o. 1757.

Tóth Endre, jeles költőink egyike, szül. 1824-ben Szabolcsban. Tanulmányait végezván, joggyakornok lön. Épen akkor ütvén ki az 1848-iki mozgalmak, a hadjáratban mint borsodi önkénytes vett részt. Megjelent művei a következők: 1) „Zengő bokor.” Pest, 1853. 2 kötet. 2) „Ujabb költeményei.” U. o. 1855. 3) „Angyalbandi” cz. költői be-

szélye 6 énekben. Pesten, 1856. Tóth Endre költeményeit buskomoly kedély, ragyogó képei és cínos nyelve teszik föltünőkké.

Tóth Farkas, mint pécsi gymnasium nevéndéke 1763-ban Trencsénben a jezsuiták közé fölvétetett. A bölcsészetet Kassán, a hittudományokat Nagyszombatban hallgatta. A rend eltörlése után kilépett az egyházi rendből, később újra fölvette az egyházi öltönyt, s áldozárrá szenteltetvén, tanított a budai gymnasiumban. Innen Sopronba tétetett át gymnasiumi igazgatónak. — Több rendbeli latin és magyar versei közül különös említést érdemelnek a következők: „A magyar koronának utolsó hazajövele.“ Buda, 1790. „A Trenk csufos ember.“ U. o. 1790. „A magyar koronás fejedelmet megtámadni nem tanácsos.“ Posony, 1796. A magyarok beazédje a visszajövő palatinushoz. (Verse). Megjelent Budán. — „Lovász Zeigmond békési főispán beigtatásakor mondott beszéd.“

Tóth Ferencz, sárospataki ref. tanár, „Keresztény tudományt, avagy dogmatica theologiát“ adott ki Győrött, 1804. 8dr. 20 és 666 l.

Tooth István, született 1817 ben Bajkán, Baramegyében. Iskoláit Debreczenben végezvén, b. Vay Miklós házában nevelő volt; utóbb debreczeni collegiumi tanárul választatott el s itt halt meg legjobban korában, 1855-ben. Munkái a következők: A görögök története; A romaiak története; Költészettan; Szavalmányok.

Tóth József, a pesti nemzeti színház egyik tudományosan művelt tagja, szül. Szentesen 1823. júl. 5-én. Tanult Kecskeméten és Pesten; 1841-ben lépett a színészi pályára Miskolczon, Tóth István, Telepi, Balla és Ujfaluai egyesült színésztársulatánál. 1844-ben Komlósi Ferencz társulatához ment át. Többször vendégszerepelt Pesten, miglen 1850-ben az itteni nemzeti színház tagjává szerződött s azóta itten Fánosi halála óta a cselészövd szerepekben első helyet vívott ki magának. Az irodalommal is foglalkozik. 1850-ben „Orgazda“ című színművet írt; lefordította Hebbel „Judith“-

ját, Schakespeare „Veronai két nemes“-ét és „VI. Henrik“-et „Fehér és piros rózsá“ czim alatt.

Tóth Mihály, magyarra fordítá Less „Keresztény erkölcsi tudományát.“ Megjelent 1788. 8dr. 397 l. Eredeti munkája : „A keresztésánek orvosi szemekkel való megvizsgálása.“ Posony, 1789.

Turkovits Mihály (csepregi), kolosvári tekintélyes polgár Apafi fejedelem idejében, magyarra fordította Perkinsius munkáját „A lelkiismeretnek akadákiról.“ Amsterdam; 1648. 12dr. 249 l. Másik eredeti műve : „Tanácsai tükör.“ Szeben, 1663. 4dr.

Tussai János, latinból magyarra fordítva kiadta Juelli János salzburgi püspök könyvét illy czim alatt : „A reformatá ekklesiának apologiája.“ Megjelent 1748. 8dr. 266.

Tyuködi Márton, körsi ref. pap munkájának czime : „A tiszta életü József patriárka életének, szenvedéseinek és dicsérettel viselt dolgainak sz. irás szerint való magyarázatja (60 predikázióban). Nagyvárad, 1641. 8dr. 647 l.

Ujfalusi Judit, sz.-Klára-szerzetbeli apáca, fordításban közrebocsátott Mária tiszteletére illy czimü könyvet : „Makula nélkül való tükör.“ Nagyszombat, 1712. Másodszor u. o. 1722. Azontul még négy kiadást ért.

Szilvás-Ujfalvi Imre, zemplénmegyei Szilvás helységből eredt; megkülönböztetendő a másik Ujfalvi Kátona Imrétől, kivel egy időben élt. Amas 1587 táján sárospataki segédtanár, 1595-ben pedig — Lampe Ember Pál szerint — a debreczeni tanodában Laskai Jánossal a héber nyelv és mennyiségtan tanára volt mintegy 1607-ig; midőn a nagyváradi egyháznak lelkészévé, és a biharmegyei tractusnak seniorává lőn. 1609-ben leginkább azért, mert magasa a superintendességre vágyott, az akkor sup. Hodászy Lukács elleni gyűlöletből az egyházi fegyelem ellen kikelt, és terjedékeny vizsályokra és szakadásokra igatott. E végett az 1610. nov. 7-ki váradi zsinat elé idéztetve, csak az eléje tett pontok aláírása mellett nyerhetett kegyelmet. De a következő év elején már ujra folytatá izgatásait, mi az 1612.

nagykárolyi és váradi és 1614-ki szathmári zsinatokra szolgált okúl; míg végre az utolsóban az erdélyi fejedelem parancsából az egyházi hatóság előtt egy arra rendelt bizottmány tárgyalván a vádügyet, mint hitszegő bűnös elmarasztaltatott, és előbb Huszton és Váradon ült börtönben; később pedig száműzetett, míg végre nyugtalan életének a halál véget szakított. — Mint debreczeni tanár még 1597-ben írt egy latin-magyar skótárt, melly Kölceynek egy levele szerint nyomva is megjelent, annak azonban nyoma is eltűnván, jelenleg e munkából egy példány azon kori kéziratban csupán a magyar akademia könyvtárában található. 1598-ban. Halotti énekeit egybeszedve nyomatta ki Debreczenben. És ezeknél fogva iróink közt is helyet vivott ki magának.

Urhány György, szül. 1828-ban Tokajban, Zemplénmegyében. Atyja középiskolai ref. lelkész lévén, az elemi iskolát Zsibón, a többbit Zilahon és a kolosvári ref. főtanodában kitűnő szorgalommal végezte be 1845-ben. Többször iskolai pályadíjt is nyert. Már mint jogásztól jelentek meg költemények, mellyek figyelmet keltettek. Ekkor dolgozott az „Erdélyi Hiradó“ számára is. Iskolái bevégeztével az irodalomra szentelvén magát, az erdélyi ellenzék akkori közlönyének, az Erdélyi Hiradó-nak rendes munkatársává szegődött. 1847-ben egy, a jobb irodalmi erők által támogatott zsebkönyvet szerkesztett, melly 1848-ban Unio zsebkönyv cím alatt Kolosvárott jelent meg. 1848-ik évben a politikai pályára készülvén, Marosvásárhelyen ügyvédi vizsgálatot tett. 1849. év végén szülőföldjére, Tokajba ment, s az angol és francia irodalmat tanulmányozta. 1850-ben Pestre jött Császár Ferencz „Pesti Napló“ja-mellé, és azóta az e című pol. hirlap dolgozótársa volt. 1853-ban jelent meg „III. Napoleon“ című történeti és politikai könyve. 1854-ben mint a Pesti Napló levelezője a keleti háború színhelyére a török táborba ment. Ez utjának eredményeül Keleti képek (Pest, 1854.) című munkája jelent meg. Jelenleg a magyar nemzet őstörténete kérdéseivel foglalkozik.

kozik, és erre vonatkozólag *Kaukazu* című munkát kéazít sajtó alá, e mellett a „*Magyar Posta*“ című politikai lapot szerkeszti. Urházy egyike osinos, jobb irányu fiatal íróinknak, kinek tevékeny munkássága már csak azért is méltánylandó, mert komolyabb studiumokkal is (millyekkel ifjabb íróink közül kevés) foglalkozik.

Uzoni Balás, dévai ref. predikátor, még tanuló korában magyaritva bocsátá közre *Diest H. a hitágazatairól* szóló tanítását illy czim alatt: „*Öt sima kövekkel felékesített Dávid parittyája.*“ Fojérvár, 1653. Megjelent Kemény Simon költségén.

Vácsi Endre, Tolnai Dali János ellen irt illy című munkát: „*Tsufos és vádos magok és mások mentésére való választétel.*“ Kassa, 1654.

Vadász Ferencz, szombathelyi megyei áldozár, hit-tudor és a szombathelyi seminariumban az egyházi történet s egyházi jogtan tanára, született Körmenden, 1804-dik évben; áldozárrá felszenteltetett 1829-ben. Rövid időt a lelkipásztorkodásban mint ikervári és baltavári káplán eltöltvén, a szombathelyi seminariumban tanulmányi felügyelővé, később ugyanott tanárrá neveztetett ki, melly hivatalában jelenben is fáradhatlan munkássággal foglalkozik. Tanítványai évenkint hálás érzelemmel bucsuznak el a közkedvességű tanártól, ki az egyházi történet iskolai készíratának szerkesztésében semmi fáradságot sem sajnál, hogy hallgatói minél könnyebben tehessék sajátjokká e hecses tant. A szerény férfiú mindenki elismerését, tiszteletét és szeretetét bírja. Irt több cikket a *Religio és Nevelésben*; a latin nyelven kiadott „*Fasciculi Ecclesiastico-Litterarii*“ című füzetekben pedig a *Reformatio Magyarországbani elterjedésének történetét* írta le.

Vadnai Károly, beszélyíró, jelenleg a Hölgyfűtér munkatára, szül. 1832. Miskolczon, előkelő szülöktől. Tanult szülőhelyén. 1848-ban részt vett a magyar hadjáratban mint honvéd, s a forradalom elnyomása után a császári katonaságba soroztatván, egy évet Olaszországban töltött. — Az

irodalmi téren először 1852-ben lépett föl Nagy Ignác Hölgfutár-jában „Ceylon gyöngyei“ című beszélylyel, mely figyelmet gerjesztett. Azóta szépirodalmi lapjainkban: „Orezág Ilona“, „Rafael“, „Utolsó méd király“ történeti beszélyei; „Straniera“, „Hű varróleány“, „Illyenek a nők“ című vig novellái; „Művészi család“, „Adeline“, „Jenny“, „Sorsüldözöttek“ stb. című társadalmi elbeszélései jelentek meg. 1856-ban a B. P. Vieszhangban „Megtörtént“ című beszélyt közölt, mely szerzőnek Petőfivel történt találkozását tárgyalja. Jelenleg, mint a Hölgfutár szerkesztőtársa, e lap tárczarovatát írja.

Valkai András, szül. Erdélyben, Kalotaszegen. Kronikái maradtak fön illy czimek alatt: „Chronica vagy szép históriás ének, miképen Károly császár hadakozott Afrikában Barbarosa basa ellen, és Muleasest királyi székibe viszatétele.“ 1571. — „Chronica, vagy szép História ének: miképen Hariadenus tengeri Tolvaj Barbarosa Basává lett és ez által Szuliman Császár a Tengert birta, sok várakat elvett és Tunctum orezágát is.“ Kolosvár, 1573. — Chronica, mellyben megiratik a nagy pap János Tsászárnak igen nagy Tsászári birodalma, kit Indiában bir.“ Kolosvár, 1573. „A nagy Bánk Bánról.“ U. o. 1573. „Historia az vitéz Hunyadi János erdélyi Vajdáról“ (versekben). Debreczen, 1575. „Historia az Longobardusoknak tized Királyokról, Andoinusról.“ (Versek). Kolosvár, 1580. Genealogia historica Regum Hungariae ab Adamo Protoplasta, ad serenissimum usque Joannem Secundum.“ Kolosvár.

Váli István, almási ref. pap, nevezetes munkát irt s kiadott „Romai imperatorok tüköre“ cím alatt, melly 118 imperator életét, viselt dolgait, eredetét stb. tárgyalja. Megjelent Posonyban és Kassán, 1778. 8dr. 326 l.

Váli Mihály (nedelítzi), orvos, „Házi orvos szótárotka, azaz: Betű szerént magyarul szőlő orvos könyvecske“ cím alatt hasznos munkát bocsátott közre Győrött, 1792. 8dr. 200 l.

Vályi Klára, Hontmegyében, Jánosiban született, ki-

tanult szülésznő volt. 1798-ban buzdító verseket írt a magyar insurgensekhez, melyek összes versei kiadásában is megjelentek.

Váradí Ferencz, szül. Belényesen. Apafi Mihály fejedelem uradalmának teljhatalmu igazgatója volt. Megjelent tőle: „Isten elébe felbocsátandó lelki áldozatok“ című imakönyv. Kolosvár, 1670.

Kalmári Váradí János, kiadott illy című könyvet: „A régi magyar zászlósságról való nyemozások.“ Posony, 1830. 8dr. XII és 286 lap. Ezen könyv címlapján az író neve mellett levő czimekből értjük, hogy Nógrádmegye táblabírája s báró Balassa család egykori levéltárnoka volt, s hogy munkáját Kassán 1826-ban írta. Itt mondja az előszóban, miszerint könyvét még az előtt írta, mielőtt Piringer hasontárgyu munkáját (Banderien Ungarns) ismerte volna; és mind annak daczára — úgy mond — hogy az említett irattal „vagy igen egyet ért, vagy igen ellenkezik“, mégis kiadandónak tartotta. A munka egyébiránt a már akkor elvirágzott mult századi kritikai iskola után következő kritikátlanabb s ábrándozóbb hazai történeti irányban van írva. Meglátszik rajta másképp is „a Horvát Istvánféle iskola magyar szószármaztatási nyelvészkedése. Mire nézve Váradí a közéletben is kor- és laktársainál hírhedt volt. Valljon írt-e s kiadott-e még ezenkívül is más munkákat, nincs tudomásunkra. Neve tudtunkra irodalomtörténetünkben eddig említetlenül maradt. Mit róla még ki-puhatolhattunk, abból áll, hogy élte utóbbi éveiben jószágán, Csallóköz Előpátony helységében lakott, mint a fön- említett uradalom nyugalmazott számvevője, hol a nagylégi plebánia anyakönyve szerint 1848. jun. 3. élt 67. esztendejében meghalt.

Váradí Mátyás, orvosdoctor volt, melly czímet a frankerai akademiától nyerte, hol felsőbb tanulmányait végzé. Két rendbeli latin művén kívül magyarul megjelent tőle: „Égő szövetnek, avagy: ragyogó fáklya.“ A kath. szertartás, különösen a mise ellen írt könyv. Frankera. 1668.

Vas Gereben, családi néven Radákovics József, legjelesebb és legtermékenyebb tősgyökeres magyar íróink egyike, szül. Fürgeden, Tolnamegyében, 1823. apr. 9-én. Atyja, Radákovics Mihály hg. Batthyányi gazdatisztje volt. Tanult Veszprémben, Sz.-Fejérvárt, Pécsen és Győrött. A bölcsészetet elvégezván, a gazdasági pályán gyakorolkozott; két év múlva azonban, szülőinek akarata ellenére is, Győrbe ment joghallgatás végett. Ez idő alatt Atádi barátjával szépirodalmi képzőkört alakított, s egy írott lapot adott ki. Sopronban lett joggyakornok, azután kir. táblai jegyző, s 1846-ban ügyvédi oklevelet nyert. Ezen időszak alatt kezdett írni az Életképek és a Pesti Divatlap számára a nélkül, hogy komoly szándéka lett volna az irodalmi téren maradni. 1847-ben írta a „Darázsfészek” című humoristikai gyűjteményt. Ez év végével Győrbe ment ügyvédkedés végett, azonban 1848-ban a „Népbarát” szerkesztését vette át. Azóta szakadatlanul az irodalmi téren működik; fényes tehetségről, tevékenységről a következő művei tesznek tanúságot: „Parlagi képek” (1851. 2 kötet); „Neveessünk” (ndomagyűjtemény. 1854. 1 kötet); „A régi jó idők” (korrajz. 1855. 3 kötet); „Tormagyökök” (humoristika 1855. 1 k.); „Nagy idők, nagy emberek” (korrajz. 1856. 3 k.). „Nébusulj” (novellagyűjtemény. 1856. 2 k.). „Régi képek” (jellemvonások. 1856. 2 k.); „No még egyet neveessünk” (adomák. 1856. 1 k.); „A nemzet napszámosságai” (korrajz. 3 k.). Sajtó alatt van „Egy alispán” (regény 3 k.). Azonfölül a B. P. Vízhang szépirodalmi lapot (két évig), a „Falukönyvet”, „Falusi estét”, „Kis és nagy képes Naptárt”, „Tárcza-Naptárt” és a „Pécskei Notarius” című népkönyvtárt szerkeszté. Évek óta gyűjti a népszokásokat; mire azonban hosszabb idő kívántatik.

Vásárhelyi Pál, mérnök, a magyar tudós társaság rendes tagja, szül. 1795. Szepesolcsiban. Tanult Miskolczon, Eperjesen és Pesten. 1819-ben mérnöki oklevelet nyert, s azonnal részt vett a Körös vízellátási előmunkálatokban, azután a Duna-abroszolás munkájában. 1833-ban az Al-

Dunához igazgató-mérnökül rendeltetett. Ismereteinek bővítése végett Angolországba utazott, s onnan 1834-ben visszajövén, Orsovánál a Széchenyi-kőút építéséhez hozzá is fogott, egyszersmind a folyó akkori csekély állását használva, a vízből kiálló sziklákat szétvettelve, Szirinyánál csatornautat tört a Duna sziklái közt, mellyen most már gőzhajók járnak. A vaskapui sziklák széthanyatása körül az eredmény nem volt olly kedvező. Az aldunai munkálatok körül nagy érdeme van. Széchenyi, kit utazásaiban gyakran követett, becsülte őt. Az aldunai munkák befejezése után 1837-ben valóságos kir. hajózási mérnök, s helyettes hajózási főlügyelő lett, s már akkor kezdett a Tisza fölmérésével és abroszolásával foglalkozni. — 1831-ben a m. akademia levelező, 1838-ban pedig rendes tagjánul választott. 1841-ben már hajózási főlügyelő, vagy is osztályfőnök lett. 1845-ben egész hosszában megjárta a Tiszát s elkészíté a szabályozási és hajózási terveket. 1846-ban a Tiszaszabályozó egyesület által igazgató mérnökké választott, de mielőtt munkálkodását megindithatta volna, ugyanazon év apr. 9-kén, az egész haza mélyly szomorúságára hirtelen meghalt. Munkái: „Introductio in praxim triangulationis.“ Buda, 1827. „Auflösung einiger wichtigen Aufgaben, als Beitrag zum geometrischen Trianguliren.“ Buda, 1827. Vannak továbbá jeles értekező és bíráló cikkei az Athenaeum és Figyelmezőben. Illyenek: „Traján műveiről az Al-Dunán;“ „A budapesti állóhid tárgyában;“ „A vaskapui ügyben;“ „Bírálat a Beszédes országos csatornájának“ stb. Szókfoglalo értekezése, melly az akad. évkönyvek V. kötetében foglaltatik; „A Berettyó közhajózhatóvá tételét“ tárgyalja; ugyanott olvasható jeles értekezése „A sebességek fokozatáról folyóvizeknél.“ Kéziratban maradtak az akademiai ülésekben olvasott értekezései „Egy duna-tiszai csatorna mi módon eszközölhetőségéről s vasutak- és csatornákról.“

Vásárhelyi Sámuel, orvos, itt illy czimű könyvet: „Az egészséges hosszú életről való szabad elmélkedések.“ Kolosvár, 1792.

Vászonyi Márton, vadosfai predikátor, magyarra fordítá Franck A. „Szentírás szerint való életnek reguláit,” a egy toldalékkal bővítve kiadá Halában, 1711. Tőle van illy című munka is: „Sullyos papi terh.” Jena, 1726.

Vatthay Ferencz, 1605-ben nagyatyjának, atyjának és saját életét írta meg. A munka, melyet Ponori Tewrewk József 1838-ban adott ki, nagyon érdekes.

Veber János, szül. Sopronyban 1806. jul. 11-én; a gymnasiumot ott végezte, a philosophiát és jogot Posonyban. 1828. Bécsbe hivatott nevelőnek Eszterházy grófi családhoz. Írói pályáját ott kezdette a hulló csillagokrólí értekezés-sel, melly a bécsi „Archiv”-ban jelent meg, mire majd valamennyi bécsi lapok közlötték dolgozataikat. 1839. maga nyert engedélyt az „Actionär” című folyóirat kiadására. 1840. Pestre hivatott mint a Duna-tiszai-csatorna-társaság titoknok. Itt mint magyar író lépett fel az akkor virágzó „Magyar gazda” című folyóiratban és később a „Világ” című pol. lapban gróf Dessewffy Aurel vezetése alatt. 1841/2 mint egy főrendű család képviselője a posonyi országgyűlésen jelenvolt, hol gr. Dessewffy Emil megismerte; mint a Budapesti Hiradó munkatársa értekezett a vízi utakról, vámszabályzatról és anyagi érdekekről stb. A vámszabályzati czikkek egy külön könyvben is megjelentek. Átalában a mérsekelt haladók táborában a hazai reform minden irányában serényen működött. Mikor a vasutak a vízi utakat háttérbe szorították, feloszlott a Duna-tiszai-csatorna-társaság, és Veber a budai hegyekhe beteges családjával visszavonult, hol a „Magyar Gazdában” fejtegetett elméleti eszméit gyakorlatilag kivívén, a Sashegy kietlen pusztaságát gyümölcskertté átalakitotta, hova most a budai közönség, miután Seitovszky bibornok és hg.-primás engedélyénél fogva e helyen kápolnát nyitott, mintegy bucsura járván, örömmel élvezzi a főváros szép környékének ezen legujahban felfedezett pontjának kellemeit. 1848. majus 4-kén a közlekedési ministerium titoknokává nevezetvén ki István főherczeg által, sashegyi rusticatioja félberzakittatott, de

csak rövid időre. Az új kormányrendszer alatt 1849-ben kezdé szentelni a közügynek bölcsőjét és szakismerettel párosult tevékenységét; ugyanis a duna-tiszai csatorna-társulatnál dicsérettel viselt titoknoki hivataláról, nem különben a Világ, később a Budapesti Híradó pol. hírlapnál töltött működéséről a nevezett társulat és hírlapok vezetői által fényes bizonyítványokkal láttatván el, 1849. nov. 1-jén b. Geringer polg. kormányzó által az építészeti ügy rendezésével megbízott választmány tagjává neveztetett. 1851. márt. 14-kén a magyarországi cs. kir. helytartóság által a pesti szinpadokon adatás végett megengedendő színművek bírálása ruházottatott reá. — 1851. márt. 1-jén a magyarországi helytartóság titkárává; 1852. aug. 30-án a pestbudai rendőrigazgatóságnál föllállított könyvvizsgálói bizottmány elnökévé; végre 1855. jan. 18-án cs. kir. rendőri főhatóság tanácsosává a budapesti rendőri igazgatóságnál neveztetett. 1850. kiadta a Magyarországra vonatkozó újabb törvénytárát ezen czim alatt: *Codex der neuen Gesetze*, „melly eddig a VII. kötetig terjed. 1851-ben pedig megjelent tőle: „Ungarn in seinen neuesten Verhältnissen und Einrichtungen“, mellyhez organikus törvények és hivatalos adatok nyomán Magyarország újabb térképét csatolta.

Veesey József, kápolyi ref. predikátor, hat kötet predikáziót hagyott hátra németből fordítva, illy czimmel: „A keresztény erkölcsi tudomány renddel predikáziókban foglalva.“ Győr, 1796—97. 8dr. 400 és 438 l. Másik két kötet Győrben, 1798—99. jelent meg. 8dr. 458 és 564 lap. Ötödik és hatodik kötet u. o. 1800—1808. 482 és 452 l.

Veesei P. István, „Magyar Geographiát“ írt, melly 1741. Pécsen, másodszor Zanáthi József által bővítve és javítva Nagy-Károlyban jelent meg 1757. 8dr. 435 l.

Veesey Sándor, szül. Tatában. Alsóbb iskoláit helyben a kegyesrendieknél, a felsőbbeket a pápai ref. főiskolában végző. Mint joggyakornok fenn volt az 1847/8-iki országgyűlésen; honnan visszatérvén, kir. táblai jegyzőnek

esküdött föl, s az igazságügyi ministeriumnál lett fogalmazó. Pápán az ottan virágzott képzőtársulatnak tagja, s mint ilyen az „Estikék” című helyi lap szerkesztője volt. „Füz alatt” című kis románcza a képzőtársulat által kiadott „Tavaszi” című zsebkönyvben jelent meg. A nyilvános lapok közül a Pesti Divatlap közlé legelőször „Temetés” című szép költeményét; azóta majd minden lap hoz tőle költeményeket, melyeknek nagyobb részét összeszedve „V. S. költeményei” cím alatt 1855-ben Jókay Mór boosátá közre.

Vedres István, szül. Szegeden, Csongrádmegyében 1763. Iskoláit szülőföldén és Pesten végezte. A sokoldalú ismeretekkel ékeskedő s mérnöki oklevéllel koszoruzott ifjut tanpályájáról haza érkeztek Szeged város nagy örömmel fogadta keblébe, s nem sokára főmérnöki állomással tisztelte meg. A gyakorlatilag művelt, gyors felfogású s fáradhatlan munkásságú férfi egyetlen alkalmat sem mulasztott el, mellyben embertársait tanácsával támogatni, szülőföldre jólétét előmozdítani s hazája boldogságát emelni képes volt; mi által azt vivta ki, hogy azoknál, a kik őt ismerték, mai napig áldásban él emlékezete. 1808-ban a Tisza balpartján, Szeged átellenében 3000 holdnyi posványáságnak (3000 öl hosszú, 3—13 öl széles, 1—3 öl magas töltés által) kiszáritására s közhasznúvá tételére fordítá figyelmét, Vedresházát alapítván, mellyet ámbár 1813 és 1816-ban a Tiszaárduló ereje egészen elborított: de V. cátiggedetlen buzgalma által újra annyira helyreállított, hogy 1830-ban, midőn a tavaszi árjongság városok-, falvak-, rétek-, vetéseket megsemmített, nemcsak Vedresházát tartotta fön, hanem Szeged város birtokait is szerencsésen megmenté. Számos emberbaráti tettének s tudományos ismeretének híre nemcsak az egész hazában visszhangzott, hanem annak határain túl is elhatott; minél fogva több t. vármegye őt táblabíróssággal, a cs. kir. bécsi és brünni gazdaságtani társulatok tagsággal tisztelték meg. A magyar irodalomnak nemcsak kitűnő pártolója, de munkás bajnoka is volt. E mellett tanuskodnak egyebek közt következő jeles munkái: „N. sz. k. Szeged vá-

rosa megnagyobbítandó tanácsháza talpkövének letétele alkalmatosságára készült versek 1799. eszt. Kisasszonyhava 30-ik napján, Vedres István által." Pesten, Fűskuti Landerer Mihálynál. „A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna stb." Rézre metszett Plánummal. Szeged, Grün Orbánnál 1805. Ugyanezen munkát németre fordítva adá ki Sztankovics Miklós kegyes rendi áldozár s a szegedi feltanodában a történelem tanára, 1805-ben. — „A Hazának szeretete avagy Nemes Szeged városának a törököktől való visszavétele. Egy négy részből álló Vitézi Játék." Szeged, 1805. — „A Magyar nyelvnek a magyar hazában való szükséges voltát tárgyzó hazafiui elmélkedés." Szeged, 1806. „Egy nemzeti jószág, melly Magyarország és hozzákapcsolt tartományok számára szerkesztetett." Szeged, 1807. „A nemzeti jószág szerzőjének Vedres Istvánnak a bankó-czédulák elenyésztesítéséről való vélekedése." Közrebocsátotta T. Ns. Csongrád V. Főadószerzője és több Ns. V. T. Birája Botka Ferencz Szegeden, Grün Orbánnál 1807. — „Stephani Vedres Dissertatio de Fundo publico in Commodum Regni Hungariae et Provinciarum eidem adnexarum erigendo. Ex Hungarico Latine reddita, et Animadversionibus illustrata per Jos. Basilium Salamon e S. Piis, AA. LL. et Phil. Doct. Hist. Univers. et Pragm. P. o. Szegedini. Grün. 1809." — Écska rövid Rajzolatja V. I. által, Pesten Trattner Mátyás betűivel 1807." — „A Szegedi Muzsák százados ünnepe. V. I. által. Szegeden, 1820." — „A magyar nemzeti lélekről egy két szó. Irta V. I. Szegeden, nyomt. Pesten Trattner M. 1823." — „Öröm Dall, mellyet ő kegyelmesége gróf Brunszvik József urnak stb. T. Ns. Csongrád vm. Fő-Ispánságába való beigtatására 1696. eszt. Szent György hava 12-ik napján Szegváron lett pompás bevezettetése alkalmatosságára készített V. I. Szegeden. Pesten, Landerer Mihály betűivel 1796." — „Az 1805-ik eszt. Fölkelő nemes magyar sereg Vitézi Dallja, írta V. I. Szegeden Grün Orbán betűivel." — „A sivány homokság használhatása. Sz. k. Szeged városának javasolta V. I. nemes Magyarországon

hiteles, és azon kir. Város Esküdt földmérője; egyszersmind Morva országban a Földművelést s annak természetét Es-mértető Brünni cs. kir. Társaságnak Tagja, Szeged, Grün. 1825. — Ezen munkás és közszeretethen álló férfi, ámbár nemzeti érzületében némileg tuláradó, minthogy haladott korában egyedül magyar gyártmányu posztóból viselt öltö-zetet, és bört csak „magyarká“-nak nevezett szőlő nedvéből készültet ivott; de a vallásosságnak buzgó ápolója és ter-jesztője volt. 1823-ban a tiszai töltések nyugati végén 8 öl-nyi magas keresztet állított e fölirattal: „Vedresháza Párt-fogójának,“ — mely csinos villámhárítóval is el volt látva. Ennek felszentelési évnapiját, Sárlos Boldog-Asszony ünnepét, a pusztai néphez mondandó egyházi beszéd által kívánta megtartatni. Az ünnepély végzésében a környék hírnevesb egyházi szónokai vettek részt. 1830-ban Riczó Bonaventura sz. ferencz-rendi áldozár mondott beszédet e czim alatt: „Az emberi tehetségek tüköre,“ mely nyomtatásban is megje-lent Szegeden. — Midőn az emberiség és nemzetünk szerez-tétől áthatva a közjó előmozdításán lankadatlan igyekezet-tel ekként mindegyre fáradozott, érdemekkel teljes életét, miként a régi temetőben sirkövén olvassuk, bevégezte 67-dik évében, Szent-Andráshóban, 1830-ban.

Vég Mihály, kecskeméti származásu, 1535-dik év kö-rül irt egy szent éneket, mely a reformatusok régibb éne-kes könyvében a 115. szám alatt így kezdődik: „Mikoron David nagy busultában.“ A verssorok első betűi kiadják nevét latinul. Kiadta legelőször Gönczi Fabricius György 1592-ben Debreczenben. Azóta pedig többször kinyomatott ugyanazon könyvben.

Werbőczy István, öröknevű első jogtudósunk szüle-téshelyére nézve történetíróink sok ideig kételyben voltak. Némellyek Severini János „De veteribus incolis Hungariae cisdanubianae“ (Sopron, 1768.) czimű munkája után indul-va, Nógrádmegyében, mások Hontmegye Verbőcz vagy Varbócz nevű helységében születettnek mondják. Homoród-

Szentpáli, ki Werbőczy Tripartitumát versekbe foglalva fordítá, munkája előszavában mondja:

„Verbőczy Istvánt is Küküllő vármegye

Szülte Szőkefalva, és Adamos völgye.

Övé volt szent Márton-Borzás, Majos-hegye,

Désfalva, Kápolna, Dombó, Pánat, Benye.“

Mindazáltal ez is tévedés, mint azt Szirmai Antal „Notitia Comitatus Ugocshensis“ czimű, Pesten 1805-ben megjelent munkája 78. és következő lapjain megmutatja: hogy t. i. Werbőczy Ugocsamegye e nevű falujában 1460 körül született. Atyja, János 1462-ben kir. táblai ügyvéd, anyja Deák Apolonia, Adami Deák ugocsai szolgabíró leánya vagy huga volt; melly család és név rokonságban volt Zápolya-családdal. E körülménynek tulajdonítandó, hogy Zápolya János olly nagy gondot fordított Werbőczy István kiképeztesére. Végezve a budai tanodákban tanulmányait, hol Zápolya-Deák Imre és István közbenjárására Mátyás király kezében részesült, joghallgatás végett Bécsbe, s innen Romába küldetett. Haza térvén, a gyakorlati térre mint irnok lépett a kir. cancellariánál, később királyi főtörvényszéknél, azután az erdélyi főkormányshéknél, végre az országbíróshégnél viselt jegyzői hivatalát; 1505 körül pedig országbírói helytartóvá nevezteték. Mindezen hivatalokat fejelmének legnagyobb megelégedésére, hazájának javára töltötte be, annyira, mikép neve, tehetsége és szorgalma ország-szerte elhíresedék.

Ezen foglalkozásaiban tapasztalá, milly hiányt szenved az igazság-szolgáltatás írott törvénykönyv hiánya miatt. A bírák ugyanis, a királyok néhány alkotmányos okleveleit kivéve, ítéleteiket merő szokásokra és hagyományokra alapították, mint azt Ulászló király maga, Werbőczy Tripartitumához csatolt helybenhagyó levelében bőven megfejtí. Az ország rendei sürgeték a királyt, hogy e bajnak királyi tekintélyével elejét vegye. A különben igazságszerető király a rendek e méltányos és jogos kívánatát, nem tudni mi okból, az ország nem csekély hátrányára, csak későn teljesítí.

Hosszu tanácskozás s többszöri elnapolás után végre jogtudományáról már ismeretes Werbőczy István bízott meg, hogy a terhes munkát az ország alkotmányos leveleiből és szokásaiból összeállítván, füzetekre és czimekre osztsa. Elkészülvén a munka, haladék nélkül szakértők által megvizsgáltatott, s jónak találtatván, 1514-ben az országgyűlésen mint országszerte érvényes törvénykönyv megerősítettet. Nem volt egyéb hátra, mint a munka kinyomatása, mit azonban különféle akadályok miatt eszközölni nem lehetett. A király ugyanis minden egyes megyének saját pecsétjével megerősített példányt akart ajándékozni, melly tervét Bécsben Miksa császárnál s a lengyel királynál hosszabb ideig tartott mulatása miatt elhalasztá, s midőn visszatért, kevés idő múlva meghalt. Ennek következtében a munka még egy ideig kiadatlan hevert, miglen Werbőczy királyi személynökké nevezetvén, azt saját tekintélyének rovására akkép, mint az már országgyűlésileg helybenhagyatott, először Bécsben 1517-ben kinyomatá illy czim alatt: „Tripartitum opus juris consuetudinarii incliti regni Hungariae: per magistrum Stephanum de Werbewcz personalis praesentiae reginae majestatis locumtenentem: accuratissimo editum: Impressum Viennae Austriae per Joannem Singrenium. Anno Domini MDXVII. Octavo die Maji.“ A gót betűkkel nyomtatott s sajtóhibákban bővelkedő első kiadást 1545-ben egy másik javított kiadás követte, Várda; Pál esztergomi érsek által eszközölve. Így a magyar jogformának alapja meg volt vetve s olly tapintattal kidolgozva, miszerint Werbőczy az azontuli törvényeink alkotásában mindig irányadó volt. Azontul mindannyiszor tökélyesbitve számos kiadást ért, s az országban divatozó minden nyelvre lefordított. Magyarra legelőször Veres Balás, Biharvármegye jegyzője, fordítá le s kiadta Debreczenben 1565-ben. Azontul magyar nyelven is több bővített és javított kiadást ért. Werbőczy a már elősorolt, s különösen roppant történet-ismerettel irt munkája által szerzett érdemein kívül, a haza ügyei körül kifejtett buzgólkodása s

erélyessége miatt is örök hálára kötelezte az utókort. Midőn a török roppant erővel közeledék határaink felé, szerencsétlen Lajos királyunk megbizásából ő saját költségén utazott Romába X. Leo pápához segítség eszközzése végett. Ezen hazafiui készségeért Zólyommegyében Dobrovina várat és uradalmat nyeré jutalmul. Melly birtokától később a Zápolya-féle mozgalmak következtében a császári párt által megfosztatott. 1525-ben a Rákos mezején tartott országgyűlésen Werbőczy volt az első, ki a király környezői ellen kikelt, s indítványozá, hogy a rendek Hatvanban gyülekezzenek össze tanácskozásra, miután előbbi helyőkön a jelen volt királyi hivatalnokok által mindenben gátoltatnak. Itt Werbőczy remek beszédben adá elő az ország sérelmeit. Ennek következményei hazánk történetéből ismeretesek. Werbőczy, kit a hatvani gyűlés nádornak kiáltott ki, később a király által javaitól megfosztatott és haza ellenségének nyilvánított. E miatt Zápolyához Erdélybe menekült, hol a fenebbi versben megnevezett javakat nyeré adományul. A szerencsétlen mohácsi ütközet után Werbőczy folytonosan Zápolya pártján maradt, ennek sorsában osztozott, s az országban legfőbb hivatalokat viselt. Több irataiból kitetszik, hogy Zápolya cancellárja volt, s folytonosan a Zápolya János és Ferdinand közti béke létrehozásán fáradozott. A béke megkötése után őt küldé Zápolya, Zsigmond lengyel királyhoz, hogy Erzsébet hercegnőt számára nőül megkérje. — Zápolya János halála után, ennek nejevel és csecsemőjével Werbőczy Solyman zultánnaál keresett menedéket, s midőn a törökök Budát is elfoglalták, a kormányzó basa Werbőczit csekély fizetés mellett arra kényszeríté, hogy Buda város bírájává legyen, melly minőségében sok nyomort és bántalmat szenvedett; a többi közt egyik szolgáját a törökök, szeme láttára agyonverték, a nélkül, hogy e miatt csak föl is szólalhatott volna. Végre sok szenvedés, hazája pusztulása fölötti kesergés és bánat után a nagy tudományu férfit a halál menté meg a végső nyomortól, 1541-ben. Hogy orozva méreg által a törökök dü-

hének esett áldozatául, arról több történetíró tesz tanúságot. Eltemettetett minden szertartás nélkül a budai temetőben. Neje kilétéről mitsem tudunk. Egyetlen fia Imre, János király alatt tolnai főispán volt s a haza iránti szeretetét több csatákban hebizonyítá; de hogy ez utód nélkül halt el, bizonyítja azon körülmény is, hogy korunk Werbőczy nemzetiségét csak e két férfiú híréből ismeri.

Veres Balázs, Biharmegye jegyzője és Nagyvárad városi főbíró. Első volt, ki Werbőczy István hármaskönyvét magyarra fordította s kiadta Debreczenben 1565. illy czim alatt: „Magyar Decretum kyt Weres Balas a deakbol, tudni illyk a Werbewezy Istwan Decretumabol magyarra fordított.“ Ajánlva van II. János királynak.

Veres Dávid (szendrei), írt egy tankönyvet illy czim-mel: „A statistika tárgyainak és tanítása módjának megismertetésére vezető utmutatás.“ Bécs, 1797.

Veres Gáspár neve alatt megjelent „Szép Historia két nemes ifjakkal barátságokról.“ Kolosvár, 1577.

Veres László, debreczeni tanár, szül. Várkonyban, Baranyamegyében 1816. dec. 24-én; atyja iskolatanító volt. Elemi kiképeztetését atyjától nyerte; tanulását a csurgói gymnasiumban folytatván, Debreczenben végezte főbb iskoláit 1831 — 7-ig, s itt előbb egy évig az első szószoklati osztály, azután évben pedig az első évi philosophusoknak mathesis és történelembeni oktatásával bizatott meg. 1838-ban b. Vay Lajos fia, Béla nevelését vállalván el, 1839 őszén külföldre ment s Berlinben másfél évig tanult a kir. egyetemben, s a Diszteweg kormányzása alatti tanító-képezdét rendszeren látogatta az egyetemi testgyakorlati intézetben, s az angol, francia nyelvek tanulásával képezé ki magát fontos pályájára. Nevelői pályája ezután 1841 — 1850-ig tartott; nevelésként ifj. b. Vay Miklóssal beutazta Németországot, Belgiumot, Hollandiát, Francia- és Angolországot. 1851. Párisban tartózkodása alatt hívták meg a debreczeni főiskolába a neveléstan és francia nyelv tanszékére, melyhez az elemi iskolák felügyelősége is kötve van; a meghi-

hívást elfogadta s állomását 1852-ben foglalta el. Munkái: „Földrajzi tanítás harmadik folyama, a polgári földrajz.“ Pest, 1846. — „Tanmódszerű (methodicus) számtanítás.“ Debreczen, 1856. „Gyakorlati számoláskönyv.“ Debreczen, 1856.

Veres Mártontól fenmaradt: „Eliza, avagy millyennek kell lenni az asszonynak?“ (Fordítás). Posony, 1803. 8dr. 365 lap.

Veres Mátyás, dialogust irt e czim alatt; „Egy kárhözatra szakadt gazdag test és léleknek egymással való beszélgetések.“ Bécs, 1636.

Veres Mihály, „A jó gazdasszony“ cz. alatt házi asszonyok számára irt oktató könyvet hagyott hátra. Második kiadás. Posony, 1797. 8dr. 214 l.

Veresmarti Mihály, szül. Baranyamegyében 1570 körül ref. szülőktől. 38 éves korában Pázmány Péter által sok másokkal ő is a kath. vallásra térítettett nemcsak, hanem hitének bátor és buzgó bajnoka lett. 1610-ben az egyházi rendbe felvétetett, s már 1629-ben Pázmány alatt és 1638-ban Lósy alatt tartott zsinat határozatait mint posonyi kanonok és bái apát irta alá. Irt több könyvet, melyek hitszilárdságának, buzgótságának és áhítatának megannyi bizonyítványai. Munkáinak czimei ezek: „Tanácskozás, mellyet kelljen a különböző vallások közül választani.“ Posony, 1611. Másodszor Meisnerhez intézett felelettel bővítve. U. o. 1612. Harmadszor egy todalékkal 1640. „Intő és tanító levél, mellyben a régi keresztény hitben a bátaikat erősíti apáturok.“ U. o. 1639. 12dr. 250 tömött lapra terjedő munka; ajánlva van Pázmány Péternek, kinek az ajánló levélben halát mond, hogy előtte a kath. hitigazságokat föltárta. — Továbbá töle van: „Az eretnekeknek adott hitnek megtartásáról, és az Istennek adott hitnek megtartásáról.“ U. o. 1641. 8dr. 100 l. „Az isteni tiszteletnek tiszta tüköre.“ U. o. 1638.

Verestói György, kolosvári ref. tanár s végre superintendens egy kötet temetési és lakadalmi verseket adott ki Kolosvárt, 1781. Azonfölül töle van illy czimú

munka is : „Némelly erdélyi nagy uraknak halálok után is virágzó emlékezetök.“ Két kötet. U. o. 1783. 8dr. 963 l.

B. Wesselényi Anna ; b. Wesselényi Miklós Barkóezredbeli százados és Cserei Ilona leánya, gr. Bethlen Lajos hitvese, lefordítá Stapfer F. oktató könyvét s kiadta illy czim alatt : „A keresztény vallásra való utmutatás.“ Kolosvár, 1774. 8dr. 200 l. Anna unokája volt Daniel Polixenának és kisunokája Petróczi Katalin szintén irónőnknek. — Ennek nővére :

Hadadi b. Wesselényi Mária, gr. Teleki Ádám hitvese. Sarasa Alfons eredetije után magyaritva kiadá : „Szüntelen való örvendezésnek mestersége.“ Kolosvár, 1784. 8dr. 430 l. Meghalt 1786-ban, midőn is férje emlékére gyászverseket irt és nyomtatott.

Báró Wesselényi Miklós, hatalmas országgyűlési szónok, a magy. akadémia igazgató és tiszteleti tagja, fia a hasonnevű apának, — ki a középkori ököljogra emlékeztető erőszakoskodás miatt börtönben is sinylett, a mellett azonban a nemzeti ügyek körül nem csekély buzgóságot tanusított, — és Cserei Juliának, szül. 1797-ben a család zsidói várkastélyában. Kiképeztetését Pataky nevelőjétől nyeré, ki az atyjától öröklött vad szenvedélyeit mindenkép szelítenni igyekezett. Ifju éveiben deli lovaglás, ügyes vívás és czéllövés által tünt föl. A politikai küzdtéren 1818-ban lépett föl ; megyéről megyére járt izgatni az akkor kiadott urbéri összeírások és kormányrendeletek ellen. 1823-iki mozgalmak következtében leginkább a politikai reform körül buzgólkodék. Ugyanekkor megbarátkozott Széchenyi Istvánnal, ki akkor mint huszártiszt Debreczenben állomásozott, s vele egy pályán járt az újabb időkig. Vele utazott a külföldön, nevezetesen Német-, Francia-, Angolországban és Amerikában. Hazájukba visszatérve mindketten megkezdték reformatori szerepöket, minden igyekezetöket társas körök, egyletek és irodalom útján a nemzet fölébresztésére és emelésére fordíták ; később azonban elvileg meghasonlottak egymással, nyilvános vitáikban keserű szemrehányás-

sal illették egymást. Hogy az eszélyes és mélyen gondolkodó Széchenyinek volt igaza, megmutatta a következés. Wesselényi politikai hírének fényszakát az 1830 és 1834-iki országgyűlések alatt élte le, mikor a felsőházi ellenzéknek vezére volt a egy szónok sem részesült több kitüntetésben mint ő. Azonban ekkor csillaga is letűnt; a nyilvánosság és szólásszabadság terén több rendbeli botránnyal összekötött visszaélésekért pörbe fogatott, s miután még makacskodék is, börtönre ítéltetett. Egy ideig a budai várban volt elzárva, honnan azonban egészsége tekintetéből szabadon bocsáttatott és engedelmet nyert, hogy fogsága idejét Gräfenbergben tölthesse. Innen csak 1839-ben a kihirdetett általános amnestia után tért vissza Erdélybe roncsolt egészséggel, s mi legsajnosabb, félva-kon. Azonfelül politikai befolyását is egészen elveszté; ő maga is polgári halottnak hirdeté magát. A milly nagy hatása volt előbb izgató beszédeinek, színtolly kevésre méltatták most tanácsait. 1843-ban Lipcsében közrebocsátott „Szózata a magyar és szláv nemzeti-ség ügyében“ a pusztában hangzott el, sőt gunynyal találko-zók. Az abban foglalt érett tanácsait előbbi bálványzói időnkivülieknek s megtört, elcsüggedt lélek ábrándjainak tarták. 1848. mart. 15-ike után Pestre sietett; barátai tanácsára elvállalta megyéjének főispánságát s a magyarországi felsőházban a forradalmi eszmék s tények ellen küzdött, de sikeretlenül. Mindenütt gunynyal találkozott, népszerűsége teljesen elmállott; minek következtében jónak látta hazájából Gräfenbergbe vonulni, s a forradalom lefolyása alatt ott lakott. 1850-ben tért vissza Pestre, de már hazajövet a gőzhajón tüdőgyulladásba esván, partraszállása után nem-sokára meghalt. — A fenebb említett szózatán, és számos hirlapi vezérczikkein kívül nyomtatásban birunk tőle: „Bal-itéletekről.“ Bukarest, 1833. „A régi híres ménesek egyike megszűnésének okairól.“ Pest, 1829. „Tecendők a lótenyésztés körül.“ Kolosvár, 1847.

Wesselényi Zsuzsanna, neje volt gr. Teleky Ádám tábornoknak, anyja az ifj. Teleky Ádámnak és ckkép napa

az előbb említett Wesselényi Máriának. Két művet fordított francziából; az első Fenouillot Falbaire után illy czim alatt: „A gályarab, vagy jutalma a sui vagy magzati szeretetnek.“ Dráma, 5 föl. Megjelent Kolosvárt, 1781., és másodszor u. o. 1785. A másikat fordította Lilleton György után illy czimmel: „Szent Pál apostol megtéréséről és apostoli hivataljáról való jegyzések, a keresztény vallás igazságainak megmutatására.“ Kolosvár, 1786.

Veszelszki Antal orvostól birjuk a következő műveket: „A növény plánták országából való erdei és mezei gyűjtemény.“ Pest, 1798. „Száz esztendő kalendariom, vagyis az esztendőnek 12 hónapjaira alkalmazott falusi gazda.“ Buda, 1799.

Veszprémi István, Debreczen város tiszti orvosa, szül. Veszprémben 1723. aug. 13-án. Atyját Csanádi Istvánnak hívták. Tanult Pápán, Sopronban, Beszterczebányán. 1743-ban Debreczenbe jött tanulni, s itt 1751-ben seniorságot is viselvé, 1752-ben külföldre indult, s előbb a helvét, majd a hollandi egyetemeket látogatta meg, utóbb Londonba ment s itt végezte be az orvosi tudományok tanulását. Az orvostudorságot Utrechtben nyeré el; haza térvén, Posonyban ujlag vizsgálatot kellett kiállania, s aztán Debreczen és vidéke híres orvosa lőn. Orvosi érdemeiért 1761-ben Mária Theresia gyémánttal kirakott arany érdempénzzel jutalmazta meg. 1768-ban Debreczen város tiszti orvosává választatott. Meghalt 1799. márt. 13-án élte 76-ik évében. Munkái magyar, latin és német nyelven irvák, s ezek nevezetesebbjei a következők: „A magyarországi keresztény királyoknak historiája versekben foglalva.“ Bécs, 1752. „Kisded gyermek neveléséről való rövid oktatás.“ Kolosvár, 1760. „Bábamesterségre tanító könyv.“ Debreczen, 1766. Legelső e nemből magyar nyelven. „Gazda ember könyvecskéje.“ Szeben, 1768. „Succincta medicorum Hung. et Transilv. Biographia.“ 4 kötet. Lipcse és Bécs, 1774—87. „Magyarországi 6 különös elmélkedések,“ u. m. a szent koronáról; a magyar királyné vizéről; a legrégibb magyar gram-

matikáról; némelly régi magyar királyoknak ritka pénzeiről; a magyarországi szőlőtelekben nőtt aranyról; a magyarországi régi orvos doctorokról. Posony, 1795. „Luctus Pannoniae“ némelly tordalékokkal. Posony, 1799.

Vezerle Ignác, hittudor és tanár, szül. Pápán 1803-ban. Tanult szülőhelyén, Pesten, Győrött és Szombathelyen. Mint veszprémmegyei papnevendék a hittudományokat egy évig Veszprémben, s négyig a bécsi Pazmaneumban hallgatta. Mint pályavégzett Bécsbe, a sz. Ágostonról nevezett felsőbb áldozári intézetbe visszaküldetett, honnan 1828-ban mint hittudor tért vissza, s Veszprémben, a papneveldeben tanulmányi felügyelő lett, mint ilyen a szentszéki jegyzőhivatalt is viselvn. 1832-ben plebánossá neveztetett Ács-teszén, honnan félév múlva Kopácsy József püspök által Veszprémbe erkölcs, pástorkodás, elemi oktatás és nevelés-tan tanárául meghívatott. Azóta 23 éven át mint tanár, házasság védő, szentszéki ülnök és a pesti hittudományi kar bekebelezett tagja működik; ez utóbbi czímmel tudta és folyamodása nélkül tiszteltetett meg. Rendes teendői mellett mindenkor legkedvesebb foglalkozása volt az Isten ígé-jének hirdetése. — Munkái: „A nyilvános isteni tisztelet és baze holdogsága“, koszoruzott pályamunka. „A nagyhéti ajtatosság“, kézikönyv katolikusok számára. „Szent István első apostoli király mint népének első nevelője“, egyházi beszéd, melyet Bécsben a capucinus atyák templomában mondott a nemzeti ünnepen 1840-ben. Vannak beszédei Szalay gyűjteményében. Megjelentek Veszprémben ünnepi, alkalmi és böjti szent beszédei.

Vidovics Ágoston, szül. 1794. Dunapentelén, Fehér-megyében, polgári szülőktől. Alsóbb iskoláit Székesfehérvárott végzé, a bölcsészetiakat Győrött. Innen Veszprémben kívánt az egyházi rendbe fölvétetni. Elvégezvén a theologiai cursust, 1814-ben fölszenteltetett és kilencz évi káplánkodás után a kovácsii plebániát nyerte. — Vidovics is, mint Ruszek ellensége volt a szóujításnak, de igen mérsékelt. „A

Neolog“ czim alatt alapos magyar nyelvészeti tankönyvet bocsátott közre.

Wilfinger Ernő János, szül. Sopronban 1745-ben. Iskoláit ugyanott kezdé, végezte Posonyban és Jenában. Dömlőkön lett másod predikátor, azután Kapolcra és onnan Sopronba hivatott, hol életét 1803-ki aug. 8-án végzé be. Kinyomatott műve ez: „Az ugynevezett Dunántul való kerületben levő aug. conf. tartó Ekklesiáknak mult két században élt Főigazgatójainak, avagy Superintendenseinek rendje.“ Sopron, 1796.

Viski Pál, Mármarosban hosszumezei ref. predikátor. Munkája: „Mennyei épület, avagy: Az örök idvesség építésének diszes alkotványa.“ Kolosvár, 1767.

Ivánkai Vitéz Imre, Dusch után fordítva kiadá: „A tiszta és nemes szeretet ereje (Orestes és Hermione).“ Kassa, 1789, 8dr. 398 l.

Vitkóczy Mátyás „Három nyelven szóló magyar Grammatikát“ adott ki Kassán. Második kiadás. Pest, 1797.

Vitzai Anna, sz. Klára rendü zárdaszűz, szép könyvet hagyott hátra „Elmélkedések és lelki foglalatosságoknak könyve“ czim alatt. Nagyszombat, 1720.

Vizaknai, másképp **Bereczki** György, szülővárosától nevezé el magát. Sok ideig ref. predikátor volt Kolosvárt. Magyarul tanköteményeket irt a boncztanról hexameterekben (1595.). — Más munkája: „Az keresztyény tudománynak egynehány főarticulusáról való könyvecske“ czim alatt megjelent „Siczben“; melly név alatt némelyek szerint Szécsény, Sándor István szerint pedig Sohütz (Lövvő, Vasme gyében közel Németujvárhoz) értendő. 1593-ban.

Zabka Márton, rosnyói kanonok, szül. Rosnyón 1785. nov. 11-én. Elemi s gymnasialis tanulmányait szülőhelyén, a philosophiát és theologiát mint nevendékpap Nagyszombatban végzé, s 1808-ban pappá szenteltetett. Előbb Polomkán és Rimaszombatban mint segédlelkész, később Szent-Endrén és Szilason mint plebános, az utóbbi helyen egyzersmind mint tornai kerületi alesperes mivelé az Ur szól-

lejét. Innen Rimaszombatba tétetett át mint plebános, kerületi alesperes és később cz. kanonok. E helyen, hol az evang. és ref. elem tulnyomóbb mint a katolikus, alapítá meg Zabka hirnevét szivreható és böles egyházi szónoklata által. Beszédeire a protestansok és katolikusok egyiránt nagy számmal gyültek egybe, mit némellyek annak tulajdonítottak, hogy az ev. és ref. toplomokban akkoron gyenge szónokok működtek. A város más ismert hirü szónokokat választott lelkészekül, s dicsekedve mondák a prot. előljárók Zabkának, hogy immár az ő szónoklatát nélkülözhetik. Zabka a két lelkész beköszönő beszédeit meghallgatta, s rövid idő alatt egy kötetnyi czáfolatot irt illy czim alatt: „Rimaszombati beköszönő beszédeknek taglalatja“ (1837.); melly jeles polemiai mű általános figyelmet gerjesztett. 1842-ben valóságos kanonok és seminariumi igazgató lett Rosnyón; jelenleg éneklő kanonok ugyanott. Fenebbi munkáján kívül nyomtatásban megjelentek: „Planctus valedictorius.“ — „Schwartner Imre egyházi beszédeinek vizsgálatja.“ 1836. „Főtisztelendő Szokol János által bemutatott másodzsenge és hálaáldozat alkalmával mondott egyházi szózat.“ 1838.

Zai Sámuel, „Magyar Mineralogiát“ adott ki Komáromban, 1791.

Zalányi Péter, felvinczi ref. pap, Marmontel „Beli-sárját“ fordítá magyarra. Kolosvár, 1773.

Zalár családi néven Hizli József, költő, szül. Gyöngyösön, Hevesmegyében 1825. Végezvén ugyanott a gymnasialis osztályokat, az egri papnevendékek közé fölvétetett; a bölesészet és a hittudományok bevégeztével egy évig a jogot hallgatá. Fölszentelése előtt lelépett az egyházi pályáról. A forradalom alatt historiograph volt Damjanics táborában. 1850 óta Gömör- és Hevesmegyében, Pesten és Bécsben neveléssel foglalkozott. Jelenleg Pesten Szentes József fineveldéjében a történelem tanára. — Költeményeivel még a forradalom előtt lépett föl családi neve alatt a Pesti Divatlapban. Néhány verset Hunfi álnév alatt is irt.

1849-ben egy füzet verset adott ki „Szabadságdalok“ czim alatt. 1855-ben összes verseit egy kötetben „Zalár költeményei“ czim alatt Vahot Imre adá ki. Azóta keveset írt. E kevés közt azonban van egy szép balladája „Bánk bán“ czim alatt az Erdélyi Múzeumban; melly sajátos hangja és formájánál fogva meglepő. Vahot Imre „Magyar írók pályakönyvé“ben ő nyeré el „Samyl hazája“ czimű remek költeményével a lyrai versekre kitűzött jutalmat. — Zalár költeményeiben a hazafiság borongása, magas képzelem, s mély érzés nyilatkozik.

Zechentner Antal, szül. Budán s a csehországi kormányzóságnál hivataloskodott. Munkája: „A magyar Anakreon,“ melyet egyenesen görögből fordított. Prága, 1785. Fordított színműveket is; ilyenek: „A hitető Mahomet,“ szomj. „Geklen Adelaida,“ szomj. Bécs, 1772. „Mitridates,“ szomj. Zechenter képével. Posony, 1781. „Fedra és Hippolitus,“ szomj. Posony, 1775. „Horatziusok és Kuriatziusok,“ szomoruj. U. o. 1781.

Zerdahelyi Lőrincz (nyitrazerdahelyi), szül. Nyitra-Zerdahelyen. Versei kiadattak 1818.

Zosimus igaz néven Kollavits vagy Golubits Tamás, ligvandi születésű, 1746-ban a capucinusok közé fölvétetett. Mint ilyen a kalocsai székesegyházban hitszónok volt. Később 1757—1764-ig a megye nevendékeit tanítá. Tetszés közt a tanuló ifjúsághoz mondott sz. beszédeit magyar nyelven bocsatá közre illy czim alatt: „Keresztény tanítási beszédek.“ Posony, 1794—98. 6 kötet. Tőle van: „Franczin szabadságfa“ (predikátzio, németből fordítva). 1793.

Zsarnay Lajos, szülőhelye Zsarnó, tornamegyei helység. Világot láta jan. 1 napján 1802. Szülei: Zsarnay Ferencz, és Csécsi Zsuzsanna, nemesi rendből. Elemi oktatást születése helyén s a szomszéd szépsii tanodában nyert, honnan a sárospataki gymnasium fogadá a gyermeket 1811. sept. havában. Végezvén a gymnasiumi tanulmányokat, jul. 16. 1819. az akadémiai pályára fölbbitetvén, öt esztendőig hallgatá a bölcsészeti, jogi és theologiai tudományo-

kat, mikor 1824—26. évekre Lőcsét látogatta meg a német szó kedveért; egyuttal sajátjává tevő a francziát is, azonkívül rajz- és zenében tökéletesíté magát. 1827. visszatérve Sárospatakra, esküdt diáki karba emeltetett, s a rhetorikai osztály köztanítójává neveztetett. — Lácza Szabó József halálával (1828.) a keresztény erkölcstudományban, 1829. Kövy hunytával a jogi tudományokban volt helyettes tanár, mikor némelly kedvező külviszonyok szinte arra határozták, hogy politikai életpályára lépjen; hanem engede a sárospataki ref. egyház hívásának, melly lelkeszévő-, s a tiszánineni ref. egyházkerület szavazatának, melly a sárospataki főiskola papjává s a ker. erkölcs és papi tudományok rendes tanárává olly kedvező föltéttel választá meg, hogy két éven át előbb még a külföld tudományos egyetemeit látogathassa. Ő ez utóbbi sorsot választá, s a Csécsiek unokája egyszerűsmind utóda is lett. Két éve különösen Göttingában telt el. A keleti nyelvekben Ewald, Katechetikában Trefurt, a ker. hit és erkölcstanban Lücke voltak vezérei. De meglátogatá visszafelé vett utjában Helvetiát s tanintézeteit, végre elfoglalá hivatalos székét nov. havában 1831. A következő 1832. év utolján a tiszáninneni egyházkerület országgyűlési pappá választotta; 1833. aug. havában hazatérvén, azóta mint sárospataki pap és tanár működik szakadatlanul, iskolai dolgait csak mint 1848. elválaasztott, 1850-ben felesküdt egyházkerületi főjegyző, s más megbízások folytán, mint 1848. zsinati követsége miatt, hagyván félbe ollykor kevés időre. Hittani elvei s nézetei szerint mint theolog, Lücke után Schleiermacher iskolájába sorozható. Munkái: 1) Kereszttyén erkölcstudomány. 1836. 8dr. Második kiadás 1854. Sárospatak. 2) Paptan, vezérfonalul tanításaihoz. S.-Patak, 1847. 3) Ferge könyörgései egy heti könyörgéssel bővitve. 1837. 4) Döring gyakerlatai, magyarra forditva. 1840. 528 l. 8dr. 5) Ker. egyháztörténet rövid summája; gymnasiumok számára. 1852. 98 lap 8dr. 6) Ker. erkölcstudomány, gymn. számára. 1853. 96 l. 8dr. 7) Görög Magyar szótár, nyomatik Patakon, szerkeszti Zsarnay L. és Soltész Ferencz.

8) Alkalmi s halotti beszédek I. Ferencz, József Nádor, gr. Széki Teleki J., Kézi Mózes, Miklós László stb. halálára.

Zilahy János, ref. pap munkája: „Az igaz vallásnak világos tükrö.” Kolosvár, 1626.

Zoltán József, orvos Erdélyben, magyarra fordítá Saligniac munkáját s kiadta „Telemek bujdosási” czim alatt. Kolosvár, 1788.

Zólyomi Boldizsár, Gebhard J. elmélkedéseit fordítá le magyarra s kiadta illy czim alatt: „A kegyességnek mindennapi gyakorlása.” Bártfa, 1710.

Zsoldos János, orvos, „Asszony orvos” czim alatt adott ki egy czélszerű kézi könyvet női nyavalyák ellen. Győr, 1802. 8dr. 452 l.

Zsolnay Antal, irt s kiadott „Négy beszédet az örök-kevalóságról.” Várad, 1781.

Zvonarich Imre, csepregi predikátor, és Nagy Benedek, Pázmány kortársai, ennek „Kalauz” czimű munkája ellen gunyoros polemiái munkát irtak, s ezt gr. Nádasdy Tamás és Pálnak ajánlva kiadták illy czim alatt: „Pazman Péter pírónsági.” Nyomatott Kereszturon, 1615. 4dr. 333 l. Zvonarich maga, németből fordítva illy czimű könyvet irt: „Az szent Irásbeli Hitünk ágainak bizonyos móddal és renddel három könyvekre való osztása.” Keresztur, Farkas Imrénél. 1614. 4dr. 542 l.

Zvonarich Mihály, előbb sárvári, utóbb czenki predikátor és dunáninneni superintendens, predikáziókat hagyott hátra „Magyar Postilla” czim alatt. Nyomattak Csepregen, Farkas Imre által 1628. 4dr. 697 l. Osiunder A. után fordított és kiadott illy czimű munkát: „Pápa nem pápa” (polemicus mű); megjelent Kereszturott Manlius János betűivel 1603. 4dr. 240 l.

Toldalék. *)

Bedeő Pál, szül. Ásványon Györmegyében 1805. A gymnasiumot Magyar-Óvárt végezvén, 1826. az esztergomi főmegye növendékei közé fölvétetett. A bölcsészeti folyamat Nagyszombatban, a hittanít Pesten tanulá. 1827. felszenteltetvén, előbb Diószegen, aztán Sz.-Mihályfán működött káplányi minőségben, honnan 1831. vége felé Illésháza plebánosává neveztették ki. Pályája nem sokára Posonyba vezérle őt, hol több kórodában lelkészi, felügyelői s a körülmények szerint, számadói tisztelet is viselt. Innen a forradalom lezajlása után hivatásának lelke őt ismét a lelkipásztorság munkás terére szólítván, Királyrévre rendeltetett plebánosnak. Ámde Királyrév a zsigárdi csata alkalmával nagy részben porrá és rommá hamvadt el. A sors sujtotta népnek tehát mindenekelőtt vigasz, tanács és vezérlet kelle kiűdülésre a sajtó sebekből, mit erélyes plebánosában valólag fel is talált. Öt év múlva Komárommegyébe Szémőre mozdíttatott elő plebánosnak, hol egyebeken kívül a rozszant iskola újból fölépítése s két osztályúvá átalakítása jeleli tanfériui buzgalmát és értelmességét. Nevezetesebb irodalmi művei: „Legyen áldott az Ur neve“ és „Jézus élet tüköre“, mindkettő imakönyv Leonhardt Mihály után magyarítva. „Szentek élete képekkel a zsenge ifjuság számára.“ „Ó és új testamentomi képes biblia“, melly többszöri kiadásban részesült, és több intézetben tankönyvül használtatott. „Magyarország és királyainak története.“ „Általános földleírás, különös tekintettel az austriai birodalomra.“ E könyvek mind Bucsánszky Alajosnál jelentek meg Posonyban. Egyéb-kint is Bucsánszky Alajos könyvkiadói vállalatának többnyire mind Bedeő Pál vala indítója, vagy legalább vezetője és gyakran szerzője is.

*) A névrendből esetleg kimaradtak,

Deáki Fülöp Sámuel, a magy. tudós társaság levelező tagja, szül. Kolosvárott 1781-ben, nemes szülöktől. Atyja városi tanácsnok volt ugyanott. Tanulmányait szülőhelyén végzé kitünő sikerrel. Működését a köztéren a kolosvári tanácsnál kezdé; később az erdélyi kormányshékhöz számvevői minőségben, innen a bécsi udvari cancellariához mint fogalmazó tétetett át, s itt hivataloskodott 1850-ig, mely évben nyugdíjaztatván, Kolosvárra vonult s itt halt meg 1855. oct. 21-én. — A magyar nyelv s irodalomnak egész életében buzgó pártolója volt. E buzgalomtól ösztönöztetve számos munkát és színműveket fordított magyarra; ilyenek: 1) „Az ifju Anacharsis utazása Görögországban.“ Barthélémy után francziából számos képpel. Kolosvár, 1820. 7 k. E jeles munka, mint az egyes kötetekben feljegyzett számos előfizetők nevei mutatják, tetszéssel fogadtatott; fordítója pedig a tudós társaság 1831. febr. 17-én tartott gyűlésében I. tagul választatott. 2) „Raphaél vagy a csendes élet.“ Regény Lafontaine után fordítva. Buda, 1830. 3) „Leontina“ Regény Kotzebue után fordítva. 2 kötet. Kolosvár, 1832. 4) „Természet és szercelem“ (Kolosvár, 1832.) és 5) „Tinka vagy a férfitörb“ (u. o. 1833. 2 k.) Lafontaine után fordított regények; megjelentek a „Pándora“ ezim alatt megindított regényfolyamban. 6) „Ezeregy nap“ ezimű persá regékből négy kötetet fordított le, mellyek Kolosvárt, 1833 — 44, jelentek meg. — Deáki F. nagy kedvelője volt a zeneművészetnek is. Több operaszöveget fordított le magyarra; ilyenek: József és testvérei; Raul; Sorell Agnes; A fogoly; A félbeszakadt áldozat; Párisi vízfordó; Két szó; Bájital; Alvajáró stb. Fordított ezenfölül kétszáznál több színművet, s egy ideig az „Erdélyi Híradó“-t szerkesztette. Kéziratban, Budán lakó családjánál számos regény- és színmű fordítmányai hevernek rendezetlenül. Ezen kéziratok közt elszórva találhatni számos régi színlapot, mellyeken Erdély főrangú hölgyeinek és férfaiinak nevei díszlenek, kik a Deáki Fülöp által jótékony czélokra, többnyire szegények is kórodák javára rendezett színi előadásokban működés-

ből részt vettek. Szomorú tapasztalás látni, hogy azon férfinak elaggott özvegye s családja, ki a szegényekért, a közjóért, a nemzet mivelődéseért egész életében annyit fáradozott, mindenkitől elhagyatva a legnagyobb szegénységgel küzd.

Fábián István, széplaki plebános a győri megyében, szül. 1809-ben sept. 2-án Tamásiban, Sopronmegyében. Első képeztetését a jámbor szülői háznál, s a helybeli tanodában nyerte. Tíz éves korában a soproni kath. gymnasiumba vitetett, onnan a bölcsészet hallgatására Győrbe. A bölcsészeti tanulmányokat bevégezván, jogi pályára indult, de hajlamát követve, Győrött pappá lett, s 1833-ki jun. 4 én Juranics Antal győri püspök által fel is szenteltetett. Kápláni minőségben először Bogyoszlóra rendeltetett, nem teljes öt év után Széplakra Eszterház mellé, hol ekkor hg. Eszterházy Miklós nejevel, a jeles miveltségű Jersey Sára angol urhölgygyel évenként a nyarat tölteni szokta. A nyelvek ismeretében is kitűnő hercegnő, új hona nyelvét is sajátjává akarván tenni, vezetőjeül a tanulásban Fábiánt hívta meg. Utóbb (1847.) már mint széplaki plebános a kis hercegek mellé nevelőül kéretett ki megyés püspöktől, s ő a felhívásnak engedve ment, de a közbejött gyász- emlékü bonyodalmak miatt a nevelői pályáról visszatért plebánia-hivei közé, hol azóta hiveinek, s az irodalomnak él. Az irodalommal Borovszky Lénárd s Kis Venczel sz.-benedekrendi tanárok ismertették meg, s ez utóbbi éleszté benne különösen a m. nyelv és költészet iránt megsejtett kedvet, s ifjabb korában a költészet terén tett is kísérleteket, de ebbeli dolgozatait bogyoszlói káplán koránan elégette. Közölök csak négy látott napvilágot: kettő az Urániában, egy a Regélőben, egy a Gyarmathy által szerkesztett M. Sionban, mind álnév alatt. Megválva így a költészettől, mint fiatal káplán, a komolyabb, főleg egyházi tudományokkal, jelesül a biblia s nyelvek tanulmányozásával foglalkozott. Ez időtájban lépett fel mint író azon fiatal tűz-

zel irt értekezéssel, melly Guzmics Egyházi Tárának 12-ik füzetében 1838-ban illy czim alatt: „Egy tekintet a szépművészetekre, s egy m. kath. egyházi énekes és imádságos könyv terve fölött irt levelek“ látott napvilágot. E korszakba esnek azon népismertetések is, mellyeket a Regélőben („A mosonmegyei pórok;“ „Rábaközi népszokások“) közlött. Ezután következett műve (pályafelelet volt a magyar akademiának XI-ik nagygyűlésében (1840.) kihirdetett jutalomkérdésre): „A magyar szókötés szabályai,“ melly mint díjazott pályamunka a m. tudós társaság által kiadott pályamunkák III-ik kötétében (1846-ban) jelent meg. A egyes házasságok fölötti vitakorszakában két cikket irt a „Századunk“ban. Részt vett az egyházi Műszótár készítésében is, mellyet Nagy János szombathelyi hittanár „Köztanulatos egyházi Műszótár“ czim alatt Szombathelyen, 1845-ben adott ki. Ő t. i. egy egyházi műszótárral, mellyre a pesti hittani kar által a Szilasyféle jutalom volt kítűzve, szintén pályázott, s miután a jutalmat versenytársa nyerte, dicséretre méltatott művét Nagy Jánosnak, hogy ez az ő gyűjteményének is hasznát vehesse, nemeslelkűen átengedte. 1844-ben megjelenvén Bajza Józseftől „Az emberi nem művelődésének története,“ a téveszmék, s azon elbizott hang által, mellyen e mű írva volt, kath. vallásos érzelmét mélyen sértve érezte; azért részt vett a küzdelemben, melly Bajza ellen hevesen vivatott. Ő Bajza némelly tévállításait következő cikkekben czáfolta: „Igaz-e hogy a) a halhatatlanság és halál utáni jutalom és büntetés hite a görögöknél csak Plato kora után lőn általános néphit? s hogy b) az eredeti mosaismustól még a halhatatlanság eszméje is idegen volt?“ (l. az 1844-ki Religio és Nevelés kath. egyh. folyóirat második félévi 4. számában.); „Az eleve adott kijelentésről“ (u. o. 20. sz.); „Az emberek, bármilly nagy különbség létezik is köztök, mind egy nemző pártól származnak“ (u. o. 36. sz.). 1846-ban egy nyelvészeti cikket közlött a Budapesti Híradóban, t. i. mióta neki a fiatal Eszterházy herczegnőnek a magyar nyelvbe avatása alkalmat szolgáltatott a

nyelvtudományról komolyabban gondolkodni, a m. nyelv mivelése végett felállított akademiának dolgozatait különös figyelemmel kísérte. S most a m. tudós társaságtól közrebocsáttatott „A magyar nyelv rendszere.“ S im ennek hiányait mutogatta az említett cikkben. 1853-ban adta ki „A szóelemzés és szóértelmezés alapelvei“-t, mely munka írására az akademiában (Hunfalvy Pál és Czuczor közt) támadt vitakérdés indította. Ő Hunfalvy részén állt; de a mint utóbb (1854-ben, az Uj M. Muzeumban közlött „Magyar nyelvtud. mozgalmak“ című értekezésben) Hunfalvy kimutatta, elve s kiindulása félszeg volt; s miután szóelemzését maga is egyoldalunak elismerte, Hunfalvy biztatásaira, hogy belássa a kört, melyben ez a nyelvhasználat állt, teendőnek, a finn nyelvek tanulásához fogott. Azóta csakugyan a finnisták között szemléljük őt, s mint Hunfalvynak dolgozó-társa a „Magyar Nyelvészet“-ben adta „A finn nyelv ismertetését“ s Philofennos álnév alatt a „Finn-nép talányait.“ Ugyanott ismertette meg Zahourek „Über die Fremdwörter im Magyarischen“ című munkáját. Jelenleg egy általa készített „Finn nyelvtan“-t adott át a magyar akademiának nyomtatás végett.

Horváth Döme, szül. Kecskeméten, 1819-ki oct 25-én, kath. kézműves szülőktől. Az elemi és középtanodai első osztályokat szülővárosában végezte; a gymnasialis utóéveket pedig, kora árvaságában idősb testvére-, Horváth Cyrillnek védszárnyai alá jutván, a nemeslelkű testvér vezérlése alatt Szegeden és Budán, bölcséleti tanulmányait Szegeden fejezte be. A jogtudományt Pesten és Egerben hallgató. — Ügyvédnek 1841-ben esküvén föl, joggyakorlati helyül szülővárosát választá. Itt 1848-ig igen szép sikerrel ügyködén, jeles tehetségeinek, ügyvédi képzettségének, igazságosságának, nemzet- és emberszeretetének szép bizonyítványait adá. A szerencsétlen időszak lezudulta óta magán gazdálkodással, s pár éve, szülővárosa anyagi és szellemi haladásának lehető előmozdítása tekintetéből, községtanácsosi hivatallal foglalkozik. Ifjabb korában Cyrill testvéré-

nek, a mély bölcselő- és írónak védszárnyai alatt tanulmányain kívül irodalmi előkészületekkel foglalkozni, egyike volt legkedvesebb élményeinek. — Ez időszaki műveiből mutatványokat, saját neve és „Sólyom“ álnév alatt több lap közölt. különösen a Kunoss által 1838-ban kiadott „Részvét Gyöngyei.“ De életkörülményei s a practicus jogúzet ifjúkori szenvedélyével fölhagyni készítették. Azonban a zivataros időszak lefolytával beállott viszonyok a nemzetnek egyik legszentebb kötelességeül tevén az irodalom és színészet lehető ápolását: e téren tehetsége szerint működni kívánván, soha el nem aludt ifjúkori vonzalmát követé; s azóta különösen a drámai irodalom fejlesztésén törekszik. Még 1848-ban (Kecskeméten, Sziládynál) kiadá juratsukori eredeti drámáját „A hit- és hontagadó“ czim alatt, koszaros költőnknek, Vörösmartynak ajánlv. 1850-ben forditá Hugo Victor „Borgia Lucretia“ drámáját, s „Alföldi Szinmütár“ czim alatt Cyrill testvére „Vetélytársak“ czimű szinművével ugyanaz évben közrebocsátá. 1851-ben Hugo Victor „Tudor Mária“ s Racinenak „Phaedra“ czimű classicus szinművét forditá, s azon évben ki is nyomatá. Ugyanaz évben „Ujabb Szinmütár“ czim alatt egy irodalmi vállalatot inditván meg, annak első füzetei „Nealci torony“, „Paul Jones“ és „Velenoei kalmár“ ismert becsű szinműveket hozák, Dumas- és Shakespearétől, forditva barátai, Ács Zsigmond és Horváth György által. 1853-ban Voltaire Zaire-jét forditá, s a szinmütári füzetekben mutatá be. 1856-ban kiadta korán elhunyt Katona József költőnknek, földijének, országos becsű „Bánkbán“ drámáját, a szerző arczképével s általa szerkesztett életrajzával együtt. — E kiadás jóvedelme a szerző nevéhez méltó siremlék állítására szenteltetett. S miként a példányok kelete s a kiadó fáradozása folytán a siremlék érdekében vendégazereplésre megnyert néhány pesti műszinész által gyűjtött jóvedelem mutatja, biztos reményünk lehet, hogy legrövidebb idő alatt szemlélendjük a sirkövet, melly porai nyughelyét jelölje annak, ki Bánkbánban szellemét örökíté meg. „Podmaniczky Balázs“

és „Bakics Péter“ című történeti színművei kiadásra várnak. Jelenleg a benne mindig kész pártfogóra találó vidéki színművészet biztosítási teendőin kívül, Raumernek ismert classicus becsű „Lengyelhon bukása“ című történetműve fordításával, nemzeti tárgyú életrajzok készítésével s a Rákóczy-időszakra vonatkozó, nagybecsű történeti adatok gyűjtésével foglalkozik.

Horváth Endre, született Esztergomban 1816. nov. 26., s ott végző a gymnasialis pályát. 1833-ban az esztergomi főmegye növendékei közé fölvetetvén, a bölcészetet Nagyszombatban, a hittudományokat pedig Pesten tanulmányozá. Fölszenteltetvén, 1840-ben Rév-Komáromba káplánnak, 1844-ben pedig a nagyszombati seminariumba tanulmányi felügyelőnek rendeltetett. Ez idő alatt egyházi és világi lapokban több közügyi dolgozatokat bocsátott napfényre. 1849-ben izsai plebánosnak neveztetett ki. Még Komáromban mondott jeles böjti beszédei „Jó Pásztor“ cím alatt Pesten 1844. jelentek meg. E szent beszédek gondolat-tömöntség, szép magyar hangzás és szabályos nyelv tekintetében az újabb magyar homiletica legéleltrevalóbb terményei közé tartoznak.

Lászkallner Antal, veszprémi kanonok, s egyházi magyar íróink egyik legtudósibika, született Veszprémben 1774. Pappá szenteltetett 1797-ben, ki mint veszpr. káplán, utóbb n.-vázsonyi, onnan sümeghi plebános és esperes, borkos érdemei jutalmául 1819. tiszth. kanonokká, s a veszpr. növendékpapság lelki igazgatójává, végre 1832. valóságos kanonokká neveztetett; e diszes állásban 22 évet töltött. Isten dicsőségére, s főkép szükölködő embertársainak fölsegelésére szentelt példás életének 80-dik évében 1854. ápril 30.-án szólightatott ki a jámborok boldog hazájába; pártársainak, kik közt számosokat tulajdon költségén neveltetett, s minden igaz emberbarátnak, de különösen az általa ápolt számtalan ügyefogyottaknak kimondhatlan fájdalomra. Bármennyire német hangzásu neve mellett az ezer ívet jóval meghaladó irományai közt egyetlen egy lap sem talál-

tatott más mint magyar nyelven írva. Ezen irományai
 közt számosak nyomtatásban is megjelentek, melyeket min-
 dig tulajdon költségén nyomtatott s ingyen osztogatott
 szét a tanuló ifjúság, s a szegény falusi nép között. Tudtunk-
 kal a következő dolgozatai láttak napvilágot, melyekre
 tulszerénységénél fogva nevét soha sem engedte kitétetni:
 1) „Regulae politico-morales vitae socialis recte instituen-
 dae;“ latinul és magyarul. Buda, a cs. k. egyet. nyomd.
 2) „Az Istenhez felemelkedő szívnék ömledézései.“ Ima-
 könyv nagykoruak számára. Nyom. Veszprém. 3) „Isten-
 hez vezető gyermekkalauz.“ Imakönyv a haza mindkét nem-
 beli ifjúságának számára. Nyom. 1843. Pesten Landerernél.
 4) „Az 50-dik zsoltár magyarázata.“ Veszprém. 5) „A
 legfölségesebb oltári Szentségnek imádása.“ Veszprém, 1851.
 6) „A könyvolvasásról,“ tanulságos utmutatás. Veszprém.
 7) „Erényképző olvasókönyv az ifjúság számára.“ Pesten,
 1844 stb. Irt ő azonfölül sok jeles cikket a hajdan Horváth
 János, sz.-fehérvári püspök még mint veszpr. kanonok szer-
 kesztése alatt megjelent „Egyházi értekezések“be, ugyszin-
 tén Guzmits Isidor, hajdan bakonybeli apát által kiadott
 Egyházi Folyóiratba is. Végre Laszkallnernak, mint a honi
 irodalom, s minden hazai vállalat bőkezű pártolójának kö-
 szönhetni több jeles magyar munka napvilágra jöttét; így
 p. o. Bommel „A nyilvános oktatás igaz elvei;“ „P. Ventura
 halotti beszéde O'Connel Daniel fölött“ (Veszpr.) és mások.
 Számos részint befejezett, részint még befejezetlen kéziratát
 Kr. A. s Sz. Fl. két unokaöcsésének jutottak, melyek tán
 Isten segítségével még valaha napvilágot látnának.

Pákh Albert, szül. 1823. mart. 11.-én Rozsnyón, Gömör-
 megyében. Tanult Rozsnyón, Miskolczon, Iglón, Lőcsén,
 Sopronban, Debreczenben. (Philosophiát és theológiát Sop-
 ronban végzett, jogi pályát Debreczenben). Ez utóbbi
 helyen egy évet együtt töltött Petőfivel. 1844-ben Pestre jött
 törvénygyakorlatra. 1845- 47. a „Pesti Hírlap“ rendes
 dolgozótársa volt, s az „Életképekben“ számos humoristi-
 cus művei jelentek meg „Kaján Ábel“ álnév alatt. 1846 ele-

jén ügyvédi censurát tett. Az „Ujabbkori Ismeretek Tára“-nak legnagyobb részét ő szerkeszté és írta (1850—55). 1853. első felében Gyulai Pállal együtt szerkeszté a „Szépirodalmi Lapokat,“ melyek jobb sorsra voltak érdemesek. 1854-ben Jókai-val szövetkezvén, a mai napig a „Vasárnapi Ujságot“ és a „Politikai Ujdonságokat“ szerkeszti. 1853-ban ügyvédnek lón kinevezve Beregszászra, azonban inkább akart Pesten maradni. Tanuló korában sokat járt-kelt az országban; Erdélyt is bejárta. Selmecezen is megfordult, hogy a bányászatot tanulja; Magyar-Óvárott pedig a gazdaságra akarta magát szentelni. Azonban e pályát, valamint az előbbieket is elhagyta, s kizárólag az irodalommal foglalkozik. Egy ideig súlyos s hosszas betegsége megszakítá munkásságát; egészségének visszanyerését a gräfenbergi vizgyógymódnak köszöni.

Szakáll Lajos, költő, született Körös-Tarcsán, Békésmegyében 1816. évi február 12-dikén. Neveltetését az anyatanodák küszöbén tul előbb mező-berényi, utóbb a debreczeni, végre az eperjesi prot. iskolákban nyeré. A népszokások tanulmányozása iránt különös hajlammal viseltetvén, főleg Pulszky Ferencz és Sárosy Gyula buzdításai következtében népdalköltészetre adta magát s e nemben csakhamar otthonos lón. Egyes népdalai 1838-tól kezdve egész maiglan különféle szépirodalmi lapok és zsebkönyvekben; azok összes gyűjteménye pedig „Czimbalom“ czim alatt jelentek meg, s csakhamar annyira elkelték, hogy már régóta második kiadásra várnak. Békésmegyében előbb al-, később több éven át főjegyzői minőségben szolgálván, magát a hivatalos pályán is kitüntette. Jelenleg családi életet él, — míg népdalai az ország népének ajkairól mindenfelé hangzanak.

Kiegészítések. *)

Arany János, legjelesb költőink egyike, szül. 1817. mart. 17-én Nagyszalontán, Biharmegyében, hol atyja szegényebb sorsu földmivelő volt. Szülői rendkívüli vallásosak lévén, e hajlamot hön szeretett egyetlen fiókban is korán kifejtették. Bogárhátu kis viskójok templom volt, hol a gyenge gyermek füle soha trágár szót nem hallott, nem lévén abban cseléd vagy más lakó, mint az öreg szülők és fiók; ellenben otthonos volt a vallásos ének s a szentírás, mellynek vonzóbb részei első tápja lettek a fiu fogékony kedélyének. Ehhez járulván, hogy testvérei nem voltak, s más gyermekekkel is ritkán lelt alkalmat játszani: ezekből magyarázható azon komolyság, melly már a gyermekben és ifjuban észrevehető volt s a férfit is jellemzi. E mellett tanulmányossága is korán feltűnt; tanulmányait egész a költészeti osztályig a szalontai iskolában kitűnő sikerrel végzé; s már akkor halomra gyűlt költeményei tanítóinál tetszésben részesültek, mi őt magyar és idegen remek költői művek tanulmányozására buzdítá. A költészet végeztével a debreczeni collegiumba ment át tanulmányainak folytatása végett, hol azonban a szegénységgel küzdés alatt elcsüggedvén, tanulási kedvét is elvesztette, s martiusban (1834.) Kis-Ujszállásra ment ideiglenes iskolatanitónak egy évre, hogy tanulmányai folytatására magának módot kereszen; hol tanítói foglalkozása mellett éjjel-nappal olvasott, ismereteit bővítette annyira, hogy Virgil Aeneiséből pár éneket már lefordított, s részben a német és franczia nyelvet is sajátjává tette. Az uj tanév elején szintén kevés móddal, de uj erővel és buzgalommal s a kisujszállásiak legjobb ajánlásai-

*) Jónak láttam némelly írók részint újabb, részint régibb, de az első kötetben elő nem forduló munkáit elősorolni s néhány töredékes életrajz helyett újabb adatok nyomán teljes életrajzokat közzétenni.

val visszament Debreczenbe, hol a tanárok figyelmét magára vonván, ezeknek gondoskodása következtében anyagi sorsa is javult. Arany e kedvező fordulat daczára unni kezdé az iskolai egyhanguságot, hosszallani a tanidőt; innen van, hogy 1836. februárban minden anyagi vagy erkölcsi kényszerítés nélkül önkényt és mindenkorra oda hagyá a collegiumot. Néhány havi sanyaru vándorlás és hanyattatás után ugyanazon év nyarán ismét Szalontára érkezett, hol atyját megvakulva találta, anyja pedig pár héttel azelőtt meghalt. Az egyedüli támaszút sirató galambbász világtalan apa állapotja elhatározólag hatott a jó ifju élettervére, mely abból állott: őt többé el nem hagyni. A város és egyház előljárói részvétellel tekinték Arany sorsát s még azon ősszel megválaszták conrectornak, s e minőségben 1839. tavaszáig tanította a nyelvtani osztályokat; ekkor a városnál irnok, 1840-ben pedig ugyanott aljegyző lett. Pár évig egészen hivatalának és családi ügyeinek szentelé idejét. Később midőn a Kisfaludi-társaság görög tragoediákat kezdé kiadni, Aranyt is egykori iskolatársa, Szilágyi István igazgatótanár, illyek fordítására unszolta (így állt elő „Sophokles Philoktetese“). E mellett az angol nyelvet tanulmányozá, összeveté Shakespeare német fordítását az eredetivel, végre studiumul „János királyt“ fordította jambusokban. 1843-dik év nyarán Pestre és Bécsbe tett utazása kiszélesíté látkörét. „Falusi beszélye“ felvételt talált az Életképekben s némi tetszéssel fogadtatott. 1845-ben a megyei életnek szeméi előtt lefolyó kicsapongásai gunyoros hangulatot idéztek elő benne, s terv nélkül, pusztán magán időtöltésül „Az elveszett alkotmány“ czimü költeményhez fogott, s midőn a Kisfaludi-társaság 1845-ben hazai tárgyú vig eposra 25 arany díjat tűzött ki, sietett azt befejezni és felküldeni; s őt pályatárs műve közül csakugyan övé lett a nyertes. Megjelent, de jóval utóbb, „Az elveszett alkotmány, vig epos hét énekben“ czimmal a nevezett társulat Évtapjai VII-ik kötetében (Pest, 1849.). A helyeslő, részben magasztaló vélemények részletei közül csak a Vörösmartié: „Nyelv, verselés olyan, mintha

rodalmunk vaskorát élők" hangzott fülébe; úgy vélte, hogy kilépve egyszer a nyilvánosság elé, megállapodnia többé nem lehet. Ez buzdítá őt arra, hogy a Kisfaludi-társaságnak, első sikerét kihirdető ülésében kitűzött költői jutalomra újra pályázzon. Ennek eredménye lett „Toldi, koszoruzott költői beszély XII énekben“ (Pest, 1847.; másodszer u. o. 1854.), mint a melly a nevezett társaság által husz darab arannyal jutalmaztatott. E művet a jutalmazó társaság s az ítéset egyiránt rendkívüli örömmel fogadta. A Kisfaludi-társaságnak 1847. febr. 6-án kihirdetett jutalomtéttele: „készíttessék költői beszély, mellynek tárgya Szécsi Mária,“ illy tárgyú mű készítésére gerjesztette, melly „Murány ostroma, beszély négy szakaszban“ cz. alatt Pesten, 1848. jelent meg, de mellyel szerzője nem pályázott. Azon évi februárban végre a Kisfaludi-társaság által taggá választatott. A következett forradalom viharos idejében, bár annak csak távoli szemlélője volt, keveset dolgozott; néhány „Népies balladát“ készített mégis akkor, mikkel e nemnek valóságos megújítója lett. Vas Gereben „Nép barátja“-nak szerkesztését el nem vállalván, de részvételét megígérvén, neve azon, mint szerkesztő társé állott, maga azalatt folyvást Szalontán maradván. 1849. tavaszán a magyar belügyministeriumnál nyert fogalmazói alkalmazást, de pár hó múlva visszasietett családjához Szalontára. Itt a béke helyreállta óta egész 1851 őszeig mint magánzó lakott, midőn a nagykőrösi gymnasiumhoz meghivatván, azóta ott mint a latin és magyar nyelv és irodalom tanára működik. A forradalom óta, inkább mint azelőtt lyrailag hangulva, a szépirodalmi lapok gyakran hoztak és hoznak tőle kisebb költeményeket. Kőrösön laktában készült el még Szalontán megkezdett vig eposa: „Nagyidai cigányok, hősköltemény négy énekben.“ Pest, 1852. Továbbá „Toldi Estéje. Költői beszély hat énekben.“ Pest, 1854. Majd összegyűjtve „Arany János kisebb költeményei.“ Két kötet. Pest, 1856. Két műtani értekezése megemlítendő még: „Valami az asszenanczról“ (U. M. Muzeum 1854. I. kötet)

és „A magyar nemzeti versidomról (u. o. 1856. I. kötet). Kéziratban vannak több eposi dolgozatai, de még befejezetlenül. (Kivonatilag Toldy „A m. nyelv és irodalom kézikönyve“ után.)

Balásházi János, ujabban „a Pinczegazdászatról, borkereskedésről“ stb. adott ki egy könyvet. Pest, 1856. 12dr. XXIII. és 259 l.

Ballagi Mór, ujabban „A héber nyelv elemi tankönyvé“-t adta ki. Pest, 1856.

B. Balassa Bálint (gyarmati és kékkői), jeles magyar lyricus, régi fényes család ivadéka, melly már IV. Béla alatt a hazának egy nádort, a következő századokban vajdákat, bánokat, főispánokat adott; unokája a Mohácsnál elesett Balassa Ferencz szörényi bánnak, született 1551-ben. Atyja, János zólyomi főispán, királyi főkomornok s a hányavárosoknak főkapitánya volt. Bálint katonai s egyszerűemind rangjához illő tudományos nevelést nyert. A főurak akkori szokása szerint Bálint II. János király udvarában mint apród kezdé lovagi pályáját; a költői lélek korán ébredt föl a mély kedélyű ifjuban; Sándor István szerint már 1572-ben jelent meg tőle Krakóban egy füzet vers illy czim alatt: „Beteg lelkeknek való hűvös kertecské.“ II. János halálával Magyarországra térvén, 1572-ben atyjával megjelent a posonyi országgyűlésen; Istvánffi mint szemtanu írja, hogy ugyanekkor, midőn Rudolf király koronázása alkalmával a magyar uri ifjak többféle vitézi játékokkal mulatnák az udvart, Balassa Bálint mesterségesen eljárt juhásztánczával, bámulásra ragadá a fejedelmi nézőket. Midőn Miksa, Báthori Istvánnál együtt, a lengyel királyságot keresvén, ennek gyengítésére Báthorynak Erdélyből kiűzött vetélytársát, Békassy Gáspárt segitené, s ez mind császári csapatokkal, mind magyar urak hadaival 1575. Erdélybe rontana: Balassa B. is segedelmére sietett; de Erdély határain a fejedelem segítségére siető huszti kapitány, Kornis Gáspár által éjjel megtámadtatván, csapata szétveretett, ő maga futás közt megsebesített, elfogatott és a fejedelemnek kiszolgáltá-

tott; ettől azonban később kegyelmet nyert, sőt ennek kedvenczévé lett annyira, hogy tiz évvel utóbb végrendeletében hitvese oltalmazójául egyenesen Báthoryt, a lengyel királyt kérte meg. Ezentul Magyarországon szolgált Rudolf részén a török ellen, mint versciből kitetszik. 1584-ben Dobó Istvánnak, Eger egykori hősének leányával, Krisztínával kelt össze, kitől a következő évben János fia, utóbb leánya született, ki Mérey alnádor hitvese lett. Házasságával kezdődtek költőnk családi bajai is; vérbűnnel vádoltatott közel rokonsága miatt hitvesével, saját süve Dobó Ferencz visszatartóztatta huga örökségét, s egyéb vagyonkérdések sillyekkel járó meghasonlások a már említett végintézet alkotására birták. Végre 1589-ben a folytatott üldözések ésszégyenvallások, nem tudjuk, önkénytelen vagy épen ítélet által kiszabott számkivetésbe üzték. 5 év múlva ismét a házában találjuk őt, hogy itt dicső halállal zárja be viszontagságokkal teljes életét. Tudniillik, midőn 1594-ben az imént rendkívüli szerencsével megkezdett török háboru folytatására nemesi fölkelés rendelteték, a hathatósan buzdító Illésházy István tevékenysége következtén lelkesedve fölkelte dunáninneni nemesség zászlóihoz csatlakozott Balassa Bálint is, s Esztergom sikeretlen vivásában részt vevén, a hős Pálffy török golyók esőjében követvén, vezére mellett mindkét czombján megsebesített; s miután hattyuként utolsó dalát elénekelte, mint látszik, czélszerű gyógybánás hiányából majus 20-án a táborban kimult. Tetemei a Kriván alatt fekvő Hibe városába vitettek végnyugalomra, mint ez Rimay Elogiumából kitetszik, hol így ír:

Hibe városának, hol nyugszol, állása
Ott vagyon, Krivánnak hol magas havassa.
Vendégfogadóját minden ugy ezállhassa,
Szeredet tekintvén, hogy meg is állhassa:
Mondván: itt fekszik az a Balassa Bálint,
Ki kevés öröm közt nyelt sok keserves kint,
Kinek írásiban, a ki jól is tekint,
Elméje bársonyán szemlélhet skárlát szint.

Énekeit, mellyek a kibujdosása előtt elégettetken tul maradtak, Rimay és más, XVII. századbeli kisebb versszerzőkéivel együtt Nadányi János gyűjtötte össze s adta ki N.-Váradon egymásután négyyszer (a 4-dik Jankovics szerint 1666.) Ezeket követte Faber Mihályé illy czim alatt: „A néhai tekintetes nagyságos vitéz urnak, gyarmati Balassa Bálintnak és ama jó emlékezetű néhai Rimay Jánosnak igaz hazafiainak és a magyar nyelv két ékességének istenes éneki.“ Posony, 1676. Azontul számos kiadást értek. Utolsó kiadás, Posony és Pest, 1806. Ugy látszik, hogy e kiadásokban nem foglaltatnak régibb, Krakóban megjelent énekei, minthogy nagyobb része vagy későbbi éveket visol, vagy világosan későbbi viszonyokra vonatkozik. Ezek kevés kivétellel vallásos tartalmuak, s rajtok azon mystikus jellem terjed el, melly részben ugyan a kor irányát jelöli, de kétségkívül Balassa egyéniségén is alapszik, ki buzgó vallási nevelést nyert. Meghatók különösen hazafiui énekei, és azon pár dala, mikben a természet és a vitézi élet szeretete derült tüzes repdesést veszen. Ezen Bálint nem tévesztendő össze II. Balassa Bálinttal, ki honti főispán és I. Leopold tanácsosa volt a XVII század közepén, s kinek „Átok“ cz. költeménye Toldy „Költői régiségei“ közt 1828-ban jelent meg. A Tarnovszky grófnévali viszony is ezen II. Bálintot illette. Horányi I. Bálintnak diák (kiadatlan) verseket is tulajdonit. (Toldy „A m. irodalom kézikönyve“ után).

Balogh Zoltán „Költeményei“-nek újabb füzete Pesten 1856-ban jelent meg. 12dr. 121 lap.

Bárány György, magyarra fordítva kiadá „Augustana confessiot, azaz: A hitnek azon vallását, melly V. Károlynak az augusztai gyűlésben 1530-ban németül nyujtatott.“ Jena, 1740.

Baresai-Nagy Mátyásnak egy másik magyar műve „Historia az egyiptomi Józsefről“ Kolosvárott, 1556-ban jelent meg, s több kiadást ért.

Baróti Miklós, erdélyi székely születésű minorita. 1657-ben magyar hitészónok volt Eperjesen, 1662-ben pedig

a rend főnöke. Az első kötetben említett munkáját, mint a rend tanácsosa és bölcsészeti tanár írta, és Kisdi Benedek egri püspöknek ajánlotta. Meghalt Szegeden pestisben, 1680.

Beöthy László, meghalt e folyó évben. Utóbbi művei: „A pesti arszlány vagyis diszes társalkodó. Viggall elegy komoly értekezések.“ Pest 1856. — „A ki vesz, annak lesz!“ Humoristikus naptár 1857-re. — „Comoedia és tragoedia.“ Novella, a hazai beszély- és regénytár II füzet (szerkeszti és kiadja Friebeisz István). Pest, 1857. „A puszták fia.“ Regény. Pest, 1857. Összes munkáit testvére, Zaigmond készul kiadni.

Bérczy Károly újabb műve: Világkrónika. Népszerű előadása az 1855. sept. elejétől 1856. oct. végeig történt nevezetesebb eseményeknek. Pest, 1856. Ő szerkeszti az ez évben megindított „Lapokat a lovászat és vadászat köréből.“

Bernát Gáspár, közkedvességű humorista és költő, szül. Hevesmegye Tiszafüred városában, 1810. jun. 26-án. Atyja megyei ügyész volt, ki munkássága, bő tudománya és igazságszeretete miatt köztiszteltben állott, s a költészet terén néhány maradandó becsü művet írt. Szép tehetségű fiát 1819-től 1825-ig Debreczenben taníttatá; ittléte alatt ábrándos, merengő ifju lévén, tanulótársai „luna“-nak nevezék. A bölcsészeti tanulmányokat két évig Pesten, a jogot Kövy hires jogtudor vezérlete alatt S.-Patakon végzé. 1832-ben joggyakornok volt Pesten. — Ifjukora óta kedvelé az irodalmi foglalkozást s a zenészetet. 1834-ben lépett föl először talpraesett népdalaival; ezek közt különösen kiemelendők: a „Halászdal“ és „Barna bandi“, mellyeknek gyönyörű melódiáit is ő szerzé, s mellyek jelenleg is a népnek s a mivelt osztálynak egyiránt kedvencz dalai. Neve alatt legelőször a „Jelenkor“ pol. lapban közlött „Talányok“-at, mellyek által szép tehetsége országSZerte köztudomásu lett. — Később a Rajzolatok czimü divatlapba irogatott, miglen Horváth Lázár személyes kérésére és biztatására a Honderűnek lett dolgozótársa. E lapokban jelentek meg első „Freskoképei“, melly czim alatt eddigelé három jeles és mulattató tartalmu

kötet kering az olvasó közönségnél. Ugyancsak e czim alatt készíti sajtó alá összes műveit hat kötetben. Most jelent meg Lavotta híres magyar zenevirtuoz életirása, arczképével. „Bernát Gazsiadák“ czim alatt sajátzerű adomafélék két füzetben szintén sajtó alá adattak. Ezekből a Hölgyfutár közlött mutatványokat. B. G. műveit vidámság és kedélyi ábrándosság jellemzi; magán körökben s társalgás közt is e két tulajdon fő éltető eleme. Független élet után határtalan ragaszkodásánál fogva minden neki kínálkozó szerencsét és alkalmat háttérbe szorít.

Bezerédy Amalia másik ifjúsági olvasmánya „Földesi esték“ czim alatt Pesten, 1840-ben látott világot.

Boross Mihály újabb művei: 1) „Boldogháza“ népies regény, 2 kötet. Pest, 1856. 2) „Vagy idejében vagy soha! Ez a házasság jelszava.“ Vig regény. Pest, 1856. 3) „Hazajáró lélek.“ 4) „Egy nyomorék története.“ 5) „Boldogházi esték.“ 6) „Kis kertészek.“ 7) „Zsiga bátyám és én.“ 8) „Fölfedezett ékszer.“ 9) „Ujabbkori Jób.“ 10) „Képmások.“ Mind népies elbeszéléseket tartalmazó füzetkéek. Megjelentek Boldogházi Esték általános czim alatt 1856. 1857. 11) Az 1857-iki Vasárnapi könyvtárban „András a szolga-regény“ cz. három kötetes népies irányregény jelent meg tőle. 12) „Kis pajtások 6 krajczáros könyvtára“ cz. alatt hat füzetkét adott ki gyermekek számára. 13) Legközelebb „A hét főbűnök“ cz. alatt indított meg beszélyfüzért, melyből eddig egy füzetke jelent meg. 1857. július 1-től a „Kalauz“ cz. néplapot szerkeszti, s közlött ezenfölül számosb cikket a néplapokban. Megjegyzendő, hogy Boross ezen legújabb művein tanulságos eszme szövődik át s mindenütt erkölcsi irányt tüze ki föladatául.

Bulyovszky Lilla „Novellái“-nak III. és IV. kötete Pesten, 1857-ben jelent meg. „Uti Napló“-ja sajtó alatt.

Csacskó Imre, az újabb törvények magyarázatát bocsátá közre e czimek alatt: 1) Büntető jog elemei. Pest, 1850. 2) Az 1852. maj. 27-iki ausztriai birodalmi büntető

törvény magyarázata. Pest, 1852. 8dr. 488 l. 3) Büntető perrendtartás magyarázata. Pest, 1854. 8dr. XII és 272 l.

Cherrier Miklóstól újabban megjelent: „Magyar egyház története.“ Pest, 1856. VIII és 592 lap.

Csaplár Benedek később Léván és Nyitrán, 1854 óta Szegeden mint vallás, görög és német irodalom előadója tanárkodik. Egyideig egészségének helyreállítása végett Sz.-Györgyön időzött, hol a fűvészetet és magyar irodalmat nagy hévvel tanulmányozta. Közlé Ipolyival másolatban az egész boszorkánypört és számos népszokást, melyek a „Magyar Mythológiá“-nak, Ipolyi elismerése szerint is, érdekes adatokul szolgáltak. Említendő még a szegedi gymnasiumi évkönyv 1856-iki folyamában megjelent értekezése illy czim alatt: „Önképzési irányzatok.“ Egyéb dolgozatai, számra 50-nél több, koronkint a tudományos folyóiratokban jelentek meg.

Csató Pál életrajzához kiigazításul és pótléklul a következőket közöljük. Született ő nem N.-Váradon, mint többen rosszul írák, — hanem Sarkadon, Biharvármegyében 1804. jan. 7-én; és az akkori anyaegyházban, Gyulán jan. 9-én kereszteltetett. Nemes eredetű szülői: csatószegei Csató Mihály, ki Erdélyből Csik-Csatószegegről költözött ki, és Sarkadon gróf Almásy Ignácznál gazdatisztséget viselt, — és visontai Kovács Rozália valának. Csató Pálnak nevezett atyja tehetős ember volt, és még halála előtt ősi csatószegei birtokán, és legutóbbi lakásán, N.-Váradon birt ingatlan javain felül 20 s néhány ezer forinttól rendelkezett. Pál, az író, a papságból kivetközni akarván, ez okból irta a gunyíratot; különben mind a mellett, hogy szép örökségét könnyelműleg és nyomtalanul elpazarlá, nyomorúságban soha nem élt, mert élete végéig saját esze után mindig megkereste a szükségesekeket. Holta után pedig neje másra nem szorult, hanem saját örökségéből tisztességesen megélt. (Beküldetett.)

Csengeri Antal, jelenleg a Pesti Napló rendes dolgozótársa „Történeti tanulmányok“-at bocsátott közre. Az első kötet megjelent Pesten, 1857. IV. és 297 l. — Ez évben

megjelent tőle: „Vegytani képek a közéletből, Johnston nyomán,” és „Budapesti szemle” havi folyóiratot indított meg, melyből eddig 3 kötetet birunk. — Azonfölül még 1851-ben jelent meg tőle egy jeles mű illy czimmel: „Magyar Szónokok és Statusférfiak.” (Politikai jellemrajzok. n8dr. 561 l.).

Csorba József a Somogymegyében 34 éven át viselt főorvosi hivataláról lemondott. A megye főnöke a fáradhatlan buzgalmu tudós főorvos érdemeit igen szép dicsérő levélben emelé ki. Jelenleg Pesten tartózkodik, most is a tudománynak szentelve öreg napjait. Az első kötetben nem említvék a következő munkái: 1) Észrevételek az álladalmi egészség rendezéséről hazánkban. Pécs, 1848. 2) Észrevételek az éghajlatnak befolyásáról az emberre, Falconner Vilmos után fordítva. Pest, 1833. 3) A „pokolvarról” irt pályamunkáját a magyar akadémia jutalomra méltatta. Vannak több értekezései a Tud. Gyűjteményben, az Orvosi Társban, és Pesti Naplóban. Legujabban pedig „Somogymegye ismertetése”-t adta ki Pesten, 1857. 8dr. 222 lap.

Czech József, már mint papnövendék Nyitrán és Szegedgyörgyön a rend nevendékei között virágzott, Zobori magyar nyelv művelő egyesület'-nek, melly későbbben a Dugonicsféle társulatot eredményezé, buzgó tagja és tollnoka volt s e társulat „Zobori lapok” cz folyóiratában több rendbeli dolgozataival lépett fel. 1842—48. Kolosvárt a nyelvtani és szónoklati osztályt tanítá. 1849-ben a pesti szaknódában mint mennyiségtanár működött. 1850—54. Váczon, 1855-től fogva Szegeden tanárkodik. Irodalmi termékei közül említendők még: „Latin hangmértan” magyar hatméretű versekben, az ifjuság számára, tájékozásul a latin költők elemzésében, az Alvárféle latin versezet nyomán. Az 1855. Magyar sajtóban a török világból „Régi okmányok” cz. cikket közlött. A magyar tájszótár gyűjteményéhez váci tájszókkal járult. „Osztrák birodalmi honismé”-jéből csak 3 iv jelent meg nyomtatásban; a folytatást kedvezőtlen viszonyok gátolták.

Danielik Nep. János, 1856-ban sajtó-sz.-péteri cz.

préposttá neveztetett. Ujabb művei: „Columbus vagy Amerika fölfedezése.“ Kiadja a Szent-István-Társulat. Pest, 1856. n. 8dr. VIII. és 406 lap. Két aczélmetszettű képpel és egy földabroszsza. Továbbá: „Magyarországi sz. Erzsébet élete.“ Megjelent a Szent-István-Társulat által a felséges uralkodópár 1857. évben tett körutjának emlékére készített diszalbumban, s külön is ugyancsak a Sz.-István-Társulat által kiadva. Pest, 1857. 12dr. 142 lap. „A történet szelleme“ czimű, a pesti egyetem theologiai kara által Horváth-féle jutalomdíjra méltatott történet-bölcselmi értekezést önállólag kiadta (Pest, 1857. n. 8dr. 140 l.) és vele a Sz.-István-Társulat tagjainak kedveskedett. Emlitendő még több bírálata, melyek a Pesti Napló tárczájában jelentek meg Δ alatt, s részint neve aláírásával. Illyenek: Cantu „Histoire de cents ans“ és Thiers „Histoire du consulat et l' empire“ bírálatai stb. Ide tartoznak végre a Szent-István-Társulat közgyűlésein elmondott és e társulat jegyzőkönyveiben megjelent beszédei.

Gr. Dessewffy Emil „A főnforgó austriai pénzügyi kérdésekről“ 8dr. 146 lapra terjedő elméleti iratot bocsátott közre Bécsben, 1856.

Erdélyi János ujabban „A hazai bölcsészet jelene“ cz. jeles munkával gazdagította az irodalmat. Sárospatak, 1857. Szerkesztője a Sárospatakon megjelenő „Sárospataki füzetek“ cz. folyóiratnak. — „Velencei hölgy“ cz. 5 felvonásos dráma is jelent meg tőle. — Szintén tőle vannak: „Magyar közmondások könyve.“ Pest, 1851. — „Magyar népmesék.“ Képes kiadás. Pest, 1855. „Mit várhat a nőtől a ház, haza, egyház?“ Halotti beszéd. Sárospatak, 1856.

B. Eötvös József legujabban ismét egy jeles regényt bocsátott közre „A nővérek“ czim alatt. Pest, 1857. 2 k.

Fáy András összes szépirodalmi munkái 1843—44. jelenvén meg 8 kötetben, ezeknek 9-ik és 10-ik kötete illy czim alatt: „Buzavirágok és kalászkok“ 1853-ban; 11-ik és 12-ik kötete illy czim alatt: „Jávor orvos“ 1855-ben jöttek ki; 13-ik és 14-ik kötete pedig illy czim alatt: „A szutyog-

falviak. Magyar faj-képek“ Heckenastnál ez évben jelentek meg. Ezeken kívül három nevelési munkát adott ki. 1839-ben készítette el a Pestmegyének adta be „Egy Pesten föllálitandó takarékpénztár“ tervét; ennek folytán sikerült a hazai első takarékpénztár föllálitását eszközölnie s azt 1840. jan. 11-én megnyittatnia, melly azóta szép sikerrel folytatja működését. — Ezen intézet megbízásából elkészítette 1848. febr. „A magyar életbiztosító intézet“ tervét is s azt lyto-graphirozva a részvényesek közt ki is osztotta; de a közbejött zavarok miatt füstbe ment az intézet létesítése. Azonban annyi sikere lett ebbeli munkálkodásának mégis, hogy gyűjtött adataiból egy statisztikai munkát adott ki i. ly czim alatt: „Adatok Magyarország bővebb megismertetésére,“ mellyben egyszersmind a magyarországi halálozási nagytábla is, általa kidolgozva jelent meg. Végre 1833-ban a Budán letelepedett magyar színésztársaságnak Pestmegye által kinevezett igazgatója volt két évig s a Kisfaludy-társaságnak és Müegyesületnek elnöke több éven keresztül.

Fényes Elek egyideig a „Falusi Gazda“ cz. gazdasági folyóiratot szerkesztette. Ezenkívül újabb művei: „Magyarország geográfiai szótára.“ Pest, 1851. 4 rész 2 kötetben, n. 8dr. 1253 l. — „A török birodalom leírása“ legújabb kutfők után. Pest, 1854. 8dr. 476 l. „Az Orosz-török háboru.“ Pest, 1854. 576 lap.

Fogarasy János újabb munkái: 1) Egyszerű s kettős könyvvitel alapelvei az ipartanoda számára. Buda, 1850. 2) Törvénykezési kalauz. U. o. 1850. 3) Tájékozo az ideiglenes bélyegadó törvényben. U. o. 1851. 4) A magyarországi polgári uj perrendtartás alapvonalai. U. o. 1853. 5) A közönséges váltórendszabály alapvonalai. U. o. 1854.

Frankenburg Adolf újabb műve e czimet viseli: „Sirva vigadók.“ 2 kötet. Pest, 1857.

Garay Alajos „Falusi élet“ cz. alatt népies elbeszéléseket bocsátott közre 2 kötetben. Pest, 1856. 8dr. 206 és 195 lap.

Dr Grynaeus Alajos későbbi munkái: 1) Sz. imák

és énekek. Pest, 1854. 2) *Theologia pastoralis e scriptis SS. PP. usibus publ. praelectionum synodaliū item ac dioecesanorum examinum accommodata: in libris tribus.* Második bővített kiadás. Buda, 1856. 3) *Akademiai egyházi beszéd.* Buda, 1855. 4) *Sioni örömhangok.* Buda, 1856. 5) *Meny-nyei Korona.* Pest, 1856. 6) *Sz. István első magyar király tisztelete.* Pest, 1856. 7) *Szeplőtelenül fogantatott bold. szűz Mária tisztelete.* Pest, 1856. 8) *Bucsujáratí ajtatosság szent Anna asszony tiszteletére.* Pest, 1856. 9) *Tövis korona.* Pest, 1856. 10) *Tan-könyv, elemi s reáliskolák használatára.* Pest, 1857. Ötödik és hatodik kiadás. 11) *Brevis instructio pastoralis de iis, quae circa legem matrimonialeū catholicorum, in imperio Austriae, imprimis a parochis observanda sunt.* Pest, 1857. 12) *Népszertí alkalmi s rendkívüli oltár- és szerbeszédék, esperesi és lelkési szózatok, meg lelkipásztori intelmek gyűjteménye.* Pest, 1857. 2 kötetben. 13) *Képes kis biblia magyar 3-ik kiadásban; azonkívül ugyanaz német, tót, szerb, ruthen, és román nyelven.* Pest, 1854—1856.

Gr. Gvadányi József az első kötetben föl nem jegyzett munkáinak czimei: „A pöstényi fürdés,“ mulattató versek. Megjelentek 1787-ben. „A mostan folyó török háborúra tzelőző gondolatok, Montekukuli életével.“ Posony, 1790. „Nándorfehérvárnak megvétele“ és „Rettentő látás, rettentőbb történet“ (Erzsébet herczegnő véletlen halálára) versek. U. o. 1790. „A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szóló versek“ (a magyar ruha iránt). U. o. 1790. „Aprekaszion, mellik meg sinalik fersben, mikor meg tartatik Sz. Franz Xav. neve nat. Patron Strengé Herr kapitán ur N.*** (gunyvers). 1791. — „XII. Károly szvetziai oraszág királyának élete.“ U. o. 1792. 8dr. 386 l. — „Unalmas órákban, vagyis a téli hosszú estvéken való időtöltés. I. darab Bodoló falunak Beregmegyében vidéke és ottan történt dolgok más versekkel együtt. 87 l. II. darab: Verses levelezései Csizi István fő strázsamesterrel és Molnár Borbálával.“ U. o. 1795. 8dr. 232 l. „Egy a Rhenus vize part

ján táborozó magyar lovas katonának Posony városába egybegyűlt rendekhez írott levele.“ U. o. 1796. „Verses levelezés, a melyet folytatott nemes Fábian Juliannával, nemes Bédi János élete párjával; melybe több nyájas dolgok mellett királyi Komárom városában történt földindulás is leíratott“ (versekben). U. o. 1798. 140 l. „A világnak közönséges históriája,“ melynek kiadását holtá után Kiss János folytató, megjelent 5 kötetben képekkel Posonyban. 1796—98. 8dr. I. k. 422, II. 376, III. 325, IV. 360, V. 369. Hatodik kötet Posony, 1803. 8dr. 460 l.

Gyurits Antal újabb munkái: „Nőnevendékek könyvtára.“ Tanodai és magán használatra készíté Gyurits Antal I. „Magyar Nyelvtan.“ II. „Mondattan.“ III. „Természetrajz.“ IV. „Természettan“ 1. és 2. füzet; a 3. füzet „Csillagászat. Pest, 1856. és 1857. „Egyházi szent szertartások magyarázata.“ A középtanodák használatára némethől fordítva sajtó alatt. „A katholika nő.“ Ventura Joachim atya után olaszból fordítva I. II. III. kötet. Sajtó alatt.

Gyöngyösi István verses munkái közt nem említvük: „Rósa koszoru, a melyet az testté lett Ige Jézus Christusnak és az ő édes anyjának, a szeplőtelen Szüz Máriának öt rendbéli kiváltképen való örömének, keserűségének és dicsőségének feir és piros rósáiból kötött.“ Nagyszombat, 1772. Továbbá „Kuma városában építettett Dedalus temploma.“ Buda, 1764.

Hetényi János újabb munkája: „A magyar Parthenon előcsarnoka.“ Akadémiai felolvasmányaiiban alaprajzolva Pest, 1853.

Hoványi Ferencz ujabban ismét igen becses munkával gazdagítá a kath. irodalmat, melynek ozime: „Néhány hét a szent földön 1856-ban.“ Bécs, 1857. A szent sir temploma homlokzatának és alapjának rajzával. Uti naplója jegyzeteiből alakult ezen rajzolatok által — mondja többi közt az előszóban — szeretne ártatlan utánczási vágyat ébresztteni hazája fiaiban azon érdekes zarándoklat iránt, melyet magára nézve lelki- s testileg üdvösnek talált.

Hunfalvy János „Magyarország és Erdély eredeti képekben“ cz. folyóirat számára a történelmi és helyíratí szöveget írja.

Hunfalvy Páltól megjelent „A Dakota nyelv.“ Külön lenyomat a magyar akadémiai Értesítőből. Pest, 1856.

Illés Pál (edvi) további munkája: „Közhasznú népi olvasókönyv“ 4 részben. Pest, 1851. „Elszórt költészetei“t, korábbi folyóiratokból összeszedte és kiadta E. I. Gynla. Pest, 1853.

Irinyl József, jelenleg a Magyar Sajtó egyik főszerkesztő-társa „Béla“ czim alatt 2 kötetes regényt adott ki. Pest, 1855. Ezt követte: „Dicső napok.“ Regény 3 kötetben. Pest, 1857. — „Az 1794. 26. ki vallásügyi törvény keletkezésének történelme. Közjogi észrevételekkel a bécsi és linzi békekötések alapján.“ Pest, 1857. 8dr. IV és 231 l. Tőle van „Tamás bátya kunyhója“ (regény 4 k.), és „Kulcs Tamás bátya kunyhójához.“ Mindkettő angolból ford. Pest, 1853.

Jászay Pál magyarra fordítá Wildner Ign. jogtani könyvét s kiadta illy czim alatt: „Hiteltörvények, melyek az 1840-iki országgyűlésen a váltó kereskedés, gyár stb. ügyében hozattak.“ Pest, 1845. Továbbá tőle van: „Kegyelem királyi utasítás a váltóbiróságok számára, melyet legfelsőbb engedelemmel közrebocsátott.“ U. o. 1841.

Illet János írt egy farsangi játékot „Tornyai Péter“ czim alatt. Komárom, 1798. Tőle van továbbá: „Külömbféle elmefuttatások“ francziából fordítva 2 részben. Posony, 1790. 120 és 118 l. Van egy munkája „A filozofának vizsgálásáról.“ Boetius után fordítva.

Jókay Mór újabb munkáinak sorozata: „A magyar nép adomái.“ Pest, 1857. II. kiadás. — „Oceania. Egy elűlyedt világrész története.“ Pest, 1856. „Magyar népvilág.“ Pest, 1857. 2 kötet. „Török mozgalomnak 1733-ban.“ Regény. 2. k. Pest, 1854. „Erdélyi képek“ (novellák). 2. k. Pest, 1854. „Déli virágok“ 2. k. Pest, 1856. „Szomorú napok.“ Regény. Pest, 1856. „A varchoniták.“ Pest, 1857. II. kiadás. Novelláinak újabb gyűjteménye „Árnyképek“ czim alatt

jelent meg. 2. k Pest, 1856. Ez évben szép sikerrel adatott a nemzeti színpadon „Dózsa György“ cz. 4 felvonásos drámája, mely színműirodalmunk jelesebb termékei közé tartozik. Jókay e roppant munkássága mellett a „Magyar Sajtó“ és „Vasárnapi Ujság“ fődolgozótársa, s 1857-ben a Heckenast által kiadott „Nagy tükör“ cz. humoristikai folyóiratot szerkeszté, mellynek VIII. füzetében közölt „Szaladj szaladj, jó a billog“ kezdetű költeménye köztetszést idézett elő. Legujabban sajtó alól kikerült „Decameron“ cz. alatt száz novellája.

B. Jósika Miklós újabb munkáinak sorozata: „Jó a tatár.“ 1856. 4 kötet. „A rom titkai.“ 1856. 2 kötet. „A rejtett seb.“ 1857. 3 kötet. „Pygmaeon, vagy egy magyar család Párisban.“ 1856. 2 k. „A szegedi boszorkányok.“ 1856. 3 k. „A tudós leánya.“ 1855. 3 k. „A zöld vadász“ 1854. 3 köt. „Egy házasság a nagy világban.“ 1844. 2 köt. „Toussaint.“ Pest, 1844 — 45. 8 kötet. E két utóbbi fordítás; megjelent „Jósika külföldi regényei“ cz. alatt.

Báró Kemény Zsigmond 1856 végével lemondott a Posti Napló szerkesztéséről, s ez évben „Özvegy és leánya“ czimű jeles regényét fejezé be, s irta „A rajongók“ cz. 3 kötetes regényét, melly sajtó alatt van. E folyó év dec. havában, miután a behozott hirlapbélyeg különösen a nagy napi lapok sorsát kétségessé tévé, újra átvette a szerkesztést, s föllépését többi közt e szavakkal jelenté: „Meghoztam az áldozatot, mert hittem és hiszem, hogy azt a jelen körülmények közt hazám és nemzetem több, lényeges, névszerint becsületbeli érdekei kívánják meg. — Legalább egy független nagy napi lapot meg kell a nemzetnek tartanunk, hacsak a respectusnak azon mértékét, mellyet annyi hazafiui lelkesedés és küzdés vivott ki a multban, jövőre könnyelműen — mert a megmentéának még csak kísérlete nélkül is — kockáztatni nem akarjuk.“ Ezenfölül a Csengery által megindított „Budapesti Szemle“ czimű haviiratban „Zord idők“ czimű regénye van folyamatban; e haviirat politikai szemláját is ő kezeli.

Kempelen Riza „Beszéleyei“nek 3. és 4-ik kötete Szegeden, 1855-ben jelent meg.

Kiss Károlytól ujabban megjelentek: „Olvasmányok a hadi történelemből.“ Külön lenyomat a magyar akadémiai Értesítőből. — Továbbá: „Hunyady János utolsó hadjárata Bolgár és Szerbországban 1454-ben stb.“ (Külön nyomat a magyar akadémiai Értesítőből). Pest, 1857.

Koczányi Ferencz 1825-ben szenteltetett pappá. Az új tanrendszer behozatala után a pesti nagy gymnasiumban a hittant, magyar és latin nyelvet 4 évig tanította; jelenleg a nagykárolyi gymnasium igazgatása bizatott buzgalomteli gondjaira. „Magyar-latin-német zsebszótár“ a Pesten, 1851-ben látott világot. Ezenfölül munkái: „Latin irodalmi szemelvények“ a n.-gymnasiumi V. és VI. osztály számára. Pest, 1852. „Latin irályképző gyakorlatok“ a gymnasiumi felsőbb osztályok számára, magyar szöveggel. 1852. „Szent hangzatok“ a n.-károlyi tanuló ifjuság használatára. Nagy-Károly, 1856. Ezeken kívül a Családi lapokban több természetrajzi cikket, s a Kath. iskolai lapban neveléstani értekezéseket közlött. Végre az 1855-ki tanévben „A n.-károlyi algymnasium történetét“, az 1856-iki iskolai évben pedig „O-kori remekművek és jó magyar forditmányok“ cz. értekezést irt és adott ki sajtó utján. N. Károly, 1856.

Kovács Ferencz, jezuita Boilieu után magyar versekbe foglalva kiadott illy czimű költeményt: „A pulpitus, egy mulatságos vitézi költemény.“ Győr, 1789. Továbbá Gautier után fordítva kiadá „Az utak és utzak építésének módjáról“ czimű könyvet. Posony, 1778. 8dr. 215 l.

Könnye Alajos tankönyvet adott ki: „Magyar vers-tan és a felolvasás és szavalat alapszabályai.“ N.-Károly, 1856.

Köváry László ujabban „100 történelmi regét“ bocsátott közre (Kolosvár, 1857.), melly szerző kisebb munkáinak első kötetét teszi.

Lauka Gusztáv újabb műve: „A vidék. Társaséleti szin- és árnyrajzok.“ 2 kötet N.-Várad, 1856.

Lévay József „Ujabb költeményei“ Pesten, 1856-ban jelentek meg.

Lonkay Antal 1856-ban „Tanodai lapok“ cz. heti tanközlönyt indított meg, s azt most is folytatja olly tapintattal és buzgósággal, mikép az a birodalmi hasonnemű lapok közt bátran az első közé sorozható.

Losonczi László, költő, szül. Kecskeméten 1818-ban május 25-dikén régi nemes családból. Már 11 éves korában tanulását szülővárosában kezdette, és folytatta egészen a philosophicus cursus végezteig; a jogot és hittudományt a debreczeni főiskolában hallgatta, hol pályája végeztével a korán elhunyt Nagy Imre helyébe a költészeti osztály tanítójává választatott. Korán kezdé tanulmányozni a latin, görög és német írókat; amazok közül különösen Horác és Anakreon, ezek közül Schiller és Göthe voltak kedvencei. Már deák korában több költeményt irogatott, melyek közül több dala keringettek kéziratban az ifjúság s ez által a nép között. Először csak hittan-hallgató korában lépett föl a „Társalkodó“-ban s maga iránt mindjárt figyelmet gerjesztett; de ezen tette egyik tanára által nem helyeseltetvén, magába vonult, s csak titkon irogatott, míg nem a Nagy Imre számára rögtönzött sirversével különösen az ifjúság között szép nevet szerzett magának. Tasnádi legatus korában a regényes É. Szalacson menvén keresztül, a vidék szépsége, az őt szívesen látott pap és nép szeretete annyira meg hatotta, hogy midőn az ottani akadémika-promotioju iskolába igazgatónak hivatott, ellent nem tudá állani, s 1841-ben bucsut vett a debreczeni collegiumtól. Itt tölte el két évet; a két év elteltével 1843-ik év tavaszán Biharmegye akkor egyik elválasztott követével, Komáromy Györggyel mint fogalmazó Posonyba ment. 1844-ik év october hónapjában a tolnamegyei gyönki gymnasiumban a humaniorák tanárává választatott, s ezen hivatalát 1849-ik évi octoberig folytatta, midőn a kecskeméti főiskolába a latin és magyar iradalom tanárául hivatott meg. Ezen minőségben működött szülőfö-

dén egész 1853-ki octoberig, midőn a nagykőrösi nyilvános főgymnasiumba az egyháztanács közakarattal tanárul megválasztotta, s részint mivel akkor a kecskeméti gymnasium, anyagi viszonyainál fogva alább kezdett szállani, a mint-hogy a következő iskolai évben főgymnasiumból algymnasiummá lett; részint mivel az akkori egyháztanács egyik határozata által önérzetét mélyen sértve érezte, — azon reményben, hogy az akkor mind nagyobb virágzással s népeséggel dicsekedhetett nagykőrösi főgymnasiumban többeknek használhat, fájdalommal vőn bucsut szeretett és szerető anyavárosától, s ez idő óta Nagykőrösön fáradozik mint tanár és író egyiránt ernyedetlen buzgalommal. 1853 elején adta ki Pesten Költeményei I-ső kötetét, melly a közönség részéről érdemlett pártfogásban és tetszésben részesült. Legközelebb ugyancsak Pesten láttak világot a szépirodalmi lapokban elszórva megjelent s a közönség által tetszéssel fogadott művei, régibbekkel s ujabbakkal bővitve, mellyek Költeményei II-ik kötetét teszik. Több műve van még kéziratban, mint az Anakreoni dalok, Epigrammai költemények stb., mellyek kiadóra várnak. Nép dalai egyszerűek, tiszták, világosak, könnyen folyók, különösen magyar érzellemmel teljeseek; s épen ez az oka, hogy jelesebb zeneszerzőinktől dallamra téve, olly hamar utat találtak a nép fogékony szívéhez. A színműírásban is tett kísérletet. Darabjai közül az „Áljuratus“ és „Legatus“ cziműek 1848-ki febr. a színbiráló választmányának beadás végett Egressy Gáborhoz küldettek, s kevésbé azután az akkori zavaros körülmények között elvesztek, s még mindeddig meg nem kerültek. Egy vigjátéka, „Követség“ czimű 1847-ik év tavaszán Tóth János vándor-színestársulata által Gyöngyösön az erdőben épen majális alkalmával adatván elő, a környékről nagy számmal összesereglett uri vendégkoszoru által nagy tetszéssel fogadtatott. Költeményei I-ső kötetét irodalmi, különösen kritikusai tekintélyünk Toldy Ferencz (Uj Magyar Múzeum II. év. dec. 1. 1852. XV. füz.) így jellemzi: „Egy magával

s a világgal tisztában lévő, nyugodt kedély nyilatkozásai. Hol didaktikai hurok pendülnek meg, az érzület (Gesinde) emberét ismerjük fel a költőben. Gyakran derült, sőt vig. A népi hangot sokszor jól találja.“

Majer István további munkái: „Egészségtan nép számára (Buda, 1847.). Egy évben két kiadást ért hat ezer példányban. — „A jó házi gazda. Nép számára életszabályul“ (Vácson 1848.) 1847-ben a természetvizsgálók gyűlésén, Sopronban a műtani osztályt megalakítani segíté, mellynek jegyzőjévé választatott, a mikor felolvasá és nyilvánitá „A rézmetszészet műtana“ (Buda, 1847.) czimű művét. Nem különben a pesti kir. természettudományi társulat megbízásából, mint ennek r. tagja, felavatásul dr Rummy György életét megírta, ennek időszakai iratjában közlendőt. — „A magyar képezdék reformja. A m. közoktatási ministeriumnak benyújtott röpirat.“ (Esztergom, 1848.) — „Népszerű egyházi beszédek.“ Két kötet. (Pest, 1849. és 1851.) — Ugyan 1848-ban az ország tanitói által Pesten a tudományos egyetem épületében tartatott tanácskozmány által közakarattal jegyzőül választatott. Nemkülönben a m. püspöki-kar által a tanügy rendezése tárgyában Pesten tartott tanácskozmányba szerencsés volt meghivatni. — 1849-ben a pesti tudományos egyetemhez a felsőbb nevelészet helyettes tanáraul meghivatván, ott másfél évig tanárkodott, s e tanáriszék emelésére vonatkozó véleményét az egyetemi tanács figyelmére méltatta; valamint az ő sürgetésére az előadási két óra hetenkint négyre szaporittatott. — Ez idő alatt 1850-nek első felében a „Kath. Néplap“nak volt szerkesztője, melly minőségéről, a jó és olosó könyvkiadó társulat által első ügyököül megválasztatván, lemondott. — 1850-ben sz. kir. Pestvárosa fő- és elemi iskoláinak igazgatását és rendezését egy önálló (előbb egyik tanácsnoka levén az iskolaigazgató) szakférfiura kívánván bizni, pályázatot nyitott, kik között felebbvalói biztatására M. is jelenkezvén, Pest város tanácsa és községtanácsa által a kijelöltek között fölterjesztetett, s a m. kormány által Pest városi egyetemes fő- és al-elemi,

ugy magán-tanodák igazgatójává kineveztetett; melly hivatalát 1857. kürthi plebánossá kineveztetéseig dicséretesen viselé. Ez idő alatt a középponti iskolák sorsát szíven hordván, nem csak a tanítótanácskozmányokat, s a tanítókönyvtárt létrehozta, hanem az ő terve és sürgölése következtében az annyira ohajtott vasárnapi tanodák is életbe léptettek, mellyek megkedveltetésére és sikeres terjesztésére alkalmas terv írójának a Néplapban pályadijt is hirdetett. Nemkülönben egyik tervezője és létrehozója vala a pesti első bölcsődének, miért a bécsi és párisi bölcsőde-(Crèche) egyletek tiszteletbeli tagjokká választották. Ez idő alatti irodalmi művei, a kéziratban maradt és hivataloszinű több tervét elhallgatván: „Aranytanácsok vándorló mesterlegényeknek.“ Kiadta a jó és olcsó könyvkiadó társulat (Pest, 1852.). — „István bácsi a boldog családátya és okos gazda.“ Népkönyv. (Pest, 1854.). — „ABC és olvasókönyv“ (Bécs, 1853.). — „Aranytanácsok nőcselédek számára“ (Pest, 1855.). — „Szivmivelő beszélgetések és színjátékok ifjúság számára“ (Posony, 1855.). — „István bácsi nap-tára 1856-ra és '57-re“ (Pest). — „István bácsi aranytanácsai a veszedelmekben“ (Pest, 1856). — A Pázmány-füzetek is a Sz.-István-Társulat megbízatából terve szerint és közremunkálásával indultak meg. — Az időszaki sajtó útján közzétett számos cikkek közül csak kettőt emelünk ki: egyik azon pályakoszoruzott terjedelmes irata, mellyet „Menhely a szegény árváknak“ czim alatt a Magyar Sajtó 1855-ben; a másik, melly az esztergomi basilika fölszentelése alkalmából „Esztergom“ czimű cikksorozatban a Vasárnapi ujság hasábjain közfigyelmet ébresztett. — Ezenkívül költségen megjelent: „Vezérkönyv az állat-, növény-, és ásványtan oktatásában.“ Ifjúság számára írta Minikus Vincze. Magyar és német szöveggel (Pest, 1854); és serkentésére „Kluch József nyitrai püspök élete“ (írta. Alvinczy) a pesti papnővelde egyházi irodalmi iskola 1854-ki Munkálataiban látott napvilágot. — 1856-nak vége felé töle sajtó

alá bocsáttatott: „A regélő István bácsi. Családkönyv a nép számára;“ és szerkesztése mellett: 25 pályai rat.

Matusik János ujabban megjelent munkái: „Ajtatos elmélkedések. A középtanodai rom. kath. ifjúság nagyhéti lelkigyakorlataira.“ Bibornok, herczeg-prímás s esztergomi érsek ő főmagassága engedelmével. Kolosvár. 1855. — „Az austriai közbiróadalom honisméje, különös tekintettel Magyar- és Erdélyországra.“ Pest, 1857. — „Erdély földrajza“ közelebbről kerül ki sajtó alól második kiadásban. — Apróbb elbeszélő, majd történelmi czikkeit rendszeren az „István bácsi naptára“ hozza évenként.

Mentovich Ferencz *), jelenleg marosvásárhelyi tanár, lyrai költeményeit összeszedve „Szárak lombok“ czim alatt 1854-ben adta ki. Tőle van továbbá: „Halotti bucsuhangok.“ Kecskemés, 1855—6. — „Idegen“ cz. költői beszélye a Vasárnapi ujságban a Tomory A. által kitűzött 20 arany pályadíjat nyerte el.

Mészáros Imre ujabban havi folyóiratot indított meg „Népnevelési közlemények a kath. egyház szellemében“ czim alatt.

Némethi Mihály, kolosvári predikátornak van még egy nevezetes munkája e czim alatt: „Szent Dávid Psalteriuma: avagy 150 seltároknek elosztása és magyarázata.“ Kolosvár, 1629. 648 l.

Ney Ferencz, philosophiai tanulmányait Szombathelyen végezte legkitűnőbb sikerrel. 1846-ban a kir. magy. term. tud. társulat rendes tagjává választatott. Ugyanekkor Maros-, 1847-dikben Zemplénmegye táblabírájává nevezetett. 1847-től 1854-ig a festészeti akademiát gyámolító társulat titkára volt. 1848-ban az egyetemes magyar tanári gyűlésen (257 tanár és tanítótól közakarattal megválasztva) elnökölt. Ez évben pestvárosi képviselő is volt. 1856. dec. a pesti főreáltanodához magyar nyelvtanárrá nevezetett. — Megjelent beszélyei- és novelláinak száma 32. 1851-ben a

*) Tévedésből csuszott be az I. kötetbe hogy e jeles költő 1856-ban meghalt. Éltesse Isten még sokáig!

Gyermekek könyve második kiadásban jelent meg 1856-ban „Nevelési galyfűzér“ és „Szirmok,“ (2 füzet); „Családképek,“ költeményfűzér (1 kötet) jelent meg tőle. Van ezenfölül egy értekezése „A magyar nyelvtanulmányról német tannyelvű reáltanodákban“ és mintegy 40 cikke a kisdedovás érdekben, elszórva a lapokban.

Oltványi Pálnak újabb munkája: „Privilegium fori, és az uj polgári s büntető codex.“ Temesvár, 1857.

Pájer Antalnak „Szent Lant“ című költeménygyűjteménye Pesten, 1857-ben jelent meg. — Továbbá „Villámok“ cz. alatt jelent meg tőle egy füzet költemény Pesten.

Pálházi Miklós, szeredi ref. pred. és superintendensnek említést érdemel még a következő munkája: „Az romai Babylonnak kőfalai, azaz: egy neminemű Jezsuvita, ez tetetlen, az szent Váras kőfalainak nevezetialatt magyarázta gondolt XII. fundamentomi“ stb. Nyomatott Kereszturrott, 1619. 4dr. 196 l. Fordítás Rodenborch J. után, mint címéből is látható rossz magyarsággal. Irt kézi könyvet „Az Ur vacsorájáról az augustana confessio szerint.“ Keresztur, 1613.

Palotay (Purgstaller) József újabb művei: 1) Philosophiai propaedeutica, azaz: tapasztalati lélektan, gondolkodástan és bevezetés a bölcsészetbe. 8dr. Pest, 1851. 2) Szépészet, azaz Aesthetika. Elemző módszer szerint. 8dr. Pest, 1852.

Pálffy Albert újabban „Fejedelem keresztleánya“ cz., két kötetű regényt bocsátott közre. Pest, 1856.

Pongrácz Lajos (óvári és sz.-miklósi), szül. 1815-ben Felső-Túron, Hontmegyében előkelő szülőktől. Váczon és Selmeczen végzett gynnasialis iskolái után 1830-ban Pestre jött, hol a bölcsészeti, majd a törvénytudományokat hallgatta. 1835-ben szülőmegyéjében esküdtté, 1842-ben szolgabíróvá, s a megyei népnevelési választmány tagjává választott. 1845-ben a megyei összes ellenzékkal hivataláról leköszönt. 1848-ban megyei tiszt. főjegyzőnek, s ugyanez évben a nádor-helytartó által titkáruul neveztetett ki a

pénzügyministeriumhoz. Jelenleg urad. jószágigazgató Biharban. Szellemi működését több nemben kísérté meg, melynek szépliteraturai része a vele egykoru folyóiratokban (Rajzolatok, Honderü, Divatlap, Életképek, Regélő, Társalkodó, Kliegl-könyv) jelent meg. — Politikai munkásságát, szónoki előadásain kívül, legkivált az egykori „Pesti Hírlap“-nak szentelé, melynek többnyire saját neve alatt folytonos levelezője s egyik harczosa volt. 1848 után ő is mint sok mások, gazdaszáti studiumokra adta magát, s a „Gazdasági Lapok“ levelezője lett, mialatt néhány gazdaszáti cikket közölt. — Külön nyomtatásban megjelent nevezetesebb művei: Érzemények (Pest, 1838.). Karpáti Zengemények (Buda, 1838.). Tisztválasztási szózat (Eszterg. 1839.). Honti Füzér (Buda, 1840. 2. füzet). A „Kelet Népe“ felnyitotta szemeit egy nyugotfának (Pest, 1842.). Továbbá: „Munkái.“ I. Versek. (Pest, 1846.). II. Magyar uti képek. (Pest, 1845.). Ezenkívül kéziratban, részint az idézett folyóiratokban beszélek, színművek, értekezések, bírálatok, beszédek, levelezések stb.

Récsy Emil újabb munkája: „A római jog elvei tekintettel a történelmi fejlődésre.“ Pest, 1857. — A Heckenast által megindított „Téli könyvtár“ számára Dickens Károly, Nehéz idők“ és „Pusztá ház“ cz. műveit fordítá le. Pest, 1855.

Róder Alajos a Szent-István-Társulat által „Pázmány-füzetek“ cz. alatt megindított egyházi beszédek, homiliák és katechesisek gyűjteményét szerkeszti, melyből eddig 2 vastag kötetben tíz füzet jelent meg.

Sárváry Béla, 1856-ban M. T. Cicero kiszemelt szónoklatait magyaritá, kísérve kimerítő jegyzetekkel, s a műben előforduló helyiségi ismertetésekkel; a mű II kötetből áll; tartalma XII nagyobb szerű beszéd. Ugyanazon évben magyarra tette át C. Julius Caesar műveit: névleg a „Galliai hadjáratot“ igen számos fölvilágosító és földirati jegyzetekkel I. kötetben, és szintén C. J. Caesarnak emlékiratait a „polgári háborúról,“ szintén egy kötetben. Mindkét mű hozza az illető szerzők kimerítő életrajzát is. 1857-ben

kiadta az „Irályismét“ második és teljesen átdolgozott szerkezetben. Ugyanazon évben juttatta napfényre „Történelmi viszhangjait“ is, élet-, jellem- és korrajzokban. A Családi lapok is több „életrajzot“ közöltek tőle.

Somosi János, sárospataki nagybirű theologiai tanár, született Bodzás-Ujlakon, Zemplénmegyében, május 24. napján 1783. Előbbi családneve Kődöböcz; édes atyja, István, ugyanott ref. lelkész. Betölté immár nyolczadik évét, mikor a sárospataki gymnasiumba vitetett 1791. sept., miután az atyai háznál kevés deákságra is megtanított. Az akadémiai pályára lépett 1798. július havában. 1803. augustus havától 1804. július 10-ig majd egy évet töltött Lőcsén, az ágostaiak iskolájában a német szó kedvéért, mind a mellett hallgatott methaphysikát és alkalmazott mennyiségtant; kezdé a francia nyelv ismeretét. Visszatérván a Szepességről, még két évet tölte az akadémiai pályán, s bevégzé a hittant. 1806 első felében a költészeti osztálynak helyettes oktatója lett. Második félévben már a grammatikában rendes tanító volt (*publicus praeceptor*) és ment tanítványaival szinte a bölcsészeti előtanokig. 1808. évben alkönyvtárnoknak neveztetett ki, 1809. emberleges tanár lett (*humaniorum prof.*); 1813. évben külföldi egyetemekre ment, s különösen Göttingába vevé utját, hova 1814. mart. 30. napján érkezék meg, april 14. pedig ünnepélyes hittel az egyetem tagjai közé fölavattaték s a tanárokkal is kezét fogott. Visszatért a külföldről 1815. épen azon időtájban, midőn a waterlooi csata folyt, mellynek hallotta dörgéseit. Frankfurt s Ulm felé tért meg Bécsnek, és itt kapta Vay József, sárospataki főgondnok meghívó levelét egy humanitatis iskola megürült tanúri székének elfoglalására. Noha kilátásai voltak Miskolczon is, ő az elsőt fogadá el; s mint pataki gymnasiumi tanár vitte hivatalát három esztendeig. 1818. aug. 8. napján az egyházkerületi gyűlésen theologiai tanárrá választaték, s tanításait megkezdé sept. 7. napján; székfoglaló beszédet tartván előbb Puky István segédgondnok és Tóth István alsózempléni esperes elnökletök alatt: „De cognitio-

nis lingvarum sacrarum in explicatione scripturarum sacrarum utilitate et necessitate. Somosi, mint közönségesen tudatik, nem készült tüzetesen theológiára, mert tanulmányai a történezet és classikai irodalom voltak ifjúsága óta; s inkább csak nyelvészeti jártassága dönté el theologiai tanárságát. De majd 1819-ben az egyháztörténet és ujszövetség magyarázatára új tanszék emeltetvén Vay József által, Somosi kedves szaka, a görög nyelv, oda tétetett által s az ő philologiai leczkéi a zsidó nyelvre szorítottak. Már több évig tanítá a hittudományt s még mind nem vala pappá fölavatva. Ez is megtörtént oct. 9. napján 1820. a tornallyai egyházkerületi gyűlésen. Három évvel később a dörék Szombathi János halála után (1823. oct. 5.) a könyvtár gondjai reá bízottak. A theologiai karra szükséges könyvekben ő alatta nyert az legnagyobb szaporodást, de meg is kell valani, hogy ezekért feláldozá különösen a hazai literatúrát, melly Szombathi alatt első ranguságra volt haladóban. — Hasonlóul felügyelése alá adatott a nyomda és könyvesház (bibliopolium). 1845. az alsó-zempléni egyházmegye sok küzdéssel bár, noha nem volt fárás pap, mint tanárt mégis esperesévé tette. Érdemes férfiak állottak félre, midőn a második választáson neve megpendült; és Somosi kormányzókre emeltetett. Azonban tanulmányai sohasem engedék bajnökká lehetni e pályán. 1854 őszén öregkorát vetve okul, lemondott az esperességről, mellé prosenior rendeltetett, ki az ügyeket vezeté, nála nem maradván egyéb a czimnél, mit az egyházmegye kérésére tartott meg. 1848-ban jelen volt a Pesten tartott protestans zsinaton. Mint alsózempléni esperes, hagyományos joggal volt egyházi algondnoka a pataki főiskolának. Mint illyen viselte 1850 óta az iskolai tanácsosi rangot. 1834 sept. 10. a m. tudós társaság levelező tagjául, Zemplén- s Tornamegye által pedig táblabírák sorába választatott. Irodalmi munkássága kétfelé osztott, u. m. theológiára és héber nyelvre. Az első többször dolgozta ki. Legelőször: „A dogmatika theologia első vonásai“ czim alatt 1827. 8dr. 444 l. Ugyanaz megjelent 1835.

ben másodszor. Következett az úgy nevezhető nagy theologia „Keresztyén hittudomány” czim alatt. Sárospatak. Első kötet: 1838. 8dr. XVIII. és 696 l. Második kötet ugyanott 1838. 8dr. XIV és 548 l. 1842-ben ugyanezer kivenve: „A hittan első vonásai” czim alatt. 1854-ben adta ki a „Hittan vázlatát.” Első füzet, Bevezetés és bibliologia. Sárospatak, 1854. 8dr. 103 l. Második f.: „Maga a hittan,” Sárospatak, 1854. 8dr. 127 l. — Munkásságának másik iránya volt a héber nyelv. Ebben adott egy nyelvtant és olvasó könyvet Gesenius nyomán, amest 1833., emest 1835-ben. Nyomatott mindkettő Budán. — Ő adta ki a Bibliát egészen, S. Patakon: 1835. Részt vett a jelenleg Patakon nyomtatás alatt levő Görög-Magyar Szótár készítésében. Maradt utána egy héber-magyar szótár kéziratban a szidó R. (fesch) betűig; összehasonlításokkal. Tartott halotti beszédet Küenstendorffot; de ez nyomtatásba nem ment. — Nem jól talált arczképe a sárospataki könyvtárban 71 éves korából kapható. Az; mely az 1857. protestans lelkésztárban Ballagi szerkesztése alatt megjelent, nem az övé, hanem voltlabauji esperesié. Pusztó Sámuelé.

Szabóky Adolf, kegyesrendi tanártól 1856-óta megjelent: 1) Vezérfőnál mértani tárgyaknak távlati rajzolásában nézet szerint. Különösen mértani alakoknak laponti rajzolásai szabály kézzel. Rédliskolák számata s magán használatra Heissig Ferdinand után. 2) „Egyházi énekek” és „Kirchenlieder.” Kiadja a Sz. István Társulat; 3) Számolási módszertan. Kiadja a cs. kir. oktatásügyi ministerium Bécsben. Fordítás németből. — Mint a pesti kath. legényegyletek alnöke részint magyar s német társalgási énekeket (I—VIII.) adott ki; részint a „Szeretet adománya” cz. füzetben Weinhofer „Tanácsait a vándorkölegényeknek” és a „Legényegylet” cz. szömvét fordította. A kath. legényegyletek tagjai számára „Vándorkönyvet” is adott ki.

Szalay László, jeles történetirónk „Kemény János önéletrajzát” adta ki (Pest, 1856. VIII. és 543 l.), mely a Heckenast által megindított „Magyar történelmi emlékek”

1-^o kötetét teszi. Fordítá Marcus Tullius Cicero munkáját „A hűtalanságokról.“ Pest, 1857. 8dr. 156 l.

Szathmáry Károly újabban „Magyarhon fénykora“ cz. történeti regényt bocsátott közre 3. kötetben. Pest, 1857.

Szász Károly költőnkől újabban megjelent „Hedvig.“ Költői beszély négy énekben. Gyula, 1856.

Szegfi Mór Mihálytól megjelentek „Kis bajok nagy gondok“ cz. regényes képek. 2. kötetben. 1856. E munkája a közönségnél tetszésben és az itészetnél méltánylásban részesült. Ezt követte: „A harmadik szomszéd.“ Népies regény 2 részben. Pest, 1857.

Szelestey László legújabban „Szépirodalmi Közlöny“ cz. lapot indított meg. Eszenföül „Tündérvilág“ cz. költeményi Pesten, 1856-ban láttak napvilágot.

Szemere Pál által fordított „Körner Zrínyije“ az Élet és Literatura 1826-ik évi folyamának 2-ik részében jelent meg.

Szenczy Imre újabb műve: „Tacitus C. Cornelius évkönyvei.“ Fordítás. Szombathely, 1856. 8dr. VIII és 415 l.

Szilágyi Virgil „A végzet utai“ czim alatt két szízet beszélyt bocsátott közre. Pest, 1855.

Tárkányi Béla a folyó évben egyeki plébánossá neveztetett. Jeles „Költeményeit“ a Sz.-István-Társulat adta ki 4500 példányban (Pest, 1857. 16dr. VIII. és 472. Dicsőíradás, a költő arcképével és életrajzával Toldy Ferencz által) és osztá ki tagjai között. A népnek használatára szánt énekes füzetek e eziméket viselik: Énekek az oltári sz. áldozathoz; Énekek adventre, karácsonra, újévre és vízkereasztre; Énekek nagyböjtre; Énekek a bold. sz. Mária tiszteletére; Énekek husvételre, pünkösdre; Énekek különféle alkalmakra stb. Megjelentek mind Egerben, 1847. a következő években. — Miután Pynker László éresek 1847-ben meghalálozott, ki mellett Tárkányi teljesítette a hűle és szeretet utolsó kötetmeit, annak utóda, a közügyi áldozatokban kifogyhatatlan irodalmi-művészet, Bartakovics Béla, titkárnak irodalmi munkásságát méltányolván, ez kettőre szorgalommal

fordithatta figyelmét a népi, főleg buzgalmi irodalomra, melyen a hivatott munkások hiányát érezvén, hosszú sorát adta a népszerű és felsőbb rendű vallásos és tankönyveknek, melyek némelyikei számos kiadásban terjedtek el. Illyennek: „Egri abc. és Olvasókönyv, kath. iskolák számára.“ Eger, 1851. Azóta tiz kiadás. „Vezérkönyv a ker. kath. anyaszentegyházban tartatni szokott processiókhoz.“ 1851. Négy kiadás. „Lelki Manna.“ 1853. Négy kiadás. „Jézus szent szívének imádása.“ 1853. Két kiadás. „Ajtatosság lilliomai.“ 1856. — Ide tartozólag kiemelendő a szakjában hosszú idő óta ismét korszakos „Kath. egyházi Énektár.“ Eger, 1855., melyben 150 ének töle van. — Ő eszközölte és adta ki a következő munkákat: „Kath. ker. hittan rendszeresen szerkesztve.“ Eger, 1856. „Néphez alkalmazott egyházi beszédek.“ Irta Szabó Imre. 5 kötet. U. o. 1856. „Toldy Ferencz irodalmi arczképei.“ Pest, 1856. — Ezek mellett 1852 óta érseke megbízásából Káldi nyomán a magyar Szentírás átdolgozásával foglalatoss.

Toldy Ferencz „Irodalmi arczképei és újabb beszédei Tárkányi B. által kiadva 1856-ban jelentek meg.

Tóth Kálmán 1856-ban a „Hölgyfutár“ szerkesztését vette át. „Száz új költemény“-e Szegeden, 1856. jelent meg.

Vahot Imre a B. P. Viszhang szerkesztésétől visszalépven, 1856-ban Müller Gyulával „Nagy képes Naptárt“ és „Mátyás diák“ czimmel népszerű naptárát adta ki. Mult évben „Mária királyné“ czimű történeti drámája adatott a nemzeti színpadon; ugyanez évben adá ki Magyar írók arczképcsarnokát két nagy lapon. E folyó év elején „Napkelet“ czim alatt szépirodalmi lapot indított meg; s az év végével Hunyadiház diadalünnepét ábrázoló remek aczélmetszetű nagy képpel kedveskedett a már 2000-re menő előfizetőinek. Ezenfölül „Magyar írók pályakönyvét“ adta ki több rendbeli jutalommal.

Vajda János „Költeményei“ Pesten, 1856-ban jelentek meg. — Ugyanez évben vette át a Heckenast által megindított „Nővilág“ czimű szépirodalmi lap szerkesztését.

Zalka János készíté a „Keresztény Naptár“ 1850—1854-iki folyamát. Irta továbbá ezeket: „Emlék-könyv az esztergomi főtemplom 1856-iki aug. hó 31-dik napján végbe ment fölszentelésére.“ Nyomatott Pesten, Kozmanyomdájában 16dr. 86 l. Tartalma: történet és ajtatosság-gyakorlatok. Ez ugyancsak 1856-ban második kiadásban, 1857-ben pedig német fordításban is megjelent. — „Series Chronologica Aeporum Strigoniensium.“ Az 1856-ban Kozmánál nyomatott „Memoria Basilicae Strigoniensis, a. 1856: die 31. August. consecratae“ czimű gyűjtemény második részét teszi. — „Mária-czeli utitárs a nagy-mária-ozeli kétszázados ünnepre 1857-diki septemb. 8-ra.“ Kiadta a Sz. István-Társulat; a képeket hozzá Scitovszky János bibornok s hg-primás ajándékozta. Nyomatott Pesten Kozmánál. 16dr. 104 l. Tartalma: történet és ajtatosság-gyakorlatok. Továbbá ezen bucsujárat emlékének megörökítésére leírta a magyar országos bucsujáratot két munkában; egyik: „Mária-czeli emlékkönyv a nép számára“ 11 fametszettel és 3 könyomatu képpel ékesítve. Ez tót nyelvre is lefordíttatott. A másik: „Mária-czeli liliomok“ a nagy bucsujáratra vonatkozó okmányokat eredeti nyelven, a menet naplóját, az ott mondott sz. beszédek és a menetre kiadott költeményeket tartalmazza. Ezt is könyomatu képek díszítik. Megjelent mindkettő Pesten, 1857. Az első 16, a második n8drben.

Zimmerman Jakab életirátát (628 l.) Barmászat czimű kéziratban stb. sortól ékkép kérjük kiigazíttatni: Nem említvén a vegyes házaságok s nevelésről írt Századunk, Hasznos Mulatságok, Religio s Nevelés, és Katholikus iskolai lapok hasábjain megjelent értekezéseit s könyvbírálatait, nyomtatásban kiadott külön művei ezek: „Daguerotyp képeinek készítése“ (Bécs, 1840). Német után. „Ifjúságot képző ismeretek tára“ (Bécs, 1840. négy köt.). Nagy Mártonnal „Magyar irodalom“ (Bécs, 1843 s 1845. második kiadás). „Vallástanmód“ (Pest, 1844.). „Egészségtan s rögtöni esetek gyógymódja“ (Pest, 1845.). „Barmászat“ (Pest, 1845.). E három ő es. kir. apost. fölségétől 1845. megju-

talmaztatott, s tankönyvvül elfogadtatott. (Több kiadást is ért). — „Vallási szokások s szertartások magyarázata“ (Pest, 1846 s 1852. harmad. kiad.). „Magyarország oknyomozó története“ (Pest, 1846.). Többed magával Spányik latin munkája után. „Magyar nyelvtan“ (Pest, hatod. kiadás). „Ungarische Sprachlehre“ (Pest, 3 kiad.). „Német nyelvtan“ (Pest, 3 kiad.). „Deutsche Sprachlehre“ (Pest, 3 kiadás). „Iratok föltevése“ (Pest, 5 kiadás) felsőbbileg helybenhagyva. „Schriftliche Aufsätze“ (Pest, 3 kiadás) felsőbbileg helybenhagyva. „Írálytan“ (Pest, 2 kiadás) felsőbbileg helybenhagyva. „Aufsatzlehre“ (Pest, 2 kiad.). „Lehr und Lesebuch“ (Pest, 1850.). „Képes kis katekizmus“ (Pest, 1853.). „Népiskolák könyve“ (Pest, 1853.) Márky József tantárssal. Továbbá: „Egyházi szertartások magyarázata“ (Pest, 1855. 2 kiad.). „Kirchliche Gebräuche und Zeremonien“ (Pest, 1855. 2 kiadás). „Népszerű neveléstan“ (Pest, 1855. 2 kiad.). „Populäre Erziehungskunde“ (Pest, 1855. 2 kiad.). E négy felsőbbileg helyben hagyva. „Népszerű egészségtan“ (Pest, 1856.). „Populäre Gesundheitslehre“ (Pest, 1856.). „Népszerű barmászat.“ (Pest, 1856.). „Populäre Viehzucht“ (Pest, 1856.). — Végre legfelsőbb rendelet következtében elemiskolákban használt 3 rendbeli könyvből „Sprachübungen“, s „Nyelvyakorlatok“ czime alatt, fordítás (Pest, 1856.).

Végül ide jegyezzem Tisza Domonkos rövid életirát, kinek versei („Tisza Domonkos hátrahagyott versei“ 1857.) a szerkesztés befejezésekor jutottak kezemhez. A számszerint 80 költeményt szerzőjük életkorának 14—18 éve közt írta. Az előszóban koszorus költőnk Arany János egész gyöngédséggel állítja elének a műnek közrebocsáttatását, melly főleg csak rokonok, barátok, ismerősök közti elosztásra van szánva. A pár száz fölös példány jövedelme a Garay árváknak van szánva. — Szül. a fiatal s korán elhunyt költő 1837. oct. 27-én. Szülői: borosjenői Tisza Lajos és gr. Teleki Julianna a leggondosabb nevelésben részesítették. 1851-ben a szülők Aranyt bízták meg, hogy határozott köl-

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Ballagi-Bloch Károly . . .	13	Báthori Mihály . . .	20
„ „ Mórész . . .	18 394	„ „ Zsófia . . .	20
Balogh Benjamin . . .	14	Báti . . .	20
„ „ György . . .	14	Batizi . . .	33
„ „ István . . .	14	Bátky . . .	20
„ „ János . . .	15	Batizfalvi István . . .	20
„ „ József . . .	19	„ „ Sámuel . . .	22
„ „ Pál . . .	20	Bátori Gábor . . .	34
„ „ Zoltán . . .	20 396	Gr. Batthányi Alajos . . .	34
Balsaráti-Vitus . . .	15	„ „ Ignác . . .	34
Balugyánszky . . .	17	Bedeő . . .	382
Bánáti Katalin . . .	17	Beély . . .	36
Bándi Mihály . . .	21	Beimel . . .	23
„ „ Sámuel . . .	17	Bejthe . . .	40
Bányai (felső) István . . .	17	Beke . . .	40
„ „ Mihály . . .	18	Békefy-Bigelbauer . . .	41
„ „ Sámuel . . .	18	Bél . . .	41
Bárany Ágoston . . .	21	Bollenyi . . .	23
„ „ Pál . . .	18	Bencsur . . .	43
„ „ Péter . . .	21	Bende . . .	23
Baranyi György . . .	21 396	Bene Ferencz id. . .	24
„ „ László . . .	18	„ „ ifj. . .	44
„ „ Pál . . .	22	Beniczky Péter . . .	44
Barcsai . . .	22	„ „ Tamás . . .	24
„ „ Nagy . . .	23 396	Benkő Dániel . . .	24
Bárczai Klára . . .	19	„ „ Ferencz . . .	44
Bardócz . . .	19	„ „ József . . .	25
Baricz . . .	23	„ „ Sámuel . . .	44
Barina-Kuthen . . .	49	Benkő I. Dálnoky . . .	
B. Barkóczy . . .	23	Benőfy . . .	45
Barna, Ignác . . .	25	Benyák . . .	45
„ „ János . . .	25	Beőthy László . . .	397
Báróczy . . .	25	„ „ Zsigmond . . .	46
Baróti-Szabó . . .	27	Bérczy . . .	397
Baróti Miklós . . .	28 396	Berde . . .	26
Bartakovics . . .	28	Berecz Imre . . .	47
Bártfay . . .	33	„ „ Károly . . .	47
Bartha . . .	19	Beregszász Pál id. . .	27
Barts . . .	33	„ „ ifj. . .	48
Bartsai . . .	19	Berényi . . .	27
Bátai . . .	19	Bernárd . . .	27
Báthori László . . .	33	Bernát . . .	397

Névsor, abc-rendben.

1. k. 2. k.		1. k. 2. k.	
Abonyi-Márton . . .	1	Aranyos-Medgyesi . . .	8
Abrányi-Eördög . . .	1	Arenstein . . .	8
Ács Mihály id. . .	1	Argenti . . .	9
„ „ ifj. . .	1	Armbruster . . .	8
Adami . . .	2	Árvay Gergely . . .	10
Adorján . . .	1	„ József . . .	8
Ágoston Antal . . .	2	Aszalay János . . .	9
„ János . . .	2	„ József . . .	9
„ Péter . . .	1	Atádi . . .	10
Alaxai . . .	3	Bába . . .	11
Albach . . .	2	Bábai . . .	11
Alexovics . . .	2	Babócsai . . .	11
Almásy . . .	3	Bacsák . . .	11
Alvinczy Ferencz . . .	4	Bacsányi . . .	11
„ Péter . . .	3	Bádo . . .	11
B. Amade . . .	3	Bajtai . . .	12
Ambrosovszky . . .	5	Bajza . . .	12
Ambrus . . .	5	Bakó . . .	11
Andrád . . .	5	Balás Ágoston . . .	12
Gr. Andrásy . . .	4	„ István . . .	14
Angyalfi . . .	5	„ Theofil . . .	15
Angyán . . .	5	Balásfi . . .	15
Antalfi . . .	5	Balásházy . . .	15
Ányos . . .	6	B. Balassa Bálint . . .	394
Apáczai I. Csere . . .		Balassa Szilárd . . .	12
Apafi . . .	5	Balázs Sándor . . .	16
Apáti . . .	6	Bália . . .	17
Apor . . .	7	Bálinth . . .	17
Aranka György . . .	6	Bálintith . . .	13
„ „ . . .	8	Balla Imre . . .	17
Arány . . .	391	„ Károly . . .	17

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Ballagi-Bloch Károly .	13	Báthori Mihály . .	20
„ „ Móríz . 18	394	„ Zsófia . .	20
Balogh Benjamin . .	14	Báti	20
„ György . .	14	Batizi	33
„ István . .	14	Bátty	20
„ János . .	15	Batizfalvi István . .	20
„ József . . 19		„ Sámuel . .	22
„ Pál 20		Bátori Gábor . .	34
„ Zoltán . . 20	396	Gr. Batthányi Alajos .	34
Balsarátí-Vitus . .	15	„ Ignác . .	34
Balugyánszky . .	17	Bedeő	382
Bánáti Katalin . .	17	Beély	36
Bándi Mihály . . 21		Beimel	23
„ Sámuel . .	17	Bejtő	40
Bányai (felső) István .	17	Beke	40
„ „ Mihály . .	18	Békefy-Bigelbauer . .	41
„ Sámuel . .	18	Bél	41
Bárány Ágoston . . 21		Bellenyi	23
„ Pál	18	Benezur	43
„ Péter 21		Bende	23
Baranyi György . . 21	396	Bene Ferencz id. . .	24
„ László . .	18	„ „ ifj. . . .	44
„ Pál	22	Beniczky Péter . .	44
Barcsai	22	„ Tamás	24
„ Nagy 23	396	Benkő Dániel	24
Bárczai Klára . .	19	„ Ferencz	44
Bardóc	19	„ József	25
Baricz	23	„ Sámuel	44
Barina-Kuthen . .	19	Benkő I. Dálnoky . .	
B. Barkóczy 23		Benőfy	45
Barna Ignác 25		Benyák	45
„ János 25		Beőthy László	46 397
Báróczy	25	„ Zsigmond	46
Baróti Szabó 27		Bérczy	47 397
Baróthi Miklós . . 28	396	Berde	26
Bartakovics 28		Berecz Imre	47
Bártfay	33	„ Károly	47
Bartha	19	Beregszász Pál id. .	27
Barts	33	„ „ ifj. . . .	48
Bartsai	19	Berényi	27
Bátai	19	Bernárd	27
Báthori László . . . 33		Bernát	397

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Dessowfy Aurel	102	Enyedy János	68
„ Emil	108	„ Pál	68
„ József	106	Eördögh I. Abrányi	
Dévai	60	„ Daniel	68
Dienes	61	Eötvös	120
Diószegi	61	Ercsey	122
Diószegi-Kis	61	Erdélyi János	122
„ Samuel	61	„ Indali	69
Dobay	62	„ József	68
Dobos I. Tofaens		Erdey	69
Dobrai-Csulák	62	Érdy	123
Dobrossi	62	Erdődy	70
Dobraviczai	62	Erdősy	124
Dobsa	109	Érkövy	70
Döbrentei	109	Érsekujváry	71
Dohovics	112	Eszéky	71
Dombi Mihály	62	Gr. Eszterházy Károly	71
„ Samuel	62	„ László	72
Döme	113	„ Miklós 537	
Domokos	63	„ Pál 125	
Draskovich	114	„ Tamás 125	
Drégelypalánki	63	Etédi	72
Dudás	63	Fábián Ambrus	125
Dugonics	114	„ Gábor	126
Dus. Muraközi	63	„ István	884
Ecsedi	64	„ József	72
Éder	64	„ Julianna	78
Édes	65	Fabriczius I. Gönczi	
Egerváry	117	Fabriczy	127
Egressy	117	Fábry I. Szatmáry	
Egry	65	Fabschich	127
Egyed Antal	118	Faigel	128
„ Joakim	65	Falk	73
Elenyák	65	Faludi	131
Elek	65	Falusi	74
Elfen	65	Fanni	74
Endrődi	119	Fáncsy	133
Enessey	65	Farkas-Lupus András 134	
Engel	66	„ (berei) András	75
Entz	66	„ Antal	75
Enyedy György	67	„ Ferencz	75
„ János (bened.)	68	„ Károly	76

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Csészi János ifj.	42	Czuczór	89
Csecsinovics-Kemencs	45	Dajka János	58
Cseh	45	Dáli L. Tolnai	
Csene I. Csuzi	46	Dallos	53
Csengeri Antal	82 899	Dálnoki-Benkő	92
„ József	46	„ János	53
Csepán	46	„ László	53
Csepessányi	46	Dániel István	53
Cseré-Apáczai	88	„ Polyzena	92
Cserey	46	Danielik János	92 400
„ I. Nagyajtai		Daniss	54
Cserényi	46	Dankovszky	94
Csernátóni (Cseh) Laj.	46	Darabos	96
„ Sámuel	46	Dárholcs	55
Csery	84	Dávid	97
Csete	85	Dayka	97
Csiba	47	Deáky Zsigmond	55
Csikés-Komáromi	85	„ Fülöp	382
Csizzár Amália	47	„ „ Sámuel	383
Csizi	47	Debreczeni István	57
Csokonai-Vitéz	86	„ János	57
Csoma I. Körösi		„ Ember Pál	99
Csombor	86	„ Kolocsa	57
Csorba-Szakácsi	87 400	„ Márton	57
Csulák I. Dobrai		„ Péter	58
Csutor	47	Décsy Antal	58
Csuzi-Cseh Jakab	87	„ Gáspár	59
„ János	87	„ János	59
Csuzy Zsigmond	47	„ Sámuel	59
Czakó	87	Degré	586
Csanaki	48	De la Casse	99
Cseglédi György	49	Demeter	59
„ István	88	Dengelengi	59
Cseh József	88 400	B. Dercsényi	100
Cseh János	49	Derecskai	101
Czente	89	Derkai	102
Csiffrai		Déry-Mrás	102
Csilcher	51	Derzsi	60
Csinke	89	Deselvícs	60
Csirák	52	Dési József	60
Csirják	58	„ Lázár	60
Czövek	58	Deső	60

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Dessewffy Aurel . . .	102		Enyedy János . . .		68
„ Emil . . .	103	401	„ Pál . . .		68
„ József . . .	106		Eörsögh I. Abrányi . . .		
Dévai . . .		60	„ Daniel . . .		68
Dienes . . .		61	Eötvös . . .	120	401
Diószegi . . .		61	Ercsey . . .	122	
Diószegi-Kis . . .		61	Erdélyi János . . .	122	401
„ Sámuel . . .		61	„ Indali . . .		68
Dobay . . .		62	„ József . . .		68
Dobos I. Tofaenus . . .			Erdey . . .		69
Dobrai-Csulák . . .		62	Érdy . . .	123	
Dobrossi . . .		62	Erdődy . . .		70
Dobraviczai . . .		62	Erdősy . . .	124	
Dobsa . . .	109		Erkövy . . .		70
Döbrentei . . .	109		Érsekujváry . . .		71
Dohovics . . .	112		Eszéky . . .		71
Dombi Mihály . . .		62	Gr. Eszterházy Károly . . .		71
„ Sámuel . . .		62	„ László . . .		72
Döme . . .	113		„ Miklós 537 . . .		
Domokos . . .		63	„ Pál 125 . . .		
Draskovich . . .	114		„ Tamás 125 . . .		
Drégelypalánki . . .		63	Etédi . . .		72
Dudás . . .		63	Fábián Ambrus . . .	125	
Dugonics . . .	114		„ Gábor . . .	126	
Dus-Muraközi . . .		63	„ István . . .		384
Ecsedi . . .		64	„ József . . .		72
Éder . . .		64	„ Julianna . . .		78
Édes . . .		65	Fabricsius I. Gönczi . . .		
Egerváry . . .	117		Fabricszy . . .	127	
Egressy . . .	117		Fábry I. Szatmáry . . .		
Egry . . .		65	Fabschich . . .	127	
Egyed Antal . . .	118		Faigel . . .	128	
„ Joakim . . .		65	Falk . . .		73
Elenyák . . .		65	Faludi . . .	131	
Elek . . .		65	Falusi . . .		74
Elfen . . .		65	Fanni . . .		74
Endrődi . . .	119		Fáncsy . . .	138	
Enessey . . .		65	Farkas-Lupus András 134 . . .		
Engel . . .		66	„ (berei) András . . .		75
Entz . . .		66	„ Antal . . .		76
Enyedy György . . .		67	„ Ferencz . . .		76
„ János (bened.). . .		68	„ Károly . . .		76

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Horváth Endre	194	Intay	220
„ „	968	Ipolyi-Stummer	221
„ Ferencz	115	Irinyi János	225
„ Gábor	115	„ József	225 405
„ György	115	Istvánffy Pál	225
„ Imre	115	„ Miklós	125
„ István	195	Jakabfalvy	121
„ János	198	Jámbor	226
„ József	115	Jallosics	226
„ „	117	Jambresich	228
„ „ Elek	202	Jankovich	121
„ Lázár	202	Janus Pann. l. Cesinge	
„ Mihály	204	Ihász	122
„ Pius	206	Illyefalvi	122
„ Sámuel	117	Illyés András	123
„ Zsigmond	206	„ István	123
Hoványi	207 404	„ Péter	124
Hrabovszky Dávid	117	Illésházy	124
„ György	213	Institoris-Gábor (mésőczi)	124
Hubai	118	„ Mih. l. Mésőczi	
Hübner	118	Inczédi	124
Hugo	118	Iratosi	125
Hunfalvy Pál	214 405	Irsik	125
„ János	215 405	Jászay	228 405
Hunyadi	118	Jegényei	228
Huszár Gyula	118	Jerney	229
„ Károly	119	Jókay	229 405
Husztai Endre	119	Jókayné	231
„ Péter	120	B. Jósika	232 406
„ Szabó István	120	Juhász Mátyás	127
Hutter	216	„ Péter	233
Igaz	217	Kabai	127
Jakab Endre	120	Kabatai	127
„ István	227	Kács	128
Jaklin Balázs	121	Kacs Kovics	233
„ István	121	Kádas	128
Imei	217 405	Kákonyi	129
Imés (edvi)	218 405	Káldi	233
Illucz-Oláh	218	Kállay	234
Ilosvai-Selymes	219	Kálniczky	129
„ János	122	Gr. Kálnoky	130
Imre	219	Kamarási	130

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Gossárváry	95		Hanák	180	
Gózon	160		Handerla		103
Görög	162		Hari-Betleni		103
Greguss	162		Harsányi István		103
Grosszar	163		„ Pál		103
Grynaeus	165	402	„ Sámuel		104
Gubernát	96		Hatvani István id.		104
Gundi	96		„ „ ifj.		104
Guzmics	166		„ Pál		104
Gusztényi	169		Házi		104
Gvadányi gr.	170	403	Hegedüs János		104
Gyalogi	171		„ Lajos		105
Gyarmathy János	171		„ László		106
Gyarmati Miklós	97		„ Sámuel	181	
Gyarmathi Sámuel	172		Hegyessy		109
Gyirva	97		Hegyfaluai		109
Gyöngyösi János	97		Hegyi	189	
„ István	173	404	Helmeczi István		109
„ János	98		„ Mihály	183	
„ László	98		Heltay	183	
Györffy Gyula	98		Henszlmann	184	
„ József	98		Hermann	110	
Györgyényi	174		Hermolaus	110	
Györy	174		Hetényi	184	
Gyujtó	98		Hevenesi	110	
Gyulay István	99		Hevesi	111	
„ Márton	99		Hindy Iván	185	
„ Mihály	99		„ Mihály	185	
„ Pál	174		Hoblik	186	
Gyurikovits	175		Hodászy	111	
Gyurinka	99		Hodow	112	
Gyurits	177	404	Hoffner	112	
Gyűrky	99		Holló	112	
Haas	178		Hollók	186	
Haiszler	100		Hollósi	188	
Hajas	179		Homonnai	189	
Hajnal	101		Homoród-Szentpáli	113	
Hajnik	101		Horányi	113	
Halász	101		Horváth Adám	190	
Gr. Haller János	102		„ Bálint	191	
„ László	179		„ Cyrill	192	
Hamari	102		„ Döme	386	

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Horváth Endre	194		Intay	220	
„ „		368	Ipolyi-Stummer	221	
„ Ferencz	115		Irinyi János	225	
„ Gábor	115		„ József	225	405
„ György	115		Istvánffy Pál	225	
„ Imre	115		„ Miklós		125
„ István	195		Jakabfalvy		121
„ János	198		Jámbor	226	
„ József	115		Jallosics	226	
„ „	117		Jambresich	228	
„ „ Elek	202		Jankovich		121
„ Lázár	202		Janus Pann. l. Cesinge		
„ Mihály	204		Ihász		122
„ Pius	206		Illyefalvi		122
„ Sámuel		117	Illyés András		123
„ Zeigmond	206		„ István		123
Hoványi	207	404	„ Péter		124
Hrabovszky Dávid		117	Illyésbáky		124
„ György	213		Institoris Gábor (mésőczi)		124
Hubai		118	„ Mih. l. Mésőczi		
Hübner		118	Inczédi		124
Hugo		118	Iratosi		125
Hunfalvy Pál	214	405	Irsik		125
„ János	215	405	Jászay	228	405
Hunyadi		118	Jegényei	228	
Huszár Gyula		118	Jerney	229	
„ Károly		119	Jókay	229	405
Husztai Endre		119	Jókayné	231	
„ Péter		120	B. Jósika	232	406
„ Szabó István		120	Juhász Mátyás		127
Hutter	216		„ Péter	233	
Igaz	217		Kabai		127
Jakab Endre		120	Kabatai		127
„ István	227		Kács		128
Jaklin Balázs		121	Kacs Kovács	233	
„ István		121	Kádas		128
Jókai	217	405	Kákonyi		129
Jós (edvi)	218	405	Káldi	233	
Illucz-Oláh	218		Kállay	234	
Ilosvai-Selymes	219		Kálnicsky		129
„ János		122	Gr. Kálhoky		130
Imre	219		Kamarási		130

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Kaprinay	235		Kerti		144
Karács Théréz		130	Király		144
Kardos		130	Király I. Szatmár		
Kármán József id.		130	Királyi		144
„ „ ifj.	235		Kis I. Diószeghi		
Károlyi András		131	Kiss Bálint		145
Gr. Károlyi Ferencz		131	„ Fábán		145
Károlyi Gáspár		132	„ Ferencz		145
„ Péter		133	„ Gergely		146
Karvassy-Karpf	236		„ János	245	
Kassay András		134	„ Imre	247	
„ József	236		„ István	248	
Kászoni Endre		133	„ József	249	
„ János		133	„ Károly	249	407
Katona Imre		133	„ Mihály		146
„ István		134	„ Pál		146
„ József		134	„ Zsigmond		147
„ Mihály	237		„ I. Tótfalusi		
Kazinczy Ferencz	238		Kisfaludy Károly	250	
„ Gábor		136	„ Sándor	253	
Kecskeméti János	241		Kisbárjai		147
„ Elekes		137	Kintei		147
„ János		138	Klauzál		147
„ Zsigmond		138	Klenák		148
Kelecsényi		138	Klezsó	259	
Ketemen Didák		139	Klobuszky		148
„ László		139	Knauz		149
Kemenes I. Csécsinovic			Kóczi		150
Kemény János		139	Gr. Koháry	260	
B. „ József		140	Koczányi	261	407
„ „ Zsigmond	241	408	Kollarich		150
Kempelen Riza	243	407	Köleséry	261	
Kép		142	Kölcsey	262	
Kerekes Ábel	243		Koller		150
„ Ferencz	244		Kolosváry Ferencz		153
Kerékjártó		142	„ Pál	264	
Kerényi	244		„ Sándor	264	
Kereskényi	244		Kolesár		153
Keresszegi		142	Kolumbán		153
Keresszuty		142	Komáromy I. Csipkés		
Kéry		143	„ Ferencz		153
Kertbeni		143	„ István		154

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Perlaky László . . .	364		Rajcsányi . . .		262
Perlitz . . .		258	Rajnis . . .	377	
Pernyeszi . . .		258	Ramóczy . . .	378	
Pesti-Misséri . . .		258	Ranolder . . .	380	
Peatli Gáspár . . .		254	Ráth József . . .	381	
Péterfi . . .	365		„ Károly . . .		263
Pethe . . .		254	„ Mátyás . . .	384	
Petkó . . .		255	Redmetzi . . .		265
Pető . . .		255	Reguly . . .	382	
Petőfi . . .	365		Récsy . . .	385	414
Petróczi Katalin . . .		255	Remellay . . .		265
Petrovics Ede . . .		256	Remetei . . .		266
„ Fridrik . . .	367		Rendek . . .	385	
Petróczy-Trattner . . .	367		Repiczky . . .		266
Pilcz . . .		256	Révai . . .	388	
Piry . . .		257	Révész Bálint . . .		267
Podhradszky . . .	368		„ Imre . . .		268
B. Podmaniczky . . .		257	Ribiánszky . . .	391	
Podrányi . . .		258	Rimai . . .	391	
Pólya . . .	368		Roboz . . .		270
Pompéry . . .	369		Róder . . .	392	414
Pongrácz Boldizsár . . .		258	Rohrer . . .		271
„ József . . .		258	Rónai . . .	393	
„ Lajos . . .		413	Roskoványi . . .	394	
Pocs . . .		259	Rozgonyi . . .		272
Poor . . .		259	Rumy . . .	395	
Porubszky . . .	370		Rusvay . . .		273
Pósházi . . .	371		Ruszek . . .		274
Potyondi . . .		259	Ságghi . . .	397	
Prágai . . .		259	Sal . . .		274
Práy . . .		259	Salamon . . .	398	
Predmerszky . . .		261	Salánki . . .		274
B. Prónay Gábor . . .	371		Sallai . . .		274
„ Pál . . .		261	Samarjai . . .	398	
„ Sándor . . .	373		Sámbár . . .	399	
Pucz . . .		261	Sámsur . . .		275
Pulszky . . .	374		Sámuel . . .	400	
Purgstaller I. Palotai . . .			Sándor . . .		275
Pyrker . . .	374		Sándorfi . . .		275
Rác . . .		262	Sántha . . .		275
Gr. Ráday Gedeon . . .	376		Sárkány Dávid . . .		276
„ Pál . . .	377		„ Miklós . . .	401	

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Lázár Miklós .	175	Makai .	188
Lemonton Emilia .	177	Maklár János .	188
Lendvay .	296	„ Lajos .	188
Lépes .	296	Malom Luiza .	310
Lestyán .	177	Mándi .	188
Lethenyei István .	178	Márdli .	188
„ János .	178	Mannó .	310
Lévay .	297	408 Margittai .	189
Lichner .	178	Marikovszky .	189
Lichtner-Világosi .	297	Márkffy .	311
Lippai .	298	Márky .	312
Lipsiai .	180	Maróthy György .	190
Lisznyay Kálmán .	298	„ Mátyás .	190
„ Pál .	299	„ István .	190
Liszthy .	180	Márton István .	191
B. Liszti .	299	„ József .	313
Lonovics .	181	Mártonfalvai .	191
Lónyay .	300	Mártonfalvi .	191
Lonkay .	300	Mártonfi .	192
Lórándfi Zsuzsanna .	182	Máthyus .	193
Lósi .	183	Matics .	314
Losonczy István .	183	Matkó .	194
„ László .	408	Matovics .	194
Lovász .	183	Mátray .	315
Lugossy .	184	Matusik .	316
Lukács Móricz .	302	Mátyási .	195
„ Richard .	184	Medgyes .	317
Lutter .	302	Medgyesi .	195
Maar .	302	B. Mednyánszky .	317
Madarász .	184	Medve .	195
Magda .	185	Megyeri .	322
Magyar Ferencz .	304	Méhes István .	196
„ Mihály .	305	„ Sámuel .	323
Magyari .	185	Melótai Nyilas .	323
Magos .	185	Mendlik Ágoston .	196
Majer József .	305	„ János .	197
„ István .	307	410 Mentovich .	324
„ Károly .	309	Mérey Mihály .	197
Major .	186	„ Sándor .	197
Majoros .	186	Mester .	197
Gr. Majláth .	186	Mészáros Ignác .	197
Majthényi Flóra .	310	„ Imre .	325
Magyar Irók.			412

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Mészáros Károly . . .	198		Nagyfejeő . . .	332	215
Michnay . . .	326		Nagy Ferencz . . .		215
Mihálka . . .		199	„ Ferencz . . .		215
Miháltz . . .	326		„ Ferencz (vályi) . . .		220
Mihalykó . . .	200		„ János (mestermázi) . . .		
Mike . . .	200		„ János . . .	333	220
Mikes . . .	200		„ ker. János . . .		
Miklós . . .	201		„ Ignác . . .	334	217
Miklósi . . .	201		„ „ (séllyei) . . .		
Milesz . . .	201		„ Ignác . . .	335	
Miletz . . .	201		„ Imre . . .	336	
Miller . . .	201		„ István . . .		217
Mindszenthí Gedeon . . .	203		„ Iván . . .		218
„ Sámuel . . .	204		„ József . . .		221
Misséri I. Pesti . . .			„ Károly . . .	337	
Miskey . . .	204		„ Lajos . . .		222
Miskolczy Ferencz . . .	204		„ László . . .		222
„ Gáspár . . .	204		„ Márton . . .	337	
„ István . . .	204		„ Mátyás . . .		222
Mislei . . .	205		„ Mózes . . .		222
Mocsáry Antal . . .	205		„ Sámuel . . .		222
„ Lajos . . .	205		Nagyari . . .		223
Mócsi . . .	205		Nagyszőlősi . . .		223
Molnár Albert . . .	826		Nagyváthy . . .		223
„ Borbála . . .	205		B. Nalácz . . .		224
„ Ferencz . . .	205		Nánási Benjamin . . .		224
„ Fer. (örvendi) . . .	206		„ Gábor . . .		224
„ István . . .	206		„ István . . .		224
„ János . . .	828		„ József . . .		224
Monoszló . . .	207		Nárai . . .		225
Morócz . . .	211		Negyedes . . .		225
Mossóczi-Institoris Mih. . .	329		Nehéz . . .	388	
„ Zachariás . . .	330		Németh Antal . . .		225
Munkay . . .	330		„ László . . .	339	
Muraközi I. Dús . . .			„ Mihály . . .		225
Nadányi . . .	212		„ Péter . . .		226
Nádasi . . .	212		Némethy Mihály . . .	340	412
Nádaskay Endre . . .	213		„ Sámuel . . .		226
„ Lajos . . .	214		Nendtvich . . .		226
Nádudvari Benjamin . . .	214		Ney . . .	340	412
„ Péter . . .	214		Nogall . . .		228
Nagyajtai-Cserei . . .	831		Nógrádi . . .		229

	1. k.	2. k.		1. k.	2. k.
B. Szepessy . . .	450		Szörényi . . .	465	
Szepesi Imre . . .	539		Sztankovics . . .		314
Szeredai . . .		316	Sztárai . . .		328
Szerelemhegyi . . .		316	Sztrokay . . .	465	
Szcremlei . . .		316	Szűcs István . . .	466	
Szerdahelyi . . .	452		„ „ . . .		380
Szider . . .		317	Szuhányi . . .		328
Szigeti György . . .		317	Szunyog . . .	466	
„ József . . .		317	Szuppan . . .		328
Szigligeti . . .	452		Szvorényi . . .	466	
Szikorai . . .		318	Takács Adám . . .		330
Szikszai Bálint . . .		318	„ József . . .		330
„ György . . .		319	„ Judith . . .		331
„ Pap Sámuel . . .		319	„ Károly . . .		332
Szilági Benjamin . . .		319	Talabér György . . .		333
„ Ferencz id. . .	451		„ János . . .	469	
„ „ ifj. . .	454		Tanárky János . . .		333
„ János . . .		320	„ Mihály . . .		333
„ Márton . . .		320	„ Sándor . . .	471	
„ Sámuel . . .		321	Tancsics . . .		333
„ „ . . .	456		Tapolcsányi . . .		336
„ Sándor . . .	456		Tárczy . . .	472	
„ Virgil . . .	456	418	Tárkányi . . .	473	418
Szilasy . . .	458		Tarnóczy . . .	474	
Szilvásy . . .		322	Tarpai . . .		336
Szirmai . . .		322	Tasi . . .		336
Szlávi . . .		322	Tasner . . .	474	
Szlávik . . .		322	Tatai András . . .		337
Szlemenics . . .	460		„ Ferencz . . .	475	
Szoboszlai József . . .		322	Taubner . . .	475	
„ Pap . . .		322	Taxonyi . . .	476	
„ Miklós . . .		324	Telegdi-Kovács . . .		337
Szőke . . .		324	„ Miklós . . .	476	
Szokolyai . . .		324	Telek . . .	478	
Szombathy . . .		324	Gr. Teleky Ádám . . .		339
Szöllősy István . . .		327	„ Domokos . . .	478	
„ Mihály . . .		327	„ Ferencz . . .	479	
Szomor . . .		327	„ József id. . .	479	
Szontagh . . .	464		„ „ ifj. . .	479	
Szőnyi Benjamin . . .		327	„ László . . .	481	
„ István . . .		328	„ Mihály . . .		339
„ Pál . . .	465		Télfy . . .	482	

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Telki-Bányai . . .	339		Trattner I. Petrózai		
Temesvári-Deák . . .	339		Trautwein . . .	497	
Tétai . . .	339		Traxler . . .	497	
Tessedik . . .	482		Tréfort . . .	498	
Thaisz . . .	483		Turkovics . . .		356
Thali . . .	840		Tussai . . .		356
Thewrewk-Ponori . . .	540		Tyukodi . . .		356
Tholnai-Pap . . .	340		Udvardi Ignác	499	
Timon . . .	484		„ János	499	
Tinódi . . .	484		Ujfaluzy Judith		356
Tisza-Daniel . . .	340		Ujfalvi (Szilvás)		356
„ Domonkos	421		Urbázy . . .		357
Tittel . . .	485		Uzoni . . .		358
Tofaeus Mihály	341		Váczai . . .		358
„ Sófia	341		Vadász . . .		358
Toldy . . .	486		Vadnay . . .		358
Tolnai-Dáli . . .	341		Vachott Sándor	499	
„ István	344		Vahot Imre . . .	500	419
„ Sándor	344		Vajda János . . .	501	419
Tomori . . .	344		„ Péter . . .	502	
Tompa . . .	489		„ Samu . . .	503	
Tordai . . .	345		Valkai . . .		359
Torkos . . .	346		Váli István . . .		359
Tormási . . .	346		„ Mihály . . .		359
Tormay . . .	490		Vállas . . .	504	
Toroczky . . .	346		Valaszky . . .	505	
Török Damascen	491		Vályi András	505	
„ Incze . . .	346		„ Klára . . .		359
„ János . . .	346		„ I. Nagy		
„ József . . .	491		Váradi Ferencz		360
Törpe . . .	354		„ János . . .		360
Tóth Fábán . . .	354		„ Mátyás		360
„ Endre . . .	354		Vargyas . . .	505	
„ Farkas . . .	355		Varjas . . .	505	
„ Ferencz . . .	355		Vas Gereben . . .		361
„ István . . .	355		„ József . . .	507	
„ József . . .	355		„ László . . .	507	
„ Kálmán . . .	493		Vásárhelyi Gergely	507	
„ László . . .	494		„ Pál . . .		361
„ Lőrincz . . .	494		„ Sámuel . . .		362
„ Mihály . . .	356		Vásónyi . . .		363
Tótfaluusi-Kiss	496		Vathai . . .	509	

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Sárosy . . .	276	Sós Kristóf . . .	419
Sárpataki . . .	278	„ Márton . . .	285
Sartori Bernát . . .	402	Spangár . . .	286
„ János . . .	278	Spányi . . .	286
Sárváry Béla . . .	402 414	Spethi . . .	286
„ Ferencz . . .	278	Spetyko . . .	286
„ István . . .	279	Spilenberg . . .	287
„ Pál . . .	403	Spindelhuber . . .	419
Sasku . . .	404	Srányi . . .	287
Saur Josefa . . .	279	Sréter . . .	288
Schedius . . .	405	Stankováci . . .	289
Schirkhuber . . .	405	Stettner l. Zádor . . .	
Schröck . . .	407	Sujánszky . . .	419
Schuster János . . .	279	Súkey . . .	420
„ Szilárd . . .	407	Sümeghi . . .	421
Scitovszky . . .	422	Svastics . . .	289
Sebestyén . . .	407	Szabó Alajos . . .	289
Sebők . . .	280	„ Anna . . .	291
Seelmann . . .	280	„ Dávid . . .	291
Segesvári . . .	281	„ Imre . . .	421
Sigrai . . .	281	„ István . . .	422
Siklósi . . .	281	„ „ . . .	422
Simai . . .	413	„ János . . .	423
Simon Máté . . .	281	„ József . . .	291
„ Vincze . . .	281	„ l. Baróthi . . .	
Sipos József . . .	282	„ l. Lácza . . .	
„ Márton . . .	282	„ József . . .	292
Skaricza . . .	414	„ Károly . . .	293
Sófalvi . . .	282	„ László . . .	294
Soltész . . .	414	„ Márton . . .	294
Somogyi Alajos . . .	416	„ Mihály . . .	294
„ Elek . . .	283	„ Richard . . .	294
„ István . . .	283	„ l. Oroszhegyi . . .	
„ Károly . . .	416	„ Sámuel . . .	424
„ Lipót . . .	283	„ l. Szentjóni . . .	
„ Csizmazia . . .	418	Szabóky . . .	424 417
Somosi István . . .	283	Szaitz . . .	295
„ János . . .	414	Szakácsi . . .	425
„ Péter . . .	284	Szakall . . .	390
Somsich . . .	284	Szakonyi . . .	296
Sós Ferencz . . .	285	Szalay Imre . . .	425
„ János . . .	285	„ János . . .	296

	1.k.	2.k.		1.k.	2.k.
Szalay László .	426	417	Székely József .	442	
„ Pál .		296	„ Sámuel .		305
Szalárdi János .		296	Szekér .		305
„ Miklós .		296	Szeleczky .		306
Szalkai .		296	Szelepcsényi .		306
Szaller .		296	Szélessy .		308
Szaniszló Ferencz .	428		Szelestey .	442	418
„ József .	430		Széli .		308
Szántai .		297	Szeli .		308
Szántó .	431		Szemere Bertalan .	443	
Száraz .	279		„ Miklós .		308
Szarka .	432		„ Pál .	444	418
Szász József .	432		Szemes .	445	
„ Károly id. .	432		Szenczy Ferencz .	446	
„ „ ifj. .	433	418	„ Pál .		311
„ Póli .	434		„ Imre .	446	418
Szatmári Domonkos		297	Szentilonai .	447	
„ Károly .		297	Szentiványi .	448	
„ „ .	434	418	Szentjóni-Szabó .	448	
„ Fábry .		298	Szentkirályi .		311
Szatmári-Király György		298	Szentábrahám .		311
„ „ Miklós		298	Szentely .		311
„ Ötvös .		298	Szentes .		311
„ Pap .		299	Szentgyörgyi Gellért		312
„ Mihály I. .		299	„ Gergely		312
„ „ II. .		300	„ István		312
„ „ III. .		301	„ „ .		314
„ Pál .		301	„ József		314
Szatmárnémeti Mihály		302	Szenthe .		314
„ Sámuel		302	Szentiványi .		314
Gr. Széchenyi .	435		Szentmiklós Alajos	449	
Széchy .	438		„ Thimotheus		315
Szeder .	439		Szentmártoni .		315
Szegedi János .		302	Szentpáli-Nagy .		315
„ Kilit .		303	Szentpáli l. Homoród		
„ Lőrincz .		303	Szentpéteri Albert .		315
„ Mihály .		304	„ István .		315
Szegfi .	441	418	„ Zsigmond	449	
Szegi .		304	Szentsimonyi Ambrus		315
Székács .	441		„ József		316
Gr. Székely Ádám .		304	Szepyey .	450	
Székely István		304	Szép .		316

1.k. 2.k.		1.k. 2.k.	
Waltherr . . .	522	Virág Jácintb . . .	516
Warga János . . .	522	Viski . . .	377
Veber János . . .	363	Vitéz (zrendai) . . .	516
Vécsey József . . .	364	„ (ivánkai) . . .	377
Vecsei József . . .	505	„ l. Csokonai . . .	
„ István . . .	364	Vitkóczy . . .	377
„ Sándor . . .	364	Vitkovics . . .	518
Vedres . . .	365	Vitus l. Balsarati . . .	
Vég . . .	367	Vitzay Anna . . .	377
Wenzel . . .	523	Vizaknai . . .	377
Veranz Antal . . .	510	Vörösmarthy . . .	518
„ Faustus . . .	510	Zabka . . .	377
Werbőczy . . .	367	Zádor-Stettner . . .	523
Veres Balás . . .	371	Zay . . .	378
„ Dávid . . .	371	Zalányi . . .	378
„ Gáspár . . .	371	Zalár . . .	378
„ László . . .	371	Zalka . . .	524 420
„ Márton . . .	372	Zechentner . . .	379
„ Mátyás . . .	372	Zerdahelyi . . .	379
„ Mihály . . .	372	Zerich . . .	525
Veresmarti . . .	372	Zichy Antal . . .	526
Verestói . . .	372	Gr. Zichy Péter . . .	527
Verseghy . . .	512	Zigán . . .	527
B. Wesselényi Anna . . .	373	Zimmermann . . .	527 420
„ Mária . . .	373	Zosimus . . .	379
„ Miklós . . .	373	Gr. Zrinyi . . .	528
„ Zsuzsanna . . .	374	Zsarnay . . .	379
Veszelszki . . .	375	Zilahi . . .	381
Veszprémi . . .	375	Zoltán . . .	381
Vezérle Gáspár . . .	514	Zólyomi . . .	381
„ Ignác . . .	376	Zsoldos Ignác . . .	530
Vida . . .	514	„ János . . .	381
Vidovics . . .	376	Zsolnay . . .	381
Wilfinger . . .	377	Zsombory . . .	531
Világosi l. Lichtner . . .		Zvonarich Imre . . .	381
Virág Benedek . . .	515	„ Mihály . . .	381

Hibaigazítás.

Csécsei Miklós (Técsi helyett) 45-ik lapon hibásan fordul elő. Továbbá Kunics Ferencz és Tatai Ferencz az első kötetben is előfordulván, e kötetben mellőzendők.

Y7122948

